Digitized by Google

Digitized by Google

BEATI LANFRANCI CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI, ET ANGLIÆ PRIMATIS, ORDINIS S. BENEDICTI OPERA OMNIA

QUÆ REPERIRI POTUERUNT,

Evulgavit Domnus Lucas Dacherius, Benedictinus Congregationis S. Mauri in Gallia:

VITAM, ET EPISTOLAS

Notis, & Obſervationibus (antiquis monumentis abunde locupletatis) Illuſtravit, &

APPENDICEM ADJECIT,

In qua hæc habentur ex diverſis MSS.

Chronicon Beccenſe: Vitæ B. Herluini Fundatoris, ac Primi Abbatis Becci, & quatuor priorum Abbatum ejuſdem Monaſterii: Vita S. Auguſtini Anglorum Apoſtoli: Tractatus duo de Euchariſtiæ Sacramento contra Berengarium, Hugonis Lingonenſis Epiſcopi, & Durandi Abbatis Troarnenſis.

VENETIIS,
MDCCXLV.

Typis JOSEPHI CORONÆ,
In Via Mercatoris, ſub Signo Præmii.
SUPERIORUM FACULTATE, ac PRIVILEGIO.

Digitized by Google

AD LECTOREM.

ITA eſt, Lector, nequaquam mena fuiſſet Magni Lanfranci evulgationem aggredi, nedum annotationibus illuſtrare; ni juſſiſſent, animumque addidiſſent, a quorum nutu pendeo totus, Superiores; necnon & plures viri docti cum verbis, tum literis impenſius adhortati eſſent. Et vero ſuæ inſcitiæ non neſcius, cœnobiticis exercitamentis neceſſario interpellatus, ac proinde interruptis ſtudiis duntaxat incumbere valens, tam nobile opus digne, & pro rerum gravitate, in lucem prodere, notis & obſervationibus adornare quis poteſt? En cauſa, ut ſcias, benigne Lector, cur tamdiu Beatiſſimi illius Archiepiſcopi opera, publici juris facere protelaverim, & cur votis nonnullorum ocyus, ac felicius forſan non reſponderim. Ut ut ſit tandem, quod bono animo contuli, æqui bonique, conſulas velim.

In hac porro editione quid præſtiterimus paucis non abs *re* erit aperire. Vitam B. Lanfranci, publicam a nobis in lucem emiſſam, ipſius operibus præfiximus: multa tamen notatu digniſſima, & varietate jucunda, quæque viri ſcientiam, doctrinam, pietatem, ſapientiam ſpectabiliorem reddunt, auctor prætermiſiſſe videtur, nos pro ſingulari in Sanctiſſimum Doctorem devotione, ex diverſis præcipue coætaneis, vel ſupparibus ſcriptoribus, ea colligere, notiſque, & obſervationibus inſerere ſumus majorem in modum delectati. Adjecimus his fundationes, & privilegia Mnnaſteriorum ſancti Stephani, necnon Sanctiſſimæ Trinitatis Cadomenſium: eorum enim auctor fuit, ac veluti Fundator B. Lanfrancus; in ſummo verſabantur diſcrimine (quemadmodum ſuis locis indicavimus) atque hæc ipſa exoptabant docti viri permulti. Illæ tandem annotationes non ſpernendis monumentis, in pulvere, & ſitu luctantibus, fuere a nobis decoratæ.

Elucubrationes in Epiſtolas B. Pauli, propter operis dignitatem, primum obtinent locum: SS. Ambroſium, & Auguſtinum continuo ferme, bis aot ter ſolummodo SS. Hieronymum, & Gregorium Magnum in medium profert, præfertque ſuæ ſententiæ Auctor noſter. Loca citavimus B. Auguſtini, præter pauciſſima; Sancti vero Ambroſii nullatenus, quippe inter ejus opera, ne verbum quidem citatorum a B. Lanfranco, etſi diutius multumque in illis adinveniendis deſudaverimus, licuit invenire; ſed maxime ab Epiſtola ad Romanos, ad Epiſtolam ad Galatas uſque; ſiquidem in Epiſtolas ad Romanos, & ad Corinthios verba ſub nomine D. Ambroſii producta, in commentario ipſi perperam adſcripto occurrere nonnulla; haud equidem conſequenter, ſed una aut altera linea intra paginæ dimidium identidem deſumpta videtur, nonnunquam duo aut tria verba: unde magna mihi ſuſpicio eſt B. Lanfranci ævo commentaria ſancti Ambroſii extitiſſe, quæ ad noſtra tempora haudquaquam pervenerunt, vel latere alicubi: Ab hac conjectura minime abhorret Antonius Poſſevinus in Apparatu Sacro de hiſce Commentariis agens: *Jam vero*, inquit, *Commentarios in Epiſtolas Pauli non eſſe Ambroſii, hoſce, qui dati ſunt prælo, ſed interiiſſe, perſuaſum eſt fere doctoribus*.

Agnoveris etiam in hoc eodem Lanfranci Commentario quaſdam ſententias, quæ Ambroſii nomen præſeferunt, revera eſſe Auguſtini; videlicet pag. 95. in Epiſt. ad Galatas, ad hæc verba capitis 3. (*Mediator autem*, &c.) *Si Filius Dei naturali*, &c. Item ibidem pag. 95. (*Sed concluſit*) *Concluſio*, &c. Et ad caput 4. ejuſdem Epiſtolæ pag. 96. (*Elementa*) *id eſt*, *temporibus ſervitutis*, &c. Extant hæc apud Auguſtinum lib. expoſitionis Epiſtolæ ad Galatas, ante medium. Et hæc objicienda putavi, quatenus ſi qua id genus offenderis, Lector, colligas ea promiſcua & oſcitanter a librario fuiſſe B. Ambroſio aſſignata: omnia autem percurrere, atque ad amuſſim revocare, & locos ex utroque Doctore ab eodem Lanfranco mutuatos conferre, ingentis eſſet (ne dicam humanas propemodum vires excedentis) & laboris forſitan vacui.

Caducæ adeo erant literæ, ac minutiſſimæ (coætanea tamen & non ineleganti manu exaratæ) uti viſum fugerent aliquando: lituris inſuper commentarius pleriſque in locis contaminabatur, mendis non carebat, aſteriſcis, & obelis ſubobſcuris marginulæ onerabantur. Obliqua multa & tranſverſa inerant, ita quod ordo textus Epiſtolarum minime ſervaretur, verum quæ ex uno auctiore proferebantur in qualibet pagina v. g. S. Auguſtini continuo ſcripturæ ordine inverſo, expendebantur: verumtamen cum nullum aliud exemplar (licet diverſis diverſarum regionum viris doctis, & antiquariis, Anglis præſertim, Normannis, & Belgis ſcripſiſſem, ob idque plurimas Pariſiis Bibliothecas luſtraſſem) ſuppeditari potuiſſet, omnem curam, omnem laborem, omne ſtudium, omnem denique induſtriam adhibui, ut quam caſtigatiſſime commentarius iſte, ad limam ſæpius & incudem revocatis ſententiis, ederetur: impedire nihilominus id operæ nequi-

AD LECTOREM.

vit, quin errata irrepſerint, ſicut & io Appendice, quod minus ſtudioſe, diligaoterque calcographi ſeſe babuerint.

Gloſſula quidem interlinearis in autographo extabat; ſed cum obſcuritatem ingerere videretur (literam enim grammatice explanat ſubinde) interjectam, nimirum explicatius verba enodaotem placuit evulgare; ab Auctoris tamen & mente, & ſenſu verborum, non tranſverſum, ut ajuot, unguem diſceſſit; at quaotum fas fuit, potuique divinare, germana Lanfranci verba deſcripſi, & ubi litteras ſenſumve explicare non valerem, puncta interjeci loco verborum; vel ſane ſiquando obſcuriora attexuerim, in margine conjecturas adjeci.

Loca divinæ Scripturæ cum vulgatis Bibliis, & ſententias B. Auguſtini cum editione Antverpienſi, omoium caſtigatiſſima, contulimus: quantum ad S. Ambroſium, conferre licuit nibil, propter rationes ſuperius allatas.

Et quia B. Lanfrancus Gloſſula ſua continuo prope textum emendat, nos ea de re Gloſſulam, ubi ſimplex fuit correctio, ſubticuimus, & Vulgatam hanc ipſam ſumus in noſtra editione ſequuti; paucis ſaltem exceptis, quæ inconſulto irrepſere, exempli gratia, *bolocauſtomata*, pro *bolocautomata*: quamvis idem ſonent.

Illo in Commentario duas potiſſimum ob cauſas (mea ſententia) brevitati ſtuduit Auctor; altera eſt quoniam id tunc temporis, ac multo prius, divinarum rerum commentatores Sacram Scripturam λακωνικῶς interpretabantur: altera vero, quia ſtudii parum, meditationis quamplurimum diviois io ſcripturis intelligendis, uſu probe vir ille divinæ theoriæ ſcientiſſimus noverat inſumendum.

Loca a Petri Lombardi lucubrationibus in Paulum deſcripta, ac initio Commentariorum a nobis attexta, aliud Opus in Epiſtolas Apoſtoli edidiſſe Lanfrancum, indigitare videntur; utpote quæ, præter duo poſteriora, minime proſtant in his Commentariis. Forte aliud ſepultum hactenus pulvere, blattis, tineiſque deprædantibus exeſum: Cum vero ullus dubitationis meæ aſſertor nuſquam occurrat, quod publicamus Commentarium nobis interim fuerit ſolatio.

Tractatum de Euchariſtiæ Sacramento (repetita editione multoties evulgatum) primus eruit Franciſcus Carreus, ſeu Quadratus, Becceniſs Cœnobita, quod ipſemet in ſua, quam Tractatui præfiximus, nuncupatoria epiſtola commonſtrat. Sed vero cum in illa Carrei editione, Berengarii profeſſionem Pontifice Gregorio VII. factam, & quædam præcedentia, & ſubſequentia verba animadvertiſſem; ab his videlicet; *Ad hæc Gregorii Septimi*, &c. ad illa: *Cum autem ſub Nicolao*, &c. adjecta fuiſſe ab evulgatore hacce conjectura movebar; haud enim me latebat B. Lanfrancum Epiſtola 3. ad Alexandrum Papam Tractatum ſuum de Corpore, & Sanguine Domini contra Berengarium, Cadomi Abbatis fungentem officio, elucubraſſe profeſſum; conſtabatque Gregorium non eadem tempeſtate, verum plus tribus poſt annis fuiſſe creatum (cum jam in Cantuarienſi cathedra ſederet Lanfrancus) ac proinde dictam profeſſionem ſuo libello inſerere haud potuiſſe videbatur.

Deinde collato Tractatu ad tria MS. Bibliothecarum Regiæ, Beccenſis, & Petavianæ, necooo ad omnes, quæ occurrerunt, editiones, cum ejuſcemodi profeſſionis ne vel minima ſyllaba legeretur, magis augebatur ſuſpicio: Nihilo tamen ſecius additamenta eſſe quæ protulimus, non eſt cur affirmemus, quandoquidem adjeciſſe ea B. Lanfrancum, elaboraſſeque ut amplior, atque emendatior foret libellus, vero ſimillima eſt ratio; quod & ſolent plerique auctores, ſæpiuſcule opera a ſe edita ſub incudem revocare. Non hic immoror in commendando præconiis iſto opere aureo, ſatis enim ſuperque de eodem ſupra numerum tradidere ſcriptores, & nos pariter in obſervationibus ea iiſdem anootavimus plura. Mendis, quibus ſcatebat, expurgavimus, diſtribuimuſque in capita libellum, & citationibus (diſcuſſis prius cum MS. vel editis codicibus) margines adornavimus.

Proxime ſequuntur Decreta pro ordioe ſancti Benedicti (de Annotatiunculis ad Caſſianum dictum eſt in Obſervationibus ad vitam pag. 41. & 252.) ſemel duntaxat typis ab erudito æque ac pio Benedictino Congregationis Anglicanæ Clemente Reynero mandata; ſed enim characteribus obliteratis, mendiſque libraria obſcitantia paſſim referta; quæ, prout facultas ſuppetiit (nulla enim codex MS. occurrit) correximus; colis, cæſis, & punctis, plurima ex parte diſtinximus, nonnullaque capita (ſua prolixitate importuniora) in ſectiones varias diviſimus. Enim vero, ut dicam quod ſentio, gravitatem, ſtylique majeſtatem B. Archiepiſcopi non referunt ubique: (ſcio in hoc ſcribendi genere concinna verba non eſſe quærenda) ea propter ſuſpicor multa inibi decreta a conſarcinatore coogeſta fuiſſe: & revera id demonſtrare videntur, quæ capitis 2. ſectione 2. pag. 257. D. habentur, ubi ille ipſe citatur Laofrancus: *Cantent matutinas (Decretas Lanfranci) laudes*. Et cap. 8. Sect. 1. præſcribitur, ut Cellerarius, quo die computuum rationem reddet, feſtivum prandium fratribus exhibeat; quod plane virum ſanctum ſummæ abſtinentiæ ad dictum, ac Monachos ſanctæ Regulæ obſervatores qui in reſarcienda diſciplina monaſtica omnem operam navarent, dedeceret. Cæterum inſtaurationem vitæ ſolitariæ, quæ aſſervatur in Collegio Benedictino Cantabrigiæ, aliam minime eſſe a Decretis, ſive, ut vocant, Cæremoniis, fidem facit Seldenus ad Eadmeri hiſtoriam præfatione.

Ad Epiſtolas quod attinet adhibuimus ipſiſſimum exemplum, cujus meminit Cardinalis Baronius Annal. Eccleſiaſticorum tomo 2. ad aonum 1070. (illorum etenim nonnullas ad Sacram Hiſtoriam ſpectantes, eiſdem annalibus inteauit) qui poſteaquam B. Lanfranci epiſtolam Alexandro 2. inſcriptam retulit, iſta profert: *Hucuſque Epiſtola ad Alexandrum Pontificem, quam accepi una cum aliis ab amico conjunctiſſimo mihi Chriſtiana charitate Nicolao Fabro Pariſienſi*, &c. Fabrum ex celebri bibliotheca Cottoniana in Anglia accepiſſe teſtis mihi eſt idem qui ſupra Seldenus loco citato. Atque illud quidem apographum liberaliſſime communicavit Doctiſſimus Sirmondus; quo

potiſ-

AD LECTOREM.

potiſſimum in noſtra hac uſi ſumus editione. Suppetias quoque attulit exemplum earumdem literarum (e monaſterio, ni fallor, ſancti Stephani Cadomenſis) ab eruditiſſimo Joanne le Prevoſt Rotomagenſi Canonico tranſmiſſum. Unam aut alteram ex vita B. Lanfranci, & Eadmeri hiſtoria excerpſi: trigeſimam ſeptimam (cujus initium duntaxat utrumque apographum continebat) integram miſit idem le Prevoſt, quemadmodum ſuo loco annotavimus. Porro complures alias ſcripſiſſe literas nemo qui non videat; quippe cujus doctrina, virtus, prudentia, ſanctitas per univerſam pene Europam inſonuerat; quique cum a Summis Pontificibus, tum ab Epiſcopis, tum etiam a Principibus, & aliis cujuslibet conditionis hominibus conſulebatur: at ne ſaltem unam ab eo exaratam, priuſquam inſulas deferret, fas fuit reperire: obvolutæ fuerunt haud dubie ſub ruinis, dum circiter an. 1624. ditiſſima illa, atque omni veneratione digna ruit Beccenſis bibliotheca (proh dolor! quanta pernicies viris literatis) ubi ſcilicet codices MS. cura, & ſtudio tam B. Lanfranci, quam S. Anſelmi elucubrati, & caſtigati, ſtudioſe aſſervabantur,

Notas, & Obſervationes adjunximus, & quantum nobis integrum fuit, reſque poſtulavere, vetuſta monumenta hactenus carie & ſqualore fœdata, fuſquedeque habita interſeruimus; quæ ſpero antiquarum rerum curioſis exploratoribus fore non injucunda: tametſi quædam benigna manu expungi ab eis peropto, maxime quæ pag. 241. ex perveruſtis membranis formulam denuntiandæ mortis defuncti Monachi produxiſſe me affirmavi; ſiquidem hanc ipſam jampridem prælo ſuppoſitam, & Marbodi Epiſcopi Redonenſis operibus præfixam fuiſſe intellexi.

Neque mihi ſuccenſeas oro, quod ſæpiuſcule forſan res monaſticas qualibet data occaſione videar congeſſiſſe: duæ præſertim cauſæ ſunt quæ me ad hoc impulerunt. Altera id rei exegit (per ſe patet) ut plerumque eaſdem pertractarem: Altera, quia coram, & ſcriptis identidem me convenerint viri non mediocriter eruditi, nonnihil, quæ ad ordinis Benedictini antiquitatem, ac ſplendorem ſpectant, in dubium revocantes varias diſputationes inſtituerunt; puta de antiqua, & univerſali Regulæ in Galliis obſervatione, de inſignibus ſanctitate & ſcientia viris, qui inter ſodales ejuſdem ordinis ſolent recenſeri; quibus ut facerem ſatis, cum locupletiſſima ſeges exurgeret, longius ſermonem porrigendum putavi. Certe quidem priuſquam hoc opus notis & obſervationibus concinnare aggrederer, me proculdubio nonnullorum criticis lectorum unguibus, & litoris vapulaturum, identidem mente revolvi. Etenim ſatis mihi compertum ſemper fuit, primæ in dicendo celebritatis viros, & ſcientia præſtantiſſimos, deletiles cenſorum ſpongias diu perſuliſſe. Ecquid mirum ergo, ſi mihi laboris primitias eventilanti hoc eveniat? Et ſane cum Chriſtus ipſe id haud quaquam præſtiterit, ut omnium votis reſponderet.

Multum deliro, ſi cuique placere requiro:
Omnia qui potuit hac ſine dote fuit.

Verumenim vero ſiquid animadverſione dignum prudens, & eruditus Lector adverterit, verbis, literiſve certiorem me reddat, impenſe rogo; cujus monitis ſubmiſſo, lubentique animo acquieſcam, atque in editione repetita (ſi vitam dederit, & otium fecerit Deus) quidquid corrigendum notaverit, emendare, & calculum reducere non gravabor; ſcio namque ſcriptum: *Qui odit correptionem, odit Sapientiam*: De hoc genere eſſe nolim hominum, qui, quidquid in lucem venerit, vel aliquod opus compegerint, magis quam fabrefecerint, ſtatim extollunt, & dignum exiſtimant a nemine reprehendi; quin etiam ut approbent omnes & lecturiant, ſeipſos oſtentant.

Subſequitur Epiſtolas Pericope orationis a Beato Lanfranco in Londonienſi Concilio dictæ. Hanc, opinor, Malmesburienſis ex illius Hiſtoria Eccleſiaſtica mutuavit. Poſteriorem locum obtinet Libellus de celanda Confeſſione, quem verum illuſtriſſimi noſtri Archiepiſcopi fœtum, ubi in manus primum deveniſſet, mihi non probatum fatear oportet; quippe verborum ſenſus ſubobſcurus, implicatæ ſententiæ, opiniones noſtro ævo non vulgares apparebant: unde abhorrebat animus inter tanti viri opera id genus opuſculi annumerare, qui tam laute, eleganter, & dilucide ſuis in aliis ſcriptis eloquitur: verum propius verba cum diſpexiſſem, ſenſum obſervaſſem, expendiſſemque æqua lance ſententias, non has ſingulares aut aliena a cæterorum Theologorum, immo vero in eaſdem cum ſuppares, tam medios quotquot revolvi authores pedibus ire animadverti, quemadmodum ſuo loco aſſertum eſt. Haud inficior tamen quibuſdam in locis ſenſum abſtruſum, neque facili negotio poſſe explicari; quod amanuenſium vitio, atque inſcitiæ vertendum, cætera B. Lanfranci ſcripta percurrentem, qui non perſpiciat, arbitror neminem.

Nec mirum, opinor, apud te fuerit, Lector, Magnum Lanfrancum, adeo multiplicis literaturæ, ſummæque doctrinæ locupletem ab univerſis propemodum ſcriptoribus celebratum, pauciſſima ſui ingenii ac peritiæ poſteris conſignaſſe monumenta: quippe qui tempus, operam, & ſtudium in erudienda juventute, in diverſis auctoribus prælegendis, & Theologia edocenda, confutandaque coram, & ſcriptis Berengariana hæreſi, antequam Archiepiſcopatus munere donaretur: poſt vero in ſubeundo Primatus onere ponderoſo totum ſeipſum tradidit; atque in dirimandis Eccleſiæ controverſiis, & pace promovenda, in corrigendis, & ad unguem elimandis tum libris Sacris, tum etiam Sanctorum Patrum Scriptis, quæ ignorantia Eccleſiaſticorum, & Librariorum inſcitia adulteraverant, immenſos labores & ſudores exantlavit. De his fuſe in ejus Vita, & Epiſtolis, atque Obſervationibus ad utrumque. Haud diſſimili ratione complures e Benedictina familia ſpectatæ doctrinæ viri, diverſis Eccleſiæ muniis implicati, multa utique ſcripta elucubrare nequiverunt. Næ tu, Candide Lector, conatibus noſtris fave, votis obſequere; & ſic ubi Magni illius Archiepiſcopi Commentarium in Pſalmos, & Hiſtoriam Eccleſiaſticam, ſeu, ut aliis placet, Vitam Guillelmi Conqueſtoris, deliteſcere cognoveris, mihi literis ſignifices rogo, obteſtorque.

Appendicem ſubjecimus ad ornanda potiſſimum Beati Lanfranci opera: in qua prima fronte Chro-

AD LECTOREM.

Chronicon Beccenſe offendes, quod ad integritatem operis ideo conſerre putavi, quia Beatus iſte Archiepiſcopus una cum B. Herluino ejuſdem cœnobii extructor fuit; in eoque optima diſciplinæ monaſticæ fundamenta jecit; primus inibi ſcholas aperuit, diſcipulos ſingulari ſcientia, & doctrina eatenus imbuit, quo ad ſupremas Eccleſiæ dignitates evecti, univerſum orbem Eccleſiaſticum ſuo ſplendore illuſtrarent. Et id quidem pluribus poſt ſæculis perſeveravit: Teſtes ſunt qui in Beccenſi academia pietati ac literis operam dedere, Alexander 2. Papa: Archiepiſcopi, Anſelmus, & Theobaldus Cantuarienſes; Guimundus Averſanus; & Guillelmus Rotomagenſis: Epiſcopi, Ivo Carnotenſis; Hernoſtus, & Gundulphus Roffenſes; Fulco Belvacenſis; Richardus, & Gaufridus Ebroicenſes; & Turoldus Bajocenſis: Abbates ex quampluribus, Gilbertus Criſpinus Weſtmonaſterienſis; Paulus S. Albani, Lanfrancus Nepos, S. Vandregeſili; Michael, & Vincentius Pratellenſes; Rogerius, & Gaufridus Gemeticenſes; Joannes de Bouleja, & Joannes Ribaldus Geraſtenſes; Bernardus, & Robertus cognomento de Monte, S. Michaelis in periculo maris, ſive de Tumba; Robertus le Telier S. Ebrulfi, alias Uticenſis: unde quidquid in illis virtutis, quidquid gloriæ, quidquid laude digni eſt, atque utilitatis, quidquid ex iiſdem Eccleſiæ Catholicæ acceſſerit, Lanfranco velut Patri, & Magiſtro referendum aſſerunt Scriptores univerſi: quod & ſatis innuit B. Herluinus, dum ſic effuſis precibus, & lacrymis, Beatum illum virum a Deo impetravit, & ſuo monaſterio acquiſivit, quatenus Cœnobitæ inſtitutis monaſticis inſtrui poſſent ab eo, iiſque perpetuo adhæreſcerent; produnt id etiam utriuſque Vita, & Chronicon Beccenſe; necnon & ſcholis Doctorem Lanfrancum in hoc monaſterio præfuiſſe, atque ad ipſum non ſecus ac literarum inſtauratorem, ex univerſa propemodum Gallia, Anglia, Italia, & Germania alumnos confluxiſſe. Ex iis, quam feliciter ſociarat religioſæ, quæ pietatem æque ac ſcientiam excolit, & acri ſtudio ad eas adipiſcendas animum appellit, res ſuccedere ſoleant, colligere eſt; inhabitat enim tum Sapientia, qua cum veniunt pariter omnia bona.

Ex codice papyraceo Chronicum iſtud excerptum eſt; adeo ſcilicet contaminate exaratum, ut, niſi quanto dici poteſt labore, ac tædio legi, deſcribique potuerit: mendis ſcatebat, dictionum contractiones creberrimæ & obſcuræ, atque inverſa verba inerant plura; quo factum eſt, uti nobis paſſim fuerit conjecturis utendum: Certum & ſui ſimilem ſcribendi modum Auctor non habet, ſed ſtylum mutat ſubinde, præſertim ad ſua uſque tempora; (velut inſpicienti conſtabit) multa enim ex BB. Herluini, & Lanfranci, atque Abbatum Beccenſium geſtis ad verbum emendicata, paucis aliquando reſciſſis, additiſve, expilavit. Conſilium erat id Chronici, pingui Minerva, ut ajunt, conſarcinatum, & ſui ſæculi barbarie inquinatum elegantiori ſtylo concinnare; verum ab hoc propoſito amici, viri doctiſſimi, & antiquitatis amatores removerunt: quod hiſtorica veritas, & res ignotæ, non ornamenta, non lenocinia verborum, in hiſce monumentis deſiderarent. Præterea cum auctor ille maxima parte ex cartophylacio Beccenſi recenſeat, cauſa eſt, cur nihil prorſus immutaverimus. Brevem Chronico Appendicem ſubjecimus, quo tota cœnobii Beccenſis Abbatum ſeries lectori exhiberetur.

Additæ ſunt, eorumdem amicorum adhortatione, Beccenſium Abbatum quatuor priorum vitæ (conſulto B. Anſelmi vitam, utpote multoties excuſam, prætermiſimus) perinde atque illius Chronici commentarius: malui namque integras edere, quam varia fragmenta obſervationibus noſtris inſuere; ſicuti jampridem in ſuis ad Epiſtolas B. Anſelmi annotationibus præſtitit Joannes Picardus S. Quintini Belvacenſis Canonicus Regularis, de viris literatis, dum viveret, & poſt funera, optime meritus.

Vitam S. Auguſtini Anglorum Apoſtoli, Primi Cantuarienſis Archiepiſcopi, & totius Britanniæ Primatis, ex ruinis prædictæ bibliothecæ, & pulvere ereptam publicamus, quandoquidem ea, ad probandum Cantuarienſis Eccleſiæ Primatum in Eboracenſem, ſæpiſſime foret producenda; ſcriptam autem ab amanuenſi, B. Lanfranco compare, indicant characteres.

Noviſſime appendici non indignos luce, neque extra rem Tractatus duos de Euchariſtiæ Sacramento contra Berengarium, duximus apponendos horum auctores ſunt Hugo Lingonenſis Epiſcopus, & Durandus Abbas Troarnenſis, ambo Beati Lanfranci Synchroni; qui fortiſſimi Eccleſiæ Catholicæ milites ſub eodem labaro dimicarunt, idem iniere certamen, eundem hoſtem aggreſſi ſunt, & vicerunt. De Hugone, & Durando Teſtimonia in fronte cujuſque operis præfiximus, vide ſi lubet: fuerit operæ pretium tantummodo ſcire locum, qui pag. 341. D. ſic incipit: *Unus panis, unum corpus, &c.* extare apud Sanctum Bedam in 1. Corinth. 10. minime vero apud D. Auguſtinum; tametſi quæ ſequuntur verba proxime poſt eundem locum; nimirum ab iis, *Si quis manducaverit ex hoc pane, &c.* Tractatu 26. ejuſdem Auguſtini in Joannem, legere eſt. Hoc noſtro qualicumque labore fruere, Chriſtiane Lector, & vale in Domino, cui

Soli Honor & gloria in æternum. Amen.

SYL-

SYLLABUS OPERUM B. LANFRANCI CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI.

Commentarius in Epiſtolas B. Pauli. Pag. 7
Libellus de Corpore, & Sanguine Domini contra Berengarium. 169
Annotatiunculæ in nonnullas Joannis Caſſiani Collationes Patrum. 185
Decreta pro Ordine S. Benedicti. 186
Epiſtolarum Liber. 219
Pericope Orationis quam in Concilio Anglicano habuit B. Lanfrancus. 268
De celeada Confeſſione Libellus. 169

SYLLABUS CAPITUM, & Sectionum Decretorum B. Lanfranci.

Ordinarium totius anni.
Caput I. Pag. 186
Sectio I. Ab Octobri ad Adventum Domini. ibid.
Sect. II. Ab Adventu ad Septuageſimam. 187
Sect. III. A Septuageſima ad Dominicam Paſſionis. 189
Sect. IV. Tempore Paſſionis Dominicæ. 191
Sect. V. De Tempore ſancto Paſchatis. 197
Sect. VI. Tempus Pentecoſtes. 198
Sect. VII. Quinque feſtivitates præcipuæ. 199
Sect. VIII. Feſtivitates præcipuæ ſecundæ claſſis. 200
Sect. IX. Feſtivitates tertiæ claſſis. 201
Sect. X. Quinque Dominicæ principales. 202
Sect. XI. Feſtivitates duodecim lectionum. ibid.
Sect. XII. Exceptio perſonæ principalis. 203
Cap. II. De Abbate. ibid.
Cap. III. De Priore. 204
Cap. IV. De Circuitoribus. 205
Cap. V. De Cantore. ibid.
Cap. VI. De Secretario, ſeu Sacriſta. 206
Cap. VII. De Camerario. ibid.
Cap. VIII. Sect. I. De Cellerario. 207
Sect. II. De Hoſpitum curam habente. ibid.
Sect. III. De Eleemoſynario. ibid.
Cap. IX. De Infirmario. 208
Cap. X. De negligentia circa Corpus Domini. ib.
Cap. XI. De raſura Fratrum. ibid.
Cap. XII. De Sanguinis minutione. 209
Cap. XIII. De Hebdomadario Miſſæ majoris. ib.
Cap. XIV. De Itinerantibus Fratribus. ibid.
Cap. XV. De Silentio regulari. 210
Cap. XVI. De Culpis, & Satisfactionibus. ibid.
Cap. XVII. De Novitiis ſuſcipiendis. 211
Cap. XVIII. De Capitulo regulari. 213
Cap. XIX. De Capitulo regulari. 214
Cap. XX. De Confraternitate. ibid.
Cap. XXI. De Diſciplina Puerorum. ibid.
Cap. XXII. De miſericordia conceſſa debilibus. 215
Cap. XXIII. De Ægrotantibus morti proximis. ib.
Cap. XXIV. De morientibus extra monaſterium. 218
Pro Cellerario. ibid.

BEATI LANFRANCI EPISTOLARUM INDUCULUS.

Adelino. Pag. 237
Alexandro Papæ. 219. 220
Alexander Lanfranco. 222
Anſelmo Abbati Beccenſi. 235
Anſelmus Lanfranco. ibid.
B.... Abbati. ibid.
Domnaldo Hiberniæ Antiſtiti. 231
Dublinenſis Clerus Lanfranco. 232
Gaufrido v. Goisfrido
Goisfrido ſeu Goffrido. 231
Gondulpho. 236
Gothrico Regi Hiberniæ. 233
G..... Abbati. 238
G..... 239
Gregorio VII. ſub nomine Hildebrandi. 223.
Gregorio Lanfrancus. 228
Gregorius Lanfranco. 228
Guidoni & Lanfranco. 236
Guilelmo Abbati. 239
Guilelmus Rex Gregorio Papæ. 223
Guilelmo Regi. 232
Guilelmo. 236
Henrico Canonico. 237
Hereberto. 228
Herfaſto Epiſcopo. 227. 228
Hildebrandus Lanfranco. 222
Hildebrandus v. Gregorius. VII.
Hu..... 240
Joanni Rothomagenſi Archiepiſco. 224 225 226 227
Lanfranco & Guidoni. 236
Manaſſi Archiepiſcopo Remenſi. 238
Mauritio Londonienſi Epiſcopo. 229
Mauritio. 231
Oſberno Epiſcopo. 227
O..... Abbati. 239
Petro Ceſtrenſi Epiſcopo. 224
Rainaldo Abbati. 237
R...... 239
Remigio. ibid.
Roberto Ceſtrenſi. 230
Rodulpho. 240
Rogero Comiti. 234
Sentuno ſeu Seuvino. 237
Stigando Ceſtrenſi Epiſcopo. 230
Terdelvaco Hiberniæ Regi. 233
Thomæ Eboracenſi Archiepiſcopo. 223
Thomas Lanfranco. 224
T.... Abbati. 238
Turſtino Abbati. ibid.
Vvalchero. 229
Vvillelmus v. Gillelmus.
Vulſtano Vvigornienſi Epiſcopo. 224

ELEN-

ELENCHUS

Eorum quæ in appendice continentur.

Chronicon Beccenſis Abbatiæ. Pag. 275
Vita S. Herluini Fundatoris, & primi Abbatis Beccenſis monaſterii. 303
Vita venerabilis Guillelmi Tertii Abbatis, 311
Vita venerabilis Boſonis Quarti Abbatis. 316
Compendium vitæ venerabilis Theobaldi Quinti Abbatis, & Archiepiſcopi Cantuarienſis. 320
Vitæ Letardi Sexti Abbatis Compendium. 321
De nobili genere Criſpinorum, ibid.
Vita S. Auguſtini Monachi Benedictini, Primi Cantuarienſium Archiepiſcopi, & Anglorum Apoſtoli. 325
Hugonis Lingonenſis tractatus de Corpore, & Sanguine Domini. 335
Durandi Abbatis Troarnenſis liber de Corpore, & Sanguine Domini. 339

NOI REFORMATORI

DELLO STUDIO DI PADOVA.

Avendo veduto per la Fede di Reviſione, ed Approbazione del P. F. Paolo Tommaſo Manuelli Inquiſitore di Venezia nel Libro intitolato: *Beati Lanfranci Cantuarienſis Archiepiſcopi Opera Omnia, &c. Evulgavit Domnus Lucas Dacherius,* non v'eſſer cos'alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per Atteſtato del Segretario Noſtro, niente contro Principi, e buoni coſtumi, concedemo Licenza a *Giuſeppe Corona Stampatore* di Venezia che poſſi eſſere ſtampato, oſſervando gl'ordini in materia di Stampe, e preſentando le ſolite Copie alle Pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.
Dat. li 4. Decembre 1743.

{ Z. Piero Paſqualigo Ref.
{ Daniel Bragadin Kav. Proc. Ref.

Regiſtrato in Libro a Cart. 23. al num. 145.

Michiel Angelo Marino Segr.

VITA

arbitrio Monachorum conſiſtat. Cum autem quippiam de criminali aliquo culpabilis reputabitur, non ipſe ab Archidiacono Bajocenſi in placitum trahetur, vel citabitur, ſed ipſe Archidiaconus Abbati vel Priori ejuſdem Cœnobii denunciabit, & ille cui ita crimen imponetur, ex parte Abbatis admonitus, ad diem convenienter ſtatutum coram Abbate, vel aliqua ex parte Abbatis, & coram Archidiacono apparebit in ipſa parrochia in qua manebit, & ipſis præſentibus veritas rei diſquiratur: & ſi inde judicium portandum prodierit, vel cognitio peccati patuerit, Bajocenſis Eccleſia, ut decet, requiratur, vel cauſa examinationis, vel gratia conſequendæ reconciliationis. Eaſdem etiam libertates de jure Epiſcopali confirmamus prædicto Cœnobio in univerſis hominibus de Ros, & in univerſis hominibus de Centio & in univerſis hominibus de Allemania & in membris ejuſdem, ſcilicet ſtavellis: ſimiliter & in univerſis hominibus de Icio, & de Bracio, & de Fulberſolia, de Burgesbu, & de Hogo, & de toto Caburgo, & de Burgo Divæ, uſque ad pontellum qui dividit Bajocenſem Epiſcopatum a Luxovienſi, & in omnibus illis qui ſunt de parrochis de Tortavalle, & de Folonia, & in illis quos habet prædictum Cœnobium in Hovetot, & in omnibus habitantibus in ſylvis Monachorum, ſive in pertinentiis earum, & in tota teneura de Tortavalle, & etiam in hominibus quos habet idem Cœnobium in Ruſcavilla, & in Curlejo, & in Siccavilla, & in Granuilla, & in Bavento, & in tota terra Rogerii Calvi de Bretevilla, ſuper Leiſam, & in tota terra Lovet de Billejo, & in Vaumereto cum parte Eccleſiæ quæ ad ipſum pertinebat, & in villa de *Buiſſon*. Eaſdem etiam libertates de jure Pontificali Cœnobio præfato confirmamus in univerſis hominibus de tota terra, quam tenuerunt Ranulfus Vicecomes, & Robertus Bertrannus in Bretevilla Orgollosa, cum pertinentiis ſuis. Prædictas etiam libertates de jure Pontificali prædicto Cœnobio confirmamus in ſubſcriptis poſſeſſionibus, villis, pratis, aquis, molendinis, ſylvis, paſcuis, terris, & quibuſlibet hominibus: ſi foriſfactura contigerit videlicet in tota terra quam *Milo* dedit filiæ ſuæ Beatrici in conjugium in Venuntio, & in duodecim jugeribus terræ quam emit Abbas *Lanfrancus*, in eodem Venuntin, & in pratis, quæ vendidit *Vuillelmus de Corcella* præfato Abbati, de feudo noſtro, & in terra de toto Ros præter Eccleſiam, & in terra de toto ceuſio cum Eccleſia; & in terra quam tenuit *Grimaldus* in Allemania, & in membris ejus, ſcilicet ſtavellis, Icio, Fulberſolia, Burgesbu, & in domo *Rogerii*, & in dimidia acra terræ de hogo, & in terra quam tenuit *Vuillelmus de Landa* in Bracio, & in terra de toto Caburgo, & de Burgo divæ uſque ad pontelium ſupraſcriptum, & in ſylvis de malo pertuſo, Tortavalle, Folonis, Caineto cum terris & aquis quæ eiſdem ſylvis pertinent, & in duobus molendinis in majori burgo Cadomi, & in vinea cum domo vinitoris in Bavento, & in tota terra, quam dedit prædicto Cœnobio Filines *Herfredi* in Bavento, & in terra unius carucæ, quam vendidit *Rodulphus* filius *Conſtantini* in eodem, & in viginti jugeribus terræ quæ dedit *Aſcelines de Abovenilla*, & in quinque jugeribus terræ, quam dedit *Serlo Mariſcallus* in eodem, & in terra quam tenuit *Richardus Goiz* in Ruſcavilla, & in terra quam tenuit *Vuillelmus Camerarius* in Curlejo, & in duodecim jugeribus terræ, quam *Serlo* Monachus vendidit in eodem Curlejo & in tota terra quam tenuerunt *Ranulfus* Vicecomes, & *Robertus Bertramus* in Bretevilla Orgoillosa cum pertinentiis ſuis, & in domo, & in terra *Anſchitili Vuaragnonis* in *honetot*, & in molendino uno, ſuper Leiſam, cum dimidia acra terræ, & inſula modica quæ eidem molendino proxima eſt, & in tota terra *Rogerii Calvi* de Bretevilla ſuper Leiſam, & in dimidia acra quam dedit *Rogerius* filius *Berſad*, & in terra Lovet, quam vendidit Lanfranco in Bileto, & Vaumereto, & in terra *Hugonis*, quæ eſt unius carrucæ in Matrevilla, & in duodecim jugeribus terræ, quam donavit uxor *Roberti Baliſtarii* in ſiccavilla, & in terra quam tenuit *Hugo de Roſello* in Granuilla, & in Grocejo. Præterea etiam prædicto Cœnobio confirmamus conſuetudinem plauſtrorum, quæ de Biſacia ad Cadomum venalia ligna ferunt, poſtquam intra leugam prædicti Burgi intraverint: Cenſum etiam, & omnem conſuetudinem omnium domorum, ad Bajocenſis Eccleſiæ jus pertinentium quæ in burgo Monaſterii ſunt; quicumque etiam de majori Burgo cujus ſepultura ad jus Epiſcopi ſanctæ Mariæ Bajocenſis pertinet, in Cimiterio præteriti Cœnobii ſepeliri petierit, libertimam ex prædeceſſorum noſtrorum conceſſione, & noſtra, abſque omni contradictione poteſtatem habeat: ſi autem aliquem mortuum quis illuc transferre voluerit, qui vivens non requiſierit, hoc concedimus fieri cum licentia miniſtri noſtri. Cum ſupradictis etiam confirmamus ſæpe dicto Cœnobio decem ſexta bladi, quatuor frumenti, & tria hordei, & tria avenæ, quæ habet idem Cœnobium in decima ſancti Wandregiſilii apud Cenet annuatim, ex donatione Odelinæ nobilis Matronę & famulatricis *Vuillelmi* Regis Anglorum. Confirmamus etiam eidem Cœnobio decimam de feudo *Rogerii Calvi* in Bretevilla ſuper Leiſam, cum parte Eccleſiæ ad ipſum pertinente. Ut autem prędictę libertates, & conſuetudines in Eccleſiis, & in hominibus, cęteriſque omnibus prędictis, illibatę & inconcuſſę, & indiminutę omnino in perpetuum a prędeceſſoribus noſtris, nobiſque, & noſtris ſucceſſoribus ſervarentur: *Vuillelmus* Anglorum Rex, & Princeps Normanorum, & Cœnomanorum dedit Eccleſię ſanctę *Mariæ* Bajocenſis, in dedicatione ipſius, & Epiſcopo Odoni, & ſucceſſoribus ejus, ſylvam quam Elam vocant perpetuo jure poſſidendam. Nos itaque omnia ſupra ſcripta prędicto Cœnobio in hac Chartę noſtrę confirmatione communimus, & auctoritate ſigilli noſtri eadem corroborantes confirmamus: prędeceſſores noſtros videlicet bonę memorię Odonem, cæteroſque in hoc imitantes, qui ſimili prærogativa prędictum Cœnobium munierunt. Hęc autem facta ſunt anno ab Incarnatione Domini, milleſimo centeſimo lxxij. Willelmo Abbate memorando viro honeſtę vitę, & coſummati teſtimonii Cœnobio beati Stephani de Cadomo prędidente, his teſtibus, *Thoma* Archidiacono Bajocenſi, & *Galtero* Archidiacono Bajocenſi, *Stephano* Archidiacono Bajocenſi, Magiſtro *Hunfrido Bone*, Magiſtro *Ranulfo*, Magiſtro *Acio*, *Henrico de Sar* Canonicis, *Richardo* Archidiacono Cadomi, Joanne Presbytero, *Roberto* Sacriſta Cadomi.

Elenchum porro Abbatum celeberrimæ S. Stephani Cadomenſis a doctiſſimo Joanne *le Prevoſt* communicatum ſi exhibuero, improbabit, ut reor, nemo.

SERIES ABBATUM
S. Stephani Cadomenſis.

1. Lanfrancus, Italus, ex Beccenſi Monacho, poſtea Archiepiſcopus Cantuarienſis.
2. Guillelmus 1. Bona anima, Ruthodi Epiſcopi Sagienſis filius, ex Canonico Rotomagenſi Archidiacono Monachus Beccenſis, poſtea Archiepiſcopus Rotomagenſis.
3. Giſlebertus, in exequiis Guillelmi Regis 1087. cujus meminit S. Anſelmus lib. 2. epiſt. 44.
4 Robertus. Obiit Faleſiæ A. C. 1107. in conventu procerum, Henrico 1. Rege præſente.
5. * Tuſtinus.
6. Eudo. Obiit 1140.
7. Adamus 1. vel Alanus Obiit A. C. 1151.
8. Petrus 1. Obiit 1156.
9. Guillelmus 2. Obiit 1179.
10. Petrus 2. Obiit 1193.
11. Robertus. Obiit 1196. De eo Guil. Nenbrig. de reb. Angl. lib. 5. cap. 19.
12. Sampſon. Obiit 1214. 7. Idus Martii.
13. Odo præfuit annis 24. Obiit 1238. 3. Kal. April.
14. Adamus 2. præfuit annis 16. aliis Alanus. Obiit 1240.

Huc uſque Chronic. S. Stephani.

15. Nicolaus præfuit ann. 5. Obiit 1265. 3. Idus Junii.
16. Guillelmus 3. 1288.
17. Gaufridus. Obiit 1294.
18. Ricardus. Obiit 1305.
19. Simon de Trevieres. Obiit 1344.
20. Thomas. Obiit 1345.
21. Guillelmus 4. Obiit 1367. vel 1368.
22. Robertus 3. de Chambry. Obiit 1393. Obtinuit jus mitræ.
23. Joannes Seneſcalli. Obiit 1401.
24. Nicolaus Millon electus 1401.
25. Guillelmus 5. Cave. Obiit 1428. intereſt Concilio Piſano 1409.
26. Hugo de Juvigny 1439.
27. Guillelmus 6. Touſtain. Obiit 1454.
28. Petrus de Vierville, filius Philippi Baronis de Creulli, reſignavit Carolo de Martigny, & Obiit A. C. 1483. vel 1485.
29. Carolus de Martigny Epiſcopus Caſtrenſis. Obiit 1512. 8. Julii.
30. Petrus de Martigny ejus nepos, Monachus & Epiſcopus Bajocenſis. Obiit 1531. 13. Septemb.
31. Franciſcus Cardinalis de Turnono 1532.
32. Julianus Cardinalis de Medicis 1533.
33. Alexander Cardinalis Farneſius, Tuſculan. Epiſcopus, floret 1569. Præfuit uſque ad A. C. 1577. Poſſeſſionem adierat 1543.
34. Georgius Pericard, filius Joannis Procuratoris Generalis in Parlamento Normanniæ, per reſignationem deceſſoris. Reſignavit in gratiam ſequentis, & adeptus eſt Epiſcopatum Abrincenſem 1583.
35. Carolus d'O Dominus de la Feriere, Abbas S. Juliani Turonenſis, Filius Joannis Baronis d'O, init poſſeſſionem 1583. Obiit Pariſiis 1627.
36. Antonius de Bourbon præeſſe cœpit 1624. Obiit 1630.
37. Alfonſus Ludovicus du Pleſſis, Cardinalis Arch. Lugdun.

Præterea ut omnibus numeris, quæ ad res hujuſce Monaſterii ſpectant, abſolvam (in quantum ſuppetit facultas, ſinitque inſtitutum noſtrum) juverit haud dubie, quid aſcetæ Cadomenſes, cruris oſſe reperto Guillelmi Conqueſtoris, præſtiterint, referre. Illi nimirum ut gratos in ſuum pium ac nobiliſſimum fundatorem proderent ſeſe, novum extrui monumentum ex atro marmore, ſummis impenſis curarunt. Cujus in latere uno antiquam de conqueſtore næniam, a ſcriptoribus multoties repetitam, quæ ſic incipit; *Qui rexit rigidos Normannos*, &c. Viſere eſt. In altero autem quod ſequitur recens Epitaphium, cujus author e cœnobitis ejuſdem Monaſterii extitit nonnullus.

HOc ſepulchrum inviciſſimi juxta & Clementiſſimi Conquæſtoris Guillelmi, dum viveret, Anglorum Regis, Normannorum Cœnomanorumque Principis, hujus inſignis Abbatiæ piiſſimi fundatoris, cum anno 1562. veſano hæreticorum furore direptum fuiſſet, pio tandem ejuſdem Abbatiæ Religioſorum gratitudinis ſenſu in tam beneficum largitorem inſtauratum fuit, anno Domini 1642. domno Joanne de Bailhache Aſceterii Protopriore.

P. D. ⁝ DD.

a (*Unum Sanctimonialium in nomine & honore S. Trinitatis*) Sic tabula fundationis, quam his annotationibus adjunxiſſe uſui forſan erit aliquando: velut & fundatio ac privilegia S. Stephani ſuperius poſita.

TABULA FUNDATIONIS
Abbatiæ SS. Trinitatis Cadomenſis.

DIvina gratia ac Domini noſtri Jeſu Chriſti diſponente clementia. Ego Willelmus Anglorum Rex, Northmannorum & Cenomannenſium Princeps, ſed & Mathildis Regina uxor mea Balduini glorioſi Flandrienſium Ducis filia; ad gloriam beatitudinis, ad præmium beatæ retributionis pio ſapientique deſiderio anhelantes: In territorio quod ab antiquis *Cadomum* appellatur, Eccleſiam in honorem ſanctæ Trinitatis pro ſalute animarum noſtrarum coædificavimus, ibique ſanctas ac religioſas feminas ſecundum inſtitutionem ſancti *Benedicti*, ſub Abbatiſſa Domino ſervituras, in perpetuum conſtituimus: Quibus ut impoſterum uſus neceſſariarum rerum uſquequaque ſufficiat: Regia munificentia, opportuna proviſione proſpeximus. Tradidimus itaque ſanctæ Dei Eccleſiæ prænominatæ Villam quæ vocatur *Caliz* cum omnibus pertinentibus ſibi, excepta decima quæ eſt Eccleſiæ ſanctæ *Mariæ* Bajocenſis. Dedimus etiam Oiſtrehan cum cunctis appenditiis ſuis, hoc excepto, quod *Robertus* ibidem tenet de Comite Moritonenſi *Vvillelmo* qui dicitur Caritas, & *Richardo* nepote ejus, ſed & *Gilleberto Criſpino* annuentibus, pro pecunia quam nos eis dedimus. Præterea Villam quæ dicitur *Calſur* cum ſuis appenditiis, quam Regis conceſſu ego *Mathildis* Regina, emi a *Richardo* filio *Ranulfi* annuente *Anordo* de *Nonam*, de cujus feodo erat. Præbuimus etiam aſſenſum donationi, qua *Radulfus Taxo Villambargæ* donavit cum cunctis appenditiis ſuis. Cumque centum & decem acris terræ in villa *Amblida* & uno molendino in eadem Amblida pro ſorore ſua Monacha facta in Eccleſia ſupradicta. Ego *K. Mathildis* Regina redemi Villambargæ de calumnia a filia Conzoni, & terram & molendinum in Amblida redemi de calumnia a Waleranno filio Ragnulfi, de quorum hæreditate fuerat. Ab eodem etiam *Vvalleranno* ex conceſſu Regis, emi ego *Mathildis* Regina quinquaginta acros terræ in territorio Cadomi, & appoſitum eſt hoc ad Eccleſiam ſupradictam *Radulfo Camerario* concedente de cujus feodo erat. Super hęc donavimus & *Efeboul* villam prędictę Eccleſiam quam ego Regina *Matildis* Regis conceſſu emi a filiis *Vvimundi Cuſel Vvillelmo & Roberto:* a quo eodem Ruberto ego Regina emi terram illam quam habebat in Hetrulivilla & Domini mei Regis conceſſu appoſita eſt Eccleſię. Item annuente Domino meo Rege emi a *Richardo* filio *Herlevvini* illas terras, quas tenebat in taxilli, & in Monte Boani eo tenore quod ipſe *Ricardus*, de Eccleſia eas teneret in vita ſua, & poſt obitum ejus in ſua poſſeſſione propria poſſideret Eccleſia. Item terram quam tenuit *Radulfus* filius *Alani* in Willon comparavi ab eodem Radulfo. Et a *Ricardo* filio *Ranfrandi* Ruſticum unum in villa quę dicitur Charon, & duas garbas decimę quam habebat in eadem villa. Similiter & a *Ragnulfo de Barberiis* duas garbas decimę quam habebat in Charon, & hęc ea conceſſu Regis Eccleſię appoſita ſunt. Pręter hęc a *Milone Mariſcalco & Alethſelina* ejus uxore, emi ego Mathildis Regina terram quam habebant in Valcellis, & quod in Eccleſia, & in molendino uno ejuſdem villę habebant, excepto quod *Beatrici* filię ſuę ad conjugium ſuum largiti ſunt, quod Domino meo Rege concedente Eccleſię ſubſcriptum eſt. Super ea quę dicta ſunt, ego *Vvillelmus* Rex & uxor mea *Mathildis* Regina Eccleſię prenominatę donavimus Burgum de Hulmo cum redditibus ſuis, *Adeliſa* amita mea benigniter annuente, cujus hereditas erat; Sed & Comitiſſa *A. de Albamarla* concedente, eo videlicet pacto, ut ipſa teneret in vita ſua, poſt obitum vero ſuum ad victum ſanctimonialium ſancta poſſideret Eccleſia. In territorio autem Cadomi dedimus terras illas quas de me Rege Willelmo tenebant Godefridus Juvenis, *Rogerius* Conſtabulus, *Vvillelmus Patrich.* Et intra Burgum Cadomi, unius molendini mei decimam, & decimam furnorum ad me pertinentium, Decimam quoque de Diva de piſcibus & dena-

denariis : Similiter decimam de Divula, & de Batvent de Sale, & denariis. Eodem modo decimam de Wachei, & de Scocei de denariis, piſcibus, & molendinis. Item in inſula de Gerzoi unum molendinum, & terram duorum Francorum hominum, atque medietatem decimæ de quinque parochiis : & ſextam garbam de una parrochia & dimidia. Sed & terram & decimas, quas *Rainoldus* Cappellanus noſter in eadem inſula de me tenebat, ipſius Rainoldi precatu, poſtquam Monachus effectus eſt Eccleſiæ prædictæ conceſſimus. In villa quæ dicitur Maintrud ſexaginta acros terræ. Et in villa Billei terram quam *Hermoſtus* Clericus ibidem tenuit, Terramque *Radulfi Billei*, pro qua cecepra fuit filia *Vuillelmi* in Eccleſia *Radulfi* Camerarii, & Willelmi filii Theodorici ejuſque uxoris conceſſu, de quorum hæreditate erat. Ad hæc addidimus prætitulatæ Eccleſiæ viginti accripennos vineæ, de quibus tres ſunt apud Lariacum cum ſex acris terræ. Apud Albam viam ſeptem, quos ego Regina emi a *Vuillelmo* de *Aillio* enoceſſu *Rogeris* filii ejus, & *Richardi*, Comitis Ebroicenſis, & *Anſchitilli* de *Altuillio* conceſſu de quorum hereditate erat; apud Argentias ſeptem, apud Verum tres; de iſtis tribus agripennis *Godelef* dedit duos & dimidium, cum una domo, pro eo quod monacha eſt in Eccleſia prælibata; & ſoror ejus alterum dimidium. Donavimus etiam medietatem villæ quæ nominatur Carpikech, quam ego Regina Domini mei Regis conceſſu comparavi ab *Eudone* filin *Thurſtini Haldup.* & a *Ragnulfo* Vicecomite. *Adelaidis K.* autem filia Thurſtini Haldup ad eamdem ſanctæ Trinitatia Eccleſiam, in qua Mnnacha facta eſt noſtro conceſſu, & *Ragnulpho* Vicecomite, & *Eudone* ejuſdem Adelaidis fratre annuentibus, alteram medietatem villæ Carpikech, cum medietate Eccleſiæ, & decimæ ejuſdem villæ, donavit. Sed & duas partes villæ quæ Puteus nuncupatur. Et inter Filcherolas, & Heritervillam novies viginti accros terræ, necnon & illam terram, quam *Oiſmelinus Theodorici* filius, & *Herbertus Folenſant* tenebat de ea in Goisbertivilla & in Dumoldivilla, & in Culvertivilla. In Coineriis dimidium molendinum, & terram unius carrucæ in eodem locn. In Ruſcavilla terram unius carrucæ. In Ingulfivillæ, terram illam quam de ipſa tenuit *Anſchitillus*. In Calvavilla terram unius carrucæ. Dedit etiam hæc eadem *Adelaidis* Fraxinivillam, & Maiſnillem urcelli, quas ego Mathildis Regina excambivi Eccleſiæ ſanctæ Mariæ Bajocenſi, per Odonem Eccleſiæ ejuſdem Antiſtitem, conceſſu Domini mei Regis, pro Eccleſiis cum decimis ſancti Stephani, & ſancti Martini Cadomi, ſicut *Anſchitillus* filius *Urſ* eas tenuerat, & pro Eccleſia ſancti Georgii de Caſtro Cadomi. Stigandus quoque dedit Eccleſias Faleſiæ cum decimis: Et Eccleſiam Wibreei cum decima, & unum molendinum in eodem loco ſupranominatæ Eccleſiæ, pro filia ſua, ibidem Monacha facta, *Vuillelmo* de *Brajoſa*, de cujus jure erat, annuente; cui ut concederet, Ego Mathildis Regina ex conceſſu Regis dedi de pecunia mea. Sed & *Alveredus de Mojon* conceſſit eidem Eccleſiæ terram illam quam ſoror ejus *Ala* habuerat in conjugio apud Ranuillam pro filia ſua, quæ Monacha facta fuerat in eadem Eccleſia, excepto quod ibidem ſanctus Leodegarius de Pratellis tenet, cujus terræ ſervitium, Ego Regina ad opus Eccleſiæ redemi de *Ruberto* de *Ria*, cujus feodum erat. *Fredeſendis* autem *Ragnulfi* Vicecomitis amita dedit eidem Eccleſiæ Osbernivillam, annuente eodem Ranulfo, de cujus feodo erat : cui Ragnulfo pro conceſſu ſuo, dedi egn Regina Mathildis de pecunia mea. Dedit idem *Ragnulfus* Eccleſiæ ſupradictæ molendinum unum intra burgum Cadomi ſitum; & in Goisbertivilla, terram duorum francorum hominum, pro filia ſua facta Monacha in Eccleſia. *Balduinus* filius Comitis *Giſlerberti* & uxor ejus Emina, dederunt eidem Eccleſiæ, pro ſalute animarum ſuarum, Eccleſias de la Forcit cum decimis, & ducentos accros terræ in eodem loco, quibus pro conceſſione ipſorum, Egn Regina Mathildis dedi de cenſu men. *Muriel de Gutot* pro ſalute animæ ſuę, dedit prędictę Eccleſię Osbernivillam ſupra mare ſitam, ita tamen ut in vita ſua eam teneret, & poſt mortem ſuam mater Eccleſia in ſua proprietate poſſideret, *Vuillelmo de Bretheil* concedente, cui ego Regina Mathildis, dedi de pecunia mea pro conceſſione ipſius, quia de ejus feodo erat. *Alberada* ſoror *Fulconis* eidem Eccleſię, tribuit terram quam pater ſuus dederat ei in villa quę dicitur Guillon, annuente eodem Fulgone, quę cum eſſet illius loci ſoror ſepulta ibidem jacet in atrio. *Billetheldis* filia *Rogerii*, quod pater ſuus donaverat ei in Vernum pro conjugio, & ipſa dedit prędictę Eccleſię uepore ejus annuente *Vuillelmo* de cujus honore erat, cui pro conceſſu ſuo ego Regina Mathildis, dedi de cenſu meo. *Rogerius de Molbray* dedit prædictę Eccleſię terram quam ipſe habebat in Granivilla pro filia ſub ibidem Monacha facta. *Rogerius* quoque de Monaſteriis pro matre ſua ibidem Domino ſacrata, dedit Salam cum cunctis appenditiis ſuis, & dimidiam ſilvam de Monte Albuldi, atque Monaſterium de Vals cum decima, & terram unius carrucę in eadem villa, & in uno molendino hoc quod habebat in proprio dominio, & terram quam *Richardus* tenet in villa quę dicitur Lu. *Fulcho* autem de *Alno* dedit eidem Eccleſię villam Fulebech, cum molendinis cunctiſque appenditiis, tam in planis quam in ſilvis, pro uxore ſua *Haduiſſa* in eodem cœnobio Monacha facta, annuente filio eorum *Fulcholino*. *Ashjelinoc* filia *Alvredi Gigantis*, dedit Eccleſię prędictę, terram quam habebat in Grandicampo, & in Goj, conceſſu *Vuillelmi* filii Aluredi, proptec quem conceſſum Neptis ſua filia *Vuillelmi de Millri* ibidem facta eſt Monacha. *Vuillelmus Bacco* duas partes decimę de Bleer, & unum ruſticum in eadem villa dedit pro ſorore ſua in eodem loco Monacha facta. *Goisfridus Lunez* duas partes decimę de decem & octo villanis, & ſex accros terrę, in Colevilla dedit pro filia ſua in Eccleſia facta Monacha. *Bremarus* quadraginta accros terrę in Anglicavilla, & viginti in Charon, & de dimidia decima de Charon duas garbas, & in Willon decimam quam emit ipſe a *Murier* ſorore *Richardi* Principis, dedit pro filia ſua in eodem Cœnobio Monacha facta. *Petrus* quod habebat in Monaſteriis dedit pro filia ſua, quę ibi facta eſt Monacha. Odo Clericus quadraginta accros terrę in Cambis dedit pro anima ſua, *Vuillelmi Osberni* filii conceſſu, de cujus feodo erat. Eccleſiam *Burnelfivilla* cum decima, excepto quod *Rogerius* filius *Hunfredi* ibidem tenet, dederunt homines de eadem villa pro ſalute animarum ſuarum, Epiſcopo Bajocenſi Odone prębente conſenſum. *Alberada* uxor *Radulfi Taxonis* conceſſit ſervitium de terra quam *Fulcherius Malabarba* de ipſa tenebat Bleduilla. *Giſla* filia Thurſtini terram quam habebat in Gray & in Dumuilla, dedit eidem Eccleſię pro anima ſua, conceſſu Thurſtini nepotis ſui, cujus feodum erat. Ego autem *Vuillelmus* Rex conceſſi ſervitium illud, quod *Goisfredus* filius *Salomonis* & *Heltho* Dapifer reddebant mihi de Grai ſupradictę Eccleſię *Radulphus* filius *Al.* pro ſalute animę ſuę dedit terram quam habebat in Adevilla. *Alberanda Hugonis* & *Rogerii* mater, dedit, annuentibus ipſis, hoc quod habebat in Eccleſia, & in decima de Hainolvilla, & unum accrum terrę in eadem villa pro anima ſua. *Hugo Pincerna* ſupradictę Eccleſię dedit terram de Fago, ita ut ipſe teneret in vita ſua, & poſt obitum ejus dicta poſſideret Eccleſia, *Radulfo de Thodenio* annuente, de honore cujus erat; cui ego Mathildis Regina pro conceſſu illo dedi de pecunia mea. *Gumnor Vuillelmi de Brajoſa* mater, ſanctę Trinitatis Monacha, dedit eidem Cœnobio terram quam habebat in Batvent, annuentibus Hugone Pincerna, & *Rogerio de Culli*, de quorum honore erat, cui Rogerio ego Regina Mathildis pecuniam dedi pro aſſenſu ſuo. Donavit etiam eadem *Gumnor* terras quas habebat in Roures, & in Cirreni, & in Craſeentevilla, & in villa, quę dicitur Quatuor putei, *Mauricio* & *Alberada* uxore ejus conceſſum prębentibus, de quorum hereditate fuerat. *Rodbertus* filius *Anſfridi Dapiferi* terram quam habebat in Condet, & dimidia prata

quæ habebat in Wiholmi, dedit pro *Avicia* uxore ſua in eadem Eccleſia Monacha facta, filius ſuis conſentientibus. *Radulfus de Aneriis* triginta ſex accros terræ quam tenebat in eadem villa Aneriis, dedit eidem Eccleſiæ, pro anima ſua, quos a *Vuillelmo de Similei* emerat, annuente huic donationi *Vuillelmo de Colombariis*, de cujus feodo erat. *Urſellus* dedit pro anima ſua terram quam habebat in villa ſancti Aniani. *Rodbertus Camerarius* dedit terram quam *Hadebrandus* tenebat in Lovenio pro anima ſua, & pro amore ſororis ſuæ, quæ erat Monacha in Eccleſia. *Vuillelmus Camerarius* dedit unum molendinum juxta Chetaboil, & terram quam ibidem de Regina Mathilde tenebat. Ad hæc Epiſcopus Bajocenſis *Odo*, interveniente gratia & dilectione noſtra, prædictam ſanctæ Trinitatis Eccleſiam, cum atrio, Abbatiſſam, cum Sanctimonialibus, Omnem Clerum in eodem loco ſervientem, Univerſam familiam ejuſdem Eccleſiæ cibo ſuſtentatam, ab omni exactione pecuniæ Epiſcopalium redituum, liberam eſſe concedit. Sed & Eccleſiam Beati Ægidii, cum atrio ipſius, quomodo ſupradictam liberam, & quietam; & Clericos ibidem ſervientes, eo modo quo ſupra, liberos eſſe permittit. Præterea in ea parte burgi (extra murum videlicet Cadomi ſiti verſus Eccleſiam ſanctæ Trinitatis, quam ego *Vuillelmus* Rex prædictæ Eccleſiæ dedi) illius partis burgi parrochiam ad Eccleſiam ſancti Ægidii venire, oblationem, decimam de peculibus, cum ſepultura, Clericos ibi ſervientes quiete permittit habere. Sed & gablum & conſuetudinem culcitrarum, quod in eadem parte burgi habebat, Eccleſiæ ſanctæ Trinitatis aſcribit. Super ea Quicunque in his duabus Eccleſiis, & in atriis earum foriſfacturam fecerit, emendationem pecuniæ, quæ ab Epiſcopali conſuetudine, pro foriſfactura exigi ſolet, ejuſdem loci Abbatiſſæ, Epiſcopo eodem annuente, donabit. Quicunque autem hominum Cadomenſium in vita ſua, ſepulturam ſibi in atrio ſanctæ Trinitatis elegerit, licenter habere ſine requiſitione ſepulturæ, idem Epiſcopus a ſuo Sacerdote concedit. Et quia Bajocenſis Epiſcopus quietem libertatis, quæ dicta eſt, prædictis conceſſit Eccleſiis, dignæ recompenſationis donum præbuimus Aotuliti eidem, & Eccleſiæ Bajocenſi. Si quis vero horum omnium quæ prædictæ ſanctæ Trinitatis Eccleſiæ data oſtenſa ſunt, temeraria præſumptione aliquando (quod abſit) violator effectus in ſua impudenti obſtinatione perſtiterit, Noverit ille ſe Anathema factum a Domino, Sancta ac Beata fidelium omnium communione privatum Divino judicio perpetualiter eſſe plectendum. Ut igitur univerſa hæc ſecundum quod a nobis inſtituta eſſe noſcuntur, inconcuſſa in perpetuum firmitate perdurent, adverſum Dei Eccleſiæ inimicos; Ego *Vuillelmus* Rex privilegium Regiæ Majeſtatis opponens, Epiſcoporum, ac Magnatum meorum, quorum nomina ſubſcripta habentur, irrefragabili atteſtatione probavi, meæque Imaginis munimento præſenti legitima ſanctione firmavi, Anno ab Incarnatione Domini milleſimo octogeſimo ſecundo, Indictione quinta, Apoſtolicæ Sedis Cathedram poſſidente Papa Gregorio ſeptimo, Regni mei ſeadecimo anno: In Francia regnante Philippo. Romanis in partibus Imperiali jure dominante Henrico.

Sig † num *Vuillelmi* Anglorum Regis. Sig † num *Mathildis* Reginæ. Signum † *Lanfranci* Archiepiſcopi. Signum † *Vuillelmi* Rothomagenſis Archiepiſcopi. Signum † *Odonis* Bajocenſis Epiſcopi. Signum † *Michaelis* Abricenſis Epiſcopi. Signum † *Gileberti* Luxovienſis Epiſcopi. Signum † *Gisleberti* Ebroicenſis Epiſcopi. Signum † Comitis *Rotberti* Regis filii. Signum † Comitis *Guillelmi* filii Regis. Signum † *Henrici* Regis *Vuillelmi* filii. Signum Comitis *Roberti* † Moritonenſis. Signum † *Balduini* filii Comitis *Gileberti*. Signum † *Alani* Comitis. Signum † Comitis *Rogerii* de *Monte Gomerico*. Signum † *Vuillelmi de Vuarenna*. Signum † *Gisleberti Criſpini*. Signum † Rotberti *Bertranni*. Signum † Henrici de *Ferrres*. Signum † *Rogerii de Bellomonte*. Signum † *Hugonis* Comitis de Ceſtra. Signum † *Ricardi* filii *Herluini*. Signum † *Rogerii* Pincernæ de Ibriaco. Signum † Comitis *Rotberti de Bellomonte*. Signum † *Vuillelmi* Comitis Ebroicenſis. Signum † *Hugonis Pincernæ*. Signum † *Fulgonis de Alnou*. Signum † *Ranulfi* Vicecomitis. Signum † *Vuillelmi* qui dicitur Caritas. Signum † *de Gornajo*. Signum † *Radulfi de Todenio*. Signum † *Vuillelmi de Bretoil*. Signum † *Girardi de Gornajo*. Signum † *Vuillelmi Camerarii* filii Radulfi. Signum † *Eudonis* Vicecomitis. Signum † *Ricardi de*......

Fundationi Abbatiæ ſanctæ Trinitatis Cadomenſis catalogum Abbatiſſarum (dum tota ejuſdem monaſterii, nec non & Abbatiſſarum paratur hiſtoria) addere viſum eſt; quo ſpem noſtram interim in illo ſuſteotemus.

INDICULUS
Abbatiſſarum SS. Trinitatis Cadomenſis.

1. Mathildis I. Obiit an. 1113.
2. Cæcilia, Guilielmi I. Anglorum Regis, & Normanorum Ducis filia. Obiit 1127.
3. Izabeth, ſeu Izabella I. de Blois, vix unicum annum in Prælatura egit. Obiit ann. 1128. circiter.
4. Beatria I. de Huqueville. Obiit circ. an. 1141.
5. Dionyſia d'Eſchauffou. Obiit circa an. 1160.
6. Joanna de Coulonces. Obiit an. 1181.
7. Mathildis II. d'Eureux. Obiit circa an. 1198.
8. Izabella II. d'Juetot. Obiit circa an. 1202.
9. Adela I. de Thibouville. Obiit circa an. 1215.
10. Juliana de S. Celerin. Obiit. an. 1256.
11. Beatria II. de Camberoon. Obiit 1289.
12. Amicia de Gournay. Obiit 1293.
13. Mathildis III. d'Angleterre. Obiit circa an. 1298. loco Epitaphii ſuper lapidem ſepulchralem hæc verba leguntur: Mathildis filia Regis, cognomento Fortis.
14. Adela II. d'Angleterre. Obiit circa an. 1305.
15. Nicolaa I. de Goullevaz. Obiit 1336.
16. Mathildis IV. de Querville. Obiit circa ann. 1340.
17. Georgia du Molley. Obiit 1376.
18. Maria I. de l'Orme. Obiit 1401.
19. Maria II. de Uvarinieres. Obiit 1407.
20. Margarita de Uvarinieres. Obiit 1417.
21. Agnes de Thieville. Obiit 1422.
22. Nicolaa II. de Rupalley. Obiit 1426.
23. Maria III. de Survie. Obiit an. 1434.
24. Margarita II. de Thieville. Obiit 1441.
25. Blancha d'Auberville. Obiit 1470.
26. Catharina I. le Vicónte. Obiit 1492.
27. Renata de Bourbon. Obiit 1534.
28. Iſabella de Bourbon, creatur Abbatiſſa an. 1505. per translationem ſororis ſuæ Renatæ ad Abbatiam B. Mariæ Sanctonenſis. Obiit 1531.
29. Catharina II. de Navarre. Obiit 1532.
30. Margarita III. le Vallois, hæc anno 1539. ad Abbatiam Almeneſceolem ſe recepit, ibique abiit e vivis an. 1543. aut circiter.
31. Ludovica de Mailly. Primum Abbatiſſa Lylienſis prope Meledunum; deinde etiam hujus Cœnobii præfecturam geſſit; priori per diſpenſationem retenta. Obiit 1554. humilitate & obſervantia inſignis.
32. Anna de Montmorency. Obiit 1588.
33. Magdalena de Montmorency. Obiit 1598.
34. Laurentia de Budos.

z (*Iterum ſcholas tenuit*.) Et quidem morem iſtum in Ordine Benedictino uſitatiſſimum fuiſſe, ſcholas nimirum inſtituere, pueros cum pietate, tum literis imbuere, neminem arbitror negaturum, qui vel per mentes aliquot hiſtorias revolverit. Quid vero curæ pueris fuerit adhibendum in Monaſteriis docet Regula S. Benedicti. cap. 30. 37. 45. 63. & 70. Etenim probe intelligebat vir ille ſanctiſſimus *omnium juſtorum* (ut verbis utar Gregorii Magni) *Spiritu plenus*, quantum utilitatis & commodi reipublicæ Chriſtianæ obveniret ea puerorum in cœnobiis Religioſa inſtitutione. Cujus diſciplinæ erudiendi traditi ſunt

ex

ex nobili Senatorum proſapia complures, quos inter primas tenent SS. Maurus & Placidus, auctore D. Gregor. Dialog. lib. 2. cap. 3. Unde & Carolus Mag. Imperator in univerſis imperii ſui cœnobiis ſcholas inſtaurare, & Monachos Magiſterio jungi jubet. Ita Conciliorum Gal. tom. 2. fol. 121. præcipit id etiam Capitular. Aquiſgran. cap. 72. ibidem fol. 152. Qua de re Trithemius Hirſaugienſi Chronic. in 4. Abbate ejuſdem Monaſterii Herardo. *Erat autem his temporibus* (anno 890.) *in Monaſteriis noſtri ordinis conſuetudo celeberrima, ut ſcholæ Monachorum in ſingulis pene cœnobiis, quibus non ſeculares homines, ſed Monachi moribus & eruditione præficiebantur nominatiſſimi, qui non ſolum in divinis ſcripturis docti eſſent, verum etiam in Mathematica, Aſtronomia, Arithmetica, Geometria, Muſica, Rhetorica, Poeſi, & in cæteris omnibus ſecularis literaturæ ſcientiis eruditiſſimi. Ex his multi non ſolum in Romana lingua, docti erant, ſed etiam in Hebraica, Græca, & Arabica peritiſſimi, quod ex eorum opuſculis facile dignoſcitur.* At ne gratis hæc aſſerere videatur Abbas ille Trithemius, ludum videlicet literarum in Monaſteriis ſolemnem extitiſſe, teſtimonia ex antiquis, & mediis ſcriptoribus libet producere. Ex vita S. Agili primi Abbatis Resbacenſis: *Puer Agilus committitur Euſtaſio probatæ Religionis viro, ſacris literis erudiendus, cum aliis nobilium virorum filiis, qui poſtea Eccleſiarum Præſules extiterunt; Agnoaldo ſcilicet, & Vualberto* * *Hagnarici patrui ejus* (Agili) *filiis; qui Monaſterio, quod ſoror eorum Fara in paterno ſolo inter Albam, & Mucram* (fluvios) *in loco qui Eboracus dicitur, ædificavit; conſtruendi & docendi regulares Magiſtri claruerunt: quorum alter Lauduno Clavato, alter vero Meldenſis eſt Epiſcopus ordinatus; Achario qui Viromandorum & Noviomenſis ac Nomacenſis Antiſtes fuit; Ragnachario qui Auguſtodunenſis Eccleſiæ Pontifex egregius emicuit: Audemaro, qui Bononiæ, & Haramonenſis oppidi Paſtor laudabilis effloruit. Denique ſicut præmemoratum Agilum carius his omnibus commendatum ſuſceperat; ita in eo præ cunctis doctrinæ ac Religionis acumen reſplenduit: nam liberalibus diſciplinis enucleatius imbutus multos facundia ſua erudivit: plurimos Catholicæ fidei puritate illuſtravit: nonnullos etiam luculentiſſimis documentis poſtpoſita altitudinis pompa ſub profeſſione ſacra Religionis idoneos reddidit.* Ita MS. codex Beccenſis cœnobii. Florebat S. Agilus circa an. Domini 660. Theodorus Campidonenſis de S. Magno cap. 11. apud Caniſii antiq. Lectiones tom 4. *Conſtruxerunt* (S. Gallus & Magnoaldus) *Monaſteria miræ magnitudinis, & fratres inibi coadunatos doctrina & exemplo ad æternæ vitæ deſideria concitaverunt, Othmarum puerum curioſe nutrientes, atque doctrinam grammaticæ artis ſeu divinorum librorum eum erudientes, Magiſtrum ſcholæ conſtituebant.* In vita S. Leufredi Abbatis, qui ſcholam Monaſterii S. Taurini Ebroicenſis in ſuburbio, adhuc puer frequenter adiit: *Ut autem Magiſtrum reperit*, verba ſunt codicis MS. Beccenſ. *qui ſibi operam in literarum eruditione impenderet, cum documento linguæ, morumque probitate cœpit illos* (ſodales) *anteire &c.*

al * Agnerici.

S. Venerabilis Beda Monaſterium Virenſe S. Petri in Anglia celeberrimum effecit literarum gymnaſium, de quo pluribus ſcriptores hiſt. Angliæ. potiſſimum Malmesbur. Pontif. Anglo. lib. 3. fol. 154. 2. n. 30. *Apud Vuiremuth*, inquit, *Monaſterium Bedæ, & multorum literatorum virorum nobile gymnaſium*. Et lib. 1. de geſt. Reg. Angl. fol. 11. Sed & de Bedæ præceptore, S. Benedicto Epiſcopo doctrina conſpicuo, legenda ejus vita ab ipſomet V. Beda conſcripta. Malmesbur. loco citato. Congregationis Angliæ. Trophæorum to. 1. pag. 640. & ſeq. Verum multo ante Bedæ tempora literarum ludi vulgares extiterant in Anglia, quemadmodum in Bibliotheca Floriacenſ. fol. 431. vitæ S. Gildæ cap. 3. cernere eſt. Et quia de Anglia ſeſe ingerit ſermo, inſignem locum appendicis ad Ingulphum prætereundum non eſſe exiſtimo; ubi quatuor Monachi Gilbertus, Odo, Terricus, & Guillelmus ad locum Cotenham vocitatum prope Cantabrigiam perrexerunt: *Unde diverſis in locis*, inquit auctor, *a ſe diviſi, & formam Aurelianſis ſtudii ſecuti, ſummo mane Frater Odo grammaticus & ſatyricus illo tempore ſingularis, pueris & junioribus legebat grammaticam juxta Priſciani doctrinam, & Remigii in eandem. Ad horam vero primam Frater Terricus acutiſſimus ſophiſta Logicam Ariſtotelis juxta Porphyrii, & Averrois Iſagogas, & commenta, adoleſcentioribus tradebat. Ad horam vero 3. Frater Vuillelmus Rhetoricam Tullii, Quintilianique flores, perorabat. Magiſter vero Giſlebertus omnibus dominicis diebus, & Sanctorum feſtis, in diverſis Eccleſiis Verbum Dei ad populum prædicans rudis in Anglicana lingua, ſed expeditus in Latina, & Gallicana ſua, contra Judaicam errorem maxime diſputabat: ferialibus autem diebus, literatis & ſacerdotibus ad ejus auditorium ſpecialius, ante ſextam horam textum ſacræ paginæ exponebat &c.* Porro Aurelienſe ſive Aurelianenſe ſtudium ſupra appellat (ni fallor) inſignem illam Floriacenſis cœnobii ſcholam, quod nimirum id cœnobium ſitum ſit in territorio Aurelianenſi.

Ex vita S. Frodoberti Abbatis Clodoveo 2. Francorum Regi coætanei: *Erat eo tempore prænominatum Luxovienſe cœnobium in gallicis regionibus pene ſingulare, tam religionis apice, quam etiam in perfectione doctrinæ. Qua ex cauſa plurimi, quibus in utramvis partem proficiendi fervor inerat ad eundem locum certantibus ſtudiis undique confluebant.* Hæc in promptuario antiquit. Tricaſſi. doctiſſimi Camuzatii. Iterum ibidem, hiſtoriæ S. Bercharii Abbat. lib. 2. fol. 94. de illo ipſo Luxovienſi literarum gymnaſio legere eſt. Itemque notis ad hiſtor. inventionis corporis S. Mauræ fol. 56. profert idem Camuzat antiquum fragmentum de venerabili Aderaldo Trecenſi Epiſcopo: *Qui puerulus* (Aderaldus) *bonæ indolis cunarum exemptus latibulis, literarum inſtruendus traditur ſtudiis: nec ſecularibus denique commendatur ſcholaſticis, ſed Deo devote ſervientibus Monachis &c.* Non aliis haud dubie quam Benedictinis, ſolis nimirum tunc temporis cœnobiticam vitam agentibus.

Minime eſt ſane quod ſileam de antiquis illis Floriacenſis vulgo S. Benedicti Monaſterii ſupra Ligerim celeberrimis ſcholis. Aymoinus cap. 1. vitæ S. Abbonis Abbatis & Mart. Bibliothec. Floriac. pag. 301. ſic effatur: *Talibus ergo Abbo ortus parentibus in Floriacenſi Monaſterio, ſcholæ clericorum* (hoc eſt exteriori ſeu canonicæ ut infra obſervabimus) *Eccleſiæ S. Petri obſequentium, traditur literis imbuendus &c.* Notat in idem caput Joannes a Boſco plus quinque millibus recenſeri, & quemlibet ſcholaſticorum didaſcalo ſuo binos codices MS. quolibet anno offerre ſolere: verum iſthæc unde ſumpſerit cum minime producat, fides ſit penes auctorem. Et cap. 2. *S. Abbo imbuendis præficitur ſcholaſticis*. cap. 5. in Angliam miſſus in Rameſenſi cœnobio docet. De Academia Floriacenſi memorant etiam veteres ejuſdem cœnobii conſuetudines fol. 404. Bibliothecæ præfatæ, his verbis: *Conventus autem lavatum manus vadit, & poſt in chorum, donec ſchola veniat, conſidebit*. Et infra ubi de proceſſionibus: *Iſtos* (Diaconum & Subdiaconum) *ſubſequatur ſchola cum magiſtris &c.*

Non eſt inſtituti mei ut longius de hac re protraham ſermonem: omitto frequentatas olim academias, in Gallia Sandionyſianam, Corbeienſem, Cluniacenſem, Sangermanam Antiſiodori: in Germania Fuldenſem, Salizburgenſem, Sangalleniem, & alias quamplurimas: In Anglia Oxonienſem, Eboracenſem: In Italia Caſſinenſem, Vivarienſem. In Belgio Duacenſem, & Gerardimontenſem. Cæterum plura qui de Gymnaſiis Monaſteriorum legere voluerit (libuit enim duntaxat nonnihil ex MS. & quæ haud quaquam ſunt ad manum excerpere) adeat Antiquitates Fuldenſes cap. 9. & ſeq. Chronic. ord. S. Benedicti to. 2. ad an. 661. & 662. Et to. 3. ad an. 701. fuſe. Trophæorum Congregat. Anglicanæ tabulam 1. pag. 549. 550. & præfationem ad tab. 3. pag. 5. & ſeq. Claudium Eſpencæum digreſ. lib. 3. cap. 12. pag. 744. Jacob. Midendorp. academiarum lib. & hiſtor. Monaſt. cap. 6. Alemanicas antiquitat. Goldaſti to. 1. cap. 1. Ekkehardi de caſibus Monaſterii S. Galli & cap. 7.

vitæ B. Notkeri eodem auctore; extat etiam hæc ipſa vita, Caniſii Antiq. lect. to. 6.

In collatione Abbatum Aquis ſub Ludovico Pio habita cap. 45. vetitum obſervabit forſan nonnemo; *Ut ſchola in Monaſterio non habeatur, niſi eorum qui oblati ſunt;* hoc eſt Dei ſervitio mancipati. Verum huic incommodo facili negotio ocurrebant monachi, ſiquidem intra Monaſterii ambitum ſcholam inſtituebant duplicem pro conditione & varietate auditorum. Alteram Clauſtralem, in qua pueri aſceticæ vitæ dicati exercebantur: alteram Canonicam ſive Clericalem, in qua pueri ſeculares: illa in remotiore Monaſterii parte: hæc extra Monaſterium in adjacenti ædificio, cui tamen & ipſi præerant cœnobitæ. Et hæc ſane ſcholarum partitio ſolemnis erat in Floriacenſi cœnobio (uti ſupra vidimus, ubi ſermo fuit de S. Abbone inibi ſcholæ clericorum a parentibus tradito) in Cluniacenſi (quod & ſe vidiſſe in antiquis ejuſdem Monaſterii ſchedis, mihi teſtatus eſt quidem ex noſtris vir doctus) maxime vero in Fuldenſi, teſte Ekkehardo locis citatis: *Trudunt*, inquit, *poſt breve tempus Marcello ſchola clauſtri cum B. Notkero Balbulo, & cæteris monachici habitus pueris: exteriores vero, id eſt Canonica, Iſoni cum Salomone, & ejus comparibus.*

u (*Conſecratus eſt Archiepiſcopus Rothomagenſis*) De Guillelmi electione ita MS. codex Monaſterii S. Audoeni Rothomagenſ. de Joanne agens Archiepiſcopo: *Receſſit hinc, immo proceſſit; nam duobus ante obitum ejus annis inthronizatus eſt Domnus Guillelmus Cœnobii Cadomenſis Abbas, cum Apoſtolica authoritate, tum regio munere, tum denique communi electione. Vir ſane & generis nobilitate elucens, & morum prærogativa præpollens.* Guillelmum laude proſequitur Orderic. Vital. lib. 5. hiſt. ad an. 1079. *Hic bonus & jucundus ac manſuetus extitit, gregemque ſibi divinitus commiſſum XXXII. annis cuſtodivit. Matricem baſilicam omnimodis ornatibus cultui divino neceſſariis locupletavit; clauſtrum Epiſcopii domoſque convenientes a fundamentis eleganter renovavit.* Et infra. *Monachis & clericis, omnibuſque ſibi ſubjectis ut dulcis pater blandiens profuit. Pſalmis, & Hymnis & Canticis ſpiritualibus, ſacriſque myſteriis indeſinenter ſeſe mancipavit. In uſu Eccleſiaſtico doctiſſime inſtructus erat, & ad prædicandum indoctis Verbum Dei clara idoneaque locutione vigebat. Patientia & benignitate cunctos ſecum coeſſentes mulcebat; magnamque partem oneris ſui, Deconis & Presbyteris ſine invidia diſtribuebat, bonoſque nihilominus ad participationem honoris avide aſciſcebat &c.* Plura vide apud eundem Orderic. loco citato & fol. 568. ad an. 1080. Guillelm. Gemet. hiſt. lib. 7. cap. 28. & lib. 8. cap. 3.

b (*In ipſa ætate ſententias promere ſapuit, quas gratanter juriſperiti &c.*) Immo B. Lanfrancum illo ævo leges Romanas reperiſſe teſtis eſt Robertus de Monte in ſuo Chronico nondum edito; *Lanfrancus Papienſis*, inquit, *& Garnerius ſocius ejus repertis apud Bononiam legibus Romanis, quas Juſtinianus Imperator Romanorum ab Incarnatione Domini D. XXX. abbreviatas emendaverat. His, inquam, repertis operam dederunt eas legere, & aliis exponere. Sed Garnerius in hoc perſeveravit, Lanfrancus vero diſciplinas liberales, & literas divinas in Galliis multos edocens, tandem Beccum venit, & ibi monachus effectus eſt.* Huc uſque Robert. ad an. 1032.

c (*Romæ caput orbis ſollicitavit cum epiſtolis*) Leo 9. videlicet, & Gregorius 7. maxime; quemadmodum inter eorumdem epiſtolas cernere eſt.

Ib. Ad c. 5. *d* (*Providit ſubrogare Joannem.*) Cui plures deſtinavit epiſtolas B. Lanfranc. Cantuariorum Antiſtes factus. De Joanne multis infra ad epiſtolas 14. & 15. Cæterum de ejuſmodi ſubrogatione paulo amplius Orderic. Vital. lib. 4. hiſt. pag. 506. his verbis: *Vir Deo devotus* (Lanfrancus) *& humilitati ſtudens tanti Primatus ſarcinam reſutavit: & ſibi ad hunc apicem toto conatu Joannem Abricatenſium Præſulem præferre ſategit. Porro ut canonice fieret iſta conjugatio Romam adiit, prædictæ ordinationis licentiam ab Alexandro Papa impetravit.* Alexandri epiſtolam, (qua Lanfranci petitioni annuit) Joanni Abrincenſium Epiſcopo miſſam, in veterum ſcriptorum teſtimoniis præfixis libro de officiis Eccleſiaſticis, ejuſdem Epiſcopi, reperies. Habetur iiſdem ferme temporibus in Chronico MS. Cœnobii Divionenſis, haud diſſimile factum Alinardi ejuſdem loci Abbatis: *Diligebatur a Roberto, & Henrico Regibus* (Chronicon audis) *ſed & Conradus Imperator, & ejus filius Henricus Cæſar, nimio illum venerabatur affectu. Itaque Lugdunenſem Cathedram tunc vacantem ei obtulit Henricus Imperator: ſed Halinardus humiliter reſpuens, Odalricum clericum Lingonenſem ſuaſit expetendum; quem ipſe pater ad ſedem uſque deduxit.* Sed vero e vivis ſublato Odalrico, *Imperatorem rogant* (inſit idem Chronicon) *ut det Halinardum; cui non acquievit* (Halinardus) *donec Papa Joannes præcepit. In honore vitam duxit Angelicam &c.*

Pag. 6. Ad cap. 6. *e* (*Congregata eſt ergo Synodus*) Hanc Synodum ponunt ad an. 1070. Florent. Vigornienſis ad id anni. Orderic. Vital. loco citato fol. 516. De illâ ipſa Synodo Malmesburienſis Bibliothecarius de Pontif. Anglo. lib. 1. Roger. Hoveden. fol. 259. 2. num. 30. edit. Londin.

f (*Depoſuerunt Stigandum, cum anathemate reprobinum*) Ita authores citati, qui Stigandum multis criminibus obnoxium depingentes, rationes aſſerunt illius exauctorationis: atque inter alios Florent. Vigorn. coætaneus, ubi ſupra: *In Concilio*, ait, *Stigandus Dorobernia Archiepiſcopus degradatur tribus de cauſis: ſcilicet quia Epiſcopatum Vuintonienſem cum Archiepiſcopatu injuſte poſſidebat: & quia vivente Archiepiſcopo Roberto, non ſolum Archiepiſcopatum ſumpſit, ſed etiam ejus pallio, dum vi ab Anglia injuſte pulſus eſt, in Miſſarum celebratione aliquandiu uſus eſt: & poſtea a Benedicto, quem Sancta Romana Eccleſia excommunicavit, pallium accepit.* Robert. Mont. in præfato Chronico ad an. 1070. quod tribus Epiſcopatibus fuerit potitus, nimirum Halmenſi ſeu Norvicenſi, Wiceſtrenſi (verius Vintonienſi) & Cantuarienſi, exauthoratum Stigandum commemorat. Eadmerus ſeu Edmerus, ſive etiam Edinerus lib. 1. hiſtor. Novorum agit de Stigando. Guillel. Pictavenſ. de Guillelmo primo pag. 205. 206. & 208. Orderic. Vital. ubi ſupra. Malmesbur. de geſt. Reg. Anglo. lib. 2.

g (*Terreat exemplum iſtud &c.*) Temperare mihi equidem non poſſum, quin duo quæ aliquando legi notatu digniſſima exempla, eorum qui Sacerdotium, ſive Epiſcopatum ſtrenue refugerunt, in medium hic proferam: unum apud D. Hieronymum to. 2. epiſt. 60. Epiphanii Salaminæ Cypri Epiſcopi ad Joannem Epiſc. Jeroſolymitanum, de quodam monacho Sacerdotium modis omnibus declinante; ſed tandem per vim eſt adductus ad Epiſcopum, & Sacerdos effectus. *Cum igitur* (loquitur Epiphanius) *celebraretur collecta in Eccleſia villæ, quæ eſt juxta monaſterium noſtrum, ignorantem, nullam & penitus habentem ſuſpicionem, per multos Diaconos apprehendi juſſimus, & teneri os ejus, ne forte liberari ſe cupiens, adjuraret nos per nomen Chriſti: & primum Diaconum ordinavimus proponentes ei timorem Domini, & compellentes ut miniſtraret: valde quippe obnitebatur, indignum ſe eſſe conteſtans. Et cum miniſtraret in ſanctis ſacrificiis ingenti difficultate, tento ore ejus, ordinavimus presbyterum, &c.* Alterum refert Palladius vita 12. Lauſiacæ. Adduci juſſerat Timotheus Epiſcopus Ammonium magni Pambo diſcipulum, religione & doctrina inſignem, ut Epiſcopus conſecraretur: Sed conſtanter renuit ille; & dum cogeretur, arrepto forfice ſiniſtram ſibi aurem amputavit: quod Epiſcopo ubi renuntiatum eſſet: *Mihi*, inſit, *ſi vel truncatum naribus adduxeritis, qui ſit bonis moribus, ego eum ordinabo. Euntes ergo, eum rurſus rogabant; cum ipſe non pareret, aggreſſi eum vel vi adducere. Is autem eis juravit dicens: ſi me coegeritis, etiam linguam meam exſcindam: eo itaque poſt hæc dimiſſo, receſſerunt.* Infinita propemodum ejuſcemodi exempla paſſim reperire eſt apud authores. Sic D. Ambroſium, D. Auguſtinum, ſic Paulinum, ſic Anſelmum per vim inflammatæ plebis legimus presbyteros ſive Epiſcopos factos. O ſi ſic homines quærerentur, taleſque elige-

eligerentur in Clerum, qui vocati potius, quam gradum lucri aut honoris gratia ambientes accederent, præclare utique cum Chriſtiana republica ageretur.

h (*Verum mihi quantus poſtea exiterit fructus &c.*) De his luculenter compar B. Lanfranco Edinerus lib. 1. hiſt. fol. 7. *Magno ſemper operam dabat ; & Regem Deo devotum efficere, & religionem morum bonorum in cunctis ordinibus hominum per totum regnum renovare. Nec privatus eſt deſiderio ſuo: multum enim illius inſtantia, atque doctrina per totam terram illam religio aucta eſt*. Non abs re ergo hæc de illo profert Ordericus Vital. hiſt. lib. 4. pag. 20. *Anno Dominicæ Incarnationis. MLXX. Lanfrancus Cadomenſium primus Abbas divinitus Anglis inſtitutor datus eſt*.

i (*Cœnobialis ordo qui omnino ad laicalem prolapſus fuerat diſſolutionem &c.*) Non tantum in Anglicis, diſciplinam monaſticam inſtauravit Magnus Lanfrancus, ſed etiam in Normannicis Monaſteriis, cum adhuc Becci Prioris fungeretur officio, maxime in Uticenſi ſeu S. Ebrulfi cœnobio; teſte Orderico Vitali ejuſdem loci cœnobita, lib. 3. hiſt. fol. 461. *Herluinus Abbas*, inquit, *Lanfrancum Monachum, cum tribus monachis Uticum direxit ; & per eos ſervitium Dei, quod deciderat, inibi reſtaurari fecit*. Hæc circa an. Domini 1050. Verum quia de Anglia ſermo eſt, nonnihil ex teſte oculato Eadmero ubi ſupra, excerpamus. *Qua prudentia, ait ille, & quo paternitatis officio monachos in eadem Eccleſia* (Cantuarienſi) *conſiſtentes a ſeculari vita in qua illos invenit plus æquo verſari, erexerit, omnique ſancta converſationis tramite imbuerit, ac, multiplicato eorum numero, qua eos dum vixit benignitate confoverit, cui umquam ad plenum declarare poſſibile erit?* Mathæus Weſtmonaſt. Flor. ad an. 1077. Ubi de Paulo Abbate S. Albani: *Per ipſum, totus ordo monaſticus in Anglia refloruit, coadjuvante Lanfranco*. Guilelm. Malmesb. lib. 1. de geſt. Pontif. fol. 122. n. 3. his aſtipulatur, & tandem concludit his verbis: *Sunt hodie* (ſcilicet Cantuarienſes monachi) *ampliori, quam uſpiam Angliæ, ut decet, numero, religione Cluniacenſibus non impares*. Plura in hunc modum vide apud Matthæi Paridis hiſt. ultimæ edit. Londonienſ. & Pariſ. in vitis Abbatum S. Albani, in vita Pauli 14. Abbatis. Jure merito ſane totis viribus ad ſtabiliendum diſciplinæ monaſticæ vigorem, incubuit ſanctus Lanfrancus divino ſpiritu ductus: ſiquidem ſimulatque e recto tramite deviavere monachi, ignorantia, vitia omnigena, hæreſis ſcaturire cœperunt, & econtra, dum monachis cordi fuit ſtatus religioſus; uti quam optime & luculenter probat Cardinalis Baronius ad an. 703. de ſanctiſſimo Abbate Benedicto agens, cui cognomen Biſcopus erat: *Porro ejuſmodi fundatore* (effatur ille) *propagatus eſt in Anglia mirifice monachiſmus: ut plane inſula illa, ita divini ſpiritus imbribus irrigata, Dei eſſet paradiſus effecta; apud quam dum monaſtica viguit integra, in nulla læſa diſciplina, nulla ad eam hæreſis acceſſum habere potuit, illa vero laxata, atque ſoluta, redacta eſt terra fructifera in ſalſuginem a malitia habitantium in ea*. Ita Baronius utique non monachus. Perpendant hæc ſtatus monaſtici oſores illi, & ſemper calumniæ virus evomentes in eos, qui & vita, & moribus Deo placere cum ſtudeant, in diſciplina regolari reſarcienda omnem navant operam, atque ad Chriſti Domini imitationem & amorem, ſæculo addictos pellicere contendunt verbo & exemplo. Audiant illi vel concilium Lateranenſe ſub Alexand. 3. part. 13. cap. 3. *Religionem ſi forte non habemus in nobis, in aliis diligere, & fovere tenemur*.

Pag. 7. Ad cap. 7. *k* (*Olim contemptus ab univerſis, & deriſui habebatur*) Ita in ejus vita poſt initium, appendicis pag. 33.

l (*Abbas Vveſtmonaſterienſis Gilbertus Criſpinus.*) Quem nonnulli ob ſingularem ac multiplicem ſcientiarum notitiam, nuncupant Univerſalem. Gilbertum laudavimus initio pag. 1.

m (*Abbas Cormelienſis Vvillelmus*) Tertius fuit ejuſdem cœnobii Archimandrita. De illo agit Milo ſupra; & nos perpauca attexemus ad epiſt. 57.

n (*Henricus Eccleſiæ Cantuarienſis Decanus.*) Hunc ipſum illius Eccleſiæ Priorem invenio apud D. Anſelmum lib. 1. epiſt. 54. cui hæc inſcribitur epiſtola; veluti & lib. 2. epiſt. 44. Vir fuit omnibus Eccleſiaſticis diſciplinis inſtructus.

o (*Hernoſtus Roffenſis Eccleſiæ Epiſcopus*) De quo in epiſt. 57.

p (*Vir ſanctitate admodum reverendus Gundulfus*) Legendæ adnotationes ad epiſt. 47.

q (*Hi juvante Dei gratia in Beccenſi Eccleſia a Magiſtro Lanfranco edocti.*) Non ſolum quos hic commemorat Milo Criſpinus, verum & permultos alios haud vulgaris doctrinæ pietatiſque viros, auditores Magni Lanfranci teſtantur ſcriptores non pauci. Inſigniores autem illius diſcipuli fuere Alexander 2. Papa, atque ejus nepotes, uti annotabimus in epiſtolam 2. Guillelmus 2. Abbas Cadomenſis, dein Archiepiſcopus Rothomagenſis, de quo pluribus jam ſumus præfati. Guitmundus monachus, poſtea Archiepiſcopus Averſanus, (ac ut placet Orderico noſtro hiſt. lib. 4. pag. 524.) Cardinalis, ſcientia literarum eruditiſſimus (quod manifeſtum fit libris contra Berengarium editis) & Eccleſiaſticæ libertatis acerrimus propugnator, cujus geſta, multa cum laude eſt proſecutus idem Orderic. loco citato. Fatetur porro ſeipſum B. Lanfranci diſcipulum lib. 2. de Sacramento altaris, ante medium, his verbis: *Satis tamen mihi placeret, ut quando aliqua negligentia, vel certe miraculum novum de tantis myſteriis accedit, id inde fieret quod mihi Magiſter meus, vir eximius ſine dubitatione credendus D. Lanfrancus, ſe puero in Italia factum eſſe narravit, &c.* Inter inferiores diſcipulos minime eſt annumerandus Magnus Ivo Carnotenſis Epiſcopus: At ne aliquibus dubitationis nonnihil ſuboriatur, ipſiſſima Roberti de Monte verba jam primum evulgare delectat: *Mortuus eſt hoc anno*, inquit, *vir religioſus, & magnæ literaturæ Ivo Carnotenſis Epiſcopus. Hic dum eſſet juvenis audivit Magiſtrum Lanfrancum Priorem Becci, de ſecularibus, & divinis literis tractantem in illa famoſa ſchola, quam Becci tenuit: in qua multi & nobilitate ſeculari, & honeſtate morum convenerunt viri præditi, & qui poſtea ad ſummum apicem Eccleſiaſticæ dignitatis, & religionis attigerunt. Poſtea vero idem Ivo præfuit, & profuit Conventui Canonicorum Regularium S. Quintini Belvacenſis. Ad ultimum Epiſcopus factus rexit Eccleſiam Carnotenſem viriliter & religioſe, fere per annos XXIII. &c.* Huc uſque Robertus in Chronico MS. ad an. M. C. XVII.

r (*Fertur annulum de digito extraxiſſe.*) Hac annuli depoſitione, non ita obſcure ſignificare voluit, Ibidem paulo infra.
ut opinor, quanti monachos Beccenſes haberet, & nihil ſapientiæ ſuæ illis occultandum, immo tanquam filiis idoneis doctrinæ ſuæ monita, ſacramentaque ſubminiſtranda: & id quidem ex conſequentibus verbis indicare videtur. Enimvero inter cætera quæ denotat myſteria annulus Epiſcopalis, ſignum eſſe pontificalis honoris, & ſignaculum ſecretorum, docet Iſidorus cap. 48. in Exodum: *Unde quædam minus intelligentibus occultantes* (ait ipſe) *quaſi ſub ſignaculo recondunt doctores, ne indignis quibuſque Dei ſacramenta credantur*. Rabanus Maurus lib. 1. de inſtit. Cleric. cap. 4. *Datur & annulus propter ſignum pontificalis honoris, vel ſignum ſecretorum &c.*

ſ (*Cum fratribus in clauſtro ſedit Archiepiſcopus.*) Receptiſſima fuit iſta conſuetudo apud veteres cœnobitas, ut literarum ſtudio, & rebus Eccleſiaſticis operam navarent in clauſtro. Et id moris quidem plus octo ſeculis perſeveraſſe, conſtans eſt ſcriptorum ſententia: quod & pervetuſta prædicant aſceteria. Ab ingreſſu clauſtri ſæculares olim arceri probat Menardus noſter in Concordiam regularum cap. 55. fol. 808. *Et ne fratres*, inquit, *interturbarentur, non dabatur copia extraneis ingredi clauſtrum, niſi certis de cauſis, ut videre eſt ſtatuto 23. Petri Venerab. Statutum eſt, ut in clauſtrum, vel in reliquas regulares domos nullus clericorum, aut laicorum ingrediatur, niſi aut cauſa operis alicujus, aut videndi domos, ut honeſti hoſpites facere ſolent*. De clauſtro, atque illius antiquitate pluribus eodem loco Menardus.

(*Xeno-*

AD LECTOREM.

Chronicon Beccenſe offendes, quod ad integrituem operis ideo conſerre putavi, quia Beatus iſte Archiepiſcopus una cum B. Herluino ejuſdem cœnobii extructor fuit; in eoque optimæ diſciplinæ monaſticæ fundamenta jecit; primus inibi ſcholas aperuit, diſcipulos ſingulari ſcientia, & doctrina eatenus imbuit, quo ad ſupremas Eccleſiæ dignitates evecti, univerſum orbem Eccleſiaſticum ſuo ſplendore illuſtrarent. Et id quidem pluribus poſt ſæculis perſeveravit: Teſtes ſunt qui in Beccenſi academia pietati ac literis operam dedere, Alexander 2. Papa: Archiepiſcopi, Anſelmus, & Theobaldus Cantuarienſes; Guimundus Averſanus; & Guillelmus Rotomagenſis: Epiſcopi, Ivo Carnotenſis; Hernoſtus, & Gundulphus Roffenſes; Fulco Belvacenſis; Richardus, & Gaufridus Ebroicenſes; & Turoldus Bajocenſis: Abbates ex quampluribus, Gilbertus Criſpinus Weſtmonaſterienſis; Paulus S. Albani, Lanfrancus Nepos, S. Vandregeſili; Michael, & Vincentius Pratellenſes; Rogerius, & Gaufridus Gemeticenſes; Joannes de Bouleja, & Joannes Ribaldus Geraſienſes; Bernardus, & Robertus cognomento de Monte, S. Michaelis in periculo maris, ſive de Tumba; Robertus le Telier S. Ebrulfi, alias Uticenſis: unde quidquid in illis virtutis, quidquid gloriæ, quidquid laude digni eſt, atque utilitatis, quidquid ex iiſdem Eccleſiæ Catholicæ acceſſerit, Lanfranco velut Patri, & Magiſtro referendum aſſerunt Scriptores univerſi: quod & ſatis innuit B. Herluinus, dum ſic effuſis precibus, & lachrymis, Beatum illum virum a Deo impetravit, & ſuo monaſterio acquiſivit, quatenus Cœnobitæ inſtitutis monaſticis inſtrui poſſent ab eo, iiſque perpetuo adhæreſcerent; produnt id etiam utriuſque Vita, & Chronicon Beccenſe; necnon & ſcholis Doctorem Lanfrancum in hoc monaſterio præfuiſſe, atque ad ipſum non ſecus ac literarum inſtauratorem, ex univerſa propemodum Gallia, Anglia, Italia, & Germania alumnos confluxiſſe. Ex iis, quam feliciter ſocietati religioſæ, quæ pietatem æque ac ſcientiam excolit, & acri ſtudio ad eas adipiſcendas animum appellit, res ſuccedere ſoleant, colligere eſt; inhabitat enim tum Sapientia, qua cum veniunt pariter omnia bona.

Ex codice papyraceo Chronicum iſtud excerptum eſt; adeo ſcilicet contaminste exaratum, ut, niſi quanto dici poteſt labore, ac tædio legi, deſcribique potuerit: mendis ſcatebat, dictionum contractiones percrebræ & obſcuræ, atque inverſa verba inerant plura; quo factum eſt, uti nobis paſſim ſueris conjecturis utendum: Certum & ſui ſimilem ſcribendi modum Auctor non habet, ſed ſtylum mutat ſubinde, præſertim ad ſua uſque tempora; (velut inſpicienti conſtabit) multa enim ex BB. Herluini, & Lanfranci, atque Abbatum Beccenſium geſtis ad verbum emendicata, paucis aliquando reſciſſis, additiſve, expilavit. Conſilium erat id Chronici, pingui Minerva, ut ajunt, conſarcinatum, & ſui ſæculi barbarie inquinatum elegantiori ſtylo concinnare; verum ab hoc propoſito amici, viri doctiſſimi, & antiquitatis amatores removerunt: quod hiſtorica veritas, & res ignotæ, non ornamenta, non lenocinia verborum, in hiſce monumentis deſiderarent. Præterea eum auctor ille maxima parte ex cartophylacio Beccenſi recenſeat, cauſa eſt, cur nihil prorſus immutaverimus. Brevem Chronico Appendicem ſubjecimus, quo tota cœnobii Beccenſis Abbatum ſeries lectori exhiberetur.

Additæ ſunt, eorumdem amicorum adhortatione, Beccenſium Abbatum quatuor priorum vitæ (conſulto B. Anſelmi vitam, utpote multoties excuſam, prætermiſimus) perinde atque illius Chronici commentarius: malui namque integras edere, quam varia fragmenta obſervationibus noſtris inſuere; ſicuti jampridem in ſuis ad Epiſtolas B. Anſelmi annotationibus præſtitit Joannes Picardus S. Quintini Belvacenſis Canonicus Regularis, de viris literatis, dum viveret, & poſt funera, optime meritus.

Vitam S. Auguſtini Anglorum Apoſtoli, Primi Cantuarienſis Archiepiſcopi, & totius Britanniæ Primatis, ex ruinis prædictæ bibliothecæ, & pulvere ereptam publicamus, quandoquidem ea, ad probandum Cantuarienſis Eccleſiæ Primatum in Eboracenſem, ſæpiſſime foret producenda; ſcriptam autem ab amanuenſi, B. Lanfranco compare, indicant characteres.

Noviſſime appendici non indignos luce, neque extra rem Tractatus duos de Euchariſtiæ Sacramento contra Berengarium, duximus apponendos horum auctores ſunt Hugo Lingonenſis Epiſcopus, & Durandus Abbas Troarnenſis, ambo Beati Lanfranci Synchroni; qui fortiſſimi Eccleſiæ Catholicæ milites ſub eodem labaro dimicarunt, idem iniere certamen, eundem hoſtem aggreſſi ſunt, & vicerunt. De Hugone, & Durando Teſtimonia in fronte cujuſque operis præfiximus, vide ſi lubet: fuerit operæ pretium tantummodo ſcire locum, qui pag. 341. D. ſic incipit: *Unus panis, unum corpus*, &c. extare apud Sanctum Bedam in 1. Corinth. 10. minime vero apud D. Auguſtinum; tametſi quæ ſequuntur verba proxime poſt eundem locum; nimirum ab iis, *Si quis manducaverit ex hoc pane*, &c. Tractatu 26. ejuſdem Auguſtini in Joannem, legere eſt. Hoc noſtro qualicumque labore fruere, Chriſtiane Lector, & vale in Domino, cui

Soli Honor & gloria in æternum. Amen.

SYL-

SYLLABUS OPERUM
B. LANFRANCI
CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI.

Commentarius in Epiſtolas B. Pauli. Pag. 7

Libellus de Corpore, & Sanguine Domini contra Berengarium. 169

Annotatiuncula in nonnullas Joannis Caſſiani Collationes Patrum. 185

Decreta pro Ordine S. Benedicti. 186

Epiſtolarum Liber. 219

Pericope Orationis quam in Concilio Anglicano habuit B. Lanfrancus. 268

De celanda Confeſſione Libellus. 169

SYLLABUS CAPITUM, & Sectionum Decretorum B. Lanfranci.

Ordinarium totius anni.

Caput I. Pag. 186

Sectio I. Ab Octobri ad Adventum Domini. ibid.

Sect. II. Ab Adventu ad Septuageſimam. 187

Sect. III. A Septuageſima ad Dominicam Paſſionis. 189

Sect. IV. Tempore Paſſionis Dominicæ. 191

Sect. V. De Tempore ſancto Paſchatis. 197

Sect. VI. Tempus Pentecoſtes. 198

Sect. VII. Quinque feſtivitates præcipuæ. 199

Sect. VIII. Feſtivitates præcipuæ ſecundæ claſſis. 200

Sect. IX. Feſtivitates tertiæ claſſis. 201

Sect. X. Quinque Dominicæ principales. 202

Sect. XI. Feſtivitates duodecim lectionum. ibid.

Sect. XII. Exceptio perſonæ principalis. 203

Cap. II. De Abbate. ibid.

Cap. III. De Priore. 204

Cap. IV. De Circuitoribus. 205

Cap. V. De Cantore. ibid.

Cap. VI. De Secretario, ſeu Sacriſta. 206

Cap. VII. De Camerario. ibid.

Cap. VIII. Sect. I. De Cellerario. 207

Sect. II. De Hoſpitum curam habente. ibid.

Sect. III. De Eleemoſynario. ibid.

Cap. IX. De Infirmario. 208

Cap. X. De negligentia circa Corpus Domini. ib.

Cap. XI. De raſura Fratrum. ibid.

Cap. XII. De Sanguinis minutione. 209

Cap. XIII. De Hebdomadario Miſſæ majoris. ib.

Cap. XIV. De Itinerantibus Fratribus. ibid.

Cap. XV. De Silentio regulari. 210

Cap. XVI. De Culpis, & Satisfactionibus. ibid.

Cap. XVII. De Novitiis ſuſcipiendis. 211

Cap. XVIII. De Capitulo regulari. 213

Cap. XIX. De Capitulo regulari. 214

Cap. XX. De Confraternitate. ibid.

Cap. XXI. De Diſciplina Puerorum. ibid.

Cap. XXII. De miſericordia conceſſa debilibus. 215

Cap. XXIII. De Ægrotantibus morti proximis. ib.

Cap. XXIV. De morientibus extra monaſterium. 218

Pro Cellerario. ibid.

BEATI LANFRANCI EPISTOLARUM INDUCULUS.

Adelino. Pag. 237

Alexandro Papæ. 219. 220

Alexander Lanfranco. 222

Anſelmo Abbati Beccenſi. 235

Anſelmus Lanfranco. ibid.

B.... Abbati. ibid.

Domnaldo Hiberniæ Antiſtiti. 231

Dublinenſis Clerus Lanfranco. 232

Gaufrido v. Goiſfrido

Goiſfrido ſeu Goffrido. 231

Gondulpho. 236

Gothrico Regi Hiberniæ. 233

G.... Abbati. 238

G.... 239

Gregorio VII. ſub nomine Hildebrandi. 223.

Gregorio Lanfrancus. 229

Gregorius Lanfranco. 228

Guidoni. & Lanfranco. 236

Guillelmo Abbati. 239

Guillelmus Rex Gregorio Papæ. 223

Guillelmo Regi. 232

Guillelmo. 236

Henrico Canonico. 237

Hereberto. 228

Herfaſto Epiſcopo. 227. 228

Hildebrandus Lanfranco. 222

Hildebrandus v. Gregorius. VII.

Hu..... 240

Joanni Rothomagenſi Archiepiſco. 224 225 226 227

Lanfranco & Guidoni. 236

Manaſſi Archiepiſcopo Remenſe. 238

Maurutio Londonenſi Epiſcopo. 229

Mauritio. 231

Obſerno Epiſcopo. 227

O.... Abbati. 239

Petro Ceſtrenſi Epiſcopo. 224

Rainaldo Abbati. 237

R...... 239

Remigio. ibid.

Roberto Ceſtrenſi. 230

Rodulpho. 240

Rogero Comiti. 234

Sentuno ſeu Servino. 237

Stigando Ciſtrenſi Epiſcopo. 230

Terdelvaco Hiberniæ Regi. 233

Thomæ Eboracenſi Archiepiſcopo. 223

Thomas Lanfranco. 224

T.... Abbati. 238

Turſtino Abbati. ibid.

Vvalchero. 229

Vvillelmus v. Gillelmus.

Vulſtano Vvigornienſi Epiſcopo. 224

ELEN-

arbitrio Monachorum conſiſtat. Cum autem quippiam de criminali aliquo culpabilis reputabitur, non ipſe ab Archidiacono Bajocenſi in placitum trahetur, vel citabitur, ſed ipſe Archidiaconus Abbati vel Priori ejuſdem Cœnobii denunciabit, & ille cui ita crimen imponetur, ex parte Abbatis admonitus, ad diem convenienter ſtatutum coram Abbate, vel aliqua ex parte Abbatis, & coram Archidiacono apparebit in ipſa parrochia in qua manebit, & ipſis præſentibus veritas rei diſquiratur: & ſi inde judicium portandum prodierit, vel cognitio peccati patuerit, Bajocenſis Eccleſia, ut decet, requiratur, vel cauſa examinationis, vel gratia conſequendæ reconciliationis. Eaſdem etiam libertates de jure Epiſcopali confirmamus prædicto Cœnobio in univerſis hominibus de Ros, & in univerſis hominibus de Ceuſio & in univerſis hominibus de Allemania & in membris ejuſdem, ſcilicet ſtavellis: ſimiliter & in univerſis hominibus da Icio, & de Braeio, & de Fulberſolia, de Burgesbu, & de Hogo, & de toto Caburgo, & de Burgo Divæ, uſque ad pontellum qui dividit Bajocenſem Epiſcopatum a Luxovienſi, & in omnibus illis qui ſunt de parrochia de Tortavalle, & de Folonia, & in illis quos habet prædictum Cœnobium in Hovetot, & in omnibus habitantibus in ſylvis Monachorum, ſive in pertinentiis earum, & in tota tenura de Tortavalle, & etiam in hominibus quos habet idem Cœnobium in Ruſcavilla, & in Curlejo, & in Siccavilla, & in Granuilla, & in Bavento, & in tota terra Rogerii Calvi de Bretevilla, ſuper Leiſam, & in tota terra Lovet de Billejo, & in Vaumereto cum parte Eccleſiæ quæ ad ipſum pertinebat, & in villa de *Buiſſon*. Eaſdem etiam libertates de jure Pontificali Cœnobio præfato confirmamus in univerſis hominibus de tota terra, quam tenuerunt Ranulfus Vicecomes, & Robertus Bertrannus in Bretevilla Orgoilloſa, cum pertinentiis ſuis. Prædictas etiam libertates de jure Pontificali prædicto Cœnobio confirmamus in ſubſcriptis poſſeſſionibus, villis, pratis, aquis, molendinis, ſylvis, paſcuis, terris, & quibuſlibet hominibus: ſi forisfactura contigerit videlicet in tota terra quam *Milo* dedit filiæ ſuæ Beatrici in conjugium in Venuntio, & in duodecim jugeribus terræ quam emit Abbas *Lanfrancus*, in eodem Vauntio, & in pratis, quæ vendidit *Vuillelmus de Corcella* præfato Abbati, de feudo noſtro, & in terra de toto Ros præter Eccleſiam, & in terra de toto Ceuſio cum Eccleſia; & in terra quam tenuit *Grimaldus* in Allemania, & in membris ejus, ſcilicet ſtavellis, Icio, Fulberſolia, Burgesbu, & in domo *Rogerii*, & in dimidia acra terræ de hogo, & in terra quam tenuit *Vuillelmus de Landa* in Braeio, & in tarra de toto Caburgo, & de Burgo divæ uſque ad pontellum ſupraſcriptum, & in ſylvis de malo pertuſo, Tortavalle, Folonia, Caineto cum terris & aquis quæ eiſdem ſylvis pertinent, & in duobus molendinis in majori burgo Cadomi, & in vinea cum domo vinitoris in Bavento, & in tota terra, quam dedit prædicto Cœnobio Filines *Herfredi* in Bavento, & in terra unius carucæ, quam vendidit *Rodulphus* filius *Conſtantini* in eodem, & in viginti jugeribus terræ quæ dedit *Aſcelines de Abbevenilla*, & in quinque jugeribus terræ, quam dedit *Serlo Mariſcallus* in eodem, & in terra quam tenuit *Richardus Gore* in Ruſcavilla, & in terra quam tenuit *Vuillelmus Camerarius* in Curlejo, & in duodecim jugeribus terræ, quam *Serlo* Monachis vendidit in eodem Curlejo & in tota terra quam tenuerunt *Ranulfus* Vicecomes, & *Robertus Bertramus* in Bretevilla Orgoilloſa cum pertinentiis ſuis, & in domo, & in terra *Anſchitili Vuaragnenis* in *honetot*, & in molendino uno ſuper Leiſam, cum dimidia acra terræ, & inſula modica quæ eidem molendino proxima eſt, & in tota terra *Rogerii Calvi* de Bretevilla ſuper Leiſam, & in dimidia acra quam dedit *Rogerius* filius *Berſad*, & in terra Lovet, quam vendidit Lanfranco in Bileto, & Vaumereto, & in terra *Hugonis*, quæ eſt unius carrucæ in Matrevilla, & in duodecim jugeribus terræ, quam donavit uxor *Roberti Baliſtarii* in ſiccavilla, & in terra quam tenuit *Hugo de Roſello* in Granuilla, & in Grocejo. Præterea etiam prædicto Cœnobio confirmamus conſuetudinem plauſtrorum, quæ de Biſacia ad Cadomum venalia ligna ferunt, poſtquam intra leugam prædicti Burgi intraverint: Cenſum etiam, & omnem conſuetudinem omnium domorum, ad Bajocenſis Eccleſiæ jus pertinentium quæ in burgo Monaſterii ſunt; quicumque etiam de majori Burgo cujus ſepultura ad jus Epiſcopi ſanctæ Mariæ Bajocenſis pertinet, in Cimiterio præteriti Cœnobii ſepeliri petierit, liberrimam ex prædeceſſorum noſtrorum conceſſione, & noſtra, abſque omni contradictione poteſtatem habeat: ſi autem aliquem mortuum quis illuc transferre voluerit, qui vivens non requiſierit, hoc concedimus fieri cum licentia miniſtri noſtri. Cum ſupradictis etiam confirmamus ſæpe dicto Cœnobio decem ſexta bladi, quatuor frumenti, & tria hordei, & tria avenæ, quæ habet idem Cœnobium in decima ſancti Wandregiſilii apud Cenet annuatim, ex donatione Odelinæ nobilis Matronę & famulatricis *Vuillelmi* Regis Anglorum. Confirmamus atiam eidem Cœnobio decimam de feudo *Rogerii Calvi* in Bretevilla ſuper Leiſam, cum parte Eccleſiæ ad ipſum pertinente. Ut autem prędictę libertates, & conſuetudines in Eccleſiis, & in hominibus, cęteriſque omnibus prędictis, illibatę & inconcuſſę, & indiminutę omnino in perpetuum a prędeceſſoribus noſtris, nobiſque, & noſtris ſucceſſoribus ſervarentur: *Vuillelmus* Anglorum Rex, & Princeps Normanorum, & Cœnomanorum dedit Eccleſię ſanctę *Mariæ* Bajocenſis, in dedicatione ipſius, & Epiſcopo Odoni, & ſucceſſoribus ejus, ſylvam quam Elam vocant perpetuo jure poſſidendam. Nos itaque omnia ſupra ſcripta prędicto Cœnobio in hac Chartę noſtrę confirmatione communimus, & auctoritata ſigilli noſtri eadem corroborantes confirmamus: prędeceſſores noſtros vidalicet bonę memorię Odonem, cæteroſque in hoc imitantes, qui ſimili prerogativa prędictum Cœnobium munierunt. Hęc autem facta ſunt anno ab Incarnatione Domini, milleſimo centeſimo lxxij. Willelmo Abbate memorando viro honeſtę vitę, & conſummati teſtimonii Cœnobio beati Stephani de Cadomo pręſidente, his teſtibus, *Thoma* Archidiacono Bajocenſi, & *Galtero* Archidiacono Bajocenſi, *Stephano* Archidiacono Bajocenſi, Magiſtro *Hunfrido Bone*, Magiſtro *Ranulfo*, Magiſtro *Acio*, *Henrico de Sar* Canonicis, *Richardo* Archidiacono Cadomi, Joaone Presbytero, *Roberto* Sacriſta Cadomi.

Elenchum porro Abbatum celeberrimæ S. Stephani Cadomenſis a doctiſſimo Joanne *le Prevoſt* communicatum ſi exhibuero, improbabit, ut reor, nemo.

SERIES ABBATUM
S. Stephani Cadomenſis.

1. LAnfrancus, Italus, ex Beccenſi Monacho, poſtea Archiepiſcopus Cantuarienſis.
2. Guillelmus 1. Bona anima, Ruthodi Epiſcopi Sagienſis filius, ex Canonico Rotomagenſi Archidiacono Monachus Beccenſis, poſtea Archiepiſcopus Rotomagenſis.
3. Giſlebertus, in exequiis Guillelmi Regis 1087. cujus meminit S. Anſelmus lib. 2. epiſt. 44.
4. Robertus. Obiit Faleſiæ A. C. 1107. in conventu procerum, Henrico 1. Rege præſente.
5. * Tuſtinus.
6. Eudo. Obiit 1140.
7. Adamus 1. vel Alanus Obiit A. C. 1151.
8. Petrus 1. Obiit 1156.
9. Guillelmus 2. Obiit 1179.
10. Petrus 2. Obiit 1193.
11. Robertus. Obiit 1196. De eo Guil. Neubrig. de reb. Angl. lib. 5. cap. 19.
12. Sampſon. Obiit 1214. 7. Idus Martii.
13. Odo præfuit annis 24. Obiit 1238. 3. Kal. April.
14. Adamus 2. præfuit annis 16. aliis Alanus. Obiit 1240.

Huc uſque Chronic. S. Stephani.

15. Nicolaus præfuit ann. 5. Obiit 1265. 3. Idus Junii.
16. Guillelmus 3. 1288.
17. Gaufridus. Obiit 1294.
18. Ricardus. Obiit 1305.
19. Simon de Trevieres. Obiit 1344.
20. Thomas. Obiit 1345.
21. Guillelmus 4. Obiit 1367. vel 1368.
22. Robertus 3. de Chambry. Obiit 1393. Obtinuit jus mitræ.
23. Joannes Seneſcalli. Obiit 1401.
24. Nicolaus Millon electus 1401.
25. Guillelmus 5. Cave. Obiit 1428. intereſt Concilio Piſano 1409.
26. Hugo de Juvigny 1439.
27. Guillelmus 6. Touſtain. Obiit 1454.
28. Petrus de Vierville, filius Philippi Baronis de Creulli, reſignavit Carolo de Martigny, & Obiit A. C. 1483. vel 1485.
29. Carolus de Martigny Epiſcopus Caſtrenſis. Obiit 1512. 8. Julii.
30. Petrus de Martigny ejus nepos, Monachus & Epiſcopus Bajocenſis. Obiit 1531. 13. Septemb.
31. Franciſcus Cardinalis de Turnono 1532.
32. Julianus Cardinalis de Medicis 1533.
33. Alexander Cardinalis Farneſius, Tuſculan. Epiſcopus, floret 1569. Præfuit uſque ad A. C. 1577. Poſſeſſionem adierat 1543.
34. Georgius Pericard, filius Joannis Procuratoris Generalis in Parlamento Normaniæ, per reſignationem deceſſoris. Reſignavit in gratiam ſequentis, & adeptus eſt Epiſcopatum Abrincenſem 1583.
35. Carolus d'O Dominus de la Feriere, Abbas S. Juliani Turonenſis, Filius Joannis Baronis d'O, iniit poſſeſſionem 1583. Obiit Pariſiis 1627.
36. Antonius de Bourbon præeſſe cœpit 1624. Obiit 1630.
37. Alfonſus Ludovicus du Pleſſis, Cardinalis Arch. Lugdun.

Præterea ut omnibus numeris, quæ ad res hujuſce Monaſterii ſpectant, abſolvam (in quantum ſuppetit facultas, ſinitque inſtitutum noſtrum) juverit haud dubie, quod alectæ Cadomenſes, cruris oſſe reperto Guillelmi Conqueſtoris, prætiterint, referre. Illi nimirum ut gratos in ſuum pium ac nobiliſſimum fundatorem proderent ſeſe, novum extrui monumentum ex atro marmore, ſummis impenſis curarunt. Cujus in latere uno antiquam de conqueſtore næniam, a ſcriptoribus multoties repetitam, quæ ſic incipit; *Qui rexit rigidos Normanos, &c.* Viſere eſt. In altero autem quod ſequitur recens Epitaphium, cujus author e cœnobitis ejuſdem Monaſterii extitit nonnullus.

HOc ſepulchrum invictiſſimi juxta & Clementiſſimi Conquæſtoris Guillelmi, dum viveret, Anglorum Regis, Normannorum Cœnomanorumque Principis, hujus inſignis Abbatiæ piiſſimi fundatoris, cum anno 1562. veſano hæreticorum furore direptum fuiſſet, pio tamdem ejuſdem Abbatiæ Religioſorum gratitudinis ſenſu in tam beneficum largitorem inſtauratum fuit, anno Domini 1642. domno Joanne de Bailhache Aſceterii Protopriore.

P. D. $\frac{s}{e}$ DD.

a (*Unum Sanctimonialium in nomine & honore S. Trinitatis*) Sic tabula fundationis, quam his annotationibus adjunxiſſe uſui forſan erit aliquando: velut & fundatio ac privilegia S. Stephani ſuperius poſita.

TABULA FUNDATIONIS
Abbatiæ SS. Trinitatis Cadomenſis.

DIvina gratia ac Domini noſtri Jeſu Chriſti diſponente clementia. Ego Willelmus Anglorum Rex, Northmannorum & Cenomanneuſium Princeps, ſed & Mathildis Regina uxor mea Balduini glorioſi Flandrienſium Ducis filia; ad gloriam beatitudinis, ad præmium beatæ retributionis pio ſapientique deſiderio anhelantes: In territorio quod ab antiquis *Cadomum* appellatur, Eccleſiam in honorem ſanctæ Trinitatis pro ſalute animarum noſtrarum coædificavimus, ibique ſanctas ac religioſas feminas ſecundum inſtitutionem ſancti *Benedicti*, ſub Abbatiſſa Domino ſervituras, in perpetuum conſtituimus: Quibus ut impoſterum uſus neceſſariarum rerum uſquequaque ſufficiat: Regia munificentia, opportuna proviſione proſpeximus. Tradidimus itaque ſanctæ Dei Eccleſiæ prænominatæ Villam quæ vocatur *Calux* cum omnibus pertinentibus ſibi, excepta decima quæ eſt Eccleſiæ ſanctæ *Mariæ* Bajocenſis. Dedimus etiam Oiſtrehan cum cunctis appenditiis ſuis, hoc excepto, quod *Robertus* ibidem tenet de Comite Moritonenſi *Vvillelmo* qui dicitur Caritas, & *Richardo* nepote ejus, ſed & *Gilleberto Criſpino* annuentibus, pro pecunia quam nos eis dedimus. Præterea Villam quæ dicitur *Calſur* cum ſuis appenditiis, quam Regis conceſſu ego *Mathildis* Regina, emi a *Richardo* filio *Ranulfi* annuente *Anterdo* de *Nonant*, de cujus feodo erat. Præbuimus etiam aſſenſum donationi, qua *Radulfus Taxo Villambargæ* donavit cum cunctis appenditiis ſuis. Cumque centum & decem acris terræ in villa *Amblida* & uno molendino in eadem Amblida pro ſorore ſua Monacha facta in Eccleſia ſupradicta. Ego *K. Mathildis* Regina redemi Villambargæ de calumnia a filia Conanni, & terram & molendinum in Amblida redemi de calumnia a Waleranno filio Ragnulfi, de quorum hæreditate fuerat. Ab eodem etiam *Vvalleranno* ex conceſſu Regis, emi ego *Mathildis* Regina quinquaginta. acros terræ in territorio Cadomi, & appoſitum eſt hoc ad Eccleſiam ſupradictam *Radulfo Camerario* concedente de cujus feodo erat. Super hęc donavimus & *Eſchovel* villam predictę Eccleſiam quam ego Regina *Matildis* Regis conceſſu emi a filiis *Vvimmundi Caſel Vvillelmo & Roberto*: a quo eodem Roberto ego Regina emi terram illam quam habebat in Heeruſivilla & Domini mei Regis conceſſu appoſita eſt Eccleſię. Item annuente Domino meo Rege emi a *Richardo* filio *Herlevvini* illas terras, quas tenebat in taxilli, & in Monte Boani eo tenore quod ipſe *Ricardus*, de Eccleſia eas teneret in vita ſua, & poſt obitum ejus in ſua poſſeſſione propria poſſideret Eccleſia. Item terram quam tenuit *Radulfus* filius *Alani* in Willon comparavi ab eodem Radulfo. Et a *Ricardo* filio *Rainfrandi* Ruſticum unum in villa quę dicitur Charon, & duas garbas decimę quam habebat in eadem villa. Similiter & a *Ragnulfo de Barberiis* duas garbas decimę quam habebat in Charon, & hęc ex conceſſu Regis Eccleſię appoſita ſunt. Pręter hęc a *Milone Mariſcalco* & *Alethjelina* ejus uxore, emi ego Mathildis Regina terram quam habebant in Valcellis, & quod in Eccleſia, & in molendino uno ejuſdem villę habebant, excepto quod *Beatrici* filię ſuę ad conjugium ſuum largiti ſunt, quod Domino meo Rege concedente Eccleſię ſubſcriptum eſt. Super ea quę dicta ſunt, ego *Vvillelmus* Rex & uxor mea *Mathildis* Regina Eccleſię prenominatę donavimus Burgum de Hulmo cum redditibus ſuis, *Adeliſa* amita mea benigniter annuente, cujus heieditas erat; Sed & Comitiſſa *A.* de *Albamarla* concedente, eo videlicet pacto, ut ipſa teneret in vita ſua, poſt obitum vero ſuum ad victum ſanctimonialium ſancta poſſideret Eccleſia. In territorio autem Cadomi dedimus terras illas quas de me Rege Willelmo tenebant Godefridus Juvenis, *Rogerius* Conellabulus, *Vvillelmus Patrich.* Et intra Burgum Cadomi, unius molendini mei decimam, & decimam furnorum ad me pertinentium, Decimam quoque de Diva de piſcibus & dena-

Digitized by Google

denariis: Similiter decimam de Divula, & de Batveat de Sale, & denariis. Eodem modo decimam de Wachei, & de Seocel de denariis, piſcibus, & molendinis. Item in iaſula de Gerzoi unum molendiaum, & terram duorum Francorum homiaum, atque medietatem decimæ de quinque parochiis: & ſextam garbam de una parrochia & dimidia. Sed & terram & decimas, quas *Raimoldus* Cappellanus noſter in eadem inſula de me tenebat, ipſius Rainoldi precatu, poſtquam Monachus effectus eſt Eccleſiæ prædictæ conceſſimus. In villa quæ dicitur Maiatrud ſexaginta acros terræ. Et in villa Billei terram quam *Hernoſtus* Clericus ibidem tenuit, Terramque *Radulfi Billei*, pro qua recepta fuit filia *Vuillelmi* in Eccleſia *Radulfi* Camerarii, & Willelmi filii Theodorici ejuſque uxoris conceſſu, de quorum hæreditate erat. Ad hæc addidimus prætitulatæ Eccleſiæ viginti accripennos vineæ, de quibus tres ſunt apud Liriacum eum ſex acris terræ. Apud Albam viam ſeptem, quos ego Regiaa emi a *Vuillelmo* de *Aillio* conceſſu *Rogerii* filii ejus, & *Richardi*, Comitis Ebroicenſis, & *Anſchitilli* de *Altuillio* conceſſu de quorum hereditate erat; apud Argentias ſeptem, apud Verum tres; de illis tribus agripennis *Godelef* dedit duos & dimidium, cum una domo, pro eo quod monacha eſt in Eccleſia prælibata; & ſoror ejus alterum dimidium. Donavimus etiam medietatem villæ quæ nominatur Carpikech, quam ego Regina Domini mei Regis conceſſu comparavi ab *Eudone* filio *Thurſtini Haldup.* & a *Ragnulfo* Vicecomite. *Adelaidis K.* autem filia Thurſtini Haldup ad eamdem ſanctæ Trinitatis Eccleſiam, in qua Monacha facta eſt noſtro conceſſu, & *Ragnulpho* Vicecomite, & *Eudone* ejuſdem Adelaidis fratre annuentibus, alteram medietatem villæ Carpikech, cum medietate Eccleſiæ, & decimæ ejuſdem villæ, donavit. Sed & duas partes villæ quæ Puteus nuncupatur. Et inter Filcherolas, & Herilervillam novies viginti acros terræ, necnon & illam terram, quam *Oſmelinus Theoderici* filius, & *Herbertus Folenfant* tenebat de ea in Goisbertivilla & in Dumoldivilla, & in Culvertivilla. In Coilneriis dimidium molendinum, & terram unius carrucæ in eodem loco. In Ruſcavilla terram unius carrucæ. In Ingulfivillæ, terram illam quam de ipſa tenuit *Anſchitillus*. In Calvavilla terram unius carrucæ. Dedit etiam hæc eadem *Adelaidis* Fraxinivillam, & Maiſnillem urcelli, quas ego Mathildis Regina excambivi Eccleſiæ ſanctæ Mariæ Bajocenſi, per Odonem Eccleſiæ ejuſdem Antiſtitem, conceſſu Domini mei Regis, pro Eccleſiis cum decimis ſancti Stephani, & ſancti Martini Cadomi, ſicut *Anſchitillus* filius *Urſ* eas tenuerat, & pro Eccleſia ſancti Georgii de Caſtro Cadomi. Stigandus quoque dedit Eccleſias Faleſiæ cum decimis: Et Eccleſiam Wibreei cum decima, & uaum molendinum in eodem loco ſupranominatæ Eccleſiæ, pro filia ſua, ibidem Monacha facta, *Vuillelmo* de *Braioſa*, de cujus jure erat, annuente; cui ut concederet, Ego Mathildis Regioa ex conceſſu Regis dedi de pecunia mea. Sed & *Alveredus de Mojon* conceſſit eidem Eccleſiæ terram illam quam ſoror ejus *Ala* habuerat in conjugio apud Ranuillam pro filia ſua, quæ Monacha facta fuerat in eadem Eccleſia, excepto quod ibidem ſanctus Leodegarius de Pratellis tenet, cujus terræ ſervitium, Ego Regina ad opus Eccleſiæ redemi de *Ruberto* de *Ria*, cujus feodum erat. *Fredeſendis* autem *Ragnulfi* Vicecomitis amita dedit eidem Eccleſiæ Osbernivillam, annuente eodem Ranulfo, de cujus feodo erat: cui Ragnulfo pro conceſſu ſuo, dedi ego Regina Mathildis de pecunia mea. Dedit idem *Ragnulfus* Eccleſiæ ſupradictæ molendinum unum iatra burgum Cadomi ſitum; & in Goisbertivilla, terram duorum francorum hominum, pro filia ſua facta Monacha in Eccleſia. *Balduinus* filius Comitis *Giſlerberti* & uxor ejus Emmaa, dederunt eidem Eccleſiæ, pro ſalute animarum ſuarum, Eccleſias de la Foreil cum decimis, & ducentos accros terræ in eodem loco, quibus pro conceſſione ipſorum, Ego Regina Mathildis dedi de cenſu meo. *Murier de Gurtot* pro ſalute animæ ſuę, dedit prędictę Eccleſię Osbernivillam ſupra mare ſitam, ita tamen ut in vita ſua eam teneret, & poſt mortem ſuam mater Eccleſia in ſua proprietate poſſideret, *Vuillelmo de Bretheil* concedente, cui ego Regina Mathildis, dedi de pecunia mea pro conceſſione ipſius, quia de ejus feodo erat. *Alberada* ſoror *Fulconis* eidem Eccleſię, tribuit terram quam pater ſuus dederat ei in villa quę dicitur Guillon, annuente eodem Fulgone, quę cum eſſet illius loci ſoror ſepulta ibidem jacet in atrio. *Billetheldis* filia *Rogerii*, quod pater ſuus donaverat ei in Vernum pro conjugio, & ipſa dedit prędictę Eccleſię aepote ejus annuente *Vuillelmo* de cujus honore erat, cui pro conceſſu ſuo ego Regina Mathildis, dedi de cenſu meo. *Rogerius de Molbray* dedit prædictę Eccleſię terram quam ipſe habebat ia Granivilla pro filia ſua ibidem Monacha facta. *Rogerius* quoque de Monaſteriis pro matre ſua ibidem Domino ſecrata, dedit Salam cum cunctis appendiciis ſuis, & dimidiam ſilvam de Monte Albuldi, atque Monaſterium de Vals cum decima, & terram unius carrucę in eadem villa, & in uno molendino hoc quod habebat in proprio dominio, & terram quam *Richardus* tenet ia villa quę dicitur Lu. *Fulcho* autem de *Alno* dedit eidem Eccleſię villam Fulebech, cum molendinis cunctiſque appendiciis, tam in planis quam ia ſilvis, pro uxore ſua *Haduiſſa* in eodem cœnobio Monacha facta, annuente filio eorum *Fulcholino*. *Athſelinoc* filia *Alaredi Gigantis*, dedit Eccleſię prędictę, terram quam habebat in Grandicampo, & in Goj, conceſſu *Vuillelmi* filii Aluredi, propter quem conceſſum Neptis ſua filia *Vuillelmi de Millei* ibidem facta eſt Monacha *Vuillelmus Baeco* duas partes decimę de Bleer, & unum ruſticum in eadem villa dedit pro ſorore ſua ia eodem loco Moaacha facta. *Goisfridus Lunez* duas partes decimę de decem & octo villanis, & ſex accros terrę, in Colevilla dedit pro filia ſua in Eccleſia facta Monacha. *Bremarus* quadraginta accros terrę in Anglieavilla, & viginti in Charon, & de dimidia decima de Charon duas garbas, & in Willon decimam quam emit ipſe a *Murier* ſorore *Richardi* Principis, dedit pro filia ſua in eodem Cœnobio Monacha facta. *Petrus* quod habebat in Monaſteriis dedit pro filia ſua, quę ibi facta eſt Monacha. Odo Clericus quadraginta accros terrę in Cambis dedit pro anima ſua, *Vuillelmi Oſberni* filii conceſſu, de cujus feodo erat. Eccleſiam *Burnolfivilla* cum decima, excepto quod *Rogerius* filius *Hunfredi* ibidem tenet, dederuat homines de eadem villa pro ſalute animarum ſuarum, Epiſcopo Bajocenſi Odone prębeate conſenſum. *Alberada* uxor *Radulfi Taxonis* conceſſit ſervitium de terra quam *Fulcherius Malabarba* de ipſa tenebat Bleduilla. *Giſla* filia Thurſtini terram quam habebat in Gray & in Dumuilla, dedit eidem Eccleſię pro anima ſua, conceſſu Thurſtini nepotis ſui, cujus feodum erat. Ego autem *Vuillelmus* Rex conceſſi ſervitium illud, quod *Goisfredus* filius *Salomonis* & *Heltho* Dapifer reddebaat mihi de Grai ſupradictę Eccleſię *Radulphus* filius *Al.* pro ſalute animę ſuę dedit terram quam habebat in Adevilla. *Alberanda Hugonis* & *Rogerii* mater, dedit, aaauentibus ipſis, hoc quod habebat in Eccleſia, & in decima de Hainolvilla, & uaum accrum terrę in eadem villa pro anima ſua. *Hugo Pincerna* ſupradictę Eccleſię dedit terram de Fago, ita ut ipſe teneret in vita ſua, & poſt obitum ejus dicta poſſideret Eccleſia, *Radulfo de Thodenio* annuente, de honore cujus erat; cui ego Mathildis Regina pro conceſſu illo dedi de pecunia mea. *Gunnor Vuillelmi de Braioſa* mater, ſanctę Trinitatis Monacha, dedit eidem Cœnobio terram quam habebat in Batvent, annuentibus Hugone Pincerna, & *Rogerio de Cuilli*, de quorum honore erat, cui Rogerio ego Regina Mathildis pecuniam dedi pro aſſenſu ſuo. Donavit etiam eadem *Gunnor* terras quas habebat ia Roures, & in Cirreni, & in Craiſcentevilla, & in villa, quę dicitur Quatuar putei, *Mauricio* & *Alberada* uxore ejus conceſſum prębentibus, de quorum hęreditate fuerat. *Rodbertus* filius *Anſfridi Dapiferi* terram quam habebat in Condet, & dimidia prata

quæ habebat in Wiholmi, dedit pro *Avicia* uxore ſua in eadem Eccleſia Monacha facta, filiis ſuis concedentibus. *Radulfus de Aneriis* triginta ſex accros terræ quam tenebat in eadem villa Aneriis, dedit eidem Eccleſiæ, pro anima ſua, quos a *Vuillelmo de Similei* emerat, annuente huic donationi *Vuillelmo de Colombariis*, de cujus feodo erat. *Urſellus* dedit pro anima ſua terram quam habebat in villa ſancti Aniani. *Radbertus Camerarius* dedit terram quam *Hadebrandus* tenebat in Lovenio pro anima ſua, & pro amore ſororis ſuæ, quæ erat Monacha in Eccleſia. *Vuillelmus Camerarius* dedit unum molendinum juxta Chetahoil, & terram quam ibidem de Regina Mathilde tenebat. Ad hæc Epiſcopus Bajocenſis *Odo*, interveniente gratia & dilectione noſtra, prædictam ſanctæ Trinitatis Eccleſiam, cum atrio, Abbatiſſam, cum Sanctimonialibus, Omnem Clerum in eodem loco ſervientem, Univerſam familiam ejuſdem Eccleſiæ cibo ſuſtentatam, ab omni exactione pecuniæ Epiſcopalium redituum, liberam eſſe concedit. Sed & Eccleſiam Beati Ægidii, cum atrio ipſius, quomodo ſupradictam liberam, & quietam; & Clericos ibidem ſervientes, eo modo quo ſupra, liberos eſſe permittit. Præterea in ea parte burgi (extra murum videlicet Cadomi ſiti verſus Eccleſiam ſanctæ Trinitatis, quam ego *Vuillelmus* Rex prædictæ Eccleſiæ dedi) illius partis burgi parrochiam ad Eccleſiam ſancti Ægidii veoire, oblationem, decimam de peconibus, cum ſepultura, Clericos ibi ſervientes quiete permittit habere. Sed & gablum & conſuetudinem culcitrarum, quod in eadem parte burgi habebat, Eccleſiæ ſanctæ Trinitatis aſcribit. Super ea Quicunque in his duabus Eccleſiis, & in atriis earum foriſtacturam fecerit, emendationem pecuniæ, quæ ab Epiſcopali conſuetudine, pro foriſfactura exigi ſolet, ejuſdem loci Abbatiſſæ, Epiſcopo eodem annuente, donabit. Quicunque autem hominum Cadomenſium in vita ſua, ſepulturam ſibi in atrio ſanctæ Trinitatis elegerit, licenter habere ſine requiſitione ſepulturæ, idem Epiſcopus a ſuo Sacerdote concedit. Et quia Bajocenſis Epiſcopus quietem libertatis, quæ dicta eſt, prædictis conceſſit Eccleſiis, dignæ recompenſationis donum præbuimus Antiſtiti eidem, & Eccleſiæ Bajocenſi. Si quis vero horum omnium quæ prædictæ ſanctæ Trinitatis Eccleſiæ data oſtenſa ſunt, temeraria præſumptione aliquando (quod abſit) violator effectus in ſua impudenti obſtinatione perſtiterit, Noverit ille ſe Anathema factum a Domino, Sancta ac Beata fidelium omnium communione privatum Divino judicio perpetualiter eſſe plectendum. Ut igitur univerſa hæc ſecundum quod a nobis inſtituta eſſe noſcuntur, inconcuſſa in perpetuum firmitate perdurent, adverſum Dei Eccleſiæ inimicos; Ego *Vuillelmus* Rex privilegium Regiæ Majeſtatis opponens, Epiſcoporum, ac Magnatum meorum, quorum nomina ſubſcripta habentur, irrefragabili atteſtatione probavi, meæque Imaginis munimento præſenti legitima ſanctione firmavi, Anno ab Incarnatione Domini milleſimo octogeſimo ſecundo, Indictione quinta, Apoſtolicæ Sedis Cathedram poſſidente Papa Gregorio ſeptimo, Regni mei ſexdecimo anno: In Francia regnante Philippo. Romanis in partibus Imperiali jure dominante Henrico.

Sig † num *Vuillelmi* Anglorum Regis. Sig † num *Mathildis* Reginæ. Signum † *Lanfranci* Archiepiſcopi. Signum † *Vuillelmi* Rothomagenſis Archiepiſcopi. Signum † *Odonis* Bajocenſis Epiſcopi. Signum † *Michaelis* Abricenſis Epiſcopi. Signum † *Gileberti* Luxovienſis Epiſcopi. Signum † *Gisleberti* Ebroicenſis Epiſcopi. Signum † Comitis *Rithberti* Regis filii. Signum † Comitis *Guillelmi* filii Regis. Signum † *Henrici* Regis *Vuillelmi* filii. Signum Comitis *Roberti* † Moritonenſis. Signum † *Balduini* filii Comitis *Gileberti*. Signum † *Alani* Comitis. Signum † Comitis *Rogerii* de *Monte Gomerico*. Signum † *Vuillelmi de Vuarenna*. Signum † *Gisleberti Criſpini*. Signum † Rotberti *Bertranni*. Signum † Henrici de *Ferires*. Signum † *Rogerii de Bellomonte*. Signum † *Hugonis* Comitis de Ceſtrâ. Signum † *Ricardi* filii *Herluini*. Signum † *Rogerii* Pincernæ de Ibriaco. Signum † Comitis. *Roberti de Bellomonte*. Signum † *Vuillelmi* Comitis Ebroicenſis. Signum † *Hugonis Pincernæ*. Signum † *Fulgonis de Alnou*. Signum † *Ranulfi* Vicecomitis. Signum † *Vuillelmi* qui dicitur Caritas. Signum † *de Gornajo*. Signum † *Radulfi de Todenio*. Signum † *Vuillelmi de Bretoil*. Signum † *Girardi de Gornajo*. Signum † *Vuillelmi Camerarii* filii Radulfi. Signum † *Eudonis* Vicecomitis. Signum † *Ricardi de*......

Fundationi Abbatiæ ſanctæ Trinitatis Cadomenſis catalogum Abbatiſſarum (dum tota ejuſdem monaſterii, nec non & Abbatiſſarum paratur hiſtoria) addere viſum eſt; quo ſpem noſtram interim in illo ſuſtentemus.

INDICULUS
Abbatiſſarum SS. Trinitatis Cadomenſis.

1. Mathildis I. Obiit an. 1113.
2. Cæcilia, Guillelmi I. Anglorum Regis, & Normanorum Ducis filia. Obiit 1127.
3. Izabeth, ſeu Izabella I. de Blois, vix unicum annum in Prælatura egit. Obiit ann. 1128. circiter.
4. Beatrix I. de Huqueville. Obiit circ. an. 1141.
5. Dionyſia d'Eſchauffou. Obiit circa an. 1160.
6. Joanna de Coulonces. Obiit an. 1181.
7. Mathildis II. d'Eureux. Obiit circa an. 1198.
8. Izabella II. d'Juetot. Obiit circa an. 1202.
9. Adela I. de Thibouville. Obiit circa an. 1215.
10. Juliana de S. Celerin. Obiit. an. 1256.
11. Beatrix II. de Cambernon. Obiit 1289.
12. Amicia de Gournay. Obiit 1293.
13. Mathildis III. d'Angleterre. Obiit circa an. 1298. loco Epitaphii ſuper lapidem ſepulchralem hæc verba leguntur: Mathildis filia Regis, cognomento Fortis.
14. Adela II. d'Angleterre. Obiit circa an. 1305.
15. Nicolaa I. de Goullevaz. Obiit 1336.
16. Mathildis IV. de Querville. Obiit circa ann. 1340.
17. Georgia du Molley. Obiit 1376.
18. Maria I. de l'Orme. Obiit 1401.
19. Maria II. de Uvarinieres. Obiit 1407.
20. Margarita de Uvarinieres. Obiit 1417.
21. Agnes de Thieville. Obiit 1422.
22. Nicolaa II. de Rupalley. Obiit 1426.
23. Maria III. de Survie. Obiit an. 1434.
24. Margarita II. de Thieville. Obiit 1441.
25. Blancha d'Auberville. Obiit 1470.
26. Catharina I. le Viconte. Obiit 1492.
27. Renata de Bourbon. Obiit 1534.
28. Iſabella de Bourbon, creatur Abbatiſſa an. 1505. per translationem ſororis ſuæ Renatæ ad Abbatiam B. Mariæ Sanctonenſis. Obiit 1531.
29. Catharina II. de Navarre. Obiit 1532.
30. Margarita III. le Valluis, hæc anno 1539. ad Abbatiam Almeneſcenſem ſe recepit, ibique abiit e vivis an. 1543. aut circiter.
31. Ludovica de Mailly. Primum Abbatiſſa Lyſienſis prope Meledunum; deinde etiam hujus Cœnobii præfecturam geſſit; priori per diſpenſationem retenta. Obiit 1554. humilitate & obſervantia inſignis.
32. Anna de Montmorency. Obiit 1588.
33. Magdalena de Montmorency. Obiit 1598.
34. Laurentia de Budos.

z (*Iterum ſcholas tenuit.*) Et quidem morem iſtum in Ordine Benedictino uſitatiſſimum fuiſſe, ſcholas nimirum inſtituere, pueros cum pietate, tum literis imbuere, neminem arbitror negaturum, qui vel per menſes aliquot hiſtorias revolverit. Quid vero curæ pueris fuerit adhibendum in Monaſteriis docet Regula S. Benedicti. cap. 30. 37. 45. 63. & 70. Etenim probe intelligebat vir ille ſanctiſſimus *omnium juſtorum* (ut verbis utar Gregorii Magni) *Spiritu plenus*, quantum utilitatis & commodi reipublicæ Chriſtianæ obveniret ea puerorum in cœnobiis Religioſa inſtitutione. Cujus diſciplinæ erudiendi traditi ſunt

ex

ex nobili Senatorum proſapia complures, quos inter primas tenent SS. Maurus & Placidus, auctore D. Gregor. Dialog. lib. 2. cap. 3. Unde & Carolus Mag. Imperator in univerſis imperii ſui cœnobiis ſcholas inſtaurare, & Monachos Magiſterio fungi jubet. Ita Conciliorum Gal. tom. 2. fol. 125. præcipit id etiam Capitular. Aquiſgran. cap. 72. ibidem fol. 152. Qua de re Trithemius Hirſaugienſi Chronic. in 4. Abbate ejuſdem Monaſterii Herardo. *Erat autem his temporibus (anno 890.) in Monaſteriis noſtri ordinis conſuetudo celeberrima, ut ſcholæ Monachorum in ſingulis pene cœnobiis, quibus non ſeculares homines, ſed Monachi moribus & eruditione præficiebantur nominatiſſimi, qui non ſolum in divinis ſcripturis docti eſſent, verum etiam in Mathematica, Aſtronomia, Arithmetica, Geometria, Muſica, Rhetorica, Poeſi, & in cæteris omnibus ſæcularis literaturæ ſcientiis eruditiſſimi. Ex his multi non ſolum in Romana lingua, docti erant, ſed etiam in Hebraica, Græca, & Arabica peritiſſimi, quod ex eorum opuſculis facile dignoſcitur.* At ne gratis hæc aſſerere videatur Abbas ille Trithemius, ludum videlicet literarum in Monaſteriis ſolemnem extitiſſe, teſtimonia ex antiquis, & mediis ſcriptoribus libet producere. Ex vita S. Agili primi Abbatis Resbacenſis: *Puer Agilus committitur Euſtaſio probatæ Religionis viro, ſacris literis erudiendus, cum aliis nobilium virorum filiis, qui poſtea Eccleſiarum Præſules extiterunt; Agnoaldo ſcilicet, & Vualberto* * *Hagnerici patrui ejus* (Agili) *filiis; qui Monaſterio, quod ſoror eorum Fara in paterno ſolo inter Albam, & Mucram* (fluvios) *in loco qui Eboracus dicitur, ædificavit; conſtruendi & docendi regulares Magiſtri claruerunt: quorum alter Lauduno Clavato, alter vero Meldenſis eſt Epiſcopus ordinatus; Achario qui Viromandorum & Noviomenſis ac Nomacenſis Antiſtes fuit; Ragnachario qui Auguſtodunenſis Eccleſiæ Pontifex egregius emicuit: Audemaro, qui Bononiæ, & Harmmenſis oppidi Paſtor laudabilis effloruit. Denique ſicut præmemoratum Agilum carius his omnibus commendatum ſuſceperat; ita in eo præ cunctis doctrina ac Religionis acumen reſplenduit: nam liberalibus diſciplinis enucleatius imbutus multos facundia ſua erudivit: plurimos Catholicæ fidei puritate illuſtravit: nonnullos etiam luculentiſſimis documentis poſtpoſita altitudinis pompa ſub profeſſione ſacræ Religionis idoneos reddidit.* Ita MS. codex Beccenſis cœnobii. Florebat S. Agilus circa an. Domini 660. Theodorus Campidonenſis de S. Magno cap. 11. apud Caniſii antiq. Lectiones tom. 4. *Conſtruxerunt* (S. Gallus & Magnoaldus) *Monaſteria miræ magnitudinis, & fratres ibi coadunatos doctrina & exemplo ad æternæ vitæ deſideria concitaverunt, Oſhmarum puerum curioſe nutrientes, atque doctrinam grammaticæ artis ſeu divinorum librorum eum erudientes, Magiſtrum ſcholæ conſtituebant.* In vita S. Leufredi Abbatis, qui ſcholam Monaſterii S. Taurini Ebroicenſis in ſuburbio, adhuc puer frequenter adiit: *Ut autem Magiſtrum reperit*, verba ſunt codicis MS. Beccenſ. *qui ſibi operam in literarum eruditione impenderet, cum documento linguæ, morumque probitate cœpit illos* (ſodales) *antoire &c.*

al * Agneri-
ce.

S. Venerabilis Beda Monaſterium Virenſe S. Petri in Anglia celeberrimum effecit literarum gymnaſium, de quo pluribus ſcriptores hiſt. Anglic. potiſſimum Malmesbur. Pontif. Anglo. lib. 3. fol. 154. 2. n. 30. *Apud Vuiremuth*, inquit, *Monaſterium Bedæ, & multorum literatorum virorum nobile gymnaſium*. Et lib. 1. de geſt. Reg. Angl. fol. 11. Sed & de Bedæ præceptore, S. Benedicto Epiſcopo doctrina conſpicuo, legenda ejus vita ab ipſomet V. Beda conſcripta. Malmesbur. loco citato. Congregationis Anglicæ Trophæorum to. 1. pag. 640. & ſeq. Verum multo ante Bedæ tempora literarum ludi vulgares extiterant in Anglia, quemadmodum in Bibliotheca Floriacenſ. fol. 431. vitæ S. Gildæ cap. 3. cernere eſt. Et quia de Anglia ſeſe ingerit ſermo, inſignem locum appendicis ad Ingulphum prætereundum non eſſe exiſtimo; ubi quatuor Monachi Gilbertus, Odo, Terricus, & Guillelmus ad locum Cotenham vocitatum prope Cantabrigiam perrexerunt: *Unde diverſis in locis*, inquit auctor, *a ſe diviſi, & formam Aurelienſis ſtudii ſecuti, ſummo mane Frater Odo grammaticus & ſatyricus illo tempore ſingularis, pueris & junioribus legebat grammaticam juxta Priſciani doctrinam, & Remigii in eundem. Ad horam vero primam Frater Terricus acutiſſimus ſophiſta Logicam Ariſtotelis juxta Porphyrii, & Averrois Iſagogas, & commenta, adoleſcentioribus tradebat. Ad horam vero 3. Frater Vuillelmus Rhetoricam Tullii, Quintilianique flores, perorabat. Magiſter vero Giſlebertus omnibus dominicis diebus, & Sanctorum feſtis, in diverſis Eccleſiis Verbum Dei ad populum prædicans rudis in Angliſana lingua, ſed expeditus in Latina, & Gallicana ſua, contra Judaicum errorem maxime diſputabat: ferialibus autem diebus, literatis & ſacerdotibus ad ejus auditorium ſpecialibus, ante ſextam horam textum ſacræ paginæ exponebat &c.* Porro Aurelienſe ſive Aurelianenſe ſtudium ſupra appellat (ni fallor) inſignem illam Floriacenſis cœnobii ſcholam, quod nimirum id cœnobium ſitum ſit in territorio Aurelianenſi.

Ex vita S. Frodoberti Abbatis Clodoveo 2. Francorum Regi coætanei: *Erat eo tempore prænominatum Luxovienſe cœnobium in gallicis regionibus pene ſingulare, tam religionis apice, quam etiam in perfectione doctrinæ. Qui ex cauſa plurimi, quibus in utramvis partem proficiendi fervor inerat ad eundem locum certantibus ſtudiis undique confluebant.* Hæc in promptuario antiquit. Tricaſſi. doctiſſimi Camuzatii. Iterum ibidem, hiſtoriæ S. Bercharii Abbat. lib. 2. fol. 94. de illo ipſo Luxovienſi literarum gymnaſio legere eſt. Itemque notis ad hiſtor. inventionis corporis S. Mauræ fol. 56. profert idem Camuzat antiquum fragmentum de venerabili Aderaldo Trecenſi Epiſcopo: *Qui puerulus* (Aderaldus) *bonæ indolis cunarum exemptus latibulis, literarum inſtruendus traditur ſtudiis: nec ſecularibus denique commendatur ſcholaſticis, ſed Deo devote ſervientibus Monachis &c.* Non aliis haud dubie quam Benedictinis, ſolis nimirum tunc temporis cœnobiticam vitam agentibus.

Minime eſt ſane quod ſileam de antiquis illis Floriacenſis vulgo S. Benedicti Monaſterii ſupra Ligerim celeberrimis ſcholis. Aymoinus cap. 1. vitæ S. Abbonis Abbatis & Mart. Bibliothec. Floriac. pag. 201. ſic effatur: *Talibus ergo Abbo ortus parentibus in Floriacenſi Monaſterio, ſcholæ clericorum* (hoc eſt exteriori ſeu canonicæ ut infra obſervabimus) *Eccleſiæ S. Petri obſequentium, traditur literis imbuendus &c.* Notat in idem caput Joannes a Boſco plus quinque millibus recenſeri, & quemlibet ſcholaſticorum didaſcalo ſuo binos codices MS. quolibet anno offerre ſolere: verum iſthæc unde ſumpſerit cum minime producat, fides ſit penes auctorem. Et cap. 2. *S. Abbo imbuendis præficitur ſcholaſticis*. cap. 5. in Angliam miſſus in Rameſenſi cœnobio docet. De Academia Floriacenſi memorant etiam veteres ejuſdem cœnobii conſuetudines fol. 424. Bibliothecæ præfatæ, his verbis: *Conventus autem lavatum manus vadit, & poſt in chorum, donec ſchola veniat, confidebis.* Et infra ubi de proceſſionibus: *Iſtos* (Diaconum & Subdiaconum) *ſubſequatur ſchola cum magiſtris &c.*

Non eſt inſtituti mei ut longius de hac re protraham ſermonem: omitto frequentatas olim academias, in Gallia Sandionyſianam, Corbeienſem, Cluniacenſem, Sangermanam Antiſiodori: in Germania Fuldenſem, Salzeburgenſem, Sangallenſem, & alias quamplurimas: In Anglia Oxonienſem, Eboracenſem: In Italia Caſſinenſem, Vivarienſem. In Belgio Duacenſem, & Gerardimontenſem. Cæterum plura qui de Gymnaſiis Monaſteriorum legere voluerit (libuit enim duntaxat nonnihil ex MS. & quæ haud quaquam ſunt ad manum excerpere) adeat Antiquitates Fuldenſes cap. 9. & ſeq. Chronic. ord. S. Benedicti to. 2. ad an. 161. & 662. Et to. 3. ad an. 708. fuſe. Trophæorum Congregat. Anglicanæ tabulam 1. pag. 549. 550. & præfationem ad tab. 3. pag. 5 & ſeq. Claudium Eſpencæum digreſ. lib. 3. cap. 12. pag. 344. Jacob. Midendorp. academiarum lib. & hiſtor. Monaſt. cap. 6. Alemanicas antiquitat. Goldaſti to. 1. cap 1. Ekkehardi de caſibus Monaſterii S. Galli & cap. 7.

vitæ B. Notkeri eodem auctore; extat etiam hæc ipſa vita, Caniſii Antiq. lect. to. 6.

In collatione Abbatum Aquis ſub Ludovico Pio habita cap. 45. vetitum obſervabit fortaſſe nonnemo; *Ut ſchola in Monaſterio non habeatur, niſi eorum qui oblati ſunt*; hoc eſt Dei ſervitio mancipati. Verum huic incommodo facili negotio occurrebant monachi, ſiquidem intra Monaſterii ambitum ſcholam inſtituebant duplicem pro conditione & varietate auditorum. Alteram Clauſtralem, in qua pueri aſceticæ vitæ dicati exercebantur: alteram Canonicam ſive Clericalem, in qua pueri ſeculares: illa in remotiore Monaſterii parte: hæc extra Monaſterium in adjacenti ædificio, cui tamen & ipſi præerant cœnobitæ. Et hæc ſane ſcholarum partitio ſolemnis erat in Floriacenſi cœnobio (uti ſupra vidimus, ubi ſermo fuit de S. Abbone ibi ſcholæ clericorum a parentibus tradito) in Cluniacenſi (quod & ſe vidiſſe in antiquis ejuſdem Monaſterii ſchedis, mihi teſtatus eſt quidem ex noſtris vir doctus) maxime vero in Fuldenſi, teſte Ekkehardo locis citatis: *Traduntur*, inquit, *poſt breve tempus Marcello ſcholæ clauſtri cum B. Notkero Balbulo, & cæteris monachici habitus pueris: exteriores vero, id eſt Canonicæ, Iſoni cum Salomone, & ejus comparibus.*

a (*Conſecratus eſt Archiepiſcopus Rothomagenſis*) De Guillelmi electione ita MS. codex Monaſterii S. Audoeni Rothomagenſ. de Joanne agens Archiepiſcopo: *Receſſit hinc, immo proceſſit: nam duobus ante obitum ejus annis inthronizatus eſt Dominus Guillelmus Cœnobii Cadomenſis Abbas, cum Apoſtolica authoritate, tum regio munere, tum demque communi electione. Vir ſane & generis nobilitate elucens, & morum prærogativa præpollens.* Guillelmum laude proſequitur Orderic. Vital. lib. 5. hiſt. ad an. 1079. *Hic bonus & jucundus ac manſuetus extitit, gregemque ſibi divinitus commiſſum XXXII. annis cuſtodivit. Matricem baſilicam omnimodis ornatibus cultui divino neceſſariis locupletavit; clauſtrum Epiſcopii domoſque convenientes a fundamentis eleganter renovavit.* Et infra. *Monachis & clericis, omnibuſque ſibi ſubjectis ut dulcis pater blandiens profuit. Pſalmis, & Hymnis & Canticis ſpiritualibus, ſacriſque myſteriis indeſinenter ſeſe mancipavit. In uſu Eccleſiaſtico doctiſſime inſtructus erat, & ad prædicandum indoctis Verbum Dei clara idoneaque locutione vigebat. Patientia & benignitate cunctos ſecum coeſſentes mulcebat; magnamque partem oneris ſui Decanis & Presbyteris ſine invidia diſtribuebat, boniſque nihilominus ad participationem honoris avide aſciſcebat &c.* Plura vide apud eundem Orderic. loco citato & fol. 568. ad an. 1080. Guillelm. Gemet. hiſt. lib. 7. cap. 28. & lib. 8. cap. 3.

b (*In ipſa ætate ſententias promere ſapuit, quas gratanter juriſperiti &c.*) Immo B. Lanfrancum illo ævo leges Romanas reperiſſe teſtis eſt Robertus de Monte in ſuo Chronico nondum edito; *Lanfrancus Papienſis*, inquit, *& Garnerius ſocius ejus repertis apud Bononiam legibus Romanis, quas Juſtinianus Imperator Romanorum ab Incarnatione Domini D. XXX. abbreviatas emendaverat. His, inquam, repertis operam dederunt eas legere, & aliis exponere. Sed Garnerius in hoc perſeveravit, Lanfrancus vero diſciplinas liberales, & literas divinas in Galliis multos edocens, tandem Beccum venit, & ibi monachus effectus eſt.* Huculque Robert. ad an. 1032.

c (*Roma caput orbis ſollicitavit eum epiſtolis*) Leo 9. videlicet, & Gregorius 7. maxime; quemadmodum inter eorumdem epiſtolas cernere eſt.

Ib. Ad c. 5. d (*Providit ſubrogare Joannem.*) Cui plures deſtinavit epiſtolas B. Lanfranc. Cantuariorum Antiſtes factus. De Joanne multis infra ad epiſtolas 14. & 15. Cæterum de ejuſmodi ſubrogatione paulo amplius Orderic. Vital. lib. 4. hiſt. pag. 506. his verbis: *Vir Deo devotus* (Lanfrancus) *& humilitati ſtudens tanti Prioratus ſarcinam refutavit: & ſibi ad hunc apicem totis conatu Joannem Abricatenſium Præſulem præferre ſategit. Porro ut canonice fieret iſta conjugatio Romam adiit, prædictæ ordinationis licentiam ab Alexandro Papa impetravit.* Alexandri epiſtolam, (qua Lanfranci petitioni annuit) Joanni Abrincenſium Epiſcopo miſſam, in veterum ſcriptorum teſtimoniis præfixis libro de officiis Eccleſiaſticis, ejuſdem Epiſcopi, reperies. Habetur iiſdem ferme temporibus in Chronico MS. Cœnobii Divionenſis, haud diſſimile factum Alinardi ejuſdem loci Abbatis: *Diligebatur a Roberto, & Henrico Regibus* (Chronicon audis) *ſed & Conradus Imperator, & ejus filius Henricus Cæſar, nimio illum venerabatur affectu. Itaque Lugdunenſem Cathedram tunc vacantem ei obtulit Henricus Imperator: ſed Halinardus humiliter reſpuens, Odalricum clericum Lingonenſem ſuaſit expetendum; quem ipſe pater ad ſedem uſque deduxit.* Sed vero e vivis ſublato Odalrico, *Imperatorem rogant* (inſit idem Chronicon) *ut det Halinardum; cui non acquievit* (Halinardus) *donec Papa Joannes præcepit. In honore vitam duxit Angelicam &c.*

e (*Congregata eſt ergo Synodus*) Hanc Synodum ponunt ad an. 1070. Florent. Vigornienſis ad id anni. Orderic. Vital. loco citato fol. 516. De illa ipſa Synodo Malmesburienſis Bibliothecarius de Pontif. Anglo. lib. 1. Roger. Hovcden. fol. 259. a. num. 30. edit. Londin. Pag. 6. Ad cap. 6.

f (*Depoſuerunt Stigandum, cum anathemate reprobatum*) Ita authores citati, qui Stigandum multis criminibus obnoxium depingentes, rationes adferunt illius exauctorationis: atque inter alios Florent. Vigorn. coætaneus, ubi ſupra: *In Concilio*, ait, *Stigandus Dorobernia Archiepiſcopus degradatur tribus de cauſis: ſcilicet quia Epiſcopatum Vuintonienſem cum Archiepiſcopatu injuſte poſſidebat: & quia vivente Archiepiſcopo Roberto, non ſolum Archiepiſcopatum ſumpſit, ſed etiam ejus pallio, dum vi ab Anglia injuſte pulſus eſt, in Miſſarum celebratione aliquandiu uſus eſt: & poſtea a Benedicto, quem Sancta Romana Eccleſia excommunicavit, pallium accepit.* Robert. Mont. in præfato Chronico ad an. 1070. quod tribus Epiſcopatibus fuerit potitus, nimirum Halmenſi ſeu Norvicenſi, Wiccitrenſi (verius Vintonienſi) & Cantuarienſi, exauthoratum Stigandum commemorat. Eadmerus ſeu Eumerus, ſive etiam Ednerus lib. 1. hiſtor. Novorum agit de Stigando. Guillel. Pictavenſ. de Guillelmo primo pag. 205. 206. & 208. Orderic. Vital. ubi ſupra. Malmesbur. de geſt. Reg. Anglo. lib. 2.

g (*Terreat exemplum iſtud &c.*) Temperare mihi equidem non poſſum, quin duo quæ aliquando legi notatu digniſſima exempla, eorum qui Sacerdotium, ſive Epiſcopatum ſtrenue refugerunt, in medium hic proferam: unum apud D. Hieronymum to. 2. epiſt. 60. Epiphanii Salaminæ Cypri Epiſcopi ad Joannem Epiſc. Jeroſolymitanum, de quodam monacho Sacerdotium modis omnibus declinante; ſed tandem per vim eſt adductus ad Epiſcopum, & Sacerdos effectus. *Cum igitur* (loquitur Epiphanius) *celebraretur collecta in Eccleſia villæ, quæ eſt juxta monaſterium noſtrum, ignorantem, nullam & penitus habentem ſuſpicionem, per multos Diaconos apprehendi juſſimus, & teneri os ejus, ne forte liberari ſe cupiens, adjuraret nos per nomen Chriſti: & primum Diaconum ordinavimus proponentes ei timorem Domini, & compellentes ut miniſtraret: valde quippe obnitebatur, indignum ſe eſſe conteſtans. Et cum miniſtraret in ſanctis ſacrificiis ingenti difficultate, tento ore ejus, ordinavimus presbyterum, &c.* Alterum refert Palladius vita 12. Lauſiacæ. Adduci juſſerat Timotheus Epiſcopus Ammonium magni Pambo diſcipulum, religione & doctrina inſignem, ut Epiſcopus conſecraretur: Sed conſtanter renuit ille; & dum cogeretur, arrepto forfice ſiniſtram ſibi aurem amputavit: quod Epiſcopo ubi renuntiatum eſſet: *Mihi*, inſit, *ſi vel truncatum naribus adduxeritis, qui ſit bonis moribus, ego eum ordinabo. Euntes ergo, eum rurſus rogabant; cum ipſe non pareret, aggreſſi eum vel vi adducere. Is autem eis juravit dicens: ſi me coegeritis, etiam linguam meam exſcindam: eo itaque poſt hæc dimiſſo, receſſerunt.* Infinita propemodum ejuſcemodi exempla paſſim reperire eſt apud authores. Sic D. Ambroſium, D. Auguſtinum, ſic Paulinum, ſic Anſelmum per vim inflammatæ plebis legimus presbyteros ſive Epiſcopos factos. O ſi ſic homines quærerentur, taleſque elige-

eligerentur in Clerum, qui vocati potius, quam gradum lucri aut honoris gratia ambientes accederent, præclare utique cum Chriſtiana republica ageretur.

h (*Verum mihi quantus poſtea exstiterit fructus &c.*) De his luculenter compar B. Lanfranco Edinerus lib. 1. hiſt. fol. 7. *Magno ſemper operam dabat; & Regem Deo devotum efficere, & religionem morum bonorum in cunctis ordinibus hominum per totum regnum renovare. Nec privatus eſt deſiderio ſuo: multum enim illius inſtantia, atque doctrina per totam terram illam religio aucta eſt.* Non abs re ergo hæc de illo profert Ordericus Vital. hiſt. lib. 4. pag. 20. *Anno Dominicæ Incarnationis. MLXX. Lanfrancus Cadomenſium primus Abbas divinitus Anglis inſtitutor datus eſt.*

i (*Cœnobialis ordo qui omnino ad laicalem prolapſus fuerat diſſolutionem &c.*) Non tantum in Anglicis, diſciplinam monaſticam inſtauravit Magnus Lanfrancus, ſed etiam in Normannicis Monaſteriis, cum adhuc Becci Prioris fungeretur officio, maxime in Uticenſi ſeu S. Ebrulfi cœnobio; teſte Orderico Vitali ejuſdem loci cœnobita, lib. 3. hiſt. fol. 461. *Herluinus Abbas*, inquit, *Lanfrancum Monachum, cum tribus monachis Uticum direxit; & per eos ſervitium Dei, quod deſiderat, mihi reſtaurari fecit.* Hæc circa an. Domini 1050. Verum quia de Anglia ſermo eſt, nonnihil ex teſte oculato Eadmero ubi ſupra, excerpamus. *Qua prudentia, aut ille, & quo paternitatis officio monachos in eadem Eccleſia* (Cantuarienſi) *conſiſtentes a ſeculari vita in qua illos invenit plus æquo verſari, erexerit, omnique ſancta converſationis tramite imbuerit, ac, multiplicato eorum numero, qua eos dum vixit benignitate confoverit, cui unquam ad plenum declarare poſſibile erit?* Mathæus Weſtmonaſt. Flor. ad an. 1077. Ubi de Paulo Abbate S. Albani: *Per ipſum, totus ordo monaſticus in Anglia refloruit, coadjuvante Lanfranco.* Guilelm. Malmesb. lib. 1. de geſt. Pontif. fol. 122. n. 3. his aſtipulatur, & tandem concludit his verbis: *Sunt hodie* (ſcilicet Cantuarienſes monachi) *ampliori, quam uſpiam Angliæ, ut decet, numero, religione Cluniacenſibus non impares.* Plura in hunc modum vide apud Matthæi Paridis hiſt. ultimæ edit. Londonienſ. & Pariſ. in vitis Abbatum S. Albani, in vita Pauli 14. Abbatis. Jure merito ſane totis viribus ad ſtabiliendum diſciplinæ monaſticæ vigorem, incubuit ſanctus Lanfrancus divino ſpiritu ductus: ſiquidem ſimulatque e recto tramite deviavere monachi, ignorantia, vitia omnigena, hæreſis ſcaturire cœperunt, & econtra, dum monachis cordi fuit ſtatus religioſus; uti quam optime & luculenter probat Cardinalis Baronius ad an. 703. de ſanctiſſimo Abbate Benedicto agens, cui cognomen Biſcopus erat: *Porro ejuſmodi fundatore* (effatur ille) *propagatus eſt in Anglia mirifice monachiſmus: ut plane inſula illa, ita divini ſpiritus imbribus irrigata, Dei eſſet paradiſus effecta; apud quam dum monaſtica viguit integra, in nulla læſa diſciplina, nulla ad eam hæreſis acceſſum habere potuit, illa vero laxata, atque ſoluta, redacta eſt terra fructifera in ſalſuginem a malitia habitantium in ea.* Ita Baronius utique non monachus. Perpendant hæc ſtatus monaſtici oſores illi, & ſemper calumniæ virus evomentes in eos, qui & vita, & moribus Deo placere eum ſtudeant, in diſciplina regulari reſarcienda omnem navant operam, atque ad Chriſti Domini imitationem & amorem, ſæculo addictos pellicere contendunt verbo & exemplo. Audiant illi vel concilium Lateranenſe ſub Alexand. 3. part. 13. cap. 3. *Religionem ſi forte non habemus in nobis, in aliis diligere, & fovere tenemur.*

Pag. 7. Ad cap. 7. *k* (*Olim contemptui ab univerſis, & deriſui habebatur*) Ita in ejus vita poſt initium, appendicis pag. 33.

l (*Abbas Vueſtmonaſterienſis Gilbertus Criſpinus.*) Quem nonnulli ob ſingularem ac multiplicem ſcientiarum notitiam, nuncupant Univerſalem. Gillbertum laudavimus initio pag. 1.

m (*Abbas Cormelienſis Vuillelmus*) Tertius fuit ejuſdem cœnobii Archimandrita. De illo agit Milo ſupra; & nos perpauca attexemus ad epiſt. 57.

n (*Henricus Eccleſiæ Cantuarienſis Decanus.*) Hunc ipſum illius Eccleſiæ Priorem invenio apud D. Anſelmum lib. 1. epiſt. 54. cui hæc inſcribitur epiſtola; veluti & lib. 2. epiſt. 44. Vir fuit omnibus Eccleſiaſticis diſciplinis inſtructus.

o (*Hernoſtus Roffenſis Eccleſiæ Epiſcopus*) De quo in epiſt. 57.

p (*Vir ſanctitate admodum reverendus Gundulfus*) Legendæ adnotationes ad epiſt. 47.

q (*Hi juvante Dei gratia in Beccenſi Eccleſia a Magiſtro Lanfranco edocti.*) Non ſolum quos hic commemorat Milo Criſpinus, verum & permultos alios haud vulgaris doctrinæ pietatiſque viros, auditores Magni Lanfranci teſtantur ſcriptores non pauci. Inſigniores autem illius diſcipuli fuere Alexander 2. Papa, atque ejus nepotes, uti annotabimus in epiſtolam 2. Guillelmus 2. Abbas Cadomenſis, dein Archiepiſcopus Rothomagenſis, de quo pluribus jam ſumus præfati. Guitmundus monachus, poſtea Archiepiſcopus Averſanus, (ac ut placet Orderico noſtro hiſt. lib. 4. pag. 524.) Cardinalis, ſcientia literarum eruditiſſimus (quod manifeſtum fit libris contra Berengarium editis) & Eccleſiaſticæ libertatis acerrimus propugnator, cujus geſta, multa cum laude eſt proſecutus idem Orderic. loco citato. Fatetur porro ſcipſum B. Lanfranci diſcipulum lib. 2. de Sacramento altaris, ante medium, his verbis: *Satis tamen mihi placeret, ut quando aliqua negligentia, vel certe miraculum novum de tantis myſteriis accidit, id inde fieret quod mihi Magiſter meus, vir eximius ſine dubitatione credendus D. Lanfrancus, ſe puero in Italia factum eſſe narravit, &c.* Inter inferiores diſcipulos minime eſt annumerandus Magnus Ivo Carnotenſis Epiſcopus: At ne aliquibus dubitationis nonnihil ſuboriatur, ipſiſſima Roberti de Monte verba jam primum evulgare delectat: *Mortuus eſt hoc anno*, inquit, *vir religioſus, & magnæ literaturæ Ivo Carnotenſis Epiſcopus. Hic dum eſſet juvenis audivit Magiſtrum Lanfrancum Priorem Becci, de ſecularibus, & divinis literis tractantem in illa famoſa ſchola, quam Becci tenuit: in qua multi & nobilitate ſeculari, & honeſtate morum convenerunt viri prædití, & qui poſtea ad ſummum apicem Eccleſiaſticæ dignitatis, & religionis attigerunt. Poſtea vero idem Ivo præfuit, & profuit Conventui Canonicorum Regularium S. Quintini Belvacenſis. Ad ultimum Epiſcopus factus rexit Eccleſiam Carnotenſem viriliter & religioſe, fere per annos XXIII. &c.* Huc uſque Robertus in Chronico MS. ad an. M. C. XVII.

r (*Fertur annulum de digito extraxiſſe.*) Hac annuli depoſitione, non ita obſcure ſignificare voluit, ut opinor, quanti monachos Beccenſes haberet, & nihil ſapientiæ ſuæ illis occultandum, immo tanquam filiis idoneis doctrinæ ſuæ monita, ſacramentaque ſubmittanda: & id quidem ex conſequentibus verbis indicare videtur. Enimvero inter cætera quæ denotat myſteria annulus Epiſcopalis, ſignum eſſe pontificalis honoris, & ſignaculum ſecretorum, docet Iſidorus cap. 48. in Exodum: *Unde quædam minus intelligentibus occultantes* (ait ipſe) *quaſi ſub ſignaculo recondunt doctores, ne indignis quibuſque Dei ſacramenta credantur.* Rabanus Maurus lib. 1. de inſtit. Cleric. cap. 4. *Datur & annulus propter ſignum pontificalis honoris, vel ſignum ſecretorum &c.* Ibidem paulo infra.

ſ (*Cum fratribus in clauſtro ſedit Archiepiſcopus.*) Receptiſſima fuit iſta conſuetudo apud veteres cœnobitas, ut literarum ſtudio, & rebus Eccleſiaſticis operam navarent in clauſtro. Et id moris quidem plus octo ſeculis perſeveraſſe, conſtans eſt ſcriptorum ſententia: quod & pervetuſta prædicant aſceteria. Ab ingreſſu clauſtri ſæculares olim arceri probat Menardus noſter in Concordiam regularum cap. 55. fol. 808. *Et ne fratres*, inquit, *interturbarentur, non dabatur copia extraneis ingredi clauſtrum, niſi certis de cauſis, ut videre eſt ſtatuto 23. Petri Venerab. Statutum eſt, ut in clauſtrum, vel interiores regulares domos nullus clericorum, aut laicorum ingrediatur, niſi aut cauſa operis alicujus, aut videndi domos, ut honeſti hoſpites facere ſolent.* De clauſtro, atque illius antiquitate pluribus eodem loco Menardus.

(*Xeno-*

Pag. 8. Ad cap. 9. *(Xenodochia vel Ptochotrophia)* Et quia hæc velut obiter recenſet Milo, ornatus aliquid & lucis adferre vitæ Magni Lanfranci arbitror, ſi verba Eadmeri hiſt. lib. 1. fol. 9. heic attexero: *Hoc Palatium in duo diviſit, viros videlicet variis infirmitatum qualitatibus preſſos uni; parti vero alteri fœminas ſe male habentes inſtituens. Ordinavit etiam eis de ſuo veſtitum, & victum quotidianum; miniſtros quoque atque cuſtodes, qui modis omnibus obſervarent, ne aliquid eis deeſſet: neque viris ad fœminas, vel fœminis ad viros accedendi facultas ulla adeſſet. Ex altera vero parte viæ Eccleſiam in honorem B. Gregorii Papæ compoſuit, in qua Canonicos poſuit, qui regulariter viverent, & præfatis infirmis quæ ſaluti animarum ſuarum congruerent cum ſepultura miniſtrarent. Quibus etiam in terris, in decimis, & in aliis redditibus tanta largitus eſt, ut ad ſuſtentationem eorum ſufficientia eſſe viderentur. Remotius vero quam a Boreali, ab Occidentali parte civitatis, ligneas domos in devexo montis latere fabricans, eas ad opus leproſorum delegavit, viris in iſtis, quemadmodum in aliis, a fœminarum ſocietate ſejunctis. His nihilominus pro qualitate ſui morbi omnia quibus egerent de ſuis miniſtrari conſtituit, conſtitutis ad hoc peragendum talibus viris, de quorum ſolertia, benignitate ac patientia, ut ſibi quidem videbatur, nemini foret ambigendum, &c.*

t (Derationatus eſt) Variis modis verbum iſtud apud veteres exaratum occurrit, ſcilicet Dirationare, Diſrationare, Deſrationare, & Diſratiocinare: ſignificat alias *rem probare*: alias *cauſam agere*: alias *aſſertionem contrariam refellere*: alias *examen litis ſubire*: alias *lite potiri, & rem litigatam evincere ſeu recuperare*, ita frequentius: & ultima acceptione hic uſurpatur. Vide plura apud Henricum Spelman. in Archæologo: & Gloſſarium in calce hiſtoriæ Matth. Pariſ.

u [Qui & locum placiti] Quid placitum denotet dicemus ad epiſt. 40.

x [Et modum finemque litis, quo contentio terminata eſt, &c.] Videſis Eadmerum lib. 1. hiſt. Novorum pag. 9. Guillelm. Malmesb. de geſt. Pontif. lib. 1. pag. 122. de prædicta lite agens, arduis in rebus S. Dunſtanum præſto ſemper adfuiſſe B. Lanfranco, ipſumque ſulatum indicat his verbis: *Prævalebat in eo* (Lanfranco) *animæ vivacitas, ſed & Beatiſſimi Dunſtani favor ejuſius. Nam quotieſcunque in talibus cunctabundus ne male vergeret ſuſpenſam differret ſententiam, aderat ille ſoporato detegens adverſariorum argutias, & evadendi demonſtrans ſemitas. Quinetiam quondam ægrum, & cunctantis vitæ pertæſum in viſione, qua videretur cum eo luctam inivisse, eripuit diſcrimini, reſtituit bonæ valetudini.*

Pag. 9. Ad cap. 10. *y (Anno ab Incarnatione Domini, &c.)* Ipſiſſima verba a B. Lanfranco memoriæ conſignata, Malmeſbur. loco citato fol. 117. atteſtatur, ubi de illius diſſerit in Archiepiſcopatum aſſumptione: *Quod ipſe melius*, inquit, *ſcripto ſuo inſinuabit, quod de ordinatione ſua, & de controverſia inter ſe & Eboracenſem Thomam commota, & ſedata, ita ſcripſit: Anno Dominicæ Incarnationis, &c.* Atque hæc haud dubie ex illa quam ſcripſit hiſtoria Eccleſiaſtica, ſunt excerpta. Scripſiſſe autem ejuſmodi hiſtoriam, teſtis mihi eſt amanuenſis B. Anſelmi Eadmerus ubi ſupra pag. 7. Lanfrancum eximiis laudibus ornans: *Verum de his*, inquit, *ac innumeris aliis bonis, quibus in ſudando vitam ſuam; conſummavit, licet mihi quidem ſcribere opus non ſit, propter quod & opera ejus ita pareant, ut ipſa evidentius ſcripto demonſtrent, & ipſemet de rebus Eccleſiaſticis, quæ ſuo tempore geſta ſunt, veraciſſimo, & compendioſo calamo ſcripſerit, &c.*

Pag. 10. Ad cap. 11. *[Anno ab Incarnatione Domini M. LXXV.]* Extat id concilium apud Malmesbur. loco ſæpius prolato. pag. 122.

Ibid. Ad cap. 12. *a [Thoma Eboracenſi Archiepiſc.]* De quo fuſe notis ad epiſt. 10.

b [Vvillelmo Londinenſi Epiſcopo] Hujus meminere Malmesbur. lib. 2. de Pontif. Anglo. Nicolaus Harpsfeld. ſæculo 11. cap. 15. Godwinus de Præſulibus Angliæ, in Epiſcopis Lond. ad an. 1050. A quo Epitaphium hoc habe, quod ex antiquis monumentis deſcripſiſſe ſe aſſerit: *Guillelmo, viro ſapienti, & vitæ ſanctitate claro; qui primum Divo Eduardo Regi & Confeſſori familiaris, nuper in Epiſcopum Londinenſem evectus, nec multo poſt apud invictiſſimum principem Guillelmum Angliæ Regem ejus nominis primum ob prudentiam fidemque ſingularem in conſilium adhibitus, ampliſſima huic urbi celeberrima privilegia impetravit. S. P. Q. Londinenſis bene merenti poſuit. Sedit Epiſcopus annos 20. deceſſit anno a Chriſto nato 1070.*

c [Goisfrido Conſtantienſi] Inſpice ſi placet adnotationem in epiſtolam 33.

d [Vvalcherio Vuintonienſi] Cujus geſta ſummatim ad epiſt. 5. & 16. perſtringemus.

e [Hermanno Straburienſi] Multa ad epiſt. 3. de Hermanno.

f [Vvilſſtano Vvorceſtrenſi] Inſigni ſanctitate, ac ſingulari doctrina præditus fuit Epiſcopus ipſe; ad quem epiſt. 13. legenda ad eamdem annotatio.

g [Vvaltero Herefordenſi] Huic jam ſeni obſcœnis voluptatibus irretito muliercula, cui vim inferre tentaverat, forcipibus, quas tenebat, inguina ſuffodiſſe recenſet Malmesbur. loci citati lib. 4.

h [Giſoni Vellenſi] Giſa Florentio Vigornienſi ad an. 1060. *Vellenſis Epiſcopus Dudocus obiit, cui ſucceſſit Giſa Regis capellanus; ambo de Lotharingia oriundi.* Hic eſt ille, qui B. Lanfrancum una cum Valtero Herefordenſi, Archiepiſcopum conſecravit; eodem teſte Florentio ad an. 1072. *Induſtria Giſonis* [ait Harpsfeld. ſæculo 11. cap. 20.] *auctus eſt canonicorum numerus: quibus & clauſtrum, & locum ubi ſimul cubarent, & alium ubi cibum caperent conſtruxit: & poſt viginti octo deinde annos obiit, &c.*

i (Remigio Dorchacenſi) Agemus de hoc Præſule infra ad epiſt. 4. & 12.

k (Herfaſto Helmanenſi) Inſcribuntur ipſimet epiſtolæ 20. 22. 23. De illo ſtrictim ad epiſt. 20.

l (Stigando Selengenſi) De quo epiſt. 28. ad quem hæc, uti & 29.

m (Oſberno Exonienſi) In epiſt. 19. non nihil de hoc præſule attexemus.

n (Petro Licifeldenſi) Sive Ceſtrenſi quemadmodum patebit infra in vita. Illius annotatione ad epiſt. 30. meminerimus.

o (Sine commendatitiis epiſtolis) De ejuſmodi litteris ad epiſt. 25. Pag. 11.

p (Gregorii Majoris, necnon & Minoris) Gregorii Primi ſcilicet, vulgo Magni nuncupati; & Gregorii hoc nomine ſecundi, qui ut a Primo ſeu Magno ſecernatur, Minor eſt vocitatus.

q (Ut nullus de propria conſanguinitate &c.) Reſponſis ad quæſt. 6. Auguſtini Anglorum Apoſtoli; & lib. 12. epiſt. 32. Felici Epiſcopo Meſſanæ id præſcribit Gregorius Magnus: & Minor in Concil. Romano 1. cap. 4. & ſeq.

r (Ut nullus ſacros ordines &c.) Ita Concil. Calchedonenſe can. 2. Et Nicænum 2. act. 8. can. 19. 1. quæſt. 3. cap. 2. ſi quis dator, & ſeq. Ibidem

t (Hæc omnia ſacri canones &c.) Videlicet Canon 12. Concil. Romani 1. ſub Gregorio 2. Concil. Laodicenſe can. 36. Cartaginenſe 4. can. 89. Calchedonenſe can. 2.

u (Rogavit per Epiſtolam Lanfrancum) Extat inter epiſtolas B. Lanfranci, eſtque 12.

x (Ad ſacrandum quemdam clericum) Rodulphum ſcilicet, ut annotatione ad epiſtolam 12. commonſtrabimus. Ibid. Ad cap. 13.

y (Paulus Comes Orcadum) Qualis fuerit Comes ille, indicabimus illuſtrando epiſtolam proxime citatam.

z (Eccleſiam Roſenſem ipſe inſtauravit) Teſtantur hæc auctores quamplurimi, quos inter Eadmerus hiſt. novorum pag. 8. Malmesbur. de Pontif. Anglo. lib. 1. fol. 122. & 132. Rubert. de Monte in Chronico MS. ad an. 1089.

a (Beccenſem monachum nomine Hernoſtum) De quo obiret ad epiſtolam 49.

b (Decedenti ſucceſſit Gundulphus) Quis & quantus extiterit Gundulphus Epiſcopus exprimit auctor priſcus vitæ MS. ejuſdem in hunc modum.

Lanfranco, inquit, *Eccleſiæ dignitatis ſummum apicem*

Digitized by Google

cem in Anglia tenente & ſapienter adminiſtrante, Roveſtrenſis Eccleſia ſuo eſt Paſtore deſtituta, defuncto Ernoſto Epiſcopo, qui Monachus Seuvardo & ipſi Monacho, in Epiſcopatum quidem ſucceſſerat, ſed in eo, anno tantum dimidio vixerat. Volens autem Pontifex, ut ex more antiquorum monachus ſuccederet monacho, cogitare cœpit quem potiſſimum monachorum eligere poſſet, qui hoc onus ſibi injunctum portare valeret. Cogitanti tamen, Gundulfi citius occurrit ſanctitas, quæ jam certis experimentis ſatis ei fuerat approbata. Hunc igitur, habito cum ſapientibus conſilio, ad Pontificatum elegit; & ut ejus electioni Rex aſſenſum præberet, ipſum tranſmarinas ad partes ad Regem direxit. Gaudio autem Rex repletus non modico, quia occaſionem Dei hominem exaltandi invenerat, de cujus ſanctitate, jam ad eum ſatis clara fama pervenerat, Pontificis petitionibus juſtis libens aſſenſum præbuit, & honore Pontificali virum Dei digniſſimum judicavit. Accepta igitur Lanfrancus authoritate Regia, Præſules convocat, Primores Roſſenſium mandat, Regis & ſuam voluntatem omnibus pandit, omnibus aſſenſum præbentibus, & gaudentibus, fidelem domus Dei diſpenſatorem conſtituit. Non fuit obnitendi poteſtas, cum eum urgeret Regis magni & Præſulis tanti authoritas. Vox ſe indignum clamantis opprimitur, cum quo ſe clamat indigniorem eo dignior acclamatur. Ordinatur itaque vir vere digniſſimus Epiſcopatu, Gundulfus, in Eccleſia Dorobernenſi XII. KL. Aprilis, anno ab Incarnatione Domini MLXXVII. undecimo vero adventus Normannorum in Angliam, ſub Comite Guillelmo, Rege poſtmodum Angliæ nobiliſſimo. Conſecratus autem ex more propriam tendit inviſere ſedem, tripudiantibus turbis, Roſſenſem ingreditur urbem, Pontificali ſedi inthronizatus inducitur. Præſul omni veneratione ex eo habetur. Redduntur & ei denique poſſeſſiones quædam Roſſenſis Eccleſiæ, quas præſulantibus anteceſſoribus ſuis Lanfrancus in ſua tenuerat ditione: Ea vero conditione redduntur, ut in Eccleſia Roſſenſi ſicut jam præſul uterque deliberaverat, monachi ponantur. Audierant enim ibi quondam monachos fuiſſe, unde, ad antiqua ſtudia redeuntes, Monachorum inibi ordinem ſtatuere ſanxerunt. Tempore vero brevi elapſo, Eccleſia nova, veteri deſtructa, incipitur, Officinarum ambitus convenienter diſponitur, opus omne intra paucos dies, Lanfranco pecunias ſubminiſtrante multas, perficitur. Igitur perfectis omnibus, quidam ex quinque tantum Clericis, qui ibi inventi ſunt ad religionis habitum confluentes, aſſociatis multis aliis, ad ſexagenarium & amplius numerum in brevi ſub doctrina Patris Gundulfi ſuccrevere monachi. His Gundulfus vivendi ſpeculum, his totius religionis factus eſt documentum. Hactenus auctor ille Anonymus. Hæc prolixius ideo deſcripſimus quod ſemel tantum in notis ad Eadmeri hiſtoriam novorum edidit Seldenus. Deinde cum ipſamet hiſtoria iiſdem notis adornata vix occurrat, faciantque prætexta non parum ad Magni Lanfranci vitæ illuſtrationem, haud lectorem pigere, ſi huic loco illa inſeruero, judicavi.

c (*In qua poſuit Abbatem Paulum*) Non eſt cur ex diverſis ſcriptoribus, qualis in vita fuerit Paulus morer inquirere, quandoquidem geſta ipſius late depinxit Mathæus Pariſ. S. Albani monachus: *Rex Vvillelmus*, inquit ipſe, *de morte Abbatis Fretherici certificatus, Cœnobium Sancti Albani vacans, in manu ſua tenuit; & extirpatis ſylvis, & depauperatis hominibus, oppreſſit. Et niſi correptionibus Lanfranci refrænaretur; irreſtaurabiliter totum Cœnobium deſtruxiſſet. Efficaciter igitur procuravit ipſe Lanfrancus, ut Paulus ejus conſanguineus, quem ſecum in Angliam duxerat, in Abbatem præficeretur. Abbas iſte natione Neuſter, conſanguinitate Archiepiſcopo Lanfranco propinquus: Monachus fuit Cadomenſis Eccleſiæ. Hic Eccleſiam Beati Albani ſuſcepit regendam; procurante dicto Epiſcopo Lanfranco; qui eundem Paulum filiali dilexit amore: promotus in Abbatem, anno gratiæ, MLXXVII. IV. Kalend. Julii; hic primus Abbas hujus Eccleſiæ fuit; poſtquam Anglia a Normannis fuit penitus ſubjugata. Iſte hanc Eccleſiam, cæteraque ædificia, præter piſtrinum & * pinſinochium readificavit ex lapidibus & tegulis veteris Civitatis Verolamii, & materie lignea, quam invenit a prædeceſſoribus ſuis collectam & reſervatam. Ditaverat enim ipſum Archiepiſcopus Lanfrancus; & ipſum electum, theſauro multiplici reddiderat abundantem. Iſte quoque Paulus Abbas, vir Religioſus & eleganter litteratus, & in obſervantia ordinis regularis, rigidus & prudens; totius monaſticæ Religionis normam, (quam jam olim, tam Prælatorum, quam ſubditorum remiſſioris vitæ illecebroſa voluptas eliminaverat) caute & paulatim, ne repentina mutatio tumultum generaret, reformavit. Et facta eſt Eccleſia ſancti Albani, quaſi ſchola Religionis, & diſciplinaris obſervantiæ, per totum Regnum Angliæ: Attulerat namque ſecum conſuetudines Lanfranci, & ſtatuta monaſtica (a Domino Papa merito approbata) conſcripta: unde odor bonæ famæ hujus Eccleſiæ, Romanam curiam, & remota regna illuſtrando pervolavit: & multorum tam Prælatorum quam Magnatum corda, fœliciter ei inclinavit.* Ita Mathæus in vita Pauli Abbatis, ad calcem hiſtoriæ, editionis ultimæ Londonienſis & Pariſienſis an. 1644. inter vitas vigintitrium Abbatum S. Albani, vita 14.

* piſtrinum

d (*Quando glorioſus &c. Lanfrancus erat princeps*) Unde & Eadmerus lib. 1. hiſt. pag. 12. referens qua ratione, & quibus mediis in regnum, defuncto patre, evectus fuerit Guillelmus Rufus, ſic effatur: *Sine cujus* (Lanfranci) *aſſenſu in regnum aſciſci nullatenus poterat*: Et poſt pauca. *Cœpit tam per ſe, quam per omnes quos poterat, fide ſacramentoque Lanfranco promittere juſtitiam, æquitatem, & miſericordiam ſe per totum regnum, ſi Rex foret, in omni negotio ſervaturum &c.* Et infra pag. 14. *Erat Lanfrancus vir divinæ ſimul & humanæ legis peritiſſimus; atque ad nutum illius, totius regni ſpectabat intuitus.* Ea de re Guillelmus Conqueſtor morti proximus, confecto teſtamento, *Metuens* (narrat fragmentum S. Stephani Cadomenſis) *ne in regno tam diffuſo, repentina oriretur turbatio, epiſtolam de conſtituendo Rege fecit Lanfranco Archiepiſcopo, ſuoque ſigillo ſignatam tradidit Guillelmo Rufo filio ſuo, &c.* Pag. 12. Ad cap. 15.

e (*Lectioni erat aſſiduus*) Perpauca S. Lanfrancus reliquit ſui ingenii monumenta. Apud auctores iſthæc duntaxat quivimus invenire.

Commentarium in Pſalmos, hactenus tenebris obvolutum.

Commentarium in Epiſtolas D. Pauli, quem nunc primum evulgamus.

Libellum de Sacramento Corporis & Sanguinis Chriſti contra Berengarium, multoties jampridem prælo ſuppoſitum.

Statuta, ſive decreta pro ordine S. Benedicti, ſemel tantummodo typis mandata.

Pauculas in collationes aliquot Caſſiani notas; & illas edimus in lucem.

Epiſtolas decretales, quarum publici juris facimus complures.

Hiſtoriam Eccleſiaſticam, adhuc cum tineis uſpiam rixantem.

Vitam Guillelmi Conqueſtoris, teſtibus Sixto Senenſi & Geſnero, quæ illa utique a multis deſideratur.

Quod ad ſcripta Magni Lanfranci ſpectat, inſpiciendi Sixtus Senenſis in Bibliotheca. Geſnerus in epitome bibliothecæ. Balæi centur. 13. ſcript. 12. apud Seldenum notis ad Eadmeri hiſtoriam. Edvardum Mathæum Trophæorum tabula 3. ad ann. 1090. pag. 209.

f (*Secundum orthodoxam fidem ſtuduit corrigere*) Hæc ad verbum Robertus de Monte refert in Chronico MS. an. 1089. Et Florilegus ad id anni: *libros quos rudis ſimplicitas Anglicana corruperat, ab antiquo ſane diligenter corr領exit* (Lanfrancus) *quorum corroboratione ſe gaudet Eccleſia communiri.* Unicum, quod apud S. Martini Sagienſis e noſtra congregatione monaſterium diligenter aſſervatur, hujuſce aſſertionis ſupereſt argumentum; nimirum decem (in editis ſeptemdecim) priores Caſſiani collationes propria manu Magni illius Pontificis ad unguem emendatæ; cum hac notula marginali in fine decimæ collationis: *Huc uſque ego Lanfrancus correxi.*

g (*Me-*

g (*Merito illum latinitas cum honore & amore venecatur Magiſtrum*) Malmesbur. lib. 3. Regum Anglorum in Guillelmo 1. fol. 62. *In Cantia Lanfrancus (de quo ſupra dixi) qui talis Angliæ dono emicuit*,

Qualis diſcutiens fugientia Lucifer aſtra,
Cum roſeo clarum provehit ore diem.

Item lib. 1. Pontif. Angl. fol. 122. *Vir* (Lanfrancus) (*cujus induſtriam prædicabit Cantia*, *cujus doctrina in diſcipulis ejus ſtirpebit latinitas*, *quantum omnes anni durabunt*. Malmesburienſi inferiores permultos auctores amando, ut poſe idem reſonantes.

h (*Nullum tam largum de Italia Longobardum*) *Avaritiam familiare Longobardis vitium ex ſua perſona propulſans* (Lanfrancus) *& decutiens*, ait idem Malmesburienſis poſteriori loco citato.

i (*Pauperibus quoque ita erat dapſilis &c.*) Sanctiſſimi Præſulis eleemoſynas longe multis encomiis attollunt ſcriptores. D. Anſelmus lib. 1. epiſt. 12. potiſſimum 13. conſulit Gerardo cuidam debitis onerato, ut in Angliam ad Optimum Lanfrancum (quo miſeriam ſuam ſublevet) ſeſe transferat : *Quia*, inquit, *miſericordiſſimus eſt idem Reverendiſſimus Archiepiſcopus, & præcipue erga ſalutem animarum ; & eſt valde deditus eleemoſynis, &c.* Anſelmi vero Amanuenſis lib. 1. hiſt. pag. 8. *Quis unquam pauper clamavit ad eum, & deſpectus eſt ? Quis peregrinorum de quoque ordine hominum petiit opem ejus, & eam aſſecutus non eſt ? Quæ congregatio monachorum, ſeu clericorum ad ipſum aliquando miſit, ſubſidium petens, & copiam largitatis ejus ultra quam ſperabatur, experta non eſt ? Teſtis horum quæ dicimus Italia, Gallia, Britannia eſt, quæ uſque hodie mortem Lanfranci miſeratione ſui pectore plangit.* Quem in erogandis eleemoſynis obſervaverit modum, graphice depingit more ſuo, ubi ſupra Guillelmus Malmesbur. hoc modo: *Erat non inconſideratus dator, nec deperibat ejus liberalitas, quam diſcretio, & animi condiebat alacritas : luxque vultus ejus non cadebat in terram, ſed erat accipienti gratiſſima, ſicut ſol mane novo exoriens, qui diſcuſſis nubilis tranquillat ventos, & ſerenat aera. Expendebantur ergo pauperibus panes, calcei, & protius quæ ad victum pertinent & veſtitum, denarii non dabantur maturiori tractatu, conſilio profundiori, quod hujus temporis vulgus ſuffarcinato etiam marſupio, ſicco concoquat ore famem. Clericis egentibus, & monaſteriis immenſum quantum nummorum cumulat, plerumque verecundiores ad rogandum invitans. Nec pudebat Archiepiſcopum alte ſuccinctum pauperibus cibos apponere, & teneriores fortunæ ſcholares ad diſputationum pugnam committere : poſt verba utrique abibant dum & victor ſcientiæ præmium, & victus acciperet verecundiæ ſolatium.*

k (*Super caput ejus Evangelicam dictum &c.*) Id prognoſticon percurrens Monachus Malmesbur. loco ſuperius paſſim repetito, ſcribit ita : *Quo ille accepto* (prognoſtico) *ab acclamantibus, hilari vultu ad Dominum direxit : Certemus ergo mutua viciſſitudine, tu dando, ego diſpertiendo. Reſpondit cæleſtis pietas prædicabilis viri voto : aſſluebantque ſibi tanta, quæ quantumlibet ambitam poſſent explere, & vincere.*

l (*Conſanguineis monachorum indigentibus &c.*) Haud vulgare B. Lanfranci erga ſuos Cantuarienſes monachos amoris ſpecimen refert Eadmerus ubi ſupra, cujus verba paulo licet prolixiora, quod elucidationi vitæ S. viri addant multum, hoc loco producere delectat : *Quidam ipſius cœnobii* (Cantuarienſis) *frater ſingulis annis triginta ſolidos denariorum ad opus matris ſuæ ab ipſo Patre ſolebat accipere. Huic quadam vice ſolidi quinque de illis, ex præcepto ejus dati ſunt : quos ipſe in panno ligatos, matri loquens in manum, ſicut putabat, clanculo dedit : At ipſa alias mente intenta, quod filius faceret non advertit ; & ita nummis decidentibus, diviſi ab invicem ſunt mater & filius, &c.* Deinde ſubdit : *Inter hæc, prius Pater, pro more clauſtrum introiens ſedit, ac fratrem a materno colloquio redeuntem, mæſtum intuens, remotis aliis cauſam mæſtitiæ ejus ſecrete perquirit, audit, & benigniſſimo vultu, ſicut jugiter erat circa afflictos, ita reſpondit : Et inde, fili mi cariſſime contriſtaris ? Denarios illos Deus alii prædeſtinavit & contulit, qui eis plus matre tua fortaſſis indiguit. Ac ne quod actum eſt animam tuam vel ad modicum gravet, ſolidos ſeptem pro illis quinque ad utilitatem matris tuæ tibi hodie dari præcipiam.*

m (*Cujus colloquium, & conſilium multum amabat*) Quanti penderet Magiſtrum ſuum Lanfrancum D. Anſelmus, epiſtolis illi inſcriptis demonſtrat ſatis, præcipue lib. 1. epiſt. 63. Necnon & vitæ ſuæ lib. 1. non ſemel, poſt initium maxime ; ubi inter alia tradit hæc Edmerus. *Tanta vis devotionis pectus Anſelmi tunc poſſidebat, tantumque veri conſilii Lanfranco ineſſe credebat, ut cum Rothomagum petentes, per magnam quæ ſuper Beccum eſt, ſylvam pergerent, ſi Lanfrancus ei diceret, in hac ſylva mane, & ne, dum vixeris, hinc exeas cave, proculdubio, ut fatebatur, imperata ſervaret.* Ibid. Ad cap. 16.

(*Cumque ſimul loquerentur*) Colloquium hoc Eadmerus lib. 1. vitæ B. Anſelmi ſub finem verboſius inſeruit.

n (*Quemdam Elſegum hujus ſedis Archipræſulem, &c.*) Cujus vitam Osbertus ſive Osbernus S. Lanfranci juſſu memoriæ commendavit, (proſtat apud Surium to. 2. die 19. Aprilis) ut author eſt idem Edmerus loco citato *Hiſtoria vitæ*, inquit, *ac paſſionis ejus* (B. Elſegi) *diligenti ſtudio fieri præcepit. Quam quidem hiſtoriam, non ſolum plano dictamine ad legendum, verum etiam muſico modulamine ad canendum a jucundæ memoriæ Oſberno Cantuarienſis Eccleſiæ monacho, ad præceptum illius nobiliter editam, ipſe ſua prudentia, pro amore illius martyris, celſius inſignivit, inſignitam authorizavit, authorizatam in Eccleſia Dei legi, cantarique inſtituit.* Agunt de S. Elſego Malmesburienſis de geſt. Pontif. Anglo. lib. 2. fol. 139. & lib. 2. de Regibus Angl. cap. 11. Baronius in Annal. to. 11. ad an. 1006. & ſeq.

o (*Decidit in ægritudinem*) Cujus generis morbo fuerit afflictatus priuſquam efflaret animam, expreſſius ſignificat ſæpe latus Guiſlelmus Malmesbur. l. 1. de Pontif. Angliæ. fol. 122. loquens de calamitatibus, & vexationibus, quibus, regnum obtinente Guillelmo ſecundo, populus opprimebatur : *His pertæſus* (Lanfrancus) *non moras longas in luce traxit : ſed poſt annos XIX. epiſcopatus febrim nactus, cum medici conſulti neceſſariam potionem reſpondiſſent, prius ſe confeſſione & viatico munivit. Hinc poculo ſumpto, ſed in contrarium verſo efflavit, qualem ſemper optaverat exitum ſortitus. Hoc enim domeſticis confitebatur, ſe Dominum deprecari, at vel diſſenteria, vel febri urgente moreretur ; quod hæ valetudines nec memoriam turbent, nec loquelam impliceant.* Et vero lethali morbo laboranti Beato illi viro ſcribit ſui & conventus Beccenſis nomine S. Anſelmus in hunc modum lib. 2. epiſt. 53. *De ægritudine paterna veſtræ ſanctitatis graviter dolentes, pro ſalute veſtra Deum orare non ceſſamus : quoniam ægritudinem veſtram, tribulationem noſtram : & ſalutem veſtram, incolumitatem noſtram eſſe putamus : nec ſolum nobis, ſed & matri Eccleſiæ, quantum nomen veſtrum extendi potuit, vitam veſtram neceſſariam eſſe intelligimus, &c.* Pag. 13. Ad cap. 17.

p (*V. Kalendas Junii*) Vel Nono Calendas ejuſdem menſis, ut eſt auctor Florentius Vigorn. ſcriptor coævus ad an. 1089. *Dorobernenſis Archiepiſcopus Lanfrancus nono Cal. Junii feria quinta, obiit eodem anno : & tertio Idus Auguſti, Sabbato circum horam diei tertiam, terræ motus permaximus extitit per Angliam.* Et de terræ motu quidem Florentio aſtipulatur Henricus Huntindonenſis hiſtor. lib. 7. *Lanfrancus Archiepiſcopus, ait, doctor luculentus clericorum, & pater dulciſſimus monachorum, a rebus tranſitoriis anno ſequente* (1089.) *tranſiit : quo in anno terræ motus fuit terribilis.* Hovedenus ab his haud diſſentit part. priore annal. in Willelmo Juniore : penes quem eadem verba, pro ſuo more (quod ſemel jam annotavimus) atque in Florentio legere eſt. Robertus de Monte terræ motus cauſam oſtendit in Chronico MS. ad id anni : *Hoc anno terræ motus factus terribilis, portendens mala forſitan, quæ propter hominum iniquorum peccata jam noſtris temporibus videmus*

dimus impleta. Sed maxime e vivis ſublato B. Lanfranco, ubi habenas omnigenis ſceleribus laxaſſet Guillelmus Rufus Rex, tum quidquid nequiſſimum eſt, per Angliam univerſam graſſari cœpit. De his inferius ad epiſtolam 2. lit. p.

Liquet S. Lanfrancum tum ex Præfatis, tum etiam ex geſtis ipſius, atque aliis ſcriptoribus, infulas Cantuarienſes annis 19. detuliſſe: anno ab Incarnatione Domini 1089. regni vero Guillelmi II. Rufi ſecundo, extremum clauſiſſe diem: hinc fit, ut illum ipſum ad ſummam ſenectutem perveniſſe mihi facile ſuadeam; Iis potiſſimum rationibus inductus: nimirum cum Becci monachum induiſſet provecta erat ætate, hoc eſt quadraginta quinque plus minus annorum, quemadmodum ipſe liquido innuere videtur precibus illis, quas nocte (a latronibus arbori ejus manibus alligatis) ad Deum effundit in hæc verba: *Domine Deus tantum tempus in diſcendo expendi, & corpus & animam in ſtudiis literarum attrivi, &c.* Etenim Papiæ jampridem, antequam peragraſſet ex parte Galliam, velut ſcientiis omnibus, legum præſertim peritia, polleret, a doctiſſimis undecunque viris conſulebatur (quod ſuperius fuit oſtenſum) Deinde pluribus annis Abrincæ in Normannia docuiſſe vero ſimile eſt. Denique id gravitatis atque ætatis fuiſſe, quod virum decet, quem a conſiliis elegerat Guillelmus tum Normanniæ Dux, par eſt credere. Addas ergo 45. annis 47. qui ab anno 1042. quo religionis collobium aſſumpſit, ad obitus annum 1089. effluxere, reperies haud dubie 92. Verum de his plus ſatis. Epitaphium Magni Lanfranci a Philippo Bonæ ſpei Abbate (ut colophonem hiſce annotationibus addam) haudquaquam extra rem ſubnectendum puto.

EPITAPHIUM MAGISTRI LANFRANCI.

Vixiſti venerande Pater ſapienter & æque,
Vixiſti vivens, mors quoque vita tibi.
Inter divitias pauper Lanfrance fuiſti,
Divitiis manans, pauperum amator eras.
Per te florentes artes valuere latinæ,
Gratia de vobis ecce triumphat ovans.

DE BEATI LANFRANCI SANCTITATE

Quorumdam Auctorum TESTIMONIA.

Quamquam in Vita B. Lanfranci, & Notis ad illam ejus ſanctitas ſatis ſuperque innotuerit: quo tamen nonnullis forte dubitaturis ſcrupulo omnes maturius expedirem, mihi uſum eſt non abſre futurum, ſi, quæ a coætaneis, ſupparibus, recentioribuſve ſcriptoribus, necnon & Martyrologiis authoritates ſuppeditarentur, hic per modum ſigilli apponerem.

ALEXANDER PAPA II.

In Privilegio Abbatiæ S. Stephani Cadomenſis conceſſo ſupra pag. 27.

Unde quia, chariſſime fili LANFRANCE Abbas, in tantam te excreviſſe Religionem cognoſcimus, ut non ſolum de propria ſalute ſtudioſus exiſteres, verumetiam communem vitam eligentibus Monaſterium conſtrueres, ac formam religionis provideres &c.

GUILLELMUS PICTAVENSIS

De geſtis Guillelmi Ducis pag. 198.

Illi (*Lanfranco*) conſulta animæ ſuæ, illi ſpeculam quamdam, unde ordinibus Eccleſiaſticis per omnem Normaniam conſuleret, commiſit (*Guillelmus*) Potuit nempe viri talis vigilans cura, cum maximam authoritatem ſapientiæ pariter ac SANCTITATIS prærogativa comparavit, ſecuritatem non parvam ſollicitudini promittere.

EDINERUS,

Libro 1. Vitæ S. Anſelmi poſt initium.

Normaniam adit (*Anſelmus*) ibi quemdam LANFRANCUM virum videlicet valde bonum, præſtanti religione ac ſapientia vere nobilem videre, alloqui, & cohabitare volens. Excellentiſſima quidem fama illius circumquaque percrebuerat, & nobiliſſimos quoſque clericorum ad eum de cunctis mundi partibus agebat &c.

OSBERNUS BECCENSIS MONACHUS

Scribens B. Anſelmo ut ſuam inaugurationem acceleret, lib. 3. epiſt. 5. ejuſdem Anſelmi.

Recuperemus in te, quod in mortuo SANCTISSIMO PATRE LANFRANCO nos cum toto mundo perdidimus: quem mortuum ſemper dolebimus, quoad uſque illum in te viderimus.

GUIL-

GUILLELMUS MALMESBURIENSIS.
Lib. 3. de geſt. Regum Anglor. in Guillelmo primo ſub medium.

Monaſteria, Unum in Anglia, alterum in Normania conſtruxit. Primum Cadomi, ubi & LANFRANCUM Abbatem, poſt etiam Cantuariæ Archiepiſcopum inſtituit; virum antiquis ſcientia, & religione comparandum, de quo ſerio dici poteſt: *Tertius e cœlo cecidit Cato*: adeo cœleſtis ſapor pectus ejus, & palatum infecerat, &c.

ORDERICUS VITALIS
Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ lib. 4.

Anno Dominicæ Incarnationis MLXX. LANFRANCUS Cadomenſium primus Abbas DIVINITUS Anglis inſtitutor datus eſt: & honeſtiſſima electione, ac fideliſſima conſecratione Cantuarienſis Eccleſiæ Archipræſul IV. Kal. Septembris inthronizatus eſt, &c. Præſentes & abſentes totius Albionis incolæ tripudiarent, atque multum læti Deo gratias agerent; ſi quantum boni cælitus ſibi tunc impartiretur, agnoſcerent.

PETRUS DE NATALIBUS
In Catalogo Sanctorum lib. 6. cap. 47.

LANFRANCUS relicto ſæculo, & ſæcularibus ſtudiis, in prædicto monaſterio habitum monachalem aſſumpſit; & humilem ac deſpectam vitam ducere cœpit: & cum eſſet omnium doctor, ſapientiam ſuam humiliter occultabat, &c. Quievit in Chriſto quinto Nonas Julii.

JOANNES TRITHEMIUS ABBAS
de Viris illuſtribus ordinis S. Benedicti lib. 3. cap. 325.

Lanfrancus ex Abbate Cadomenſis monaſterii, Archiepiſcopus Cantuarienſis, vir doctiſſimus & valde religioſus, non ſine magnæ SANCTITATIS opinione habitus eſt, ſicut in ejus geſtis ſcriptis invenitur. Claruit anno Domini MLX.

CÆSAR BARONIUS CARDINALIS
Annal. Eccleſiaſt. tom. 11. ad an. 1070.

Hæc de ordinatione LANFRANCI celebris hujus ſæculi in Eccleſia Catholica luminis ſupra tantum candelabrum erecti, ut qui ſcientia egregie polleret, & SANCTITATE VITÆ.

ARNOLDUS VVION
Ligni vitæ lib. 3. in Martyrologio.

Quinto nonas Julii.
Cantuariæ in Anglia, SANCTI LANFRANCI Archiepiſcopi, Summæ doctrinæ, & miraculorum gloria clariſſimi.

APPENDIX AD MARTYROLOGIUM ROMANUM,
Sive Catalogus generalis Sanctorum, Urbano VIII.
Dicatus, auctore Philippo Ferrario.

Quinto nonas Julii.
Cantuariæ in Anglia SANCTI LANFRANCI Epiſcopi. *Et infra in Notis*. Ex Martyrologio monaſt. Maurol. & Felic. Is ex Abbate Cadomenſi in Normannia ob vitæ SANCTITATEM, & doctrinam factus eſt Epiſcopus 33. Cantuarienſis. Migravit e vita an. 1089.

MARTYROLOGIUM SANCTORUM ORD. D. BENEDICTI,
ab Hugone Menardo digeſtum.

Quinto nonas Julii.
Cantuariæ in Anglia, BEATI LANFRANCI Epiſcopi Summæ doctrinæ, & Sanctitatis viri.

B. LANFRANCI

VITA S. LANFRANCI ARCHIEPISCOPI.

Ex pervetuſto Codice MS. Beccenſis Monaſterii.

INCIPIT PROLOGUS IN VITAM Magni, & Glorioſi LANFRANCI Cantuarienſium Archiep.

QUONIAM a pluribus quæritur vita Venerabilis LANFRANCI *Dorobernenſis Archipræſulis, nec invenitur: volui de eo aliquid ſcribere pro tenuitate ingenii mei; ne omnino tanti viri memoria ſilentio deleatur. Opus ſiquidem, ut mihi videtur, hactenus intermiſſum; rarus quippe de eo aliquid ſcripſiſſe reperitur. Propter quod in vita B. Patris noſtri* Herluini * *venerabilis Vveſtmonaſterii Abbas* Giſlebertus, *quaſi ex occaſione inſeruit, quantum ad hiſtoriam pertinere viſum fuit: quæ exinde mutuans, & in hanc narrationem transferens; adjeci quælibet invenire potui; ſive quæ a Venerabilibus ac veracibus viris audivi. Hoc autem ideo facere ſtudui, ut (quantum in me fuit) non lateret, qui aliis proponendus ad imitandum foret; ſed notus omnibus fieret ad honorem Dei, & utilitatem legentium; atque ut noverint, qui ſcire volunt, quis vel unde fuerit; quam vivendi inſtitutionem habuerit; quomodo ad religionem, ac deinde ad Abbatiam, & poſtea ad Archiepiſcopatum venerit; ſeu qualiter de hac luce migraverit. Et de his quidem non omnia quæ dicenda forent audire potui. Nec quiſquam mihi ſuccenſere debet, quod imperitus ſermone & ſcientia aggredi materiam tam dignam auſus fuerim: quia potius duxi quoquomodo dicerem, quam nullus. Quod ſi cui ruſticitas ſtili, & incultus ſermo diſplicuerit, & ornatius eadem dicere voluerit, precor ne mutando verba, tollat rei geſtæ ſententiam; niſi forte aliquid ineſſe repererit falſitatis.*

Giſlebertus auctor vitæ B. Herluini

Auctoris propoſitum

INCIPIT VITA B. LANFRANCI.

CAPUT I.

Lanfrancus Latinæ linguæ reſtitutor; & Græcæ non ignarus.

FUit quidam vir magnus Italia ortus, [b] quem Latinitas in antiquum ſcientiæ ſtatum, ab eo reſtituta tota, ſupremum debito cum amore & honore, agnoſcit Magiſtrum, nomine Lanfrancus; Ipſa quoque in liberalibus ſtudiis magiſtra gentium Græcia, diſcipulos illius libenter audiebat, & admirabatur. Hic Papia civitate oriundus fuit. [c] Parentes illius, ejuſdem urbis cives, magni & honorabiles habebantur inter ſuos concives. Nam, ut fertur, Pater ejus de ordine illorum, qui jura & leges civitatis aſſervabant, fuit.

Lanfrancus in primæva ætate patre orbatus, cum ei in honorem & dignitatem ſuccedere deberet, relicta civitate, amore diſcendi, ad ſtudia literarum perrexit. Ubi plurimo tempore demoratus, omni ſcientia ſeculari perfecte imbutus; rediit. Deinde patria egreſſus, & alpes transgreſſus, in Gallias venit tempore Henrici Regis Francorum, & glorioſi Ducis Normannorum Guillelmi, qui Angliam ſibi armis ſubegit. Et pertranſiens Franciam, quam plures magni nominis Scholares ſecum habens, in Normanniam pervenit; & in Abrincatenſi civitate demoratus, per aliquod tempus docuit. Conſiderans vero ſcientiſſimus vir, quod captare

Eruditiſſimus.

In Abrincenſi civitate docuit.

mortalium auram, vanitas eſt; & quia ad non eſſe tendunt omnia, præter eum qui fecit univerſa, qui ſemper eſt, & qui ei intendunt; ad obtinendum ejus amorem, animum convertit, & ſtudium. Quod igitur in litteris perfectius invenit ſalutis conſilium, & placendi Deo, arripere ſtatuit: ut relictis omnibus, abdicato etiam ſui ipſius jure; illum ſequeretur, qui dixit: *Si quis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum; & tollat crucem ſuam, & ſequatur me.* Et quia quanto magnus fuerat, tanto optabat fieri humilior; locum adire volebat, ubi litterati, qui eum honori ac reverentiæ haberent.

Matt. 16. 14.

Interea cum ire vellet Rotomagum, iter agebat, inclinata jam die, per ſilvam ultra fluvium *Riſlam*, & incidit in latrones; qui cuncta quæ habebat tollentes, ligatis a tergo manibus, & caputio capæ ante oculos admoto, abduxerunt illum de via, & inter condenſa ſaltus frutecta dimiſerunt. Talibus anguſtiis comprehenſus, neſcius quid ageret, ſuum infortunium lamentabatur. Tandem nocturno ſilentio in ſe reverſus voluit Domino laudes debitas perſolvere, & non potuit: quia ad hoc antea non vacaverat. Et converſus ad Dominum: *Domine Deus*, ait, *tantum tempus in diſcendo expendi, & corpus & animum in ſtudiis litterarum attrivi, & adhuc quomodo te debeam orare, atque laudis officia tibi perſolvere non didici. Libera me de hac tribulatione; & ego, te auxiliante, ſic vitam meam corrigere, & inſtituere curabo; ut tibi ſervire valeam, & ſciam.* Surgente aurora, in ipſo crepuſculo audivit viatores iter carpentes; & cœpit vociferando ab eis auxilium petere. Illi audientes primo expavere; dehinc vocem hominis advertentes, ad ſonum vocis pervenere, & quis eſſet, quid haberet indicavit. Tunc eum ſolventes reduxerunt ad viam. Rogavit ſane ut vilius & pauperius cœnobium quod in regione noſſent, ſibi demonſtrarent. Reſponderunt; vilius & abjectius Monaſterium nullum ſcimus, quam iſtud quod in proximo ædificat quidam homo Dei; & oſtendentes viam diſceſſerunt.

Lanfranc. Rotomagū petit, & incidit in latrones.

Illius vota, & preces.

At ille greſſum illuc vertens, Beccum adiit, quo nullum unquam tunc pauperius æſtimabatur, vel abjectius cœnobium. Forte tunc Abbas extruendæ fornaci occupatus, ipſemet operabatur manibus ſuis: & accedens ad eum dixit: *Deus te ſalvum faciat.* Et Abbas; *Deus te benedicat*, inquit: *es Lombardus?* ait ille, *ſum.* Et Abbas, *quid vis? Monachus*, ait, *fieri volo.* Tunc Abbas præcepit cuidam monacho nomine Rogerio, qui in parte opus ſuum faciebat, ut illi oſtenderet librum Regulæ, qua perlecta, reſpondit omnia Deo ſe juvante libenter ſervaturum. Hæc audiens Abbas, & ſciens quis eſſet, & unde, conceſſit ei quod petebat. At ille per os furni procidens in faciem, oſculatus eſt pedes ejus. Lanfrancus humilitatem animi ſermoniſque gravitatem in Abbate plurimum veneratus, & amans, monachus ibi efficitur.

Becci adit.

Mos aſſumendi in Monachum: ex regula S. Bened. c. 58.

Quo facto Venerabilis Pater Herluinus gaudio repletus eſt non modico: quia credebat a Deo preces ſuas eſſe exauditas. Nam quia ſumptuum procurandorum neceſſitas, illum extra clauſtrum demorari cogebat, nec erat qui præſideret interius, & religionem aſſervaret: multoties Deum cum exoraſſet, divina miſeratio ſibi accommodavit auxilium, ſufficiens ad omnia quæ agenda forent ſuffragium. Videres ergo inter eos pium certamen, Abbas ex grandævo laico nuper in clerum promotus, verebatur ſibi ſubditam tanti doctoris celſitudinem. Ille nullam pro eminenti ſcientia gerens inſolentiam, humillime ad omnia parebat, attendebat, admirabatur & prædicabat quam ipſi in intelligendis ſcripturis gratiam Deus conceſſerat, & dicebat. Quando attendo laicum iſtum, neſcio quid dicam, niſi quia *Spiritus ubi vult ſpirat.* Abbas erga illum debita veneratione, ille erga eum omnimoda contendebat ſubmiſſione, forma gregi uterque vivendi facti. Unus activæ, alter contemplativæ; Abbas humilis, patientiæ ſummæ, in cura corporis continentiſſimus, nullam ſecularis pompæ curam gerens, legum patriæ ſcientiſſimus, præſidium erat ſuis contra iniquos exactores, ad tractanda cauſarum ſecularium negotia, & diſponenda exteriora peritiſſimus, in extruendis vel procurandis neceſſariis nec prudentior, nec efficacior (ſalva religione) eſſe poterat.

Joan. 3. 8.

B. Herluini laus a virtutibus, ſcientiis, & in rebus gerendis ſolertia.

CAPUT II.

AT Doctor ille maximus in clauſtro omnem operam impendebat quieti & ſilentio, cordis ſui novalia verbi ſacri excolens aſſidua lectione; irrigans ea dulci, quam ſæpe obtinebat, lachrimarum compunctione. Nec oblitus quod Deo in nocturna captione promiſerat, poſtquam factus eſt monachus, in diſcendis officiis diurnis & nocturnis curam maximam impendere voluit, ut ſciret Deo laudis ſacrificium perſolvere, ſicut noverat. Sic per tres annos vixit ſolitarius, gaudens quod neſciebatur, præter paucos quibus aliquando loquebatur, omnibus ignotus. Rumor ut hoc factum prodidit, longe lateque protulit, & fama viri præclariſſima Beccum, & Abbatem Herluinum brevi per orbem terrarum extulit. Clerici accurrunt, Ducum filii, nominatiſſimi ſcholarum magiſtri latinitatis, laici potentes, & nobiles viri multi, pro ipſius amore multa eidem Eccleſiæ contulerunt. Hic ergo Lanfrancus, qui pro Deo ſe abdicaverat ſibi, *Omni vilitate & extremitate contentus: omni obedientia ſe ſubmittere ſtudebat majori.* Denique, ut fertur, lectionem non volebat legere in Eccleſia niſi prius eam cantor audiſſet. Quadam die dum ad menſam legeret, dixit quiddam inter legendum ſicut dicere debuit, quod non placuit præſidenti, & aliter dicere juſſit; velut ſi ille dixiſſet, *docere*, media producta, ut eſt; & iſte eadem media correpta emendaſſet *docere*, quod non eſt. Non enim Prior ille litteratus erat. At vir ſapiens ſciens magis obedientiam Chriſto deberi quam Donato, dimiſit quod bene pronunciaverat, & dixit quod non recte dicere jubebatur. Nam producere brevem, vel longam corripere ſyllabam, non capitale noverat crimen; verum jubenti ex parte Dei non parere, culpam non levem eſſe ſciebat.

Lanfranci regularis obſervantia.

Ejus fama volat per orbem.

S. Bened. Reg. cap. 7. Humilitatis exemplum nota dignū.

Obedientia.

Quidam ſecularis dedit Beccenſi Eccleſiæ terram; ad quam miſſus eſt Lanfrancus, ut eam ſervaret & inſtauraret. Una dierum dum de monaſterio ad locum illum regrederetur, detulit catum in panno involutum, poſt ſe ad ſellam liga-

ligatum; dum iter faceret, quidam adjunxit ſe illi: cumque ſimul pergerent, ſocius viator audivit vocem cati, & cœpit mirari & circumſpicere ubi aſset catus, cujus audiebat vocem; tandem advertit Magiſtrum Lanfrancum, illum poſt ſe ligatum ferre; & ait illi: Domine quid portas? Reſpondit, mures & rati valde nobis ſunt infeſti, & idcirco nunc affero catum, ad comprimendum furorem illorum. Ecce ad quantam humilitatem tantus vir pro Deo ſeſe ſubmittere curavit. Et quia multum ſe humiliavit, Deus illum exaltare in præſenti non diſtulit.

Lanfranco invident haud litterati fratres.

Verum fratres qui jam adunati erant in ipſo loco, non multum litterati, nec admodum religione inſtructi habebantur. Cernens Lanfrancus fratrum inertiam, motum pravitatem, ordinis tranſgreſſionem, contuens aliquos etiam ſibi invidere, qui ſibi metuebant eum præficiendum fore: ignorabat quid ageret, quo ſe transferret.

Eremiticam vitam optat.

Tædebat eum converſationis inhoneſtæ, inhiabat ardenter ad ſolitariæ dulcedinem vitæ. Simulata igitur ſtomachi infirmitate, Fulcrannum hortolanum rogavit, ut ei quotidie afferret radices quorumdam carduorum, quas ſibi aſſerebat afferre ſolutionis remedium.

Fugam meditatur.

Hoc autem faciebat ut corpus ſuum aſsuefaceret tali adulio, quali vivere diſponebat in eremo. i Cum ergo jam animum & corpus præparaſſet ad fugam nocturnæ elapſionis; Domno Herluino Abbati nihil de hac re ſuſpicanti, dum in lecto quieſceret, egregiæ indolis Hugo puer, qui nuperrime obierat, in veſte candida apparuit (Filius Baldrici de Savvarvilla, nepos ejuſdem Abbatis)

B. Herluinum de Lanfranci fuga monet monacus defunctus.

cujus aſpectu in nullo turbatus, amabiliter ſic eum Abbas affatur. *Quid eſt fili? Quomodo te habes?* Et puer alacriter; *Ego me, ait, bone pater, bene habeo: quia per Dei miſericordiam, & tuam interceſſionem, liberatus ſum ab omni tormento. Sed Deus miſit me ad te, ut dicam tibi, quia ſi tibi non proſpexeris, Magiſtrum* Lanfrancum *ad proximum non habebis.* Abbas admiratus, *quomodo*, inquit, *fili?* Puer ad hæc: *quia ſolitariam vitam deſiderat, & de monaſterio egredi deliberat, quoniam mores fratrum & vita ſibi non placent: vide ergo quid facias; quia tibi non expedit ut te deſerat.* His dictis puer diſparuit. Abbas attonitus in his quæ audierat, reliquum noctis in vigiliis & orationibus inſomne peregit. Summo autem mane, k mox ut hora loquendi ſe dedit, Lanfrancum aſcivit, ſecum ſingulariter ſedere fecit; cor Abbatis intimo dolore concutitur, vox intra fauces premitur, lachrymæ erumpentes dolorem cordis aperiunt. Lanfrancus hoc videns in terram proſternitur; *Cur Abbas ſic ploras?* aperiri ſibi ſuppliciter precatur. Tandem Abbas in hæc verba prorumpit: *Heu mihi, cui tale damnum minatur Deus! Væ mihi qui meum conſilium perdidi, meum adjutorium amiſi. Multoties per magnos gemitus Deum rogavi, uberrimis lachrymis divinæ ſupplicavi miſericordiæ, ut talem mihi virum præſtaret, cujus conſilio & auxilio locum iſtum emendarem; & quæ Deo eſſent placita monachorum uſibus inſtaurarem. Et quando frater* Lanfrance *huc te Deus adduxit, preces humilitatis meæ exauditas credidi. Ego in te onus meum transferre cogitabam: ego te totius oneris mei ſarcinam ſupportare ſperabam. Nunc autem neſcio qua de cauſa hinc diſcedere, me relicto, ſatagis, & ad deſerta pergere cupis.* Lanfrancus intelligens voluntatem ſuam detectam, & propoſitum cordis ſui, quod occultum putabat, evidenter propalatum, Abbatis pedibus illico advolvitur, & qualiter ſibi innotuiſsent talia, humiliter ſciſcitatur. Tunc ei Abbas blanda voce viſionem aperuit, & quid ſibi divinitus per puerum revelatum ſit, ſicut ſuperius reteximus, per ordinem explicavit. Lanfrancus mirabilius dictu obſtupefactus, & Dei gratiam in Abbate vehementer admiratus, humi proſtratus per confeſſionem Patri protinus quidquid in voluntate habuerat, corde compunctus expoſuit. Pœnitentiaque accepta, & abſolutione impetrata, ſpopondit ſe nunquam ab ipſo diſceſſurum, ejuſque præceptis per omnia obtemperaturum. Abbas ingentes omnipotenti Deo gratias referens, quam citius potuit, Lanfrancum Priorem conſtituit: & quidquid ditioni monaſterii ſubjacebat, interius & exterius ipſius curæ commiſit.

Lanfrancus Prior inſtituitur.

Quos ita unanimes tribuit eſſe divina protectio, ut nulla umquam inter eos orta fuerit diſſenſionis occaſio. Hanc viſionem Lanfrancus nec volens propalare, nec omnino occultare, l indicavit illam cuidam monacho nomine Willelmo, quem ipſe a puero nutrierat, & docuerat, plurimumque amabat: præcipiens ne cui diceret quamdiu ipſe in corpore viveret. Quod ille ſervavit uſque ad ultimam ſenectutem. Poſt mortem vero Lanfranci cum jam nulla prohibitione urgeretur, ſcripſit rem ſicut audierat; & Abbati ac monachis Becci ſcriptam, prout ſupra digeſſimus direxit. Fuit idem Willelmus Abbas Cormelienſis Cœnobii.

Willelmus Abbas Cormelienſis.

C A P U T. III.

AD adminiſtranda quoque totius patriæ negotia m ſummus ab ipſo Normanorum Duce Willelmo Conſiliarius aſsumitur.

Lanfrancus ſummus ducis Wil. conſiliarius: a cujus voluntate eſt ab obtrectatoribus alienatus.

Cujus gratiæ nimiam perturbationem quæ repente irruit, inſperato Deus ſereno lætificavit. Quorundam enim accuſationibus delatorum Dux in eum vehementer amaricatus, mandat ut monaſterio exturbetur, patria diſcedat Lanfrancus. Nec motus animi ſui hac vindicta ſedare valens, mandavit juxta monaſterii Villam, quæ Pareus dicitur, flammis excidi. Paretur tam efferæ juſſioni. Eo diſcedente, qui omne gaudium fratribus erat, & conſolatio, dolor altus remanet. Quia melior non habebatur, tripes equus quarto pede inutili, illi tribuitur, & unus famulus. Inſtant itaque fratres orationi, juxta illud Jeremiæ: *Præſtolantes cum ſilentio ſalutare Domini.* Threu. 3. 26. Protinus qua ille diſcedebat Duci obvius venienti appropinquans, equo per ſingulos paſſus caput ad terram ſubmittente, n Dominum ſalutat, innocentiæ quidem conſcius, ſi locus dicendi daretur, non diffidebat cauſæ. Dux primo vultum avertit, ſed divina agente clementia; mox miſerando reſpexit, & nutu benevolentiæ aditum loquendi concedit. Tunc Lanfrancus decenti joco ait: Tuo juſſu provincia tua diſcedo pedes, hoc inutili occupatus quadrupede: vel ut juſſioni tuæ parere queam, da mihi equum meliorem. Cui Dux ſubridendo; Quis, inquit, ab offenſo judice infecto illati criminis negotio, munera expoſcit? Tandem diſertiſſimus orator petiit audientiam, & Deo fi-

bi opem ſubminiſtrante cauſam exorſus, brevi ad optatum finem peroravit. In ampliſſimam gratiam illico receptus, accipit promiſſum, quod nulla deinceps accuſatione ſubiret purgandi præjudicium. Gratiſſimi mox ſuccedunt amplexus & oſcula. Multo etiam cum augmento reſtituenda promittuntur quæ Dux nuperrime devaſtari juſſerat. Alacerrime quidam præcurrens nuntiat fratribus illum redire. Commucantur lachrimæ, perſonat non ſemel, ſed per totum diem ubique corde & ore a cunctis pium *Te Deum laudamus*. Abbas inopinatæ rei fidem adhibere non poterat, propter ſeritatem quam in Domino ſciebat, donec Deſideratus advenit. Accumulatur gaudium, quia incenſorum fit integra reſtitutio; terarum quoque eidem Eccleſiæ conceſſarum, ab eodem Domino obtinetur confirmatio.

In gratiam redit.

[n] Hujus tam improvidæ juſſionis cauſam ajunt; quod idem Lanfrancus contradicebat nuptiis filiæ Comitis Flandriæ, quam ipſe ſibi Dux copulaverat in matrimonio, quin proxima carnis conſanguinitate jungebatur. Unde auctoritate Romani Papæ, tota Neuſtria fuerat ab officio Chriſtianitatis ſuſpenſa & interdicta.

Cauſa calamitatis.

Quapropter Lanfrancus iterum Romanum Papam adiit: jam enim antea Romam petierat [o] cauſa cujuſdam clerici nomine Berengarii, qui de Sacramento Altaris, aliter dogmatizabat quam Eccleſia tenet. [p] Dicebat enim panem & vinum poſt conſecrationem, Sacramentum tantum, non autem eſſe verum Chriſti Corpus & Sanguinem. Iſte clericus Lanfranco quaſi familiari ſuo [pp] litteras miſerat errore ipſo reſperſas: eas qui legerunt Lanfrancum talia ſentire opinati ſunt, & ſocium erroris diffamaverunt. At tum forte Lanfrancus ad urbem profectus erat, pontificante tunc ſedem B. Petri [q] Leone octavo. Amici qui infamiam ſibi conflatam audierunt, litteras ipſas poſt eum miſerunt Romam; ibique ſuſpicionem de Lanfranco quibuſdam pepererunt. Papa Berengarium ad diem vocavit. Verum ille timens venire, diſtulit; ſed reſponſales pro ſe duos clericos miſit: qui ante Papam venientes, & in cauſam deficientes, reprobati & capti ſunt. Lanfrancus juſſus ſurrexit, pravi rumoris a ſe maculam abſterſit: fidem ſuam expoſuit, expoſitam plus ſacris auctoritatibus, quam argumentis probavit. Quod dixit & probavit, omnibus placuit, nulli diſplicuit. [r] Hæc eadem in Synodo Vercellenſi retecta ſunt, & ſententia Berengarii audita & reprobata: fides vero Eccleſiæ quam Lanfrancus tenebat, & aſtruebat, expoſita, & concordi omnium aſſenſu confirmata eſt. Quæ ſententia non effugit hujus Leonis Papæ ſucceſſorem Victorem. [ſ] Denique in Concilio Turonenſi, cui ipſius Victoris interfuere atque præfuere Legati, data eſt ipſi Berengario optio defendendi partem ſuam: quam cum defendendam ſuſcipere non auderet, confeſſus eſt coram omnibus communem Eccleſiæ fidem; & juravit ab illa hora ſe ita crediturum, ſicut Eccleſia tenet. Quod juramentum tranſgreſſus, nihilominus priſtinum dogma in populo ſpargere non omiſit. Quod cum audiſſet Nicolaus ſecundus vocavit eum; qui Romam veniens, & cauſæ ſuæ diffidens; & patrocinio eorum quos ſibi impenſis beneficiis conciliaverat, parum confidens; cum non auderet ſuam defenſare ſententiam, poſtulavit Nicolaum ſecundum ejuſque Concilium; quatenus fidem quam illum tenere volebat, verbis ſibi exponeret, ſcripto firmaret. Itaque jubente Papa, fides verbis expoſita, & ſcripta, & omnium aſſenſu confirmata, tradita eſt Berengario ad legendum. Accepit, legit, [t] & eam ſe tenere juravit, manuque propria ſubſcripſit. Quo facto gaviſus eſt Papa, & multi alii, de ejus reverſione & converſione, qui antea dolebant de ejus averſione. Hujus Sacramenti ſacrilegus tranſgreſſor, contra præfatam Synodum, contra catholicam veritatem, omniumque Eccleſiaſticorum Doctorum fidem, [u] ſcriptum poſtea condidit. Cui Lanfrancus reſpondens ſub nomine Epiſtolæ, [x] libellum elegantem compoſuit, catholica veritate ſuffultum, & ſanctorum Patrum undique auctoritatibus corroboratum; in quo inveniuntur iſta quæ diximus: His enim geſtis Lanfrancus interfuit; qui cauſa hujus litis Romam venerat; & ut ageret pro Duce Normanorum & uxore ejus apud Apoſtolicum, pro qua re, ſicut diximus, illuc perrexerat. Igitur locutus cum Papa Nicolao oſtendit quia ejus ſententia illos tantum gravabat, qui eos non conjunxerant, nec ſeparare poterant: nam Dux puellam, quam acceperat, nullo pacto dimittere vellet. Hoc audiens & verum eſſe advertens ſummus Pontifex, diſpenſatione habita conjugium conceſſit: eo tamen modo quatenus Dux, & uxor ejus, duo monaſteria conſtruerent; in quibus ſingulas congregationes virorum, ac mulierum coadunarent; qui ibi ſub norma ſanctæ religionis, die, noctuque Deo deſervirent, & pro ſalute eorum ſupplicarent. Paruit Dux Apoſtolicæ diſpenſationi, & ædificaverunt duo monaſteria in prædio, [y] quod antiquitas Cadomum nuncupabat. [yy] Dux unum monachorum in nomine S. Stephani Protomartyris: & uxor ejus [A] alterum ſanctimonialium in nomine & honore S. Trinitatis; quibus tantum de rebus & reditibus ſuis contulerunt, quantum ſufficeret ibidem habitantibus & ad victum & veſtitum.

Lanfrancus Berengarii & matrimonii Ducis, cauſa, Romam adiit.

Leo 8. Papa

Lanfrancus crimen ſibi impoſitum diluit coram ſumm. Pont.

Victoris 2. authoritate convocatur Turonenſe Concil. contra Berengarium.

Nicolaus 2. Papa.

Scriptis Berengarii reſpondet Lanfranc.

Duo monaſteria conſtruere jubetur Dux Guillelmus, quod & fecit Cadomi.

CAPUT IV.

PEr idem tempus creſcente Beccenſi congregatione, in eo loco contigit illud dictum a Domino per Iſaiam Prophetam. *Anguſtus mihi eſt locus; fac ſpatium ut inhabitem*. Spatioſitas enim domorum parva, multitudinem adunatam fratrum jam capere non valebat. Sed ſitus loci incolumitati degentium contrarius exiſtebat. Itaque Venerabilis Lanfrancus ſanctum Patrem Herluinum, de majoris monaſterii ædificatione compellare cœpit. Tanti operis ſolam commonitionem ille extimuit, ætatis jam deficientis viribus plurimum diffidens, confortari, adhortari, ac ſæpe id ipſum ingerere, qui cœperat non omittebat, dicens locum aquoſum non eſſe aptum habitationi monachorum. Abbate nullatenus acquieſcente, fertur dixiſſe Lanfrancus quibuſdam nobilibus viris, cum quibus loquebatur: Domnus Abbas conſumit tempus, & laborem ſuum in hoc aquoſo loco, nec vult mihi credere, ut deſinat ab iſto opere, & incipiat aliud opus in ſaniori loco: Deus omnipotens det illi tale impedimentum, quatenus

Cap. 49. 20.

B. Lanfranci Prophetia.

me

me audiat, atque in tam incompetenti loco operam ſuam expendere deſiſtat. Nec multo poſt presbyterii pars dextera corruit, in qua oratorium erat, & altare S. Benedicti. Anxiati ſuper hoc, & multum conturbato Abbati, ſuus in omni ſua deſolatione conſolator acceſſit, obſecrans ut vel nunc a quieſcens, majora inchoaret ædificia. Tandem victus ſpem in Deo certiſſimam gerens, & plurimum in conſiliarii ſui ope confidens, cujus opera ſibi bona omnia proveniebant, in ſalubriori multum & convenientiori loco nova inchoavit, monaſterium & officinas, opus pergrande; quod non res propriæ, quæ adhuc erant permodicæ, ſed fides in Deum firma, & ſpes certa, univerſa conferendo accumulavit. Lanfrancus quoque licentia Abbatis ſui iterum ſcholam tenuit, & ea quæ a ſcholaſticis accipiebat Abbati conferebat, Abbas operariis dabat. Poſt triennii completionem, ſola necdum completa baſilica, Venerabilis Lanfrancus cœpti operis inſtitutor, tam Ducis Normanniæ quam primatum ſupplicatione Cœnobio Cadomenſi, quod Dux hortatu Papæ Nicolai ædificaverat, Abbas præficitur. Qui de monaſterio Becci ad hoc opus exiens, unum duxit ſecum, qui nuper habitum ſuſceperat, ſed profeſſionem nondum fecerat nomine Radulphum; qui poſtea in loco fecit profeſſionem; & procedente tempore, ejuſdem Eccleſiæ Cadomenſis prior extitit; ad ultimum Abbas de Bello obiit. In adventu Lanfranci mox ad ipſum locum venire ad converſionem cœperunt nobiles viri, & optimi clerici, inter quos fuit egregius & venerabilis Willelmus Rabodi filius qui poſt Lanfrancum Cadomenſi Eccleſiæ præfuit, & poſtea Rothomagenſis Archiepiſcopus extitit. Iſte Willelmus cum habitum religionis Cadomi ſuſcepiſſet, miſſus eſt Beccum, ut ordinem ibi addiſceret: quia novella plantatio ipſius loci nondum poterat alios perfecte inſtruere. Iſte vir generoſis natalibus ortus, ſimplex, bonis moribus ornatus, religioſus: cum aliquantum temporis ibi * prius clauſtralis; poſt Abbas tranſegiſſet; inde aſſumptus, a conſecratus eſt Archiepiſcopus Rothomagenſis: in quo loco perlongum tempus vixit, & in bona ſenectute diem ultimum clauſit. In illo Cadomenſi cœnobio tempore Lanfranci, & eorum qui ſæculo relinquentes monaſticam vitam ſub eo arripuerunt, cœpit religio magna quæ perdurat uſque hodie.

Scholas inſtituit.

Fit Abbas Cadomenſis.

Willelmus Abbas Cadom. dein Archiepiſcopus Rotomag.

F. * Prior.

Interea Dux Normanorum Willelmus hæreditarium ſibi regnum Angliæ pervadens, ad quæ voluit jure diſpoſuit. Deinde ad meliorandum Eccleſiæ ſtatum, animum intendit. Igitur Alexandri univerſalis Eccleſiæ ſummi Pontificis viri vita & ſcientia excellentiſſimi conſulto, & rogatu; omnium quoque Anglici & Normanni imperii magnatum libentiſſimo aſſenſu, Rex Willelmus quod potiſſimum ſolumque acceptabat conſilium, doctorem ſupra memoratum, Lanfrancum ſcilicet, ad hoc elegit negotium ſuſcipiendum.

Alexander Papa.

CAPUT V.

Compendio repetit author quæ præfatus eſt.

Libet nunc quaſi ab alio exordio ſeriem noſtræ narrationis dirigere, & quædam omiſſa inſerere, & ſic cuncta de eodem Lanfranco, prout poterimus proſequi. Hic igitur homo religione, ſapientia omni ævo memorabilis; nobili ortus parentela, ab annis puerilibus eruditus eſt in ſcholis liberalium artium, & legum ſæcularium ad ſuæ morem patriæ. Adoleſcens orator veteranos adverſantes in actionibus cauſarum frequenter revicit, torrente facundiæ accurſu dicendo. b In ipſa ætate ſententias depromere ſapuit, quas gratanter Juriſperiti aut Judices vel prætores civitatis acceptabant. Meminit horum Papia. At cum in exilio philoſopharetur accendit animum ejus divinus ignis, & illuxit cordi ejus amor veræ ſapientiæ. Animadvertebat enim quod mundi hujus proſperitas, & gloria, vanitas eſt. Repentino itaque animi motu ſe abnegans, mundoque renuncians ſumpſit Becci habitum religionis, & regulariter vivere cœpit.

Nobilis Lanfrancus.

Juriſperitus, & orator.

Studioſus fuit idem cœnobita, verbi gladio perimere ſectas, ſi quas adverti ſſet catholicam lædere fidem. Idem quoque optimus plenitudine charitatis, reſuſcitare ſatagebat per fidei rectitudinem, in hæreſi mortuos. Sapientes & religioſi Pontifices metropolitani, nec non & Abbates; & tremuerunt ſapientiam Lanfranci, atque religioſitatem, & auctoritatem ejus; & correctioni ſe ſubdi gaviſi ſunt. Ipſum quoque Eccleſiæ plures Pontificem vel Abbatem ſibi, incredibili deſiderio petierunt. e Roma caput orbis ſollicitavit eum epiſtolis, precatu conata eum retinere & vi. Quippe cognoverant eum periti ſſimum honeſta quælibes, & eorum contraria ſecernere; diligentiſſimum, cuique ſua retribuere perpendiculo rationabilitatis, promptiſſimum ardua duraque ſuſcipere, ac perpeti cauſa veri boni. Cognoverant etiam hanc ejus vitam, quæ merito dicatur quædam directiſſima atque tutiſſima ad perennis vitæ portum via. Ille vero nimis altum ſibi duxit aliis præeſſe, infimam extremitatem corde & affectu non deſerens. Glorioſus Dux Normanorum Willelmus hunc præcordiali colebat familiaritate. Quapropter cœnobio Cadomenſi illum præfecit invitum. Ea tempeſtate civitas Rothomega viduata eſt ſancto ac venerabili Archipræſule Maurilio; tunc clerus omnis, & populus congregati, volebant ſubſtituendum eligere Lanfrancum: verum toto conamine ille tale onus devitabat ſubire; humiliter magis cupiens ſubeſſe quam præeſſe. Nam Abbatiam Cadomenſem quam invitus ſuſceperat, libenter dimiſiſſet, ſi extra animæ læſionem gravem facere valuiſſet. Quod rex advertens d providit ſubrogare Joannem quem Abricatenſium conſtituerat Pontificem: ſed ut hoc canonice fieret, licentiam petendi gratia Romam direxit eumdem Abbatem Cadomenſem Lanfrancum: qui onus hujuſce legationis alacriter perferens ſicut Eccleſiis cupiebat eſſe conſultum a Papa Alexandro impetravit; ſacrum quoque pallium, cum licentia hujus promotionis, deportavit: unde & ipſi toti Neuſtriæ gaudium fuit.

Prudentia præditus ſingulari.

Rothomagenſem Archiepiſcopatum recuſat.

Quarto ivit Romam.

CAPUT VI.

Poſt hæc venerunt ad Regem in Angliam tres legati ſimul, Ermenfredus Sedunorum Epiſcopus, & duo clerici Cardinales miſſi ad petitionem ipſius a Papa Alexandro, qui eum

al. * Vvindreſord.

in Paſcha coronam regni capiti ejus imponentes, in regem Anglicum confirmaverunt. Congregata eſt ergo Synodus magna* Windreſoris; in qua præſidente rege, ab ipſis legatis dejecti ſunt quidam Epiſcopi indigni Epiſcopatu, propter vitam criminoſam, & inſcitiam curæ paſtoralis. Inter quos & depoſuerunt Stigandum cum anathemate reprobatum, multis criminibus coinquinatum; qui cum duobus Epiſcopis infanda ambitione Cantuarienſem Archiepiſcopatum invaſerat. Subſtitutis itaque in locum dejectorum idoneis rectoribus, remanſit vacua Doroberneñſis cathedra, in qua pretioſus Chriſti confeſſor Auguſtinus omnibus præfuit Britanniæ Epiſcopis. Cogitanti vero Regi de hac re, & proceres regni conſulenti; convenientiſſimo fine, in Lanfranco quievit: quatinus uberrimum luminare in hac arce elatum, nebulas undique pravitatum, & caligines dilueret, ſaluberrimo fulgore cuncta honeſtans. Quapropter miſit prædictos legatos in Normanniam ad hoc opus perficiendum. Cum igitur Sedunenſis Epiſcopus invitaret eum ad regimen pontificale, denuntians in Concilio Epiſcoporum & Abbatum Normanniæ petitionem Regis ſimulque voluntatem ſuam, & reliquorum Sedis Apoſtolicæ Legatorum, & quaſi præceptorum ſuper hac Prælatione, ſancta ira, ſancta triſtitia ſic perturbatum fuiſſe compererunt, ut omnino contradicturum putarent, inducias ad deliberandum petentem. Perſpectum namque vel indubitatum tenebat, ſimul ire non poſſe negotium Archipræſulis, & otium monachi. Ad hoc ſui provectum ſolito deſpiciebat, atque extimeſcebat oneroſiſſimum gubernaculum. Precatur Regina cum filio, jubet Abbas Herluinus licet invitus, cui tamquam Chriſto obedire ſolitus erat. Hortantur etiam ſtudioſe ad hoc collecti majores. Nam hanc urgentem undique violentiam declaraverat mandatum Regis, ſciens obſtinationem dilectiſſimi ſibi Patris, cum ad altiora invitaretur. Non abnuit ille præcipiti ſententia, ut omne factum ac dictum ejus diſcretionis norma dirigebat. Obedientiam offendere cavet, ſimul & tantos qui rogant, favent, hortantur. Mœſtus ergo trans mare excuſatum ſe vadit, ſperans jocunditatem in reverſione. Non enim æſtimare potuit vir ſingularis forma perfectæ humilitatis, invitum ſe ad Archiepiſcopatum trahi. Cæterum divinæ diſpoſitioni quo conſilio reſiſti poterit? Rex cum gaudio atque cum digna reverentia recepit chriſtianæ religionis adjutorem; devicit reluctantem, excuſationem pulchre pugnans humilitate & majeſtate. Advocantur hilari feſtivoque juſſu Cantuarienſis Eccleſiæ primores, & multa dignitas regni Eccleſiaſtica & ſecularis.

Stigandus depoſitus.

Archiepiſcopatum Cantuarienſem abnuit B. Lanfrancus.

Quanti eum Rex habet.

Hunc igitur Rex intima ſemper coluit familiaritate; tum pro eminenti ſecularium ac divinarum litterarum peritia, tum pro monachici ordinis ſingulari obſervantia; impendens ei reverentiam & gloriam; venerans ut patrem, verens ut præceptorem, diligens ut filium vel fratrem. Illi conſulta animæ ſuæ, illi ſpeculam quandam, unde ordinibus eccleſiaſticis regula vivendi per omnem Normanniam & Angliam proſpiceretur, commiſit.

Si quis vero admirans quærit cur tantus vir, tantopere voluit declinare officium Epiſcopale, vel quare Abbas invitus hoc ei præcipiebat. Primum de Abbate noverit; quod nequaquam invidendo ejus promotioni hoc faciebat, quippe cum ejus & honorem, & exaltationem præ cæteris affectaret. Præcipiebat ergo illi, quia voluntati Dei, & ſanctæ Eccleſiæ electioni eum vocanti, contradicere non audebat. Invitus autem jubebat, quoniam ægerrime ferebat tanti ac tam dulciſſimi amici carere conſortio, qui cœnobium Becci nuperrime inceptum, ſitu & paupertate horrendum elegit, quod prudentia illius vigilantiſſimaque cura locupletavit, & in ſtatum provexit pulcherrimi ordinis, dum regeret Collegium,* fraternum ſevera ac miti diſciplina, ſanctum etiam Abbatem humili & utili conſilio. Etenim cum in gloriam propriæ tantum mortificationi operam idem Lanfrancus deſideraret, cum adhuc Becci eſſet, deprehendit eum atque publicavit cogitationum inſpector Deus, ut lucerna eſſe colligens in vallem, diffunderetur per excelſa. Effulſit eo magiſtro, obedientiæ coactu, Philoſophicarum ac divinarum litterarum Bibliotheca, nodos quæſtionum in utraque ſolvere potentiſſimo. Fidem ſcriptis merear nullam, niſi quæ ſcribo Europæ latitudo afferat. Neque ſileri puto de eiſdem in Affrica vel Aſia. Ipſe vero Lanfrancus idcirco Pontificale onus ſubterfugere geſtiebat; quia ſapientia plenus prævidebat, quod otium monachilis ordinis, inter occupationum Epiſcopalium frequentiſſimos tumultus nequaquam ex integro haberi poteſt. g Terret exemplum iſtud damnatos cum Simone Mago, zelo Principis Apoſtolorum: hinc intelligant perditiſſimi amentiam ſuam: muneribus emant ineptiſſimi, quod ſecundum Deum obtentum eremit talis; pecunias offerunt, majores promittunt, nunc per ſe; nunc per amicos, quibus dignitatum culmina, ſi ad hujuſmodi honorem pervenire poterint, repromittunt.

al. * fratrum

Bibliothecam inſtruxit.

Cur Archiepiſcopatus refugerit onus.

Victus igitur Lanfrancus Cadomenſis Abbas tam Dei voluntate, quam circa ſe intelligebat, quam etiam Apoſtolica auctoritate, & Domni Herluini præceptione, & optimatum Normanniæ aſſenſu. Ita multiplici ratione in Angliam traducitur; &, quæ Inſularum tranſmarinarum primatum obtinet, Cantuarienſis Eccleſiæ ſuſcepit præſulatum. Qui tanto honore ſublimatus, multarum amplitudine terrarum ditatus, auro argentoque locupletatus; non immemor divini illius mandati: *Honora Patrem & Matrem* omnimodis benignus & liberalis extitit circa patrem ſuum ſpiritualem Herluinum Abbatem, & matrem Eccleſiam Beccenſem: cujus ad eas partes tranſmigratio, paucos ante dies quam iddo allegatio veniret; venerabili Herluino Abbati per viſum oſtenſa eſt hoc modo. Videbat quod in virgulto ſuo* arborem malum habebat cujus ramoſum ſpatioſitas multa erat, & magna fructuum ubertas; pomorum quoque ſpecies delectabilis, & ſapor optimus. Hanc Rex prædictus ab Abbate poſcebat, volens eam ad quoddam ſuum virgultum transferre reluctante Abbate; & quod ea ſola ſuſtentaretur, opponente: quis dominus erat evicit, & arborem aſportavit. Verum radices penitus avelli non potuerunt; ex quibus pullulantes virgolæ, confeſtim in arbores magnas excreverunt. Poſt parvum denique ſub eo viſu intervallum memoratus Rex,

Tandem præbet aſſenſum, & fit Archiepiſcopus.

Exod. 20. 12.

B. Herluini viſio.

al. * arbor.

Rex, de arboris ipſius nimia fructificatione coram illo gaudebat; & ille ſe ex ea lætiſſimas habere propagines adgaudendo reſpondebat: invitabatur a Rege, ut ipſum translatæ arboris incrementum iret videre, ſed neſcio quæ cauſa impediebat ne iret. Hæc omnia ſicut viſio digeſſit, rerum eventus explicuit præterquam quod vere ivit & quod audierat vidit. Virgultum Abbatis erat Beccenſis Eccleſia, cujus arbor maxima, ille doctor non ſolum eam, verum alias omnes per patriam ſuo exemplo & doctrina ſuſtentabat Eccleſias. Qui ob religionis ſacræ inſtitutionem tradendam Anglis, a prædicto Rege per Abbatem ſuum, cui ſoli tamquam Deo parebat, ad tranſmarina migrare poſtulatus; multum invitus ſalva obedientia, atque ab invito Abbate juſſus, paruit. Unde ſcribens Papæ Alexandro, poſt ſalutationem ait: Cum de Beccenſi congregatione, &c. *

* Cætera continet Epiſtola 2.

His verbis adverti poteſt quam invitus Paſtoralem curam ſuſceperat: & quam libenter eam dimiſiſſet, ſi concedere Papa voluiſſet. Nam timebat ſuum defectum, nec adhuc ad votum cernebat in ſibi commiſſis profectum. [k] Verum ejus inibi quantus poſtea extiterit fructus; latiſſime atteſtatur innovatus uſquequaque inſtitutionis Eccleſiaſticæ ſtatus. [l] Cœnobialis ordo, qui omnino ad laicalem prolapſus fuerat diſſolutionem, ad probatiſſimorum reformatur diſciplinam Monaſteriorum. Clerici ſub canonicali coercentur regula. Populus rituum barbarorum interdicta vanitate, ad rectam credendi atque vivendi formam eruditur.

Eccleſiæ Anglicanæ ſtatus.

CAPUT VII.

HAnc fructuum Deo ſuaviſſimorum fragrantiam, cujus ex odore domus Dei per orbem impleta eſt, quam & ipſe Abbas abiens jocundiſſime ſenſerat; poſtea præſens quanto vicinius, tanto jocundius ſenſit, profectus ad eum in Angliam. Cumque ad Archiepiſcopum perveniſſet, quæ tunc inter eos ſummittendi ſeſe ad invicem pia contentio? Summus Antiſtes, & in Eccleſiis tranſmarinis vices Apoſtolicas gerens, ſubmittebat ſe ſuo quondam Abbati, ut alius quivis monachus: ſecundus ubique ab eo ubi ad miſſarum ſolemnia reſidendo, & manum illius, cum aliquid ab eo accipiebat, niſi raptim ille retraxiſſet, oſculando. Illi ſedes eminentior; ac imperandi jus omne tribuebatur. Donabat famulorum delinquentium reatus, ac cætera in domo pro velle faciebat. Domini nomen alius, ille auctoritatem, gerebat. Quanto curia ſua frequentior, quanto utriuſque ordinis perſonarum totius regni excellentium conventus fiebat numeroſior; tanto majori coram omnibus illum Archiepiſcopus præferebat obſequio. Multum mirabantur univerſi, maxime Angli, Archiepiſcopum Cantuarienſem ſic ſummitti ulli mortalium. Abbas vero quam debebat dignitati tantæ ſummiſſionem conabatur exſolvere; ſed nullatenus permittebatur. Ecce quid in hac vita ſervientibus ſibi opulentiſſima Dei manus retribuit. Qui pauperiem Chriſti aſſumens [k] olim contemptui ab univerſis & deriſui habebatur; habet nunc qui morem ſibi gerat primatem totius regni Angliæ, cum omnibus ſibi commiſſis Pontificem. Eamdem benignitatis Dei vicem & ille acceperat qui abnegans ſemetipſum ſibi, qui olim pro Deo libertatem ſui tradiderat, videt nunc ad veſtigia ſua advolvi, ut non dicam conſulares multos, immo & maximum totum ſibi accline regnum.

B. Herluinus Angliam profectus quam honorifice ab Archiepiſcopo exceptus eſt.

De radicibus illius magnæ arboris, quæ in horto ſuo remanſerant, ut per ſomnium ſuum viderat; vidit poſtea prædicandus vir Herluinus pullulantes quaſdam virgulas in arbores magnas excreviſſe, multos videlicet ad magna bonorum operum incrementa, per illius inſtitutionem acceſſiſſe. Arbor fructibus optima fuit Venerabilis Anſelmus Eccleſiæ Auguſtenſis Clericus, qui Lanfrancum ad monachatum ſubſecutus, poſt eum Prior, poſt Abbatem Herluinum Abbas Becci, dein Archiepiſcopus Cantuarienſis poſt eumdem Lanfrancum fuit: de quo cuncta majora fuerunt, quam noſtra oratione referri queant. Arbores fructuum bonorum jocunditate delectabiles fuerunt [l] Abbas Weſtmonaſterienſis Gilbertus Criſpinus; [m] Abbas Cormelienſis Willelmus; [n] Henricus Eccleſiæ Cantuarienſis Decanus; [o] Hernoſtus Roffenſis Eccleſiæ Epiſcopus; & qui ei ad idem officium ſucceſſit ibidem, [p] vir morum ſanctitate admodum Reverendus Gundulfus. [q] Hi juvante Dei gratia in Beccenſi Eccleſia a Magiſtro Lanfranco edocti, & a ſancto Patre Herluino in ſancta religione inſtructi; in Eccleſiis aliis poſtea honorabiles Patres ſunt inſtituti.

B. Herluini & Lanfranci diſcipuli.

CAPUT VIII.

NOva needum ſacrata erat Eccleſia Becci; quam ab ipſo cujus eam conſilio inchoavit, & auxilio conſummavit, expectabat conſecrari. Inſtanter hoc a Deo expoſcens, cujus petitioni, qui ad cætera ſibi benignus exſtiterat Deus, optatum conceſſit effectum, adimplens per omnia ſuper hæc rei illius deſiderium. Interea paratis omnibus quæ neceſſaria erant uſibus habitantium, poſt refectionem, vigilia omnium Sanctorum, fratres relinquentes veterem habitationem; ordinata Proceſſione, canentes Reſponſorium, *O Beata Trinitas*, venerunt in novam Eccleſiam, intrantes novas ædes deinceps habitaturi, ibique feſtivitatem Omnium Sanctorum, cum gaudio & alacritate omnium, celebraverunt. In craſtinum dum Miſſa cantaretur ſanctus Pater collectam multitudinem pauperum, in novas officinas juſſit indui, & abundantiſſimo cibo & potu refici. Quarto deinde anno dedicata eſt Eccleſia cum magna gloria, & a quo Pater deſiderabat. Nam pro quibuſdam negotiis tam ſecularibus, quam Eccleſiaſticis gentium tranſmarinarum ſæpe memoratus Pontifex ſummus Lanfrancus ad curiam eminentiſſimi Regis Anglorum Willelmi, in Normannia tunc commorantis, veniens primo acceſſit ad ipſum monaſterium; & qui non potuit majori decentia, a fratribus eſt ſuſceptus: ipſe quâ non potuit majori humilitate, cum eis ſe habuit; juxta quod ſcriptum eſt: *Quanto magnus es, humilia te in omnibus.* (Eſt autem Beccenſe monaſterium inter duos montes ſitum, ſuper rivum qui Beccus dicitur, a quo & nomen accepit.) Cum ergo veniſset ad deſcenſum montis qui ipſi cœnobio eminet, [r] fertur annulum de digito extraxiſse; nec poſtea quamdiu Becci mo-

Pauperes recreat B. Herluinus.

Eccli. 3. 20.

moratus eſt, niſi ad Miſſarum ſolemnia, reſumpſiſſe. Ad Abbatis jam ſenio incurvati oſculum accedens tam magnus Antiſtes ad pedes ejus advolvi conatus eſt: verum illo econtra ad ipſum conante, longo * utrique luctamine, dum alterum ſuſtentat, neuter explevit quod ſatagebat. Poſt multos diuque optatos amplexus, cum fratribus in clauſtro ſedit Archiepiſcopus, ut quivis alius ipſorum; juvenes, ſenes, atque infantes; unumquemque ſingillatim compellans, & juxta uniuſcujuſque qualitatem debita confortatione adhortans. Quis enarrare ſufficienter queat quantam humilitatem & benignitatem omnibus condeſcendendo exhibebat? Ad menſam dextrorſum & ſiniſtrorſum fratres cum Archiepiſcopo ſedere ac communi calice, & ſcutella una cum eo coguntur ſumere cibum. Nec ſola ædificatione ſolatia fratribus impendit, ſed tanto hoſpite digna hoſpitium locavit munificentia, ut ex reliquiis feſtivæ geminari poſuerint octavæ. In Eccleſia cathedram Epiſcopalem ſibi præparari noluit, ſed in ſedem Prioris intravit; dicens ſe adhuc Priorem eſſe, & nondum dimiſiſſe Prioratum. Compellatus ab univerſis de conſecratione ejuſdem Eccleſiæ paratus eorum morem gerere voluntati, ad curiam profecturus inducias petiit donec inde ſciret voluntatem Regis. Dein fratrum votis commendatus, ad Regem pervenit, locutus cum eo, * unde rogatus diſceſſerat, diem dedicationis accepit, & confeſtim remiſit non ſolum qui diceret, verum & unde fieret.

Pia humilitatis decertatio.

al. * utrique

al. * Inde.

Igitur decimo Kalendas Novembris anno ab Incarnatione Domini M. LXXVII. ſanctæ omnium Eccleſiæ venerandus, gentium tranſmarinarum Primas, & Pontifex ſummus Lanfrancus advenit; conſecrando conſummaturus Eccleſiam, quam inſpirante Deo inchoavit; & in cujus fundamentis extruendis lapidem ſecundum ipſe manu ſua impoſuit. Convenerunt univerſi Normanniæ Epiſcopi, Abbates, & alii quique religioſi viri affuerunt, & proceres regni. Rex & Regina aliis intenti non affuerunt; ſed largitatis ſuæ beneficia miſerunt. Agitur dedicatio lætiſſima ſolemnitate, & ſolemni omnium alacritate: alacritati hominum aer ipſe puriſſimus dieique luc diſſimus arridebat. Languor qui per octo ante dies Patrem ipſum monaſterii tenuerat, tunc eum dimiſit, & Deo miſerante ad diem pleniſſime convaluit. Finitur majori quam cœpta fuerat jocunditate ſolemnitas.

Beccenſis Eccleſia a B. Lanfranco conſecratur an. 1077.

Tertio die ſæculis memorandus jam ſæpe factus Cantuariorum Archiepiſcopus, ab univerſis fratribus eundi miſſionem popoſcit. Quis tanctum tantæ inter eos benignitatis virum recedentem ſiccis oculis aſpicere potuit? Omnes erupere in lachrimas. Parvuli non valebant conſolari. Conſulto maturavit diſceſſum quatenus a fletu ſe continerent, vel poſt ejus diſceſſum. Venerabilis Herluinus eum ſupra omnes mortales amans, & ab eo amatus, per duo milliaria diſcedentem proſecutus eſt amicum, ad ſuos viſus nunquam in hac vita ulterius rediturum. Nam ante diei ipſius dedicationis annuam revolutionem, diem clauſit extremum: quæ cordis amaritudo! quis fletus in ipſo ultimo vale, & ultimo ab invicem diſceſſu!

B. Herluini obitus.

CAPUT IX.

His præoccupando ita præmiſſis, ad ordinem nunc revertamur. Poſt tranſlationem in Angliam Lanfrancus non oblitus propter quod venerat, totam intentionem ſuam ad mores hominum corrigendos, & componendum Eccleſiæ ſtatum convertit. Et prius ipſam regni matrem Eccleſiam Dorobernenſem renovare ſtuduit. Et quia ante aliquot annos, igne combuſta fuerat, à fundamentis illam reædificare ſtuduit, grande opus & ſpatioſum. Officinas quoque uſibus monachorum neceſſarias ædificavit. Et quod mirum admodum ſit, de Cadomo ubi Abbas extitit velivolis navibus per mare tranſvehi faciebat quadros lapides ad ædificandum. Domos quoque ad habitandum ſibi conſtruxit prope Eccleſiam. Quæ omnia ædificia muro magno & alto cinxit. Diſpoſitis ſufficienter quæ ad regularem victum & veſtitum ſunt neceſſaria; Eccleſiam ipſam pretioſis atque multis ditavit ornamentis.

Eccleſiam Dorobernenſem & officinas ædificat.

Dignitates vero Cantuarienſis Eccleſiæ, quæ vetuſtate vel negligentia deciderant, ſive imminutæ fuerant, renovando reformavit. Terras multas quæ ablatæ fuerant, in jus Eccleſiæ revocavit, & viginti quinque maneria Eccleſiæ reſtituit. Xenodochia vel Prochotrophia duo extra civitatem ædificavit, unum ad aquilonem, alterum ad occaſum, cum omnibus neceſſariis; quibus de ſuo annuos reditus, quantum ſatis viſum eſt, delegavit. In maneriis ſuis inſtituit prebendas dandas pauperibus per annum. In pluribus ipſorum maneriis conſtruxit lapideas domos ſibi ad habitandum.

Reſtaurat omnia.

Ad ſublevandam miſerorum paupertatem ab integro Xenodochia duo efficit.

Odo Bajocenſis Epiſcopus, frater Willelmi Regis, erat Comes Cantiæ eo tempore quo Lanfrancus ad Archiepiſcopatum venit. Hic multis gravaminibus atterebat homines illius Provinciæ, & ſimul homines Dorobernenſis Eccleſiæ: cui Lanfrancus in faciem reſtitit, & coram omnibus teſtimonio antiquorum Anglorum, qui periti erant legum patriæ [t] deratiocinatus eſt libertatem terræ ſuæ, & liberavit homines ſuos a malis conſuetudinibus quas Odo volebat illis imponere. Adhuc plures ſuperſunt, [u] qui & locum placiti, & nomen loci norunt, [x] & modum finemque litis, quo contentio terminata eſt, referunt.

Quid de Clericis villarum ſuarum Ciceſtrenſi Epiſcopo ſcripſit, ſubter annecti dignum duximus.

Lanfrancus gratia Dei, &c. *

* Eſt Epiſt. 40.

CAPUT X.

Euntem illum ad Archiepiſcopatum multi ſecuti ſunt, e quibus plures retinuit; quos honoribus, & terris ditavit, ſicuti poſteri eorum teſtantur manentes uſque ad præſens. Sed ut retro redeam, primo adventu ejus in Angliam, auctoritate ſummi Pontificis Alexandri, & glorioſi Regis Willelmi; convocavit Epiſcopos & Principes terræ, clerum & populum ad renovanda Decreta & Inſtituta Sanctorum Patrum de Synodis celebrandis, de conſuetudinibus Eccleſiaſticis. In hoc conventu oſtenſum eſt contra Thomam electum, qui hoc contradicebat, quod Eboracenſis Archiepiſcopus debet

Synodus Provincialis.

eſſe

eſſe Cantuarienſi ſubditus Antiſtiti: quod quomodo actum ſit, plenius qui voluerit ſcire, ea his quæ ſubjecte ſunt, noſſe poterit.

Verba B. Lanfranci. an. 1070.

Anno ab Incarnatione Domini M. LXX. Intravit Anglicam terram Lanfrancus Cadomenſis cœnobii Abbas, monentibus atque præcipientibus Willelmo glorioſo Anglorum Rege, & felicis memoriæ Alexandro totius ſanctæ Eccleſiæ ſummo Pontifice. Is poſt paucos ſui introitus dies Dorobernenſem Eccleſiam regendam ſuſcepit: conſecratus eſt autem IV. Kalendas Septembris, in ſede metropoli a Suffraganeis ipſius ſedis, Willelmo Londonienſi Epiſcopo; Walchelino Wentano, Remigio Dorcenſi, ſive Lincolienſi, Siwardo Roffenſi, Herfaſto Helmeanenſi, ſive Thesfordenſi; Stigando * Selengeſi; Hermanno * Sirabutnenſi; Giſone Vellenſi. Cæteri qui abſentes fuerunt, cauſas ſuæ abſentiæ, tam legatis, quam litteris, oſtenderunt. Ipſo anno Thomas Eboracenſis Eccleſiæ electus Antiſtes Cantuarberiam ex priſca conſuetudine ab eo ſacrandus advenit: a quo cum Lanfrancus ſcriptam de obedientia ſua, cum adjectione juriſjurandi profeſſionem, cuſtodito anteceſſorum more, expoſceret; reſpondit Thomas nunquam ſe id facturum, niſi prius ſcriptas de hac re auctoritates legeret; niſi teſtes hujus antiquitatis aſſertores cerneret; poſtremo niſi congruas ſuper hac re rationes audiret, quibus id juſte & rationabiliter, ſine ſuæ Eccleſiæ præjudicio facere deberet. Hoc autem ignorantia magis, quam ſpiritus elati pertinacia, egebat. Novus enim homo, & Anglicæ conſuetudinis penitus expers, verbis adulatorum plus æquo & bono fidem exhibebat. Lanfrancus tamen in præſentia paucorum Epiſcoporum, qui ad eum pro hac conſecratione venerant, quod poſtulavit, oſtendit. At ille aſpernatus omnia, non ſacratus abſceſſit. Quod Rex audiens graviter accepit, exiſtimans Lanfrancum injuſta petere, & ſcientia litterarum magis, quam ratione & veritate confidere, quamvis nec ipſi Thomæ deeſſet ſcripturarum peritia, multo ingenio, multo ſtudio comparata. Paucorum dierum ſpatio evoluto, Lanfrancus ad curiam venit, a Rege audientiam poſtulavit, redditis rationibus, ejus animum mitigavit, tranſmarinis, qui aderant, ſuæ parti juſtitiam adeſſe ſuaſit, & perſuaſit. Angli enim qui rem noverant, aſſertionibus ejus per omnia conſtantiſſime teſtimonium perhibebant. Itaque regio edicto, communique omnium Decreto ſtatutum eſt, ad præſens debere Thomam ad matrem totius regni Eccleſiam redire, profeſſionem ſcribere, ſcriptam legere, lectam inter examinandum, in præſentia Epiſcoporum, more Eccleſiaſtico, Lanfranco porrigere; in qua præceptis quidem ejus in omnibus, quæ ad Chriſtianæ religionis cultum pertinent, ſe obtemperaturum abſolute nulla interpoſita conditione, promitteret; ſucceſſoribus vero ejus non ita, niſi prius vel coram, vel in Epiſcopali Concilio, competens ei ratio redderetur, qua anteceſſores ſuos Dorobernenſis Eccleſiæ primatibus, id feciſſe, & facere debuiſſe, evidentiſſime oſtenderetur. Igitur rediit, quæ juſſa ſunt implevit, ſacratus abſceſſit. Non poſt multos dies Lanfrancus ab univerſis regni Anglici Epiſcopis, qui diverſis temporibus, diverſis in locis, ab aliis Archiepiſcopis, vel a Papa, tempore Stigandi, ſacrati ſunt; profeſſionem petiit & accepit.

* *al.* Seleſienſis.
* *al.* Schireburnenſis.

Juriſjurandi profeſſionem non vult Thom. ante conſecrationem emittere.

Thomas litterarum peritus.

CAPUT XL

Romam ivit B. Lanfrancus, cui aſſurrexit Papa. Quare.

SEquenti anno cum præfato Archiepiſcopo Romam ivit, & honorifice a ſede Apoſtolica ſuſceptus eſt: Siquidem venienti Papa aſſurrexiſſe dicitur; tum pro ſua magna religione, & eminenti ſcientia; tum quia dum eſſet in Normannia, venientes Romanæ Eccleſiæ miniſtros honorifice ſuſcipiebat; & quoſdam Papæ conſanguineos ſtudioſe docuerat. Fertur etiam Papa dixiſſe: *Non ideo aſſurrexi ei, quia Archiepiſcopus Cantuariæ eſt; ſed quia Becci ad Scholam ejus fui, & ad pedes ejus cum aliis auditor conſedi*. Itaque duo pallia illi dedit; unum quod de altari Romano more accepit: alterum vero in indicium videlicet ſui amoris; cum quo Miſſam celebrare ſolebat, Alexander ei Papa ſua manu porrexit: in cujus præſentia Thomas calumniam movit de primatu Dorobernenſis Eccleſiæ; & de ſubjectione trium Epiſcoporum, Dorcenſis ſive Lincolienſis, Wigornenſis, Licifeldenſis quæ nunc eſt Ceſtrenſis; dicens, Cantuarienſem Eccleſiam, atque Eboracenſem, parem ad ſe invicem honorem habere, nec alteram alteri, ſecundum B. Gregorii conſtitutionem, debere ullatenus ſubjacere, excepto quod alterutrius Archiepiſcopum, priorem & digniorem oporteat eſſe eo quem conſtiterit fuiſſe poſterius ordinatum. Prædictos vero tres Epiſcopos ſuæ ſedi, ſuiſque anteceſſoribus ab antiquis temporibus extitiſſe ſubjectos. Lanfrancus hoc audiens, etſi moleſte tulit, modeſta tamen diſcretione verba illius veritate penitus carere reſpondit; aſſeverans Gregorianam illam conſtitutionem non de Cantuarienſi, & Eboracenſi eſſe promulgatam. De qua re & de tribus Epiſcopis, multis hinc inde verbis prolatis decrevit Alexander Papa, oportere hanc cauſam in Anglica terra audiri; & illic totius regni Epiſcoporum & Abbatum teſtimonio, & judicio definiri. Lanfrancus quamvis obligatum illum ſuo tempore facta ab eo profeſſione teneret; maluit tamen pro ſucceſſoribus ſuis laborare, quam eis impoſterum indiſcuſſam hanc tantam calumniam diſcutiendam reſervare. Uterque igitur in Paſchali ſolemnitate ad Regem venit; ibique prolatis in medium partium rationibus, ſententiam de negotio regalis curia dedit. Juſſum tunc eſt fieri ſcriptum totius cauſæ continens finem. Lanfrancus Alexandro Papæ Epiſtolam direxit, in qua ei totius negotii geſtionem breviter, & veraciter enarravit. Utraque ſcripta ſubter annexa ſunt, præmiſſa profeſſione, quam Thomas Lanfranco coram Rege & ejus curia manu in manum porrexit.

Alexander auditor Lanfranci.

Controverſia inter Cantuarienſem & Eboracenſem Archiepiſcopos.

Thomæ profeſſio.

Decet Chriſtianum quemque Chriſtianis legibus ſubjacere, nec his quæ a ſanctis Patribus ſalubriter inſtituta ſunt, quibuslibet rationibus contraire: hinc namque iræ, diſſenſiones, invidiæ, contentiones, cæteraque procedunt, quæ amatores ſuos, in pœnas æternas demergunt. Et quanto quiſque altioris eſt ordinis; tanto impenſius divinis debet obtemperare præceptis. Propterea Ego Thomas ordinatus jam Eboracenſis Eccleſiæ Metropolitanus Antiſtes, auditis cognitiſque rationibus, abſolutam Tibi Lanfrance Dorobernenſis Archiepiſcope, tuiſ-

que

que ſucceſſoribus, de canonica obedientia profeſſionem facio: & quidquid a te vel ab eis, juſte & canonice injunctum mihi fuerit ſervaturum me eſſe promitto. De hac autem antea cum a te ordinandus eſſem dubius fui; ideoque tibi quidem ſine conditione, ſucceſſoribus vero tuis, conditionaliter obtemperaturum me eſſe promiſi.

DECRETUM CONCILII.

A*NNO ab Incarnatione Domini noſtri* Jeſu Chriſti M. LXXII. *Pontificatus autem Domini Alexandri Papæ undecimo; regni vero* Willelmi *glorioſi Regis Anglorum & Ducis Normannorum ſexto. Ex præcepto ejuſdem* Alexandri *Papæ, annuente eodem Rege, in præſentia ipſius & Epiſcoporum atque Abbatum, ventilata eſt cauſa de primatu quem* Lanfrancus *Dorobernenſis Archiepiſcopus, ſuper Eboracenſem Eccleſiam jure ſuæ Eccleſiæ proclamabat: & de ordinationibus quorumdam Epiſcoporum, de quibus ad quem ſpecialiter pertinerent certum minime conſtabat. Et tandem aliquando diverſis diverſarum ſcripturarum auctoritatibus probatum, atque oſtenſum eſt, quod Eboracenſis Eccleſia Cantuarienſi debeat ſubjacere, ejuſque Archiepiſcopi, ut primatis totius Britanniæ diſpoſitionibus, in his quæ ad Chriſtianam religionem pertinent, in omnibus obedire. Subjectionem vero Dunelmenſis, hoc eſt Lindisfeldenſis Epiſcopi, atque omnium regionum, a terminis Licifeldenſis Epiſcopi, & Humbræ magni fluvii, uſque ad extremos Scotiæ fines: & quidquid ex hac parte prædicti fluminis, ad Parochiam Eboracenſis Eccleſiæ jure competit. Cantuarienſis Metropolitanus Eboracenſi Archiepiſcopo, ejuſque ſucceſſoribus, in perpetuum obtinere conceſſit: ita ut ſi Cantuarienſis Archiepiſcopus Concilium cogere voluerit, ubicumque viſum fuerit, Eboracenſis Archiepiſcopus ſui præſentiam, cum omnibus ſibi ſubjectis Epiſcopis, ad nutum ejus exhibeat; & ejus canonicis diſpoſitionibus obediens exiſtat. Quod autem Eboracenſis Archiepiſcopus, profeſſionem facere debeat Cantuarienſi Archiepiſcopo, etiam cum Sacramento,* Lanfrancus *Dorobernenſis Archiepiſcopus ex antiqua antecesſorum conſuetudine oſtendit. Sed ob amorem Regis,* Thomæ *Eboracenſi Archiepiſcopo Sacramentum relaxavit; ſcriptamque tantum profeſſionem recepit, non præjudicans ſucceſſoribus ſuis, qui Sacramentum cum profeſſione a ſucceſſoribus* Thomæ *exigere voluerint. Si Archiepiſcopus Cantuarienſis vitam finierit; Eboracenſis Archiepiſcopus Doroberniam veniet; & eum qui electus fuerit, cum cæteris præfatæ Eccleſiæ Epiſcopis, ut primatem proprium jure conſecrabit. Quod ſi Archiepiſcopus Eboracenſis obierit, is qui ei ſucceſſurus eligitur, accepto a Rege Archiepiſcopatus dono, Cantuariam, vel ubi Cantuarienſi viſum fuerit, accedet: & ab ipſo ordinationem canonico more ſuſcipiet.* Huic conſtitutioni conſenſerunt præfatus Rex, & Archiepiſcopi, Lanfrancus Cantuarienſis, & Thomas Eboracenſis; & Hubertus ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Subdiaconus, & præfati Alexandri Papæ, Legatus & cæteri qui interfuerunt Epiſcopi & Abbates. Hæc ut geſta ſunt Lanfrancus Alexandro notificavit per ſubſcriptam Epiſtolam.

Dunelmenſis ſeu Lindisfeldenſis Epiſcopatus

Domino totius Chriſtianæ Religionis ſummo ſpeculatori Alexandro Papæ Lanfrancus, &c.

Vide Epiſt. IV.

De eadem re ſcripſit Hildebrando Romanæ Eccleſiæ Archidiacono, ita.

Calumniam quam Eboracenſis Eccleſiæ Antiſtes, &c.

Ad hæc Hildebrandus reſpondit Lanfranco.

Verba Legatorum veſtrorum, &c.

Extat inter Epiſt. uti & ſequens, ſuntque 6. 7.

CAPUT XII.

ANno ab Incarnatione Domini MLXXV. Regnante glorioſo Rege Willelmo Anglorum, anno regni ejus nono; congregatum eſt Londoniæ in Eccleſia B. Pauli Apoſtoli Concilium totius Angliæ regionis, Epiſcoporum, Abbatum, necnon & multarum religioſi ordinis perſonarum; jubente atque eidem Concilio præſidente Lanfranco ſanctæ Dorobernenſis Eccleſiæ Archipræſule, totiuſque Britanniæ Primate; conſedentibus ſecum viris Venerabilibus, [a] Thoma Eboracenſi Archiepiſcopo, [b] Willelmo Londinenſi Epiſcopo; [c] Goisfrido Conſtantienſi (qui cum tranſmarinus eſſet Epiſcopus, in Anglia multas poſſeſſiones habens, cum cæteris in Concilio reſidebat) [d] Walchelino Vintonienſi; [e] Hermano * Siraburnenſi; [f] Wilſtano Virecеſtreoſi, [g] Walterio Herefordenſi, [h] Giſone Vellenſi, id eſt, Batenſi; [i] Remigio Dorchaceoſi ſive Lincolienſi; [k] Herfaſto Helmeanenſi ſeu Norwicenſi, [l] Stigando Selengenſi, [m] Osberno Exonienſi, [n] Petro Licifeldenſi. Roſenſis Eccleſia per id tempus paſtore carebat. Lindiſfarnenſis, qui & Dulmenſis Epiſcopus canonicam habens excuſationem Concilio intereſſe non poterat. Et quia multis retro annis in Anglico regno uſus Conciliorum obſoleverat, renovata ſunt nonnulla quæ antiquis etiam noſcuntur canonibus definita.

An. 1075. Concilium Londoniæ, cui præſidet B. Lanfrancus.

* al. Schireburnenſi

Ex Concilio igitur Toletano quarto, [a] Milevitano, [b] atque Bracharenſi [c] ſtatutum eſt, ut ſinguli ſecundum ordinationis ſuæ tempora ſedeant, præter eos qui antiqua conſuetudine, ſive Eccleſiarum ſuarum privilegiis digniores ſedes habent. De qua re interrogati ſunt ſenes, & ætate provecti, quid vel ipſi vidiſſent, vel a majoribus atque antiquioribus, veraciter atque probabiliter accepiſſent. Super quo reſponſo petitæ ſunt induciæ, ac conceſſæ uſque in craſtinum. Craſtina autem die concorditer perhibuere quod Eboracenſis Archiepiſcopus ad dexteram Dorobernenſis ſedere debeat. Londonienſis ad ſiniſtram. Wentanus juxta Eboracenſem. Si vero Eboracenſis deſit, Londonienſis ad dexteram. Wentanus ad ſiniſtram.

Acta Concilii.
a Cap. 4.
b Cap. 13.
c Cap. 6.

Ex Regula B. Benedicti, * ex Dialogo Gregorii, & antiqua regularium locorum conſuetudine, ut Monachi ordinem debitum teneant, infantes præcipue & juvenes, in omnibus locis deputatis ſibi magiſtris, cuſtodiam habeant, Nocte luminaria ferant, generaliter omnes niſi Prælatis conceſſa proprietate careant. * Si quis vero aliquid proprii ſine præfata licentia habere in morte fuerit deprehenſus, nec ante mortem id reddiderit, eum pœnitentia & dolore peccatum ſuum confeſſus: nec ſigna pulſentur pro eo, nec ſalutaris pro ejus abſolutione hoſtia immoletur, nec in cimiterio ſepeliatur.

* cap. 63. 22. 33.

* Gregor. Dial. lib. 4. Cap. 55.

Ex Decretis ſummorum Pontificum Damaſi videlicet, & Leonis, nec non ex Conciliis Sardicenſi [d] atque Laodicenſi, [a] in quibus prohibetur

d Can. 6.
e Can. 57.

batur Epiſcopales ſedes in villis exiſtere: Conceſſum eſt regia munificentia, & ſynodi auctoritate, præfatis tribus Epiſcopis, de villis ad civitates tranſire. Hermanno de Siraburna ad Seleſberiam. Stigando de Selengeo ad Ciceſtrum. Petro de Licifelde ad Ceſtrum. De quibuſdam qui in villis ſeu vicis adhuc degebant dilatum eſt, uſque ad Regis audientiam, qui in tranſmarinis terris tunc temporis bellum gerebat.

Ex multis Romanorum præſulum decretis, diverſiſque ſacrorum Canonum auctoritatibus, ne quis alienum Clericum, vel Monachum, ſine [a] commendatitiis litteris retineat vel ordinet. Ad comprimendam quorumdam indiſcretorum inſolentiam ex communi decreto ſancitum eſt, ne quis in Concilio loquatur præter licentiam a Metropolitano ſumptam, exceptis Epiſcopis & Abbatibus.

Gregorius Major & Minor.

Ex Decretis P. Gregorii Majoris, nec non & Minoris: [q] ut nullus de propria cognatione, vel uxoris defunctæ, ſeu quam cognatus habuit, uxorem accipiat; quoad uſque parentela ex alterutra parte ad ſeptimum gradum perveniat.

Ut nullus ſacros ordines ſeu officium Eccleſiaſticum, quod ad curam animarum pertineat, emat vel vendat. Hoc enim ſcelus a Petro Apoſtolo in Simone Mago primitus damnatum eſt, poſtea a ſanctis Patribus vetitum & excommunicatum.

Ne oſſa mortuorum animalium, quaſi pro vitanda animalium peſte, alicubi ſuſpendantur.

Ne ſortes, vel aruſpicia, ſeu divinationes; vel aliqua hujuſmodi opera diabolica, ab aliquo exerceantur. [t] Hæc enim omnia ſacri Canones prohibuerunt, & eos, qui talia exercent, data ſententia excommunicaverunt.

a Cap. 73.
b Cap. 6.

Ex Conciliis Eliberitano, [a] & Toletano undecimo. [b] Ut nullus Epiſcopus vel Abbas ſeu quilibet de clero, hominem occidendum; vel membris truncandum judicet: vel judicantibus ſuæ auctoritatis favorem accommodet.

Ego Lanfrancus Dorobernenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Ego Thomas Eboracenſis Archiepiſcopus ſubſcripſi.

Subſcripſerunt & alii Epiſcopi & Abbates qui interfuerunt.

CAPUT XIII.

POſt hæc Thomas Eboracenſis humiliter [u] rogavit per Epiſtolam Lanfrancum, ut mitteret ſibi duos Epiſcopos Dorchaceſtrenſem, & Wigornenſem, [x] ad ſacrandum quemdam clericum, quem [y] Paulus comes Orcadum Inſularum illi miſerat, ad ordinandum illis partibus Epiſcopum; affirmans nullum impoſterum, ſe horum Epiſcoporum hac de cauſa, quæſiturum ſubjectionem. Cujus petitioni Lanfrancus annuens; ſcripſit Epiſcopis Wiſtano Wigornenſi, & Petro Ceſtrenſi [z] ut Thomæ ſicut petebat, occurrerent, ad prædicti clerici conſecrationem, ad diem quem ipſe conſtitueret.

Paulus Comes Orcadum Inſulatum.

Eccleſia S. Martini olim Epiſcopalis.

In ſuburbio civitas Cantuariæ, eſt quædam Eccleſia S. Martini: in qua, ut fertur, priſcis temporibus fuit ſedes Epiſcopalis; &, ut ajunt, Epiſcopum habuit, antequam ad illas partes tranſiret Lanfrancus. Sed quia auctoritate Canonum conſtat præceptum: Ne in una civitate duo Pontifices ſimul habeantur, ſtatuit Lanfrancus, ne ulterius ipſi loco ordinaretur Epiſcopus.

[a] In quadam feſtivitate, de tribus magnis, quibus Rex coronatus ſolebat tenere curiam. Die feſtivitatis cum Rex diademate, & indumentis regalibus ornatus ſederet ad menſam, & Lanfrancus juxta eum: Quidam ſcurra videns Regem auro & gemmis radiantem, exclamavit in aula magna adulationis voce, & dixit: Ecce Deum video, ecce Deum video. Lanfrancus converſus ad Regem, ait. Nolite talia pati imponi vobis; non ſunt hæc hominis, ſed Dei: jubete illum acriter verberari, ne audeat umquam talia iterare, Quod Rex juxta verbum illius fieri juſſit. Noverat vir prudentiſſimus, quod Tertius Herodes ideo ab Angelo percuſſus interiit; quia adulatorum verba, qui quaſi Deo ſibi acclamabant, non reſpuit, ſed ſuſcepit.

Generoſum B. Lanfranci dictum.

[z] Eccleſiam Roſenſem ipſe inſtauravit, & in ea Epiſcopum ordinavit, [a] Beccenſem monachum nomine Hernoſtum. In hujus conſecratione, inventus eſt Evangelii verſus: *Cito proferte ſtolam primam, &c.* Quod cum audiſſet Lanfrancus prædixit eum cito moriturum, & ſic contigit. Namque ei in Epiſcopatu, nondum anno completo, [b] decedenti ſucceſſit Gondulfus & ipſe monachus Beccenſis, Vir Deo amabilis & religioſus, qui perſeveravit uſque ad tempora Sancti Anſelmi & Regis Henrici. Abbatiam quoque Sancti Albani reſtituit in priſtinum ſtatum; in qua poſuit Abbatem Paulum Cadomenſem monachum, qui ibi ordinem, & Eccleſiaſtici officii uſum inſtituit, ſicut cernere eſt uſque hodie.

Luc. 15. 22.

Prædictio B. Lanfranci.
Gondulph. Beccenſis Epiſcopus.

CAPUT XIV.

QUadam die dum Miſſam celebraret, & ventum eſſet ad horam qua Corpus Domini manibus accepit, Diaconus qui ad Miſſam ſibi miniſtrabat perverſus a dæmone, arripuit Archiepiſcopum manibus per ſcapulas. Venerabilis Antiſtes in nullo turbatus, reflexa manu dextera per capillos eum tenuit, & ante pedes ſuos adduxit. Percelebrata Miſſa in domum infirmorum juſſit illum perduci; ubi per aliquot dies in eadem inſania permanſit. Non autem multum illum vexabat poſſeſſum, niſi quia in amentia tenebat. Ridebat vero præſentes cum cachinno; reſpondens ad ea quæ dicebantur. Videbatur autem quemdam tumorem per membra diſſilientem: & ſi quis voluiſſet manum ſuperimponere, ſtatim in alium locum exhibebat. Contigit autem venerabilem prædictum Gundulfum Præſulem Roſenſium adeſſe; qui cum voluiſſet manum ſuper tumorem illum imponere deſiliit alorſum: & ait Epiſcopus; revera ſalit ſicut catus. Reſpondit dæmon; non ut catus, ſed ut catulus. Dicebat autem de quibuſdam ejuſdem loci fratribus, quædam nefanda. Tunc nominaverunt quemdam, dicentes; quoniam de illo non haberet quid diceret. At ille cœpit affirmare, quia nunquam ille quam dixerant, auderet in præſentiam ſuam venire. Quod cum frater audiſſet, timuit ne forte aliquid ſibi perperam geſtum improperaret. Tunc ſapientes fratres dederunt conſilium, ut cum Archiepiſcopo lo-

loquens, puram confeſſionem faceret, revelans illi totam vitam ſuam; & ſic fiducialiter cum abſolutione, & benedictione ejus, iret ad dæmoniacum. Nec mora fecit quod ſibi conſulebatur; & mox ingreſſus ſtetit ante eum. Tunc qui aderant dicebant dæmonioſo. Ecce adeſt cui minitabaris; dic ſi quid de eo noſti. At illa in eum torvo reſpectans oculo, ait eachinnans; proh malo omine, quomodo es nunc rebulliſtus, & candidatus? Quis te ſic rebullivit & dealbavit. Et cum ab aliis urgeretur, ut diceret quod antea ſe dicturum minitabatur, nihil plus dixit. Unde datur intelligi, quia virtus confeſſionis, & abſolutionis aufert diabolo aut memoriam peccati, de quo pura confeſſio facta fuerit; aut certe poteſtatem hominem accuſandi. Unde B. *Auguſtinus: Si*, inquit, *ſuper tui ipſius accuſator: & Dominus liberator; quid erit ille niſi calumniator?* Poſt aliquot dies Deo miſerante, & Magno Præſule Lanfranco, cum fratrum ſanctæ Sedis orationibus, adjuvante; liberatus eſt ab illa peſte, & priſtinæ reſtitutus eſt ſanitati. Hoc B. Anſelmo Archipræſule referente, cum aliis pluribus audivi.

Virtus confeſſionis ſacramentalis.

Auctor hujus vitæ B. Anſelmo compar.

CAPUT XV.

Abſente Rege agebat ejus vices Lanfrancus

QUando Glorioſus Rex Willelmus moſabatur in Normannia; Lanfrancus erat princeps & cuſtos Angliæ, ſubjectis ſibi omnibus principibus, & juvantibus in his quæ ad defenſionem, & diſpoſitionem vel pacem pertinebant regni, ſecundum leges patriæ. [e] Lectioni erat aſſiduus, & ante Epiſcopatum, & in Epiſcopatu, quantum poterat. Et quia ſcripturæ ſcriptorum vitio erant nimium corruptæ; omnes tam Veteris, quam Novi Teſtamenti libros; necnon etiam ſcripta ſanctorum Patrum, [f] ſecundum orthodoxam fidem ſtuduit corrigere. Et etiam multa de his quibus utimur nocte, & die in ſervitio Eccleſiæ ad unguem emendavit: & hoc non tantum per ſe, ſed etiam per diſcipulos ſuos fecit. Qua de cauſa, ut in principio jam dictum eſt, [g] merito illum latinitas, cum honore & amore veneratur Magiſtrum. Hujus commendationis claritate omnis occidui orbis Eccleſia tam Gallicana quam Angllica gaudet ſe illuminatam. Ita fuit liberalis, ut diceretur [h] nullum tam largum de Italia Longobardum egreſſum fuiſſe. Erat ea tempeſtate tranſmarina regio plena & abundans omnibus bonis, quæ Deus ad Utilitatem hominum creavit. Ipſe quoque Archiepiſcopus ditatus multis poſſeſſionibus, locuples erat. Verum quanti penderet iſta, in hoc apparebat; quod quantum poterat paupertatem retinebat in vilitate habitus, parſimoniam tenens inter multimodas delitias.

S. Scripturæ & Ss. Patrum codices correxit ad unguem.

Multa quoque & magna offerebantur ſibi dona, quæ ille hilariter rogantibus ſe, vel indigentibus tribuebat. [i] Pauperibus quoque erat ita ita dapſilis ut quingentas libras quotannis in eleemoſynam erogaſſe dicatur; & merito; nam in conſecratione ejus repertum eſt, [k] ſuper caput ejus Evangelicum dictum: *Date eleemoſynam, & ecce omnia munda ſunt vobis.* Quod ipſe tota devotione facere ſtuduit. [l] Conſanguineis monachorum ſuorum indigentibus, quam ſufficienter beneficia impendebat. Vere poterat dicere: *Ab adoleſcentia crevit mecum miſeratio.* Job. 31. 18.

Abunde eleemoſynas erogabat.

In ejus conſecratione ſcriptum ſuper caput ejus.

Luc. 11. 41.

CAPUT XVI.

B. Anſelmus Angliam petit.

INterea contigit ſanctum Abbatem Becci Anſelmum, qui B. Herluino ſucceſſerat, tranſire in Angliam; tum pro utilitatibus Eccleſiæ ſuæ, tum ut cum Archiepiſcopo loqueretur: in cujus alloquium & conſilium multum amabat. Et perveniens ad illum, cum magno amore & debito honore ſuſceptus eſt. Cumque ſimul loquerentur, & ad invicem de diverſis plura conferrent, intimavit Abbati Antiſtes Cantuarienſis quaſi conquerendo, quod homines illius patriæ colerent quoſdam ſanctos, quos ille non affectaret, & maxime, ait, [n] quemdam Elfegum hujus ſedis Archipræſulem; quem non ſolum inter ſanctos, ſed & inter martyres numerare contendunt; cum conſtet illum non pro fide Chriſti, ſed quia ab inimicis, a quibus captus tenebatur, ſe redimere noluerit, interemptum fuiſſe. Ad hæc Anſelmus hujus reddit rationem. Certum eſt, inquit, quia is qui ne leviter peccando Deum offendat, mori non dubitat, multo magis mori non dubitaret, priuſquam aliquo gravi peccato Deum exacerbaret. Et revera gravius eſt Chriſtum negare, quam aliquem pro ſua redemptione; homines ſuos ablatione ipſorum pecuniæ ad modicum gravare: ſed quod minus eſt Elfegus facere noluit. Multo igitur minus Chriſtum negaret, ſi veſana plebs eum ad hoc mortem intentando conſtringeret. Unde datur intelligi, quanta vis juſtitiæ pectus poſſederit, quando vitam ſuam maluit dare, quam ſpreta caritate, proximos ſuos ſcandalizare. Nec immerito, ut reor, inter martyres computatur, qui pro juſtitia mortem ſponte ſuſcepiſſe prædicatur. Nam & B. Joannes Baptiſta quem tota Dei Eccleſia præcipuum martyrem credit, & veneratur; non quia Chriſtum negare, ſed quia pro defenſione legis divinæ veritatem noluit tacere; ad votum ſaltatricis capite plexus eſt. Et quid diſtat pro juſtitia mori, vel mori pro veritate? Conſtat teſtante ſacro eloquio, quia veritas & juſtitia Chriſtus eſt. Ipſe enim dicit: *Ego ſum veritas.* Et Apoſtolus: *Chriſtus factus eſt nobis a Deo ſapientia & juſtitia.* Qui ergo pro veritate & juſtitia moritur pro Chriſto moritur; qui autem pro Chriſto moritur, Eccleſia teſte, martyr habetur. Beatus vero Elfegus, æque pro juſtitia, ut S. Joannes pro veritate, paſſus eſt. Cur ergo plus de unius, quam de alterius vero ſanctoque martyrio quiſque ambigat; cum par cauſa in mortis perpeſſione utrumque detineat? Audiens hoc Lanfrancus, gratanter rationem approbans accepit, collaudans viri ſapientiam & perſpicacem ingenii ſubtilitatem firma veritate ſubnixam. Et deinceps B. Elfegum, ut vere magnum & martyrem glorioſum devote veneratus eſt.

B. Elfegus Cantuar. Archipræſ.

Probat Anſelmus vere hunc martyrem eſſe: utque ideo coli debere.

Joan. 14. 6.
1. Cor. 1. 30.

Interea relatum eſt ipſi Lanfranco, quod præmemoratus Abbas Anſelmus, una nocte poſt matutinas veniens ad lectum ſuum, invenit in eo annulum aureum, prius cruce Chriſti ſignans, ne forte illuſio dæmonum eſſet, accepit illum vere annulum, & oſtendit omnibus, per quorum manus res monaſterii tranſibant; & nullus faſſus eſt ſe illum perdidiſſe. Deinde venditus

B. Anſelmū prædixit B. Lanfrancus futurum poſt ſe Archiepiſcopum.

eſt

eſt annulus, & in uſum fratrum expenſus. Quod cum audiſſet Archiepiſcopus, referenti ſibi reſpondit: Certiſſime ſcias illum poſt me futurum Archiepiſcopum. Sicut prædixit ita eveniſſe ſcimus.

CAPUT XVII.

Epilogus.

HÆC de tanto viro perpauca inculto ſermone, dicta ſint. Verum & ea quæ diximus de illo, vera credimus, & plura his per gratiam Dei illum egiſſe non dubitamus. Nam a tempore ſuæ converſionis, toto animo operam dedit religioni; & ſemper ad meliora tendens de virtute in virtutem proficere ſtuduit. Quis digne poteſt enarrare ejus ſapientiæ claritatem, ingenii ſubtilitatem, cordis benignitatem, induſtriæ probitatem, animi puritatem? Fuit enim alacritate jocundus; humilitate ſummiſſus; in eleemoſynis largus; fide catholicus; Chriſtianæ religionis reparator; pauperum ſuſtentator; pupillorum protector; viduarum conſolator. His aliis, aliiſque virtutibus ornatus, fidem recte vivendo ſervavit, curſum bene moriendo terminavit. Non enim poteſt male mori, qui bene vixerit. Nec putanda eſt mala mors teſte B. Auguſtino, quam bona vita præceſſerit. Nam appropinquante termino vitæ ſuæ, decidit in ægritudinem, qua in dies ingraveſcente, anno Archiepiſcopatus XIX. V. Kalendas Junii diem clauſit extremum: regnante Willelmo filio Willelmi Regis. Dolor omnibus incomparabilis, & luctus inconſolabilis ſuis. Sepultus eſt in Eccleſia Chriſti, quam ipſe ædificavit. Et quia ipſa Eccleſia parvum * caput habere videbatur, B. Anſelmus ſucceſſor ejus, ante deceſſum ſuum augmentare ſtuduit Eccleſiæ ejuſdem caput. Quod ab eo inchoatum, & poſt mortem ejus per plures annos ædificatum, tandem perfectum magnum opus & pulchrum, a Willelmo, qui poſt Rodulſum Anſelmi ſucceſſorem Archiepiſcopus extitit; cum magna gloria, & omnium rerum abundantia dedicatum: ſicut clerus & populus regni teſtantur, qui affuerunt. Itaque cum immineret dies ipſius dedicationis, ſicut mos eſt, omnia corpora de Eccleſia elata fuerunt. Tunc quidam frater, ſive curioſitate, ſeu quod magis credibile eſt, pro reliquiis habendam de caſula glorioſi Lanfranci abſcidit particulam; de qua miri odoris ſuavitas efflagrabat. Oſtendit aliis, qui & ipſi ſenſerunt odoris fragantiam. Qua de re intelligi datur, quod anima illius in magna ſuavitate requieſcit; cujus corporis indumenta, tanto odore redolent. Quæ nimirum gratia illis maxime conceditur, qui dum viverent in corpore, munditiam cordis & carnis incorruptionem uſque ad finem vitæ ſervare ſtuduerunt. Æternæ beatitudinis quietem animæ illius pius Chriſtus Dominus noſter donare dignetur, qui eſt benedictus in æternum. Amen.

Mors B. Lanfranci, V. Kalend. Junii.

* Vulgo le chevet.

Willelmus, & Rodulphus Archiepiſcopi Cantuar.

INCIPIUNT VERSUS SANCTI ANSELMI DE PRÆDECESSORE SUO LANFRANCO.

ARchiepiſcopii non divitias nec honores,
LANFRANCUS ſubiit: ſed curas atque labores.
Natus in Italia, Papienſi de regione:
Civibus egregiis, & honeſta conditione.
Monachus atque Prior Becci fuit, hinc Cadomenſis.
Abbas; poſt Præſul Primates Cantuarienſis.
Totius Anglorum fuit Eccleſiæ reparator:
Et Normannorum nihilominus auxiliator.
Hujus doctrinaque pars maxima ſenſerat orbis;
Et commune fuit viduis ſolamen, & orbis,
Claudis, contractis, leproſis, dæmonioſis,
Surdis, & cæcis, nec non aliis vitioſis.
Poſt exhortamen non ſprevit ferre juvamen.
Sed dum vixit, erat ſpes omnibus atque levamen.
Et quamvis epulæ cum potu delicioſæ;
Et veſtes fuerant ſibi molles, & pretioſæ;
Ipſe tamen tectus fuit aſperitatis amictu;
Semper de vili vivens & paupere victu.
Verus juſtitiæ, non falſus in ordine cultor:
Nequitiæque fuit rectiſſimus & pius ultor.
Aſper in elatos, nulli pro munere ſupplex:
Innocuiſque bonis & nullo tempore duplex.
Caſtus & inceſtis parcendo ſubveniebat:
Juſtus & injuſtos tolerando corripiebat.
Sic alios curans, paſtoris opus faciebat.
Sic ſe conſervans, Domino per cuncta placebat.
Hic vir tam Sapiens, & in hoc luctamine fortis:
Non potuit tandem laqueos evadere mortis.
O quantos miſeri, tunc invenere dolores!
Et gens Anglorum, quantos amiſit honores!
Quo gemitu clerus; quo fletu monachus orat!
Et quantus dolor eſt, quo ſexus uterque laborat!
Si quis confidit totum ſe dicere poſſe:
Hunc ego confirmo, non totum dicere noſſe.
Et qui LANFRANCO ſe judicat æquiparandum,
Illum jure facit præſumptio vituperandum.
Sole ſub undecima geminos ſubeunte dieta;
Felicis vitæ ſibi ponitur ultima meta.
Regum Rex æterne Deus, rerumque creator;
Sis ſibi perpetuus defenſor & auxiliator.
Virgo Redemptoris mundi ſanctiſſima mater,
Illum conſerva, ne Spiritus atterat ater.
Omnes electi, precibus, meritiſque juvate,
LANFRANCUM veſtris; & nobis conſociate.
Vos quoque, qui vitam gratanter adhuc retinetis;
Et ſpem venturæ, donec ſupereſtis, habetis:
Hortor & admoneo, quod eidem ſubveniatis.
Ut quod feceritis, poſt mortem percipiatis.
Nam qui propter eum ſupplex, & ſedulus orat:
Pro ſemet ſupplex, & ſedulus ipſe laborat: Amen.

DOM-

DOMNI LUCÆ DACHERI
MONACHI BENEDICTINI
CONGREGATIONIS S. MAURI
AD VITAM
B. LANFRANCI CANTUAR. ARCHIEP.
NOTÆ ET OBSERVATIONES.

AUCTOREM vitæ B. Lanfranci Milonem Criſpinum fuiſſe elenchus initio codicis MS. (unde vitam illam deſumpſi) præfixus me docuit. Milonem vero S. Anſelmi ſynchronum ſe eſſe haud obſcure prodit in calce ejuſdem vitæ; ubi poſteaquam enarravit diaconum meritis B. Lanfranci a dæmonum ſervitute exemptum; hæc ſubdit: *Hoc B. Anſelmo Archipræſule referente, cum aliis audivi*. Illum ipſum auctorem vitas quoque Abbatum Beccenſium proxime S. Anſelmum ſubſequentium deſcripſiſſe, compertum eſt ex eodem indiculo; cujus hæc ſunt verba: *Vitam S. Herluini edidit Gilbertus Criſpinus monachus Beccenſis, & Abbas Vveſtmonaſterii. Vitam S. Anſelmi edidit Edmerus monachus Cantuarienſis. Vitam aliorum, ſcilicet Lanfranci, Vuillelmi, Boſonis Teobaldi, Letardi, conſcripſit Milo Criſpinus Cantor Becci*: Hinc patet ad decrepitam ſenectutem vitam protraxiſſe Milonem: quippe qui compar B. Anſelmo, geſta deſcripſit Letardi Abbatis, quem e vivis an. 1149. exceſſiſſe tradit chronicon Beccenſe pag. 7.

Pag. 1. Ad Præfat. *a* (*Venerabilis Vveſtmonaſterii Abbas Gilbertus*) Cognomento Criſpinus. Criſpinorum nobilem genealogiam habes contextam ex chronico MS. Beccenſi, poſt vitas Abbatum ejuſdem cœnobii (Atque hæc quidem, videlicet Chronicon, & vitas, nunc primum evulgamus) ubi de Gilberto Abbate fuſe agitur: addam ſolummodo quæ de ejuſdem ſingulari doctrina memoriæ mandavit Joan. Pitſeus, vir egregie doctus, lib. de illuſtrib. Angliæ ſcriptoribus. *Vir ingenio* (ait ille) *pietate, doctrina cum præcipuis quibuſque ſui temporis doctoribus merito comparandus. Nam in Monaſterio ſuo* (verius in Beccenſi) *literas humaniores, immo omnes artes liberales, & Philoſophicas ſcientias accurate didicit. Deinde in ſtudiis Theologicis Magiſtrum & Doctorem habuit S. Anſelmum Archiepiſcopum Cantuarienſem, cujus ductu intimos ſacrarum ſcripturarum penetravit receſſus. Poſtea Gallicanas inviſit Academias, & Italia demum peragrata, Romam venit atque inde per Germaniam rediit in patriam. Avidum hominis ad doctrinam ingenium quidquid erat ubivis gentium ſcientiæ, ſitiebat ardenter, imo imbibebat diligenter*. Deinde ejuſdem operum ſubnectit catalogum, in hunc modum.

De fide Eccleſiæ contra Judæos. lib. 1.
Homiliæ ſuper Cantica. lib. 1.
Super Iſaiam Prophetam ad B. Anſelmum. lib. 1.
Super Jeremiam Prophetam. lib. 1.
In Prologos S. Hieronymi ſuper Biblia.
De caſu diaboli. lib. 1.
De anima. lib. 1. Homiliæ.
De ſtatu Eccleſiæ Epiſtolæ ad Anſelmum.
Contra peccata cogitationis, locutionis, & operis. lib. 1.
Extant & alia ipſiuſmet Gilberti opuſcula, videlicet,
Commentarius in Threnos, in Monaſterio S. Albini Andegavenſis.
In Epiſtolas D. Pauli, in Monaſterio S. Remigii Remenſis.
Altercatio contra Judæos (eadem ac ſuperior de fide) proſtat diverſis in bibliothecis; aſcripta ſubinde D. Anſelmo, ſed perperam: nam author dicat illam eidem Anſelmo.

Ad Gilbertum Abbatem ſcribit D. Anſelm. lib. 2. epiſt. 16.

Gilbertum mire laudat Guillelm. Calculus, cognomento Gemeticenſis lib. 7. hiſt. cap. 22. Obiiſſe autem an. 1117. teſtis eſt Florent. Wigornienſ. in Chronico, ad hunc an. Porro Weſtmonaſterium celeberrimum eſt cœnobium, Regum Anglorum ſepultura illuſtre, in ſuburbio Londini ſitum quod a mille prope annis S. Auguſtinus Angliæ Apoſtolus (uti in ejus patet vitæ appendicis pag. 67. c.) conſtrui curavit.

b (*Quem latinitas in antiquum ſcientiæ ſtatum, &c.*) Ita Guillelm. Pictavenſis de geſt. Guillelmi Ducis inter hiſtoriæ Norman. ſcriptores ab Andrea Ducheſnio editos fol. 194. Guillelmus Malmesburienſis lib. 3. de geſt. Anglo. fol. 63. n. 2. edit. London. Et de geſt. Pontificum. fol. 216. Guillel. Gemet. lib. citato cap. 26. Orderic. Vitalis lib. 4. hiſt. fol. 519. Robert. de Monte in Chronico MS. ad an. 1042. Guitmundum Archiepiſcopum Averſanum, duntaxat, utpote Lanfranci diſcipulum, libet proferre: *Cum per ipſum* (inſit) *D. Lanfrancum, virum æque doctiſſimum, liberales artes Deus recaleſcere, atque optime reviviſcere feciſſet, &c.* hæc ex lib. de corpore & ſang. Chriſti, contra Berengarium ſub initium. ibid. Ad cap. 1.

c (*Parentes illius magni & honorabiles habebantur*) Qualis fuerit in eis dignitas, clarius explicat Robertus ubi ſupra: *Lanfrancus de Senatorum Papiæ nobili genere natus, in ſeptem liberalibus diſciplinis mirabiliter eruditus, &c.*

d (*Incidit in latrones*) Fuſius hiſtoriam iſtam narrat Chronicon Beccenſe an. 1041. videſis in appendice ad opera B. Lanfranci pag. 2. ante med. Pag. 2.

e (*Ut oſtenderet illi librum Regulæ*) Benedictinæ videlicet. Id obſervari præcipit S. Herluinus Abbas, ut pote a ſancta Regula præſcriptum, cap. 58. *De diſciplina ſuſcipiendorum fratrum*. Atque morem illum religioſe conſervatum ad noſtra uſque tempora, ex diverſis id genus antiquis monumentis manifeſte demonſtratur. Unum inter quamplurima, antiqua manu, Hincmari nimirum Remenſis Archiepiſcopi, & Abbatis S. Remigii tempeſtate exaratum, ipſoque præſente emiſſum, fidem faciet.

FORMA PETITIONIS,
Qua Novitius poſtulat, ut ſibi liceat profeſſionem emittere.

EGo Rotfridus initium converſionis meæ diligenter attendens conſidero quod petitionibus meis primum non facilis conceſſus eſt introitus, ſed diu pulſanti mihi vix hoſpitii locus eſt miſericorditer attributus. In quo per paucos dies commoratus, Noviciorum ſum domum ingreſſus, in qua dura & aſpera mihi primum a ſeniore ſunt prædicata, & ſtabilitatis meæ promiſſio expedita, & ter in anno lecta atque tradita eſt regula cum admonitione dicentis: Ecce lex ſub qua militare vis, ſi potes obſervare, ingredere; ſi vero non potes, liber diſcede. *Hoc ergo videns ordinatiſſimum mihi atque moroſum ſpatium attributum, dubitationis aditum prætermitto, & ut me jam veſtro corpori ſociare dignemini humiliter depoſco. Ego tamen hujus regulæ*

Digitized by Google

gulæ inſtituta Domino juvante ſervare promitto, & propter vitæ æternæ præmium coram Deo & Angelis hujus me humiliter militaturum ſubjicio. Ita ut ab hac die uſu mihi liceat, collum de ſub jugo excutere regulæ, quia ſub annali opinione, aut excuſare licuit aut ſuſcipere. Et ut hæc profeſſionis meæ petitio a vobis firmiter teneatur, ad nomen ſancti Remigii, vel quorum hic reliquiæ continentur ac præſentis Abbatis Domini videlicet Hincmari Archiepiſcopi conſcriptam trado. Hactenus ſcriptum ſeu profeſſionis monaſticæ petitio, ex celebri Benedictinorum monaſterio S. Remigii Remenſis.

f (*Monachus ibi efficitur*) Hoc eſt (mea ſententia) ad tyrocinium admittitur: ſiquidem olim tyrones toto probationis anno ſecularibus fuiſſe veſtibus indutos compertum eſt, cum ex Regulæ Benedictinæ cap. ſupra citato, tum ex conciliis atque diverſis patrum ſtatutis, ac Sanctorum geſtis, velut luculenter & docte probat Menardus noſter in cap. 65. Concordantiæ regularum, ad hæc verba; *Mox ergo in oratorio exuatur rebus propriis*. Atque id etiam aperte docet formula antiqua induendi monachi, ſeu (quod idem eſt) recipiendi ad profeſſionem: quam mihi Venerabiles Canonici regulares S. Victoris Pariſienſis libenter commodaverunt. Et hanc quidem ipſam (quia vix ac ne vix quidem licet reperire) publici juris feci. Licet forſitan iis temporibus quibus monachum profeſſus eſt D. Lanfrancus, mos ille fuit abrogatus, quod ipſemet poſthac cap. 18. decretorum ſuorum ſtatuiſſe videtur.

INCIPIT BENEDICTIO
Monachorum.

DUcto in Eccleſiam Converſo dicatur ab omnibus, Miſerere mei Deus. Quo dicto faciat profeſſionem diu deſideratam.

Ego frater N. Presbyter, vel Diaconus, &c. Promitto ſtabilitatem meam, & converſionem morum meo-
* ſ. &c. *rum * ad obedientiam ſecundum regulam S. Benedicti, coram Deo, & ſanctis ejus, in hoc monaſterio, quod conſtructum eſt in honorem ſancti N. in præſentia domni N. Abbatis.*

Poſtea dicat tertio: Suſcipe me Domine &c. Quod repetatur tertio ab omnibus, adjuncto Gloria Patri, &c. Kyrie eleiſon. Pater noſter, &c. De profundis, &c. Salvum fac ſervum tuum. Mitte ei Domine auxilium de ſancto. Nihil proficiat inimicus in eo. Eſto ei Domine turris fortitudinis. Domine exaudi orationem meam, &c. Dominus vobiſcum. Oratio.

Deus indulgentiæ, &c. Alia.

Deus qui per coæternum, &c.

Domine Jeſu Chriſte, &c.

Hic dicatur Hymnus, Veni Creator, &c.

Sancte Spiritus qui te Deum, &c.

Ad habitum benedicendum.

Domine Jeſu Chriſte, qui tegimen, &c.

Ad exuendum habitum ſecularem.

Exuat te Dominus veterem hominem, &c.

Ad induendum habitum Monachicum.

Induat te Dominus novum hominem, &c.

Sequatur hæc oratio; ſicque dato pacis oſculo omnibus, permaneat cum ſummo ſilentio uſque in diem tertium.

Oratio.

DEus miſericors, Deus clemens, Deus cui omnia bona placent; ſine quo nihil ſanctum inchoatur, nihilque bonum perficitur: aſſint noſtris humillimis precibus tuæ pietatis aures, & hunc famulum tuum N. cui in tuo ſancto nomine Sacræ Religionis habitum, a mundi impedimento, vel ſeculari deſiderio defende; & concede ei, ut in hoc ſancto propoſito devotus perſiſtere; & remiſſione peccatorum percepta, ad electorum tuorum pervenire valeat conſortium. Per.

Quas nos exſcripſimus orationes, in forma induendi novitii, atque emittendæ profeſſionis, nec non & in Pontificali Romano, editæ reperiuntur. Et hanc quidem formam antiquitus ſolemnem fuiſſe non ita obſcure conjici poteſt ex celeberrimo conventu an. Chriſti 817. & imperii Ludovici Pii 4. cap. 34. De novitio fratre &c. *Res vero quas habet parentibus ſuis commendet: expleto autem probationis anno, ſecundum quod regula* (nempe Benedictina) *præcipit inde faciat. Ipſe vero nec tondeatur, nec veſtimenta priſtina immutet, priuſquam obedientiam promittat.*

Alium ſeu breviorem libet heic ritum inſerere monachandi, hoc eſt ad habitum ſeu ad profeſſionem admittendi ex vetuſta canonum collectione, in Hibernia circa an. DCCC. manu exarata, cum nemo hactenus (quod ſciam) ejuſmodi ritus prodiderit in lucem. Sic igitur ſe habet: *In monachorum ordinationibus Abbas debet miſſam agere; & tres orationes complere ſuper caput ejus, & quatuor dies velat caput ſuum cotulla ſua; & ſeptimo die Abbas tollat velamen, vel de capite....... Sicut in baptiſmo Presbyter ſeptimo die velamen infantium abſtollit: ita & Abbas debet monacho, cui ſecundum baptiſmum eſt juxta judicium patrum, & omnia peccata dimittuntur, ſicut in baptiſmo.* Sed vero ne cui ſcrupulus ſuboriatur quod monaſtica profeſſio æquiparetur Baptiſmo; illamque ipſam ſecundum baptiſma vocitet Canon illud Hibernicum: Conſulendus doctiſſimus Hæftenus Diſquiſitionum monaſticarum l. 4. Diſquiſit. 2. & 3. Unam aut alteram duntaxat producam ſententiam, ex D. Hieronymo epiſt. 25. qua Paulam de obitu Blæſillæ filiæ conſolatur: *Nunc vero cum propitio Chriſto, ante quatuor fere menſes, ſecundo quodammodo ſe propoſiti baptiſmo laverit, & ita deinceps vixerit, ut calcato mundo ſemper monaſterium cogitaverit, non vereris, ne tibi ſalvator dicat: Iraſceris Paula quia filia tua, facta eſt filia mea? &c.* Ex Petro Damiani opuſc. 16. cap. 8. *In dictis Patrum invenitur monaſticæ vitæ propoſitum ſecundum eſſe baptiſma.* Legendi quoque D. Bernardus lib. de præcepto, & diſpenſ. toto cap. 23. Et Goffrid. Vindocinenſ. lib. 4. epiſt. 12. & ſerm. de S. Benedicto, initio.

g (*Venerabilis Pater Herluinus*) Cujus vitam cernere eſt poſt B. Lanfranci opera, appendicis pag. 32. ibid.

h (*Clerici accurrunt*) Ad epiſtolam 1. de hac re plura. ibid. ad Cap 2.

i (*Cum ergo jam animum, & corpus præpararet ad fugam*) S. Benedicti Legiſlatoris exemplo id in animum induxiſſe videtur: dum monachi illi, qui Abbatis onus ſuſcipere eum coegerant, ſtrictam ejus & religioſam diſciplinam impatientiſſime ferentes, veneno infectum potum, quo ſanctiſſimum patrem extinguerent, bibendum obtuliſſent, dilectum ſolitudinis locum repetiit vir Dei. Quod & iterum egit, Florentii peſſimi Presbyteri vexationem diu ubi pertuliſſet, tum demum locum cedit, & fugam arripuit. Gregor. Mag. lib. 2. dialog. cap. 3. & 8. pag 3.

k (*Mox ut hora loquendi ſe dedit.*) Expleta ſcilicet diuturnarum precum hora prima. Præceptum etenim regulæ eſt D. Benedicti cap. 42. *Ut poſt completorium nemo loquatur*; hoc eſt completa ultima ſynaxi ſerotino tempore, uſque ad prælatam horam, fas non eſt monacho Benedictino verbum proferre. Id vero quomodo intelligatur, docet Paulus Diaconus commentario MS. in Regulam D. Benedicti in cap. citat. *Notandum eſt*, inquit, *quod ſi nocturno tempore damnum viderit quis tale, aut neceſſitas fuerit, quam non poterit expectare, ut congruo tempore loquatur, hoc non interdicit Regula. Tria enim inſpicienda ſunt tempore nocturno, id eſt damnum, neceſſitas, tam ſpiritualis, quam corporalis, atque interrogatio Prioris.* Hæc Diaconus. *Hac lege multis malis* (Menardium audis in cap. 15. Concord. regul.) *quæ tenebrarum ſubſidio perpetrantur, occurrit S. Benedictus.*

l (*Indicavit illam cuidam monacho nomine Vuillelmo*) De quo infra ad epiſt. 49.

m (*Summus ab ipſo Normanorum, Vuillelmo conſiliarius aſſumitur*) Ita teſtis oculatus Guillelmus Pictavenſ. de geſt. Guillel. Ducis (cui & ille a ſacris fuit) pag. 198. *Lanfrancum quemdam, de quo venit in litem, pluſne ſit meritus reverentiam atque gloriam ſecularium, ac divinarum literarum ſingulari peritia, an ordinis monaſtici ſingulari obſervantia; intima familiaritate colebat* (Guillel. Conqueſtor) *ut patrem venerans, verens ut præceptorem, diligens ut germanum* ibid. ad Cap. 3.

aut

aut prolem. Illi conſulta animæ ſuæ, illi ſpeculam quandam, unde ordinibus Eccleſiaſticis per omnem Normanniam proſpiceretur, commiſit. Potuit nempe viri ſolis vigilans cura, cum maximam authoritatem ſapientiæ pariter ac ſanctitatis prærogativa comparavit, ſecuritatem non parvam optimæ ſolicitudinis promittere. Hæc Pictavenſis. Mathæus Paris in vitis Abbatum S. Albani vitam deſcribens Fretherici 13. Abbat. poſt medium interſerit illhæc: *Vocavit Rex Lanfrancum (virum literatiſſimum, & in agendis tam ſingularibus, quam Eccleſiaſticis negotiis arduis ſtrenuiſſimum) ut ipſum in Archipræſulatum ſublimaret. Ipſius namque conſilio Rex ipſe ante conqueſtum, & poſtea, omnia ſua tractabat negotia. Ipſum in omnibus habuit Rex præcipuum Conſiliarium & ſpiritualem Confeſſorem.* Bibliothecarius Malmesbur. de Pontif. Anglo. fol. 121. 2. n. 10. *Porro Guillelmus Rex in omnibus ei (Lanfranco) aſſurgebat, adgaudebatque & ei & aliis, quos in bono favore audiſſet.* Et de geſt. Anglo. l. 3. fol. 62. *Ejus conſilio Rex pronum ſe fecerat, ut nihil negandum duceret, quod is faciendum diceret &c.*

n (*Hujus tam improvida juſſionis cauſam ajunt, &c.*) Aliam inſuper addit cauſam idem Malmesbur. de geſt. Pontif. in Epiſc. Oriental. Anglo. fol. 136. loquens de Herfaſto Epiſcopo Helmanenſi, his verbis: *Sed eo* (Lanfranco) *apud Beccum monachato, cum ubique ſcholares inflatis buccis dialecticam ructarent, Herfaſtus jam Vuillelmi Comitis poſtea Regis capellanus, ad famoſum gymnaſium magna ſociorum & equorum pompa pervenit. Tum Lanfrancus ex prima collocutione intelligens quam prope nihil ſciret, Abecedarium ipſi expediendum appoſuit, ferocitam hominis Italica facetia alludens. Quo is iratus Comitem perfecit, ut Lanfrancus Becco Normanniaque omni ſummoveretur. Sed intercedente Dei gratia animus Vuillelmi pacatus eſt, alterque retentus; ſatagente maxime Vuillelmo filio Osberni, &c.*

o (*Cauſa cujuſdam Clerici nomine Berengarii*) Berengarius iſte princeps & anteſignanus Sacramentariorum Turonis natus, Archidiaconus extitit Andegavenſis Eccleſiæ. Vir ſcientia quidem ampullata præditus, ſed doctrina virulentus, perverſus hæreticus: cujus laudes nihilominus, & animi dotes proſecutus Hildebertus Cœnomanenſis nondum Epiſcopus metas tranſiliit veræ laudis, quod ejus quondam fuerit, ut reor, diſcipulus ac ſectator. Hæreſeos hujuſce Berengarii hiſtoria vivis depingitur coloribus a B. Lanfranco in libello de Corpore & Sang. Chriſti; & epiſt. 50. Lege ſi placet annotationes ad eamdem; necnon & a recentioribus permultis, a Cæſare Baronio potiſſimum to. 11. Annal. Eccleſiaſt. Quare ſuperſedendum ea iterum deſcribere putavi, actum agere ne videar. Cæterum illius hæreſiarchæ qui ſcire voluerit educationem, hæreſis primordia, propagationem, condemnationem pluribus in conciliis, præcipuos ejuſdem expugnatores; quid de illo S. Fulbertus ejus præceptor ſenſerit moribundus, ac tandem exitum, adeat Guillel. Malmesburienſem lib. 3. de geſt. Anglorum fol. 63. 64. Guitmundum Archiepiſcopum Averſanum lib. de Sacramento Corporis & Sang. Domini: Durandum Abbatem de eadem re in Appendice ad Opera B. Lanfranci ſub finem, Adelmannum Epiſcopum B. i-xienſ. Epiſtola ad Berengarium. Cap. *Ego Berengarius*, de conſec. diſtinc. 2. Ordericum Vitalem hiſtoriæ lib. 4. ad ann. 1065. pag. 519. Innocentium Papam 3. cap. 10. de ſacro altaris myſterio. Nicolaum Harpsfeld. hiſtoriæ Anglo. ſæculo 11.

Pag. 4. *p* (*Dicebat enim panem & vinum, &c.*) Elegantiſſimum & lectu digniſſimum antiquitatis monumentum de Veritate Corporis & Sanguinis Chriſti Domini, in Venerab. Euchariſtiæ Sacramento, Epiſtolam dico Anaſtaſii cujuſdam monachi [ſi conjecturæ liceat indulgere] cœnobii SS. Sergii & Bacchi Andegavenſis, qua fidem ſuam profitetur, juverit evulgare.

Domino Geraldo Abbati olim filio, nunc Deo propitio Venerabili Patri, Frater Anaſtaſius, Domini, qui eſt, quod habet.

De Corpore & Sanguine Domini juſſiſti, venerande Pater, ut quidquid parvitas mea ſentit, immo quod credit, ſanctitati veſtræ patefaciat: hæc breviter pro modulo meo ſalva fidei puritate, accipiat. Credo ſacro-ſanctum Corpus Dominicum quod in altari quotidie ex Sacerdotis officio conſecratur, omni execrata dubitatione, veram ejus carnem eſſe, quæ paſſa eſt in cruce; & verum ejus ſanguinem, qui manavit ex latere, ut veritas ipſa teſtatus. *Ca-* Joan. 6. 52.
ro mea, inquiens, *vere eſt cibus, & ſanguis meus* Matth. 26.
vere eſt potus. Et qui manducat carnem meam, & 26.
bibit meum ſanguinem, in me manet & ego in eo. Marc. 14. 22.
Ad diſcipulos cum panem porrigeret; *Hoc eſt corpus* Luc. 22. 19.
meum, quod pro vobis tradetur. His igitur, & hujuſcemodi verbis dominicis fidem præbens, ſicut nullum corpus aliud pro noſtra ſalute traditum præter ſuum ſcio, ita ut præfatus ſum, nullam ejus aliam carnem quam quæ nata eſt de Maria Virgine, & reſurrexit de ſepulchro, manducari in remiſſionem peccatorum credo: neque alium ſanguinem bibi, quam qui profluxit de ejus latere non dubito. Qui vero autumant illud poſt conſecrationem panem eſſe materialiter, & Corpus Domini figuraliter tantum, & non veraciter: carnales carnaliter ſapientes, non parum contra fidem deſipiunt, eo quod magis ſuis corporalibus oculis, quam veritatis atteſtationibus credunt. Quod autem panis, & caro, ſacramentum, vel figura, tanta conſecratio dicitur, non ſolum non reprobo, verum etiam fidei ratione colligens, catholice amplector & approbo. Panem namque orthodoxe dici nemo qui probe ſapit, dubitat, cum eadem
veritas dicat: *Ego ſum panis vivus, qui de cœlo deſ-* Joan 6. 51.
cendi. Et panis quem ego dedero, caro mea eſt pro mundi vita. Sacramentum vero, quia ſub earum ſpecie viſibili quæ videntur, ſecretius virtute divina caro conſecratur, quatenus hoc ſit in veritate, quod creditur fidei virtute. Figura autem, dum aliud intelligitur, quam quod viſu corporali, & guſtu ſentitur. Quippe cum Agnus Dei Chriſtus qui in Patris dextera gloriatur, quique jam non moritur, & mors illi ultra non dominabitur; ob ſuæ paſſionis memoriam in myſterio tantæ immolationis immolatur. Ergo poſt tanti myſterii conſecrationem, ſic veram dominici corporis Euchariſtiam me credo ſumere, ut tamen nullo modo negem in figura, vel ſacramento eſſe. Alioquin ſi abſque ſacramento, vel figura, Dei Agnum dentibus vorari crederem, in magnum, ut ait Pater Auguſtinus, facinus incurrerem. Atqui eo uberius veritate fruor, quo plenius figuram, vel ſacramentum ineſſe, illuſtrante ſancto Spiritu, intueor. Hæc itaque Beatiſſime Pater, quæ dico quam pluribus Sanctorum Patrum dictis devotiſſime fulcirem; ni fateor, hujus Epiſtolæ prolixitatem formidarem. Tria ſolummodo eximiorum doctorum teſtimonia inferam; quatenus vobis ſatisfaciam me vel optime credere, vel ſolerti vigilantia, & ſagaci perquiſitione hæc indagaſſe, cautaque intelligentiæ lance penſaſſe. Beatiſſimus namque Cyprianus ad populum, in eo opere ubi de hoc ſapido gaudio loquitur; *hoc accipite*, inquit, *in pane quod pependit in ligno; & hoc accipite in calice, quod manavit ex latere.* Hæc eadem verba & ſenſa egregius Doctor Auguſtinus in ſermonibus ad Neophytos loquutus eſt. Sanctus vero Ambroſius in eo libro quem de Sacramentis edidit, ait: *Quia ipſa eſt caro Chriſti in Sacramento, & ſanguis, quæ in cruce pependit, & fluxit e latere, & quæ ex Virgine Maria ſumpta, & non alia*, inquit, *ſed ipſa.* Ecce, Pater Gerarde habes veraciſſima veraciſſimorum teſtimonia. Si autem te ſcire delectat, quomodo alii Patres noſtri hæc eadem ſentientes concordent: quære quæ Beatus Hilarius in octavo libro de Trinitate commendat: quæ Os aureum Papa Gregorius, in dialogorum libro quarto confirmat: Quæ ſanctiſſimus Cyrillus centum quinquaginta, qui in Epheſo ſunt congregati, prædicat: quæ magnus Leo Papa in ſermone ſeptimi menſis diſputat: quæ

divinæ legis interpres Hieronymus in expoſitione Exodi pronunciat: quæ venerabilis Beda in ſermone ſuo ventilat: quæ Paſchaſius vir Catholicus de eodem Sacramento clarificat. Quæ in libro de verbis Domini; quæ in expoſitione Joannis Evangeliſtæ ſermone vigeſimo ſexto; quæ in natale Innocentum; quæ in ep ad Bonifacium Epiſcopum; quæ in libro quarto de doctrina Chriſtiana, & quæ in trigeſimi tertii Pſalmi titulo prædictus Pater Auguſtinus examinando diſputat, diſputandoque examinat: ſi diligenter quæſieris invenies procul dubio, ut dixi, omnes concordare, & nullatenus diſcordare. Revera quia ab ubertate domus Domini inebriantur, nihil mirum ſi eadem ſancte, & pura, mellito gutture eructare gloriantur. Cæterum ſuper his, quæ te, Pater, jubente pro mea quantulacunque facultatula, pectore pleno fiduciæ, dixi; humiliter obſecro non mireris, ſi garrula Ariſtotelicorum vel Criſippeorum argumenta ttutinare, vel ex flumina Tullianæ eloquentiæ rivulum ducere, non perpendis: ſed memento quia ſimpliciter fructus carpimus in divinæ paginæ hortulo, quorum radices glorioſe fixę ſunt in cœlo. Vale.

Huc uſque epiſtola Anaſtaſii, ex pervetuſto codice MS. cœnobii SS. Sergii & Bacchi Andegavenſis Congregationis S. Mauri, ad Gerardum Abbatem [quod conjicio] S. Albini Andegavenſis, vivebat circa ann. 1081. Chronicum S. Albini in notis doctiſſimi Sirmondi ad Goffridi Vindocinenſ. lib. 4. epiſt. 10. *Anno 1100. obiit Girardus Abbas S. Albini V. Idus Januar. qui fuit Abbas ann. 9.*

pp [*Litteras miſerat &c.*] En Berengarii eaſdem litterę [ut quidem ſentio] ad B. Lanfrancum tum Becci Priorem tranſmiſſę, a codica manu exarata bibliothecę Regię depromptę.

FRATRI LANFRANCO
Berengarius.

PErvenit ad me, Frater Lanfrance, quiddam auditum ab Ingelranno Carnotenſi, in quo diſſimulare non debui admonere dilectionem tuam. Id autem eſt, diſplicere tibi, immo hęreticas habuiſſe ſententias Joannis Scoti de Sacramento altaris, in quibus diſſentit a ſuſcepto tuo Paſchaſio. Hac ergo in re ſi ita eſt, Frater, indignum feciſti ingenio, quod tibi Deus non aſpernabile contulit, præproperam ferendo ſententiam. Nondum enim adeo ſategiſti in ſcriptura divina cum tuis diligentioribus. Et nunc ergo, Frater, quamtumlibet rudis in illa ſcriptura vellem tantum audire de eo, ſi opportunum mihi fieret, adhibitis quibus velles, vel judicibus congruis, vel auditoribus. Quod quamdiu non fit, non aſpernanter aſpicias quod dico. Si hęreticum habes Joannem, cujus ſententias de Euchariſtia probamus, habendus tibi eſt hęreticus Ambroſius, Hieronymus, Auguſtinus, ut de cęteris taceam.

q [*Leone octavo*] Verius Nono.

r [*Hac eadem in Synodo Vercellenni, &c.*] Vercellenſi: de quo vide B. Lanfranci libellum *de Euchariſtia Sacramento*, infra poſitum. Necnon & ejuſdem argumenti tractatum Guitmundi Averſani libro 3.

ſ [*Denique in Concilio Turonenſi, &c.*] Quemadmodum proxime citati teſtantur auctores. Cui quidem Concilio interfuiſſe B Lanfrancum, Orderic. Vital. inter cæteros fidem facit, lib. 4. hiſt. fol. 519.

t [*Quod cum audiſſet Nicolaus 2. &c.*] Et hæc quidem a B. Lanfranco (quod ſuperius oſtenſum eſt) in libel. de Euchariſtiæ Sacramento deſcribuntur, referturque Berengarii confeſſio cap. 1. Nec mirum ſane, ſi hac ipſa tempeſtate, adeo fatale monſtrum emerſerit, quandoquidem exulatat probitas, peſſum ierant boni mores, & pecudum more cœno voluptatum pene omnes, Eccleſiaſtici potiſſimum viri, convolutabantur: atque adeo *Oportet hæreſes eſſe*, inquit, Apoſtolus, *ut qui probati ſunt, manifeſti fiant*: pœnam etenim peccati hæreſim unanimi conſenſione aſſerunt ſancti Patres. Tantis malis ut occurreret ſummus Eccleſiæ Paſtor Nicolaus, Concilium, vices illius gerente in Galliis Stephano Cardinali, voluit celebrari. Cujus antigraphum in folio membranaceo, a codica quodam avulſo, & cum blattis & tineis rixante, manu coæva exaratum, ne penitus intereat, his annotationibus (etſi forſitan ad rem haud ita faciat) inſuere non morabimur.

CONCILIUM ANDEGAVENSE.

AB Incarnatione Domini noſtri Jeſu Chriſti anno MLX. Indictione XIII. Kal. Martii Luna * f. X.
* XIII. IV. feria præſidente Stephano Catholicæ urbis Romæ Cardinali Presbytero, & Apoſtolicæ ſedis Vicario, in Baſilica ſancti Mauricii, ſociorumque ejus, ſancta Synodus, quæ ex præcepto Domini noſtri beatiſſimi ſummi Pontificis, & univerſalis Papæ Nicolai, Turonis, quæ eſt Metropolis Galliæ, convenit, propoſitis Sacro-Sanctis Evangeliis, & præmiſſis ad Deum intentiſſime precibus, diligenti conſideratione retractatis iis, in quibus Eccleſiarum ſtatus in toto pene orbe, & maxime in Galliis vacillare, & peſſundari videbatur, quæ breviter infra placuit annecti condigna ſollicitudine definivit.

CAPUT I.

SAncti Spiritus auctoritate ut credimus in Calcidonenſi Synodo ſententia de Simoniacis prolata, ſic ab omnibus obſervetur; quatinus quicunque deinceps pecunia, aut aliqua inconvenienta conventione ſeculari, aut quolibet modo contra canonicam cenſuram, Epiſcopatum, aut Abbatiam, aut Archidiaconatum, ſeu Archipresbyteratum, aut aliquam dignitatem Eccleſiaſticam, ſiva aliquem gradum, vel miniſterium, vel beneficium, quod nonniſi clericis habere ſanctorum Patrum ſancivit auctoritas, dare, vel accipere, quolibet modo canonibus contrario, tentaverit: & dans a proprio decidat gradu & dignitate; & accipiens miniſterium, ſeu beneficium male uſurpatum, nunquam recuperaturus amittat.

CAPUT II.

SI quis aut Epiſcopus, aut prælatus quiſlibet contra præfixam regulam aliquod Eccleſiaſticum miniſterium, vel etiam ipſam præbendam, quæ canonica dicitur, ordinare, aut dare voluerit, libere liceat clericis contradicere, & vicinorum Epiſcoporum judicium, vel, ſi neceſſe fuerit, ipſam quoque ſedem Apoſtolicam appellare.

CAPUT III.

ITem ut nullus Epiſcoporum, vel Prælatorum, aliquod novum beneficium de rebus ad jus Eccleſiæ pertinentibus ulterius præſumat contra canones alicui vendere aut dare. Quicumqua vero aliquid ad jus Eccleſiæ pertinens, ſub nomine beneficii, ſiva quolibet modo, ab Eccleſia alienare hactenus præſumpſit, ſi adhuc ſupereſt, aut reſtituat Eccleſiæ quod male ſubtraxit, aut canonica multetur ſententia.

CAPUT IV.

NUllus Eccleſiam magnam, vel parvam deinceps ſine conſenſu Epiſcopi, in cujus parochia eſt, a laicis præſumat accipera quolibet modo; ſed neque a clerico, vel monacho, ſeu laico, ſub precii alicujus venalitate. Quod ſi fecerit, & vendens, & emens ea careat.

CAPUT V.

COnfirmamus atiam ut nonniſi in unius civitatis Eccleſiis, quiſquam amodo aliquod clericale officium accipiat. Quod qui prævaricatus fuerit, canonica ultione feriatur.

CA-

CAPUT VI.

PRæterea ſi quis Epiſcoporum, Presbyterorum, Diaconorum, aut Subdiaconorum, poſt cognitum interdictum Domini noſtri Papæ Nicolai, mulieris cujuslibet carnali detentus copula, a miniſterio & beneficio altaris non ceſſavit, ſive deinceps cognoſcens prælibatum Apoſtolicæ ſedis interdictum; aut mulierem, aut miniſterium Eccleſiæ cum beneficio non ſtatim deſeruerit, nullam reſtitutionis in priſtino gradu veniam ſibi reſervaſſe cognoſcat.

CAPUT VII.

QUicumque autem clericorum deinceps in armis militaverint, & beneficium, & conſortium clericorum amittant.

CAPUT VIII.

QUicumque laicorum aliquid de iis quæ ad oblationem, vel eleemoſynam Eccleſiæ pertinent, ſive ſepulturam, ſive ſaltem tertiam decimarum partem poſſidere, vendere aut ſub nomine beneficii, alicui dare ulerius præſumpſerit, anathematis gladio feriatur.

CAPUT IX.

QUicumque conſanguineam ſuam, aut quam conſanguineus ſuus prius cognoverat, aut cujus ſanguineam carnaliter in conjugium accepit, vel deinceps acceperit; vel poſtquam cognovit, non ſtatim dimiſit, aut cognoſcens non dimiſerit; Aut qui uxorem alterius rapuit, ſeu rapuerit; vel qui ſuam uxorem, ſine judicio Epiſcopali dimittens, aliam duxit, vel duxerit: donec ſe fructuoſæ tradat pœnitentiæ, a Corpore & Sanguine Domini noſtri Jeſu Chriſti, & a liminibus Eccleſiæ ſe excluſum, & alienatum, & omnimodis ſicut putridum membrum a ſano corpore præciſum gladiu Spiritus, quod eſt verbum Dei, agnoſcat.

CAPUT X.

QUicumque monaſticæ religionis deſertor inventus fuerit, a regno Dei, & a conſortio Chriſtianorum, ſicut apoſtata, excludatur, & alienus exiſtat, donec reſipiſcens digne pœniteat: Similiter qui ejuſmodi digne pœnitentes recipere noluerit, tertio admonitus, ſi non adquieverit, a communione fratrum ſuſpendatur, ſive ſit Abbas, ſive Abbatiſſa, donec adquieſcat.

Ego Stephanus ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis Sacerdos vocatus, vice Domini mei Papæ Nicolai præſidens Synodo, his Conſtitutionibus a nobis canonice promulgatis, parvitatis meæ aſſenſum præbens ſubſcripſi. Deinde ſubſcripſerunt decem tam Archiepiſcopi, quam Epiſcopi.

Hactenus Concilium ex Bibliotheca SS. Sergii & Bacchi Andegavenſis monaſterii.

t (*Et eam ſe tenere juravit*) Berengarii publica confeſſio ſeu jusjurandum extat cap. Ego Berengarius de conſec. diſt. 2. atque in fine concilii Romani ſub Nicolao PP. 2. anno 1059. tum in cauſa Berengarii, tum maxime contra ſimoniacos celebrati. Alteram confeſſionem coram ſummo Pontifice Gregor. 7. ſeu potius (mea ſententia) partes legati in Gallia agente, Alexandri juſſu, præſidenteque concilio Turonenſi, emiſit Berengarius. Utramque eidem objicit B. Lanfrancus in lib. de Euchariſt. Sacramento, poſt initium.

u (*Scriptum poſtea condidit*) Sed tandem divina favente clementia ad bonam frugem rediiſſe commonſtrabimus ad epiſt. 51

x (*Libellum elegantem compoſuit*) Id produnt ſcriptores omnes, quotquot de B. Lanfranco ſcripſere. De hocce libello ad epiſt. 4. Porro non modo concilia illa generalia (velut ſupra oſtenſum eſt) verum etiam cœtus doctiſſimorum virorum privatim fuiſſe convocatos, quo Berengarii hæreſis refelleretur, adduceretur que ille ipſe ad Catholicam veritatem, ejuſdem Berengarii ad Aſcelinum, atque Aſcelini ad Berengarium binæ ex antiquis membranis abbatiæ Caſalis-benedicti noſtræ Congregationis excerptæ docent epiſtolæ; quas, ne pereant, hiſce annotationibus duximus intexendas.

EPISTOLA BERENGARII

AD ASCELINUM.

Fratri Aſcelino Berengarius.

LOnge aliter vobis ſcribendum fuerat, ſi mihi id liberum vis divina feciſſet, quod quia non fit, ſcribendum vobis utcumque putavi. Per vos igitur tranſiens diſpoſueram omnino nihil agere cum quibuſcumque de Euchariſtia priuſquam ſatisfacerem in eo Epiſcopis ad quos contendebam ſecundum Evangelicam & Apoſtolicam ſcripturam. Inde factum eſt, ut nihil pene vobis oppoſuerim, nihilque conſenſerim in colloquio illo, ad quod quam indigne tunc conveneras, ut omittam cæteros, ſi rem conſideres, non latebit: Inde factum eſt, ut etiam tacuerim ad damnabilem & ſacrilegam illam Willelmi ſententiam, quam pronunciavit, omnem hominem ad menſam Dominicam debere in Paſcha accedere. Ut ergo ad rem veniam, audivi nunc jactitare Willelmum quod negare nequiverim hæreticum eſſe Joannem Scotum; Quod falſum eſſe teſtis mihi es, ſi ſatis meminiſti verborum meorum, quamvis hæreticum habeas tu quoque Joannem Scotum, quam inconſiderate, quam impie, quam indigne ſacerdotio tuo non diutius te neſcire permittat, ille de quo Apoſtolus fidelibus promittit, *Sed & ſiquid aliter ſapitis, & hoc vobis Deus revelavit.* Sapis enim contra omnis naturæ rationes, contra Evangelicam & Apoſtolicam ſententiam: ſi cum Paſchaſio ſapis, in eo quod ſolus ſibi confingit Sacramento Dominici corporis decedere panis omnino ſubſtantiam. Verba autem mea de Joanne hæc fuerunt, non pervidiſſe omnia illius, ſicut etiam nunc verum eſt. Quæ autem vidiſſem ad eam rem pertinentia, recitare me poſſe ex ſcriptis aliorum quos præfixeram, habendos eſſe hæreticos in epiſtu-la ad Lanfrancum, ſi Joannes ille hæreticus haberetur. Cæterum ſi quid in illo viderem non ſatis delimatum, facile me improbaturum eſſe; hæc & vere dicebam & in nullam excuſſionem ex tranſitu venire contendebam propter cauſam ſuperius dictam; duo tantum protulit ille, ſicut noſti, vir optimus, quæ a me audita ad eum pervenerant. Convincere ipſa verba in conſecrationem panis inſtituta, non decedere Sacramento panis materiam, & non eſſe virgam Epiſcopalem animarum curam. Horum prius ego ſicut meminiſſe potes, confirmavi, & ita planum eſt ut ſufficiat hoc ſentire & convincere etiam puerulus in ſchola conſtitutus, qui vim juncturæ verborum non mediocriter calleat; de ſecundo, immo dixi & confirmavi & confirmo virgam illam eſſe animarum curam; ut facile advertere poſſet, qui vellet, quid ſentirem; & nunc quod apud Epiſcopos agere ſuſceperam, vellem ſi mihi tutum fieret, ſaltem apud vos agere in audientia quorumcumque; ſed quamdiu non poſſum, obſecro per nomen Domini ne falſum teſtem te facias quod Joannem illum ego damnaverim: moneoque ut caveas, & ab Evangelico illo væ: ut qui tenetis clavem ſcientiæ ipſi non intratis, & introeuntes introire non ſinitis. Memineris etiam illius propheticæ ad populum deteſtationis, ubi ait, Populus enim ad iracundiam provocans eſt, & filii mendaces qui dicunt videntibus, nolite videre, & aſpicientibus, nolite aſpicere, nobis ea quæ recta ſunt; Sicut ad me dixit in audientia tua Arnulphus veſter, ut permitterem vos ſicut inſtituti eſſetis, ſentire; quamquam totus in eo ſim, ne quis tranſgrediatur terminos Patrum, Evangeliſtæ, Apoſtoli, Ambroſii, Auguſtini, Hieronymi. Quod ita ſe habere, ſi mihi fiat copia tecum agere, quantum de

tuâ

tuæ vigilantia certiſſimus præſumo luce clarius pervidebis. Scripſi tibi hæc utcumque, interim opportunitatem à Domino colloquendi tibi expectans. Vale.

EPISTOLA ASCELINI

AD BERENUARIUM.

Domino Berengario Frater Aſcelinus.

LItteras tuas nuper lætus ſuſcepi; ſperans feſtinum nobis tuæ correctionis ſignificari gaudium: quibus perlectis lætitia mea verſa eſt in mœrorem, cum priſtinum adhuc affirmare non deſtiteris errorem; O Deus! ubi eſt illa vivacitas, illa ſubtilitas, illa prudentia; quibus affatim pollere ſolebas? cum etiam illa quæ in colloquio noſtro dicta ſunt, ut majora taceam, ſi non diſſimulas, oblitus ſis. Illam ſententiam Willelmi dico qua pronuncias dixiſſe, omnem hominem in Paſcha debere ad menſam dominicam accedere, quam ſi ſic proferret, ſacrilega utique judicari deberet: Sed hanc aliter fuiſſe prolatam teſtes ſunt qui interfuerunt: Tunc enim dictum fuit; quod & nunc teſtificamur, omnem Chriſtianum debere in Paſcha de menſa Dominica communicare, niſi pro aliquo crimine a ſe perpetrato a tam ſalubri ſequeſtretur convivio: hoc autem nullo modo fiat, niſi ſolo præcepto confeſſoris ſui; alioquin claves Eccleſiæ annullantur; Sed ut ad me redeam, omni re conſiderata, non indigne me ad prædictum colloquium conveniſſe credo; attuli enim mecum, quod quamdiu vixero, adjuvante divina virtute, certum, indubitabile, nulliſque eventibus violabile in ſacrario cordis retinebo, panem ſcilicet & vinum in altari Spiritus ſancti virtute per Sacerdotis miniſterium, verum corpus, verumque ſanguinem Chriſti effici: Quod ſcriptura atteſtante, ſatis evidenter probatur, ſi non ſiniſtra interpretatione temeretur: Joannem vero Scotum, nec inconſiderate, nec impie, nec indigne ſacerdotio meo habeo, quem toto niſu totaque intentione ad hoc ſolum tendere video, ut mihi perſuadeat, hoc videlicet quod in altari conſecratur, neque vere corpus, neque vere Chriſti ſanguinem eſſe, hoc autem aſtruere nititur ex Sanctorum Patrum opuſculis quæ prave exponit. Quorum illam ſancti Gregorii orationem hic annotari ſufficiat; Perficiant in nobis tua, Domine quæſumus Sacramenta quod continent, ut quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus. Quam exponendo prædictus Joannes inter cætera noſtræ fidei contraria, ſpecie, inquit, geruntur iſta, non veritate. Quod non catholice dictum, ſi bene tuam vigilantiam novi, non ignoras; præſertim cum id in ſæpe dicto colloquio non negaveris; quando eandem orationem cum expoſitione ſua ex Joannis libro recitavi, verum tunc quod & nunc objeciſti nobis te libellum illius nondum ad finem uſque perlegiſſe; unde ſatis mirari nequimus, te tantæ ſcilicet prudentiæ virum tantopere laudare quod ignoras: neque enim, ſi noveris, te laudaviſſe crediderim; Novit namque prudentia tua, ſic cavenda eſſe verba hæreticorum, ceu pocula veneficorum, quæ prius dulciter mulcent, ut poſtmodum letaliter noceant. Cæterum cum Paſchaſio aliiſque catholicis, non ſolum ſapio, ſed etiam veneror, & amplector verum corpus verumque ſanguinem Chriſti a fidelibus in altari ſumi ſub ſpecie panis & vini; ſed neque hoc ut dicis contra naturæ rationes ago, neque enim aliud naturam dixerim quam Dei voluntatem. Quis enim ſanè ſapiens cauſam rerum naturam vocet, aut non potius omnium naturarum, & ex natura ſui generis naſcentium voluntatem Dei eſſe fateatur: porro voluntas Dei tam efficax eſt & omnipotens, ut ejus velle ſolum fieri ſit. Ac per hoc voluiſſe illum aliquid feciſſe: *Omnia enim quæcumque voluit Dominus fecit*; voluit autem panem & vinum quod in altari ſancti Spiritus conſecratione per miniſterium Sacerdotis conficitur, vere ſuam carnem & ſanguinem potentialiter creari, creando vero quotidie myſtice immolari. Quod & ipſe patenter inſinuat in hujus Sacramenti exordio diſcipulis ſuis dicens; *Accipite & comedite: hoc eſt corpus meum*; ac ne leviter acciperent, vel qualecumque corpus putarent; membra enim Chriſti dicuntur quique fideles, ac per hoc corpus: adjecit claritudinem, & ait quod pro vobis tradetur: Similiter & de calice qui pro vobis effundetur. Ecce quomodo nos inſtruit Redemptor noſter, ecce quomodo aperit & exprimit quod corpus, quem ſanguinem nobis commendet: Panem & vinum diſcipuli carnalibus intuebantur oculis, & audiebant a veritate: hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur, & hic ſanguis meus, qui pro multis fundetur. Quid apertius? quid clarius? quid dulcius? O quam ſanum aſtruere! quam periculoſum niſi refellere, quod veritas aſſeverat; hoc Evangeliſtæ teſtantur, Apoſtoli concionantur, Sancti Doctores tractant, ſi recto intellectu percipiantur; Quiſquis autem illorum bene dicta prave interpretatus fuerit, quid de eis mereatur ipſe viderit. Neque vero mirari, vel diffidere debemus, Deum facere poſſe, ut hoc quod in altari conſecratur, virtute Spiritus ſancti, & miniſterio Sacerdotis uniatur corpori illi quod ex Maria Virgine Redemptor noſter aſſumpſit; quippe utrumque ſubſtantia corporea, utrumque viſibile, ſi reminiſcimur, nos ipſos ex corporea & incorporea, ex mortali & immortali ſubſtantia eſſe compactos, ſi denique firmiter credimus divinam humanamque naturam conveniſſe perſonam; Ediſſerat mihi cinis & pulvis ſecundi, vel tertii rationem, & tunc ſe ſufficere credat ad primi expeditionem, *Quis enim cognovit ſenſum Domini, aut quis conſiliarius ejus fuit?* Hæc tibi breviter reſponderim, oſtendens me cum Paſchaſio neque contra naturæ rationes, neque contra Evangelicam & Apoſtolicam ſapere ſententiam. Denique per nomen Domini me obſecras, ne faciam me falſum teſtem quod Joannem nobiſcum damnaveris. Quod libenter obſervabo, verum de hoc teſtis ſum vetus, quod ſupradictam illius expoſitionem in oratione Gregoriana ipſa veritate conſtrictus nobiſcum improbaſti. Ad ultimum, timeo ne illud væ Evangelicum unde me cavere mones, in caput tuum, quod abſit, retorqueatur; Clavem enim ſcientiæ volvens, ipſe non introire videris, quoniam univerſali Eccleſiæ diſſentis; & quibus perſuades quod ſentis, nimirum intreundi aditum claudis. Quod vero domnus Arnulphus Cantor ſubjecit, videlicet ut permitteres nos ſicut inſtituti eſſemus ſentire, bene & ſapienter protulit, tuæque ſaluti ſi velles compendioſe conſuluit, deterruiſſet enim te ſi poſſet, ne per te ſolum, vel ſi qui ſunt per tuos ſocios viam mutare niteteris quam Doctores noſtri tam Sancti, tam ſapientes, tam Catholici, adeo rectam, adeo delimatam, adeo protritam nobis oſtenderunt ut nullus qui eam tenuerit exorbitet, nullus qui non tenuerit non exorbitare nequeat. Sed hæc hactenus, nunc te familiariter exoratum velim, ut ab hac perverſa intentione deſiſtas, neve nobis inaudiras, vanaſque credulitates ingeras, neve tibi tam libere committas, Evangelicæ illius gallinæ alis nutriendum te humiliter ſubmittere non detrectes, ne præclarum illud ingenium quod tibi Deus conceſſit, infatuetur, & ideo foras ejiciatur, & ab omnibus conculcetur. Pudeat te patrocinari librum quem Vercellis in plenaria Synodo damnatum, te quoque propter eum hæreſis macula notatum audivimus. Redi ergo precor ad Catholicam & Apoſtolicam traditionem, ut & in te compleatur illud Apoſtolicum quod mihi direxiſti: ſed & ſi quid aliter ſapitis, & hoc vobis Deus revelabit.

Aſcelinum Uticenſem ſeu Monaſterii S. Ebrulfi in Normania Monachum ſenioris nepotem Berengario coætaneum, innuere videtur noſter Orderic. Vitalis lib. 6. hiſt. pag. 623. deſcripta illius cœnobii devaſtatione, hæc ſubdit: *Aſcelinus vero ſenex Uticenſem cremum cum paucis pauperibus incolis incoluit, & Aſcelinum nepotem ſuum, atque Guitbertum de Gacejo, & Harmonem de Telleja, alioſque pueros enutrivit: & communes literas, ut in illo loco quotidianum Deo ſer-*

vitium

vitam exſolveret, *docuit*. Sed vero Berengarii epiſtola ad Richardum quemdam monachum memoratur: ubi inter alia ſic de Aſcelino effatur: *Propter Aſcelinum dico, qui B. Auguſtini verba ad pravitatem ſui errores detorquere non timuit, ſicut quidam compatriota illius, qui apud Pictavum inter diſcutientes B. Auguſtini ſententiam, &c.* Hæc ex MS. Bibliothecæ Regiæ. Quibus verbis non ita obſcure Aſcelinum, opinor, Pictavenſem notat. De Guillelmo autem nihil eſt quod auſim aſſerere; Verum ſi conjicere liceat, dicam illum ipſum Guillelmum eſſe, qui & Abbas Cormelienſis poſtea fuit, cujus B. Lanfrancus meminit ſupra: & ad quem ſcribit epiſt. 57.

y (*Quod antiquitas Cadomum nuncupabat*) Cadomum, gallice *Caen*, urbs eſt ampla, atque literarum academia celebris, in Normannia inferiori ſita. Emendatius, expreſſiusque dici Campidomum Cenalis lib. 2. de re Gallica, perioche 4. demonſtrat. Scriptorum tamen authoritas, necnon vulgi uſus invaluit, ut conciſius Cadomum dicatur.

Porro hujuſce urbis nobiliſſimæ elegantiam ex doctiſſimo Papirio Maſſone in fluminum Galliæ deſcriptione, ſubjiciemus. *Argentam urbem*, inquit, *quinque leucis remotam petens, quæ in edito quidem loco ſita, declivis tamen eſt, qua parte in Olenam deſcenditur, qui continuato curſu Cadomum præclaram urbem Bajocaſſinæ diœceſeos interluit, ponteque jungitur e tribus fornicibus compoſito: De qua Armoricus Philippidos libro octavo.*

Villa potens, opulenta, ſitu ſpatioſa, decora
Fluminibus, pratis, & agrorum fertilitate,
Merciferaſque rates portu capiente marino,
Seque tot Eccleſiis, domibus, & civibus ornans,
Ut ſe Pariſio vix annuat eſſe minorem.

Qui vero ſitum Cadomi bene excuſſerit, illam judicabit & pulchram & amœnam ob Olenam flumen, qui bis quolibet die ob fluxum & refluxum Oceani inflatur. In quam urbem fluvius quoque alius nomine Udo *fluit, atque in Olenam labitur.* Lege ſi placet notas, ad epiſt. 2. Chronic. Beccenſe ante ann. 1063. pag. 3.

yy (*Dux unum Monachorum*) Celebris illius Monaſterii S. Stephani nihil plane ſupereſt antiquitatis: heu! furor petulantiſſimorum, ſceleratiſſimorumque Calviniſtarum omnia plane ædificia, ſuſque deque evertit, & chartas pene univerſas dilaceravit, igneve conſumpſit: Verum Religioſiſſimi ac non mediocriter eruditi viri D. de Renchy Cellerarii ejuſdem cœnobii, ac S. D. Doctoris ſtudio atque induſtria tandem reperta ſunt tabula fundationis, Privilegia Summorum Pontificum Alexandri 2. Honorii 3. Clementis 3. necnon & Rotradi Archiepiſcopi Rotomagenſis, & Henrici Bajocenſis Epiſcopi: quæ integra, ne diſperdantur, deſcribemus. Hæc vero ſunt apographa.

CHARTA FUNDATIONIS
Abbatiæ Sancti Stephani Cadomenſis, a Guillelmo Conqueſtore factæ.

QUiſquis Deo, ſeu pro Deo aliquid præſtat, non ipſum a ſe alienat, ſed potius in futurum eum ſpe vitæ æternæ multiplicandum conſervat: hoc agit pia creatoris largitas, & larga ejus erga creata pietas, qui cum bonorum noſtrorum non egeat; ſuus eſt enim orbis terræ, & plenitudo ejus; honorari tamen de noſtra ſubſtantia, immolarique ſibi ſacrificium laudis pro noſtra ſalute deſiderat: hortatur nos ut ei ſerviamus, tribuit quod pro collatis beneficiis ſuis ei retribuamus, quod tamen miſericors Pater quaſi alienum ſuſcipit, quaſi noſtrum rependit, in hoc ſeculo peccata remittens, in futuro centuplum accepturis, ſeipſum, & regnum cœleſte promittens. Qua ſpe ductus Ego *Vuillelmus* Anglorum Rex, Normannorum & Cœnomanorum princeps, cœnobium in honorem Dei, ac beatiſſimi Protomartyris *Stephani* intra burgum, quem vulgari nomine vocant *Cadomum*, pro ſalute animæ meæ, uxoris, filiorum, ac parentum meorum diſpoſui conſtruendum. Cui loco, ne divinæ Religionis cultura aliquando propter inopiam deſit, hoc modo ipſi impoſterum mea ſolicitudo proſpexit. Trado igitur præfato cœnobio villas juris mei cenſum, Roz, Alamanniam, Pontem divæ, Cathburgum cum colonis, & conditionariis, ſeu liberis hominibus, cum molendinis, aquis, pratis, paſcuis, ſilvis, ſeu omnibus reditibus; & conſuetudinibus ad eas pertinentibus, ſicut in meo dominio hactenus habui, & anteceſſores mei: & homines quidem duarum præmiſſarum villarum, videlicet cenſu, & Roz, qui francam terram non tenent, ad ſervitium Eccleſiæ, & Monachorum ita liberos, & omnino quietos concedo, ut numquam pro aliqua ſummonitione expeditionis vel alterius cujuſlibet rei ipſum ſervitium intermittant, niſi ego ipſe, per me, vel per brevem meum, Abbatem ſummoneam quatenus eos nominatim mihi mittat; & hoc intra fines Normanniæ tantum, & nominatum tantummodo pro neceſſitate belli ab extranea gente imminentis. Partem quoque Burgi trado, in qua præfatum Monaſterium conſtructum eſt, a muro in directum occidentem verſus, ſicut via protenditur, qua a veteri Beati *Stephani* Monaſterio, ad urbem Bajocenſem itur: & ea quoque via, qua itur ad Brithuvillam Sancti Michaelis, cum terris & omnibus conſuetudinibus de eodem burgo ad me pertinentibus: excepto quod extranei mercatores de omnibus quæ ſecunda feria ibi ement, & venundabunt, tamdiu quamdiu thelonearius ad ſtationem ſuam ſedebit, & Mercatores in communi mercato erunt, theloneum miniſtris, qui Majori burgo præerunt, apportabunt de ſingulis plauſtris, & aſinis, * f. * quæ
quo venalia ligna ferent, lignum unum, villarium cum omni territorio ſuo, & de eodem hominum ſervitia, ut ſervientes mei, qui ibi manent, mihi * i. * ſerviunt.
ſervient, & propter ſervitium meum non remaneat. In magno quoque burgo domum *Turſtini Legrim*; & domum molendini de *Darneſteil* cum ipſo Molendino; & Molendinum quod fuit *Ramardi*. Hæc omnia quieta ab omni conſuetudine, de pratis juris mei tria jugera ad hulmum pratum *Brendac*, præter ea quæ ad ſupradictas Villas * pertinebat alveum vete- f. * pertinebant.
ris uldun, a villa venintro uſque in Olnam fluvium, cum tribus molendinis in eodem factis. Terram *Vuillelmi Paveth*, quam de me tenet Cadomi, & Cluillæ. In territorio Brithuvillæ allodium, quem *Rogerius Calvus* ibi tenet. In territorio Braci terram *Vuillelmi Deslanda*: Allodium quoque quod *Lupus* tenet, in Benero & Walmereto, cum parte Eccleſiæ ad eum pertinente. In territorio Curlei terram *Vuillelmi Camerarii*. In territorio Balduenti vineam, cum domo vinitoris, quam *Hubertus Dapifer* de me habuit. In Barbefloth duas menſuras terræ. In territorio de Boſeval allodium *Rodulphi filii Anſeredi*. In villeriis, & in mara terram, quam ibi tenet *Vuillelmus Graſſus*. Terram quoque quam habuit *Hugo de Rozel*. In Graymulla Silvam de malo pertuoſo, & de Tortavalle, & de Folonia, & de Caſneto, cum aquis, & terris, ſeu omnibus ad eas pertinentibus; hac conditione ſervata, ut Monachi ipſius Cœnobii ipſas ſylvas nullo tempore deſtruant, vel deſtrui jubeant: propter ipſam terram colendam, ſive inhabitandam, retentis in meo dominio cervis, capreolis, & apris ſilveſtribus. Decimam de Fredetnaco. Servitium de terra, quam *Boſelinus de Dyva* tenet in villeriis, & Guarinuilla. Concedo quoque fieri ad opus præfati Monaſterii mercatum in villa cui Balte nomen eſt. In territorio Cadomi feriam trium dierum, ita ut quoties quilibet horum trium dierum in ſecunda feria evenerit, totum mercatum magni burgi ſit ſancti Stephani. In civitate Rothomagi concedo fieri Cellarium unum ſuper Sequanam quietum ab omni conſuetudine; & habitantes in eo quietos: tam in terra, quam in aqua, per totam terram meam. Concedo quoque domum, cum viridario, quam dedit eidem cœnobio, in eadem civitate

iare *Bernaldus* filius *Oſpaci*. Et ſex jugera prati, quæ idem dedit ad Batpalmas; & domum quam dedit *Vuillelmus* Canonicus filius *Svevi*. In territorio Lireti hoſpitem unum cum terra ſua; & quatuor arpentos, & dimidium de vinea & unam acram terræ intra idem territorium. In Auduta fluvio, concedo fieri Molendina duo, ita ut tantum ſpatium de aqua remaneat liberum, quatenus quoquomodo aqua ſe habeat convenienter poſſint per illud ſpatium aſcendere, & deſcendere tam naves, quam piſces. Concedo etiam totum allodium, quod tenent *Oſmundus Aculeus* Ricardus, & Rogerius. In territorio Calvimontis ſuper divam; & etiam totum illud quod tenent quicumque allodiarii infra leugam pontis divæ. In terra Anglorum in Comitatu de Devenefira manerium quod vocatur Northam. In Comitatu de Dorleta duo Maneria, unum quod vocatur Francona, & aliud quod vocatur Biencona. In Comitatu de Sommerſeta. In territorio Cruceræ decem hidas terræ, & Eccleſiam cum omni decima ejuſdem territorii. In Comitatu de Wlteſira Eccleſiam de Coſham cum omni terra; & decima ad eam pertinente. Concedo quoque in Comitatu de Norfſot manerium, quod vocatur Welles, quod dedit prædicto Cœnobiu *Vuillelmus de Scoeis*, cum Eccleſia de Motthona & terra cum decima eidem Eccleſiæ pertinente in Eſſeſſa. Item concedo in Comitatu de Eſſeſſa Mane-

f. * in Londonia. riolum, quod vocatur Panſella, & * Illundoma quandam terram, quæ fuit leureth, ſitam prope Eccleſiam ſancti Petri, quietam de Gelrh, & Deſcot, &

f. * quam de omni alia conſuetudine, * quæ dedit *Vualleramnus* filius *Ramnulfi*, cum decima totius terræ ſuæ, quam habet in Anglia, tam pro anima ſua, quam pro mea. Signum † *Vuillelmi* Regis. Signum † *Mathildis* Reginæ. S. *Joannis* † Archiepiſcopi. S. *Roberti* † Comitis filii Regis. S. *Vuillelmi* † Comitis filii Regis. Signum *Lanfranci* † Archiepiſcopi. S. Odonis † Bajocenſis Epiſcopi. S. *Hugonis* † Lexovienſis Epiſcopi. Signum *Gisleberti* † Ebroicenſis Epiſcopi. S. *Roberti* † Sagienſis Epiſcopi. S. *Michaelis* † Abrincenſis Epiſcopi. S. *Gauffridi* † Conſtantienſis Epiſcopi. S. *Roberti* † Comitis de Moretomo. S. *Rogeri* † Comitis de Monte Gomerico. S. *Rogeri* † de Bellomonte. S. *Roberti* † Comitis de Mellent. S. *Henrici* † de Belloote. S. *Hugonis* † de Gormaco. S. *Vualteri* † Gitardi. S. *Ricardi* † Abrincenſis Vicecomitis. S. *Hugonis* † Comitis. S. *Vuillelmi* † Comitis Ebroicenſis. S. *Vuillelmi* † de Bretolio. S. *Roberti* † Ancenſis Comitis. S. *Roberti* † de Belleſme. S. *Hugonis* † de Montefortim. S. *Hugonis* † de Grente meſnil. S. *Nigelli* † de Conſtantino. S. *Vuillelmi* † Dunelenſis Epiſcopi. S. *Ricardi* † de Corcejo. S. *Vuillelmi* † Criſpini. S. *Ingelranni* † filii Huberti. S. *Vilani* † Comi-

f. Ferrariis. tis. S. *Vuillelmi* † de Warenna. S. *Henrici* * de Ferraria.

Privilegium Honorii III. ſive Alexandri II.

Quo Monaſterium S. Stephani Cadomenſis, a juriſdictione Epiſcopali eximitur.

HOnorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis Abbati, & Conventui Cadomenſi, Bajocenſis diœceſis, ſalutem & Apoſtolicam benedictionem. Devotioni veſtræ volumus eſſe notum; quod nos juxta veſtrarum precum inſtantiam privilegium bonæ memoriæ *Alexandri* Papæ 2. prædeceſſoris noſtri, ſicut in ejus proſpeximus contineri regeſto, de fratrum noſtrorum conſilio, de verbo ad verbum fecimus præſentibus annotari: cujus privilegii tenor talis eſt. *Alexander* Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, dilecto in Chriſto filio *Lanfranco* Abbati, ſuiſque ſucceſſoribus regulariter promovendis in perpetuum. Quiſquis divina inſpiratione compunctus, relictis ſeculi hujus actionibus, ad Deum converti feſtinat, ita cum charitate ab Apoſtolica ſede, cui licet indigni præſidemus, ſuſcipiendus eſt, & blandis per omnia conſolationibus reſovendus, ut in ea: quam elegit, Deo adjuvante, delectetur converſatione perſiſtere; & quod ſemel cepit uſque in finem irreprehenſibiliter, valeat exhibere. Unde quia Chariſſime fili *Lanfrance* Abbas, in tantam te excreviſſe religionem cognoſcimus, ut non ſolum de propria ſalute ſtudioſus exiſteres, verum etiam communem Nota.
vitam eligentibus Monaſterium conſtrueres, ac forma religionis provideres, inclinati precibus tuis Monaſterium tuum, quod in honorem Beati Protomartyris Stephani a glorioſo *Vuillelmo* Principe Normanorum, ac victorioſſimo Rege Anglorum, Cadomi conſtruitur, ac largitate poſſeſſionis ditatur, ſub tutela, & defenſione ſanctæ ſedis Apoſtolicæ recipimus; ſtatuentes nullum Eccleſiaſtica ſeu ſeculari prædicum dignitate, in rebus, vel diſpoſitione ejuſdem Monaſterii, aliquam habere poteſtatem, ſed omne jus ipſius Monaſterii ad ſollicitudinis tuæ, tuorumque ſucceſſorum ſtudium decernimus pertinere. Qui nimirum ſi alicujus Epiſcopi moleſtia prægravatus tu, vel ſucceſſores tui fueritis, ſanctamque Apoſtolicam ſedem appellaveritis, nulli ulterius Epiſcoporum liceat contra vos litem provocare, donec cauſa veſtra ante Papam deferatur, ejuſque judicio diffiniatur, & hac præſentis privilegii noſtri pagina ſtatuimus, ut Bajocenſis Epiſcopus præ qualibet Abbatis, vel Monachorum culpa, prælatum Monaſterium non præſumat excommunicare, vel divinum in eo officium prohibere. Quod ſi Abbas, vel congregatio ordini & profeſſionibus ſuis contraria geſſerit, & Abbas, vel ſe, vel Monachos ſuos regulariter emendare neglexerit, Bajocenſis Epiſcopus ſecreto, atque amicabili colloquio, ut ſe, vel ſubjectos ſuos corrigat, admoneat; porro ſi paternæ admonitioni obedire contumacia pertinaci contempſerit, non quidem eum Bajocenſis Epiſcopus ad ſuæ Eccleſiæ ſynodum convocet, ſed rem ad Rothomagenſem Archiepiſcopum, ſeu ad totius Provinciæ univerſale Concilium perferat; ut eorum conſilio, auctoritate, diffinitione, audiat, diſcat, accipiat, quid agi ſive ſtatui de eo oporteat: ſententia tamen de Capitalibus Apoſtolicæ ſedi reſervata. Ad quem Bajocenſem Epiſcopum nihil aliud ipſius Monaſterii pertinere decernimus, niſi Abbatis, & cæterorum qui ibidem ſunt promovendi, ordinationes, ſacri chriſmatis donum, & Eccleſiarum dedicationes laicorum, qui criminalia peccata incurrerint, conſilia, & pœnitentiarum injunctiones. Si vero prænominatum Bajocenſem Epiſcopum claruerit eſſe ſimoniacum, vel ab Apoſtolica ſede excommunicatum, vel ſi ipſe Epiſcopus alicujus malitiæ ſtudio eorum ordinationes ultra ſpatium unius menſis diſtulerit, tunc liberam habeant poteſtatem adeundi Romanum Pontificem, vel quemcumque Religioſum Epiſcopum elegerint. Si quis igitur temerario auſu hujus noſtræ ſanctionis ſcriptum violare præſumpſerit, auctoritate Beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli, ſciat ſe innodatum vinculo excommunicationis, quouſque dignos pœnitentiæ fructus ſanctæ Apoſtolicæ ſedi repræſentaverit.

Ejuſdem Honorii literæ, quibus immunitates confirmat cœnobii S. Stephani Cadomenſis.

Honorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei:

REligioſam vitam eligentibus Apoſtolicum convenit adeſſe præſidium, ne forte cujuſlibet temeritatis incurſus, aut eos a propoſito revocet, aut robur, quod abſit, ſacræ Religionis infringat: ea propter, dilectiſſimi in Domino filii, veſtris juſtis poſtulationibus clementer annuimus & Monaſterium ſancti Stephani Cadomenſis, in quo divino mancipati eſtis obſequio, ad exemplar fœlicis memoriæ Alexandri Papæ tertii prædeceſſoris noſtri, cujus privilegii tenorem in ejus perſpeximus contineri regeſto, in jus & tutelam beati Petri, & noſtram ſuſcipimus, & præſentis ſcripti privilegio communivimus:

ſtatuentes ut quaſcumque poſſeſſiones, quæcumque bona idem Monaſterium inpræſentiarum juſte, ac canonice poſſidet, aut in futurum conceſſione Pontificum, largitione Regum, vel principum, oblatione fidelium, ſeu aliis juſtis modis, præſtante Domino, poterit adipiſci, firma vobis, veſtriſque ſucceſſoribus illibata permaneant. Ad hæc prædicti Anteceſſoris noſtri veſtigiis inhærentes ſtatuimus nullum Eccleſiaſtica ſeu ſæculari præditum dignitate in rebus, vel diſpenſatione Monaſterii prælibati, aliquam habere præter Romanum Pontificem, poteſtatem; ſed omne jus ipſius Monaſterii ad ſollicitudinis noſtræ ſucceſſorumque noſtrorum decernimus ſtudium pertinere. Si autem alicujus Epiſcopi moleſtia prægravati fueritis, ſanctamque Apoſtolicam ſedem appellaveritis, donec cauſa veſtra ad Romanum deferatur Pontificem, & ab eo, vel de mandato ipſius terminetur, nulli ulterius Epiſcoporum liceat contra vos litem movere. Prohibemus etiam ne Bajocenſis Epiſcopus pro qualibet Abbatis, vel Monachorum culpa, eos præſumat excommunicare, vel in monaſterio divinum officium prohibere. Obeunte vero te nunc ejuſdem loci Abbate, vel tuorum quolibet ſucceſſorum, nullus ibi aſtutia qualibet ſubreptionis ſeu malitia præponatur, niſi quem fratres communi aſſenſu, vel fratrum pars ſanioris conſilii ſecundum Dei timorem, & Beati *Benedicti* Regulam providerint eligendum. Prætcrea liberas & abſolutas perſonas e ſæculo fugientes liceat vobis ad converſionem veſtram ſuſcipere, & eas abſque ullius contradictione in veſtro collegio retinere. Chriſma vero, oleum ſanctum, dedicationes Eccleſiarum, conſecrationes altarium, ordinationes Monachorum, & Clericorum veſtrorum, qui ad ſacros ordines fuerint promovendi: laicorum etiam qui criminalia peccata incurrerint, conſilia, & pœnitentiarum injunctiones a Bajocenſi ſuſcipietis Epiſcopo, ſiquidem catholicus fuerit, & gratiam, atque communionem Apoſtolicæ ſedis habuerit, & ea gratis, & abſque ulla pravitate vobis voluerit exhibere: alioquin liceat vobis, quem malueritis Catholicum adire Antiſtitem, qui noſtra fultus auctoritate quod poſtulatur indulgeat: & maxime ſi ordinationes Monachorum, & Clericorum veſtrorum ultra unius menſis ſpatium, ſecundum quod ab eodem Anteceſſore noſtro ſtatutum eſt, Epiſcopus Bajocenſis diſtulerit. Decernimus ergo ut nulli omnino hominum liceat præfatum Monaſterium temere perturbare, aut ejus poſſeſſiones auferre, vel * Abbatias retinere, minuere, ſeu quibuſlibet vexationibus fatigare, ſed illibata omnia, & integra conſerventur eorum, pro quorum gubernatione, ac ſuſtentatione conceſſa ſunt uſibus omnimodis profutura, ſalva ſedis Apoſtolicæ auctoritate; ſi qua igitur in futurum Eccleſiaſtica, ſecularisve perſona, hanc noſtræ conſtitutionis paginam ſciens contra eam temere venire tentaverit ſecundo, tertiove commonita niſi præſumptionem ſuam digna ſatisfactione correxerit, poteſtatis, honoriſque ſui dignitate careat, reamque ſe divino judicio exiſtat de perpetrata iniquitate cognoſcat; & a ſacratiſſimo corpore ac ſanguine Dei, & Domini Redemptoris noſtri Jeſu Chriſti aliena fiat; atque in extremo examine diſtricte ſubjaceat ultioni. Cunctis autem eidem loco ſuo jura ſervantibus ſit pax Domini noſtri Jeſu Chriſti, quatenus & hic fructum bonæ actionis percipiant, & apud diſtrictum Judicem præmia æternæ pacis inveniant. Amen.

f. * Abbatiam.

Ego *Honorius* Catholicæ Eccleſiæ Epiſcopus.

† Ego *Guido* Præneſtin. Epiſcopus.

† Ego Octavianus Sanctorum Sergii, & Bacchi Diaconus Cardinalis.

† Ego Stephanus Baſilicæ duodecim Apoſtolorum Presbyter.

† Ego Gregorius .... Presbyter.

Datum Laterani per manum Willelmi ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Vice-cancellarii III. Idus Junii, Indictione IX. Incarnationis Domin. ann. MCCXXI. Pontificatus vero Domini Honorii Papæ in anno quinto.

Privilegium Clementis Papæ VI.

Quo S. Stephani Cadomenſis Abbatibus inſignia Pontificalia permittit.

CLemens ſervus ſervorum Dei ad perpetuam rei memoriam ſanctæ Romanæ Eccleſiæ matris Eccleſiarum omnium & magiſtræ, licet immeriti regimini præſidentes, earum ſtatum libenter honoris impendiis promovemus, & quæ dubietatis anfractu materiam litigiorum eis pro tempore poſſent inferre, declarando quantum nobis poſſibile redditur, ſummovemus. Dudum ſiquidem dilectorum filiorum *Roberti* Abbatis, & Conventus Monaſterii ſancti *Stephani* de Cadomo ordinis ſancti Benedicti *Bajocenſis* diœceſis, inſinuatione percepto quod præfatum Monaſterium inter alia partium illarum Monaſteria erat nobile, & inſigne, & in eo magna pars capitis glorioſiſſimi protomartyris præfati ſancti *Stephani*, nec non capitis beatæ *Margaretæ* Martyris, prout in illis partibus communis fidelium opinio aſſerebat; multæque aliorum ſanctorum reliquiæ honorabiliter ſervabantur: propter quæ ad ipſum Monaſterium ſæpius undique cum magna devotione confluebat multitudo fidelium copioſa: eratque etiam in dicto Monaſterio corpus recolendæ memoriæ *Guillelmi* Regis Angliæ Principalis ejuſdem Monaſterii fundatoris venerabiliter tumulatum; qui dudum exiſtens Dux Normanniæ cœpit regnum Angliæ vi armorum: dicti quoque Abbas & Conventus in eodem Monaſterio, ac tredecim parochialibus Eccleſiis & locis earum, ac capellis eis adjacentibus legitime haberent, & poſſiderent, ac habuiſſent & poſſediſſent hactenus, tam ipſi quam eorum prædeceſſores continuo, libere, pacifice, & quiete, & a tanto tempore, cujus initii memoria non extabat, juriſdictionem ſpiritualem, & Eccleſiaſticam, ac correctionem in Clericos, & perſonas Eccleſiaſticas delinquentes ibidem: a qua quidem juriſdictione, & eorum officiali, non ad Epiſcopalem, ſed Rothomagenſem eorum metropoliticam, ſeu ad Apoſtolicam ſedem conſuetum erat, & fuerat regulariter a dicto tempore hactenus appellari. Necnon dictarum Eccleſiarum collatio, earumque curæ commiſſio, viſitatio, & procuratio ad Abbatem, & Conventum pertinebant. Eoſdem nos volentes tam perſonam Roberti Abbatis ipſius multiplicium virtutum meritis & ſinceræ dilectionis, quam ad nos & Romanam gerebat, prout gerit, Eccleſiam affectu ferventi, exigentibus; quam Monaſterium prædictos, conſideratione præmiſſorum ſpecialibus privilegiis, & honoris impendiis decorare, eorumdem Roberti Abbatis, & Conventus in hac parte ſupplicationibus inclinati eidem Roberto Abbati, & ſucceſſoribus ſuis Abbatibus ejuſdem Monaſterii, qui eſſent pro tempore, ut idem Robertus, & illi mitris aureis, ſive deauratis, laminas, & gemmas habentibus, & aurifrigiatis, & planis, annuloque & ſandaliis, & aliis Pontificalibus inſigniis in Miſſarum, & horarum aliarum ſolemniis, temporibus congruis ubicumque, præterquam in Conciliis Provincialibus, & ſynodis Epiſcopalibus: necnon in iiſdem Conciliis, & Synodis hujuſmodi, planis mitris ut perpetuo; necnon in Monaſterio, Eccleſiis, ac locis Eccleſiarum prædictis in Miſſa, Veſperis, & Matutinis, & menſa benedictionem ſolennem facere, & impendere etiam perpetuo libere valerent; dummodo aliquis Antiſtes, vel legatus ſedis Apoſtolicæ præſens non exiſteret; quacumque conſtitutione in contrarium edita non obſtante, auctoritate Apoſtolica de ſpeciali gratia duximus indulgendum. Et ad indicium hujuſmodi a ſede prædicta obtenti privilegii, volumus quod dicti Abbas, & Conventus nobis, noſtriſque ſucceſſoribus, ſingulis bienniis perſolverent unam unciam auri. Cum autem ſicut ejuſdem Roberti Abbatis nobis exhibita petitio continebat, ab aliquibus revocetur in dubium in hujuſmodi clauſula, *dummodo aliquis Antiſtes, vel Legatus ſedis Apoſtolicæ præſens non exiſteret*, ad omnes præcedentes clauſulas referatur nobis idem Abbas

bas humiliter ſupplicavit ut dubium hujuſmodi declarare, ac etiamſi, & in quantum opus fuerit, quoad alba Pontificalia per Robertum Abbatem, & ſucceſſores ſuos prædictos in eiſdem Conciliis, & Synodis deferenda conceſſionem hujuſmodi ampliare, providere de benignitate Apoſtolica dignaremur. Nos itaque ad omnem dubietatis ſcrupulum auferendum, tenore præſentium declaramus, noſtræ intentionis fuiſſe & eſſe, ut Abbas & ſucceſſores ipſius prædicti, mitris aureis, ſive deauratis, lammas, & gemmas habentibus, ac aurifriſiatis & planis, annuliſque, & ſandaliis, ac aliis Pontificalibus inſigniis, horis ad hæc aptis, ubicumque, etiam in præſentia diœceſani, vel cujuslibet alterius Antiſtitis, præterquam in Provincialibus Conciliis, & Synodis Epiſcopalibus, & in eiſdem Conciliis, & Synodis planis mitris uti poſſint: & quod dicta clauſula, *dummodo aliquis Antiſtes, vel Legatus ſedis Apoſtolicæ* præſens non *exiſteret*, ad immediate præcedentem clauſulam, videlicet de benedictione ſolemni tantummodo, & nullatenus ad alias præcedentes clauſulas referatur. Et nihilominus eiſdem Roberto Abbati, & ſucceſſoribus ſuis prædictis, quod in eiſdem Provincialibus Conciliis, & Synodis etiam hujuſmodi albis Pontificalibus perpetuo uti poſſint, quacumque conſtitutione contraria non obſtante Concedimus tenore præſentium auctoritate Apoſtolica de gratia ampliori. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ declarationis, & conceſſionis infringere, vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum apud villam novam Avinionenſem, die decimo Calendas Julii, Pontificatus noſtri, anno quinto.

Confirmatio immunitatum Monaſterii S. Stephani Cadomenſis, ab Archiepiſcopo Rotomagenſi conceſſa an. 1170.

ROtrodus Dei gratia Rotomagenſis Archiepiſcopus, præſentibus & futuris ſalutem: plurimum confert Eccleſiis, & Monaſteriis, perſonis quoque tam Eccleſiaſticis, quam ſecularibus, ea quæ illis a Catholicis viris conferuntur, ad memoriæ conſervationem litteris annotari: ne delente ea quæ facta ſunt oblivione, quod ſtabile fuit, & ratum in quæſtionem revocetur, inde ſiquidem eſt quod piis petitionibus filiorum noſtrorum *Guillelmi* Abbatis, & Conventus ſancti Stephani de Cadomo, benignum præbentes aſſenſum in ſcriptum redigimus, & munimine ſigilli noſtri corroboramus ea quæ novimus in Epiſcopatu Bajocenſi pertinere ad poſſeſſionem, & jus, & eleemoſynam beati Stephani de Cadomo, tam in Eccleſiis quam in decimis, pratis, aquis, ſylvis, paſcuis, molendinis, domibus, terris, & earum habitatoribus. Quæ etiam ab illuſtriſſimo *Guillelmo* Rege Anglorum, Principe Normanorum, & Cœnomanorum, eidem Cœnobio confirmata ſunt, & ab aliis nobilibus viris, & præcipue a venerabilibus *Odone*, & *Henrico* Epiſcopis Bajocenſibus: hæc igitur ſunt, quæ a præfato cœnobio poſſeſſa cognoſcimus, & in perpetuum poſſidenda libere, & quiete, & abſolute a ſynodico debito, & circata, cæteriſque conſuetudinibus ad jus Epiſcopale pertinentibus, eidem Cœnobio concedimus, & confirmamus; videlicet Eccleſia ſancti Nicolai in Burgo Cœnobii, & Eccleſia villarii, & duæ partes omnium decimarum quæ ſunt de feodo ejuſdem Cœnobii, per totum territorium Cadomi, & Villarii, & Eccleſia de Bretevilla Orgoilloſa, cum Capella de Petot, cum decimis, & omnibus pertinentibus ſuis, & Eccleſia de Alneto, & tota decima parochiæ, cum pertinentibus ſuis, & duæ Eccleſiæ de Allemania, & earumdem parochiarum omnes decimæ, cum pertinentiis ſuis, & Eccleſia de Icio, cum Capella de Bracio, & tota decima parochiæ, cum pertinentiis ſuis: Eccleſia etiam de Caburgo, & antiqua Capella de Burgo divæ, & Eccleſia ſanctæ Mariæ de Buiſſon juxta matrem villam. Præterea etiam eidem Cœnobio confirmamus jura Epiſcopalia in Eccleſia de Cenſio, ſcilicet Synodum, & Circatam, cæteraſque conſuetudines, quas in præfatis Eccleſiis idem Cœnobium habet.

Confirmat Bajocenſis Epiſcopus privilegia, poſſeſſiones &c. Cœnobii S. Stephani Cadomenſis.

HEnricus Dei gratia Bajocenſis Epiſcopus omnibus Chriſtianæ Religionis cultoribus ad quos præſens carta pervenerit, perpetuam in Domino ſalutem. Ne in oblivionem veniant quæ geruntur uſus habet, & communis conſideratio utilitatis expoſcit, ut ſcripturæ ſerie debeant annotari. Inde ſiquidem eſt quod in ſcriptum duximus redigenda munimine ſigilli noſtri corroboranda: ea quæ novimus in diœceſi noſtra pertinere ad poſſeſſionem, & jus, & eleemoſynam Cœnobii Beati *Stephani* de Cadomo, tam in Eccleſiis, quam in decimis, pratis, aquis, ſylvis paſcuis, molendinis, domibus, terris, & earum habitatoribus: quæ etiam ab Illuſtriſſimo *Vuillelmo* Rege Anglorum, Principe Normanorum, & Cœnomanorum, confirmata ſunt, & ab aliis nobilibus viris, & præcipue a Venerabili Odone prædeceſſore noſtro Bajocenſi Antiſtite. Hæc igitur ſunt quæ a præfato Cœnobio poſſeſſa cognoſcimus, & in perpetuum poſſidenda concedimus & confirmamus. Videlicet Eccleſia S. Nicolai in Burgo Cœnobii, & Eccleſia Villarii, & duæ partes omnium decimarum, quæ ſunt de feodo ejuſdem Cœnobii per totum territorium Cadomi, & Villarii: & Eccleſia de Tortuvalle, & tota decima parrochiæ, cum pertinentiis ſuis: & Eccleſia de Folonia, & tota decima parrochiæ, cum pertinentiis ſuis: & Eccleſia de Alneto & tota decima parrochię cum pertinentiis ſuis: & Eccleſia de Bretevilla Orgoilloſa, cum capella de putot, cum decimis, & omnibus pertinentiis ſuis: & duę Eccleſię de Allemania, & earumdem parrochiarum omnes decimę, cum pertinentiis ſuis: & Eccleſia de Icio, cum Capella de Brachio, & tota decima parrochię, cum pertinentiis ſuis: Eccleſia etiam de Cadburgo, & antiqua Capella de Burgo divę; & Eccleſia ſanctæ Mariæ du Buiſſon juxta matrem villam. Has equidem Eccleſias a Synodico debito, & circata, cęteriſque conſuetudinibus ad jus Epiſcopale pertinentibus liberas, & abſolutas in perpetuum permanere Cœnobio prętato concedimus, & confirmamus. Pręterea etiam eidem Cœnobio confirmamus jura Epiſcopalia in Eccleſia de cenſio, ſcilicet Synodum & circatam, cęteraſque conſuetudines, quas in pręfatis Eccleſiis idem Cœnobium habet. Hanc etiam dignitatem cum prędictis Cœnobium prętatum, nobis confirmantibus, obtinet ut Chriſma ſanctum & oleum quod a nobis acceperit, prędictarum Eccleſiarum Presbyteris in ſancto Sabbato paſchę diſtribuat. Clerici autem pręſcriptarum Eccleſiarum ſic libere & quiete veniant ad Synodum, ne ſub aliqua occaſione ab eis pecunia requiratur. Item prędicto Cœnobio Confirmamus proceſſiones in ſancta Pentecoſte de Ceuſio, & proceſſiones de Allemania, & proceſſiones de Icio, cum earumdem villarum membris, & adjacentiis. Confirmamus etiam prędicto Cœnobio duas partes decimarum ſcodii ſui in Ruſcavilla, & in Curlejo, & Amblia, & in Petraponte, & in Bavento, in Billejo, in Vaumereto, in Geanuilla, & in tota terra Rogerii Calvi, & Bretevilla ſuper Liſam. Nihilominus etiam cœnobio prętato Concedimus, & Confirmamus has libertates de Pontificali jure juxta ſtatuta prędeceſſorum noſtrorum, in univerſis hominibus Cœnobii, in Burgo Monachorum, ſive in Villano, vel alibi in territorio Cadomi, & in Venuntio, & in Francavilla habitantibus, videlicet cum alicui prędictorum hominum de peccatis criminalibus, & vel non criminalibus, ſive de aliquibus forisfacturis convicti, vel confeſſi fuerint, ſi pecunia inde exigenda fuerit, Abbati vel Monachis prędicti Cœnobii perſolvatur. De non Criminalibus vero pœnitentiam injungere, in arbi-

Digitized by Google

B. LANFRANCI
PRIORIS
BECCENSIS
DEIN
PRIMI ABBATIS
S. STEPHANI CADOMENSIS

AC TANDEM

ARCHIEPISCOPI CANTUARIENSIS

IN OMNES

DIVI PAULI EPISTOLAS
COMMENTARII
CUM GLOSSULA INTERJECTA.

Prodeunt nunc primum in lucem ex codice manu antiqua exarato Monaſterii Sancti Melanii Redonenſis Congregationis Sancti Mauri.

Digitized by Google

Digitized by Google

INCIPIT PRÆFATIO IN OMNES EPISTOLAS SANCTI PAULI.

Hæc & ſequens Præfatio in codice MS. adſcribuntur D. Hieronymo.

QUÆRITUR primum, quare poſt Evangelia, quæ ſupplementum legis ſunt, & in quibus nobis exempla & præcepta vivendi pleniſſime digeſta ſunt, voluerit Apoſtolus has Epiſtolas ad ſingulas Eccleſias deſtinare? Hac autem cauſa factum videtur, ut ſcilicet initia naſcentis Eccleſiæ novis cauſis exiſtentibus præveniret, & ut præſentia atque orientia reſecaret vitia: & poſt futuras excluderet quæſtiones, exemplo Prophetarum, qui poſt editam legem Moyſi, in qua omnia Dei mandata legebantur, nihilominus tamen doctrina ſua rediviva ſemper populi compreſſere peccata, & propter exemplum vivendi libros ad noſtram etiam memoriam tranſmiſerunt. Deinde quæritur: Cur non amplius quam decem Epiſtolas ad Eccleſias ſcripſerit? Decem ſunt enim cum ea quæ dicitur ad Hebræos. Nam reliquæ quatuor ad diſcipulos ſpecialiter ſunt porrectæ. Ut oſtenderet novum non diſcrepare a veteri Teſtamento, & ſe contra legem non facere Moyſi; ad numerum primorum Decalogi mandatorum ſuas epiſtolas * deſtinavit, & quot ille præceptis a Pharaone inſtituit liberatos, totidem hic Epiſtolis a diaboli & idololatriæ ſervitute edocet acquiſitos. Nam & duas tabulas lapideas, duorum teſtamentorum figuram habuiſſe, viri eruditiſſimi tradiderunt. Epiſtolam ſane quæ ad Hebræos ſcribitur, quidam Pauli non eſſe contendunt, eo quod non ſit ejus nomine titulata, & propter ſermonis ſtilique diſtantiam, ſed aut Barnabæ juxta Tertullianum, aut Lucæ juxta quoſdam, vel certe Clementis diſcipuli Apoſtolorum & Epiſcopi Romanæ Eccleſiæ poſt Apoſtolos ordinati. Quibus reſpondendum eſt: Si propterea Pauli non erit, quia ejus non habet nomen, ergo nec alicujus erit quia nullius nomine titulatur. Quod ſi inconveniens abſurdumque eſt, ipſius magis eſſe credenda eſt, quæ tanto doctrinæ ſuæ fulget eloquio. Sed quoniam apud Hebræorum Eccleſias quaſi deſtructor legis falſa ſuſpicione habebatur, voluit tacito nomine de figuris legis & veritate Chriſti reddere rationem, ne odium nominis in fronte prætitulati, utilitatem excluderet lectionis. Non eſt ſane mirum, ſi eloquentior videatur in proprio, id eſt, Hebræo, quam in peregrino, id eſt, in Græco, quo cæteræ Epiſtolæ ſunt ſcriptæ ſermone. Movet etiam quoſdam, quare Romanorum Epiſtola in primo ſit poſita, cum eam non primo ſcriptam ratio manifeſtet. Nam hanc ſe proficiſcentem Hieroſolymam ſcripſiſſe teſtatur, cum Corinthios & alios jam ante, ut miniſterium quod ſecum portaturus erat, colligerent, literis adhortatus ſit. Unde & intelligi quidam volunt ita omnes epiſtolas ordinatas, ut prima poneretur, quamvis poſterior fuerit deſtinata, ut per ſingulas epiſtolas gradibus ad perfectiora veniretur. Romanorum namque plerique tam rudes erant, ut non intelli-

Cur Paulus epiſtolas ſcripſerit.

Cur non plures, pancioreſve quam decem?

* ordinavit

Tertul. lib. de pudicitia cap. 20. Euſeb. lib 4. hiſt. cap. 8.

Epiſtola ad Hebræos quia Pauli ſit.

Non obſtat tituli deficientia, vel ſtilus inſolitus.

Cur epiſtola ad Romanos primum locum in epiſtolis habeat.

telligerent Dei ſe gratia & non ſuis meritis eſſe ſalvatos, & ob hoc duo inter ſe populi conflictarent. Idcirco illos indigere aſſerit corrigi, vitia Gentilitatis priora commemorans. Corinthiis autem jam dicit ſcientiæ gratiam eſſe conceſſam, & non tam omnes increpat,
1. Cor. 5. 1. quam cur peccantes non increpaverint, reprehendit, ſicut ait: Audi-
Ibid. tur inter vos ſornicatio. Et iterum: Congregatis vobis cum meo ſpiritu tradere hujuſmodi Sathanæ. In ſecunda vero laudantur: & ut magis ac magis proficiant, commonentur. Galatæ vero jam nullius criminis arguuntur, niſi hujus tantum quod callidiſſimis pſeu-
Romani catechesi plus cæteris indigebant. do-apoſtolis crediderint. Epheſii ſane nulla reprehenſione, ſed multa laude ſunt digni, quia fidem Apoſtolicam ſervaverunt. Philippenſes etiam multo magis collaudantur, qui nec audire quidem falſos
1. Theſſ. 2. Apoſtolos voluerunt. Theſſalonicenſes nihilominus in duabus epiſtolis omni laude proſequitur, eo quod non ſolum fidem inconcuſſam ſervaverint veritatis, ſed etiam in perſecutione civium fuerint conſtantes inventi. Coloſſenſes autem tales erant, ut cum ab Apoſtolo viſi corporaliter non fuiſſent, hac laude digni haberentur: Et ſi cor-
Coloſſ. 2. pore, inquit, abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum, gaudens & videns ordinem veſtrum. De Hebræis vero quid dicendum eſt? Quorum Theſſalonicenſes qui plurimum laudati ſunt, imitatores facti eſſe dicuntur. Sicut ipſe ait: Et vos fratres imitatores facti eſtis ec-
1. Theſſ. 1. cleſiarum Dei quæ ſunt in Judæa. Eadem enim paſſi eſtis & vos a contribulibus veſtris, quæ & illi a Judæis. Apud ipſos quoque He-
Heb. 10. bræos eadem commemorat dicens: Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam.

INCIPIT PROLOGUS SPECIALIS
IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

ROMANI ſunt qui ex Judæis & Gentibus crediderunt. Hi ſu- Vana quorumdam fidelium ex
perba contentione volebant ſe alterutrum ſuperponere. Nam Judæi Iudæis gloriatio.
dicebant: Nos ſumus populus Dei, quos ab initio dilexit & fo-
vit. Nos circumciſi ex genere Abraham, ſancta deſcendimus ex Pſal. 75.
ſtirpe, & notus retro apud Judæam tantum Deus. Nos de Æ- Exod. 14.
gypto ſignis Dei & virtutibus liberati, mare ſicco pertranſivimus
pede, cum inimicos noſtros graviſſimi fluctus involverent. Nobis pluit manna Ibid. 16.
Dominus in deſerto, & quaſi filiis ſuis cœleſte pabulum miniſtravit. Nos die Exod. 13.
noctuque in columna nubis ignisque præceſſit, ut nobis in invio iter oſtenderet. Exod. 20.
Atque ut cætera ejus circa nos immenſa beneficia taceamus, nos ſoli digni fui- Rom. 3.
mus Dei legem accipere, vocem Dei loquentis audire, ejuſque cognoſcere vo- Matt. 15.
luntatem. In qua lege nobis promiſſus eſt Chriſtus, ad quos etiam ipſe ſe ve-
niſſe teſtatus eſt, dicens: Non veni niſi ad oves quæ perierunt domus Iſrael;
cum vos canes potius quam homines appellaverit. Æquumne ergo eſt, ut idola
hodie deſerentes, quibus ab initio deſerviſtis, nobis comparemini: & non potius
in proſelytorum locum ex legis auctoritate & conſuetudine deputemini? Et hoc
ipſum non merebamini: niſi quia larga ſemper Dei clementia voluit vos ad
noſtram imitationem admittere.

Gentes etiam e contrario reſpondebant: Quanto majora erga vos Dei beneficia nar- Alia ſimilis Gentium.
raveritis, tanto majoris vos criminis reos eſſe monſtrabitis. Semper enim his om-
nibus extitiſtis ingrati. Nam ipſis pedibus, quibus aridum mare tranſiſtis, ludeba-
tis ante idola quæ feciſtis: & in ipſo ore quo paulo ante ob necem adverſariorum domi-
no cantaveratis: ſimulacra vobis fieri popoſcitis: illis oculis, quibus venerando Deum
in nube vel in igne conſpicere ſolebatis, ſimulacra intuebamini. Manna quoque vobis Exod. 32.
faſtidio fuit, & ſemper in deſerto contra dominum murmuraſtis, ad Ægyptum, Ibid.
unde vos manu valida ejecerat, redire cupientes. Quid plura? Ita patres veſtri Num. 14.
crebra provocatione dominum irritaverunt, ut omnes in eremo morerentur, nec plus
ex ſenioribus eorum quam duo homines terram repromiſſionis intrarent. Sed quid
antiqua replicamus, cum etiamſi illa minime feciſſetis, de hoc ſolo nemo vos dignos
venia judicaret, quod Dominum Chriſtum prophetarum ſemper vobis vocibus repro-
miſſum, non ſolum ſuſcipere noluiſtis, ſed etiam morte peſſima peremiſtis? Quem
nos ut cognovimus, ſtatim credidimus, cum nobis de eo antea non fuerit prædicatum.
Unde probatur, quod idolis ſervivimus: non obſtinationi mentis, ſed ignorantiæ de-
putandum. Qui enim cognitum illico ſequimur, olim utique ſequeremur ſi antea co-
gnoviſſemus. Sic autem vos de generis nobilitate jactatis, quaſi non morum imi-
tatio magis quam carnalis nativitas filios vos faciat eſſe ſanctorum. Denique Eſau
& Iſmael cum de ſtirpe ſint Abrahæ, minime tamen in filiis reputantur.

His taliter altercantibus, Apoſtolus ſe medium interponens, ita partium di- Paulus conciliator utrorumque.
rimit quæſtiones, ut neutrum eorum ſua juſtitia ſalutem meruiſſe confirmet; am-
bos vero populos & ſcienter & graviter deliquiſſe. Judæos quidem, quod per
prævaricationem legis Deum inhonoraverint: Gentes vero, quod cum cognitum
de creatura creatorem, ut Deum debuerant venerari, gloriam ejus in manufa-
cta mutaverint ſimulacra. Utroſque etiam ſimiliter veniam conſecutos, æquales
eſſe veriſſima ratione demonſtrat, & præſertim cum in eadem lege prædictum
ſit & Judæos & Gentes ad Chriſti fidem vocandos eſſe oſtendat. Quamobrem
viciſſim eos humilians, ad pacem & concordiam cohortatur.

B. LANFRANCI IN EPISTOLAS
D. PAULI COMMENTARIORUM

Meminit S. ANSELMUS *Lib.* 1. *Epiſt.* 57. *in fine ſcribens eidem* LANFRANCO.

EPiſtolas B. Pauli veſtro mandato libenter parentes vobis mittimus: ſed quoniam, quod in eodem codice de veſtro opere eſt, alibi non habemus, ſatis ſcire poteſtis quid vos aliquando factum ire deſideremus.

PETRUS LOMBARDUS

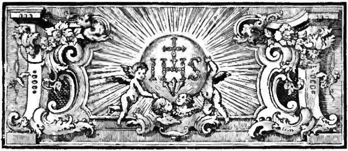
In Epiſtolam ad Hebræos cap. 8. *citat B.* LANFRANCUM.

AD hæc verba (*ſi ergo eſſet ſuper terram, nec eſſet Sacerdos, &c.* Quaſi dicat: Et quia omnis Sacerdos offert; ergo ſi eſſet aliquis ſuper terram, id eſt, ſi eſſet aliquis terrenus ſacerdos, qui poſſet mundare genus humanum, nec eſſet aliquis ſacerdos ſecundum ordinem Melchiſedech; cum ſatis eſſent qui offerrent munus ſecundum legem, id eſt, qui offerrent legalia. Sed quia illi mortales erant, & peccatores, & ideo mundare humanum genus non valentes, venit Chriſtus qui ſufficeret. Vel ita, *Si ergo, &c.* Quaſi dicat, & quia Chriſtus conſtituitur ad offerendum: ergo vel eſt terrenus, vel cœleſtis Sacerdos; ſed terrenus non, quia ſi eſſet ſuper terram id eſt: Si terrenus eſſet Pontifex ut Aaron, nec eſſet utique Sacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech: nec neceſſe foret. *Cum eſſet, &c.* Sed Chriſtus eſt Sacerdos in æternum, non Aaron: Aaron enim quia mortuus eſt, non eſt Sacerdos: Chriſtus vero qui vivit, ſempiternus eſt ſacerdos, non talis, quales ſunt umbratile ſacerdotium gerentes. Vel ita: *Si ergo, &c.* Ratio hic oſtenditur cur Chriſtus ſe obtulerit: Quaſi dicat, neceſſe eſt Chriſtum aliquid offerre, ergo ſeipſum, & vere neceſſe eſt ut offerat: quia etſi eſſet ſuper terram, quod pro peccato totius mundi digne poſſet offerri, non eſſet tamen Sacerdos offerre dignus.

Item eodem Capite paulo poſt.

AD hæc, *Cum eſſent qui offerrent munera ſecundum legem.* Reſtat ergo ut ipſe ſe offerat, & ſic introeat in interiora cœli. *Qui, &c.* eſſent qui offerrent munera, dico, quid tales deſerviunt, id eſt, plene ſerviunt, Exemplari id eſt figuræ. *Et*, pro id eſt, Umbræ cœleſtium myſteriorum. Cœleſtia dicit Eccleſiam, cujus pars in cælis regnans, pars ſecutura peregrinatur in terris. Exemplar autem, & umbras dicit figuras, quæ exemplar ſunt, & exemplum reſpectu diverſarum rerum.

B. LAN-

B. LANFRANCI
CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI
IN OMNES
DIVI PAULI APOSTOLI
EPISTOLAS COMMENTARII.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI
AD ROMANOS.
GLOSSULA INTERJECTA B. LANFRANCI EXPLANATA.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS [1] Servus Jeſu Chriſti; [2] Vocatus Apoſtolus, [3] Segregatus in Evangelium Dei (*commendat Evangelium quaſi repentinum*) quod promiſerat per Prophetas ſuos, in Scripturis ſanctis *prolatis* de Filio ſuo, qui factus ei *ad honorem ſuum* ex ſemine David *in eo quod* ſecundum carnem: [4] [5] Qui prædeſtinatus eſt Filius Dei in virtute. [6] Secundum Spiritum ſanctificationis *Sanctificantem probatus*. [7] Ex reſurrectione mortuorum *morientium* Jeſu Chriſti Domini noſtri: (*commendato datore officii*,

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

LANFRANCUS. Epiſtola hæc ponitur prima, proptar honorem civitatis in qua primatum totius Eccleſiæ voluit eſſe Deus.

Ex ſermone de Converſione S. Pauli cap. 4. tom. 10.

1 AUGUSTINUS. (*Paulus Servus Chriſti Jeſu*.) Erat Saul Rex peſſimus, perſecutor ſancti ſervi Dei David, & ipſe, ſi memioiſtis, de tribu Beniamin. Iode iſta Saulus ducto ſecum tramite ſæviendi, ſed in ſævitia non permanſurus. Poſtea ſi Saulus a Saula: Paulus unde? Saulus a rege ſævo. Cum ſuperbus, cum ſævieos, cum cædes anhelans. Paulus autem unde? Paulus quia modicus, Paulus humilitatis nomen eſt.

Confeſſ. l. 8. c. 8. tom. 1.

Paulus poſtquam adductus aſt ad magiſtrum, qui ait: *Diſcite a me, quia mitis ſum, & humilis corde*. Cum Paulus Proconſul per ajus militiam debellata ſuperbia, ſub leni jugo Chriſti miſſus eſſet, Regis magni Provincialis effectus: ipſe quoqua ex priore Saulo Paulus vocari amavit, ob tam magoum inſigne victoriæ.

2 LANFRANCUS. (*Vocatus*) Vel ab hominibus, vel a Deo.

3 *Segregatus*) A cæteris Apoſtolis, ſicut io actis Apoſtolorum dicit Spiritus ſanctus: *Segregate mibi Paulum & Barnabam in opus, ad quod aſſumpſi eos*, Et propheta Jeremias dicit: *Ecce dies veniunt, dicit Dominus, & conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Juda novum Teſtamentum*. Joel quoque: *Exultate filiæ Sion, & lætamini in Domino Deo veſtro: quia dedit vobis doctorem juſtitiæ*.

Google

cii, commendat officium) per quem accepimus gratiam *remiſſionem peccatorum*, & apoſtolatum ad obediendum *ut obediatur* fidei, in omnibus Gentibus *ex omni genere Gentium* pro nomine ejus, *non merito, vel ad laudem nominis ejus*, in quibus eſtis & vos vocati *ut ſitis* Jeſu Chriſti: omnibus qui ſunt Romæ, dilectis Dei, [8] Vocatis Sanctis. [9] Gratia *remiſſio peccatorum* vobis, & [10] [11] Pax a Deo, *reconciliatio apud Deum*, Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Primum quidem gratias ago Deo meo. [12] Per Jeſum Chriſtum pro omnibus vobis, quia fides veſtra annuntiatur in univerſo mundo. Teſtis enim mihi eſt Deus, cui ſervio in ſpiritu meo, *non tantum ore*, in Evangelio filii ejus, quod ſine intermiſſione memoriam veſtri facio ſemper in orationibus meis: obſecrans ſi quomodo tandem aliquando (*ad effectum*) proſperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos, *Cauſa veniendi*. Deſidero enim videre vos: (*Remotio ſuſpicionis lucri*) ut aliquid [13] impertiar vobis gratiæ ſpiritualis, *prædicationis, vel miraculorum*, [14] ad confirmandos vos, *jam enim crediderant* id eſt *deſidero* ſimul conſolari in vobis per eam quæ invicem eſt, [15] Fidem veſtram atque meam, *per doctrinam fidei, quam communem habemus*. Nolo autem vos ignorare, fratres, quia ſæpe propoſui venire ad vos (& [16] prohibitus ſum *a Sathana, vel inſidiatoribus* uſque adhuc) ut aliquem fructum habeam & in vobis, ſicut & in cæteris Gentibus. Græcis, ac Barbaris, ſapientibus & inſipientibus debitor ſum *prædicationis*: ita (quod in me) promptum eſt & in vobis, (*ſcilicet debitor ſum*) qui Romæ eſtis, evangelizare. Non enim erubeſco Evangelium. *Cauſa cur non erubeſcat ipſum Evangelium.* [17] Virtus enim Dei eſt, in ſalutem omni credenti, [18] Judæo primum, *quia primum credidit*, & Græco. [19] [20] Juſtitia *Evangelium* enim Dei in eo *credente* revelatur *revelans* ex fide in fidem, *in ſalutem ut vivat*: ſicut ſcriptum eſt, [21] Juſtus autem ex fide vivit. [22] Revelatur enim ira Dei de cœlo, (*juſtitia revelatur in credente; nam ira*

4 (*Prædeſtinatus*) Cæteri homines prædeſtinati ſunt ut Filii Dei eſſent per gratiam. Hic autem Chriſtus ut Filius Dei eſſet, in virtute divinitatis Dei qua aſſumptus eſt: quæ virtus, Filius Dei eſt, id eſt Verbum Patris.

De Prædeſt. Sanctorum c. 15. tom. 7. * al. tamen. 5 AUGUSTINUS. (*Qui prædeſtinatus eſt*) Prædeſtinatus eſt Chriſtus; ut qui futurus erat ſecundum carnem Filius David, eſſet * tunc Filius Dei in virtute, ſecundum Spiritum ſanctificationis; quia natus eſt de Spiritu ſancto & Virgine MARIA.

6 LANFRANCUS (*ſecundum Spiritum ſanctificationis*) ſecundum quod placuit Spiritui omnia ſanctificanti.

7 (*Ex reſurrectione*) Per hoc evidentiſſime probatum eſt, Chriſtum Jeſum verum Deum, & vere Dei Filium eſſe: quia multa corpora ſurrexerunt in ejus reſurrectione. Niſi enim verus Deus eſſet, tam magnum & inauditum miraculum facere non poſſet.

8 (*Vocatis*) id eſt, ad hoc vocati, ut ſitis Sancti. Et ſic in cæteris hujuſmodi accipiendum eſt.

9 (*Gratia*) Remiſſio peccatorum.

10 (*Et pax.*) Qua reconciliamur Creatori. Vel obſervantia bonorum operum, per quam pax eſt inter Deum & hominem.

11 AUGUSTINUS. (*Gratia vobis & pax*) Gratia Dei eſt, qua nobis donantur peccata; ut reconciliemur Deo. Pax autem Dei eſt, qua reconciliamur Deo. Tamen ſciamus utramque ad generalem Dei gratiam pertinere.

12 (*per Jeſum Chriſtum.*) Per ipſum enim ſunt gratæ Deo oblationes operum noſtrorum.

13 (*Impertiar gratia*) Hæc eſt gratia ſpiritalis quam cupiebat ille impertire; ut eamdem fidem, quam Apoſtolus habebat in Chriſto, & ipſi haberent quam nondum perfecte crediderant.

14 (*Ad confirmandos*) Jam enim ab aliis Apoſtolis doctrinam Evangelii ex parte audierant.

15 (*Fidem veſtram atque meam*) Id eſt per doctrinam fidei quam communiter habemus.

16 LANFRANCUS. (*Et prohibitus ſum*) Quaſi aliquis diceret; ſi Deum rogas ut venias; ſi inceſſanter venire deſideras; cur non venis? *Prohibitus ſum*, inquit, *uſque adhuc*.

17 (*Virtus enim*) Cauſa cur non erubeſcit Evangelium: videlicet, quia virtus Dei eſt omni credenti Evangelio; per quam & peccata remittuntur; & cum res exigit, miracula fiunt.

18 (*Judæo*) Per Judæum & Græcum omnes gentes intelligere, a parte totum voluit.

19 AUGUSTINUS. (*Juſtitia Dei revelatur in eo ex fide in fidem*) Ex fide verborum; in fidem rerum. Ex fide in qua miniſtratur Deo; in illam ubi fruatur Deo. * Ex fide * adminiſtrantium; in fidem obedientium. Quæſt. Evang. lib. 2. quæſt. 19. Lib. de Spirit. & litt. c. 11. n. 3. * al. annuntiantium

20 LANFR. (*Juſtitia.*) Alia cauſa cur non erubeſcat; quia in eo revelatur qualiter Deus juſtos faciat credentes ex fide Veteris teſtamenti, qua unus Deus credebatur, proficiente in fidem Novi Teſtamenti, qua Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus, unus & Trinus Deus creditur; ut ex fide annuntiantis proficiente in fidem credentis: vel ex fide verborum, in fidem rerum.

21 (*Juſtus autem*) Hoc in Abacuc 2. cap. reperitur: *Juſtus autem in fide ſua vivit*. Hoc teſtimonium & alia plurima, quæ in contextu Epiſtolarum ſuarum Apoſtolus ponit, a translatione veritatis Hebraicæ, qua nunc utimur. Ideo diſcordare videntur: quia aliquando auctoritates ſunt a translatione ſeptuaginta Interpretum. Aliquando non curans verba, tantummodo exequitur ſententias.

22. (*Revelatur*) Juſtitia revelatur in credente; nam ira in non credente. Et eſt alia cauſa; prædicatores enim Evangelii revelant iram Dei venturam ſuper omnes impios, id eſt, infideles; & ſuper injuſtos, id eſt, credentes & non facientes quæ credunt.

ira in non credente) ſuper omnem impietatem & injuſtitiam hominum (*Emphaſis*) eorum, qui veritatem Dei, *quod vere dicitur de Deo*, in injuſtitia detinent *attribuentes idolis*: quia quod [23] notum, *ſcibile*, eſt Dei, manifeſtum eſt in illis. Deus enim illis manifeſtavit [24] Inviſibilia enim ipſius, *Inviſibilitas ipſius*, a creatura mundi, *Solem, Lunam & alia*. Per ea quæ ſacta ſunt intellecta, *In intellectu*, conſpiciuntur, [25] Sempiterna quoque, *ſcilicet* ejus virtus & divinitas *conſpicitur:* ita ut ſint inexcuſabiles. Quia cum cognoviſſent Deum, non ſicut Deum glorificaverunt, *ſe illi ſubiiciendo*, aut gratias egerunt: [26] ſed evanuerunt in cogitationibus ſuis, & obſeuratum eſt inſipiens cor eorum: [27] dicentes enim ſe eſſe ſapientes, ſtulti ſacti ſunt. Et mutaverunt gloriam *Dei cultum ad idola tranſtulerunt* incorruptibilis Dei, in ſimilitudinem imaginis [28] corruptibilis hominis, & volucrum, & quadrupedum, & ſerpentium. Propter quod tradidit *permiſit* illos Deus in deſideria cordis eorum, in immunditiam: ut contumeliis afficiant corpora ſua in ſemetipſis. [29] Qui commutaverunt [30] veritatem Dei in mendacium: & coluerunt, & ſervierunt creaturæ potius quam creatori, qui eſt, *qui non eſt idolum*, benedictus in ſæcula. Amen. Propterea tradidit illos Deus in paſſiones ignominiæ. Nam ſœminæ eorum immutaverunt naturalem uſum, in eum qui eſt contra naturam. Similiter autem & maſculi, relicto naturali uſu ſœminæ exarſerunt in deſideriis ſuis in invicem, maſculi in maſculos turpitudinem operantes, & mercedem quam oportuit erroris ſui, in ſemetipſis, *ut illud peccatum* (*pœnam peccati*, recipientes. Et ſicut non probaverunt Deum habere in notitia: tradidit illos Deus in reprobum ſenſum, ut faciant ea quæ non conveniunt, repletos omni iniquitate, malitia, *rapina*, ſornicatione, avaritia, nequitia, plenos invidia, homicidio, eontentione, dolo, malignitate, *clam* ſuſurrones, *palam* detractores, Deo odibiles, contumelioſos, ſuperbos, elatos, inventores malorum, parentibus non obedientes, inſipientes, incompoſitos, ſine affectione, abſque ſœdere, ſine miſericordia. Qui cum juſtitiam Dei *prius* cognoviſſent, [31] Non *poſtea* intellexerunt quoniam qui talia agunt, digni ſunt *animæ* morte, & [32] non ſolum qui ea faciunt, ſed etiam qui conſentiunt facientibus.

CAPUT SECUNDUM.

PRopter [1] [2] quod inexeuſabilis es, o homo omnis, qui judicas *& facis*. In quo *crimine* enim (*conſequens a genere*, *de poteſtatibus enim judiciariis agitur*) judicas alterum, teipſum *faciendo* condemnas: eadem enim agis quæ judicas. [3] Scimus enim quoniam judicium Dei eſt [4] Secundum veritatem in eos qui talia agunt. [5] Exiſtimas

23 (*Quod notum eſt Dei*) Id eſt, de Deo noſci poteſt.

24 (*Inviſibilia enim*) Exponit modum quo manifeſtaverit eis, videlicet dans eis acuiiſſimum ingenium.

25 (*Sempiterna quoque*) Hie quæ ſint inviſibilia oſtendit; & eſt quoque completiva convinctio.

26 (*Sed evanuerunt*) Id eſt cogitaverunt ſe cogitationem veram a ſe habere: unde ſactum eſt, ut cogitationem Dei perderent.

27 (*Dicentes enim*) Oſtendit quomodo ſuperius intellexerit, *Evanuerunt in cogitationibus ſuis*.

28 (*Corruptibilis*) Moris ſuit Romanorum ab antiquis temporibus, adorare ſimulacra hominum; ut Romulí, Jovis & aliorum fere innumerabilium; & maxime ab adventu Æneæ in Italiam. Vnlucrum autem & ſerpentium, & quadrupepedum, ex quo Alexandria ab Auguſto victa Romæ eſt ſubjugata.

29 (*Qui commutaverunt*) Id eſt, prius de Deo ſenſerunt; falſa ex eo poſtea credere ceperunt.

30 (*Veritatem Dei*) Id eſt quam de Deo habebant; falſa imputantes idolis, quod vere ſolius eſt Dei.

31 (*Non intellexerunt.*) Id eſt, non ſolum de Deo falſa ſenſerunt: ſed etiam cognitionem bonarum ac malarum rerum amiſerunt.

32. AMBROS. (*Non ſolum qui faciunt ea, ſed qui conſentiunt facientibus*) Sunt quidam qui ſe reos non putant, ſi non operantur quæ mala ſunt; aſſentiant autem facientibus. Aſſentire autem eſt, ſi cum poſſit reprehendere, taceat: aut hæc audiens aduletur.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 LANFR. (*Propter quod inexcuſabilis es, o homo, qui judicas.*) Invectin in Rectores. Dicit enim: Cum omnes facientes & conſentientes ſunt pericuri; etiam & hi qui alios judicant, ſi eodem peccatn tenentur impliciti.

2 AMBROS. (*Propter quod inexcuſabilis*) Ne forte qui facit, & qui conſentit facientibus excuſare ſe poſſe putaret; docet hujuſmodi inexcuſabilem fore.

3 LANFR. (*Scimus autem quoniam indicium Dei eſt*) Auctoritate ſua confirmat peccatores ſupradictorum ſcelerum, generaliter eſſe damnandos.

4 (*Secundum veritatem*) Id eſt, ſecundum juſtitiam, ſine acceptinne perſonarum.

5 (*Exiſtimas autem hac o homo omnis qui judicas.*) Putare poſſet aliqu is imperitus, quod tanto liberins peccare liceret, quanto diligentius alios a peccato compeſceret.

Digitized by Google

mas autem hoc, o homo, qui judicas eos qui talia agunt, & facis ea, quia tu effugies judicium Dei? [6] An divitias bonitatis ejus, & patientiæ, & longanimitatis, contemnis, *nolendo reſipiſcere*, ignoras quoniam benignitas Dei ad patientiam te adducit? Secundum autem duritiam tuam & impœnitens cor, theſauriſas *auges* tibi iram, in die iræ, [7] & revelationis juſti judicii Dei, qui reddet unicuique ſecundum opera ejus. [8] Iis quidem qui ſecundum patientiam boni operis, *qui patienter bonum opus perficiunt*, [9] Gloriam *carnis commutationem* & honorem *quia filii Dei vocabuntur*, [10] & incorruptionem quærunt, vitam æternam *non laudem temporalem:* [11] Iis autem qui ſunt *vivunt* [12] Ex contentione & qui non acquieſcunt veritati, [13] credunt autem iniquitati: [14] ira & indignatio. Tribulatio & anguſtia *reddetur* in omnem animam hominis operantis malum. [15] [16] Judæi primum *maxime* & Græci: [17] gloria autem & honor & pax *a concupiſcentiis* omni operanti bonum, *reddetur*. [18] Judæo primum, & Græco: [19] non enim eſt acceptio perſonarum apud Deum. [20] Quicunque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege *crimine prævaricatæ legis* peribunt: & quicunque in lege peccaverunt, [21] per legem *per prævaricationem damnabuntur*, judicabuntur. Non enim auditores legis juſti ſunt apud Deum; [22] ſed factores legis *ſive in lege, ſive ſine lege* juſtificabuntur. *Reſponſio.* [23] Cum enim Gentes, quæ legem non habent, naturaliter ea, quæ legis ſunt, faciunt, ejuſmodi legem *ſcriptam* non habentes, ipſi ſibi ſunt lex: qui oſtendunt opus legis ſcriptum in cordibus ſuis, XXIII. teſtimonium reddente illis conſcientia ipſorum, & [24] inter ſe [25] invicem cogitationibus accuſantibus, aut etiam defendentibus: in die, cum judicabit Deus oc-

. culta

6 Ambros. (*An divitias bonitatis ejus & patientia & longanimitatis*) Hæc dicit, ot noo jam ſe putet evaſiſſe, ſi patitur illum diu peccaotem.

7 (*Et revelationis juſti judicii Dei.*) Revelabitur quod modo futurum negatur. Cum eoim oſteodit quod noo eſſe creditur, revelatur. Hia
* *al.* qui eoim oſteoditur, quia * oegaot quia credeotibus maoifeſtum eſt.

8 (*Iis quidem ſecundum patientiam boni operis*) Quibus dedit Deus fiduciam fidei, oe diu hie poſiti damnum incurrant promiſſæ vitæ.

9 (*Gloriam & honorem*) In præſeoti enim viſta, gloria vel hoaor frequenter amittitur; quia corruptibilia eſt.

10 Lanfr. (*Et incorruptionem quærunt*) Id eſt, ſi in intentione quærunt vitam æternam. Multi enim bona operaotur propter favorem hominum.

11 Ambros. (*Iis autem qui ex contentione*) Id eſt, qui Dei contemnunt parientiam, contenduot evacuare judicium Dei.

12 Lanfr. (*Ex contentione*) Et cœtu contentioſo, qui Chriſtianam religionem eſſe ioutilem conteoduot.

13 Ambros. (*Credunt autem iniquitati*) Iniqui-
* *al.* prædixit tas eſt negare quod Deua futurum eſſe * promiſit.

14 (*Ira & indignatio*) Ut ſpiritualem non corporalem pœnam iotelligas.

15 (*Judæi primum & Græci*) Judæum ſemper anteponit; ut aut coronetur primus, aut damnetur; quia diffideos pejus tractandus eſt, quia
* *al.* donum * Patribus, promiſſum refutavit.

16 Lanfr. (*Judæi*) Vel Judæos infideles, intelligit; qui maxime punieotur ſi præcepta Dei noo obſervant: Vel Græcos Gentes, id eſt, infideles; a parte totum.

17 Ambros. (*Gloria autem, & honor & pax*) Ut honorem gemioum habeant, quaſi filii Dei. Gloria autem ſit pro immutatione. Pax vero, eo quod bene viveotes, quieti erunt io futuro, nulla perturbatione commoti.

18 Lanfr. (*Judæo*) Judæi primum operati ſuot bonum; poſtea Græci.

19 (*Non enim eſt perſonarum, &c.*) Hoc ad ad ſuperiora reſpicit, ubi ait; *Ira, &c.* Et in *omnem animam operantis malum*. Et paulo poſt: *Gloria, &c. omni operanti bonum.*

20 Ambros. (*Quicumque enim ſine lege peccaverunt, ſine lege peribunt*) Id eſt, ſine judieio. Qui eoim non credit jam judicatus eſt: nec ante tribunal Chriſti ſtabit; ſed reſurgens ducetur ad gehennam.

21 (*Per legem judicabuntur*) Peccatis eorum addetur peccatum prævaricatioois.

22 Amrros. (*Sed factores legis juſtificabuntur*) Credere io Chriſtum quem lex promiſit: hoc eſt, facere legem & opus legis ſcriptum in cordibus veſtris, fides eſt.

23 Auouust. (*Cum enim Gentes quæ legem non* L. de Spir.
habent) Gentes quæ naturaliter, quæ legis ſunt, & litt. c. 26.
faciunt; profecto ad Evangelium pertineot, qui- tom. 3.
bus lex in cordibus ſcripta eſt. Nec moveat, quod oaturaliter eos dixit quæ legis ſunt facere, non Spiritu Dei, oon gratia: hoc enim agit ſpiritus gratiæ; ut imagioem Dei, in qua naturaliter facti ſumus, inſtauret in oobis. Vitium quippe contra naturam eſt; quod utique ſanat gratia: proinde homines oaturaliter quæ legis ſunt, faciont.

XXIII Ambros. (*Teſtimonium reddente*) In die judicii, ſola homiois conſcientia ſufficiet ſibi ad teſtimonium, quia nemo tunc judicabit, niſi quod verum erit.

24 Ambros. [*Inter ſe cogitationibus accuſantibus*] Gentilis conſcientia accuſabitur: quia non ſibi ſuaſit verum eſſe, quod & virtutum teſtimoniis viderat coofirmari, & multos ſequi. Eumdem excuſabit: quia debere eredere oon putavit: oeque tameo ſioe pœna erit. Vel hæreticum bona cogitatio, quando veram eſſe & catholicam intellexit. Mala autem accuſabit; quia ne emendatus videretur, ſuperbiendo contradixit veritati.

25 [*Invicem*] Non dicit quod eædem cogitationes accuſent, & defendaot; ſed vieiſſim quædam accuſent, quædam defeodant contra malignorum ſpirituum accuſationem. Et atteode ablativos pro genitivis more Græcorum, qui ablativis carent. Poteſt hoc modo audiri: Et coofcientia cogitatiooum.

Digitized by Google

culta hominum, ſecundum Evangelium meum, per Jeſum Chriſtum. Si autem 26
27 tu Judæus cognominaris, & requieſcis *delectaris* in lege, & gloriaris in Deo, &
noſti voluntatem ejus, & probas utiliora, inſtructus 28 per legem, confidis te ipſum
eſſe ducem cœcorum, lumen eorum qui in tenebris ſunt, eruditorem *legis* inſipien-
tium, magiſtrum infantium, habentem, 30 formam *exemplar* ſcientiæ & veritatis in
lege. 31 Qui ergo alium doces, teipſum non doces, 32 qui prædicas non furandum,
furaris: qui dicis non mœchandum, mœcharis: qui abominaris idola, 33 ſacrilegium
facis: *teipſum, qui ſacer eſſe debueras, divino cultui ſubtrahendo:* qui in lege gloria-
ris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. 34 (Nomen enim Dei per vos blaſ-
phematur inter gentes, ſicut ſcriptum eſt, *in Iſaia* 52. *Ezech.* 56.) *Reſponſio*. Cir-
cumciſio quidem prodeſt, ſi legem obſerves: ſi autem prævaricator legis ſis, circum-
ciſio tua præputium facta eſt. *Non pluris eſt præputio Gentilium*. Si igitur præputium
juſtitias legis cuſtodiat: nonne præputium illius 35 in circumciſionem reputabitur?
illius collatione damnaberis? & judicabit id quod ex natura eſt *naturaliter intelligitur*
præputium, legem conſummans, *perficiens* te, qui per litteram & circumciſionem
non obſervatam prævaricator legis es? *Reſponſio*. Non enim qui in manifeſto, Judæ-
us eſt: neque quæ in manifeſto, in carne, eſt circumciſio: ſed qui in abſcondito,
Judæus eſt *laudandus eſt:* &, *ſed qui habet hanc circumciſionem*, circumciſio cordis,
amputatio vitiorum in Spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, ſed ex Deo
eſt: *quia etiam homines nonnunquam vituperant*.

CAPUT TERTIUM.

OBjectio 1 Quid ergo amplius Judæo eſt? aut quæ utilitas circumciſionis? *Reſpon-
ſio*. Multum per omnem modum. 2 Primum quidem, quia credita ſunt illis
eloquia Dei. *Reſponſio*. Quid enim, ſi quidam illorum non crediderunt? 3 Num-
quid incredulitas illorum III. fidem Dei *qui ex Judæis quoſdam prædixit credituros*
evacuabit? Abſit. Eſt autem Deus verax: omnis autem homo mendax, ſicut ſcri-
ptum

26 (*Tu autem Judæus cognominaris*) Non valde magnum videri vult, ſi Judæus credat; quippe cum ſit inſtructus per legem. Periculoſum autem valde ſi non credat: ducem enim habet legem.

27 LANFR. (*Tu autem Judæus cognominaris.*) Judæos humiliare conatur; qui ex accepta lege ſuperbiebant: & Gentes quaſi peccatrices deſpiciebant.

28 AMBROS. (*Per legem confidis te ducem cæcorum.*] Legis documentum eſt, erudire imperitos; & Deo ſubiicere profanos; & ab idololatria ad fidem revocare.

29 [*Occulta hominum.*] Occulta judicabuntur. Publica per humilem confeſſionem, non judicabuntur.

30 LANFR. (*Formam ſcientiæ*) Si quis velit ſcientiam, & veritatem habere; in te poſſit formam & exemplar aſpicere.

31 AMBROS. [*Qui alium doces, te ipſum non doces*] hoc eſt: Tu qui Gentiles arguis, quod ſine lege, & Deo ſint; teipſum non arguis, diffidens de Chriſto in lege promiſſo.

32 (*Qui prædicas non furandum, furaris.*) Facis quod prædicas fieri non debere: dum fidem Chriſti a lege per malam interpretationem ſurripis; & legem adulteras: cum ablata veritate, mendacium ponis: & ſacrilegus es, dum Chriſtum, quem propheticus ſermo ſignificat, negas.

33 LANFR. (*Sacrilegium*] Sacrilegium enim eſt culturam Dei auferre, & dæmonibus dare.

34 [*Nomen enim Dei per vos blaſphematur*] Credendum eſt aliquos ex Judæis Chriſtianos eſſe tales; non tamen omnes, ne ſit contrarius ſibiipſi in ſuperioribus; ubi ait: *Fides veſtra annuntiatur in univerſo mundo*. Non enim fides ſine operibus laudanda eſt. Et in ſubſequentibus, eos cum cæteris plenos dilectione eſſe. Eſt autem ſcriptum in Ezechiele: Et ingreſſi ſunt ad Gentes, ad quas introierunt, & polluerunt nomen ſanctum meum, quod polluiſtis in Gentibus.

35 [*In circumciſionem*) Id eſt, tantum prodeſt ſibi, qui Gentilis eſt: quantum ſi Judæus eſſet. Et judicabit, id eſt, comparationem ſui judicabilem faciet & damnabilem.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 AMBROS. (*Quid ergo amplius eſt?*) Quoniam Judæus incredulis nihil proficere teſtimonium generis oſtendit; ne credentes male tractaſſe videretur; docet multum utile eſſe credentibus, quia filii Abrahæ ſunt. Nam eis ſunt credita eloquia Dei.

2 LANFR. (*Primum quidem*) Id eſt, quidam Judæorum crediderunt Evangelium Chriſti, inſtructi a prædicatoribus Novi Teſtamenti, verbum legis & Prophetarum, quod facilius factum eſt in illis, quam in eis qui Veteris Teſtamenti penitus expertes erant.

III LANFR. (*Fidem Dei evacuabit?*) Id eſt, efficit ut Deo non debeat credi, qui prædiximus Judæos eſſe credituros. (Totum pro parte ponens.) Jeremias Propheta dicit: *In diebus ſalvabitur Juda*. Et alias: *Ego ero vobis in Deum; & ipſi erunt mihi in populum*. Et alia plurima.

3 AMBROS. (*Nunquid incredulitas illorum, &c.*) Nunquid perfidia eorum negabit reliquis credentibus vitam æternam, quam promiſit Deus futuram per fidem Chriſti?

ptum eſt: [4] [5] ut juſtificeris *veran appareas* in ſermonibus tuis, [6] & vincas cum ju-
dicaris. *Objectio ex perſona male intelligentium Pſalmi verſum*. [7] Si autem iniquitas
noſtra juſtitiam Dei commendat, quid dicemus? Numquid iniquus eſt Deus, qui
infert iram? (ſecundum hominem dico *humanitus intelligentem*) Abſit: [8] alioquin
quomodo judicabit Deus hunc mundum? [9] Si enim veritas Dei in meo mendacio
abundabit in gloriam ipſius, quid adhuc & ego tanquam peccator judicor? [10] & non
(ſicut blaſphemamur, & ſicut ajunt quidam nos dicere) [11] faciamus mala, ut ve-
niant bona: quorum damnatio juſta eſt. Quid ergo? [12] præcellimus eos? Nequaquam.
[13] [14] Cauſati enim ſumus, Judæos & Græcos omnes ſub peccato eſſe, ſicut ſcriptum
eſt: quia non eſt juſtus quiſquam, non eſt intelligens, non eſt requirens Deum.
Omnes declinaverunt ſimul inutiles facti ſunt: non eſt qui faciat bonum, non eſt
uſque ad unum. Sepulchrum patens eſt guttur eorum, linguis ſuis doloſe agebant.
Venenum aſpidum ſub labiis eorum. Quorum os maledictione & amaritudine plenum
eſt. Veloces pedes eorum ad effundendum ſanguinem. Contritio & infœlicitas in viis
eorum, & viam pacis non cognoverunt. Non eſt timor Dei ante oculos eorum. [15] Sci-
mus autem quoniam [16] quæcunque lex loquitur, iis, qui in lege ſunt, loquitur:
[17] ut omne os obſtruatur, & ſubditus fiat omnis mundus Deo: quia ex operibus
legis non juſtificabitur omnis caro coram illo. [18] Per legem enim cognitio peccati.
Nunc autem ſine lege juſtitia Dei manifeſtata eſt: teſtificata a lege & Prophetis.
Juſtitia autem Dei per fidem Jeſu Chriſti, in omnes & ſuper omnes qui credunt in
eum: non enim eſt diſtinctio: Omnes enim peccaverunt, & egent gloria Dei. Ju-
ſtificati gratis per gratiam ipſius, per redemptionem quæ eſt in Chriſto Jeſu, [19] quem
propoſuit Deus propitiationem, per fidem in ſanguine ipſius, [20] [21] ad oſtenſionem
juſtitiæ ſuæ, propter remiſſionem præcedentium delictorum, in ſuſtentatione Dei, ad
oſtenſionem juſtitiæ ejus in hoc tempore; ut ſit ipſe juſtus, [22] & juſtificans eum,
qui

4 [*Ut juſtificeris*) David peccavit in cauſa Uriæ, ſeiens quia promiſſin peccatoribus non prodeſt. Orat ut Deus, judicium, qun judicatur peccatnribus nihil dare, vincat; & ſe pœnitentem ſanctificet: ut dans ſibi qnod juſtis daturum ſe promiſit, juſtificetur in ſermnnibus ſuis.

5 Lanfr. (*Ut juſtificeris*) Probatio quod Deus verax eſt: juſtitia enim ſermonum, eſt veritas.

6 (*Et vincas*) Ex abundantia hoc infertur; nihil ad ſuperius argumentum pertinens. Vicit Chriſtus homn Deus, eum judicatus eſt; quia propter ipſam humilitatem, *dedit ei Deus nomen, quod eſt ſuper omne nomen: ut in nomine Jeſu omne genuflectatur, &c.*

7 (*Si autem iniquitas*) Hoc ideo ſubinfert: quis dicens; *ut juſtificeris in ſermonibus tuis*, viſus eſt cauſam reddidiſſe, cur omnis homo eſſet mendax. Et vocat iniquitatem mendacium.

8 Ambros. [*Alioquin quomodo judicabit*.] Quia non erat juſtum, ut judicaret mundum, ſi peccata illius ipſi proficerens.

9 Lanfranc. [*Si enim veritas*.] Iterum hoc ſubinfert ex perſona male intelligentium.

10 [*Et non ſicut*] Ordo, & ſicut blaſphemamamur; ſicut ajunt quidam nos dicere, quid non ſaciamus mals, ut veniant bona, ſicut, &c.

11 Ambrosusi. [*Faciamus mala*] Hoc a perverſis dicebatur, hnc Apoſtolos dicere: peccandum eſſe ut venirent bons: id eſt, ut Deus remittendo, bonus videretur.

12 Lanfr. [*Præcellimus eos*] Ideſt, an nos Judæi excellentiores & digninres ſumus quam Gentiles?

13 [*Cauſati enim*] Quaſi diceret; Qui pares præcellentiores eſſe nnn poſſumus. Nec hoc ſuperius in hac Epiſtola dixit: ſed credendum eſt, in ſermone quem ad populum habebat eum dixiſſe.

14 Ambros. [*Cauſati enim ſumus*] Id eſt, oſtendimus, redditis cauſis ſuperius, Judæos & Græcos eſſe reos.

15 [*Scimus autem*] Hoc dicitur, quia Judæis conſtrictis omnis mundus ſubditus ſit Deo. Nulli enim dubium eſt, Paganos impietatibus obrutos.

16 Lanfr. [*Quæcumque lex loquitur*] Legem hic vocat Pſalmos; ſicut in Evangelio: *Nonne in lege veſtra ſcriptum eſt: Ego dixi Dii eſtis*. Et eſt ſenſus; Superiores Pſalmi verſus ad vos pertinent etiam, o Judæi!

17 [*Ut omne os obſtruatur*] Hoc conjungitur ſuperiori ſententiæ, qua ait: *Cauſati enim ſumus omnes ſub peccato*.

18 Ambros. [*Per legem enim*] Videmus veteres non ignoraſſe peccatum; cum pincerna, & piſtor Pharaonis cauſa peccati in carcerem miſſi ſunt. Sed lex oſtendit apud Deum imputari peccatum, & futurum judicium, quod prius ignorabatur.

19 [*Quem propoſuit Deus*] Id eſt, in Chriſto diſpoſuiſſe propitium futurum humano generi, ſi credat; & hoc in ſanguine ipſius; quia morte illius liberati ſumus.

20 [*Ad oſtenſionem*.] Hoc eſt ut promiſſum palam faceret, qun nos a peccatis liebraret, ſicut ante promiſeras, qui diutiſſime ſuſtenravit, ut noſtro tempore oſtenderet quod olim decreverat; & ſit juſtus, dans quod promiſit juſtificare ſe credentes in Chriſto.

21 Lanfr. [*Ad oſtenſionem*] Ad hoc Deus filium ſuum mundo prædicari fecit: ut oſtenderet quod per fidem ejus, juſtificantur peccatores.

[*Propter remiſſionem præcedentium delictorum*] Ordo, præcedentium delictorum in ſuſtentatione Dei. Patienter enim Deus ſuſtinuit præcedentia delicta mundi, ut oſtenderet qui vera juſtificatio eſt in hoc tempore; id eſt, in fide Jeſu Chriſti. Si enim omnes peccatores puniiſſet, non eſſet qui in hoc tempore juſtificari poſſet.

22 [*Juſtus & juſtificans*.] Ideſt, Verax, complens ea quæ promiſit.

qui eſt ex fide Jeſu Chriſti. Ubi eſt ergo gloriatio tua? Excluſa eſt. Per quam legem?
[23] factorum? Non, ſed [24] per legem fidei. [25] Arbitramur enim juſtificari hominem
per fidem ſine operibus legis. An Judæorum Deus tantum? Nonne & Gentium? Im-
mo & Gentium, quoniam quidem unus eſt Deus, [26] qui juſtificat [27] circumciſionem
ex fide, [28] & præputium per fidem. [29] [30] Legem ergo deſtruimus per fidem? Ab-
ſit: ſed legem ſtatuimus.

CAPUT QUARTUM.

QUID [1] ergo dicemus inveniſſe Abraham patrem noſtrum ſecundum carnem? [2]
Si enim Abraham ex operibus juſtificatus eſt, [3] habet gloriam, ſed non apud
Deum. [4] Quid enim dicit Scriptura? [5] Credidit Abraham Deo; & reputatum
eſt illi ad juſtitiam. [6] [7] Ei autem qui operatur, merces non imputatur ſecundum
gratiam, ſed ſecundum debitum. [8] Ei vero qui non operatur, credenti autem in
eum, qui juſtificat impium, reputatur fides ejus ad juſtitiam ſecundum propoſitum
gratiæ Dei. Sicut & David dicit beatitudinem hominis, cui Deus accepto fert juſti-
tiam ſine operibus: Beati quorum remiſſæ ſunt iniquitates, & quorum tecta ſunt
peccata: Beatus vir, cui non imputavit Dominus peccatum. Beatitudo ergo hæc in
circumciſione tantum manet, an etiam in præputio? Dicimus enim quia reputata
eſt Abrahæ fides ad juſtitiam. Quomodo ergo reputata eſt? In circumciſione an in
præputio? Non in circumciſione, ſed in præputio. [9] Et ſignum accepit circumciſio-
nis, ſignaculum juſtitiæ fidei, quæ eſt in præputio: [10] Ut ſit pater omnium creden-
tium per præputium, ut reputetur & illis ad juſtitiam: & ſit pater circumciſionis,
non

23 [*Factorum*] id eſt, an alia lex prolata eſt, habena alias obſervaiones: per quas, obſervationes tuæ adnihilentur?

24 [*Per legem fidei*] Legem fidei vocat legem Chriſti; in quo aſſeritur ſalvari hominem per ſolam fidem: dum dicitur: *Qui crediderit, & baptizatus fuerit, ſalvus erit.*

De fide & operib. c. 14. to. 4. 25 AUGUST. [*Arbitramur enim*] Cum ergo dicit Apoſtolus arbitrari ſe hominem juſtificari per fidem ſine operibus legis, non boc ait ut præcepta ac peofeſſa fide, opera juſtiiæ contemnaotur: ſed ut ſciat ſe quiſque per fidem poſſe juſtificari, etiamſi legia opera noo præceſſerint.

Lib. de Spirit. & lit. c. 29. to. 3. 26 [*Qui juſtificat circumciſionem*] Noo ad aliquam differentiam dictum eſt: tamquam aliud ſit ex fide, aliud per fidem: ſed ad varietatem locutionis. Alio quippe loco, cum de Geotibus diceret, hoc eſt de præputio: *Prævidens*, inquit, *ſcriptura quia ex fide juſtificat omnes gentes Deus.* Itemque cum de circumciſione loqueretur [unde erat:] *Nos*, inquit, *natura Judæi, & non ex gentibus peccatores, ſcientes quia non juſtificabitur homo ex operibus legis, niſi per fidem Jeſu Chriſti; & nos in Chriſto Jeſu credimus.* Ecce & præputium dixit juſtificari ex fide, & circumciſionem per fidem.

27 LANFR. [*Circumciſionem ex fide*] Id eſt, ex fide, & per fidem.

28 [*Et præputium*] Hinc probatur quod Deus Judæorum, ſit Deus Gentium. *Ipſe enim gentes juſtificat.* Dei autem ſolius eſt juſtificare.

29 [*Legem deſtruimus.*] Quia carnales obſervationes legis deſtruimus: an putandum eſt, oos prædicatores Evangelii etiam moralia præcepta deſtruere? Quid ergo? ordo, quid ſecondum carnem, id eſt, quid carnalium obſervationum. Probat quod ſine carnali obſervatione legia, juſtificari poteſt homo per fidem. Abraham enim ſine carnalibus oblervationibus juſtificatus eſt, Scriptura teſtante: *Credidit Abraham Deo, &c.*

30 AMBROS. (*Legem vero*) Non utique lex inaniter per fidem; ſed adimpletur, quando quod futurum dixit fides, iſtud adveniſſe teſtatur.

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 AMBROS. (*Quid ergo dicemus inveniſſe.*) Carnem dicit circumciſionem; qua Abraham non invenit juſtitiam, nec quæſivit.

2 LANFR. (*Si enim*) Si, inquit, Abraham ſine fide ex ſola caroali obſervatione juſtificatus creditur; juſtificatio illa in ſola opinione hominum eſt, non apud Deum.

3 (*Habet gloriam*) Quia qui fecerit legem vivet in ea: id eſt, noo morietur ut reus. Nec tamen apud Deum ex hoc habet meritum.

4 (*Quid enim ſcriptura*) Quaſi diceret. Audiamus quid ſuper hoc ſcriptura teſtetur.

5 AMBROS. (*Credidit Abraham Deo*) Credidit ſe habiturum ſemen, in quo benedicerentur Gentes.

6 (*Ei autem qui operatur*) Ei qui operatur opera legis, meritum non imputatur ad mercedem. Nam debitor eſt facere legem.

7 AUGUSTINUS. (*Ei qui operatur*) Id eſt, qui de operibus præſumit, & merito dicit ſibi datam gratiam fidei. His non imputat mercedem ſecundum gratiam, ſed ſecundum debitum.

8 LANFRANCUS. (*Ei vero qui non operatur*) De eo iotelligendum eſt hoc, qui poſt acceptam fidem, ſtatim moritur.

9 (*Et ſignum accepit*) Quaſi diceret: Cur ergo, ſi juſtificatus erat, circumciſionem accepit? Circumciſionem, inquit, accepit; non quia fieret, ſed quia oſtenderetur ea juſtitia, quam ſola fides contulerat illi.

10 AMBROS. (*Ut ſit pater circumciſionis*) Hoc dicit ut ſit pater circumciſiooia cordis, non tantum eorum qui ſunt ex ejus origine, ſed & eorum qui ſimiliter credunt ex gentibus.

non iis tantum qui ſunt ex circumciſione, ſed & iis qui ſectantur [11] veſtigia fidei, quæ eſt in præputio patris noſtri Abrahæ. [12] Non enim per legem [13] promiſſio Abrahæ, aut ſemini ejus, ut hæres eſſet mundi: ſed per juſtitiam fidei. Si enim qui ex lege, hæredes ſunt: exinanita eſt fides, abolita eſt promiſſio. [14] Lex enim iram operatur. [15] Ubi enim non eſt lex, nec prævaricatio. Ideo ex fide ut ſecundum gratiam firma ſit promiſſio [16] omni ſemini, non ei qui ex lege eſt ſolum, ſed & ei qui ex fide eſt Abrahæ, qui pater eſt omnium noſtrum (ſicut ſcriptum eſt, quia Patrem multarum gentium poſui te) ante Deum, cui credidit, qui vivificat mortuos, & vocat ea quæ non ſunt, tanquam ea quæ ſunt; qui contra ſpem in ſpem credidit, ut fieret pater multarum gentium, ſecundum quod dictum eſt ei: ſic erit ſemen tuum. Et non infirmatus eſt fide, nec conſideravit corpus ſuum emortuum, cum jam ſere centum eſſet annorum, & emortuam vulvam Saræ. In repromiſſione etiam Dei non hæſitavit diffidentia, ſed conſortatus eſt fide, dans gloriam Deo: Pleniſſime ſciens, quia quæcumque promiſit, potens eſt & facere. Ideo & reputatum eſt illi ad juſtitiam. Non eſt autem ſcriptum tantum propter ipſum, quia reputatum eſt illi ad juſtitiam; ſed & propter nos, quibus reputabitur credentibus in eum, qui ſuſcitavit Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum a mortuis, qui traditus eſt propter delicta noſtra, [17] & reſurrexit [18] propter juſtificationem noſtram.

CAPUT QUINTUM.

JUſtificati [1] ergo ex fide, pacem habeamus ad Deum per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum: per quem & habemus acceſſum per fidem [2] in gratiam iſtam, in qua ſtamus, & gloriamur in ſpe gloriæ filiorum Dei. Non ſolum autem, ſed & gloriamur in tribulationibus, ſcientes quod tribulatio patientiam operatur: Patientia autem probationem, probatio vero ſpem, [3] Spes autem non confundit: quia charitas Dei diffuſa eſt in cordibus noſtris, per Spiritum ſanctum, qui datus eſt nobis. Ut quid enim Chriſtus, cum adhuc infirmi eſſemus, ſecundum tempus pro impiis mortuus eſt? Vix enim pro juſto quis moritur: nam pro bono forſitan quis audeat mori. Commendat autem charitatem ſuam Deus in nobis; quoniam cum adhuc peccatores eſſemus, [4] ſecundum tempus Chriſtus pro nobis [5] mortuus eſt: multo igitur magis nunc juſtificati in ſanguine ipſius, ſalvi erimus ab ira per ipſum. Si enim cum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Deo per mortem Filii ejus: multo magis reconciliati, ſalvi erimus in vita ipſius. Non ſolum autem: [6] ſed & gloriamur in Deo

11 Lanfr. (*Veſtigia fidei*) Ordo. Veſtigia fidei patris noſtri Abrahæ, quæ eſt in præputio: id eſt, quam habuit in præputio.

12 (*Non enim per legem*) Quaſi aliquis diceret. Cur dixiſti veſtigia fidei, & non dixiſti veſtigia legis? Si enim ad inconveniens ducit adverſam partem, non autem ſimul eſſe, ſolam legis obſervantiam hæreditatis eſſe cauſam & fidem; aut ſolos Judæos eſſe hæredes & Gentes.

13 Ambros. (*Promiſſio Abrahæ.*) Chriſtus qui hæres eſt Gentium, ut David canit: *Et dabo tibi gentes hereditatem tuam, & poſſeſſionem tuam terminos terræ.* Ipſi enim morimur & vivimus cum eo. Ideo ex fide. Sub lege promiſſio dari non poteſt aut ex fide, qua omnes purificati, fiunt digni dici filii.

14 Lanfr. (*Lex enim iram operatur*) Cauſa cur per legem non ſit promiſſio hæreditatis. Iram enim Dei ex prævaricatione non implentium potius operatur.

15 (*Ubi enim non eſt lex*) Et hoc, inquit, videre poteſt, quia lex iram operatur. Quod ubi lex non eſt, nec prævaricatio, quæ eſt cauſa iræ.

16 (*Omni ſemini*) Id eſt, omni imitatori fidei; ſive Judæo, ſive Gentili. Omnes enim poſſunt facile credere; non autem omnes legem implere.

17 Ambros. (*Et reſurrexit propter*) Poſt reſurrectionem enim acceptus Spiritus, ad cumulum nobis juſtificationis provenit.

17 Lanfr. (*Propter juſtificationem*) Id eſt, ut credentes eum reſurrexiſſe juſtificarentur. Et a parte tota fides deſignatur.

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

1 AMbrosius. (*Juſtificati igitur*) Pacem habere cum Deo, fides facit, non lex. Hæc enim nos Deo reconciliavit.

2 (*In gratiam iſtam*) Prius enim jacuimus: credentes autem erecti ſumus.

3 (*Spes autem non confundit*) Spes non confundit, dum ſtulti & hebetes a perfidis judicantur: credentes quæ mundana carent ratione. Pignus enim charitatis habemus in nobis per Spiritum Sanctum.

4 (*Secundum tempus*) Ad tempus enim mortuus eſt; quia tertia die reſurrexit. Vel huic tempori mortuus eſt, ubi ſol oritur & occidit. Exceſſit enim e corpore ad inferos (ubi tempus non eſt, vel ætas) pro ſalute animarum.

5 Lanfr. (*Mortuus eſt*) Cum adhuc temporalia diligeremus: niſi nobis ſpem bonam daret, quæ nos confunderet.....

6 (*Sed & gloriamur*) Id eſt, ſperantes nos habituros gloriam, quam habent Filii Dei.

Deo per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, per quem nunc reconciliationem accepimus. [7] Propterea ſicut per unum hominem peccatum in hunc mundum intravit, & per peccatum mors; & ita in omnes homines mors pertranſiit, in quo omnes peccaverunt; [8] uſque ad legem enim peccatum erat in mundo: [9] peccatum autem non imputabatur, cum lex non eſſet. Sed regnavit mors ab Adam uſque ad Moyſen: etiam [10] in eos qui non peccaverunt [11] in ſimilitudinem prævaricationis Adæ, [11] [12] [13] qui eſt forma futuri. [14] Sed [15] non ſicut delictum, ita & donum: ſi enim unius delicto multi mortui ſunt: [16] Multo magis gratia Dei & donum [17] in gratia unius hominis Jeſu Chriſti [18] in plures abundavit. [19] Et non [20] ſicut per unum peccatum, ita & donum: nam judicium quidem ex uno in condemnationem: [21] gratia autem ex multis delictis, in juſtificationem. Si enim unius delicto mors regnavit per unum: multo magis [22] abundantiam gratiæ, & donationis, & juſtitiæ accipientes, [23] in vita regnabunt per unum Jeſum Chriſtum. Igitur ſicut per unius delictum, in omnes homines in condemnationem: ſic & [24] per unius juſtitiam, in omnes homines in juſtificationem vitæ. *Ita miſericordia Dei per unius juſtitiam in omnes homines proceſſit.* [25] Sicut enim per inobedientiam unius hominis, peccatores conſtituti ſunt multi: ita & [26] per unius obeditionem, juſti conſtituentur multi.

Lex

7 (*Propterea ſicut*) Pendet ſeotentia uſque... legitur: ſicut per onius delictum, &c.

8 (*Uſque ad legem enim*) Peccatum qoidem io his etiam qui legem acceperaot, fuit: ſed ooo tantum, quantum prius: per legales enim obſervantias multi ſalvabuntur.

9 (*Peccatum enim*) Aliter hic peccatum intelligit, quam ſuperius. Peccatum eoim hoc in loco, ſignificat prævaricationem legis, quæ non imputabatur cum lex oon eſſet.

De peccatorum meritis & remiſ. deque Bapt. parvul. lib. c. 11. to. 7.

10 AUGUST. (*In eos qui non peccaverunt*) Id eſt, qui oondum ſua & propria voluotate, ſicut ille, peccaverunt; ſed ab illo origine peccatum traxeruot.

11 LANFR. (*In ſimilitudinem*) Id eſt, qui prævaricati ſunt præcepta Dei, ſicut Adam.

11 (*Qui eſt forma futuri*) Adam forma Chriſti fuit. Quia ſicut ille pater omnium ſecuodum carnem: ſic Chriſtus pater fidelium ſecundum fidem. Et ſicut ex latere Adæ, formata eſt Eva; ſie ex latere Chriſti profluxerunt Sacramenta, per quæ ſalvatur Eccleſia.

Ibidem.

12 AUGUST. (*Qui eſt forma*) Quia in illo constructa eſt forma condemnationis futuris poſteris, qui ejus progenie crearentur.

13 AMBROS. (*Qui eſt forma futuri*) Decrevit enim Deua per uoum (Chriſtum) emendare quod per unum (Adam) peccatum eſt: ſicut in Apocalypſi Joannes inquit: *Agnus qui occiſus eſt a conſtitutione mundi.*

14 (*Sed non ſicut delictum*) Hoc dixit, quia formam uoius Chriſti dixit unum Adam.

15 LANFR. (*Sed non ſicut delictum*) Ordo. Quaſi diceret: Quamvis Adam forma fuit Chriſti, majorem tameo vim habet donum Chriſti. Plus eoim eſt vivificare, quam occidere.

Ibidem.

16 AUGUST. (*Multo magis gratia*) Non magis multos, & multo plures homines. Neque enim plures juſtificantur, quam condemnantur. Adam quippe ex ſuo delicto reos genuit. Chriſtus autem etiam quæ homines delicta propriæ voluntatis ad originale in quo * peccaverunt, addiderunt; gratia ſua ſolvit atque donavit.

* al. nati ſunt

17 LANFR. (*In gratia unius hominis*) In gratia, id eſt, propter gratiam. Gratiam autem hic vocat perfectionem virtutum, quam homo ille a verbo Patris aſſumptua, per gratiam Dei habuit.

18 (*In plures*) Plures dicit, oon ad numerum, ſed quia in vitiis plures. Adam enim per origioale dedit mortem, Chriſtus vero de actualibus & origioalibus liberavit.

Ibid. cap. 13.

19 AUGUSTIN. (*Et non ſicut per unum*) Ab Adam, *in quo omnes peccavimus*, oon omoia noſtra peccata, ſed taotum origioale traduximus. A Chriſto vero in quo omnes juſtificamur, non illius rantum originalis, ſed etiam cæterorum, quæ ipſi addidimus, remiſſionem cooſequimur. Ideo non ſicut per onum peccantem; ita & donum. Nam judicium * quod ex ono delicto (ſi noo remittatur) id eſt, originali, in condemnationem jam poteſt ducere. Gratia vero ex multis delictis remiſſis; hoc eſt, noo ſolum originali, verum etiam omnibus cæteris, ad juſtificationem perducit.

* al. quidem

20 LANFR. (*Et non ſicut*) Aliter. Eiſi ſicut peccatum, ita & dooum: id eſt, utraque paria noo ſunt.

21 (*Gratia autem ex multis*) Ordo eſt. Gratia autem io juſtificarionem ex multis delictis.

Ibidem.

22 AUGUST. (*Abundantiam gratiæ*) Quid eſt autem abundaotiam gratiæ & juſtificationis (& juſtitiæ) accipiunt; niſi quod oon eis tantom peccatum, in quo omnes peccaverunt; ſed etiam quod addiderunt, gratia remiſſionis datur?

23 (*In vita regnabunt*) Et quid eſt, multo magia in vita regnabunt; cum mortis regnum multo plures in æternam pœnam trahat? Niſi iotelligamus eos * in ipſis in utroque dici, qui tranſeunt ab Adam ad Chriſtum; id eſt, a morte ad vitam: quia in vita æterna ſine fine regnabuot: magia quam in eia mors temporaliter, & cum fine * regnabit.

* al. eot ipſos

* al. regnavit.

24 LANFR. (*per unius juſtitiam*) Per juſtitiam & obedientiam Chriſti, vita omoium credentium juſtificata eſt. Quia inde factus eſt hoſtia acceptabilis Deo pro peccatis omnium. Quia juſtus & immaculatus ſioe peccato, & obediens fuit uſque ad mortem.

25 (*Sicut enim*) Comprobatio & expoſitio ſuperioris verſus. Omois enim inobedieotia ſi tantum mala eſt, delictum. Et omnis obedientia ſi tantum bona eſt, juſtitia.

26 (*Per unius obedientiam*) Per obedientiam Chriſti: juſti ſunt multi; vel quia obedieotia hoſtiam commendavit. Vel quia obedieotia ad mortem Chriſtum perduxit. Fides autem mortis ejus, juſtificavit.

[27] [28] Lex autem ſubintravit, ut abundaret delictum. Ubi autem abundavit delictum, [29] ſuperabundavit gratia: [30] ut ſicut regnavit peccatum in mortem: ita [31] [32] & gratia regnet [33] per juſtitiam in vitam æternam; per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum.

CAPUT SEXTUM.

QUID ergo dicemus? Permanebimus in peccato, ut gratia abundet? Abſit. Qui [1] enim mortui ſumus peccato, quomodo adhuc vivemus in illo? An ignoratis, quia quicunque baptizati ſumus in Chriſto Jeſu, [2] [3] in morte ipſius baptizati ſumus? [4] Conſepulti enim ſumus cum illo per baptiſmum in mortem: ut quomodo Chriſtus ſurrexit a mortuis per gloriam Patris, ita & nos [5] in novitate vitæ ambulemus. [6] [7] Si enim complantati facti ſumus [8] ſimilitudini mortis ejus: [9] ſimul & reſurrectionis erimus. Hoc ſcientes, [10] quia vetus homo noſter ſimul crucifixus eſt, [11] ut deſtruatur [12] corpus peccati, & ultra non ſerviamus peccato. [13] Qui enim mortuus eſt, juſtificatus eſt a peccato. [14] Si autem mortui ſumus cum Chriſto, credimus quia ſimul etiam vivemus cum Chriſto: ſcientes quod Chriſtus reſurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur. [15] Quod enim mortuus eſt peccato, mortuus eſt ſemel: quod autem vivit, vivit Deo. [16] Ita & vos exiſtimate, vos mortuos quidem eſſe peccato, viventes autem Deo, in Chriſto Jeſu Domino noſtro. [17] [18] Non ergo regnet peccatum in veſtro mortali corpore, ut obediatis concupiſcentiis ejus. Sed [19] neque exhibeatis membra veſtra [20] arma iniquitatis peccato: ſed exhibete vos Deo, tamquam ex mortuis viventes, & mem-

27 (*Lex autem ſubintravit*) Moris eſt divinarum literarum, ubi plures cauſæ ſunt, unam tantum ſæpe enumerare: ſicut in hoc loco: data eſt enim lex, ut prædeſtinati ad vitam per legales obſervantias ſalvarentur. Prædeſtinati autem ad mortem, per legis prævaricationem magis punirentur. Sed illius cauſæ hic tantum mentionem facit, per quam Judæos ex accepta lege ſuperbientes humiliare poſſit.

28 Ambr. (*Lex autem ſubintravit*) Apoſtolus oſtendit quid provenerit, data lege; non quid lex fecerit.

29 Lanfr. (*Superabundabit gratia.*) Quaſi diceret. O Judæi! vos putatis quod Chriſtus gentibus plus dimiſerit: ſed quibuſdam veſtrum plus dimiſit, quos prævaricatores legis invenit.

30 (*Ut ſicut regnavit*) Id eſt, prævaluit.

31 (*Ita & gratia regnet*) Id eſt, prævaleat.

32 Ambros. (*Gratia regnet*) Regnat gratia per juſtitiam; Si accepta remiſſione, juſtitiam ſequamur.

33 (*Per juſtitiam*) Scilicet, Chriſti.

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 Lanfr. (*Qui enim mortui ſumus peccato*) Scilicet, in baptiſmo. *In Chriſto Jeſu*. Id eſt, in fide Chriſti Jeſu.

2 (*In morte ipſius*) Id eſt, ſicut ille mortuus eſt ſemel, & ſemper vivit; ita & nos ſemel peccato moriamur, & in bene factis ſemper vivamus.

3 Ambrosius. (*In morte ipſius*) Cum baptizamur, commorimur Chriſto; hoc eſt in morte ejus baptizari. Illic enim peccata moriuntur.

4 Lanfr. (*Conſepulti enim*) Deſignatio, quando, & cur in morte Chriſti baptizemur.

5 (*In novitate*) Id eſt, a vitiis reſurgamus.

6 Ambros. (*Si enim complantati*) Tunc nos feliciter dicit poſſe reſurgere; ſi ſimilitudini mortis ejus fuerimus complantati: Id eſt ſi in baptiſmo omnia vitia deponentes, in novam vitam tranſlati, de cætero non peccemus.

7 Lanfr. (*Si enim complantati*) Alia ratio cur in morte ipſius baptizemur: *Complantati;* id eſt, affixi, vel adhærentes.

8 (*Similitudini*) Id eſt, ſi ſemel peccato morimur: ſimilem reſurrectionem habituri ſumus.

9 (*Simul & reſurrectionis*) Subaudis, ſimilitudini ejus.

10 (*Quia vetus homo*) Id eſt, nos in eo quod more veteris hominis peccamus.

11 (*Ut deſtruatur corpus peccati*) Id eſt, corpus noſtrum in eo quod peccat.

12 (*Corpus peccati*) Omnia peccata ſimul appellat, *corpus peccati*.

13 (*Qui enim mortuus eſt*) Ratio cur non ſerviendum ſit peccato. Peccato enim juſtificatio perit.

14 (*Si autem mortui ſumus*) Id eſt, ſi revera Chriſtus ſecundum carnem mortuus eſt: nos peccatis omnibus mortui ſumus, *credimus*, *&c.*

15 Lanfr. (*Quod enim mortuus eſt peccato*) ſubaudis, humani generis delendo.

16 (*Ita & vos*) Pro itaque.

17 (*Non ergo regnet peccatum*) Id eſt, concupiſcentia peccati.

18 Ambros. (*Non ergo regnet*) Mortale corpus dicens, totum hominem ſignat: quia qui obediunt peccato mortales dicuntur. Anima enim quæ peccat, ipſa morietur; id eſt, totus homo.

19 (*Neque exhibeatis*) Non dicit corpora, ſed membra. Membris enim miniſtratur, non toto corpore.

20 Lanfr. (*Arma iniquitatis*) Id eſt, concupiſcentiæ.

membra veſtra arma juſtitiæ Deo. Peccatum enim vobis non dominabitur: [21] [22] non enim ſub lege eſtis, ſed ſub gratia. Quid ergo? Peccabimus, quoniam non ſumus ſub lege, ſed ſub gratia? Abſit. Neſcitis quoniam cui exhibetis vos ſervos ad obediendum, ſervi eſtis ejus, cui obeditis, ſive peccati ad mortem, ſive obeditionis ad juſtitiam? Gratias autem Deo, quod fuiſtis ſervi peccati, obediſtis autem ex corde in eam formam doctrinæ, [23] in quam traditi eſtis. Liberati autem a peccato, ſervi facti eſtis juſtitiæ. [24] [25] Humanum dico, propter infirmitatem carnis veſtræ: [26] Sicut enim exhibuiſtis membra veſtra ſervire immunditiæ, & iniquitati, ad iniquitatem, *ſcilicet implendam:* ita nunc exhibete membra veſtra ſervire juſtitiæ, in ſanctificationem, *id eſt*, *ut ſanctificati ſitis*. Cum [27] enim ſervi eſſetis peccati, liberi, *id eſt*, *expertes* fuiſtis juſtitiæ. Quem ergo fructum habuiſtis tunc in illis, in quibus nunc erubeſcitis? Nam finis illorum mors eſt. Nunc vero liberati a peccato, ſervi autem facti Deo, habetis fructum veſtrum in ſanctificationem, *id eſt*, *fructus veſtri operis eſt ſanctificatio*, finem vero vitam æternam. [28] Stipendia enim peccati, mors. [29] [30] Gratia autem Dei, vita æterna in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

CAPUT SEPTIMUM.

AN [1] ignoratis, fratres, (ſcientibus enim legem loquor) quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit? Nam quæ ſub viro eſt mulier, vivente viro, alligata eſt legi: Si autem mortuus fuerit vir ejus, ſoluta eſt a lege viri. Igitur, vivente viro, vocabitur adultera ſi fuerit cum alio viro: ſi autem mortuus fuerit vir ejus, liberata eſt a lege viri: ut non ſit adultera, ſi fuerit cum alio viro. Itaque, fratres mei, & vos [2] mortificati [3] eſtis legi per corpus Chriſti, ut ſitis alterius, qui ex mortuis reſurrexit, ut fructificemus Deo. [4] Cum enim eſſemus in car-

21 (*Non enim ſub lege eſtis*) Evidenter oſtendit, quod concupiſcentiæ peccatorum, majorem vim habebant in Judæis, quam in Chriſtianis.

Lib. de Gratia & libero arbitr. c. 12. tom. 7.

22 August. (*Non enim ſub lege eſtis*) Non quia lex mala: ſed quia ſub illa ſunt, quos reos facit jubendo, non adjuvando.

23 Lanfr. (*In quam traditi eſtis*) Id eſt, in qua tradidiſtis vos Deo, in die converſationis veſtræ.

24 [*Humanum dico*] Id eſt, vile quiddam vobis præcipio, quod vim humanitatis noſtræ non excedit.

25 Ambros. [*Humanum dico*] Dum infirmitatem carnis memorat; minus ſe ſignificat exigere ab homine, quam dignum eſt circa Dei culturam.

Ex epiſt. ad Anaſt. 144. tom. 2. * *al.* ferre

25 August. [*Humanum dico*] Quia plus dicendum aliquid fuit, ſi jam illi * facere potuiſſent. Plus quippe ſervitutis debetur juſtitiæ, quam peccato. Nam pœnæ corporis, revocant ab opere peccati. Juſtitia vero ſic amanda eſt; ut ab ejus operibus etiam pœnæ corporis, nos cohibere non debeant.

Ibid.

26 [*Sicut enim exhibuiſtis*) Quid eſt, ſicut illud, ita & hoc? Niſi quemadmodum ad peccandum, nullus * cogebat timor; ſed ipſius libido, voluptaſque peccati: Sic ad juſte vivendum, non vos ſupplicii metus urgeat; ſed delectatio juſtitiæ urgeat.

27 Lanfr. [*Cum enim ſervi*] Ratio cur ſervire juſtitiæ eos oporteat. Aut enim juſtitiæ, aut peccato ſervire neceſſe eſt. Sed cum ſervitur peccato, abeſt juſtitia. Acquiritur fructus, unde erubeſcitur. Quod eſt inconveniens. Juſtitiæ igitur ſerviendum eſt.

28 [*Stipendia*] Cauſa cur liberati ſint a peccato. Et cur ſervi facti Deo. Et eſt ſenſus: peccatum hoc ſtipendium, id eſt, hanc retributionem dat, mortem ſcilicet.

29 [*Gratia autem Dei*] Id eſt, virtus quæ per gratiam Dei datur, vita æterna eſt, id eſt, vitam æternam dat.

30 Ambros. [*Gratia autem Dei*] Hoc rationibus his Apoſtolus demonſtrare videtur. Aut eſt in Chriſto, aut in lege. Mortificata eſt enim lex per corpus Chriſti, ut illius ſitis, qui a mortuis reſurrexit. Nam in aliis legibus idem videtur. Moritur enim homo alicui legi, ut jam alii vivat. Nam quamdiu vivit priori; alii vivere non poteſt. Prior enim adhuc dominatur. Mulier enim vivens maritali legi viri ſui, non poteſt vivere legi alterius viri. Alligata eſt enim viro ſuo. Nam ſi moriatur legi prioris viri; alterius poteſt vivere legi. Igitur vivens maritali legi [ſcilicet vivente viro] non poteſt alterius legi viri vivere. Si enim tunc fuerit cum alio viro; vocabitur adultera.

COMMENTARIUS IN CAPUT VII.

1 Lanfr. [*An ignoratis fratres.*] Probare videtur, quod lex Judæorum fidelibus non eſt obſervanda. Non eſt enim data niſi ad adventum Chriſti. Et eſt reſponſio. Quaſi aliquis diceret. Cur dixiſti in Chriſto Jeſu, & non in obſervantia legis?

2 [*Mortificati eſtis legi*] Quaſi diceret. Nihil debetis legi. Lex enim data eſt uſque ad adventum Chriſti.

3 Ambros. [*Mortificati eſtis legi*] Quoniam Salvator corpus ſuum diabolo crucifigere permiſit. Idcirco per corpus Chriſti, ſalvos nos dicit factos.

4 Lanfr. [*Cum enim eſſemus in carne*] Quaſi aliquis diceret. Cur dixiſti, ut fructificemus Deo: quaſi non fructificaremus, cum legem carnaliter obſervaremus. Ita, inquit, cum eſſemus in carne, id eſt, in carnali obſervantia, &c.

Digitized by Google

carne, paſſiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris noſtris, ut fructificarent morti. Nunc autem ſoluti ſumus [5] a lege mortis, in qua detinebamur, ita ut ſerviamus in novitate Spiritus, *id eſt, innovando ſpiritum fide, & operibus bonis*, & non in vetuſtate literæ, *Id eſt, carnali obſervatione*. Quid ergo dicemus? lex peccatum eſt? *ſcilicet quia ſuperius dixit a lege mortis, vel paſſiones peccatorum, quæ per legem erant*. Abſit. Sed [6] peccatum non cognovi, niſi per legem: nam concupiſcentiam, *ſcilicet eſſe peccatum*, neſciebam, *vel non eram expertus* niſi lex diceret: non concupiſces. Occaſione, *id eſt opportunitate*, autem accepta, peccatum, *id eſt, fomes peccati*, per mandatum [7] operatum eſt in me omnem concupiſcentiam. [8] Sine lege enim peccatum mortuum erat. [9] Ego autem vivebam ſine lege aliquando. [10] Sed cum veniſſet mandatum, peccatum revixit. [11] Ego autem mortuus ſum; & inventum eſt mihi mandatum, *id eſt, cognitio mandati*, quod erat ad vitam, *ſcilicet ſervati*, hoc eſſe ad mortem, *ſcilicet non ſervati*. [12] Nam peccatum, *id eſt, fomes peccati, vel diabolus*, [13] occaſione accepta per mandatum, ſeduxit me, & per illud occidit. Itaque lex quidem ſancta, & mandatum ſanctum, & juſtum, & bonum. Quod ergo bonum eſt, mihi ſactum eſt mors? Abſit. Sed peccatum, ut appareat, *ſcilicet in opere, vel quia diabolus eſt*, peccatum, per bonum operatum eſt mihi mortem: ut fiat [14] [15] ſupra modum peccans peccatum, *id eſt, per prævaricationem peccati*, per mandatum. [16] Scimus enim, quia lex ſpiritualis eſt: *id eſt, ſpiritum nutriens*. Ego (*cauſa cur peccatum operatum ſit in eo mortem*) autem carnalis ſum, [17] venundatus ſub peccato. [18] Quod enim operor, [19] non intelligo: [20] non enim, *expoſitio ſuperioris verſus*, quod volo bonum, hoc ago: ſed quod odi malum, illud ſacio. Si autem [21] quod nolo, illud ſacio: conſentio legi, quoniam bona eſt. Nunc autem jam non ego operor illud, ſed quod habitat, *inſeparabiliter inhæret*, in me peccatum, *id eſt, concupiſcentia peccati*. [22] Scio enim quia non habitat in me, hoc eſt, in carne mea, bonum. [23] Nam velle, adjacet mihi: perficere autem bonum, non invenio. Non enim quod volo bonum, hoc ſacio: ſed quod nolo malum, hoc

5 [*A lege mortis*] Id eſt, quæ ſine ulla miſeratione, peccantes interfici jubebat. Vel, quæ paſſiones peccatorum, quæ mors animæ ſunt, prohibitionem augebat.

6 [*Peccatum non cognovi*] Id eſt, tantam vim concupiſcentiæ antea non eram expertus; quantam poſtea; quod cognovi eſſe prohibitum. Vel, neſciebam concupiſcentiam eſſe peccatum.

7 Ambros. [*Operatum eſt in me*] .... quæ & legem tranſcendit.

Contra duas Epiſt. Pelag. ad Bonifac. lib. 1 cap. 9. tom. 7.

8 August. [*Sine lege enim*] Peccatum mortuum eſt; non intelligamus niſi tamquam non ſit: latet, non apparet, penitus ignoratur, tamquam inneſcin quibus ignorantiæ tenebris ſepultum.

9. Ambros. [*Ego autem vivebam*] Sine timore ſecurus, quod non eſſet Deus judicaturus.

Serm. 5. de verb. Apoſt. c. 7. to. 10 Ibidem.

10 August. [*Sed cum veniſſet*] Quid eſt, revixit peccatum? apparere cœpit, rebellare adverſus me cœpit.

11 [*Ego autem mortuus*] Id eſt, prævaricator factus ſum.

Quæſt. 93. lib. quæſt. 66. tom. 4.

12 (*Nam peccatum*) Quod autem ait, fefellit me peccatum, occaſione accepta per mandatum: ſive quia ſuaſio delectationis ad peccatum vehementior eſt, cum adeſt prohibitio: ſive quia etiam ſiquid homo fecerit ſecundum juſſa legis, ſi adhuc non ſit fides, quæ integra eſt, vult ſibi retribuere, non Deo; & ſuperbiendo plus peccat.

13 Ambros. (*Occaſione accepta*) Peccatum dicit diabolum, qui invidens homini, quem habebat proviſum per legem exarſit: ut illi legem inverteret, qui ante legem quaſi mortuus erat, quia ab illuſione ceſſabat.

Beda in cap. 8. ad Rom.

14 August. (*Supra modum peccans*.) Quia etiam & prævaricatio. Quando enim delinquebat ſine mandato, minus erat. Quando deliquit per mandatum, excedit modum.

15 Lanfr. (*Supra modum*) Id eſt, valde. Ordo. Ut peccatum, ſcilicet, auctum per peccatum fiat ſupra modum. Peccans, id eſt, peccans ei, locutionis modo, quo qualitas vocatur quale; eo quod faciat quale.

16 (*Scimus enim*) Probatio quod lex bonum eſt. Omne enim ſpirituale, id eſt, ſpiritum nutriens bonum eſt.

17 August. (*Venundatus*) Id eſt, peccans pretio temporalium voluptatum.

Lib. 83. qu. quæſt. 66. tom. 4.

18 Lanfrancus. (*Quod enim operor*) Probatio quod venundatus eſt ſub peccato. In tantum enim peccatum dominatur, ut operetur quod non vult.

19 (*Non intelligo*) Acceptum non habeo; ſicut in Pſalmo. *Intellige clamorem meum*.

20 August. (*Non enim quod volo*) Id eſt, nolo concupiſcere, & concupiſco.

Lib. ſerm. de temp. Serm. 45. cap. 6,

21 Lanfr. (*Quod nolo*) De concupiſcentia hoc intelligendum eſt. Quaſi diceret vellem cavere concupiſcentiam, & non poſſum.

22 (*Scio enim*) Per ablationem unius contrarii, more ſuo probat alterum. Quia in religione Chriſtiana, immediata ſunt bonum & malum. Omnis enim homo ſecundum religionem Chriſtianam, aut bonus, aut malus eſt.

23 (*Nam velle adiacet*) Probatio quod bonum non habitet in carne ſua. Omne enim bonum, quod in homine eſt, aut bona voluntas, aut bona operatio. Sed velle, inquit, bonum non eſt in carne mea. Ex vicinitate enim animæ adiacet, id eſt, vitium ſibi eſt. Perficere autem bonum, id eſt, operationem bonam non invenio in ea habitare. Non igitur bonum mihi, id eſt, carni meæ: non enim quod volo: quaſi diceret, bonum non invenio habitare, ſed malum quod ago.

hoc ago. [24] Si autem quod nolo, illud ſacio: jam non ego operor illud, [25] ſed quod habitat in me, peccatum. [26] Invenio igitur [27] legem, [28] volenti mihi facere bonum, (*cauſa cur dixeris volenti*) quoniam mihi malum adjacet: [29] condelector enim legi Dei ſecundum interiorem hominem: video autem [30] aliam legem in membris meis, repugnantem [31] legi mentis meæ, & captivantem me in lege peccati, quæ eſt in membris meis. [32] Inſœlix ego homo, quis me liberabit de corpore mortis hujus? Gratia Dei per Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum. Igitur ego ipſe mente ſervio legi Dei; carne autem, legi peccati.

CAPUT OCTAVUM.

Nihil ergo nunc, *id eſt*, *in hoc tempore gratiæ*, damnationis eſt iis, qui ſunt in Chriſto Jeſu, *id eſt*, *in fide*, *& memoria ejus*, qui non ſecundum carnem ambulant. [1] [2] Lex enim Spiritus vitæ in Chriſto Jeſu, *id eſt*, *in gratia Chriſti Jeſu*, *& memoria ejus*, liberavit a lege, *id eſt*, *ſuaſione*, peccati & mortis. [3] Nam quod impoſſibile erat legi, in quo infirmabatur per carnem: Deus Filium ſuum mittens in ſimilitudinem carnis peccati, [4] [5] & de peccato damnavit peccatum, *id eſt*, *vim concupiſcentiæ*, in carne, *ſcilicet fidelium*, ut juſtificatio legis impleretur in nobis, *id eſt*, *quia lex promittebat*, qui non ſecundum carnem *id eſt*, *carnales obſervantias*, *vel deſideria carnis*, ambulamus, ſed ſecundum ſpiritum, *id eſt*, *ſpiritualem intelligentiam*, *vel opera ſpiritus*. [6] Qui enim ſecundum carnem ſunt, quæ carnis ſunt, ſapiunt: qui vero [7] ſecundum ſpiritum ſunt, quæ ſunt ſpiritus ſentiunt. (*ratio cur non ambulent ſecundum carnem*, *ſed ſecundum ſpiritum*) Nam prudentia carnis, mors eſt: prudentia autem ſpiritus, vita, & pax. Quoniam ſapientia carnis inimica eſt Deo: [8] Legi enim Dei non eſt ſubjecta: nec enim poteſt. Qui autem in carne ſunt, Deo placere non poſſunt. Vos autem in carne non eſtis, ſed in ſpiritu: ſi tamen Spiritus Dei habitat in vobis. Si quis autem Spiritum Chriſti non habet, hic non eſt ejus

Lib. contra duas Epiſt. Pelag. ad Boniſac. q. 1. c. 10. to. 7.

24 AUGUST. (*Si autem quod nolo*) Ideo conſentio legi, quod non vult.

25 AMBROS. (*Sed quod inhabitat*] Ipſa enim peccati corruptio, per conditionem offenſionis manet in corpore.

26 LANFR. [*Invenio ergo*] Concludit quod ſuperius quærebatur: & probatum eſt legem eſſe bonum, ſi tamen bonum velit.

27 [*Legem*] Ordo. Invenio legem bonum, mihi volenti facere bonum. Quaſi diceret. Si bona ago, lex mihi bona eſt. Si vero mala, lex mihi mors eſt.

28 [*Volenti mihi*] Volnntas animæ eſt, quæ in Deo bonum vult facere, ut malum expellat; quod ſibi adjacet ex vicinitate carnis.

29 [*Condelector*] Hic aperte exponit, quæ ſuperius multis modis obſcure dixit, & maxime ſuperiorem verſum.

30 [*Aliam legem*] Aliam legem hic vocat, hortamenta concupiſcentiæ; quæ quaſi imperat homini peccare.

31 [*Legi mentis meæ*] Mens jubet a malis diſcedere, & bona facere: & hæc eſt lex ejus.

32 AUGUST. [*Infelix ego homo*] Sic ſic liberaberis a corpore mortis hujus; ut mortale hoc induat immortalitatem: & corruptibile hoc induat incorruptionem.

COMMENTARIUS IN CAPUT VIII.

1 AMBROS. [*Lex enim ſpiritus*] Quia prior lex ab errore malo imbuit. Hæc autem cum nec in corde peccare dicit debere, lex ſpiritus vocetur, ut totum faciat hominem ſpiritualem.

2 LANFR. [*Lex enim ſpiritus*] Cauſa cur non ſecundum carnem ambulant. Memoria enim legis Dei quæ eſt Spiritus vitæ, per gratiam Jeſu Chriſti, & per memoriam ejus, liberabit eos a lege peccati & mortis. Id eſt, ne ſecundum carnem ambulent.

3 [*Nam quod impoſſibile*] Ratio cur dixerit in Chriſto Jeſu. Quaſi diceret: Impoſſibile erat legi per carnales obſervationes liberare a ſuaſione peccati & mortis; ſed miſit Deus Filium ſuum in ſimilitudinem humanæ carnis, quæ peccati concupiſcentiis ſæpe vexatur, ut memoria incarnationis ejus, ſuaſiones peccati a fidelium carne repelleret.

4 [*De peccato damnavit*] Peccatum hic vocat corpus Chriſti, quod fuit hoſtia pro peccato, ſicut alias eum qui non noverat peccatum, peccatum pro nobis fecit.

5 AMBROSIUS. [*De peccato*] Chriſtus cum a peccato, quod eſt Sathanas, crucifigitur peccavit in carne Salvatoris, quo peccato damnatus eſt, amiſſo dominio retentarum animarum.

6 AUGUSTINUS. [*Qui enim ſecundum carnem*] ſecundum carnem ambulare, eſt carnalibus concupiſcentiis conſentire. De verb. Apoſt. ſerm. 7. cap. 9.

7 [*Secundum ſpiritum*] Secundum ſpiritum ambulare, eſt adjuvari in mente ſpiritu, & concupiſcentiis carnis non obedire. Ibidem.

8 [*Legi enim Dei*] Hoc non poteſt, ſed prudentia carnis non poteſt; vitium non poteſt, non natura. Quomodo ſi diceres: Claudicatio rectæ ambulationi non eſt ſubjecta. Neque enim poteſt, pes poteſt, * claudicatio non poteſt. Ibid. c. 10.

* ſed

Digitized by Google

ejus. Si autem Chriſtus, *id eſt*, *Amor Chriſti* in vobis eſt, 9 corpus, *id eſt*, *con-*
cupiſcentia corporis, *ſcilicet veſtrum*, quidem mortuum eſt propter peccatum, *in ſe*
deletum, ſpiritus vero vivit propter juſtificationem. *Id eſt*, *propter opera juſtitiæ quæ*
exercet. Quod ſi ſpiritus ejus, qui ſuſcitavit Jeſum a mortuis, vivificabit & morta-
lia corpora veſtra, propter inhabitantem ſpiritum ejus in vobis. Ergo, fratres, *ſpi-*
ritui debitores ſumus non carni, ut ſecundum carnem vivamus. Si enim ſecundum
carnem vixeritis, moriemini: ſi autem ſpiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis.
20 Quicunque enim Spiritu Dei aguntur, ii ſunt filii Dei. 21 Non enim accepiſtis,
ſicut Judæi in monte Syna, ſpiritum ſervitutis iterum in timore, ſed accepiſtis ſpi-
ritum adoptionis filiorum, 12 13 in quo clamamus: Abba (Pater.) Ipſe enim ſpi-
ritus, teſtimonium reddit ſpiritui noſtro, quod ſumus filii Dei. Si autem filii, &
hæredes: 14 hæredes quidem Dei, cohæredes autem Chriſti: ſi tamen compatimur,
id eſt, *adverſa in Chriſto ſuſtinemus ſicut ipſe pro nobis*, ut & conglorificemur. Exiſti-
mo enim, quod non ſunt condignæ paſſiones hujus temporis ad futuram gloriam,
ſcilicet obtinendam, quæ revelabitur in nobis. 15 Nam expectatio creaturæ, revela-
tionem Filiorum Dei expectat, 16 17 vanitati enim creatura ſubjecta eſt, non vo-
lens, 18 ſed propter eum, qui ſubjecit eam in ſpe: quia & ipſa creatura liberabi-
tur a ſervitute corruptionis, in libertatem gloriæ filiorum Dei. Scimus enim quod
19 omnis creatura ingemiſcit, *ſcilicet pro vanitate quam patitur*; *id eſt*, *cum magno*
conatu operatur id boni quod operatur, & parturit uſque adhuc. Non ſolum autem il-
la, ſed & nos ipſi primitias ſpiritus habentes, *id eſt*, *qui primi ſpiritum ſanctum ac-*
cepimus; & ipſi intra nos gemimus, adoptionem filiorum Dei expectantes, 20 redem-
ptio-

Extract. in Pſal. 85. ſub med. tom. 8. 9 [*Corpus quidem*] Corpus noſtrum comparatum illi quod futurum eſt, invenitur mortuum, quamvis adhuc habens animam.

10 Lanfrancus. [*Quicumque enim*] Probatio quia facta carnis mortificantes vivant. Filii enim Dei ſunt, quos vivere haud dubium eſt.

11 [*Non enim accepiſtis*] Probat eos qui Spiritu Dei aguntur, eſſe filios. Non enim, inquit, ſpiritus, quem accepiſtis, ſervos vos fecit. Omnes namque cultores Dei, in quocumque tempore, aut ſervi fuerunt, ut Judæi; aut filii, ut Chriſtiani. Unde in Evangelio Dominus dicit: *Jam non dicam vos ſervos, ſed amicos*, &c.

De verb. Apoſt. ſer. 13 cap. 14. 12 Ambros. [*In quo clamamus*, *Abba*, *Pater*] Ipſe huic voci & animo, quo clamamus Abba, Pater Spiritus Dei teſtimonium dat, dum manet in nobis.

13 August. [*In quo clamamus*, *Abba*, *Pater*] Utrumque voluit Apoſtolus dicere: quia videbat lapidem angularem, quem reprobaverunt; qui recipit utrumque parietem etiam de diverſo * venientium. Hinc circumciſio; hinc præputium; inde Abba; inde Pater.

* al. venientem.

Lib. 83. qu. q. 75. to. 4. 14 [*Hæredes quidem Dei*) Si quæratur, quomodo ſimus hæredes Dei: cum hæreditas morte deceſſoris firma teneatur. Reſpondetur: *Cum venerit quod perfectum eſt*; auferetur quod ex parte eſt. Ita nobis quodammodo moritur pater in ænigmate, & idem ipſe fit hæreditas, cum facie ad faciem * poſſidetur.

* al. videtur

15 Lanfr. (*Nam expectatio*) Probat gloriam filiorum revelandam ab auctoritate totius Eccleſiæ, quam creaturam hic vocat, ſicut alias: *Si qua nova creatura in Chriſto*. Et Jacob. *Ut ſimus initium aliquod creaturæ ejus*. Quaſi diceret: Eccleſia Chriſti expectat revelari ſibi gloriam filiorum Dei: Id eſt, ſocietatem habere cum Angelis Dei.

16 (*Vanitati enim*) Quaſi quis diceret. Eccleſia quæ tantam expectationem habet, cur vana cogitat? Cur vana nonnunquam deſiderat? Ad hoc reſpondet: non volens hoc patitur. Sed ita placuit Deo quia vanitati eam ſubjecit, dans eis ſpem quia quandoque liberabitur a ſervitute vanitatis & corruptionis; cum data ſibi fuerit libertas gloriæ quam Filii Dei habent.

17 August. [*Vanitati enim*] Homo quippe ſponte peccavit, ſed non ſponte damnatus eſt. Peccatum itaque ſpontaneum fuit, contra præceptum facere veritatis. Peccati autem pœna, ſubjicit fallaciæ. Non * enim ſponte vanitati creatura ſubjecta eſt. Lib 83. qu. quæſt. 67.

* al. ergo

18 (*Sed propter eum*) Propter eum qui ſubjecit eam in ſpe, id eſt, propter ejus juſtitiam, atque clementiam; qui nec impunitum peccatum * relinquit, neque inſanabilem voluit eſſe peccantem. Ibidem.

* al. reliquit

19 (*Omnis creatura*) In unoquoque homine omnis creatura intelligi poteſt; quia rationalis in illo eſt, quam Angeli habere creduntur. Senſualis cum beſtiis. Vitalis privata ſenſu, cum arboribus. Nam in nobis ſine ſenſu noſtro fiunt corporis incrementa. Contra Priſcill. & Origen. ad conſult. Oroſ. cap. 8. 10. 6.

20 Lanfr. [*Redemptionem corporis*] Vere expectamus redemptionem corporis, quia ſperamus quod eſt: Ubi dicit per patientiam expectamus, ſperamus; quia ſpe ſalvi facti ſumus: & hoc probat, quia quod non videmus, ſperamus; ſcilicet a Deo promiſſum: ſed redemptio corporis eſt promiſſa. Probat, quod non videmus ſperamus: quia quod videmus non ſperamus. Et hoc probat, quia viſio noſtra non eſt ſpes. Et hoc probat, quia ſpes quæ videtur non eſt ſpes: quia nulla viſio, ſpes eſt. Et hoc probat, quia quod videt quis, quid ſperat? Quia nullus videns ſperat. Vel ita: utrum expectemus redemptionem? Reſpondetur, vere: quia ſperamus quod ſpe ſalvi facti ſumus. Ita explicat: ſi ſperamus, expectamus quod eſt: Si autem quod non videmus ſperamus, per patientiam expectamus (aſſumptio) ſed ſperamus quod non videmus. Et hoc probat, quia quod videtur non ſperatur quod eſt; ſpes autem quæ videtur, non eſt ſpes. Et hoc probat; nam nullus videns ſperat quod eſt; nam quod videt quis, quid ſperat?

Digitized by Google

ptionem corporis noſtri. [21] Spe enim ſalvi facti ſumus. Spes autem, quæ videtur, non eſt ſpes: nam quod videt quis, quid ſperat? Si autem quod non videmus, ſperamus: per patienriam expectamus. [22] Similiter autem & ſpiritus adjuvat infirmitatem noſtram: nam quid oremus ſicut oportet, neſcimus: [23] Sed ipſe ſpiritus poſtulat, *id eſt*, *poſtulare nos facit*, pro nobis gemitibus inenarrabilibus. Qui autem ſcrutatur corda, *id eſt*, *Deus*, ſcit quid deſideret, *id eſt*, *deſiderare faciat* ſpiritus: quia ſecundum Deum poſtulat pro ſanctis, *id eſt*, *poſtulare facit ſanctos*. Scimus autem quoniam diligentibus Deum, [24] omnia cooperantur in bonum, *ſcilicet ſpiritus*, iis, qui ſecundum propoſitum, *id eſt*, *prædeſtinationem Dei*, vocati ſunt ſancti. [25] Nam quos præſcivit, *ſcilicet Deus Pater*, & prædeſtinavit [26] conformes fieri imaginis filii ſui, ut ſit ipſe primogenitus in multis fratribus. Quos autem [27] [28] prædeſtinavit, hos & vocavit: & quos vocavit, hos & juſtificavit: quos autem juſtificavit, illos [29] & glorificavit. [30] Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? [31] Qui etiam proprio filio ſuo non pepercit, ſed pro nobis omnibus tradidit illum: quomodo non etiam cum illo omnia nobis donavit? Quis accuſabit adverſus electos Dei? Deus qui juſtificat, quis eſt qui condemnet? Chriſtus Jeſus, qui mortuus eſt, immo qui & reſurrexit, qui eſt ad dexteram Dei, qui etiam interpellat pro nobis. Quis ergo nos ſeparabit a charitate Chriſti? Tribulatio? An anguſtia? An fames? An nuditas? An periculum? An perſecutio? An gladius? [32] (Sicut ſcriptum eſt: [33] quia propter te mortificamur tota die: æſtimati ſumus ſicut oves occiſionis.) Sed in his omnibus ſuperamus, propter eum, [34] qui dilexit nos; certus ſum enim, quia neque [35] mors, neque [36] vita, neque Angeli, [37] neque principatus, *ſcilicet malus*, neque virtutes, *ſcilicet malæ*, neque inſtantia, *ſcilicet bona*, *vel mala*, neque futura, *id eſt*, *bona*, *vel mala*, neque fortitudo, *id eſt*, *vis*, neque altitudo, *id eſt*, *promiſſio altitudinis*, neque profundum, *id eſt*, *comminatio humiliationis*, neque [38] creatura, *bona*, *vel mala*, alia poterit nos ſeparare a charitate Dei, quæ eſt, *ſcilicet quam habemus per Chriſtum*, in Chriſto Jeſu Domino noſtro.

21 [*Spe enim*] Quaſi aliquis diceret. Nonne qui Deo ſerviunt etiam in hac vita, a vanitate & corruptione liberantur? Huic objectioni reſpondet Apoſtolus dicens: ſpem habemus, ut in æterna vita liberemur; ſed nondum in hac vita liberati ſumus.

22 (*Similiter*) Quaſi diceret. Sicut ſpes roborat puſillanimitatem noſtram; ita & ſpiritus adjuvat infirmitatem noſtram; inſinuans nobis quid facere debeamus.

Lib. 1. contra Maxim. fere initio to. 6.

23 AUGUST. (*Sed ipſe ſpiritus poſtulat*) Sic dictum eſt gemitibus interpellat, ut intelligeremus, gemitibus interpellare nos facit. Adeſt enim * nobis, & infundendo caritatem in nobis, facit interpellare nos gemitibus.

* al. vobis

24 LANFR. [*Omnia cooperantur*] Quaſi diceret. Non ſolum orationis cooperator eſt Spiritus ſanctus in his qui diligunt Deum: ſed etiam bonorum quæ fiunt ab eis.

25 [*Nam quos*] Reſponſio cur dixerit propoſitum. Et eſt ordo. Nam quos præſcivit conformes fieri imaginis filii ſui; id eſt futuros imitatores veſtigiorum Jeſu Chriſti; Et prædeſtinavit: Ita ut ipſe primogenitus ſit in multis fratribus; id eſt, principatum habens in collegio ſanctorum.

Lib. de dono perſever. cap. 14.

26 AUGUST. (*Prædeſtinavit*) Hæc eſt prædeſtinatio ſanctorum, * præſentia ſcilicet, & præparatio beneficiorum Dei.

* al præſcientia

27 (*Conformes fieri*) Poteſt ſecundum hominem interiorem intelligi. Unde nobis alio loco dicit: *Reformamini in novitate mentis veſtræ*. Poteſt & ſic accipi, ut nos illi efficiamur immortalitate conformes. Quod ad ipſam reſurrectionem pertinet; ſecundum quod primogenitus utique a mortuis eſt.

Lib. 22. de Civit. Dei cap. 15.

28 [*Prædeſtinavit*] Prædeſtinavit nos Deus, antequam eſſemus. Vocavit autem, cum averſi eſſemus. Juſtificavit, cum peccatores eſſemus. Glorificavit, cum mortales eſſemus.

De verb. Apoſt. ſer. 16. c. 1. t. 10

29 LANFR. [*Glorificavit*] Hoc nondum factum eſt, ſed fiet in futura vita.

30 [*Quid ergo dicemus?*] Id eſt, quas dignas gratias referemus Deo, pro his tantis bonis?

31 [*Qui etiam filio*] Quaſi dicat, non ſolum dat nobis Deus non timere adverſarios: ſed etiam dat nobis omnia, ſicut illum dedit nobis.

32 (*An gladius*) Subaudis, nihil horum.

33 (*Sicut ſcriptum eſt*) Et hoc probat.

34 [*Propter eum*] Id eſt, propter ejus amorem.

35 [*Mors*] Id eſt, comminatio mortis.

36 [*Vita*] Id eſt, promiſſio vitæ.

37 (*Angeli*) Scilicet, Mali.

38 AMBROS. (*Neque creatura*) Nec ſi arte & ſublimitate aſtutiæ ſuæ, aliam fingat creaturam ad horam; ſicut finxerunt Jamnes & Mambres coram Pharaone.

CA-

Digitized by Google

CAPUT NONUM.

VEritatem [1] dico (*ne quis diceret deprimere ſe legem, quia inimicaret Judæis.*) In Chriſto, non mentior, teſtimonium mihi perhibente conſcientia mea [2] in Spiritu ſancto: quoniam triſtitia mihi magna eſt, & continuus dolor cordi meo. [3] Optabam enim ego ipſe anathema eſſe a Chriſto pro fratribus meis, qui ſunt cognati mei ſecundum carnem, qui ſunt Iſraelitæ, quorum adoptio eſt filiorum, *id eſt, qui adoptati ſunt in filios*, & [4] gloria, & teſtamentum, & legiſlatio, & obſequium, & promiſſa: quorum patres, & ex quibus eſt Chriſtus ſecundum carnem, qui eſt ſuper omnia Deus benedictus in ſæcula. Amen. Non [5] [6] autem quod exciderit verbum Dei. Non enim omnes qui ex Iſrael ſunt, *ſcilicet ſecundum carnem*, ii ſunt [7] Iſraelitæ: neque qui ſemen ſunt Abrahæ, [8] omnes filii, *ſcilicet ſecundum carnem;* [9] ſed in Iſaac vocabitur tibi ſemen, *ſcilicet hæreditatis:* id eſt, non qui filii carnis, hi filii Dei: ſed qui filii ſunt promiſſionis, æſtimantur in ſemine, *ſcilicet ſpirituali, id eſt, quales promiſiſti, ſunt juſti videlicet.* Promiſſionis enim verbum hoc eſt: ſecundum hoc tempus *futuri anni, hac die* veniam, & erit Saræ filius. [10] Non ſolum autem illa: [11] [12] ſed & (*hoc probat quia non omnes filii carnis, filii ſunt Dei*) Rebecca ex uno concubitu habens, Iſaac Patris noſtri. Cum enim nondum nati fuiſſent, aut aliquid boni egiſſent, aut mali, (ut ſecundum electionem, *id eſt, gratiam*, propoſitum Dei maneret, *propoſitum Dei fuit Jacob præferre Eſau fratri ſuo.*) non ex operibus, ſed ex vocante, *id eſt, ex gratia vocantis*, dictum eſt ei, quia major ſerviet minori, ſicut ſcriptum eſt: Jacob dilexi, Eſau autem odio habui. *Hoc teſti-*

COMMENTARIUS IN CAPUT IX.

1 LANFR. [*Veritatem*] Quaſi quis diceret. Qui qoondam Eccleſiam Dei perſequebaris, quomodo nunc ita loqueris? Iocesſanter, ioquit, dolen quod fecerim.

2 (*In Spiritu ſancto*) Id eſt, per Spiritum ſanctum, quem in ſe habet, a quo ſibi veritas inſpiratur.

3 [*Optabam enim*] Exponit cur doleat, videlicet quo tempore perſequebatur Eccleſiam Chriſti, optabat eſſe alienus a Chriſto: & hoc bono zelo feciſſe indicat pro fratribus ſois; qoorum legem in prædicatione Evaogelii deſtruere videbatur.

Ex lib. 12. cont. Fauſt. Manichæum cap. in med. *al. præcipue pertinere.

4 AUGUST. [*Et gloria*] Et quæ gloria eorum, niſi præcipue illa, quia eredita ſunt illis eloquia Dei. Jam vero teſtamenta cur dixit ad Iſraelitas, * niſi quia & vetus teſtameotum illis eſt datum, & novuum in vetere figuratum?

5 LANFR. [*Non autem quod exciderit*] Superius dixit quia promiſſa æternæ hæreditatis, facta ſunt Judæis. Sed quia Judæi magna ex parte Chriſto non crediderunt, videbatur verbum Dei ooo eſſe completum. Ad hoc reſpondet: Noo autem excidit verbum Dei. Verbum Dei excidere, vel excedere eſt, non implere promiſſa.

6 AUGUST. [*Nunquid exciderit verbum Dei*] Quoniam dixerat dolorem habere ſe cordis continuum, cauſa incredulitatis eorum; nunc coofolabatur ſe, ... eoim lege iovenit, quia ooo omnes qui ex Iſrael, vel Abraham ſunt credituri. Minuit ergo dolorem ioveniens hoc olim prædictum. Quorum adoptio ad Galatas dicitur: *Cum venit plenitudo temporis; miſit Deus filium ſuum; ut adoptionem filiorum reciperemus.*

7 LANFR. [*Iſraelitæ*] Non omnes fuerunt Iſraelitæ, qui fuerunt ſub cultura Dei & obſervantia legis. Quidam enim tranſierunt in ritus Gentilium & culturam idolorum; ſicut tempore Jeroboam maxima pars eorum. Hoc ſignificante Deo, quod in adventu Criſti quidam eſſent credituri; & maxima pars eorum io iofidelitate remanſuri.

8 [*Omnes filii*] Filios vocat liberos ex legali conjugio procreatos: ſicut ad Hebræos: *Ergo adulterini & non filii eſtis.* Ii ſoli Patri heredes ſuot.

9 AUGUST. [*Sed in Iſaac*] Expooeos Apoſtolus quid ſit; *In Iſaac vocabitur ſemen.* Inquit, *Non filii ſunt carnis, hi ſunt Filii Dei. Sed filii promiſſionis deputantur in ſemine.* Ac per hoc filii promiſſionis, ut ſint ſemen Abrahæ in Iſaac, in Chriſtum vocante gratia coogregantur. Lib. 16. de Civit. Dei cap. 32.

10 LANFR. (*Non ſolum autem*) Vel non ſolum illi ſunt electi, alii reprobi: nam neque ex operibus patris, aut matris; quia ex ono coocubitu ſunt; & ſuis oon, quia oondum aliquid fecerant, quia oati ooo erant.

11 AUGUST. [*Sed & Rebecca*] Quo * pertinet ut adderet ex uno coocubitu; niſi ut non ſolum de ſuis, neque de parentum meritis; ſed nec de ipſius, id eſt, uoius patris mutata forte io melius voluotate * glorietur Jacob diceos ideo a creatore ſe dilectum, quia pater ejus quando eum ſeminavit melioribus laudabilior moribus fuit. Ex uno, inquit, concubitu fuit uoum tunc ad eos ſeminaodos meritum patris, unum ad * coocupiſcendos matris meritum: ut cum * eodem patre, eadem matre, uno concubitu antequam aliquid egiſſeot boni, aut mali, alterum Deus elegit, alterum odit. Iotelligat Jacob ex illa maſſa ioiquitatis originalis: ubi fratrem cum quo habuit omnem cauſam, videt per juſtitiam meruiſſe damnari, non oiſi per gratiam ſe potuiſſe diſcerni.

* al. pertinuit

Epiſt. 105. ad Sixtum presbyt. ſub finem to. 2.

* al. gloriaretur.

* al. concipiendos

* al. eo dem

12 LANFRANCUS. [*Sed & Rebecca*] Ordo. Rebecca habeos filios, ex uno coocubitu Iſaac.

teſtimonium eſt in Malachia Propheta, Cap. 1. Quid ergo dicemus? [13] [14] Numquid iniquitas apud Deum? Abſit. [15] Moyſi enim dicit, [16] miſerebor, cujus miſereor: & miſericordiam præſtabo, cujus miſerebor. Igitur non volentis, neque currentis, (*ſcilicet ut ſalvetur*) ſed miſerentis eſt Dei. Dicit enim [17] Scriptura Pharaoni: quia in hoc ipſum excitavi te, ut oſtendam in te virtutem meam: & ut annuncietur nomen meum in univerſa terra. *Concluſio utriuſque quæſtionis*. Ergo cujus vult miſeretur, & quem vult indurat. Dicis itaque mihi: [18] [19] quid adhuc quæritur? voluntati ejus quis reſiſtit? [20] O homo, tu qui es, qui reſpondeas Deo? Numquid dicit figmentum ei, qui ſe finxit: quid me feciſti ſic? An non habet poteſtatem figulus luti, ex eadem maſſa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam? [21] Quod ſi Deus volens oſtendere (*ſcilicet in futuro ſæculo*) iram, & notam facere potentiam ſuam, ſuſtinuit in multa patientia, vaſa iræ apta in interitum, ut oſtenderet divitias gloriæ ſuæ in vaſa miſericordiæ, quæ præparavit in gloriam. Quos & vocavit nos non ſolum ex Judæis, ſed etiam ex Gentibus (*probat quia vocavit ex Gentibus: ſicut in Oſee dicitur cap.* 1.) Sicut in Oſee dicit, [22] vocabo non plebem meam, plebem meam: & non dilectam, dilectam: & non miſericordiam conſecutam, miſericordiam conſecutam. [23] Et erit, in loco, ubi dictum eſt eis: non plebs mea vos: ibi vocabuntur Filii Dei vivi. (*Probat quod ex Judæis vocavit, quia teſtatur Iſaias cap.* 1.) Iſaias autem clamat pro Iſrael: *pro converſione Iſrael:* [24] Si fuerit numerus filiorum Iſrael tanquam arena maris, [25] [26] reliquiæ ſalvæ fient. [27] [28] Verbum (*vel verbum Chriſtum breviatum: ſicut illud, minuiſti eum paulo minus ab Angelis?*) enim conſummans, & abbrevians, *id eſt, præcepta legis*, in æquitate: quia verbum breviatum faciet, *ſcilicet jubebit obſervari*, Dominus ſuper ter-

13 [*Nunquid iniquitas*] Iniquitatis videbatur eſſe, Eſau non peccantem reprobaſſe. Neque tamen hanc magnam & arduam quæſtionem ſolvit.

Ibid. paulo ante — 14 August. [*Nunquid iniquitas*] Cum enim dixiſſet, abſit ut ſit iniquitas apud Deum: * Itaque ei dicemus: Unde hoc oſtendis, cum aſſeras non ex operibus, ſed ex vocante dictum eſt; *major ſerviet minori?* Moyſes enim, inquit, dicit.

* al. Tanquam

15 Lanfr. [*Moyſi enim*] Non reſpondet quæſtioni; ſed ſuperiori ſententiæ, qua dictum eſt; *Jacob dilexi, &c.*

16 [*Miſerentis*] In Jacob, inquit, poteſt videre, quia neque voluntas, neque vita ſalvat hominem; ſed miſericordia Dei, qua bona voluntas, & bona opera inſpirantur.

16 [*Miſerebor, &c.*] Probat quia dilexit Jacob, quia omnes diligit ſecundum propoſitum, id eſt, gratiam; nam dicit: *Miſerebor, &c.*

17 [*Scriptura*] Quamdam tantum utilitatem ex induratione infidelium provenire oſtendit: neque probat tamen, quod iniquitas non fuerit Eſau reprobaſſe.

Ibidem. — 18 August. [*Quid adhuc queritur?*] Hoc eſt enim dicere. Quid de nobis ſit querela, quod Deum offendimus male vivendo; cum illius voluntati nemo poſſit reſiſtere, qui nos obduravit miſericordiam non præſtando.

19 Lanfr. [*Quid adhuc queritur*] Audito hoc verbo, *quem vult indurat:* interogare poterat carnalis homo, & voluptatibus vivens; adverſus Deum murmurans, & divinæ voluntati, non vitio ſuo deputans quod talis ſit. Quid adhuc diſputatur? Intelligo quod ſequitur. Nihil valet contra vitia labor meus, inutilis eſt induſtria mea. Talis ero qualem me Deus voluerit eſſe. Voluntati enim ejus quis reſiſtet?

Ibidem. — 20 August. [*O homo tu quis es*] Satis ſit interim * ex Chriſtiana fide adhuc viventi, & nondum cernenti quod perfectum eſt; ſed ex parte ſcienti noſſe vel credere; quod neminem Deus liberet, niſi gratuita miſericordia per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Et neminem damnet, niſi æquiſſima veritate per eumdem Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Cur autem potius illum, quam illum liberet, ſcrutetur qui poteſt judiciorum ejus tam magnum profundum, verumtamen caveat præcipitium.

* al. Chriſtiano ex fide

21 Lanfrancus. (*Quod ſi Deus volens*) Cauſam reddit cur infideles obdurentur, videlicet, ut per patientiam tribulationis ab illis illatæ, fideles coronentur, retribuente Deo in futuro.

22 [*Vocabo non plebem*] Probatio quod vaſa miſericordiæ ex Gentibus vocaverit Deus. Gentes enim non plebs Dei ante fidem erant.

23 (*Et erit in loco*) Judæi per multas nationes etiam ante adventum Chriſti ſparſi erant: a quibus dicebatur ſæpe Gentibus, quia plebs Dei non eſſent.

24 [*Si fuerit*] Probatio quia vaſa miſericordiæ ex Judæis a Deo vocata ſunt, fuerit, inuſitata translatione ita reperiatur. Si fuerit populus tuus Iſrael quaſi arena maris, reliquæ convertentur ex eo conſummatio abbreviata mandavit juſtitiam; conſummationem enim & abbreviationem Dominus Deus exercituum faciet in medio omnis terræ.

25 (*Reliquiæ*) Id eſt, viles pauci, qui de numero infidelium impiorum regnabunt.

26 Ambros. [*Reliquiæ ſalvæ fient*] Recedentibus Judæis a merito & promiſſione patrum, hi reliquiæ ſunt, qui in fide perſiſtunt.

27 [*Verbum enim*] Quoniam ſublatis omnibus carnalibus legis obſervantiis; ſola fides eſt poſita ad ſalutem.

28 Lanfr. [*Verbum enim*] Verbum conſummans vocat dilectionem Dei, & proximi, per quam ſalvati ſunt plures ſine legalibus obſervationibus.

Digitized by Google

terram: & ſicut prædixit Iſaias: [29] niſi Dominus Sabaoth reliquiſſet [30] nobis ſemen, ſicut Sodoma facti eſſemus, *id eſt*, *penitus periclitati*, & ſicut Gomorrha ſimiles fuiſſemus. Quid ergo dicemus? *Concluſio quod dicit ex Gentibus vocavit*. Quod Gentes, quæ non ſectabantur juſtitiam, apprehenderunt juſtitiam; juſtitiam autem, quæ ex fide eſt. Iſrael vero ſectando legem juſtitiæ, *id eſt*, *carnales obſervationes*, *quæ per fidem juſtificantur*, in legem juſtitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, *ſcilicet putabant hominem juſtificari*, ſed quaſi ex operibus. [31] offenderunt enim in lapidem offenſionis, [32] ſicut ſcriptum eſt: ecce pono in Sion lapidem offenſionis, & petram ſcandali: & omnis, qui credit in eum, non confundetur.

CAPUT DECIMUM.

FRatres, voluntas (*quaſi quod dico*, *non dico pro odio Judæorum*, *quia pro eis oro Deum*) quidem cordis mei, & obſecratio ad Deum, fit pro illis in ſalutem. Teſtimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem Dei habent, *ideo obſecratio*, *quia æmulationem Dei habent;* ſed non ſecundum ſcientiam. Ignorantes enim juſtitiam Dei, *quæ eſt per fidem Jeſu Chriſti*, [1] & ſuam quærentes ſtatuere, juſtitiæ Dei non ſunt ſubjecti: *probat quia Chriſto non ſunt ſubjecti*, *quare non legi? quia Chriſtus ad implementum legis eſt*. [2] [3] Finis enim legis, Chriſtus, ad juſtitiam omni credenti. [4] Moyſes enim ſcripſit, quoniam juſtitiam, quæ ex lege eſt, qui fecerit homo, vivet in ea. [5] Quæ autem ex fide eſt juſtitia, ſic dicit. [6] Ne dixeris in corde tuo: quis aſcendet in cœlum? Id eſt, Chriſtum deducere: [7] aut quis deſcendet in abyſſum? hoc eſt, Chriſtum a mortuis revocare. Sed quid dicit Scriptura? *Scilicet Moyſes*, prope eſt, *id eſt*, *prope eſſe debet*, *dicit Moyſes*, verbum in ore tuo, & in corde tuo: hoc eſt verbum fidei, quod prædicamus. *Ratio cur in ore non in corde debeat eſſe verbum Dei*. Quia ſi confitcaris in ore tuo Dominum Jeſum, & in corde tuo credideris, quod Deus illum ſuſcitavit a mortuis, ſalvus eris, *quia omnis credens*, *confitens*. Corde enim creditur ad juſtitiam: *ſcilicet ſervandam:* ore autem confeſſio fit ad ſalutem *ſcilicet conſequendam*. Dicit enim Scriptura: omnis, qui credit in illum, non confundetur. Non enim eſt diſtinctio Judæi, & Græci: nam idem Dominus omnium, [8] dives in omnes, VIII. qui invocant illum. Omnis enim, quicunque invocaverit nomen Domini, ſalvus erit. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt? Aut quomodo credent ei, IX. quem non audierunt? Quomodo autem

29 AMBROS. [*Niſi Dominus Sabaoth*] Salvatorem relictum nobis dicit ad ſuffragium vitæ quem ab initio Dominus ſalci decrevit: quem idcirco ſemen dicit, quia per ipſum reparatum eſt genus humanum.

30 LANFR. (*Nobis ſemen*) Semen vocat Apoſtolos, & primitivam Eccleſiam.

31 (*Offenderunt*) Cauſa cur non pervenerunt in legem juſtitiæ; & cur non credant hominem juſtificari ex fide.

32 [*Sicut ſcriptum eſt*] Subaudis in quo fida æmulatio. Zelo bono nos æmulantur, ſi neſciunt quid faciunt, juſtitiam Dei quæ per fidem Chriſti eſt.

COMMENTARIUS IN CAPUT X.

1 LANFR. [*Et ſuam quærentes*] Quam putant eſſe per carnales obſervationes.

2 [*Finis enim legis*] Exponit quæ ſit juſtitia Dei: videlicet credere in Chriſtum: in quem credere etiam legales obſervationes ſpiritualiter intellectæ ſuadebant. Et eſt ſenſus; intentio legis, ut juſtitiam habeat homo, eſt; id eſt, fides Chriſti.

3 AMBROS. [*Finis legis*] Quoniam perfectionem legis habet, qui credit in Chriſto.

4 LANFR. (*Moyſes enim*) Exponit legis juſtitiam, per quam Judæi ſine fide Chriſti juſtos ſe eſſe putabant.

5 (*Quæ autem ex fide eſt*) Ordo. Sic dixit Moyſes juſtitiam: quæ juſtitia eſt ex fide.

6 (*Ne dixeris*) Cum audieris, inquit, prædicari Chriſtum poſt reſurrectionem ſuam aſcendiſſe in cœlum: noli dicere in corde tuo mendacium eſt: quis enim aſcendit in cœlum? Hæc enim tua infidelitas, quantum in te eſt, Chriſtum de cœlo ad terram deducit.

7 (*Aut quis deſcendit*) Similiter cum audieris prædicari deſcendiſſe eum in infernum: ne dicas in corde tuo mendacium eſt: quis enim deſcendet in abyſſum? Hæc enim infidelitas tua, quantum in te eſt, Chriſtum ex mortuis revocat.

8 AMBROS. (*Dives in omnes*) Non dixit credentibus; ſed invocantibus: fide enim ſola datur remiſſio; precibus datur quod promiſit Deus toto corde vigilantibus.

VIII LANFR. (*Qui invocant eum*) Huic invocationi adhibenda eſt fides: quia ſi non creditur, non invocabitur.

IX (*Quem non audierunt*) Et fidei adhibendus eſt auditus, & auditui prædicatio, & prædicationi miſſio.

tem audient ſine prædicante? [9] [10] Quomodo vero prædicabunt, niſi mittantur? *Si-*
cut ſcriptum eſt: [11] quam ſpecioſi pedes Evangelizantium pacem, Evangelizantium
bona! Sed non omnes obediunt Evangelio. Iſaias enim dicit: Domine quis credidit
auditui noſtro? Ergo fides ex auditu, [12] auditus autem per verbum Chriſti. Sed di-
co, numquid non audierunt? *concluſio ſuperiorum verſuum ubi dicit: quomodo credent*
ei, quem non non audierunt, & quomodo audient ſine prædicante? Et quidem in om-
nem terram exivit ſonus eorum; & in fines orbis terræ verba eorum. Sed dico:
[13] numquid Iſrael non cognovit? *cognovit, quia Moyſes, & Iſaias dixerunt.* Primus
Moyſes dicit: [14] [15] Ego ad æmulationem vos adducam in non Gentem: in Gentem
inſipientem, in iram vos mittam. [16] Iſaias autem audet, & dicit: inventus ſum a
non quærentibus me; palam apparui iis, qui me non interrogabant. Ad Iſrael autem
dicit: tota die [17] expandi manus meas ad populum non credentem, & contradicentem.

CAPUT UNDECIMUM.

Dico ergo numquid Deus repulit, *ſcilicet ex toto*, populum ſuum? Abſit. Nam
& ego Iſraelita ſum, ex ſemine Abraham, de tribu Benjamin: *& non repu-*
lit plebem ſuam: non repulit Deus plebem ſuam, *ſcilicet creaturam*, quam præſcivit.
An neſcitis in Elia quid dicit Scriptura: *id eſt ubi loquitur de Elia:* quemadmodum
interpellat Deum adverſum Iſrael? Domine Prophetas tuos occiderunt, altaria tua
ſuffoderunt: & ego relictus ſum ſolus, & quærunt animam meam. *Eſt ſcriptum in*
tertio lib. Regum. Sed quid dicit illi divinum reſponſum? Reliqui mihi ſeptem mil-
lia virorum, qui non curvaverunt genua ante Baal. Sic ergo & in hoc tempore, re-
liquiæ ſecundum electionem gratiæ ſalvæ factæ ſunt. Si autem gratia, jam non ex
operibus: alioquin gratia jam non eſt gratia. Quid ergo? Quod quærebat Iſrael, hoc
non eſt conſecutus: [1] electio autem conſecuta eſt: cæteri vero excæcati ſunt: ſicut
ſcriptum eſt: dedit illis Deus [2] ſpiritum compunctionis: oculos, ut non videant, &
aures ut non audiant, uſque in hodiernum diem. Et David dicit: fiat menſa eo-
rum in laqueum, & in captionem, & in ſcandalum, & in retributionem illis. Ob-
ſcurentur oculi eorum ne videant: & dorſum eorum ſemper incurva. Dico ergo: [3]
numquid ſic offenderunt, ut caderent? Abſit. Sed illorum delicto, ſalus eſt Genti-
bus, [4] ut illos æmulentur. [5] Quod ſi delictum illorum divitiæ ſunt mundi, &
di-

9 AMBROS. [*Quomodo vero prædicabunt*] Niſi enim a Chriſto mittantur, nulla his ſigne virtutum perhibent teſtimonium.

10 LANFR. (*Quomodo vero prædicabunt*) Hic auctoritatem ſuam & aliorum Evangelium prædicantium commendat: ex eo quod ſicut de Chriſto, ita & de his a Prophetis prædictum erat.

(*Sicut ſcriptum eſt*) Hoc totum commendatio Evangelii eſt, ut ei credatur.

11 AMBROS. (*Quam ſpecioſi pedes*) Pedes vocando, adventum deſignat Apoſtolorum circumeuntium mundum.

12 LANFR. (*Auditus autem*) Quaſi diceret: Non ex omni auditu fit ſelubris fides; ſed ex eo tantum, in quo auditur verbum Chriſti.

13 AMBROS. (*Numquid Iſrael non cognovit?*) Hoc eſt, cognovit me? Quia arguerat eos incredulitatis, de omnibus videretur queri. Non negat Iſrael aſſecutum eſſe, quod illi promiſſum fuerat in lege, ſed eum qui ſpiritu Iſrael eſt.

14 (*Ego ad æmulationem*) Æmulatio illis data eſt invidentiæ; dum vident Gentem quæ prius ſine Deo fuit, Deum ſuum appellare, qui ſuerat Judæorum.

15 LANFR. (*Ego ad æmulationem*) Ad æmulationem ducuntur Judæi, videntes gloriam & exaltationem ſanctæ Eccleſiæ; quæ ante fidem non gens Dei erat.

16 [*Iſaias audet*] Iſaias, inquit, pro Judæis non dimiſit, quin bonum Gentibus, quod futurum erat, & malum quod Judæis futurum erat, prædiceret.

17 (*Expandi manus meas*) Vel manus in cruce extenſas dicit; vel potius opera quæ inter Judæos Dominus operatus eſt.

COMMENTARIUS IN CAPUT XI.

1 LANFR. (*Electio autem*) Non ſecundum merita.

2 (*Spiritum compunctionis*) Malam compunctionem hic ſignificat; qua ſæpe fit, ut etiam bonum homini ſit moleſtum.

2 [*Fiat menſa eorum in laqueum*] In laqueum, & in cætera quæ ſequuntur, facta eſt Judæis Scriptura ipſorum, quem male intellexerunt. Scriptura autem menſam vocat, quia intelligentibus panis eſt animæ.

3 [*Numquid ſic offenderunt*] An, inquit, peccatum eorum, tantummodo operatum eſt ceſum animæ eorum.

4 [*Ut illos æmulentur*] Hoc ſæpe factum eſt, & plenius fiet in fine ſeculi: quando Judæi Chriſtianos perſequentur in fide Chriſti. Poteſt etiam intelligi ut Gentes Judæos æmulentur, id eſt, ut credant, ſicut & ipſi credebant. Vel ut Dei æmulatione circa opera eorum mala moveantur.

5 (*Quod ſi delictum illorum*) Delictum Judæorum ditavit mundum: quia niſi ipſi Dominum crucifixiſſent; crux Chriſti, & reſurrectio, & aſcenſio ejus prædicata, & credita in mundo non eſſet.

C

Digitized by Google

diminutio [6] [7] eorum divitiæ Gentium: [8] quanto magis plenitudo eorum? Vobis enim dico Gentibus: quamdiu quidem ego ſum Gentium Apoſtolus, [9] miniſterium meum honorificabo, [10] ſi quo modo ad æmulandum provocem carnem meam, [11] & ſalvos faciam aliquos ex illis. [12] Si enim amiſſio eorum, reconciliatio eſt mundi: [13] quæ aſſumptio, niſi vita ex mortuis? Quod ſi [14] delibatio ſancta eſt, & maſſa: & ſi radix ſancta, & rami. Quod ſi aliqui ex ramis fracti ſunt, tu autem cum oleaſter eſſes, inſertus es in illis, & ſocius radicis, & pinguedinis [15] olivæ factus es, noli gloriari adverſus ramos. [16] Quod ſi gloriaris: non tu radicem portas, ſed radix te. Dices ergo: fracti ſunt rami, ut ego inſerar. Bene: propter incredulitatem fracti ſunt. Tu autem fide ſtas: noli altum ſapere, ſed time. Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit: ne ſorte nec tibi parcat. Vide ergo bonitatem, & ſeveritatem Dei: in eos quidem, qui ceciderunt, ſeveritatem: in te autem bonitatem Dei, ſi permanſeris in bonitate, alioquin & tu excideris. Sed & illi, ſi non permanſerint in incredulitate, inſerentur: potens eſt enim Deus iterum inſerere illos. Nam ſi tu ex naturali excíſus es oleaſtro, & contra naturam inſertus es [17] in bonam olivam; quanto magis ii, qui ſecundum naturam inſerentur ſuæ olivæ? Nolo enim vos ignorare fratres [18] myſterium hoc, [19] (ut non ſitis vobis ipſis ſapientes) *ſibi ſapientes eſſent, ſi Judæis non amplius poſſe putarent;* quia cæcitas ex parte contigit in Iſrael, donec plenitudo Gentium intraret, & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret, ſicut ſcriptum eſt: [20] veniet ex Sion, [21] qui eripiat, & avertat impietatem a Jacob. Et hoc illis a me, *ſcilicet complebitur,* teſtamentum: cum abſtulero peccata eorum [22] [23] [24] [25] ſecundum Evangelium quidem, inimici propter vos: ſecundum electionem autem,

cha-

6 AMBROS. (*Diminutio eorum*) Diminutio vel amiſſio eorum eſt, damnum promiſſionis, per quod gentes lucratæ ſunt vitam æternam.

7 LANFR. (*Diminutio eorum*) Diminutionem Judæorum vocat Apoſtolos: quia illis diſcedentibus ab infidelitate eorum: populus ille in ſua infidelitate perſiſtens, ex quadam parte manſit diminutus.

8 (*Quanto magis plenitudo*) Plenitudo Judæorum qui in fine mundi credituri ſunt; maxime ditavit Gentes; quia exemplo eorum provocatæ convertentur ad Chriſtum.

9 AMBROS. (*Miniſterium meum*) Miniſterium ſuum, quo Apoſtolus Gentium eſt, honorificat; ſi & illos ad quos non eſt miſſus, lucretur ad vitam.

10 LANFR. (*Si quomodo ad æmulandum*) Quaſi diceret. Iudæos quos prædicando ad Chriſtum convertere non poſſum; honore ſaltem quo vos honoro, ad credendum Chriſto invitare conabor.

11 (*Salvos faciam aliquos*) Quid ad te de Judæia, cum Apoſtolus Gentium ſis? Volo honorare miniſterium meum: quod quidem honoraretur ſi Judæi crederent; qui in lege ſapientes erant. Gentes autem quaſi ſtulti reputabantur & mobiles, quia tam cito credebant: quod illis non exprobraretur ſi Judæi crederent, qui ſtabiles & ſapientes eſſe putabantur.

12 (*Si enim amiſſio*) Repetitio ſuperioris ſententiæ. Quod enim ſuperius vocavit diminutionem; hic vocat amiſſionem.

13 (*Quæ aſſumptio*) Aſſumptio Judæorum cum ad fidem Chriſti in fine mundi aſſumpti fuerint, vita erit ex mortuis. Vel quia multos mortuos peccatis, exemplo illorum provocatos, inveniet in fide Chriſti; quia paulo poſt certe erit reſurrectio mortuorum; id eſt, finis mundi.

14 (*Delibatio ſancta*) Ammonet Gentes ne ſuperbiant: & ne Judæos deſpectui habeant, dicens: quia ſi Apoſtoli ſancti ſunt, certum eſt etiam quod in ipſo populo multi ſancti ſunt; & ſi nondum re, ſpe tamen & præſentia divina. Eſt autem delibatio prava ex aliqua re aſſumptio, ut ex pomis, vel ex cibo, vel ex potu.

15 (*Oliva*) Olivam vocat populum Judæorum. Radicem, fidem. Pinguedinem, bona opera.

16 (*Quod ſi gloriaris*) Audi quid tibi dicam. Non tu radicem portas; ſed radix te. Id eſt, populus Judæorum a te fidem non accepit, ſed tu ab eo.

17 AMBROS. (*In bonum olivum*) Olivam, fidem per quam Abraham juſtificatus eſt, accipiamus. Oleaſtrum vero, quia agreſtis eſt, & infructuoſa natura, perfidiam ſignificat.

18 LANFR. (*Myſterium hoc*) Id eſt, quo Judæi excæcati ſunt ex parte.

19 (*Ut non ſitis vobis ipſi*) Id eſt, ut non videamini vobiſmetipſis ſapientes.

20 (*Veniet ex Sion*) Poſteriorem ſententiam probat ex auctoritate prophetica; & ſic omnis Iſrael ſalvus fieret.

21 (*Qui eripiat*) Et hæc ereptio non ſecundum corpus erit; ſed hoc teſtamentum, id eſt, quod teſtor eripiendos illos, erit auferendo peccata eorum. Vel quia dixerat ne quis putaret hoc ab alio fieri, dicit; quod taſtor a me factum erit.

22 (*Secundum Evangelium*) Propter Evangelium, inquit, quod prædico propter vos ſalvandos, inimici mihi ſunt Judæi. Electi tamen eorum chariſſimi mihi propter patres, id eſt, Patriarchas & Prophetas, quorum fidem imitantur.

23 (*Secundum Evangelium quidem inimici, &c.* Ne quis diceret Judæos in corde odio habuiſſe, foris autem verbis eis placere; & ita adulari, dicit: ſecundum Evangelium, quod eſt contrarium.

24 AUGUST. (*Secundum Evangelium*) Quid eſt ſecundum Evangelium quidem inimici propter vos. Niſi quod inimicitia qua occiderunt Chriſtum, Evangelio, ſicut videmus, ſine dubitatione profecit? Et hoc oſtendit ex Dei diſpoſitione veniſſe, * quam uti bene novit etiam malis; non ut * eis proſint vaſa iræ, ſed ut ipſo illis bene utente, proſint vaſis miſericordiæ.

De Præd. ſanct. lib. 1. cap. 16. to. 7

* *al.* qui
* *al.* ei

25 AMBROS. (*Secundum Evangelium*) Cauſa incredulitatis inimici ſunt Evangelii; ut error & delictum eorum, Gentibus aperiret viam intrandi ad fidem.

chariſſimi propter Patres, [26] [27] ſine pœnitentia enim ſunt dona & vocatio Dei. [28] Sicut enim aliquando & vos non credidiſtis Deo, nunc autem miſericordiam conſecuti eſtis propter incredulitatem illorum: ita & iſti nunc non crediderunt in veſtram miſericordiam, ut & ipſi miſericordiam conſequantur. [29] Concluſit enim Deus omnia in incredulitate: ut omnium miſereatur. [30] O altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei: quam incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus! Quis enim cognovit ſenſum Domini? Aut quis conſiliarius ejus fuit? Aut quis prior dedit illi; & retribuetur ei? [31] Quoniam ex ipſo, & per ipſum, & in ipſo ſunt omnia: ipſi gloria in ſæcula. Amen.

C A P U T D U O D E C I M U M.

OBſecro [1] itaque vos fratres per miſericordiam Dei, [2] ut exhibeatis corpora veſtra hoſtiam viventem, ſanctam, Deo placentem, rationabile obſequium veſtrum. Et nolite conformari, *ſimiles fieri ſapientibus in rebus*, huic ſæculo: ſed reformamini in novitate ſenſus veſtri: ut probetis [3] quæ ſit voluntas Dei bona, & beneplacens, & perfecta. *Ideo dicit hoc, quia ſuperius dixerat quaſdam inſolubiles quæſtiones.* [4] Dico enim per gratiam, quæ data eſt mihi, omnibus qui ſunt inter vos: non plus ſapere quam oportet ſapere, [5] ſed ſapere ad ſobrietatem: [6] & unicuique ſicut Deus diviſit menſuram fidei. [7] Sicut enim in uno corpore multa membra habemus, omnia autem membra non eumdem actum habent: ita multi unum corpus ſumus in Chriſto, ſinguli autem alter alterius membra. Habentes autem donationem ſecundum gratiam, quæ data eſt nobis; [8] differentes *ſecundum rationem fidei, ſcilicet habemus differentes, & cætera eodem modo*; [9] Sive Prophetiam ſecundum [10] rationem fidei, ſive miniſterium in miniſtrando, ſive [11] qui docet in doctrina, [12] qui exhortatur

26 (*Sine pœnitentia*) Gratia in baptiſmate non quærit gemitum aut planctum.

27 Lanfr. (*Sine pœnitentia*) Ratio cur dixerit ſecundum electionem. Quibus enim Deus fidem ſuam inſpirat; ſine præcedente pœnitentia eorum inſpirat: ſeu quos ad vitam æternam eligit, ſine mutatione ſui conſilii eligit.

28 (*Sicut enim aliquando*) Sic iterum exponit myſterium; cur Judæi ex parte cæcati ſunt.

29 Ambros. (*Concluſit enim Deus*) Hoc eſt omnia concluſiſſe in incredulitate; ut tunc decretum donum a Deo veniret; quando omnes diffidentia laborarent, ut gratia muneris eſſet gratiſſima.

30 Lanfr. (*O altitudo*) Ne quis profundiora in ſuperioribus quereretur, occurrit, dicens: *O altitudo! &c.*

31 Ambros. (*Quoniam ex ipſo*) Quia omnium creator Deus eſt. Ex ipſo ſunt omnia (Patre) & quia ipſe operatur per Filium, per ipſum ſunt omnia; & quoniam quæ ex Deo, per Deum ſunt, poſt renata in Spiritu ſancto ſunt, in ipſo ſunt omnia: quia Spiritus ſanctus de Deo eſt Patre.

C O M M E N T A R I U S I N C A P U T XII.

1 AMBROS. (*Obſecro itaque vos*) Poſt tractatum legis & fidei, Judaicum populum & Gentiles ad bonam vitam agendam hortatur.

2 (*Ut exhibeatis corpora veſtra*) Corpora enim ſubjecta peccatis, non viva habentur, ſed mortua.

3 Lanfrancus. (*Quæ ſit voluntas Dei bona*) Id eſt, faciens bonos, & benefacientes, & perfectos.

4 (*Dico enim*) Per gratiam, inquit, qua me Deus Apoſtolum veſtrum fecit, omnibus præcipio, non plus inveſtigare opera Dei, quam oportet.

5 (*Sed ſapere*) Sapere, id eſt, intelligere debetis ſecundum differentias, donum Dei, quia omne donum Spiritus ſancti differens eſt: quod eſt habentes donationes.

6 (*Et unicuique*) Ordo. Sic Deus diviſit unicuique menſuram donorum ſuorum; quæ fides credentium promeretur.

7 (*Sicut enim*) Exponit qualiter dona Dei diviſa ſunt fidelibus: videlicet, ſicut diverſa officia, diverſis unius corporis partibus ſunt diſtributa: ut humilitas in omnibus conſervetur.

8 (*Differentes*) Vel donationes differentes, vel nos differentes.

9 Ambros. (*Sive Prophetiam*) Prophetia pro modo fidei datur. Miniſter ad obſequium fraternitatis præbendum, in quantum credit, firmatur.

10 Lanfr. (*Rationem fidei*) Fides, & Prophetiam & cætera quæ ſequuntur facit habere credentes. Niſi enim crederent, non haberent. Et in cæteris ſecundum rationem fidei ſub intelligi debet. Et eſt ſenſus: Prophetiam habentes debemus eſſe ſinguli membra; ſive habentes myſterium, debemus miniſtrando eſſe alter alterius membra, & cætera eodem modo.

11 Ambros. (*Qui docet*) Ad diſciplinam cæleſtem tradendam ex fide adjuvatur.

12 (*Qui exhortatur*) Similiter qui exhortatur ad bonum. Similiter qui ſimpliciter largitur; & qui præeſt, juxta fidem accipit vigilantiam, eo modo qui lætus miſericordiam facit, ſecundum fidem roboratur.

Digitized by Google

tatur in exhortando, qui tribuit in ſimplicitate; qui præeſt in ſollicitudine, qui miſeretur in hilaritate. Dilectio ſine ſimulatione. Odientes (*ſcilicet ſitis*) malum, *vel digreſſio fuit de hoc quod dicit, dico enim per gratiam*, adhærentes bono: charitate fraternitatis invicem diligentes: honore invicem prævenientes: [13] ſollicitudine non pigri. [14] Spiritu ferventes: Domino ſervientes: ſpe gaudentes: in tribulatione patientes: orationi inſtantes: neceſſitatibus ſanctorum communicantes: *id eſt*, *aliquid largientes:* hoſpitalitatem ſectantes. Benedicite perſequentibus vos: benedicite, & nolite maledicere. Gaudere, *ſcilicet idipſum*, *id eſt*, *eamdem rem*, cum gaudentibus, flere cum flentibus: idipſum invicem ſentientes, *id eſt*, *volentes:* non alta ſapientes *ſuperbientes;* ſed humilibus conſentientes. [15] Nolite eſſe prudentes apud voſmetipſos: [16] nulli malum pro malo reddentes: [17] Providentes bona non tantum coram Deo, ſed etiam coram omnibus hominibus. [18] Si fieri poteſt, quod ex vobis eſt, cum omnibus hominibus pacem habentes, non *ſubaudi ſitis*, voſmetipſos defendentes chariſſimi, ſed [19] date locum iræ: ſcriptum eſt enim: mihi vindicta, *ſubaudi ſervate vindictam*, ego retribuam, dicit Dominus. Sed ſi eſurierit inimicus tuus, ciba illum: ſi ſitit, potum da illi, hoc enim faciens [20] carbones ignis congeres ſuper caput, *id eſt*, *mentem* ejus. Noli vinci a malo, *id eſt*, *vitio*, ſed vince in bono, *id eſt*, *virtute* malum.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

OMnis anima poteſtatibus ſublimioribus [1] ſubdita ſit: (*hoc dixit ne ſubirent, quia dixerat Filios Dei liberos eſſe*) non eſt enim poteſtas niſi a Deo: quæ autem ſunt, a Deo ordinatæ ſunt. Itaque qui reſiſtit poteſtati, Dei ordinationi reſiſtit. Qui autem reſiſtunt, ipſi ſibi damnationem acquirunt: nam Principes non ſunt timori boni operis, ſed mali. Vis autem non timere poteſtatem? Bonum fac; [2] & habebis laudem ex illa: Dei enim miniſter eſt tibi in bonum. Si autem malum feceris, time: non enim ſine cauſa gladium portat. [3] Dei enim miniſter eſt: [4] vindex in iram ei, qui malum agit. Ideoque neceſſitate ſubditi eſtote, [5] non ſolum propter iram, *ſcilicet vitandam*, ſed etiam propter conſcientiam, *ſcilicet veſtram in bono ſervandam*, *vel a malo liberandam*. Ideo enim & tributa præſtatis: miniſtri enim Dei ſunt, [6] in hoc ipſum

13 (*Sollicitudine non pigri*) Hoc eſt quod dicit Jeremias: *Maledictus qui facit opera Domini negligenter*. Ideo ſubjecit.

14 (*Spiritu ferventes*] Hoc eſt, exercitio divini operis, aut legis, non ſint tepidi.

15 Lanfrancus. (*Nolite eſſe prudentes*) Nolite, inquit, prudentiam veſtram apud voſmetipſos tantum excedere; ſed magis apud proximos.

16 (*Nulli malum*) Malum vitium videlicet ut vindicet ſe.

17 Ambros. (*Providentes bona*) Providere bona eſt, futura ante oculos habere: ut ea gerantur quæ laudis, ſive apud Deum, ſint, ſive apud homines.

18 (*Si fieri poteſt*) Quod ſi non fuerit amator pacis: tu tamen velis eſſe pacificus, quantum ad te pertinet. Si autem irreverens, & blaſphemus quis ſit; & pacem cum illo habere non poſſis; non utique tibi adſcribendum erit.

19 Lanfrancus. (*Date locum iræ*) Dat locum iræ, qui adverſarium permittit facere quod vult.

20 (*Carbones ignis*) Id eſt, fervorem charitatis, vel Spiritus ſancti: ut tuo exemplo provocatus, & ipſe bonum faciat.

COMMENTARIUS IN CAPUT XIII.

1 LANFR. (*Subdita ſit*) Subdi debet quia non debet reſiſtere: Nam ſi reſiſtat; Dei ordinationi reſiſtit: poteſtas enim Dei ordinatio eſt; quia omne quod a Deo eſt, Dei ordinatio eſt, poteſtas autem a Deo eſt; non eſt enim poteſtas niſi a Deo.

Time: nam non ſine cauſa gladium portat. Et hoc probat, quia cum cauſa; & hoc probat, Dei enim miniſter eſt.

(*Itaque qui reſiſtit poteſtati*) In his, ſcilicet, quæ ad poteſtatem pertinent, id eſt, tributis, vectigalibus, & cæteris hujuſmodi.

2 (*Habebis laudem*) Laus habetur ex poteſtate, qualiſcunque ſit. Aut enim bona eſt, & bonum laudat: aut mala, & bonum perſequitur; & ſic per patientiam illatæ tribulationis, ſervus Dei laudatur.

3 (*Dei enim*) Cauſa cur timeri oporteat.

(*Dei enim miniſter*) Alia cauſa cur qui reſiſtunt, damnationem ſibi acquirunt.

4 (*Vindex in iram*) Subaudis; in eum qui male agit. Ideo enim a Deo ordinati ſunt vel propter iram & conſcientiam.

5 Ambros. (*Non ſolum propter iram*) Id eſt, propter præſentem ultionem; ſed propter futurum judicium, ubi accuſante conſcientia punientur.

6 Lanfr. (*In hoc ipſum*) Ut boni laudentur, mali puniantur. Poteſt & per parentes intelligi, *Miniſtri enim Dei ſunt:* ut ſit continuatio ſenſus, præſtatis in hoc ipſum ſervientes, ſcilicet, Deo placentes.

ipſum ſervientes. Reddite ergo omnibus debita: cui tributum, (*tributum vocabant, quia ſubditi domi ſolvebant, quæ ipſi ſubditi ad domos ſeniorum vehebant*) tributum: cui vectigal, vectigal: cui timorem, timorem: cui honorem, honorem. [7] Nemini quidquam debeatis: niſi, ut invicem diligatis: *quemcunque diligitis, intelligite vos plus debere diligere:* qui enim diligit proximum, legem implevit. Nam non adulterabis: non occides: non furaberis: non ſalſum teſtimonium dices: non concupiſces: & ſi quod eſt aliud mandatum, in hoc verbo inſtauratur: diliges proximum tuum ſicut teipſum. Dilectio proximi, *id eſt, qui diligit proximum*, malum non operatur. Plenitudo ergo legis eſt dilectio. Et hoc ſcientes tempus: quia hora eſt jam nos de ſomno ſurgere. Nunc enim propior eſt noſtra ſalus, (*& quanto quiſque propior eſt morti, tanto propior ſaluti*) quam cum credidimus. [8] Nox præceſſit, dies autem appropinquavit. [9] Abijciamus ergo opera tenebrarum, [10] & induamur arma lucis. Sicut in die, honeſte ambulemus; non in commeſſationibus, & ebrietatibus, non in cubilibus, & impudicitiis, non in contentione, & æmulatione: ſed induimini Dominum Jeſum Chriſtum, & carnis curam ne feceritis in deſideriis.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

INfirmum [1] [2] (*quia erant quidam ſuilla carne viventes, quidam non, modificat eos Apoſtolus, infirmum vocat, qui debere * cura edere non credebat*) autem in fide aſſumite, non in diſceptationibus cogitationum. Alius enim, *id eſt, iſte perfectam fidem habet*, credit ſe manducare omnia: qui autem infirmus *ſcilicet in hac fide* eſt, olus manducet. *Id eſt, permittatur abſtinere*. Is qui manducat *ſcilicet omnes cibos*, non manducantem non ſpernat: [3] & qui non manducat, *id eſt, abſtinens*, manducantem non judicet, *id eſt, male exiſtimet:* Deus enim illum aſſumpſit, *Id eſt, & manducantem, & abſtinentem:* Tu quis es, qui judicas alienum ſervum? [4] Domino ſuo ſtat, aut cadit: ſtabit autem; potens eſt enim Deus ſtatuere illum. Nam alius [5] judicat diem inter diem: alius autem judicat omnem diem: [6] Unuſquiſque in ſuo ſenſu abundet. [7] Qui ſapit diem Domino ſapit, *id eſt, ad honorem Domini*. Et qui manducat, *id eſt, omnes cibos*, Domino, *id eſt, ad honorem Domini*, manducat: (*Domino manducat quia non ſibi, neque enim vinum ſibi bibit; neque etiam ſibi moritur*) gratias enim agit Deo *pro collata abſtinentia*. Et qui non manducat, Domino non manducat, & gratias agit Deo. Nemo enim noſtrum ſibi vivit, & nemo ſibi moritur. [8] Sive enim

* ſ. carnem

Epiſt. 155. ad Severum Abbat. to. 2.

* *al.* quanto amplius impenderimus.

7 AUGUST. (*Nemini quicquam*) Charitatem tanto magis debemus, * quanto apprehenderimus, cujus nos perpetuos debitores oſtendit Apoſtolos dicens; Nemini quicquam debeatis; niſi ut invicem diligatis.

8 AMBROS. (*Nox præceſſit*) Noctem veterem hominem ſignificat; hunc præteriiſſe dicit: diem autem appropinquaſſe, id eſt Chriſtum, cujus lumine, veritas nobis apparuit.

9 (*Abijciamus ergo*) Id eſt; vitia carnis, quæ occulta ſunt, & digna ſunt tenebris.

10 (*Induamur*) Boni actus, arma lucis ſunt; impugnantes opera tenebrarum.

COMMENTARIUS IN CAPUT XIV.

1 AMBROSIUS. [*Infirmum autem*] Ex Judæis erant, qui Romanos ad fidem aſſumpſerant. His videbatur carnem prohibitam edere non debere: quos ideo infirmos vocat. Aliis contra videbatur; quos hic diſputantes Apoſtolus concordiæ conſulens, revocat.

2 LANFR. (*Infirmum autem*) Perfectæ fidei Chriſtianorum eſt, nullum cibum immundum putare; quia omnia munda mundis. Quidam tamen in hac fide infirmi, a quibuſdam cibis cenſebant abſtinendum. Cujuſmodi hominem præcipit Apoſtolis non ſpernendum; ſed cum charitate aſſumendum; ita ut nec in cogitationibus judicaretur reus.

De agone Chriſtiano c. 27. to. 3.

3 AUGUST. [*Qui non manducat*] Dicitur judicium pro damnatione; dicit Apoſtolus: *Qui non manducat, manducantem non judicet*. Id eſt, non de illo male exiſtimet. Et Dominus dicit: *Nolite judicare, ne judicetur de vobis*.

4 LANFR. (*Domino ſuo ſtat*) Id eſt, * ad laudem ſui Domini, & perfectam fidem habet, & in fide infirmatur: bona enim intentione hoc agit.

5 [*Judicat diem*] Hoc eſt; Quidam certis diebus: quidam omni die putant abſtinendum.

6 [*Unuſquiſque*] Quaſi diceret, qui putat omnibus utendum, cum gratiarum actione utatur. Et qui putat abſtinendum, propter Deum abſtineat.

7 [*Qui ſapit*] Id eſt, intelligit in abſtinentia obſervandum diem.

8 AUGUST. [*Sive enim vivimus*] Sicut magnitudinis Domini non eſt finis; ſic tuæ laudis non erit finis. Non enim cum mortuus fueris in hac carne, deſines laudare Deum. Unde factum eſt ut ejus ſis & mortuus? quia pretio ſui ſanguinis te redemit & mortuus: quomodo perdit ſervum mortuum, cujus mors eſt pretium tuum? Ideo cum dixiſſet, *ſive vivimus, ſive morimur; Domini ſumus*. Ut oſtenderet ipſum pretium. *Ad hoc enim*, inquit, *Chriſtus mortuus eſt*. De Expoſ. in Pſ. 144. to. 8.

enim vivimus, Domino vivimus: ſive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, ſive morimur, Domini ſumus. In hoc enim Chriſtus mortuus eſt, & reſurrexit: ut & mortuorum, & vivorum dominetur. Tu autem *ſcilicet abſtinens* quid judicas fratrem tuum? *ſcilicet manducantem*. Aut tu quare ſpernis fratrem tuum? VIII. Omnes enim ſtabimus ante tribunal Chriſti. Scriptum eſt enim: vivo ego, dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu: & omnis lingua confitebitur Deo. Itaque unuſquiſque noſtrum pro ſe rationem reddet Deo. Non ergo amplius invicem judicemus: ſed hoc judicate magis, IX. ne ponatis offendiculum fratri, vel ſcandalum. [9] [10] Scio, & confido in Domino Jeſu, quia nihil commune per ipſum, niſi ei qui exiſtimat quid commune eſſe [11] illi commune eſt. XII. Si enim propter cibum, *ſcilicet quem ſumis, vel a quo abſtines*, frater tuus contriſtatur: jam non ſecundum charitatem ambulas. Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Chriſtus mortuus eſt. Non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. Non eſt enim [13] regnum Dei, eſca & potus: ſed juſtitia, pax, & gaudium in Spiritu ſancto: qui enim in hoc ſervit Chriſto, placet Deo, & probatus eſt hominibus. Itaque quæ pacis ſunt, ſectemur: & quæ ædificationis ſunt, in invicem cuſtodiamus. [14] Noli propter eſcam deſtruere opus Dei, *id eſt, charitatem*. [15] Omnia quidem ſunt munda; ſed malum eſt homini, qui [16] per offendiculum manducat. Bonum eſt [17] non manducare carnem, & non bibere vinum, neque in quo frater tuus offenditur, aut ſcandalizatur, aut infirmatur. Tu fidem habes? *ſcilicet omnibus utendi*, penes temetipſum habe coram Deo. [18] Beatus, [19] qui non judicat ſemetipſum, *id eſt, culpabilem facit* in eo quod probat. [20] Qui autem diſcernit, [21] ſi manducaverit, [22] damnatus eſt: quia non ex fide, [22] omne autem, quod non eſt ex fide, peccatum eſt.

VIII LANFR. [*Omnes enim ſtabimus*] Ne ſpernas, ſed de te ſis ſollicitus; unuſquiſque enim pro ſe rationem reddet, quia omnes ſtabimus ante tribunal Chriſti.

IX [*Ne ponatis offendiculum*] Ne ponas offendiculum fratri; id eſt, ne contriſtes; nam ſi contriſtas, non ambulas ſecundum charitatem.

9 AMBROS. [*Scio & confido*] Manifeſtum eſt Salvatoris beneficio omnia munda eſſe: qui de ſub jugo legis eruens homines, reddidit ſtatum priſtinum libertatis.

10 LANFR. [*Scio & confido*] Sententiam fert inter duos ſuperiores dicens: Nullam creaturam per Chriſtum factam eſſe communem, id eſt, immundam. Commune enim immundum vocabant Judæi.

11 AMBROS. [*Niſi ei qui exiſtimat*] Id eſt, illi immundum eſt, qui putat non edendum. Et quia non hoc ſuperſtitione facit, ſed timore, ſuo judicio reſervandum.

12 LANFR. [*Illi commune*] Quaſi diceret. Revera nihil eſt immundum; ſed qui putat aliquid eſſe immundum, in ſola ejus opinione eſt immundum.

XII (*Si enim propter cibum*) Non contriſtes; ſi enim contriſtas propter cibum, perdis cibo tuo illum: ſed perdere non debes, nam Chriſtus pro eo mortuus eſt: ergo non contriſtes; quod eſt non ergo blaſphemetur bonum noſtrum. Et ponit quod eſt conſequens contriſtare, quia ex contriſtare conſequitur quod blaſphematur Chriſtianitas.

13 (*Regnum Dei eſca*) Eſca, vel potus ſive ſumptus non facit hominem habere regnum Dei: ſed juſtitia, & cætera.

14 AMBROS. [*Noli propter eſcam*] Homo opus Dei eſt: & iterum opus Dei eſt dum reformatur per regenerationem.

15 [*Omnia quidem*] Cum per naturam animalia munda ſint; dubitantibus tamen fiunt immunda, & erit illi offendiculum, qui cum dubitat, comedit tamen.

16 LANFR. [*Per offendiculum*] Hoc eſt, qui ſua comeſtione non manducantem ſcandalizat.

17 [*Non manducare*] Hoc eſt quod dicit, ſi impræſentiarum ſit ille qui abſtinet, & ita infirmus ſit; ut patienter non poſſit cernere utentem creaturis Dei, eum qui fidem habet omnibus utendi; melius eſt fidem habenti ab eis abſtinere, quam abſtinenti moleſtiam ſua perceptione ingerere.

18 AMBROS. [*Beatus qui non judicat*] Hunc beatum dicit, qui non aliud facit, quam ſibi utile probat.

19 LANFR. [*Qui non manducat*] Non manduces coram fratribus, quia ſi non manducas, beatus es. Et hoc probat; nam omnis eſt beatus, qui non judicat ſe, id eſt, culpabilem facit, quod eſt dum non manducat ne offendat.

20 [*Qui autem diſcernit*] Qui autem diſcernit cibos, id eſt, qui putat alios mundos, & alios eſſe immundos, damnatus eſt; quia non ex fide. Fides enim noſtra vult, ut homo id agat, quod intelligit bene eſſe agendum.

21 [*Si manducaverit, &c.*] Probat quod qui non judicat ſe, id eſt, non manducat beatus eſt: nam omnis manducans damnatus: quod ita dicit: *qui autem diſcernit ſi manducaverit, &c.* Et ſunt multa contraria, non judicat, & manducans, probat, & diſcernit; id eſt, non probat comedendum beatus, & damnatus.

22 [*Omne autem quod non eſt ex fide*] Damnatus quia peccatum eſt quod facit: & hoc probat ita: *Omne quod non eſt ex fide peccatum eſt;* Sed hoc non ex fide: ſed hæc aſſumptio præmiſſa eſt, ubi dicit: *quia non ex fide.*

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

DEbemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum ſuſtinere, & non nobis placere. [1] Unuſquiſque veſtrum proximo ſuo placeat in bonum, ad ædificationem. Etenim Chriſtus non ſibi placuit, ſed ſicut ſcriptum eſt: improperia improperantium tibi ceciderunt ſuper me. [2] Quæcunque enim ſcripta ſunt, ad noſtram doctrinam ſcripta ſunt: ut per patientiam, & conſolationem ſcripturarum, ſpem habeamus. Deus autem patientiæ & ſolatii, det vobis idipſum ſapere in alterutrum ſecundum Jeſum Chriſtum: ut unanimes, uno ore honorificetis Deum, & patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti. Propter quod ſuſcipite invicem, [3] ſicut & Chriſtus ſuſcepit vos in honorem Dei. [4] Dico enim Chriſtum Jeſum miniſtrum fuiſſe circumciſionis propter veritatem Dei, ad confirmandas promiſſiones Patrum. [5] [6] [7] Gentes autem (*probat quia ſuſcepit Gentes, vel honorare Deum Gentes, ab auctoritate Prophetarum*) ſuper miſericordia, *ſcilicet dico debere*, honorare Deum, ſicut ſcriptum eſt: [8] propterea confitebor tibi in Gentibus Domine, & nomini tuo cantabo. Et iterum dicit: [9] Lætamini Gentes cum plebe ejus. Et iterum: laudate omnes Gentes Dominum: & magnificate eum omnes populi. Et rurſus Iſaias ait: [10] erit radix Jeſſe, & qui exurget regere Gentes, in eum Gentes ſperabunt. Deus autem ſpei repleat vos omni gaudio & pace in credendo: ut abundetis in ſpe, & virtute Spiritus ſancti. Certus autem ſum, fratres mei, & ego ipſe de vobis, quoniam & ipſi pleni eſtis dilectione, [11] repleti omni ſcientia, ita ut poſſitis alterutrum monère. [12] Audacius autem ſcripſi vobis, fratres, ex parte, tanquam in memoriam, vos reducens: propter gratiam, quæ data eſt mihi a Deo, ut ſim miniſter Chriſti Jeſu in Gentibus: ſanctificans Evangelium Dei, ut fiat oblatio Gentium accepta, & ſanctificata in Spiritu ſancto. [13] [14] Habeo igitur gloriam in Chriſto Jeſu ad Deum. [15] Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me non effecit Chriſtus in obedientiam Gentium, verbo, & factis: in virtute ſignorum, & prodigiorum, in virtute Spiritus ſancti: ita ut ab Hieruſalem per circuitum uſque ad Illyricum repleverim, *id eſt, plene prædi-*

cave-

COMMENTARIUS IN CAPUT XV.

1 AMBROS. (*Unuſquiſque veſtrum*) Commouet ut charitati ſtudentes, proximis placeant ad id quod utile eſt. Hæc enim ædificatio.

2 LANFR. [*Quæcumque ſcripta ſunt*] Quaſi diceret aliquis. Quid vita Chriſti miniſtrari feciſſe ſibi circumciſionem, propter veritatem? quid Prophetia de Deo? quid ad inſtitutionem morum noſtrorum? Ad hoc reſpondet. *Quæcumque ſcripta ſunt, &c.*

3 [*Sicut & Chriſtus, &c.*] Suſcepit vos, & Judæos & Gentes probando: ſed monſtrat quomodo Chriſtus condeſcenderit nobis, quia circumciſus fuit; & nos condeſcendemus infirmis.

4 [*Dico enim*] Laus Judæorum. Dicit enim Chriſtum miniſtrari feciſſe ſibi circumciſionem, propter veritatem Dei complendam; & promiſſiones ad patres factas. Promiſſum enim fuerat, quod ex Judæorum ſemine oriturus eſſet: in quo benedicerentur omnes. Aliter. Miniſterium circumciſionis; id eſt, ad populum Judæorum, ut veritas Dei & promiſſiones ejus ad patres factas complerentur. Quales ſunt: *Dabo vobis germen* (vel decorem) *Juſtitiæ*. Et, *Prophetam vobis ſuſcitabit Deus, &c.*

5 (*Gentes autem*) Probat quia ſuſcepit Gentes, vel honorare Deum Gentes, ab auctoritate Judæorum.

6 AMBROS. (*Gentes autem*] Quia enim his promiſſio nulla erat, quaſi indigni, per ſolam miſericordiam Dei ad ſalutem aſſumpti ſunt.

7 LANFR. [*Gentes autem*] Laus gentium. Dicit enim, tantæ curæ fuiſſe Deo, ut ad ſalvandas eas, Prophetas ſuos prædiceret. His laudibus æquales eos inter ſe eſſe oſtendit; ut alter præferre ſe alteri non præſumat.

8 [*Propterea confitebor*] Vox Chriſti qui in Gentibus cofitetur Patri: quia per ejus converſionem [vel prædicationem] converſæ ſunt ad culturam unius Dei.

9 [*Lætamini Gentes*] In Iſaia ſic ſcriptum eſt. *Lætamini cum Jeruſalem; & exultate in ea, omnes qui diligitis eam.*

10 [*Erit radix Jeſſe*,] Ordo. Jeſſe erit radix, &c. Subaudis, *Ex hac radice erit, qui exurget regere Gentes.*

x. [*Certus ſum autem, &c.*] Benevolos illos reddit, quaſi ego corripui vos, quin ſciam vos invicem diligere; nec ideo admonui, quin ſciam vos ſapientes eſſe, ſed officium meum eſt monere vos.

11 [*Repleti omni ſcientia*] Humilitas Apoſtoli. Dicit enim ſcripſiſſe eis, non quod ipſi indigerent. Repleti enim, ut ipſe fatetur, omni ſcientia: ſed officii ſui neceſſitate coactum: quod Apoſtolus Gentium a Deo conſtitutus erat.

12 [*Audacius autem*] Audaciæ videbatur eſſe, repletis omni ſcientia ſcribere.

13 AMBROS. [*Habeo igitur gloriam*] Gloriam dicit ſe habere apud Deum per Chriſtum. * Credentes enim in Chriſtum, meritum ſibi fecit apud populum; in tantum ut de ſe eſſe nihil dicat, quod non operatus ſit Chriſtus per illum, ut exhortationem ejus virtus commendaret.

14 LANFR [*Habeo igitur gloriam*] Quidquid, inquit, putent me * hominem eſſe; ego tamen ſcio me habere gloriam apud Deum in prædicatione Jeſu Chriſti; quia propter honorem Dei, & ſalutem Gentium ago quod ago.

15 [*Non enim audeo*] Alia cauſa cur habeat gloriam apud Deum: quidquid enim loquitur, quidquid operatur Chriſtus in eo, & per eum loquitur & operatur; ut Evangelio obediant.

caverim Evangelium Chriſti. Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus eſt Chriſtus, ne ſuper alienum fundamentum ædificarem: ſed ſicut ſcriptum eſt: *in Iſaia cap.* 52. quibus non eſt annuntiatum de eo, videbunt: & qui non audierunt de eo, intelligent. Propter quod & impediebar plurimum venire ad vos, & prohibitus ſum uſque adhuc. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus, cupiditatem autem habens veniendi ad vos ex multis jam præcedentibus annis: cum in Hiſpaniam proficiſci cœpero, ſpero quod præteriens videam vos, & a vobis deducar illuc, ſi vobis primum ex parte fruitus fuero. Nunc igitur proficiſcar in Hieruſalem miniſtrare, *id eſt*, *neceſſaria corporis afferre* ſanctis. Probaverunt enim Macedonia & Achaia, collationem aliquam facere in pauperes ſanctorum, qui ſunt in Hieruſalem. Placuit enim eis: & debitores ſunt eorum. (*Debitores ſunt in carnalibus, & hoc probat a majori, quia ab eis ſpiritualia acceperunt, quod eſt majus.*) Nam ſi ſpiritualium eorum participes facti ſunt Gentiles; *id eſt, ab Hieruſalem doctrina fidei, & bene vivendi, per Apoſtolos lata eſt ad Gentes:* debent & in carnalibus miniſtrare illis. Hoc igitur cum conſummavero, & aſſignavero eis fructum hunc: per vos proficiſcar in Hiſpaniam. Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Evangelii Chriſti veniam. Obſecro ergo vos, fratres, per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, & per charitatem ſancti Spiritus, ut adjuvetis me in orationibus veſtris pro me ad Deum, ut liberer ab infidelibus qui ſunt in Judæa, & obſequii mei oblatio accepta fiat in Hieruſalem ſanctis, ut veniam ad vos in gaudio, per voluntatem Dei, & refrigerer vobiſcum. Deus autem pacis ſit cum omnibus vobis. Amen.

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

Commendo [1] autem vobis Phœbem ſororem noſtram, quæ eſt in miniſterio Eccleſiæ, quæ eſt in Cenchris: ut eam ſuſcipiatis in Domino digne ſanctis: & aſſiſtatis ei in quocunque negotio veſtri indiguerit: etenim ipſa quoque aſtitit multis, & mihi ipſi. Salutate Priſcam, & Aquilam adjutores meos in Chriſto Jeſu, (qui pro anima mea ſuas cervices ſuppoſuerunt: quibus non ſolus ego gratias ago, ſed & cunctæ Eccleſiæ Gentium) & domeſticam Eccleſiam eorum. Salutate Epænetum dilectum mihi, qui eſt Primitivus Aſiæ in Chriſto. Salutate Mariam, quæ multum laboravit in vobis. Salutate Andronicum, & Juniam, cognatos & concaptivos meos: qui ſunt nobiles in Apoſtolis, qui & ante me fuerunt in Chriſto. Salutate Ampliatum dilectiſſimum mihi in Domino. Salutate Urbanum adjutorem noſtrum in Chriſto Jeſu, & Stachyn dilectum meum. Salutate Apellen probum in Chriſto. Salutate eos qui ſunt ex Ariſtobuli domo. Salutate Herodionem cognatum meum. Salutate eos, qui ſunt ex Narciſſi domo, qui ſunt in Domino. Salutate Tryphænam, & Tryphoſam, quæ laborant in Domino. Salutate Perſidem chariſſimam, quæ multum laboravit in Domino. Salutate Rufum electum in Domino, [2] & matrem ejus, & meam. Salutate Aſyncritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, & qui cum eis ſunt, Fratres. Salutate Philologum, & Juliam, Nereum, & ſororem ejus, & Olympiadem, & omnes, qui cum eis ſunt, ſanctos. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes Eccleſiæ Chriſti. Rogo autem vos fratres, ut obſervetis eos, qui diſſenſiones, & offendicula, præter doctrinam, quam vos didiciſtis, faciunt; & declinate ab illis. Hujuſcemodi enim Chriſto Domino noſtro non ſerviunt, ſed ſuo ventri & per dulces ſermones, & benedictiones, ſeducunt corda innocentium. [3] Veſtra enim obedientia in omnem locum divulgata eſt. Gaudeo igitur in vobis. Sed volo vos ſapientes eſſe in bono, & ſimplices in malo. Deus autem pacis [4] conterat Satanam ſub pedibus veſtris velociter. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum

COMMENTARIUS IN CAPUT XVI.

1 Lanfr. (*Commendo autem vobis Phœben*) Ditiſſima & nobiliſſima mulier fuit: quæ Eccleſiam Dei, quæ apud locum, qui Cenchris dicitur, erat; ſua ſubſtantia ſuſtentabat. Ea tunc temporis pro quodam negotio Romam profecta eſt. Per hanc fortaſſe, iſtam miſit Epiſtolam.

2 [*Et matrem ejus & meam*] Vel matrem ſuam cum matre illius præcipit ſalutandam. Vel unam eamdem fœminam matrem illius dicit, & ſuam illius ſecundum carnem, ſuam beneficio.

3 [*Veſtra enim obedientia*] Cauſa cur roget eos; obedientes enim rogandi ſunt, inobedientes increpandi.

4 (*Conterat Sathanam*) Sathanam ſub pedibus Eccleſiæ Dominus contrivit, quia membra ejus, quibus Eccleſiam perſequebatur, ad fidem converſa, ipſi Eccleſiæ ſubjugavit.

cum. Salutat vos Timotheus adjutor meus, & Lucius, & Jaſon, & Soſipater, cognati mei. [5] Saluto vos ego Tertius, qui ſcripſi Epiſtolam, in Domino. Salutat vos Cajus hoſpes meus, & univerſa Eccleſia. Salutat vos Eraſtus Arcarius civitatis, & Quartus frater. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum omnibus vobis. Amen. [6] [7] Ei autem qui potens eſt vos confirmare juxta Evangelium meum, & Prædicationem Jeſu Chriſti, [8] ſecundum revelationem [9] myſterii temporibus æternis taciti, (quod nunc pateſactum eſt [10] per ſcripturas Prophetarum, ſecundum præceptum æterni Dei, ad obeditionem fidei) in cunctis Gentibus cogniti, ſoli ſapienti Deo [11] Per Jeſum Chriſtum, [12] cui honor & gloria in ſæcula ſæculorum. Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI
AD CORINTHIOS
PRIMA
CUM GLOSSULA INTERJECTA B. LANFRANCI.

ARGUMENTUM.

CORINTHII ſunt Achaici, & hi ſimiliter ab Apoſtolo audierunt verbum veritatis: & ſubverſi ſunt multifarie a falſis Apoſtolis: quidam a Philoſophiæ verboſa eloquentia: Alii ſecta legis Judaicæ inducti ſunt: Hos revocat Apoſtolus ad veram fidem, & Evangelicam ſapientiam: ſcribens eis ab Epheſo per Timotheum diſcipulum ſuum.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS vocatus Apoſtolus Jeſu Chriſti per voluntatem Dei, & Soſthenes frater, Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi, [1] ſanctificatis, *habitatis*, in Chriſto Jeſu, vocatis ſanctis, *ut ſancti ſint* [2] cum omnibus qui invocant nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti, [3] in omni loco ipſorum, & noſtro, *id eſt*, *in Eccleſia*, *in qua ſunt omnia communia*. Gratia, *remiſſio peccatorum*, *vel obſervantia bonorum operum*, vobis, & pax, *id eſt*, *reconciliatio apud Deum*, a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Gra-

5 [*Saluto vos*] Ordo. Saluto vos in Domino. Tertius iſte notarius fuit Apoſtoli, qui hanc ſcripſit Epiſtolam.

6 AMBROS. (*Ei autem*) Ei qui potens eſt vos confirmare ſoli ſapienti Deo gloria in ſæcula ſæculorum.

7 LANFR. [*Ei autem*] Id eſt. Qui poteſt vos ad tantam perfectionem ducere; quantam prædico, & quantam Chriſtus prædicavit, & prædicandam inſtituit.

8 (*Secundum revelationem*) Id eſt. Ut ita credatis, ſicuti myſterium Dei revelatum eſt: & ponit ſingulare pro plurali.

9 [*Myſterii*] Myſterium vocat incarnationem Jeſu Chriſti, & cætera quæ æternis temporibus erant tacita. Quamvis enim ex quadam parte antiquis patribus eſſent cognita, plene tamen a nullo fuerunt ſcita, quoad uſque ſuo tempore per Jeſum Chriſtum fuerunt revelata.

10 [*Per Scripturas Prophetarum*] Scripturas Prophetarum revelavit Chriſtus Apoſtolis ſuis; ſicut in Evangelio legitur: *Tunc aperuit illis ſenſum, ut intelligerent Scripturas*, &c.

11 AMBROS. [*Per Jeſum*] Id eſt, per Jeſum Chriſtum; quia, ut alia taceam, ipſe præcepit Gentes baptizari in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti: ubi præcipue commendata eſt hujus individuæ gloria Trinitatis.

12 [*Cui honor*] Quod vero additum cui; ut diceret cui, cum ſufficeret, ſi dictum eſſet, ei autem gloria, inuſitatam noſtræ linguæ indicat locutionem, non ſenſum quem requiramus, vel de quo ambigamus inſinuat.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMBROS. [*Sanctificatis*] Ideo, quia regenerati in Chriſto, ſanctificati ſunt.

In expoſ. Pſ. 51. 10. 8. 2 AUGUST. [*Omnibus qui invocant*] Iſti qui propter ſæcularia commoda; qui propter terrena bona; qui propter vitam præſentem, & terrenam felicitatem invocant [a] Dominum, non invocant Deum.

[a] al. Deum

3 LANFR. [*In omni loco*] Verba, inquit, & ſcientiam tenetis, ſicut teſtimonium Chriſti; id eſt, incarnationis ejus & paſſionis, & cæterorum, confirmatum eſt, & a vobis inter vos diverſis veteris Teſtamenti auctoritatibus.

[4] Gratias ago Deo meo ſemper pro vobis in, *pro*, gratia Dei, quæ data eſt vobis in Chriſto Jeſu: *in fide Chriſti*; [5] quod in omnibus divites facti eſtis in illo, in omni verbo, *ut poſſitis prædicare*, & in omni ſcientia: *& ſciatis quid ſit prædicandum*, ſicut teſtimonium Chriſti confirmatum eſt in vobis: *quæ vobis de Chriſto teſtati ſumus:* ita ut nihil vobis deſit (*divites facti eſtis*) in ulla gratia, *in aliquo Spiritus ſancti dono*, expectantibus [6] revelationem, *id eſt*, *viſionem quæ ſit poſt mortem*, *vel in die judicii* Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui & confirmabit vos uſque in finem *veſtrum*, *vel ſæculi*, ſine crimine, in die adventus (*ſcilicet*, *vel in obitu cujuſque*, *vel in judicii die*) Domini noſtri Jeſu Chriſti. Fidelis Deus, *confirmabit*, *nam de promiſſis non eſt dubitandum:* per quem, *per cujus gratiam*, vocati eſtis in ſocietatem, *ut ſitis cohæredes Chriſti*, Filii ejus Jeſu Chriſti Domini noſtri. Obſecro autem vos, fratres, per nomen Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut idipſum dicatis omnes, & non ſint in vobis ſchiſmata: ſitis autem perfecti in eodem ſenſu, *eadem voluntate*, & in eadem ſententia (*rogo ne ſint in vobis ſchiſmata.*) Significatum eſt enim mihi de vobis, fratres mei, ab iis qui ſunt Chloes, quia contentiones ſunt inter vos. Hoc autem dico, quod [7] unuſquiſque veſtrum (*alius hoc*, *alius illud*) dicit, Ego (*ecce contentiones*) quidem ſum *Diſcipulus* Pauli: ego autem Apollo: ego vero [8] Cephæ: *Petri:* (*Cephas*, *caput*; *unde Acephali*, *id eſt*, *ſine capite*,) ego autem Chriſti. [9] Diviſus eſt *a ſervis ſuis* Chriſtus? Numquid Paulus crucifixus eſt pro vobis? aut in nomine Pauli baptizati eſtis? Gratias ago Deo, quod neminem veſtrum baptizavi, niſi Criſpum, & Cajum: ne quis dicat quod in nomine meo baptizati eſtis. Baptizavi autem (*quaſi remediatus*) & Stephanæ domum. Cæterum, neſcio ſi quem alium baptizaverim. Non enim miſit me Chriſtus baptizare, ſed evangelizare: [10] [11] non [12] in ſapientia verbi, [13] ut non evacuetur crux Chriſti. [14] Verbum, *id eſt*, *prædicatio*, enim crucis, pereuntibus quidem ſtultitia eſt: iis autem qui ſalvi fiunt, id eſt, nobis, [15] Dei virtus eſt, *id eſt*, *dans virtutem credenti*, *per quam*, *cum res exigit*, *miracula fiunt*. Scriptum eſt enim, (*non in ſapientia verbi*, *quia Deus reprobat ſapientiam verbi mundi*, *& hoc probat*, *quia ſcriptum eſt*) [16] perdam ſapientiam ſapientium, (*cauſa cur in ſapientia verbi non prædicaverit*) & prudentiam prudentium reprobabo. Ubi ſapiens? *perditus eſt*. Ubi ſcriba? [17] Ubi conquiſitor, *Diſputator mundana*

4 AMBROS. [*Gratias ago Deo meo*] Quamquam omnibus in Eccleſia ſcribat, ita ſignificat; cum aliquando corripit, aliquando laudat; ut unuſquiſque cum legit, intelligat, quid pro ſe, quid adverſum ſe dicatur.

5 LANFR. [*Quod in omnibus divites*] Totum pro parte ponit. Non enim omnes in omnibus virtutibus divites erant. Quoſdam enim in poſterioribus redarguit.

6 [*Revelationem*] Id eſt, viſionem, quæ fit poſt mortem, vel in die judicii.

7 [*Unuſquiſque veſtrum*] Non unuſquiſque dicebat hæc quatuor: ſed ſubaudiendum eſt: Alius dicit, ego quidem ſum Pauli; alius autem, ego Apollo, &c. Sic enim ipſemet in ſequentibus expoſuit dicens; *Cum enim quis dicit*, *ego quidem ſum Pauli: alius autem*, *ego Apollo*, *&c.*

8 AUGUST. [*Ego Cephæ*] Hi dividunt ſibi Eccleſiam; & partes facere de unitate conantur.

9 AMBROS. [*Diviſus eſt Chriſtus*] Diviſum dicit Chriſtum; quia gloriam ejus hominibus partiti ſunt.

10 [*Non in ſapientia*] Imperiti electi ſunt, ut doctrinæ veritas ſe commendaret, teſte virtute; ne calliditate humanæ ſapientiæ, acceptabilis videretur, non veritate.

11. LANFR. [*Non in ſapientia*] Sapientiam, ubi dialecticam dicit, per quam crux, id eſt, mors Chriſti eam ſimpliciter intelligentibus evacuari videtur: quia Deus immortalis, Chriſtus autem Deus; Chriſtus igitur immortalis. Si autem immortalis; mori non potuit. Sic de partu Virginis, & quibuſdam aliis Sacramentis, perſpicaciter tamen intuentibus, dialectica ſacramenta Dei non impugnat; ſed eum res exigit, ſi rectiſſime teneatur, aſtruit & confirmat.

12 [*In ſapientia verbi*] Non ſyllogiſtice probando: quia ſic potius poſſet improbari. Vel ſi ſyllogiſtice convicti & crederent, non prodeſſet eis.

13 AUGUST. [*Ut non evacuetur*] Evacuatur autem ſi quo modo præter illius ſacramentum, ad juſtitiam, vitamque æternam perveniri poſſe dicatur. Ex lib. de nat. & grat. contra Pel. cap. 7. tu. 7.

14 LANFR. [*Verbum enim*] Ratio cur non prædicet in ſapientia verbi. Studioſi etenim ipſius artis, qui tamen Chriſtianæ religionis expertes ſunt, quos pereuntes vocat. Vel quia doctrina eorum in quibuſdam perit. Vel quia in æternum perituri ſunt: ſtultitiam deputant mortem Chriſti.

15 [*Virtus Dei eſt*] Id eſt, dans virtutem Dei credenti, per quam miracula, cum res exigit, fiunt.

16 [*Perdam ſapientiam*] Alia ratio cur non prædicet in ſapientia verbi: prophetia enim auctoritate reprobata eſt. Poteſt etiam reſponſio eſſe, quaſi aliquis diceret: cur dicis pereuntibus. In Abdia hoc legitur: *Nunquid non in die illa*, *dicit Dominus*, *perdam ſapientes de Idumæa*, *& prudentiam de monte Eſau?*

17 [*Ubi ſcriba*] Verba Apoſtoli ſunt. Scribæ ſunt moralium & naturalium librorum auctores, & actuum ſecularium ſcriptores, id eſt, de ipſis artibus præcepta dantes. Conquiſitores ſunt argumentatores ex præceptis ipſorum artium aliquid approbantes. Sapiens generale utriuſque vocabulum eſt. Hos adnihilatos eſſe perhibet non quia

Digitized by Google

danæ ſapientiæ hujus ſæculi? *Noluit Deus per ſapientes mundi ſalvare credentes: nam per ſtultos prædicatores, ſæcularium literarum imperitos.* [18] Nonne ſtultam fecit Deus ſapientiam hujus mundi? Nam quia in Dei ſapientia, *divino conſilio*, non cognovit, *non eſt placitum ut cognoſceret* mundus per ſapientiam *mundanam* Deum: [19] Placuit Deo per ſtultitiam prædicationis, *ſtultos prædicatores, id eſt, per imperitos ſæcularium literarum prædicatores* ſalvos facere credentes. Quoniam & [20] [21] Judæi ſigna petunt, *ut prædicatores miracula faciant* [22] & Græci, *prædicatores ut dicant* ſapientiam *ſyllogiſticas probationes*, quærunt: nos autem prædicamus Chriſtum crucifixum, [23] Judæis quidem ſcandalum, *quia regem ſuum crucifixiſſe dicuntur*, [24] Gentibus autem ſtultitiam; ipſis autem vocatis, *prædeſtinatis ad vitam* Judæis, atque Græcis, Chriſtum Dei [25] [26] virtutem, & Dei ſapientiam: [27] [28] Quia [29] quod ſtultum (*incarnatio & paſſio*) *infidelibus* eſt Dei *ex Deo* ſapientius eſt hominibus: & [30] [31] quod infirmum eſt Dei, (*per fidem enim eorum peccata remittuntur, & dæmones expelluntur, quod homines nequeunt*) fortius eſt hominibus. Videte enim vocationem veſtram, *id eſt, per quos vocati ſitis*, fratres, quia non multi ſapientes ſecundum carnem, *prædicaverunt vobis regnum Dei*, [32] non multi potentes, *ſcilicet prædicaverunt verbum Dei*, non multi nobiles: ſed quæ ſtulta ſunt mundi elegit, *probat quia ſtultos & infirmos elegit* Deus: ut confundat, *erubeſcere faciat*, ſapientes: & infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia: & ignobilia mundi, & [33] contemptibilia elegit Deus, & ea quæ non ſunt, *non eſſe videbantur*, ut ea quæ ſunt, *eſſe videntur*, deſtrueret: ut non glorietur omnis caro in conſpectu ejus. Ex ipſo autem, *ex ipſius gratia* vos eſtis in Chri-

doctrinas eorum omnifariam improbet: in multis enim ſacris litteris concordant; ſed quædam ſenſerunt & ſcripſerunt contraria Chriſtianæ religioni, maxime de cultura unius Dei.

Ex lib. de Paſt. cap. 12. to. 9. 18 August. (*Nonne ſtultam*) Dicitur aliquando in ſcripturis ſapientia pro aſtutia, abuſione verbi, non proprietate.

19 Lanfr. (*Placuit Deo per ſtultitiam, &c.*) Non in ſapientia verbi prædico. Quod probat; quia per ſtultitiam placuit Deo ſalvos facere credentes: & hoc probat, quia ſapientia mundi non placuit, quod eſt in Dei ſapientia, non cognovit mundus per ſapientiam Deum.

20 (*Judæi*) Judæi ſcandalizabantur: quia regem ſuum crucifixiſſe dicebantur.

21 Ambros. (*Judæi ſigna petunt*) Unde dicunt, nos ſcimus quia Moyſi locutus eſt Deus: cum majus ſit Lazarum de monumento vivum exiiſſe.

22 (*Et Græci ſapientiam*) Quia nolunt audire præterquam, quæ mundi ratione poſſibilia ſunt.

23 (*Judæis quidem ſcandalum*) Scandalum eſt Judæis dum audiunt Chriſtum Filium Dei ſe profitentem, & Sabbatum evacuantem.

24 (*Gentibus autem ſtultitiam*) Qui ea audiunt prædicare, quæ dum rationi humanæ non congruunt, inſenſata videntur; ut partus Virginis; & reſurrectio mortuorum.

25 (*Virtutem & Dei ſapientiam*) Virtus Dei eſt, quia per ipſum omnia fecit Deus Pater; ſapientia, quia per ipſum cognitus eſt Deus.

Ex lib. 1. qu. Evang. quæſt. 14. t. 4. 26 August. (*Virtutem Dei & ſapientiam*) De Domino noſtro dixerunt Judæi; *Unde ſapientia hæc, & virtutes?* Sapientia in his quæ loquebatur. Virtutes in his quæ operabatur. Ideo Apoſtolus dicit Chriſtum Dei virtutem & Dei ſapientiam. Virtutem retulit ad ſigna propter Judæos. * Sapientiam autem, aut doctrinam ad Græcos, id eſt, Gentes.

* *al.* Sapientiam autem ad doctrinam propter Græcos.

Enarr. in P ſal. 68. concion. 1. to. 8. 27 (*Quia quod ſtultum eſt*) Quid enim tam ſimile imprudentiæ; quam cum haberet in poteſtate, una voce ſuos perſecutores proſternere; pateretur ſe teneri, flagellari, conſpui, colaphizari, ſpinis coronari, ligno affigi? Imprudentiæ ſimile eſt, & ſtultum videtur.

28 Lanfr. (*Quod ſtultum eſt*) Incarnatio & Paſſio Dei & hominis Jeſu Chriſti, quæ hujuſmodi ſapientibus, ſtultitia videbantur; majorem ſapientiam continent, quam homines poſſint inquirere: & majorem fortitudinem habent, quam homines poſſeat habere. Per fidem enim eorum & peccata remittuntur, & dæmones expelluntur, & alia, cum reſurgit, miracula fiunt.

29 (*Quod ſtultum eſt*) Probat Chriſtum ſapientiam eſſe, quia etiam in hoc ſapientia eſt, quod videtur ſtultum de eo; & tanta ſapientia, quod nequeat comprehendi ab omnibus quod eſt ſapientius hominibus. Poſt vero probat Chriſtum virtutem eſſe, quia in hoc quod infirmum videtur de eo, in hoc virtus eſt; & tanta virtus, quod fortius eſt hominibus, id eſt, nequeat ab illis comprehendi: hoc ſtultum & infirmum, Incarnatio, & Paſſio Chriſti, quibus tanta ſapientia & virtus eſt, ut evincatur diabolus, & redimatur humanum genus.

30 Ambros. (*Quod infirmum eſt Dei*) Quia infirmitas Chriſti, magna victoria; vicit, cum victus videretur.

31 August. (*Et quod infirmum eſt*) Quid igitur facta eſt mulier in coſta, tamquam fortis. Factus eſt Adam in carne tamquam infirmus? Chriſtus eſt & Eccleſia; illius infirmitas, noſtra eſt fortitudo. Ex tract. 15. in Jo. to. 9.

32 Lanfr. [*Non multi ſapientes*] Fortaſſe propter ſe dicit hoc; quia ſolus inter alios Apoſtolos, ſcholarium litterarum peritus, terrenarum opum dives, Romanæ dignitatis parentela conſpicuus fuit; ſicut teſtatur ipſe in Actibus Apoſtolorum: *Ego quidem homo ſum Judæus, a Tharſo Ciliciæ non ignotæ civitatis municeps.* Et alibi interroganti tribuno utrum Romanus eſſet; reſpondit: *Etiam. Et tribunus: Ego multam ſummam a civitate hac conſecutus ſum. Et Paulus ait: Ego autem & natus ſum.* Et alias eo rationem reddente, exclamavit Feſtus: *Inſanis Paule; multæ litteræ te ad inſaniam convertunt.*

33 August. [*Contemptibilia*] Quæ non computantur. Ser. 9. de tribus virgis, inter fragm. to. 10.

Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti Jeſu*, [34] qui factus, *incarnatus*, eſt nobis ſapientia, *dans ſapientiam*, a Deo, & juſtitia, *juſtitiam*, & ſanctificatio, *ſanctificationem* & redemptio, *redemptionem*: ut quemadmodum ſcriptum eſt; [35] [36] qui gloriatur, in Domino glorietur.

CAPUT SECUNDUM.

ET ego, cum veniſſem ad vos, fratres, veni non [1] in ſublimitate ſermonis, *cum ſyllogiſticis probationibus*, aut ſapientiæ, annuncians vobis teſtimonium Chriſti. [2] Non enim, *probat quia ſtultos elegit, nam ſe; quod eſt* (*& ego cum veniſſem, &c.*) judicavi me ſcire aliquid inter vos, niſi Jeſum Chriſtum, & hunc crucifixum. Et ego (*item probat quia infirmiores elegit, quia ſe, quod eſt & ego in infirmitate, &c.*) in infirmitate, & timore *animæ*, & tremore *corporis* multo fui apud vos: & ſermo meus, & prædicatio mea, non *fuit* in [3] perſuaſibilibus humanæ ſapientiæ verbis, *dialecticis probationibus*, ſed in oſtenſione ſpiritus, (*non dixi, niſi quod ſpiritus oſtendebat mihi*) & virtutis, *miraculorum*: ut fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed in virtute Dei. (*& ne dicerent eum neſcire, ſubdit*) Sapientiam autem loquimur inter perfectos: ſapientiam vero non hujus ſæculi, [4] neque principum, *vel dæmonum* hujus ſæculi, qui deſtruuntur: [5] [6] ſed loquimur *exponendo* Dei ſapientiam [7] in myſterio, quæ abſcondita eſt, quam prædeſtinavit Deus ante ſæcula *futura* in gloriam noſtram, *id eſt, ut per eam glorificemur;* [8] quam [9] nemo principum hujus ſæculi cognovit: ſi enim cognoviſſent, [10] nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent, *crucifigi inſtigaſſent*. Sed ſicut ſcriptum eſt; *hoc ſcilicet quia*, [11] quod oculus *carnis* non vidit,

34 [*Qui factus eſt nobis*] Elegit Deus quæ non ſunt, id, eſt, quæ non computantur.

Epiſt. 222. ad Conſen. to. 2. [*Factus eſt nobis juſtitia a Deo*] Sicut autem cum ſit in ſeipſo vita; etiam ſit nobis vita, cum ejus efficimur participes; ita cum in ſeipſo ſit juſtitia, etiam nobis ſit juſtitia, cum ei cohærendo bene vivimus.

Ex Geneſ. ad lit. lib. 15. cap. 8. to. 3. 35 (*Qui gloriatur*) Sic qui gloriatur, non ni ſi in Domino glorietur; cum cognoſcis non ſuum, ſed illius eſſe; non ſolum ut ſit, verum etiam ut non niſi ab illo bene ſibi ſit, a quo habet ut ſit.

36 Lanfr. (*Qui gloriatur in Domino glorietur*) Hoc teſtimonium in Jeremia ita legitur: *In hoc glorietur, qui gloriatur ſcire & noſſe me; quia ego ſum Dominus.*

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 LANFR. (*Non in ſublimitate*) Sublimitatem ſermonis vocat logicam, quia ipſa tota de artificioſa oratione eſt. Sapientiam vocat * quadruvium, & maxime libros Platonicos, ſpeciem nomine generis deſignans.

* Quadrivium

De Trinit. lib. 1. c. 12. to. 3. 2 August. (*Non enim judicavi me ſcire*) Eis loquebatur, qui capere altiora de Chriſti Deitate non poterant. Et hoc ſolum ſe ſcire dicebat, quod eos per illum ſcire oportebat. Hoc inter illos neſciebat, quod per illum ſcire non poterant.

3 Lanfr. (*Perſuaſibilibus*) Rhetoricam tangit, in qua dantur præcepta appoſite loquendi ad perſuaſionem.

4 (*Neque principum*) Principes hic vocat egregios Philoſophos, a quibus, & per quos Philoſophia inventa eſt. Quo nomina in ſæcularibus etiam litteris cenſentur, ut Cicero in topicis: *Utriuſque*, inquit, *princeps, ut mihi videtur, Ariſtoteles fuit.*

Ex ſerm. de lect. in Ev. Joan. apud Bedam. 5 August. (*Sed loquimur*) Gratia iſta Chriſtiana (quia omnia Chriſto tradita ſunt a Patre) omnes latuit ſapientes hujus mundi. Hanc Moyſes vidit, Prophetæ viderunt. Sapientes illi magni, arguti diſputatores omnino ignoraverunt; hoc eſt myſterium, quod abſconditum fuit a ſæculis in Deo.

6 Ambros. [*Sed loquimur Dei ſapientiam*] Abſcondita eſt ergo ſapientia Dei, dum non in verbis, ſed in virtute eſt: non humana ratione poſſibilis, ſed ſpiritus efficacia credibilis.

7 Lanfr. [*In myſterio*] Exponendo myſteria veteris Teſtamenti; in quibus Chriſtum figuratum fuiſſe aſſerimus.

8 Ambros. [*Quam nemo principum*] Principes hujus ſæculi, non ſolum homines accipiendi ſunt; ſed & ii adverſus quos nobis colluctatio eſt; qui ſciebant eſſe Chriſtum in lege promiſſum; myſterium tamen ejus, quo Filius Dei eſt, neſciebant.

9 Lanfr. [*Nemo principum, &c.*] Probat quia nemo principum, quia ſcriptum eſt. Item quia non cognoverunt, quia hi qui diligunt eum tantum. Nam nos, quod eſt nobis autem revelavit. Probat quia revelavit, nam per Spiritum, &c. Et hoc probat, quia nos accepimus Spiritum, &c. quod eſt, ſed Spiritum qui ex Deo eſt, &c. Et probat quia Spiritum Dei acceperit: quia non accepimus Spiritum hujus mundi.

10 August. (*Nunquam Dominum gloriæ*) Ex forma ſervi crucifixus eſt: talis enim erat illa ſuſceptio, quæ Deum hominem faceret, & hominem Deum. Quid tamen, propter quid, & *, ſecundum quid dicatur adjuvante Domino, prudens & diligens, & pius Lector intelliget. Ex lib. 1. de Trinit. c. 13.

* quid

11 Lanfr. [*Quod oculus non vidit*] Probat quod ſuperius dixit. *Nemo principum hujus ſæculi cognovit.* Sapientiam autem Dei, id eſt, Dominum Chriſtum, quæ diligentibus eum in præmium præparata eſt, nec oculus vidit, &c. Habet autem ſcriptum in Iſaia ſic: *Oculus non vidit, Deus, abſque te quæ præparaſti diligentibus te.*

dit, nec auris *carnalis* audivit, nec in cor *carnale* hominis aſcendit, quæ præparavit Deus iis, qui diligunt illum: nobis autem revelavit Deus per Spiritum ſuum: [12] Spiritus enim, (*poteſt hoc Spiritus Dei? Reſpondet*) omnia ſcrutatur, *id eſt, ſcit, & ſcire facit*, etiam profunda Dei. Quis enim (*a ſimili. Quia Spiritus hominis ſcit quæ hominis ſunt*) hominum ſcit quæ ſunt hominis, *quia nullus alius*, niſi ſpiritus hominis qui in ipſo eſt? ita (*a ſimili. Illatio.*) & quæ Dei ſunt nemo cognovit, niſi Spiritus Dei. [13] [14] Nos autem non ſpiritum hujus mundi accepimus, ſed ſpiritum qui ex Deo eſt, ut ſciamus (*concluſio principalis. Ergo nobis revelavit*) quæ a Deo donata ſunt nobis: quæ & loquimur [15] non in doctis humanæ ſapientiæ verbis, ſed in doctrina Spiritus, *quam Spiritus adminiſtrat*, [16] ſpiritualibus, *prout poſſunt capere*, ſpiritualia *pro menſura* comparantes. [17] [18] [19] Animalis autem homo non percipit ea quæ ſunt Spiritus Dei: (*cauſa*) ſtultitia enim eſt illi, & *ergo*, non poteſt intelligere: quia ſpiritualiter, *ſecundum interiorem hominem*, examinatur, *id eſt, damnatur*. [20] [21] Spiritualis autem judicat *intelligit, & reprehendit* omnia, [22] & ipſe a nemine judicatur, *reprehenditur*. [23] Quis enim (*ſpiritualis, inquit, homo a nemine reprehenditur, quia a nemine inſtruitur*) cognovit ſenſum, *Spiritum*, Domini, [24] qui inſtruat eum? Nos autem ſenſum, *Spiritum*, Chriſti habemus.

C A P U T   T E R T I U M.

ET ego, Fratres, non potui vobis loqui quaſi ſpiritualibus, ſed quaſi carnalibus (*ratio cur non locutus ſit eis ſpiritualia.*) Tanquam parvulis in Chriſto, lac, *minora præcepta*, vobis potum dedi, non eſcam: *non altiora:* nondum enim poteratis, ſed nec nunc quidem poteſtis: adhuc enim carnales eſtis. Cum enim ſit inter vos zelus, & contentio: nonne carnales eſtis, & ſecundum hominem, *non ſecundum Spiritum Dei*, ambulatis? *humanitus vivitis. Exponit quomodo ſecundum hominem ambulent.* [1] Cum enim quis dicat, ego quidem ſum *Diſcipulus* Pauli: alius autem: [2] ego Apollo:

Ex tract. in Pſal. 32. t. 8.

12 AUGUST. [*Spiritus enim omnia ſcrutatur*] De Spiritu Dei dictum eſt: quod omnia ſcrutetur, etiam altitudinem Dei: non quia ille ſcrutatur, qui novit omnia; ſed quia tibi donatus eſt Spiritus, te ſcrutari fecit; & quod dono illius facis, ille facere dicitur.

Ex tract. de nat. Mart. Maſſylita. Serm. 42. de diverſ. c. 3. to. 10.

13 [*Nos autem non Spiritum*] Spiritus hujus mundi, Spiritus eſt elationis; quem qui habent, ſuperbi ſunt, & ingrati Deo.

14 AMBROS. [*Nos autem non Spiritum*] Spiritus mundi eſt, per quem arripiuntur fanatici; qui ſine Deo ſunt; quem Pythonem appellant. Hic eſt qui per Sybillam locutus eſt.

15 LANFR. [*Non in doctis*] In doctis humanæ ſcientiæ verbis ſe loqui abnegant: Et tamen in ſcripturis ejus tanta locorum diſputationum ſubtilitas: tanta & tam ſubtilis benevolentiæ captatio, cum res exigit, invenitur: ut tanta, vel major, in nullo ſcripturarum genere reperiatur. Unde proculdubio credendum eſt, non eum regulas artium ſecularium in ſcribendo, vel loquendo cogitaſſe. Sed per doctrinam ſancti Spiritus, a quo, & per quem eſt omnis utilis peritia, talia & taliter dixiſſe; quæ per ſingula exponerem, niſi imperitorum talium doctrinarum murmur timeretur.

16 [*Spiritualia comparantes*] Id eſt, compenſantes ſpiritualem doctrinam, ſecundum quod capax eſt ſpiritualis auditor: quæ ſpiritualiter audita, ſpiritualibus probatur.

17 AMBROS. [*Animalis homo*] Pecoribus enim ſimilis, in terram ſenſum deprimit.

Ex lib. 83. quæſt. 67. tom. 4.

18 AUGUST. [*Animalis homo*] Qui vivit ex corpore, carnalis homo vel animalis vocatur. Carnalis, quia carnalia ſectatur. Animalis autem, quia fertur diſſoluta laſcivia ſuæ animæ, quam non regit ſpiritus, neque cohæret intra metas naturalis ordinis. Qui autem ſpiritu animam regit, vocatur ſpiritualis.

19 LANFR. [*Animalis homo*] Quia animalis eſt, quia ipſa ſpiritualia improbat, & ideo laborare non poteſt, ut intelligat.

Ex lib. de vera relig. cap. 31. to. 1.

20 AUGUST. [*Spiritualis autem*] Omnia ergo judicat, quia ſuper omnia eſt, quando cum Deo eſt. Cum illo autem eſt, quando puriſſime intelligit; & tota charitate quod intelligit, diligit.

21 LANFR. [*Spiritualis autem*] Spiritualis, inquit, intelligit & reprehendit omnia, quæ intelligenda & reprehendenda ſunt: & ipſe a nullo carnalium vel reprehenditur vel intelligitur: In utraque ſignificatione hoc verbum reperitur.

22 [*Et ipſe a nemine*] A nemine ſpiritalis homo intelligitur; quia nemo intelligit; non enim cognovit quis ſenſum Domini. A cauſa probat iterum, a nemine reprehenditur, quia nemo reprehendit; & hoc probat quia non inſtruit.

23 [*Quis enim cognovit*] Hoc refertur ad ſuperiorem verbi ſignificationem.

24 [*Qui inſtruat eum*] Hoc ad poſteriorem. Qui enim reprehendit, ſcientiam inſtruendi habere debet.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 LANFR. [*Cum enim quis dicat*] Expoſitio zeli & contentionis.

2 AMBROS. [*Ego plantavi*] Plantare eſt evangelizare, & ad fidem trahere. Rigare vero baptizare ſolemnibus verbis.

lo: nonne homines eſtis? *humanitus agitis?* Quid igitur eſt Apollo? Quid vero Paulus? Miniſtri ejus, cui credidiſtis, & unicuique *noſtrum* ſicut Dominus (*alii plus, alii minus*) dedit. Ego *prædicando in fide* plantavi, Apollo rigavit *baptizando*: ſed Deus (*Paulus, inquit, & Apollo nihil ſunt, quia Deus tantum, qui dat incrementum*) incrementum dedit. Itaque, *quia Deus tantum*, neque qui plantat eſt aliquid, neque qui rigat: ſed qui incrementum dat Deus. Qui autem plantat, & qui rigat, unum ſunt *in fide*. Unuſquiſque autem propriam mercedem accipiet, *diverſam tamen habebunt mercedem* ſecundum ſuum laborem, *pro meritorum ſuorum qualitate*. [3] Dei enim ſumus adjutores, *prædicatores*: Dei agricultura *vos* eſtis, Dei ædificatio eſtis, *& ego*. Secundum gratiam *Apoſtolatus* Dei, quæ data eſt mihi, ut ſapiens architectus fundamentum, *fidem Chriſti*, poſui: alius autem ſuperædificat. Unuſquiſque autem videat quomodo ſuperædificet, *opera faciat*. [4] [5] Fundamentum enim aliud nemo poteſt ponere, præter id quod *a me* poſitum eſt, quod eſt Chriſtus Jeſus, *Chriſti fides*. Si quis autem ſuperædificat ſuper *fidei* ſundamentum hoc (*per hæc tria bona opera*) aurum, argentum, lapides pretioſos, (*per iſta minora peccata*) ligna, ſœnum, ſtipulam: uniuſcujuſque opus manifeſtum erit: Dies enim Domini, *judicii*, declarabit, quia in igne, *per ignem*, revelabitur: & uniuſcujuſque opus quale ſit, ignis *purgatorius* probabit *hoc modo*. Si cujus opus manſerit, quod *fidem* ſuperædificavit: mercedem accipiet. Si cujus opus arſerit, detrimentum patietur: ipſe autem ſalvus erit; ſic tamen quaſi per ignem. [8] [9] Neſcitis (*ne ſint in vobis ſchiſmata*) quia IX. templum Dei eſtis, & *quia* Spiritus Dei habitat in vobis? Si quis autem templum Dei violaverit, diſperdet illum Deus. Templum enim Dei ſanctum eſt, quod eſtis vos. [10] Nemo [*putans hoc Deum negligere: vel non acquieſcere verbis*] ſe ſeducat. Si quis videtur inter vos [11] ſapiens eſſe in hoc ſæculo, *in aſtutia hujus ſeculi* ſtultus fiat, *ſtultum ſe eſſe intelligat*, ut ſit ſapiens. Sapientia enim hujus mundi, ſtultitia eſt apud Deum. *Id eſt, ſapientiam ſuam deponat: debet autem deponere; omne enim ſtultum deponendum*. Scriptum eſt enim: *in Job. cap.* 5. [12] Comprehendam ſapientes in aſtutia eorum. Et iterum: Dominus novit [13] cogitationes ſapientium, quoniam va-

næ

III [*Quid igitur eſt Apollo?*] Non debetis dicere, ego ſum Pauli vel Apollo, ſed Dei; quia Apollo & Paulus nihil ſunt Deo comparati; ſunt enim miniſtri ejus, ſicut unicuique Dominus dedit; enumerat autem partes miniſterii, prædicandi ſcilicet & baptizandi.

3 LANFR. [*Dei enim ſumus*] Ratio cur dixerit mercedem. Operarii enim, quos adjutores hic vocat, mercedem ſolent accipere.

4 AUGUST. [*Fundamentum*] Fides gratiæ Chriſtianæ, id eſt, ea quæ per dilectionem operatur, poſita in fundamento; neminem perire permittit. Super hoc fundamentum alius ædificat aurum, argentum, lapides pretioſos; is videlicet qui cogitat quæ ſunt Dei, quomodo placeat Deo. Alius ædificat ſuper idem fundamentum ligna, ſœnum, ſtipulam: is videlicet qui cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori. * Illius opus non exuritur, qui non ea dilexit, quorum amiſſione crucietur. Exuritur autem hujus, quoniam ſine dolore non pereunt, quæ cum amore poſſeſſa ſunt. Sed quoniam * alterutrum conditione propoſita, eis potius mallet carere, quam Chriſto, nec timore amittendi talia, deſerit Chriſtum: quamvis doleat cum amittit: ſalvus quidem eſt; ſic tamen quaſi per ignem * Eſt ignis iſte tentatio tribulationis, de quo ſcriptum eſt; *Vas figuli probat fornax, & homines juſtos tentatio tribulationis*.

Ex lib. de fide & oper. c. 16. to. 4.

* Ex Ench. ad Laurent. c. 68. to. 3.

* *al.* alterutra

* Ibidem paulo ante.

5 LANFR. [*Fundamentum enim*] Quaſi aliquis diceret. Cur dixiſti tantum ſuperædificet; & non dixiſti fundamentum ponat? Abſit, inquit, fundamentum enim aliud, &c.

6 AMBROS. [*Si quis autem ſuper ædificet, &c.*] Tribus prioribus, bona; tribus ſequentibus vana doctrina ſignatur.

7 [*Quaſi per ignem*] Ignis extremi judicii tamdiu durabit, quouſque purgati ſint, qui ſalvandi erunt.

8 AUGUST. [*Neſcitis quia templum*] Omnes adhuc infirmi & ſecundum fidem ambulantes, ſecundum fidem templum ſunt Dei; & templum Dei erimus aliquando; & jam ſecundum * ſpem. Quamdiu ſunt templum ſecundum fidem? Quamdiu in ipſis Chriſtus per fidem habitat.

Ex tract. in Pſal. 131.

* *al.* ſpeciem

IX LANFR. [*Templum Dei eſtis*] Ergo ne perdatis templum Dei peccando, violare non debetis: ſi enim hoc facitis: diſperdet vos Dominus: Nam omnem qui violat templum Dei, diſperdet Dominus: vos autem peccando violatis; quod ſic probat. Vos eſtis templum Dei, quia Spiritus Dei habitat in vobis; hoc eſt dicere, vos eſtis habitaculum Dei. Item omne ſanctum eſt templum Dei, ſed vos eſtis ſanctum, ergo Dei templum: vos autem ipſos dum peccatis, violatis, ergo templum Dei violatis.

9 AMBROS. [*Neſcitis quia templum Dei*] Hæc idcirco præmiſit, ut illos compungat: quia turpiter vivendo, corpora ſua violando corruperunt.

10 [*Nemo ſe ſeducat*] Id eſt, nemo proprio vel humano conſilio putet ſe ſibi prodeſſe. Ad ſuperiora redit.

11 LANFR. [*Sapiens eſſe in hoc ſæculo*] Id eſt, in aſtutia hujus ſæculi fiat, id eſt ſtultum ſe intelligit, & ſapientiam ſuam ſtultitiam deputat.

12 [*Comprehendam ſapientes*] In Job ſcriptum eſt ita: *Qui comprehendit ſapientes in aſtutia eorum*. Omne quod illaqueat deponendum: aſtutia autem illaqueat [ſcriptum eſt enim comprehendam, &c.] ergo, &c.

13 [*Cogitationes ſapientum*] Inuſitata translatione legitur, *cogitationes hominum*.

næ ſunt. Nemo itaque glorietur [*quia Paulus*, *& Apollo nihil*] in hominibus, *Prædicatoribus*, *vel baptizatoribus* [14] [15] Omnia enim [*ratio cur non debeant gloriari in doctoribus: ſcilicet quia ſunt miniſtri*] veſtra ſunt, ſive Paulus, ſive Cephas, [16] ſive *hic* mundus, [17] ſive vita, *doctorum*, *quæ ad ædificationem ſubditis eſſe debet*, ſive mors, ſive præſentia, ſive futura: omnia enim veſtra ſunt: vos autem Chriſti: [18] Chriſtus autem (*ſecundum hominem*) Dei.

CAPUT QUARTUM.

SIC [1] nos *Apoſtolos* exiſtimet (*non ut aliquid*) homo ut miniſtros Chriſti, *non ut Dominos* & [2] diſpenſatores myſteriorum Dei, *prædicationis*, *vel ſacerdotii*, *& aliorum ſacrorum ordinum*. [3] Hic jam quæritur (*horum verborum occaſione arguendo*) inter *nos* diſpenſatores, [4] ut fidelis quis inveniatur. [5] Mihi autem pro minimo eſt, ut a vobis judicer, *in miniſteriis diſpenſandis reprehendar*, [6] aut ab humano die, *intellectu:* ſed neque meipſum judico, *in his quæ ad officium pertinent*, *reprehendo*, *quod facerem*, *ſi faciendum eſſet*. Nihil enim mihi *in myſteriis diſpenſandis* conſcius ſum: [7] ſed non in hoc juſtificatus ſum: [8] qui autem judicat me (*vos*, *inquit*, *non debetis me judicare*, *quia Dominus ſolus*) Dominus eſt. Itaque nolite ante tempus judicare (*quia Domini eſt judicare*) quoad uſque veniat Dominus, [9] qui & illuminabit abſcondita tenebrarum, *occulta crimina iniquorum tenebroſorum*, & manifeſtabit conſilia cordium: & tunc laus erit unicuique a Deo. [10] Hæc autem, fratres, transfiguravi in me & Apollo, propter vos, *humiliandos:* ut, *videlicet*, in nobis diſcatis, ne [11] ſupra quam ſcriptum eſt, *ſuperius de nobis*, unus adverſus alterum infletur pro alio. [12] [13] Quis enim te diſcernit? (*Dicis in doctoribus non eſſe gloriandum*, *quia ipſi nos a per-*

14 AMBROS. [*Omnia enim veſtra ſunt*] vita præſens nobis conceſſa eſt, ut ad Dei gloriam eam tranſigamus. Mors, ut pro Chriſto mori velimus ſpe futuræ promiſſionis. Præſentia, ut ſic præſentibus utamur, ne offendamus futura; ut ea credentes ipſis nos commeodemus.

15 LANFR. [*Omnia enim*] Quaſi diceret de ſe, majoribus & excellentioribus rebus cuique gloriandum eſt; non de his quæ ſua ſunt.

16 [*Sive mundus*] Mundus enim propter utilitatem hominum factus eſt.

17 [*Sive vita*] Vita & mors doctorum ad ædificationem ſubditis eſſe debent. Poſſumus etiam per vitam homines ſanctos, & Angelos intelligere. Per mortem diabolum & membra ejus; qui dum conſulunt, vel perſequuntur, utilitati ſervorum Dei inſerviunt.

18 AUGUST. (*Chriſtus autem Dei*) Non tamquam diſſimilis aut alterius naturæ; ſed tamquam Patri Filius. Ex lib. 83. queſt. 17. tom. 4.

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 AMBROS. [*Sic nos exiſtimet homo*] Hic ſignificat quia minus bene ſentiebant de illo aliqui Corinthiorum.

2 LANFR. (*Diſpenſatores*) Apoſtoli diſpenſabant myſteria Dei; alios Epiſcopos, alios Preſbyteros, alios in hunc modum ordinantes.

3 [*Hic jam quæritur*] Id eſt, occaſione horum meorum verborum, quibus Apoſtolos dixi debere exiſtimari ut diſpenſatores. Quærit aliquis, quis inter nos diſpenſator revera fidelis inveniatur; volens ordinationes noſtras judicare ſecundum merita noſtra.

4 (*Ut fidelis*) *Ut*, pro revera. Sicut illud: *Et habitu inventus ut homo*.

5 (*Mihi autem*) Quaſi diceret. Quid alii diſpenſatores ſuper hoc ſentiant neſcio. Sed ego vituperationes veſtras nihili pendo, ſciens per nos, ſeu dignos ſeu indignos, opus ſuum Deum operari.

6 AMBROS. (*Aut ab humano die*) Humanum diem dum dicit; ſignificat divinum, in quo judicaturus eſt Chriſtus.

7 (*Sed non in hoc juſtificatus ſum*) Nunc humiliat ſe, & loquitur ut homo, qui poſſit culpam incurrere neſcius.

8 [*Qui autem judicat me*] Recte Domino Chriſto plurimum dedit; quia poteſt quod hominem latet, dum occulta judicat manifeſtare.

Enchir. ad Laur. cap. 120. to. 3. 9 AUGUST. [*Qui & illuminabit*] Non enim ſcimus mortales, corda mortalium: tunc autem illuminabit Dominus abſcondita tenebrarum, & manifeſtabit cogitationes cordis; & tunc laus erit unicuique a Deo: quia id laudabitur & diligetur a proximo proximo; quod ne lateat, ab ipſo illuminabitur Deo.

10 LANFR. [*Hæc autem fratres*] Id eſt, ſuperiora humilitatis verba, quibus me plantaſſe, Apollo rigaſſe. Sed nec plantantem, nec rigantem aliquid eſſe dixi. Ideo prætermiſſis cæteris, in me & Apollo transtuli; ut humilitatem in nobis diſcatis habere.

11 [*Supra quam*] Supra ſcriptum eſt nullo modo pro doctoribus eſſe ſuperbiendum: quia ipſi doctores, miniſtri tantum ſunt nec aliquid eſſe exiſtimantur, ad comparationem ejus, a quo & per quem incrementum datur.

12 (*Quis enim te diſcernit*) Quaſi diceret: Si a maſſa perditorum te doctor tuus diſcerneret, tolerabile forſitan eſſet, ſi pro eo ſuperbires: nunc vero minime; ſed per eum diſcernit te Deus.

13 (AUGUST. *Quis enim te diſcernit*) Quod ideo dicit, quia de maſſa illius perditionis, quæ facta eſt ex Adam, non diſcernit hominem, ut eum faciat vas in honorem, non in contumeliam, niſi Deus. Sed quoniam homo carnalis, & inaniter inflatus, cum audiſſet: *Quis enim te diſcernit?* Poſſet reſpondere, vel voce, vel cogitatione & dicere: Diſcernit me fides mea, diſcernit me oratio mea, diſcernit me juſtitia mea: Epiſt 46. ad Valent. to. 2

Digitized by Google

a peccatis non diſcernunt; Deus enim tantum) a peccatis ſeparat, niſi Deus? Quid autem habes, *quam gratiam habes*, quod, *quam* non accepiſti? Si autem accepiſti, quid gloriaris quaſi non acceperis? [15] Jam ſaturati eſtis, *terrenis*, jam divites facti eſtis: ſine nobis regnatis: *terrenam potentiam habetis:* & [16] Utinam regnetis, *regnaretis, ſcilicet cœleſti regno*, ut & nos vobiſcum regnemus. Puto enim (*demonſtratio qualiter ſine Apoſtolis regnent*) quod Deus nos Apoſtolos [17] noviſſimos, *viliſſimos apud mentes infidelium*, oſtendit, [18] tamquam morti deſtinatos: [19] quia (*effectus*) ſpectaculum facti ſumus *huic* mundo, & Angelis *malignis*, & hominibus. *Increpatio cum ironia* [20] nos ſtulti *videmur huic mundo* propter Chriſtum, [21] vos autem prudentes *ſæculo* in Chriſto: *ſub fide Chriſti;* nos infirmi, vos autem fortes: vos nobiles, nos autem ignobiles. Uſque *enim* in hanc horam, & (*effectus*) eſurimus, & ſitimus, & nudi ſumus, & colaphis cædimur, & inſtabiles ſumus, *mutantes diverſa loca propter nimiam perſecutionem*, & laboramus, *non quærentes a vobis ſtipendium*, operantes manibus noſtris. Maledicimur, & benedicimus: perſecutionem patimur, & ſuſtinemus: blaſphemamur, & [22] obſecramus: *obſecramus, vel ne blaſphement, vel Deum ut ignoſcat:* tanquam purgamenta hujus mundi facti ſumus omnium peripſema (*abjectio*) uſque adhuc. [23] Non ut confundam vos, *verecundiam vobis inferam*, hæc *ſupra dicta* ſcribo: ſed ut filios meos chariſſimos moneo. (*Cur filios vocavit.*) Nam ſi decem millia Pædagogorum, *monitorum*, habeatis in Chriſto *in doctrina Chriſti*, ſed non multos patres. *Sed me ſolum*. Nam in Chriſto Jeſu per Evangelium ego vos genui, *ſum pater veſter in fide Chriſti*. Rogo ergo vos, *quia pater ſum*, imitatores mei eſtote, ſicut & ego Chriſti. Ideo, *ut me imitemini*, miſi ad vos Timotheum, qui eſt filius meus chariſſimus, & fidelis in Domino: qui vos commonefaciet vias meas, *doctrinam meam*, quæ ſunt in Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti*, ſicut ubique in omni Eccleſia doceo. Tamquam non venturus ſim ad vos, (*oſtendit eos eſſe commonendos, quia inflati ſunt*) ſic inflati ſunt quidam. Veniam autem ad vos cito, ſi Dominus voluerit, & cognoſcam non ſermonem eorum qui inflati ſunt, ſed virtutem. [24] Non enim in ſermone eſt regnum Dei, *verbis ſolis non adquiritur regnum Dei:* ſed in virtute. Quid vultis? In virga, *correctione*, veniam ad vos: an in charitate, & ſpiritu manſuetudinis?

mox Apoſtolus occurrit cogitationibus ejus, & dixit: *Quid enim habes, quod non accepiſti?*

14 Lanfr. (*Quid autem habes?*) Aliud genus arrogantiæ amovere conatur, videlicet ne homo ſuperbiat aliquam gratiam, ſibi collatam, putans eam ſe habere a ſe; ideo dicit, quid autem habes, &c. ac ſi dicat, ſi autem ſis ſeparatus a peccatis, ideo non debes gloriari; nullo enim quod aliunde acceperis, debes gloriari; ſeparari a peccatis aliunde accepiſti; nam quid habes quod non ab alio accepiſti? nihil utique. Ergo, &c.

15 [*Jam ſaturati eſtis*] De quibuſdam Corinthiorum intelligendum eſt; qui poſt diſceſſum Apoſtoli, cœperunt deliciis affluere, & terrenarum opum divites eſſe: ſancti quoque Spiritus dona in terrenum lucrum convertere, de quibus dicit; Jam ſaturati, &c.

16. (*Utinam regnetis*) Scilicet, cœleſti regno: vel ut vos ipſos bene regatis.

17 (*Noviſſimos*) Apoſtolos ſuos noviſſimos, id eſt, viliſſimos, apud mentes hominum infidelium eſſe voluit Chriſtus: ut majori in cœleſti gloria præmio coronentur.

18 (*Tamquam morti*) Victorum tunc temporis moris erat, quoſdam in expeditione captos, morti deſtinare. Ad quod ſpectaculum conveniebat hominum maxima multitudo.

Ex tract. in Pſ. 38. to. 8. 19 Augustinus. (*Quia ſpectaculum facti ſumus*) Angelis laudantibus: hominibus vituperantibus; immo & Angelis laudantibus & vituperantibus.

20 Lanfr. (*Nos ſtulti*) Increpatio, vel ironia; non enim Apoſtoli ſtulti, & ipſi prudentes: ſed potius ſtulti, & Apoſtoli prudentes.

21 Ambros. (*Vos autem prudentes*) Qui prudens in Chriſto judicatur a perfidis, non recte aſſerit Chriſtum. Marcion enim qui negat Dominum incarnatum, prudens eſt mundo, id eſt, fortis & nobilis.

22 Lanfr. (*Et obſecramus*) Vel eos, ne blaſphement; vel Deum, ut ignoſcat eis.

23 August. (*Non ut confundam vos*) Dicit, Ex tract. in Pſal. 77.
non ut confundam vos hæc ſcribo; ſed ut chariſſimos moneo; cum ſciret utique a Domino dictum; *Ne vobis dicatis patrem in terra: unus eſt enim pater veſter Deus*. Quod * ideo dictum eſt, ut hoc * al. non
vocabulum honoris humani, loquendi conſuetune tolleretur; ſed ne gratia Dei, qua in æternam vitam regeneramur, naturæ, vel poteſtati, vel etiam ſanctitati cujuſquam hominis tribueretur. Ideo cum diceret, *Ego genui vos:* * poſt dixit; * al. prædixit
In Chriſto, & per Evangelium; ne ipſius putaretur eſſe, quod Dei eſt.

24 Lanfr. (*Non enim in ſermone*) Id eſt, verbis ſolis non acquiritur regnum Dei, ſed in virtute & benefactis.

CA-

Digitized by Google

CAPUT QUINTUM.

OMnino auditur inter vos fornicatio: (*Ratio cur in virga dixerit*) & talis fornicatio, qualis nec inter Gentes, ita ut uxorem patris ſui aliquis habeat. Et vos inflati eſtis, & non magis luctum habuiſtis, ut tollatur de medio veſtrum, *communi converſatione*, qui hoc *nefarium* opus fecit. Ego quidem abſens corpore, (*debuiſſetis eum excommunicaſſe, quia ego abſens jam judicavi eum eſſe excommunicandum*) præſens autem ſpiritu, jam judicavi ut præſens, eum, qui ſic operatus eſt, in nomine, *ad laudem*, Domini noſtri Jeſu Chriſti, congregatis vobis & meo ſpiritu, *congregato vobiſcum*, cum virtute Domini noſtri Jeſu, [1] [2] tradere *excommunicare*, *ſcilicet judicavi*, hujuſmodi *illum*, Sathanæ, *maligno ſpiritui vexandum*, in interitum carnis, *carnalis voluptatis*, ut ſpiritus ſalvus ſit (*ſi forte eum moveat ipſa repulſa ab Eccleſia; & ad pœnitentiam reducatur*) in die *judicii* Domini noſtri Jeſu Chriſti. *Cum talem vobiſcum retineatis*, non eſt bona gloriatio veſtra, *a ſimili*. Neſcitis (*dicit eum eſſe repellendum, quia ſi remaneret inter alios, ipſe corrumperet intactos*) quia modicum fermentum totam maſſam corrumpit? *Ne vos intactos corrumpat*, expurgate *igitur* vetus fermentum, *veteris hominis peccatum*, ut ſitis *bene vivendo* nova [3] conſperſio, *paſta*, ſicut eſtis azymi, *in baptiſmo mundati a peccatis*. (*Cur azymos dixerit*) etenim [4] [5] Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus, *quem edere debemus*. Itaque *eum* epulemur: non in fermento veteri, *in peccatis veteris hominis*, neque in fermento malitiæ & nequitiæ: [6] [7] ſed in azymis [8] ſinceritatis, & veritatis. [9] Scripſi vobis in Epiſtola, (*quam eis ante iſtam miſerat*) ne commiſceamini fornicariis: non utique fornicariis hujuſmodi. *Gentilibus idola colentibus*, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis ſervientibus: [10] [11] alioquin, *ſi enim hæc ſcripſiſſem*, debueratis *parentes præcepto meo* de hoc mundo, *communi converſatione*, exiſſe, *quia ubique ſunt tales fornicarii*. Nunc autem ſcripſi vobis, (*ergo quia non illud, patet vobis me ſcripſiſſe ita ut ſequitur*) [12] non commiſceri, ſi is, qui frater nominatur *inter vos*, eſt fornicator, aut avarus, aut idolis ſerviens, aut maledicus, aut ebrioſus, aut rapax: cum ejuſmodi nec cibum ſumere. Quid enim mihi (*de fornicariis mundi nihil dixi*) de iis qui foris, *extra Eccleſiam* ſunt, judicare? Nonne de iis, qui intus ſunt (*initio ſcripſi de his qui intus ſunt*) vos judicatis? *a minori*. Nam eos, qui foris ſunt, Deus

in

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

Ex ſermon. Domini in monte lib. 1 cap. 20. to. 4

1 AUGUST. (*Tradere hujuſmodi*) & ſi nolunt hic mortem intelligere, fortaſſe enim incertum eſt, quamlibet vindictam per Satanam factam; ab Apoſtolo fateantur. Quod non eam odio, ſed amore feciſſe, manifeſtat illud adjectum; *Ut anima ſalva ſit*.

2 LANFR. (*Hujuſmodi Satanæ*) Hanc poteſtatem habuit, ut quotieſcumque hominem a cœpta ſtultitia, amovere non poſſet: diabolo eum ad vexandum tamdiu traderet, quoadusque pœnitentiam profitens, a propoſito malo deſiſteret.

3 (*Conſperſio*) Conſperſio eſt farina & aqua, commixta ſimul ſine fermento, ſimiliter & azyma. Monet igitur ut ſint vivendo mundi a peccatis, ſicut mundati in baptiſmo.

4 (*Etenim Paſcha noſtrum*) Ratio cur nos mundos a peccato vivere oporteat; videlicet quia Chriſtus immolatus eſt, quem epulari debemus. Et eſt ordo: Etenim Chriſtus, qui eſt Paſcha noſtrum, eſt immolatus.

Expoſ. in Evang. Jo: tract. 55. to. 9.

5 AUGUST. (*Etenim Paſcha noſtrum*) Cujus ſanguine illitis poſtibus noſtris, id eſt, cujus ſigno crucis ſignatis frontibus noſtris, a perditione hujus ſæculi, tamquam a captivitate, vel interemptione Ægyptia liberamur: & agimus ſaluberrimum tranſitum; cum a diabolo tranſimus ad Chriſtum; & ab iſto inſtabili ſæculo, ad ejus fundatiſſimum regnum. Ideo quippe ad Deum permanentem tranſimus, ne cum mundo traſeunte tranſeamus.

Ex lib. 32. contra Fauſtum cap. 11 to. 6.

6 (*Sed in azymis*] Azyma vero qui rectæ fidei Chriſtiani ſunt, non in fermento veteri * hoc eſt malitiæ: ſed in ipſius fidei veritate, & ſinceritate cuſtodiunt. Non ſeptem diebus, ſed omni die, quod ſignificatum eſt numero dierum ſeptenario.

* *al.* vitæ

7 AMBROS. (*Sed in azymis*) Sinceritas mundam vitam faciat. Veritas autem omnem fraudem excludat.

8 LANFR. [*Sinceritatis*] Id eſt, in illam vicem, qua Judæi azymos panes manducare ſolebant; nos ſinceritatem & veritatem habemus.

9 [*Scripſi vobis*] Epiſtolam quamdam, quæ modo non habetur miſit illis; in qua præcepit ne participationem haberent cum fornicariis, & cæteris de quibus dicit. Sed quia non diſtinxit de quibus fornicariis dixerit, Chriſtianis, an Gentibus; putatum eſt a Corinthiis, de fornicariis Gentibus eum dixiſſe. Quam eorum perverſam intelligentiam corrigit hic Apoſtolus.

10 [*Alioquin*] Id eſt, ſi præcepiſſem vobis Gentium participationem fugere; debueratis de mundana converſatione, in locum deſertum exire; omnes enim fornicarii, avari, &c.

11 AMBROS. [*Alioquin*] Id eſt, ſi commiſceamini, melius erat vos mori.

12 LANFR. [*Non commiſceri*] Ordo. Non commiſceri eum ejuſmodi, nec cibum ſumere; *Si is qui frater, &c.*

in Eccleſia judicabit, *non ego. Igitur ne vos corrumpat*, auferte [13] malum *fratrem* ex vobis ipſis.

CAPUT SEXTUM.

AUdet aliquis veſtrum habens negotium, *cauſam*, adverſus alterum, judicari apud iniquos, *infideles*, & non apud ſanctos? *fideles?* [1] An neſcitis quoniam ſancti de hoc mundo judicabunt? Et ſi in vobis, *veſtri exemplo* judicabitur mundus: indigni eſtis, qui de minimis judicetis? *non utique* [2] Neſcitis quoniam Angelos, *Dæmones*, judicabimus? Quanto magis ſæcularia? *ironia*. Sæcularia igitur judicia ſi habueritis: [3] [4] Contemptibiles, qui ſunt in Eccleſia, illos conſtituite ad judicandum. [5] Ad, *id eſt*, *propter* verecundiam veſtram, *non ex ſententia*, *ſed ſtomachando in vos* dico. Sic non eſt inter vos ſapiens quiſquam, qui poſſit judicare inter fratrem ſuum? Sed frater cum fratre judicio contendit: & hoc apud infideles? *ſcilicet agitur*. [6] Jam quidem omnino delictum eſt in vobis, quod judicia habetis inter vos. Quare non magis, *quam judicio contendatis*, injuriam accipitis? Quare non magis fraudem patimini? [7] Sed vos injuriam facitis, & fraudatis, *fraudem infertis:* & hoc fratribus, *facitis. Nolite fraudem facere, quia ſi facitis, iniqui eſtis; ſed iniqui regnum Dei non poſſidebunt: quod probat aperte*. An neſcitis quia iniqui regnum Dei non poſſidebunt? Nolite errare: *non credentes quod dico;* neque fornicarii, neque idolis ſervientes, neque adulteri, neque molles, *in ſeipſis*, neque maſculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebrioſi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei poſſidebunt. Et hæc *olim* quidam fuiſtis, *nec ideo dico ut nunc tales ſitis:* ſed abluti eſtis, ſed ſanctificati eſtis, ſed juſtificati eſtis, [8] in nomine Domini Jeſu Chriſti, *in baptiſmo*, & in ſpiritu Dei noſtri. Omnia, *non legali doctrina*, *ſed libera poteſtate* mihi licent, ſed non omnia expediunt: [9] omnia mihi licent, ſed ego ſub nullius *vitii* redigar poteſtate; *quaſi diceret, non in parandis eſcis, & ſaturandis ventribus ſuperfluum ſtudium habere debetis, quia utique tranſitoria ſunt*. Eſca ventri, *ſcilicet paratur*, & venter *ſuſtentatur* eſcis: [10] Deus autem & hunc, & has deſtruet: corpus autem non *debetur* fornicationi, ſed *ſubdi debet* Domino, & Dominus, *ſcilicet dabit æternitatem* corpori. Deus vero (*vel reſſuſcitabit ipſum; potuit enim reſuſcitare Chriſtum*) & Dominum ſuſcitavit: & nos ſuſcitabit per virtutem ſuam. Neſcitis quoniam corpora veſtra membra ſunt Chriſti? Tollens ergo membra Chriſti, faciam membra meretricis? *id eſt*,

ergo

Ex lib. 2. Retract. c. 17. to. 7. 13 AUGUST. [*Auferte malum*] Quod ait Apoſtolus, auferte malum ex vobis ipſis; ut ex ſeipſo quiſque auferat malum, non ſic eſſe, intelligendum eſt: ſed potius, ut homo malus auferatur ex hominibus bonis, quod fit per eccleſiaſticam diſciplinam; ſatis Græca lingua indicat; ubi ſine ambiguitate ſcriptum eſt, ut intelligatur hunc malum, non hoc malum.

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 AMBROS. [*An neſcitis quoniam*] Judicabunt ſancti hunc mundum; quia exemplo fidei eorum, perfidia mundi damnabitur.

In Pſal 86. to. 9. 2 AUGUST. [*Neſcitis quoniam Angelos*] Quos Angelos, niſi apoſtatas Angelos?

3 AMBROS. [*Contemptibiles*] Tamen intractabiles, & inconſideratos eſſe ſignificavit: ut imperitos forte ex fratribus judices eligerent.

4 LANFR. [*Contemptibiles*] Non imperando, ſed exprobrando ſupponit cauſam, cur fideles propter diſcuſſionem cauſarum ſuarum ad infideles ire cogantur. Videlicet quia perſonas terrenarum legum ignaras, ad audiendas fidelium cauſas, conſtituebant. Et ita dictum eſt ſimiliter in Evangelio: *Ite potius ad vendentes*, & in Virgilio, *Infere nunc, &c.* Matt. 25. 9.

5 (*Ad verecundiam veſtram*) Quaſi diceret; Non impero, ſed commemoro, ut verecundiam habeatis, quia facitis.

Matt. 5. 40. Luc. 6. 30 Enchir ad Laur. c. 78. to. 3. 6. AUGUST. (*Jam quidem delictum eſt*) *Si quis voluerit tunicam tuam tollere, & judicio tecum contendere, dimitte illi & pallium*. Et alio loco: *Et qui abſtulerit*, inquit, *tua, noli repetere*. Prohibuit itaque ſuos de ſæcularibus rebus cum aliis habere judicium. Ex qua doctrina, Apoſtolus dicit eſſe delictum: tamen cum ſinit finiri in Eccleſia talia judicia inter fratres, fratribus judicantibus, extra Eccleſiam vero terribiliter vetat; manifeſtatum eſt quid ſecundum veniam concedatur infirmis.

7 LANFR. [*Sed vos injuriam facitis*] Quaſi diceret: vos non eſtis tales, ut illatam injuriam velitis ferre; ſed potius vultis inferre.

8 [*In nomine Domini*] In baptiſmo dicit; ubi diſtincte commemoratur, & ſubintelligitur in nomine Patris.

9 AMBROS. [*Omnia mihi licent*] Omnia ſibi licere dicit, ea ſcilicet quæ coapoſtolis ejus licuerunt. Hoc enim præmiſit poſtea hanc cauſam acturus, ſicut fecit & de illo qui inceſtum * amiſerat. Denique ſtatim ad ſuperiorem ſenſum, re breviter interim commendata, redit. *ſ. commiſerat

10 LANFR. [*Deus autem & huic*] Quaſi diceret. Non in parandis eſcis & ſcrutandis ventribus ſtudere debetis, quia utraque tranſitoria ſunt.

ergo corpora noſtra non dabuntur fornicationi, cum ſint membra Chriſti. Abſit. [11] An neſcitis quoniam qui [12] [13] adhæret meretrici, unum corpus efficitur? Erunt enim (inquit) duo in carne una. *A ſimili*. Qui autem adhæret Domino, unus ſpiritus eſt. *Ergo ne ſitis unum cum meretrice*. Fugite fornicationem. Omne peccatum, quodcumque fecerit homo, extra corpus eſt: *id eſt, ſolam animam commaculat*. [14] [15] qui autem fornicatur, in corpus ſuum, *contra honorem ſui corporis*, peccat. *Alia ratio cur fugienda ſit fornitatio, ſcilicet quia templum ſunt Spiritus ſancti*. An neſcitis quoniam membra veſtra, templum ſunt Spiritus ſancti, qui in vobis eſt: quem habetis a Deo, & non eſtis veſtri? *quia ſervi Chriſti eſtis vel emptitii*. [16] Empti enim eſtis pretio magno, *ſanguine Chriſti*. *Ergo*, [17] Glorificate, [18] & portate Deum, *dominica præcepta*, in corpore veſtro.

CAPUT SEPTIMUM.

DE quibus autem ſcripſiſtis mihi *de habendis uxoribus, vel non habendis*. *Sic reſpondeo*. Bonum eſt homini mulierem non tangere: propter fornicationem autem unuſquiſque ſuam [1] uxorem habeat, & unaquæque [2] ſuum virum habeat. Uxori vir debitum reddat: ſimiliter autem & uxor viro *debitum reddat*. *Et decet, nam* Mulier ſui corporis, *ſui ſexus laxandi, vel continendi*, poteſtatem non habet, ſed vir. Similiter autem & vir ſui corporis poteſtatem non habet, ſed mulier. Nolite fraudare invicem, *debitum non reddere*, niſi forte ex conſenſu ad tempus, ut vacetis orationi: & iterum revertimini in idipſum, ne tentet vos Satanas *ducere in pejora* propter incontinentiam veſtram, *ſi continere non potueritis*. Hoc autem dico ſecundum indulgentiam, non ſecundum imperium. Volo enim omnes vos eſſe, *quantum in me eſt*, ſicut meipſum: ſed unuſquiſque proprium donum habet ex Deo: alius quidem ſic, alius vero ſic. Dico autem non nuptis & viduis: bonum eſt illis ſi ſic permaneant, ſicut & ego. Quod ſi non ſe continent, nubant. [3] Melius eſt enim nubere, quam uri, *invitum continere: uri eſt, opus luxuriæ immoderate in mente concupiſcere, & exinde in carne ardere*. Iis autem qui matrimonio juncti ſunt, præcipio non ego, ſed Dominus, uxorem a viro non diſcedere: [4] quod ſi diſceſſerit, *ſcilicet interveniente legitima cauſa; non enim aliter licet*, manere innuptam, aut viro ſuo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. Nam cæteris ego dico, non Dominus. Si quis frater uxorem habet infidelem, & hæc conſentit habitare cum illo, non dimittat illam.

AMBROS. [*Et Dominus corpori*] Subauditur immortalitatem reſuſcitato præſtabit.

11 LANFR. [*An neſcitis quia, &c.*] Non debetis fornicari cum meretricibus, quia eſſetis unum corpus cum meretrice. Qui adhæret meretrici, unum corpus cum ea efficitur. Nam qui adhæret legitimæ uxori, fit unum: dicit enim Geneſis: *Erunt*, ſcilicet vir & uxor, *duo in carne una*.

12 AMBROS. [*Qui adhæret*] Hoc dicit, qui contaminationi admiſcetur, unum fit cum eo cui ſe admiſcet. Fornicatio enim ambos unum facit: ut quomodo in natura, ſic & in macula, unum ſint.

Lib. 14. de Trinit. c. 14. tom. 3. 13 AUGUST. [*Qui adhæret*] Accedente quidem * iſto ad participationem naturæ veritatis & beatitudinis illius: non tamen creſcente illo in natura, veritate & beatitudine ſua. * *al.* iſta

14 [*Qui autem fornicatur*] Quia nuſquam ſic totus homo corporis ipſius voluptati addicitur; & ineffabiliter, vel inevitabiliter afficitur; ut in comparatione hujus tanti mali, cætera peccata extra corpus eſſe videantur; etiamſi per corpus exerceantur.

15 AMBROS. [*Qui autem fornicatur*] Totum corpus vir eſt & mulier; quia portio viri mulier eſt: & vir per id quod in portionem ſuam delinquit, in corpus ſuum peccat. Vel quia fornicari corporale delictum eſt; non enim fit ſine deſiderio carnis. Caro enim ibi habet motum proprium. Ex fragm. 3. ſub fin. t. 10

16 LANFR. [*Empti enim eſtis*] Probatio quod non ſint ſui. Nulli enim empti ſunt ſui: hi autem empti ſunt; ergo, &c.

17 (*Glorificate & portate*) Illatio, quaſi diceret: Quia empti eſtis, glorificate Deum in cordibus veſtris; cujus ſervi facti eſtis.

18 AMBROS. [*Portate Deum in corpore veſtro*) Portare Deum, eſt, in rebus bene geſtis immaginem Dei oſtendere.

COMMENTARIUS IN CAPUT VII.

1 LANFRANCUS. [*Uxorem habeat*] Uxorem non dicit concubinam: ab hac ſententia excludantur, qui divinis authoritatibus uxores habere non poſſunt.

2 [*Suum virum*] Virum hic intelligit legalem maritum. Sicut in Evangelio: *Et hic quem habes, non eſt tuus vir*.

3 AMBROS. [*Melius eſt nubere*] Uri eſt deſideriis agi & vinci: cum enim voluntas calori carnis conſentit, uritur: nam deſideria pati, & non vinci illuſtris viri eſt.

4 LANFR. (*Quod ſi diſceſſeris*) Diſcedere non poteſt, excepta cauſa fornicationis, * non utique continenter ex conſenſu vivant. * f. niſi

lam. Et ſi qua mulier fidelis habet virum infidelem, & hic conſentit habitare cum illa non dimittat virum: [5] [6] [7] Sanctificatus eſt enim vir infidelis per mulierem fidelem: *vel contigit aliquando ſanctificatum fuiſſe virum infidelem per mulierem fidelem, & e converſo:* & ſanctificata eſt mulier infidelis, *& nullam in ejus conjunctione immunditiam patitur mulier:* per virum fidelem: *id eſt, in viro fideli:* alioquin, *ſi non eſſet legale matrimonium*, filii veſtri immundi, *id eſt, degeneres, non legitimi* eſſent: [8] nunc autem ſancti, *non degeneres, id eſt, legitimi* ſunt. [9] Quod ſi infidelis, *vir vel mulier*, diſcedit, diſcedat: non enim ſervituti ſubjectus eſt frater, aut ſoror in hujuſmodi, *id eſt, non cogitur ſequi infidelem:* in pace autem vocavit nos Deus. *Quaſi pacis autem debitores ſumus, & ideo non debemus cauſa eſſe diſcordiæ. Alia ratio cur non ſit quærendum divortium.* Unde enim ſcis mulier, ſi virum ſalvum facies? Aut unde ſcis vir, ſi mulierem ſalvam facies? Niſi unicuique ſicut diviſit Dominus, unumquemque ſicut vocavit Deus, ita ambulet, [10] & ſicut in omnibus Eccleſiis doceo, *a ſimili*. Circumciſus aliquis vocatus eſt? Non adducat præputium, *nolit eſſe præputiatus*. In præputio aliquis vocatus eſt? Non circumcidatur. Circumciſio nihil eſt, & præputium nihil eſt: ſed obſervatio *tantum* mandatorum Dei. [11] [12] Unuſquiſque *ergo quia circumciſus, & non*, in qua vocatione vocatus eſt in ea permaneat, *debet permanere*. Servus [13] vocatus es? Non ſit tibi curæ, ſed & ſi potes *fuga, vel aliter inboneſte* fieri liber [14] magis utere *ipſa ſervitute*. [15] Qui enim in Domino, *ad fidem Chriſti*, vocatus eſt ſervus, [16] libertus eſt Domini: ſimiliter qui liber vocatus eſt, ſervus eſt Chriſti. [17] Pretio empti eſtis, nolite fieri [18] ſervi hominum, *ita ſcilicet ut poſtponatis ſervitium Dei*. Unuſquiſque *ergo quia ſervi, & liberi*, in quo vocatus eſt, fratres, in hoc permaneat, *debet permanere*, apud Deum. *De conjugatis, inquit, præcepi*, De virginibus autem, *ſive viris, ſive fœminis*, præceptum Domini non habeo: conſilium autem do, *miſericorditer conſulo*, [19] tamquam miſericor-

5 (*Sanctificatus eſt vir*) Id eſt mundus; & nullam ex ejus conjunctione, mulier immunditiam patitur.

6 AUGUST. (*Sanctificatus eſt vir*) Sanctificatus eſt enim, inquit, vir infidelis in uxore fideli: Et ſanctificata eſt mulier infidelis in fratre fideli. Credo jam provenerat, ut nonnullæ fœminæ per viros fideles; & viri per uxores fideles, in fidem venirent. * Illud tamen ſine dubitatione tenendum eſt, quæcumque illa ſanctificatio ſit, non valere ad Chriſtianos faciendos, atque ad dimittenda peccata: niſi Chriſtiana * vel eccleſiaſtica inſtitutione, & Sacramentis efficiantur fideles. Nam nec conjuges infideles, quamlibet ſanctis & juſtis conjugibus hæreant, ab iniquitate mundantur, quæ a regno Dei ſeparatos, in damnationem venire compellit.

Ex Sermon. Domini in monte lib. 1. c. 16. to. 4.

Ex lib. de peccatorum meritis, & remiſ. 3. ad Marcel. c. 15 to. 7.

* al. &

7 AMBROS. (*Sanctificatus eſt vir*) Habere infideles beneficium bonæ voluntatis oſtendit; quia * honorem nominis Chriſti non horrent. Signum ſanctæ Crucis ad tuitionem & ſanctificationem hoſpitii pertinet.

(*Alioquin filii veſtri*) Immundi eſſent filii eorum, ſi dimitterent volentes habitare ſecum, & aliis ſe copularent: eſſent adulteri, & filii eorum ſpurii.

8 LANFR. (*Nunc autem ſancti ſunt*) Id eſt, mundi. In * cauſam redit cur vir fidelis mulieris infidelis; aut mulier fidelis viri infidelis, divortium quærere non debeat.

* ſ. cauſam reddit

9 AUGUST. (*Quod ſi infidelis*) Id eſt, ſi infidelis voluerit eſſe cum conjuge fideli. Hic agnoſcat fidelis ſuam libertatem, ne ita ſubjectam putet ſervituti; ut ipſam dimittat fidem, nec conjugem infidelem.

Epiſt. 89. Hilario. ad qu. 4. to. 2.

x. (*Si infidelis diſcedit, diſcedat*) Non licet aliam ducere dimiſſa etiam infideli: ſed utrum aliud dimiſſa, aliud diſcedente.

10 AMBROS. (*Et ſicut in omnibus Eccleſiis*) Hoc dicit, ut dum cæteros hoc doceri audiunt, * aſſequantur.

* al. id ſequantur

11 AUGUST. [*Unuſquiſque in qua*] Hoc enim ad eas conſuetudines, vel conditiones * tulit, quæ nihil obſunt fidei, boniſque moribus. Non enim ſi etiam latro erat, quiſque cum vocatus eſt, debet in latrocinio permanere.

In Expoſit. ad Galat. to. 4.

* al. vitę retulit.

12 LANFR. [*Unuſquiſque in qua, &c.*] Unuſquiſque, inquit, qua vocatione vocatus eſt ad fidem, debet ambulare; nam circumciſus, in circumciſione ad fidem vocatus, non debet nolle circumciſus fuiſſe: ſic & præputiatus: quia circumciſio vel præputium nihil valet ad beatitudinem promerendam. Valet enim ſolum obſervantia mandatorum Dei.

13 [*Servus vocatus es?*] Id eſt, per alias partes ſervus vocatus ad fidem, nolit fieri liber: eſt enim liber: Et Dei liber vocatus ad fidem, nolit fieri ſervus, eſt enim ſervus, quia Chriſti, nam ejus eſt emptitius.

14 [*Magis utere*] Servitute utendum imperat, quia quanto quis propter Deum deſpectior eſt in hoc ſæculo; tanto magis exaltabitur in futuro.

15 [*Qui enim in Domino vocatus*] Ratio cur non debeat eſſe curæ, ſi ſervus vocatus eſt.

16 [*Libertus eſt Domini*] Id eſt, libertus Domini & ſervus Chriſti: ſed honeſtius vocabulum ſervo tribuit; quia ſervi vocabulum eſt inhoneſtius.

17 AMBROS. [*Pretio empti eſtis*] Servi hominum ſunt, qui humanis ſe ſubjiciunt ſuperſtitionibus. Hoc dicit, quia in capite Epiſtolæ reprehendit, quod dicerent: *Ego ſum Pauli, &c.*

18 [*Servi hominum*] Ita ſcilicet ut poſtponatis ſervitium Dei.

19 LANFR. [*Tamquam miſericordiam*] Miſericorditer, inquit, conſulo; quia hanc miſericordiam a Deo conſecutus ſum, videlicet ut in eum credam.

cordiam *hanc* conſecutus a Domino, ut ſim fidelis, *ut credam in eum*. Exiſtimo ergo, *autem*, hoc, *virginitatem*, bonum eſſe, 20 propter inſtantem neceſſitatem, quoniam eſt bonum homini ſic, *virginem*, eſſe. 21 Alligatus es uxori? 22 Noli quærere ſolutionem. Solutus es ab uxore? Noli quærere uxorem. Si autem acceperis uxorem non peccaſti. Et ſi nupſerit virgo, non peccavit: 23 tribulationem tamen *temporalem* carnis habebunt *hi qui ſunt* hujuſmodi. 24 Ego autem vobis parco, *id eſt*, *vitam veſtram miſericorditer diſpono*. Hoc itaque (*ſuaſio ad virginitatem*) dico, fratres: 25 tempus *enim* breve eſt: 26 reliquum eſt, *conſequitur*, ut & qui habent uxores, tamquam non habentes ſint: 27 & qui flent, tamquam non flentes: & qui gaudent, tamquam non gaudentes: & qui emunt, tamquam non poſſidentes: & qui utuntur hoc mundo, tamquam non utantur: 28 29 præterit enim (*ratio cur ea quæ ſuperius dicta ſunt, quaſi non ſint, æſtimanda ſunt*) figura hujus mundi. Volo autem vos ſine ſollicitudine *ſæculi* eſſe. Qui ſine uxore eſt, ſollicitus eſt quæ Domini ſunt, quomodo placeat Deo. Qui autem, *enim*, cum uxore eſt, ſollicitus eſt quæ ſunt mundi, quomodo placeat uxori, & diviſus eſt. *Ratio cur mulieres ſine viro eſſe debeant*. Et mulier innupta, & virgo, cogitat quæ Domini ſunt; ut ſit ſancta corpore, & ſpiritu. Quæ autem nupta eſt, cogitat quæ ſunt mundi, quomodo placeat viro. Porro hoc ad utilitatem veſtram dico: 30 non ut laqueum vobis injiciam, *non ut in pejora vos labi faciam, dum matrimonium diſſuadeo*, 31 ſed ad id, quod honeſtum eſt, *moneo vos*, & quod facultatem præbeat ſine impedimento Dominum obſecrandi, *id eſt*, *ſerviendi*. 32 Si quis 33 autem turpem, *infamem*, ſe videri exiſtimat ſuper virgine, *filia*, ſua, quod

ſit

20 [*Propter inſtantem neceſſitatem*] Inſtantem neceſſitatem vocat penuriam hujus ſæculi quam frequenter patiuntur conjugati pro filiis & filiabus nutriendis, pro ſe invicem ſuſtentandis, propter quam vitandam, bonum eſſe dicit homini, ſine conjugio eſſe. Eſt quidem caſtitas ſervanda, propter vitam æternam; ſed infirmis doctoribus infirmam rationem prætendit.

21 [*Alligatus es uxori*] Ne laudata caſtitate, uxorem aliquis vellet dimittere, hoc ſubjungit.

22 [*Noli quærere uxorem*] Qui non habet uxorem, non debet quærere ut habeat. Nam qui habent tamquam non habentes eſſe debent. (A ſimili) Qui flent tamquam non flentes eſſe debent. Sic de reliquis poſſet concludere: Ergo quia habens debet eſſe, quaſi non habens; qui non habet quærere non debet: hoc eſt dicere æquipollenter: ergo volo vos eſſe ſine uxore; nam volo vos eſſe ſine ſollicitudine ſæculi. Quod probat, ſi quis ſine uxore eſt (cauſa) ſine ſollicitudine eſt: tunc cum velim vos eſſe ſine uxore, volo vos eſſe ſine ſollicitudine ſæculi; ſed qui eſt ſine uxore, eſt ſine ſollicitudine; tantum enim eſt ſollicitus quæ Domini ſunt; nam eſt ſollicitus quomodo placeat Deo.

23 Ambros. [*Tribulationem carnis*] Tribulationes ſunt gemitus ventris, nutrimenta filiorum, & ſimilia.

24 [*Ego autem vobis parco*] Parcit, quoniam ad hæc provocat quæ tribulationes carnis & ſollicitudines memoratas excludunt. Poteſt & ſic videri parcere, cum permittit, & non contradicit volentibus quod oneroſum oſtendit.

25 (*Tempus breve eſt*) Quia finis in proximo eſt, dicit non debere ad generandum ſollicitos eſſe; & qui flent, tamquam non flentes ſint; ſcientes mox conſolationem eorum futuram; & qui in præſenti gaudent, ſciant mox luctum futurum.

26 Lanfr. (*Reliquum eſt*) Quia, inquit, tempus breve eſt, conſequitur ut quidquid in hoc ſæculo ſive proſperum, ſive adverſum videtur eſſe, pro parvitate temporis potius videatur non eſſe.

In Expoſ. Pſal. 147. to. 8. 27 August. (*Et qui flent*) Quiſquis autem ſive manducat, ſive aliud aliquid agit, omnia in gloriam Dei facit. Et ſi aliqua triſtitia eſt de rebus ſecularibus, ſic fleat ut intus ipſe gaudeat. Et ſi aliqua lætitia eſt in rebus ſecularibus, ſic gaudeat, ut intus ſpiritualiter timeat, nec donet ſe corrumpendum felicitati, nec cadat adverſitati frangendus: hoc enim eſt flere tamquam non flere; & gaudere tamquam non gaudere.

28 [*Præterit enim figura*] Figura præterit, non natura. * Judicatis quippe his qui ſcripti non ſunt in libro vitæ, & in æternum ignem miſſis: tunc figura hujus mundi, mundanorum ignium conflagratione, præteribit. Sic factum eſt mundanarum aquarum inundatione diluvium. Illa, ut dixi, conflagratione, * mundanæ elementorum corruptibilium qualitates, quæ corporibus noſtris corruptibilibus congruebant, ardendo penitus interibunt. Lib. 20. de Civit. Dei cap 14. * Ibid. c 16. * *al.* mundana

29 Lanfr. (*Præterit enim figura*) Ratio cur ea quæ ſuperius dicta ſunt, quaſi non ſint, exiſtimanda ſunt. Omne enim quod præterit, cujuſcumque prolixitatis ſit, æternitati comparatum, nihil eſt.

30 (*Non ut laqueum*) Id eſt. Non ad hoc moneo caſtitatem diligere: ut hac occaſione velim vos, propter incontinentiam in luxuriæ laqueum incidere.

31 August. (*Sed ad id quod honeſtum eſt*) Cum ait, *Sed ad id quod honeſtum eſt*. Non matrimonium turpe eſſe oſtendit; ſed quod erat * honeſto honeſtius, generalis honeſti nomine commendavit. Lib. de bono viduit. c. 5. * *al.* honeſtum

32 Lanfr. (*Si quis autem*, *&c.*) Quia ſuperius ad virginatem ſuaſerat, ne quis putaret peccatum * forte, ſi filiam continere nolentem viro traderet; dicit ſi ipſa continere nolit, non peccat ſi nubat. Habens autem filiam quam continere velit, cum ipſe habeat poteſtatem quod ea nubat, vel non, ſi pater voluerit; ſi filiam virginem ſervet, benefacit. * f. fore

33 Lanfr. (*Turpem ſe videri exiſtimat*) Id eſt, ſi quis virginem habet adultam, quæ caſtitatem ſervare nolit; & curator ejus putat, quod infamiam turpitudinis incurſurus ſit; ſi caſtitatem ſervare coegerit; non peccat vel ipſe, virgo; ſi nubat virgo.

ſit ſuperadulta, & ita oportet fieri: *quia virgo caſtitatem ſervare non vult:* quod vult faciat, [34] *ergo vel pater*, *vel ipſa filia* non peccat, ſi nubat. *Sic de iſto*, *nam de alio aliter*. Nam qui ſtatuit in corde ſuo firmus, non habens neceſſitatem *hanc ut filia nubat*, *qui continere noluerit*; poteſtatem autem habens ſuæ voluntatis, *ut virgo nubat*, *vel non*, & hoc judicavit in corde ſuo, *ſcilicet*, ſervare virginem ſuam, bene facit. Igitur & qui matrimonio jungit virginem ſuam, bene facit: & qui non jungit, *benè; nam* melius facit. *Diſſuaſio a matrimonio*. Mulier alligata eſt legi, *ſcilicet maritali*, quanto tempore vir ejus vivit: quod ſi dormierit *morte* vir ejus, libera, *liberata* eſt: cui vult nubat: tantum in Domino, *legaliter*. Beatior autem erit ſi ſic, *ſine viro*, permanſerit, ſecundum meum conſilium: [35] puto autem (*ut acquieſcatur conſilio illius*,) quod & ego Spiritum Dei habeam.

CAPUT OCTAVUM.

De iis [1] [2] autem, quæ idolis ſacrificantur, ſcimus *quod fieri debeat*, quia omnes ſcientiam habemus. [3] Scientia *ſine charitate* inflat, charitas vero, *nam cum charitate* ædificat. [4] Si quis autem ſe exiſtimat ſcire *a ſe* aliquid, *id eſt*, *eſt ſciens ſine charitate*, nondum cognovit [5] quemadmodum oporteat eum ſcire. Si quis autem diligit Deum, hic cognitus eſt ab eo, *habet ſcientiam cum charitate*, *ædificando alios*. De eſcis autem (*quod dimiſerat repetit*) quæ idolis immolantur, *ſic reſpondeo*, ſcimus quia nihil eſt idolum in mundo, *in mundi creatione*, & quod nullus eſt Deus niſi unus (*non eſt Deus*, *quia tantum eſt unus Deus*.) [6] Nam etſi ſunt, qui dicantur Dii, ſive in cælo, ſive in terra (*ſola antipophora infidelibus*) (ſiquidem ſunt Dii multi, *ut* & Domini multi:) nobis tamen unus Deus, Pater, [7] ex quo omnia, & nos in illum: & unus Dominus Jeſus Chriſtus, [8] per quem omnia, & nos per ipſum. [9] Sed non in omnibus eſt ſcientia, *fidelibus*. [10] [11] Quidam autem cum conſcientia uſque nunc idoli, *putantes idolum eſſe aliquid*, quaſi idolothytum manducant: & conſcientia ipſorum, cum ſit infirma, *quia concupiſcentiæ cibi non poteſt reſiſtere*, polluitur. *Non debemus edere idolothyta*. Eſca autem nos non commendat Deo, *immo abominabiles facit*. [12] [13] Neque enim (*Probat quod offendiculum faciet*) ſi manducaverimus,

Lib. de bono viduit. cap. 9. to. 4. 34 August. (*Non peccat ſi nubat*) Quæ ſe non continet, nubat, quæ non cœpit, deliberet: quod aggreſſa eſt, perſeveret. Nulla adverſario detur occaſio; nulla Chriſto ſubtrahatur oblivio.

Expoſ. 37. in Evang. Joan. 35 (*Puto autem quod ego*) Homines de his rebus, quas certas habent aliquando increpative dubitant. Id eſt; verbum dubitationis * ponit, cum * corde non dubitent. Velut ſi indigneris ſervo tuo & dicas: Contemnis me? Conſidera forſitan Dominus tuus ſum. Hinc & Apoſtolus ad quoſdam contemnentes ſuos loquens, ait: *Puto autem quod & ego Spiritum Dei habeo*. Qui dicit puto, dubitare videtur. Sed ille increpabat, non dubitabat. Et ipſe Dominus noſter alio loco increpans infidelitatem futuram generis humani: *Cum venerit*, inquit, *filius hominis*, *putas inveniet fidem in terra?*

* *al.* ponunt
* adde in

COMMENTARIUS IN CAPUT VIII.

1 Ambros. (*De his autem*) Nunc ſcientiam locuturus, quæ ſit ſcientia non ſtatim dicit; ſed in ſubjectis oſtendit dicens: *quia nihil eſt idolum*.

2 Lanfr. (*De his autem*) Id eſt, omnes ſcimus quid debeat fieri de immolatitiis idolorum: ſed ſola ſcientia non ſufficit ad obſervandum quod rectum eſt: ſed potius inflat, ſi deſit charitas, quæ ædificat.

Expoſ. in Evang. Jo: tract. 27. 3 August. (*Scientia inflat*) Et quidem inflat ſola ſine charitate; ideo adjunxit: *charitas ædificat*. Adde ergo ſcientiæ charitatem, & utilis erit ſcientia, non per ſe, ſed per charitatem.

4 Lanfr. (*Si quis autem*) Oſtendit quid ſit ſcientia ſine charitate, videlicet, quam homo putat ſe habere a ſe.

5 (*Quemadmodum oporteat*) Oportet ſcire hominem, quidquid bonum habet, a Deo ſe habere.

In Pſal. 94. to. 8. 6 Augustinus. (*Nam & ſi ſunt qui dicantur*) Si ergo non nobis; quibus? Audi ex alio Pſalmo: Quoniam omnes dii Gentium dæmonia.

7 Ambros. (*Ex quo omnia*) Diſcrevit nos a cæteris, qui ex illo ſunt; non tamen in illo ſunt; dum adhuc non credunt.

8 (*Per quem omnia*) Omnia ex Patre quidem; ſed per Filium creata ſunt; ſed cum dicit, *& nos per ipſum*, reformatos nos per ipſum, per quem creati fueramus, ſignificat in Dei cognitione.

9 Lanfr. (*Sed non in omnibus*) Non omnes, inquit, habent ſcientiam hujus Dei: ideo putant idolis gubernari.

10 (*Quidam autem*) Quidam, inquit, & ſciunt quod idolum nihil eſt; & tamen ſcienter manducant idolo immolatum.

11 Ambros. (*Quidam autem*) De plebe enim aliquid cum veneratione adhuc ſimulacri, manducabant de ſacrificiis; quaſi aliqua illic eſſet divinitas.

12 August. (*Neque enim ſi non manducaverimus*) Hoc eſt dicere, nec illa res me copioſum faciet; nec illa ærumnoſum. Lib. 10. Conf. c. 31. to. 1.

13 Lanfr. (*Nec enim*, *&c.*) Quaſi diceret aliquis. Fames me talem cibum comedere compellit. Abſit; tam parva enim particula ſingu-

mus, [14] abundabimus, *proficuum habebimus:* neque ſi non manducaverimus, deficiemus. [15] Videte autem, *licet*, *inquit*, *comedere*, *ſed videte*, ne forte hæc licentia veſtra [16] offendiculum fiat infirmis. Si enim quis viderit eum, qui habet ſcientiam, in idolio recumbentem: nonne conſcientia ejus, cum ſit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua ſcientia frater, *quia te*, *qui ſciens es*, *videt hoc facere*, *ſed non debet perire per te*, propter quem Chriſtus mortuus eſt? Sic autem peccantes in fratres, *comedendo idolothytum*, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis. [17] Quapropter ſi eſca ſcandalizat fratrem meum: non manducabo [18] carnem in æternum, ne fratrem meum ſcandalizem.

CAPUT NONUM.

NON [1] ſum liber? [2] Non ſum Apoſtolus? Nonne Chriſtum Jeſum Dominum noſtrum vidi? Nonne [3] opus meum vos eſtis in Domino? Etſi aliis non ſum Apoſtolus, ſed tamen vobis ſum: nam ſignaculum *judicium*, Apoſtolatus mei vos eſtis in Domino. Mea defenſio apud eos, qui me interrogant, (*an Apoſtolus ſim: vos ſcilicet*, *quibus prædicavi*) hæc eſt. [4] Numquid (*a ſimili*) non habemus poteſtatem manducandi & bibendi? Numquid [5] non habemus poteſtatem mulierem ſororem, *Chriſtianam*, circumducendi, ſicut & cæteri Apoſtoli, *id eſt*, *Judas*, *& Jacobus Priſcam*, & fratres Domini, & Cephas? Aut ego ſolus, & Barnabas, [6] non habemus poteſtatem hoc operandi? *A ſimilibus oſtendit*, *quia ſtipendia ſumpſiſſe ſibi licuerit*. Quis militat ſuis ſtipendiis unquam? *nullus utique*. Quis plantat vineam, & de fructu ejus non edit? *nullus*. Quis paſcit gregem, & de lacte gregis non manducat? *Nemo*. Numquid ſecundum hominem, *humanam conſuetudinem*, *vel me* dico? An & lex

lis diſtribuitur; ut nec illata ſatiet; nec ablata eſurire compellat. Poteſt ſubaudire, deficiemus a bonis operibus: vel abundabimus in bonis operibus.

14 (*Abundabimus*, *&c.*) Non debetis comedere idolothyta, nam neque per hoc acquiretis commodum: quod eſt neque ſi manducaverimus, abundabimus, neque majus evadetis damnum. Quod probat in libro a contrario, ita: Nam ſi non manducaverimus, periculum non habebimus: quod æquipollenter dicit, deficiemus.

15 AMBROS. (*Videte autem*) Hoc eſt, Ne, quia licere vobis edere carnem de ſacrificio dicitis, per id quod nihil idolum eſſe ſcitis, offenſionem generetis fratribus, qui neſciunt adhuc quia nihil eſt idolum.

16 (*Offendiculum fiat infirmis*) Probat quod offendiculum faciet, quia ædificavit ad manducandum, peribit autem frater, quod non debetis facere, ſcilicet eum perire: nam ſi facietis, in fratres peccatis. Item & percutientes eſtis conſcientiam; quod non debetis: nam ita in Chriſtum peccatis: ergo non debetis comedere; Quod eſt, *quapropter ſi eſca ſcandalizat*, *&c.* ponit ſe pro illis, diceas non manducabo; quia eum ut Apoſtolum ſuum debeant imitari.

17 (*Quapropter ſi eſca ſcandalizat*) Licet, inquit, comedere idolothytum, non tamen debetis, quia offendiculum infirmis fratribus pararetis: ad illud enim comedendum eos ædificaretis, & ita perirent, cum idolum aliquid eſſe putarent.

18 LANFR. (*Carnem in æternum*) Id eſt. Non ſolum ab aliis cibis, propter vitandum fratris ſcandalum abſtinerem: ſed & carnem, quæ ſuaviſſimus inter omnes cibus eſt, in æternum dimitterem.

COMMENTARIUS IN CAPUT IX.

1 LANFR. (*Non ſum liber?*) Etſi, inquit, liceat vobis idolothyta edere, non tamen debetis; ſicut ego, etſi liceret, non tamen a vobis eum prædicarem ſtipendia accepi. Hoc Apoſtolum velle ſequentia declarant.

2 (*Non ſum Apoſtolus?*) Commendat auctoritatem ſuam, quia a ſe ſuperius argumentum ſumpſit.

3 (*Opus meum*) Per hoc, inquit, probatur, quia Apoſtolus & magiſter veſter ſum, quia vos Diſcipuli mei eſtis in fide Chriſti.

(*Mea defenſio*) Quidam dicebant eum non eſſe Apoſtolum; eo quod Dominum non vidiſſet, & nullam gentem ad Dominum convertiſſet. Adverſus calumniam eorum, hanc defenſionem opponebat, dicens ſe & Dominum vidiſſe, & Corinthios convertiſſe.

Lib. de oper. Mon. cap. 4. tom. 3. 4 AUGUST. (*Numquid non habemus*) Oſtendit ſibi licere quod cæteris Apoſtolis. Id eſt, ut non operetur manibus ſuis; ſed ex Evangelio vivat; ſicut Dominus eis conſtituit: quod in conſequentibus aperiſſime demonſtravit. Ad hoc enim fideles mulieres, habentes terrenam ſubſtantiam, ibant cum eis; & miniſtrabant eis de terrena ſubſtantia ſua; ut nullius indigerent horum, quæ ad neceſſarium hujus vitæ pertinent.

5 (*Non habemus poteſtatem*) In Evangelio enim Ibid. c. 5.
ſcriptum eſt: *Et factum eſt deinceps*, *& ipſe iter faciebat per civitatem*, *& caſtella*, *prædicans & evangelizans regnum Dei*; *& duodecim cum illo*; *& mulieres*, *quæ erant curatæ a ſpiritibus malignis & infirmitatibus: Maria quæ vocatur Magdalene*, *de qua dæmonia ſeptem ejecerat Dominus Jeſus Chriſtus: Joanna uxor Chuſæ procuratoris Herodis*, *& Suſanna*, *& aliæ multæ quæ miniſtrabant ei de facultatibus ſuis*.

6 AMBROS. (*Non habemus*) Pro accipiendi, operandi, ait, ut honeſtius loqueretur,

lex hæc non dicit? Scriptum eſt enim in lege Moyſi: *non alligabis os bovi, qui comedat de trituraturis ſuis*, trituranti, *prædicatori*. Numquid de bobus, *in hoc præcepto*, cura eſt Deo? [7] An propter nos utique hoc dicit? Nam propter nos ſcripta ſunt. Quoniam debet in ſpe, *cum ſpe terreni ſtipendii*, qui arat, arare: & qui triturat, in ſpe fructus percipiendi. Si nos (*id eſt, a minori*) vobis ſpiritualia *prædicando* ſeminavimus, magnum eſt (*ironia*) ſi nos carnalia veſtra, *ſtipendia*, metamus? *Non utique*. *A ſimili*. Si alii poteſtatis veſtræ, *Pſeudo-Apoſtoli*, participes ſunt, *ſi alii acceperunt a vobis ſecundum quod potuiſtis dare*, quare *ergo* non potius nos? [8] Sed non uſi ſumus hac poteſtate: ſed omnia ſuſtinemus, [9] ne quod offendiculum demus Evangelio Chriſti. *Fortaſſis enim Evangelium Chriſti minus libenter audirent, ſi ab eis aliquid acciperet*. Neſcitis (*idem a ſimili*) quoniam qui in ſacrario *templi Judæorum* operantur, quæ de ſacrario ſunt, *de ſacrificio ſcilicet*, edunt: & qui altari deſerviunt, [10] cum altari participant? Ita *ergo ſimiliter*, & Dominus ordinavit iis, qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum uſus ſum. Non autem ſcripſi hæc, ut, *ut quid a vobis accipere velim*, ita fiant in me: [11] [12] bonum eſt enim mihi magis mori, [13] quam ut gloriam meam quis evacuet. Nam ſi evangelizavero, *propter ſumptum*, XIII. non eſt mihi gloria: neceſſitas enim *famis* mihi incumbit: [14] væ [15] enim mihi eſt ſi non evangelizavero. Si enim volens *ſine ſumptu, id eſt, gratis* hoc ago, mercedem habeo: *gloria eſt mihi*. Si autem invitus, *id eſt, pro ſtipendio*, diſpenſatio mihi credita eſt. *Quam ſi invitus fecero, viderit ipſe quid de me agat*. Quæ eſt ergo merces mea? *In quo ergo merces conſtituta eſt. In hoc ſcilicet*, Ut Evangelium prædicans, ſine ſumptu, *ab auditoribus accepto*, ponam Evangelium, ut non abutar poteſtate mea in Evangelio. Nam [16] cum liber eſſem ex omnibus, omnium me ſervum feci, *moribus omnium concordans*, ut plures lucrifacerem. [17] [18] Et factus ſum Judæis tamquam Judæus, ut Judæos lucrarer,

iis

7 LANFR. (*An propter nos, &c.*) Oſtendit hoc dictum eſſe de prædicatoribus: aut enim de illis aut de bobus, ſed de bobus non: non enim eſt cura Deo de his; ergo dictum eſt de prædicatoribus.

8 AUGUST. [*Sed non uſi ſumus*] Qua poteſtate dicit ſe non uſum, niſi quam habebat in eos a Domino acceptam; ut eorum carnalia meteret, ad victum hujus vitæ, quæ in carne agitur.

9 LANFR. [*Ne quod offendiculum*] Id eſt, impedimentum. Fortaſſe enim Evangelium Chriſti, minus libenter audirent, ſi ab eis aliquid acciperet.

10 [*Cum altari participantur*] Pars enim ſuper altare comburebatur; & pars miniſtris altaris in cibos ſervabatur.

Lib. 2. de Serm. Dom. in monte cap. 16.

11 AUGUST. (*Bonum eſt enim mihi*) Hoc dixit, quia jam ſtatuerat propter quoſdam occaſionem quærentes, manibus ſuis victum tranſigere. *Si enim evangelizavero*, inquit, *non eſt mihi gloria*. Id eſt, ſi evangelizavero * ita ut fiant in me; id eſt, ſi propterea evangelizavero, ut * ad illam perveniam; & finem Evangelii in cibo, & potu, & veſtitu collocavero. Sed quare non eſt ei gloria? Neceſſitas enim incumbit: id eſt, ut ideo evangelizem; quia unde vivam non habeo: aut ut adquiram temporalem fructum, de prædicatione æternorum. Si enim jam neceſſitas erit in Evangelio, non voluntas. *Væ enim*, inquit, *mihi, ſi non evangelizavero*. Sed quomodo evangelizare debet? Scilicet ut ipſo Evangelio, in regno Dei ponat mercedem. Ita enim poteſt, non coactus evangelizare, ſed volens. *Si enim volens*, inquit, *hoc facio; mercedem habeo. Si autem invitus, diſpenſatio mihi credita eſt*. Id eſt, ſi coactus inopia earum rerum, quæ temporali vitæ ſunt neceſſariæ, prædico Evangelium, alii per me habebunt mercedem Evangelii; qui Evangelium, me prædicante, diligent.

* al. ut iſta
* al. illa

12 LANFR. (*Bonum eſt enim mihi*) Ratio cur nolit ſtipendia dari ſibi. Periret enim gratia ſua; quæ ex gratuita prædicatione procedit; quæ cum remunerata convenire non poſſet.

XIII. (*Non eſt mihi gloria*) Gloria hæc a voluntate procedit, longe igitur a neceſſitate.

13 (*Quam ut gloriam meam, &c.*) Non ideo, inquit, evangelizavi ut quid a vobis accipere velim. Nam ſi propter hoc evangelizavero, non mihi gloria, id eſt, moriar æternaliter. Nam malum eſt mori temporaliter; ſed minus malum quam æternaliter mori: & hoc eſt quod dicit æquipollenter; Bonum eſt enim mihi magis mori.

14 (*Væ enim mihi eſt*) Exponit de qua neceſſitate dicat. Eſt enim alia neceſſitas, quæ in rerum immutabilitate conſiſtit.

15 [*Væ enim mihi eſt ſi, &c.*] Non eſt inquit mihi gloria, ſi propter ſumptum prædicem: quia propter neceſſitatem vitandam hoc facio; nam propter væ, id eſt, famis periculum vitandum. Probat vero in libro, quia ſi prædicet, famis periculum vitabit: væ enim, id eſt, famis periculum incurret, ſi non evangelizaverit.

16 [*Cum liber eſſem*] Quaſi diceret: Qui majus fecit; id quod minus eſt, negligere non debet. Majus enim ſervum ſe omnibus facere, quam ſumptum ab auditoribus non accipere. Liberum autem ſe fuiſſe dicit ex omnibus; quia ſub nullius jugo, nulli quidquam debebat.

17 AUGUST. (*Et factus ſum Judæus*) Id eſt, ut eo modo ſubveniret, carnali Judæo, vel Pagano; quomodo ſibi ipſi, ſi hoc eſſet, ſubveniri voluiſſet. Portans utique eorum infirmitatem in compaſſionis ſimilitudine, non fallens in mendacii fictione. Lib. de oper. Mon. c. 11.

18 AMBROS. (*Et factus ſum Judæus*) Quia propter ſcandalum illorum circumcidit Timotheum, & purificatus aſcendit templum, & conſentit legem & Prophetas eſſe a Deo, & de illis oſtendit Chriſtum hunc eſſe qui promiſſus eſt, ut aſſenſus ejus haberet effectum.

19 20 iis qui ſub lege ſunt. *Samaritanos dicit qui legi Moyſi, non Prophetis obaudiunt*, quaſi ſub lege eſſem (cum ipſe non eſſem ſub lege *Judaica*) ut eos, qui ſub lege erant, lucrifacerem: iis qui ſine lege erant, *Gentilibus*, tamquam ſine lege eſſem (cum ſine lege Dei non eſſem, ſed in lege eſſem Chriſti) ut lucrifacerem eos, qui ſine lege erant. 21 22 Factus ſum infirmis infirmus, *condeſcendendo illis*, ut infirmos lucrifacerem. Omnibus omnia factus ſum, ut omnes facerem ſalvos. Omnia autem, *ergo*, facio propter Evangelium, ut particeps ejus, *id eſt*, *evangelicæ recompenſationis*, efficiar. 23 Neſcitis quod ii 24 qui in ſtadio currunt, omnes quidem currunt, ſed unus accipit bravium? Sic currite ut comprehendatis. *Bravium prædicationis*. Omnis autem (*a ſimili*) qui in agone contendit *quod ut comprehendatis*, *debetis abſtinere* ab omnibus *a nocivis* ſe abſtinet: (*a minori*) & illi quidem *abſtinent* ut corruptibilem coronam accipiant; nos autem incorruptam. Ego igitur ſic curro, *ut incorruptam coronam accipiam*, non quaſi in incertum: ſic pugno, non quaſi aerem verberans, *id eſt*, *in vacuum*: 25 ſed caſtigo corpus meum, & in ſervitutem redigo: ne forte cum aliis prædicaverim, ipſe reprobus efficiar.

CAPUT DECIMUM.

NOlo 1 enim vos ignorare fratres, 2 quoniam Patres noſtri 3 omnes ſub nube fuerunt, & omnes mare tranſierunt, & omnes in Moyſe, *in Ducatu Moyſi* baptizati ſunt in nube, & in mari: 4 & omnes eandem v. eſcam, *idem illorum cibus, qui noſter, non ſpecie, ſed ſignificatione Manna*, ſpiritalem, *aliquid ſignificantem*, manducaverunt, & omnes eumdem potum ſpiritalem biberunt: 5 (bibebant autem, *de aqua quæ profluens de petra conſequebatur eos*, de ſpiritali, 6 conſequente *comitante*, eos petra: Petra autem erat Chriſtus, *ſignificans Chriſtum*) 7 ſed non in plu-

19 (*Iis qui ſub lege*) Hi Samaritani noſeuntur. Legem enim ſolam accipiunt, id eſt, libros Moyſi, & ſunt ex ſanguine Perſarum, quos Rex Aſſyriorum, ſublatis filiis Iſrael, in captivitatem poſuit, ad incolenda loca Samariæ.

20 (*Iis qui ſine lege*) Aſſerit enim illis, id eſt, Gentibus, juxta Phyſicam rationem, mundum factum a Deo; & ab ipſo nos originem habere. Ita enim ait in Actibus Apoſtolorum: *Sic quidam ex vobis dixerunt, ipſius & genus ſumus*.

21 (*Factus ſum infirmus*) Id eſt, factus ſum infirmus propter infirmos; dum propter fratres a licitis abſtinet, ne illis ſcandalum generet.

22 AUGUST. (*Factus ſum infirmus*) Eo ipſo factus infirmus, quo poteſtate ſua uti voluit; tam miſericordi ſcilicet affectu inductus, ut cogitaret quemadmodum ſecum agi vellet; ſi & ipſe ita infirmaretur; ut poſſet de illis per quos ſibi Evangelium prædicaretur, ſi eos videret ſumptus accipere, quaſi mercimoniorum nundinas ſuſpicari.

23 LANFR. (*Neſcitis quod hi*) Monet eos non ita currere debere; ſicut qui in ſtadio currunt, Omnes enim currunt, ſed unus accipit bravium. Fideles autem ſi bene cucurrerint, omnes coronabuntur.

24 (*Qui in ſtadio currunt*) Ego, inquit, factus omnia omnibus, ſic curro prædicando, ut comprehendam bravium Evangelii, & vos ſic currite ut comprehendatis, ſcitis enim quia omnes qui ita currunt, accipiunt.

25 (*Sed caſtigo corpus meum*) Exemplum ponit ne Chriſtiani propter ſolam fidem, niſi bene operentur, & a peccatis abſtineant, ſalvos ſe fore confidant.

COMMENTARIUS IN CAPUT X.

1 LANFR. (*Nolo enim vos, &c.*) Objectio. Nullus baptizatus reprobabitur: quod probat per patres in Mari Rubro baptizatos conformatione, qui, quia bene non operati ſunt, in deſerto perierunt.

2 (*Quoniam patres, &c.*) Exemplum hoc ponit, ne Chriſtiani propter ſolam fidem, baptiſmum, & cætera Sacramenta, niſi bene operentur, etſi a peccatis abſtineant, ſalvos ſe eſſe confidant.

Lib. 12. contr. Fauſt. cap. 29. 3 AUGUST. (*Omnes ſub nube*) Columna, quia rectus & firmus, & fulciens infirmitatem noſtram. Per noctem lucens: per diem non lucens, ut qui non vident, videant, & qui vident, cæci fiant. Rubet & mare rubrum. Baptiſmus utique ſanguine Chriſti conſecratus, hoſtes a tergo ſequentes, moriuntur peccata præterita. Ducitur populus per deſertum. Baptizati nondum omnes perfruentes patria promiſſa. Sed quod non vident ſperando, & per patientiam expectando, tamquam in deſerto ſint.

4 LANFR. (*Omnes eamdem eſcam*) Id eſt, qualem rectores; talem & qui regebantur, videlicet manna.

v. (*Eſcam ſpiritualem*) Id eſt, ſpiritualem intelligentiam habentem, ſcilicet Corporis Chriſti.

5 AUGUST. (*Bibebant autem*) Significata eſt ergo, de Chriſto profluens gratia ſpiritualis, qua interior ſitis irrigaretur. Sed quod virga * percutitur, crux Chriſti figuratur. Ligno enim accedente ad petram, gratia iſta manavit. Et quod bis percutitur, evidentius ſignificat crucem. Duo quippe ligna ſunt crux. Qu ſuper vetus Teſt. ſuper num. lib. 4. qu. 35. tom. 4. * adde petra

6 LANFR. [*Conſequente eos*] Non revera petra ſequebatur exercitum: ſed aqua fluens de petra. Spiritualem autem eam vocat, quia ſpiritualem intelligentiam in ſe continebat Chriſtum.

7 [*Sed non in pluribus*] Quaſi diceret, Sacramenta erant eadem; ſed vita diverſa, atque ideo alii placuere, & alii non.

pluribus eorum beneplacitum eſt Deo: nam proſtrati ſunt in deſerto. Hæc autem in figura facta ſunt noſtri, ut non ſimus concupiſcentes malorum, ſicut & illi concupierunt. *Sicut enim illi periremus*. Neque idololatræ efficiamini, ſicut quidam ex ipſis: quemadmodum ſcriptum eſt: *in Exodo* 32. Sedit populus manducare & bibere, & ſurrexerunt ludere, *coram idolo ſcilicet*. Neque fornicemur, *diſcedendo a cultu divino*, ſicut quidam ex ipſis fornicati ſunt, *cum filiabus Moabitarum*, & ceciderunt una die viginti tria millia, *& nos ſimiliter*. Neque tentemus Chriſtum; (*etenim periremus ut illi*) ſicut quidam eorum tentaverunt, *Dicentes: nunquid & panem poterit dare; aut parare menſam populo ſuo?* & a ſerpentibus perierunt. Neque murmuraveritis, ſicut quidam eorum, *propter aquam*, murmuraverunt, & perierunt ab *Angelo* exterminatore. Hæc autem omnia *ideo dixi quia* in figura contingebant illis: ſcripta ſunt autem, *ergo*, ad correptionem noſtram, in quos fines ſæculorum (*ultima ætas, vel Chriſtus*) devenerunt. Itaque qui ſe exiſtimat ſtare, (*quia illi peccantes ceciderunt, & nos licet baptizati*) videat ne cadat. [8] [9] Tentatio vos non apprehendat, *ne ut illi pareatis*, niſi humana, *de cibo, potu, ceteriſque talibus:* [10] fidelis autem Deus eſt, qui non patietur vos tentari ſupra id quod poteſtis *ſuſtinere:* ſed faciet etiam cum tentatione [11] proventum, *ſubſidium*, ut poſſitis ſuſtinere. [12] Propter quod, *quia ceciderunt ex ipſis 23. millia*, chariſſimi mihi, fugite ab idolorum cultura: Ut prudentibus loquor *ſequentia*, vos ipſi judicate quod dico. [13] Calix benedictionis cui *nos ſacerdotes* benedicimus, nonne communicatio Sanguinis Chriſti eſt, *facit nos communicantes ſanguini Chriſti?* Et panis, quem frangimus, nonne participatio Corporis Domini eſt? [14] Quoniam *ut* unus panis, *eſt ex multis*, unum corpus multi ſumus, omnes qui de uno pane participamus. [15] Videte Iſrael ſecundum carnem: *alia ſimilitudine probat comedentes idolothytum fieri participes dæmoniorum:* nonne qui edunt hoſtias, [16] participes ſunt altaris? Quid ergo? *per hoc quod dico tales fieri participes dæmoniorum*. Dico quod idolis immolatum ſit aliquid? aut quod idolum ſit aliquid? *non*. Sed *dico* quæ immolant Gentes, dæmoniis immolant, & non Deo. Nolo autem vos ſocios, *comedendo idolothyta*, fieri dæmoniorum: *Cauſa cur idolothyta comedere non debeant:* non poteſtis calicem Domini bibere, & calicem dæmoniorum: non poteſtis menſæ Domini participes eſſe, & menſæ dæmoniorum. [17] An æmulamus Dominum? Numquid fortiores illo ſumus? Omnia mihi licent, *poteſtate liberi arbitrij*, ſed non omnia expediunt, *proſunt*. Omnia mihi licent, ſed non omnia ædificant, *proſunt aliis*. Nemo quod ſuum eſt quærat, ſed quod alterius. *Debemus autem quærere non ſolum noſtra, ſed etiam fratrum commoda*. Omne, (*quia ſuperius dixerat licere idolothytum comedere: nunc vero probavit non debere. Determinat quid comedi debeat, quid non*) quod in macello vænit, manducate, [18] nihil interrogantes pro-

Lib. 2. de Baptiſmo parvul. contra Donat. cap. 5. 10. 7.

* al. præcidendæ

8 August. [*Tentatio vos*] homines enim ſumus. Unde aliud ſapere, quam ſe res habet, humana tentatio eſt. Nimis autem amando ſententiam ſuam, vel invidendo melioribus, uſque ad * præcipiendæ communionis, vel condendi Schiſmatis vel hæreſis ſacrilegium pervenire; diabolica præſumptio eſt.

9 Lanfr. [*Tentatio vos*] Humana tentatio eſt, de cibo, de potu, de ſomno, & cæteris, quibus humana infirmitas carere non poteſt.

10 [*Fidelis autem*] Id eſt, faciet quod promiſit. Promiſit enim in multis ſcripturarum ſuarum locis, ſe fideles ſuos non deſerturum.

11 [*Proventum*] Id eſt, cum tentatio venerit, faciet etiam provenire.

12 [*Propter quod Cariſſimi*] Id eſt, quia ſola Sacramenta illos ſalvare non poterant. Et qui ſtat, videre debet ne cadat.

13 [*Calix benedictionis*] Summa totius ſententiæ hæc eſt: quia Corpus Domini comedens, & ſanguinem ejus bibens, idolis immolata contingere & comedere non debet: nam idolorum particeps fieret: quod probat: Qui enim bibit calicem Domini, & comedit panem, id eſt, corpus ejus, particeps eſt ipſius.

14 (*Quoniam unus panis*) exponit modum & cauſam, quo & qua calix benedictionis, & panis qui frangitur, fiant accipienti caro & ſanguis Chriſti. Per unitatem enim panis, & unitatem corporis, charitatem oportet intelligi: quæ ſi deſit, judicium ſibi ſumunt, qui ſumunt. Typice, dum unus panis, & unum corpus, Eccleſia dicitur Chriſti, pro te videlicet; quia ſicut unus panis ex multis granis, & unum corpus membris componitur; ſic Eccleſia Chriſti ex multis fidelibus, charitate connectente.

15 (*Videte Iſrael ſecundum carnem*) Similitudo eſt, ad intelligendum quod ſuperius dictum eſt, *Carnem*, id eſt, carnalis legis præcepta ſervantem.

16 (*Participes ſunt altaris*) Sic qui edunt carnem Chriſti, & ſanguinem ejus bibunt, participes ejus ſunt.

17 (*An æmulamur Dominum?*) Ad iracundiam provocamus, idolothyta comedentes: quod non decet, quia ipſe nos puniret. Eſt enim nobis fortior; & nos non ſumus fortiores, nec æquales.

18 (*Nihil interrogantes*) Quaſi aliquis diceret. Si interogaveritis, & vobis reſponſum fuerit, quod idolis ſit immolatum, conſcientia auditoris roborabitur ad credendum, quod aliquid ſit idolum.

Digitized by Google

propter conſcientiam, (*an ſit idolothytum an non ; ut qui poſtea viderint vos comedentes, illud vos pro ſancto habere non æſtiment*) *Domini ; inquit , omne quod in macello vænit : terra enim , & omnis plenitudo ejus , ſua eſt , ut ait Pſalmiſta .* [19] Domini eſt terra, & plenitudo ejus. Si quis *ad cœnam* vocat vos infidelium , *non credentium*, & vultis ire: omne , quod vobis apponitur manducate , nihil interrogantes (*ſi enim interrogares, & poſtea ſciens comederes, blaſphemiam aſpicientium incurreres*) propter conſcientiam, *præbentis cœnam*. Si quis autem dixerit , hoc immolatum eſt idolis: nolite manducare, propter illum, qui indicavit, & propter conſcientiam : conſcientiam autem dico non tuam, ſed alterius, *hæc aſpicientis* . [20] [21] Ut quid enim (*licet , inquit, tuæ libertati idolothytum comedere ; non tamen pati alios te propter hoc arguere*) libertas mea iudicatur ab aliena conſcientia ? Si ego [22] [23] cum gratia participo, quid blaſphemor pro eo quod gratias ago? Sive ergo manducatis, (*quia cum blaſphemia comedere non debetis*) ſive bibitis, ſive aliud quid facitis : [24] omnia in gloriam, *ad laudem*, Dei facite, *facere debetis*. [25] Sine offenſione, *id eſt*, *placentes*, eſtote *deberis eſſe* Judæis, [26] & Gentibus, [27] & Eccleſiis Dei: ſicut & ego per omnia omnibus placeo, non quærens quod mihi *tantum* utile eſt , ſed quod *eſt utile* multis, vt ſalvi fiant.

CAPUT UNDECIMUM.

E*Rgo quia quod vobis & multis utile eſt quæro* , Imitatores mei eſtote , ſicut & ego Chriſti : [1] Laudo autem vos, fratres, (*ironia vel ſerio ex parte*) quod per omnia mei memores eſtis : & ſicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. Volo autem vos ſcire quod omnis viri [2] caput Chriſtus eſt: caput autem mulieris , vir : caput vero Chriſti , Deus . [3] [4] Omnis vir orans aut *futura* prophetans velato capite, [5] deturpat caput ſuum . Omnis autem mulier orans aut prophetans non velato capite, deturpat ſuum : Unum enim eſt, *orare non velato capite* , ac ſi decalvetur, (*ab anteriori*,

19 [*Domini eſt terra*] Cauſam reddit, cur dixerit ſuperius, *omne quod in macellum vænit* , *manduca* .

20 Ambros. [*Ut quid enim libertas ?*] Hoc dicit, quia cum ab idoli devotione, conſcientia ſit libera, quid opus eſt, ut putetur , quia venerationis cauſa edat idolis immolata?

21 Lanfrancus. [*Ut quid enim libertas*] Libertas Chriſtianorum eſt; omnibus cibis cum gratiarum actione poſſe uti. Sed hæc libertas ab aliena conſcientia judicatura, reprehenſibilis; & damnanda oſtenditur ; quando occaſione ipſius libertatis, aliquid facimus , unde videntes nos , aliquid impium & ſacrilegum , de nobis ſuſpicari coguntur.

22 [*Si ego cum gratia*] Quaſi diceret. Et ſi libertate Chriſtianæ religionis , cum gratiarum actione participare poſſum etiam idolis immolata; ſciens idolum nihil eſſe , & bonis creaturis Dei nihil mali ex illa immolatione accedere : & illis tantum eſſe peccatum , qui pro reverentia ipſius idoli comedunt idolo immolatum. Stultum enim eſt , pro ipſa gratiarum actione cadere in blaſphemiam, & vituperationem imperitorum hominum putantium me idolum aliquid magnum exiſtimare : quoniam me vident immolatitium cum gratiarum actione comedere.

23 Ambros. [*Si ego cum gratia*] Si ego gratiæ Dei communico , quia in ipſius nomine edo, quid opus eſt hæc arbitrari aliquem, quia idolo devotus ſim , dum non horreo quæ oblata ſunt idolo.

24 [*Omnia in gloria Dei*] In gloria Dei aliquid fit, cum in actibus & converſatione Chriſtiani, Deus laudatur.

25 (*Sine offenſione*) Offenſio Judæis fit, cum idola, quæ illi abominantur, Chriſtianos , qui legem & Prophetas accipiunt, vident non horrere.

26 (*Et Gentibus*) Græcis vero, id eſt, Gentilibus, hæc eſt offenſio , ſi in eo in quo ſunt, non ſolum non arguantur , ſed & promptiores fiant, dum non vitant vota idolorum .

27 [*Eccleſiis Dei*] Eccleſiæ Dei fit offendiculum , quando quoſdam ex numero ſuo videt his, quæ inimica ſunt Deo, adhærere.

COMMENTARIUS IN CAPUT XI.

1 Ambros. [*Laudo vos*] Non hoc confirmat, ſed ſuccenſet eis ; quia cum eſſet Apoſtolus eorum, immemores erant traditionum ejus .

2 [*Caput vero Chriſti*] Aliter caput viri Chriſtus eſt ; & aliter vir mulieris ; & aliter Deus Chriſti. Deus Chriſti, quia ab ipſo genitus eſt. Mulieris vir , quia ex ejus coſta , Dei virtute formata eſt. Chriſtus viri, quia per ipſum creatus eſt.

3 [*Omnis vir orans*] Orare dicit deprecari : Prophetare, adventum Domini ſure , voce Symboli poſt orationem effari .

4 Lanfr. [*Omnis vir orans* , &c.] Tranſit ad hoc removendum quod apud Corinthios vir velato , & mulieres orabant in Eccleſia capite non velato: tamquam mulieres viris non debeant ſubdi. Quia illæ ſubdi debent , & viri non velato, & mulieres debent orare velato capite.

5 [*Deturpat caput ſuum*] Mulier, inquit, debet orare velato capite ; aliter enim deturpat ſuum ; par enim facit ac ſi decalvetur.

ri, parte capillos ab invicem ſeparat, cum caput non velatum habet.) Nam ſi non velatur mulier, tondeatur, *aut, inquit, velari debet aut tonderi; non autem hoc, illud igitur*. Si vero turpe eſt mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput. Vir quidem non debet velare caput ſuum: quoniam [6] [7] imago & gloria Dei eſt, mulier autem gloria viri eſt. *removet*, Non enim vir, *id eſt*, *Adam*, ex muliere *id eſt*, *Eva* eſt, ſed muliet ex viro. [*a toto*,] *alia ratio quomodo mulier gloria eſt viri*. Etenim non eſt creatus vir propter mulierem, (*removet*,) ſed [8] mulier propter virum. Ideo [9] debet mulier proteſtatem habere ſupra caput *ſuum*. [10] Propter Angelos, *prædicatores, vel Angelorum præſentiam*. [11] Verumtamen neque vir ſine muliere, neque mulier ſine viro, in Domino, *id eſt*, *in Domini operatione*. Nam ſicut mulier de viro, ita & *hodie* vir per mulierem: [12] omnia autem, *& vir*, *& mulier* ex Deo. Vos ipſi judicate: decet mulierem non velatam *capite* orare Deum? Nec ipſa natura, *naturalis ratio*, docet vos *eam orare non velatam*, quod vir quidem ſi comam nutriat, ignominia eſt illi: muliet vero ſi comam nutriat, gloria eſt illi; (*cauſa*) quoniam capilli pro velamine ei dati ſunt; ſi quis autem videtur contentioſus eſſe: (*contra hæc, vel alia mea dicta dicemus; ſcilicet nos non habemus conſuetum mulieres non velare caput*) nos talem conſuetudinem non habemus, neque Eccleſia Dei. [13] Hoc præcipio; (*ut nemo ſit contentioſus, vel ut nulli velent capita*) non laudans quod non in melius, *id eſt*, *bonum*, ſed in deterius, *id eſt*, *malum* convenitis, *ad commemorationem Dominicæ cœnę*. Primum *enim dico quia* quidem convenientibus vobis in Eccleſiam, audio ſciſſuras inter vos [*Pauli enim per ſe*, *Petri per ſe Diſcipuli cœnabant dedignates alterutrum*] eſſe, & ex parte credo *eſſe ſciſſuras*. Nam *Scriptura dicit* oportet & hæreſes eſſe, ut & qui probati ſunt, manifeſti fiant in vobis. [14] [15] Convenientibus ergo vobis in unum, jam non eſt Dominicam cœnam manducare, *non eſt enim communis, ut Dominica cœna fuit*: [17] Unuſquiſque enim ſuam cœnam præſumit, *anticipat non expectans alios*, ad manducandum. Et alius quidem *pauper* eſurit, alius autem *dives* ebtius eſt. Nunquid domos non habetis ad manducandum, & bibendum? aut Eccleſiam Dei contemnitis, (*ſatius enim eſſet domi comedere, quam in* Ec-

Lib. 12. de Trinit. c. 7. 6 AUGUST. (*Imago & gloria eſt Dei*) Credo illud eſſe in natura humanæ mentis, mulierem cum viro ſuo, imaginem Dei eſſe, * imago ſit tota illa ſubſtantia. Cum autem ad adjutorium diſtribuitur, quod ad eam ſolam attinet, non eſt imago Dei. Quod autem ad virum ſolum attinet, imago Dei eſt, tam plena atque integra, * ut in unum conjuncta muliere.

* adde ut una

* *al.* quam

7 LANFR. (*Imago Dei*, *&c.*) Vir principaliter ad imaginem Dei creatus eſt. Mulier e coſta viri poſtea formata eſt; atque vir diſcoopertum caput debet habere.

8 (*Mulier*) Eſt & mulier gloria Dei, a quo & ad quem glorificandum creata eſt; ſed & ſecundo loco: principaliter enim vir.

9 AMBROS. (*Mulier poteſtatem habere*, *&c.*) Mulier in Eccleſia, propter reverentiam Epiſcopalem, non habeat caput liberum, ſed velamine tectum: nec habeat poteſtatem loquendi; quia Epiſcopus perſonam Chriſti habet. Quaſi ergo ante judicem, ſic ergo ante Epiſcopum, qui eſt vicarius Dei, propter reatus originem, ſubjecta debet videri.

10 LANFR. [*Propter Angelos*] Angelus vocat prædicatores, qui in altiori loco conſiſtebant, cum prædicarent: propter hos dicit mulieres velare caput ſuum; quia ſparſis crinibus, facilius aſpicientes, ad luxuriam irritarent.

11 (*Verumtamen*) Quamvis primus homo non ſit ex muliere, ſed mulier ex ipſo: in ſubſequenti tamen procreatione, non eſt hoc. Omnis enim vir poſtea procreatus eſt ex muliere, & mulier ex viro. In Domino autem procreati, id eſt, in creatione Domini in qua alter ſine altero non creatur.

12 AMBROS. (*Omnia autem ex Deo*) Ut neque mulier, ſubjectionis ſuæ cauſa contriſtetur; neque vir exaltatus ſuperbiret.

13 AUGUST. (*Hoc autem præcipio*) Hoc autem præcipio, ut ſcilicet non differentis ſolertia requiratur; ſed percipientis auctoritas attendatur. Lib. de oper. Mon. c. 31. tom. 3.

14 AMBROS. (*Convenientibus vobis*) Hos notat, qui ſic in Eccleſiam conveniebant, ut munera ſua offerentes, advenientibus Preſbyteris, totum ſibi, qui obtulerat, vindicaret. Diſſenſiones anim inter eos Pſeudo-apoſtoli ſeminaverant, ita ut oblationes ſuas zelarentur, cum una eademque prece omnium oblationes benedicerentur, ut qui (ut aſſolet fieri) non obtulerant, aut unde offerrent non habebant; pudore correpti confunderentur, non ſumentes partem.

15 LANFR. (*Convenientibus*) Conſuetudinem antea habebant certis temporibus ad Eccleſiam convenire; & prout cuique facultas erat, cibum & potum illuc deferre; & ſimul omnes, & pauperes & divites participare: & hoc vocabant Dominicam cœnam; quia in memoriam Dominicæ cœnæ, hoc fiebat. Verum hæc conſuetudo depravata erat: divites enim ſuas cœnas anticipantes, comedebant. Pauperes vero parum habentes in conſpectu eorum comedere erubeſcebant. Hoc redarguit Apoſtnlus; & dicit melius eſſe illis, ſi apud domus ſuas manducent & bibant, quam in contemptum Eccleſiæ, & confuſionem pauperum conveniant.

16 AUGUST. (*Dominicam cœnam*) Ipſam acceptionem Euchariſtiæ Dominicam cœnam vocat. Epiſt. 118. ad Januar. c. 5. tom. 2.

17 (*Unuſquiſque*) Neque enim quia poſt cibos Dominus dedit; propterea pranſi aut cœnati fratres, ad illud Sacramentum accipiendum convenire debent: aut ſicut faciebant; quos Apoſtolus arguit, * & commendat menſis ſuis iſta miſcere. Ibid. c. 6.

* *al.* emendat

Eccleſia ante horam cœnę) & confunditis eos, *verecundiam facitis eis* qui non habent? Quid dicam vobis? [18] Laudo vos? In hoc non laudo; *quia non obſervatis ea quæ accepi a Domino de commendatione cenæ*. Ego enim accepi a Domino quod & tradidi vobis: *ſcilicet ut cęna æqualiter diſtribueretur inter vos:* quoniam Dominus Ieſus in qua nocte tradebatur, accepit panem, & gratias agens fregit, & dixit. Accipite & manducate: hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur: hoc facite, *id eſt, hoc corpus conſecratione facite* in meam commemorationem. Similiter & calicem, poſtquam cœnavit, dicens: [19] Hic calix novum Teſtamentum eſt in meo ſanguine: hoc facite, quotieſcumque bibetis, in meam commemorationem. *Exponit in quam Chriſti commemorationem*. [20] Quotieſcumque enim manducabitis panem hunc, & calicem bibetis [21] mortem Domini *jam factam* annuntiabitis, [22] donec veniat *Dominus ad judicium*. [23] Itaque quicumque manducaverit panem hunc, vel biberit calicem Domini indigne: [24] reus erit Corporis, & Sanguinis Domini. Probet autem, *probum faciat* ſeipſum homo: & ſic *probatus* de pane illo edat, & de calice bibat. Qui enim manducat & bibit indigne, judicium *damnationem* ſibi manducat & bibit [25] non dijudicans corpus Domini, *non diſcernens corpus Domini a cęteris cibis veneratione ſingulari*. Ideo, *quia indigne ſumitur*, inter vos multi infirmi, & imbecilles *ſunt*, & dormiunt *moriuntur* multi [26] Quod ſi noſmetipſos dijudicaremus, *intelligeremus*, *& pęniteremus* non utique dijudicaremur *damnaremur*. Dum judicamur autem, a Domino corripimur, *punimur in hoc ſęculo*, ut non cum hoc mundo damnemur. Itaque fratres mei *quoniam malum eſt unumquemque pręſumere cęnam*, cum convenitis ad manducandum, invicem expectate. [27] Si quis eſurit, domi manducet: ut non in judicium conveniatis. Cætera autem, cum venero, diſponam.

CAPUT DUODECIMUM.

DE [1] ſpiritualibus autem, *quę ſuperius dixi; vel potius quæ in ſequenti dicam*, nolo vos ignorare fratres. Scitis quoniam cum Gentes eſſetis, *Gentiliter viventes eſſetis*, ad ſimulacra muta prout ducebamini, *ut placuit Sacerdotibus*, euntes *eratis*, *vel ibatis*. [2] Ideo, *quia Gentilitati obediſtis*, notum vobis facio, (*quaſi diceret: quia in Gentilitate etiam ad malum obedientes fuiſtis*, *credo quod in fide Chriſti ad bona*

18 Lanfr. [*Laudo vos*] Non laudo vos in hoc quod non communiter ſumitis. Nam rei eſtis corporis & ſanguinis Domini: ea enim indigne ſumitis. Si ipſe panis & calix quem ſumitis, eſt ſanguis, & corpus Chriſti, tunc indigne ſumitis corpus & ſanguinem Chriſti: atqui illud eſt: Nam Dominus dixit quando tradebatur; Ego enim accepi a Domino, & acceptum tradidi vobis.

19 [*Hic calix novum, &c.*] Ordo. Hic calix novo ſanguine, eſt novum Teſtamentum. Id eſt, per meum ſanguinem confirmatur novum Teſtamentum; quia teſtamentum in mortuis confirmatur. Vel per hunc habetis novam promiſſionem, id eſt, plenam remiſſionem peccatorum.

20 [*Quotieſcumque*] Exponit inquam Domini commemorationem, mortis videlicet.

21 [*Mortem Domini annuntiabitis*] In Sacramento corporis Chriſti, mors ejus annuntiatur; quia in memoriam mortis ejus, quotidie a fidelibus celebratur.

22 (*Donec veniat*) Ad judicium veniat; ideo dicit; quia ſacrificium hoc non mutabitur uſque in finem ſæculi, ſicut Sacramenta Judæorum mutata ſunt.

23 (*Itaque quicumque*) Hoc ex ſuperius dictis Redemptoris verbis colligitur: *Hoc eſt corpus meum*. Et, *in meo ſanguine*.

24 Ambros. (*Reus erit corporis*) Quid eſt reos eſſe, niſi pœnas mortis dare Domini?

25 Lanfr. [*Non dijudicans corpus Domini*] Id eſt, non intelligentes corpus Domini in damnationem ſumi ab indignis.

26 Ambros. [*Quod ſi noſmetipſos*] Hoc dicit; quia ſi noſmetipſi errores noſtros corrigeremus; non a Domino judicaremur: & quia corripimur, tamen pro nobis eſt, ut timore ipſo emendemur.

27 Lanfr. (*Si quis eſurit*) Si quis inquit, Deeſſe videtur * tempus
ſtatutum, cogente fame, comedendi terminum, non poteſt expectare: domi ſuæ potius manducet; per horam * cœnandi anticipet.

COMMENTARIUS IN CAPUT XII.

1 Lanfr [*De ſpiritualibus autem*] Carnalia, inquit, vobis innotui, id eſt, idolothyta non comedere; mulieres intectis capitibus non orare. Spiritualia quoque volo vobis intimare, quibus vos modo Chriſtiani facti obedietis; quia cum Gentiliter viveretis, ad Sacerdotum nutus ſimulachris obedienter ſerviebatis: quod ſcitis.

2 [*Ideo notum vobis*] Quaſi diceret, quia in Gentilitate etiam ad malum audientes fuiſtis; credo quod in fide Chriſti ad bona magis audientes ſitis.

na magis obedientes eritis) quod nemo in Spiritu, *per Spiritum* Dei loquens, dicit anathema Jeſu, *Chriſtum ſeparatum a Patre, anathema Jeſu dicere eſt, vel Deum non eſſe, vel ex Deo non eſſe ipſum, putare*, [3] [4] Et nemo poteſt dicere, (*& credere*) Dominus Jeſus, *Dominum Jeſum eſſe*, niſi in Spiritu ſancto, *niſi per Spiritum ſanctum*. Diviſiones vero gratiarum ſunt, idem autem Spiritus, *diverſa quidem ſunt Spiritus ſancti dona, ſed ſpiritus idem. Monſtrat in partibus, quoniam diverſa quidem ſunt chariſmata, ſpiritus idem*. Et [5] diviſiones *diverſa opera*, miniſtrationum ſunt, idem autem Dominus. Et diviſiones operationum ſunt, idem vero Deus, *Pater*, qui operatur omnia in omnibus. Unicuique autem datur, *& tamen unicuique datur*, manifeſtatio, *manifeſta gratia* ſpiritus, ad utilitatem *ſuam vel proximorum*. Alii quidem per *eundem* ſpiritum datur [6] ſermo ſapientiæ *de divinis*; alii autem ſermo ſcientiæ, *de humilitate Chriſti* ſecundum eundem ſpiritum: alteri fides, *ut ſine hæſitatione confidat fieri quod precatur*, in eodem ſpiritu: alii gratia ſanitatum, *curatio infirmorum* in uno ſpiritu; alii operatio virtutum, *reſſuſcitatio mortuorum*: alii Prophetia, [7] alii diſcretio ſpirituum, *ut ſciat diſcernere quæ cogitationes a Deo, quæ mittantur a Diabolo*: alii genera linguarum, [8] alii interpretatio ſermonum. IX. Hæc autem omnia operatur unus atque idem ſpiritus, dividens ſingulis prout vult, *hoc huic, illud illi, alii plus, alij minus*. [9] Sicut enim corpus unum eſt, & membra habet multa, [10] omnia autem membra corporis cum ſint multa, unum tamen corpus ſunt: ita & Chriſtus, *id eſt, caput, & corpus, quæ eſt Eccleſia: Nos, inquit, membra Eccleſiæ unum ſumus*. Etenim in uno ſpiritu omnes nos *ut ſimus* in unum corpus baptizati ſumus, ſive Judæi, ſive Gentiles, ſive ſervi ſive liberi: & omnes in uno ſpiritu potati ſumus. Nam & corpus non eſt unum membrum, ſed multa, *Licet, inquit, ſimus unum corpus, non tamen omnes unum membrum; ſicut eſt in corpore*. [11] Si dixerit pes quoniam non ſum manus, non ſum de corpore: num ideo non eſt de corpore? *Etſi quidam in Eccleſia non ſint prædicatores, non ideo non ſunt de Eccleſia; ſicut pes licet non ſit manus, non ideo non eſt de corpore*. Et ſi dixerit auris: quoniam non ſum oculus, non ſum de corpore: num ideo non eſt de corpore? Si [12] [13] totum cor-

Expoſ. in Evang. Jo: tract. 74. to. 9. 3 AUGUST. (*Nemo poteſt dicere*) Apoſtolica
vox eſt. *Nemo dicit Dominus Jeſus, niſi in Spiritu ſancto*. Et quis Domioum Jeſum, niſi qui
* adde eum * diligit, dicit; Si eo modo dicit, quo intelligi Apoſtolus voluit. Multi enim voce dicunt, corde autem & factis negant.

4 AMBROS. (*Nemo poteſt dicere*) Ne hominum ſavorem exiſtimarent in regula Chriſtiana; & propter hoc argui ſe minime paterentur, ſicut in ſimulachris; oſteodit nullum beneficium eſſe humanum in eo, cum dicitur Domious Jeſus; ſed magis donum Dei, qui dignatus eſt myſterium ſuum hominibus declarare.

5 (*Diviſiones miniſtrationum*) Non eſt diviſa gratia per perſonas Patris, & Filii, & Spiritus ſancti; ſed indiſcreta unitatis natura, & trium unum opus intelligitur.

6 AUGUST. (*Sermo ſapientiæ*) Invenio ſcrip-
Lib. 12. de Trin. c. 14. tom. 3. tum eſſe in Libro Job, eodem ſancto loquente:
Ecce pietas eſt ſapientia; abſtinere autem a malis ſcientia eſt. In hac differeotia intelligendum eſt ad contemplationem ſapientiam; ad actionem ſcientiam, pertinere. Pietatem quippe hoc loco, po-
Θεοσέβειαν. ſuit cultum Dei; quæ græce dicitur Theoſebia. Nam hoc verbum habet iſta ſententia in codicibus Græcis.

7 (*Alii diſcretio*) Diſcretio ſane difficillima,
Lib. 12. de Geneſi ad lit. cap. 13. tom. 3. cum malignus ſpiritus, quaſi tranquillus agit; ac ſioc vexatione aliqua corporis, aſſumpto humano ſpiritu dicit quod poteſt. Quando etiam vera dicit, & utilia prædicat, traſfigurans ſe in Angelum; ſicut ſcriptum eſt, velut Angelum lucis.

8 LANFR. (*Alis interpretatio ſermonum*) Sermones vocas, allegoricas prolationes, ſeu in dictionibus, quæ in Prophetis, & Evangeliis ubi ſere reperiuntur; quas qui interpretari ſciunt, per gratiam ſancti Spiritus, illam ſcientiam habent. Poſſumus per ſermones, myſticas etiam viſiones intelligere; quales apparuere Pharaooi & Nabuchodonoſor. Unde & Joſeph dicit, *eo quod fiat ſermo Dei*. Et in Daniele legitur: *Dic ſomnium, & interpretationem ejus indicabimus*. Et Rex ait: *Sermo receſſit a me*. Quas interpretari utrique divino munere collatum eſt. Ait enim Joſeph; *Abſque me Deus reſpondebit proſpera Pharaoni*. Et Daniel: *Oſtendiſti mihi, quæ rogavimus te; quia ſermonem regis aperuiſti nobis*.

IX AMBROS. (*Hæc autem omnia*) Quod ſuperius trium perſonarum dicit; nunc per unum
Spiritum ſanctum * dirigi profitetur. Ut quia * al. agi
unius naturæ ſunt; & quod unus operatur, operantur tres.

9 LANFR. (*Sicut enim corpus unum eſt*) A ſimili oſtendit quidem unum eſſe ſpiritum, & ejus dona eſſe multiplicia: ſicut unum eſt corpus, membra habens multa. Ponit autem Chriſtum, ideſt, caput, & oon corpus quæ eſt Eccleſia, pro ſpiritu quo illa ſibi ſunt cohærentia.

10 AUGUST. [*Omnia autem membra*] Loquens Enarr. in
de membris Chriſti; hoc eſt fidelibus, non ait; Pſ. 30. conc.
ſic & membra Chriſti. Sed hoc totum quod di- prima to. 8.
xit, Chriſtum appellavit. Membra multa, unum corpus Chriſtus; ergo ſimul omnes nos, cum capite noſtro, Chriſtus.

11. AMBROS. (*Si dixerit pes*) Hoc eſt non poſ-
ſe eum, qui infirmus videtur inter fratres, * ne- * al. negari
gare eſſe de corpore; quia non ſum potens.

12 (*Si totum corpus oculus*) Id eſt, ſi omnes eſſent unius operis; quomodo impleretur reliqua neceſſitas corporis: cum conſtet multis officiis opus eſſe, ad gubernacula corporis.

13 LANFR. [*Si totum corpus oculus*] Nec de-

corpus oculus; ubi auditus? Si totum auditus; ubi odoratus? *a ſimili*. Nunc autem poſuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore, ſicut voluit. [14] Quod ſi eſſent omnia unum membrum, ubi corpus? *Ergo non ſunt omnia corporis unum membrum, ſed multa, ut ſuum ſiſtat corpus; ſin eſſent omnia unum membrum, non ſubſiſteret corpus*. Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus, *humanum corpus dicit, quod nequit eſſe, niſi multis membris conſtet*. Non poteſt autem (*per ſimile oſtendit Eccleſiæ membra invicem eſſe neceſſaria, * ut non ſint differentia*) [15] *ſ. licet ſiat
oculus dicere manui: opera tua non indigeo, aut iterum caput pedibus: non eſtis mihi neceſſarii. Sed multo magis quæ videntur membra corporis infirmiora, *viliora* eſſe, neceſſariora ſunt: [16] & quæ putamus ignobiliora membra eſſe corporis, (*pudendas partes corporis dicit*) his honorem abundantiorem *honore veſtium*, circumdamus. [17] & quæ inhoneſta ſunt noſtra, abundantiorem honeſtatem *veſtimentorum* habent. [18] Honeſta autem noſtra, *ut oculi, nares, aures*, nullius *honoris veſtimentorum* egent: ſed Deus temperavit corpus, ei, cui deerat, abundantiorem tribuendo *veſtimentorum* honorem, ut non ſit ſchiſma in corpore, ſed idipſum pro invicem ſollicita ſint membra. Et ſi quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra: ſive glorіatur unum membrum, congaudent omnia membra. [19] Vos autem eſtis corpus Chriſti, & [20] membra de membro. Et quoſdam quidem poſuit Deus in Eccleſia primum Apoſtolos, [21] ſecundo Prophetas, [22] tertio Doctores, *Epiſcopos*, deinde virtutes, *eos qui miracula faciunt*, exinde gratias curationum, *eos qui infimos curant*, opitulationes *quæ in diverſis artibus, officiis, induſtriis conſiderantur*. [23] Gubernationes, *minorum perſonarum Prælationes*, genera linguarum, *variis linguis loquentes*, interpretationes ſermonum. Numquid omnes Apoſtoli? *quoſdam, inquit, poſuit Apoſtolos, nam cum aliquos, non omnes poſuit Apoſtolos, ſic de reliquis*. Numquid omnes Prophetæ? Numquid omnes Doctores? Numquid omnes virtutes? Numquid omnes gratiam habent curationum? Numquid omnes linguis loquuntur? Nunquid omnes interpretantur? [24] Æmulamini autem chariſmata meliora. Et adhuc excellentiorem (*quæ ſuperius dixerim*) viam *ad beatitudinem* vobis demonſtrabo.

beot, inquit, omnes in Eccleſia eſſe prædicatores: quia non decet totum corpus eſſe oculum; ſi enim hoc eſſet, jam non eſſet ipſum corpus; quia non eſſet auditus & ceteræ partes corporis.

14 Ambros. (*Quod ſi eſſent omnia unum*) Manifeſtum eſt, quia ſi omnes unius ſuiſſent dignitatis; non dicerentur membra, neque corpus: * ideo quia variis membrorum officiis corpus gubernatur.
* al. ideoque

15 (*Oculus dicere manui*) Hoc eſt, non poteſt potior dicere inferiori; non mihi opus es.

16 [*Et quæ putamus*] Deſpectis vel humilibus exhortatio neceſſaria eſt: per quam addatur illis honor, ut fiant utiles.

17 [*Et quæ inhoneſta ſunt*] Nam ſolent ſuccincti veſticula tetrica, pede nudo incedere. Cum ergo videantur contemptibiles, magis honori ſunt; quia ſolent vitam habere mundiorem.

18 [*Honeſta autem noſtra*] Fratribus, in quibus ſtudium peritiæ, & converſationis viget, & honeſtatis; nihil eſt quod a nobis addatur.

19 Lanfr. [*Vos autem eſtis*] Coaptat ſimilitudines, quas ſuperius dicit de corpore, ad hoc quod dixit: *corpus unum eſt, & membra multa*. Convenit hoc quod dicit: *Vos autem eſtis corpus Chriſti, & membra de membro*. Ad hoc quod dixit: *Nunc autem poſuit Deus membra, unumquodque ſicut voluit*. Convenit quod dixit; *Et quoſdam quidem poſuit in Eccleſia: primum Apoſtolos, ſecundo Prophetas; ſicut Agabum, & duas filias Philippi; tertio Doctores, &c.* Ad hoc quod dixit: *Si totum corpus eſſet oculus, ubi auditus?* Convenit hoc quod dixit: *Numquid omnes Apoſtoli? Numquid omnes Prophetæ?* Quod ſectari debet charitate, uti in fine Epiſtolæ; *ſi linguis, &c.* concordet ſic: *ſectamini* igitur *charitatem*. Omne quod melius eſt, & excellentius aliis, ſectari debemus: Charitas autem excellentior eſt aliis donis Spiritus ſancti, quod eſt *excellentiorem viam, &c.* Ergo, &c. Deinde ea ſola ſufficit ad beatitudinem, alia non ſine illa. Quia neque loqui linguis, neque Prophetia, neque ſcientia, neque fides, neque eleemoſyna, neque martyrium ſufficiunt ad beatitudinem, ſine charitate: charitas autem ſola ſufficit. Et hoc eſt quod dicit: *Charitas patiens eſt, &c.* uſque ad, *numquam excidit*. Nam & ſcientia, & prophetia evacuabuntur: omne enim imperfectum perfecto ſuperveniente, evacuatur: atqui prophetia, & ſcientia ſunt imperfecta; ergo evacuabuntur. Quod autem dicit; *cum eſſem parvulus*, probat omna imperfectum perfecto ſuperveniente evacuari.

20 (*Membra de membro*) Se vocat membrum a quo, id eſt, a cujus prædicatione Corinthii, qui erant membra Chriſti, proceſſerunt, vel Chriſtum, qui Eccleſiæ caput eſt.

21 Ambros. (*Secundo Prophetas*) Prophetas intelligimus, futura dicentes, & ſcripturas revelantes.

22 (*Tertio Doctores*) Doctores dicit, qui litteris & lectionibus pueros imbuebant.

23 (*Gubernationes*) Sunt & gubernatores, qui ſpiritualibus gubernaculis documento ſunt.

24 Lanfr. (*Æmulamini chariſmata*) Corinthii ſummopere deſiderabant gratiam linguarum: ſed hortatur eos Apoſtolus, ut meliora chariſmata deſiderent; & maxime gratiam prophetandi.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

SI linguis hominum loquar, & *etiam* Angelorum (*exaggeratio*,) charitatem autem non habeam, factus ſum velut æs ſonans, *non proficiens mihi*, aut cymbalum tinniens. Et ſi habuero prophetiam, & noverim myſteria omnia, & omnem ſcientiam: & ſi habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, *de loco ad locum*, charitatem autem non habuero, nihil ſum. Et ſi diſtribuero in cibos pauperum omnes facultates meas, & ſi tradidero corpus meum ita ut ardeam, charitatem autem non habuero, nihil mihi prodeſt. Charitas patiens eſt, benigna eſt: charitas non æmulatur, *non eam felicitas aliena contriſtat*, non agit perperam, [1] non inflatur, *quia non eam extollit ſua felicitas*, non eſt ambitioſa, *honoris*, *vel alienorum*, non quærit *etiam* quæ ſua ſunt, non irritatur, non cogitat malum, non gaudet ſuper iniquitate: congaudet autem veritati, *æquitati*: omnia ſuffert, *ſufferenda*, [2] omnia credit, *credenda*, [3] omnia ſperat, *ſperanda*, omnia ſuſtinet, *ſuſtinenda*. [4] [5] Charitas numquam excidit; *id eſt*, *cedit*, *quia in hoc ſæculo eſt*, *& in futuro erit: fides*, *ſpes*, *&c. in hoc ſæculo tantum*, ſive [6] prophetiæ evacuabuntur, ſive linguæ ceſſabunt, ſive ſcientia deſtruetur. [7] Ex parte enim cognoſcimus, & ex parte prophetamus. [8] Cum autem venerit quod perfectum eſt, evacuabitur quod ex parte eſt. *Tranſſumptio ad minus*, *quæ tamen pro ſimili ſumit*. Cum eſſem parvulus, loquebar ut parvulus, ſapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. Quando autem factus ſum vir, evacuavi, *abjeci a me*, quæ erant parvuli. Videmus nunc (*ad id quod dixit*, *ex parte prophetamus*) per ſpeculum in ænigmate: [9] tunc autem facie, *revera*, ad faciem. Nunc (*ad id quod dixit*, *ex parte cognoſcimus*) cognoſco ex parte: tunc autem cognoſcam, ſicut & cognitus ſum, *tunc perfecte cognoſcam Deum*, *ſicut cognitus ſum a Deo*. Nunc autem, *in hac vita tantum* manent, fides, ſpes, charitas, tria hæc: [10] major autem horum, *diuturnior*, *nam & in futuro*, eſt charitas.

CAPUT DECIMUMQUARTUM.

ERgo Sectamini, *ſtudete ut habeatis* charitatem, æmulamini ſpiritalia: *deſiderate ſpirituales gratias Spiritus ſancti*, magis autem, *quam ut linguis loquamini*, ut prophetetis. Qui enim loquitur lingua, *ſcilicet auditoribus incognita*, non hominibus loquitur, (*ſimplex bonum*, *ipſe enim ſolus intelligit*) ſed Deo: nemo enim audit; *id eſt*,

COMMENTARIUS IN CAPUT XIII.

1 AUGUST. (*Non inflatur*) Id eſt, non privata excellentia lætatur; merito ergo non inflatur.

De Spirit. & lit. cap. 32. tom. 5.

2 (*Omnia credit*) Ipſa charitas, quæ omnia credit, non omni ſpiritui credit. Ac per hoc, omnia quidem credit, ſed Deo, Quia non dictum eſt, omnibus credit.

3 (*Omnia ſperat*) Nam ideo tolerat omnia in præſenti vita: quia credit omnia de futura vita. Et ſuffert omnia quæ hic immittuntur: quia ſperat omnia, quæ ibi promittuntur. Merito ergo numquam cadit.

1. Jo: 4. c. 16. Expoſ. in 1. Epiſt. Joan. tract. 9. t. 9.

4 (*Charitas nunquam*) *Deus dilectio eſt; & qui manet*, inquit, *in dilectione; in Deo manet*, *& Deus in illo* manet. Sit tibi domus Dei, eſto domus Dei. Mane in Deo, & maneat in te Deus. Manet in te Deus, ut te contineat: manes in Deo, ne cadas. Quia ſic de ipſa charitate Apoſtolus dicit: *Charitas* numquam cadit. Quomodo cadit, quem continet Deus?

5 LANFR. (*Charitas numquam excidit*) Id eſt, cadit: quia & in hoc ſæculo eſt, & in futuro. Erit fides, & ſpes in hoc ſæculo tantum.

6 (*Prophetiæ evacuabuntur*) In die judicii & prophetia evacuabitur, & varietas linguarum ceſſabit, & ſcientia ſive mundanarum rerum, ſive ad quam diſpoſitionem pervenitur, deſtruetur.

7 (*Ex parte enim*) Quaſi diceret: ideo prophetia evacuabitur, & ſcientia deſtruetur; quia ex parte eſt, imperfectum eſt: omne autem quod imperfectum eſt; evacuabitur.

8 AUGUST. (*Cum venerit quod perfectum*) Cum venerit quod perfectum eſt; quod ex parte eſt, deſtruetur; id eſt, non jam ex parte, ſed ex toto erit: quia fidei & ſpei, jam res ipſa, non quæ credatur & ſperetur, ſed quæ videatur, teneaturque, ſuccedet. Charitas autem quæ * his tribus major eſt, non auferatur, ſed * augeatur, & impleatur, contemplata quod credebat, & quod ſperabat, indepta. De perfect. juſtit. cap. 8. tom. 7.

* al. in his

* al. augebitur, & implebitur

9 LANFR. (*Tunc autem cognoſcam*) Tunc cognoſcam perfecte Deum, ſicut cognitus ſum a Deo; id eſt, perfecte.

10 (*Major autem horum eſt charitas*) Item oſtendit meliorem eſſe charitatem, omnibus aliis donis: nam melior eſt fide, ſpe & cæteris; eſt enim diuturnior; unde & a præcedentibus principalem concludit quæſtionem dicens: Ergo quia melior eſt omnibus, *ſectamini charitatem*.

eſt, *intelligit*. [1] Spiritus autem [2] loquitur myſteria; nam qui prophetat, *ſibi*, *&* hominibus loquitur ad ædificationem, (*duplex bonum*) & exhortationem, & conſolationem. Qui loquitur lingua, *aliis incognita*, ſemetipſum ædificat: *ſi tamen intelligat:* qui autem prophetat, Eccleſiam Dei ædificat. Volo autem omnes vos loqui linguis; (*non dico, inquit, quia nolim ut linguis loquamini, ſed quia malo ut prophetetis, quod dupliciter prodeſt*) [3] magis autem prophetare. Nam major eſt, *majoris dignitatis*, qui prophetat, quam qui loquitur linguis niſi forte interpretetur, *quid dixeris exponit*, ut Eccleſia ædificationem accipiat. Nunc autem, fratres, ſi venero ad vos linguis *vobis incognitis* loquens, quid vobis prodero, niſi vobis loquar, *interpretetur*, aut [4] in revelatione, aut [5] in ſcientia, aut [6] in prophetia, aut in doctrina? Tamen (*expletivum*, *vel ſcilicet ſimilitudinem proferam*) quæ ſine anima ſunt vocem *ſonum* dantia, ſive tibia, (*tranſumptio ad ſimile*) ſive cythara, niſi diſtinctionem ſonituum dederint, (*non proſunt* quomodo ſcietur, id quod canitur, aut quod cytharizatur? *nullatenus*, (*a ſimili*.) Etenim ſi incertam vocem det tuba; quis parabit ſe ad bellum? *non prodeſt*, *nemo enim ad bellum per eam præparatur*. Ita (*a ſimili*) & vos per linguam, niſi *interpretando* manifeſtum ſermonem dederitis; quomodo ſcietur id quod dicitur? Eritis enim in aera, *in vanum*, loquentes. [7] Tam multa, ut puta genera linguarum ſunt in hoc mundo: & nihil, *nullum genus linguæ*, ſine voce, *vocis proprietate*, eſt. Si ergo (*a ſimili*) neſciero virtutem, *intelligentiam* vocis, ero ei, cui loquor, barbarus: *non prodero ei cui loquor*, & qui loquitur, mihi barbarus. Sic & vos, quoniam, *quandoquidem*, æmulatores eſtis ſpirituum, *ſpiritualium donorum*, ad ædificationem Eccleſiæ quærite ut *donis ſpiritualibus adeptis* abundetis. Et ideo, *quia quærenda ſunt dona quæ proſunt*, qui loquitur lingua, [8] oret ut interpretetur. Nam ſi orem, *loquar*, lingua, ſpiritus meus, *vox mea*, orat, *id eſt*, *ego nulli proſum*, mens autem mea ſine fructu eſt, *id eſt*, *ſine compunctione*, *quia non intelligo quæ lingua loquor*. [9] Quid ergo eſt? *Quandoquidem non proſum loquens lingua*, *non interpretans*, *eſſe debet quod ſequitur ſcilicet*, Orabo ſpiritu *id eſt*, *voce*, orabo & mente: *ut interpretari ſciam*, Pſallam ſpiritu *id eſt*, *voce*, pſallam & mente, *ut interpreter*. Cæterum ſi benedixeris, *benedictionem feceris*, ſpiritu: *id eſt*, *ſola voce*, *non intellectu* qui, *quibus*, ſupplet locum idiotæ *dicendo amen in fine orationis? nemo*: quomodo dicet, amen, ſuper, *per*, tuam benedictionem? Quoniam, *cum*, quid dicas, neſcit: nam tu quidem bene *lingua incognita* gratias agis, *agendo*, ſed alter non ædificatur, *alteri non prodes*. Gratias ago Deo meo, quod omnium veſtrum lingua loquor, *nec ideo*, *inquit*, *dico ut vobis invideam*, *nam Deo gratias omnium linguis loquor*. Sed *tamen*, in Eccleſia volo, *malo*, quin-

COMMENTARIUS IN CAPUT XIV.

1 (*Spiritus autem loquitur*) Id eſt, intelligit; ſicut in Evangelio: *Qui habet aures audiendi audiat*. Id eſt, intelligat. Et in Apocalypſi: *Qui habet aurem*, *audiat*.

2 (*Loquitur*) In ipſa incognita lingua; Spiritus ſanctus loquebatur myſteria: id eſt, allegorica verba, quæ nemo intelligebat, niſi qui gratiam interpretandi habebat.

3 [*Magis autem prophetare*] Magis debetis appetere prophetare, quam loqui linguis: nam loqui lingua incognita ſibi & aliis; & loqui lingua cognita ſibi tantum; tertiam ſpeciem loqui linguis ut alios docerent, non appetebant ipſi: primo unam ſpeciem loqui lingua incognita ſibi & aliis. Duplex bonum magis eſt appetendum, quam ſimplex: prophetare autem duplex bonum eſt: loqui vero lingua incognita ſibi & aliis, ſimplex; quod eſt, qui enim loquitur lingua, ſimplex bonum eſt; quia Deo loquitur: Deo tantum, non enim hominibus; non enim intelligitur. Qui vero prophetat, duplex bonum facit; Deo enim loquitur, & hominibus. Et de alia ſpecie, quæ eſt, qui loquitur lingua, ſibi tantum cognita, eadem ſunt argumenta.

4 [*In revelatione*] Revelatio eſt, qua per Spiritum ſanctum, in quocumque tempore, aliquid ſubito indicatur.

5 [*In ſcientia*] Scientia eſt cognitio ſtudio & induſtria comparata.

6 [*In prophetia*] Prophetia de futuris tantum, doctrina genus omnium.

7 [*Tam multa ut puta*] Quaſi diceret. Non eſt mirandum, ſi per linquam datur ſermo non manifeſtus; quia videlicet multa ſunt genera, & nihil illorum eſt, quod non habeat propriam & diſtinctam a cæteris vocem.

8 [*Oret ut interpretetur*] Id eſt, intelligat ipſam linguam, & ſic exponat. Plerumque enim Spiritus loquebatur per os hominis extranea lingua, & tamen homo non intelligebat ipſa lingua myſteria prolata.

9 [*Quid ergo?*] Eſſe debet, ſi bene. Si vox loquens incognita lingua benedicat Deum, vel cibum, vel aliquid hujuſmodi; auditor idiota, id eſt, audiens & non intelligens, neſcit quando debeat reſpondere amen; aut Deo gratias: nec eſt qui ſuppleat locum reſponſionis ejus; id eſt, qui vice illius reſpondeat, cum omnes ignorent verba loquentis.

quinque verba ſenſu meo loqui, *ut intelligam*, *interpretari valeam:* ut & alios inſtruam: quam decem millia verborum in lingua *incognita*. Fratres, [10] nolite pueri effici ſenſibus, *magis appetendo linguis, quod parum prodeſt, quam prophetare, quod multum*, ſed malitia parvuli eſtote: ſenſibus autem perfecti eſtote, *non deſiderantes genera linguarum*. [11] In lege ſcriptum eſt: [12] Quoniam in aliis linguis, & labiis aliis loquar populo huic: & nec ſic exaudient me, dicit Dominus. [13] Itaque linguæ in ſignum ſunt non fidelibus, ſed infidelibus: prophetiæ autem, non infidelibus, ſed fidelibus, *confert prophetare, & loqui linguis: & ex collatione utriuſque præfert prophetiam linguis*. Si ergo, *autem*, conveniat univerſa Eccleſia in unum, & omnes linguis *incognitis* loquantur, intrent autem idiotæ: aut infideles: [14] nonne dicent quod *vos linguis incognitis loquentes* inſanitis? *Et dicens usque*. Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota, *ſi negare vult quod dicitur ab eis*, convincitur ab omnibus, dijudicatur, *id eſt*, *cognoſcitur vita ejus per prophetiam* ab omnibus: occulta *enim* cordis ejus *per Prophetiam* manifeſta fiunt, & ita cadens, *ſe humilians*, in faciem adorabit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis ſit. Quid ergo eſt, fratres? *ergo, fratres, cum tantæ utilitatis ſit prophetia, deſideranda eſt*. *Monet eos ad fraternam ædificationem.* Cum *in Eccleſia* convenitis, *ſi*, [15] unuſquiſque veſtrum (*alius hoc, alius illud*) pſalmum *hic* habet, *ille* doctrinam habet, (*per gratiam Spiritus ſancti, hæc omnia illi dabantur*,) apocalypſin, *revelationem*, habet, linguam habet, interpretationem habet: omnia ad ædificationem *proximorum* fiant. [16] [17] Sive lingua *incognita* quis loquitur, ſecundum duos, aut ut multum tres, *cum duobus loquatur, aut tribus, non omnibus*, & per partes *ſemoti*, & unus *quod alter lingua loquitur incognita*, interpretetur. [18] Si autem non fuerit interpres, taceat in Eccleſia, *coram aliis*. [19] Sibi autem loquatur, & Deo. Prophetæ autem duo, aut tres dicant, (*plebs dividebatur, & uni parti unus Propheta, & alius alii loquebatur*) & ceteri dijudicent, *audiantur*. [20] Quod ſi alii revelatum fuerit ſedenti, prior taceat. Poteſtis enim *hoc modo* omnes per ſingulos prophetare: ut omnes *prophetare* diſcant, & omnes exhortentur, *admoneantur:* & [21] Spiritus prophetarum prophetis ſubjecti ſunt *vel ſubiectus eſt*. [22] Non enim eſt diſſenſionis Deus, ſed pacis: ſicut & in omnibus Eccleſiis Sanctorum doceo. *Viri quidem prophetent, ut dictum*. Mulieres *autem* in Eccleſiis taceant: non enim permittitur eis loqui, ſed ſubditas eſſe, *viris*, *quod* non

10 [*Nolite pueri*] Id eſt, nolite puerilia deſideria habere; non conſiderantes quid utilitatis habeant ea quæ deſideratis.

11 [*In lege enim*] Legis nomine, prophetiam deſignat. Eſt autem hoc teſtimonium in Iſaia, his verbis: *In loquela enim labii, & lingua altera loquitur ad populum.* * *Cui dixit hoc: requieſcere facite laſſum: & hoc eſt meum refrigerium: & noluerunt audire.*

* *al.* Cui dixit hæc eſt requies mea reficite laſſū

12 [*Quoniam in aliis*] Item probat prophetiam, magis eſſe appetendam quam loqui linguis. Prophetia enim bonum eſt duplex: loqui vero lingua, ſimplex; iſtud namque tantum eſt ſignum credendi infidelibus, ſed & fidelibus, ſignum eſt, ut bene operentur: & hoc præmiſſa legis auctoritate confirmat.

13 Ambros. [*Itaque linguæ*] Hoc eſt, in velamine linguæ incognitæ, obſcurati ſunt ſermones Dei; ne videantur a perfidis. Cum autem audiantur incognitæ linguæ, ſignum ſit, quia propter perfidiam factum eſt; ne audientes intelligant. Unde in Iſaya: *Vade, & dic populo huic: aure audietis, & non intelligetis*.

14 [*Nonne dicent quod*] Manifeſtum eſt, ſi omnes diverſis linguis loquantur, tumultus fit quidam * in cœtu populi, quaſi freneſin * patientibus.

* *al.* incon[illegible]ditus
* *al.* patientis

15 Lanfr. [*Unuſquiſque veſtrum*] Sic legendum, & ſubaudiendum eſt. Unuſquiſque veſtrum, alius pſalmum habet, alius doctrinam; & ſic cætera habet; per gratiam ſancti Spiritus hæc omnia illis dabantur.

16 Ambros. [*Sive lingua*] Hoc eſt duo vel tres non plus linguis loquantur; ſed ſinguli, non ſimul omnes, ne inſanire videantur. Ideo autem ut multum tres, ne occuparent diem linguis loquentes interpretes eorum, non haberent prophetæ tempus diſſerendi.

17 Lanfr. [*Sive lingua*] Si lingua incognita aliquis loquitur veſtrum; non loquatur in audientiam omnium, ſed apud duos vel tres loquatur, & per partes; id eſt, interciſe, ut facilius poſſit intelligi, cum exponitur.

18 [*Si autem non fuerit interpres*] Hic aperte oſtendit, quia ſæpe loquebatur aliquis incognita lingua; quam, vel in qua, prolata myſteria, nec ipſe intelligebat.

19 [*Sibi autem loquatur*] Id eſt, in corde ſuo loquatur Deum laudans vel deprecans.

20 [*Quod ſi alii*] Si dum duo vel tres Prophetæ loquuntur, alicui eorum qui ſedent, & auſcultant, aliquid revelatum fuerit; prior Propheta qui loquebatur, taceat, & permittatur huic loqui.

21 [*Spiritus prophetarum*] Pluraliter dicit Spiritus, propter multitudinem Prophetarum: cum ſit unus Spiritus, qui replet eos, qui ſubjectus Prophetis dicitur, quia eos extra voluntatem eorum, nec loqui, nec tacere compellit. Et eſt reſponſio quaſi [illegible] diceret: an prior Propheta poteſt tacere, cum v[illegible], id eſt, an ſinguli poſſint prophetare, cum eis aliquid revelatur.

22 [*Non enim diſſenſionis*] Diſſenſionis ſpiritus eſſet, ſi omnes quos repleret, loqui ſimul compelleret.

Digitized by Google

non *eſſet*, *ſi prędicarent*, ſicut & [23] lex dicit. Si quid autem volunt diſcere, domi *non in Eccleſia* viros ſuos interrogent. Turpe eſt enim mulieri loqui in Eccleſia. [24] An a vobis verbum Dei proceſſit? *ut propter hoc nova ineatis?* Aut in vos ſolos pervenit? Si quis videtur Propheta eſſe, [25] aut ſpiritualis, cognoſcat quæ ſcribo vobis (*hic evidenter oſtendit, difficilia eſſe verba ſuarum epiſtolarum, ad quas exponendas, Prophetas, & ſapientes invitat*) quia Domini ſunt mandata. [26] Si quis autem *hæc & alia Dei mandata* ignorat, *vel negligit*, [27] ignorabitur. Itaque fratres æmulamini prophetare: *quia duplex bonum eſt:* & loqui linguis nolite prohibere. Omnia autem honeſte, *ut viri loquantur*, *mulieres taceant*, & ſecundum ordinem, *alter prius*, *alter poſterius*, *non omnes ſimul loquantur*, fiant *in vobis vel a vobis*.

CAPUT DECIMUMQUINTUM.

NOtum [1] autem vobis facio, Fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis, quod & (*effectus*) accepiſtis, in quo & ſtatis, per quod & ſalvamini, qua ratione prædicaverim vobis, ſi tenetis, niſi fruſtra crediditis *niſi ad mortem prædeſtinati eſtis*. Tradidi enim vobis in primis, *Evangelium quod notum feci*, quod & accepi: quoniam Chriſtus mortuus eſt pro peccatis noſtris *non ſuis* ſecundum ſcripturas: & quia ſepultus eſt, & quia reſurrexit tertia die, ſecundum ſcripturas: & quia viſus eſt Cephæ: & poſt hoc *Diſcipulis* undecim: deinde viſus eſt pluſquam quingentis fratribus ſimul: (*de hac apparitione, & ſubſequenti nihil ab Evangeliſtis dicitur*) ex quibus multi manent uſque adhuc, quidam autem dormierunt: [2] deinde viſus eſt Jacobo: deinde Apoſtolis omnibus: noviſſime autem omnium [3] tamquam abortivo, viſus eſt & mihi. (*quaſi abortivum ſe vocat, quia coactus eſt ad Deum converti, ſicut abortivus cogitur naſci*) [4] Ego enim ſum minimus Apoſtolorum, qui non ſum dignus vocari Apoſtolus, quoniam perſecutus ſum Eccleſiam Dei. Gratia autem Dei ſum id quod ſum, & gratia ejus in me vacua non fuit, *ut non fructificarem*, ſed abundantius [*a re probat*] illis omnibus laboravi: non ego autem, ſed gratia Dei mecum: ſive enim, *autem*, ego, ſive illi: ſic prædicavimus, *Chriſtum mortuum reſurrexiſſe*, & ſic crediditis. Si autem Chriſtus *vere* prædicatur quod reſurrexit a mortuis, quomodo quidam dicunt in vobis, quoniam reſurrectio (*a genere*) mortuorum non eſt? Si autem reſurrectio mortuorum non eſt: neque Chriſtus reſurrexit. Si autem Chriſtus non reſurrexit, [5] inanis eſt ergo prædicatio noſtra, inanis eſt & fides veſtra.

Inve-

23 [*Lex dicit*] In Geneſi dicit Deus ad mulierem: *Sub viri poteſtate eris, & ipſe dominabitur tibi*.

24 [*An a vobis verbum*] Hic datur intelligi quædam, quæ ſuperius redarguit Corinthios feciſſe, atque ideo reprehendit eos dicens, non debere eos aliquid noviter inire, ſed potius exemplis aliarum Eccleſiarum vivere: quia verbum Dei ab illis non proceſſit, quod ſi proceſſiſſet, tolerabile eſſet, ſi aliquid novum feciſſent.

25 Ambros. [*Spiritualis cognoſcat*] Hic tangit Apoſtolos falſos, qui non divina, ſed terrena docebant.

Epiſt. 102. ad Evodiũ 10, 2. 26 [*Si quis ignorat, ignorabitur*] Recte, quia qui neſcit Dei eſſe, quæ loquitur Apoſtolus, a Domino ignorabitur.

26 August. (*Si quis autem ignorat*) Nequaquam ut ſcribis, qui ignorat, ignorabitur. De hac re dicit Apoſtolus, tamquam iſta pœna ille plectendus ſit, qui non valet intelligentia ſic diſcernere ineffabilem Trinitatis unitatem, ſicut diſcernitur in animo noſtro memoria, intellectus, voluntas. Aliunde dicebat hoc Apoſtolus: lege, & videbis * ea quæ loquebatur, quæ fidem vel mores multorum ædificarent, non quæ vix ad paucorum, eamque exiguam, quantulacumque in hac vita, de re tanta eſſe poteſt, intelligentiam pervenirent. Id eſt, ut linguis prophetia proponeretur. *al. quod ea loquebatur

27 (*Ignorabitur*) Multi in Chriſti cruce gloriantes, & ab eadem via non recedentes, etiam qui iſta quæ ſubtiliſſime differuntur, ignorent, quia non perit unus * de puſillis pro quibus mortuus eſt, ad eamdem perveniunt æternitatem, veritatem, charitatem: id eſt, ad ſtabilem certam, plenamque fęlicitatem. Ubi manentibus, videntibus, amantibus, ſint cuncta perpetua. Ibidem. *al. ex illis

COMMENTARIUS IN CAPUT XV.

1 L Anfr. (*Notum autem vobis, &c.*) Dubitantibus Corinthiis de reſurrectione mortuorum, probat Apoſtolus multis argumentis eam revere eſſe futuram recolens quod illis prædicaverat; quibus evidenter apparet de reſurrectione dubitandum non eſſe.

Lib. contr. Fauſt. 2 August. [*Noviſſime autem*] Sed hic jam de cœlo, poſt non parvum tempus Aſcenſionis ſuæ.

3 Ambros. [*Tamquam abortivo*] Apparuit illi primum de cœlo; poſt oranti in templo. Abortivum ſe vocat; quia extra tempus natus in Chriſto, apoſtolatum accepit; in cœlo Domino recepto * in carne. *al. cum

4 [*Ego enim*] Humiliat ſe, & temporis cauſam in ſe aſcribit.

5 [*Inanis eſt ergo*] Ad detrimentum eorum proficere aſſerit, ſi crediderint quod futurum non eſt; & pudoris eſt, ut aliquis profiteatur hoc cre-

Invenimur autem & falſi teſtes Dei: quoniam teſtimonium diximus adverſus Deum quod ſuſcitaverit Chriſtum; quem non ſuſcitavit, ſi mortui non reſurgunt. *Reſponſio*. Nam [6] ſi mortui non reſurgunt, neque Chriſtus reſurrexit. Quod ſi Chriſtus non reſurrexit, [7] vana eſt fides veſtra, adhuc enim eſtis in peccatis veſtris. Ergo (*a ſimili*) & qui dormierunt in Chriſto, perierunt. Si in hac vita tantum in Chriſto ſperantes ſumus, [8] miſerabiliores ſumus omnibus hominibus. (*aſſumptio*) Nunc autem [9] Chriſtus reſurrexit a mortuis primitiæ dormientium, *nam primus reſurrexit*, quoniam quidem pet hominem mors, & per hominem reſurrectio mortuorum. Et ſicut (*exponit*) in Adam omnes moriuntur, ita & [10] in Chriſto omnes vivificabuntur. [11] Unuſquiſque autem in ſuo ordine, primitiæ Chriſtus: deinde ii qui ſunt Chriſti, (*reſurrecturi ſunt & alii, ſed horum tantum mentionem facit propter Chriſtianam dignitatem*) [12] qui in adventu, *facto*, *vel faciendo*, ejus crediderunt. [13] Deinde finis *erit*, [14] [15] [16] cum tradiderit regnum, *id eſt*, *in quibus regnavit*, Deo, & Patri, [17] [18] cum evacuaverit omnem principatum *dæmonum*, & poteſtatem, & virtutem

didiſſe, quod falſum eſt: & verecundiam illis incutit, & labores illorum dicit infructuoſos, quod nemo utique de ſe patitur audire; ut videntes hoc eſſe contra ſe, revertantur ad fidem priſtinam.

Lib. 2. de doctr. Chriſti cap. 31. tom. 3. 6 August. [*Si mortui*] Sunt veræ connexiones ratiocinationis; falſas habentes ſententias, quæ conſequuntur errorem illius, cum quo agitur: quæ tamen ad hoc inferuntur a bono, & docto homine; ut in his erubeſcens ille, cujus errorm * conſequitur, eundem relinquat errorem; quia ſi in eodem manere voluerit: neceſſe etiam ut illa quæ damnat, tenere cogatur.

* al. conſequuntur

7 Lanfr. [*Vana eſt fides*] Fidem dicit, qua credebant peccata ſibi eſſe dimiſſa, per fidem reſurrectionis Chriſti. Quod non eſt, ſi Chriſtus non reſurrexit.

8 Ambros. [*Miſerabiliores ſumus*] Increduli enim vel hac vita fruuntur.

9 Lanfr. [*Chriſtus reſurrexit*] Probat Apoſtolus mortuos eſſe reſurrecturos. Si, inquit, Chriſtus reſurrexit; & mortui reſurgent. Sed Chriſtus reſurrexit, nam ſcripturæ dicunt. Item quia reſurrexit, nam viſus eſt, poſtquam reſurrexit, Cephæ, & aliis. Idem iterum, reſurrexit quia vos eum reſurrexiſſe crediditis. Quaſi dicerent: credidimus, ſed non te prædicante: Quæ cura, inquit, ſive ego, ſive illi prædicaſſent, vos credidiſtis eum reſurrexiſſe. Et hoc eſt quod dicit: ſive enim ego, ſive illi ſic prædicamus, & ſic credidiſtis. Item ipſum: Si Chriſtus revera prædicatur quia reſurrexit, tunc vere ſurrexit; & ſi reſurrexit [a ſimili] reſurrectio mortuorum eſt: quod ſi eſt, *quomodo quidam dicunt*, *&c.* & ſic non debetis dicere reſurrectionem mortuorum non fore.

Contenderet quis. Non eſt, inquit, reſurrectio mortuorum. Et Apoſtolus: Si non eſt reſurrectio mortuorum, id eſt, ſi nullus mortuorum (a toto) ſurrexit, neque Chriſtus, quem ſurrexiſſe credidiſtis. Et ex eodem ſequitur, vanam eſſe Apoſtoli prædicationem; vanam eſſe eorum fidem. Et (ſi Chriſtus non reſurrexit) falſi teſtes Dei ſumus: quod a ſcriptura ſic probat: Quoniam, inquit, falſum teſtimonium diximus adverſum Deum: Nam iſtud, quod ſuſcitaverit Chriſtum, quem non ſuſcitavit, ſi mortui non reſurgunt. Quare hoc dicis? Nam ita, inquit, in re eſt, quod ſi mortui non reſurgunt, neque Chriſtus, vana eſt fides noſtra, id eſt, non ſunt vobis remiſſa peccata: adhuc enim eſtis in peccatis veſtris. Et ſi vos eſtis in peccatis, & qui ante vos fuerunt, in peccatis mortui ſunt; & ſi in peccatis mortui ſunt, utique perierunt. Principalis aſſumptio. Nunc autem Chriſtus reſurrexit, ergo non eſt vana prædicatio noſtra, nec fides veſtra. Et ſic de omnibus concludendum.

10 August. (*In Chriſto omnes*) Omnes qui renati ſunt per Chriſtum. Expoſ. in Evang. Jo: tract. 3. to 9.

11 Lanfr. (*Unuſquiſque in ſuo ordine*) In ſuo ordine dicit, vel quia Chriſtus primus reſurrexit; deinde reſurrecturi ſunt cæteri. Vel quia martyr, ut martyr; paſtorea, ut paſtores, & cæteri in hunc modum. Et ſic intelligitur in ſuo ordine, & in ſua dignitate. Deinde hi reſurrecturi, & alii; ſed horum tantum mentionem facit, propter Chriſtianam dignitatem.

12 (*Qui in adventu*) Qui credunt eum adveniſſe propter redimendos peccatores: & adventurum propter infideles judicandos, & fideles remunerandos. Lib. 83. qu. qu. 69. to. 4.

13 August. (*Deinde finis*) Ipſe ſcilicet finis eſt, ut ipſe Deus omnia in omnibus. Alitee enim dicitur finis, qui pertinet ad conſummationem, aliter qui pertinet ad conſumptionem: Et aliter enim tunica finitur texendo; & aliter cibus, comedendo. Deus autem omnia in omnibus dicitur, ut nemo eorum qui ei cohærent, amet adverſus eum ſuam propriam voluntatem: manifeſtumque ſit omnibus, quod idem Apoſtolus alio loco dicit: *Quid autem habes, quod non accepiſti?*

14 (*Cum tradiderit*) Ita dictum eſt, cum tradiderit regnum Deo & Patri: ac ſi diceretur. Lib. 1. de Trin. cap. 9. & 10. to. 3. Tradet regnum Patri, Dominus Jeſus Chriſtus; non ſe inde ſeparato, nec Patre, nec Spiritu ſancto; quoniam perducere credentes ad contemplationem Dei, qui digni habebuntur, perduci ad fidem, ad ſpem: id eſt, ad ipſam viſionem qua perducens ductus eſt, regnum tradere Deo & Patri.

15 Ambros. (*Cum tradiderit*) Nemo dubitet filium regnaturum ſemper cum Patre, hoc eſt enim regnum tradere Deo & Patri, oſtendere ipſum eſſe, ex quo omnis paternitas in cœlo & in terra nominatur.

16 Lanfr. (*Cum tradiderit*) Tradet Chriſtus regnum; id eſt, in quos ipſe regnavit, Deo in fine ſæculi cum oſtenderit Eccleſiam, ſua & ſervorum ſuorum prædicatione ad Deum converſam. Ibid. c. 8.

17 August. (*Cum evacuaverit*) Id eſt, ut * ſit non neceſſaria diſpenſatio ſimilitudinum per Angelicos Principatus. * al. non

18 Lanfr. (*Cum evacuaverit*) Vel evacuabit Chriſtus in fine ſæculi, omnem dæmonum principatum & poteſtatem: quia ultra non habebunt poteſtatem tentandi, & in tentationem inducendi ſervos Dei.

tutem. Oportet autem illum regnare, [19] donec ponat omnes inimicos ſub pedibus ejus. [20] Noviſſima autem inimica deſtruetur *a Chriſto* mors: (*Oſtendit Chriſtum habere potentiam mortis deſtruendæ, dicens omnia eſſe ſub ejus potentia*) omnia enim ſubjecit ſub pedibus ejus. Cum autem dicat; *Pſalmus octavus:* omnia ſubjecta ſunt ei: ſine dubio, præter eum, *patrem*, qui ſubjecit ei omnia. Cum autem ſubjecta fuerint illi omnia: [21] tunc & ipſe filius ſubjectus erit ei, *Patri ſecundum humanitatem, vel Chriſto*, qui ſubjecit ſibi omnia, [22] ut ſit Deus omnia in omnibus, *ut ſit Deus plenitudo omnis gaudii in ſingulis.* [23] Alioquin (*ſi mortui non reſurgunt*) quid facient *quid erit his*, qui baptizantur [24] [25] pro mortuis, ſi omnino mortui non reſurgunt? [26] [27] Ut quid & baptizantur pro illis? *peccatis ſcilicet.* Ut quid & nos periclitamur omni hora? *exponit quomodo periclitetur.* Quotidie morior per veſtram gloriam fratres, quam habeo in Chriſto Jeſu Domino noſtro. [28] [29] Si (ſecundum hominem) ad beſtias pugnavi Epheſi, quid mihi prodeſt, ſi mortui non reſurgunt? *Ironia.* Manducemus, & bibamus, (*ſi mortui non reſurgunt*) cras enim moriemur. [30] Nolite ſeduci, corrumpunt mores bonos colloquia mala. Evigilate juſti, & nolite peccare: [31] ignorantiam enim Dei quidam habent, [32] ad reverentiam, *ad verecundiam*, vobis loquor. Sed dicet aliquis: quomodo reſurgunt mortui? Qualive corpore venient? (*a ſimili oſtendit corpora hominum immortalia reſurrectura, & incorruptibilia cum ſepeliantur corruptibilia.*) Inſipiens, tu quod ſeminas non vivificatur, niſi prius moriatur. Et quod ſeminas, non corpus quod futurum eſt, ſeminas, ſed nudum granum, ut puta tritici, aut alicujus cæterorum. Deus autem dat illi corpus ſicut vult:
&

19 (*Donec ponet omnes*) Ponet Chriſtus omnes inimicos ſuos, ante diem judicii ſub pedibus ſuis: quia alios ad fidem convertet; alios inferni clauſtris tradet, non ultra ſibi, vel ſervis contradicturos. Regnabit autem & poſtea, ſed de hoc tempore ambiguum eſſe poterat.

20 (*Noviſſime autem*) In noviſſimo die deſtruetur mors: quia nec homines ultra peccabunt; nec ulla corpora ultra morientur.

Lib. 83. qu. cap. 69. 21 AUGUST. (*Tunc ipſe filius*) Manifeſtum eſt ergo hoc ſecundum ſuſceptionem hominis dictum. * Cum autem ei omnia ſubjecta fuerint, tunc & ipſe filius ſubjectus erit ei, qui ſibi ſubjecit omnia; non quaſi modo non ita ſit, ſed manifeſtum erit.

*Ib. paulo infra.

Lib. 22. de Civit. Dei cap. 30. to. 5 22 (*Ut ſit Deus omnia*) Quid enim aliud per Prophetam dixit: *Ero illorum Deus; & ipſi erunt mihi plebs;* niſi ego ero, unde ſatientur? Ego ero, quæcumque ab hominibus honeſte deſiderantur, & vita, & ſalus, & victus, & copia, & gloria, & honor, & pax, & omnia bona.

23 AMBROS. [*Alioquin quid facient*] Exemplo hoc, non factum illorum probat: ſed fixam fidem in reſurrectione oſtendit.

24 LANFR. [*Pro mortuis*] Pro mortuis dicit peccatis mortuos agentibus: ſicut ad Hebræos: fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis. Dicit ergo, ſi non eſt reſurrectio mortuorum. quid facient, qui per remiſſionem peccatorum ſuorum baptizantur in memoriam mortis & reſurrectionis Chriſti, putantes quia & ipſi reſurrecturi ſint? Abnegaturi enim ſunt baptiſmum, & mutaturi fidem, quod ſacrilegum eſt. A quibuſdam dicitur, & ſcriptum reperitur; fuiſſe quoſdam imperitos, qui baptizarentur pro his, qui de hac vita ſine baptiſmo commigrabantur: putantes quia talis eorum baptiſmus prodeſſe poſſet his, qui ſine baptiſmo moriebantur: & ob hoc eſſe dictum: *Quid facient, qui baptizantur pro mortuis?* Sed non eſt credendum ab auctoritate ſtultorum, voluiſſe Apoſtolum probare, quod tantopere apud plurimos habebatur incertum.

25 [*Pro mortuis*] Pro mortuis, id eſt, quaſi mortuis. Baptiſmus enim figura eſt mortis. Nihil valet in baptiſmo figura mortis, & reſurrectionis; niſi futura eſſet, poſt mortem, vera corporum reſurrectio. Sed non eſt inanis in Eccleſia, conſtitutio talis.

26 [*Ut quid & baptizantur*] Item probat idem. Si inquit, mortui non reſurgunt quid facient qui baptizantur pro mortuis? id eſt, nihil prodeſt baptizari, ut ſit idem quod dicitur poſtea, ſi omnino mortui non reſurgunt, ut quid baptizantur pro illis? vel ita: ſi nulli mortui reſurgunt, nec baptizati mortui; & ſi baptizati mortui non reſurgunt, ut quid baptizantur? Item ſi mortui non reſurgunt, ut quid & nos periclitamur omni hora? id eſt, fruſtra patimur quotidie pericula in ſpe reſurrectionis. Item ſi mortui non reſurgunt quid mihi prodeſt, quod pugnavi contra beſtias Epheſi quantum homo poteſt? nihil.

27 AMBROS. [*Ut quid & nos*] Dicendo & nos, diſcrevit perſonas; oſtendens non catholicos eſſe, qui pro mortuis baptizabantur.

28 (*Si ſecundum hominem*) Id eſt, ſecundum humanum ſenſum, qui, ut caro jam reſoluta, reformetur ad vitam, minime credit.

29 LANFR. (*Si ſecundum hominem*) Id eſt, ſecundum quod homo ferre poteſt. *Ad beſtias*, Id eſt, contra beſtiales homines, Epheſi hæc .... diſputationum & verborum intelligenda eſt.

30 (*Nolite ſeduci*) Nolite acquieſcere malis colloquiis perſuadentium vobis reſurrectionem non eſſe futuram; ipſa enim mala colloquia mores bonos corrumpent, quod ibidem a genere probatur.

31 (*Ignorantiam enim*) Quaſi diceret, Moneo vos vigilare, & non peccare; ne imitemini eos qui ignorant Deum.

32 (*Ad reverentiam*) Ad hoc, inquit, loquor vobis; ut verecundiam habeatis, & vitam veſtram in melius corrigatis.

[33] & unicuique ſeminum proprium corpus. (*Inductio*) [34] [35] Non omnis caro *oſtendit dignitates corporum reſurgentium diverſas fore, pro meritorum ſcilicet diverſa qualitate*) eadem caro: ſed alia quidem hominum, (*a re probat*) alia vero pecorum, alia volucrum, alia autem piſcium. Et corpora cœleſtia, *ſol*, *luna*, & corpora terreſtria, *ſcilicet ſunt*: ſed alia quidem cœleſtium gloria, alia autem terreſtrium. Alia claritas ſolis, alia claritas lunæ, & alia claritas ſtellarum. Stella enim a ſtella differt in claritate: *differens, inquit, claritas ſtellarum, quia per eam differt ſtella a ſtella. Ab effectu*: ſic & reſurrectio mortuorum, *ſcilicet differt non ſolum in claritate meritorum, ſed etiam corporum.* [36] Seminatur in corruptione, *id eſt, moritur & ſepelitur corruptibile*, ſurget in incorruptione, *incorruptibile*. Seminatur in ignobilitate, *ignobile*, ſurget in gloria, *glorioſum*. Seminatur in infirmitate, *infirmum*, ſurget in virtute, *forte*. [37] [38] Seminatur corpus animale, ſurget corpus ſpiritale. [39] [40] Si eſt corpus animale, eſt & ſpiritale: xl. ſicut ſcriptum eſt, [41] factum eſt primus homo Adam in animam viventem, *vitalem*, [42] noviſſimus Adam in ſpiritum vivificantem. [43] Sed non prius quod ſpiritale eſt, ſed quod animale: deinde quod ſpiritale. Primus homo de terra, terrenus: ſecundus homo de cœlo, cœleſtis. [44] Qualis terrenus tales & terreni: *Adæ imitatores peccando*: & qualis cœleſtis, tales & cœleſtes, *Chriſti imitatores*. [45] Igitur, ſicut portavimus imaginem terreni, portemus & imaginem cœleſtis. Hoc autem, *ut Chriſtum imitemur*, dico, fratres, quia [46] [47] caro, & ſanguis, *ſui corporis appetitui viventes*, regnum Dei poſſidere non poſſunt: neque corruptio, incorruptelam poſſidebit. Ecce myſterium, *id eſt, ſecretum, quod ante neſciebamus*, vobis dico: Omnes quidem reſurgemus, [48] ſed non omnes *in melius* immutabimur. *Quomodo?* In momento, in ictu oculi, [49] in noviſſima tuba *reſurgemus*:

canet

33 Ambros. (*Et unicuique ſeminum*) Exemplum melioratæ reſurrectionis, non amiſſæ ſubſtantiæ.

34 [*Non omnis caro*] Quemadmodum ex una impenſis diverſa animantium caro eſt: ita unius carnis homines diverſi erunt dignitate in reſurrectione.

Epiſt. 146. ad Conſen. 35 August. [*Non omnis caro*] In his omnibus iſte ſenſus eſt. Si genera carnis cum ſint cuncta mortalia, differunt tamen inter ſe, pro diverſitatibus animantium: & ſi corpora cum ſint omnia viſibilia, differunt tamen, pro diverſitatibus locorum. Unde alia eſt cœleſtium gloria, alia terreſtrium: & ſi in locis ſublimibus cum ſint contra cœleſtia, differunt etiam * ipſæ claritates luminum; non mirum eſt, quod in reſurrectione mortuorum diſtabit gloria meritorum.

* al. ipſa claritatibus

36 Lanfr. (*Seminatur, &c.*) Nullum corruptibile incorruptelam poſſidebit; ſed caro & ſanguis, id eſt carnaliter viventes ſunt corruptibiles, & regnum Dei incorruptela: ergo iſti non poſſidebunt illud.

37 Ambros. (*Seminatur corpus animale*) Animale corpus eſt, dum cibis ſuſtentatur, ut vivat. Spirituale, cum nihil horum indiget converſum in vitam.

38 Lanfr. (*Seminatur corpus animale*) Eſſentia illa, qua humanum corpus vivificatur: ex qua ſui parte vivificat, & terrena appetit, anima dicitur. Ex qua autem ſui parte, ratione utitur, & Deum diligit; rationalis appellatur. Hinc dicitur, ſeminatur in terra corpus animale, id eſt, corruptibile, quod terrena appetebat, ſurget corpus ſpirituale, id eſt, voluntatem ſpiritus per omnia faciens; neque ſpiritui reſiſtens.

Ibidem. 39 August. (*Si eſt corpus*) Intelligitur ergo corpus animale dici ſimile cæteris animalibus, propter mortis diſſolutionem, & corruptionem, quæ quotidie cibo reficitur, & poſtea ſeparata, animantis * compago diſſolvitur.

* al. compage

40 Lanfr. (*Si eſt corpus animale*) Cum dicitur corpus, fruſtra adderetur animale, niſi eſſet aliud corpus ſpiritale, ad cujus diſcrepantiam vocaretur animale.

xl. (*Sicut ſcriptum*) Deeſt aſſumptio, ſi eſt corpus animale, & hanc probat.

41 (*Factus primus homo*) Habuit primus homo animam vitalem, & ſpiritualem, id eſt, rationalem: ſecundum quam Adam, & qui ex eo orti ſunt, victuri erant.

42 (*Noviſſimus Adam*) Habuit noviſſimus Adam, id eſt, Chriſtus, animam vitalem, & ſpiritualem: ſed illius tantum partis mentionem facit: ſecundum quam ipſe Chriſtus, & imitatores ejus, magis victuri erant. Nec hoc in Geneſi ſcriptum reperitur; ſed ab Apoſtolo, ſuperiori ſententiæ additur.

43 (*Sed non prius quod*) Id eſt, prius terrena appetentium, poſtea fuit corpus ſpiritaliter viventium.

44 August. (*Qualis terrenus*) Quid eſt, qualis terrenus, tales terreni; niſi mortales ex mortali? Et quid eſt qualis cœleſtis; niſi immortales per * immortalitatem? Ibidem.

* al. immortalem

45 Lanfr. (*Igitur ſicut portavimus*) Id eſt, ſicut exemplo Adæ, terrena dileximus, ita exemplo Chriſti, cœleſtia diligamus.

46 (*Caro & ſanguis*) Caro & ſanguis eſt humanum & corruptibile corpus. Et eſt ſenſus, qui ſecundum appetitum ſui corporis vixerit, regnum Dei poſſidere non poterit.

47 August. (*Caro & ſanguis*) Et ne quiſquam putaret ſecundum ſubſtantiam carnis hoc Apoſtolum diffiniſſe, aperuit quid diceret ſubjungendo, neque corruptio * incorruptelam poſſidebit. Ibidem.

* al. incorruptionem

48 (*Sed non omnes immutabimur*) Hanc immutationem utrum in melius, an in deterius intelligi voluerit, inferiora demonſtrant. Ibidem.

49 Ambros. (*In noviſſima tuba*) Quia non ſemel cum illo pugnatum eſt, quia in Antichriſto victus eſt: & hoc loco noviſſime adverſus illum pugnabitur; ut jam mittatur in gehennam.

Google

canet enim tuba [50] & mortui reſurgent incorrupti, *cum integritate membrorum;* & nos *juſti in melius* immutabimur. (*a parte.*) Oportet enim corruptibile hoc *meum corpus* induere incorruptionem, & mortale hoc induere immortalitatem. Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet, *adimplebitur*, ſermo, qui ſcriptus eſt, *in Oſee* 13. [51] Abſorpta eſt mors, *concupiſcentia peccati*, in, *cum* victoria. [52] Ubi eſt mors victoria tua? *quam ſolebas habere in his, qui tibi obedierunt*. Ubi eſt mors ſtimulus tuus? *deſtructum eſt*. [53] [54] Stimulus autem mortis peccatum eſt: [55] virtus vero peccati, [*augmentum peccati, quia augetur peccatum per prævaricationem legis*] lex. Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum. Itaque, Fratres mei dilecti, *quia incorruptibiles reſurgemus*, ſtabiles *in fide* eſtote, & immobiles: abundantes in opere Domini ſemper, ſcientes quod labor veſter non eſt inanis in Domino, *in fide Domini, vel in prædeſtinatione Domini.*

CAPUT DECIMUMSEXTUM.

DE [1] collectis autem, quæ fiunt in ſanctos, ſicut ordinavi Eccleſiis Galatiæ, ita & vos facite. Per unam [2] Sabbathi *ita ſcilicet* unuſquiſque veſtrum apud ſe ſeponat, recondens quod ei bene, *quantum ſibi*, placuerit: ut non, cum venero tunc collectæ fiant, *ſcilicet factæ ſint*. Cum autem præſens fuero, quos probaveritis per epiſtolas, *cum epiſtolis*, hos mittam perferre gratiam veſtram, *gratis data a vobis, ſanctis qui ſunt* in Hieruſalem. Quod ſi dignum fuerit, *tanta ſit collectio*, ut & ego eam, mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertranſiero: nam Macedoniam pertranſibo. Apud vos autem forſitan manebo, vel etiam hyemabo: ut vos me deducatis quocumque iero. Nolo enim vos modo in tranſitu, *tranſeundo*, videre; ſpero enim me aliquantulum temporis manere apud vos, ſi Dominus permiſerit. Permanebo autem Epheſi uſque ad Pentecoſten. [3] Oſtium enim mi-
* al. tanto tempore hi (*Ratio quare Epheſi * tantopere permanſurus ſit*) apertum eſt magnum, & evidens: & adverſarii multi, *qui nolentes credere conantur impedire*. Si autem venerit Timotheus, videte ut ſine timore *a falſis fratribus* ſit apud vos: opus enim Domini operatur, *prædicator eſt*, ſicut & ego. Ne quis ergo illum ſpernat: *quia prædicator eſt*. deducite autem illum in pace, ut veniat ad me: expecto enim illum cum fra-

tri-

Ibidem. 50 AUGUST. (*Et mortui reſurgent*) Quid ſibi vult ergo diſtinctio: *Et mortui reſurgent incorrupti; & nos immutabimur;* niſi quia omnes incorrupti reſurgent? Sed ex his etiam juſti immutabuntur in illam incorruptelam; cui omnino nulla nocere poſſit corruptio: ac per hoc, qui in*
* al. ea eam non commutabuntur, incorrupti quidem reſurgent integritate membrorum; ſed tamen corrumpendi dolore pœnarum.

51 LANFR. (*Abſorpta eſt mors*) In fine ſæculi abſorpta erit mors & animæ, & corporis in victoria: quia victia in carne ſervorum Dei concupiſcentiis omnibus; nec ipſi, nec aliquid ultra morietur. Eſt autem hoc teſtimonium in uſitata translatione Oſee, ſic ſcriptum: *Ero mors tua, o mors!* quod idem ſignificat. Ipſe enim vincit, qui fidelibus ſuis vincendi tribuit facultatem.

52 AMBROS. (*Ubi eſt mors victoria tua?*) Inſultantis etenim verba ſunt.

Lib. 1. de pec. merit. & remiſſ. c. 11. to. 7. 53 AUGUST. (*Stimulus mortis*) Quo mors facta eſt, non quem mors fecit. Peccato enim morimur, non morte peccamus. Sic itaque dictum eſt: Aculeus mortis quomodo lignum vitæ? Non quod hominis * vitam faceret; ſed quo vita ho-
* al. vita minis fieret. Et quomodo lignum ſcientiæ, per quod ſcientia fieret hominis; non quod per ſuam ſcientiam fecerit homo.

54 LANFR. (*Stimulus mortis*) Probat mortis ſtimulum eſſe deſtructum. Stimulus, inquit, mortis peccatum eſt; hoc autem deſtructum eſt. Probat, nam per victoriam eſt deſtructum, quam dedit nobis Deus per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum [prius a pari: poſterius a parte] Nonne per legem deſtructum eſt peccatum? * non lex
* f. nam fuit augmentum peccati, non deſtructio.

Lib. de perfect. juſti hominis c. 6. to. 7. 55 AUGUST. (*Virtus vero peccati lex*) Quoniam lex prohibendo auget peccati cupiditatem; niſi diffundat ſpiritus charitatem.

COMMENTARIUS IN CAPUT XVI.

Lib. 2. de Serm. Dom. in monte c. 17. to. 4. 1 AUGUST. (*De collectis autem*) Apoſtolus Paulus poteſt videri de craſtino cogitare, cum dicit: *De collectis autem in ſanctos, ſicut ordinavi Eccleſiis Galatiæ; ita & vos facite; ſecundum unam Sabbati; unuſquiſque veſtrum apud ſe ponat, theſaurizans quod ei placuerit: ut non cum venero, tunc collectæ fiant*. His & hujuſmodi ſcripturarum locis ſatis apparet, Dominum noſtrum non hoc improbare, ſi quis humano more, iſta procuret: ſed ſi quis propter iſta Deo militet.

2 LANFR. (*Per unam Sabbati*) Id eſt, per unam diem ſeptimanæ, jubet colligi ea, quæ Jeroſolymam ſanctis mittebantur.

3 (*Oſtium enim mihi*) Ratio cur tantopere Epheſi ſit permanſurus. Dicit enim oſtium magnum eſſe apertum prædicationis ſuæ; per quod poſſit prædicando ad corda audientium intrare; & fidem Chriſtianam perſuadere.

tribus. De Apollo autem fratre vobis notum facio, quoniam multum rogavi eum ut veniret ad vos eum fratribus: & utique non fuit voluntas ut nune veniret: veniet autem, eum ei vacuum fuerit. Vigilate, ſtate in fide, viriliter agite, & confortamini: omnia veſtra in charitate fiant. [4] Obſecro autem vos, fratres, [5] noſtis domum Stephanæ, & Fortunati, & Aehaiei: quoniam ſunt primitiæ Achaiæ, *prius crediderunt*, & in miniſterium ſanctorum ordinaverunt ſeipſos: ut & vos ſubditi ſitis ejuſmodi, & omni cooperanti, & laboranti. Gaudeo autem in præſentia, *id eſt*, *quia vobiſcum ſunt*, Stephanæ, & Fortunati, & Achaici: quoniam id quod vobis deerat, ipſi ſuppleverunt: refecerunt enim & meum ſpiritum, & veſtrum, *mihi miniſtrando prius*, & *nunc vos exhortando*. Cognoſcite, *imitamini*, ergo qui ejuſmodi ſunt. Salutant vos Eccleſiæ Aſiæ. Salutant vos in Domino multum, Aquila, *vir*, & Priſcilla, *uxor* cum domeſtica ſua Eccleſia, *id eſt*, *familia:* apud quos & hoſpitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutatio, mea manu Pauli. Si quis non amat Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, [6] [7] ſit anathema, *alienetur ab Eccleſia in adventu Domini*. [8] Maranatha. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum. Charitas mea, *id eſt*, *ut ego vos*, *ita vos invicem diligatis*, eum omnibus vobis in Chriſto Jeſu, *non ſæculi charitate*. Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD CORINTHIOS SECUNDA

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

POST actam a Corinthiis pænitentiam, conſolatoriam ſcribit eis Epiſtolam Apoſtolus a Troade, per Titum. Et collaudans eos, hortatur ad meliora: contriſtatos quidem eos, ſed emendatos oſtendens.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS Apoſtolus Jeſu Chriſti per voluntatem Dei, *non hominis*, *vel non meritis*, & Timotheus frater, Eccleſiæ Dei, quæ eſt Corinthi, cum omnibus ſanctis, qui ſunt in univerſa Achaia, Gratia vobis & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Benedictus Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, [1] pater miſericordiarum, *non unius tantum*, *ſed plurium ſecundum participantes*, & Deus totius conſolationis, [2] qui conſolatur nos in omni tribulatione noſtra: ut poſſimus & ipſi conſolari

4 (*Obſecro autem*) Obſecro autem, ut & vos fratres ſubditi ſitis.

5 (*Noſtis Stephanæ domum*) Hic cum Apoſtolo fuerat, & quibuſdam Corinthiis, qui cum Apoſtolo erant, & ipſi Apoſtolo neceſſaria ſæpe miniſtraverunt.

6 AMBROS. (*Sit anathema*) Quod interpretatur. Si quis Dominum Jeſum Chriſtum non amat, abſcidatur.

Epiſt. 178. ad Paſc. c. 1. 7 AUGUST. [*Sit anathema Maranatha*] Simul Græco & Syro utitur verbo. *Si quis*, inquit, *non amat Dominum*, *ſit anathema Maranatha*. Anathema greco ſermone dixit, condemnatus. Maranatha definiunt, donec veniat Dominus, vel redeat.

8 JERON. (*Maranatha*) Magis Syrum eſt, quam Hebræum: tametſi ex confinio utrarumque linguarum aliquo, & Hebræum ſonet: & interpretatur, Dominus noſter venit. Ut ſit ſenſus. Si quis non amat Dominum Jeſum, anathema; & illo completo, deinceps inſeratur: Dominus noſter venit. Quod ſuperflue ſit adverſum eum odiis pertinacibus contendere velle; quem jam veniſſe conſtat.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMBROS. (*Deus totius conſolationis*) A conſolatione incepit, unde refrigerium dat eis, qui correptionis cauſa fuerant contriſtati; & patrem miſericordiarum ait, propter diverſa peccata, & ut cognoſceretur per miſericordiam reformare pœnitentes.

lari *verbis*, *vel exemplo* eos, qui in omni preſſura ſunt: per exhortationem, [*ipſe exhortatur nos*, & *per nos alios*.] qua exhortamur & ipſi a Deo, *intus per ſpiritum*. *Reſponſio*. Quoniam ſicut abundant (*conſolatur tunc vos in omni tribulatione*) paſſiones Chriſti in nobis: *quas pro Chriſto patimur*: ita & per Chriſtum abundat conſolatio noſtra. *Exhortatio*. Sive autem tribulamur pro veſtra exhortatione, *exemplo noſtri*, *vel verbo facta*, & ſalute *æterna tribulamur*: ſive conſolamur pro veſtra conſolatione, ſive exhortamur *nos intus a Spiritu ſancto*, [3] pro veſtra exhortatione, *ut vos exhortemur*, & ſalute *veſtra*, [4] quæ, *ſcilicet ſalus*, *vel conſolatio*, *vel exhortatio*, operatur tolerantiam *in vobis*, earumdem Paſſionum, quas & nos patimur: [5] ut *ita*, *vel unde*, *vel ad hoc* ſpes noſtra, *quod ſperamus vos ſalvandos*, firma ſit pro vobis: ſcientes quod ſicut ſocii paſſionum eſtis, ſic eritis & conſolationis *æternæ*, *vel præmii æterni*. [6] [7] Non enim volumus ignorare vos fratres, de tribulatione noſtra, (*Reſponſio*. *Paſſi enim ſumus vehementem paſſionem*: & *hoc nolumus vos ignorare*) [8] quæ facta eſt in Aſia, quoniam ſupra modum gravati ſumus ſupra virtutem, *humanam*, ita ut (*exprimis*) tæderet nos etiam vivere, *non ſperaremus vivere*, *ſed mori*. Sed ipſi in nobiſmetipſis reſponſum mortis, (*conſcientia noſtra nobis tantum mortem reſpondebat*) habuimus, *plagas mortis ſperabam non evadere*, ut non ſimus fidentes in nobis, ſed in Deo, (*ita fidus eram de morte*, *ut quia non mortuus ſum*, *non debeam amplius fidere in me*, *ſed in Deo*, *qui me jam mortuum eripuit*: *quod ideo permiſit Deus ſupra virtutem tribulari*, & *ſuo auxilio voluit juvari*, *ut non ſimus confidentes in nobis*) qui ſuſcitat mortuos, (*emphaſis*, *id eſt*, *exaggeratio*) qui de tantis periculis nos eripuit, & eruit: in quem ſperamus, quoniam & adhuc eripiet, adjuvantibus & vobis (*captio benevolentiæ*, & *ſui humiliatio*) in oratione *facta* pro nobis: ut *ſcilicet* ex [9] multorum (*idem quod per multos*) perſonis *maſculini ſexus*, & *fæminini*, ejus, quæ in nobis eſt, *profeſſionis*, *vel liberationis meæ*, donationis, *id eſt*, *chriſtianitatis*, per multos gratiæ agantur pro vobis *Deo*. [10] [11] *Vos pro nobis orare debetis*; nam gloria noſtra hæc eſt, teſtimonium conſcientiæ noſtræ, quod (*ideo dignum eſt pro me gratias agi*, *nam in ſimplicitate*, & *ſinceritate converſatus ſum apud vos*) in ſimplicitate *non duplici* cordis, & ſinceritate Dei, *a Deo habita*, & non [12] in ſapientia carnali, *ut pſeudo*. [13] Sed in gratia Dei, converſati ſumus in hoc mundo; XIII. abundantius autem ad, *apud*, vos. [14] Non enim alia ſcribimus vobis, quam quæ legiſtis, & cognoviſtis, *in me fuiſſe*. [15] Spero autem quod uſque in finem

2 LANFR. (*Qui conſolatur nos*) Per hoc jam oſtendit conſolatoriam eſſe Epiſtolam; vult enim omnibus conſolari, & illis contriſtatis, & illi abjecto, qui uxorem patri abſtulerat; & propter hoc dixit: *Pater miſericordiarum* & *Deus totius*, &c.

3 (*Pro veſtra exhortatione*) Quamdam cauſam tribulationis ſuæ ſupponit: ut videlicet Corinthii exemplo ejus provocati exhortentur ad ferendum tribulationes: & ſic ſalutem ſempiternam conſequantur.

4 (*Quæ operantur tolerantiam*) Spes ſalutis æternæ operatur tolerantiam; id eſt, patientiam in ſervis Dei; quia propter ipſam adverſa tolerantur.

5 (*Et ſpes noſtra*) Cum principalis cauſa tolerantiæ illorum, dicta ſit ſalus æterna; aliam cauſam ſupponit, ut videlicet ſpes ſua, quam pro his habebat, firma appareat.

6 AMBROS. (*Non enim volumus*) Ideo paſſiones preſſurarum indicat; ut oſtendat quæ mala, cauſa ſalutis eorum patiebatur; ut non gravius ferrent, ſi ab illo corriperentur; qui tam aſpera pro illis tolerabat.

7 LANFR. (*Non enim volumus*) Exponit quod ſuperius dixit; *Sive autem tribulamur*. Et quod poſterius: *Sicut ſocii paſſionum*, &c.

8 (*Quæ facta eſt in Aſia*) Non de ea Aſia loquitur hic, quæ eſt totius mundi tertia pars: ſed de quadam Provincia, quæ ipſius majoris Aſiæ pars eſt; ejus tamen nomine nuncupatur.

9 (*Multarum perſonis*) Cauſa cur adhuc eripiet, ut videlicet, ex multarum facierum perſonis, ad Deum propter eorum prædicationem converſis, gratiæ agantur Deo per eorum prædicationem, per multos habentes eam donationem fidei, quæ in ipſis eſt. Perſonas autem multarum facierum vocat, infantes, pueros, & cæteras ætates hominum utriuſque ſexus.

10 (*Nam gloria noſtra*) Ratio cur eos adjuvare debeant, in orationibus; videlicet quia conſcientia eorum teſtis ſit, quod ſincere converſati ſint inter eos.

11 AMBROS. [*Nam gloria*] Ratio quamobrem de Deo non diffidebat. Quia in ſimplicitate converſabatur. Et hæc eſt gloria conſcientiæ, ſimplicitas, & ſinceritas.

12 LANFR. [*In ſapientia*] Sapientia carnalis eſt, voluptates diligere, labores vitare.

13 [*Sed in gratia*] Id eſt, obſervantia bonorum operum; quæ per gratiam Dei datur.

XIII AMBROS. [*Abundantius autem*] Quia cum ab aliis acceperit, ab his noluit; ne arguendi eos auctoritatem amitteret.

14 LANFR. [*Non enim alia ſcribimus*] Vel dicitur: in ſimplicitate dicis, tu in alia Epiſtola promiſiſti te venturum ad nos, & non veniſti. Non ſum, inquit, levis, quia quæ ſcripſi, & legiſtis in Epiſtolis meis, vos ita eſſe cognoſcitis.

15 [*Spero autem*] Quaſi diceret; in bono co-

nem *vitæ meæ* cognoſcetis, ſicut & cognoviſtis nos *non plene (homo enim videt in facie ; Deus autem in corde) Sed* ex parte, *vel vitæ meæ , vel non omnes . Ideo cognoſcetis .* [10] Quia gloria veſtra ſumus, ſicut & vos noſtra, [17] in die Domini noſtri Jeſu Chriſti . [18] Et hac confidentia, *quia vos gloria noſtra , nos veſtra ,* volui prius , *nuper*, venire ad vos, ut ſecundum gratiam haberetis; & per vos tranſire in Macedoniam, & iterum a Macedonia venire ad vos, & a vobis deduci in Judæam . *Objectio, quia voluiſti , nec veniſti , ergo levitate uſus es : & quod non veniſti , ſecundum carnem, id eſt , pro lucro aliquo feciſti . Hoc removet . Reſponſio .* Cum ergo hoc voluiſſem, *& non veniſſem*, numquid levitate uſus ſum? [19] Aut quæ cogito, [20] ſecundum carnem cogito, *more carnaliter viventium , qui pro terreno commodo promittunt , vel negant*, ut ſit apud me eſt, & non? Fidelis autem Deus , *ſcilicet ſcit* , quia ſermo noſter , qui fuit apud vos, non eſt [21] in illo eſt, & non : *mutabilitas* , *mendacium , ſed eſt in illo eſt*. Dei enim Filius Jeſus Chriſtus: qui in vobis per nos prædicatus eſt, per me, & Sylvanum, & Timotheum, [22] non fuit eſt , & non , ſed eſt in illo, *id eſt* , *veritas*, fuit. [13] [24] Quotquot enim promiſſiones Dei ſunt , in illo eſt: *vere completæ ſunt:* [25] ideo & [26] per ipſum *dicimus*, Amen Deo, [27] ad gloriam noſtram. [28] Qui autem confirmat nos (*quod ſermo noſter non eſt , eſt , & non ; non ex nobis hoc, ſed ex Deo, qui confirmat nos*) vobiſcum in Chriſto , [29] & qui unxit nos, *ſpiritali unctione* , *eſt* Deus, qui & ſignavit nos , *ne violemur ab hoſte* , & [30] dedit pignus ſpiritus in cordibus noſtris (*id eſt, arrham ſui , vel æternæ hæreditatis*) Ego autem (*ad hoc quod ſuperius dixit volui venire ad vos*) teſtem Deum invoco in, *contra*, animam meam, *ſi mentior*, quod (*confirmat non pro levitate, vel cupiditate non veniſſe, ſed quia quoſdam eorum noluerit punire*) parcens vobis , *ne vos aſpere corrigerem, & contriſtarem*, non veni ultra, *iterum* , Corinthum : [31] non quia [32] dominamur fidei veſtræ, *non ideo dico parcens , ut quaſi Domini cogamus vos ad*

gnoviſtis nos, in principio: & in bono cognoſcetis uſque in finem.

16 AMBROS. [*Quia gloria veſtra*] Proficere *
* al. illos illis ſperat ; quia gloriabantur in eo , velut in patre clariſſimo : unde & gloriam ſuam videri teſtatur in filios obaudientes ; & tunc videri , quando prodeſt, id eſt, in die judicii.

17 LANFR. (*In die Domini , &c.*) Sancti enim in præſenti de ſua bona conſcientia gloriantur , ut in pſalmo : *Omnis gloria ejus filiæ regis ab intus* .

18 (*Et hac confidentia*) Id eſt, propter hanc confidentiam, qua ſperamus per alterutrum glorificari.

19 AMBROS. (*Aut quæ cogito*) Qui ſecun-
* al. non implet dum carnem cogitat , tunc * implet quod diſponit: quando aut perſonis amplioribus defert, aut
* al. lucis certe * litteris, aut apparatibus vincitur . Spiritualis autem tunc diſpoſitum non implet; quando aliquid providentius pro ſalute animæ meditatur.

20 LANFR. (*Secundum carnem*) Id eſt , more carnaliter viventium ; qui pro terreno commodo, facile voluntatem ſuam mutant.

21 (*In illo eſt, & non*) Id eſt , prædicatio noſtra, non docuit vos mentiri, & leviter mutare ſententiam.

22 (*Non fuit , eſt , & non*) Quaſi diceret , prædicatio noſtra non docuit homines mentiri ; quia magiſter noſter , quem prædicamus vobis , non docuit nos de eadem re dicere, eſt, & non; id eſt, proferre mendacium. Sed eſt , tantum de re quæ eſt; & non eſt, ſimiliter de re quæ non eſt.

23 (*Quot enim*) Id eſt , merito Chriſtus veritatem docuit; quia Deus Pater promiſſiones ſuas
Expoſ. Pſ. 71. to. 8. in illo etiam, id eſt, vere, complevit.

24 AUGUST. (*Quotquot enim*) Omnes promiſſiones Dei illo etiam , id eſt , in illo firmatæ : quia in illo impletum eſt , quidquid pro ſalute noſtra prophetatum eſt.

25 AMBROS. (*Ideo & per ipſum*) Manifeſtum, quia in Deo veritas eſt; hoc eſt Amen manifeſtata per Chriſtum.

26 LANFR. (*Per ipſum amen Deo*) Per Chriſtum amen dicitur: quia Deus Pater , quidquid de eo promiſit, in eo complevit.

26 (*Ad gloriam noſtram*) Gloria Apoſtolorum fuit , veracem prædicare magiſtrum ; & in quo promiſſiones Dei completæ ſunt.

28 (*Qui autem confirmat*) Quaſi diceret, quod in Chriſtum creditis , non noſtræ prædicationi imputare debetis; quia Deus eſt , cujus gratia in fide confirmamur : & ad ſerviendum ſibi mente delectamur; quia etiam nos ſigno baptiſmatis , ab infidelibus ſeparavit ; & Spiritum ſanctum, æternæ hæreditatis pignus in cordibus noſtris dedit.

29 AMBROS. (*Qui unxit nos*) Id eſt, qui dedit regiam honorificentiam ; ut dicit Petrus ; quia ſumus, inquit, genus regale per unctionem ſpiritalem.

30 (*Dedit pignus*) Si enim adhuc mortalibus ſpiritum ſuum dedit; dubium non eſt, quin jam immortalibus gloriam addat.

31 (*Non quia dominamur fidei veſtræ*) Fides non neceſſitatis, ſed voluntatis res eſt. Ideo dicit, non quia dominemur fidei veſtræ. Dominatus enim neceſſitatem habet.

32 LANFR. [*Dominamur. &c.*] Diceret quis: parcens tunc vis nos cogere ad fidem. Non eſt, inquit, ita, *non dominamur fidei veſtræ*, non cogimus vos ad fidem . Vel parcens dixit de quibuſdam, qui fide non ſtabant; & ne ſtantes fide putarent hoc dictum de ſe, dicit, *non dominamur fidei veſtræ*, id eſt, nolumus exercere dominium in illos , qui ſtant in fide , ſed adjuvare vos in emendatione corrigendorum.

ad fidem, quæ per dilectionem operatur in nobis, [33] ſed adiutores ſumus gaudii veſtri: *id eſt, correptionis veſtræ, qua gaudeatis vitæ æternæ:* nam fide ſtatis.

CAPUT SECUNDUM.

STatui autem hoc ipſum apud me *non venire*, ne iterum in triſtitia venirem ad vos. [2] Si enim ego contriſto vos: & quis eſt qui me lætificet? niſi qui contriſtatur ex me? *ſuam per correptionem lætificet*. [2] [3] Et hoc ipſum, *quod ne vos contriſtarem non veni*, ſcripſi vobis, *ideo* ut non cum venero, triſtitiam *impœnitudinis veſtræ* ſuper triſtitiam *peccati* habeam, de quibus, *id eſt, de vobis*, oportuerat me gaudere: *tamen* confidens in omnibus vobis, quia meum gaudium, omnium veſtrum eſt, *quia de veſtra emendatione gaudebo*. Nam ex multa tribulatione, *triſtitia*, & anguſtia cordis ſcripſi vobis per multas lacrymas: non *ideo dico per multas* ut conrriſtemini; ſed ut ſciatis, quam charitatem habeam abundantius in vobis. [4] Si quis autem *ut adulter* contriſtavit, non me *prorſus, vel tantum* contriſtavit: ſed ex parte, *id eſt, aliquantum, vel vos*, ut (*ideo dico, ſi quis vel ex parte dico, me contriſtatum, ne vos contriſtemini*) non *peccato* onerem omnes vos, *vel ita, non ex toto me contriſtavit, ſed ex parte, ut non onerem, id eſt, ne vos gravarem contriſtatione tanta*. Sufficit illi (*tamen jam eum debetis recipere, qui uxorem patris duxit*) qui ejuſmodi eſt, *qui me, & vos contriſtavit*, objurgatio hæc, quæ fit a pluribus: *a me, & a vobis, ſufficit*. Ita ut e contrario [5] magis donetis, *peccatum donare debeatis*, & conſolemini, *conſolari magis quam contriſtari*. [6] Ne forte abundantiori triſtitia abſorbeatur, *ſcilicet ſi abjeceritis, ne cadat in deſperationem*, qui ejuſmodi eſt. Propter quod *ne abſorbeatur*, obſecro vos, ut *recipiendo eum* confirmetis in illum charitatem. *Suſcipientes confirmate charitatem veſtram*. Ideo enim & ſcripſi, ut cognoſcam experimentum veſtrum *quod eſt, ut experiar vos: vel ſtudium veſtrum*, [7] an in omnibus *ut in expellendo prius, ita in reo recipiendo nunc* obedientes *mihi* ſitis. *Ideo obedire debetis*. Cui autem, *enim*, aliquid donaſtis, *condonaſtis:* & ego *condonavi, ſic & vos mihi faciatis:* nam & ego (*repetitio*) quod donavi, ſi quid donavi, propter vos, *debetis hoc propter me, quia ego propter vos feci ſimiliter, agens hoc non pro me, ſed* in perſona Chriſti, [8] [9] ut non circumveniamur a Satana: *quia ſi donatis, & ego, non erit diſcordia inter vos:* non enim ignoramus cogitationes ejus, *Sathanæ*. [10] Cum veniſſem autem Troadem propter Evangelium Chriſti, & oſtium mihi apertum eſſet in Domino: *introitus fidei, ut me in illos, id eſt, in eorum corda, vel illos in me prædicando intromitterem:* non habui requiem ſpiritui meo, quod non invenerim [11] Titum fratrem meum, *qui me juvaret interpretando quod prædicarem*, ſed [12] valefa-

faciena

33 Ambros. [*Adjutores gaudii veſtri*] Sic in malo opere triſtitia eſt: ita io emendatione gaudium: hujus autem gaudii adjutor erat; dum volentibus emeodare admooitiones offerebat.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 LANFR. [*Si enim ego contriſto*] Si doctor corripiendo cootriſtat diſcipulum, lætitia illius eſt, ſi diſcipulua ad pœnitentiam contriſtatur.

2 [*Et hoc ipſum*] Quod eſt contriſtana vos, non lætificet, oiſi vos ipſi ad pœnitentiam contriſtemini.

3 Ambros. [*Et hoc ipſum*] Idcirco ſe dicit ſcripſiſſe; ut poſtea venieos noo eſſet, unde contriſtaretur, ſublatis vitiis.

4 Lanfr. [*Si quis autem*] Si quia, inqoit, prædicans contriſtavit me; oon me tantummodo contriſtavit, ſed vos ex parte, id eſt, quoſdam ex vobis, ut non onerem vos omnes: & ideo dico vos ex parte contriſtatos, ut onua triſtitiæ non imponam omoibus: oon eoim omnes juſtitiam ſincere diligitia. Poteſt & ira intelligi, non me contriſtavit ex toto, ſed ex parte.

5 [*Magis donetis, &c.*] Saiia comprobatur Apoſtolum oon contriſtari pro fornicatore, qui patris uxorem duxerat, ex hnc quod modo ſubjungit, ut recipiatur & conſoletur.

6 Ambros. [*Ne forte abundantiore*] Id eſt, ne deſperana de ſe, daret aoimum ad muodum fruendum; quaſi locum apud Deum jam non haberet.

7 [*An in omnibus*] Quantom datur intelligi, obedientes hos ſactos in cæteris probat.

8 (*Ut non circumveniamur*) Dicit quia conſolatio debet ſubſequi, ne Diabolus ſuggerat ei, ot vel præſentibua fruatur, qui de ſpe futuri præmii dejectua eſt.

9 Lanfr. (*Ut non circumveniamur*) Id eſt, ot ooo fit inter vos diſcordia.

10 (*Cum veniſſem autem, &c.*) Excuſato ſe quod non venerit, narrat quod fecit, commendans ſe in eodem opere: ne vos contriſtarem non veni, *Cum autem veniſſem Troadem, &c.*

11 [*Titum fratrem*] Titus iſte interpres Apoſtoli erat: & horum lingua expreſſiua loquebatur, qnam Apoſtnlns.

12 [*Vale faciens eis, &c.*] Ad hoc quod dixit parcena vobis noo veni Corinthum, ſed ve-

ciens eis, profectus ſum in Macedoniam. Deo autem gratias (*iterum commendat ſe, ut verbum ſuum recipiatur*) qui ſemper triumphat nos in Chriſto Jeſu, & [13] odorem, *prædicationem*, notitiæ ſuæ manifeſtat per nos in omni loco, *non ſolum Troade, ſed in omni loco, Macedoniæ :* (*Reſponſio*) quia Chriſti [14] [15] [16] bonus, *ſuavis*, odor ſumus Deo, *in nobis eſt odor Chriſti, id eſt, prædicatio*: in iis, qui ſalvi fiunt, & in iis qui pereunt: [17] aliis quidem odor mortis in mortem, *non ut odor, id eſt, prædicatio ſit ex morte, ſed illos, qui non credunt morti * deliberat* ; aliis autem odor vitæ, *juſtitiæ*, in vitam *æternam*. Et ad hæc *prædicando* quis tam idoneus, *ſicut nos Apoſtoli? nullus*. Non enim ſumus ſicut plurimi, *pſeudo*, [18] [19] adulterantes verbum Dei: *legitimum ſenſum auferentes, & adulterinum ponentes, vel pro lucro terreno prædicantes*. Sed ex ſinceritate, ſed ſicut, *ſcilicet accepimus* [20] ex Deo [20] coram Deo in Chriſto *quod placet Deo vel ſacramentum eſt*, loquimur.

* f. adjudicat

C A P U T T E R T I U M.

INcipimus [1] iterum noſmetipſos commendare? Aut numquid egemus (ſicut quidam) commendatitiis Epiſtolis *miſſis ab aliis* ad vos, aut ex vobis? *ad alios miſſis*. [2] Epiſtola noſtra vos, *fides veſtra*, eſtis, [3] ſcripta in cordibus noſtris, *memoriam veſtri habens*, quæ ſcitur & legitur ab omnibus hominibus : (*Reſponſio*) manifeſtati *vos* quod Epiſtola eſtis Chriſti, *id eſt, quorum fide, & vita glorificatur Chriſtus*, miniſtrata a nobis, *ſicut noſtra*, & ſcripta non atramento, ſed Spiritu Dei vivi: *illinita, id eſt, confirmata*, non in tabulis lapideis, [4] ſed in tabulis (*in mentibus*) cordis carnalibus, *ſenſibilibus, intelligibilibus*. Fiduciam autem talem habemus per Chriſtum ad Deum ; *quod miniſtramus, vel quod vos eſtis Epiſtola noſtra, & Chriſti*. Non quod ſufficientes ſimus cogitare aliquid, (*non ut per nos fidem verbis inſtruere poſſimus*) a nobis, *per nos*, quaſi *principaliter* ex nobis, ſed ſufficientia noſtra, *quod poſſumus*, ex Deo eſt, qui & idoneos nos fecit miniſtros novi Teſtamenti; non littera, ſed Spiritu, *non carnaliter intellecti, ſed ſpiritualiter:* [5] [6] Litera enim ceci-

ni Troadem, ubi me libenter audiebant: hoc eſt oſtium mihi apertum eſt ; & ſic hortatur ut & iſti libenter accipiant, poſtquam hoc de illis audierunt.

13 AMBROS. [*Odorem notitiæ*] Prædicationem Chriſti, ideo dicit odorem ; quia ſicut res quædam, cum non videantur, per odorem cognoſcuntur: ita Inviſibilis Deus per prædicationem Chriſti ſe voluit intelligi.

14 [*Bonus odor*] In lege, qui hoſtias bono voto offerebat, bonus odor Deo erat, & acceptabilis: ita & prædicationis piæ * vir, doctrinæ odorem præſtat fragrantem Deo.

* al. virtus

Lib. ſent. Proſp. c. 35. to. 3.

15 AUGUST. [*Chriſti bonus odor*] Bonus Chriſti odor eſt, prædicatio veritatis : quem odorem in vitam capit, qui Evangelio bonis moribus ſervit & congruit. Mortem incurrit, cujus ab his quæ bene loquitur, vita diſſentit; quæ conditio etiam auditores obſtringit, cum recta prædicatio, ab aliis per incredulitatem auditur in mortem: ab aliis per fidem ſuſcipitur in ſalutem.

16 LANFR. [*Bonus odor*] Prædicatio quidem bona eſt in utriſque; ſed qui inobedientes ſunt, illis ſit prædicatio odor mortis, id eſt, peccati, in mortem æternam.

17 AMBROS. [*Aliis odor mortis*] Incredulis prædicatio Chriſti odor mortis eſt. Audientes enim verbum Dei, ſic accipiunt quaſi peſtem, ex qua oritur mors.

18 [*Adulterantes*] Id eſt, pſeudo-apoſtolos tangit, qui verba Dei per malam interpretationem adulterabant. Nam tollentes divinum ſenſum, humanum ponebant.

19 LANFR. [*Adulterantes*] Adulter non quærit prolem, ſed voluntatem corporis explere. Tales ſunt qui pro terreno commodo verbum Dei prædicant, non quærentes filios ſpirituales generare.

20 [*Ex Deo*] Ex Deo, inquit, loquimur, quia ex Deo accipimus, quod prædicamus.

AMBROS. [*Ex Deo*] Id eſt, quomodo Deus dedit.

20 LANFR. [*Coram Deo*] Quia illi placere contendimus.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 LANFR. [*Incipimus iterum, &c.*] Non nos, inquit, commendamus ; nulla enim commendatione indigemus, quia nec illa quæ fit vobis, nec quæ fit litteris, quia per Epiſtolam [a pari.] Nam nec per Epiſtolam ad vos ab aliis miſſam. Per Epiſtolam nolumus commendari, quia vos eſtis Epiſtola noſtra, quæ nos commendat, id eſt, fides veſtra.

2 [*Epiſtola noſtra*] Epiſtola, inquit, noſtra vos eſtis ; id eſt, fides noſtra per eam laudatur, eo quod prædicatione noſtra vos ad fidem convertimus.

3 [*In cordibus noſtris*] Vos & fidem veſtram oblivioni non tradidimus: ſed in memoria noſtra ſemper eſtis.

4 AUGUST. [*In tabulis cordis*] Carnales autem tabulas cordis dixit, non carnalis prudentiæ: ſed tamquam viventis, ſenſumque habentis, in comparatione lapidis, qui ſine ſenſu eſt.

Lib. de Spir. & litt. c. 17. to. 3.

5 [*Litera enim occidit*] Attende & vide ut cum quicquam propter circumciſionem, vel ſabbatum, vel quid aliud umbratilis ſacramenti, ac non totum propter hoc dicat: quod littera pro-

Ibid. c. 14.

occidit, [7] Spiritus autem vivificat, *glorificat*. [8] Quod ſi miniſtratio mortis, *vetus teſtamentum mortificans*, literis deformata, *ſcripta*, in lapidibus, *tabulis*, fuit in gloria, *Moyſi*; [9] ita ut (*exponit modum gloriæ Moyſi*,) non poſſent intendere Filii Iſrael in faciem Moyſi, propter gloriam, *præ nimia claritate*, vultus ejus, quæ *gloria* evacuatur, *tranſit*: quomodo non magis miniſtratio ſpiritus, *ſpiritualis teſtamenti*, erit in gloria? *nobis Apoſtolis*. (*Reſponſio, vel probat a pari*.) Nam ſi miniſtratio damnationis, *damnantis legis in* gloria eſt *Moyſi*: multo magis abundat miniſterium juſtitiæ in gloria *Apoſtolis*. [10] Nam nec glorificatum eſt, quod claruit in hac parte, *id eſt, in Moyſe nullius gloria eſt, quantum ad excellentem gloriam, quæ eſt in Apoſtolorum prædicatione*, propter excellentem gloriam *Apoſtolorum*. Si enim (*repetitio, vel probatio a pari*) [11] quod evacuatur: (*ad hoc: nam ſi miniſtratio damnationis, &c.*) per gloriam eſt: multo magis quod manet, in gloria eſt, *ergo habebimus gloriam*. (*a minori*) *& cum habeamus ſpem gloriæ, cum fiducia prædicamus, & hoc eſt*. Habentes igitur talem ſpem *gloriæ ex Evangelio habendæ*, multa fiducia utimur, *in Evangelio*: non ſicut Moyſes ponebat velamen ſuper faciem ſuam, *non ponimus velamen ſuper faciem noſtram, id eſt, non habemus velata verba, ſicut Moyſes; quod ſignificabatur in velamine*, ut non intenderent filii Iſrael in faciem, *velamen*, ejus quod evacuatur, *aufertur in Chriſtianis*: Sed *tamen adhuc* obtuſi ſunt ſenſus eorum, *id eſt Judæorum, qui adhuc non poſſunt intelligere*. Uſque in hodiernum enim diem, idipſum velamen in lectione veteris Teſtamenti manet *apud Judæos* non revelatum *incredulis, quia credulis tantum revelatur*. (quoniam in Chriſto, *Chriſti fide credentibus*, evacuatur) ſed uſque in hodiernum diem, cum legitur Moyſes, velamen poſitum eſt ſuper cor eorum, *Judæorum*. Cum autem converſus fuerit ad Dominum, *de cordibus eorum* auferetur *intelligentiæ* velamen. [12] Dominus autem, Spiritus eſt, [13] ubi autem Spiritus Domini, [14] ibi libertas, *id eſt, libera intelligentia*. [15] [16] Nos vero omnes, (*Moyſes velatus non poterat intelligi; ſed nos:* (*commendat ſe*) revelata facie

* *al.* juſtificat

hibens, peccatum non * vivificat hominem; ſed potius occidit, augendo concupiſcentiam, & iniquitatem prævaricatione cumulando; niſi liberet gratia per legem fidei, quæ eſt in Chriſto Jeſu.

6 Lanfr. [*Littera occidit*] Dupliciter poteſt hoc intelligi: vel quia ſine miſericordia peccantes occidi jubet dicens: ſi quis hoc vel illud fecerit, morte moriatur. Vel carnaliter obſervata, animam obſervantis occidunt.

7 [*Spiritus autem vivificat*] Id eſt, ſpiritualiter intellecta obſervantis animam vivificat.

8 [*Quod ſi miniſtratio*] Commendatio & laus novi Teſtamenti: dicitque, ſi miniſtratio veteris legis formata litteris, in tabulis lapideis, fuit Moyſi in tantam gloriam, ut filii Iſrael faciem ejus videre non poſſent, propter claritatem vultus ejus, quæ tamen tranſitoria fuit; quomodo non magis miniſtratio novæ legis, erit Apoſtolis in gloriam ſempiternam. Vetus autem lex, miniſtratio mortis dicitur; vel quia ſine miſericordia peccatores puniebat; vel quia poſt adventum Chriſti, ad literam obſervata, animæ mortem miniſtrat. Novum vero teſtamentum miniſtratio ſpiritus dicitur; vel quia per ipſum Spiritus ſanctus obſervanti datur: vel quia in eo vetus lex ſpiritualiter intelligitur & ſervatur.

Lib. 2. contra adverſ. legis & Prophet. c. 7. to. 6.

9 August. [*Ita ut non poſſent filii Iſrael*] Quod non poterant filii Iſrael intendere in faciem ejus, propter gloriam vultus ejus; ſignum erat, quia in lege Chriſtum intellecturi non erant; & ideo velamen inter faciem Moyſi & illos, poſitum erat, ut non intenderent; ſicut ſcriptum eſt: filii Iſrael uſque in finem, &c.

10 Lanfr. [*Nam nec glorificatum eſt*] Ordo. quod claruit, nec glorificatum eſt in hac parte, propter excellentem gloriam. Exponit gloriam prædicatorum novi teſtamenti. Dicit enim quod facies Moyſi, quæ in legis veteris latione claruit, non poteſt dici glorificata, in conſideratione iſtius partis, id eſt, ſi ad Apoſtolorum gloriam referatur; propter excellentem gloriam, quam habent, & habituri ſunt.

11 [*Quod evacuatur*] Velamen veteris legis aufertur nunc; quia modo exponitur quicquid legales obſervationes ſignificaverunt.

12 [*Dominus autem ſpiritus eſt*] Ordo. Spiritus ſanctus eſt Dominus, & poteſt operari quod vult; ac per hoc quod quos vult illuminat; quos vult in tenebris ignorantiæ deſerit.

13 [*Ubi autem Spiritus Domini*] Exponit cauſam, cur Judæi libere non poſſunt intelligere vetus Teſtamentum; & cur prædicatores novi Teſtamenti, ipſum libere intelligant: videlicet quia illi Spiritum Dei non habent: hi autem habent.

14 [*Ibi libertas*] Ab Iſraele converſo auferetur velamen; libertas enim Dei erit in eo, quia Spiritus ibi erit, qui eam dabit: & hoc probat: Spiritus eſt Dominus; ſed ubicumque eſt Dominus, ibi libertas: ergo ubicumque eſt Spiritus ibi libertas (a genere, aſſump. & concluſ.) ſed in Iſraele converſo erit, ergo in eo erit libertas.

15 [*Nos vero omnes revelata*] Nos, inquit, omnes Apoſtoli revelata facie, non cooperta, ſicut Moyſes, cæleſtem gloriam ſpeculantes: ad ipſam enim eſt intentio noſtra: quia nunc per ſpeculum, & ænigma videmus in eamdem gloriam, quæ adhuc, non qualis eſt, apparet; ſed quaſi quædam imago videtur fide, & bonis operibus transformamur. In hoc enim contendimus, ut conformes ejus fieri poſſimus, a claritate fidei perventura in claritatem ſpei.

16 Ambros. [*Nos vero omnes revelata*] Per fidem ſpeculantes, ad eamdem imaginem transformari ſperamus, id eſt, ut ſimiles inveniamur, tranſacta hac vita, imaginis gloriæ Chriſti. Unde Joannes: *Scimus*, inquit, *quia cum apparuerit, ſimiles ei erimus*.

Digitized by Google

cie, *planis verbis*, *interioris hominis oculo*, [17] gloriam Domini, *æternam beatitudinem in novo Teſtamento promiſſam*, ſpeculantes, *non temporalia ut pſeudo-Judæi*, in eamdem *gloriæ illius (qua juſti ſumus)* imaginem, *quæ erit ibi*, transformamur, *non fuſcati intus*, [18] a claritate *fidei*, *vel creationis*, in claritatem, *vel de virtute in virtutem*, [19] tamquam a Domini Spiritu, *vere docti*, *vel transformati per Spiritum ſanctum*.

CAPUT QUARTUM.

IDeo (*quia per ſpem transformamur*, *vel quia revelata facie ſpeculamur gloriam nobis promiſſam*) habentes hanc adminiſtrationem *prædicationis:* juxta quod miſericordiam conſecuti ſumus, *non per merita noſtra*, *prædicando*, non deficimus, ſed abdicamus occulta dedecoris, *occulta peccata quæ dedecorant*, non ambulantes *ut pſeudo*, in aſtutia, neque adulterantes verbum Dei, *legitimum ſenſum adimentes*, *vel pro terreno lucro prædicantes:* ſed in manifeſtatione veritatis commendantes noſmetipſos ad omnem conſcientiam hominum, *ipſa manifeſtatio veritatis commendat nos ipſis hominibus*, coram Deo, *non ſolum hominibus*, *ſed etiam Deo*. *Reſponſio ad hoc quod dixit: Revelata facie*. Quod ſi etiam opertum eſt *non ſolum vetus lex*, *ſed etiam* Evangelium noſtrum; in iis, qui pereunt, eſt opertum: [1] in quibus Deus hujus ſæculi, *auctor omnium*, *vel diabolus princeps hujus ſæculi*, excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illis illuminatio Evangelii gloriæ Chriſti, *per quod glorificatur Chriſtus*, qui eſt imago Dei, *conſimilis Patri*. *Reſponſio*. [2] Non enim noſmetipſos prædicamus, ſed Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum: *ſcilicet eſſe:* nos autem, *non ſolum ejus*, *ſed etiam* ſervos veſtros per Jeſum: quoniam Deus [3] qui dixit de tenebris lucem *quoniam dixit fiat lux: vel qui de cælo facit cælum* ſplendeſcere: [4] ipſe [5] illuxit in cordibus noſtris *quæ obſcura erant*, [6] *id eſt*, *qui nobis innotuit ad hoc ut illuminatam claritatis Dei (ut Chriſti notitiam homines haberent) prædicando daremus*, ad, *dando*, illuminationem ſcientiæ claritatis Dei (*ut ſciatur quanta ſit claritas Patris per cognitionem Filii*, *quem prædicamus*, *quia notitia Patris fit cognitione Filii*) in facie, *in cognitione*, Chriſti Jeſu. [7] *Quamvis tribulemur;* Habemus autem theſaurum iſtum *id eſt*, *hanc claritatem*, in vaſis fictilibus: ut ſublimitas ſit virtutis Dei (*ſi daretur hic theſaurus Angelis*, *dignitatem eorum ſuppetiiſſe diceretur: nunc vero ſublimitas Dei* ſan-

Lib. 15. de Trinit. c. 8. to. 3. 17 AUGUST. [*Gloriam Domini ſpeculantes*] Hoc ſpeculum ſi quæramus, profecto illud occurrit, quod in ſpeculo niſi imago * cernitur. Hoc ergo facere conati ſumus, ut per hanc imaginem, quod nos ſumus; videremus utcumque a quo facti ſumus, tamquam per ſpeculum. Speculantes ergo dixit per ſpeculum videntes, non de * ſpeculo proſpicientes. Quod vero ait in eamdem imaginem transformamur, utique imaginem Dei vult intelligi, eamdem dicens iſtam ipſam ſcilicet, id eſt, quam ſpeculamur: quia eadem imago Dei eſt, & gloria Dei; ſicuti alibi dicit: *Vir quidem non debet velare caput ſuum cum ſit imago, & gloria Dei*. Transformamur ergo dixit, de forma in formam mutamur atque tranſimus.

* *al.* non
* *al.* ſpecula

18 (*A claritate in claritatem*) Natura in rebus creatis excellentiſſima, cum a ſuo creatore juſtificatur ab impietate, a deformi forma transformatur in formoſam formam: eſt quippe & in ipſa impietate, quanto magis damnabile vitium, tanto certius natura laudabilis: & ob hoc addidit, de gloria in gloriam. De gloria creationis in gloriam juſtificationis. Quamvis poſſit hoc & aliis modis intelligi, quod dictum eſt, de gloria in gloriam; de gloria fidei in gloriam ſpei. De gloria qua ſumus filii Dei, in gloriam qua ſimiles ei erimus: quia videbimus eum ſicuti eſt. Ibidem.

19 (*Tamquam a Domini Spiritu*) Quod vero addidit: *tamquam a Domini Spiritu;* oſtendit * gratiam nobis conferri, * tamquam optabilis * confirmationis bonum. Ibidem.

* *al.* gratia
* *al.* tam
* *al.* transformationis

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 LANFR. (*In iis quibus Deus hujus ſæculi*) Quaſi diceret, Qui non ſolum inviſibiles creaturas; ſed etiam hoc inviſibile ſæculum regit; poteſt & ita conſtrui, in quibus Deus excæcavit mentes infidelium hujus ſæculi; quia ſi de diabolo dictum eſt, Deus hujus ſæculi; ſic intelligitur in Evangelio; *Princeps mundi hujus*.

2 (*Non enim nos*) Oſtendit, quod non ſint ambulantes in aſtutia, neque adulterantes verbum Dei: & cur dixerit: *gloria Chriſti:* & non dixerit, Evangelii gloriæ noſtræ.

3 (*Qui dixit de tenebris*) Ratio cur prædicaret, videlicet ſcientiam prædicando dedit illis Deus.

4 AUGUST. (*Ipſe illuxit*) Ut nos illuminaret, & ſic haberemus ſcientiam claritatis ejus per filium qui eſt ſplendor Patris quo illuminamur.

5 AMBR. (*Illuxit in cordibus*) Illuminantur enim, ut cognitionem habeant gloriæ Dei per Chriſtum.

6 AUGUST. (*Ad illuminationem*) Hæc eſt ſcientia Dei, quia ſcimus illum eſſe lumen, quo tenebræ noſtræ illuminantur; & idipſum attende, quemadmodum inculcet. Apud Bedam in idem caput.

7 LANFR. (*Habemus theſaurum*) Theſaurum claritatis ſcientiæ Dei dicit Apoſtolus habere in terrenis corporibus; ut quando aliquid ſubtiliter agunt, virtuti Dei imputent, non ſibi.

tantum conſideratur.) *ſi quid boni facimus, Deo aſcribatur*, & non *gloriemur* ex nobis. [8] In omnibus *igitur* tribulationem patimur, ſed non *animo* anguſtiamur. aporiamur, *inopiam patimur, vel opprimimur.* (*Poros græce, dives latine: aporos, id eſt, pauper: inde aporiamur*) ſed *a propoſito* non deſtituimur: *fame* perſecutionem patimur, ſed non *a Deo*. derelinquimur: dejicimur *corpore*, ſed non perimus *animo*: ſemper mortificationem *pro* Jeſu in corpore noſtro circumferentes, ut & vita *æterna* Jeſu manifeſtetur in corporibus noſtris, *in futuro in carne noſtra mortali facta immortali*. Semper enim nos, qui vivimus, in mortem tradimur propter Jeſum: ut & vita Jeſu manifeſtetur in carne noſtra mortali, *undique tribulatione compreſſi, parati ad mortem ſumus pro nomine Chriſti, ut cum eo vivere poſſimus; & hoc eſt; ſemper enim, &c. Illatio ab autoritate, vel a contrario.* Ergo [9] mors in nobis operatur, [10] vita autem (*quæ eſt cauſa vitæ noſtræ, vel ironia*) in vobis *operatur.* [11] Habentes autem (*Reſponſio. Licet mors in nobis operetur, non tacebimus, ſed habentes eumdem ſpiritum fidei, de Deo loquimur* [12] eumdem ſpiritum fidei, ſicut ſcriptum eſt: Credidi propter quod locutus ſum; & nos credimus propter quod & *de Deo* loquimur: (*& addit aliam cauſam*) ſcientes quoniam qui ſuſcitavit Jeſum, & nos cum Jeſu ſuſcitabit, & *in cælis* conſtituet vobiſcum, (*benevolentiæ cauſa addis vobiſcum*) [13] [14] [15] Omnia enim propter vos: ut gratia abundans *in fide*, per multos *credentes* in gratiarum actione, abundet in gloriam Dei, *non ad contumeliam promerendam.* Propter quod (*quia ſuſcitabit, conſtituit nos vivos: vel quia ſpiritum fidei habemus*) non deficimus: ſed licet is, qui foris eſt, noſter homo corrumpatur, *affligatur*, tamen is, qui intus eſt, renovatur de die in diem, *& ſubdit cur non deficit.* Id enim, quod in præſenti eſt momentaneum, (*ſingula ſingulis: in præſenti, ad in ſublimitatem: momentaneum, ad æternum: levis tribulatio, ad pondus gloriæ*) & leve tribulationis noſtræ, *tranſitoria, & levis tribulatio noſtra*, ſupra modum, *ſupra humanam æſtimationem*, in ſublimitate æternum gloriæ pondus, *quod erit in futuro*, operatur in nobis: non contemplantibus *non curantibus*, nobis quæ videntur, ſed quæ non videntur. *Reddit cauſam.* Quæ enim videntur temporalia ſunt: quæ autem non videntur, æterna ſunt.

CAPUT QUINTUM.

EXpoſitio *ſuperioris verſus, vel probatio hoc modo.* Scimus enim: *nam ingemiſcimus*, quoniam ſi terreſtris domus noſtra hujus habitationis, *id eſt, corpus in quo habitamus*, diſſolvatur, quod [1] [2] ædificationem, *immortale corpus*, ex Deo habemus, do-

8 AMBROS. (*In omnibus tribulationem*) Nunc oſtendit, quia idonei erant prædicatores; qui paſſi tribulationem non anguſtiabantur: id eſt, non tantum opprimebantur, ut cederent. Aporiabantur, id eſt, inopiam patiebantur, & aderat paſtor Deus. Dejiciebantur, id eſt, verberibus proſternebantur, nec mortificabantur.

9 (*Mors in nobis operatur*) Dubium non eſt, quia in martyribus Chriſtus occiditur. Unde vita qua reſurrexit a mortuis Chriſtus, mortali carni eorum præſtabitur.

10 (*Vita autem*) Hoc dicit, quia pro ſalute eorum morti ſubjiciebatur, habens eumdem ſpiritum; id eſt, communem cum illis, per quem fides firmatur; ſecundum quod ſcriptum eſt: *Credidi*, & quia credidit, audet prædicare hoc.

Contra duas Epiſt. Pel. c. 21. to. 7. 11 AUGUST. (*Habentes eumdem ſpiritum*) Quid eſt, eumdem ſpiritum, niſi quem juſti quoque habuerunt; qui iſta dixerunt?

12 LANFR. (*Eumdem ſpiritum fidei*) Quaſi quis dicat: cur patimini? Quia, inquit, de Deo loquimur. Cur ergo loquimini? Quia credimus in eum: omnes enim fideliter in eum credentes, loquuntur de eo: ſcriptum enim de David, quia propter hoc locutus eſt, quia credidit: quid inde? Nos, inquit, habemus ſpiritum fidei, quem habuit David.

13 (*Omnia propter vos*) Exponit quomodo conſtituentur in cœlis, omnia enim propter vos, ut veſtro exemplo gratia, id eſt, fides veſtra abundet cum gratiarum actione, & ſic conſtituamini in cœlis.

14 AMBROS. (*Omnia enim propter vos*) Apoſtolus perſecutiones & pericula pati non timuit, ut plures crederent; & abundans Dei donum, non per paucorum gratiarum actionem minueretur ad contumeliam Dei; ſed multis proficiens afflueret per multorum gratiarum actionem, ad gloriam Dei.

15 LANFR. (*Omnia enim propter*) Omnia enim propter vos inſtruendos patimur: ut gratia, id eſt, gratiarum actio, abundans actione gratiarum facta per multos, abundet in gloriam Dei. Quaſi diceret, ad hoc patimur ut exemplum patientiæ a nobis diſcatis; & Deo gratias referatis, & multi alii vobiſcum.

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

Expoſ. Pſ. 68. in enar. 2. part. to. 8 1 AUGUST. (*Ædificationem ex Deo*) Id eſt, immortalitatem præparatam nobis, qua induendi ſumus in fine, cum reſurrexerimus a mortuis. Et ait, *In quo nolumus expoliari, ſed ſupervestiri: ut abſorbeatur mortale a vita*, ſi fieri poteſt: ſic vellemus fieri immortales, ut jam veniret ipſa immortalitas; & modo ſicut ſumus * invitaret nos: ut mortale hoc noſtrum abſorbe-

* al. mutaret

domum non *carnali* manu factam *non temporalem*, ſed æternam in cœlis. Nam & in hoc ingemiſcimus (*id eſt*, *nullam domum ſuſpirantes*, *ut ibi eſſemus*, *ingemiſcimus eo quod nolumus expoliari ſpiritualibus donis*) habitationem noſtram, quæ de cœlo eſt, ſuperindui cupientes: *eandem enim carnem*, *quæ nunc eſt*, *in reſurrectione habituri ſumus*: *ſed ſuper eam immortalitate*, *incorruptione veſtiemur*. [3] Si tamen veſtiti, *quod ſuperinduemur*, & non nudi *bonis operibus* inveniamur. [4] *Repetit.*, *vel probatio a pari.* Nam & qui ſumus in hoc tabernaculo, *corpore*, ingemiſcimus gravati: eo quod nolumus expoliari, ſed superveſtiri, *ſimul cum Adam*; ut abſorbeatur, *id eſt*, *fiat immortale*, quod mortale eſt a vita. *Diceret*: *quis hoc poterit dare? Reſpondet*: Qui autem efficit nos in hoc ipſum, *ut immortalitate ſuperinduamur*, *in præſenti ſperando*, Deus *eſt*, qui dedit nobis pignus ſpiritus. *id eſt*, *arrham*; *quia efficiet*. Audentes igitur *ſumus* ſemper, & ſcientes quoniam dum ſumus in corpore, [5] peregrinamur a Domino (per fidem enim ambulamus, & non per ſpeciem, *id eſt*, *non per apertam viſionem*) audemus autem *mori*, & bonam voluntatem (*& ne objiciatur hoc audere*, *& hoc velle*, *quia non poteſt non eſſe*: *removet per hoc quod dicit*, *bonam voluntatem*) habemus magis [6] peregrinari a corpore, & præſentes eſſe ad Dominum. [7] Et ideo, *ut ſimus præſentes*, contendimus, ſive abſentes, *a conſpectu hominum*, *vel a Deo quantum in hoc mundo* ſive præſentes *conſpectui hominum*, *vel ante Deum*, placere illi. *Reſponſio*. Omnes enim nos manifeſtari oportet ante Tribunal Chriſti, [8] ut referat, *rationem reddat*, *vel primum ſuſcipiat*, unuſquiſque propria corporis, prout geſſit, ſive bonum, ſive malum. Scientes ergo, *ſcilicet hoc*, timorem Domini hominibus ſuademus: Deo autem, *quia pro terreno lucro non fecimus*, manifeſti ſumus. Spero autem & in conſcientiis veſtris, *quia pro terreno lucro non prædicamus*, manifeſtos nos eſſe, (*Excuſatio*.) Non iterum, *ut poſſitis contra pſeudo-Apoſtolos gloriari ſuper magiſterio noſtro*, *ideo* commendamus nos vobis, ſed occaſionem damus vobis gloriandi pro nobis, ut habeatis ad eos, *quod eis reſpondeatis*, qui in facie gloriantur, *quorum gaudium eſt præſentia tantum hominum*: *vel quorum gloria eſt in tantum extra*, & non in corde *bene agere*. [9] [10] Sive enim mente excedimus, (*id eſt*, *a Dei honore procedimus*: *vel arcana divinitatis prædicando*) Deo: *ad laudem Dei*. [11] Sive [12] ſobrii ſumus, vobis, *contemperantes condeſcendimus vobis mores veſtros inſtruendo*

retur, non per mortem corpus puniretur; ut in fine iterum reciperetur. Quamvis ergo a malis ad bona tranſeamus; tamen ipſe tranſitus aliquantum amarus eſt.

2 AMBROS. (*Ædificationem*) Corpus immortale ſignificat, cujus forma jam in cœlis eſt, in Domini corpore declarata.

3 (*Si tamen veſtiti*) Id eſt, ſi exeuntes de corpore Chriſtum induti fuerimus. In Chriſto enim baptizati, Chriſtum induimus, * ſive Spiritu ſancto erimus digni ſuper promiſſa cœleſti gratia.

* *al.* quem eum induti, ſive Spiritu ſancto dato nobis videbimus, erimus digni ſuperindui promiſſa cœleſti gloria.

4 [*Nam qui ſumus in tabernaculo*] Dicit nos gravatos paſſionibus corporis, poſtulationes ad Deum dirigere, ne ſimus nudi Spiritu ſancto. Tunc enim ſuperindui gloria poterimus, ſi exuti corpore, non deſpoliati a Spiritu ſancto fuerimus: ac ſic abſorbebitur mortale a vita, ne ultra poſſit mori, aut paſſionibus implicari: non enim dicendum eſt, abſorberi a vita; quia ad hoc ſurgit ut pœnis * arguatur.

* *al.* agatur

4 [*Peregrinamur a Deo*] Deus ubique eſt; ſed quia ſedes Dei in cœlis eſt, & illic ſemper videtur, ideo hic poſiti, ubi non videtur, peregrinari ab eo dicimur.

6 LANFR. [*Peregrinari a corpore*] Quia, inquit, non poteſt fieri, ut ad Deum eamus corpore, eligimus magis ſeparari a corpore, & præſentes eſſe ad Deum.

7 AMBROS. [*Et ideo contendimus*] Id eſt, ſive in vita poſiti, ſive ante Tribunal Chriſti præſentes placeamus ei.

Epiſt. 107. Vitali Cart. 8 AUGUST. [*Ut referat unuſquiſque*] Omnes adſtabimus ante Tribunal Chriſti; ut referat unuſquiſque ſecundum ea quæ per corpus geſſit; non ſecundum ea, quæ ſi diutius viveret, geſturus foret, ſive bonum ſive malum. Scimus etiam parvulos ſecundum ea quæ per corpus geſſerunt, recepturos vel bonum, vel malum. Geſſerunt autem non per ſeipſos, ſed per eos, qui pro illis reſpondentibus, & renuntiare diabolo dicuntur, & credere in Deum: Unde & in numero fidelium computantur, pertinentes ad ſententiam Domini dicentis; *Qui crediderit & baptizatus fuerit, ſalvus erit*.

de orando pro incredulis tom. 2. Marc. 16. c. 16.

9 [*Sive enim mente excedimus*] Quid eſt mente exceſſimus? Ut illa videamus quæ non licet homini loqui. Quid eſt temperantes ſumus vobis? *Non*, inquit, *judicavi me ſcire aliquid inter vos*, *niſi Chriſtum Jeſum*, *& hunc crucifixum*.

Tract. 7. in Evang. Jo. c. 6.

10 LANFR. [*Mente excedimus*] Mente excedere eſt, in divina contemplatione eſſe: & hoc dicit ſe propter Deum, non propter laudem hominum facere.

11 [*Sive ſobrii ſumus*] Sobrii erant Apoſtoli, cum ab illa altitudine cœleſtis contemplationis diſcedebant ad ordinandam vitam ſubjectorum. Et hoc dicit ſe propter utilitatem ſubjectorum facere, non propter humanam gloriam.

12 [*Sobrii ſumus*] Pro vobis, inquit, facimus, quia de vobis quaſi commendando nos, loquimur. Omnia enim propter vos facimus, quia ſive mente excedimus, id eſt, profunda divinitatis prædicamus; & hoc ad laudem Dei. Sive ſobrii ſimus, id eſt, ſubditorum vitam intermiſſa contemplatione, divina, humana contemperantes ordinamus.

endo. Charitas enim Chriſti urget nos: [13] æſtimantes hoc, quoniam ſi unus pro omnibus mortuus eſt; ergo omnes mortui ſunt *conſequitur quod omnes debent mori pro illo:* [14] & pro omnibus mortuus eſt Chriſtus: ut, & (*a ſimili*) qui vivunt, jam non ſibi vivant, *pro eo moriantur*, ſed ei, *ad honorem ejus*, qui pro ipſis mortuus eſt & reſurrexit. [15] Itaque, *ergo*, *quia ſurrexit*, nos [16] ex hoc neminem, *non novimus* ſecundum carnem *Chriſtum mortalem*, *vel quia ſurrexit:* [17] Et ſi cognovimus (*Reſpon. jam non novimus tantum hominem; etſi cognovimus opinione*) [18] ſecundum carnem Chriſtum, *mortalem primo*: ſed nunc jam non novimus *mortalem*, *ſed immortalem*. [19] Si qua ergo in Chriſto nova creatura: vetera, *id eſt*, *vitia* tranſierunt; *Si Chriſtus novus eſt immortalis, ergo vetera tranſierunt in nobis:* (*Surrexit, ergo non debemus vivere ſecundum carnem; ergo vetera tranſierunt: a pari, ſecundum carnem, & vetera ſunt paria*) ecce facta ſunt omnia nova, *id eſt*, *quia facti ſumus novi*. [20] Omnia autem ex Deo, qui nos reconciliavit ſibi per Chriſtum: & dedit, *poſtea commendavit*, nobis miniſterium reconciliationis, *prædicationem ad alios, poterat tunc reconciliare mundum per Chriſtum*. [21] Quoniam quidem Deus erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi, non reputans illis delicta ipſorum, *non eis repenſans ſecundum merita*, & poſuit in nobis verbum reconciliationis, *Prædicationem Evangelii*. Pro Chriſto ergo, *vice Chriſti*, legatione fungimur, *quia dedit nobis prædicare*, tamquam, *id eſt*, *vere*, Deo exhortante per nos: [22] [23] Obſecramus, *quia legati Chriſti ſumus*, pro Chriſto, *vice Chriſti*, reconciliamini Deo. [24] Eum, qui non noverat peccatum [25] pro nobis [26] peccatum fecit: *vel hoſtiam pro peccato*: ut nos efficeremur juſtitia Dei in ipſo.

13 (*Æſtimantes hoc*) Exiſtimamus, inquit, quia ſi Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, & omnes homines mori debent pro honore illius.

14 [*Et pro omnibus mortuus eſt Chriſtus*] Ergo quia Chriſtus mortuus eſt pro omnibus, neminem approbamus ſecundum carnem viventem. Etſi cognovit priuſquam in Chriſtum crederet Apoſtolus, ſecundum carnem novit eum, quia hominem tantum æſtimabat.

15 [*Itaque vos*] Id, eſt quia Chriſtus pro omnibus mortuus eſt, ut omnes pro honore illius moriantur. Ex hac conſideratione neminem novimus, id eſt, approbamus ſecundum carnem viventem, & ſua quærentem, & non quæ Jeſu Chriſti.

Lib. 11. contra Fauſtum c.7. t.6. * al. meditabatur — 16 AUGUST. [*Et hoc neminem*] Itaque nos amodo neminem novimus ſecundum carnem. Sed quia illorum ſecum vitam futuram, tamquam præſentem * meditabitur, qui reſurgentes commutabuntur. Amodo, inquit, neminem ſecundum carnem novimus, id eſt, tam certam ſpem tenemus futuræ noſtræ incorporationis & immortalitatis; ut amodo jam in ipſa notitia gaudeamus.

17 LANFR. (*Et ſi novimus*) Priuſquam in Chriſtum crederet Apoſtolus, ſecundum carnem cognoverat eum, quia tantummodo hominem æſtimabat.

Ibid. ante — 18 AUGUST. (*Secundum carnem*) Carnem namque hoc loco, non ipſam corporis noſtri ſubſtantiam, quam Dominus poſt reſurrectionem ſuam, carnem appellat, dicens: *palpate & videte, quia ſpiritus carnem & oſſa non habet, ſicut me videtis habere:* ſed corruptionem mortalitatemque carnis vult intelligi, quæ tunc non erit in nobis, ſicut jam in Chriſto non eſt.

Ibid. c. 8. — 19 (*Si qua ergo*) Omnis ergo nova creatura, id eſt, populus innovatur per fidem, ut habeat interim in ſpe, quod in re poſtea perficiatur. In Chriſto habet * etiam quod in ſe ſperat. Itaque vetera tranſierunt ſecundum ſpem; quia modo jam non tempus veteris Teſtamenti, quo temporale & carnale regnum expectetur a Deo; & facta ſunt omnia nova ſecundum eamdem ſpem, ut regnum cœlorum, ubi nulla erit mors atque corruptio, promiſſum teneamus. * al. jam

20 AMBROS. (*Omnia autem ex Deo*) Quamvis nos Chriſtus redemerit, omnia tamen ex Deo.

21 AUGUST. (*Quoniam quidem Deus*) Deus, inquit, erat in Chriſto mundum reconcilians ſibi quia *Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis:* ut non ſolum Deus in illo eſſet; ſed etiam ipſe Deus eſſet. — Enar. Pſal. 68. conc. 1. to. 8.

22 (*Obſecramus pro Chriſto*) *Obſecramus*, inquit, *pro Chriſto;* id eſt, tamquam vos Chriſtus obſecret: quid? reconciliamini Deo.

23 AMBROS. (*Obſecramus*) Ideo obſecrat, ne aliqua negligentia, medicinæ gratia effectu careat: quoniam adeſt tempus, quo morbis mortalibus medicina poſſit infundi. — Tract. 41. in Joan. ante med. to. 9.

24 AUGUST. (*Eum qui non noverat*) Noverat enim per ſapientiam, non noverat per experientiam. — Lib. 1. contra adverſ. legis & Prophet. c. 14. to. 6.

25 (*Pro nobis peccatum fecit*) Hoc eſt, ſacrificium pro peccatis, per quod reconciliari valeremus. Ipſe eſt ergo peccatum, ut nos juſtitia, nec noſtra, ſed Dei; nec in nobis, ſed in Deo: ſicut ipſe fuit peccatum, non ſuum, ſed noſtrum; nec in ſe, ſed in nobis conſtitutum. Similitudinem carnis peccati, in qua crucifixus eſt, demonſtravit. Hæc eſt illa juſtitia Dei: non qua ipſe juſtus eſt, ſed qua nos ab eo facti. — Lib. Ench. ad Lauren. c. 41. to. 3.

26 LANFR. (*Peccatum fecit*) Ordo. Deus Pater Chriſtum peccatum, id eſt, hoſtiam pro peccato; ut nos efficeremur juſtificati in ipſo, id eſt, in fide Jeſu Chriſti.

CAPUT SEXTUM.

ADjuvantes autem (*ſcilices vos, vel Deum, ut in Prima; Dei enim adjutores ſumus*) exhortamur, ne in vacuum [1] gratiam Dei recipiatis, *Chriſtum paſſum, & ſalvare paratum: vel remiſſionem peccatorum, quam in vacuum recipit, qui ſe poſtea in bonis operibus non exercet.* [2] Ait enim: [3] tempore accepto exaudivi te, & in die ſalutis adjuvi te. Ecce nunc tempus acceptabile: ecce nunc dies ſalutis. [4] Nemini dantes ullam offenſionem, *id eſt, exemplum pravitatis, quod videntes offendere poſſit*, ut non vituperetur miniſterium noſtrum; *Chriſtiana Religio, doctrina Apoſtolorum:* ſed in omnibus exhibeamus noſmetipſos ſicut Dei miniſtros, (*vel hortamur vos nemini dantes ullam offenſionem vel prædicando, vel male vivendo*) in multa patientia (*habita ſcilicet in his, quæ ſequuntur*) in tribulationibus, in neceſſitatibus, *penuria*, in anguſtiis, *compedibus, vel aliis vinculis*, in plagis, in carceribus, [5] in ſeditionibus, [6] in laboribus, *voluntariis, vel coactis*, in vigiliis, *ſimiliter vel voluntariis, vel coactis*, in jejuniis; *exhibeamus nos, inquam, Dei miniſtros.*, in caſtitate, in ſcientia, *legis & Evangelii*, [7] in longanimitate, *in expectatione promiſſorum Dei, cum alacritate mentis*, in ſuavitate (*ſuavis erat, quia ſicut arguebat, ita & blandiebatur*) in Spiritu ſancto, in charitate non ficta, in verbo veritatis, (*verbum veritatis in ejus doctrina, quia non aliud tradebat, quam a Deo acceperat*) [8] in virtute Dei, [9] [10] [11] per arma juſtitiæ [12] a dextris, & a ſiniſtris, *in proſperis, & in adverſis;* per gloriam, (*exponit a dextris, & a ſiniſtris*) & [13] ignobilitatem; per infamiam, & bonam famam; [14] ut ſeductores, & veraces; ſicut qui ignoti, *putamur non noſci a Deo*, & cogniti *Deo*: quaſi morientes, & ecce vivimus: *id eſt, libertati*: ut caſtigati, *a Deo, vel ab hominibus*, & non mortificati: quaſi triſtes, ſemper autem gaudentes: ſicut egentes, multos autem locupletantes: tamquam nihil habentes, & omnia *ideo* poſſidentes. [15] [16] Os noſtrum patet ad vos, *id eſt, multa loquimur vobis*,

o Co-

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 LANFR. (*Gratiam Dei*) Gratiam Dei vocat remiſſionem peccatorum; quam in vacuum recipit, quiſquis ſe in bonis operibus poſtea non exercet.

2 (*Ait enim*) In Iſaia ſic loquitur: *In tempore placito exaudivi te; & in die ſalutis auxiliatus ſum tui.*

3 (*Tempore accepto, &c.*) Diceret quis: eſt tunc aliquid gratia Dei? Eſt: quia exaudire Domini tempore accepto, & adjuvare eſt. Et hoc probat ab effectu, quia exaudit, & adjuvat. Item hoc ab auctoritate; Ipſe enim dixit tempore accepto, &c.

4 AMBROS. (*Nemini dantes*) Vigilantia ſua omnem amputat offenſionem, ne miniſterium ejus vituperetur; vituperaretur enim, ſi quæ doceret, operibus non compleret.

5 (*In ſeditionibus*) In tantum Deo devotus erat, ut nec ſeditio fiduciam, quam in Deo habebat, minueret.

6 (*In laboribus*) Manibus enim laborabat, ne cui gravis eſſet.

7 AMBROS. (*In longanimitate*) Grandis animi erat in bajulandis infirmitatibus fratrum.

8 (*In Virtute Dei*) Virtus in eo erat, quæ per ſigna & prodigia idoneum ſe miniſtrum probabat.

9 (*Per arma juſtitiæ*) Liberum ſe fuiſſe ſignificat fidelibus, & incredulis; dum his qui Evangelium gloriam, & eis qui ignobilitatem putabant, & his qui fidei bonam famam, & qui malam faciebant, integrum & conſtantem ſe præbuit.

Enarr. in Pſ. 93. n. 8.

10 AUGUST. (*Per arma*) Malitia enim iniquorum ſiniſtra ſunt arma juſtorum, ſicut idem dicit: *Per arma juſtitæ dextera & ſiniſtra;* Id eſt, per gloriam & ignobilitatem atque ita deinceps cuncta exequitur. Dextera arma demonſtrans gloriam, bonam famam, veritatem, * quod cognoſcebantur, quod videbant, quod non mortificabantur, quod gaudebant, quod multos ditabant, quod omnia poſſidebant. Siniſtra vero quod ignobiles & malæ famæ habebantur, quod ſeductores putabantur, quod ignorabantur, occidebantur, coercebantur, contriſtabantur, egere ac nihil habere videbantur.

* al. qua

11 LANFR. (*Per arma*) Per arma juſtitiæ ſi muniti in proſperis & adverſis; & ſive glorioſi ſive viles, ſeu infames, ſive bonæ famæ habeamur.

12 (*A dextris, & a ſiniſtris*) Exhibeamus nos, ſcilicet Dei miniſtros habendos juſtitiam, quaſi libram, ut non pendeamus in hanc partem, vel in hanc, id eſt, non frangamur adverſis, nec elevemur proſperis.

13 (*Ignobilitatem*) Per gloriam exhibeamus nos ſicut Dei miniſtros, ne extollamur, & per ignobilitatem, id eſt, vilitatem, ſi viles habiti ſimus, ne frangamur.

14 [*Ut ſeductores*] Quaſi diceret. Non eſt mirandum, ſi vituperamur, & laudamur; quia alii putant nos ſeductores, alii veraces; & alii neſciunt, & cætera quæ ſequuntur.

15 [*Os noſtrum patet ad vos*] Redarguit avaritiam eorum: & dicit eos a ſe non accepiſſe tenacitatis exemplum; quia cor ſuum in dando amplum, & dilatatum eſt.

16 AMBROS.] *Os noſtrum patet ad vos*] Hoc libertatis cauſa loquitur, & puræ conſcientiæ. * Male enim ſibi conſcia mens loqui trepidat, ſenſum perdit, in verbis errat.

* al. mali

o Corinthii, cor noſtrum dilatatum eſt, *vel in prædicando*, *vel in dando*. [17] [18] Non anguſtiamini in nobis: *exemplo noſtri non eſtis avari*: anguſtiamini autem in viſceribus veſtris, *id eſt*, *a vobis accepiſtis illud vitium*: eamdem autem, *ſcilicet quam & nos homines*, habentes (*diaſirtica locutione*) remunerationem (*ne putarent ironice dixiſſe addit*) [19] tamquam filiis dico, dilatamini & vos, *eſtote benigniores*. Nolite jugum *avaritiæ* ducere cum infidelibus, *id eſt*, *nolite ſimiles eſſe infidelibus*. Quæ enim participatio juſtitiæ (*qualitates pro qualibus*) cum iniquitate? Aut quæ ſocietas luci ad tenebras? Quæ autem conventio Chriſti ad Belial? Aut quæ pars fideli cum infideli? Qui autem conſenſus templo Dei cum idolis? [20] Vos enim eſtis templum Dei vivi: ſicut dicit Deus [21] quoniam inhabitabo in illis, & inambulabo inter eos, & ero illorum Deus, & ipſi erunt mihi populus. [22] Propter quod, *quia templum Dei eſtis*, exite *mente* de medio eorum, & ſeparamini, dicit Dominus: *nolite jugum ducere cum infideli*: [23] & immundum ne tetigeritis, *id eſt*, *ne commiſceamini malis*: *ecce fructus*, & ego recipiam vos: & ero vobis in patrem, & vos eritis mihi in filios, & filias, dicit Dominus omnipotens.

CAPUT SEPTIMUM.

HAs ergo habentes promiſſiones, (*ſcilicet recipiet nos ſi immundum non tangamus*) chariſſimi, mundemus nos ab omni inquinamento carnis, & ſpiritus, *id eſt*, *carnalis vitii*, *& ſpiritualis nequitiæ*, perficientes ſanctificationem *noſtri* in timore Dei, *id eſt*, *perficientes ea*, *quibus ſancti efficiamur*. Capite nos *in exemplum per noſtram admonitionem*. [1] Neminem læſimus, *ſicut pſeudo-Apoſtoli ſubditorum bona devorando*, neminem *pravo noſtri exemplo* corrupimus, neminem *adulando* circumvenimus. [2] Non ad condemnationem veſtram dico, *non ideo dico ut aliquibus horum læſiſſetis*, *unde vos condemnem*. [3] Prædiximus enim [4] quod in cordibus noſtris eſtis ad commoriendum, & ad convivendum, *quia diligo vos in tantum*, *ut vivere*, *& mori velim vobiſcum*, *ſi fieri poſſet*. [5] Multa mihi fiducia eſt, apud vos, multa mihi gloriatio *apud alios* pro vobis, repletus ſum *pro vobis* conſolatione, ſuperabundo gaudio *propter vos* in omni tribulatione noſtra. Nam (*oſtendit ſe tribulationem habuiſſe*, *nam in Macedonia*, *& Aſia*) & cum veniſſemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro noſtra, ſed omnem tribulationem paſſi ſumus: [6] ſoris pugnæ *ab infidelibus*, *vel in meo corpore*: [7] intus timores. Sed qui conſolatur humiles, conſolatus eſt nos Deus

in

17 [*Non anguſtiamini*] Hoc, dicit, non erat magiſtris adſcribendum, ſi diſcipuli male uterentur; quia quod pertineret ad magiſtros non tacuerit.

18 Lanfr. [*Non anguſtiamini*] Id eſt, in nobis non videtis anguſtiæ, & tenacitatis exemplum; ſed hujus vitii fomes eſt in viſceribus veſtris.

19 [*Tamquam filiis dico*] Ordo. Tamquam filiis dico habentes eamdem remunerationem ſcilicet, quam nos habemus.

20 [*Vos enim eſtis templum*] Probat quia jugum ducere cum infidelibus æquipollenter. Nullum templum Dei debet habere conſenſum cum idolis: vos autem eſtis templum, quia ipſe habitat in vobis. Ipſe enim dixit, inhabitabo in vobis: propter quod exite de medio eorum: id eſt, ergo nolite jugum ducere cum infidelibus. Utitur autem verbis Prophetæ pro ſuis.

21 [*Quoniam inhabitabo*] Et Joel ſic dicit: *Ponam tabernaculum meum in eis; & ego ero eis Deus; & ipſi erunt mihi populus.*

22 [*Propter quod exite*] In Iſaia ſic legitur: *Recedite*, *recedite*, *exite inde*, *pollutum nolite tangere*. Iſai. 52.c.11

23 August. [*Immundum ne tetigeritis*] Quid eſt tangere immundum, niſi conſentire peccatis? Quid eſt autem exire inde niſi facere quod pertinet ad correptionem malorum? Serm. 18. de verb. Domini c. 20.

COMMENTARIUS IN CAPUT VII.

1 AMbros. [*Neminem læſimus* [Pſeudo enim Apoſtoli nocebant illis, corrumpentes ſenſus illorum circumventione aſtuta.

2 Lanfr. [*Non ad condemnationem*] Id eſt, non propterea commemoro, ut callide dicam vos feciſſe quod me feciſſe nego.

3 [*Prædixi enim*] Superius dixit: *Epiſtola noſtra vos eſtis*, *ſcripta in cordibus veſtris*.

4 Ambros. [*In cordibus noſtris*] Id eſt, participes vult eos habere, & ad præſentes paſſiones pro Chriſto, & ad futuram vitam.

5 [*Multa mihi fiducia*] Fiducia hæc, de primæ Epiſtolæ correptione eſt: quam non aſpere ſuſceperunt, fiduciam dederunt admonendi ſe.

6 [*Foris pugnæ*] Pugnæ enim erant corpori, dum cædebantur: animo timores. Illic enim timor, ubi intellectus eſt. Sed hic timor propter credentes, ne paſſione ejus ſcandalizarentur.

7 Lanfr. [*Intus timores*] A falſis fratribus; vel ne paſſio mea perterreret fratres: id eſt, metuens ne converſi noviter, videntes afflictionem noſtram ad ſuum, id eſt, qui fuit Judæus, ad Judaiſmum, Gentilis ad gentilitatem converterent.

in adventu Titi. Non ſolum autem in adventu ejus, ſed etiam in conſolatione, qua conſolatus eſt in vobis: [8] referens nobis veſtrum deſiderium, *videndi me*, veſtrum fletum, *pœnitendo*, veſtram [9] æmulationem pro me, *addiſcentes charitatem, vel imitationem mei;* ita ut *ex miſſione Epiſtolæ, vel ex ſupra dictis*, magis gauderem. Quoniam & ſi contriſtavi vos in [10] Epiſtola *priore*, non me *modo* pœnitet: etſi *prius* peniteret, videns quod Epiſtola illa *prior* (etſi ad horam) vos contriſtavit; nunc gaudeo: non, *ſed non propter hoc*, quia contriſtati eſtis, ſed quia contriſtati eſtis ad pœnitentiam. [11] Contriſtati enim eſtis ſecundum Deum, ut in nullo, *quod* præcepimus [12] [13] detrimentum (*quin executi eſtis*) patiamini, *ſcilicet detrimentum animæ in futuro*, ex nobis, *id eſt, ex noſtris præceptis non adimpletis*. [14] Quæ enim (*reſponſio*) ſecundum Deum triſtitia eſt, penitentiam in ſalutem ſtabilem, *æternam* operatur: xv. ſæculi autem (*a contrario*) triſtitia mortem operatur. [15] Ecce enim (*alia probatio per partes ſalutis*) hoc ipſum ſecundum Deum contriſtari vos [16] quantam *maximam* in vobis operatur ſollicitudinem *bene operandi: hoc eſt, ſalutem; nam operatur ſollicitudinem, quæ cauſa eſt ſalutis: nec tantum hoc*, ſed defenſionem, *contra Deum: nec tantum hoc*, ſed indignationem, *de peccatis: nec tantum hoc*, ſed timorem Dei: *nec hoc tantum*, ſed *etiam* deſiderium, *reformationis: nec hoc tantum*, ſed *etiam* æmulationem *boni, nec hoc tantum*, ſed *etiam* vindictam, *afflictionem peccatorum. Ergo quia hoc, & hoc feciſtis* in omnibus *aliis bonis* exhibuiſtis vos, [17] incontaminatos eſſe negotio, *qui fornicatorem excluſiſtis*. [18] Igitur, & ſi ſcripſi vobis, non *tantum* propter eum, qui fecit injuriam *id eſt, qui uxorem patris accepit*, nec propter eum, qui paſſus eſt, *id eſt, patrem, cujus uxor ablata eſt*: ſed, *ſcilicet ſcripſi*, ad manifeſtandam ſollicitudinem noſtram, quam habemus pro vobis *de corruptione veſtra* coram Deo, *ut placeat Deo*, [19] ideo, *quia incontaminati fuiſtis*, conſolati ſumus. In conſolatione autem noſtra, abundantius magis gaviſi ſumus ſuper gaudio Titi, quia *ſuper veſtra ſpirituali bona converſione* refectus eſt ſpiritus ejus ab omnibus vobis; & ſi quid [20] apud illum de vobis gloriatus ſum, *gloriando de vobis locutus ſum, cum ipſe viderit*, non ſum confuſus: *id eſt, mentitus:* ſed ſicut [21] omnia vobis in veritate locuti ſumus; ita & gloriatio noſtra, quæ fuit ad Titum, veritas facta eſt, & viſcera ejus abundantius in vobis ſunt: reminiſcentis omnium veſtrum obedientiam, *ſcilicet* quomodo cum timore *animi* & tremore *corporis* excepiſtis illum. Gaudeo quod in omnibus confido in vobis.

CAPUT OCTAVUM.

H*Ortatur eos ad beneficentiam per exempla Macedonum*. Notam autem facimus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ eſt in Eccleſiis Macedoniæ, (*collationem dicit*,

8 AMBROS. [*Referens nobis*] Nuntiavit Titus deſiderium habere illos emendandi ſe: flere, quia peccaverunt: æmulationem habere pro Apoſtolo, quoniam addiſcentes charitatem ejus erga ſe, cœperunt illum defendere contra adverſarios.

9 LANFR. [*Æmulationem*] Id eſt, qualiter alter æmulatur deſiderium alterius, ut me videatis.

10 [*Epiſtola illa*] Ordo, illa vos contriſtavit, etſi ad horam.

11 [*Contriſtati enim*] Demonſtratio de qua pœnitentia dicat: eſt enim & mala pœnitentia.

12 (*Detrimentum*) Detrimentum auditor ex prædicatione doctoris patitur; quando præceptis ejus inobediens exiſtit, & pro priori peccato, peccatum inobedientiæ addit.

13 AMBROS. (*Detrimentum*) Id eſt, ut omnia noſtra affectum habeant in vobis, etiam quod contriſtavimus vos.

14 LANFR. (*Quæ enim ſecundum*) Alia ratio quod ſecundum Deum contriſtati ſunt.

XV. (*Sæculi autem triſtitia*) Sæculi autem triſtitia eſt dolere, quod ſua tribuat, aliena non rapiat, & cætera in hunc modum.

15 (*Ecce enim*) Alia ratio ejuſdem rei.

16 AMBROS. [*Quantam in vobis*] Solliciti enim ſunt, ne denuo peccent, & defendunt ſe ab infeſtatione dæmonum; indignantur in ſe, vel in alios peccantes timent, quia peccaverunt: deſiderant ſe reformare; & incipiunt pati zelum bonorum operum perficiendorum; & quod deliquerunt, vindicant in ſeipſos.

17 LANFR. [*Incontaminatos eſſe in negotio*] In quo vindicandum præcepit in eum qui uxorem patris accepit.

18 AMBROS. [*Igitur ſcripſi vobis*] Oſtendit magis ſcripſiſſe propter Eccleſiam; quia in uno male agente, multi confunduntur: & in uno contumeliam patiente, multi indignantur. Emendando ergo injuſtos, & pollutos ſanctificando; & Eccleſias reconciliando: totius populi ſollicitudinem in ſe habere demonſtrat.

19 LANFR. [*Ideo conſolati*] Et propter adventum Titi, & propter bonum ſtudium veſtrum.

20 [*Apud illum de vobis*] Apud Titum gloriatus eſt Apoſtolus de Corinthiis, dicens eos benignos eſſe.

21 [*Omnia de vobis*] Id eſt, ſicut vera locuti ſumus vobis de aliis; ita vera locuti ſumus Tito de vobis.

cit, quam Macedones ſanctis Jeruſalem dederant) quod in multo experimento, *uſu*, tribulationis abundantia gaudii ipſorum fuit, *id eſt, dum maxime pro Chriſto tribularentur, in hoc ipſum gaudebant*; & [1] altiſſima, *maxima, vel exaltant eos*, [2] paupertas eorum abundavit in divitias ſimplicitatis eorum: *id eſt, largitatis, ſeu abundavit in divitem ſimplicitatem, hoc eſt tam libenter dabat pauper ac ſi dives eſſet*: quia *id eſt, teſtor illis*, ſecundum virtutem *eorum, id eſt, rei veritatem*, [3] teſtimonium illis reddo, & ſupra virtutem, *poſſe ſuum*, voluntarii fuerunt, cum multa exhortatione [4] obſecrantes nos gratiam, (*ſcilicet quam daret ſanctis qui ſunt Hieruſalem*) & communicationem miniſterii, *adminiſtrationis*, quod fit in ſanctos. Et non *tantum dederunt*, ſicut ſperavimus, ſed ſemetipſos *per fidem* dederunt, primum Domino, deinde nobis, *ad faciendum quicquid vellemus*, per voluntatem Dei; ita [5] ut *hortarentur nos ad hoc, ut* rogaremus Titum, ut quemadmodum cœpit, ita & *prædicatione* perficiat in vobis, *vos, quales ſunt Macedones*, etiam, *ſicut alias*, gratiam iſtam *dandi*. Sed ſicut in omnibus, *nec illum tantum rogavi; ſed & vos rogo, ut in hac gratia abundetis ſicut in omnibus* abundatis fide, & ſermone, & ſcientia *Evangelii*, & omni ſollicitudine, inſuper & charitate veſtra in nos; ut & in hac gratia abundetis. Non quaſi imperans dico: [6] ſed *ſcilicet dico*, per aliorum, *id eſt, Macedonum vel aliorum ſanctorum* ſollicitudinem, etiam veſtræ charitatis ingenium, *ſtudium*, bonum comprobans, *probum faciens, & hoc debetis facere: & reddit cauſam* [7] Scitis enim gratiam Domini noſtri Jeſu Chriſti, quoniam propter vos egenus factus eſt, cum eſſet dives, ut illius inopia vos divites eſſetis. Et conſilium in hoc do: *ut faciatis*: hoc enim vobis utile eſt, qui non ſolum facere, *quod boni poteſtis*, ſed & velle, *quod boni non poteſtis facere*, cœpiſtis ab anno priore: nunc vero & facto *illud velle* perficite: ut quemadmodum promptus eſt animus voluntatis ita ſit *promptus animus* & perficiendi ex eo, *ſecundum id*, quod habetis. *Ecce cur acceptum eſt Deo, ſi ſit voluntarie*. [8] Si enim voluntas prompta eſt *facere*; ſecundum id quod habet, accepta eſt *Deo*, [9] non *tantum* ſecundum id quod non habet. Non enim, *ſcilicet impero*, ut aliis ſit remiſſio, *refectio ex noſtris, ut vos deficiatis*, vobis autem tribulatio, [10] ſed *dico ut* ex æqualitate, In præſenti tempore, [11] veſtra abundantia illorum inopiam ſuppleat: ut & illorum *meritorum* abundantia veſtræ inopiæ ſit *in futuro* ſupplementum, [12] ut *nunc & tunc* fiat æqualitas, *ſufficientia vobis & ipſis*, ſicut ſcriptum

COMMENTARIUS IN CAPUT VII.

1 AMBROS. [*Altiſſima paupertas*] Cum tenuea eſſent facultatum ſubſtantia, animus dives inventua eſt; ita ut eum lachrimis offerrènt, & ſic cogerent accipi a ſe, quod accipiendum non videbatur: quia plus erat, quam poterat eorum ſubſtantia.

2 LANFR. [*Paupertas eorum*] Pauperes erant rerum terrenarum; ſed divites ſimplicitatis & benignitatis.

3 [*Teſtimonium*] Ordo. Teſtimonium aliis reddo; quia ſecundum virtutem.

4 [*Obſecrantes nos*] Id eſt, precati ſunt me, ut permitterem eos gratiam & communicationem facere de ſubſtantia ſua, in hanc eleemoſynam, quæ fit in ſanctos qui ſunt Hieroſolymis.

5 [*Ut rogaremus Titum*] In tantum, inquit, largitate eorum provocati ſumus, ut rogaremus Titum; ut ſicut cœpit prædicatione & admonitione ſua, perficiat in vobis gratiam, id eſt, largitatem iſtam.

6 AMBROS. [*Sed per aliorum*] Exhortatur ut penuriam patientibus mittant ſumptus; & per eorum ſollicitudinem, quam revelent, bonum animum ſuum oſtendant.

7 LANFR. [*Scitis enim gratiam*] Quaſi diceret: Propter amorem Chriſti libenter debetis largiri: quia ipſe dives, propter vos pauper factus eſt.

8 AMBROS. [*Si enim voluntas*] Quoniam Corinthii ad hoc opus provocantur: hoc eis indicitur; ut non plus trib.ant quam poſſunt: ne plus forte offerentes coacti, non voluntarii, viderentur ſine mercede futuri: quia qui coactus aliquid facit, mercedem non habet.

9 LANFR. [*Secundum id quod, &c.*] Vel ille dat ſecundum quod non habet, qui de quinque ſolidis, dat quatuor; quod faciendum eſt illi, qui habet decem libras, vel hujuſmodi. Diceret aliquis, non valet ſi darent ſecundum quod habeant: Illi enim Macedones, pluſquàm poſſet eorum pati facultas, dederunt: ad hoc reſpondet. Si enim, &c. Quod eſt, qui vult dare ſecundum id quod habet, acceptus eſt Deo, non tantum ille qui vult facere ultra quam habet. Vel ita: voluntas prompta facere ultra quam poſſit, ſecundum id quod vult, eſt accepta, non ſecundum quod poteſt.

10 AMBROS. [*Sed ex æqualitate* [Non enim plus exigitur, quam ſibi debent retinere: *quia diliges*, inquit, *proximum tuum ſicut teipſum*.

11 (*Veſtra abundantia*) Id eſt, Hi qui facultates habent, miniſtrent ſanctorum inopiis; ut iterum illic ſancti ubi ſunt divites, & iſti inopes, communicent his, quaſi vicem rependentes miniſterio illorum.

12 (*Ut fiat æqualitas*) Hæc eſt æqualitas, ut quia iſti in hoc tempore miniſtrant ſanctis, * reddant illis vices in futuro. * *al.* reddantur

ptum eſt, *in Exodo 16.* [13] [14] Qui multum, non abundavit: *ſcilicet collegit de manna, non plus habuit:* & qui modicum, non minoravit, *ſcilicet collegit, non minus habuit: Ita qui multum pecuniæ collegit in præſenti ut Corinthii, non ſolus habeat; immo aliis impertiat. Ad hoc quod dixit rogavimus Titum*. Gratias autem ago Deo, qui dedit eamdem *quam habeo* ſollicitudinem pro vobis in corde Titi, quoniam *meam* exhortationem quidem *prius, audiens libenter* ſuſcepit: *& non tantum audivit:* ſed cum ſollicitior eſſet, ſua voluntate profectus eſt ad vos. Miſimus etiam cum illo fratrem noſtrum, *Barnabam*, cujus laus eſt in Evangelio per omnes Eccleſias: non ſolum autem, *laus eſt ei in Evangelio, id eſt, non ſolum electus in prædicatione*, ſed & ordinatus eſt ab Eccleſiis, *a fidelibus Eccleſiæ, id eſt, Apoſtolis*, comes peregrinationis noſtræ, *ut mecum ferat*, in hanc gratiam *collectionis*, quæ miniſtratur [15] a nobis ad Domini gloriam, *gratiam dico*, & deſtinatam *ad* voluntatem noſtram: [16] [17] devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ miniſtratur, *portatur ſanctis*, a nobis *ut vacent Deo, in Domini gloriam. Ideo mittimus illos* [18] [19] Providemus enim bona non ſolum coram Deo, *quod eſt ſi ſolus Apoſtolus pecuniam ferret, non hic forſitan crederetur, cum ipſe nihil fraudaret*, ſed etiam coram hominibus. Miſimus autem cum illis & fratrem noſtrum *Timotheum*, quem probavimus in multis ſæpe ſollicitum eſſe: nunc autem multo ſollicitiorem, confidentia multa *habita* in vos, ſive [20] pro Tito, qui eſt ſocius meus, & in vos adiutor, ſive fratres noſtri, Apoſtoli Eccleſiarum, (*forſe quidam Apoſtoli bona illorum referendo commendabant illos*.) gloria Chriſti, *quibus Eccleſiis glorificatur Chriſtus. Quia tales ſunt*. [21] Oſtenſionem ergo, quæ eſt, charitatis veſtræ, & noſtræ gloriæ pro vobis, *quia charitas eorum gloria eſt Apoſtoli*, in illos *quos mittimus*, oſtendite, *charitative recipite illos*, in faciem Eccleſiarum, *ut ſitis exemplar*.

CAPUT NONUM.

R*Eſponſio. De recepsione illorum ſcripſi vobis, & non de collectione;* Nam de miniſterio, quod fit in ſanctos, ex abundanti, *ſuperfluum*, eſt mihi ſcribere vobis. *Ecce cur*. Scio enim promptum animum veſtrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones (*dicens Apoſtolus Macedones, Achaiam paratam dicit; ut inde Corinthii parati inveniantur*) [1] Quoniam & Achaia parata eſt ab anno præterito, & *ſic* veſtra æmulatio provocavit plurimos. Miſi autem *præfatos* fratres: ut ne quod gloriamur de vobis, *id eſt, gloriati ſumus de vobis apud vos*, evacuetur (*quod eſſet, ſi non paraſſent illud*) in hac parte, *in referenda communione*, ut (quemadmodum dixi) parati ſitis: ne cum *ad vos* venerint Macedones mecum, & invenerint vos imparatos

13 (*Qui multum non.*) Plus habent ſancti in ſpe futuri ſæculi, quam hi qui hoc tempore videntur divites; & tamen æquabuntur illic utrique; ut ſicut beneficio horum, ſanctorum inopia ſuſtentatur; ita beneficio ſanctorum divites fiant hi in futuro ſæculo, in quo videntur pauperes.

14 Lanfr. (*Qui multum*) Qui multum ſæpe collegerat, id eſt, amplius quam gomorum non abundavit, id eſt, non plus habuit quam gomorum; & qui modicum ſcilicet collegerat, id eſt, minus habuit quam gomorum. In Exodo autem ita habetur: *Nec qui plus collegerat, habuit amplius; nec qui minus paraverat, reperit minus*.

15 (*A nobis ad Domini gloriam*) Ordo. A nobis deſtinatam, ad Domini gloriam, & ad voluntatem.

16 (*Devitantes hoc*) Quaſi diceret. Ideo miſimus fratrem boni teſtimonii cum Tito; ne quis vituperet nos in hac * Epiſtola, elemoſyna; dicens nos ex ea aliquid ad noſtrum opus retinere.

* Epiſtola redundat, vel ſane inter parentheſin.

17 Ambros. (*Devitantes hoc*) Ideo hoc ſubjecit, ne negligens circa curam ſanctorum judicaretur, ſi ſegnius hoc ageret.

18 (*Providemus enim bona*) Providet bona coram Deo, dum quod jubet Deus circa miniſteria ſanctorum, fieri docet coram hominibus: quia tales mittit ad hoc opus exhortandum, qui probitate ſua non faciant eis ſcandalum.

19 Lanfr. (*Providemus enim*) Ideo, inquit, miſimus eos, ne miniſterium noſtrum vituperetur, exiſtimando nos eſſe fures, poſtquam viderint tot bonos quibus accommodatur, vel propter hoc mittimus tot, ne dicamur negligere illud mittendo unum, & exiſtimari eſſe fur, vel negligere illud: bonum eſt nos evitare, ne ſimus cauſa malæ exiſtimationis eorum: & hoc eſt quod dicit; *Providemus enim bona, &c.*

20 (*Pro Tito*) Dicit fratrem, quem mittebat multam fiduciam habere in eis, quia Titum & alios Apoſtolos bene tractaverunt.

21 [*Oſtenſionem*] In illis, inquit, quos vobis mittimus, oſtendite quam charitatem habeatis; & quæ bona ſit gloriatio veſtra pro nobis.

COMMENTARIUS IN CAPUT IX.

1 AMbros. [*Quoniam Achaia parata*] Poſt Macedonas, Achaiam dicit paratam. Deinde ut Corinthii fiant parati.

paratos, [2] erubeſcamus nos *de hoc quod gloriati ſumus de vobis*. (ut non dicamus vos in hac ſubſtantia, *collatione*. (*Quod eſſet, ſi non paraſſent illud*) *Et ne erubeſcamus vobiſcum*, neceſſarium ergo extitimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, [3] & præparent, *parari faciant a vobis*, repromiſſam benedictionem hanc (*dona pecuniæ*) paratam eſſe ſic, (*datam voluntarie*) quaſi benedictionem, non tanquam avaritiam, *non invite datam*. Hoc autem dico, *quia avare non debetis dare; ideo quia* : Qui parce ſeminat, *avare dat*, parce *nihil*, & metet: & [4] qui ſeminat, *hilariter dat*, in benedictionibus, *largitate*, de benedictionibus & metet. *Et propter hoc*, Unuſquiſque prout deſtinavit, *ſive multum, ſive parum*, in corde ſuo: *det* non ex triſtitia, aut ex neceſſitate, *id eſt*, *coactione*, *ſed hilaritate:* Hilarem enim datorem diligit Deus. *Et ne timeatis deficere*. Potens eſt autem, *enim*, Deus omnem gratiam, *ſpiritualem & corporalem*, abundare facere in vobis: (*ne quis diceret, ſi darem quæ habeo, poſtea egerem, ſubjunxit ; potens eſt Deus omnem gratiam abundare facere : id eſt, juſtificationem, & copiam rerum tribuere*) ut in omnibus ſemper omnem ſufficientiam *corporis, & animæ* habentes, abundetis in omne opus bonum, ſicut ſcriptum eſt: *in Pſalmo* 111. Diſperſit, dedit pauperibus: [5] juſtitia ejus manet in ſæculum ſæculi. *Deſcriptio pro deſcripto*. [6] Qui autem adminiſtrat ſemen *quod det ſeminanti*, *danti*: & panem, *copiam rerum*, ad manducandum, *dato illo*, *vobis* præſtabit: [7] &, *ut aliis ſubminiſtrare poſſitis*, multiplicabit ſemen veſtrum: & augebit (*Repetitio*) incrementa frugum juſtitiæ veſtræ: *bona opera, quibus juſtificemini :* ut in omnibus (*Repetitio*) locupletati abundetis in omnem ſimplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo, *id eſt*, *miniſterium noſtrum*, *operante ſimplicitate veſtra*, *operatur gratiarum actionem Deo*. Quoniam (*gratiarum actionem exponit*) miniſterium, *id eſt*, *adminiſtratio dationis*, hujus officii, *ſimplicitatis veſtræ*, [8] non ſolum ſupplet ea quæ deſunt ſanctis, *eſt ſupplementum inopiæ ſanctorum*, ſed etiam abundat per multas gratiarum actiones in Domino, *id eſt*, *propter hoc quod inopiam ſanctorum ſuppletis*, *gratias agunt Deo multi*, per probationem, *propter laudationem*, miniſterii hujus, *id eſt*, *noſtræ operationis*, *& veſtræ largitatis* (glorificantes) *per multos dico*) Deum [9] in obedientia, *propter obedientiam quam habetis in Evangelio per prædicationem noſtram*, confeſſionis veſtræ, *ad confitendum*, *vel ad Dei laudem*, *vel ad confitenda peccata veſtra*, in Evangelium Chriſti, *ſcilicet abundat*, & ſimplicitate, *largitate*, communicationis veſtræ in illos, & in omnes *abundat*, & in ipſorum obſecratione *facta* pro vobis, *ipſorum dico*, deſiderantium, *diligentium*, vos propter eminentem gratiam Dei in vobis. *unde* Gratias ago, *referimus*, Deo ſuper inenarrabili, *id eſt*, *quod debet enarrari*, *vel enarrabili* dono ejus.

2 LANFR. [*Erubeſcamus nos*] Si imparati, inquit, fueritis, nos verecundiam habebimus in hac ſubſtantia, id eſt, eleemoſyna, vos forſitan non habebitis.

3 [*Et præparent*] Ordo. Ut preparent benedictionem hanc repromiſſam paratam eſſe, ſic quaſi benedictionem, non quaſi avaritiam. Promiſerant enim Apoſtolo, quod ita præpararent eleemoſynam, * benedictio non avaritia.

* Forte benedictione non avaritia

4 AMBROS. [*Qui ſeminat in benedictionibus*] Hic in benedictionibus ſeminat, qui bona voluntate ſpe futuræ retributionis hoc agit.

5 [*Juſtitia ejus manet*] Juſtus eſt qui ſibi ſoli non detinet, quod ſit omnibus datum.

6 LANFR. [*Qui autem adminiſtrat*] Id eſt, Qui dat vobis unde eleemoſynam faciatis; dabit unde poſt datam eleemoſynam vos ſuſtentare poſſitis. Nec propter hoc tamen remanebit, quando quidem ſemen multiplicet, & fruges creſcere faciat.

7 AMBROS. [*Et multiplicavit*] Danti addit, ut eo amplius habeat unde largiri.

8 LANFR. [*Non ſolum ſupplet ea*] Quatuor dicit fieri per adminiſtrationem hujus officii, id eſt, beneficii. Sanctis enim qui ſunt Jeroſolymis neceſſaria exinde miniſtrantur, & per multos alios probantes hoc miniſterium, gratiæ Deo referantur: & multi exemplo Corinthiorum provocati, & illis ſanctis qui ſunt Jeroſolymis, & multis aliis plurima largiuntur; ut & ipſos Corinthios videant, propter eminentem gratiam, quam habent, ſedulo eos deprecantur.

9 [*In obedientiam*] Id eſt. Quia dum Evangelium Chriſti vobis prædicaret, ſtatim obedientes fuiſtis ad confitendum Chriſtum.

CAPUT DECIMUM.

IPſe autem ego Paulus obſecro vos per manſuetudinem & modeſtiam Chriſti, (*contra eos agit, qui dicebant eum præſentem humiliter loqui ; abſentem vero minari; obſecrando per eam virtutem, quæ inter eos habere deſiderat.*) qui in facie quidem, *in præſentia veſtra*, humilis ſum (*ironia*) inter vos ; abſens autem confido in vobis, *confidenter criminor*. Rogo autem vos, *ſcilicet ut ita vivatis*, ne præſens [1] audeam [2] per eam confidentiam, *id eſt*, *fiduciam*, *ſcilicet veritatis*., qua *a vobis* exiſtimor *abſens* audere in quoſdam: qui arbitrantur nos tanquam ſecundum carnem ambulemus, *id eſt*, *carnalia nos diligamus*. In carne enim ambulantes *ſumus*, *id aſt*, *in carne exiſtimus* (*non eſt hoc in malam partem*) non ſecundum carnem militamus *id eſt*, *carnalia non diligimus*. [3] [4] Nam arma (*arma ideo dicit, quia repugnat vitiis*) militiæ noſtræ non carnalia ſunt: ſed potentia Deo, *per Deum* (*metaphorice loquitur*) *contra munitiones*, *id eſt*, *ſententias philoſophorum iniquorum*. [5] Ad deſtructionem munitionum, (*aerearum poteſtatum*, *militamus*) [6] conſilia *contra Deum* deſtruentes, & omnem altitudinem, *ſuperbiam*, extollentem ſe adverſus ſcientiam Dei, & [7] in captivitatem redigentes, *id eſt*, *ſubtrahimus diabolo* omnem *prædeſtinatorum* intellectum *intelligentem*, [8] in obſequium Chriſti, *ad obſequium Chriſti redigentes*, & in promptu, *ſtatim*, habentes, *id eſt*, *parati ſumus*, ulciſci, *punire*, omnem inobedientiam, *inobedientem*, cum impleta fuerit veſtra obedientia, *id eſt*, *cum pars noſtri obediens fuerit*, *vel perlata collatione veſtro ad ſanctos Hieruſalem*. *Obedientia veſtra*, *id eſt*, *mihi magis*, *quam pſeudo debetis obedire* ; *& ab aliis cavere*. [9] Quæ ſecundum faciem ſunt, videte, *eos qui in facie gloriantur*, *id aſt*, *pſeudo*, *vitate*. Si quis *pſeudo* confidit ſibi Chriſti *Apoſtolum* ſe eſſe, (*contra eos*, *qui ſa Apoſtolq præferebant*, *quia Chriſti ſe eſſe dicebant*. *Et Apoſtolus*: *non ideo*, *inquit*, *ſunt majores*, *quia ego ſum Chriſti*) hoc cogitet iterum apud ſe: quia ſicut ipſe Chriſti eſt, ita & nos. [10] *& non ideo majores*. Nam & ſi amplius *quam Chriſti me eſſe* aliquid gloriatus fuero, *ſcilicet*, de poteſtate noſtra, (*de apoſtolatu noſtro*) quam dedit nobis Dominus in ædificationem, & non in deſtructionem veſtram : [11] non (*effectus pro cauſa*) erubeſcam, *id eſt*, *verum dicam*. Ut autem [12] [13] non exiſtimer tamquam terrere vos per Epiſtolas, *non exiſtimer ego a vobis*, *quod velim tantum terrere vos*, *comminando vos per Epiſtolas*: (*per parentheſim uſque*, *Hoc cogitet*) quoniam quidem Epiſtolæ *noſtræ*, inquiunt, graves ſunt, *ad intelligendum*, & fortes, *ad exequendum*: præſentia autem corporis *mei* infirma, & ſermo *meus* contemptibilis : hoc cogitet, qui ejuſmodi eſt, *qui hoc dicit*, quia quales ſumus verbo per Epiſtolas abſentes, *comminantes*,

COMMENTARIUS IN CAPUT X.

1 LANFR. [*Audeam*] Ordo. Audeam in quoſdam; id eſt, aliquid moleſtiæ inferam quibuſdam veſtrum.

2 AMBROS. [*Per eam confidentiam*] Confidentia itaque fiduciam ſeveritatis ſignificavit; quam in Epiſtola tantum habere putabatur; & ideo commonet, ne eadem ſeveritate præſens utatur, ſicut uoa ſperabant.

3 [*Nam arma militiæ*] Arma ideo dicit quia repugnant vitiis.

4 LANFR. [*Arma militiæ*] Arma militiæ Chriſtianæ ſunt virtutes, quæ potentes ſunt auxilio Dei, ut deſtruant munita diverſis calliditatibus cor ſ.lia adverſariorum, ſive hominum, ſeu demonum.

5 AMBROS. [*Ad deſtructionem*] Arma ſpiritualia fides eſt incorruptæ prædicationis, per quam vincit munitiones, id eſt, principes & poteſtates nequitiæ, quę ſe extollunt & armant in fidelium animos ad contradicendum Chriſto.

6 LANFR. [*Conſilia deſtruentes*] Superiori ſententiæ conjungitur, non ſecundum carnem militamus.

7 AMBROS. [*In captivitatem*] Captivat intellectum, dum contradicentem rationem vincit, & ad fidem Chriſti humilem & manſuetum inducit.

8 LANFRANCUS. [*In obſequium*] In pro contra intelligi poteſt, ut ſit ſenſus. Captivantem intellectum ad obſequium Chriſti; vel intellectum, qui eſt contra obſequium Chriſti. Id eſt, diligenter conſiderate opera eorum qui in conſpectu veſtro tantum bona agunt, ne forte vos ſeducant.

9 AMBROS. [*Quæ ſecundum faciem*] Nunc vult eos quæ palam ſunt conſiderare, id eſt, ea quæ dicturus eſt, quia aperta ſunt, dijndicare.

10 LANFR. [*Nam etſi amplius*] Quaſi diceret: poſſem dicere Apoſtoli ſumus, & plus nobis obedire debetis.

11 [*Non erubeſcam*] Merito erubeſceret, ſi ſe Apoſtolum diceret, & non eſſet.

12 AMBROS. [*Non exiſtimer*] Ipſe poteſt videri terrere per Epiſtolam; * quia neque aucto- * al. qui
ritatis alicujus eſt, neque præſens fiduciam habeat arguendi.

13 LANFR. [*Non exiſtimer*] Hoc dicit occaſione illius ſententiæ, quam ſuperius dixit, parati ulciſci omnem inobedientiam : ut, inquit, non exiſtimer a vobis tanquam terrere, quod minor implere ; ſciatis quod minor dictis implebo factis.

ter, tales *erimus* & præſentes in facto, *id eſt*, *ſicut in epiſtolis nos facturos comminamur*, *ſi venientes ad vos niſi correpti*, *actu ipſo exequemur*. [14] Non enim audemus (*Remotio*) inſerere, aut comparare nos quibuſdam, *pſeudo*, qui ſeipſos commendant, *non metientes ſe ſed ultra quam ſint jactantes:* [15] ſed ipſi in nobis noſmetipſos metientes *ſumus*, & comparantes noſmetipſos nobis. [16] Nos autem non in immenſum, *id eſt*, *non ultra vires*, gloriabimur, *id eſt*, *inde tantum gloriamur*, *quod prædicatione noſtra vos convertimus*, ſed [17] ſecundum (*pro authoritate poſuit*) menſuram regulæ (*regiminis*) qua menſus eſt nobis Deus, *ſcilicet gloriamur*, *ſecundum* menſuram *dico* [18] pertingendi *prædicando* uſque ad vos. Non enim [19] quaſi non pertingentes ad vos, *ultra vos*, ſuperextendimus nos: uſque ad vos enim pervenimus in Evangelio, *prædicatione*, Chriſti. Non in immenſum gloriantes (*dicendo nos prædicaſſe*, *quibus non prædicavimus*) in alienis laboribus, *in aliorum prædicatione:* ſpem autem habentes, *habemus*, *creſcentis* fidei veſtræ, *ut creſcat fides veſtra*, [20] in vobis magnificari, *id eſt*, *quod in vobis magnificabor*, [21] ſecundum regulam noſtram [22] in abundantiam, *in ſpe habens abundantiam; id eſt*, *ſpem habemus*, *quia etiam aliis præter vos prædicabimus*, [23] etiam in illa *loca*, quæ ultra vos ſunt, evangelizare, [24] [25] non (*Remotio*) in aliena regula, *in aliorum prędicatione*, in iis quæ præparata ſunt, *prædicata ab aliis*, gloriari, *& hoc ideo*, *quia gloriatur*, *&c. vel & ita gloriari*, *ut qui gloriatur*, *&c.* Qui autem gloriatur, in Domino glorietur, *non in ſe; vel in alio*. [26] Non enim qui ſeipſum commendat, [27] ille probatus eſt: ſed quem Deus commendat, *illos gloriantes*.

CAPUT UNDECIMUM.

UTinam [1] [2] ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ, *jactantiæ*, meæ, ſed & ſupportate me, *dixi utinam optative*, *ſed nunc præcipiens dico ſupportate*, *quod debe-*

14 [*Non enim audemus*] Inſerit & comparem ſe facit aliquibus, qui opera eorum imitantur. Non, inquit, volumus imitari eos, qui ſeipſos commendantes adulantur vobis: ſed bona veſtra laudamus; mala punimus. Quales verbo, tales, & facto.

15 [*Sed ipſi in nobis*] Metientes ſumus noſmetipſos; id eſt, conſcientiis noſtris comparantes noſmetipſos nobis; id eſt, noſtris operibus, viribus: ne plus, vel aliud dicamus; vel conemur quæ facere poſſimus, vel debeamus.

16 [*Nos autem in immenſum*] In tantum, inquit, gloriabimur, ut veſtros eſſe Apoſtolos nos dicamus: hæc eſt enim menſura gloriæ noſtræ, quam menſus eſt nobis Deus.

17 (*Secundum menſuram regulæ*) Exponit quomodo intelligeodum ſit quod ſuperius dixit: in immenſum gloriabimur.

18 (*Pertingendi uſque ad vos*) Menſura noſtræ prædicationis pertingit uſque ad vos; id eſt per menſuram prædicamus, quia invaſionem non facimus. Et hoc eſt quod dicit: *non enim*, *&c.*

19 (*Quaſi non pertingentes*) Si alii ante hunc Apoſtolum in prædicatione Corinthiorum laboraſſent, & iſte ſe eorum Apoſtolum vocaſſet, immenſum, id eſt, ultra modum gloriari videtur.

20 AMBROS. (*In vobis magnificari*) Magnificari ſe credit apud Deum, ſi augeantur in fide auditores illius.

21 LANFR. [*Secundum regulam*] Regulam hic vocat regimen, ſecundum hoc, inquit, quod vos regimus, a vobis, ideſt, per vos à Deo magnificamur.

22 [*In abundantiam*] In abundaotia autem dicit, vel quia hæc prædicatio ſuper prædicationem Apoſtolorum abundavit; vel quia in ea erat abundantia donorum Dei.

23 (*Etiam in illa quæ ultra*) Spem hanc, inquit, habemus evangelizandi fidem Chriſti, ni illa loca quæ ultra nos ſunt.

24 (*Non in aliena regula*) Non, inquit, ſpem habemus gloriari in aliena regula, in bis videlicet locis quæ præparata, id eſt, evangelizata ab ipſis Apoſtolis.

25 AMBROS. (*Non in aliena regula*) Non audet in hos qui aliis prædicantibus crediderunt; nec in alienis laboribus videtur gloriari: Sed per hoc nititur ut eis prædicaret, quibus non erat, * ut gloriam ſuo labore adquirat: gloriam au- *Sup. annuntiatum Evangel.
tem Domino dandam ſignificat, dicens: *Qui gloriatur in Domino glorietur*.

26 (*Non enim qui ſeipſum commendat*) Verum eſt, quia illum Dominus commendat: & ille probatus eſt, quem dignum habet, ac mittit ut prædicet donum ejus. Quem autem non mittit, non illum commendac. Ipſe autem ſe commendat quia * non miſſus prædicat. *al. qui

27 LANFR. (*Ille probatus eſt*) Non in alienis; ſed in Domino volumus gloriari: quia omnis qui gloriatur, in Domino debet gloriari: quia non in ſe nec in alio: in ſe vel in alio non, quia qui ſic agit non probatur à Deo.

COMMENTARIUS IN CAPUT XI.

1 LANFR. (*Utinam ſuſtineretis*) Utinam, inquit, ſuſtinere velletis, id eſt, audire quomodo me commendo, quod videtur inſipientia. Etſi ego refero vos debetis audire: ſubditur; Æmulor enim vos, &c.

2 AMBROS. (*Utinam ſuſtineretis*) Incipiens ſe laudare, inſipientem ſe dicit; quia ſcriptum eſt: *Non laudent te labia tua*, *ſed proximi tui*.

debetis facere, [3] [4] æmulor enim vos Dei æmulatione, *quia diligo vos*, *vel ſi conturbo vos*, *bono animo facio*, *ut vos exhibeatis caſtos*, *id eſt*, *incorruptos Chriſto*, *cui vos deſpondi*. [5] [6] Deſpondi enim vos uni viro virginem (*virgines vult eos eſſe in fide*) caſtam, *non colentem idola*, exhibere Chriſto. *Sed tamen* [7] Timeo autem, ne ſicut ſerpens Hevam ſeduxit aſtutia ſua, ita corrumpantur *pſeudo* ſenſus veſtri, & excidant a ſimplicitate, *benignitate*, quæ eſt in Chriſto. *vel in iis quæ ſunt Chriſti. Quod pati non debetis*. [8] [9] Nam ſi is qui venit, alium *majorem* Chriſtum prædicat quem non prædicavimus, aut alium *majorem* Spiritum accipitis, quem non accepiſtis; aut aliud *dignius* Evangelium, quod non recepiſtis: recte pateremini. Exiſtimo enim nihil me minus feciſſe [10] a magnis Apoſtolis, *Petro*, *Barnaba*, *& cæteris*. [11] Nam etſi imperitus ſermone, ſed non ſcientia: *id eſt*, *ſcienter egi*. [12] In omnibus autem manifeſtati ſumus vobis. Aut [13] numquid peccatum feci, me ipſum humilians, ut vos *in fide* exaltemini? Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis? Alias Eccleſias expoliavi accipiens ſtipendium ad miniſterium veſtrum, *id eſt*, *prædicationem veſtram*. Et cum eſſem apud vos & egerem; nulli, *aliquid rogando*, onerofus fui: [14] nam quod mihi deerat, ſuppleverunt fratres, qui venerunt a Macedonia: & in omnibus ſine onere me vobis ſervavi, & ſervabo *ne putarent quod amodo aliquid vellet ſumere*. *Juſjurandum*. Eſt veritas Chriſti in me, quoniam hæc *non accipiendi* [15] gloriatio non infringetur in regionibus Achaiæ. *Dicebatur enim timore non valendi convertere*, *non dilectione abſtinere*. Quare *non infringetur?* Quia non diligo vos? Deus ſcit *quia vos diligo*. Quod autem facio, *id eſt*, *non accipio*, & faciam: *ſcilicet ideo facio*, ut amputem occaſionem *gloriandi* eorum, *pſeudo*, qui volunt occaſionem (*gloriandi in eo*, *quod nihil prædicando accipiunt*) ut [16] [17] in quo glo-

3 (*Æmulor enim vos*) Quæ locutus eſt, amore eorum ſe dicturum oſtendit, ut non magis ad laudem ejus proficiat; ſed ad horum profectum, ut diſcant quemadmodum parenti ſuo in Evangelio faveant.

4 Lanfr. (*Æmulor enim vos*) Æmulatio eſt motus mentis propter alienum ſtatum. Rogat ergo ut patienter ferant reprehenſionem ſuam: quia ipſe circa opera eorum movetur eo motu qui ſecundum Deum eſt. Eſt enim in aliis motus, qui invidia dicitur.

Lib. 83. qu. qu. 59. to. 4.

5 August. (*Deſpondi enim vos*) Nunc deſponſata Eccleſia eſt; & virgo eſt, ad nuptias perducenda: Id eſt, cum ſe continet a corruptione ſæculari. Illo autem tempore nubet, quo univerſa mortalitate * prætereunte, immortali conjunctione fruetur.

* al. in eo pereunte

6 Lanfr. (*Deſpondi enim vos*) Cauſa cur eos æmuletur; quia videlicet annulo fidei deſponſavit eos uni viro, ſcilicet, Chriſto; ut exhibeant ſeipſos caſtam virginem ſibi.

7 Ambros. (*Timeo autem*) Oſtendit qua cauſa cogitur vera de ſe proteſtari; non ut ſe laudet, ſed ut eos deformet, qui ſub nomine Chriſti contra Chriſtum prædicant. Hoc enim agit, ne audiantur ſeductores, quos diabolo comparat propter aſtutiam.

8 (*Nam ſi is qui venit*) Loquitur hoc loco de veris prædicatoribus; quia plebs Corinthiorum variis erroribus fluctuabat. Nam alii pſeudo-apoſtolis; alii Apoſtolis favebant, qui cum Domino fuerant, de quibus Apoſtolus ait: ſi potior Chriſtus ab his vobis prædicatus fuiſſet, aut potior ſpiritus datus, recte nobis eos præponeretis.

9 Lanfr. (*Nam ſi is qui venit*) Si is, inquit, prædicator qui venit, & a Deo non mittitur, aliam fidem prædicaret vobis, & per eam fidem alium ſpiritum acciperetis; utcumque tolerabile eſſet, ſi ejus damnationem pateremini; poſſetis enim dicere; prædicatio ejus melior eſt quam Pauli: nunc vero, cum eamdem fidem prædicant, & ex ſua parte plura reſpuenda addant, pati non debetis: & hic incipit exponere illud: Modicum inſipientiæ; de quo ſuperius dixit.

10 (*A magnis Apoſtolis*) A magnis, quanto magis ab his qui nihil ſunt? *Imperitus*, vel humilitatis cauſa hoc dicit; vel ut quidam dicunt, impeditæ fuerit linguæ, ſcientiam enim cauſam fuiſſe dicit quod tanta operatus ſit.

11 Ambros. (*Nam & ſi imperitus*) Hoc non ad Apoſtolos pertinet; ſed hos tangit, quos præferebant Corinthii, cauſa accurati ſermonis; cum in religione vis ſermonis neceſſaria ſit, non ſonus dulcis.

12 Lanfr. (*In omnibus, &c.*) Omnibus vobis manifeſtus ſum, quod in omnibus licet imperitus ſermone, ſcienter me habui, quia non peccavi in hoc quod me humiliavi; vel quod gratis prædicavi, id eſt, non capiens a vobis ſumptus, dum prædicarem; Et hoc probat, nam ab aliis, inquit, Eccleſiis tantum capiebam ſtipendium, dum vobis prædicarem.

13 Ambros. (*Nunquid peccatum*) Seipſum humiliat, cum id quod ſibi debebatur non exegit.

14 Lanfr. (*Nam quod mihi deerat*) Quaſi aliquis diceret. Unde ergo vivebas?

15 Ambros. (*Hæc glorificatio non infringetur*) Gloria eſt à licitis abſtinere, maxime ad aliorum ſalutem.

16 (*In quo gloriantur*) Gloria pſeudo-apoſtolorum in pecuniis erat accipiendis: ideo Apoſtolus hoc refutavit, ne illis ſimilis videretur; quia niſi hoc ab Apoſtolo fuiſſet vitatum, major occaſio illis fuiſſet data accipiendi.

17 Lanfr. (*In quo gloriantur*) Ideo, inquit, non accipio, ut in quo gloriantur, id eſt, in accipiendo, inveniantur nobis ſimiles: cum nos quoque nihil capiamus. Vel ideo non accipio, quia quidam prædicatorum ſine ſtipendio prædicabant mendacium, ut religioſi viderentur, & ſe nobis præferre poſſint.

Digitized by Google

glorientur, inveniantur ſicut & nos. *Reſponſio.* [18] Nam ejuſmodi pſeudo-apoſtoli ſunt operarii ſubdoli, transfigurantes ſe in Apoſtolos Chriſti. Et non mirum, *ſi miniſtri hoc faciunt:* ipſe enim Sathanas transfigurat ſe in Angelum lucis. Non eſt ergo (*concluſio a ſimili*) magnum, ſi miniſtri ejus transfigurentur, velut miniſtri juſtitiæ: quorum finis erit ſecundum opera ipſorum, *id eſt, malus.* [19] [20] [21] Iterum dico, (ne quis me putet inſipientem eſſe: [22] alioquin, *ſi glorier*, velut inſipientem accipite me, (*ac ſi dicat ſi vultis me inſipientem putare, ego tamen gloriabor*) [23] ut & ego modicum quid glorier (*modicum hoc dicit, quod in verbis non ſenſu eſt*) [24] quod loquor, *me gloriando*, non loquor ſecundum Deum, ſed quaſi [25] in inſipientia [26] in hac ſubſtantia gloriæ. *Cauſa cur glorietur.* Quoniam multi *pſeudo* gloriantur ſecundum carnem: & ego *non ſecundum carnem* gloriabor. [27] *quod ferre debetis:* Libenter enim ſuffertis inſipientes: cum ſitis ipſi ſapientes. *Vel vere, vel ironice.* Suſtinetis enim (*quia hunc & hunc ſuſtinetis*) ſi quis vos in ſervitutem redigit *docens vos judaizare, vel ſupponens vos ſuos ſervitio,* [28] ſi quis devorat, *veſtra accipit,* [29] [30] ſi quis accipit, *decipit adulando* (*accipere eſt dolo capere*) ſi quis extollitur, *jactando,* [31] [32] [33] ſi quis in faciem vos cædit (*in faciem cæditur in cujus os injuria irrogatur*) *vel corporaliter.* [34] Secundum ignobilitatem dico, (*ſi quis extollitur, &c.*) quaſi nos infirmi, *non habentes quibus gloriemur*, fuerimus (*cum potentiores ſimus ea facere quæ faciunt*) in hac parte *gloriandi. Oſtendit ſe habere, quibus glorietur.* In *eo* quo quis *pſeudo* audet *gloriari* (in inſipientia dico) audeo & ego: Hebræi ſunt, & ego: Iſraelitæ ſunt, & ego: ſemen Abrahæ ſunt, & ego: miniſtri Chriſti ſunt, (ut minus ſapiens dico) (*in hoc quod plus dico, minus ſapiens fio*) plus ego: (*& plus etiam ego miniſter Chriſti: & hoc probat, quia in hoc, & in hoc*) in laboribus plurimis, in carceribus abundantius, in plagis ſupra modum, in mortibus frequenter. A Judæis [35] quinquies, quadragenas *percuſſiones* una minus, accepi. Ter virgis cæſus ſum, ſemel lapidatus ſum, *inſecutus lapidibus*, ter naufragium (*volentibus Judæis demergere*) feci, *pertuli*, [36] nocte & die (*dum duceretur Romam*) in profun-

18 (*Nam ejuſmodi pſeudo-apoſtoli*) Reddit cauſam, cur quidam illorum ſine ſtipendiis prædicarent. Per hoc, inquit, transfigurant ſe in Apoſtolos, lucis ſeu Chriſti.

19 AMAROS. (*Iterum dico*) Semper proponit, quod poſtea multis proſequatur.

20 LANFR. (*Iterum dico*) Superius dixit, *Utinam ſuſtineretis modicum quid inſipientiæ meæ*, ſcilicet commendationem ſui; quæ diſcreta facta inſipientia dicitur. Iterum dicit, ne quis putet eum inſipientem; cum hoc non pro ſe, ſed ad illorum ædificationem faciat: alioquin ſi volunt, putent, dum ipſe glorietur; tamen ad ædificationem.

21 (*Iterum dico*) Item, inquit, & ſæpe narro vitia illorum; ne quis audiens me redarguere illos, putet inſipientem.

22 (*Alioquin velut*) Conceſſio adverſæ partis, quæ tunc competenter fit, quando concedenti non eſt nocitura.

23 AMBROS. [*Ut ego modicum*] Modicum dicit; quia in verbis non in ſenſu eſt.

24 [*Quod loquor*] Secundum Deum non loquitur; quia ad carnis tumorem hæc pertinent; nec de inflatione apud Deum ſurgit gloria; quia apud Deum humilitas glorioſa eſt.

25 LANFR. [*In inſipientia*] Inſipientia eſſet, ſi ſponte gloriaretur; ſed quia coactus, quaſi in inſipientia dicit.

26 (*In hac ſubſtantia*) Id eſt, in hoc genere gloriæ, quæ fit ſecundum inſipientiam.

27 [*Libenter enim*] Cauſa cur contra fallacium prædicatorum gloriam velit gloriari: quia videlicet Corinthii libenter ferebant inſipientiam illorum, cum quidam ipſorum in verbo Dei ſapientes eſſent.

28 AMBROS. [*Si quis devorat*] Contenti erant devorari res ſuas a falſis Doctoribus.

29 LANFR. [*Si quis vos in ſervitutem*] Id eſt, carnales obſervantias legis, quæ ſervili timore impleri faciebat dicens; Si quis hoc, vel illud fecerit, morte moriatur.

30 AMBROS. [*Si quis vos in ſervitutem*] Redigebantur in ſervitutem per ſtultitiam, ut famularentur pſeudo-apoſtolis.

31 [*Si quis in faciem*] In faciem cæditur in cujus os injuria irrogatur. Nunc hos ſignificat, qui eo quod eſſent ex genere Abrahæ, obtrectabant eis, quod eſſent incircumciſi; unde ſequitur; *ſecundum ignobilitatem dico.*

32 AUGUST. [*Si quis in faciem*] Quid ſit in faciem cædi: hoc eſt contemni & deſpici. Quod quidem non ideo dicit Apoſtolus, ut illos non ſuſtinerent; ſed ut ſe magis qui eos ſic diligeret, ut ſeipſum pro eis vellet impendi. Lib 1. de ſermone Domini in monte c. 19. tom. 4.

33 LANFR. [*Si quis in faciem*] In faciem cædere eſt, præterita mala ad memoriam revocare.

34 [*Secundum ignobilitatem*] Viriliter, inquit, dico quaſi impotentes (vel inte̅tiores) fuerimus, id eſt, facere; magnificentius enim poſſem dicere: quaſi nos potentiores non fuerimus, quæ faciunt, facere.

35 (*A Judæis quinquies*) Quinquies verberatus fuit, & in unaquaque percuſſione corrigia nodata quadraginta percuſſiones ſuſtinuit, una minus, quaque vice. Vel quadragena vocatur ipſum flagellum quadraginta corrigiis confectum, cum quo quinquies ſe dicit percuſſum, corrigia omni vice retenta; ſic enim lex miſericorditer fieri præcipiebat.

36 AMBROS. (*Nocte & die*) Hoc factum eſt, cum miſſus eſſet Romam, quia appellaſſet Cæſarem, ſic ſcriptum eſt in alio loco: Ita ut * deſperaremus nos etiam vivere. * *al.* tæderet 2. Cor. 1.

ſundo maris fui, *appellato Cæſare*, in itineribus ſæpe, *multa pertuli*, periculis fluminum *ſubjacui*, periculis latronum, periculis ex genere, *Judæis*, periculis ex Gentibus *Paganis*, periculis *ſubjacui* in civitate, periculis in ſolitudine, periculis in mari, periculis in falſis fratribus, *me prodere volentibus*: in labore, *corporis ſui*, & ærumna *famis*, in vigiliis multis, in fame, & ſiti, in jejuniis multis, in frigore, & nuditate: præter illa, quæ extrinſecus ſunt, *præter cætera quæ paſſus ſum in carne*, inſtantia mea (*ſtudium, vel incurſus mentis*) quotidiana *fuit*, ſollicitudo omnium Eccleſiarum. *Per parentheſim.* [37] Quis infirmatur, & ego non infirmor? *condolendo.* Quis ſcandalizatur, & ego non uror? Si gloriari oportet: *Si cogas me gloriari amplius*, quæ infirmitatis meæ ſunt *vera dicam*, *quæ infirmitas* mea paſſa eſt, nihil confingens, gloriabor. *Juſjurandum per parentheſim.* Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui eſt benedictus in ſæcula, ſcit quod non mentior, *in his quæ ſequuntur.* Damaſci præpoſitus gentis Aretæ regis, cuſtodiebat civitatem Damaſcenorum, ut me comprehenderet: & per feneſtram in ſporta dimiſſus ſum, per murum, & ſic effugi manus ejus.

CAPUT DUODECIMUM.

SI *amplius* gloriari oportet *coactione veſtra* (non expedit quidem, *ſcilicet gloriari*:) veniam autem [1] ad viſiones, & revelationes Domini. *De ſe quidem agit coactione.* Scio hominem in Chriſto, *Chriſtianum*, ante annos quatuordecim, *jam præteritos*, (ſive in, *cum*, corpore, ſive extra corpus, *in exſtaſi*, neſcio: *ſed* Deus ſcit) [2] raptum hujuſmodi *Chriſtianum* uſque ad tertium cælum. Et ſcio (*bis ſe motum dicit*) hujuſmodi *fidelem* hominem, (ſive in corpore, ſive extra corpus neſcio: *ſed* Deus ſcit) quoniam raptus eſt in paradiſum: & audivit arcana verba, quæ non licet homini, *vel ſibi, vel viſionibus, vel alicui auditori*, loqui [3] Pro hujuſmodi gloriabor: pro me autem, *id eſt, pro mea virtute, quæ nihil eſt*, nihil IV. gloriabor, niſi in infirmitatibus meis. *Potes tu gloriari in infirmitatibus?* [4] *Reſponſio.* Nam, & ſi voluero gloriari, non ero *prorſus* inſipiens: *ecce cur:* veritatem enim dicam: *poſſem quidem gloriari ſecundum viſiones, ſed* parco autem, [5] ne quis me exiſtimet *dicere* ſupra id quod videt in me, *id eſt, tam vilem perſonam, vel tam incompoſite loquentem, in cælum numquam eſſe raptam*, aut aliquid audit ex me. *Hæc mihi a Domino collata ſunt.* [6] Et ne magnitudo revelationum, *magnæ revelationes*, extollat, *extollant*, me *ſuperbire faciant*, datus eſt mihi *a Domino* ſtimulus carnis meæ, *vel infirmitas capitis, vel ſtimulus ventris, vel tribulationes*, [7] Angelus Sathanæ, qui me co-

37 LANFR. (*Quis infirmatur*) Hoc & alterum quod ſequitur, interea computanda ſont, * quia extrinſecus ponuntur.

* ſ. quæ

COMMENTARIUS IN CAPUT XII.

1 LANFR. (*Ad viſiones & revelationes*) Si hæc non ſufficiunt ad gloriationem majora ſubjungam: quod non eſt, id eſt, quod ſtultum eſt; ideoque tacet ſui nomen, dicitque; ſimpliciter ſe ſcire hominem cui hæc facta ſunt, & ſic removet ſponte gloriari; & ſi gloriatur pro hujuſmodi, id eſt, ſecundum quod homo ipſe habet has viſiones a Deo, & non a ſe: pro ſe autem licet glorietur, ſecundum ea quæ patitur, gloriatur.

2 AMBROS. (*Raptum hujuſmodi*) Significat ſupra firmamentum, in tertium numero cælum de ſpiritualibus cælis raptum ſemetipſum.

3 (*Pro ejuſmodi*) Pro hujuſmodi homine; id eſt, tam dignus eſt Deo, ut hoc experiretur, gloriari ſe dicit: & non vult aperte dicere; quia de ſe loquitur, ne laudare ſe videatur.

IV AMBROS. [*Niſi in infirmitatibus*] In infirmitatibus, inquit, gloriabor. Exponere enim preſſuras paſſionum, & infirmitates anguſtiarum, non videtur, glorioſum, ſed flebile. Idcirco ſe in his gloriari dicit.

4 LANFR. (*Nam ſi voluero gloriari*) Non gloriabor niſi pro his quæ Deus conceſſit poſſe, & niſi factis: & hoc eſt quod dicit, *Nam & ſi voluero gloriari, non ero inſipiens*: Inſipiens aliquis de ſuis gloriatur; alius de fictis; ſed de fictis non gloriabor: veritatem enim dicam.

5 AMBROS. [*Ne quis me exiſtimet*] Ne quis me exiſtimet, inquit, ultra gloriam meam tendere quam limes meritorum admittit.

6 (*Et ne magnitudo*) Hoc remedium datum eſt Apoſtolo, ut injuriis preſſus, animo non poſſet extolli, magnitudine revelationum, ne otioſum pectus rei eſſe haberet in his quæ viderat, extolli.

7 AUGUST. (*Angelus Sathanæ*) Ne extolleretur tamquam juvenis, colaphizatur tamquam puer: & a quo? Ab angelo Sathanæ. Quid eſt hoc? Dolore quodam corporis trahitur, exagitatur vehementer. Dolores autem corporum plerumque immittuntur ab angelis Sathanæ: ſed hoc non poſſunt niſi permiſſi. Nam & ſanctus Job ſic probatus eſt: Expoſ. Pſ. 130.

colaphizet. Propter quod (*colaphizare*) ter Dominum rogavi ut *ſtimulus ille* diſcederet a me: & dixit mihi *Dominus*, [8] [9] ſufficit tibi gratia mea, [10] nam virtus in infirmitate perficitur. Libenter igitur, *ut virtus perficiatur*, gloriabor in infirmitatibus meis, ut inhabitet in me virtus Chriſti. Propter quod, *ut perficiatur virtus*, *vel habitet*, placeo mihi in infirmitatibus meis, *id eſt*, *placent mihi hæ infirmitates*, in contumeliis, in neceſſitatibus *rei familiaris*, in perſecutionibus, in anguſtiis *carcerum*, pro Chriſto *illatis mihi*: [11] cum enim infirmor, tunc potens ſum, *infirmitas eſt mihi potentia*, & *perfectio*. Factus ſum inſipiens *gloriando*, (*iterum removet*, *quod non ſponte gloriatur*, *cum ideo ſe ſtultum*, & *coactum ſe dicit*) vos *commendare* me coegiſtis. Ego enim a vobis debui commendari: [12] nihil enim (*reddit cauſam*) minus fui ab iis, (*a bonis Apoſtolis*, *qui pretioſiſſimi vindicabantur*, & *multum eſſe ſupra eum*) qui ſunt ſupra modum Apoſtoli: *quantum ad opinionem quorundam*: [13] tametſi nihil ſum, *illi quidem multum*, *ego nihil*, *ut quibuſdam videtur*: ſigna tamen Apoſtolatus mei, *indicia quæ ad Apoſtolum pertinent*, facta ſunt ſuper vos, *quibus debueram commendari*, in omni patientia, in ſignis, *in præſenti*, & prodigiis, *in futuro*, & virtutibus, *miraculis*. [14] [15] Quid eſt enim quod minus habuiſtis præ cæteris Eccleſiis, niſi quod ego ipſe non gravavi vos, *veſtra accipiendo*? [16] Donate (*ironice*) mihi hanc injuriam, *quia veſtra non accepi*. [17] Ecce, tertio hoc paratus ſum venire ad vos, & [18] non ero gravis vobis, *veſtra accipiendo*. Non enim (*cauſâ*) quæro quæ veſtra ſunt, ſed vos *tantum*. [19] Nec enim debent filii parentibus theſaurizare, *quia pater veſter ſum*; *Patres autem bona filiorum quærere non debent*, *niſi ut eos ædificent*: ſed parentes filiis. [20] Ego autem *non quæram veſtra*, *ſed* libentiſſime impendam *mea vobis*, & ſuperimpendar *ego* ipſe pro animabus veſtris *ſalvandis*: licet plus vos diligens, minus diligar, *quanto magis vos diligo*, *tanto minus a vobis*, *quam ab aliis Eccleſiis*. *Reſponſio*. Sed eſto, ego vos non gravavi, *ſcilicet per me*: ſed cum eſſem aſtutus, dolo vos cœpi, *per meos*. [21] Numquid per aliquem eorum, [22] quos miſi ad vos, circumveni vos? *non*, & *hoc a partibus*. Rogavi Titum, & miſi

8 Ambros. (*Sufficit tibi*) Reſponſum ſibi dicit, ut ſufficeret ſibi gratia Dei; quia vires tolerandi addebantur; unde gloriandum ſubjungit, quando injuriis humiliatur: a Chriſto autem virtus tolerandi adhibetur.

9 Lanfr. [*Sufficit tibi gratia mea*] Id eſt, ſufficere tibi debet gratia mea, id eſt, hæc infirmitas, quam ideo tibi do, ut virtus tua probetur, & ita coroneris; omnis enim virtus per infirmitatem probatur.

10 [*Nam virtus in infirmitate*] Perfectam virtutem dicit eſſe, quæ habet infirmitatem contrariam, cum qua legitime certet, ut poſtea coronetur.

11 Ambros. [*Cum enim infirmor*] Verum dicit; quia tunc vincit Chriſtianus, cum perdere putatur: & tunc perdit perfidia, cum ſe viciſſe gratulatur.

12 (*Nihil enim minus*) Supra modum dicit, ſicut quibuſdam videbatur. Nam & hoc erant, quod & Apoſtolus Paulus.

13 Lanfr. (*Tametſi nihil ſum*) Quamvia ſecundum quorumdam ſtultorum opinionem, nihil ſum; ea tamen feci ſuper vos, quæ ſolent Apoſtolum deſignare. Omnem patientiam inter vos habui; ſigna & prodigia & cæteras virtutes, cum opus fuit, feci. Diſtat autem inter ſignum, & prodigium, & virtutem. Signum genus eſt prodigii. Virtus genus eſt utriuſque. Virtus poteſt vocari omne miraculum. Signum illud tantum quod in quocumque tempore aliquid ſignificat. Prodigium quod in futuro tantum.

14 (*Quid eſt enim*) Superiorem ſententiam probat. *Nihil minus feci*, &c. Quaſi * dicere per hoc liquet me nihil minus feciſſe aliis Apoſtolis: quia vos nihil minus habetis quam aliæ Eccleſiæ, quæ inſtructæ ſunt ab illis: quales enim ſiat magiſtri, probant Diſcipuli; ſicut omnia quæ ſine ſe eſſe non poſſunt.

* ſ. diceret

15 Ambros. (*Quid eſt enim*) Oſtendit non minus illos, ſed amplius; quod gratis illis Evangelium prædicaverit, quod nonnullis Eccleſiis conceſſum eſt; dicente Domino: *Dignus eſt operarius mercede ſua*.

16 (*Donate mihi hanc*) Omnis ſtultus boni eſt accuſator. Ut hos ergo imperitos oſtendat, veniam ab eis poſtulat ejus facti, de quo laude dignus eſt.

17 Lanfr. (*Ecce tertio paratus ſum*) Semel venerat ad eos, & alia vice paratus fuit, ſed non venit: & hoc eſt tertio, quoad eos paratum ſe dicit venire.

18 (*Non ero gravis vobis*) Ne diceretur ideo nunc venire, ut quidquid olim eis pepercerat, modo ſurriperet: dicit, non ero gravis vobis; quia non quæro veſtra, & hoc eſt non gravabo vos.

19 Ambros. (*Nec enim debent filii*) Patrem ſe eorum ſignificat: Carnales tamen patres ſunt qui filiis theſaurizant. Nam ſpirituales dignum eſt, ut a filiis accipiant ſumptus. Hic autem in tantum ſe probat nolle accipere, ut transferat cauſam carnalis patris ad ſpiritualem.

20 (*Ego autem libentiſſime*) Dicit non ſolum ſua pro ſalute eorum impendere, ſed ſe etiam mori paratum.

21 Lanfr. (*Nunquid per aliquem*) Ne quis dicat, tu quidem per te non gravaſti nos, ſed callide per tuos, hoc removet.

22 (*Quos miſi ad vos*) Per nullum, inquit, quos ad vos miſerim, decepi vos; quia neque per Titum, neque Barnabam, neque per quemli-

Digitized by Google

miſi cum illo fratrem *Barnabam*. Numquid Titus vos circumvenit? *Non*. Nonne eodem ſpiritu, *eadem voluntate*, *quod non faciunt deceptores*, ambulavimus? nonne iiſdem veſtigiis? *operibus*. Olim putatis quod excuſemus nos apud vos? *de hoc quod jam deceperimus vos*, *capiendo veſtra*, *vel de aliquo crimine*. Coram, *teſte* Deo, in Chriſto, *id eſt*, *in veritate*, loquimur: omnia autem, chariſſimi, *quæ facimus*, *id eſt quod veſtra non accepimus*, *& alia*, propter ædificationem veſtram. [23] Timeo enim, ne forte cum venero, non quales, *correptos*, volo, inveniam vos: & ego inveniar a vobis, qualem non vultis, *aſperum*, *non parcentem*: *timeo* ne forte contentiones, æmulationes, animoſitates, diſſenſiones, detractiones, *palam*, ſuſurrationes, *clam*, inflationes, ſeditiones, ſint inter vos: [24] ne iterum cum venero, *ut prius audito crimine eorum*, humiliet, *contriſtet* me Deus, apud vos; (*humiliaretur Apoſtolus*, *ſi cum veniret*, *eos incorreptos inveniret*) [25] [26] & lugeam multos ex iis, qui ante peccaverunt, & non egerunt pœnitentiam ſuper immunditia, & fornicatione, & impudicitia, quam geſſerunt.

CAPUT DECIMUM-TETIUM.

Ecce [1] tertio *apparatu* hoc venio ad vos: in ore duorum, vel trium teſtium ſtabit omne verbum, *in quo non credam cuique excuſanti*, *niſi duobus*, *vel tribus teſtibus excuſetur*. Prædixi, & prædico, [2] ut præſens, *vobis*, & nunc abſens iis, qui ante peccaverunt, & cæteris omnibus, quoniam ſi venero iterum, non parcam, *ſi ſitis incorrepti*. *Scitis hoc quia vobis non parcam*. [3] [4] An experimentum quæritis ejus qui in me loquitur Chriſtus, (*exaggeratio*) qui in vobis non infirmatur, [5] ſed potens eſt *vindicare*, *vel miracula facere* in vobis? [6] Nam etſi crucifixus eſt ex infirmitate *carnis*: [7] ſed vivit ex virtute Dei, *ex verbo Patris*, *ex quo aſſumptus eſt*. Nam (*probat a ſimili*, *vel a minori*) & nos [8] infirmi ſumus in illo *prædicando*; *id eſt*, *ea parte*, *qua ipſe*: ſed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis, *quia nos efficaces ſumus in miraculis faciendis*; *vel puniendis vobis*, *ſicut ille*. *In vobis id eſt*, *in conſcientiis veſtris*. Voſmetipſos tentate, *alter alterum*, *vel quiſque ſeipſum*, ſi eſtis in fide: ipſi vos probate, *ad hoc ſcilicet Chriſtus habitat in vobis*. An non cognoſcitis voſmetipſos, *in hoc*, quia Chriſtus Jeſus in vobis eſt? niſi forte reprobi eſtis. *Similiter ne diceretur ab illis reprobus*, *dicit*. Spero autem quod cognoſcetis, quia nos non ſumus reprobi. *Nolumus vos eſſe reprobos*, *ſed* Oramus autem Deum ut nihil mali faciatis, non *ideo* ut nos probati appareamus, *id eſt*, *habeamus quid in vobis corrigamus*

bet alium decepi vos; nam ſemper idem fui: & hoc eſt quod dicit, nonne eodem ſpiritu ambulavimus, &c.

23 (*Timeo enim ne forte*) Facilius enim adfidem veniebant, quod ab eis nihil accipiebat; & ſi acciperet tutius peccarent; & ideo dicit: timeo enim, &c.

24 Ambros. (*Ne iterum cum venero*) illis peccantibus ſe humiliari dicit: quis ut pius pater eorum peccato deflet.

25 [*Et lugeam multos*] Cum dicit ut lugeam multos, eis probat quoſdam ex his egiſſe pœnitentiam, quoſdam non egiſſe. Quod Novatiano adverſum eſt, qui dicit fornicatores non poſſe peragere pœnitentiam.

26 Lanfr. [*Et non egerunt pœnitentiam*] Hinc comprobatur falſum eſſe quod perverſe intelligentes inconſiderate atteſtantur Apoſtolum in Epiſtola ſua ad Hebræos ſcripſiſſe, lapſos renovari ad pœnitentiam non poſſe.

COMMENTARIUS IN CAPUT XIII.

1 Lanfr. (*Ecce tertio hoc*) Non dicit quod bis venerit, & tertia vice venturus ſit; ſed quod bis ſe præparavit, & venire non potuit, ſed hoc tertio apparatu venturus ſit.

2 [*Ut præſens vobis*] In primo adventu ſuo in præſentia omnium bis prædixit quod ſubſequitur.

3 Ambros. [*An experimentum*] Probationem quærunt Chriſti loquentis in Apoſtolo, dum præceptis non obediunt, volentes probare ſi audet vindicare.

4 Lanfr. (*An experimentum quæritis*) Id eſt, vultis experiri ſævitiam meam vindicando in vos? *Chriſtus loquitur*, dicit ad exaggerationem.

5 Ambros. (*Sed potens eſt*) Potens eſt in his Chriſtus, quia viderunt in nomine ejus mortuos ſuſcitatos, dæmones fugatos; hæc omnia virtutis ſunt, non infirmitatis.

6 Lanfr. [*Nam etſi crucifixus eſt*] Quaſi aliquis diceret. Quomodo eum non infirmari dicitis, ſed potentem eſſe, quem conſtat eſſe crucifixum?

7 [*Sed vivit ex virtute Dei*] Vivit, id eſt, vigore & fortitudine plenus eſt. Sicut ad Hebræos: *Vivens eſt enim ſermo Dei*, *& efficax ex virtute Dei*, *ex verbo Patris*, *ex quo aſſumptus eſt*.

8 [*Infirmi ſumus*] Non eſt, inquit, mirum ſi Chriſtus ex virtute divinitatis potens eſt; cum nos infirmi ex eadem virtute fortes ſimus. *In illo*, id eſt, in illa re in qua ipſe infirmus fit; id eſt, in carne: poteſt intelligi in illo, id eſt, in prædicatione.

rigamus, ſed ut [9] vos quod bonum eſt faciatis, *quid in vobis corrigamus non habentes*, [10] nos autem ut reprobi ſimus, *quaſi viles, magiſterium amittentes*. [11] [12] Non enim poſſumus aliquid [13] adverſus veritatem *edocendam*, ſed pro veritate. [14] [15] Gaudemus enim, quoniam nos infirmi ſumus, *non reperientes quid in vobis puniamus* vos autem potentes eſtis, *bene agendo*. Hoc & *etiam* oramus, veſtram conſummationem, *perfectionem*. Ideo hæc abſens ſcribo, ut non præſens durius agam, ſecundum poteſtatem *Apoſtolatus*, quam Dominus dedit mihi in ædificationem, & non in deſtructionem. De cætero, Fratres, gaudete, perfecti eſtote, exhortamini, idem ſapite, pacem habete, & Deus pacis, & dilectionis erit vobiſcum. Salutate invicem in oſculo ſancto. Salutant vos omnes ſancti. [16] Gratia, *redemptio*, Domini noſtri Jeſu Chriſti, & charitas Dei, *Dilectio Dei Patris, qui miſit nobis ſalvatorem*, & communicatio ſancti Spiritus ſit cum omnibus vobis. Amen.

9 AMBROS. [*Vos quod bonum eſt*] Orat ut his bene agentibus, dum non auderent corripere, ut humiliati, vel reprobi appareant; probati autem a Deo videntur, dum judicant peccatores auctoritate conceſſa. Si ergó quos judicent, non ſint, ceſſante in his auctoritate, quaſi reprobi videntur.

10 LANFR. (*Nos autem ut reprobi*) Quaſi diceret: Nos patienter portamus, ſi in conſcientiis veſtris reprobi ſumus tantum, ut vos id quod bonum eſt faciatis.

11 AMBROS. [*Non enim poſſumus*] Hoc dicit, quia poteſtas non eſt data contra veritatem, ut arguant bene viventes; ſed pro veritate, ut vindicent in eum, qui inimicus eſt legis.

12 LANFR. [*Non enim poſſumus aliquid*] Reprobi volumus eſſe vobis benefacientibus; non enim volumus eſſe probi, potentes adverſus veritatem, id eſt, contra benefacientes. Vel ita: *Non enim poſſumus aliquid adverſus veritatem*, id eſt, non reprehendimus, nec damnamus in his qui veri ſunt, id eſt, qui bene faciunt, & reprehenſibiles ſunt.

13 (*Adverſus veritatem*) Contra juſtitiam, id eſt, veritatem, * mando poſſet ſi illis bona facientibus, orationibus proficeret, ut in conſcientiis eorum probus appareret. Non juſtum eſt, nec placet Deo, ut homo ſanctus apparere quærat, niſi propter id tantum, ut videntes bonum exemplum accipiant.

* ſ. quando

14 [*Gaudemus enim*] Alia ratio cur nolit apparere probatus.

15 AMBROS. [*Gaudemus enim*] Hoc eſt infirmari, non exercere poteſtatem. Hos autem optat fortes eſſe, ut bene viventes, vitia vincant; & prohibeant a ſe vindictam aut correptionem.

16 [*Gratia Domini noſtri*] Dilectio Dei miſit nobis Salvatorem Jeſum, cujus gratia ſalvati ſumus; & ut poſſideamus hanc gratiam facit communicatio S. Spiritus. * Hæc enim dilectos a Deo, & ſalvatos a gratia Chriſti tuetur; utrium perfectio, conſummatio ſit hominis in ſalutem.

* *al.* hic

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD GALATAS.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Galatæ, ſunt Græci. Hi verbum veritatis primum ab Apoſtolo acceperunt, ſed poſt diſceſſum ejus, tentati ſunt a falſis Apoſtolis, ut in legem, & circumciſionem verterentur. Hos Apoſtolus revocat ad fidem veritatis: ſcribens eis ab Epheſo.

CAPUT PRIMUM.

PAulus [1] Apoſtolus [2] [3] [4] non ab hominibus, *ab aliis Apoſtolis electus*, neque per hominem, *per hos miſſus vel Ananiam, vel Chriſtum hominem tantum*, ſed per Jeſum Chriſtum, & Deum Patrem, qui ſuſcitavit eum a mortuis: & qui mecum ſunt omnes Fratres, Eccleſiis Galatiæ. [5] Gratia vobis & pax a Deo Patre, & Domino noſtro Jeſu Chriſto, qui dedit ſemetipſum (*commendat Chriſtum*) pro peccatis noſtris, [6] ut eriperet nos [7] de præſenti ſæculo nequam, *ſæculi nequitia*, ſecundum voluntatem Dei, & Patris noſtri, cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. [8] Miror quod ſic tam cito [9] [10] transferimini [11] ab eo, qui vos vocavit in gratiam Chriſti, in [12] [13] [14] aliud Evangelium: quod non eſt aliud, niſi ſunt aliqui, *dicentes aliud eſſe Evan-*

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 LANFR. (*Paulus non ab hominibus &c*) In aliis Epiſtolis data ſalute, ſtatim incipit a gratiarum actione: hic autem non; neque enim tales erant, unde redderet.

Expoſit. capitis primi in Epiſt. ad Galat. to. 4. 2 AUGUST. (*Non ab hominibus*) Qui ab hominibus mittitur, mendax eſt; qui per hominem * verax eſſe poteſt: quia Deus verax poteſt per hominem mittere. Priores ergo Apoſtoli a Deo per hominem miſſi ſunt, per Jeſum ſcilicet adhuc mortalem. Noviſſimus Apoſtolus per Chriſtum, jam totum Deum, id eſt, omni ex parte immortalem: Sit ergo ejus æqualis auctoritas in cujus honorem implet clarificatio Domini; ſi quid habeat ordo temporis, minus ideo, cum dixiſſet *& Deum*, addidit: *qui ſuſcitavit illum*.

* al. mittitur

3 AMBROS. (*Non ab hominibus*) Idipſum dicens dividit, ut oſtendat ipſa multitudine narrationis, nullo modo illos verum dicere.

4 LANFR. (*Non ab hominibus*) Quidam putabant illum non eſſe Apoſtolum miſſum a Chriſto, ſed ab aliis Apoſtolis, aut ab Anania: hoc abnegat, ut majoris auctoritatis ſit apud eos, quibus verbum Dei prædicabat.

Ibidem. 5 AUGUST. (*Gratia vobis & pax*) Gratia Dei eſt, qua nobis donantur peccata, ut reconciliemur Deo. Pax autem qua reconciliamur Deo.

6 AMBROS. (*Ut eriperet*) Liberavit nos Chriſtus a præſentis ſæculi vita; in qua multa de illis quæ non conveniebant, fiebant. Conſtituitque in ſpe futuræ vitæ, quod nullo modo præſtare nobis lex valuit.

Ibidem. 7 AUGUST. (*De præſenti ſæculo*) Sæculum præſens malignum propter malignos homines, qui in eo ſunt, vocat. Sicut malignam domum propter malignos inhabitatores dicimus.

8 AMBROS. (*Miror quod ſic*) Conveniens principium novitati factorum. Sic enim poſuit, miror; quaſi quia & res accidit, quæ numquam fieri credebatur.

9 LANFR. (*Transferimini*) Galatæ iſti, pars ex Judæis, pars ex Gentibus ad fidem Chriſti ab Apoſtolo fuerant converſi: ſed poſt diſceſſum ejus venerunt pſeudo prædicatores, qui eos qui ex Judæis converſi fuerant, cogebant Judaizare: eos vero qui ex Gentibus ad fidem venerant, elementa mundi adorare, dies & annos obſervare.

10 AMBROS. (*Transferimini*) Non dicit, transducimini, ſed transferimini, quaſi exanimes aliquos, & qui animi motum non habeant.

11 (*Ab eo qui vos*) Ut ne viderentur a Chriſto tantum diſcedere, adjecit a Deo.

12 LANFR. (*In aliud Evangelium*) Evangelium eſt bona annuntiatio; prædicatio ergo illorum non erat Evangelium; quia bona annuntiatio non erat. Poteſt etiam intelligi aliud Evangelium, obſervatio Judaicæ legis, quæ ab Evangelio Chriſti non diſcordat, ſi ſpiritualiter intelligatur: hoc eſt enim quod ait: *non ſint aliqui*, id eſt, non deſint illi qui carnaliter & perverſe eam intelligunt.

13 (*Aliud Evangelium*) Evangelium non eſt diverſum niſi his qui ſpiritualiter intelligere nolunt. Vel illud non eſt Evangelium, niſi illis qui vos decipiunt: & illi tales anathematizarentur. Et hoc non dicit, ſed ut exaggeret, appoſuit.

14 AUGUST. (*In aliud Evangelium*) Evangelium ſi eſt aliud præter id quod ſive per ſe, ſive per alios Dominus dedit; jam nec recte Evangelium dici poteſt. Ibidem.

Evangelium, [15] qui vos conturbant, *vel de carnalibus obſervantiis, quæ non ſunt aliud ſpiritualiter intellecta*, & volunt convertere Evangelium Chriſti. [16] Sed licet nos [17] aut Angelus (*ſi nos dixiſſet tantum, invidiæ cauſa diceretur dixiſſe*) de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizavimus vobis, anathema ſit. Sicut prædiximus, & nunc iterum dico: ſi quis vobis evangelizaverit præter id quod accepiſtis, anathema ſit. *Præmittit anathematiſationem, ut facilius credatur.* [18] [19] [20] Modo enim [21] hominibus ſuadeo, an Deo? an quæro hominibus placere? *ut pſeudo, aut perſequens ut prius; ſed non, & ſubdit cur.* Si adhuc hominibus placerem, Chriſti ſervus non eſſem. [22] Notum enim (*ad hoc quod dixit, non ab hominibus*) vobis facio, Fratres, Evangelium, quod evangelizatum eſt a me, quia non eſt ſecundum hominem, *humanam doctrinam*: [23] neque enim ego ab homine *quaſi ſcriptum* accepi illud, neque didici, ſed per revelationem Jeſu Chriſti. [24] [25] Audiſtis enim converſationem meam aliquando in Judaiſmo, quoniam ſupra modum perſequebar Eccleſiam Dei, & expugnabam illam, & proficiebam in Judaiſmo, [26] ſupra multos coætaneos meos, *eadem ætate*, in genere meo, *Judæorum*, abundantius [27] æmulator exiſtens paternarum mearum traditionum. [28] [29] Cum autem placuit ei, qui me ſegregavit ex utero matris meæ, *ab infidelitate ſynagogæ, vel carnali parentela*, & vocavit per gratiam ſuam, ut revelaret filium ſuum in me, ut evangelizarem illum in Gentibus: continuo [30] non acquievi carni, & ſanguini, *vel parentibus meis*, neque veni Hieroſolymam ad anteceſſores meos Apoſtolos: ſed abii in Arabiam: & iterum reverſus ſum Damaſcum: deinde poſt annos tres veni Hieroſolymam videre Petrum, *non cauſa diſcendi, ſed tantum videndi*, & manſi apud eum diebus quindecim *tantum, quibus non videar poſſe didiciſſe*: alium autem Apoſtolorum vidi *tunc* neminem, niſi Jacobum fratrem Domini. Quæ autem ſcribo vobis; [31] ecce coram Deo, *teſte Deo*, quia non mentior. Deinde veni in partes Syriæ, & Ciliciæ. [32] Eram autem ignotus facie Eccleſiis Judææ, quæ erant in Chriſto: tantum autem audi-

Ibidem. 15 (*Qui vos conturbant*) Cum dixiſſet conturbant vos; non dixit, & convertunt; ſed volunt convertere Evangelium; ſed manet firmiſſimum, & non converſum.

16 AMBROS. (*Sed licet nos*) Oſtendit quod non ſe illis præponat; ſed ut veritatem vindicet.

17 (*Aut Angelus*) Hoc adjecit, quod neque loci dignitas, neque perſonæ veritati exæquaretur.

18 (*Modo enim*) Hoc dicit, ut oſtenderet ſe, qui pro veritate hujuſmodi verba deprompſit, nullius momenti eos, qui ſibi derogaverant, exiſtimare.

Ibidem. 19 AUGUST. (*Modo enim hominibus*) Senſus iſte eſt; hominibus ſuadeo, & non Deo. Deo enim manifeſtati ſumus: & quia hominibus ſuadeo, quæro hominibus placere? ſi hominibus placerem, id eſt, placere quærerem, Chriſti ſervus non eſſem.

20 LANFR. (*Modo enim hominibus*) Quaſi diceret. Non adulando loquor, ut placeam vobis ſed increpando levitatem veſtram, ut placeam Deo.

21 (*Hominibus ſuadeo an Deo?*) Diceret quis cur ita anathematizas? ideo, inquit, ut ſuadeam me non eſſe participem, vel perſuaſorem circumciſionis, ut pſeudo-apoſtoli. Vel ideo anathematizo, quia non ſuadeo, ut hominibus velim placere: & hoc ſub interrogatione ita: *aut quæro hominibus placere.*

22 (*Notum enim vobis*) Ad hoc reſpondet, quod ſuperius dixit: *Non ab hominibus; neque per hominem.*

23 (*Neque enim ego*) Quaſi diceret. Homo me non docuit: quia ego non didici ab homine.

24 (*Audiſtis enim*) Exponit qualiter Evangelium acceperit per revelationem Jeſu Chriſti.

25 AMBROS. (*Audiſtis enim*) Dicendo de lege qualiter deſudaverat, oſtendit, quoniam legem non ſprevit, ſed quod melius eſt, cognovit & elegit.

26 [*Supra multos*] Bene coætaneos. Hoc enim majus ſi juvenibus vehementior videbatur. Ibidem.

27 AUGUST. [*Æmulator exiſtens*] Id eſt, imitator traditionum, quæ erant contrariæ Eccleſiæ. Lex enim ſpiritualis eſt: multa autem tradiderant diſſolventes mandata Dei propter traditiones ſuas.

28 LANFR. [*Cum autem placuit*] Probat quia non accepit Evangelium ab homine: nam neque poſt converſionem, nec ante converſionem. Ante converſionem non accepit ab homine, quia impugnabam illud, quod audiſtis. Poſt converſionem non accepi, quia neque ſtatim, quod eſt non acquievi, nec poſt tres annos, nec poſt quatuordecim: poſt aliud tempus conſtat. Removet illas partes de quibus ſuſpicabatur.

29 AUGUST. [*Cum autem placuit*] Segregatur de utero matris quodammodo quiſquis a carnalium parentum conſuetudine cæca ſeparatur. Adquieſcit autem carni & ſanguini quiſquis carnalibus propinquis carnaliter ſuadentibus aſſentitur. Ibidem.

30 AMBROS. (*Non adquievi*) Non dicit Apoſtolus, ſed neque hominibus; ſed carni, & ſanguini; & dixit ſtatim non expoſui; expoſuit enim poſtea illis.

31 AUGUST. (*Ecce coram Deo*) Jurat itaque. Juratio quæ a malo eſt, non jurantis ſed incredulitatis ejus quæ jurare cogit. Nam ita intelligitur Dominum prohibuiſſe a jurando; Ut, quantum in ipſo eſt, quiſque non juret; quod faciunt multi habentes in ore jurationem tamquam magnum aut ſuave aliquid. Ibidem.

32 LANFR. (*Eram autem ignotus*) Ab eis non accepi, quia cum conſtet me jam prædicaſſe, eram illis ignotus facie; quia eram tantum notus auditu.

auditum habebant: quoniam (*ego Paulus*) qui perſequebatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem *Chriſti*, quam aliquando expugnabat: & in me clarificabant Deum.

CAPUT SECUNDUM.

DEinde poſt annos quatuordecim iterum [1] aſcendi Hieroſolymam cum Barnaba, (*Sed neque tunc accepi*) aſſumpto & Tito. Aſcendi autem ſecundum revelationem: & *ut ſcirem, ſi ab eis in Evangelio diſcreparem*, contuli cum illis Evangelium, quod prædico in Gentibus, [2] ſeorſum autem *contuli Evangelium cum* iis, qui [3] videbantur aliquid eſſe: [4] [5] ne forte in vacuum currerem, aut cucurriſſem, *quod eſſet, ſi aliud, quam illi, prædicaſſem*. [6] Sed neque [7] Titus, qui mecum erat cum eſſet Gentilis *ab Apoſtolis*, compulſus eſt circumcidi, *non hoc ex arrogantia*, ſed propter ſubintroductos falſos fratres, qui ſubintroierunt explorare libertatem noſtram, *liberam prædicationem noſtram*, quam habemus in Chriſto Jeſu, [8] ut nos in ſervitutem redigerent. Quibus neque ad horam ceſſimus ſubjectione, *non arroganter, ſed* ut [9] [10] veritas Evangelii permaneat apud vos, [11] [12] Ab, *vel de* iis autem, [13] qui videbantur eſſe aliquid, (quales (*ſervi, pauperes, peccatores*) aliquando fuerint, nihil, *dicere* mea intereſt. [14] Deus enim perſonam hominis non accipit, *ſed ex omnibus*

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 Lanfr. (*Aſcendi Jeroſolymam*) Aſcendit quidem; non ut diſceret; immo quia putabatur Evangelium ſuum ab Apoſtolis diviſum, propter hoc quia non fuit cum cæteris electus, nec audierat a Chriſto: ideo dicit ſe divina revelatione veniſſe, ut conferret cum eis Evangelium ſuum; nec amplius juſte poſſet reprobari.

Expoſ. cap. 2 ad Galat. 2 August. [*Seorſum autem*] Hoc non ideo factum eſt, quod aliqua falſa dixerit, ut ſcorſim paucioribus vera diceret: ſed aliqua tacuerat, quæ parvuli portare non poterant. Perfectionem ergo illius, opus erat ut ſcirent cæteri Apoſtoli.

Ibidem. 3 [*Videbantur*) Carnalibus hominibus videntur eſſe aliquid; nam non ſunt ipſi aliquid: etſi enim boni miniſtri Dei, Chriſtus in illis eſt aliquid.

Ibidem. 4 [*Ne forte in vacuum*] Ne forte in vacuum curro, aut cucurri? Quaſi per interrogationem dictum intelligendum; ut ex eo appareret, non eum in vacuum currere, aut cucurriſſe; quia jam atteſtatione cæterorum, nihil ab Evangelii veritate diſſentire approbatur.

5 Ambros. [*Ne forte in vacuum*] Id eſt, nequando exiſtimarer proprium quod iter exequi, & cæteris Apoſtolis inconveniens.

6 Lanfr. [*Sed neque Titus*] Voluerunt alii Apoſtoli ut Titus circumcideretur propter vitandum ſcandalum quorumdam fidelium, qui ex circumciſione crediderant; ſed non permiſit Apoſtolus eum circumcidi propter quoſdam falſos Chriſtianos, qui clam converſabantur inter fideles, ut explorarent libertatem eorum, qua circumciſionem & alias carnales obſervantias non curabant; ad hoc explorabant, ut eam libertatem, cum aliqua calliditate deſtruerent, & legales obſervantias perſuaderent.

7 [*Titus qui mecum erat*] Sed neque tunc accepit. Et hoc eſt quod dicit: non fui ſubditus illis; quia nec etiam Titus (a minori) Sed tamen non fuit hoc ex arrogantia, ſed propter falſos fratres. Libertatem vero dicit, quia libere prædicabat, negligens carnales obſervantias. Quidam autem falſi venerunt, ut viderent an ipſe Hieroſolymis conſentiret legis obſervantiis.

Ibidem. 8 August. [*Ut nos in ſervitutem*] Id eſt, ut jam circumciſionem ipſius, etiam Pauli atteſtatione, tamquam ſaluti neceſſariam prædicarent.

9 Ambros. [*Veritas Evangelii*] Id eſt, ut ſit evidens probatio Evangelium noſtrum prædicatum eſſe; cum adverſarios: [neque quando apud illos eramus] non pertimuimus.

10 [*Ab his autem*] Hoc dicit, ne vane videatur contra majores ſe extollere: & eſt interjacens, ab eo loco ubi dicitur: *Sed neque Titus*, uſque ad locum: *Mihi autem videbantur eſſe aliquid*.

11 Lanfr. (*Veritas Evangelii*) Veritas Evangelii eſt, ſine circumciſione & aliis legalibus obſervantiis, moralia Dei præcepta cum fide obſervare.

12 (*Ab his autem*) Ordo. Qui autem videbantur ab his eſſe aliquid, Petrum & Joannem & Jacobum ſignificat; quia majoris inter cæteros Apoſtolos dignitatis erant, quos paulo poſt columnas vocat. Dicit ergo nihil ad ſe pertinere, oſtendere quales & loco & ſcientia ante vocationem fuerint. Non aliis Apoſtolis derogat; ſed quia Galatæ alios Apoſtolos ultra modum magnificabant huic eos præferentes, atque ideo auctoritatem hujus viliorem habentes: oſtendit ſe æqualem eſſe eis, & doctrinam Evangelii ab eis non accepiſſe.

13 (*Qui videbantur eſſe aliquid*) Ne quis diceret eum debere eis conſentire, quia meliores eo fuerunt, quia non perſecuti ſunt Eccleſiam, ſicut ille: ad hoc reſpondet, non ex invidia, ſed ut ſe commendet, id eſt, ſuam prædicationem: dicitque; *ab his autem qui videbantur eſſe aliquid*, id eſt, hi qui videbantur eſſe aliquid, licet poſſem dicere quales, ſcilicet viles, &, ut ego, peccatores eſſent, nihil tamen mihi contulerunt.

14 (*Deus perſonam hominis non accipit*) Hoc ideo dicit, quia reprehendebatur quod prius perſecutus fuerat Eccleſiam; quaſi hi qui modo ſunt juſti, & ſancti & magni apud omnes, non fuerint, ſicut ego, peccatores. Et hoc inde, quia Deus non eſt acceptor perſonarum. Similiter ego quamvis perſecutor fuerim, non debeo a vobis vilipendi.

nibus accipis credentes) mihi enim, [15] qui videbantur eſſe aliquid, nihil contulerunt,
profuerunt. [16] Sed econtra cum vidiſſent quod creditum eſt mihi Evangelium præpu-
tii, *Gentium*, ſicut Petro circumciſionis: (qui enim operatus eſt Petro in Apoſtola-
tum circumciſionis, *Judæorum*, operatus eſt & mihi inter Gentes) & cum cognoviſ-
ſent gratiam, quæ data eſt mihi, Jacobus, & Cephas, & Joannes, qui videbantur
columnæ eſſe [17] dextras dederunt mihi, & Barnabæ [18] Societatis, *ſignum ſocietatis,*
vel concordiæ evangelicæ: ut nos in Gentes *iremus*, ipſi autem in circumciſionem, *Ju-*
dæam: tantum *hoc addiderunt* ut pauperum *euntium Hieruſalem* memores eſſemus: quod
etiam ſollicitus fui, *cum prius fuiſſent ſollicitus*, hoc ipſum facere. *Alia commendatio*.
[19] [20] Cum autem veniſſet Cephas Antiochiam; [21] in faciem, *palam*, ei reſtiti, quia
reprehenſibilis erat. *Oſtendit non eſſe ſibi magiſtrum, cum reſtitit*. Prius enim (*expo-*
nit unde reprehenſibilis, quia cogebat Gentes judaizare, in eo quod magis inhærebat Ju-
dæis.) quam venirent quidam *ex Judæis converſis* a Jacobo, cum Gentibus *converſis*
edebat *Petrus*: cum autem *converſi a Jacobo* veniſſent *Antiochiam*, ſubtrahebat, &
ſegregabat ſe *Petrus a Gentibus*, timens eos, qui ex circumciſione erant. (*non enim*
ita credebat faciendum, id eſt, circumcidi, ſed ne fieret in Eccleſia diſcordia) Et ſimu-
lationi ejus (*ſimulabat enim Petrus non eſſe comedendum cum Gentibus*) conſenſerunt
cæteri Judæi: ita ut & Barnabas duceretur, *conſentiret*, ab eis in illam ſimulatio-
nem, *ut nollent communicare cum Gentibus*. Sed cum vidiſſem, quod non recte am-
bularent ad veritatem Evangelij, dixi Cephæ coram omnibus, [22] ſi tu cum Judæus
ſis, Gentiliter vivis, & non Judaice: quomodo Gentes [23] cogis Judaizare? *aſſum-*
ptio. Nos natura Judæi, *tu, & ego*, [24] & non ex Gentibus (*ſcilicet ſumus, & gen-*
tiliter vivimus: quod eſt, & nos in Chriſto credimus) [25] peccatores, *qui peccatores vo-*
cabantur. Scientes autem quod non juſtificatur homo [26] ex operibus legis, niſi per
fidem *tantum* Jeſu Chriſti! & nos in Chriſto Jeſu credimus, ut juſtificemur ex fide
Chriſti, & non ex operibus legis: propter quod (*quia ex fide Chriſti tantum*) ex
ope-

Ibidem. 15 August. (*Qui videbantur*) Petrus & Jacobus & Joannes honoratiores cæteris erant; quia ipſis ſe in monte Dominus oſtendit, in ſignificatione regni ſui cum ante ſex dies dixiſſet: ſunt quidam de hic ſtantibus, qui non guſtabunt mortem donec videant Filium hominis in regno Patris ſui.

Ibidem. 16 (*Sed econtra cum vidiſſent*) Id eſt, e contrario pro reprehenſoribus approbatores perfectionis fuerunt. Poteſt & ſic eſſe ordo, ſed econtra ut nos quidem in Gentes iremus, quæ ſunt contrariæ circumciſioni.

Apud Bed. 17 (*Dextras dederunt mihi*) Dicit veniſſe ſe Hieroſolymam, & Evangelium cum Apoſtolis contuliſſe, dextras ſibi datas fuiſſe, id eſt, concordiæ ſignum conſonantiæ, quod ab eis quæ ſibi didicerant, in nihilo diſcrepabat.

18 Lanfr. (*Barnabæ ſocietatis*) Per hoc oſtendit ſe Diſcipulorum Chriſti non fuiſſe Diſcipulum; alioquin non ſe ſocium vocaret.

Epiſt. 19. ad Hieron. tom. 2. 19 August. (*Cum veniſſet Cephas*) Neque enim negamus in hac ſententia fuiſſe jam Petrum, in qua & Paulus fuit; non itaque tunc eum quid in ea re verum eſſet, docebat; ſed ejus diſſimulationem, qua Gentes judaizare cogebantur, arguebat. Non ob aliud niſi quia illa omnia ſic ſimulatoria gerebantur, tamquam verum eſſet quod dicebant illi qui ſine circumciſione præputii, atque aliis obſervationibus umbræ futurorum, putabant credentes ſalvos eſſe non poſſe.

20 Lanfr. (*Cum autem veniſſet, &c.*) Item probat quia nec Antiochiæ, a Petro Evangelium accepit, quia reſtitit ei, erat enim reprehenſibilis.

* f. firmitate 21 (*In faciem ei reſtiti*) Utile non eſſet, quod palam nocebat, corrigi in occulto: præſumendum namque erat de charitatis * infirmitate tanti Apoſtoli. Vel ideo quod quidam ſubinducti inſidiabantur, qui referrent Paulum non eſſe auſum arguere Petrum; & circumciderentur.

22 (*Si tu cum Judæus*) Gentiliter vivebat; quia indiſcrete cum omnibus edebat, & neminem immundum putabat. Probat autem quia cum ſit Judæus, & tamen gentiliter vivat, non debet Gentes ad Judaiſmum cogere. Eſt autem in libro totus Syllogiſmus præter concluſionem.

23 (*Cogis judaizare*) Exemplo ſuo Gentes judaizare cogebat Petrus, & ritum Judæorum ſequi, quando ipſe in præſentiam eorum qui ex Judæis crediderant, a conſortio Gentilium more Judaico ſe ſubtrahebat.

Expoſ. c. 2. in Epiſt. ad Galat. 24 August. (*Et non ex Gentibus*) Peccatorum nomen Gentibus impoſuerunt Judæi, jam vetuſta quadam ſuperbia, tamquam ipſi juſti eſſent; videntes ſtipulam in oculo alieno, & non trabem in ſuo: ſicut intereſt inter irridentes & irriſores; inter murmurantes & murmuratores; inter ſcribentes & ſcriptores, & cætera ſimilia: ita ſcriptura peccatores appellare conſuevit valde iniquos, & peccatorum ſarcinis oneratos.

25 Lanfr. (*Peccatores*) Generali vocabulo peccatores vocat Idololatras.

26 (*Ex operibus legis*). Ex operibus legis, non: nam ſi hoc eſſet, non in Chriſto tantum eſſet juſtificatio, ſed in Chriſto tantum eſt. Si in Chriſto tantum non eſt juſtificatio, peccamus qui deſerentes legem, quærimus tantum in Chriſto juſtificari: ſed hoc non eſt: nam ſi hoc eſſet, quod peccaremus quærentes tantum juſtificari per Chriſtum, Chriſtus miniſter eſſet peccati; ſed hoc abſit, ut Chriſtus ſit miniſter peccati; ergo non peccamus quærentes in Chriſto tantum juſtificari. Quod ſi verum eſt, ergo ex operibus legis non juſtificabitur omnis caro: nam ſi hoc dixero, prævaricatorem me conſtituo, qui legem deſeruerim, quam juſtificantem concedo.

operibus legis non juſtificabitur omnis caro. *Huc uſque interpoſitio, & verba Apoſtoli ad Petrum.* [27] [28] Quod ſi quærentes juſtificari in Chriſto *tantum*, inventi ſumus & ipſi peccatores, [29] nunquid Chriſtus peccati miniſter eſt? *Eſt utique, ſi ſit illud.* Abſit, *ut Chriſtus miniſter ſit peccati.* [30] [31] Si enim quæ deſtruxi, *in lege eſſe juſtificationem*, iterum hæc reædifico: prævaricatorem me conſtituo, *non credens quod dico, id eſt, per legem juſtificari. Unde hoc? Reſpondet cur; quia quæ deſtruxi, conſtituo.* [32] [33] [34] Ego enim per legem *ſpiritualem*, legi mortuus ſum, ut Deo vivam: [35] Chriſto, *ſequendo ejus veſtigia*, confixus ſum cruci. [36] Vivo autem, jam non ego *ut prius, vel qui fui:* [37] [38] vivit vero in me Chriſtus, *quoniam vitam illius immortalem ſperat. Exponit.* Quod autem nunc vivo in carne: in fide vivo Filii Dei, qui dilexit me, (*commendat*) & tradidit ſemetipſum pro me. *Ideo.* [39] [40] Non abjicio gratiam Dei. [41] [42] Si enim per legem juſtitia, *non per mortem Chriſti*, ergo [43] gratis Chriſtus mortuus eſt.

27 Ambros. [*Quod ſi quærentes*] Eſt obſcuritate involutus intellectus. Vult autem dicere, quod ſecundum legem non juſtificemur: acceſſimus ad Chriſtum quaſi per eum juſtificandi. Si autem hac ſpe in eum credentes invenimur peccatores, quia legem non cuſtodimus, videtur adventu ſuo peccati extitiſſe proviſor.

Ibid. 28 August. [*Quod ſi quærentes*] An forte quia in Chriſto voluerunt juſtificari, peccaverunt? Quia ſi juſti erant, utique aliud quærendo peccaverunt. Sed ſi ita eſt, ergo Chriſtus miniſter eſt peccati.

29 Lanfr. [*Nunquid Chriſtus*] Ex perſona infirmorum hoc ſibi dicit. Dixit Judæos ſuperius non eſſe peccatores; & poſtea ſubintulit, quod etiam ipſi juſtificantur ex fide Jeſu Chriſti; ſed omnis qui juſtificatur, in peccato fuit. Videbatur ergo male * intelligenti, ut Chriſtus peccato prius miniſtraret; ut per fidem & gratiam ſuam poſtea vivificaret.

* ſ. intelligi

30 [*Si enim quæ deſtruxi*] Quaſi diceret, hanc quæſtionem ſæpe mihi oppoſitam deſtruxi; quam ſi iterum ædifico, mendacem & prævaricatorem me conſtituo.

Ibidem. 31 August. [*Si enim quæ deſtruxi*] Deſtruxit autem ſuperbiam gloriantem de operibus legis, quæ deſtrui & deberet & poſſet, ne gratia fidei videretur non neceſſaria; & ideo prævaricator eſt, ſi rurſus illa ædificat, dicens quod opera etiam legis ſine gratia juſtificant; ut Chriſtus peccati miniſter inveniatur.

32 Ambros. [*Ego enim per legem*] In ipſa enim lege prædicatum inveni Chriſtum, cui credens, mortuus ſum legi.

Ibidem. 33 August. [*Ego enim per legem*] Quia Judæus fuerat, & tanquam pædagogum legem acceperat. Hoc autem agitur per pædagogum, ut non ſit opus pædagogo: ſicut per ubera nutritur infans, ut jam uberibus non indigeat.

34 Lanfr. (*Ego enim per legem*) Ad ſuperiora probanda redit. Dixit ſuperius quod ex operibus non juſtificatur omnis caro; & hoc probat dicens ſe mortuum legi ſuæ per legem Chriſti, ut Deo vivat: fruſtra enim moreretur legi ſuæ ut Deo viveret, ſi per eam juſtificari poſſet; cum nihil ſit aliud Deo vivere, quam in conſpectu Dei juſtum eſſe.

35 (*Chriſto crucifixus*) Id eſt, cum Chriſto crucifixus ſum; ſicut ille carne, ita ego vitiis & concupiſcentiis.

36 Ambros. [*Vivo autem*] Quia in baptiſmate, mortis & reſurrectionis forma impletur. Ea quæ ipſa re futura ſunt, facta jam dicit; quia eorum habet ſpem.

37 [*Vivit vero in me Chriſtus*] Quoniam illius vitam mortalem ſpe vivit.

38 August. [*Vivit vero in me Chriſtus*] Vivit vero in me Chriſtus: quid ergo? Nega te, noli tu ipſe vivere in te. Quid eſt noli tu vivere in te; niſi facere voluntatem tuam; ſed illius qui habitat in te? Ibidem.

39 [*Non abjicio*] Si ergo me Chriſtus dilexit, & tradidit ſemetipſum pro me; non irritam facio gratiam Dei, ut dicam per legem eſſe juſtitiam. Ibidem.

40 Lanfr. (*Non abjicio*) Quamvis, inquit, Judæus ſim, & obſervantia legis videar eſſe juſtus; non tamen abjicio gratiam Dei, id eſt, remiſſionem peccatorum per fidem Chriſti.

41 (*Si enim per legem*) Ad ſuperiora item probanda redit; *quia ex operibus legis non juſtificatur omnis caro, &c.* Contrariam partem ad inconveniens ducit.

42 (*Si enim per legem juſtitia, &c.*) Adhuc probat per legem non eſſe juſtitiam: nam ſi hoc eſſet, non eſſet per Chriſtum, etſi non eſſet per Chriſtum, mors Chriſti gratis fuit, id eſt, caſſa; cum nullum fructum attulerit. Inter diffinitionem & diffinitum.

43 (*Chriſtus gratis mortuus eſt*) Ad hoc Chriſtus mortuus eſt, ut credentes in ſe juſtos faceret. Gratis ergo mortuus eſt, ſi legalis obſervantia juſtos facere poſſet.

CA-

CAPUT TERTIUM.

[1] O Inſenſati Galatæ, quis vos faſcinavit (*teneræ res, & imbecilles dicuntur faſcinari*) non obedire veritati, [2] [3] [4] ante quorum oculos [5] Jeſus Chriſtus præſcriptus eſt, *damnatus eſt, dum vos hæreditas ſua ſubtrahimini ſibi*, in vobis crucifixus? *& ipſe exhæreditatur crucifixus pro vobis, vel habentes in memoria ipſum eſſe paſſum pro vobis.* [6] Hoc ſolum a vobis volo diſcere. [7] Ex operibus [8] legis ſpiritum accepiſtis, an ex auditu fidei? *Ex hoc utique.* Sic ſtulti eſtis, [9] ut cum ſpiritu cœperitis, nunc carne conſummemini? *Spiritualiter vivere incœpiſtis, ad carnales obſervantias redeatis. Ergo quia fidem non habetis*, Tanta paſſi eſtis [10] ſine cauſa? ſi tamen ſine cauſa (*Repetit quæ dixit; ex operibus legis ſpiritum non habere, ſed ex fide, quia Abraham, &c.*) Qui ergo tribuit vobis ſpiritum, & operatur virtutes in vobis: ex operibus, *propter opera*, legis, an ex auditu, *propter auditum*, fidei *tribuit hoc?* Sicut ſcriptum eſt: (*probat ſi Abraham per fidem*) Abraham credidit Deo, *id eſt, fidem habuit, & ex ea juſtitiam*, & reputatum eſt illi ad juſtitiam. [11] Cognoſcite ergo quia qui ex fide ſunt, ii ſunt filii Abrahæ. Providens autem ſcriptura, *ex fide juſti ſunt, nam Scriptura dicit Geneſeos* 12. quia ex fide juſtificat Gentes Deus: prænuntiavit Abrahæ: quia [12] benedicentur in te, *in tuæ fidei imitatione; vel in eo, qui naſcetur ex ſe, id eſt, Chriſto*, omnes Gentes. Igitur, *quia ſcriptura teſtatur*, qui ex fide ſunt, benedicentur, *id eſt, juſtificabuntur*, cum fideli ſicut fidelis Abraham. [13] Quicumque enim ex operibus legis ſunt, ſub maledicto ſunt. Scriptum eſt enim, *in Deuteronomio* 27. (*hujus propoſitionis præmiſſa eſt ab authoritate*) [14] Maledictus omnis, qui non permanſerit in omnibus (*aſſumptio, & concluſio*) quæ ſcripta ſunt in libro legis, ut faciat ea. Ergo (*& repetit locum a contrario*) Quoniam autem in lege nemo juſtificatur apud Deum, manifeſtum eſt: quia juſtus [15] ex fide vivit. *Diceret aliquis, lex eſt fides, & ſic juſtitia ex lege.* [16] Lex autem non eſt ex fide: *id eſt,*

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 AMBROS. (*O inſenſati Galatæ*) Interjectum eſt ab eo loco, uſque ad hunc, *ſolum a vobis volo, &c.* Poterat enim dicere: hoc ſolum volo a vobis diſcere.

2 (*Ante quorum oculos*) Præſcriptus eſt & in vobis crucifixus: vult quidem dicere; quod cum multo affectu verba crucis audiſtis, ita ut ante oculos noſtros depingeretis ipſam crucem, paulo minus & illa quæ eo tempore facta ſunt. Qua ergo faſcinatione tantum abjeciſtis affectum, quem erga Chriſtum habere videbamini?

In expoſit. c. 3. in epiſt. ad Galat. tom. 4. 3 AUGUST. (*Ante quorum*) Hoc eſt, quibus videntibus Chriſtus Jeſus hæreditatem ſuam, poſſeſſionemque amiſit; his utique auferentibus eam, dominumque inde expellentibus, ad legis opera eos qui crediderat revocando, & auferendo illi poſſeſſionem ſuam, id eſt, eos in quibus gratia fideſque inhabitat.

4 LANFR. (*Ante quorum oculos*) Ante oculos mentis eorum Jeſus Chriſtus proſcriptus eſt, id eſt, damnatus & crucifixus erat, id eſt, contemptui habitus; putantibus eis per fidem ipſius non juſtificari hominem, ſed per obſervantiam legis.

Ibidem. 5 AUGUST. (*Jeſus Chriſtus præſcriptus*) Aliter Jeſus Chriſtus præſcriptus eſt crucifixus; addidit, *crucifixus*, ut hinc eos maxime * moneret; cum conſiderarent quo pretio emerit poſſeſſionem, quam in eis amittebat.

* al. moveret

Ibidem. 6 (*Hoc ſolum a vobis*) Hinc incipit demonſtrare gratiam, quemadmodum gratia fidei ſufficiat ad juſtificandum ſine operibus legis.

7 LANFR. (*Ex operibus legis ſpiritum accepiſtis*) Si ſpiritum habetis ex fide, quod jam probaverat, & ideo dicit, ergo virtutes habetis ex fide, quæ ſunt cauſa juſtitiæ, id eſt, ipſam juſtitiam habetis ex fide; ſed hoc eſt, ergo illud . . Illis ſunt virtutes ex fide, quis juſtitia fuit Abrahæ ex fide: nam ſcriptum eſt, &c. Habet autem pro paribus virtutes & juſtitiam; quorum alterum alterius cauſa eſt.

8 (*Spiritum accepiſtis*) Spirituales gratias acceperunt credentes, non opera legis facientes.

9 (*Ut cum ſpiritu cœperitis*) Cum ſpiritu cœperitis * velut, ſpiritualiter, vel legem ſpiritualiter intelligere nunc carne, id eſt, carnali vita, vel lege carnaliter intellecta. Conſumamini, conjunctivum a conſumor, conſumeris; id eſt, pereatis; Conſummamini, indicativum a conſummor, conſummaris; id eſt, vitam finitis; utraque enim in hoc loco ſcriptura reperitur.

* ſ. vivere

10 (*Sine cauſa*) Sine cauſa, id eſt, inutiliter patitur, qui fidem Chriſti non habet.

11 (*Cognoſcite ergo*) Quia Abraham ex fide juſtus; & omnes ex fide tantum juſti (quod eſt æquipolleos) hi ſunt filii Abrahæ.

12 AMBROS. (*Benedicentur in te*) Hoc eſt tecum, & communicabunt tibi benedictionem.

13 LANFR. [*Quicumque enim*] Quaſi diceret; aut ex fide benedictio, aut ex operibus; ſed ex operibus non eſt (ex illa enim benedictio) ex fide igitur.

14 AMBROS. (*Maledictus omnis*) Lex omnem qui ſuper lignum pendet, exiſtimat maledictum; eo quod hujuſmodi pœna illis ſtatuta qui multis rei inveniuntur.

15 LANFR. (*Ex fide vivit*) Si juſtitia non eſt ex lege, eſt ex ſola fide.

16 (*Lex autem non eſt*) Id eſt, fides Chriſti non permittit legem Judæorum ſervari: vel lex & fides non concordant. Sed lex dicit, qui fecerit; non dicit qui crediderit.

eſt, *lex non præcipit credere*, *ſed facere*: ſed (*ex re*) qui fecerit ea, *quæ ſunt in lege*, vivet in illis. [17] Chriſtus nos redemit de maledicto legis, [18] factus pro nobis maledictum, *id eſt*, *maledictus a Judæis*, *vel factus mortalis*: *& ponit cauſam pro effectu*. (quia ſcriptum eſt: (*probat Chriſtum fuiſſe maledictum*: *nam omnis qui pendet in ligno*: *hoc non ſcriptum eſt* (maledictus omnis, qui pendet in ligno:) *ad hoc fuit Chriſtus maledictum* ut in Gentibus [19] benedictio, *juſtificatio*, Abrahæ *per fidem* fieret in Chriſto Jeſu, ut [20] pollicitationem ſpiritus, *id eſt*, *juſtificationem a ſpiritu promiſſam*, accipiamus per fidem. Fratres (ſecundum hominem dico) tamen (*a ſimili*) hominis [21] confirmatum *prius* teſtamentum nemo ſpernit, *deſtruit*, aut ſuperordinat, *aliud*. *Eſt tunc aliquod teſtamentum alicui a Deo confirmatum? eſt*, *inquit*, *Abrahæ*, *& ſemini ejus*. Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones, & ſemini ejus. [22] Non dicit; & ſeminibus quaſi in multis, *quod dicit ſemini*, *& non ſeminibus*, *notat unitatem Eccleſiæ*; *cui promiſſio facta eſt*: *& hoc dicit propter eos*, *qui ſchiſmata faciebant*, ſed quaſi in uno. [23] [24] Et, *ſcilicet*, ſemini tuo, qui eſt Chriſtus. [25] Hoc autem, *fidem*, *vel ipſam promiſſionem*, dico, teſtamentum confirmatum a Deo: *ipſa Dei immutabilitate*: *poſt factam a Deo promiſſionem*, *quam dicit prius teſtamentum*: quæ poſt quadringentos, & triginta annos facta eſt lex, non irritum facit ad evacuandam promiſſionem, *ut evacuetur fidei teſtamentum*, *quod eſſet*, *ſi hæreditas gloriæ non eſſet*, *in charitate*. [26] Nam (*probat*) ſi ex lege hæreditas, [27] jam non ex promiſſione (*aſſumptio*) Abrahæ autem per repromiſſionem, *per fidem*, donavit Deus, *ſcilicet hæreditatem*. *Objectio*. [28] Quid, *ad quid*, igitur lex *eſt poſita*? *Reſponſio*. [29] Propter

traſ-

17 (*Chriſtus nos redemit de maledicto*) Dicit quia omnis qui non permanſerit in his quæ ſunt ſcripta in libro legis, eſt maledictus; ita & tu qui manes. Ad hoc reſpondet, *Chriſtus nos redemit*, *&c.*

Ibidem. 18 August. (*Factus pro nobis*) Ea parte mortali pependit in ligno. Mortalitas autem unde ſit notum eſt credentibus. Ex pœna quippe eſt, & maledictione peccati primi hominis; quam Dominus ſuſcepit, & peccata noſtra pertulit in corpore ſuo ſuper lignum.

19 Lanfr. (*Benedictio Abrahæ fieret*) Probat quia fides, non lex, dat juſtitiam. Nam ſi lex juſtitiam daret, ea teſtamentum fidei Abrahæ ad nos factum deſtrueret: Sed lex illud deſtruere non valet: nullum enim poſterius teſtamentum deſtruit primum; ſed teſtamentum fidei eſt prius, lex poſterius. Hæc aſſumptio eſt in libro ita; *hoc autem dico teſtamentum confirmatum a Deo*, *&c.* Probat a ſimili in libro, quia nullum poſterius teſtamentum deſtruit primum; quia in humana conſuetudine ita eſt, quod poſterius teſtamentum non deſtruit primum, mortuo eo qui fecerit: & hoc eſt, ſecundum hominem dico. Quod autem interponit, *Abrahæ dictæ ſunt promiſſiones*: Ad hoc reſpondet quod quæreret, ſi quod teſtamentum à Deo ſit alicui confirmatum, dicens, hoc Abrahæ factum eſſe, & ſemini ejus, qui eſt Chriſtus.

20 (*Pollicitationem ſpiritus*) Id eſt, promiſſionem ſpiritus, quem ſe daturum promiſit credentibus. Vel juſtificationem, quam Spiritus ſanctus credentibus pollicitus eſt, dicens: *In ſemine tuo*, *&c.*

21 [*Confirmatum teſtamentum*] Teſtamentum, inquit, hominis de rebus ſuis nemo ſpernit: multo igitur minus teſtamentum Dei, per quod omnes gentes in ſemine Abrahæ benedicendas eſſe teſtatus eſt, ſpernendum eſt.

22 [*Non dicit & ſeminibus*] In promittendo non dicit, Deus in ſeminibus tuis benedicentur omnes gentes, ſed in ſemine tuo.

23 August. (*Et ſemini tuo*) De populo Iſrael nata eſt Virgo, & peperit Chriſtum; Et ecce in Chriſto benedicuntur omnes gentes: Quid verius? Quid certius? Quid apertius?

24 [*In ſemine tuo*] Et quia & nos ad id pertinemus, quod eſt Chriſtus nobis ſimul incorporatis & illi capiti cohærentibus, unus eſt Chriſtus, & quia & nobis dicit; *ergo Abrahæ ſemen eſtis*, *ſecundum promiſſionem heredes*. Si enim unum eſt ſemen Abrahæ; & illud unum ſemen Abrahæ, non intelligitur niſi Chriſtus: hoc ſemen Abrahæ ſumus nos: hoc ergo totum, id eſt, caput & corpus, unum eſt Chriſtus. Ex tractat. Evang. ſecundum Jo: 39.

25 Lanfr. (*Hoc autem dico*) Ordo. Dico autem, lex quæ poſt quadringentos & triginta annos facta eſt, non facit irritum hoc teſtamentum. Si enim ſoli obſervantes Judæorum legem in ſemine Abrahæ benedicerentur; ex quadam parte irritum factum eſſet teſtamentum Dei, & evacuata promiſſio ejus, qua omnes gentes in ſemine Abrahæ benedicendas eſſe promiſit.

26 (*Nam ſi ex lege hæreditas*) Benedictio vel hæreditas per fidem tantum accipitur: non enim per legem, quia lex teſtamentum fidei a Deo ad Abraham prius confirmatum non deſtruit, ergo ſi lex non deſtruit teſtamentum fidei non dat benedictionem, vel hæreditatem. Sed non deſtruit hominis teſtamentum confirmatum, aliud teſtamentum poſterius factum, a ſimili: hoc ſimile præmittitur propoſitioni probandæ, quod lex non deſtruit teſtamentum, quod ita eſt in libro: *Hoc autem dico teſtamentum confirmatum a Deo*, *&c.*

27 (*Jam non ex promiſſione*) Id eſt, ſi hi ſoli qui legem Judæorum obſervant, hæredes ſunt; jam non datur hæreditas ſecundum promiſſionem Dei, quæ de omnibus dicit.

28 August. (*Quid igitur lex?*) Quid igitur lex? Quaſi, quæ utilitas legis? prævaricationis gratia poſita eſt; hoc eſt quod alibi dicitur: lex enim ſubintravit, ut abundaret delictum, prævaricationis gratia poſita eſt: Unde humiliaretur cervix ſuperborum multum ſibi tribuentium, ut liberum arbitrium ſibi putarent poſſe ſufficere ad juſtitiam. Ex Serm. 13 de verb. Apoſt. c. 4. to. 10.

29 Ambros. (*Propter tranſgreſſiones*) Superbienti populo lex poſita eſt, ut quoniam gratiam

Digitized by Google

tranſgreſſionem (*ne quis faceret ultra quod faciendum eſſet*) poſita eſt, *ſcilicet lex*, [30] donec veniret [31] ſemen, cui promiſerat *Deus juſtitiam*, *vel benedictionem*, ordinata *lex* per Angelos in manu, *poteſtate* mediatoris, *Chriſti*. [32] Mediator autem, *ne duo intelligerentur*, *ſubdis*, unius non eſt: [33] Deus autem unus eſt. [34] [35] Lex ergo adverſus promiſſa Dei? Abſit. [36] Si enim data eſſet lex, quæ poſſet vivificare, vere ex lege eſſet juſtitia. [37] [38] Sed concluſit ſcriptura omnia ſub peccato, ut promiſſio ex fide Jeſu Chriſti daretur credentibus. *Objectio*: *alicui erga data eſt lex?* Prius autem quam veniret fides, *ante Chriſti natalem*: ſub lege cuſtodiebamur [39] concluſi (*ne ultra quam decet faceremus*) *nos ituri* in eam fidem, quæ revelanda erat. Itaque lex, Pædagogus noſter (*quia in ipſa cuſtodiebamur*, *quod eſt officium pædagogi*) fuit in Chriſto: ut ex fide juſtificemur. At ubi, *nato Chriſto*, venit fides, jam non ſumus *conſtricti* ſub pædagogo, *ut ſervi*. [40] [41] Omnes enim Filii Dei eſtis per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu. *Oſtendit cur fideles Filii Dei ſint*. Quicumque enim in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis. [42] Non eſt Judæus, neque Græcus: (*non eſt differentia Gentis*) non eſt ſervus, neque liber: (*vel conditionis*): non eſt maſculus, neque ſemina (*vel ſexus*) [43] Omnes enim vos unum eſtis in Chriſto Jeſu. [44] Si autem vos Chriſti: *ſi in Chriſtum*, *inquit*, *credatis*, *ſpirituale ſemen Abrahæ eſtis*, *imitando eum*: (*A pari*) [45] [46] ergo ſemen Abrahæ eſtis, *credendo ſicut ipſe* (*A pari*) *ergo* ſecundum promiſſionem hæredes.

charitetis humiliatus accipere non poſſet, tranſgreſſionc humiliaretur, ut quæreret gratiam.

30 Lanfr. (*Donec veniret ſemen cui*) Deus Pater hæreditatem totius muodi promiſerat Chriſto, ſicut in Pſalmo: *Poſtula a me*, *& dabo tibi gentes*, *&c.*

Expoſ. c. 3. Epiſt. ad Galat. 10. 4. fol. 383.

31 August. (*Semen cui promiſit*) Semen cui promiſſum eſt, populum ſignificat credentium.

32 Ambros. [*Mediator autem*] Si Filius Dei naturali æqualitate manere vellet, ne ſe exinaniret formam ſervi accipiens, non eſſet mediator Dei & hominum; quia ipſa Trinitas unus eſt Deus. Sic itaque unicus Filius Dei, mediator Dei & hominum factus eſt, cum Verbum Dei Deus apud Deum & majeſtatem ſuam uſque ad humanam depoſuit; & humilitatem humanam uſque ad divinam ſubvexit; ut mediator inter Deum & homines homo.

33 Lanfr. [*Deus autem unus eſt*] Quia Chriſtum dixit * Dei videlicet & hominum, & Chriſtus eſt, videbantor eſſe duo dii, ſed abſit: Unus enim Deus, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus.

* ſup. mediatorem

34 [*Lex ergo adverſus promiſſa Dei*] Item probat quod lex non dat hereditatem, vel promiſſionem, vel benedictionem: nam ſi lex daret, promiſſio, id eſt, fides non daret; ſed promiſſio tantum dedit Abrahæ hæreditatem; ergo lex non dat hereditatem: quod eſt, *lex ergo adverſus promiſſa Dei?*

35 August. [*Lex ergo adverſus*] Replicat ipſam quæſtionem.

36 Lanfr. [*Si enim data eſſet lex*] Item probat. Lex noo dat hæreditatem, quia non dat vitam; quia ſi lex daret vitam, daret & juſtitiam (a pari) ſed non dat juſtitiam: quia omoia ſunt ſob peccato apud Judæos, quia ſcriptura dicit: ergo lex non dat juſtitiam (a relatione) ergo oec vitam (a pari) ergo nec hæreditatem dat, lex. Ergo per fidem tantum datur hæreditas, vel promiſſio, vel benedictio, vel vita: omnibus his etenim utitor ut paribus.

37 Ambros. (*Sed concluſit*) Concluſio eorum erat, timor unius Dei.

38 Lanfr. (*Sed concluſit ſcriptura*) Concluſit lex omnia ſub peccato; vel quis perfecte nullum malum liberavit a peccato: vel quis tamen difficilis data eſt; ut cum impleri non poſſet, prævaricatores omnes conſtitueret.

39 (*Concluſi in eam fidem*) Concluſi, id eſt, conſtricti timore velut ſervi eramus in expectatione ejus fidei, quæ revelanda erat, io adventu Chriſti.

40 (*Omnes enim Filii Dei*) Probat quia non ſumus ſervi ſub pædagogo lege: nam liberi, id eſt, filii eſtis, qoia Chriſtum ioduiſtis, id eſt ejus opera facitis. Omnes enim baptizati Chriſtum induunt: ſed vos eſtis baptizati; ergo Chriſtum induiſtis. Item quod omnes baptizati Chriſtum induunt: oullus eoim excipitur: & hoc eſt, *non Judæus*, ſcilicet exceptus, *neque Græcus*, *&c.* ergo qui baptizati eſtis, Chriſtum induiſtis: hoc eſt; *Omnes enim vos unum eſtis*.

41 August. [*Omnes enim filii*] Quod autem dicit Dei filios eſſe per fidem; quia induerunt Chriſtum quicumque io Chriſto baptizati ſunt: ad hoc valet ne Gentes de ſe deſperarent, qui non cuſtodiebantur ſub pædagogo. Ibidem.

42 Ambros. [*Non eſt Judæus*] Differentia iſta vel Gentium, vel conditionis, vel ſexus, jam quidem ablata eſt ab unitate fidei; ſed manet in converſatione morali.

43 August. (*Omnes enim vos*) In quantum enim fideles ſunt omnes, unum ſunt in Chriſto Jeſu. Etſi hoc fides facit, per quam io hac vita juſte ambulatur; quanto perfectius atque cumulatius id ſpes ipſa factura eſt, cum videbimus facie ad faciem. Ibidem.

44 (*Si autem vos Chriſti*) Si autem ut ſubdiſtinguatur, & ſubaudiatur: *Vos unum eſtis in Chriſto Jeſu:* ac deinde inferatur: *Ergo Abrahæ ſemen eſtis*. Ibidem.

45 [*Ergo Abrahæ ſemen*] Hic oſtendit unum ſemen Chriſtum, noo tantum ipſum mediatorem intelligendum eſſe; ſed etiam Eccleſiam, cujus ille corporis caput eſt. Ibidem.

46 Ambros. [*Ergo ſemen*] Si unum eſt ſemen Abrahæ, & illud non intelligitur niſi in Chriſto. Hoc autem ſemen Abrahæ nos ſumus; hoc eſt totum, id eſt, caput & corpus, unus eſt Chriſtus.

CA-

CAPUT QUARTUM.

1 DIco autem: 2 3 quanto tempore hæres parvulus eſt, nihil differt a ſervo cum ſit Dominus omnium: 4 ſed ſub tutoribus, & actoribus eſt *placitando* uſque ad præfinitum tempus a patre: 5 ita & nos, (*interponit ſe, totum pro parte*) cum eſſemus parvuli *ſenſu*, *ante fidem*, ſub elementis mundi, *ſicut ille ſub tutoribus*, eramus ſervientes. At ubi venit plenitudo temporis, miſit Deus filium ſuum, 6 factum ex muliere, 7 factum ſub lege, (*ſingula ſingulis reſpondent*) ut eos, qui 8 ſub lege erant, redimeret, 9 ut adoptionem filiorum reciperemus, *ut eſſemus adoptivi filii*. Quoniam autem eſtis filii: miſit Deus Spiritum filii ſui in corda veſtra, 10 clamantem: *clamare nos facientem*, Abba, Pater, *id dicit ſyriace, & latine*. 11 Itaque, *quia filius*, jam non eſt ſervus *quis veſtrum*, ſed filius. Quod ſi filius: (*a pari*) & hæres per Deum, *per gratiam Dei*. Sed tunc quidem ignorantes Deum, *cum ſerviebatis elementis, minus culpabiles*, iis, qui natura non ſunt dii, *ſed voluntate hominum*, ſerviebatis. Nunc autem cum cognoveritis Deum 12 immo cogniti ſitis a Deo: 13 quo modo 14 convertimini iterum 15 ad infirma & 16 egena, *non habentia unde vivant*, 17 elementa *colenda*, quibus denuo ſervire vultis? 18 Dies *Sabbatorum* obſervatis, & menſes, *neomenias*, & tempora *annorum*, & annos, *Jubilæum*, *& qui nihil operatur. Et quia vultis iterum Judaizare*, Timeo vos, ne forte ſine cauſa, *inutiliter*, laboraverim in vobis? *quod ne fiat*. 19 20 Eſtote *converſi* ſicut ego, *modo converſus*, quia

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 LANFR. [*Dico autem*] Diceret quis: ſervi fuimus, ut dicis; & modo dicis heredes erimus, non poteſt eſſe. Quod probat per ſimilitudinem præmiſſam, de his qui ſub cuſtodia ſunt.

Ibidem. Expoſ. c. 4. Epiſt. ad Galat. fol. 384.

2 AUGUST. [*Quanto tempore*] Cum ſuperius legem pædagogum fecerit, ſub quo erat populus Judæorum; nunc procuratores dicit elementa, ſub quibus ſerviebant Gentes; ut populus fidelis partim ſub lege pædagogo, partim ſub elementis tempore ſuæ pueritiæ fuerit. Ad hoc quod dixerat in adventum fidei tamquam ſub pædagogo, cuſtodiri populum uſque ad ætatis opportunitatem, qua in libertatem vocandi erant; adjunxit: *Dico autem quanto tempore heres parvulus eſt*.

3 LANFR. [*Quanto tempore*] Comparationem hanc tantum ad eos, qui ex Gentibus crediderunt: hæres, parvulus, & ſervus, ita intelliguntur, ſicut multitudo hominum, quorum alii credituri ſunt, alii non.

4 [*Sub tutoribus*] Id eſt, ſunt tutores & * actores: ſed pro diverſitate cauſarum diverſa nomina ſortiuntur. Tutores dicuntur, quia perſonam pupilli, & res ejus contra calumnias tuentur. Actores qui injuriis pupillo vel rebus ejus illatis, agunt.

* vel actores

5 [*Ita & nos*] Totum pro parte ponit; ſicut ſæpe partem pro toto. Non enim umquam ſub diis Gentium, quos hic elementa vocat, ſolem enim, lunam aerem, aquas adorabant. Quidam intelligunt elementa, carnales obſervantias; ſed ſequens ſententia non vult: *Sed tunc quidem, &c.*

Ibidem.

6 AUGUST. [*Factum ex muliere*] Factum propter ſuſceptionem creaturæ.

Ibid.

7 (*Factum ſub lege*) Factum autem ſub lege dixit, quia & circumciſus eſt, & hoſtia legitima pro eo oblata eſt. Nec mirum ſi legis opera ſuſtinuit, ex quibus liberaret, qui eis ſerviliter tenebantur: qui etiam mortem ſuſtinuit, ut ex illa liberaret eos, qui mortalitate tenebantur.

8 LANFR. (*Sub lege erant*) Redemit etiam eos, qui ſub lege non erant; ſed de his poterat eſſe dubitatio, ſine cauſa non * deſerui.

* f. deſeri. Eſt Aug. in c. 3. ad Galat. tom. 4. fol. 384.

9 AMBROS. [*Ut adoptionem*] Adoptionem propterea dicit, ut diſtincte intelligamos unicum Filium Dei. Nos enim beneficio & dignatione miſericordiæ ejus, Filii Dei ſumus. Non dixit, accipiamus; ut ſignificaret, hoc nos amiſiſſe in Adam, ex quo mortales ſumus.

In Epiſt. ad Galat.

10 AUGUST. (*Clamantem Abba Pater*) Eleganter intelligitur non fruſtra duarum linguarum verba poſuiſſe idem ſignificantia, propter univerſum populum, qui de Judæis & Gentibus, in unitatem fidei vocatus eſt: ut hebræum verbum ad * Hebræos; græcum ad * Græcos. Utriuſque tamen verbi eadem ſignificatio ad ejuſdem fidei, ſpiritusque unitatem pertineat.

* al. Judæos
* al. Gentes

Ibidem.

11 [*Itaque jam non eſt*] Propter hoc quod dixerat: *Nihil differt a ſervo*.

12 AMBROS. (*Immo cogniti*) Non enim ſcientibus vobis, aut videntibus, divina vobis quodammodo illuxit ſcientia.

13 AUGUST. (*Quomodo convertimini iterum, &c.*) Ipſi tamen nolebant redire ad Gentilitatem, ſed ad circumciſionem. Sed pro eodem deputat: ideo dicit; iterum & denuo: quia idem eſt in genere, in ſervitio.

14 AMBROS. (*Convertimini iterum*) Quid prodeſt vos evaſiſſe ſervitutem, qua tenebamini, cum ſerviretis elementis mundi quando rurſus * alia reditis.

* f. ad illa vel ad alia

Ibidem.

15 AUGUST. (*Ad infirma*) Quia infirma & inſtabili ſpecie variantur.

Ibidem.

16 (*Egena*) Quia ſtabili ſpecie creaturæ egent.

17 AMBROS. (*Elementa*) Id eſt, temporibus ſervitutis. Manifeſtum eſt enim volumina temporum per elementa mundi, hoc eſt cœlum & terram, & motus atque ordinem ſiderum adminiſtrari.

18 LANFR. [*Dies obſervatis*] Dies, ſuaſio quædam eſt; non enim dies obſervabant, niſi gratias agentes, ut nos.

19 AMBROS. [*Eſtote ſicut ego*] Eram, inquit, & ego ſub lege; ſed poſt elegi extra legem vivere, ſicut & vos per eam, quæ in Chriſto eſt, fidem vivebatis. Imitamini ergo & vos

[21] quia & ego ſicut vos *fui olim*: fratres *ne judaizetis*, obſecro vos. [22] Nihil me læſiſtis, *immo profuiſtis*, *ſicut Angelum Dei ſuſcipientes*. Scitis autem quia [23] per infirmitatem carnis *afflictus*, *vel infirmus*, evangelizavi vobis jam pridem: & [24] [25] tentationem veſtram, *pro vobis factam*, in carne mea [26] non ſprevistis, neque reſpuiſtis: ſed ſicut Angelum Dei excepiſtis me, ſicut (*exaggeratio*) Chriſtum Jeſum, *& ita tunc beati vos*. Ubi eſt [27] ergo, *nunc autem*, *ubi* beatitudo veſtra *priſtina? non me læſiſtis: vel bonum mihi feciſtis*. Teſtimonium enim perhibeo vobis, quia, ſi fieri poſſet, (*benevolentia*, *ut ſibi obediant*) oculos veſtros eruiſſetis, & dediſſetis mihi. Ergo inimicus vobis factus ſum, [28] verum dicens vobis? *Illi qui perſuadent me inimicum vobis eſſe*: *vel vos judaizare*. [29] Æmulantur vos non bene; ſed excludere vos volunt, *a fide vel a mea dilectione*, ut illos æmulemini, *imitemini*. Bonum autem *in illos*, æmulamini in bono ſemper: & non tantum cum præſens ſum apud vos. [30] Filioli mei, quos iterum [31] parturio, *cum labore revoco*, [32] donec formetur Chriſtus in vobis *reſipiſcentibus*. Vellem autem eſſe apud vos modo, *quos voco filios*, *votarem peſſimos*: *vel quos admoneo blandiendo*, & [33] mutare vocem meam, *comminarem imperando*: quoniam confundor in vobis. [34] Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe, legem non legiſtis? Scriptum eſt enim: [35] quoniam Abraham duos filios habuit: unum *Iſmael* de ancilla *Agar*, & unum *Iſaac* de libera *Sara*. Sed qui de ancilla, [36] ſecundum carnem natus eſt: qui autem de libera *natus eſt*, per repromiſſionem: quæ *prædicto modo* ſunt per allegoriam dicta. *Quid hæc ad legem?* Hæc enim ſunt duo teſtamenta, *nam aliud dicunt*, *& aliud ſignant*; *quia dicunt filios*, *& ſignant duo teſtamen-*

me cum illa quæ in Chriſto eſt fide, a converſatione legitima, voſmetipſos extraneos facientes.

20 LANFR. (*Eſtote ſicut ego*) Id eſt, conformamini meis moribus; quia ego conformor veſtris. Vel eſtote fideles ſicut ego ſum; quia ego infidelis fui ſicut & vos; ac per hoc me imitamini; quia ego priorem fidem non ſine cauſa delerui.

21 (*Quia & ego ſicut vos*) Diceret quis: Quomodo poſſumus eſſe, ut tu? Reſpondet: Poteſtis, quia ſicut ſumus idem in ſubſtantiali eſſentia, poſſumus eſſe in accidentali, id eſt, in ſanctitate.

22 [*Nihil me læſiſtis*] Ne quis diceret Apoſtolum ex invidia eos arguere, removet ſic: non me læſiſtis, quod debeam invidere vobis; ſed omnia bona mihi feciſtis, quia amicus factus. Hoc loquor vobis, quia amicus ſum vobis, & quia verum eſt.

23 [*Per infirmitatem*] Id eſt, in infirmitate: ſicut & per illud tempus, id eſt, in illo tempore.

24 [*Tentationem*] Tanta fuit infirmitas carnis in Apoſtolo, ut auditores tentari poſſent, & putare quod Apoſtolus Chriſti non eſſet, qui ita ægrotare permitteret.

Ibid. fol. 386. 25 AUGUST. [*Tentationem*] Tentati ſunt, cum perſecutionem pateretur Apoſtolus; utrum timore deſererent eum, an charitate amplecterentur.

26 LANFR. [*Non ſpreviſtis*, *&c.*] Potuiſſent illi videntes Apoſtolum affligi, ſpernere prædicationem ejus, ſed non ſpreverunt: & putare Deum non curare illum, qui ſic affligebatur.

27 [*Ergo beatitudo veſtra*] Beatitudo illis erat Apoſtolum diligere, & præceptis ejus in omnibus obedire; ſed hanc beatitudinem quidam illorum perdiderant, qui ad culturam dæmonum redire, & eis ſervire volebant.

Ibid. fol. 386. B 28. AUGUST. (*Verum dicens*) Sed quid verum prædicans; niſi ut * non circumciderentur?

Ibidem. 29 [*Æmulantur*] Id eſt, invident vobis, qui vos carnales de ſpiritualibus volunt facere: hoc eſt æmulantur non bene:

30 (*Filioli mei*) Parturitionem hanc pro curarum angoribus poſitam intelligamus. Ibidem D

31 LANFR. (*Parturio*) Nati & parti erant in fide Chriſti; ſed quia quidam illorum fidem dimiſerant pariendi iterum ab Apoſtolo erant, quod uſque formaretur Chriſtus in eis.

32 AUGUST. [*Donec formetur*] Formatur Chriſtus in eo, cum formam Chriſti accipit. Ibidem.

33 (*Mutare vocem*) Quid aliud dicatur, niſi quia filios ſuos dixerat eſſe; parcens eis per literas; ne ſeveriore objurgatione commoti, facile in ejus odium traducerentur. Vellem ergo, inquit, nunc adeſſe apud vos, & mutare vocem meam, id eſt, negare vos filios meos; quia confundor in vobis. Ibid.

34 LANFR. [*Dicite mihi, qui ſub lege vultis eſſe*] Non debetis velle ſub lege eſſe, ſed ſub Eccleſiaſtica gratia: lex enim ſervos generat, Eccleſia liberos: quod ſcripturæ auctoritate ſic probat, dicens: Ancillam Agar Abrahæ ſervum genuiſſe; Saram vero liberam, liberum filium edidiſſe. Et ne dicas quod Sara & Agar ad legem & Eccleſiam * & quod earum filii, ad utrumque populum: Et reſpondet Apoſtolus, quod dictum eſt de duabus matribus, & earum filiis, per allegoriam de lege, & gratia debere intelligi. Quod plenius invenies ibi: *Sed qui de ancilla*, *&c.* * ſup. pertinent.

35 (*Quoniam Abraham*) Oſtendere vult honeſtius ſub gratia novi Teſtamenti eſſe, quam ſub lege Judæorum. Abraham, Deus Pater intelligitur. Duo filii, plebs Judæorum, & populus Gentium. Ancilla, lex quæ ſervos gignebat, timore cogens eos, dicens: Si quis hoc vel illud fecerit, morte moriatur. Libera, prædicatio novi Teſtamenti, quæ liberos generat, paterna dilectione ammonens eos dicens: *Venite ad me omnes, qui laboratis, & onerati eſtis; & ego vos requieſcere faciam: jugum enim meum ſuave eſt, & onus meum leve eſt*. Matt. 11. 28

36 (*Secundum carnem*) Id eſt, carnalem conſuetudinem; quia juvenis mulier ex ſene homine ſolet concipere.

ſtamenta. [37] Unum quidem *datum* in monte Sina, in ſervitutem generans: [38] quæ eſt Agar, *quæ ſignat Agar:* (*parentheſis*) [39] Sina enim (*exponit quid Sina*) mons eſt in Arabia: [40] qui conjunctus eſt ei, quæ nunc eſt Hieruſalem, & [41] ſervit cum filiis, *incolis*, ſuis. [42] Illa autem, quæ ſurſum eſt Hieruſalem, [43] libera eſt; quæ eſt mater noſtra. [44] Scriptum eſt enim: [45] Lætare ſterilis, quæ non paris: erumpe, & clama, quæ non parturis: quia [46] multi filii deſertæ, *Eccleſiæ*, *ad tempus*, *dum fuit lex*, magis quam ejus, *Synagogæ*, [47] quæ habet virum. *Diceret quis, quid ad nos quæ modo dixiſti?* Nos autem fratres ſecundum Iſaac promiſſionis filii ſumus, *ergo liberi*. *Diceret quis, nos dicis liberos, qui quotidie affligimur.* Sed quomodo tunc is, qui ſecundum carnem natus (*Iſmael*) fuerat, perſequebatur eum, qui ſecundum ſpiritum (*Iſaac*) ita & nunc. Sed quid dicit ſcriptura? Ejice ancillam, & filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ cum filio liberæ. Itaque, Fratres, non ſumus ancillæ filii, ſed liberæ: *Ipſi ejicientur, nos autem hæreditabimus, quia non ſumus ſervi, ſed liberi*: [48] qua libertate Chriſtus nos liberavit.

CAPUT QUINTUM.

Ergo *quia liberi* State, & [1] nolite iterum jugo ſervitutis, *circumcidendo vos*, contineri. *ſupradictis terruit, nunc per ſe diſſuadet, ne circumcidantur.* Ecce ego Paulus: *qui fui circumciſus*, dico vobis: quoniam ſi circumcidamini, Chriſtus, *Mors Chriſti*, vobis nil proderit, *quia ſitis ſervi*. (*Alia diſſuaſio*) Teſtificor autem rurſus omni

Ibid. fol. 387. B & A 37 August. (*Unum quidem*) Agar populum veteris Teſtamenti propter jugum obſervationum: Iſaac natus de libera per repromiſſionem, populum novi Teſtamenti ſignificat. Senectus autem parentum Iſaac ad eamdem ſignificationem valet: quoniam populus novi Teſtamenti, quamvis ſit novus, prædeſtinatio tamen ejus apud Deum, & ipſa Jeruſalem cæleſtis antiqua eſt.

38 Ambros. (*Quæ eſt Agar*) Agar ancilla pariens ſecundum uſum naturæ, ſignificat legem, quam tenere habent qui in hac vita naſcuntur ſecundum ſequentiam naturæ: qui etiam ſub lege verſabantur in ordine ſervorum. Sara autem quæ per gratiam peperit illos qui in Chriſto reſurrexiſſe videntur per gratiam: qui etiam præter ſpem naturæ ſecundam expectant nativitatem, quibus jam circumciſio, & oblatio ſacrificiorum ſupervacua eſt.

39 [*Sina enim mons eſt*] Arabia antiquis temporibus, non illa quæ nunc nominatur, ſola erat; ſed & ſolitudo & pars non modica Ægypti, ubi eſt mons Sina, in quo data eſt lex. Unde & fuerat Agar, quæ ſignificat vetus Teſtamentum; quæ generat in ſervitutem; quæ etiam conjungitur per ſignificationem ei Jeruſalem, quæ eſt in hoc ſæculo; in qua teſtamenti legitima impletur.

40 Lanfr. [*Qui conjunctus eſt ei*] Id eſt, ex honore ejus eſt. Vel quæ Agar conjuncta eſt, id eſt, vetus Teſtamentum conjungitur novo, & ſervit; quia in hac præſenti vita ſervit Eccleſia. Vel ſervit conjuncta ei quæ nunc eſt Jeruſalem, id eſt, legis carnalia tenens in Jeruſalem. Vel modo eſt conjuncta Eccleſiæ, & prius ſervit ſub lege.

41 (*Servit cum filiis*) Servire dicit terrenam Jeruſalem, vel ſub carnali lege, quam timore mortis cogebat, vel ſub jugo Romani imperii.

42 [*Illa autem quæ ſurſum eſt Jeruſalem libera eſt*] Id eſt, Sara ſignat Jeruſalem cæleſtem, quæ eſt mater noſtra ſecundum partem, id eſt, ſecundum hanc præſentem Eccleſiam, quæ generat nobis Dei filios. Et probat quia libera eſt; nam lætatur [effectus] probat quia mater eſt; nam parit filios: *Scriptum eſt enim, &c.*

43 [*Libera eſt*] Libera eſt; quia liberæ filiæ, id eſt, gratiæ novi Teſtamenti, & prædicationis Chriſti, quæ eſt mater noſtra, quia prædicatores ibi ſunt, qui nos per Evangelium genuerunt.

44 [*Scriptum eſt enim*] Hoc probat, quia libera, liberorum enim eſt lætari, ſervorum vero timere.

45 August. [*Lætare ſterilis*] Cœleſtem Jeruſalem ſterilem vocat ſcriptura; quamdiu filios in terra non genuit, quæ deſerta etiam dicta eſt, cœleſtem juſtitiam deſerentibus hominibus, terrena ſectantibus. Ibid. C

46 Ambros. [*Multi filii*] Hoc de reſurrectione dictum eſt. Nos etenim qui reſurrectionem aſſequuti, ex omni gente ſumus, illi vero qui ſub lege ſunt, una gens eſt.

47 August. (*Quæ habet virum*) Id eſt, terrena Jeruſalem quæ legem acceperat; & ideo cæleſtem Jeruſalem Sara ſignificat, quæ diu deſerta eſt a concubitu viri, propter cognitam ſterilitatem. Ibidem.

48 Lanfr. (*Qua libertate Chriſtus nos liberavit*) Ne putaremus nos naturaliter liberos eſſe, determinat ipſam libertatem: *qua libertate, &c.*

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

1 Lanfr. (*Nolite iterum jugo ſervitutis contineri*) Quia continebimini, ſi circumcidamini: dictum eſt enim; quia omnis qui ſub lege eſt, ſervus; qui autem circumciduntur, ſub lege ſunt.

In cap. 5. ad Galat. fol. 2 August. (*Nolite iterum*) Quomodo accepturi ſumus quod dicit; ne iterum jugo ſervitutis attineamini, cum ad eos ſcribat, qui Judæi nunquam fuerant? Quid aliud hoc loco dicat Gentibus non invenio, niſi ut proſit illis; quod a ſervitute ſuperſtitionis ſuæ, per fidem Chriſti liberati ſunt, ne iterum ſervi eſſe velint ſub obſervatione carnalium obſervationum. 387. B & C

omni homini [3] circumcidenti ſe, quoniam debitor eſt univerſæ legis faciendæ. *Si debet circumcidi; ſimiliter eſt obnoxius univerſis legalibus.* Evacuati eſtis a Chriſto, *ſine Chriſto eſtis*, qui in lege juſtificamini, *juſtificari creditis*: *ſi autem ſine Chriſto*, a gratia excidiſtis. (*Per contrarium.*) Nos enim *tantum* ſpiritu, *ſumpta*, ex fide, ſpem juſtitiæ, *vitam æternam*, *quam habent juſti*, expectamus. (*per contrarium.*) [4] Nam in Chriſto Jeſu, neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, ſed [5] fides, quæ per charitatem, *non in hypocriſi*, operatur. Currebatis bene: quis vos impedivit veritati non obedire? Perſuaſio hæc *vobis facta* non eſt ex eo, *Deo*, qui vocat vos *A confuſa*, *& a ſimili*. [6] [7] Modicum fermentum totam maſſam corrumpit. Ego *tamen* confido (*conſolatur*) in, *de*, vobis in Domino, quod nihil aliud, *quam decet*, ſapietis: qui autem *ſuadendo circumciſionem* conturbat vos, portabit judicium, quicumque eſt ille, *ſive potens* [8] [9] Ego autem, Fratres, ſi circumciſionem (*quod dicebatur*) adhuc prædico: quid adhuc perſecutionem patior? [10] Ergo, *ſi circumciſionem prædico*, *ut dicitur*, evacuatum eſt, *eſſe debet*, [11] ſcandalum crucis, *propter crucem illatum*. [12] utinam & *a veſtro conſortio* [13] abſcindantur qui *a libertate in circumciſionem* vos conturbant. [14] Vos enim (*oſtendit à quo velint eos conturbari*) in libertatem vocati eſtis. Fratres: tantum (*niſi puteris eam libertatem à lege haberi*) [15] ne libertatem in occaſionem detis carnis, *carnalis obſervantiæ*, ſed [16] per charitatem ſpiritus ſervite invicem, *quod decet*. [17] Omnis enim lex in uno *charitatis* ſermone impletur, *iſto ſcilicet*: Diliges proximum tuum ſicut teipſum. Quod ſi invicem mordetis, *detrahendo*, & comedetis: *nolite mordere alterutrum*, *quia ſi hoc facitis*, *deſtruemini*: *quod ne fiat*, videte ne ab invicem conſumamini, *deſtruamini*. Dico autem *in Chriſto*: [18] ſpiritu ambulate, & deſideria carnis non perficietis. [19] [20] Caro enim concupiſcit adverſus ſpiritum: ſpiritus autem adverſus carnem: hæc enim ſibi invicem

Ibidem. 3 (*Circumcidenti ſe, &c.*) Quod ideo dicit, ut vel terrore tam innumerabilium obſervationum abſtinerent ſe ab his, quibus eos iſti ſubjugare cupiebant.

4 Lanfr. (*Nam in Chriſto Jeſu neque circumciſio*) Ex fide tantum juſtificatur; quia non per aliud: nam neque per circumciſionem, neque per præputium.

5 (*Fides quæ per dilectionem*) Et hic illud tetigit,
*al. quia *al. ſervitus * qui ſub lege * ſervitutis per timorem operatur.

6 (*Modicum fermentum, &c.*) Ne dicerent, circumcidi tantum poſſumus nos. Vel quidam illorum volebant circumcidi, id eſt, modicum.

Ibidem. 7 August. (*Modicum fermentum.*) Eos autem paucos, qui ad illos veniebant, * & iſti ſuaderent, quia * cooperatione Galatarum credentium * exigui numero erant, fermentum appellat.
*al. ut iſta *al. in comparatione multitudinis *al. exiguo

8 (*Ego autem*) Intelligendum eſt fuiſſe quoſdam, qui dicerent etiam ipſum Paulum id ſentire.

Ibidem. 9 Lanfr. (*Ego autem*) Dicebatur Galatis a falſis prædicatoribus, quod Paulus etiam Apoſtolus circumciſionem prædicaret, & hanc ſuſpicionem a ſe removet; ideo enim a Judæis perſecutionem ſuſtinebat, quia circumciſionem improbabat; & per fidem crucis juſtificari hominem afferebat. Unde & Judæi adverſus eum ſcandalizabantur; quod ſcandalum evacuatum eſſet, ſi circumcidi debere fideles prædicaret.

Ibidem. D 10 August. (*Ergo evacuatum eſt*) Id eſt, ſine cauſa Chriſtum, cum iſta contemneret, ſcandalizati Judæi crucifixerunt, ſi adhuc ea, pro quibus crucifixus eſt, talia ſuadetur.

11 Lanfr. (*Scandalum crucis*) Quod propter vos pertulit Chriſtus, nihil prodeſt vobis, ſi circumcidi velitis.

Ibidem. 12 August. (*Utinam & abſcindantur*) Elegantiſſima ambiguitate, quaſi ſub ſpecie maledictionis, adjecit benedictionem; non tantum, inquit, circumcidantur, ſed abſcindantur: ſic enim fiunt ſpadones propter regnum cœlorum, & carnalia ſeminare ceſſabunt.

13 Lanfr. (*Abſcindantur*) Id eſt, eunuchizentur a malis moribus, ne amplius generent in malum: non enim vocant vos ad id quod vocati eſtis, id eſt, ad libertatem, ſed ad ſervitutem.

14 [*Vos enim libertatem*] Quia nec circumciſio, nec aliæ legales obſervationes curantur.

15 August. [*Ne libertatem*] Id eſt, ne audito nomine libertatis vobis impune peccandum eſſe arbitremini. Ibidem.

16 Lanfr. [*Per charitatem*] Quaſi diceret ſola charitas poteſt nos ſalvare, ſpreta carnali obſervatione; & reddit cauſam dicens; quia omnis lex dilectione impletur; & hac occaſione breviter exponit, quæ vitare & quæ ſervare debeant Chriſtiani pro ſervanda charitate: quibus expletis ad ſuperiorem circumciſionis redit tractatum. Ibidem.

17 August. [*Omnis lex*] Omnem legem nunc dicit ex his operibus quæ ad bonos mores pertinent.

18 Lanfr. [*Spiritu ambulate*] Et quia non ſufficit abſtinere a malo, niſi fiat bonum, ſequitur; *ſpiritu ambulate*, & habebitis hoc proficuum, quod deſideria carnis non perficietis. Et ſubdit cur, contraria non ſunt: & ponit deſignationem in libro; hoc enim ſibi invicem: & probat, quia concupiſcunt adverſum ſe, a ſpecie.

19 August. [*Caro concupiſcit*] Carnem itaque concupiſcentem adverſus ſpiritum dicit Apoſtolus; carnalem proculdubio delectationem, quam de carne & cum carne ſpiritus habet adverſus delectationem, quam ſola habet: ſolus quippe habet, ni fallor, illud deſiderium non cum carnis voluptate, vel carnalium rerum cupiditate commixtum; quod deſiderat anima, & deſiderat in atria Domini. De Geneſi ad litteram Cap. 12.

20 Lanfr. [*Caro concupiſcit*] Quaſi diceret. Ideo utriuſque deſideria non poteſtis perficere; quia contraria inter ſe ſunt. Et hoc apte reperit ſubſequens: *hæc enim ſibi invicem adverſantur, &c.*

I 2

cent adverſantur: [21] ut non quæcumque vultis, illa faciatis. [22] Quod ſi ſpiritu ducimini, (*item aliud proficuum, ſi ſpiritu ambulent*) *ergo*, [23] non eſtis ſub lege, *ſervi*. [24] Manifeſta ſunt autem opera, *deſideria*, carnis, (*probat*) quæ ſunt, fornicatio, *contra naturam*, immunditia, *in conſanguineos*, impudicitia, luxuria, *in quibuslibet*, idolorum ſervitus, veneficia, inimicitiæ, contentiones, [25] æmulationes, iræ, rixæ, diſſenſiones, *in fide*, ſectæ, [26] invidiæ, homicidia, ebrietates, comeſſationes, & his ſimilia, quæ prædico vobis *non eſſe facienda*, ſicut prædixi, quoniam qui talia agunt, regnum Dei non conſequentur. [27] Fructus, *opera*, autem ſpiritus eſt, charitas, gaudium, pax, patientia, benignitas, bonitas, longanimitas, manſuetudo, fides, modeſtia, continentia, caſtitas. *Hoc debetis facere, quia* adverſus hujuſmodi non eſt lex. (*aſſumptio*.) Qui autem ſunt Chriſti, [28] carnem ſuam *vitioſam, & concupiſcentem* crucifixerunt cum vitiis & concupiſcentiis. *Debemus ſpiritu ambulare*, [29] [30] Si *enim* ſpiritu vivimus, ſpiritu *ſumpto in baptiſmo* & ambulemus, *ambulare debemus*. Non efficiamur inanis gloriæ cupidi, invicem provocantes, invicem invidentes.

CAPUT SEXTUM.

FRatres, & [1] ſi præoccupatus fuerit homo (*aliud præceptum morale*) in aliquo delicto, vos qui ſpirituales eſtis hujuſmodi inſtruite in ſpiritu lenitatis, *non acriter*, conſiderans, *tu inſtruens*, te ipſum, ne & *quandoque ſimiliter* tu tenteris. [2] [3] Alter alterius onera portate, & ſic adimplebitis [4] legem Chriſti. *Ad hoc quod dixit conſiderans te ipſum*. Nam ſi quis exiſtimat ſe aliquid eſſe, *id eſt, ſi quis extollit ſe*, cum *ipſe* nihil ſit: [5] [6] ipſe ſe ſeducit. [7] Opus autem ſuum probet, *probatum faciat*, unuſquiſque, & ſic, *nulli plus credens de ſe, quam ſibi*, in ſemetipſo tantum gloriam habebit, & non in altero, *in alterius falſa laude. Opus probet*, Unuſquiſque enim onus, *meritum*, ſuum portabit, *quidquid dicat adulator*. [8] Communicet autem is, qui catechizatur verbo, *prædicatione confirmatur*, ei *prædicatori*, qui ſe cate-

Ut ſup. ad Galat. fol. 389. 21 AUGUST. [*Ut non quæcumque vultis*] De his dictum eſt, qui gratiam fidei ſuſceptam tenere nolunt. Volunt enim opera juſtitiæ operari, ſed vincuntur concupiſcentia carnis.

22 LANFR. (*Quod ſi ſpiritu ducimini*) Id eſt, ſi Spiritus ſanctus moderatur vobis, legem carnaliter non obſervatis. Vel legem .... niſi plus facientes, quam lex jubeat.

Ibidem. 23 AUGUST. [*Non eſtis ſub lege*] Intelligamus eos eſſe ſub lege, quorum ſpiritus ita concupiſcit adverſus carnem, ut non ea quæ volunt, faciant.

24 LANFR. [*Manifeſta autem ſunt opera carnis*] Probat quia non perficient opera carnis, quia iſta, & iſta ſunt opera carnis; ſed hoc non perficient. Et hoc eſt quod dicit: *qui autem ſunt Chriſti, &c.*

Ibid. fol. 390 B 2 25 AUGUST. [*Æmulationes*] Æmulatio eſt dolor animi cum alius pervenit ad rem, quam duo pluresque appetebant, & niſi ab uno haberi non poteſt.

26 [*Invidiæ*] Invidia eſt dolor animi cum indignus aliquid videtur aſſequi, etiam quod tu non appetebas. Ibidem.

27 LANFR. [*Fructus autem ſpiritus*] Et ſi ſpiritu ambulent, opera ſpiritus facient; quia charitatem, &c.

28 [*Carnem ſuam crucifixerunt*] Ille crucifigit carnem ſuam cum vitiis, qui immobilis, & crucifixus, nullis declinatur vitiis.

29 AMBROS. (*Si ſpiritu vivimus*) Convenit nos in illa vita, in qua per ſpiritum ſumus regenerati, illa quæ conſentanea ſunt illius vitæ agere.

30 AUGUST. (*Si ſpiritu vivimus*) Id eſt, ſi Spiritui ſancto ſerviamus, ſpiritualiter ſerviamus.

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 LANFR. (*Si præoccupatus homo fuerit*) Ita inſtrue ne propter inſtructionem extollaris, & cadas in vitium. Vel, leniter inſtrue; quia tu fortaſſe cades in vitium.

2 [*Alter alterius onera portate*] Si videris fratrem in aliquo delicto, leniter corripe illum; vel ora pro illo, & ſic levabis onus ejus.

Tract. in Pſal. 142. 3 AUGUST. (*Alter alterius*) Qui portant invicem onera ſua; niſi qui habent charitatem? Qui non habent charitatem graves ſunt ſibi. Qui autem habent charitatem portant ſe. Læſit te aliquis, petit veniam; ſi non dimittis, non portas onus fratris tui: Si dimittis, portas infirmum. Et tu ſi forte in aliquam infirmitatem cecideris, quaſi homo, oportet ut ſic te portet ille, quemadmodum & tu.

4 LANFR. (*Legem Chriſti*) Id eſt, dilectionem. Ipſe enim dixit: *Mandatum novum do vobis, ut diligatis invicem, ſicut dilexi vos*.

5 AUGUST. (*Ipſe ſe ſeducit*) Non enim eum ſeducunt laudatores ejus; ſed ipſe potius, quia cum ſibi ſit ipſe præſentior, quam illi, mavult ſe in illis quærere quam in ſeipſo. Expoſ. in Epiſt. ad Galat.

6 LANFR. [*Ipſe ſe ſeducit*] Ratio cur opus probari oporteat.

7 [*Opus autem ſuum probet*] Pſeudo-apoſtoli laudabant eos, ideo dicit; opus ſuum probet, ne quærat gloriam in altero, id eſt, in alterius dicto, ſed in ſe.

8 (*Communicet*) Qui, inquit, verbo Dei inſtruitur, ei qui ſe inſtruit, communicet in omnibus bonis ſuis. Arguit eos tenacitatis in prædicatores ſuos.

catechizat, in omnibus bonis. [9] Nolite errare: *dicentes, non habere quid eis communiceris*: [10] Deus non irridetur. [11] *Communicet, inquit*, Quæ enim ſeminaverit homo *in hoc ſæculo*: hæc & *in futuro* metet. [12] Quoniam qui ſeminat [13] in carne ſua, *male operando*, de carne & metet corruptionem: qui autem ſeminat in ſpiritu, de ſpiritu metet vitam æternam. Bonum autem facientes, non deficiamus: tempore enim ſuo, *oportuno*, metemus non deficientes. *Quia metemus indeficienter*. Ergo dum tempus habemus, operemur bonum ad omnes, maxime autem [14] ad domeſticos fidei, *Chriſtianos*. Videte (*ne Epiſtolam alterius eſſe putetis*) qualibus literis ſcripſi vobis mea manu. [15] Quicumque enim volunt placere in carne, *carnaliter circumciſione*, hi cogunt vos circumcidi, tantum ut crucis Chriſti perſecutionem non patiantur, *tantum, non ut ipſi legem cuſtodiant*. Neque enim qui circumciduntur, legem cuſtodiunt: ſed volunt vos circumcidi, ut in *truncata* carne veſtra *apud Judæos* glorientur. [16] Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce, *crucis prædicatione*, Domini noſtri Jeſu Chriſti: [17] per quem mihi, *ut me non teneant*, mundus crucifixus, *vilis factus* eſt, &, (*ut eum non teneant*), ego mundo. In Chriſto enim Jeſu, neque circumciſio aliquid valet, neque præputium, [18] ſed nova creatura, *innovatio mentis, & corporis*. Et quicumque hanc regulam, *non circumciſionis, ſed fidei*, ſecuti fuerint, pax ſuper illos, & miſericordia, [19] & ſuper Iſrael Dei, *non carnaliter viventem*. [20] [21] De cætero nemo *inobediens, putans me non eſſe Apoſtolum Chriſti*, mihi moleſtus ſit [22] Ego enim [23] ſtigmata Domini Jeſu, *notas paſſionum Chriſti, vel cicatrices vulnerum, vel virgarum*, [24] in corpore meo porto. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum ſpiritu veſtro, Fratres. Amen.

9 [*Nolite errare*] Quaſi diceret: ſi dixeritis vos non habere quod prædicatori tribuatis, hominem quidem poteſtis fallere, Deum qui occultorum cognitor eſt, non poteſtis irridere, id eſt, decipere.

10 [*Deus non irridetur*] Tunc quaſi irrideretur, ſi illi qui non laborant in vinea, denarium acciperent.

11 (*Quæ enim ſeminaverit homo*) Debetis, inquit, prædicatoribus, & proximis & veſtra communicare: nam quod ſeminabitis, metetis: omnis enim homo hoc quod ſeminaverit, metet: quia & ille qui ſeminat in carne carnaliter operando; & ille qui ſeminat in ſpiritu ſpiritualiter operando; iſte quidem vitam æternam, ille vero corruptionem.

10 [*Quoniam qui ſeminat*] Omne quod ſeminatur, aut in carne, aut in ſpiritu; hæc autem omnia metentur.

13 [*In carne*] Id eſt, qui facit ipſa carnalia opera, habebit gehennam; quæ eſt perpetua corruptio.

Ibidem fol. 392. 14 August. (*Ad domeſticos fidei*) Quos eum, credendum eſt, niſi Chriſtianos ſignificare?

15 Lanfr. (*Quicumque enim voluerit placere, &c.*) Præceptum eſt in Rhetorica, ut cum aliquis vult perſuadere aliquid, in principio & in fine mentionem faciat, quod facit Apoſtolus dicens; nolite facere quod vobis pſeudo ſuadent, id eſt, circumcidi; quia propter hoc faciunt ut placeant Judæis in carne veſtra truncata, & non patiantur ab eis perſecutionem in prædicatione crucis. Et eſt convertenda propoſitio ita: Quicumque volunt vos circumcidi, ideo faciunt tantum, ut crucis Chriſti perſecutionem non patiantur: neque enim faciunt, ut legem cuſtodiant, vel propter aliud.

16 (*Mihi autem abſit gloriari, niſi in cruce, &c.*) In cruce Chriſti gloriabor tantum, quia hoc tantum valet ad Chriſti ſalutem promerendam, non enim aliud, quia neque circumciſio, neque præputium.

17 August. [*Per quem mihi mundus*] Id eſt, Expoſ. ad Gal. fol. 398
ut non me teneat: *& ego mundo*, ut eum non teneam, id eſt, ut neque mihi mundus nocere poſſit, neque ego de mundo aliquid cupiam.

18 (*Sed nova creatura*) Novam creaturam di- Ibidem.
cit vitam novam per fidem Jeſu Chriſti.

19 (*Sed Iſrael*) Id eſt, qui vivere ad viſio- Ibidem.
nem præparantur, non qui vocantur hoc nomine, & carnali cæcitate Deum videre nolunt.

20 Lanfr. (*De cætero*) De cætero, inquit, nemo veſtrum oneroſus, & inobediens mihi ſit, putans me non eſſe Apoſtolum Chriſti.

21 August. [*De cætero*] Non vult per tur- Ibidem.
bulentas contentiones tædium ſibi fieri de re, quantum ſatis erat expoſita.

22 [*Ego enim ſtigmata*] Id eſt, habeo alios Ibidem.
conflictus & certamina cum carne mea, quæ in perſecutionibus quas patior, mecum dimicant. Stigmata Jeſu dicuntur quædam notæ pœnarum ſervilium: Propter culpam enim perſecutionis, qua perſecutus eſt Eccleſiam Dei; hæc ſibi retribui cognoverat.

23 Lanfr. (*Stigmata*) Stigma proprie nota fugitivo ſervo impreſſa; quod Apoſtolus ſe portare dicit, eo quod prius Dominum fugerit.

24 [*In corpore meo*] In corpore ſuo portabat cicatrices vulnerum & virgarum, in collo & manibus catenas; quæ omnia ſigna erant ſe eſſe Domini noſtri Jeſu Chriſti. Stigmata autem erant ſigna quædam, quæ in manibus militantium fiebant, per quæ cognoſcebantur eſſe de militia Imperatoris.

Digitized by Google

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD EPHESIOS.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Epheſii ſunt Aſiani. Hi accepto verbo veritatis perſtiterunt in fide. Hos collaudat Apoſtolus, ſcribens eis a Roma, de carcere, per Tychicum Diaconum.

CAPUT PRIMUM.

[1] PAulus Apoſtolus Jeſu Chriſti, *non Anania*, per voluntatem Dei, *non meritis ſuis; vel hominibus*; omnibus ſanctis, *baptizatis*, qui ſunt Epheſi, & fidelibus, *catechumenis*, in Chriſto Jeſu, *in fide*. Gratia, *remiſſio peccatorum*, vobis & pax, *qua reconciliamur Deo Patri, vel obſervantia bonorum operum, quæ pax eſt inter Deum, & homines*, a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. [2] Benedictus, *laudetur*, Deus & Pater Domini noſtri Jeſu Chriſti, qui benedixit, *auxit, vel ditavit*, nos in omni benedictione ſpirituali, *non carnali, ſicut priorem populum, ſed ſpirituali, id eſt, cœleſti, exiſtente*, [3] [4] [5] in cœleſtibus, *id eſt, quam in cœlo participamus*, in Chriſto: ſicut elegit nos, *ita benedixit, ut prædeſtinavit*, [6] in ipſo *Chriſto*, ante mundi conſtitutionem, *ad hoc elegit*, ut eſſemus ſancti & immaculati in conſpectu ejus, *non meritis noſtris, ſed* [7] in charitate *ſua. Ecce quod dixit, elegit*. [8] Qui prædeſtinavit nos in adoptionem filiorum, *ut eſſemus ſancti*, per Jeſum Chriſtum [9] in ipſum: *idem quod in ipſo, ſcilicet credituros*. [10] Secundum propoſitum voluntatis ſuæ, *idem quod in charitate*, in laudem gloriæ gratiæ ſuæ, *ut laudetur glorioſa gratia ſua*, in qua gratificavit nos *ſibi* in dilecto filio ſuo, *in fide dilecti filii ſui*. In quo, *id eſt, per quem*, habemus redemptionem (*hoc effectum poſterius*) per ſanguinem (*& prius*) ejus, (*hæc eſt cauſa prioris*) remiſſionem peccatorum, ſecundum [11] divitias gratiæ ejus, quæ ſuperabundavit in nobis, [12] in omni ſapientia, & prudentia, ut notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ, *quod genus humanum ſalvare voluit*, ſecundum beneplacitum ejus, *non meritis humanis*, [13] quod *ſacra-*

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMBROSIUS. Docet illa bona quæ Chriſtus nobis ſuo adventu præſtitit cum gratiarum actione. Poſtea tranſit ad Ethicam exhortationem, ſic inchoans: Obſecro vos, ego vinctus in Domino.

2 [*Benedictus Deus*] Benedictio quæ fit in Deo, confeſſio ſola eſt bonorum quæ præſtita ſunt ab eo. Benedictio quæ fit a Deo in nobis impletur, dum ejus beneficiis implemur.

3 [*In cæleſtibus*] Hoc eſt quam in cœlo participabimus: dicit enim reſurrectionem quæ per ſpiritum nobis aderit: & ne ipſa novitas mentem turbaret; quoniam non ante tanta donaſſet, neque aperte dixiſſet; quæ ſint illæ ſpirituales benedictiones, utrique reſpondet dicens: Sic elegit nos ex ipſo ante mundi conſtitutionem eſſe ſanctos coram eo.

4 AUGUST. [*In cæleſtibus*] In cœleſtibus, quaſi de cœleſtibus. Quia omne datum optimum; & omne donum perfectum, de ſurſum eſt.

5 LANFR. [*In cæleſtibus*] Cœleſtia vocat virtutes, per quarum obſervantiam itur ad cœlum; in quibus dicit ſe habere omnem ſpiritualem copiam in fide Chriſti.

6 [*In ipſo*] In ipſo, ſubaudiendum eſt permanſuros; vel in ipſo elegit: quia omnia in ſapientia fecit, quæ eſt Chriſtus.

7 AMBROS. [*In charitate*] Ex hoc magnitudo oſtenditur liberalitatis.

8 [*Qui prædeſtinavit*] Majus eſt quod dicit filiorum adoptionem, ab eo quod dixerat ſanctos & immaculatos.

9 [*In ipſum*] Quoniam dixit, prædeſtinavit in adoptionem filiorum; incertum erat cujus diceret filios eſſe adoptivos; adjecit: In ipſum, hoc eſt in ſui ipſius; ut illis filii nuncupemur.

10 [*Secundum propoſitum*] Volens ex omni parte iſta extollere, quod multa digna ſint gratiarum actione, frequenter dicit per ordinationem, & bonum placitum, & voluntatem.

11 LANFR. (*Divitias gratiæ ſuæ*) Per quam gratiam non ſolum remiſſio & redemptio, ſed ſapientia (quæ dicitur, ſapitur) & prudentia morum.

12 (*In omni ſapientia*) Id eſt, dans nobis omnem ſapientiam, in agnitione ſui, & prudentiam morum noſtrorum.

13 (*Quod propoſuit*) Bonum placitum ſuum

Digitized by Google

ſacramentum propoſuit in eo, *in filio*, [14] in diſpenſatione plenitudinis temporum, *ecce quod propoſuit*, inſtanrare omnia in Chriſto, quæ in cœlis, *imminutum ordinem Angelorum*, & quæ in terra ſunt, *corruptum genus humanum*, in ipſo, *in Chriſto*. [16] [17] In quo, *vel qua*, etiam & nos ſorte, *non merito*, vocati ſumus, prædeſtinati ſecundum propoſitum ejus, qui operatur omnia ſecundum conſilium voluntatis ſuæ: ut ſimus in laudem gloriæ ejus, *laudemus gloriam ejus* nos, qui ante ſperavimus in Chriſto: in quo & vos, *vocati eſtis, ex quo?* [18] cum audiſſetis verbum veritatis, *ſcilicet* (Evangelium ſalutis veſtræ) in quo *Chriſto*, & credentes [19] ſignati eſtis [20] Spiritu promiſſionis ſancto, qui eſt [21] pignus *perpetuæ* hæreditatis noſtræ, [22] in redemptionem acquiſitionis, *redempti ut Deo adquiramini*, in laudem gloriæ ipſius. Propterea (*quia credidiſtis, & ſignati, & vocati eſtis*) & ego audiens fidem veſtram, quæ eſt in Domino Jeſu, & dilectionem in omnes ſanctos, non ceſſo gratias agens pro vobis, memoriam veſtri faciens in orationibus meis: [23] ut Deus Domini noſtri Jeſu Chriſti, Pater gloriæ, det vobis ſpiritum ſapientiæ & revelationis, in agnitione ejus, *& det vobis* illuminatos oculos cordis veſtri, ut ſciatis quæ ſit ſpes vocationis ejus, *quæ & quantum ſperetis vocati*, & quæ divitiæ gloriæ, *glorioſæ* hæreditatis ejus in ſanctis, & [24] quæ ſit ſupereminens magnitudo virtutis ejus in nos, *quo daturus eſt nobis incorruptionem*, [25] qui credimus ſecundum operationem potentiæ virtutis ejus, quam operatus eſt in Chriſto, ſuſcitans illum a mortuis, & [26] conſtituens ad dexteram ſuam in cœleſtibus [27] ſupra omnem principatum, & poteſtatem, & virtutem, & dominationem, [28] & omne nomen, quod nominatur non ſolum in hoc ſæculo, ſed etiam in futuro. Et omnia ſubjecit ſub pedibus ejus: & ipſum dedit caput ſupra omnem Eccleſiam,. [29] quæ eſt corpus ipſius, & [30] plenitudo ejus, qui omnia [31] in omnibus adimpletur.

CA.

in Chriſto Deus Pater propoſuit, id eſt, palam mundo oſtendit; dicens: *Hic eſt filius meus dilectus in quo mihi bene complacui*.

14 (*In diſpenſatione plenitudinis*) Vel tunc enim diſponebat omnia tempora vel in ipſo milliario, quo natus eſt Chriſtus, quod fuit plenitudinis; quia in eo completa ſunt promiſſa.. Vel quia alia tempora vacua fuerunt a ſalute.

15 (*Plenitudinis*) In diſpenſatione, id eſt, in conſummatione. Exponit quid ſit illud bonum placitum Dei, videlicet impleto tempore ordinationis ſuæ inſtaurare in fidem Chriſti, qui in cœlis ſunt, id eſt, numerum Angelorum, qui diminutus erat: & quæ * ſunt, homines videlicet qui magna ex parte perierant.

* f. qui in terra

Tract. Pſ. 30 concion. 2. to. 8.

16 AUGUST. (*In quo & nos ſorte*) Sorte dixit gratiam, qua ſalvi facti ſumus. Quare ſortis nomine appellat gratiam? Quia in ſorte non eſt electio, ſed voluntas Dei. Nam ubi dicitur, iſte facit, iſte non facit, merita conſiderantur; & ubi merita conſiderantur, electio non eſt ſors. Quando autem nulla merita noſtra invenit; ſorte voluntatis ſuæ, nos ſalvos facit, quia voluit; non quia digni fuimus: hæc eſt ſors.

17 LANFR. [*In quo & nos*] Immutatio caſuum eſt; quaſi diceret in quem, id eſt, in cujus fidem, vel in quo, id eſt, per quem.

18 AMBROS. [*Cum audiſſetis*] In ipſo & vos verba Evangelii audiſtis, & ad fidem acceſſiſtis; & ſpiritus participatione confirmationem accepiſtis: hoc enim dicit; *Signati eſtis*.

19 LANFR. [*Signati eſtis*] ordo eſt. Signati eſtis in redemptionem adquiſitionis; ſpiritus enim credentes ſignat, id eſt, ab aliis hominibus diſcernit, & ſeparat; quia a peccatis eos purgat, & ſpiritualibus gratiis ornat.

20 AMBROS. [*Spiritum promiſſionis*] Bene autem ſpiritum promiſſionis vocavit; quoniam bona quæ expectant in futuro, ſancti Spiritus participationem expectant.

21 [*Pignus hæreditatis*] Redemptionem illam fruitionem quæ tunc erit vocat, quod formæ illius dabitur.

22 (*In redemptionem*) Redemptionem vocat immortalitatem, quæ erit per reſurrectionem; adquiſitionem vero familiaritatem ſuam quæ ad Deum erit.

23 [*Ut Deus Domini noſtri*] Dicens Chriſti, ſuſceptum indicat hominem. Pater gloriæ, glorioſa eſt enim divina natura.

24 (*Quæ ſit ſupereminens*) Id eſt, qualia, & quam magna erga nos, qui in eum credimus, ab eo efficientur: & hoc explanat memoranda quæ in Chriſto facta ſunt. Et conſidera quia non dicit gloriam hæreditatis abſolutæ; ſed divitias gloriæ neque virtutem ejus; ſed neque magnitudinem virtutis ejus; ſed vehementius; que ſit ſupereminens magnitudo virtutis ejus.

25 LANFR. [*Qui credimus, &c.*] Id eſt, qui credimus omnia quæ operatus eſt in Chriſto, poſſit operari in nobis, id eſt, reſurrectionem.

26 AMBROS. [*Conſtituens*] Hoc eſt participem illum honoris accepit, de ſuſcepto homine id dicens, propter inhabitantem * mecum naturam * f. ſecum verbi Dei.

27 LANFR. (*Supra omnem principatum, &c.*) Id eſt, ſuper Angelorum & Archangelorum nomina, quæ modo ſciuntur, & ſuper omnia quæ ad præſens ignorantur. Vel ſuper cœleſte & terreſtre nomen.

28 (*Et omne nomen*) Hoc eſt ſive aliquid ſecundum præſentem vitam nominatur, & cognoſcitur eſſe magnum quod nos in futuro cognoſcere poterimus, quod nunc forſan neſcimus; omnium illorum ſuperiorem fecit.

29 (*Quæ eſt corpus ipſius*) Corpus ejus ſumus, ſimilitudinem naturæ, & participem ſpiritus ſuſcipientes, & corpus unum erimus omnes: quia communem ſuſcepimus reſurrectionem & immortalitatem. In ordine vero caput nobis Chriſtus

CAPUT SECUNDUM.

ET vos cum eſſetis *prius* mortui delictis *actualibus*, & peccatis *originalibus* veſtris, in quibus aliquando ambulaſtis [1] ſecundum ſæculum, *ſæculares*, mundi hujus, [2] ſecundum principem *diabolum* [3] poteſtatis aeris hujus, ſpiritus, qui, *ordo, qui ſpiritus* nunc operatur [4] in filios diffidentiæ, *de promiſſis diffidentes*, [5] in quibus *peccatis* & nos omnes aliquando converſati ſumus in deſideriis carnis noſtræ, *ecce quomodo in deſideriis*, facientes voluntatem carnis, & cogitationum, & eramus natura *originali peccato* filii iræ ſicut & cæteri: *interpoſitio*. [6] Deus autem, qui dives eſt in miſericordia, propter nimiam charitatem ſuam, qua dilexit nos, & cum eſſemus mortui peccatis, convivificavit nos in Chriſto, (cujus gratia eſtis ſalvati,) & conreſuſcitavit, [7] & conſedere fecit in cœleſtibus in Chriſto Jeſu: [8] ut oſtenderet [9] in ſæculis ſupervenientibus, *id eſt, hominibus futuris, ut idem ſperent de ſe, vel in æterno ſæculo*, abundantes divitias gratiæ ſuæ, *quia ſalvavit nos*, in bonitate, *non meritis noſtris*, ſuper nos in Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti. Oſtenſio bonitatis*. Gratia enim eſtis ſalvati, per fidem, & hoc, *ſalus noſtra*; non ex vobis, Dei enim donum eſt; non ex operibus, ut ne quis *in ſe (quod non decet)* glorietur, *quod faceret, ſi ex operibus ſalvaretur*. [10] Ipſius enim ſumus factura, creati in Chriſto Jeſu in operibus bonis, *in hoc etiam, quod bene operamur, facti ſumus Deo*, quæ præparavit Deus; *nec hoc a nobis*, ut in illis ambulemus. [11] Propter quod, *quia ſalvati gratia*, memores eſtote, quod aliquando vos Gentes in carne, [12] qui dicimini præputium ab ea, quæ dicitur circumciſio in carne, manu facta: *& memores eſtote* quia eratis illo in tempore ſine Chriſto, alienati a converſatione Iſrael, *Judæorum*, [13] & hoſpites teſtamentorum, *extranei a lege*, promiſſionis ſpem non habentes, *ut Judæi*, & ſine Deo in hoc mundo. Nunc autem in Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti*, vos, qui aliquando eratis longe, *a Deo per peccata*, facti eſtis prope in ſanguine Chriſti. Ipſe enim eſt pax noſtra, qui fecit utraque unum (*angelicam, & humanam creaturam, vel Judæos*,

erit; ex quo omnis cauſa ſecundæ regenerationis in nos derivaſſe videtur.

3 LANFR. (*Plenitudo ejus*) Plenitudo Chriſti eſt Eccleſia, quia in ea & per eam adduntur membra Chriſto, id eſt, fideles.

31 AMBROS. [*In omnibus adimpletur*] Hoc eſt, in omnibus plenus eſt. Neceſſario autem adjecit omnia oſtendens totum exiſtere in omnibus, prout quis cogitare voluerit ſive eſſentia, ſive in operatione, ſive in virtute.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 AMBROS [*Secundum ſæculum*] Sæculum non creaturam dicit, ſed temporalem hujus ſæculi converſationem.

2 LANFR. (*Secundum principem*) Id eſt, ſecundum quod perſuadebat vos princeps, qui in hoc aere poteſtatem habet, vel fideles tentandi, vel ipſum commovendi.

3 AMBROS. [*Poteſtatis aeris*] Diabolus mandatum accepit, ut principetur aeri, & poteſtatem habeat commovere eum.

4 LANFR. (*In filios diffidentiæ*) Filii diffidentiæ dicuntur; vel quia de promiſſionibus Dei diffidunt, vel quia de converſione eorum nulla ſpes eſt fidelibuus

5 AMBROS. (*In quibus & nos*) Quoniam dixerat vos, ne ſe ſubtrahere exiſtimaretur ab illis qui neceſſariam videbantur habere gratiam: adjecit, *in quibus & nos*.

6 (*Deus autem qui dives eſt*) Sic cœperat, & vos cum eſſetis mortui, cætera interjecit, donec iterum illud reſumpſit, ultra non dicens vos, ſed nos.

7 (*Et conſedere*) Illis nos, ait, communicaſſe quæ de Chriſto dixit, per illam, quæ apud illum eſt, conjunctionem.

8 [*Ut oſtenderet*] Bene in ſæculis ſupervenientibus dixit, quando ipſarum rerum manifeſtam erga nos oſtendet Dei bonitatem, & gratiam illam, quam perficere dignatus, eſt, per illa quæ ſecundum Chriſtum ſunt.

9 LANFR. (*In ſæculis ſupervenientibus*) In nobis, inquit, qui tantam miſericordiam a Deo conſecuti ſumus, oſtendit Deus quantam homines in futuris temporibus ſperare poſſint.

10 [*Ipſius enim ſumus*] Ratio cur ex operibus ſuis nemini ſit gloriandum. Quaſi diceret, ipſe fecit & creavit nos in fide Jeſu Chriſti, & in operibus bonis quæ per gratiam ſuam præparavit nobis. Poteſt & factura ablativus eſſe; ut ſit ſenſus, operatio ipſius eſt, quod creati ſumus in fide Jeſu Chriſti, &c.

11 (*Propter quod memores*) Quia, inquit, fidem, & bona opera Deus dedit vobis, memores eſtote verborum Dei; malorum, in quibus fuiſtis; ut pro collatis beneficiis majorem Deo gratiam rependatis.

12 AMBROS. (*Qui dicebamini*) Quod dicit in carne, adjici illi debet, qui dicimini non in illo dicto, quo Gentes dixit; ut ſit ſenſus, in carne præputiatos debere dici.

13 LANFR. (*Hoſpites teſtamentorum*) Hoſpites erant Gentes in eos qui teſtamenta habebant; vel quia ad tempus more hoſpitum veniebant & recedebant: vel quia ſi qui eorum ad Judaicum ritum convertebantur, advenæ & proſelyti vocabantur.

duos, & Gentes) 14 & medium parietem (*quaſi ſeptem*) maceriæ ſolvens, inimicitias (*ecce parietem*) 15 in carne ſua, legem *Judaicam, vel parietem*, mandatorum decretis *evangelicis* evacuans: ut duos *populos* condat *evacuata lege* in ſemetipſo in unum novum hominem *in ſe*, * *vel ſint unus novus homo*, faciens pacem, (*inculcatio ſuperiorum*) 16 & reconciliet ambos *ut ſint* in uno corpore, *in ſe*, Deo per crucem, interficiens inimicitias in ſemetipſo. Et veniens evangelizavit pacem vobis *Gentibus*, qui longe fuiſtis, & pacem iis, qui prope: quoniam per ipſum habemus acceſſum ambo in uno ſpiritu *hoc operante* ad Patrem. Ergo, *quia destructa inimicitia*, jam non eſtis hoſpites, & advenæ: ſed eſtis cives ſanctorum, & domeſtici Dei, (*exponit quomodo ſint cives*) ſuperædificati 17 ſuper fundamentum, *intranſitive, vel fidem*, Apoſtolorum, & Prophetarum, 18 ipſo ſummo angulari lapide Chriſto Jeſu: in quo omnis ædificatio conſtructa creſcit in templum ſanctum in Domino: in quo, & vos coædificamini in habitaculum, *ut ſitis habitaculum*, Dei in Spiritu.

CAPUT TERTIUM.

HUjus rei gratia, *ut habitaculum Dei ſitis*, ego Paulus vinctus Chriſti Jeſu *in carcere*, pro vobis Gentibus *prædicandis*, 1 ſi tamen audiſtis diſpenſationem *Evangelii* gratiæ Dei, quæ data eſt mihi in vobis: quoniam ſecundum revelationem *Dei*, *non per hominem*, notum mihi 2 factum eſt ſacramentum, ſicut 3 ſupra ſcripſi in brevi: prout poteſtis legentes intelligere prudentiam meam in myſterio Chriſti: quod aliis 4 generationibus non eſt agnitum, *ſcilicet*, filiis hominum, ſicut nunc revelatum eſt ſanctis Apoſtolis ejus, & Prophetis *novi teſtamenti*, *ut Agabo*, in ſpiritu. (*Ecce myſterium Chriſti*) Gentes eſſe cohæredes *Judæis*, *vel Angelis*, & concorporales, & comparticipes promiſſionis ejus in Chriſto Jeſu per Evangelium, *fidem*: cujus factus ſum miniſter ſecundum donum gratiæ Dei, quæ data eſt mihi ſecundum operationem virtutis ejus. Mihi *enim* omnium ſanctorum minimo, data eſt gratia hæc, *ſcilicet*, in Gentibus evangelizare inveſtigabiles divitias Chriſti, & illuminare, *docere*, omnes, quæ ſit diſpenſatio ſacramenti abſconditi a ſæculis, *a conſtitutione mundi*, *vel a ſæcularibus*, in Deo, qui omnia creavit: 5 6 7 ut innoteſcat principatibus, & poteſtatibus, in cœleſtibus *degentibus*, per Eccleſiam 8 multiformis ſapientia Dei, ſecundum præfinitionem ſæculorum, quam fecit in Chriſto Jeſu Domino

14 AMBROS. (*Medium parietem*) Inimicitiam, & ſeparationem quæ ex circumciſione fiebat, cum omni lege fecit ceſſare. Nam poſt reſurrectionem, immortalitatem nobis præſtans deſtruxit hæc. In immortali etenim natura circumciſio nequaquam poterit celebrari.

15 LANFR. (*In carne ſua*) In carne ſua vel aſſumpta, vel crucifixa ſolvit Chriſtus legales obſervationes, quas parietem & * inimicam vocat inter Judæos & Gentes: lex enim non erat data, niſi uſque ad adventum Chriſti.

* f. inimicitiam

16 [*Reconciliet ambos*] Reprimit Judæos, dicens eos quoque reconciliatione, ut Gentes, indiguiſſe.

17 (*Super fundamentum*) Fundamentum vocat fidem, eamdem, inquit, fidem quam habuerunt & Prophetæ.

18 [*Ipſo ſummo angulari*] Ordo. Summo angulari lapide exiſtente Chriſto Jeſu.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 LANFR. [*Si tamen audiſtis*] Interruptio eſt ſententiæ uſque ad aliam ſententiam quæ ſic incipit: *Hujus gratia flecto*, &c.

2 (*Factum eſt ſacramentum*) Sacramentum hoc de æqualitate Gentium eſt; cum gente Judæorum, de quo ſupra breviter ſcripſit dicens: *Ipſe eſt enim pax noſtra, qui fecit utraque unum*, &c. uſque *jam non eſtis hoſpites & advenæ*.

3 [*Supra ſcripſi in brevi*] Breviter. Scriptum eſt ſuperius, ut *notum faceret ſacramentum ſuæ voluntatis: inſtaurare omnia quæ in cœlis, & quæ in terra*.

4 (*Generationibus*) Revelatum quidem fuit prophetis veteris Teſtamenti per gratiam Dei Gentes eſſe ſalvandas, ſed quod ad æqualitatem Judæorum eſſent venturæ ut cohæredes, & concorporales cum eis fierent, unam & æqualem cum eis hæreditatem habituræ, ſpirituale corpus id eſt, unam Eccleſiam cum gente Judæorum facturæ æqualiter promiſſionis Dei participes; nulli, niſi in novo Teſtamento, revelatum fuit.

5 (*Ut innoteſcat*) Abſconditi ad hoc, ut poſtea multiformis ſapientia (in hoc quod præmiſit Patriarchas, Prophetas & Apoſtolos) notificaretur cœleſtibus per Eccleſiam; id eſt, per ea quæ geruntur in Eccleſia.

6 AMBROS. (*Ut innoteſcat*) Sicut hoc erat occultum ut nec inviſibiles virtutes potuiſſent hoc ſcire. Nunc vero manifeſtum eſt per ea, quæ erga Eccleſiam facta ſunt.

7 LANFR. (*Ut innoteſcat*) In cognoſcendam ſapientiam Dei, cœleſtes ſpiritus etiam profecerunt per Eccleſiam; quia dum eam Chriſtus ſeu per ſe, ſeu per Apoſtolos ſuos inſtrueret, plurima ſecreta didicerunt, quæ antea ignorabant.

8 [*Multiformis*] Ordo, Sapientia Dei multiformis ſecundum ſapientiam Dei, quæ in pro-

no noſtro: in quo habemus fiduciam, & acceſſum in confidentia per fidem ejus: [9] [10] Propter quod, *quia fiduciam habemus*, [11] Peto ne deficiatis *a fide* in tribulationibus meis pro vobis, quæ eſt gloria veſtra. [12] Hujus rei gratia (*ne deficiatis, vel repetit, quæ ſupra dixit; quia multa interpoſuit*) flecto genua mea ad Patrem Domini noſtri Jeſu Chriſti, ex quo omnis [13] paternitas in cœlis, & in terra nominatur, ut det vobis ſecundum divitias gloriæ ſuæ, virtute corroborari per ſpiritum ejus in interiorem hominem. *Et* Chriſtum habitare per fidem in cordibus veſtris: in charitate [14] radicati, & fundati, [15] ut poſſitis comprehendere cum omnibus ſanctis, [16] quæ ſit [17] latitudo, *vera charitas*, & [18] longitudo, *expectatio donorum Dei*, & [19] ſublimitas *vera*, *id eſt*, *Deum videre*, & [20] profundum, *cognitio ſecretorum Dei*, ſcire etiam ſupereminentem, ſcientiæ charitatem Chriſti, [21] [22] ut impleamini *virtutibus* in omnem plenitudinem Dei. [23] Ei autem, qui potens eſt omnia facere ſuperabundanter quam petimus, aut intelligimus, ſecundum virtutem, quæ operatur in nobis: *quod poſſumus ſcire ex hoc quod dat nobis virtutem miraculorum:* ipſi gloria in Eccleſia, *in corpore*, & in Chriſto Jeſu; *& in capite*, in omnes generationes [24] ſæculi (*hujus ex multis ſæculis ab initio* * *conſtantibus*) ſæculorum. Amen.

* ſ. conſtantis

CA-

pria natura ſimplex eſt, ſecundum ordinem ſæculorum multiformis dicitur, eo quod ipſa ſæcula in ipſo Dei ordine multiformiter variantur.

9 [*Propter quod peto*] Petit ne deſperent de miſericordia Dei circa ſeipſos, videntes eum tanta pati.

10 Ambros. [*Propter quod peto*] Omnia interjecit ab eo, *Paulus vinctus*, uſque ad hoc, *propter quod peto*.

11 Lanfr. (*Peto ne deficiatis*) Utrumque noverat alterutro indigere, & gloriam libero arbitrio, ubi rogat ne deficiant; & liberum arbitrium dono gratiæ, ubi Deum rogat, ut det eis corroborationem.

Serm. 7. de verb. Apoſt. tom. 10.

12 August. [*Hujus rei gratia*] Cujus rei gratia, niſi quæ ſupra dixerat, peto non infirmari in tribulationibus meis pro vobis, quæ eſt gloria veſtra. Quia ergo voluntatis habetis arbitrium, peto. Quia vero vobis voluntatis arbitrium non ſufficit ad implendum quod peto: *Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem*.

13 Lanfr. [*Paternitas in cœlis*] Cœlos vocat ſpirituales homines. Terram carnales. *Ad Patrem*, inquit *flecto genua*. *Ex quo*, id eſt, per quem nominantur cæteri patres ſeu ſpirituales, ſeu carnales. Qui enim fecit eſſe res quod ſunt ipſe cauſa eſt ut nominentur quod ſunt. Aliter *Ex uno*, id eſt, cujus ſimilitudine nominantur patres ſpirituales, vel carnales. Quia enim omnipotens Deus pro eo pater dicitur, vel quod filium ex ſe generavit, vel quod creata proprio moderamine gubernat & regit. Ex ea ſimilitudine propter eamdem cauſam patres dicuntur, vel quia ex ſe ipſis filios generant; vel quia ſubjectos pio ſtudio gubernant & regunt. Si vero per cœlos Angelos intelligi voluit, credendum eſt minores Angelos, patres nominare majores: quoquo tamen modo ſententia intelligitur, bona paternitas intelligi debet: neque enim ex Deo illa erat, de qua in Evangelio dicit: *Vos ex patre diabolo eſtis*. Et alibi; *ab initio mendax eſt*, & pater ejus patrem mendacii diabolum dicens.

Epiſt. 120. de grat. novi Teſtam. c. 26. tom. 2.

14 August. [*Radicati & fundati*] Radicati propter agriculturam; fundati propter ædificationem; dicit enim alio loco: *Dei agricultura Dei ædificatio eſtis*.

15 Ambros. [*Ut poſſitis*] Hoc eſt ut in fruitione vitæ conſiſtatis; quod oſtendit dicendo cum ſanctis; nam latitudinem, longitudinem; profundum. Altitudinem dicit gratiæ magnitudinem, ex his nominibus quæ apud nos magna eſſe videntur, oro, inquit, eum ſanctis illa tam magna donatione Dei, quam præſtitit nobis charitas Chriſti.

16 August. [*Quæ ſit latitudo*] Latitudo in bonis operibus, quibus benevolentia porrigitur uſque ad diligendos inimicos. Et longitudo, ut longanimiter pro hac latitudine, moleſtiæ tolerentur. Et latitudo, ut pro his æternum, quod in ſupernis eſt, præmium, non vanum aliquid temporale ſperetur. Et profundum, ſignificat profunditatem gratuitæ gratiæ, in qua multorum ingenia conteruntur; inveſtigare conantur, ut ad extremum eis dicatur; *O homo tu quis es, qui reſpondeas Deo?* Ibidem.

17 Lanfr. (*Latitudo*) Latitudo Chriſtianorum eſt cordis amplitudo, ad dandum & ſubveniendum pro Deo in quantum poteſt: unde alias dicitur: *Dilatamini & vos*.

18 [*Longitudo*] Longitudo, quæ & alias Longanimitas dicitur, id eſt, expectatio promiſſionum Dei cum alacritate mentis.

19 [*Sublimitas*] Sublimitas eſt vita cœleſtis. Unde alias dicitur: *Supra modum in ſublimitate æternum gloriæ pondus*.

20 [*Profundum*] Profundum infernum vocat. Orat ergo Apoſtolus, quatenus hæc quatuor poſſint intelligere, & intellecta, tria appetere, unum vitare.

21 August. (*Ut impleamini*) Sic implebuntur in omnem plenitudinem Dei: non cum fuerint & ipſi plenus Deus, ſed cum fuerint perfecte pleni Deo. Epiſt. 112. cap. 23. ad Paulinam de videndo Deo tom. 2.

22 Ambros. (*Ut impleamini*) Id eſt, ut ipſi in proportione communis corporis videamini, in qua Deus inhabitat.

23 (*Ei autem qui potens*) Poſt gratiæ narrationem orat pro illis, & ſub * ſpem gratiarum actionis concludens dogmaticos ſermones, incipit ethicos.

* ſ. ſpecie

24 Lanfr. [*Sæculi ſæculorum*] Sæculum ſæculorum eſt æternitas, cujus partes ſunt tempora & omnia ſæcula. Poteſt etiam intelligi ſæcula ſæculorum, hoc præſens ſæculum ab initio mundi uſque ad finem ſimul intellectum, quod in multa ſæcula dividitur.

CAPUT QUARTUM.

Obſecro itaque vos (*ethica admonitio*) [1] ego vinctus, *incarceratus*, in *pro* Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati eſtis, cum omni humilitate, *dictis*, *& factis*, & manſuetudine, cum patientia, ſupportantes invicem in charitate, ſolliciti ſervare unitatem, *concordiam*, ſpiritus in vinculo pacis, (*a ſimili*) [2] [3] Unum corpus, [4] & unus ſpiritus *ſitis*: ſicut *&* vocati eſtis in una ſpe vocationis veſtræ, *Sicut eſt vobis unus* Dominus, una fides, unum baptiſma, *ita debetis unum ſpiritum habere*. Unus Deus, & Pater omnium, [5] qui eſt ſuper omnes, *ut Dominus*, & per omnia, *ut gubernans*, & in omnibus nobis, *ut inhabitans*. [6] Unicuique autem noſtrum [7] data eſt gratia ſecundum menſuram donationis Chriſti. Propter quod dicit, *in Pſalmo 67* Aſcendens *Chriſtus* in altum, [8] captivam duxit (*re in ſe*, *ſpe in nobis*) captivitatem, *mortem vel homines*, *prius a diabolo captivatos*: dedit dona hominibus. [9] Quod autem aſcendit, quid eſt, niſi quia & deſcendit primum in inferiores partes terræ? *in manus peccatorum vel in infernum*, *vel in terram*. Qui [10] [11] deſcendit, ipſe eſt, & qui aſcendit ſupra omnes cœlos, [12] ut impleret omnia. *Probat diverſa eſſe dona*. Et ipſe dedit quoſdam quidem Apoſtolos, quoſdam autem Prophetas (*ut Agabus*, *& filiæ ejus*) alios vero Evangeliſtas, [13] [14] alios autem paſtores, *Epiſcopos*, & doctores, *cæteros Prælatos*, ad conſummationem ſanctorum (*ob hoc ſpiritu alia charisſmata dantur eis*, *ut conſummarent in eis ſanctitatem*) in opus miniſterii, *ut corpus Chriſti*; *id eſt*, *Eccleſiæ ſanctos ædificent*, *ſcilicet*, in ædificationem corporis, *Eccleſiæ*, Chriſti *ædificandi*: [15] donec occurramus omnes *in die judicii ante Deum*

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 AMBROS. [*Ego vinctus*] Ad reverentiam mutat, quia adjecit, *Ego vinctus in Domino*: ſi quidem ipſa vincula propter prædicationem habere videtur.

2 [*Unum corpus*] Hoc eſt; hanc unitatem illibatam cuſtodite; per pacem, & charitatem; & hoc eſſe neceſſarium multis modis oſtendere nititur per ea quæ ſequuntur.

3 LANFR. [*Unum corpus & unus ſpiritus*] Unum habetis ſpiritum, ſicut eſtis unum corpus, ut non ſitis ſchiſmatici.

4 AMBROS. (*Et unus ſpiritus*) Spiritus qui nos regeneravit; Corpus, inquit, per regenerationem conſiſtere videmini.

5 (*Qui ſuper omnes*) Qui omnibus ſupereminet. Hoc enim dicit ſuper omnes, qui & per omnia ſuam oſtendit providentiam omnibus; quamquam in nobis & eſſe, & habitare dignatur.

6 (*Unicuique autem veſtrum*) Hoc vult dicere, quamvis per omnia neceſſaria ſit concordia videtur tamen ineſſe in eis differentia, ob gratiarum varietatem.

7 LANFR. (*Data eſt gratia ſecundum menſuram, &c.*) Quamvis unus ſit ſpiritus, diverſa ſunt dona ipſius. Et hoc eſt quod dicit: *Data eſt gratia ſecundum menſuram*, id eſt, diverſa: alii hoc, alii illud; alii plus, alii minus. Quod prius ab auctoritate, poſtea probat a partibus.

Enar. in Pſ. 67. 10. 8. — 8 AUGUST. [*Captivam duxit*] Utrum quia vicit mortem, quæ captivos tenebat, in quibus regnabat; an ipſos homines appellavit captivitatem, quia captivi ſub diabolo tenebantur.

9 LANFR. (*Quod autem aſcendit*) Probat de Chriſto ſuperiorem verſum eſſe dictum: ipſe enim aſcendit in cœlum, & de cœlo deſcendit.

10 AMBROS. (*Deſcendit*) Inferiores partes ipſam terram nominat in comparatione cœli. Vult autem dicere, quoniam non aſcendiſſet, niſi primum in illo divina extitiſſet natura, cui complacuit in illum habitare, qui ſuper terram erat.

11 (*Qui deſcendit*) Vult autem dicere, quoniam is in quem divina deſcendit natura, ſuper cœlos effectus eſt: & hoc inſeruit volens oſtendere quomodo Chriſtus homo aliis poſſit tribuere ſpirituales donationes; poſt recurrit ad ſuam ſententiam.

12 LANFR. [*Impleret omnia*] Id eſt, omnes Gentes cultura divina. Vel omnia quæ de eo prædicta erant.

13 AUGUST. [*Alios Paſtores*] Paſtores & Doctores, quos maxime ut diſcerneremus voluiſti, eoſdem puto eſſe, ſicut & tibi viſum eſt ut non alios Paſtores, alios Doctores intelligamus; ſed ideo cum prædixiſſet Paſtores, ſubjunxit & Doctores; ut intelligant Paſtores ad officium ſuum pertinere doctrinam. — Epiſt. 59 ad Paulinam quæſt. 4. 10. 8.

14 LANFR. (*Alios autem Paſtores*) Propter hoc Chriſtus diverſis diverſa dedit, ut perfecte quiſquis exerceri poſſit in opus miniſterii quod accepit. Si enim unus accepiſſet omnia, non perfecte poſſet vacare ad ſingula. Quid autem ſit opus miniſterii ſanctorum, quibus ſpirituales gratiæ a Chriſto collatæ ſunt, ſubjungit dicens; *In ædificationem corporis Chriſti*: ad hoc enim ſpiritualia chariſmata dantur illis, ut corpus Chriſti, vel Eccleſiam ædificent.

15 (*Donec occurramus*) Ordo. Donec nos omnes in unitatem fidei, & agnitionem Filii Dei in hoc ſeculo ſubſiſtentes, occurramus in virum perfectum, diem judicii ſignificat, * quomodo omnes qui nunc habemus unam fidem, & unam agnitionem Filii Dei, ſic ex diverſis partibus mundi occurremus invicem; ut unuſquiſque ſit vir perfectus, habens eam ætatem qua Chriſtus de hoc ſæculo tranſiit, & reſurrexit: hoc eſt quod dicit in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti; id eſt, in qua ætate Chriſtus plenitudinem annorum & corporis habuit; Poteſt intelligi occurſuros nos in virum perfectum, ut omnes ſimus unus vir perfectus, id eſt, una Eccleſia, cui nihil deſit, & cui nihil ſit poſtea addendum. — * ſ. quo

Deum in unitatem fidei, & agnitionis Filii Dei, *In hoc ſæculo ſubſiſtentes*, [16] in virum perfectum, *perfecti reſurgamus ſine membrorum imminutione*, [17] [18] in menſuram ætatis plenitudinis Chriſti: *ad hoc dedit doctores*, ut jam non ſimus parvuli fluctuantes, & circumferamur omni vento doctrinæ in nequitia hominum, in aſtutia ad circumventionem erroris, *ut inducant nos in errorem*: (*hoc uſque fuit digreſſio, id eſt, ab hoc quod dixit, ſolliciti ſervare*) veritatem, *æquitatem*, autem facientes in charitate, creſcamus in illo per omnia *dona virtutum*, qui eſt caput Chriſtus: [19] ex quo totum corpus compactum, *facit augmentum, id eſt, augmentatum*, & connexum per omnem juncturam [20] ſubminiſtrationis, *id eſt, acceſſionem ſubminiſtrantium ſe Deo*, [21] ſecundum operationem in menſuram uniuſcujuſque membri, *id eſt, ſecundum operationem uniuſcujuſque membri*, augmentum corporis facit [22] in ædificationem ſui *ipſius* [23] in charitate *Chriſti non meritis*. Hoc igitur dico, & teſtificor in Domino, ut jam *accepta doctrina* non ambuletis, ſicut & Gentes ambulant in vanitate ſenſus ſui; tenebris obſcuratum habentes intellectum, alienati [24] a vita Dei, *æterna, vel a reſurrectione illa quæ fieri expectatur*, per ignorantiam, quæ eſt in illis, propter cæcitatem cordis ipſorum *colendo idola*, qui deſperantes, ſemetipſos tradiderunt impudicitiæ, in operationem immunditiæ omnis, in avaritiam *inexplebiliter*. Vos autem non ita didiciſtis Chriſtum *velle vos facere*, ſi tamen illum audiſtis, & in ipſo edocti eſtis, ſicut eſt veritas *non hypocriſis* in Jeſu, deponere vos ſecundum priſtinam converſationem veterem hominem, *maſſam vitiorum, immo ita didiciſtis Chriſtum velle, ut deponatis*, qui corrumpitur *peccando* ſecundum deſideria erroris. Et *quia non ſufficit deponere a malo, ſubdit*. [25] Renovamini autem ſpiritu mentis veſtræ, & induite novum hominem, *maſſam virtutum*, [26] qui ſecundum Deum creatus eſt, in juſtitia, & ſanctitate veritatis. Propter quod, *ut novum hominem induatis*, deponentes mendacium, loquimini veritatem unuſquiſque cum proximo ſuo: quoniam ſumus invicem membra. *ſi vel de præteritis* Iraſcimini, & nolite *ad actum ducere, vel deinceps* peccare [27] Sol, *vel Chriſtus*, [28] non occidat *vobis* ſuper iracundiam veſtram. Nolite locum dare diabolo: (*Exponit quomodo*) qui furabatur, jam non furetur: magis autem laboret, operando manibus ſuis, quod bonum eſt, ut habeat unde tribuat (*non unde inebriet*) neceſſitatem patienti. Omnis ſermo malus ex ore veſtro non procedat: *nullus ſermo malus procedat*: ſed ſi quis *ſermo* bonus *eſt, vel ſit*, ad ædificationem fidei, *ille procedat, ita* ut det gratiam, *gratus ſit*, audientibus. [29] Et nolite con-

Lib. 22. de Civit. Dei c. 15. to. 5.

16. August. (*In virum perfectum*) Sic accipiamus dictum, ut nec infra, nec ultra juvenilem formam reſurgant corpora mortuorum; ſed in ejus ætate & robore, uſque ad quam Chriſtum perveniſſe cognovimus.

Ibid. ante.

17 [*In menſuram*] De menſura ætatis plenitudinis Chriſti, aut propter illud intelligamus dictum eſſe; id eſt, ut illi capiti in populis Chriſtianis antecedente omnium perfectione membrorum, ætatis ejus menſura compleatur; aut hoc de reſurrectione corporum dictum eſt.

18 Lanfr. [*In menſuram ætatis plenitudinis Chriſti*] Id eſt, in ætate qua Chriſtus plenitudinem annorum & corporis habens in terra de hoc ſæculo tranſiit.

19 Ambros. [*Ex quo totum*] Ex Chriſto quaſi ex capite copulatur corpus Eccleſiæ, ſecundum quod in unoquoque noſtrum; ſpiritualis efficitur operatio.

20 Lanfr. [*Subminiſtrationis*] Subminiſtratio alicujus peccatoris ad Deum converſio; qui ita Eccleſiæ copulatur, ut membrum corpori.

21 [*Secundum operationem*] Secundum id quod operatur * magnum membrum, erit augmentum corporis.

* l. unum

22 Ambros. [*In ædificationem ſui*] Quod dicit (ſui) de Chriſto dicit: ut dicat, quoniam Chriſtus facit proprii corporis ædificium, ob illam charitatem, quam erga nos habere videtur.

23 Lanfr. [*In charitate*] Exponit modum hujus ædificationis: quod non fit niſi ſola charitate. Si operari renuit, membrum non eſt.

24 Ambros. [*A vita Dei*] Id eſt, a reſurrectione illa, quæ fieri expectatur.

25 August. [*Renovamini*] Quod autem ait ſpiritu mentis noſtræ, non ibi duas res intelligere voluit, quaſi aliud ſit mens, aliud ſpiritus mentis.

Lib. 14. de Trin. c. 16. tom. 3.

26 [*Qui ſecundum Deum*] Sicut enim poſt lapſum peccati, homo in agnitionem Dei renovatur ſecundum imaginem ejus qui creavit eum ita in ipſa agnitione creatus eſt antequam delicto veteraſceret; unde rurſus in * eamdem agnitionem renovaretur.

Lib. 3 de Geneſ. ad lit. cap. 20. tom. 3.

* al. in eadem cognitione

27 [*Sol non occidat*] Intelligitur quid eſt, & ſecundum tempus. Quaſi ex ipſa conditione & infirmitate mortalitatis, quam portamus, ſubrepit ira Chriſtiano: non debet diu teneri & fieri pridiana; ejice illam de corde antequam occidat lux iſta viſibilis, ne te deſerat lux illa inviſibilis. Sed aliter melius intelligitur; quia noſter * ſol juſtitiæ & veritatis Chriſtus eſt, cujus veritate, anima humana illuſtratur.

Enarr. in Pſal. 25. tom. 8. habetur quoque 10. 10.

Serm. 25. inter fragmenta.

28 [*Non occidat*] Eſt ergo verum lumen juſtitia atque ſapientia quod deſinit mens videre, cum perturbatione iracundiæ fuerit tamquam nubilo ſuperata; * & tum quaſi occidat ſol ſuper iracundiam hominis.

Serm. de Pſal. 11. inter fragmenta 24.

* al. & tunc occidit Sol

Ambros. [*Ut det gratiam*] Id eſt, in quo lætari conveniat eos qui audiunt.

29 August. [*Nolite contriſtare*] Neque enim ipſa Spiritus ſancti, quæ eſt, quidquid ipſe eſt,

Lib. 4 de Geneſ. ad lit. cap. 9.

contriſtare [30] Spiritum ſanctum Dei: *vel illos, qui habent*. in quo ſignati eſtis in [31] diem redemptionis, *baptiſmi*, *in partem Dei*, *id eſt*, *diſcreti ab infidelitate*. Omnis amaritudo, & ira, & indignatio, & clamor *in Deum*, & blaſphemia tollatur a vobis cum omni malitia. Eſtote autem invicem benigni, miſericordes, *communicando veſtra*, donantes invicem, *condonando commiſſa*, [32] ſicut & Deus in Chriſto, *in fide*, donavit nobis.

CAPUT QUINTUM.

Eſtote ergo, *autem*, imitatores Dei, ſicut filii chariſſimi: & ambulate in dilectione, ſicut & Chriſtus dilexit nos, & tradidit ſemetipſum pro nobis oblationem, & hoſtiam Deo in odorem ſuavitatis, *ut eum delectetis*. Fornicatio autem, & omnis immunditia, aut avaritia, nec nominetur in vobis, *ne dum perpetretur*, ſicut decet ſanctos; aut turpitudo *verborum*, aut ſtultiloquium *in Deum*, aut ſcurrilitas, *jocularia verba*; quæ ad rem, *utilitatem*, non pertinet; ſed magis gratiarum actio, *ſit in vobis*. *Reddit cauſam, cur non ſint perpetranda*. Hoc enim ſcitote intelligentes, quod omnis fornicator, aut immundus, aut avarus, [1] quod eſt idolorum ſervitus, non habet hæreditatem in regno Chriſti, & Dei. [2] Nemo vos ſeducat *perſuadens vobis per hoc, regnum Dei non amitti*, inanibus verbis: propter hæc enim, *nam vere propter ſupradicta*, venit ira Dei in filios diffidentiæ, *diffidentes de Deo*. *Quia propter hoc venit ira Dei*, Nolite ergo effici participes eorum. Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. *Ergo quia lux eſtis*, ut filii lucis ambulate: *ecce quomodo debent ambulare ſcilicet in omni bonitate, id eſt, vere*. [3] Fructus enim, *autem*, lucis eſt in omni bonitate, & juſtitia, & veritate: probantes, *experientes*, quid ſit beneplacitum Deo: & nolite communicare operibus infructuoſis tenebrarum, *tenebroſorum*, magis autem redarguite *illa opera*. Quæ enim in occulto fiunt ab ipſis, turpe eſt & dicere. *Redarguite*, [4] [5] Omnia autem, *enim*, *ſcilicet peccata prædeſtinatorum ad vitam*, quæ arguuntur, a lumine, *a ſpirituali homine*, manifeſtantur *confeſſione*. [6] Omne enim quod manifeſtatur, *confeſſione*, lumen eſt, *id eſt*, *lumen facit*,

ſubſtantia contriſtari poteſt; cum habeat æternam atque incommutabilem beatitudinem, magiſque ſit ipſa æterna & incommutabilis beatitudo. Sed
* al. ita quia in ſanctis * habitat, ut eos impleat chari-
* al. qua tate, * quia neceſſe eſt ut homines ex tempore gaudeant profectu fidelium, & bonis operibus; & ideo neceſſe eſt etiam contriſtentur lapſibus vel peccatis eorum, de quorum fide & pietate gaudebant.

Ibidem. 30 [*Spiritum ſanctum Dei*] Ipſe ſpiritus dicitur contriſtari ab eis qui ſic agunt, ut eorum factis contriſtentur ſancti, non ob aliud niſi quia Spiritum ſanctum habent; quo dono tam boni * al. mœſtificent.
ſunt, ut eos mali * moleſtificent.

31 Lanfr. [*Diem redemptionis*] Diem redemptionis, diem vocat baptiſmatis, in quo Spiritus ſanctus fide & ſacramentis, & gratiis ſpiritualibus ſignat fideles, id eſt, ab infidelitate ſecernit.

August. (*Blaſphemia*) Blaſphemia eſt per Ex lib. contra mend. c. 19. to. 4.
quam de ipſo Deo falſa dicuntur.

32 Ambros. (*Sicut & Deus*) Quoniam grave videbatur ut quis remittat nocenti ſe, Adjecit: *ſicut & Deus dedit in Chriſto vobis*.

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

1 Ambros. (*Quod eſt idolorum*) Avaritiæ pondus in ſimili monſtravit, idolorum ſervitutem illam vocans, eo quod ſimiliter a Deo averteret.

2 Lanfr. (*Nemo vos ſeducat*) Seducebant quidam auditores ſuos; perſuadentes eis, quod propter ſuperiora peccata, non amitteret homo vitam æternam.

3 (*Fructus enim lucis*) Illuminati, inquit,
* l. ibi hominis fructus eſt omnia bonitas & juſtitia, & veritas; præmiſſo genere * ſibi junxit ſpecies, & juſtitiam: quidam in operibus veritatem intelligi vult in cogitationibus & ſermonibus.

4 (*Omnia autem quæ aguntur*) Cauſam reddit cur dixerit, *magis autem redarguite*. Omnia enim peccata hominum prædeſtinatorum ad vitam æternam, quæ arguuntur a lumine, id eſt, a juſto ſpirituali homine, confeſſione manifeſtantur: omne autem quod in confeſſione manifeſtatur, lumen eſt, id eſt, facit eum lumen, qui manifeſtatur. Et recte quidem dictum eſt, ſicut enim patratio ſceleris tenebras, ſic ejus confeſſio lumen facit.

5 Ambros. (*Omnia autem quæ aguntur*) Dictum eſt hoc ab Apoſtolo non integre: Nam dicens quia manifeſtantur, quod ſequebatur ſilentio tradidit, id ſcilicet quod poſſit ipſa manifeſtatio adjuvare. Omnis enim ſuper delictum ſuum ſi manifeſtatur, patitur confuſionem.

6 (*Omne autem quod manifeſtatur*) Aliud autem retulit quod dicit; *nolite communicare operibus tenebrarum*: Hoc eſt nolite illorum opera imitari ſed talia agite, quæ ſi fuerint manifeſtata, triſtes vos minime faciant. Luminis enim ſunt illa opera; quæ in manifeſto fiunt; tenebrarum vero illa opera ſunt, quæ occultantur.

facit, qui manifeſtat. Probat ab auctoritate. Propter quod dicit: [7] [8] Surge qui dormis *in vitiis*, & exurge *confitendo peccata tua* a mortuis, *peccatis*, & illuminabit te Chriſtus. *Ecce quod lumen eſt.* Videte itaque fratres, *quia filii lucis eſtis*, quomodo caute ambuletis: non quaſi inſipientes, ſed ut ſapientes: [9] redimentes tempus, quoniam dies mali ſunt, *dies hujus ſæculi, in quibus malus ſævire permittitur.* Propterea nolite, *quia mali*, fieri imprudentes, ſed intelligentes, quæ ſit voluntas Dei. Et nolite inebriari vino, in quo eſt luxuria: ſed implemini Spiritu ſancto, loquentes vobiſmetipſis in Pſalmis, *David*, & hymnis, *ut Prudentii*, & Canticis ſpiritualibus, *cæteris orationibus*, cantantes, & pſallentes in cordibus veſtris, *non ore tenus tantum* Domino, gratias agentes ſemper pro omnibus, *vel pro proſperis, vel adverſis*, in nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, Deo & Patri. Subjecti *eſtote* invicem, in timore Chriſti. *Ecce quomodo ſubjici rogat.* [10] Mulieres viris ſuis ſubditæ ſint, *non in hypocriſi*, ſicut Domino, *vel Deo: Ecce cur:* [11] quoniam vir, caput eſt mulieris: ſicut Chriſtus caput eſt Eccleſiæ: *vir quidem non ſalvavit mulierem, ſed tamen Chriſtus* ipſe Salvator corporis ejus. Sed ſicut Eccleſia ſubjecta eſt Chriſto: ita & mulieres viris ſuis in omnibus *ſubjiciantur*. Viri diligite uxores veſtras, ſicut & Chriſtus dilexit Eccleſiam, (*ex effectu*) & ſeipſum tradidit pro ea, ut illam ſanctificaret, [12] mundans [13] lavacro aquæ in verbo vitæ, *baptiſmo, id eſt, in nomine Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, ad hoc*, [14] ut exhiberet ipſe ſibi glorioſam Eccleſiam, [15] non habentem maculam *peccati*, aut rugam *hypocriſis*, aut aliquid hujuſmodi: ſed ut ſit ſancta, & immaculata, *ut Chriſtus.* Ita & viri debent diligere uxores ſuas ut corpora ſua. [16] Qui ſuam uxorem diligit, ſeipſum, *carnem ſuam*, diligit, [17] Nemo enim unquam carnem ſuam odio habuit: ſed nutrit, & fovet eam, ſicut & Chriſtus Eccleſiam: [18] quia *nos, id eſt, Eccleſia*, membra ſumus corporis ejus, de carne ejus, & de oſſibus ejus, *de infirmis, & firmis exiſtentis: vel eandem carnem, & eadem oſſa, quæ habuit Chriſtus, habentis.* [19] Propter hoc [20] relinquet homo patrem, & [21] matrem ſuam, & adhærebit uxori ſuæ: & erunt duo in carne una [22] Sacra-

men-

7 (*Surge qui dormis*) Teſtimonium hoc nullam habet ſequentiam: de lumine enim diſputans retulit hoc ad opera tenebrarum. Quidam autem dixerunt quod in illo tempore inter alias gratias, gratia pſalmos faciendi daretur: unde hoc teſtimonio Apoſtolus abuſus videtur.

Enarr. in pſ. 62. 8 AUGUST. (*Surge qui dormis*) Somnus animæ eſt, oblivisci Deum ſuum: quæcumque anima oblita fuerit Deum ſuum, * dormivit.

* al. dormit

Serm. 16. de diverſ. in appendice tom. 10. 9 (*Redimentes tempus*) Redimere tempus, hoc eſt, quando aliquis tibi infert litem; perde aliquid ut Deo vaces, non litibus: perde ergo, ex eo quod perdis, pretium eſt temporis.

10 AMBROS. (*Mulieres viris*) Tres effectus memoratus eſt, inter quos duos naturales præpoſuit; & in unoquoque ab inferioribus inchoavit.

11 (*Quoniam vir caput eſt*) Illum ordinem Chriſtus habet ad Eccleſiam, eo quod ex illo ſecundæ vitæ cauſam habere videtur; hoc enim in iſto loco * dicit ipſe Salvator corporis hunc ordinem vir habet ad mulierem, eo quod ut conſiſtat, virum accipit.

* f. dicitur

Tract. 15. in Evang. Jo: tom 9. 12 AUGUST. (*Mundans lavacro*) Quid eſt baptiſmus? Lavacrum aquæ in verbo: tolle aquam non eſt baptiſmus. Tolle verbum, non eſt baptiſmus.

13 LANFR. (*Lavacro aquæ in verbo*) Verbum vocat prolationem divinitatis, quæ a baptizantibus ſuper aquam profertur.

Lib. de perfect. Juſtit. c. 15. to. 7. 14 AUGUST. (*Ut exhiberet ipſe ſibi*) Tunc utique quando glorioſa: non enim modo in tantis malis, in tantis ſcandalis, in tanta permixtione hominum peſſimorum, in tantis opprobriis impiorum dicendum eſt eam eſſe glorioſam.

Serm. 2. in monte c. 22. 15 (*Non habentem maculam*) Non habentem maculam neque rugam, id eſt, mundam & ſimplicem.

16 LANFR. (*Qui ſuam uxorem diligit*) Debent uxores diligere, quia ſeipſos (a toto) id eſt, carnem ſuam: nam non debent habere (a contrario) Nemo enim, &c. a genere.

17 (*Nemo enim unquam*) Probat quod viri corpora ſua diligant.

18 (*Quia membra corporis ejus*) Poteſt legi, corporis ejus conſtantis de carne & oſſibus ejus, id eſt, de infirmis & firmis, vel de carne & oſſibus ejus ſumus membra, eamdem carnem, & eadem oſſa habentia, quæ ipſe habuit.

19 (*Propter hoc relinquet homo*) Quia, inquit nos ſumus de carne, & de oſſibus ejus; propter hoc ſicut ſcriptum eſt in Geneſi, *relinquet* Verbum Patris qui futurus eſt homo, *patrem*, id eſt, non eamdem eſſentiam apparens, quia cum Patre permanet, *& matrem* id eſt, Synagogam, *& adhærebit uxori ſuæ*, id eſt, Eccleſiæ. Sic autem dicitur ſacramentum. Sed tamen quamvis de Chriſto dicitur, poteſt ad litteram intelligi; ut multi diligentes uxores patrem, & matrem relinquant. Et hoc eſt; *Veruntamen & vos, &c.*

20 AUGUST. (*Relinquet homo*) Quis enim non agnoſcat Chriſtum eo modo reliquiſſe patrem; *qui cum in forma Dei eſſet, non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo, ſed ſemetipſum exinanivit formam ſervi accipiens?* Reliquiſſe etiam matrem Synagogam Judæorum veteri Teſtamento carnaliter inhærentem & adhæſiſſe uxori ſuæ * Eccleſiæ ut pace novi Teſtamenti eſſent duo in carne una, quia cum ſit Deus apud patrem, per quem facti ſumus, factus eſt particeps noſter, ut illius capiti corpus eſſe poſſemus. Lib. 12. contra Fauſt. Manich. c. 9. tom. 6.

* al. ſanctæ

21 (*Et matrem*) Quomodo reliquit matrem? Relinquendo Synagogam Judæorum, de qua ſecundum carnem natus eſt Chriſtus. Expoſ. in Evang. Jo: tract. 10. to 9.

22 LANFR. (*Sacramentum*) Quod de viro

mentum hoc magnum eſt, ego autem dico *eſſe ſacramentum illud*, in Chriſto, & in Eccleſia. 23 Verumtamen, *quamvis allegorice poſſit intelligi de Chriſto*, & vos ſinguli, unuſquiſque uxorem ſuam ſicut ſeipſum diligat: uxor autem timeat virum ſuum.

CAPUT SEXTUM.

Filii, obedite parentibus veſtris in Domino: hoc enim juſtum eſt: (*& hoc probat ab auctoritate*) Honora patrem tuum, & matrem tuam, [1] quod eſt mandatum primum in promiſſione: *in lege, quæ promittit adimplentibus illam terram lacte, & melle fluentem*: ut bene ſit tibi, & ſis longævus ſuper terram *viventium*. Et, vos patres, nolite ad iracundiam provocare filios veſtros: ſed educate illos in diſciplina, & correptione Domini: Servi obedite dominis carnalibus, cum timore *animi*, & tremore *corporis*, [2] in ſimplicitate cordis veſtri, ſicut Chriſto *obedireris: (ecce cur in ſimplicitate dixerit*) non ad oculum, *palam tantum*, ſervientes, quaſi hominibus placentes. ſed ut ſervi Chriſti, ſacientes voluntatem Dei ex animo, cum bona voluntate ſervientes, ſicut Domino, & non hominibus: ſcientes quoniam unuſquiſque, quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, ſive ſervus, ſive liber. [3] Et vos domini, eadem, *id eſt, ex ſimplicitate, & bona voluntate*, facite illis, [4] remittentes minas: ſcientes quia & illorum, & veſter dominus eſt in cœlis: & perſonarum acceptio non eſt apud eum, *non eſt ei charior liber, quam ſervus obediens illi*. De cætero fratres, confortamini in Domino, & in potentia virtutis ejus, *non veſtræ*. Induite vos armaturam Dei, ut poſſitis ſtare adverſus inſidias diaboli, *Dei armaturam dico*, quoniam [5] non eſt nobis colluctatio adverſus carnem, & ſanguinem *tantum*, ſed adverſus principes, & poteſtates, adverſus mundi, *hujus ſæculi*, [6] rectores tenebrarum harum, *ſcilicet*, [7] contra ſpiritualia (*intranſitive dæmones dicit*) nequitiæ, [8] in cœleſtibus, *in aere degentia, vel pro virtutibus, quas nobis dæmones auferre conantur*. [9] Propterea [10] accipite armaturam Dei, *virtutes*, ut poſſitis reſiſtere

& uxore dicit, & ad litteram intelligendum eſt ſecundum ſæculi conſuetudinem, & ſpiritualiter de Chriſto & Eccleſia. Patrem Chriſtus relinquere viſus eſt, quando ſemetipſum exinanivit, & formam ſervi accepit. Matrem Synagogam, ex qua natus eſt, reliquit; quando ipſa in ſua infidelitate perſiſtente, ad prædicandum Gentibus Apoſtolos miſit, & ex eorum converſione, Eccleſia congregata, quaſi ſponſæ ſponſus adhæſit; cum qua unigenitus eſt in carne una; quia carnem quam de virgine ſumpſit, in miſſa & celebritatibus quotidie Eccleſia ſumit.

23 (*Verumtamen*) Quaſi diceret, quamvis ergo hoc ſacramentum in Chriſto & Eccleſia intelligam ſpiritualiter, verumtamen vos a morali intellectu hiſtoriæ nolite recedere.

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 LANFR. (*Quod eſt mandatum primum*) In prima quidem tabula tria fuere mandata ad Deum pertinentia, id eſt, *Non adorabis Deos alienos. Non aſſumes nomen Dei tui in vanum. Sabbata cuſtodies*. Et reliqua ſeptem in ſecunda ad proximum pertinentia: quorum fuit prius; *Honora patrem & matrem*. Unde dicit: *quod eſt primum mandatum*.

2 AMBROS. (*In ſimplicitate*) Modum quo illud dixerat expandit, ſubjungens; *Non ad oculum ſervientes*.

3 LANFR. (*Et vos Domini eadem*) Id eſt, ſimilia in ſimplicitate cordis, & bona voluntate, ut ſervi Chriſti facientes voluntatem Dei erga illos.

4 AMBROS. (*Remittentes*) Non dixit auferentes, ſed remittentes. Non enim corrigere ſervos, ſi pertinaciter peccant, prohibet.

5 (*Non eſt nobis*) Abuſus eſt indifferenter colluctationis nomine, pro bello ponens.

Enarr. in Pſ. 117. to. 8. 6 AUGUST. (*Rectores*) Rectores tenebrarum harum, id eſt, rectores iniquorum mundum iſtum diligentium.

7 (*Contra ſpiritualia*) Sunt ergo ſpiritualia nequitiæ in cœleſtibus, non ubi ſidera diſpoſita fulgent, & ſancti Angeli commorantur; ſed in hujus aeris infimi caliginoſo habitaculo, ubi & nebula conglobatur.

AMBROS. [*In cœleſtibus*] Hoc eſt, pro cœleſtibus, id eſt, pro regno cœlorum adverſus illos eſt nobis certamen.

8 LANFR. [*In cœleſtibus*] Cœleſtia vocat virtutes, quæ ad cœleſtia id quibus exercendis ſpirituum nequam contradictionem patimur.

9 [*Propterea accipite*] Quaſi diceret, contra ſpirituales hoſtes certatis, ſpiritualem armaturam ſumere debetis.

10 AUGUST. [*Accipite armaturam*] Verumtamen, chariſſimi, arma iſta ne putetis ſic eſſe ut quaſi quod ſcutum, ſemper ſcutum ſit; aut quod galea eſt, ſemper galea ſit; aut quæ lorica ſemper lorica ſit. In iſtis enim armis corporalibus ita eſt, quamquam & de ferro quæ fiunt mutari poſſint, ut ex gladio ſecuris: tamen ipſum Apoſtolum videmus dixiſſe quodam loco, *loricam fidei*; & alio dixiſſe, *ſcutum fidei*. Scutum ergo eſt, quia tela inimicorum excipit & repellit. Lorica eſt, quia interiora tua transfigi non ſinit. Ibidem in Pſal. 34.

ſtere [11] in die malo, *in præſenti ſæculo, ubi mala fiunt*, & in omnibus, *vel proſperis, vel adverſis* perfecti ſtare. State ergo, *non jactatis in ſordibus*, ſuccincti lumbos veſtros (*id eſt, ſtringite fluxa carnalis voluptatis*) in veritate, & induti loricam juſtitiæ *in opere*, & [12] calceati, *contra inſidias diaboli munitas habentes* pedes, *mentes*, in præparatione Evangelii, *ut præparetis eos percipiendo Evangelio*, pacis, *pacificantis*: in omnibus ſumentes (*intranſitive*) ſcutum fidei, in quo poſſitis omnia tela, *vitia*, nequiſſimi, *diaboli* ignea extinguere: & [13] galeam ſalutis, *ſpem, vel ipſam ſalutem æternam*, aſſumite; [14] & gladium ſpiritus, (quod eſt verbum Dei) per omnem orationem, & *per crucem, vel* obſecrationem, orantes omni tempore in ſpiritu: & in ipſo vigilantes in omni inſtantia, *non remiſſe*, & obſecratione pro omnibus ſanctis; & pro me, ut detur mihi ſermo in apertione oris mei, *ſcilicet*, cum fiducia, *non cum timore*, notum facere [15] myſterium Evangelii: pro quo legatione fungor in catena, *carcere*, ita ut in ipſo audeam, prout oportet me, loqui. Ut autem & vos ſciatis quæ circa me ſunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus, chariſſimus frater, & fidelis miniſter in Domino: quem miſi ad vos, in, *propter*, hoc ipſum, ut cognoſcatis, quæ circa nos ſunt, & *ne deficiatis pro me*, conſoletur corda veſtra. Pax fratribus, & charitas cum fide, a Deo Patre, & Domino Jeſu Chriſto. Gratia *ſit* cum omnibus, qui diligunt Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum in incorruptione, *ſyncere*. Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD PHILIPPENSES.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Philippenſes ſunt Macedones. Hi accepto verbo veritatis, perſtiterunt in fide, nec receperunt falſos Apoſtolos. Hos collaudat Apoſtolus, ſcribens eis a Roma de carcere per Epaphroditum.

CAPUT PRIMUM.

1 Paulus & Timotheus, ſervi Jeſu Chriſti; omnibus ſanctis in Chriſto Jeſu, *confirmatis fide Chriſti Jeſu*, qui ſunt Philippis, [2] cum Epiſcopis, & Diaconibus, Gratia vobis, & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Gratias ago Deo meo in omni memoria veſtri, ſemper *quotieſcumque veſtri recordor, ſcilicet habita* in cunctis orationibus meis *factis* pro omnibus vobis, cum gaudio, *vel habito de hoc, quod evangelio communicatis*, deprecationem faciens, ſuper [3] communicatione

11. Ambros. (*In die malo*) Diem malum præſentem vitam dicit: eo quod in præſenti ſæculo * mala agunt.

*ſ. mali

12 Lanfr. (*Calceati pedes*) Calceatos jubet pedes noſtros eſſe; quia cogitationes noſtræ, per quas mens quodammodo deambulat, munitæ debent eſſe contra inſidias malignorum ſpirituum; ut præparemus in nobis ea quæ jubet Evangelium pacis, id eſt, Chriſti.

13 (*Galeam ſalutis*) Salus æterna debet eſſe noſtra galea; quia in memoria mentem noſtram quæ capitis nomine deſignatur, ſæpe debet obvolvere.

14 August. (*Et gladium*) Sermo ergo Dei gladius bis acutus: unde bis acutus dicit de temporalibus, dicit de æternis. Gladius enim bis acutus, de quo Apoſtolus dicit, quia de utroque teſtamento feriens hoc gladio mactabant: de quibus dicebatur Petro, *Macta & manduca*.

Ibidem in Pſ. 149.

15 Lanfr. (*Myſterium Evangelii*) Myſterium Evangelii, id eſt, quod Evangelium prædicat, Incarnationem & Paſſionem Chriſti & cætera ſacramenta vult intelligere.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1. Ambros. (*Ad Philippenſes*) Philippenſes viri elegantes erant, ſed de primatu contentio erat inter quoſdam illorum, & hoc inter illos qui virtutibus ornati videbantur. Scribitur ergo his de cuſtodia humilitatis; & ut non intenderent dictis illorum qui cuſtodire eos legem ſuadebant.

2 (*Cum Epiſcopis*) Epiſcopos dixit, qui nunc presbyteri dicuntur, nec enim hujus ordinis fas erat multos eſſe in una civitate.

3 Lanfr. (*Communione veſtra*) Id eſt, qua communionem habetis in Evangelio Chriſti, vel ut majorem habeatis: ad utramque enim ſententiam refertur,

cation vestra, *ut eam Deum multiplicet*, in Evangelio Chriſti *perdurantem* a prima die *converſionis veſtræ* uſque nunc: [4] confidens hoc ipſum, quia qui cœpit in vobis opus bonum, perficiet uſque [5] in diem Chriſti Jeſu: *judicii*, *vel obitus cujuſque*: [6] ſicut eſt mihi juſtum, *quia bene agitis*, hoc ſentire pro omnibus vobis: (*reddit cauſam.*) eo quod habeam vos in corde, *id eſt*, *diligo vos*, & in vinculis meis, & in defenſione, & confirmatione (*miraculis*) Evangelii, *ita quidem ut velim* ſocios gaudii mei, *id eſt*, *regni cœlorum*, omnes vos eſſe. Teſtis enim mihi eſt Deus, *unde mihi teſtis eſt Deus*, quomodo [7] cupiam omnes vos in viſceribus Jeſu Chriſti, *id eſt*, *in charitate*, *quæ ſecundum Chriſtum eſt*, *eſſe*. Et hoc oro, ut charitas veſtra magis, ac magis abundet in ſcientia, & in omni ſenſu *agendo*: ut probetis *actu ipſo* potiora, ut ſitis ſynceri, & ſine offenſa in diem Chriſti, *judicii*, *vel obitus*, repleti fructu juſtitiæ, *vita æterna*, per Jeſum Chriſtum, in gloriam, & laudem Dei. Scire autem vos volo, fratres, (*ne ipſi debacchabarentur propter captionem Apoſtoli*) quia quæ circa me ſunt, *vincula mea ſcilicet*, magis ad profectum, *quam ad detrimentum*, venerunt Evangelii, [8] ita *venerunt ad profectum* ut vincula mea manifeſta fierent in Chriſto, *quia per Chriſtum vinctus eram*, in omni prætorio, & in cæteris *locis* omnibus, & plures e fratribus in Domino, *Apoſtoli*, confidentes vinculis meis, *propter vincula mea*, abundantius *ſolito* auderent [9] ſine timore verbum Dei loqui. Quidam quidem *prædicant* & [11] propter invidiam, *ut in me perſecutionem excitent*, & contentionem, quidam autem & propter bonam voluntatem Chriſtum prædicant: (*repetit*, *quidam quidem*) quidam *prædicant* ex charitate, ſcientes, *videntes*, quoniam in defenſionem Evangelii poſitus ſum *in carcere*. (*repetit*, *quidam quidem*) Quidam autem [12] ex contentione Chriſtum annunciant non ſincere, [13] exiſtimantes preſſuram ſe ſuſcitare vinculis meis, *ſed hæc omnia magis ad profectum venerunt*. Quid enim? *Scilicet refert*. Dum omni modo, ſive per occaſionem, *id eſt*, *propter perſecutionem excitandam mihi*, ſive per veritatem, *ſancto deſiderio*, Chriſtus annuncietur; & in hoc, *quod preſſuram mihi excitant*, gaudeo *nunc*, ſed & gaudebo. *Ecce cur*, [14] Scio enim quia hoc, *illa preſſura*, mihi proveniet ad ſalutem, per veſtram orationem, [15] & ſubminiſtrationem Spiritus Jeſu Chriſti, (*a contrario*) *largam mercedem*, *quantam decet ſpiritum*, *tribuere*, ſecundum expectationem, *& hoc expecto*, & ſpem meam, *& ſpero*, quia in nullo [16] confundar: ſed in omni fiducia, ſicut ſemper, & nunc, *etiam in vinculis*, magnificabitur Chriſtus in corpore meo, ſive per vitam, *dando exem-*

4 (*Confidens hoc ipſum*) Hoc ideo adjecit, quia incautum videbatur gaudere de his, quorum exitus erat incertus.

5 (*In diem Chriſti*) Diem Chriſti Jeſu vocat vel uniuſcujuſque diem extremum, quo de corpore exit, & ad judicium Chriſti perducitur: vel finalem ſæculi diem, quo ad judicandum venturus eſt Dominus.

6 (*Sicut & mihi juſtum eſt*) Quaſi diceret. Gratias pro vobis ago. Deum oro. De vobis bene confido, ſicut juſtum eſt mihi de vobis hoc ſentire, id eſt, ita velle. Exponit cauſam: *Eo quod*, inquit, *habeam vos in corde*; ſive vinctus, ſive defendens, ſive confirmans Evangelium; ut omnes ſitis ſocii gaudii mei, id eſt, regni cœleſtis.

7 Ambros. (*Cupiam vos*) Quod dixit in viſceribus Chriſti, dicere voluit in charitate illa quæ ſecundum Chriſtum eſt.

8 (*Ita ut vincula*) Nam vinctus ad omnium notitiam pervenit, & fideles cum fiducia docebant ex his, quæ circa illum facta ſunt, fiduciam accipientes; quidam propter invidiam Chriſtum annuntiant; quæ utraque latius ſignificat adjiciendo: *Alii ex contentione*, *quidam quidem ex charitate*.

9 Lanfr. (*Sine timore*) Videntes alii Apoſtolum in vinculis non timentem verbum Dei loqui abundatiorem audientiam ſumebant ſine timore loqui verbum Dei, cum ipſi non eſſent vincti.

10 August. (*Quidam quidem*) Fuerunt enim etiam temporibus Apoſtolorum qui veritatem non veritate, id eſt, non veraci animo prædicarent, quos dicit Apoſtolus Chriſtum annuntiaſſe non caſte, ſed per invidiam & contentionem: ac per hoc etiam tunc nonnulli tolerati ſunt annuntiantes non caſto animo veritatem. Non tamen illi laudati ſunt tamquam annuntiantes caſto animo falſitatem. Deinde de illis dicit: *Sive occaſione*, *ſive veritate*, *Chriſtus annuntietur*. Lib. contra mendacium ad Conſent. c. 6. to. 4.

11 Lanfr. (*Propter invidiam*) Vel ne Apoſtolus ſolus videretur prædicator. Vel contendentes ſe preſſuram ſuſcitare Apoſtolo.

12 (*Ex contentione Chriſtum annunciant*) Neque homines reducebant ad memoriam illud propter quod Apoſtolus incarceratus erat, ut ideo magis punirentur.

13 (*Exiſtimantes*) Vituperabant Chriſtum, ut magis puniretur Apoſtolus, qui ligari ſe paſſus eſt propter talem Dominum.

14 (*Scio enim*) Vituperationem etiam adverſariorum in Chriſtum jaculatam pervenire ſibi dicit in ſalutem, quia quo magis propter eum punitus eſt, eo amplius coronatur.

15 Ambros. (*Et ſubminiſtrationem*) Largam mercedem ſignificat, quantam decet ſpiritum tribuere.

16 Lanfr. (*In nullo confundar*) Quod eſſet, ſi ab incœpto deſtitiſſem; vel ſi quod ſpero non habiturus eſſem.

Digitized by Google

exemplum boni aliis, [17] ſive per mortem. [18] Mihi enim vivere, *cauſa vitæ meæ*, Chriſtus eſt, & mori lucrum, *quia tunc quieſcam a laboribus*. [19] Quod ſi *etiam* vivere in carne, hic mihi fructus operis eſt, *ſicut & mori*, & [20] quid eligam ignoro: *cum utrumque proſit*, *quid eligam ignoro*, *vivere*, *an mori*. Coarctor autem, *enim*, e duobus: (*his ſcilicet*) deſiderium habens diſſolvi *a corpore*, & eſſe cum Chriſto, (*parentheſis*) multo magis melius, *ſcilicet eſt*, *eſſe cum Chriſto*: permanere autem *me* in carne, neceſſarium, *utile*, propter vos, *ut dem vobis exemplum*. Et hoc (*quod neceſſarium eſt vobis*) confidens, ſcio quia manebo, & permanebo omnibus vobis, *apud vos*, ad profectum veſtrum, & gaudium fidei, *quod fides promeretur*, *vel exigit*: ut gratulatio veſtra abundet in Chriſto Jeſu in, *per*, me, *ſcilicet*, per meum adventum iterum ad vos. Tantum digne Evangelio Chriſti converſamini: *ita* ut ſive cum venero, & videro vos, ſive abſens, *ſcilicet fuero*, audiam de vobis, quia ſtatis in uno ſpiritu unanimes, collaborantes fidei Evangelii: & *ita ne*, in nullo terreamini ab adverſariis: quæ (*quod ipſi vos terrent*) illis eſt cauſa perditionis, vobis autem ſalutis, (*cauſa cur non terreamini*) & hoc, *quod ipſi vos terrere volunt*, a Deo, *ſcilicet datum eſt*: quia vobis donatum eſt pro Chriſto, non ſolum ut in eum credatis, ſed ut etiam pro illo patiamini, [21] [22] idem certamen habentes quale & vidiſtis in me, & nunc audiſtis de me.

CAPUT SECUNDUM.

SI qua ergo conſolatio *quam expectetis* in Chriſto, ſi quod *eſt mihi in vobis* ſolatium charitatis, [1] ſi qua ſocietas ſpiritus, [2] ſi qua viſcera miſerationis: implete gaudium meum, *ſcilicet*, ut idem ſapiatis, eamdem charitatem habentes, unanimes, idipſum ſentientes, nihil per contentionem, neque per inanem gloriam *facientes*: ſed in humilitate ſuperiores ſibi invicem arbitrantes, non quæ ſua ſunt ſinguli conſiderantes, ſed ea, quæ aliorum. [3] Hoc enim ſentire in vobis, quod & in Chriſto Jeſu: qui cum in forma Dei eſſet, [4] [5] non rapinam, *ut primus homo*, arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo: [6] [7] ſed ſemetipſum exinanivit, *humiliavit*, [8] formam ſervi accipiens, in ſimilitudinem hominum, *carnis peccatricis*, factus, [9] & habitu inventus

17 Ambros. (*Sive per mortem*) Sperabat enim Chriſto concedente mortem ſuam non fieri abſolute aut vane.

18 (*Mihi enim*) Quoniam dixit quia magnificabitur Chriſtus per vitam, nec hanc probationem habebat, adjecit: *Mihi enim vivere Chriſtus eſt*: neque enim ſi vivam, inquam, alterius rei curam habeo.

19 Lanfr. (*Quod ſi vivere in carne*) Quamdiu in carne poſſum proficere aliquid, ignoro quid eligam ſeu mori ſeu vivere: atſi enim in carne nihil prodeſſe poſſem, haud dubium quin mortem eligerem.

20 August. (*Et quid eligam*) Sic ergo diſtinguendum eſt, *& quid eligam ignoro*. Compellor autem ex duobus: quam diſtinctionem ſequitur concupiſcentiam habens diſſolvi & eſſe cum Chriſto. Et tamquam quæreretur quare hujus rei potius habeat concupiſcentiam, multo enim magis optimum, inquit.

21 Ambros. (*Idem certamen*) Exemplo ſui magis eos adhortatur.

22 Lanfr. (*Idem certamen habentes*) Quando tunc dixit Pithoniſſæ Philippis futura prædicare.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

Serm. 11. de Ver. Domin. c. 17. tom. 10. 1 AUGUST. (*Si qua ſocietas*) Ad ipſum enim pertinet ſocietas qua efficimur unum corpus unici Filii Dei.

2 Ambros. (*Si qua viſcera*) Id eſt, ſi diligentes nos condoletis nobis talia patientibus.

3 Lanfr. [*Hoc enim ſentite*] Id eſt, humilitatem & charitatem (quæ aliorum ſunt quærentes) habete in vobis quas in Chriſto fuiſſe, & quod Chriſtum feciſſe ſcitis: Quod eſt, *Hoc ſentite in vobis*, &c.

4 [*Non rapinam*] Quiſquis arbitratur ſe eſſe quod non eſt, quodammodo in ipſa ſua opinione aliunde rapit ſibi quod non eſt.

Lib. 2. contr. Maximin. c. 5. tom. 6. 5 August. (*Non rapinam*) Ergo intellige Apoſtolum ideo dixiſſe, *non rapinam arbitratus eſt eſſe ſe æqualem Deo*: quia non aliorum arbitratus eſt eſſe quod natus eſt; ſed tamen quamvis æqualitatem Dei non fuerit arbitratus alienam ſed ſuam, ſemetipſum exinanivit, non quærens quæ ſua ſunt, ſed quæ noſtra ſunt.

6 Greg. (*Semetipſum exinanivit*) Semetipſum exinaniſſe eſt, ab inviſibilitatis ſuæ magnitudine, viſibilem ſe demonſtrare, ut formam ſervi tegeret, quod incircumſcripte omnia ex divinitate penetraret.

7 Ambros. (*Sed ſemetipſum*) Hoc eſt dignitatem ſuam abſcondit, hoc ſolum enim audientibus eſſe exiſtimabatur quod & videri poterat.

8 (*Formam ſervi*) Quod dixit, *Formam ſervi accipiens*, expoſuit addens, *in ſimilitudinem hominum factus*: factus poſuit pro habitans: *in ſimilitudinem hominum*, id eſt, in homine.

9 August. [*Habitu inventus*] Id eſt, habendo hominem, inventus ut homo eſt. Lib. 83. qu. q. 73. to. 4.

Ambros. [*Humiliavit ſemetipſum*] Uſque in hunc locum illa quæ ad divinam naturam pertinent, viſus eſt dixiſſe. Jam vero ad illa tranſit quæ humanæ poſſunt aptari naturæ.

Digitized by Google

ventus ut homo, *ſitivit, eſurivit*, &c. Humiliavit ſemetipſum factus obediens uſque ad mortem *turpiſſimam*, mortem autem crucis. [10] Propter quod, *quia humiliavit ſe*, & Deus exaltavit illum, [11] & donavit illi nomen, quod eſt ſuper omne nomen: ut in nomine Jeſu omne, *ex omni genere*, genu flectatur, *vel vi, vel voluntate*, [12] cœleſtium, terreſtrium, & infernorum: &, *ita ut* omnis lingua confiteatur, quia Dominus Jeſus Chriſtus in gloria eſt Dei Patris. Itaque *ſicut Chriſtus, qui in omnibus ſe humiliavit*, chariſſimi mei, ([13] ſicut ſemper obediſtis:) non ut in præſentia mei tantum, ſed multo magis nunc in abſentia mea, [14] cum metu, & tremore *vos ipſos humiliando, & quæ aliorum ſunt quærendo*, veſtram ſalutem operamini. [15] Deus eſt enim, qui operatur in vobis & velle, & perficere, pro bona *ſua* voluntate, *non meritis veſtris*. Omnia autem facite ſine murmurationibus, *non recalcitrantes*, & hæſitationibus *in fide*: ut ſitis ſine querela, *ut non poſſit de vobis conqueri*, & ſimplices, *non in hypocriſi*, Filii Dei, ſine reprehenſione in medio nationis pravæ, & perverſæ: inter quos lucetis ſicut luminaria in mundo, verbum vitæ *vos* continentes ad gloriam meam, *unde gloriabor*, in die Chriſti, (*ecce cur*) quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. [16] Sed & ſi immolor *ego ipſe pro vobis*, ſupra ſacrificium, *quod feci Deo, de fide veſtra*, & obſequium fidei veſtræ, [17] gaudeo, [18] & congratulor omnibus vobis, *vel quia tales eſtis*. Idipſum autem, *id eſt, de hoc ſi immolor*, & vos, *vel ut ſimiliter immolemini; vel quia exemplar*, gaudete, & congratulamini mihi [19] Spero autem in Domino Jeſu, Timotheum me cito mittere ad vos: ut ego bono animo ſim, cognitis quæ circa vos ſunt. Neminem enim habeo tam unanimem *mihi*, qui ſincera affectione, *non pro lucro terreno*, pro vobis ſollicitus ſit. Omnes enim *quos habeo*, quæ ſua ſunt *commoda* quærunt, non quæ ſunt Jeſu Chriſti. Experimentum, *ſtudium*, autem ejus, *Timothei*, cognoſcite, quia *ſcilicet* ſicut patri filius, mecum ſervivit in Evangelio. Hunc igitur, *quia talis eſt*, ſpero me mittere ad vos, mox ut videro quæ circa me ſuut. Confido autem in Domino, quoniam & ipſe veniam ad vos cito. Neceſſarium autem exiſtimavi, Epaphroditum fratrem, & cooperatorem, & commilitonem meum, veſtrum autem Apoſtolum, & miniſtrum neceſſitatis meæ, *qui mihi neceſſaria miniſtrat*, mittere ad vos: quoniam quidem omnes vos *videre*, deſiderabat: & mœſtus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum, *& ita fuit*. Nam & infirmatus eſt *Epaphroditus* uſque ad mortem: ſed Deus miſertus eſt ejus, non ſolum autem ejus, verum etiam *in ſalute ejus*, & mei, ne *mortis ejus* triſtitiam, ſuper triſtitiam *infirmitatis ejus, vel carceris mei* haberem. Feſtinantius ergo, *quia de eo mœſti fueratis*, miſi illum: ut viſo eo, iterum gaudeatis, *ſicut prius eo præſente*, & ego [20] ſine triſtitia ſim. [21] Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino, & ejuſmodi *hominem* cum honore habetote: quoniam propter opus Chriſti uſque ad mortem acceſſit, tradens animam ſuam, (*non dimiſit pro inimicis, quin Apoſtolo miniſtraret in carcere*) ut impleret id, quod ex vobis deerat erga meum obſequium, *quod non poteratis mihi adminiſtrare*.

C A-

10 [*Propter quod*] Illis ſermonibus qui erant deitatis ſuadebat nobis humilitatem: de illis vero qui ſecundum humanitatem facti ſunt, oſtendit ipſam humilitatem lucrativam rem eſſe.

11 (*Et donavit illi*) Evidens eſt, quod non vocabulum, ſed rem quamdam adquiſitam ei, quia aſſumptus eſt a Verbo, ut illud & cognoſcant, quoniam nomen tibi Dominus.

12 [*Cœleſtium*] Cœleſtium dicit inviſibilium virtutum. Terreſtrium vero vivorum hominum. Infernorum etiam illorum qui mortui ſunt, qui & ipſi per reſurrectionem Deum confitebuntur ſuæ reſurrectionis auctorem.

13 [*Sicut ſemper*] Optime per memoriam præteritorum, perſuaſit illis nihil de cætero indignū ſapere.

Lib. de grat. & lib. arbit. cap. 9. to. 7.

14 AUGUST. (*Cum metu & tremore*) Tamquam ergo interrogaretur Apoſtolus & diceretur ei; quare dixiſti cum timore & tremore? horum verborum rationem reddidit dicens: *Deus enim qui operatur in vobis*. Si enim timetis & tremitis, non extollimini tamquam de veſtris bonis operibus, quia Deus eſt qui operatur in vobis.

15 LANFR. (*Deus eſt enim*) Ratio cur dixerit cum metu & tremore; ſumma enim reverentia & mentis, & corporis faciendum eſt illud, cujus Deus cooperator exiſtit.

16 [*Sed & ſi immolor*] Immolatus, id eſt, occiſus eſt Apoſtolus; quia hos & alios ad Deum convertit, quorum fidem quaſi ſacrificium & obſequium Deo obtulit. Et eſt ſenſus, quamvis ſacrificium corporis mei *, addo ſacrificium, & obſequium fidei veſtræ, &c.

* ſup. offeram

17 (*Gaudeo, &c.*) Gaudeo, inquit, de obſequio fidei veſtræ, id eſt, de hoc quod fidem veſtram Deo ſacrificavi: & non de hoc tantum, ſed etiam ſi contingat mihi pro vobis, id eſt, ſi immolor.

18 (*Et congatulor*) Id eſt, gratias ago, quia obedientia veſtra hoc mihi contulit.

19 [*Spero autem, &c.*] Mittens Apoſtolus hanc Epiſtolam per Epaphroditum, promittit quod & Timotheum non multo poſt ad eos mittet: non enim ſimul utrumque mittit.

20 [*Sine triſtitia*] Quam habeo pro eo quod contriſtati eſtis, audita infirmitate illius.

21 (*Excipite*) In carcere erat Apoſtolus, ad ſerviendum ei acceſſit iſte cum magno periculo.

CAPUT TERTIUM.

DE cætero Fratres mei, gaudete in Domino. [1] Eadem *quæ tam præſens dixi* vobis *me* ſcribere, mihi quidam non pigrum, vobis autem neceſſarium, *utile eſt. Ecce quæ* [2] [3] [4] Videte canes, *ut caveatis*, videte malos operarios, [5] videte conciſionem, *quaſi ad non circumciſos, & ſeparatos.* [6] [7] Nos enim, *Chriſtiani tantum*, ſumus circumciſio, (*qualitas pro quali*) qui ſpiritu, *non carnalibus obſervantiis*, ſervimus Deo: & gloriamur in Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti Jeſu*, & non in carne, *carnali lege*, fiduciam habentes: quanquam ego habeam, *habere valeam*, confidentiam & in carne. Si quis alius videtur *poſſe* confidere in carne, ego *poſſum gloriari* magis, circumciſus octavo die, *habens circumciſionem octavi diei*, *non proſelytus* [8] ex genere Iſrael, *oriundus* de tribu Benjamin, Hebræus ex Hebræis, [9] ſecundum legem (*Phariſæi legem tantum, non Prophetas tenent*) Phariſæus, *religioſior in lege*, ſecundum æmulationem *bonam* perſequens *olim* Eccleſiam Dei, ſecundum juſtitiam, quæ in lege eſt, converſatus ſine querela, *non conquerens de auſteritate legali.* [10] Sed quæ, *lex, vel perſecutio ſtulta opinione*, mihi fuerant *prius* lucra, hæc arbitratus ſum propter Chriſtum, *fidem Chriſti*, detrimenta. Veruntamen *nunc quoque* exiſtimo omnia detrimentum eſſe, [11] propter eminentem, *omnia ſuperantem*, ſcientiam *aſſequendam* Jeſu Chriſti Domini mei: propter quem (*repetit, vel generalius dicit*) omnia detrimentum feci, & arbitror ut ſtercora, *quia obſervata animam polluunt*, ut Chriſtum lucrifaciam, *ut* & inveniar in illo, non habens meam juſtitiam, quæ ex lege eſt, ſed illam quæ ex fide eſt Chriſti Jeſu: quæ ex Deo eſt juſtitia in fide *Chriſti*, [12] ad cognoſcendum illum, *quod beneplacitum ſit Deo*, [13] [14] [15] & virtutem reſurrectionis ejus, *qua homo interior ſuſcitatur*, [16] [17] & ſocietatem paſſionum illius,

COMMENTARIUS IN CAPUT. III.

1. AMBROS. [*Eadem vobis*] Eadem dicit: quia de his docuerat eos quando apud eos fuerat: & * hæc ad ea quæ ſequuntur, referendum eſt.

* ſ. hoc

Epiſt. 120. ad Honor. cap. 16.

2 AUGUST. [*Videte canes*] Canes appellavit non ratione, ſed conſuetudine contra inſolitam veritatem latrantes: hæc enim natura eſt canum, ut cum quibus habent conſuetudinem, ſive illi boni ſint, ſive mali, non ad eos latrent: Inſolitorum autem perſonis viſis etiam innocentibus irritentur.

3 LANFR. (*Videte canes*) Canes & malos operarios vocat eos qui carnalem circumciſionem prædicabant; quos cavendos præcipit. Conciſionem vocat vel circumciſionem, id eſt, Judæos, vel ſeparationem, id eſt, eos, qui in aliam doctrinam a cœtu fidelium eos ſeparabant.

4 AMBROS. (*Videte canes*) Canes vocavit, quia verecundiam non habent, ſed frequenter reprehenſi, in vana doctrina perſiſtere videntur.

[*Videte conciſionem*] Bene conciſionem dixit, quia quamdiu Deo placuit, circumciſio erat, quia vero nunc Deo non placet, tantum conciſio eſt.

5 LANFR. [*Videte circumciſionem*] Quidam enim cum non eſſent Judæi, circumcidebantur, & poſt jactabant ſe eſſe ex genere Abrahæ.

6 (*Nos enim*) Ratio cur illi ſunt cavendi, & Apoſtoli audiendi; quia videlicet illi carnalem, iſti ſpiritualem circumciſionem prædicabant.

Lib. de ver. Apoſt. ſer. 15. c. 1. t. 10.

7 AUGUST. [*Nos enim ſumus*] Sed nos ſumus circumciſio: ſic accipite hoc voluiſſe Apoſtolum dicere, ſumus nos juſtitia. Circumciſio enim juſtitia eſt. Magis enim commendat quod dicit, dicendo nos eſſe juſtitiam, quam dicendo nos eſſe juſtos: ſic tamen ut eum juſtitiam dicit eſſe juſtos intelligamus.

Ibid. c. 3.

8 [*Ex genere Iſrael*] Id eſt, non proſelytus, non advena ad populum Dei, non major circumciſus, ſed a parentibus natus Judæus, habeo circumciſionem octavi diei.

Ibidem.

9 [*Secundum legem Phariſæorum*] Primatii quidam erant, & quaſi ad nobilitatem Judaicam ſegregati non contemptibili plebi commixti, qui dicebantur Phariſæi. Nam dicitur hoc verbum, quaſi ſegregationem interpretari; quomodo in Latina lingua dicitur egregius quaſi a grege ſeparatus.

10 LANFR. [*Sed quæ fuerant*] Carnales obſervationes quæ ante adventum Chriſti animarum fuerunt lucra: ſervatæ poſt adventum ejus, fuerunt detrimenta: fides enim Chriſti obſervari eas non permittit. Quæ enim adventum Chriſti tantummodo ſignificabant, ſi jam ſerventur, adveniſſe eum negant.

11 (*Eminentem ſcientiam*) Scientiam Chriſti habere non poteſt quiſquis carnalia præcepta legis obſervat, vel obſervanda putat.

12 (*Ad agnoſcendum*) Quaſi diceret, qui ſe in lege juſtificari putat, non cognoſcit Chriſtum: ſed ego ſpreta legali juſtitia, in fide ejus juſtificari volo, ut agnoſcam illum, * id eſt, incarnatus & mortuus ſit.

* ſ. quod, aut quomodo

13 AMBROS. (*Virtutem reſurrectionis*) Reſurrectionis ejus virtus eſt, ut omnes aſſequantur ſimilem reſurrectionem.

Ibid. c. 10.

14 AUGUST. [*Virtutem reſurrectionis*] Et ubi nominavit virtutem reſurrectionis Chriſti, agnoſce ibi juſtificationem tuam. Ex illius enim reſurrectione juſtificamur.

15 LANFR. (*Virtutem reſurrectionis*) Virtus reſurrectionis Chriſti eſt, juſtificare credentes; unde alibi dicit: *Et reſurrexit propter juſtificationem noſtram.*

16 (*Et ſocietatem*) Ille habet ſocietatem paſſionis Jeſu Chriſti, qui ita patitur in hoc ſæculo, ſicut idem paſſus eſt: quæ ſocietas tunc bene cognoſcitur, quando per eam perveniri ad gaudia cæleſtia creditur.

Digitized by Google

illius, [18] [19] configuratus morti ejus: ſi quo modo *in futuro* occurram ad reſurrectionem, quæ eſt ex mortuis, *vel de peccatis*. Non *ideo dico* quod jam acceperim, *reſurrectionem carnis in cognitione Chriſti*, aut jam perfectus ſim *in cognitione Chriſti*: [20] ſequor autem, ſi quo modo comprehendam, *ex toto agnoſcam Chriſtum*, [21] in quo (*in cognitione*) & comprehenſus ſum *ex toto* a Chriſto Jeſu: fratres, ego me non arbitror comprehendiſſe *ſcilicet ſcientiam Chriſti ex toto*. [22] [23] [24] Unum autem, *ſed hoc unum arbitror*, quæ quidem *ſcilicet* retro ſunt *carnales obſervationes* obliviſcens; ad ea vero, quæ ſunt priora, *potiora* extendens meipſum, ad deſtinatum perſequor, *ſcilicet*, ad bravium, *præmium*, ſupernæ vocationis Dei, *quæ vocatio eſt* in Chriſto Jeſu. [25] Quicumque ergo (*quia ego id ſentio volens eſſe perfectus*) perfecti ſumus, *vel eſſe volumus*, hoc ſentiamus, *nos nondum comprehendiſſe*: [26] & ſi quid aliter ſapitis, *quam ſapiendum ſit*, & hoc vobis Deus revelabit *ita eſſe ſentiendum*. [27] Verumtamen *non comprehendimus ex toto*, ad quod [28] pervenimus, *in quantum provecti ſumus*, ut idem ſapiamus; & in eadem permaneamus regula. [29] Imitatores mei eſtote, fratres, & obſervate, *imitemini*, eos, qui ita, *ſicut nos*, ambulant, ſicut habetis formam noſtram, *ſicut eſtis baptizati, ita ambulate*. Multi enim ambulant, *nonne omnes ita ambulant?* quos ſæpe dicebam vobis (nunc autem & flens dico) inimicos crucis Chriſti: quorum finis interitus? [30] quorum Deus venter eſt: & gloria *eorum temporalis* in *perpetua* confuſione ipſorum, qui terrena ſapiunt. Noſtra autem converſatio in cœlis eſt; *vel de cœlis eſt, quia in cœlis converſamur*: Unde etiam Salvatorem expectamus Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, [31] [32] qui reformabit corpus humilitatis noſtræ, *humile noſtrum*, configuratum corpori claritatis ſuæ, *& hoc poteſt*, ſecundum operationem *virtutis, divinitatis ſuæ*, qua etiam poſſit ſubjicere ſibi omnia.

Ibid. c. 12. 17 August. (*Et ſocietatem paſſionis*) Si enim in te fuerit charitas Dei, communicabis Chriſti paſſionibus, & verus eris martyr. In quo charitas coronatur, * erit verus martyr.

* adde ipſe

Ibid. c. 13. 18 [*Configuratus morti*] *Conſepulti enim ſumus*, inquit, *Chriſto per baptiſmum in mortem; ut quemadmodum Chriſtus reſurrexit a mortuis, ſic & nos in novitate vitæ ambulemus*.

19 Lanfr. (*Configuratus morti ejus*) In baptiſmo; ut enim tribus diebus jacuit Chriſtus in ſepulchro, ſic in baptiſmate trina ſit immerſio.

20 (*Sequor*) Imitor, inquit, Chriſtum bonis operibus, conans ſi aliquo modo quandoque capiam illum perfecta intelligentia, in qua ipſe cœpit me in hac vita. Sic alibi, *Tunc cognoſcam, ſicut & cognitus ſum*.

21 Ambros. (*In quo comprehenſus*) De cœlo illi apparuit Chriſtus, & ſuam gloriam oſtendit: hoc dixit: Omnia facio ut illa aſſequar, in quibus Chriſtum eſſe perſpexi, quando perſequentem ſua revelatione in ſuam cognitionem me convertit.

Ibidem. 22 August. (*Unum autem*) Hoc me non arbitror apprehendiſſe.

Ibidem. 23 (*Unum*) Multa habeo, & unum nondum apprehendi. *Unam petii a Domino, hanc requiram*. Quid petiſti? *Ut habitem in domo Domini per omnes dies vitæ meæ*.

24 Lanfr. (*Unum autem*) Unum, inquit, de me poſſum confidenter aſſerere: terrenas namque ſubſtantias, quas propter Deum reliqui, penitus obliviſcens, ad æterna quæ temporalibus potiora ſunt, tota intentione me extendens feſtino ad deſtinatum, id eſt, ad id quod me feſtinaturum mente propoſui, videlicet ad bravium, id eſt, præmium ſupernæ vocationis, id eſt, vitæ æternæ, ad quam vocat nos Deus.

25 August. (*Quicumque ergo perfecti*) Dixerat, Ibid. c. 15.
non ſum perfectus: dicit quotquot perfecti hoc ſapiamus; ego me non arbitror apprehendiſſe, non quia jam acceperim aut jam perfectus ſim; & dicit quotquot perfecti hoc ſapiamus, perfecti & non perfecti. Perfecti viatores, nondum perfecti poſſeſſores.

26 Lanfr. (*Et ſi quid*) Id eſt, ſi perfectam Chriſti cognitionem vos habere putatis; & hoc, id eſt, male vos ſapere, vobis per miſericordiam ſuam revelabit Deus.

27 August. (*Verum tamen*) Sive quo perveni- Ibidem.
mus, in eo ambulemus, ſicut dicit Apoſtolus, non ſolum quod neſcimus & ſcire debemus; ſed etiam ſi quid aliter ſapimus, id quoque nobis revelabit:

28 Lanfr. (*Pervenimus*) Quaſi diceret: Quod de Chriſto ſapimus, firmiter teneamus; & opere compleamus.

29 Ambros. (*Imitatores*) Hoc eſt, nolite ſub lege vivere, ſicut nec ego vivo ſub lege.

30 (*Quorum Deus venter*) Quaſi Deo quidam ventri intendentes, pietatem eſſe exiſtimant, quod * alia quidem offerre alia, alia minime ſtudeant.

* f. alii quidem offerre alia, alii alia minime ſtudeant.

31 (*Qui reformabit*) Corpus quod nunc humiliatum eſt ſub morte, ad immortalitatem transferet, ſimile illud ſuo corpori faciens.

32 Lanfr. (*Qui reformabit*) Sic in die reſurrectionis reformabit Chriſtus corpus noſtrum; ut eamdem claritatis figuram habeat, quam habet & ſuum.

CAPUT QUARTUM.

ITaque, (*quia Deus reformabit nos, dando immortalitatem*) fratres mei chariſſimi, & deſideratiſſimi, gaudium meum, *unde gaudebo*, & corona mea, *unde coronabor:* ſic ſtate, *ut in Eccleſiis converſemini*, in Domino chariſſimi (*diſſentiebant*) Evodiam (*proprium nomen*) rogo, & Syntychen (*proprium nomen*) deprecor, *ut*, idipſum ſapere, *ſapiant*, in Domino. Etiam rogo & te Germane (*proprium nomen*) compar, adjuva illas *duas*; quæ mecum laboraverunt, *neceſſaria miniſtrantes*, in Evangelio cum Clemente, & cæteris adjutoribus meis, quorum nomina ſunt in libro vitæ. [1] Gaudete (*determinat*) in Domino ſemper: iterum dico gaudete. [2] Modeſtia veſtra nota ſit omnibus hominibus, *omnibus modeſti ſitis*; [3] Dominus enim prope eſt. (*Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi.*) Nihil ſolliciti ſitis: ſed [4] in omni [5] oratione, & obſecratione, cum gratiarum actione, [6] petitiones veſtræ innoteſcant *eſſe* apud Deum, *non ad jactantiam hominum* [7] [8] Et pax Dei, quæ exuperat omnem ſenſum, (*qua Chriſtus nos Patri pacificavit: vel intranſitive, quod nullus ſenſus niſi Dei percipit*) cuſtodiat corda veſtra, & intelligentias veſtras, in Chriſto Jeſu. De cætero, *deinde, vel de aliis emendandis*, fratres, quæcumque ſunt vera, quæcumque pudica, quæcumque juſta, quæcumque ſancta, quæcumque amabilia, [9] quæcumque bonæ famæ, ſi qua virtus, ſi qua laus diſciplinæ, hæc cogitate. Quæ & didiciſtis, & accepiſtis, & vidiſtis in me, hæc agite: & Deus pacis erit vobiſcum. [10] Gaviſus ſum autem in Domino vehementer, quoniam tandem aliquando [11] refloruiſtis pro me ſentire: ſicut & ſentiebatis: occupati autem eratis (*Ne hoc ſibi objiceretur, removet.*) Non quaſi propter penuriam dico: ego enim didici, in quibus ſum, *in his quæ habeo*, ſufficiens eſſe. Scio & humiliari, ſcio & abundare; *ſi abundet, non extollor; ſi deſit, non dejicior.* (ubique & in omnibus inſtitutus ſum) [12] & ſatiari, & eſurire, *non fractus*, & abundare, *non elatus*, & penuriam pati, *& hoc non per me; ſed* omnia poſſum in eo, qui me confortat. *In omnibus ſufficio*, [13] Verumtamen bene feciſtis, communicantes tribulationi meæ, *aliquid*

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

Serm. 27 de verb. Domini cap 5. to. 10.

1 AUGUST. (*Gaudete in Domino*) Gaudete in Domino non in ſæculo; id eſt, gaudete in veritate, non in iniquitate.

Epiſt. 159. in med. to. 2.

2 (*Modeſtia veſtra*) Omnia bona opera amant in luce conſtitui, non propter humanam gloriam, ſed *ut videant*, ait Dominus, *opera veſtra bona; & glorificent Patrem veſtrum qui in cœlis eſt.*

Ibidem.

3 (*Dominus prope eſt*) Ille enim qui aſcendit in cœlum, ut tolleretur ab oculis noſtris, promiſit nobis dicens: *Ecce vobiſcum ſum omnibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi.* Merito ſic nos Apoſtolus alloquebatur: *Dominus in proximo, nihil ſolliciti fueritis.* Sedet ſuper cœlos Chriſtus, & longe ſunt cœli; & ipſe qui ibi ſedet, prope eſt.

4 LANFR. (*In omni oratione, &c.*) Oratio quæ ante Evangelium: Obſecratio, Secreta: Gratiarum actio, Poſt communionem. Hoc ponit pro omni oratione.

5 (*Oratione*) Id eſt, quotieſcumque oratis, vel gratias refertis; tunc petite ſi quid a Deo petere vultis.

Epiſt. 121. ad Prob. de orando Deo cap. 9. to. 2.

6 AUGUST. (*Petitiones veſtræ*) Non ſic accipiendum eſt, tamquam Deo innoteſcant, qui eas & antequam eſſent noverat. Sed nobis innoteſcant apud Deum per tolerantiam, non apud homines per jactantiam. Aut forte etiam innoteſcant apud Angelos, qui ſunt apud Deum, ut quodammodo eas offerant Deo, & de his conſulant; & quod Deo jubente implendum eſſe cognoverint, hoc nobis vel evidenter, vel latenter reportent. Dixit enim Angelus, cum orarem, ego obtuli orationem veſtram in conſpectu claritatis Dei.

7 (*Et Pax Dei*) Pacem qua Deus ipſe placatus eſt; ſicut Deus novit, non eam nos ſic poſſumus noſſe, nec ulli Angeli: ſuperat itaque omnem intellectum. — Lib. 22. de Civit. Dei cap. 29. to. 5

8 LANFR. (*Pax Dei*) Id eſt, qua in ſemetipſo pacatus eſt: vel qua humanum genus reconciliavit ſibi.

9 AUGUST. (*Quæcumque bonæ famæ*) Non neglexit ponere bonæ famæ; duobuſque cuncta concluſit, ubi ait: *Si qua virtus, ſi qua laus.* Ad virtutem autem pertinent quæ antea memoravit. Bonæ famæ vero ad laudem. — Lib. de bono vidui t. c. 22. to. 4.

10 AMBROS. (*Gaviſus ſum*) In Domino dixit, ut non videretur ob pecuniam ſibi directam lætari; ſed propter propoſitum illorum qui miſerunt.

11 LANFR. (*Refloruiſtis*) Id eſt, priſtinum largitatis florem reſumpſiſtis, ut aliqua mihi daretis, ſicut dare mihi ſolebatis.

12 AUGUST. (*Et ſatiari*) Intereſt non quid, vel quantum alimentorum pro congruentia hominum atque perſonæ ſuæ, & pro ſuæ valetudinis neceſſitate quis capiat; ſed quanta facilitate & ſerenitate animi careat: cum his vel oportet, vel etiam carere neceſſe eſt; ut illud in animo * Chriſtiano impleatur quod Apoſtolus dicit: *Scio & minus habere, ſcio & abundare in omnibus, & in * omnibus imbutus ſum, & ſatiari, & eſurire, & abundare, & penuriam pati.* — Lib. 2. qu. Evang. 11. to. 4. — * al. Chriſtiani — * al. in omnibus

13 AMBROS. (*Verumtamen bene feciſtis*) Hoc adjecit, ut tale habens inſtitutum, non exiſtimetur contemnere illa quæ ab illis miſſa ſunt.

quid largientes mihi tribulato: & etiam prius dediſtis. Scitis autem & vos Philippenſes, quod in principio Evangelii, quando profectus ſum a Macedonia, nulla mihi Eccleſia communicavit [14] in ratione dati, & accepti, *voluntarie dando terreſtria pro cæleſtibus*, niſi vos ſoli: quia & Theſſalonicam ſemel & bis in uſum mihi miſiſtis: [15] non quia quæro datum, ſed requiro fructum abundantem in ratione veſtra, *id eſt, fructus juſtitiæ veſtræ abundavit, cum rationem Deo reddidiſtis de factis*. Habeo autem omnia, & abundo: repletus ſum, acceptis ab Epaphrodito quæ miſiſtis, *ſcilicet in* odorem ſuavitatis, hoſtiam acceptam, placentem Deo. Deus autem meus impleat omne deſiderium veſtrum, ſecundum divitias ſuas, in gloria in Chriſto Jeſu. Deo autem & Patri noſtro gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. Salutate omnem ſanctum in Chriſto Jeſu. Salutant vos, qui mecum ſunt, fratres. Salutant vos omnes ſancti, maxime autem qui de Cæſaris domo ſunt. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cum Spiritu veſtro, Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI
AD COLOSSENSES.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Coloſſenſes, & hi ſicut Laodicenſes, ſunt Aſiani, & ipſi præventi erant a pſeudo-apoſtolis. Nec ad hoc acceſſit ipſe Apoſtolus: ſed & hos per Epiſtolam corrigit. Audierant enim verbum ab Archippo: qui & miniſterium in eos accepit. Ergo Apoſtolus jam legatus, ſcribit eis ab Epheſo per Tychicum Diaconum, & Oneſimum Acolythum.

CAPUT PRIMUM.

1 Paulus Apoſtolus Jeſu Chriſti, *non Ananiæ*, per voluntatem Dei,
non meritis, vel hominis, & Timotheus frater, eis qui ſunt Coloſ-
ſis, ſanctis, *baptizatis*, & fidelibus fratribus, *catechumenis* in Chri-
ſto Jeſu, *in fide Chriſti*. Gratia vobis, & pax a Deo Patre no-
ſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Gratias agimus Deo, & Patri Do-
mini noſtri Jeſu Chriſti, [2] ſemper pro vobis orantes: audientes fi-
dem veſtram in Chriſto Jeſu, & dilectionem quam habetis in ſanctos omnes, pro-
pter ſpem, quæ repoſita eſt vobis in cœlis: quam audiſtis in verbo, *prædicatione*
veritatis Evangelii, quod pervenit ad vos, [3] ſicut & in univerſo mundo eſt, & fru-
ctificat & creſcit, ſicut in vobis, [4] ex ea die, qua audiſtis, & cognoviſtis gratiam
Dei in veritate, *remiſſionem peccatorum in fide Chriſti*, ſicut didiciſtis [5] ab Epaphra
cha-

14 Lanfr. (*In ratione dati*) Nulla, inquit, mihi aliquid Eccleſia dedit, conſiderando quid daret, & quid a me acciperet. Eſt enim ratio dati & accepti, quotiens perpenditur quod accipitur; & ſecundum id, aliquid rependitur.

15 August. (*Non quia quæro*) Datum, eſt res ipſa quam dat qui impertitur hæc neceſſaria; veluti eſt nummus, cibus, potus, veſtimentum, tectum, adjutorium. Fructus autem bona opera, & recta voluntas datoris eſt. Lib. 13. Confeſſ. c. 26. n. 1.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 Ambrosius. In hac Epiſtola oſtendit eminentiam eorum qui in Chriſto ſunt; & ſuperfluam legis cuſtodiam: & poſt hæc ad exhortationem egreſſus, ſuper multis ac neceſſariis rebus, illis loquitur.

2 (*Semper pro vobis*) Ordo eſt. Orantes pro vobis propter ſpem quæ repoſita eſt vobis in cœlis, id eſt, ut aſſequi poſſitis cœleſtia bona.

3 Lanfr. (*Sicut & in univerſo mundo*) Ne ſe ſolos putent eſſe Chriſtianos, & per hoc deceptos. Vel ne ſibi arrogent, ſi ſoli credidiſſent.

4 (*Ex ea die qua audiſtis*) Multi audiunt, & non cognoſcunt, id eſt, approbant.

5 (*Ab Epaphra*) Hunc commendat ſciens quoniam utile eſt ut venerabilis ſit diſcipulis magiſter:

chariſſimo conſervo noſtro, (*hic eos inſtruxerat*) qui eſt fidelis pro vobis miniſter Chriſti Jeſu, qui etiam manifeſtavit nobis dilectionem veſtram in ſpiritu. Ideo, *quia fidem Chriſti, & dilectionem habetis*, & nos ex quo die audivimus, *hoc ab Epaphra*, non ceſſamus pro vobis orantes, & poſtulantes ut impleamini agnitione voluntatis ejus, *ut Dei voluntatem agnoſcatis, & impleatis*, in omni ſapientia & intellectu ſpirituali: ut ambuletis digne Deo, per omnia placentes: in omni opere bono fructificantes, & creſcentes in ſcientia Dei, in omni virtute confortati ſecundum potentiam claritatis ejus, *id eſt, ſecundum quod potentia claritatis ejus poteſt vos confortare*, in omni patientia & longanimitate (*ecce quod dixit in omni virtute*) cum gaudio, gratias agentes Deo Patri, qui *illuminando* dignos nos fecit *ut eſſemus* [6] in partem, *id eſt, participatione*, fortis ſanctorum, *hæreditatis gratis datæ*, [7] in lumine *Chriſti exiſtentes*: [8] qui eripuit nos de poteſtate tenebrarum, *dæmonum, vel tenebroſorum*, [9] & tranſtulit in regnum filii dilectionis ſuæ, *dilecti ſui*; in quo, *in cujus fide*, habemus redemptionem per ſanguinem ejus, remiſſionem peccatorum. [10] qui eſt imago (*filius commendatur*) Dei inviſibilis, *ſecundum divinitatem æqualis Patri*, [11.12] primogenitus omnis creaturæ *ante ſæcula*: quoniam in ipſo *per ipſum* condita ſunt univerſa in cœlis, & in terra, viſibilia, & inviſibilia, (*partes inviſibilium*) ſive throni, ſive dominationes, ſive principatus, ſive poteſtates: *ergo a pari*, omnia per ipſum, *facta*, & in ipſo creata, *exiſtentia*, ſunt: *ergo a relatione*, & ipſe eſt ante omnes, & omnia in ipſo conſtant. Et ipſe eſt caput *ſui* corporis, *id eſt*, Eccleſiæ, qui eſt principium *ejus Eccleſiæ*, [13] primogenitus (*ſecundum humanitatem commendat*) ex mortuis, *id eſt, prior reſurrexit*. [14] Ut ſit in omnibus ipſe primatum tenens: *ſive ſecundum divinitatem, ſive humanitatem*: [15] quia (*ecce cur*) in ipſo, *Patri* [16] complacuit, *id eſt, placitum habuit*, omnem plenitudinem *Divinitatis, vel membrorum maſſam*, inhabitare, *vel habere realiter*, & per eum, *Chriſtum, placuit Patri* reconciliare omnia in, *per*, ipſum, pacificans [17] per ſanguinem crucis ejus, ſive quæ in terris, ſive quæ in cœlis ſunt. Et vos *reconciliavit* cum eſſetis aliquando [18] alienati *a Deo*, & inimici ſenſu, (*exponit quomodo*) in operibus malis: nunc autem reconciliavit *Deus Pater ſibi* in corpore carnis ejus, *filii ſui*, per mortem, exhibere, *ut exhibeamus, vel ut ipſe exhiberet*, vos ſanctos & immaculatos, & irreprehenſibiles coram ipſo: *non ſolum coram hominibus: quod erit*, ſi tamen permanetis in fide fundati, & ſtabiles, & immobiles a ſpe Evangelii, *ab eo quod promittit Evangelium*, quod audiſtis, [19] quod prædicatum eſt in univerſa creatura, *principali, id eſt, hominibus*, quæ ſub cœlo eſt, (*perſuadet ut libenter audiant*) cujus (*Evangelii*) factus ſum ego Paulus miniſter. [20] Qui nunc gaudeo in paſſionibus pro vobis, & adim-

pleo

6 (*In parte ſortis ſanctorum*) Sors dicitur æterna hæreditas; quia ſicut illud quod ſorte capitur, non meritis acquiritur: ſic ea non meritis, ſed Dei gratia donatur.

7 Ambros. (*In lumine*) Id eſt, per ſuam cognitionem.

Epiſt. 107. ad Vitalem to. 2. 8 August. (*Qui eripuit nos*) Poteſtas enim tenebrarum quid eſt, niſi poteſtas diaboli & Angelorum? qui cum fuiſſent Angeli lucis, in veritate per liberum arbitrium non ſtantes, inde cadentes facti ſunt tenebræ.

Lib. 15. de Trinit. c. 19. tom. 3. *al. dilecti 9 (*Et tranſtulit*) Quod autem dictum eſt, *filii charitatis ſuæ*, nihil aliud intelligatur quam filii ſui * electi.

10 Ambros. (*Qui eſt imago*) In homine Chriſto quaſi in imagine inviſibilem illam videmus naturam: nam apparens in futuro imaginis nobis ordinem retinebit; quoniam in eo quaſi in imagine quamdam divinam continemus naturam.

11 Lanfr. (*Primogenitus*) Per hoc probat quia genitus eſt a Patre ante omnem creaturam.

12 (*Primogenitus creaturæ*) Prior, inquit, eſt omnibus; omnia enim eo ſunt poſteriora; nam omnia ab eo ſunt creata.

13 (*Primogenitus ex mortuis*) Id eſt, primus reſurgens; quia ipſa reſurrectio quædam generatio eſt; ſicut in Evangelio: *In regeneratione cum ſederit, &c.*

14 Ambros. (*Ut ſit in omnibus*) Non cauſam dicit, ſed illud quod conſequebatur.

15 (*Quia in ipſo*) Plenitudinem Dei Eccleſiam vocat, & dicit, quoniam placuit Deo in Chriſto, omnem plenitudinem, ut dicat omnem creaturam quæ ab eo repleta eſt, probavit illi conjungere, & hoc latius conſequitur.

16 Lanfr. (*Complacuit in ipſo*) Complacuit ſibi Pater, ut in Chriſto habitaret omnis plenitudo tam divinitatis, quam omnium virtutum.

17 (*Per ſanguinem crucis*) Qua hora ſanguis redemptionis de latere Domini in cruce pendentis exivit, dimiſſum eſt peccatum Adæ humano generi, & pacificata ſunt cœleſtia, & terreſtria; quia tunc patuit hominibus introitus in regnum cœlorum.

18 [*Alienati*] Id eſt, habentes alienatum & inimicum conſenſum.

19 Ambros. (*Quod Prædicatum*) Grave admodum erat ut diſcederent ab illa re quæ in communi ab omnibus clamabatur.

20 Lanfr. [*Qui nunc gaudeo*] Duplici cauſa commendat ſe, quia patitur, & gaudet in paſſionibus pro eis illatis.

pleo [24] ea quæ deſunt paſſionum Chriſti, in carne mea, pro corpore ejus, quod eſt Eccleſia: cujus *Eccleſiæ* factus ſum ego miniſter ſecundum diſpenſationem *Evangelii* Dei, *non hominis*, quæ data eſt mihi in vos, ut impleam verbum Dei: (*ecce verbum*) myſterium *incarnationis*, quod abſconditum fuit a ſæculis, & generationibus *præteritis*, nunc autem *in tempore plenitudinis* manifeſtatum eſt ſanctis ejus, quibus voluit Deus notas facere divitias gloriæ, *glorioſas*, *vel glorioſi* Sacramenti hujus *prædicandi* in Gentibus, quod eſt Chriſtus, (*ecce Sacramentum*) in vobis *Gentibus* ſpes gloriæ, *per quem ſperatis glorificari*, quem nos annuntiamus, corripientes *primo* omnem hominem, *male viventem, ut reſipiſcat*, & *poſt* docentes *fidem Chriſti* in omni ſapientia, *vel de divinis, vel de humanis: ad hoc docentes*: [28] ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Chriſto Jeſu, in quo & laboro; certando *non viribus, id eſt, meritis, ſed* ſecundum operationem ejus, quam operatur in me, in virtute *ſua, non mea*.

CAPUT SECUNDUM.

1 VOlo enim vos ſcire, qualem ſollicitudinem habeam pro vobis, & pro iis qui ſunt Laodiciæ, & quicumque non viderunt faciem meam in carne, *præſentialiter*: ut conſolentur *ipſi* corda ipſorum, inſtructi in charitate, [2] & in omnes divitias plenitudinis intellectus, in agnitionem myſterii Dei Patris, & Chriſti Jeſu: in quo ſunt omnes theſauri ſapientiæ *de divinis*, & ſcientiæ *de moribus*, abſconditi. Hoc autem dico, *ut ſitis inſtructi*, & ut nemo vos decipiat [3] in ſublimitate, ſermonum *loquens dialectice, vel Rhetorice in ſublimitate locorum, & ſyllogiſmorum*. [4] Nam etſi corpore abſens ſum, ſed ſpiritu vobiſcum ſum: gaudens, & videns ordinem veſtrum, & firmamentum ejus, quæ in Chriſto eſt, fidei veſtræ. Sicut ergo accepiſtis Jeſum Chriſtum Dominum noſtrum, in ipſo ambulate, radicati, & ſuperædificati in ipſo, & confirmati fide, ſicut & didiciſtis, abundantes in illo in gratiarum actione. Videte ne quis vos decipiat per philoſophiam, *dialecticam*, & inanem fallaciam, *loquens*. [5] Secundum traditionem hominum, *ut Ariſtoteles*, [6] ſecundum elementa mundi, & non ſecundum Chriſtum: [7] quia in ipſo inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter, *realiter, non umbraliter*: & eſtis in illo, *per illum*, repleti *chariſmatibus*, qui eſt caput, *principium*, omnis principatus, & poteſtatis: [8] in quo, *in cujus fide*, & cir-

21 (*Ea quæ deſunt*) Paſſiones Chriſti fuerunt vincula, ſputa, colaphi; verbera, ad extremum mors ipſa; quorum partem jam ſe paſſum, partem paſſurum ſe eſſe fatetur. Fortaſſe ea quæ deſunt, vocat mortis anguſtias, quas adhuc paſſus non erat. Et eſt ordo, adimplebo in carne mea eas paſſiones.

22 AMBROS. (*Ut exhibeamus omnem*) Perfectiorem ſtatum futurum vocat cui boni nihil deeſſe videbitur.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 LANFR. [*Volo enim vos ſcire*, &c.] Ratio cur ſe laborare dixerit, videlicet ne diceretur ex jactantia dixiſſe *laboro*.

2 [*In omnes divitias plenitudinis intellectus*] Ut habeant divitem, & plenum intellectum, cognoſcentes myſterium Dei Patris, quod eſt Chriſtus Jeſus. Qui enim perfecte ſcit Chriſtum, ſcit quid de Deo ſentiendum ſit, & quomodo, & in quibus vivendum ſit.

3 (*In ſublimitate*) Id eſt, in altitudine verborum, & ſyllogiſmorum, & aliorum generum diſputantium: non artem diſputandi vituperat: ſed perverſum diſputantium uſum.

4 (*Nam etſi corpore abſens ſum*) Ac ſi quis dicat: vult vos aliquis decipere; ita: ſed vos, inquit, contra illos firmati eſtis in fide: quod ſatis ſcio, quamvis abſens.

5 (*Secundum traditionem*) Tradiderunt Philoſophi (quos homines vocat) creatorem omnium non poſſe fieri creaturam: Hominem non potuiſſe naſci ex virgine: Hominem mortuum revivere non potuiſſe; conſiderantes elementa mundi, has viſibiles creaturas, in quibus animalia quæ naſcuntur, ex utriuſque ſexus commixtione generantur; & in quibus quidquid moritur, ultra vivere impoſſibile eſt.

6 AMBROS. [*Secundum elementa*] Id eſt, ſecundum dierum & temporum obſervantiam. Elementa enim mundi dicit ſolem & lunam, ex quibus dierum & temporum curſus effici videtur.

7 AUGUST. [*Quia in ipſo habitat*] Quia inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter; neque enim divinitas corpus eſt; ſed quia Sacramenta veteris Teſtamenti appellet umbras futuri, propter umbrarum comparationem corporaliter, dixit habitare in Chriſto plenitudinem divinitatis, quod in illo impleantur omnia quæ * illis umbris figurata ſunt; ac ſi quodammodo umbrarum illarum ipſe ſit corpus, hoc eſt figuratum illarum & ſignificationum ipſe ſit veritas.

Lib. 12. de Geneſ. ad litt. c. 7. t. 3

* al. in

8 [*In quo circumciſi*] Quid ſignificat circumciſio carnis, niſi expoliationem mortalitatis, quam de carnali generatione portamus? hæc eſt fides noſtra.

Lib. 16. contra Fauſt. c. 29. to. 6.

circumciſi eſtis [9] circumciſione non manufacta (*hæc eſt circumciſio Chriſti, vitia mortificare*) in expoliatione corporis carnis, ſed in circumciſione Chriſti, *circumciſione ſpirituali, ſcilicet* conſepulti (*exponit quomodo*) ei in baptiſmo, in quo & reſurrexiſtis *a vitiis* per fidem operationis Dei, *quam operatus eſt in Chriſto* (*ecce operatio*) qui ſuſcitavit illum a mortuis. Et vos (*determinat quomodo intellexit, in quo & reſurrexiſtis*) cum mortui eſſetis in delictis, [10] & præputio carnis veſtræ, *& cum in gentilitate eſſetis*, convivificavit cum illo, donans, *condonans*, vobis omnia delicta [11] delens quod adverſus nos, *utilitatem noſtram*, erat chirographum [12] decreti, quod erat contrarium nobis, *idem quod adverſus nos: vel contrarium noſtræ utilitati*, & ipſum tulit (*murus enim erat inter nos, & Deum*) de medio *noſtri, & Dei*, affigens, *abolens*, illud cruci, *per crucem*: & [13] expolians principatus *Judæorum, vel dæmonum*, & poteſtates, traduxit confidenter, [14] palam triumphans, *vel vincens, vel refaciens*, illos in ſemetipſo, *non in alio exercitu*. *In quo Chriſto circumciſi eſtis, circumciſione non manu facta*. [15] [16] [17] [18] Nemo ergo vos judicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei feſti, *ut vos faciat participare feſtis Judæorum*, aut, *ſcilicet*, neomeniæ, *novæ lunæ*, [19] [20] aut Sabbathorum: [21] quæ ſunt umbra futurorum: corpus, *veritas*, autem Chriſti. [22] Nemo vos ſeducat, [23] [24] volens in humilitate, *facta in ſe*, & religione Angelorum, *vel impendenda Angelis, dicens* quæ non vidit *& ambulans* fruſtra inflatus ſenſu carnis ſuæ, *ſi ſperat ſalvari ſe carnali lege; & ex hoc*

9 [*Circumciſione non manufacta*] Reſurrectio Chriſti quæ facta tertio quidem a die paſſionis; ſed octavo in diebus hebdomadis, ipſa nos circumcidit. Audi circumciſos vera petra, Apoſtolo admonente: *Si ergo reſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt ſapite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens: quæ ſurſum ſunt quærite, non quæ ſuper terram*. Reſurrexit Chriſtus abſtulit nobis deſideria carnalia; abſtulit concupiſcentias malas: abſtulit ſuperfluum cum quo nati eratis, & multo pejus quod male vivendo addideratis: circumciſi per petram, quare adhuc ſapitis ſuper terram?

Epiſt. 39. ad Paul. in qu. 7. to. 2. 10 [*Et præputia carnis*] Præputium vocat, quod ſignificatur præputio, hoc eſt delicta carnalia, quibus expoliandi ſumus.

11 Ambros. (*Delens quod adverſum nos*) Chirographum adverſum nos legem vocat; eo quod erat contraria nobis: hoc eſt non permittens aſſequi propter ſuam ſcrupuloſitatem. Hanc delevit reſurrectione & immortalitate.

12 Lanfr. [*Decreti*] Decretum Dei fuit, *de ligno quod eſt in medio paradiſi, ne comedas*. Hujus decreti violati chirographum (id eſt, memoria) delevit Deus, quando peccatum primi parentis humano generi, per fidem Sanguinis Chriſti dimiſit; & ipſius prævaricationis peccatum, oblivioni tradidit.

13 [*Exſpolians*] Spoliavit Chriſtus infernales poteſtates animabus quas habebant, vel habituræ erant, in cruce pendens; vel ad inferna deſcendens traduxit eaſdem poteſtate, id eſt, ab Eccleſia ſua exterminavit; ſicut in Evangelio dixit: *Nunc princeps hujus mundi ejicietur foras*. Vel fideles ſuos de infernis ſecum duxit confidenter, velut homo Deus ſine peccato.

14 [*Palam*] Id eſt, in cruce, vel cum angelicis legionibus ad inferna deſcendens, triumphans illos, id eſt, vincens in ſemetipſo, id eſt, in paſſione ſui corporis, in præſentia ſuæ majeſtatis.

15 (*Nemo ergo*) Quia ergo in Chriſto circumciſi eſtis ſpirituali circumciſione, nemo vos nihil debentes legi judicet, id eſt, damnabiles faciat, ſuadens cibo vel potu abſtinere veluti Judæorum.

16 Ambros. (*Nemo ergo vos*) Id eſt, nemo vos decipiat, aut bravium veſtrum tollat.

17 Hieron. [*Nemo vos judicet*] Nemo vos ſuperet; nemo adverſum vos bravium accipiat: ſicut quis in certamine iniquitate agoniſtæ, vel inſidiis magiſtrorum perdit bravium.

18 (*Nemo vos judicet*) Nemo vos judicet, & de his qui magiſtros legis eſſe jactant, in cibo & potu; quod alia munda ſunt, alia immunda: aut in parte diei feſti, ut alios dies feſtos putent eſſe, alios non feſtos, quæ erant umbra venturæ felicitatis: * ſpiritualis autem intellectus, veritas & corpus. * f. ſpiritualiter

19 August. [*Aut Sabbatorum*] In illo requiem cum invenimus, vere ſabbatizamus, & novæ lunæ obſervatio, vitæ novæ ſanctificatio eſt; & Paſcha noſtrum immolatus eſt Chriſtus: & azymum noſtrum ſinceritas veritatis, fermentum * veritatis, & ſi qua alia ſunt, in quibus nunc immorari non opus eſt, quæ illis veteribus adumbrata ſunt ſignis, in iſto habent finem, cujus regni non erit finis. Or. adverſ. Judæos c. 3. to. 6. * al. non habens vetuſtatis

20 Lanfr. (*Aut Sabbatorum*) Dies feſti, inquit, Neomeniæ, & Sabbata, ſignificabant futura, & in ipſa ſignificatione erant corpus Chriſti; id eſt, ſignificabant corpus Chriſti, vel aſſumptum ex Virgine, vel Eccleſiam; qualis nunc eſt, vel in alio ſæculo futura.

21 Ambros. (*Quæ ſunt umbra*) Id eſt, in comparatione futurorum umbræ ſunt omnia iſta, unde ad ſignificantiam umbræ, corpus adjecit, hoc dicens: *Quoniam Chriſtus veritas eſt*.

22 Lanfr. [*Nemo vos ſeducat*] Nemo, inquit, vos decipiat, volens perſuadere vobis ea quæ nunquam intellexit, oſtendens vobis in ſemetipſo humilitatem & religionem Angelorum, ut citius eis credatis. Angelos autem vocat vel cæleſtes ſpiritus, vel ſanctos Prædicatores.

23 Hieron. [*Volens in humilitate*] Adorabant enim militiam cæli; Unde Amos: *Tradidit eos ut ſervirent militiæ cæli*.

24 Ambros. [*Volens in humilitate*] Nolite, inquit, intendere illis qui Angelos dicunt indignari, ſi lex non fuerit cuſtodita; eo quod per Angelos lex data eſſe dicatur: & humilitatem quandam ſimulantes, oſtendere properant quaſi qui legem contemnere metuant.

Digitized by Google

hoc inflatus ſit; & non tenens, caput, *id eſt*, *Chriſtum*, ex quo totum corpus, *Eccleſia*, per nexus *fidelium* & conjunctiones ſubminiſtratum & conſtructum, creſcit in augmentum, *ad honorem*, Dei. [25] [26] Si ergo mortui eſtis (*ad hoc quod dixit conſepulti in baptiſmo*) cum Chriſto [27] ab elementis (*per elementa*, *animalia*; *per animalia*, *carnes*; *per carnes abſtinentiam intellige*) hujus mundi, *a carnalibus obſervantiis*: *a creaturis obſervandis*, *ut ſuillibus*, *&* *cæteris*: quid adhuc tanquam viventes in mundo, *ſecundum mundum*, *id eſt*, *carnales*, decernitis? *dicentes*: ne tetigeritis, *quæ in lege prohibentur*, neque guſtaveritis, neque contrectaveritis: quæ ſunt omnia in interitum *animæ* ipſo uſu, *ea dico dicta*, ſecundum præcepta, & doctrinas hominum: quæ ſunt rationem quidem habentia ſapientiæ in ſuperſtitione, *quæ videntur agi ſecundum eorum ſuperſtitionem ſapienter*, & humilitate *ficta*, [28] & non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad ſaturitatem carnis.

CAPUT TERTIUM.

1 IGitur, (*ad id quod dixit*, *in quo & reſurrexiſtis*) ſi conſurrexiſtis cum Chriſto, quæ ſurſum ſunt quærite, ubi Chriſtus eſt in dextera Dei ſedens, *æqualis Patri*: quæ ſurſum ſunt ſapite, non quæ ſuper terram. *Singula ſingulis*. [2] Mortui enim eſtis, & vita veſtra eſt abſcondita cum Chriſto *abſconſo* in Deo. Cum *autem* Chriſtus apparuerit, vita veſtra; (*nam Chriſto apparente apparebit vita veſtra*) tunc & vos apparebitis cum ipſo in gloria. *Hic uſque de fide*, *nunc de moribus*. Mortificate ergo, *ut cum Chriſto vivatis*, [3] membra veſtra, (*pravos actus*) quæ ſuut ſuper terram; (*ecce quæ membra*) fornicationem, *recedendo a Deo*, immunditiam *in conſanguineos*, libidinem *contra naturam*, concupiſcentiam malam *non habitorum*, & avaritiam *habitorum*, quæ eſt ſimulachrorum [4] ſervitus: propter quæ *ſupradicta* venit ira Dei ſuper filios (*intranſitive*) incredulitatis: in quibus *vitiis* & vos ambulaſtis aliquando, cum viveretis illis. Nunc autem deponite & vos omnia, *ſcilicet*, iram: indignationem, malitiam, *rapinam*, blaſphemiam *in Deum*, turpem ſermonem, *joculatoria*, de ore veſtro. Nolite mentiri invicem [5] expoliantes vos veterem hominem cum actibus ſuis, *maſſa vitiorum*, [6] & induentes novum eum, [7] qui renovatur

25 [*Si mortui eſtis*] Si ſic conſtituti eſtis quaſi qui jam commortui eſtis Chriſto, & conſurrexiſtis. Hoc dicit ab elementis mundi hujus.

26 HIERON. (*Si mortui eſtis*) Elementa mundi, a quibus mortui ſumus, lex Moyſi intelligenda eſt, quibus quaſi elementis, & religionis exordiis Domini diſcimus quomodo elementa appellantur litteræ, per quas, ſyllabas ac verba conjungimus, & ad texendam orationem procedimus: ſic elementis veteris Teſtamenti ut ad Evangelicam plenitudinem veniat, ſancti viri erudiuntur infantia.

27 LANFR. (*Ab elementis*) Elementa vocat has viſibiles creaturas, quæ in tota univerſitate partes mundi ſunt. Si, inquit, cum fidem Chriſti acceperitis, mortui, id eſt, ſeparati eſtis ab abſtinentia creaturarum mundi, judaico ritu abſtinebatis, quid adhuc tamquam viventes in eadem creaturarum mundi abſtinentia judaico ritu decernitis dicentes: *Ne tetigeritis*, *neque guſtaveritis*, *&c.* Poteſt etiam intelligi * eum Chriſto, quaſi diceret, ſi mortui eſtis ſicut & Chriſtus, id eſt, & Eccleſia Chriſti.

* ſ. de

28 (*Et ad non parcendum corpori*) Quæ, ſcilicet carnes ſuillas non eſſe comedendas, conſtituta ſunt ad non parcendum corpori, ut corpus affligatur; cibo enim ſubſtracto corpus affligitur. Vel non ſunt conſtituta ad parcendum corpori, hoc eſt ad providendum corpori noſtro: cum enim a morticinis ſibis abſtinemus, corpori noſtro providemus. Sed propter hoc non abſtinent Judæi ab hujuſmodi carnibus; nec ideo quod honeſtius poſſit ſaturari aliis quam prohibitis carnibus.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

Cont. Fauſt. lib. 12. c. 7. ſub finem.

1 AUGUST. (*Igitur ſi conſurrexiſtis*) Non utique reſurreximus ſicut Chriſtus, ſed tamen ſecundum ſpem quæ * in illo eſt, jam nos cum illo reſurrexiſſe teſtatus eſt.

* al. nobis in illo

Lib. de reſurr. mort. inter frag. 2t. to. 10.

2 (*Mortificate*) Spiritualia nequitiæ dicit membra ſuper terram. Nam ſequitur & exponit avaritiam, immunditiam, &c. quæ illic exequitur, *expoliantes*, *&c.*

3 LANFR. (*Membra veſtra*) Id eſt, partes veteris hominis, qui univerſitas peccati intelligitur: vel membrorum noſtrorum concupiſcentias.

4 (*Servitus*) Hoc dicit propter imagines imperatorum quæ nummis reperiuntur inſculptæ; unde qui nummis inſerviunt quaſi idolia, & ſimulacris ſervire videntur.

5 AUGUST. (*Expoliantes veterem*) Veterem hominem nihil aliud Apoſtolus dicit, quam veterem vitam, quæ in peccato eſt, in qua ſecundum Adam vivitur.

Lib. 24. contra Fauſtum tom. 6.

6 LANFR. (*Induentes novum*) Id eſt, induentes vos novitatem, facite vos novum hominem.

7 AUGUST. (*Qui renovatur*) Iſta renovatio, eſt reformatio mentis ſecundum Deum, vel ſe-

Lib. 14. de Trinit. c. 16. t. 3.

rur [8] in agnitionem *Dei*, *ad cognoſcendum Deum*, ſecundum imaginem ejus, (*ecce ubi renovatur in anima, ſcilicet in ea parte, quæ ſimilis eſt creatori*) qui creavit illum. Ubi (*in qua renovatione nullus excipitur; nec propter perſonam accipitur*) non eſt Gentilis *tantum*, & Judæus, circumciſio, & præputium, Barbarus, & Scytha, ſervus, & liber: ſed omnia, & in omnibus *habitat* Chriſtus, *recipit Chriſtus ex omnibus*. Induite vos ergo (*pravos actus in vobis mortificate; viſcera autem miſericordiæ induite*) ſicut electi Dei, ſancti, & dilecti viſcera, *partes*, miſericordiæ, (*ecce*) benignitatem, humilitatem, modeſtiam, patientiam: ſupportantes *vos* invicem, & donantes vobiſmetipſis, ſi quis adverſus aliquem habet querelam: ſicut & Dominus donavit vobis, ita & vos. Super omnia autem hæc, charitatem habete, *ſitis habentes*, [9] quod, *id eſt*, *charitas*, eſt vinculum perfectionis, *maſſa virtutum*, *vel perfectorum*: & pax Chriſti, *qua reconciliavit homines Deo*, exultet in cordibus veſtris, *exultare faciat corda veſtra*, in qua, *per quam*, & vocati eſtis, *ſitis*, in uno corpore, *Eccleſia*: & grati eſtote, *gratias agite*. Verbum, *prædicatio*, Chriſti habitet in vobis abundanter, in omni ſapientia, *ſitis*, docentes, & commonentes voſmetipſos, (*ecce in qua ſapientia*) Pſalmis, Hymnis, & Canticis ſpiritualibus, in gratia, *gratiarum actione*, cantantes in cordibus veſtris, *non ore tantum*, Deo, *non hominibus*. *Ut breviter vobis, & abundantius dicam*: Omne quodcumque facitis in verbo, aut in opere, omnia in nomine Domini Jeſu Chriſti *facite*, gratias agentes Deo: & Patri per ipſum, *Jeſum mediatorem*. Mulieres ſubditæ eſtote viris, ſicut oportet in Domino. Viri, diligite uxores veſtras, & nolite amari eſſe ad illas. Filii, obedire parentibus per omnia: hoc enim placitum eſt in Domino. Patres, nolite ad indignationem provocare filios veſtros, ut non pusillo animo, *in patiendo*, *aut fugiendo*, fiant. Servi, obedite per omnia dominis carnalibus, non ad oculum ſervientes, quaſi hominibus placentes, ſed in ſimplicitate cordis, timentes Deum *Patrem*. Quodcumque facitis, ex animo operamini, ſicut Domino; & non hominibus, *non reſpicientes quid homines ſunt*: ſcientes quod a Domino accipietis retributionem hæreditatis. [10] Domino Chriſto ſervite: [11] Qui enim injuriam facit, accipiet id quod inique geſſit: & non eſt perſonarum acceptio apud Deum.

CAPUT QUARTUM.

DOmini, quod juſtum eſt, & æquum, ſervis præſtate: ſcientes quod & vos Dominum habetis in cœlo. Orationi inſtate, vigilantes in ea in gratiarum actione: orantes ſimul & pro nobis, ut Deus aperiat nobis oſtium ſermonis ad loquendum myſterium Chriſti, *os ad prædicandum*, *vel os auditorum*, *id eſt*, *cor eorum*, (propter quod, *quia manifeſto*, etiam vinctus ſum) *ita aperiat oſtium*, ut manifeſtem illud, ita ut oportet me loqui. In ſapientia ambulate ad eos, (*ne blaſphement Chriſtianitatem*) qui foris ſunt, *infideles*; [1] [2] tempus, *quia male vixiſtis*, redimentes, *bene vivendo*. [3] Sermo veſter ſemper in gratia ſale ſit conditus, *temperatus*: ut ſciatis quomodo oporteat vos unicuique reſpondere. Quæ circa me ſunt, omnia

cundum imaginem Dei: ſed ideo dicitur ſecundum Deum, ne ſecundum aliam creaturam fieri putetur. Ideo autem ſecundum imaginem Dei, ut in ea re intelligatur fieri hæc renovatio, ubi eſt imago Dei, id eſt, in mente. Non itaque ſic intelligamus ſecundum imaginem ejus qui creavit eum: quaſi alia eſt imago ſecundum quam renovatur, non ipſa quæ renovatur.

8 Lanf. (*In agnitionem*) In agnitione Dei renovatur homo ad imaginem Dei; hæc eſt enim imago Dei, ad quam creavit hominem, ut videlicet rationalis eſſet, & cæleſtia ſemper diligeret.

9 Ambros. (*Quod eſt vinculum*) In futuro, inquit, ſæculo, ubi conſtiterimus charitate colligati invicem permanebimus, nullam ſeparationem ulterius ſuſtinentes.

10 Lanfr. (*Domino Chriſto*) Quaſi diceret, quamvis jubeam quoſdam ex vobis debere aliis ſubditos eſſe, quoſdam diligere, alios aliis obedire & cætera quæ ſequuntur; in his tamen omnibus Domino Chriſto ſervite.

11 (*Qui enim injuriam facit,*) Ratio ſuperiora probans, ab eo loco quo dicitur: *Mulieres, &c.*

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 AMbros. (*Tempus redimentes*) Præſens tempus ad utilitatem noſtram comparantes.

2 Greg. (*Tempus redimentes*) Tempus quidem redimimus, quando anteactam vitam, quam laſciviendo perdidimus, flendo reparamus.

3 Lanfr. (*Sermo veſter in gratia*) Hic gratiam vocat bonam obſervantiam, quæ per gratiam Dei datur, ſicut ad Epheſios: *Ut det gratiam audientibus*.

nia vobis nota faciet Tychicus, chariſſimus frater, & fidelis miniſter, & conſervus in Domino: quem miſi ad vos ad hoc ipſum, ut cognoſcat quæ circa vos ſunt, & conſoletur corda veſtra, cum Oneſimo chariſſimo, & fideli fratre, qui ex vobis eſt, (*Coloſſenſis erat*,) Omnia, quæ hic aguntur, nota facient vobis. Salutat vos Ariſtarchus concaptivus meus, 4 & Marcus conſobrinus Barnabæ, de quo accepiſtis mandata *a me*, *ne eum reciperetis*: ſi venerit *Marcus* ad vos, *nunc*, excipite illum: & Jeſus (*proprium nomen*) qui dicitur juſtus, *ſalutat vos*: qui, *ſupradicti*, ſunt ex circumciſione: hi ſoli ſunt adjutores mei in regno Dei qui mihi fuerunt ſolatio. Salutat vos Epaphras, qui ex vobis eſt, ſervus Chriſti Jeſu, ſemper ſollicitus pro vobis in orationibus; 5 ut ſtetis perfecti, & pleni in omni voluntate Dei. Teſtimonium enim illi, *Epaphræ*, perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis, & pro iis, qui ſunt Laodiciæ, & qui Hierapoli. Salutat vos Lucas medicus chariſſimus, & Demas. Salutate fratres, qui ſunt Laodiciæ, & Nympham, & quæ in domo ejus eſt, Eccleſiam. Et cum lecta fuerit apud vos Epiſtola hæc, facite ut & in Laodicenſium Eccleſia legatur 6 7 & eam quæ Laodicenſium eſt, vos legatis. Et dicite Archippo: vide miniſterium, quod accepiſti in Domino, ut illud impleas. Salutatio, mea manu Pauli. 8 9 Memores eſtote vinculorum meorum. Gratia *Dei* vobiſcum. Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Theſſalonicenſes ſunt Macedones, qui accepto verbo veritatis, perſtiterunt in fide: etiam in perſecutione civium ſuorum. Præterea nec receperunt falſos Apoſtolos, nec ea, quæ a falſis Apoſtolis dicebantur. Hos collaudat Apoſtolus, ſcribens eis ab Athenis per Tychicum Diaconum, & Oneſimum Acolythum.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS, 1 2 & Sylvanus, & Timotheus, Eccleſiæ Theſſalonicenſium *conſtitutæ*, in Deo Patre, & Domino Jeſu Chriſto. Gratia vobis, & Pax. Gratias agimus Deo ſemper pro omnibus vobis, memoriam veſtri facientes in orationibus noſtris ſine intermiſſione, memores operis fidei veſtræ, *quod exigit fides veſtra: vel quod vos fideles facitis*, & laboris, & charitatis, *largiendo veſtra aliis*, & ſuſtinentiæ, *tolerantiæ*, ſpei Domini noſtri Jeſu Chriſti *habitæ*, 3 ante Deum, & Patrem noſtrum: nos

4 (*Et Marcus*) Propter hunc Marcum diſſenſio fuit inter Paulum & Barnabam, ſicut in Actibus Apoſtolorum legitur: Quo audito Coloſſenſes * ut auderent nec Marcum, nec Barnabam recipere; niſi imperatum eis ab Apoſtolo fuiſſet; ad utrumque enim referri poteſt, de quo ....

* f. non auderent

5 AUGUST. (*Ut ſtetis perfecti*, Nec aliud oramus; ut qui ſtat, ſtet, niſi ut perſeveret. Item Judas Apoſtolus cum dicit: *Ei autem qui potens eſt conſervare * vos ſine offenſione, & conſtituere ante conſpectum gloriæ ſuæ immaculatos in lætitia.* Nonne apertiſſime oſtendit Dei donum eſſe in bono perſeverare uſque in finem.

Lib. de corrept. & grat. cap. 7. 10. 5.
* al. vos

6 LANFR. (*Et ea quæ Laodicenſium*) De dubitationibus ſuis Laodicenſes Epiſtolam ad Apoſtolum ſcripſerunt, quam Apoſtolus Coloſſis legi præcipit, ut eorum Laodicenſium nunc viſa dubitatione, ſciant quid reſpondeant; & eam quam eis ſcribit Epiſtolam ipſis Laodicenſibus legi faciunt: hæc ſi eſſet Apoſtoli ad Laodicenſes, diceret, non Laodicenſium: & pluſquam * tredecim eſſent Epiſtolæ Pauli.

Negat Lanfrancus Epiſtol. ad Laodicenſ. eſſe B. Pauli.

* f quatuordecim, errore librariorum.

7 AMBROS. (*Et ea quæ Laodicenſium*) Apoſtolus non ad Laodicenſes dicit, ſed ex Laodicia quam illi ſcripſerunt ad Apoſtolum; in qua aliqua digna reprehenſione inferebantur.

8 (*Memores eſtote*) Hoc eſt ad meam imitationem pro veritate nolite pigere.

9 LANFR. (*Memores eſtote vinculorum meorum*) Memores eos eſſe vinculorum ſuorum rogat. Vel ut eum exemplar in tribulationibus habeant. Vel ut pro eo vinculato orent. Vel ut neceſſaria ſubminiſtrent.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMBROS. Apoſtolus ſcripſit ad Theſſalonicenſes hanc primam Epiſtolam, laudans eos quod ſuſtinuerint fideliter in adverſis pro fide certantes. Inſtruit vero eos, & de illis quæ apud eos inconvenienter gerit cognoverat.

non ad oculum hominum : [4] ſcientes, fratres dilecti a Deo, *ſcilicet eſſe*, electionem veſtram : (*ecce cur ſciat eos a Deo eſſe electos*) quia Evangelium noſtrum, non fuit ad vos in ſermone tantum, ſed & in virtute *miraculorum*, [5] & in Spiritu ſancto *dato vobis*, & in plenitudine multa, *plene*, [6] ſicut ſcitis, *& ita eſſe vos ſcitis*, quales fuerimus in vobis, *vel in vobis*, propter vos. Et vos imitatores noſtri facti eſtis, & Domini, excipientes verbum in tribulatione multa, *quam patiebamini pro Chriſto*, [7] cum gaudio Spiritus ſancti, *quod dabat Spiritus ſanctus:* ita ut facti ſitis forma omnibus credentibus in Macedonia, & in Achaia. [8] A vobis enim diffamatus eſt ſermo Domini, non ſolum in Macedonia, & in Achaia, ſed & in omni loco fides veſtra, quæ eſt ad Deum, profecta eſt, ita ut non ſit nobis neceſſe *de fide veſtra* quicquam loqui. Ipſi enim de nobis, *vel vobis*, annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos : *id eſt, quia nos, & prædicationem noſtram libenter audiſtis:* & quomodo converſi eſtis ad Deum a ſimulachris, IX. ſervire, *ad ſerviendum*, Deo vivo, & vero, & expectare, *ad expectandum* filium ejus de cælis ([9] quem ſuſcitavit ex mortuis) Jeſum, qui eripuit nos ab ira ventura.

CAPUT SECUNDUM.

NAM [1] ipſi ſcitis, fratres, introitum noſtrum ad vos, [2] quia non inanis, *vacuus, vel levis*, fuit: ſed ante paſſi *multa*, & contumeliis affecti (ſicut ſcitis) in Philippis, fiduciam habuimus in Deo noſtro, loqui ad vos Evangelium Dei in multa ſollicitudine. *Ideo fiduciam habuimus*; Exhortatio enim noſtra non *fuit* de errore, neque de immunditia, neque in idolo : ſed ſicut probati ſumus a Deo, ut crederetur nobis Evangelium *, ut probemur a Deo digni eſſe, quod nobis ſuum credat Evangelium:* ita loquimur, [3] non quaſi hominibus placentes, ſed Deo, qui probat, *laudat*, corda noſtra. Neque enim *placentes*, (*probat*) aliquando fuimus in ſermone adulationis, ſicut ſcitis: neque in occaſione avaritiæ, *pro lucro prædicantes*. Deus teſtis eſt : [4] nec *fuimus* quærentes *prædicando* ab hominibus gloriam, neque a vobis, (*a partibus*) neque ab aliis. Cum poſſemus vobis oneri eſſe, *gloriando, vel veſtra ſuſcipiendo*, ut *alii* Chriſti Apoſtoli : ſed facti ſumus parvoli, *humiles, & immunes*, in medio veſtrum, [5] tamquam ſi nutrix, *quæ mater eſt*, foveat filios ſuos, *non alienos*. Ita deſiderantes vos, cupide volebamus tradere vobis non ſolum Evangelium Dei, ſed etiam animas noſtras, *ut pro vobis moreremur* (*ecce cur*) quoniam chariſſimi nobis facti eſtis, *quod ita eſſe ſcitis: vel non fuimus vobis oneri veſtra capiendo*. [6] Memores enim eſtis, fratres, laboris noſtri, & fatigationis, (*ecce labor*) noſte,

2 LANFR. (*Paulus*) Non ponit nomen officii ſui Apoſtolus, ſicut in aliis Epiſtolis, oſtendens hos eſſe bonos & perfectos.

3 AMBROS. (*Ante Deum*) Ut dicat, quoniam placita Deo iſta facitis.

4 LANFR. (*Scientes, fratres dilecti*) Gratias agimus; vel quia ſcimus electionem; vel & vos fratres eſtis imitatores noſtri.

5 (*Et Spiritu ſancto*) Id eſt, in oſtenſione ſancti Spiritus, per quem credentes, ſpiritualia chariſmata accepiſtis.

6 AMBROS. (*Sicut ſcitis*) Propter vos hoc dicit, ut eos ad reverentiam invitaret.

(*Et vos imitatores*) Domini commemorationem faciens optime videtur exhortationem feciſſe.

7 (*Cum gaudio*) Neque enim aliter gauderent pro illis quæ nondum videbantur.

8 LANFR. (*A vobis enim diffamatus eſt*) Diceret quis, Sciebant tunc Macedones & Achaici eos verbum Domini accepiſſe. Ad hoc reſpondet; *A vobis enim diffamatus eſt*, ſermo habetur de vobis inter eos de fide veſtra.

IX. AMBROS. (*Servire Deo vivo*) Notandum eſt autem quod in ſimulacrorum abdicatione, Deum & vivum, & verum eſſe aſſeruit.

9 AUGUST. (*Quem ſuſcitavit*) Ira Dei non perturbatio eſt, ſed judicium quo irrogatur pœna peccato. Lib 17. de Civitat Dei c. 25. to. 3.

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 LANFR. (*Nam ipſi ſcitis*) Ipſi annuntiant quod verum eſt; vos enim ſcitis qualem introitum. Vel alia ratio cur ei non ſit neceſſe loqui. Vel eripuit nos ab ira ventura; nam ipſi ſcitis introitum noſtrum, quanta in eo paſſi ſumus.

2 AMBROS. (*Quia non inanis fuit*) Scitis, inquit, quoniam non abſolute neque fortuito ad vos venimus, ſed paſſi multa.

3 LANFR. [*Non quaſi hominibus placentes*] Placere & in bono, & in malo invenitur, ſed de quo placendi mihi hic locus ſit, ſubjungit; *In ſermone adulationis*. Adulari enim in malo ſemper invenitur.

4 AMBROS. [*Nec quærentes*] Cautiſſime poſuit, *non quærentes*: hoc eſt non hoc auſpicantes, nec hanc habentes actus noſtri intentionem.

5 AUGUST. (*Tamquam ſi nutrix*) Non nutrix filios alienos, ſed nutrix fovens filios ſuos.

6 LANFR. (*Memores enim*) Oſtendit quomodo animam, id eſt, vitam ſuam eis tradidit. Enar. in Pſ. 49. circa finem tom. 8.

nocte, & die operantes, ne quem veſtrum gravaremus, (*ecce fatigatio*) prædicavimus in vobis Evangelium Dei. Vos teſtes eſtis, & Deus, quam ſancte, *non adulando*, & juſte, *non propter lucrum prædicando*, & ſine querela, vobis, qui credidiſtis, fuimus, *affuimus:* ſicut ſcitis, qualiter unumquemque veſtrum (ſicut Pater filios ſuos) deprecantes vos & conſolantes, teſtificati ſumus, ut ambularetis digne Deo, qui vocavit vos in ſuum regnum, & gloriam, *quia vocavit vos Deus, & vos tantum deſiderabamus*. Ideo & nos gratias agimus Deo ſine intermiſſione: [7] quoniam cum accepiſſetis a nobis verbum auditus Dei, (*per quod auditur Deus; ut, qui vos audit, me audit*) accepiſtis illud, non ut verbum hominum, *non viliter*, ſed (ſicut eſt vere) verbum Dei, qui operatur in vobis, (*vel miracula, vel quod creditis*) qui credidiſtis. *Alia ratio cur gratias agat: vel oſtenſio quod in eis operetur.* [8] Vos enim imitatores facti eſtis, fratres, Eccleſiarum Dei, quæ ſunt in Judæa, in Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti: in hoc imitatores facti eſtis*, quia eadem paſſi eſtis & vos a contribulibus veſtris, *Gentibus*, ſicut & ipſi a Judæis; qui & Dominum occiderunt Jeſum, (*ſi me perſecuti ſunt, & vos perſequentur*) & Prophetas, & nos perſecuti ſunt, & Deo non placent, & omnibus hominibus, *utilitati omnium hominum*, adverſantur, prohibentes nos *præ invidia* Gentibus loqui, *prædicare*, ut ſalvæ fiant, ut impleant *Judæi* peccata ſua ſemper: *ut, qui in ſordibus eſt, ſordeſcat adhuc;* pervenit enim (*quia jam præjudicati ſunt*) ira Dei ſuper illos, *in ſuperiori coram, vel deſuper*, [9] uſque, *duratura uſque* in finem *ſæculi*. Nos autem, fratres, deſolati *quia abſentes ſumus* a vobis ad tempus horæ, *verbis, & aſpectu*, non corde, abundantius feſtinavimus faciem veſtram videre cum multo deſiderio: quoniam voluimus venire ad vos, ego quidem Paulus, (*ne videretur dixiſſe de aliis, non de ſe*) & ſemel, & iterum, *bis*, ſed impedivit nos, (*quædam tribulationes, vel in membris ſuis*) Satanas. *Ratio cur venire deſideret.* Quæ eſt enim noſtra ſpes, aut gaudium, aut corona gloriæ? Nonne vos ante Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum *ſpes noſtra, & gaudium* eſtis in adventu ejus? *Ideo volumus:* (*vel ſola anthypophora*) vos enim eſtis gloria noſtra & gaudium.

CAPUT TERTIUM.

Propter quod, *quia eſtis ſpes noſtra*, non ſuſtinentes amplius, placuit nobis, *mihi ſoli*, remanere Athenis, ſolis [1] & miſimus *nuper* [2] Timotheum fratrem noſtrum, & miniſtrum Dei in Evangelio Chriſti, ad confirmandos vos *in fide*, & exhortandos *in moribus* pro fide veſtra: ut nemo moveatur in tribulationibus iſtis, *quas patimini: Nec debetis moveri;* [2] ipſi enim ſcitis, quod in hoc poſiti ſumus, *ut patiamur*. [3] Nam & cum apud vos eſſemus, prædicebamus vobis paſſuros nos tribulationes, ſicut & factum eſt, & ſcitis. Propterea, *quia tribulabamini*, & ego amplius non ſuſtinens, miſi ad cognoſcendam fidem veſtram: ne forte tentaverit vos is, qui tentat, *diabolus*, & inanis fiat labor noſter. Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, & annuntiante nobis fidem, & charitatem veſtram, & quia memoriam noſtri habetis bonam ſemper, deſiderantes nos videre, ſicut & nos quoque vos: ideo conſolati ſumus, fratres, in vobis, *licet ſimus* in omni neceſſitate, & tribulatione noſtra, per fidem veſtram, quoniam nunc vivimus, *gaudemus*, ſi vos ſtatis in Domino. Quam enim *dignam* gratiarum actionem poſſumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Deum noſtrum, nocte, ac die abundantius orantes, ut videamus faciem veſtram, & compleamus ea, quæ deſunt

7 AMBROS. (*Quoniam cum accepiſſetis*) Eorum laudem commemorat, ut illorum alacritatem ſuſcitet. Quæ erga ſe ſunt commemorat, ut eos ad reverentiam adducat.

8 (*Vos enim imitatores*) Bene autem eos eſt adhortatus, commemorans illos, ut & ipſi ſuſtineant.

9 LANFR. (*Uſque in finem*) Uſque in finem quidam Judæi increduli erunt: tunc enim omnis Iſrael ſalvabitur.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 LANFR. [*Timotheum*] Non in hac vice cum hac Epiſtola miſit eum, ſed priuſquam hanc Epiſtolam mitteret. Alioquin non cum eo ſalutaſſet eos in proœmio.

2 (*Ipſi enim ſcitis*) Cauſam ſubmovit cur moveri eos non oportéat, ipſorumque * auctoritatem verum confirmat. [* auctoritate.]

3 (*Nam & cum apud vos*) Eamdem cauſam ſua auctoritate confirmat.

ſunt fidei veſtræ? *nullam utique*. Ipſe autem Deus, & Pater noſter & Dominus Jeſus Chriſtus, dirigat viam noſtram ad vos. Vos autem Dominus multiplicet, & abundare faciat charitatem veſtram in invicem, & in omnes: quemadmodum & nos in vobis, *ſcilicet abundantius charitate*: ad confirmanda corda veſtra ſine querela, *ut Deus queratur de vobis*, *ut ſitis vel &c.* in ſanctitate, ante Deum, & Patrem noſtrum, in adventu *in die judicii* Domini noſtri Jeſu Chriſti, cum omnibus ſanctis ejus, Amen.

CAPUT QUARTUM.

DE [1] cætero, *de aliis præceptis*, ergo, fratres, rogamus vos, & obſecramus in Domino Jeſu: ut quemadmodum accepiſtis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare, & placere Deo, ſic & ambuletis, ut abundetis magis. Scitis enim quæ, *quam ſancta* præcepta dederim vobis per Dominum Jeſum. *Ecce præcepta*. Hæc eſt enim voluntas Dei, ſanctificatio veſtra: [2] ut abſtineatis vos a fornicatione; ut ſciat unuſquiſque veſtrum vas ſuum poſſidere in ſanctificatione, & honore: [3] non in paſſione deſiderii, *quam deſiderium perficit*, ſicut & Gentes, quæ ignorant Deum: & ne quis ſupergrediatur, *adgravet in negotio*, *vel ſuperbiendo*, neque circumveniat, *promittendo*, *nihil dando*, in negotio, *in aliqua re*; fratrem ſuum: quoniam vindex eſt Dominus de his omnibus, ſicut prædiximus vobis, (*ne ſitis fornicarii*, *ſed ſancti*) & teſtificati ſumus. [4] Non enim vocavit nos Deus in immunditiam, *ut ſitis immundi*, ſed in ſanctificationem. [5] Itaque, *quia voluntas Dei eſt*, *nolite ſpernere*, qui hæc, *mandata Dei*, ſpernit, non hominem ſpernit, ſed Deum: qui *non ſolum ſuperiora præcipit*, *ſed* etiam [6] dedit Spiritum ſuum ſanctum in nobis. De charitate autem fraternitatis non neceſſe habemus ſcribere vobis: [7] ipſi enim vos a Deo didiciſtis ut diligatis invicem. [8] Etenim illud facitis in omnes fratres in univerſa Macedonia. [9] Rogamus autem fratres, ut abundetis magis: & operam detis, ut quieti ſitis, & ut veſtrum negotium agatis, & operemini manibus veſtris, ſicut præcepimus vobis: & ut honeſte ambuletis ad eos, qui foris ſunt: & nullius aliquid deſideretis [10] [11] [12] Nolumus autem vos ignorare fratres de dormientibus, *defunctis*, ut non contriſtemini, ſicut & cæteri, qui ſpem *reſurrectionis* non habent. Si enim credimus quod Jeſus mortuus eſt, & reſurrexit, (*Reſurgent*, *nam Chriſtus reſurrexit*, *quod credimus*) (*a ſimili*) ita & Deus eos, qui dormierunt per Jeſum, adducet cum eo. (*Ab auctoritate ſui*, *& Dei*). [13] Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini, quia nos, qui vivimus, qui reſidui ſumus in adventum Domini, non præveniemus eos, qui dormierunt, *ſed ſimul rapiemur*. [14] Quoniam ipſe Dominus in juſſu *Patris*, *vel jubens ut Deus*, & in voce Archangeli, & in tuba Dei deſcendet de cælo: & mortui, qui in Chriſto ſunt, *boni*, reſurgent primi. [15] Deinde

nos,

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 AMBROS. [*De cætero fratres*] Poſtquam laudes conſummavit, quas ſuper fidei eorum dixerat *infirmitate: hortatur ut de cætero vitæ eorum diligentiam adhibeant.

* *ſ. firmitate.*

2 LANF. (*Ut abſtineatis vos*, *&c.*) Præcepi vobis ut abſtineatis a fornicatione, &c. uſque ad hoc, *ut ſitis ſancti quod vult Dominus*: & hoc eſt; *Hæc eſt enim voluntas Dei*.

3 (*Non in paſſione*) Paſſio deſiderii, quando peccatum deſideratur, & non perficitur.

4 (*Non enim vocavit*) Contrarium deſtruit; ut ſtatuat alterum contrarium, id eſt, eſſemus mundi.

5 (*Itaque qui hæc ſpernit*) Hoc ex ſuperiori ſententia colligitur, qua dixit: *Hæc eſt enim voluntas Dei*.

6 (*Dedit ſpiritum ſuum*) Id eſt, quia non ſolum ſuperiora præcepta prædicandi nobis injunxit; ſed ut majoris auctoritatis in prædicando eſſemus, Spiritum ſanctum ſuum nobis dedit.

7 (*Ipſi vos didiciſtis*) Per inſpirationem divinam; vel per evangelicum præceptum, ubi a Chriſto de dilectione præcipitur.

8 (*Et enim facitis*) Alia cauſa cur de charitate non habeat eis neceſſe ſcribere.

9 (*Rogamus vos*, *&c.*) Contra eos qui inquirebant omnia otioſi, nihil laborantes.

10 (*Nolumus autem vos*) Ad illos qui dolebant de amicis, quaſi non reſurrecturis.

11 AUGUST. (*Nolumus autem*) Nam ideo & dormientes eos appellat. Scripturæ veraciſſima conſuetudo, ut cum dormientes audimus, evigilaturos minime deſperemus.

Serm. 31. de Verb. Apoſt. c. 7. tom. 10.

12 AMBROS. (*Nolumus autem*) Bene non triſtitiam ademit, ſed immenſam eam prohibuit comparatione adverſariorum, ad verecundiam eos devocans, & quod illi non habent ſpem.

13 (*Hoc vobis dicimus*) Hoc eſt ſecundum revelationem.

14 (*Quoniam ipſe Dominus*) Juſſum vel tubam vocat vocem Archangeli qui dicet, *ſurgite*.

15 AUGUST. (*Deinde nos*) Si ergo ſanctos qui

nos, qui vivmus, qui relinquimur, ſimul rapiemur cum illis in nubibus *ferentibus nos* obviam Chriſto in aera, & ſic ſemper cum Domino erimus. Itaque, *quia ſic futurum eſt*, conſolamini invicem in verbis iſtis.

CAPUT QUINTUM.

D*Iceret quis, quando hoc erit?* 1 De temporibus autem, 2 & momentis, fratres, non indigetis ut ſcribamus vobis. 3 Ipſi enim diligenter ſcitis, quia dies Domini, ſicut fur in nocte, *improviſo, cum alii ſunt in quiete*, ita veniet. 4 5 Cum enim *ſæculares* dixerint pax, & ſecuritas *eſt;* tunc repentinus eis ſuperveniet interitus, ſicut dolor in utero habenti, & non effugient, *omnes morientur. Illis neſcientibus ſuperveniet interitus, quia ſunt in tenebris*. Vos autem, fratres, non eſtis in tenebris *peccatorum:* ut vos dies illa tamquam fur *improviſos* comprehendat: *non eſtis in tenebris*, omnes enim vos filii lucis eſtis, (*a pari*) & filii diei: *ergo* (*a contrario*) non ſumus noctis, neque tenebrarum. Igitur non dormiamus ſicut & cæteri, *quia non ſumus noctis, non quieſcamus in peccatis*, ſed vigilemus *in bonis*, & ſobrii ſimus, *non ebrii*. Qui enim dormiunt, 6 nocte dormiunt; *noctis ſunt:* & qui ebrii ſunt, nocte ebrii ſunt, *noctis ſunt*. Nos autem qui diei ſumus, ſobrii ſimus, (*intranſitive*) induti loricam fidei, & charitatis, & galeam ſpem ſalutis, *& poſſimus ſperare ſalutem*, quoniam non poſuit nos Deus in iram, ſed in acquiſitionem ſalutis per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, qui mortuus eſt pro nobis: 7 ut ſive vigilemus, ſive dormiamus *actu, vel moriamur*, ſimul cum illo vivamus. Propter quod, *quia vos dies, Deus non comprehendet improviſos*, conſolamini invicem, & ædificate alterutrum, ſicut & facitis. Rogamus autem vos, fratres, 8 ut noveritis eos, *benefaciatis prædicatoribus veſtris*, qui laborant inter vos, & præſunt vobis in Domino, & monent vos, 9 ut habeatis illos abundantius in charitate propter opus *bonum prædicationis* illorum: & pacem habete cum eis. 10 Rogamus autem vos, fratres, *doctores*. 11 corripite inquietos, conſolamini puſillanimes, *in fide, vel in paſſione*, ſuſcipite

Lib. 20 de Civitat. Dei c. 20. to. 5.

reperiuntur Chriſto veniente viventes, eique in aere obviam rapientur, crediderimus in eodem raptu de mortalibus corporibus exituros, & ad eadem mox immortalia redituros, nullas in verbis Apoſtoli * patientur anguſtias; ſive ubi dicit: Tu quod ſeminas non vivificabitur, niſi moriatur. Sive ubi dicit; Omnes reſurgemus, * ut omnes dormiemus.

* al. patiemur.
* al. aut.

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

1 LANFR. [*De temporibus*] De temporibus an æſtate, vel hieme; an die, vel nocte venturus ſit ad judicium Chriſtus.

2 (*De momentis*) Id eſt, qua hora diei vel noctis.

3 (*Ipſi enim diligenter*) Quaſi dicat, non indigetis, quia nihil aliud ſcriberem, niſi quod vos ſcitis, diem videlicet Domini clam venturum, nec tempora nec momenta aliquo ſciente.

4 (*Cum enim dixerint pax*) Defuncto Antichriſto putabunt ſtulti ſe amplius ſecuros; ſed tunc cito veniet interitus: & tunc bene erit nobis, qui evademus ſicut mulier partum.

Epiſt. 80. ad Heſich. tom. 2.

5 AUGUST. (*Cum dixerint pax*) Quid eſt quod ait Apoſtolus: *Cum dixerint pax & ſecuritas?* Cum enim dixiſſet Evangelium: *Areſcentibus hominibus præ timore & expectatione;* continuo ſubjunxit: *Nam virtutes cælorum movebuntur; & tunc videbunt filium hominis venientem cum poteſtate magna, & majeſtate*. Videamus itaque, ne forte melius intelligatur, non ea modo impleri quæ prædicta ſunt in illis verbis; ſed tunc potius eſſe ventura, quando ſic erit tribulatio univerſo orbi, ut ad Eccleſiam pertineat quæ in univerſo orbe tribulabitur, non ad eos qui tribulant eam. Ipſi enim dicturi ſunt: *Pax & ſecuritas*, ut repentinus illis ſuperveniat interitus, & eos adventus Domini ſicut fur in nocte comprehendat.

Expoſ. Pſ. 131. tom. 8.

6 (*Nocte dormiunt*) Noctem dicens iniquitatem, in qua illi obdormierunt cupiendo iſta terrena; & omnes iſtæ felicitates quæ videntur ſæculi, ſomnia ſunt dormientium; & quomodo qui videt theſauros in ſomniis, dormiens dives eſt? Sed vigilabit & pauper erit: ſic omnia vana iſta hujus ſæculi, de quibus homines gaudent in ſomno. Evigilabunt quando nolunt, ſi non modo evigilant quando utile eſt, & inveniunt ſomnia fuiſſe illa.

7 AMBROS. (*Et ſive vigilemus*) Id eſt, ſive ſecundum præſentem vitam in adventu Domini habeamus, ſive egreſſi fuerimus a vita hac, omnes vitam incorruptam adquiramus.

8 LANFR. (*Ut noveritis eos*) Genus locutionis, cum dicimus, cui nihil dare volumus, non novi te, neſcio te.

9 AMBROS. (*Ut habeatis illos*) Id eſt, plurimo honore dignos exiſtimate, non reſultantes quando vos corrigere cupiunt, & horum contumaciam videtur ſignificaſſe.

10 (*Rogamus vos*) Ad doctores vertit ſermonem: neceſſarium enim erat, & hos exhortari, ut non diſcederent ab opere propter quorumdam contumaciam.

Lib. de corrept. & grat. c. 16. tom 7.

11 AUGUST. [*Corripite inquietos*] Ubi intelligendum eſt, tunc potius malum pro malo reddi, ſi corripiendus non corripitur, ſed prava diſſimulatione negligitur.

cipite infirmos, patientes eſtote ad omnes. 12 Videte ne quis malum pro malo alicui reddat: ſed ſemper quod bonum eſt ſectamini in invicem, & in omnes. 13 Semper gaudete. 14 Sine intermiſſione orate. In omnibus, *proſperis*, *vel adverſis*, *vel dictis*, *& factis*, 15 gratias agite: hæc eſt enim voluntas Dei in Chriſto Jeſu, *in iis*, *quæ ſunt in fide Chriſti Jeſu*, in omnibus vobis. 16. 17 Spiritum nolite extinguere. Prophetias nolite ſpernere. Omnia autem probate: quod bonum eſt tenete. Ab omni ſpecie mala, *quod malum videbitur*, abſtinete vos. Ipſe autem Deus pacis ſanctificet vos per omnia: (*ſic promiſit*) 18 ut integer, *immunis a malo*, 19 ſpiritus veſter, *rationabilitas*, & anima, *ſenſualitas*, & corpus ſine querela, in adventu Domini noſtri Jeſu Chriſti ſervetur. *Quod faciet*, *quia* 20 Fidelis eſt, qui vocavit vos: qui etiam faciet. Fratres orate pro nobis. Salutate fratres omnes in oſculo ſancto. Adjuro vos per Dominum, ut legatur Epiſtola hæc omnibus ſanctis fratribus. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti vobiſcum. Amen.

12 LANF. (*Videte ne quis malum*) Malum pro malo reddit, qui quem corrigere poteſt, impunitum dimittit.

13 AMBROS. (*Semper gaudete*) Id eſt, pro omnibus triſtitiis, quæ vobis accidunt.

Lib. de Hæreſib. ad Quod vult Deum Hæreſ. 57. to. 6. 14 AUGUST. (*Sine intermiſſione*) Dominus ait; *Oportet ſemper orare*, *& non deficere*. Et Apoſtolus: *Sine intermiſſione orate*. Quod ſaniſſime accipitur, ſic, ut nullo die intermittantur certa tempora orandi.

Lib. ſent. Proſp. ſent. 83. tom 3. 15 (*Gratias agite*) Vera fidelium humilitas eſt, in nullo ſuperbire; in nullo murmurare; nec ingratum eſſe; nec querulum, ſed in omnibus judiciis gratias Deo agere, dominumque laudare, cujus omnia opera aut juſta ſunt, aut benigna.

16 AMBROS. (*Spiritum nolite*) Apud Theſſalonicenſes, quidam erant, qui non ſuſcipiebant ea quæ in operationem ſpiritualem profitebantur; quia confingebant ſeductorum cauſa, ſtudio cautelæ, ſe id declinare. Fiebant autem iſta ab indiſciplinatis, eo quod a Prophetis arguebantur: Ideo dixit, nolite ſpiritualem operationem prohibere, ſed ſi, inquit, ſeductores timetis, accipite illa quæ dicuntur, probantes illa.

17 AUGUST. (*Spiritum nolite extinguere*) Si quis per Spiritum loquitur, nolite impedire; nolebant enim quoſdam audire, quia Apoſtolus dixerat ne reciperent pſeudoapoſtolos. Vel ſcientiam per ſpiritum eis collatam: vel ſpiritum in aliis nolite extinguere.

18 AMBROS. (*Inter ſpiritus*) Orat ut tributa ſpiritus gratia, integra illis cuſtodiatur, nullam ſuſtinens minorationem.

19 AUGUST. (*Spiritus veſter & anima*) Quamvis proprie dicatur ſpiritus, non univerſa anima, ſed aliquid ipſius; ſicut dicit Apoſtolus: *Et integer ſpiritus*, *& anima*, *& corpus*. Vel illud multo expreſſius in libro Job: *Abſolviſti animam meam a Spiritu meo*. Tamen univerſa anima vocatur hoc nomine. Cum enim conſtet aliquid eſſe in anima, quod proprie ſpiritus nominetur: illud etiam ego dico proprie vocari ſpiritum, quo ratiocinamur & intelligimus, quando ita diſtincte iſta dicuntur. Lib. 4. de anima & orig. ejus ad Vincent. Victorem. c. 21. t. 7.

20 AMBROS. (*Fidelis eſt*) Hoc adjecit, ut de oratione dubii habeantur.

EPI-

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD THESSALONICENSES II.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

AD Theſſalonicenſes, ſecundam ſcribit Epiſtolam Apoſtolus: & notum facit eis de temporibus noviſſimis, & de adverſarii dilectione. Scribit hanc Epiſtolam ab Athenis per Titum Diaconum, & Oneſimum Acolythum.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS, [1] [2] & Silvanus, & Timotheus, Eccleſiæ Theſſalonicenſium, *exiſtenti* in Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu Chriſto. Gratia vobis, & pax a Deo Patre noſtro & Domino Jeſu Chriſto. [3] Gratias agere debemus ſemper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum eſt, quoniam ſupercreſcit fides veſtra, & abundat charitas uniuſcujuſque veſtrum in invicem: ita ut & nos ipſi in vobis gloriemur in Eccleſiis Dei, pro patientia veſtra, & fide *perſeverante* & in omnibus perſecutionibus veſtris, & [4] [5] tribulationibus, quas ſuſtinetis [6] in exemplum juſti judicii Dei, pro quo & patimini: Si tamen juſtum eſt apud Deum, retribuere tribulationem iis qui vos tribulant: & vobis, qui tribulamini, requiem nobiſcum in revelatione Domini Jeſu de cælo *venturi* cum Angelis virtutis ejus, *cum quibus exercebit virtutem ſuam*, in flamma ignis dantis, *Chriſti dico, vel ignis*, vindictam iis, qui non noverunt Deum, & qui non obediunt Evangelio Domini noſtri Jeſu Chriſti: qui pœnas *eſſe* dabunt in interitu æternas a facie Domini, & a gloria virtutis ejus: cum venerit glorificari in ſanctis ſuis, *dando immortalitatem*; [7] & admirabilis fieri in omnibus, qui crediderunt: *vobis dabit requiem*, [8] quia creditum eſt teſtimonium noſtrum ſuper vos [9] in die illo, in, *de*, quo *non tantum gratias agimus*, *ſed* etiam oramus ſemper pro vobis; ut dignetur, *dignos faciat*, vos vocatione ſua Deus noſter, (*hac, venite benedicti Patris mei*) & impleat omnem voluntatem bonitatis, *modo vel tunc cum reddet mercedem plene*, & opus fidei, *quod fides Chriſtiana exigit*; in virtute *Divinitatis ſuæ*, ut clarificetur (*Hic; ut, videntes opera bona glorificent, vel in futuro; ut, qui habitant in domo tua Domine, &c.*) nomen Domini noſtri

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMBROS. Scribit hanc Epiſtolam primum collaudans eos; deinde inſtruit eos, ne exiſtiment incumbere ſibi conſummationem temporum; & de Antichriſto.

2 LANF. (*Paulus, &c.*) In ſuperiori Epiſtola dixit de die Judicii; *Nos qui reſidui ſumus, non præveniemus eos qui dormierunt*. Modo autem ne iſti ſuo tempore exiſtiment hoc futurum, determinat quando ſit futurum: quod niſi feciſſet, vel falſus eſſe crederetur; vel dies judicii a poſterioribus amplius non expectaretur.

Lib. de grat. & liber. arb. c. 18. tom. 7. 3 AUGUST. (*Gratias agere*) Hoc dixit ne forte de tanto bono, quod ex Deo habebant, tamquam ex ſeipſis id * habebant, extollerentur. *Quod ergo ſupercreſcit fides veſtra*, inquit, *& abundat charitas uniuſcujuſque veſtrum, gratias agere debemus Deo*, non ita vos laudare, tamquam hoc ex vobis habeatis.

* al. habentes.

Lib. 20. con. Fauſt. c. 20. ante finem. 4 (*Tribulationibus quas ſuſtinetis*) Hinc enim intelligitur quomodo non parcatur impiis, tamquam præciſis ad combuſtionem, quando juſtis non parcitur propter perficiendam purgationem.

5 LANFR. (*Tribulationibus quas ſuſtinetis*) Tribulationes quas ſancti in hac vita tolerant in exemplum juſti judicii Dei, quo judicabit reprobos in fine mundi. Qui enim ſic horribiliter, & tamen juſte, judicat eos qui peccant, & prius peccata plangunt, quam juſte judicabit eos qui nunquam plangunt, & tamen peccare non deſinunt?

6 (*In exemplum juſti judicii Dei*) Vel opera hominum ſunt exemplum, id eſt, oſtenſio quod Deus juſtus ſit, in dando bonis bona, malis mala.

7 AMBROS. (*Admirabilis*) Ordo eſt. Admirabilis fieri in die illo: vult dicere admirabilis videbitur in die illo in his qui crediderunt; & quod noſtram doctrinam * ſuſcepiſti.

* f. ſuſcepiſtis.

8 LANFR. (*Quia creditum*) Cauſam reddit cur requiem tribuat illis; quia videlicet teſtimonium quod de die judicii ſuper eos protulit, velut de loco altiori loquens, creditum ſit ab illis.

9 (*In die illo in quo*) Ordo. In quo judicii die ut dignetur (id eſt, dignos judicet) vocatione ſua vos Deus, oramus ſemper. Vel in quo, id eſt, pro quo vitando periculo, ſemper orandum eſt.

Digitized by Google

noſtri Jeſu Chriſti in vobis, & vos in illo, *glorificemini*, (*ut fulgebunt juſti ſicut ſol in regno Patris mei*) ſecundum gratiam Dei noſtri, & Domini Jeſu Chriſti, *non meritis*.

CAPUT SECUNDUM.

ROgamus autem vos, fratres, per adventum Domini Jeſu Chriſti, [1] & noſtræ congregationis (*hic in Eccleſia, vel futuræ in cœlis*) in ipſum, *Chriſtum, vel in unum*: ut non cito moveamini a veſtro ſenſu, neque [2] terreamini, neque per ſpiritum, *ſi quis dicat ſibi eſſe revelatum per ſpiritum*, neque per ſermonem, neque per Epiſtolam tamquam per nos, *a nobis*, miſſam, [3] quaſi inſtet dies Domini, *judicii*. *Rogamus* [4] Ne quis vos ſeducat ullo modo: [5] [6] quoniam *non erit dies Domini*, niſi venerit diſceſſio primum, *Apoſtaſia Romani imperii, vel fidei*: & revelatus fuerit homo peccati, *Antichriſtus*, filius perditionis, *ſuæ, & aliorum*, qui adverſatur, *adverſabitur*, & extollitur, *extolletur*, ſupra omne [7] quod dicitur *eſſe* Deus, aut quod colitur *a Chriſtianis*: [8] ita ut in Templo Dei, *Hieruſalem, vel Eccleſia*, ſedeat, oſtendens ſe tamquam ſit Deus. *Hoc dixi vobis*, & Non retinetis quod cum adhuc eſſem apud vos, hæc *ſupradicta* dicebam vobis? [9] Et nunc quid detineat *Antichriſtum, vel diem Domini*, ſcitis, (*ecce quod detinet*) ut reveletur in ſuo *convenienti* tempore. *Ipſe revelabitur*, [10] [11] Nam myſterium jam operatur iniquitatis: *id eſt, ſecrete operatur per membra*: [12] tantum, *hoc tantum reſtat*, [13] [14] ut qui tenet, nunc teneat, *Romanum imperium; vel fidem; vel ad nos nihil*, *niſi*

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 AMBROS. (*Et noſtræ congregationis*) Dicit enim Chriſti adventu congregationem tunc ad eum futuram.

2 (*Terreamini*) Id eſt, ſive quis ſpirituali in operatione id permittat ſe dicere, ſive ex verbo & Epiſtola noſtra ſit edoctus.

Epiſt. 80. ad Heſic. c. 2. 3 AUGUST. (*Quaſi inſtet*) Vigilare debet Chriſtianus, ne imparatum eum inveniat Domini adventus. Imparatum autem illum inveniet dies ille, quem imparatum inveniet ſuus vitæ hujus dies ultimus.

Lib. 23. de Civitat. Dei cap. 19 to. 5. 4 (*Ne quis vos ſeducat*) Ne quis vos ſeducat ullo modo: *Quoniam niſi venerit refuga primum, &c.* Nulli dubium eſt eum de Antichriſto iſta dixiſſe, diemque judicii: hunc enim appellat diem Domini non eſſe venturum, niſi ille prior venerit, quem refugam vocat, utique a Domino Deo.

5 (*Quoniam niſi venerit*) Impoſſibile eſt diſceſſionem fieri, ubi acceſſio prius facta non ſit: neceſſe eſt ergo, inquit, impleri acceſſionem, de qua dictum eſt: *In ſemine tuo benedicentur omnes gentes*: &, *venient omnes gentes ad eum*: quo impleto incipiet diſceſſio, de qua dicitur: *Ex abundantia iniquitatis refrigeſcet charitas*: quia diſceſſione completa, quaſi jam parato jumento, opportunum erit adeſſe ſeſſorem, id eſt, revelari filium perditionis. Dicit autem cum apud eos eſſet, hæc eadem illis dixiſſe, eoſque advertere debere, quod non ſit revelandus Antichriſtus; niſi ſuo tempore, id eſt, opportune. Quem enim locum inventurus erat tempore Apoſtolorum, Martyrum, Confeſſorum, vel non refrigeratæ charitatis? Quod autem in tantum quandoque abundatura ſit iniquitas, ex eo, inquit, colligi poteſt, quod in ipſis principiis acceſſionis apparent quædam primitiæ diſceſſionis; ut quidam ſe Chriſti Diſcipulos ſimulent, neque de ſuimet debere, cum hoc tantum ſufficiat, ut teneat quiſque in religione quod tenet, in quo in eo permaneat, donec de medio fiat, id eſt, de aperto innoteſcat homo ille, impleturus perſonam iniquitatis; qui tunc futuri ſunt illi videant; iam hi autem in anima morituro, quo valet reſcire poſt quos annos prius eſſe, fieri aſcenſionem, conſequenter diſceſſionem, & ſic demum adeſſe diem Domini.

6 AMBROS. (*Niſi venerit*) Diſceſſionem vocat tempus illud; eo quod paulo minus omnes tunc diſcedent a pietate: Et peccati hominem dixit, eo quod peccatum miniſtrabit. Et filium perditionis, ut pote perditioni ſubdendum.

7 LANF. (*Quod dicitur Deus*) Id eſt, ſuper omnes ſanctos, qui dicuntur dii, & ſupra * Deum, qui colitur Deus. * ſ. eum

8 AUGUST. (*Ita ut in Templo*) Hoc loco intelligi Antichriſtum volunt; rectiuſque poteſt etiam Latine dici, ſicut in Græco eſt, non in Templo Dei, ſed in templum Dei ſedeat, tamquam ipſe ſit templum Dei, quod eſt Eccleſia: ſicut dicimus ſedet in amicum, id eſt, velut amicus. Lib. 20 de Civitat. Dei cap. 19.

9 AMBROS. (*Et nunc quid detineat*) Id eſt, Deus interim detinet eum.

10 (*Nam myſterium*) Hoc eſt, non aperte apoſtaſiam operatur, ſed miniſterio per ſuos a pietate tentat divellere.

11 LANFR. (*Nam myſterium*) Myſterium iniquitatis ſuæ in Nerone, & cæteris membris ſuis Antichriſtus tunc operatur; quia per unanimitatem & magnitudinem iniquitatis, quam per eos exercebat, quanta ſit iniquitas, quam per ſemetipſum * exercebat, oſtendebat. Et eſt probatio quod revelandus ſit. * ſ. exercebit.

Ibidem. 12 AMBROS. (*Tantum ut qui tenet*) Hoc eſt ubi diffinitio Dei, quæ ejus prohibet adventum, ceſſabit; tunc ille apparebit.

13 LANF. (*Ut qui tenet*) Romanum deſignat imperium, quo deſtructo veniet Antichriſtus. Hoc eſt enim quod dicit; tantummodo hoc reſtat; ut Romanus Imperator, qui tenet hunc mundum, teneat donec de medio fiat, id eſt, penitus auferatur: de medio enim fieri, eſt, de communi hominum aſpectu auferri.

14 AUGUST. (*Ut qui tenet*) Illud tamen quod Apoſtolus dicit, tantum quomodo tenet, teneat Ibidem.

niſi tenere fidem, donec de medio fiat, *donec deſtruatur Romanum imperium*, *vel Antichriſtus naſcatur ; qui tenet fidem*, *teneat donec moriatur*. Et tunc revelabitur ille iniquus, [15] quem Dominus Jeſus interficiet ſpiritu oris ſui, *virtute Spiritus ſancti ab eo procedentis*, & deſtruet [16] illuſtratione, (*id eſt*, *claritate*, *quæ tanta erit*, *ut ea viſa moriatur*) adventus ſui eum, *Antichriſtum* : cujus eſt adventus ſecundum operationem Satanæ, *diſpoſitam*, *vel Satanas in eo operabitur*, in omni virtute *reſurrectionis*, & ſignis *miraculorum* & [17] prodigiis mendacibus *ad ſalutem*, *vel quia videbitur*, *nec revera operabitur*, & in omni ſeductione iniquitatis iis qui pereunt : eo quod charitatem veritatis non receperunt, ut ſalvi fierent, *eo quod prædicabat pro charitate*, *vel redemptione*. Ideò mittet illis Deus operationem erroris, *operatorem Antichriſtum*, ut credant mendacio : ut judicentur, *damnentur*, omnes, qui non crediderunt veritati, ſed conſenſerunt iniquitati, *diabolo*. Nos autem, *ſed vos crediſtis veritati*, *unde nos* debemus gratias agere Deo ſemper [18] pro vobis, fratres dilecti a Deo, quod elegerit vos Deus primitias, *primitivam Eccleſiam*, in ſalutem, *datam vobis*, in ſanctificatione *primum ſancti* Spiritus, & in fide veritatis, *Chriſti*: in qua & vocavit vos per Evangelium noſtrum, [19] in acquiſitionem gloriæ, *ut vos acquiratis gloriam Dei ; vel ut acquiramini a Deo gloria* Domini noſtri Jeſu Chriſti. Itaque ; *quia gloriam acquiretis*, fratres, ſtate : & tenete *Evangelii* traditiones quas didiciſtis, ſive per ſermonem *mei præſentis*, ſive per *abſentis*, Epiſtolam noſtram. Ipſe autem Dominus noſter Jeſus Chriſtus, & Deus & pater noſter ; qui dilexit nos, & dedit conſolationem æternam, *mittendo Chriſtum*, *vel Spiritum ſanctum*, & ſpem bonam in gratia, *non meritis*, exhortetur corda veſtra, & confirmet in omni opere, & ſermone bono.

CAPUT TERTIUM.

DE cætero, fratres, orate pro nobis, ut ſermo Dei, *quem prædicamus*, currat, *non rejiciatur*, & clarificetur, ſicut &, *ſcilicet alias*, apud vos, & *orate* ut liberemur ab importunis & malis hominibus, *qui nobis inſidiantur*, (*ſola antipoſitio*) non enim omnium eſt fides. [1] [2] Fidelis autem Dominus eſt, qui confirmabit vos, & cuſtodiet a malo ; *diabolo*. Confidimus autem de vobis in Domino ; quoniam quæ præcipimus, & facitis & facietis. [3] Dominus autem dirigat corda veſtra in charitate Dei, *ut Deum diligatis*, & patientia Chriſti, *& pro eo patiamini*. Denuntiamus autem vobis, fratres, in Nomine Domini noſtri Jeſu Chriſti, ut ſubtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, *extra viam rectæ fidei*, & non ſecundum traditionem, quam acceperunt a nobis. [4] Ipſi enim ſcitis quemadmodum oporteat imitari nos : quoniam non inquieti fuimus inter vos, *hac & illac vagantes* : neque gratis panem manducavimus ab aliquo, ſed in labore *operis manuum*, & in fatigatione *prædicationis*, nocte *operando manibus*, & die *prædicando* operantes *fuimus*, ne quem veſtrum gravaremus. *Ne quis objiceretur*, *non poteras*. Non quaſi non habuerimus poteſtatem, ſed ut noſmetipſos formam daremus vobis ad imitandum nos. [5] Nam & cum eſſemus apud vos, hoc denuntiabamus vobis : quoniam ſi quis non

vult

donec de medio fiat, id eſt, de medio tollatur: & tunc revelabitur iniquus, per quem ſignificari Antichriſtum nullus ambigit.

15 AMBROS. (*Quem Dominus Jeſus*) Subito de cœlo apparens Chriſtus, & ſolummodo clamans ceſſare faciet ab opere totum illum expendens ; hoc dicit : *Spiritu oris*.

16 LANFR. (*Illuſtratione*) Id eſt, claritate, quæ tanta erit, ut viſa ea moriatur.

17 (*Prodigiis mendacibus*) Mendacia vocat, prodigia Antichriſti ; vel quia non erit quod apparebit, vel quia perituris mendacia ſuadebunt.

18 (*Pro vobis fratres*) Pro vobis, ſubaudis inſtruendis ; ut & vos pro collatis beneficiis, ſimiliter gratias referatis : Vel quia & vos vocati eſtis, ut paulo poſt dicitur.

19 (*In acquiſitionem*) Id eſt, ut vos eſſetis ei acquiſitio, in qua Dominus Jeſus Chriſtus glorificetur ; ut & vos acquiratis gloriam, quam Dominus Jeſus Chriſtus habet.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 LANFR. (*Fidelis autem*) Id eſt, verax, qui adfuturum ſe promiſit fidelibus ſuis uſque in finem ſæculi.

2 AMBROS. (*Fidelis autem*) Hoc ad verba orationis quæ fecerat reddidit.

3 (*Dominus autem dirigat*) Id eſt, contingat vobis permanere in illa charitate ; quæ eſt erga eum, tolerantes etiamſi aliquid conveniat pro eo pati. Et quod dixit, Dei & Chriſti, in commune id poſitum eſſe videtur.

4 LANF. (*Ipſi enim ſcitis*) Quaſi diceret : non eſt opus ut exponam hanc traditionem, de qua loquor ; quia vos eam ſcitis.

5 (*Nam & cum eſſemus*) Alia ratio, cur in

vult operari, ne manducet. *Ratio cur laboris ſui mentionem fecerit.* Audivimus enim inter vos quoſdam ambulare inquiete, *otioſe*, nihil operantes, ſed curioſe agentes, *rumorizantes*. Iis autem, qui ejuſmodi ſunt, denuntiamus, & obſecramus in Domino Jeſu Chriſto: ut cum ſilentio *ne ſint curioſi etiam* operantes, ſuum, *non alterius* panem manducent. Vos autem fratres nolite deficere benefacientes, *qui benefacitis, nolite deficere; vel ſi neſciunt operari ſuſtinete eos*. [6] Quod ſi quis non obedit verbo noſtro, *quod per Epiſtolam loquimur*, per Epiſtolam hunc notate, *arguite ſeparando a vobis:* & ne commiſceamini cum illo, ut confundatur: & nolite quaſi inimicum exiſtimare, ſed corripite ut fratrem. Ipſe autem Deus pacis det vobis pacem ſempiternam in omni loco. Dominus ſit cum omnibus vobis. [7] Salutatio mea manu Pauli *ſcripta*, quod eſt ſignum in omni Epiſtola: ita ſcribo. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cum omnibus vobis. Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD TIMOTHEUM I.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Timotheum inſtruit, & docet de ordinatione Epiſcopatus, & Diaconii, ac Eccleſiaſticæ diſciplinæ; ſcribens ei a Laodicea per Tychicum Diaconum.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS Apoſtolus Jeſu Chriſti ſecundum imperium Dei Salvatoris noſtri, & Chriſti Jeſu ſpei noſtræ: *qui eſt ſpes noſtra:* Timotheo dilecto filio in fide, *quem in fide genui*. Gratia, miſericordia, (*cauſa inter effecta ſua poſita*) & pax a Deo Patre, & Chriſto Jeſu Domino noſtro. Sicut rogavi te ut remaneres Epheſi, cum irem in Madoniam, *hoc rogavi*, ut denuntiares quibuſdam ne aliter docerent, *quam nos*, [1] neque intenderent fabulis, [2] genealogiis interminatis, *ſine termino, indefinitis: vel prohibitis a me, inquirerentur:* quæ quæſtiones præſtant magis, (*quaſi ubi nullum commodum, immo incommodum*) quam ædificationem Dei, quæ eſt in fide. [3] [4] [5] Finis autem præcepti eſt [6] charitas, *effice ne intendat ſupradictis, ſed chari-*

labore & fatigatione inceſſanter apud eos operatos ſit: ſic enim eis facere dum apud eos eſſet, ſuadebat.

6 AMBROS. (*Quod ſi quis*) Id eſt, per Epiſtolam loquimur.

7 (*Salutatio mea*) Hoc adjecit; quia qui conſummatiooem ſæculi dicebant eſſe propioquam, ſuadebant hoc quaſi ex Epiſtola Apoſtoli: hoc autem additur ut nihil contrarium recipiant his quæ hic ſcripta ſunt.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMBROS. (*Neque intenderent*) Eo qood Judæi tunc multam ſollicitudioem ex pendebant ut oſtenderent Chriſtum non ex Abraham, ſed ex David deſcendiſſe.

2 LANFR. (*Genealogiis*) Generationihus; quot annis videlicet vixerit Mathuſalem & cæteri. Vel geoerationibus Chriſti, quomodo concordeot, vel diſcordent: videtur enim diſcordare ibi Lucas a Matthæo.

Serm. 39. de tempor. tom. 10. 3 AMBROS. (*Finis autem præcepti*) Dividens illa quæ conveniebat præcipere eis; & a quibus ſe cohibere debuerant, inquit: *Finis præcepti eſt charitas*.

4 AUGUST. (*Finis autem*) Quid eſt autem præcepti finis, niſi præcepti adimpletio? Et quid eſt præcepti adimpletio, niſi legis plenitudo? Quod ergo ibi dixit: *Plenitudo legis charitas*: hoc etiam hic dixit: *finis præcepti eſt charitas*.

5 LANFR. (*Finis autem Præcepti*) Præcepti, id eſt, præceptorum, quorum finis eſt charitas, id eſt, dilectio Dei & proximi. Sicut in Evangelio, *In his duobus mandatis tota lex pendet, & Prophetæ*.

6 AUGUST. (*Charitas de corde*] Cum enim diceret charitas, addidit de corde puro, ut nihil aliud quam id quod diligendum eſt, diligatur. Lib. 1. de Doct. Chr. c. 40. to. 3. Conſcientiam vero booam ſubjungit propter ſpem. Ille enim ſe ad id quod credit & diligit perventurum eſſe deſperat, cui malæ conſcientiæ ineſt ſcrupulus. Tertio *& fide*, in-

charitati, *quia finis*, *id eſt*, *completio legis eſt charitas procedens* de corde puro, & conſcientia bona, & fide non ficta. A quibus, *genealogiis*, *vel conſcientia*, *& in fide*, quidam aberrantes, converſi ſunt in vaniloquium, volentes eſſe legis doctores, non intelligentes *quæſtiones de quibus agitur*, neque quæ loquuntur, *auctoritatem ſcripturarum*, neque *ipſas quæſtiones* de quibus affirmant: *Ne videretur legem incuſare, hoc dicit*. 7 Scimus autem quia bona eſt lex *Judæorum*, ſi quis ea legitime utatur, *ſpiritualiter intelligens*: 8 ſciens hoc (*ne videretur converſationem legis iterum introducere, hoc adjecit*) quia 9 lex, *carnalis obſervantia*, juſto non eſt poſita, ſed injuſtis *coercendis*, & non ſubditis, impiis, *Deum negantibus*, & peccatoribus, *confitentibus Deum*, *& peccantibus*, ſceleratis, & contaminatis, parricidis, & matricidis, homicidis, fornicariis, maſculorum concubitoribus, 10 plagiariis, *vel ſicariis*, mendacibus, & perjuris; & ſi quid aliud ſanæ doctrinæ adverſatur, quæ eſt 11 ſecundum Evangelium gloriæ, *glorioſum*, beati Dei, quod creditum eſt mihi, *unde* Gratias ago ei, qui *ut auderem prædicare* me confortavit, Chriſto Jeſu Domino noſtro, quia fidelem me exiſtimavit, ponens in miniſterio *Evangelii*: qui prius blaſphemus *in Deum* fui, & perſecutor *Eccleſiæ*, & contumelioſus: ſed miſericordiam Dei conſecutus ſum, quia ignorans feci in incredulitate. Superabundavit autem gratia Domini noſtri, cum fide, & dilectione, (*quia condonans peccata addidit & fidem*, *& dilectionem*) quæ eſt in Chriſto Jeſu, *qui ut ſuperabundaret gratia ad hoc venit*: *& hoc eſt quod dicit*, *fidelis ſermo*, *&c.* Fidelis ſermo, & omni acceptione dignus *eſſe ſermo*: quod Chriſtus Jeſus venit in hunc mundum peccatores ſalvos facere, 12 quorum primus, *pejor*, ego ſum. Sed ideo *condonatis mihi peccatis per fidem* miſericordiam conſecutus ſum: ut in me primo, *pejori*, oſtenderet Chriſtus Jeſus omnem patientiam *quam habet in peccatores*, 13 ad informationem eorum, (*ne deſperarent*) qui credituri ſunt illi in vitam æternam, *ut habeant illam*. *Unde*, Regi autem ſæculorum immortali, inviſibili, ſoli Deo, honor, & gloria in ſæcula ſæculorum, Amen. Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee, 14 15 ſecundum præcedentes in, *de*, te prophetias, (*prophetante mihi Spiritu ſancto: vel per prophetiam Spiritus ſancti electus erat, ut fieret Epiſcopus, & doctor ſubditorum: vel ſecundum quod prophetat mihi Spiritus ſanctus tibi injungendum*) ut milites in illis bonam militiam, habens fidem, *non dubitans de gratia*, *& retributione per fidem*, *&* 16 bonam conſcientiam, quam quidam repellentes, circa fidem naufragaverunt: ex quibus eſt Hymenæus, & Alexander: 17 quos *puniendos*, *vel excommunicationi*, tradidi Satanæ, ut diſcant non blaſphemare.

C A-

quit, *non ficta*: ſi enim fides noſtra mendacio caruerit, tunc & non diligimus, quod diligendum non eſt; & recte vivendo id ſperamus, ut nullo modo fides noſtra fallatur.

7 AMBROS. (*Scimus autem quia bona*) Ne videretur legem incuſare, hoc dixit.

8 (*Sciens hoc*) Ne videatur converſationem legis iterum introducere.

Expoſ. Ep. ad Galat. expoſ.c.2 to.4. 9 AUGUST. (*Lex non eſt poſita*) Deo vivit, qui ſub Deo eſt: legi autem, qui ſub lege eſt. Sub lege autem vivit, in quantum quiſque peccator eſt, id eſt, in quantum a veteri homine non eſt mutatus: ſua enim vita vivit, & ideo lex ſupra illum eſt; quia qui eam non implet, infra illam eſt: nam juſto lex poſita non eſt, id eſt, impoſita, ut ſupra illum ſit. In illa eſt enim potius, quam ſub illa, quia non ſua vita vivit, cui cohærendo lex imponitur; ut enim ſic dicam ipſam quodammodo legem vivit, qui cum dilectione juſtitiæ juſte vivit.

10 LANF. (*Plagiariis*) Plagiarii ſunt clam transferentes homines de patria in patriam, & vendentes.

11 AMBROS. (*Secundum Evangelium*) Quæ ab illo nobis tribuitur; & beatum dicit eo quod beatitudinem in natura habeat * immutabilitatem:

ſ. * in mutabilitate.

12 AUGUST. (*Quorum primus*) Apoſtolus noviſſimus, peccator primus. Et hic quomodo primus peccator? *Quorum primus ego ſum*. Quia omnibus prior ſum, ergo pejorem voluit intelligi primum. Serm. 9. de Verb. Apoſ. c.6. to. 10.

13 LANF. (*Ad informationem*) Id eſt, ſi qui in Chriſtum ſunt credituri, in magnis peccatis non deſperent de miſericordia Dei, in eo videlicet exemplo informati.

14 (*Secundum præcedentes*) Spiritus ſanctus ſemper prædicebat Apoſtolo quidquid oportet eum injungere Timotheo: Et eſt ſenſus, commoneo te ſecundum quod inſpiratio ſancti Spiritus ſuggerit mihi.

15 AMBROS. (*Secundum præcedentes*) Hæc ſecundum revelationem divinam, tui facienſ electionem, commiſi doctrinæ opus.

16 LANFR. (*Bonam conſcientiam*) Conſcientiam vocat cogitationes, in quibus ſummopere obſervanda eſt humilitas, qua ſpreta, in magnos quidam devenerunt errores, ſicut in Epiſtola ad Romanos legitur.

17 AMBROS. (*Quos tradidi*) Eccleſiæ alienationem, Satanæ traditionem vocat; oſtendens per hoc, quantum malum ſit de Eccleſia excludi.

CAPUT SECUNDUM.

OBſecro igitur (*quia per prophetiam es electus*) primum omnium fieri [1] obſecrationes, *in Secreta*, orationes, *ante Secreta*, poſtulationes, *cum benedicit Epiſcopus*, gratiarum actiones, *ſumpta communione Sacramenti* (*totum miſſale officium tangit*) pro omnibus hominibus: pro regibus, & omnibus, qui in ſublimitate, *in principatu aliquo conſtituti* ſunt, [2] ut quietam & tranquillam vitam agamus, in omni pietate, & caſtitate. [3] Hoc enim bonum eſt, & acceptum coram Salvatore noſtro Deo, qui omnes homines vult, *vel ex operibus*, ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire. [4] Unus enim Deus; unus & mediator Dei, & hominum, homo Chriſtus Jeſus: qui dedit redemptionem ſemetipſum pro omnibus, [5] teſtimonium temporibus ſuis, *ſcilicet incarnationis*: in quo poſitus ſum ego prædicator, & Apoſtolus (veritatem dico *in prædictis*, non mentior) *cauſa cur verum dicere debeat*, doctor Gentium in fide, & veritate. Volo ergo, *vel præcipiendo*, *vel quia doctor*, viros orare [6] in omni loco levantes, *vel in cœlum*, *vel per bona opera*, puras manus; *juſte reprehendentes*, [7] ſine ira, & diſceptatione; *ſine deſperatione retributionis*. Similiter & mulieres in habitu ornato, *competenti*, cum verecundia, & ſobrietate ornantes ſe, non in tortis crinibus, aut auro, aut margaritis, vel veſte pretioſa: ſed quod decet mulieres promittentes pietatem, *quam promiſerunt Chriſtiana religione tenere*, per opera bona. [8] Mulier in ſilentio diſcat, cum omni ſubjectione. [9] Docere autem mulieri non permitto, [10] neque dominari in virum, ſed eſſe in ſilentio. Adam enim primus formatus eſt, deinde Heva. [11] [12]

13 &

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

Epiſt. 59. ad Paulin. qu. 5. ſolut.

1 AUGUST. (*Obſecrationes*) Obſecrationes accipiamus dictas, quas facimus in celebratione Sacramentorum, antequam illud quod eſt in Domini menſa, incipiat benedici. Orationes cum benedicitur & ſanctificatur; & ad diſtribuendum comminuitur, quam totam benedictionem fere omnis Eccleſia dominica oratione concludit. Interpellationes autem, ſive, ut veſtri codices habent, poſtulationes, fiunt cum populus benedicitur, quibus peractis, & participato tanto ſacramento, gratiarum actio cuncta concludit; quam etiam in his verbis ultimam commendavit Apoſtolus. Hæc autem præcipua cauſa fuit, ut his breviter præſcriptis atque ſignificatis, non putaretur eſſe negligendum quod ſequitur.

2 LANF. (*Ut quietam*) In pace principum quies & regimen ſervatur eccleſiarum: nam in bellis & diſcordiis eorum tranquillitas diſſipatur, tepeſcit pietas, diſtinctio ſolvitur, diſtinctione ſoluta, morum caſtitas violatur.

3 AMBROS. (*Hoc enim bonum eſt*) Et hoc probat adjiciens; *qui omnes homines vult ſalvos fieri, & ad agnitionem veritatis venire*. Quod oſtendit dum adjecit unus eſt enim Deus; hoc eſt, quia omnium eſt Dominus; ſed & ille mediator, qui nos homines nititur Deo copulare; unus eſt & hic homo, & per omnia neceſſarium oſtendit quod conveniat de omnibus ſollicitudinem impendere, eo quod Deus curam omnibus adhibet, & omnium Dominus eſt: & quod ipſe Chriſtus ſimiliter omnibus appropinquare videtur proprietate naturæ; & omnibus præbuit beneficium, pro omnibus paſſionem ſuſcipiens.

4 LANF. (*Unus enim Deus*) Ad hoc reſpondet quod dixit; ſingulariter, Salvatore noſtro Deo: *Vult omnes ſalvos fieri*, quia unus Deus omnium, & unus mediator eſt cauſa. Vel ab effectu probat; *Vult omnes ſalvos fieri*, quia ſeipſum dedit redemptionem pro omnibus.

5 [*Teſtimonium*] Teſtimonium vocat quæ de Chriſto prædixerunt Prophetæ; vel quod de ſeipſo Chriſtus protulit, videlicet quando paſſurus reſurrecturus, &c. congruis temporibus reipſa & eventu confirmatum eſt.

6 AMBROS. [*In omni loco*] Ordo. In omni loco extollentes ſanctas manus, in quo orant.

7 [*Sine ira*] Quod dixit *ſine ira*, hoc eſt neminem odientes. Quod dixit ſine diſceptatione, id eſt, ut fideli mente non dubitent accipere quod poſtulant: & ex altero charitatem erga proximum, & ex altero erga Deum commendat.

8 LANFR. [*Mulier in ſilentio*] Mulier in ſilentio diſcere jubetur; quia dum loquitur, magis ad luxuriam irritat, & irritatur.

9 AMBROS. [*Docere autem*] Neceſſaria erat illo tempore hæc præceptio, quando prophetiſſæ erant.

10 LANFR. [*Neque dominari in virum*]. Mulier non debet dominari, indignior enim eſt homine: ut Eva, poſterius enim quam Adam formata eſt, quia ille prius. Item quia indignior eſt; nam ſeducta eſt, quæ per partem damnata per partem liberabitur. Dicitur Adam non eſſe principaliter ſeductus, ſed amore mulieris, ſicut Salomon & alii multi.

11 AUGUST. [*Adam non eſt ſeductus*] Sicut enim Aaron erranti ad idolum fabricandum non conſentit inductus, ſed ceſſit obſtrictus, nec Salomonem credibile eſt errore putaſſe idolo eſſe ſerviendum, ſed blanditiis femineis ad illa ſacrilegia fuiſſe compulſum: Ita credendum eſt illum virum ſuæ feminæ uni, unum hominem homini conjugem conjugi, ad legem Dei tranſgrediendam non tamquam verum loquenti credidiſſe ſeductum, ſed ſociali neceſſitudine paruiſſe. Lib. 14. de Civitat. Dei c. 11. to. 5.

12 LANF. [*Adam non eſt ſeductus*] Seductus in ea re in qua Eva: neque enim vel Deum, vel Dei ſimilem pro pomi comeſtione ſu-

Digitized by Google

[13] & Adam non eſt ſeductus; mulier autem ſeducta, in prævaricatione fuit. [14] [15] Salvabitur autem per filiorum generationem, *ſi filios in fide nutrieris religioſe*, *vel per bona opera*, ſi permanſerit in fide, & dilectione, & ſanctificatione cum ſobrietate.

CAPUT TERTIUM.

FIdelis, *dignus fide*, ſermo: *ecce*, [1] ſi quis [2] Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat. Oportet ergo, *quod intentionem tantam quærit*, Epiſcopum (*per Epiſcopum, & presbyter intelligitur*) irreprehenſibilem eſſe, [3] unius uxoris virum, (*ſi non virginem, non tamen bigamum*) [4] ſobrium, prudentem, [5] ornatum, [6] pudicum, hoſpitalem, doctorem, non vinolentum, non percuſſorem, ſed modeſtum; non litigioſum, non cupidum, ſed ſuæ domui bene præpoſitum, filios habentem ſubditos cum omni caſtitate: [7] ſi quis autem domui ſuæ *bene* præeſſe neſcit, quomodo Eccleſiæ Dei diligentiam habebit? Non neophytum: [8] ne in ſuperbiam elatus, in judicium incidat diaboli, *ne judicet ſe eſſe magnum, & ſanctum, ſicut diabolus judicavit ſe æqualem Deo*. Oportet autem illum & teſtimonium habere bonum ab iis qui foris ſunt, ut non in opprobrium incidat, & [9] [10] & in laqueum diaboli. Diaconos ſimiliter pudicos *oportet eſſe*, non bilingues, non multo vino deditos, non turpe lucrum ſectantes: [11] habentes myſterium fidei, *quod jubet Chriſtiana fides*, in conſcientia pura. Et hi autem, *diaconi, & cæteri*, probentur primum: & ſic miniſtrent, nullum crimen habentes. Mulieres, *ſanctimoniales* ſimiliter pudicas, [12] non detrahentes, ſobrias, fideles in omnibus. Diaconi ſint unius uxoris viri: qui filiis ſuis bene *prius* præſint, & ſuis domibus. *Ratio cur tales debeant eſſe*. Qui enim bene miniſtraverint, [13] gradum bonum, *honorem*, ſibi acquirent, (*non in præſenti ſæculo dicit*) & multam fiduciam *habere poſſint* in fide, quæ eſt in Chriſto Jeſu. Hæc *tam* pan-

turum eſſe, ſe credidit; certiſſimeque ſe noverat male facere, & mendacium eſſe quod ſuadebatur ſibi a muliere; ſed utrumque poſſe fieri exiſtimavit, & uxori ſuæ morem gerere, & peracti ſceleris acta pœnitentia a Deo poſſe veniam obtinere. Minus ergo peccavit, qui pœnitendi intentionem habuit, quam ea quæ neque de pœnitentia, neque de venia in prævaricatione aliquid cogitavit; ſed Deum Deoque ſimilem potius per inobedientiam ſe fore exiſtimavit.

13 AMBROS. (*Adam non eſt ſeductus*) Eo quod illius ſeductionis mulier cauſa videtur extitiſſe.

14 (*Salvabitur autem*) Oſtendit quod ſalute videtur digna eſſe progenies per eas mulieres, quæ ad pietatem reſpiciunt. Nec de Eva hoc dixit ſed de genere loquitur.

15 AUGUST. (*Salvabitur autem*) Salvabitur ergo mulier, quæ in typo carnis accipitur per filiorum generationem, id eſt, ſi faciat bona opera (Sed non ubicumque) in fide vera, in fide catholica, in ſocietate unius Eccleſiæ pariat opera ſua: propterea & de illa cum quereretur Apoſtolus ſubjecit; *Salva autem erit per filiorum generationem, ſi permanſerit in fide, & dilectione & ſanctificatione*. Expoſ. in Pſalm. 83.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

Lib. 19. de Civitat. Dei cap. 19. 1 AUGUST. (*Si quis Epiſcopatum*) Ait Apoſtolus: *Si quis Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat*: Exponere voluit quid ſit epiſcopatus, quia nomen eſt operis non honoris: græcum eſt enim atque inde ductum vocabulum quod ille qui præficitur, ſuperintendat, curam eorum ſcilicet gerens. Scopos quippe intentio eſt; ergo ἐπισκοπεῖν ſi velimus latine ſuperintendere poſſumus dicere, ut intelligat non ſe eſſe Epiſcopum, qui præeſſe dilexerit, non prodeſſe curat.

2 LANFR. (*Epiſcopatum*) Epiſcopatus eſt ſuper ſuam & aliorum vitam intentio, quod qui deſiderat, bonum opus deſiderat.

3 (*Unius uxoris*) Id eſt, qui unam tantum uxorem habuerit, vel in laica perſona, vel in gradibus licitis.

4 AMBROS. (*Sobrium*) Ita ut cum ſollicitudine proſpiciat ea quæ conveniunt.

5 (*Ornatum*) Converſatione, motu, ſpecie.

6 (*Pudicum*) Eo quod in commune virorum, & mulierum conſtituitur doctor.

7 LANF. (*Siquis autem domui ſuæ, &c.*) Talis debet eligi, qui ſciat domui ſuæ præeſſe: neſcius enim minoris, ignorat majora.

8 AMBROS. (*In ſuperbiam elatus*) Unde extollens ſe propter magiſterium, nihil differt a diabolo qui miniſter Dei creatus eſt, adniſus eſt ſibi nomen & honorem Dei.

9 (*In laqueum diaboli*) Alia cauſa. Id eſt, ne in antiqua præcipitet delicta, eo quod nuper ab exterioribus receſſiſſe videtur.

10 LANF. (*In laqueum diaboli*) Solet evenire iis qui ab aliis deſpiciuntur, ut deſpicientes ſe & ipſi deſpiciant; & ſic in iram & odium, & cæteros diaboli laqueos incidant.

11 AMBROS. [*Habentes myſterium*] Myſterium vocat illud dogma quod eſt de Chriſto.

12 (*Non detrahentes*) Eo quod neceſſarie fieri ſoleat, ut cæteræ mulieres confidenter ea quæ deſunt, referant.

13 (*Gradum bonum*) Non in præſenti ſæculo dicit.

pauca tibi ſcribo, ſperans me ad te venire cito. Si autem tardavero, *& propterea ſcribo, ſi tardavero*, ut ſcias quomodo oporteat te in domo Dei converſari, quæ eſt [14] Eccleſia [15] Dei vivi, [16] columna, & firmamentum veritatis, *quæ tuetur, & firmat veritatem*. [17] Et manifeſte [18] magnum eſt pietatis ſacramentum, quod manifeſtatum eſt in carne, [19] juſtificatum eſt in ſpiritu, *per ſpiritum in Jordane, vel aſſumendo carnem* [20] apparuit Angelis. (*Deus eſſe: vel Angelis bonis famulantibus natus: vel in deſerto malis*) prædicatum eſt Gentibus, creditum eſt in mundo, aſſumptum eſt in gloria, *in aſſumptione*.

CAPUT QUARTUM.

[1] SPiritus autem manifeſte dicit, (*exponit contra quos Eccleſia veritatem tuetur, ſcilicet contra hæreticos*) quia in noviſſimis temporibus diſcedent quidam a fide, attendentes ſpiritibus erroris, & doctrinis dæmoniorum, in hypocriſi loquentium mendacium, *docent quod non faciunt*, [2] & cauteriatam, *aduſtam, corruptam, vel adurentem, & alios corrumpentem*, [3] habentium ſuam conſcientiam, [4] prohibentium nubere, (*diverſarum hæreſeon mentionem facit*) abſtinere, *ſcilicet præcipientium*, a cibis, (*exponit quæ mendacia loquuntur*) quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus, & iis, qui cognoverunt veritatem, *Qui cibi rejiciendi non ſunt, boni enim ſunt*. [5] Quia omnis creatura Dei bona eſt, & nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur: ſanctificatur enim per verbum Dei & orationem *Sacerdotis*. [6] Hæc proponens fratribus, bonus eris miniſter Chriſti Jeſu, [7] enutritus verbis fidei, & bonæ doctrinæ, quam aſſecutus es. Ineptas autem, & aniles fabulas devita: [8] exerce autem teipſum ad pietatem, *paſce gregem tibi commiſſum ſpirituali cibo, & carnali, ut ſis pius*. Nam *ſine pietate* [9] corporalis exercitatio ad modicum, *parum* utilis eſt: pietas autem ad omnia utilis eſt, [10] [11] promiſſionem habens vitæ.

14 Lanf. (*Eccleſia Dei vivi, columna, &c.*) Eccleſia, id eſt, fideles ſunt columna veritatis, id eſt, ut ipſam veritatem, id eſt, Chriſtum, ne perverſi ſubvertant, directe ſuſtentant.

15 Ambros. (*Dei vivi*) Optime adjecit Dei vivi; ut oſtendat ex hoc Eccleſiæ dignitatem.

16 Lanf. (*Columna*) Eccleſia Dei in magnis viris columna eſt, qui alios ſuſtinent: in eiſdem etiam firmamur cum veritatis firmamento quia ipſi verbis & miraculis veritatem Evangelii confirmant.

17 Ambros. [*Manifeſte*] Quia Eccleſiam columnam veritatis dixit, oſtendit ipſam veritatem, quæ ſit.

18 Lanf. (*Magnum eſt pietatis ſacramentum*) Veritas & ſacramentum quod hic habetur id eſt, Chriſtus, qui eſt veritas & ſacramentum manifeſte magnus eſt.

19 Ambros. (*Juſtificatum*) Humanæ naturæ hoc aptatur, quia ſpiritus habitationem in baptiſmate accepit.

20 (*Apparuit*) Hoc eſt, perſpicuus Angelis factus eſt.

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 LANFR. (*Spiritus autem manifeſte, &c.*) Vel columna Chriſti firmabit Eccleſiam contra impugnantes a fide diſcedentes; & quod diſcederent ſpiritus manifeſte dicit.

2 (*Et cauteriatam*) Cauterium, ferrum quo aduritur rei facies.

3 Ambros. (*Habentium ſuam*) Qui enim de caſtitate ſe ſimulant diſputare, omnem ſpurcitiam in ſe perpetrare inveniuntur.

4 Lanfr. [*Prohibentium nubere, &c.*] Præcipit ei, ut interdicat eis ſpernere cibos, non nubere, & prædicare per ſpiritum; quia hoc prohibetur eis a pſeudo apoſtolis.

Expoſit. in Pſalm. 141. tom. 8. Et lib. 6. contr. Fauſt cap. 7. initio. * al. ita quod.

5 August. (*Quia omnis creatura*) Animalia quædam non natura ſed ſignificatione immunda dixiſſe: * itaque, verbi gratia, ſi de porco & agno requiratur, utrumque natura mundum eſt; quia omnis creatura Dei bona eſt: quædam vero ſignificatione, ut agnus mundus, porcus immundus.

6 Lanfr. [*Hæc proponens fratribus*] Duplex commodum ſibi promittit, ſcilicet quia bonus miniſter, & doctrinam ipſo uſu aſſequitur.

7 Ambros. [*Enutritus*] Proficiet, inquit, hoc & tibi; nam dum debita ſollicitudine doces alios, aſſidua meditatione nutriris.

8 [*Exerce autem te*] Exercitationem pietatis diligentiam doctrinæ dixit.

9 Lanfr. [*Corporalis exercitatio*] Datur intelligi, quia in vigiliis, jejuniis, labore manuum & cæteris corporalibus laboribus ſe exercebat, operibus miſericordiæ non adeo intentus.

10 August. [*Promiſſionem*] Siniſtra ejus ſub capite meo. Non me deſerit & in temporalibus neceſſariis, ſed tamen ipſa ſiniſtra ſub capite erit, non capiti præponetur, ſed erit ſub capite. Et dextera ejus amplectetur me, pollicens vitam æternam. Ita enim ſiniſtra ſub capite, dextera ſuper caput, impletur quod ſic dictum eſt, *promiſſionem habens præſentis vitæ, & futuræ*: quod in præſenti, ſiniſtra ſub capite: quod in futuro dextera ejus complectetur me. Expoſit in Pſ. 143. t. 8.

11 Lanfr. [*Promiſſionem habens vitæ*] Quia per opera melius habet homo & in hoc ſæculo & in futuro.

tæ, quæ nunc eſt, & futuræ. Fidelis ſermo, *quem dixi*, & omni acceptione dignus. In hoc enim, *in promiſſione illa*, laboramus, & maledicimur, quia ſperamus in Deum vivum, qui eſt Salvator omnium hominum, maxime fidelium. Præcipe hæc, *prædica*, & doce. Nemo adoleſcentiam tuam contemnat, *ita vive, ut vita contemptibilem ætatem non faciat:* ſed exemplum eſto fidelium, in verbo, *id eſt, talis, a quo bonum ſumatur exemplum*, in converſatione, in charitate, in fide, in caſtitate. Dum venio, *interim conſidera qualiter vivas, & qualiter doceas*, attende lectioni, exhortationi, *in moribus*, & doctrinæ, *in fide*. Noli negligere *Epiſcopatus* gratiam, quæ in te eſt, quæ data eſt tibi [12] per prophetiam, cum impoſitione manuum [13] presbyterii, *vel cum accepiſti ipſum presbyterium*. Hæc meditare; in his eſto: ut profectus tuus manifeſtus ſit omnibus. [14] Attende enim tibi, *tuæ utilitati*, & doctrinæ *propagandæ:* inſta in illis. Hoc enim faciens, & te ipſum ſalvum facies, & eos qui te audiunt.

CAPUT QUINTUM.

SEniorem [1] [2] ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem, juvenes, ut fratres; anus, ut matres; juvenculas, ut ſorores in omni [3] caſtitate, [4] viduas honora, *dans eis neceſſaria de Eccleſiaſticis*, quæ vere viduæ ſunt, *remotæ ab omni cura ſæculari*. Si qua autem vidua filios, aut nepotes habet: [5] diſcat, *id eſt, doceat*, primum domum ſuam regere, & mutuam vicem *patri, & matri, ſicut illi ſibi* reddere [6] parentibus: hoc enim acceptum eſt coram Deo. [7] Quæ autem vere vidua *a mundo ſeparata* eſt, & deſolata, *nihil habens:* ſperet in Deum, & inſtet obſecrationibus, & orationibus nocte, & die. *Illa tantum ſperet in Domino:* Nam quæ in delitiis eſt, vivens *corpore*, mortua eſt *in anima*. Et hoc præcipe, ut irreprehenſibiles ſint. [8] [9] [10] Si quis autem ſuorum, & maxime domeſticorum curam non non habet, fidem negavit, & eſt infideli deterior. [11] Vidua eligatur *ad miniſterium Eccleſiæ* non minus ſexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor, in, *de*, operibus bonis *factis* teſtimonium habens, *ſcilicet*, ſi filios educavit, ſi hoſpitio *peregrinos* recepit, ſi ſanctorum pedes lavit, ſi tribulationem patientibus ſubminiſtravit, ſi omne opus bonum ſubſecuta eſt. Adoleſcentiores autem viduas *ad miniſterium Eccleſiæ* devita [12] [13] Cum enim luxuriatæ fuerint in Chriſto, *impinguatæ de eccleſiaſticis*, nubere *relicto caſtitatis voto* volunt: habentes [14] damnationem, quia primam fidem, *votum*, *vel*

12 [*Per prophetiam*] Prophetiam vocat inſpiratinnem ſancti Spiritus, per quam præſciebat quid de hoc & de cæteris eſſet acturus.

13 [*Presbyterii*] Presbyterii pro presbyterorum; pauciores enim tribus eſſe non poſſunt, & vocat presbyterum Epiſcnpum.

14 [*Attende*] Id eſt, conſidera qualiter vivas, & qualiter doceas.

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

1 AMBROS. [*Seniorem ne increpaveris*] Vult dicere nulli invehas te, neque ſis acerbus aut amarus.

2 LANF. [*Seniorem*] Nnn tantum ætate, quantum moribus ſeniorem oportet hic intelligi de qua ſenectute Salomon dicit: *Cani ſunt ſenſus hominis, & ætas ſenectutis, vita immaculata.*

3 [*Caſtitate*] In alloquin juvencularum, rectiſſime juvenis de nmni caſtitate admonetur; ut nec ſaltem minima titillatione moveatur.

4 AMBROS. [*Viduas honora*] Id eſt, eccleſiaſticis bonis ale.

5 [*Diſcat*] De filiis ac nepotibus dixit, non de viduis.

6 LANF. [*Parentibus*] Parentes vocat, quos ſuperius filios & nepotes vocavit. Tota progenies parentela dicitur: unde & in mundana lege parenti & a parente jam ſuccedere jubentur; quibus mutuam vicem reddere, & in * ſervitutis eorum ſubſidia & adminicula rependere. (f. * ſenectute, vel ſervitiis.)

7 [*Quæ vere vidua*] Vere vidua eſt, quæ & moribus ornata eſt, & neminem habet * qui diligentiam adhibeat. (f. * cui)

8 [*Si quis autem ſuorum*] Melius eſt veritatem ignorare, quam cognitam poſtponere; quod facit qui ſuos nnn curat.

9 AUGUST. [*Siquis autem*] Ad eos quippe habet opportuninrem, facilinremque aditnm conſulendi, vel naturæ ordine, vel ipſius ſocietatis humanæ. (Lib. 19. de Civitat. Dei cap. 14. to. 5.)

10 AMBROS. [*Si quis autem*] Hoc ad illud refertur: *Si qua vidua filios ac nepotes habet*, diſcant.

11 [*Vidua eligatur*] Redit * aliud, *Viduas honora*. (* f. ad illud.)

12 [*Cum enim luxuriatæ*] Hoc eſt, nbi fuerint inter viduas receptæ, & eccleſiaſticum ſumptum ennſecutæ.

13 LANF. [*Cum enim luxuriatæ*] Ratio cur devitandæ ſint; quia ſæpe contingit, ut relicto propoſito caſtitatis, per mnltos amatnres luxurientur; & poſt multam luxuriam in Chriſtn nnbere; id eſt, * copulare viris legitimis volunt. (* f. copulari)

14 AUGUST. (*Habentes damnationem*) Ut * voluntate, quæ a propoſitn * cedit, appareat (Lib. de bono viduit. cap. 9.)

vel quam de caſtitate fecerunt promiſſionem, irritam fecerunt. [15] Simul autem & otioſæ diſcunt circuire domos: non ſolum otioſæ; ſed & verboſæ, & curioſæ, loquentes quæ non oportet. [16] Volo ergo *ne iterum redeant ad ſæculum* juniores nubere, filios procreare, matres-familias eſſe: [17] nullam occaſionem dare adverſario, *quo poſſit eas ſibi vindicare*, maledicti gratia. Jam enim quædam converſæ ſunt retro Satanam, *ſequentes illum*. Si quis fidelis habet viduas, *apud ſe congregatas*, ſubminiſtrét illis, *id eſt*, *viderit unde illas regat*, non gravetur Eccleſia, *ſubminiſtratione earum:* ut iis, quæ vere viduæ ſunt, ſufficiat. Qui bene præſunt præſunt Presbyteri, duplici honore digni habeantur, *verbis, & rebus honorentur: vel majori, quam alii:* maxime qui laborant in verbo, *ad mores*, & doctrina, *ad fidem*. Dicit enim Scriptura: Non alligabis os bovi trituranti, &, dignus eſt operarius mercede ſua. [18] Adverſus Presbyterum accuſationem *cujuſvis* noli recipere, niſi ſub duobus, aut [19] tribus teſtibus. [20] Peccantes coram omnibus argue: ut & cæteri timorem habeant. Teſtor coram Deo, & Chriſto Jeſu, *adjuro teſte Deo*, & electis Angelis, *non reprobis*, ut hæc cuſtodias ſine præjudicio, *dijudicatione*, *id eſt*, *diſcretione*, nihil faciens in alteram partem declinando, *quæ declinanda ſit*. Manus cito nemini *ad gradus eccleſiaſticos dandos* impoſueris, *neminem cito ordinaveris*, neque [21] communicaveris peccatis alienis. [22] Teipſum caſtum cuſtodi. [23] [24] Noli adhuc aquam bibere, ſed modico vino utere, propter ſtomachum tuum, & frequentes tuas infirmitates. (*ad hoc quod dixit*, *ſine præjudicio nihil faciens*) [25] [26] [27] Quorumdam hominum peccata manifeſta ſunt, *ante diſcuſſionem*, præcedentia ad judicium: *qui latenter peccant*, *eorum peccata in ipſius judicii diſcuſſione manifeſtantur:* quoſdam, *vel quorumdam* autem & ſubſequuntur: *quidam quidem ante*, *quidam poſt diſquiſitionem:* ſimiliter & facta bona manifeſta ſunt: & quæ [28] aliter ſe habent, (*id eſt*, *quæ mala ſunt*, *vel bona*, *quæ manifeſta non ſunt*) abſcondi non poſſunt.

C A-

al. voluntatem / a. recidit. — eſſe damnatam, ſive ſubſequantur nuptiæ, ſive deſint.

15 AMBROS. (*Simul autem*) Quoniam nullam habentes ſollicitudinem temporalium, dum ſecure aſſequuntur quæ uſui ſunt neceſſaria, diſcunt & ipſa largitate ſtudere otioſitati.

16 (*Volo ergo*) Ut juventutis impetus erga plurimam ſollicitudinem occupatæ poſſint compeſcere.

17 (*Ullam occaſionem*) Illis qui nobis derogare properant.

18 (*Adverſus presbyterum*) Proſpexit ergo Apoſtolus quam facile adverſus presbyteros accuſationes adnaſci poſſunt, eo quod interdum increpant obnoxios pro amiſſis delitiis.

19 LANF. (*Tribus teſtibus*) Id eſt, niſi accuſator habeat duos aut tres teſtes criminis, quod contendit.

Lib. de verb. Dom. Serm. 16. cap. 7. — 20 AUGUST. (*Peccantes*) Ergo ipſa corripienda ſunt coram omnibus, quæ peccantur coram omnibus; ipſa corripienda ſunt ſecretius, quæ ſecretius peccantur.

21 LANFR. (*Communicaveris*) Qui indignum ordinat, peccatis ordinati & ipſe communicat.

22 (*Te ipſum caſtum*) Quaſi diceret, qui indignos juberis repellere, te ipſum debes in vitæ munditia cuſtodire.

23 (*Noli adhuc aquam*) Quia caſtitatem ſervandam præcepit, ne immoderatam abſtinentiam vel augere, vel tenere vellet, hoc ſubjungit. Vel quia infirmatus fuerat, nec dum ad plenum convaluerat. Vel ideo dicit adhuc cum juvenis ſis, donec majoris ſis ætatis.

24 AMBROS. (*Noli adhuc aquam bibere*) Contemplatione continentiæ adhuc aquam bibebat; & quia frequenter aliorum cauſa, talia agimus, ne videamur indifferentes eſſe erga converſationem, bene adjecit.

25 (*Quorumdam hominum*) Vult dicere, quia ſicut delinquentium hominum non recte intuentium delicta manifeſtata ſunt, quæ illis in futuro ſæculo pœnas ſunt proviſura; licet faciant aliqua quæ multos latere potuerunt: ſic & de illis qui recte vivere inſtituerunt, plurima quidem illorum manifeſtata ſunt hominibus. Sunt etiam multa quæ lateant multos: hoc enim ſignificat dicens: *& quæ aliter ſe habent*, *& abſcondi non poſſunt*. Utere vero vino pro ipſa infirmitate, ſciens & illa quæ homines conjiciunt etſi recte vivamus, bona eſſe, plurima ex parte perſpiciantur, nec ullam ex his nocuitatem ſuſtinebimus; licet videantur multi actus noſtri a multis ignorari.

26 AUGUST. (*Quorumdam hominum*) Manifeſta ea dicit, de quibus clarum eſt, quo animo fiant: hæc præcedunt ad judicium id eſt, quia ſi fuerit iſta ſubſecutum, judicium non eſt temerarium. Subſequuntur autem illa quæ occulta ſunt; quæ nec ipſa latebunt tempore ſuo. Sic & de bonis factis intelligendum eſt: nam ita ſubjungit: *Similiter & bona facta manifeſta ſunt; & quæcumque aliter ſe habent, abſcondi non poſſunt*. De manifeſtis ergo judicemus. De occultis vero, judicium Deo relinquamus: quia & ipſa abſcondi non poſſunt, ſive bona, ſive mala, cum tempus advenerit, quo manifeſtentur. — Lib. 2. de Serm. Dom. in Monte cap. 18.

27 LANF. [*Quorumdam hominum*] Cauſam ſupponit cur manus nemini cito ſunt imponendæ. Judicium autem vocat Concilium, Synodum ſeu aliquem locum, in quo fit diſcuſſio perſonarum: *Quorumdam*, inquit, *hominum peccata ita manifeſta ſunt*, ut eorum fama vel notitia prius perveniat ad judicium, quam ipſi infames qui veniant ad ordinandum. Quidam autem peccata ſua ad judicium ſubſequuntur; quia tunc primum manifeſtantur, cum ordinandi diſcutiuntur.

28 [*Aliter ſe habent*] De quibus peccatis hic intelligendum eſt; non enim omnia in ipſa diſcuſſione panduntur: plurima namque aliquando latent.

CAPUT SEXTUM.

QUicumque ſunt ſub jugo *hominis fidelis* ſervi *Chriſtiani*, dominos ſuos omni honore dignos arbitrentur, [1] ne nomen Domini & doctrina blaſphemetur. Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, [2] quia fratres ſunt, ſed magis ſerviant, quia fideles ſunt, *domini eorum*, *vel ipſi*, & dilecti *a Deo*, quia beneficii participes ſunt, *Chriſtianæ religionis*, *vel humaniores*. Hæc doce, & exhortare, Si quis aliter docet, (*eum devita*) & non acquieſcit ſanis ſermonibus Domini noſtri Jeſu Chriſti, *anathema ſit*, & ei quæ ſecundum pietatem, *religionem*, eſt, doctrinæ: ſuperbus eſt, nihil ſciens, [3] ſed languens (*quia neſcit ſolvere quæ proponit*) circa quæſtiones, & pugnas verborum: ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blaſphemiæ, *an alter alteri maligne opponat*, ſuſpiciones malæ, conflictationes hominum mente corruptorum, & qui veritate privati ſunt, [4] exiſtimantium [5] quæſtum *temporalem* eſſe pietatem, *religionem*, *prædicationem*. [6] Eſt autem quæſtus (*æquivoce quæſtum accipit*) magnus, pietas cum ſufficientia, *fides cui ſufficis quod a Deo datur*. *Ratio cur ſufficere debeat*, *quod impræſentiarum eſt*. Nihil enim intulimus in hunc mundum: haud dubium, quia nec auferre quid poſſumus, *nec iſta ſunt noſtra*, *non enim nobiſcum deferemus*. Habentes autem alimenta, & quibus tegamur, his contenti ſumus. *Nec curemus ditari*, Nam qui volunt divites fieri, incidunt in tentationem, & in laqueum diaboli, & deſideria multa inutilia, & nociva, quæ mergunt homines in interitum, & perditionem. [7] Radix enim omnium malorum eſt cupiditas: quam [8] quidam appetentes, erraverunt a fide, & inſeruerunt ſe doloribus multis. [9] Tu autem o homo Dei, hæc fuge; ſectare vero juſtitiam, pietatem, fidem, charitatem, patientiam, manſuetudinem. Certa bonum certamen fidei, *quod pro fide Chriſtiana certandum eſt: ſic certando* apprehende vitam æternam, in qua, *ad quam habendam*, vocatus es, & confeſſus bonam confeſſionem, *Catholicam fidem*, coram multis teſtibus, *in baptiſmi die*, *vel in ſuſceptione Presbyterii*. Præcipio tibi coram Deo, qui vivificat omnia, & Chriſto Jeſu, qui teſtimonium reddit [10] ſub Pontio Pilato *non erubeſcens* bonam confeſſionem, *Patrem ſcilicet*; ut ſerves [11] mandatum ſine macula, (*non erubeſcas coram regibus evangelicum præceptum*, *de quo in Pſalmo: Lex Domini immaculata*) irreprehenſibile, uſque [12] in adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti: quem ſuis, *congruis*, temporibus [13] oſtendet *Deus* beatus, & ſolus potens, Rex regum, & Dominus dominantium: qui ſolus habet [14] [15] immortalitatem, & lucem inhabitat inacceſſibilem: quem nullus hominum *permanens in hac corruptibilitate* vidit; ſed nec [16] videre poteſt: cui honor, & imperium

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 LANFR. [*Ne nomen Domini*, *&c.*] Blaſphemaretur nomen Dei, & doctrina, ſi propter quod humiliari deberent, ſuperbirent, & dominos contemnerent.

2 [*Quia fratres ſunt*] Per hoc videbantur pares eſſe ſervi & Domini; quia Chriſtiani utrique, ac per hoc ſervi contemnebant dominos.

3 AMBROS. [*Sed languens*] Languorem dicit cogitationum eorum, eo quod relinquentes pietatem ad quæſtiones evolvebantur.

4 LANFR. [*Exiſtimantium*] Exiſtimabant Chriſtum eſſe colendum tantummodo propter lucra hujus vitæ.

5 [*Quæſtum eſſe*] Ad hoc ſe pios exhibent, ut terrena aſſequantur, quibus ſua non ſufficiunt.

6 [*Eſt autem quæſtus*] Quaſi diceret, eſt quidem religio Chriſtiana quæſtus, ſed non qualem ipſi putant; ſed magnus, id eſt, æternus.

7 [*Radix omnium malorum*, *&c.*] Avaritia, id eſt, cupiditas divitiarum infert hæc mala; nec mirum, quia cupiditas omnium eſt radix malorum.

8 AMBROS. [*Quidam appetentes*] Pro illis quæ ſibi acciderunt.

9 [*Tu autem o homo Dei*] Aperte viſus eſt eum exhortaſſe, hominem Dei illum dicens.

10 LANFR. [*Sub Pontio*] Quando dixit, *Omnis qui ex veritate eſt*, *audit vocem meam*; *&c.*

11 [*Mandatum*] Id eſt, evangelicum præceptum; de quo in Pſalmo: *Lex Domini immaculata*.

12 AUGUST. [*In adventum*] Quem ſcilicet adventum Domini noſtri Jeſu Chriſti oſtendet. Lib. 2. contra Maxim. Arrian. c. 12.

13 AMBROS. [*Oſtendet beatus*] Beatum vocavit ad informationem invertibilitatis naturæ in nobis futuræ, quæ illi eſt in natura potentiæ. Et regem ac dominum, quia potens eſt, & dæmones ſubjugare, & mortem adimere. Et lucem habitat, quia corpora Sanctorum illuſtrabit. Ibidem.

14 AUGUST. [*Immortalitatem*] Immortalitatem autem dicitur habere ſolus Deus. In omni enim mutabili natura, nonnulla mors eſt ipſa mutatio; quia facit aliquid in ea non eſſe quod erat. Ibidem

15 LANFR. [*Immortalitatem*] Id eſt, immutabilitatem: omnis enim creatura mutabilis.

16 [*Videre poteſt*] In hac vita intelligendum eſt, non poſſe ab hominibus videri Deum. Nam de alia ſcriptum eſt. *Videbimus eum ſicuti eſt*.

Digitized by Google

rium ſempiternum. Amen. Divitibus hujus ſæculi pr*æ*cipe, non ſublime ſapere, *in divitiis gloriari*, neque ſperare in incerto divitiarum, ſed in Deo vivo (qui præſtat nobis omnia abunde ad fruendum *non congregandum*) *ad hoc ſcilicet*, *vel præcipe* bene agere; divites fieri in bonis operibus, facile tribuere, communicare *proximis indigentibus*, theſaurizare ſibi fundamentum bonum in futurum, ut apprehendant veram vitam. O Timothee, 17 depoſitum, *fidem*, *Epiſcopatus*, *gratiam*, cuſtodi, devitans prophanas vocum novitates, *deceptivas propoſitiones*, & oppoſitiones falſi nominis * ſcientiæ, (*artem ſophiſticam dicit*) quam quidam promittentes, *profitentes*, circa fidem exciderunt, *in hæreſes*. Gratia tecum, Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD TIMOTHEUM II.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

ITem Timotheo ſcribit de exhortatione martyrii, & omni regula veritatis, & quid futurum ſit temporibus noviſſimis, & de ſua paſſione ſcribens ei ab urbe Roma.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS Apoſtolus Jeſu Chriſti per voluntatem Dei, ſecundum 1 promiſſionem vitæ, (*Apoſtolus prædicans promiſſionem vitæ æternæ, ſecundum quod promiſit Deus*) quæ eſt in Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti, non meritis*: Timotheo chariſſimo filio, gratia, miſericordia, (*cauſa inter effecta ſua poſita, id eſt, gratiam, & pacem*) pax a Deo Patre, *ex quo genitus ſum in Eccleſia, vel in maſſa ſanctorum Patrum, ex quibus ſum*, & Chriſto Jeſu Domino noſtro. 2 Gratias ago Deo, cui ſervio a progenitoribus *meis Adam, & aliis*, in conſcientia pura, *non in hypocriſi*, quod ſine intermiſſione (*ecce unde gratias agit*) habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte die ac deſiderans te videre, memor lachrymarum tuarum, *deſiderio mei effuſarum*, ut gaudio implear, recordationem accipiens ejus fidei, quæ eſt in te non ficta, quæ & habitavit primum (*bonus a bonis progenitus*) in avia tua Loide, & matre tua Eunice, (*non facit mentionem patris, qui in Gentili errore permanſit*) certus ſum autem quod & in te *habitet fides*. Propter quam cauſam admoneo te, (*hic innuit eum pigrum eſſe in prædicatione*) ut reſſuſcites (*torpebat enim præ timore*) 3 4 gratiam Dei, *Epiſcopatus*, quæ eſt in te per impoſitionem manuum mearum. *Non debemus timere*, Non enim dedit nobis Deus ſpiritum timoris; ſed virtutis, & dilectionis, & ſobrietatis. Noli itaque erubeſcere, *timere*, teſtimonium, *prædicationem*, Domini noſtri, neque me vinctum ejus, *pro eo vinculatum*. 5 Sed col-

17 (*Depoſitum*) Id eſt, ſpiritualia Chariſmata, quæ tibi Deus diſpoſuit, id eſt, commendavit.

(*Pænitentes*) Ordo. * Scientiæ falſi nominis artem ſophiſticam dicit, quæ falſo nomine ſcientia dicitur; cum error & fallacia rectius diceretur.

* f. ſcientiam.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AUGUST. (*Promiſſionem vitæ*) Hoc eſt Apoſtolus creatus ſum; ut prædicem vitam per Chriſtum promiſſam.

2 (*Gratias ago*) Gratias ago Deo cui ſervio unde hoc ita ſe habet, quoniam ſine intermiſſione memoriam tui habeo in orationibus. Ordo eſt: Gratias ago memor lachrymarum tuarum, ut gaudio implear; ut non cauſam, ſed quod ſequitur, ſignificet.

3 (*Gratiam Dei*) Divinam donationem in ordinatione conceſſam.

4 LANF. (*Gratiam Dei*) Gratiam Epiſcopatus admonet eum reſuſcitare; ut confidentius prædicet verbum Dei, non timens terrenas poteſtates, nec erubeſcens ſe dicere Diſcipulum crucifixi, & vincti: aliquantiſper enim timidus & negligens erat.

5 AUGUST. (*Sed collabora*) Ut prædices virtutem Dei, qui nos ſalvos fecit.

collabora Evangelio ſecundum virtutem Dei, *prout virtus Dei opitulabitur tibi:* qui nos liberavit, & [6] vocavit vocatione ſua ſancta, non ſecundum opera noſtra, ſed ſecundum propoſitum ſuum, & *ſecundum* gratiam, quæ data eſt nobis *a Deo* in Chriſto Jeſu ante tempora ſæcularia, *in prædeſtinatione*. Manifeſtata eſt autem nunc *in tempore plenitudinis* per illuminationem Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti, qni [7] deſtruxit quidem mortem, illuminavit autem vitam, *illuminando dedit vitam*, & incorruptionem, *hanc incorruptibilem*, per Evangelium: in quo *prædicando* poſitus ſum ego prædicator, & Apoſtolus, & magiſter Gentium. Ob quam cauſam etiam hæc *vincula* patior: ſed [8] non conſundor, *non erubeſco*. Scio enim cui credidi, *pro quo patior*, (*a ſimili creditoris ſumptum*) & certus ſum, *quod non ero immunis*, [9] quia potens eſt depoſitum meum, *quod ſibi depoſui, id eſt, opus bonum, quod ego feci*, ſervare *& reddere* in illum diem. Formam habe ſanorum verborum, *collabora Evangelio, vel eſto habens formam verborum, quæ ſanant*, [10] quæ a me audiſti in fide *habenda*, & in dilectione, in Chriſto Jeſu. Bonum depoſitum, *doctrinam a me commendatam tibi*, cuſtodi per Spiritum-ſanctum, *per auxilium Spiritus-ſancti*, qui habitat in nobis. *Ut firmus cuſtodiat hoc, dicit;* [11] Scis hoc, quod averſi ſunt a me omnes, qui in Aſia ſunt, ex quibus eſt Phigellus, & Hermogenes. Det miſericordiam Dominus Oneſiphori (*qui a me non diſceſſit, nec erubuit*) domui: quia ſæpe me reſrigeravit, *viſitando me, & aliis modis*, & [12] catenam meam non erubuit: ſed cum Romam veniſſet, ſollicite me quæſivit, & invenit. Det illi Dominus *Pater* invenire miſericordiam a Domino *apud Chriſtum, quia omne judicium dedit Pater filio*, [13] in illa die. Et quanta Epheſi miniſtravit mihi, tu melius noſti, *quam alii, tu enim intereras.*

CAPUT SECUNDUM.

TU ergo fili mi, *quia illi diſceſſerunt*, confortare in gratia, quæ eſt in Chriſto Jeſu, *in fide Chriſti Jeſu:* [1] & quæ audiſti a me [2] per multos teſtes, *præſentibus multis teſtibus*, hæc commenda fidelibus hominibus, qui idonei erunt & alios docere. Labora ſicut bonus miles Chriſti Jeſu, *non implicitus ſæcularibus*. Nemo militans Deo implicat, *debet implicare* ſe negotiis ſæcularibus: ut ei, *Deo*, placeat, cui ſe probavit, *placiturum elegit*. III. Nam & qui certat in agone, non coronabitur, niſi legitime certaverit. [3] [4] Laborantem agricolam oportet primum de fructibus percipere. *Quaſi metaphorice loquor*, Intellige quæ dico: dabit enim *& faciet* tibi Dominus in omnibus intellectum. Memor eſto Dominum Jeſum Chriſtum reſurrexiſſe a mortuis, *natum* ex ſemine David, ſecundum Evangelium meum, in quo laboro

6 Lanf. (*Vocavit vocatione*) Id eſt, invitavit, dicens: *Venite ad me omnes qui laboratis, & onerati eſtis, & ego vos requieſcere faciam.*

7 (*Deſtruxit*) Id eſt, perſpicue oſtendit ubi eſſet vita & corruptio.

8 Ambros. (*Non confundor*) Bene poſuit, non confundor; quia dixerat, non erubeſcas.

9 (*Potens eſt depoſitum*) Id eſt, Perſectam ſpiritus gratiam, in qua ſpe ad præſens hanc ſpiritus gratiam, ut pignus, vel arrham aſſecuti ſumus.

10 Lanfr. [*Quæ a me audiſti*] Id eſt, cum inſinuarem fidem & dilectionem quæ oportet haberi in fide Chriſti Jeſu.

11 (*Scis enim quod*) Ad hoc ei iſtos commemorat, ut & ipſe cautus ſit, ne ſimiliter ſeſe avertat.

12 (*Catenam meam*) Conſequenter hoc adjunxit; quia ad exhortationem ejus dixerat, nec erubeſcas teſtimonium Domini.

13 (*In illa die*) Quaſi diceret, de quo ſemper loquor tecum.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 AMBROS. (*Quæ audiſti a me*) Quæ audiſti a me, frequenter alios docere; hoc dicit, *per multos teſtes.*

2 Lanf. (*Per multos teſtes*) Per multos, id eſt, inter multos. Ut Virgilius, via ſecta per ambas: id eſt, inter ambas. Vel ita: quæ audiſti a me ſunt probata per multos teſtes, id per multa teſtimonia ſcripturarum.

3 Ambros. [*Laborantem*] Quia hortatus eſt, ut nullam ſollicitudinem de ſecularibus habeat, neceſſitas flagitat humana de illis perquiri, quæ erga eſcam & indumenta ſunt.

III Lanf. (*Nam qui certat in agone*) Certa legitime ut coroneris, a contrario: aliter non coronaberis, a ſimili: *Nam qui certat in agone, &c.*

4 (*Laborantem*) Timotheus iſte exemplo Apoſtoli labore manuum ſuarum volebat vivere, & ab auditoribus, quibus verbum Dei prædicabat, nihil accipere, unde penuriam multam patiebatur, quia infirmus erat, & labori manuum vacare non poterat. Admonet ergo eum ſub ſpecie agricolæ, ut de agro quem colit fructum, unde ſuſtentet ſe, non aſpernetur percipere.

laboro *prædicando* uſque ad vincula, *quo uſque vinciar*, quaſi male operans: *Ego quidem ligor*, ſed verbum Dei [5] non eſt alligatum. Ideo, *ut Evangelium prædicem*, omnia ſuſtineo propter electos *ſalvandos:* ut & ipſi ſalutem, *remiſſionem peccatorum*, conſequantur, quæ eſt in Chriſto Jeſu, cum gloria cælesti, *ſalutem, & gloriam futuram*. Fidelis ſermo, *quem dixi, & dicturus ſum, ut ſalutem conſequantur: quod & facient:* nam ſi commortui ſumus *Chriſto*, & convivemus, ſi ſuſtinebimus, *ſicut ille:* & conregnabimus: ſi negaverimus, & ille negabit nos: ſi non credimus, [6] ille fidelis, *verax*, permanet, (*qui erubuerit me coram hominibus, & ego eum erubeſcam coram Patre meo*) negare ſeipſum non poteſt. Hæc commone, teſtificans coram Domino, *teſtem Deum adhibens*. Noli contendere verbis: ad nihil enim utile eſt, niſi ad ſubverſionem audientium, *niſi contundas ut convertas, nihil utile eſt*. Sollicite autem cura teipſum probabilem exhibere Deo, operarium inconfuſibilem, *non erubeſcentem prædicare*, recte tractantem verbum veritatis. Prophana autem *verba*, & vaniloquia devita: multum enim proficiunt ad impietatem: & ſermo eorum ut VI. cancer (*morbus*) ſerpit: ex quibus eſt Hymenæus, & Philetus, qui a veritate exciderunt, (*vel quia nullius crediderunt reſurrectionem, niſi Chriſti, vel niſi mortalem in baptiſmo*) dicentes [7] reſurrectionem eſſe jam factam, *Chriſto reſurgente cum quibuſdam, vel in baptiſmo*, & ſubverterunt quorumdam fidem. Sed (*qui Templum Dei ſunt*) [8] [9] firmum ſundamentum Dei ſtat, (*ecce cur firmum*) habens ſignaculum hoc, *munimentum hoc quod a Deo cognoſcuntur ſecundum prædeſtinationem:* cognovit Dominus qui ſunt ejus: *& ideo ſtat:* &, diſcedat ab iniquitate omnis, qui invocat nomen Domini. [10] In magna autem domo, non ſolum ſunt vaſa aurea, & argentea; ſed & lignea, & fictilia: & quædam quidem in honorem, quædam autem in contumeliam, *vitioſi, qui ſi mundentur, erunt vas*. Si quis ergo emundaverit ſe [11] ab iſtis, *ſupradictis:* erit vas in honorem ſanctificatum, & utile Domino, ad omne opus bonum paratum. Juvenilia autem deſideria ſuge, *profana, & inaniloquia devita:* ſectare vero juſtitiam, fidem, charitatem; & pacem cum iis qui invocant Dominum de corde puro. Stultas autem, & ſine diſciplina quæſtiones devita: ſciens quia generant lites. (*Ecce cur*.) Servum autem Domini non oportet litigare: ſed manſuetum eſſe ad omnes, docibilem, patientem, cum modeſtia corripientem eos, qui reſiſtunt veritati; [12] ne quando, *ut ne corripientem* Deus det illis pœnitentiam, ad cognoſcendam veritatem, & reſipiſcant a diaboli laqueis, a quo captivi tenentur ad ipſius voluntatem, *Dei, vel diaboli, complendam*.

CAPUT TERTIUM.

[1] HOC autem ſcito, quod in noviſſimis diebus inſtabunt tempora periculoſa: *&* erunt homines ſeipſos amantes, cupidi, [2] elati, *ex non habitis*,

5 (*Non eſt alligatum*) Quaſi diceret; Me ligant, ſed verbum Dei ligare non poſſunt; quia ubique prædico.

6 (*Ille fidelis*) Prædixit Dominua per Prophetas ſuns, magnam in orbem terrarum futnram Eccleſiam & populum grandem, in quo laudandus eſſet. Si ergo, inquit, nos non credimus; ille tamen verax eſt, ſeipſum, id eſt, verba ſua a ſe prolata negare nnn poteſt, inventurus alios per quna, & in quibus laudetur.

VI (*Cancer*) Mnrbus ad ſimilitudinem animalis, quia ſicut undique hic habet pedes, ita hic oodique occupet.

7 (*Reſurrectionem*) Vel quo tempore Dominus reſurrexit; & cum en multa corpora mortnorum; vel in baptiſmo, in quo ſecundum quemdam modum hnmines moriuntur, & reſurgunt.

8 AMBROS. (*Firmum firmamentum*) Iſta ad conſnlatinnem ejus videtur dixiſſe Apoſtolus, nequando det illis Deus, id eſt, nt veritatem proſpicere poſſint.

9 LANFR. (*Firmum firmamentum*) Quidquid garriant hæretici, fundamentum Dei, id eſt, homn in quo fides Dei firmatur & fundata eſt, id non titubat, oon vacillat, habens hnc ſignaculom, id eſt, hanc menti ſuæ impreſſam memoriam, *Cognovit Dominus, &c.* Per hnc enim & hæreſes & omnia ſaluti contrarir devitat; quia ſcit debere diſcedere ab nmni iniquitate omnia qui invocat nomen Domini.

10 (*In magna autem*) Ne forte miraretur quir a fide quidam diſcederent, ſimilitudinem hanc facit. Quidam ſtant, quidam excidunt, nec nmnes uniua modi ſunt, ſicut in magna domo.

11 (*Ab iſtis*) Id eſt, a conſortin iſtorum vaſorum, quæ facta ſunt in cnntumeliam.

12 (*Nequando det*) Ne, pro ſi, vel pro an: quod etiam in hac ſignificatinne præpoſitum reperitur.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 LANFR. (*Hoc autem ſcito, &c.*) Dum tempua eſt idoneum, & ſuſcipiunt doctrinam, corrigantur; oun enim hnc ſemper facient. Et hoc eſt quod dicit: *Hoc autem ſcito, &c.*

2 AMBROS. (*Elati*) Elati ſunt qui jactant ſe habere quod non habent.

tis, [3] ſuperbi, *ex his quæ habere videntur*, [4] blaſphemi, parentibus non obedientes, ingrati, ſceleſti, ſine affectione, ſine pace, criminatores, incontinentes, immites, ſine benignitate, proditores, protervi, [5] tumidi, *cæci*; & voluptatum amatores magis, quam Dei: habentes ſpeciem quidem pietatis, *Chriſtianæ religionis*, virtutem, *charitatem*, autem ejus abnegantes. Et hos devita: ex his enim, *ex talibus*, ſunt qui penetrant domos, *fures*, & captivas ducunt, *fornicatores*, mulierculas oneratas peccatis, quæ ducuntur, *id eſt*, *ſeducuntur* variis deſideriis: ſemper diſcentes, *illos dico*, & nunquam ad ſcientiam veritatis *Chriſti* pervenientes. Quemadmodum autem Jannes, & Mambres, *incantatores Pharaonis*, reſtiterunt Moyſi; ita & hi reſiſtunt veritati, homines corrupti mente, reprobi circa fidem, *a fide*. Sed ultra non proficient, *diu non durabunt*, *deſtruet eos Dominus*, *& ſic oſtendet eos ſtultos fuiſſe*, *ſicut ſupradictos*: inſipientia enim eorum (*Domino hoc agente*) manifeſta erit omnibus, ſicut & illorum *Ægyptiorum incantatorum* fuit. *Illi nunquam ad ſcientiam pervenient*, Tu autem aſſecutus es meam doctrinam *in moribus*, inſtitutionem *in fide*, propoſitum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam, perſecutiones, paſſiones: qualia mihi facta ſunt Antiochiæ, Iconii, & Lyſtris: quales (*ſuſpenſive*) perſecutiones ſuſtinui, & ex omnibus eripuit me Dominus, *nec ſolum ego ſuſtinui*, *ſed* & omnes, qui pie, *perfecte*, volunt vivere in Chriſto Jeſu, [6] perſecutionem patientur. Mali autem homines, & ſeductores proficient in pejus; errantes, & in errorem mittentes. Tu vero *quicquid illi faciant* permane in iis quæ didiciſti, & credita ſunt tibi: ſciens a quo (*a me*, *non a prophano quolibet*) didiceris, & *poteris facere*, quia ab infantia ſacras literas noſti, quæ te poſſunt inſtruere ad ſalutem, per fidem, quæ eſt in Chriſto Jeſu, *Sacræ literæ*, *quas didiciſti*, *poſſunt te inſtruere*, *quia* Omnis [7] [8] ſcriptura divinitus inſpirata, utilis eſt ad docendum *virtutes*, ad arguendum *vitia*, ad corripiendum, ad erudiendum in juſtitia, *juſte*: ut perfectus ſit homo Dei, ad omne opus bonum inſtructus.

CAPUT QUARTUM.

TEſtificor, *adjuro te*, coram Deo, & Jeſu Chriſto, qui judicaturus eſt vivos, & mortuos, & per adventum ipſius, & regnum ejus: prædica verbum *Dei*
[1] inſta opportune, importune: argue, obſecra, increpa in omni patientia, *exterius*, *oſtenſa*, *interius habita*, & doctrina, *verborum*, *& operum*. *Et ſic oportebit*: Erit enim tempus, cum, *quando*, ſanam doctrinam non ſuſtinebunt, ſed ad ſua deſideria coacervabunt ſibi magiſtros, [2] prurientes auribus: & a veritate quidem auditum avertent, ad ſabulas autem convertentur. *Quicquid illi*, Tu vero vigila, in omnibus labora, [3] opus fac Evangeliſtæ, miniſterium tuum imple. Sobrius eſto. [4] Ego enim

3 (*Superbi*) Superbi ſunt qui magna ſapiunt pro illis quæ habere videntur.

4 (*Blaſphemi*) Blaſphemi, detractores, criminatores, delatores.

5 (*Tumidi*) Qui magna ſapiunt in his quæ non habent.

6 Lanf. (*Perſecutionem*) Hæc perſecutio aliquando a vitiis, aliquando a dæmonibus, nonnunquam ab hominibus, ſæpe ab omnibus.

7 (*Scriptura divinitus*) Oſtendit quæ ſcripturæ arcem obtineant auctoritatis, videlicet quæ per ſpiritum prolatæ ſunt.

8 Ambros. (*Scriptura*) Sive doceri conveniat * debent; ſive peccantea debeant argui; ſive pœnitentibus debeat inferri aliqua correptio; ſive erudire oporteat de his quæ poſſunt adducere ad juſtitiam. forte * cogi.

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

In expoſit. Epiſ. ad Galat. ſub finem t. 4.

1 AUguſt. (*Inſta opportune*) Duplici diſtinctione legi poteſt, Inſta opportune, importune, argue, ut opportunus ſentiaris, cum inſtas ædificando: cum deſtruis arguendo, non cures ſi importunus videaris: & ſic duo quæ ſequuntur ſuperioribus redduntur. Obſecra cum opportune inſtas ædificandis. Increpa cum importunus in arguendo deſtruenda videaris. Deinde duo quæ ſequuntur, ſuperioribus referuntur converſo ordine. In omni patientia ad ſuſtinendas indignationes eorum quos arguis: Et doctrina ad inſtruenda eorum ſtudia, quos ædificas. Alia diſtinctio, inſta opportune: quod ſi hoc modo non proficias, inſta importune; id eſt, etſi importunus illis videaris, tu tamen opportunum ſciens, quod facis, curam ſanitatis ejus animo teneas manſueto. Nullum enim medicamentum ſanat, quod non opportune adhibeas.

2 Lanfr. (*Prurientes*) Id eſt, leves, inſtabiles, nova ſemper audire volentes.

3 (*Opus fac Evangeliſtæ*) Opus Evangeliſtæ eſt, bene vivere, & bene dicere: moribus & verbis ſubjectos inſtruere.

4 (*Ego enim jam*) Quaſi diceret. Ideo tam ſtudioſe te moneo, quia in præſenti moriturus ſum, te poſtea non moniturus.

N

Digitized by Google

enim jam delibor, *immolor*, & tempus reſolutionis meæ inſtat. [5] Bonum certamen certavi, curſum conſummavi, fidem ſervavi. [6] In reliquo, (*& quid relinquitur? hoc ſcilicet*) repoſita, *id eſt*, *ſervata*, eſt [7] mihi corona juſtitiæ, *quam mereor juſtitiam*, quam reddet mihi Dominus in illa die juſtus judex: non ſolum autem mihi, ſed & [8] iis qui diligunt [9] adventum ejus, *boni*, *non metuentes damnationem in die judicii*. Feſtina ad me venire cito. Demas enim me reliquit, diligens hoc ſæculum, & abiit Theſſalonicam: Creſcens in Galatiam, Titus in Dalmatiam. Lucas eſt mecum ſolus. Marcum aſſume, & adduc tecum: eſt enim mihi utilis in miniſterium. Tychicum autem miſi Ehheſum. Penulam, quem reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, & libros, *meos*, maxime autem membranas. Alexander Aerarius (*narrat ei quid ſibi Romæ contigerit*) multa mala mihi oſtendit: reddet illi Dominus ſecundum opera ejus, quem & tu devita, *ne alloquaris*, valde enim reſtitit verbis noſtris. In prima mea defenſione, *qua me apud Neronem defendi*, nemo mihi affuit, ſed omnes me dereliquerunt: non illis imputetur. Dominus autem mihi aſtitit, & confortavit me, ut per me prædicatio impleatur, & audiant omnes Gentes: & *ſic* liberatus ſum de ore leonis, *Neronis*. Liberavit me Dominus ab omni opere malo: & ſalvum faciet in regnum ſuum cæleſte: cui gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. Saluta Priſcam, & Aquilam, & Oneſiphori Domum. Eraſtus remanſit Corinthi; Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Feſtina ante hyemem venire. Salutant te Eubulus, & Pudens, & Linus, & Claudia, & fratres omnes. Dominus Jeſus Chriſtus cum Spiritu tuo. Gratia vobiſcum. Amen.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD TITUM.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Titum commonefacit, & inſtruit de conſtitutione Presbytreii, & de ſpirituali converſatione, & hæreticis vitandis, qui in Traditionibus Judaicis credunt: ſcribens ei a Nicopoli.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS ſervus Dei, Apoſtolus autem, *nuntius*, Jeſu Chriſti [1] *prædicando* ſecundum fidem, *vel non meritis*, electorum Dei, & [2] agnitionem veritatis, quæ [3] ſecundum pietatem, *Chriſtianam religionem*, eſt in ſpem vitæ æternæ, quam *vitam* promiſit, qui non mentitur, Deus, ante tempora ſæcularia: manifeſtavit autem temporibus ſuis, *congruis*, [4] verbum ſuum, *Chriſtum*, *qui eſt cauſa illius vitæ*, in prædicatione, quæ credita eſt mihi ſecundum præceptum Salvatoris noſtri Dei:

5 Ambros. (*Bonum certamen*) Non ludens iſta, ſed ad exhortationem dixit Timothei.

6 Lanfr. (*In reliquo*) Id eſt, reliqua æternitatis parte, quæ inſtat.

7 Ambros. [*Mihi corona*] Bene juſtitiæ coronam vocavit illam, quæ contemplatione laborum datur.

8 (*His qui diligunt*) Miraculi dignum quod non dixit, illis qui laboraverunt aut paſſi ſunt; ſed dixit qui diligunt; quia certaminum & paſſionum tempus non ſemper eſt.

9 Lanfr. (*Adventum ejus*) Adventum Chriſti diligunt qui a malis ceſſant, & bona faciunt: hi enim in die judicii damnari non metuunt.

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMbros. [*Secundum fidem electorum*] Dicit Apoſtolus, conſtitutus ſum, ut per me credant electi, ut vitam æternam aſſequi poſſint, quam dudum repræſentare præſumpſerant. In opus vero nunc produxit adventum Chriſti, quando optime ſe rem habere exiſtimavit.

2 Lanfr. [*Agnitionem veritatis*] Veritas ſecundum pietatem, id eſt, Chriſtianam religionem, eſt, creatorem creaturam factum, hominem de Virgine natum, mortuum reſurrexiſſe, noſſe.

3 (*Secundum pietatem*) Per quam habemus ſpem æternæ vitæ. Diceret quis, ſatis potes ſperare, & nihil conſequi: ad hoc reſpondet: *Quam promiſit Deus*. Iterum objicienti, ſpes aliquando fallit: adjungit: *qui non mentitur*.

4 (*Verbum ſuum*) Vitam æternam (quæ promiſſa & manifeſtata eſt) dicit eſſe Verbum Dei. *Ego ſum*, inquit, *via*, *& veritas*, *& vita*.

Dei: Tito [5] dilecto filio ſecundum (*determinat quomodo ſit filius*) communem fidem, gratia, & pax a Deo Patre, & Chriſto Jeſu Salvatore noſtro. Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut [6] ea quæ deſunt, corrigas, *ſuppleas*, & conſtituas per civitates Presbyteros, *Epiſcopos*, ſicut & ego diſpoſui tibi. Si quis [7] ſine crimine eſt, unius uxoris vir, filios habens fideles, non in accuſatione luxuriæ, aut non ſubditos. [8] Oportet enim Epiſcopum ſine crimine eſſe, ſicut Dei diſpenſatorem: non ſuperbum, [9] non iracundum, non vinolentum, *effectus iracundiæ*, non percuſſorem, non turpis lucri cupidum: ſed hoſpitalem, benignum, ſobrium, juſtum, ſanctum, continentem, amplectentem, *adimplentem opere*, eum qui ſecundum doctrinam eſt, fidelem ſermonem, *doctrinam ſcilicet Chriſtianam veracem*: ut potens ſit exhortari in doctrina ſana, *ſanante*, & eos, qui contradicunt, *inobedientes*, arguere. Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui, & ſeductores; (*Pſeudo, & incircumciſi quæſtiones deceptorie cæteris faciebant*) maxime qui de circumciſione ſunt: quos oportet redargui: qui univerſas domos, *familias*, ſubvertunt *a fide* docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. Dixit quidam ex illis [10] proprius ipſorum propheta: [11] Cretenſes ſemper mendaces, malæ beſtiæ, ventres pigri. Teſtimonium hoc *de Cretenſibus* verum eſt. Quam ob cauſam increpa illos dure, ut ſani ſint in fide, non intendentes Judaicis fabulis, & mandatis, *traditionibus*, hominum avertentium ſe a veritate, *volentium Judaizare, a cibis abſtinere; quod non decet; quia* [12] [13] [14] Omnia munda mundis: [15] coinquinatis autem, & infidelibus nihil eſt mundum, ſed inquinatæ ſunt eorum & mens, & conſcientia. Confitentur ſe noſſe Deum, factis autem negant: cum ſint abominati, *abjecti a Deo*, & incredibiles, & ad omne opus bonum reprobi.

CAPUT SECUNDUM.

TU autem loquere quæ decent ſanam doctrinam. *Admone*. Senes, ut ſobrii ſint pudici, prudentes, ſani in fide, in dilectione, in patientia: *admone* anus ſimiliter *ut ſint* in habitu ſancto, non criminatrices, non multo vino ſervientes, bene docentes: ut prudentiam doceant adoleſcentulas, ut viros ſuos ament, filios ſuos diligant, *ſe exhibeant*. prudentes, caſtas, ſobrias, domus curam habentes, benignas, ſubditas viris ſuis, ut non blaſphemetur verbum Dei. Juvenes ſimiliter hortare ut ſobrii ſint. In omnibus teipſum præbe exemplum bonorum operum, in doctrina, in integritate *vitæ*, in gravitate *morum* verbum ſanum, *ſit tuum* irreprehenſibile: ut is, qui ex adverſo eſt, *infidelis*, *vel diabolus*, vereatur, nihil habens malum dicere de nobis. *Admone*. Servos dominis ſuis ſubditos eſſe, in omnibus placentes, non contradicentes, non fraudantes, ſed in omnibus fidem bonam oſtendentes

5 (*Dilecto filio*) Qui eſt filius meus, non ſecundum carnem, ſed ſecundum Catholicam fidem, quam ei inſinuavi: Catholicum enim Græce, commune vel univerſale dicitur Latine.

6 AMBROS. [*Ea quæ deſunt*] Bene dixit quæ deſunt: nam pietatis ratio omnibus credita erat ab Apoſtolo.

Expoſ. in Evangel. Jo: tract. 41. t. 9. 7 AUGUST. [*Sine crimine eſt*] Crimen autem eſt peccatum grave, accuſatione & damnatione digniſſimum.

8 LANFR. [*Oportet Epiſcopum*] Hic aperte oſtendit presbyterorum nomine Epiſcopos ſuperius deſignatos fuiſſe.

9 AMBROS. [*Non iracundum*] Hoc eſt reminiſcentem iram, & per longi temporis ſpatia tenentem.

10 LANF. [*Proprius eorum Propheta*] Attende non ſolum Judæos, ſed & Gentes habuiſſe Prophetas.

11 [*Cretentes ſemper mendaces*] Tales eſſe eos confirmat auctor Epimenides Poeta Gentilis.

12 AMBROS. [*Omnia munda mundis*] Quæ ad eſcam facta ſunt, nihil in ſe immundum habent; ſi tamen quis eum munda conſcientia velit inſumere. Si quis autem per ſuam incredulitatem habet conſcientiam coinquinatam, nihil mundum poterit illi eſſe, qui talis eſt.

13 AUGUST. [*Omnia munda mundis*] Omnia munda mundis ſecundum naturam, in qua creata ſunt, non tamen omnia ſecundum ſignificationem munda primo populo Judæorum, nec nobis omnia vel propter ſalutem, vel propter conſuetudinem humanæ ſocietatis apta ſunt, ſed cum ſua cuique redduntur & naturalem ordinem ſervant, omnia munda ſunt mundis. Lib. 31. contr. Fauſt. c. 4. tom. 6.

14 LANF. [*Omnia munda*] Datur intelligi, quod ex mandatis ipſorum hominum, quidam cibi judicarentur immundi.

15 AUGUST. [*Coinquinatis*] Immundos dicit Apoſtolus quod carnaliter ſaperent; & infideles quod tempus gratiæ a legis tempore non diſcernerent, quibus ideo dicit nihil mundum; quia & his quæ * reſpuebantur, & his quæ ſumebant non ſancte, non juſte utebantur. Ibidem.

* *al.* reſpuebant.

res: [1] ut doctrinam Salvatoris noſtri Dei [2] ornent, *ornate habeant*, in omnibus *actis*, & *dictis*. *Eſt ne aliqua doctrina? eſt hæc qua dicit:* [3] Apparuit enim gratia Dei, & Salvatoris noſtri omnibus hominibus, erudiens nos, ut abnegantes [4] impietatem, & ſæcularia deſideria, ſobrie, & juſte, & pie vivamus in hoc ſæculo, expectantes beatam ſpem, & adventum [5] gloriæ magni Dei, & Salvatoris noſtri Jeſu Chriſti; qui dedit ſemetipſum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, & mundaret ſibi populum acceptabilem, ſectatorem bonorum operum. Hæc loquere, & exhortare, & argue cum omni imperio, *ita se habe*, *ut* [6] Nemo te contemnat.

CAPUT TERTIUM.

ADmone illos Principibus, & Poteſtatibus ſubditos eſſe, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos eſſe, neminem blaſphemare, non litigioſos eſſe, ſed modeſtos, omnem oſtendentes manſuetudinem ad omnes homines. [1] [2] Eramus enim aliquando & nos inſipientes, increduli, errantes, ſervientes deſideriis, & voluptatibus variis, in malitia, *rapina*, & invidia agentes, odibiles, *odio digni*, odientes invicem. Cum autem benignitas, & humanitas apparuit Salvatoris noſtri Dei, non ex operibus juſtitiæ, quæ fecimus nos, ſed ſecundum ſuam miſericordiam ſalvos nos fecit, [3] per lavacrum regenerationis, *vel lavacri regenerationem*, & renovationis, *renovationem*, Spiritus ſancti, quem effudit in nos abunde per Jeſum Chriſtum Salvatorem noſtrum: ut juſtificati gratia ipſius, hæredes ſimus ſecundum ſpem vitæ æternæ. Fidelis ſermo eſt, *quem dixi*: & [4] de his volo te [5] confirmare: ut curent, *ſcilicet eos, qui credunt Deo*, [6] bonis operibus præeſſe qui credunt Deo. Hæc ſunt bona, & utilia hominibus. Stultas autem quæſtiones, & [7] genealogias, & [8] contentiones, & pugnas legis devita: ſunt enim inutiles, & vanæ. Hæreticum hominem poſt unam & ſecundam correptionem devita: ſciens quia ſubverſus eſt, qui ejuſmodi eſt, & delinquit, cum ſit proprio [9] judicio condemnatus. Cum miſero ad te Arteman, aut Tychicum, feſtina ad me venire Nicopolim: ibi enim ſtatui hyemare. Zenam legiſperitum, & Apollo ſollicite præmitte, *Nicopolim ad miniſterium illorum*, ut nihil illis, *Arteman*, & *Tychico* deſit. Diſcant autem, *Arteman*, & *Tychicus*, & noſtri bonis operibus præeſſe ad uſus neceſſarios, *impendendo aliis ſimiliter*, ut non ſint infructuoſi. Salutant te, qui mecum ſunt omnes. Saluta eos, qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 LANFR. [*Ut doctrinam*] Hoc ad omnia ſuperiora refertur, ex eo loco, quo dicit; *ſenes ut ſobrii ſint*.

2 [*Ornent in omnibus*] Ornamentum doctoris eſt, honeſta vita diſcipulorum.

3 [*Apparuit enim omnibus*] Quaſi diceret: Doctrinam Chriſti ornare oportet omnis, cui gratia Dei, id eſt, remiſſio peccatorum & vita æterna in promptu eſt, omnibus ornantibus eam.

4 [*Impietatem*] id eſt, idololatriam & culturam dæmonum.

5 [*Gloriæ*] De hac gloria dicitur in Evangelio ſecundum Mattheum: *Filius enim hominis venturus eſt in gloria Patris ſui, cum Angelis ſuis*. Et eſt ordo, gloriæ Jeſu Chriſti magni, &c.

6 AMBROS. [*Nemo te*] Contemnat te nemo dicit. Si valde ſis aliquis ferox, arguas eum peccantem.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 AMBROS. [*Eramus enim*] Objiciebant vero ei quorundam impietatem, ob quam multi fidelium bonum exiſtimabant, ſi adverſus hujuſmodi litem exercerent.

2 LANF. [*Eramus enim*] Quaſi diceret. Nulli ſpernendi, etiam ſi inſipientes ſint & increduli; quia aliquando eis ſimiles fuimus, ſed per gratiam Dei ſalvati fuimus.

3 [*Per lavacrum*] Per baptiſmum dicit in quo regeneratur, & renovatur homo adveniente in eum Spiritu ſancto, per quem fit remiſſio peccatorum.

4 AMBROS. (*Et de his volo*) Neceſſarium utique, ut ipſe cum multa fiducia de his doceas, & conſilium des illis, qui crediderunt Deo; quatenus diligentiam convenientium adhibeant. Et omnia iſta ad illud reddidit, quod ſuperius dixerat commune eos principatibus & poteſtatibus ſubditos eſſe.

5 LANFR. (*Confirmare*) Ordo. Confirmare * ſed eos qui credunt Deo, ut curent, &c.

* ſ. ſcilicet.

6 (*Operibus*) Id eſt, ut ſtudeant majora operari, ſicut ſunt in majori loco conſtituti.

7 [*Genealogias*] Genealogias Chriſti aliter computabant quidam, quam Evangeliſtæ & Apoſtoli; quos vitandos potius, quam confutandos præcipit.

8 (*Contentiones*) Contentiones & pugnæ legis erant inter Judæos & Chriſtianos; illis ad literam, his ad ſpiritualem intelligentiam legem oportere intelligi contendentibus.

9 (*Judicio*) Proprio judicio ſe condemnat, qui errorem laudat, vituperat veritatem.

EPI.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI AD PHILEMONEM.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

Philemoni familiares literas facit pro Oneſimo ſervo ejus, ſcribens ei ab urbe Roma de carcere, per ipſum Oneſimum.

CAPUT PRIMUM.

PAULUS 1 vinctus Chriſti Jeſu, & Timotheus frater; 2 Philemoni
dilecto, & adjutori noſtro, & Appiæ *uxori* ſorori chariſſimæ, & Ar-
chippo *filio ejus* commilitoni noſtro, & Eccleſiæ, quæ in domo tua
eſt. Gratia vobis, & pax a Deo Patre noſtro, & Domino Jeſu
Chriſto. Gratias ago Deo meo, ſemper memoriam tui faciens in ora-
tionibus meis, audiens charitatem tuam, & fidem, quam habes in
Domino Jeſu, *quam charitatem habes* & 3 in omnes ſanctos: 4 ut communicatio fidei
tuæ evidens fiat, in agnitione omnis operis boni *patrati*, quod eſt in vobis, *vel no-
bis*, 5 in Chriſto Jeſu, *ad Chriſti honorem*. Gaudium enim (*alia ratione reddit gra-
tias*) magnum habui, & conſolationem in charitate, quia viſcera ſanctorum requie-
verunt per te, frater, *ſanctos refeciſti dando de ſuis*. Propter quod, *id eſt, chari-
tatem tuam*, 6 multam fiduciam habens in Chriſto Jeſu imperandi tibi quod ad rem
pertinet: propter charitatem magis obſecro, 7 cum ſis 8 talis, ut *ego* Paulus ſe-
nex, nunc autem & vinctus Jeſu Chriſti: obſecro te pro 9 me filio, quem genui,
baptizavi, in vinculis, 10 Oneſimo, qui tibi 11 aliquando inutilis (*temperative*) fuit,
nunc autem & mihi 12 & tibi utilis *erit*, quem remiſi tibi. Tu autem illum, ut
mea viſcera ſuſcipe. quem ego volueram mecum detinere, ut pro te mihi 13 mi-
niſtraret 14 in vinculis Evangelii: ſine conſilio autem tuo nihil volui facere, uti ne
velut,

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 AMBROS. (*Vinctus Jeſus Chriſti*) In præſenti negotio neque ſervum Chriſti, neque Apoſtolum ſe * dixiſſe, ſicut erat conſuetudo ſcribendi: nam de ſpiritualibus negotiis ſcribebat, & nunc de his quæ in poteſtate Philemonis erant. Et illud magis proponendum cenſuit quod valde ſuadere poterat; quia pro aliorum ſalute habebatur in vinculis.

* ſ. dixit

2 (*Philemoni*) Marito junxit uxorem, deinde filium Philemonis & Appiæ, nec cæteros qui pertinebant ad eos, fraudavit ſalutatione.

3 (*In omnes ſanctos*) Ex hoc illud cognoſcitur. Nam erga ſanctos charitas in operibus demonſtrata, affectum, quem erga Deum habes, comprobat. Unde & optime adjecit; *Ut communicatio fidei tuæ perfecta fiat in agnitione omnis boni*.

4 LANFR. (*Ut communicatio*) Id eſt, communicans fidei noſtræ fides tua.

5 [*In Chriſto*] Qui me Apoſtolum fecit.

6 AMBROS. (*Fiduciam multam*) Non dixit poteſtatem habeo præcipiendi, ſed fiduciam. Non dixit propter apoſtolatum, ſed propter charitatem, quam erga omnes habebat. Qui enim erga omnes ſanctos ſic liberalis eſt, nunquam hanc gratiam poſtulatam dare pigebit.

7 (*Cum ſis talis ut Paulus*) Omne quod ſummum bonum intelligi poterat, hoc erat in Paulo. Adjiciendo ſeniorem & vinctum, ad reverentiam eum invitavit.

8 LANFR. (*Talis*) Senex erat iſte ſicut Apoſtolus, & ideo non vult ſibi imperare, ſed obſecrare: ipſe enim ſuperius dixit: *Seniorem ne increpaveris, ſed obſecra ut patrem*.

9 AMBROS. (*Pro meo filio*) Bene primum dixit, * propoſitis ejus mutabilitatem; ac ſic poſuit nomen, eo quod ſciret non bene habere de illo Philemonem, propter priſtinam ejus mutabilitatem.

* ſ. propoſita ejus mutabilitate.

10 LANF. (*Oneſimo*) Oneſimus iſte ſervuus Philemonis erat, qui fugiens dominum ſuum, quædam furatus eſt: ſed veniens Romam ab Apoſtolo baptizatus eſt; quem remittens pro eo nunc rogat.

11 AMBROS. (*Aliquando*) Adjecto aliquando alium eſſe hunc oſtendit ab illo, qui dudum.

12 (*Et tibi*) In primis dixit, tibi, ut non videatur alienum ſervum ſubtrahere ab ejus Domino. Quod dixit, tibi, * contemplatio obſequii dixit; quod autem, mihi, ſecundum correptionem ejus dixit.

* ſ. contemplatione.

13 (*Miniſtraret*) Vult dicere; etiamſi hoc feciſſem, tuum lucrum erat, ut is mihi miniſtraret. Nam ſi ſervus tuus miniſtraret mihi mercedem utique tibi adquirebat. Nec dixit pro te, ſed pro tuo commodo.

14 LANF. (*In vinculis Evangelii*) Id eſt, quæ ſuſtineo propter Evangelium, quod prædico.

velut, *ut non*, ex neceſſitate, *exactorie*, bonum tuum eſſet, ſed voluntarium. Forſitan enim ideo diſceſſit ad horam a te, ut [15] [16] æternum, *hic*, *& in futurum fideliter* illum reciperes: jam non [17] ut ſervum, ſed pro ſervo chariſſimum fratrem, maxime, *valde*, mihi, quanto autem magis tibi, & [18] in carne *ſervus*, & in Domino? *in fide firma*. Si ergo (*adjurative*) habes me [19] ſocium, ſuſcipe illum ſicut me: ſi autem aliquid, *detrahendo res tuas*, nocuit tibi, aut debet; hoc mihi imputa. Ego Paulus ſcripſi mea manu: ego reddam, ut non dicam tibi, quod & teipſum mihi debes: [20] ita frater. Ego [21] te fruar in Domino: refice viſcera mea, *hunc* in Domino. Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi: ſciens quoniam & ſuper id, quod dico, (*vel liberum*, *vel aliud bonum*) facies. Simul autem & para mihi hoſpitium: nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis. *Veniam enim ad te*. Salutat te Epaphras concaptivus meus in Chriſto Jeſu, Marcus, Ariſtarchus, Demas, & Lucas adjutores mei. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.

15 (*Æternum*) Id eſt, æternaliter tecum futurum, ut non dicam tibi. Aſtute rogat ut quod ſervus ei debet, ſibi dimittat. Quaſi diceret; poſſem dicere quod non ſolum hoc, ſed & teipſum debes mihi, ſed nolo.

16 AMBROS. (*Æternum*) Evidens eſt quoniam in fugam verſus eſt arbitrii per pravitatem. Ex his vero quæ facta fuerant occaſione accepta, dixit eum receſſiſſe, ut melior fieret; præbebat enim firmitatem verborum ejus, exitus ipſius negotii. Unde non definitive, ſed dubitative dixit.

17 (*Ut ſervum*) Hoc eſt recipias eum non ſolum ſervile obſequium perſolventem.

18 (*In carne*) Statum hunc temporalem dixit, qui in præſentia habetur.

19 (*Socium*) Si, inquit, exiſtimas nobis omnia eſſe communia, recipe hunc, eo quod eum recepi.

20 (*Ita frater*) Pro adjuratione poſuit.

21 (*Te fruar*) Hoc eſt ſic videam te in omnibus illis, quæ ſecundum Deum ſunt, profectum habentem ſpiritualem, quod meum æſtimo eſſe lucrum.

EPI.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI
AD HEBRÆOS.

CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

IN primis dicendum eſt, cur Apoſtolus in hac Epiſtola ſcribenda non ſervaverit morem ſuum, ut vel vocabulum nominis ſui, vel ordinis deſcriberet dignitatem. Hæc cauſa eſt, quod ad eos ſcribens, qui ex circumciſione crediderant, quaſi Gentium Apoſtolus, & non Hebræorum; Sciens quoque eorum ſuperbiam, ſuamque humilitatem demonſtrans, meritum officii ſui noluit anteferre. Nam ſimili modo etiam & Joannes Apoſtolus propter humilitatem in Epiſtola ſua nomen ſuum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo Epiſtolam fertur Apoſtolus ad Hebræos conſcriptam Hebraica lingua miſiſſe. Cujus ſenſum, & ordinem retinens Lucas Evangeliſta poſt exceſſum Beati Pauli Apoſtoli Græco ſermone compoſuit.

CAPUT PRIMUM.

MUltifariam, [1] [2] [3] [4] multiſque modis *factis* olim Deus loquens Patribus in Prophetis, *per Prophetas:* noviſſime diebus iſtis [5] locutus eſt nobis [6] in filio, *per filium, in eo, quod homo*, quem conſtituit [7] hæredem univerſorum, (*quæ tunc per ipſum facta ſunt*) per quem fecit & ſæcula, *ſecundum quod Deus*. [8] Qui cum ſit ſplendor gloriæ, (*procedens a Patre, ut ſplendor a ſole, non tamen diverſus, ſed eandem habens ſubſtantiam*) & [9] figura, *veritas*, ſubſtantiæ ejus, portanſque, *regens*, omnia verbo virtutis ſuæ, *juſſu potanti*, [10] [11] purgationem peccatorum faciens, *non tamen portans peccata, ſed dejiciens*, [12] ſedet ad dexteram majeſtatis (*cum dexteram, nec ſiniſtram Deus habeat, æqualitatem ejus, & filii, dexteræ ſedem appellamus*) in excelſis: tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 LANFR. (*Multifariam, &c.*) Conſcios indignationis & iovidiæ eorum audito oomine Pauli Apoſtoli, ſolita ceſſat ſalutatione; etſi ideo ejus Epiſtola deoegatur, quia ejus oomioe non titulatur, nullius eſſe, ſimili ratiooe probatur.

2 (*Multifariam*) Ut de propheta cui præcepit
a Oſee 1.2.2. [a] uxorem accipere fornicariam. Et de illo cui
b Jere. 13. præcepit [b] ponere lumbare ſub lapide, & poſt
a. 7. quadraginta dies viſere, quod viſens invenit quia
c Ezech. 4. computruit. Et de illo cui præcepit [c] panem ſuum
d. 15. tegere humano fimo; ſed quia non poſſet comedi, poſt præcepit tegi bovioo.

3 (*Multifariam*) Id eſt, aliquando proſpera, aliquando adverſa prædicens: aliquando Prophetarum verbis, & aliquando eorum factis futura oſtendens.

4 AMBROS. (*Multiſque modis*) Tota ioteotio B. Apoſtoli in Epiſtola, Hebræos ad fidem Chriſti convocare, emioentiamque gratiæ, quæ per filium data eſt, a legalibus diſceroere verbis.

5 LANF. (*Locutus eſt nobis in Filio, &c.*) Commendato Filio, commendat novum Teſtamentum ab ipſo datum; & humiliatis Angelis, humiliatur per illos vetus datum.

6 AMBROS. (*In filio*) Quaſi diceret per Filium, ſicut in multis locis Epiſtolarum iovenitur præpoſitionibus indifferenter uti.

7 (*Heredem*) Hoc eſt Domioum totius mundi; nec jam portio Domioi tantum Jacob, & ſors ejus Iſrael, ſed ſicut io Pſalmo de eo legitur: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes, &c.*

8 (*Qui cum ſit ſplendor*) Ubique quidem religionis nobis eſt opus intellectus; maxime autem ubi de Deo aut loquimur, aut audimus. Oportet autem ubi ſermo deficit, vel cogitatio, glorificare oos Deum, quod talem Deum habemus, qui & iotellectum tranſcedit & cogitationis intuitum. Merito autem ſplendorem eum dicit, qui eſt lux mundi, lumen de lumine, inſinuaos nobis Patrem. Per ſplendorem autem unitatem declaravit eſſentiæ; & duas aperuit perſooas in gloria & ſplendore.

9 (*Figura ſubſtantiæ*) Hæc figura æqualitatis præbet judicium; & figuram dicit quod alio loco formam: *Qui cum in forma Dei eſſet*.

10 LANF. (*Purgationem*) * Aperte Patrem * aperit, vel
exhibendo humanitatem, quam aſſumpſit pro apud.
nobis.

11 AMBROS. (*Purgationem*) Ad humilia incarnationis deſcendit dicens: purgationem peccatorum faciens per paſſionem.

12 (*Sedet*) De reſurrectione & aſcenſione ejus nos inſtruit. Per dexteram autem magnitudinem demonſtravit hooris.

Digitized by Google

velut, *ut non*, ex neceſſitate, *exactorie*, bonum tuum eſſet, ſed voluntarium. Forſitan enim ideo diſceſſit ad horam a te, ut [15] [16] æternum, *hic*, *& in futurum fideliter* illum reciperes: jam non [17] ut ſervum, ſed pro ſervo chariſſimum fratrem, maxime, *valde*, mihi, quanto autem magis tibi, & [18] in carne *ſervus*, & in Domino? *in fide firma*. Si ergo (*adjurative*) habes me [19] ſocium, ſuſcipe illum ſicut me: ſi autem aliquid, *detrahendo res tuas*, nocuit tibi, aut debet; hoc mihi imputa. Ego Paulus ſcripſi mea manu: ego reddam, ut non dicam tibi, quod & teipſum mihi debes: [20] ita frater. Ego [21] te fruar in Domino: refice viſcera mea, *hunc* in Domino. Confidens in obedientia tua ſcripſi tibi: ſciens quoniam & ſuper id, quod dico, (*vel liberum*, *vel aliud bonum*) facies. Simul autem & para mihi hoſpitium: nam ſpero per orationes veſtras donari me vobis. *Veniam enim ad te*. Salutat te Epaphras concaptivus meus in Chriſto Jeſu, Marcus, Ariſtarchus, Demas, & Lucas adjutores mei. Gratia Domini noſtri Jeſu Chriſti cum ſpiritu veſtro. Amen.

15 (*Æternum*) Id eſt, æternaliter tecum futurum, ut non dicam tibi. Aſtute rogat ut quod ſervus ei debet, ſibi dimittat. Quaſi diceret; poſſem dicere quod non ſolum hoc, ſed & teipſum debes mihi, ſed nolo.

16 AMBROS. (*Æternum*) Evidens eſt quoniam in fugam verſus eſt arbitrii per pravitatem. Ex his vero quæ facta fuerant occaſione accepta, dixit eum receſſiſſe, ut melior fieret; præbebat enim firmitatem verborum ejus, exitus ipſius negotii. Unde nec definitive, ſed dubitative dixit.

17 (*Ut ſervum*) Hoc eſt recipias eum non ſolum ſervile obſequium perſolventem.

18 (*In carne*) Statum hunc temporalem dixit, qui in præſentia habetur.

19 (*Socium*) Si, inquit, exiſtimas nobis omnia eſſe communia, recipe hunc, eo quod eum recepi.

20 (*Ita frater*) Pro adjuratione poſuit.

21 (*Te fruar*) Hoc eſt ſic videam te in omnibus illis, quæ ſecundum Deum ſunt, profectum habentem ſpiritualem, quod meum æſtimo eſſe lucrum.

EPI.

EPISTOLA B. PAULI APOSTOLI
AD HEBRÆOS.
CUM INTERJECTIS B. LANFRANCI GLOSSULIS.

ARGUMENTUM.

IN primis dicendum eſt, cur Apoſtolus in hac Epiſtola ſcribenda non ſervaverit morem ſuum, ut vel vocabulum nominis ſui, vel ordinis deſcriberet dignitatem. Hæc cauſa eſt, quod ad eos ſcribens, qui ex circumciſione crediderant, quaſi Gentium Apoſtolus, & non Hebræorum; Sciens quoque eorum ſuperbiam, ſuamque humilitatem demonſtrans, meritum officii ſui noluit anteferre. Nam ſimili modo etiam & Joannes Apoſtolus propter humilitatem in Epiſtola ſua nomen ſuum eadem ratione non prætulit. Hanc ergo Epiſtolam fertur Apoſtolus ad Hebræos conſcriptam Hebraica lingua miſiſſe. Cujus ſenſum, & ordinem retinens Lucas Evangeliſta poſt exceſſum Beati Pauli Apoſtoli Græco ſermone compoſuit.

CAPUT PRIMUM.

MUltifariam, [1] [2] [3] [4] multiſque modis *factis* olim Deus loquens Patribus in Prophetis, *per Prophetas:* noviſſime diebus iſtis [5] locutus eſt nobis [6] in filio, *per filium, in eo, quod homo*, quem conſtituit [7] hæredem univerſorum, (*quæ tunc per ipſum facta ſunt*) per quem fecit & ſæcula, *ſecundum quod Deus*. [8] Qui cum ſit ſplendor gloriæ, (*procedens a Patre, ut ſplendor a ſole, non tamen diverſus, ſed eandem habens ſubſtantiam*) & [9] figura, *veritas*, ſubſtantiæ ejus, portanſque, *regens*, omnia verbo virtutis ſuæ, *juſſu potanti*, [10] [11] purgationem peccatorum faciens, *non tamen portans peccata, ſed dejiciens*, [12] ſedet ad dexteram majeſtatis (*cum dexteram, nec ſiniſtram Deus habeat, æqualitatem ejus, & filii, dexteræ ſedem appellamus*) in excelſis: tanto melior Angelis effectus, quanto differentius præ illis nomen

COMMENTARIUS IN CAPUT I.

1 LANFR. (*Multifariam, &c.*) Conſcius indignationis & invidiæ eorum audito nomine Pauli Apoſtoli, ſolita ceſſat ſalutatione; etſi ideo ejus Epiſtola denegatur, quia ejus nomine non titulatur, nullius eſſe, ſimili ratione probatur.

2 (*Multifariam*) Ut de propheta cui præcepit
a Oſee 1. a. 2. a uxorem accipere fornicariam. Et de illo cui
b Jere. 13. a. 7. præcepit b ponere lumbare ſub lapide, & poſt quadraginta dies viſere, quod viſens invenit quia
c Ezech. 4. d. 15. computruit. Et de illo cui præcepit c panem ſuum tegere humano fimo; ſed quia non poſſet comedi, poſt præcepit tegi bovino.

3 (*Multifariam*) Id eſt, aliquando proſpera, aliquando adverſa prædicens: aliquando Prophetarum verbis, & aliquando eorum factis futura oſtendens.

4 AMBROS. (*Multiſque modis*) Tota intentio B. Apoſtoli in Epiſtola, Hebræos ad fidem Chriſti convocare, eminentiamque gratiæ, quæ per filium data eſt, a legalibus diſcernere verbis.

5 LANF. (*Locutus eſt nobis in Filio, &c.*) Commendato Filio, commendat novum Teſtamentum ab ipſo datum; & humiliatis Angelis, humiliatur per illos vetus datum.

6 AMBROS. (*In filio*) Quaſi diceret per Filium, ſicut in multis locis Epiſtolarum invenitur præpoſitionibus indifferenter uti.

7 (*Heredem*) Hoc eſt Dominum totius mundi; nec jam portio Domini tantum Jacob, & ſors ejus Iſrael, ſed ſicut in Pſalmo de eo legitur: *Poſtula a me, & dabo tibi gentes, &c.*

8 (*Qui cum ſit ſplendor*) Ubique quidem religionis nobis eſt opus intellectus; maxime autem ubi de Deo aut loquimur, aut audimus. Oportet autem ubi ſermo deficit, vel cogitatio, glorificare nos Deum, quod talem Deum habemus, qui & intellectum tranſcedit & cogitationis intuitum. Merito autem ſplendorem eum dicit, qui eſt lux mundi, lumen de lumine, inſinuans nobis Patrem. Per ſplendorem autem unitatem declaravit eſſentiæ; & duas aperuit perſonas in gloria & ſplendore.

9 (*Figura ſubſtantiæ*) Hæc figura æqualitatis præbet judicium; & figuram dicit quod alio loco formam: *Qui cum in forma Dei eſſet*.

10 LANF. (*Purgationem*) * Aperte Patrem * apruit, vel apud.
exhibendo humanitatem, quam aſſumpſit pro nobis.

11 AMBROS. (*Purgationem*) Ad humilia incarnationis deſcendit dicens: purgationem peccatorum faciens per paſſionem.

12 (*Sedet*) De reſurrectione & aſcenſione ejus nos inſtruit. Per dexteram autem magnitudinem demonſtravit honoris.

Digitized by Google

men hæreditavit. Cui enim dixit aliquando Angelorum: Filius meus es tu, ego [13] [14] hodie, *in æternum*, genui te? *Nulli itaque*. Et rurſum, *cui Angelorum dixit:* Ego ero illi in patrem, & ipſe erit mihi in filium? [15] Et cum iterum *Pater* [16] introducit, *introducere diſponit, id eſt, incarnari*, primogenitum in orbem terræ, dicit: [17] Et adorent eum omnes Angeli Dei. Et [18] ad Angelos, *de Angelis*, quidem dicit: Qui facit Angelos (*dum ſunt miſſi*) ſuos, ſpiritus, & miniſtros ſuos, (*dum aſſiſtunt Deo*) flammam ignis. Ad filium autem: *per Prophetam*, [19] [20] Thronus tuus Deus *Fili*, in ſæculum ſæculi: virga æquitatis, [21] virga regni tui. [22] Dilexiſti juſtitiam, & odiſti iniquitatem: (*item dignior eſt, quia majori dono Spiritus ſancti unctus eſt, quam alii ſancti; nam ſcriptura dicit:*) [23] Propterea unxit te *o* Deus, Deus tuus, oleo exultationis, *ſpirituali gratia, quæ lætificat*, præ [24] participibus tuis, *plus aliis ſanctis:* Et, tu *Fili*, [25] in principio (*ne videretur poſterior: vel tu Pater in Filio, qui eſt principium*) Domine terram fundaſti: & opera manum tuarum, *Filii, qui eſt manus Patris, vel ad literam*, ſunt cœli. [26] Ipſi peribunt, *mutabuntur*, tu autem permanebis, & omnes ut veſtimentum veteraſcent: Et velut amictum mutabis eos, & mutabuntur: tu autem idem ipſe es, & anni tui non deficient. (*Item probat, quia dignior eſt, ut ſupra.*) Ad quem autem Angelorum dixit aliquando: Sede a dextris meis, quoaduſque ponam inimicos tuos ſcabellum pedum tuorum? [27] Nonne omnes, ſunt [28] adminiſtratorii ſpiritus, in miniſterium miſſi propter eos, *fideles*, qui hæreditatem capiunt ſalutis?

CAPUT SECUNDUM.

PRopterea [1] [2] abundantius oportet obſervare nos ea, quæ audivimus, *Ergo quia dignior Angelis, dignius eſt præceptum, quam vetus datum per Angelos; & quia dignius eſt, oportet nos illud ſervare*, ne forte [3] pereffluamus, *evaneſcamus opere in fide*.

13 Lanfr. (*Ego hodie*) Id eſt, in hac æternitate; nec melius potuit exprimi æternitas, quæ continuaverit.

14 (*Ego hodie genui te, &c.*) Probatur filius eſſe, nam ipſe eſt Pater, quia ipſe dicit, quod eſt *Ero illi in Patrem, & ipſe erit, &c.*

15 (*Et cum iterum*) Ordo, Et cum introducit, &c. Iterum dicit.

16 (*Introducit primogenitum, &c.*) Item probatur quia dignior eſt Angelis, nam adoratus ab eis; & omnis qui adoratur, dignior eſt adorante. Deinde etiam probatur ipſos eſſe indigniores, qui miniſtrant ei; & hoc ab auctoritate; quod eſt, *& ad Angelos, &c.* Et, *qui facit Angelos, &c.*

17 (*Et adorent* Incarnatum Verbum adorare admonendi erant Angeli, in ipſa divinitate admonitionis non indigebant.

18 (*Ad Angelos*) Ordo. Qui facit ſpiritus ſuos Angelos; & flammam ignis ſuos miniſtros.

19 (*Thronus tuus Deus*) Item probatur dignior, nam Thronus, id eſt, ſedes ejus & ſceptrum ejus manet in æternum; quod non Angelorum.

20 Ambros. (*Thronus tuus*) Thronus Dei ad judicium pertinet futurum: in ſæculum ſæculi ait; quia noviſſimum judicium æterna diſcretione ſtabit.

21 (*Virga regni*) Hæc virga fortitudo eſt invicta, æquitas rectiſſima, inflexibilis diſciplina.

22 (*Dilexiſti*) Ipſa eſt virga recta, amare æquitatem, odiſſe iniquitatem.

23 (*Propterea*) Unctus Chriſtus & regem ſignificat, & ſacerdotem; ſed illa natura unctus dicitur, qua natus & paſſus; quod dicit Deus, præconium magnæ dilectionis oſtendit. Oleum lætitiæ eſt, peccati maculam non habere; unde conſcientia exhilaratur, quando nulla aſperitatis recordatione mordetur.

24 (*Participibus*) Filiis hominum dicit.

25 (*In principio, Domine*) Poſt humanitatis excellentiam, iterum ad æternitatem filii ſe convertit.

26 (*Ipſi peribunt*) Pereunt ab eo quod ſunt, dum immutantur in melius.

(* *Quoaduſque ponam inimicos tuos*) Per pedes Domini ſtabilitas æterna ſignificatur; ubi tamquam veſtigiis poſitus, omnipotentiæ virtute conſiſtit: his pedibus conſtat eſſe ſubdendos, qui vitiis derelictis ejus prædicationibus inclinantur. Donec vero non hic finem temporis, ſed æternitatem demonſtrat. * *al.* Donec

27 (*Nonne omnes*) Filius ſolus ſalvat; iſti ſaluti prædeſtinatorum deſerviunt: nam Angelum ad Mariam legimus miſſum: paſtoribus etiam & mulieribus in reſurrectione Angeli apparuerunt.

28 Lanfr. (*Adminiſtratorii ſpiritus*) Probato filium eſſe digniorem, probat quoque Angelos eſſe indigniores; ſunt enim ei & hominibus adminiſtrantes.

COMMENTARIUS IN CAPUT II.

1 LAnfr. (*Propterea*) Quia tantam curam habuit & habet Deus, ut & filium ſuum pro nobis fecit incarnari; & Angelos ſuos in miniſterium noſtrum quotidie invitat.

2 Ambros. (*Abundantius*) Hoc eſt amplius quam in lege ſolebamus audire.

3 Lanfr. (*Ne forte pereffluamus*) Ne pejus puniamur, ideo quod cognovimus, notum poſtpoſuimus. Vel quia jam ea parte decidimus, ne ex toto decidamus.

fide. Si enim qui per Angelos dictus eſt [4] [5] ſermo, factus eſt firmus, & omnis prævaricatio, & inobedientia *veteris legis* accepit juſtam mercedis retributionem: quomodo, *nullatenus*, nos effugiemus, ſi tantam [6] neglexerimus ſalutem? *novi Teſtamenti ſcilicet, non tantum ſermonem.* [7] Quæ *ſalus* cum initium accepiſſet (*humilitatis gratia dicit in nobis, non ut in ipſo confirmaretur, dixerat enim non ab eis accepiſſe.*) enarrari per Dominum *Chriſtum* ab eis, *Apoſtolis*, qui audierunt, in nos confirmata eſt, conteſtante Deo, *teſtimonium perhibente verborum* ſignis, & portentis, & variis virtutibus, & Spiritus ſancti *ſpiritualium gratiarum* diſtributionibus *diviſis* ſecundum ſuam voluntatem. Non enim [8] Angelis ſubjecit Deus [9] orbem terræ futurum, de quo loquimur. (*Probatur quia dignior; quia Pater ſubjecit ei orbem træ, nam omnia, quia Pſalmiſta dicit, quod teſtatus eſt, &c.*) [10] Teſtatus eſt autem in quodam loco quis, *vel de quo loquimur teſtatus eſt quidam*, dicens: Quid eſt homo, quod memor es ejus, aut [11] filius hominis quoniam viſitas eum? Minuiſti eum paulominus [12] ab Angelis: gloria & honore coronaſti eum: & conſtituiſti eum (*omnia ei ſubjecta ſunt, quia ipſe ſuper omnia conſtitutus eſt*) ſuper opera manuum tuarum. Omnia ſubjeciſti ſub pedibus ejus. In eo enim (*omnia ſubjecit, nam nihil dimiſit, a contrario*) quod omnia ei ſubjecit, nihil dimiſi non ſubjectum *& ita orbem ſubjecit* ei. *Probatur quod dixit, futurum eſt de quo loquimur.* Nunc autem necdum videmus *præſenti ſpeculatione* omnia ſubjecta ei. [13] Eum autem, qui modico quam Angeli minoratus eſt, videmus Jeſum, propter paſſionem [14] [15] mortis, gloria *reſurgendo* & honore coronatum: [16] ut gratia Dei, *id eſt, ipſe Chriſtus, vel per gratiam*, [17] pro omnibus guſtaret mortem, *proprie guſtavit*. [18] Decebat enim eum, *Patrem* propter quem omnia, *pro cujus laude* & per quem omnia *facta*, qui multos filios in gloriam *per prædeſtinationem* adduxerat, authorem *Chriſtum* ſalutis eorum per paſſionem conſummare. Qui enim ſanctificat *Chriſtus*, & qui ſanctificantur *homines*, [19] [20] ex uno *Patre* omnes. Propter quam cauſam, *quia ab uno ſunt*, non confunditur, *erubeſcit*, [21] fratres eos vocare, dicens: Nunciabo nomen tuum fra-

tribus

4 [*Sermo factus*] Veteris teſtamenti legem dicit, quæ per Angelos data eſt Moyſi. Non enim Deus per propriam ſubſtantiam loquebatur; ſed Angeli in perſona Dei.

5 [*Sermo factus eſt firmus*] Oportet nos ſervare ſermonem ejus; nam firmus eſt: firmus enim factus eſt ſermo datus per Angelos. Oportet nos ſervare, & ſi non ſervaverimus, puniemur; nam qui non ſervaverunt legem datam, per Angelos puniti fuerunt.

6 AMBROS. [*Neglexerimus*] Per hoc ſignificat quia non erat tanta ſalus in veteri Teſtamento: illa enim temporalis, hæc perpetua.

7 LANF. [*Quæ cum initium*] Diceret quis, quis nobis annuntiavit illam ſalutem? Reſpondet: *Quæ cum initium, &c.*

8 [*Angelis*] Adhuc perſiſtit in eodem, volens probare differentius præ Angelis Chriſtum habere nomen.

9 [*Orbem*] Orbem terræ hic intelligit univerſitatem omnis creaturæ in futuro ſæculo; de qua terra alias dicitur: *Portio mea in terra viventium.*

10 AMBROS. [*Teſtatus eſt*] Cur nomen Prophetæ non poſuit? Exiſtimo non abſcondentis affectu, ſed oſtendentis multam eos habere ſcientiam ſcripturarum.

11 [*Filius hominis*] Viſitavit cum Verbum caro factum eſt, & habitavit in nobis. Nam viſitare dicitur, quando medicus ad infirmos ingreditur.

12 [*Ab Angelis*] Bene autem dixit; *paulo minus ab Angelis*: quia etſi corpus mortale aſſumpſit, tamen peccatum non habuit.

13 LANF. [*Eum autem*] Ordo. Eum autem Jeſum qui modico quam Angelis minoratus eſt propter paſſionem mortis; ut gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem; videmus gloria & honore coronatum: & eſt hyperbaton, id eſt, ordo confuſus; qua figura frequentius utitur in Epiſtola hac.

14 [*Mortis*] Quaſi aliquis diceret, an Deus Pater morti tradidit Filium ſuum? Ita, inquit, *Qui enim ſanctificat, & qui, &c.*

15 [*Mortis, gloria*] Id eſt, mortis ita ſuſceptæ, ut pro ſalute hominum guſtaret mortem, hoc eſt eni jungitur, *Ut gratia Dei pro omnibus guſtaret mortem*: alioquin niſi guſtaret pro omnium ſalute mortem, caſſa eſſet & irrita.

16 AMBROS. [*Ut gratia Dei*] Ipſum gratiam nominat, qui pro omnium ſalute guſtavit mortem: proprie guſtavit, quia brevi tempore in illa fuit. Gloria coronatus eſt in reſurrectione; honore in confeſſione paternæ majeſtatis.

17 LANFR. [*Pro omnibus guſtaret mortem*] Ideo guſtavit, nam decebat. Decebat Deum, & potuit per Chriſtum conſummare, id eſt, ſalvare nos; quia Chriſtus & nos ab illo ſumus; quod eſt, *Qui enim, &c.*

18 [*Decebat*] Decebat enim, inquit, Deum Patrem, ut per mortem conſummaret Chriſtum auctorem ſalutis humanæ. Cur autem decuerit multis cauſis prætermiſſis, duas paulo poſt dicit; *Ut per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis principatum, id eſt, diabolum: & liberaret, &c.*

19 [*Ex uno omnes*] Id eſt, ex unius patris diſpoſitione pendent.

20 AMBROS. [*Ex uno omnes*] Unus enim eſt Deus, a quo omnia; ſed ille aliter, aliter nos: ille quaſi proprius filius, nos adoptivi.

21 [*Fratres eos*] In eo quod dicit non erubeſcit fratres vocare, oſtendit non naturæ eſſe fraternitatem noſtram; ſed miſericordiæ ejus & humilitatis multæ.

tribus meis: in medio Eccleſiæ laudabo te. Et iterum: (*probatur, quia ab eo pendet*). [22] Ego ero fidens in eum. Et iterum: (*quia ipſe Epiſcopus, & ſibi ſubditi pendent ab illo*) Ecce ego, [23] [24] & pueri mei, quos dedit mihi Deus. [25] [26] Quia ergo pueri communicaverunt carni & ſanguini, *id eſt, ſunt veri homines*, & ipſe ſimiliter participavit *factus homo verus* eiſdem, *carni & ſanguini*: ut per mortem deſtrueret eum, qui habebat mortis imperium, id eſt, diabolum: (*cujus imperium mortificabat*) [27] & liberaret eos, qui [28] timore mortis per totam vitam [29] obnoxii erant *legis* ſervituti. [30] [31] Nuſquam enim Angelos, *Angelicam naturam*, apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit; *ſed humanam naturam*. [32] Unde (*quia ſemen Abrahæ apprehendit; vel quia participavit carni, & ſanguini*) debuit per omnia *fragilitatum* fratribus ſimilari, [33] ut *expertus in ſe hominis miſeriam* miſericors fieret, & fidelis Pontifex ad Deum, [34] ut repropitiaret, *condonaret*, delicta populi, *quod poteſt: ideo ſimilari*. In eo enim [35] [36] in quo (*in carne*) paſſus eſt ipſe, & tentatus, potens eſt, *modo accepta incorruptibilitate*, & eis, qui tentantur, auxiliari.

CAPUT TERTIUM.

VNde. [1] (*quia potens auxiliari*) [2] fratres ſancti, vocationis cæleſtis participes, [3] conſiderate, *cognoſcite*, *honorate*, Apoſtolum, & Pontificem confeſſionis *fidei noſtræ* Jeſum; [4] qui fidelis eſt ei, qui fecit illum, ſicut & Moyſes in omni domo ejus *populo Judæorum*. [5] Amplioris enim gloriæ iſte præ Moyſe dignus eſt habitus, (*exponit*) [6] quanto ampliorem honorem habet domus, qui fabricavit illam, *quam ſer-*

22 [*Ego ero*] De ſuſcepto homine hoc eſt dictum.

23 [*Et pueri mei*] Pueros propter innocentiam nominavit, de quibus ait Dominus in Evangelio: *Sinite parvulos venire ad me.*

Marc. 10. b. 14. 24 Lanfr. [*Pueri*] Pueros vocat fideles, ſicut in Evangelio: *Pueri nunquid pulmentarium habetis.* Et alias: *Niſi efficiamini ſicut puer iſte.* Et Apoſtolus: *Malitia parvuli eſtote.*

Joan. 6. a. 9 Luc. 18. c. 16 1. Cor. 14. d. 20.

25 [*Quia ergo pueri communicaverunt, &c.*] Quia dederat Pater homines illi futuros honori, & illi futuri ſui, carne & ſanguine compacti erant, placuit Chriſto homo fieri.

26 Ambros. [*Quia ergo pueri*] Ut haberet unde guſtaret mortem pro puerorum ſalute.

27 Lanfr. [*Et liberaret eos*] Homines liberavit; quod probat a contrario; non enim Angelos, nam ſi Angelos liberaret angelicam naturam aſſumeret, ſed nuſquam Angelorum naturam apprehendit, ergo, &c.

20 [*Timore mortis*] Fideles dicit, qui timore mortis, ſeu corporis, ſeu animæ, per totam vitam obſervabant legem: quos liberavit Chriſtus, ſeu ab inferno, ſeu ab importabili jugo legis.

29 Ambros. [*Obnoxii erant*] Servi ſi quidem omnes fuerant mortis; quia mortem timebant.

30 Lanf. [*Nuſquam enim*] Probat ſuperiorem cauſam; quia ideo homo factus eſt Deus, ut mori potuiſſet: niſi enim pro humana ſalute mori diſponeret, apparere volens hominibus, non hominem, ſed Angelum, in quo loqueretur, aſſumeret.

31 Ambros. [*Nuſquam enim Angelos*] Quia dixerat, *Quoniam pueri communicaverunt carni & ſanguini, & ipſe ſimiliter participavit eiſdem*: ideo, inquit, *nuſquam Angelos apprehendit, ſed ſemen Abrahæ apprehendit*. Quare dixit apprehendit? Quia nos quaſi recedentes ab eo, & longe fugientes inſecutos apprehendit; & in unam perſonam noſtræ fragilitatis naturam ſibi contemperavit.

32 [*Unde debuit*] Non itaque alia fuit cauſa illi per omnia fratribus aſſimilari, niſi ut fidelis Pontifex in nobis, noſtriſque propitiaret peccatis.

33 Lanf. [*Miſericors*] Revera non vocatur miſericors niſi homo: miſericors a miſero corde dicitur: ſic B. Gregorius in moralibus.

34 (*Ut repropitiaret*) Probat quod poteſt condonare delicta, id eſt, auxiliari num per divinitatem, & per carnem? Per divinitatem, quia etiam per carnem.

35 Ambros. [*In eo in quo paſſus eſt*] In eo, id eſt, in homine in quo paſſus eſt, potens eſt tentatos adjuvare, ne vincantur; quia tentationes noſtras, ſicut homo in ſeipſo per experimentum cognovit.

36 Lanf. [*In quo paſſus eſt*] In carne paſſus eſt & tentatus eſt, & in carne tentatis auxiliari poteſt.

COMMENTARIUS IN CAPUT III.

1 LAnf. (*Unde fratres, &c.*) Superius monſtravit Chriſtum digniorem Angelis; nunc monſtrat digniorem & Moyſe; ut veteri novum præferat teſtamentum.

2 Ambros. (*Fratres ſancti*) Animos eorum vult erigere ad excellentiam promiſſionum Dei, nominans eos fratres chariſſimos ad cœleſtia vocatos.

3 (*Conſiderate Apoſtolum*) Id eſt, cognoſcite

* ſ. fidelis. quis eſt Jeſus Sacerdos & * aliquis, & non habens opus alia conſolatione.

4 (*Qui fidelis*) Aſſerit eum fidelem, id eſt, devotum defendentem ea quæ ſunt ejus, non permittentem corrumpi.

5 Lanfr. (*Amplioris enim eſt; &c.*) Dignior eſt, nam amplioris gloriæ eſt, ſiquidem creator eſt, & Moyſes creatura: omnis creator amplioris gloriæ eſt, quam creatura: nam fabricans domum, majoris honoris eſt, quam domus.

6 (*Quanto ampliorem, &c.*) Probat quia debent conſiderare, id eſt, honorare Chriſtum, quia amplioris dignitatis eſt, quam Moyſes; & hoc a ſimili, & a pari.

ſerviens in ea. Omnis namque domus ſabricatur ab aliquo: qui autem omnia crea-
vit, Deus eſt. [7] Et Moyſes quidem fidelis erat in tota domo ejus tamquam fa-
mulus, in teſtimonium eorum *dicendo* quæ dicenda erant: Chriſtus vero tamquam
filius in domo ſua: quæ domus ſumus nos, [8] ſi [9] fiduciam, & gloriam ſpei uſque
ad finem, firmam retineamus. [10] Quapropter ſicut dicit Spiritus ſanctus: Hodie ſi
vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra, ſicut in exacerbatione *obdura-
verunt patres*, ſecundum diem, *in tempore*, tentationis in deſerto, ubi tentaverunt
me patres veſtri; probaverunt *me*, & viderunt opera mea *ſicut Dei* quadraginta an-
nis: propter quod, *quia tentaverunt*, infenſus ſui generationi huic, & dixi: ſemper,
nam aſſidue, errant corde. Ipſi autem non cognoverunt vias meas, *præcepta mea*,
ſicut juravi in ira mea: ſi (*apoſiopêſis*) introibunt, *non introibit quiſquam*, in re-
quiem meam. Videte fratres, *ne ſitis increduli*, ne forte ſit in aliquo veſtrum cor
malum, incredulitatis, diſcedendi a Deo vivo: ſed adhortamini vos metipſos per ſin-
gulos dies, donec hodie (*in præſenti dum licet*) cognominatur, ut non obduretur quis
ex vobis [11] fallacia peccati. (*Cauſa cur non debeamus obdurari*) [12] Participes enim
Chriſti, *ut membra capitis*, effecti ſumus: [13] ſi tamen [14] initium ſubſtantiæ ejus,
fidei quando ſubſiſtimus, uſque ad finem firmum retineamus. Dum dicitur: Hodie:
in præſenti, ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra, quemadmodum
obduraverunt patres veſtri in illa exacerbatione. *Reſponſio*. Quidam enim audientes,
exacerbaverunt, ſed non univerſi qui profecti ſunt ab Ægypto per Moyſen. Qui-
bus autem infenſus eſt quadraginta annis? Nonne illis, qui peccaverunt, quorum
cadavera proſtrata ſunt in deſerto? Quibus autem juravit non introire in requiem
ipſius, *vel terram promiſſionis*, niſi illis, qui increduli fuerunt? Et videmus, quia
non potuerunt introire propter incredulitatem.

CAPUT QUARTUM.

Timeamus ergo (*a ſimili*) *ergo nec nos intrabimus exiſtentes increduli*, *ergo ti-
meamus*, ne forte relicta pollicitatione *fidei* introeundi in requiem ejus, *id eſt*,
æternam requiem, exiſtimetur aliquis ex vobis deeſſe. *Cur timeremus? Illis tantum
nuntiatum eſt*. Etenim & nobis nuntiatum eſt, quemadmodum & illis: ſed non pro-
fuit illis ſermo auditus, non admiſtus, *creditus*, fidei ex iis quæ audierunt. Ingre-
diemur enim (*nuntiatum eſt nobis, nam ingrediemur; vel ſed nobis, qui credidimus,
ingrediemur*) in requiem *ejus*, qui credidimus: quemadmodum dixit: (*probat quod
non profuit, nam non intrabunt in requiem*) Sicut juravi in ira mea: ſi introibunt
(*apoſiopeſis*) in requiem meam, *terram promiſſionis*: [1] & quidem operibus ab in-
ſtitutione mundi perfectis. Dixit enim in quodam loco de die ſeptima ſic: [2] Et re-
quievit Deus die ſeptima ab omnibus operibus ſuis, Et in iſto rurſum: Si introi-
bunt in requiem meam. [3] Quoniam ergo ſupereſt introire quoſdam in illam, & ii,
qui-

7 (*Et Moyſes quidem*) Probat quia dignior eſt Chriſtus Moyſe: Omnis enim filius dignior eſt in domo patris, & ſua, quam famulus.

8 (*Si fiduciam*) Id eſt, fidem & bonam operationem, per quas ſpem habemus.

9 (*Si fiduciam & gloriam, &c.*) Ergo ut ejus domus ſimus, fidem habere debemus, igitur non debemus eſſe increduli; quod eſt, *videte fratres*; poteſt enim illuc uſque pendere ſententia.

10 (*Quapropter, ſicut dicit, &c.*) Quaſi dicat: Ergo quia tantæ dignitatis eſt, lator novi Teſtamenti, non habeamus cor obduratum, ſed illius præceptis adquieſcamus.

11 (*Fallacia peccati*) Peccatum vocat diabolum, vel incredulitatem, quo vel qua fallantur infideles, ne credant quod credendum eſt.

12 Ambros. (*Participes enim Chriſti*) Id eſt, unus effecti ſumus cum illo; ſi quidem ipſe caput eſt, & nos membra.

13 (*Si tamen initium*) Quid eſt initium ſubſtantiæ? Fidem ſignificat, per quam ſubſiſtimus, & Deo nati ſumus in filios.

14 Lanfr. (*Initium ſubſtantiæ*) Subſtantiam vocat fidem; quia ipſa velut fundamentum bonis operibus ſubſtat, id eſt, jacet.

COMMENTARIUS IN CAPUT IV.

1 Lanfr. (*Et quidem operibus*) Probat duas eſſe requies, unam terrenam, quæ promiſſa eſt Judæis; aliam cæleſtem quæ promittitur nobis. Et eſt reſponſio, quaſi aliquis diceret: Quare dixiſti ingredimur in requiem, cum in nullam promiſſionis terram intrare nobis non tantopere utile ſit; Duæ, inquit, requies ſunt.

2 (*Et requievit*) Hæc eſt requies, quæ promittitur ſanctis, videlicet cæleſtis, ineffabilis Dei ſuavitas.

3 [*Quoniam ergo ſupereſt*) Quia quidam, inquit, intraturi ſunt in requiem Dei cæleſtem,

quibus prioribus annuntiatum eſt, non introjerunt propter incredulitatem: iterum terminat diem [4] quemdam, Hodie in David dicendo, poſt tantum temporis, ſicut ſupradictum eſt: Hodie ſi vocem ejus audieritis, nolite obdurare corda veſtra. [5] Nam ſi eis Jeſus [6] requiem præſtitiſſet, nunquam de alia loqueretur, poſthac, die. [7] Itaque relinquitur ſabbatiſmus populo Dei. Qui enim ingreſſus eſt in requiem ejus; etiam [8] ipſe requievit ab operibus ſuis, ſicut a ſuis Deus. [9] [10] Feſtinemus ergo ingredi in illam requiem: ut ne [11] in idipſum quis incidat incredulitatis [12] exemplum. [13] [14] Vivus eſt enim ſermo Dei, & efficax, & penetrabilior omni gladio ancipiti: & pertingens uſque ad diviſionem [15] [16] animæ ac ſpiritus, [17] compagum quoque ac medullarum, & diſcretor cogitationum, & intentionum cordis. Et non eſt ulla creatura inviſibilis in conſpectu ejus: omnia autem nuda & aperta ſunt oculis ejus, [18] ad quem nobis ſermo. Habentes ergo Pontificem magnum, qui penetravit cœlos, Jeſum Filium Dei: teneamus confeſſionem. Non enim habemus Pontificem qui non poſſit compati infirmitatibus noſtris; tentatum autem per omnia [19] [20] pro ſimilitudine abſque peccato. Adeamus ergo cum fiducia ad thronum gratiæ, ut miſericordiam conſequamur, & gratiam inveniamus [21] in auxilio opportuno.

C A-

& hi quibus annuntiatum eſt in deſerto non introierunt, quia verbum non crediderunt. Admonentur præſentis temporis fideles, non obdurent corda ſua verbo Dei, ſicut obduraverunt ſuperiores increduli: eos enim * vocat cum dicit: *Nolite obdurare corda veſtra*.

* ſup. incredulos.

* ſ. Terminat diem quemdam.

4 (*Quemdam*) Ordo. * Quemdam poſt tantum temporis hodie in David dicendo, ſicut ſupra dictum eſt: *Hodie ſi &c.*

5 (*Nam ſi eis Jeſus*) Non eſt iſte Jeſus Salvator mundi; ſed Jeſus qui etiam Joſue nominatur, quo populus Judæorum ductus eſt in terram promiſſionis; qui ſi veram requiem eis præſtitiſſet, nunquam poſt illam, hac die, id eſt, hodie, hoc tempore David de alia loqueretur.

6 (*Requiem præſtitiſſet*) Illi ingreſſi ſunt; id eſt, illis non dedit requiem illam; nam ſi illis præſtitiſſet, nunquam de alia locutus fuiſſet. Vel reſpondit non omnem requiem tribuit eis Jeſus Nave, (nunquam de alia) omnem requiem, id eſt, temporalem & cæleſtem,

7 (*Itaque relinquitur*) Concludit quod ſuperius probabatur. Quaſi diceret: ingredimur igitur in requiem.

8 Ambros. (*Ipſe requievit*) Requies Dei operum perfectio intelligenda eſt: per illam vero requiem, quæ æterna eſt, nos ad æternam provocat, quam ſabbatiſmum nominavit, non requiem, quia Judæis loquebatur: nec vult tale ſabbatum in regno Dei, ut iterum quis exinde revertatur ad opera laborioſa; ſicut in ſabbato carnali fecerunt. Iſtud vero ſabbatum Dei quicumque intrat, requievit perpetuo ab operibus ſuis, ſicut Deus a ſuis.

9 (*Feſtinemus ingredi*) Quoniam non ſufficit fides, ſed debet addi fidei digna vita; ſi enim non meruerunt terram, qui murmurati ſunt, quomodo merebimur cælum indifferenter viventes ut Gentes?

10 Lanfr. (*Feſtinemus ergo ingredi*) Id eſt, quia requies illa æterna eſt, ergo feſtinemus fide ingredi. Vel, ergo quia illi per incredulitatem non ingreſſi ſunt, ergo nos per fidem ingrediemur in illam.

11 Ambros. (*In ipſum incredulitatis*) Id eſt, ne in ſimilia incidamus, ne eadem patiamur, quæ illi paſſi ſunt.

12 Lanfr. (*Exemplum*) Exemplum incredulitatis vocat vindictam Dei, quæ tanta illata eſt, ut exemplo aliis eſſe valeat, ne increduli eſſe præſumant.

13 Ambros. (*Vivus eſt enim*) Oſtendit hic nos eumdem habere judicem, qui illos propter incredulitatem eorum damnavit.

14 Lanfr. (*Vivus eſt enim*) Id eſt, vivax, vivaciter & cum vigore agens, quaſi incredulis reſpondet. At novit Deus ſi credo, vel non credo? Vivus eſt, inquit, Dei ſermo, id eſt, Verbum Patris homo Chriſtus, &c.

15 Ambros. (*Animæ ac Spiritus*) Anima vivimus; ſpiritu intelligimus; & tam efficax eſt Dei judicium, ut diſcernat inter carnalia & ſpiritualia.

16 Lanfr. (*Animæ ac ſpiritus*) Diſcernit Filius inter animam & ſpiritum; quia ipſe novit quid homo cogitet, aut faciat propter terrena commoda, & propter cæleſtia.

17 (*Compagum*) Compages vocat conjunctiones cogitationum; medullas intentiones eorum: & idem apertius repetit cogitationum & intentionum. Et eſt ordo diſcretor compagum, &c. Si enim cogitatio cogitationi conjungitur, ipſe novit quæ ſit ſecundum Deum, vel ſecundum ſæculum: ipſe quoque qua vergat intentio cogitantis, ſive bonum, ſive malum videatur eſſe quod agit.

18 (*Ad quem nobis ſermo*) Ad Chriſtum erit nobis ſermo, quia ſibi reddemus rationem de actibus noſtris in die judicii.

19 Ambros. (*Pro ſimilitudine*) Similitudinem itaque peccati habuit; quæ tamen caro illius abſque omni peccato fuit.

20 Lanf. [*Pro ſimilitudine peccati*] Pro ſimilitudine, id eſt, ſecundum ſimilitudinem, videlicet ſecundum carnem; quia in ſimilitudine hominum factus eſt. Vel pro ſimilitudine, id eſt, pro exemplo dando fidelibus, ut & ipſi abſque conſenſu peccati tententur: obſervantes ne inducantur in tentationem. Vel ita, pro ſimilitudine, id eſt, propter ſimilitudinem; propter carnem ſcilicet quam gerebat: niſi enim aliis hominibus ſimilis eſſet, tentare eum diabolus non auderet. Ordo, tentatum per omnia abſque peccato.

21 (*In auxilio*) Auxilium Dei ſemper eſt opportunum; quia in neceſſitatibus ſubvenit; ſicut in Pſalmo: *Adjutor in opportunitatibus, in tribulatione.*

Digitized by Google

CAPUT QUINTUM.

OMnis [1] [2] namque pontifex ex hominibus aſſumptus, pro hominibus conſtituitur in iis quæ ſunt ad Deum, ut offerat dona, & ſacrificia pro peccatis; qui condolere poſſit iis, qui ignorant, & errant: quoniam & ipſe circundatus eſt infirmitate: & propterea debet, quemadmodum pro populo, ita etiam & pro ſemetipſo offerre pro peccatis. Nec quiſquam ſumit ſibi honorem, ſed qui vocatur a Deo, tamquam Aaron. Sic & Chriſtus non ſemetipſum clarificavit ut pontifex fieret: ſed qui locutus eſt ad eum: Filius meus es tu, ego hodie genui te. Quemadmodum & in alio loco dicit, [3] Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem [4] Melchiſedech. Qui in diebus carnis ſuæ, preces, [5] ſupplicationeſque ad eum, qui poſſit [6] illum ſalvum facere a morte, cum clamore valido & lacrymis offerens, exauditus eſt pro ſua reverentia. [7] Et quidem cum eſſet filius Dei, [8] didicit ex iis, quæ paſſus eſt, obedientiam: [9] [10] & conſummatus, factus eſt omnibus obtemperantibus ſibi, cauſa ſalutis æternæ, appellatus a Deo Pontifex [11] juxta ordinem Melchiſedech. [12] De quo nobis grandis ſermo, & ininterpretabilis ad dicendum: quoniam imbecilles [13] facti eſtis ad audiendum. Etenim cum deberetis magiſtri eſſe propter tempus: rurſum indigetis ut vos doceamini quæ ſint elementa [14] exordii ſermonum Dei: & facti eſtis quibus [15] lacte opus ſit, non ſolido cibo. Omnis enim, qui lactis eſt particeps, expers eſt ſermonis juſtitiæ: parvulus enim eſt. Perfectorum autem eſt ſolidus cibus; eorum, qui pro conſuetudine exercitatos habent ſenſus ad diſcretionem boni ac mali.

C A-

COMMENTARIUS IN CAPUT V.

1 LANFR. (*Omnis namque Pontifex*) Quaſi diceret: Non eſt diffidendum quin per hunc Pontificem miſericordiam & gratiam conſequamur; quia alii etiam pontifices qui puri homines ſunt, ad hæc impetranda, hominibus conſtituti ſunt.

2 AMBROS. (*Omnis namque Pontifex*) Ponit hic Apoſtolus quædam communia Chriſto cum ſacerdotibus, quædam vero altiora: hoc commune eſt, pro omnibus conſtituitur, ut offerat pro peccatis.

3 (*Tu es Sacerdos*) Sacerdos dicitur Chriſtus, qui ſemel ſe obtulit immolandum; ſicut ſemel de Melchiſedech in ſancta legitur Scriptura.

4 LANFR. (*Melchiſedech*) Melchiſedech panem & vinum ſacrificare Deo conſtituit; quem ritum Dominus Jeſus Chriſtus obſervavit, & in Eccleſia ſua obſervari præcepit.

5 AMBROS. (*Supplicationes*) Dicit preces eum & ſupplicationes fundere non timore, ſed noſtra cauſa ſalutis. Unde & in alio loco dicit ſanguinem Chriſti melius clamaſſe pro nobis, quam ſanguinem Abel; qui ad accuſandum de terra fraternum ſcelus clamavit: Chriſti vero ſanguis ad interpellandum pro nobis de terra clamat ad Patrem.

6 LANFR. (*Illum ſalvum facere a morte*) Non ut moreretur, ſed ut reſuſcitandus a morte non teneretur.

7 (*Et quidem cum eſſet*) Exponit ipſam reverentiam. Magna enim religio fuit eum qui æqualis erat Patri duram in paſſione * morte obedientiam experiri.

* ſ. mortem obedientia.

8 AMBROS. (*Didicit ex his*) Obedientiam didiciſſe Filium Dei, hoc eſt voluntarie ſuſcepiſſe.

9 (*Et conſummatus eſt*) Id eſt, perfectus & ſufficiens ad ſalutem æternam omnium credentium.

10 LANFR. (*Et conſummatus eſt*) Conſummatus etſi aliis videtur ſeductor, illis tamen viſus eſt conſummatus, id eſt, perfectus qui obtemperaverunt ſibi cauſa ſalutis æternæ. Poteſt & ita diſtingui, ut cauſa nominativus caſus ſit, hoc modo; & conſummatus, id eſt, perfectus, vel ab hoc ſæculo mortuus, factus eſt cauſa ſalutis æternæ omnibus obtemperantibus ſibi: per fidem enim paſſionis, & reſurrectionis illius ſalvantur credentes.

11 (*Juxta ordinem*) Juxta ritum offerendi panem & vinum, quod Melchiſedech primus feciſſe legitur; quæ tamen in Chriſti carnem & ſanguinem convertuntur.

12 (*De quo grandis*) Si, inquit, vellemus vobis exponere, cur Chriſtus ſecundum ordinem Melchiſedech factus eſt Pontifex, grandis nobis ſermo eſſet, * neceſſarius, & ininterpretabilis, id eſt, habens multas expoſitiones myſteriorum & allegoriarum.

* ſ. neceſſarius.

13 (*Facti eſtis ad audiendum*) Id eſt, ad intelligendum: ſicut ad Corinthios: nemo audit, id eſt, intelligit.

14 (*Exordii ſermonum Dei*) Exordium ſermonum Dei vocat Symbolum Chriſtianæ fidei, quod non ſolum non intelligebant, ſed nec ipſam litteraturam qua * præfertur memoriter ſciebant.

* ſ. profertur.

15 (*Lacte opus ſit*) Lac eſt brevis inſinuatio & facilis obſervatio morum. Solidus cibus eſt ratio ipſius fidei & perfecta inſtitutio vitæ. Probare intendit quia illis opus eſt lacte: omnis enim expers ſermonis juſtitiæ, particeps eſt lactis. Hæc probatio in libro converſa. Vos autem eſtis expertes ſermonis, id eſt, probatione propoſitionis primæ, vel a cauſa, vel a genere ſubjungit, ubi ait: *parvulus enim eſt*. Quod vero dicit: *Perfectorum enim eſt ſolidus cibus*: probatio eſt, quoniam non eſt opus illis ſolido cibo.

CAPUT SEXTUM.

QUapropter [1] intermittentes inchoationis Chriſti ſermonem, [2] ad perfectiora referamur, non rurſum jacientes [3] fundamentum pœnitentiæ ab operibus mortuis, & fidei ad Deum [4] baptiſmatum doctrinæ, impoſitionis quoque manuum; ac reſurrectionis mortuorum, [5] & judicii æterni. Et hoc faciemus, ſiquidem permiſerit Deus. Impoſſibile eſt enim, eos qui ſemel ſunt illuminati, guſtaverunt etiam donum cæleſte, & participes facti ſunt Spiritus ſancti, guſtaverunt nihilominus bonum, [6] Dei verbum, virtuteſque ſæculi venturi; & prolapſi ſunt; rurſus renovari ad pœnitentiam, rurſum [7] crucifigentes ſibimetipſis filium Dei, & oſtentui habentes. [8] Terra enim ſæpe venientem ſuper ſe bibens imbrem, [9] & generans herbam opportunam illis a quibus colitur; accipit benedictionem a Deo. [10] Proferens autem ſpinas ac tribulos, reproba eſt, & [11] maledicto proxima: [12] cujus conſummatio in combuſtionem. Confidimus autem de vobis, dilectiſſimi, meliora, & viciniora ſaluti: tametſi ita loquimur. Non enim injuſtus Deus, ut obliviſcatur operis veſtri, & dilectionis quam oſtendiſtis in nomine ipſius, qui miniſtraſtis ſanctis, & miniſtratis. Cupimus autem unumquemque veſtrum eandem oſtentare ſollicitudinem, ad expletionem ſpei uſque in finem: ut non ſegnes efficiamini, verum imitatores eorum, qui fide & patientia hæreditabunt promiſſiones. Abrahæ namque promittens Deus, quoniam neminem habuit, per quem juraret majorem, juravit per ſemetipſum, dicens: Niſi benedicens benedicam te, & multiplicans multiplicabo te. Et ſic longanimiter ferens, adeptus eſt repromiſſionem. Homines enim per majorem ſui jurant: [13] & omnis controverſiæ eorum finis, ad confirmationem, eſt juramentum. In quo abundantius volens Deus oſtendere pollicitationis hæredibus immobilitatem conſilii ſui,

inter-

COMMENTARIUS IN CAPUT VI.

1 AMBROS. (*Quapropter intermittentes*) Quia exercitatos ſenſus in lege Domini oportet vos habere, intermittamus inchoationis Chriſti ſermonem. Sermo inchoationis Chriſti eſt initium fidei: ſicut enim qui in doctrina litterarum adducitur, elementa oportet primum audire: ſic Chriſtianus primum omnium de fide Catholica erudiri debet. Si autem opus eſt de fide * doeere, necdum fundamentum habet. Si enim opus eſt iterum audire, quia credere eum oportet de reſurrectione & futuro ſæculo, necdum fundamentum habet.

* ſ. doceri.

2 (*Ad perfectionem*) Perfectum illum vocamus, qui cum fide vitam habet rectam: Si autem unum eorum deerit, perfectus non erit: ſi ambo, merito * parvulus dicitur.

* ſ. perfectus.

3 LANF. (*Fundamentum*) Quicumque doctor infideles ad fidem convertit; hic in primis fundamentum mentibus jacit, dicens oportere eos peccatorum ſuorum pœnitere; in Deum credere; in remiſſionem peccatorum baptizari; pro accipiendis ſancti Spiritus donis in impoſitione manuum Epiſcopi conſummari; reſurrectionis judicii diem præſtolari.

4 AMBROS. (*Baptiſmatum*) Sicut una fides eſt, ita unum baptiſma; ſed pro varietate accipientium * baptiſmatum dixit. Ne vero ullatenus quis ſecundum æſtimaret poſt peccatum fieri poſſe baptiſma, adjungit: *Impoſſibile eſt eos qui ſemel illuminati per gratiam ſancti Spiritus, guſtaverint etiam donum cæleſte* (hoc eſt remiſſionem peccatorum) *& participes facti ſunt Spiritus ſancti* (in diſtributione donorum) *& bonum Dei verbum guſtaverunt* (hæc eſt doctrina Evangelica) *& virtutes venturi ſæculi cognoverunt* (id eſt, reſurrectionem & vitam beatam quæ ſanctis promittitur) *Si in peccatis inciderint, iterum renovari.* Cujus baptiſmatis virtus in cruce & ſepultura Chriſti conſtat: proinde ſubjungit rurſum crucifigentes ſibi Filium Dei, ſicut enim ſemel Chriſtus mortuus eſt carne in cruce; ſic nos ſemel morimur in baptiſmate, non carne, ſed peccato.

* ſ. baptiſma.

5 LANF. (*Et judicii*) Quia quales de judicio exibunt, tales ſine fine manebunt.

(*Impoſſibile*) Rationem reddit cur non expediat primam fidem relinquere, & in peccata cadere; non enim revertentes jam ultra baptizari poſſunt in remiſſionem peccatorum, ſicut prius.

6 (*Dei verbum*) Id eſt, Patris, qui in perceptione corporis & ſanguinis ejus guſtatur.

7 (*Crucifigentes*) In ſemetipſis crucifigunt Filium Dei, & oſtentui, id eſt, contumeliæ habent, qui gratiam ejus vilipendentes in peccatis jacent.

8 AMBROS. (*Terra enim ſæpe*) Hic declarat quod hi ad quos ejus ſermo fuit; ſuſceperunt & combiberunt verbum cæleſtis doctrinæ.

9 (*Et generans herbam*) Nihil ſic opportunum, ſicut fides in Filium Dei, & vita optima.

10 (*Proferens autem*) De his ſpinis Dominus dicit, quia cura hujus ſæculi, & deceptio divitiarum præfocant verbum, & infructuoſum efficitur.

11 (*Maledicto proxima*) Quantam habet ſolationem hic ſermo, maledictioni proxima, non maledicta; quæ enim necdum in maledictionem incidit, ſed proxima eſt, & longe fieri poteſt.

12 (*Cujus conſummationem in combuſtionem*) Hæc combuſtio non erit, niſi quis uſque in finem permaneat in peccatis.

13 (*Et omnis controverſiæ*) Si hominum juramento credendum eſt, quanto magis Dei, qui nec falli, nec mentiri poteſt?

Digitized by Google

interpoſuit jusjurandum : [14] ut per duas res immobiles, quibus impoſſibile eſt mentiri Deum, fortiſſimum ſolatium habeamus, qui conſugimus ad tenendam propoſitam ſpem: quam [15] ſicut anchoram habemus animæ tutam ac firmam, & incedentem [16] uſque ad interiora velaminis: [17] ubi præcurſor pro nobis introivit Jeſus, ſecundum ordinem Melchiſedech pontifex factus in æternum.

CAPUT SEPTIMUM.

HIc [1] enim Melchiſedech, rex Salem, ſacerdos Dei ſummi, qui obviavit Abrahæ regreſſo a cæde regum, & benedixit ei : cui & decimas omnium diviſit Abraham : primum quidem qui interpretatur rex juſtitiæ: deinde autem & rex Salem, quod eſt, rex pacis, [2] ſine patre, ſine matre, ſine genealogia, neque initium dierum, neque finem vitæ habens, aſſimilatus autem filio Dei, [3] manet ſacerdos in perpetuum. Intuemini autem quantus ſit hic, cui & decimas dedit de præcipuis Abraham Patriarcha. Et quidem [4] de filiis Levi ſacerdotium accipientes, mandatum habens decimas ſumere a populo ſecundum legem, id eſt, a fratribus ſuis : quanquam & ipſi exierint de lumbis Abrahæ. Cujus autem generatio non annumeratur in eis, decimas ſumpſit ab Abraham, & hunc, qui habebat repromiſſiones benedixit. [5] Sine ulla autem contradictione, quod minus eſt, a meliore benedicitur. Et hic quidem, [6] decimas morientes homines accipiunt: ibi autem conteſtatur, quia vivit. Et (ut ita dictum ſit) per Abraham, & Levi, qui decimas accepit, decimatus eſt : adhuc enim in lumbis patris erat, quando obviavit ei Melchiſedech. [7] [8] Si ergo conſummatio per ſacerdotium Levi-

14 Lanfr. (*Ut per duas res*) Jusjurandum, & per ſemetipſum, quibus immobile ſit quod dicitur.

15 Ambros. (*Sicut anchoram habemus*) Sicut anchora non permittit navim circumferri, licet venti commoveant eam: ſic ſpes fide roborata introducit nos in rerum ſpeciem quomodo fide & ſpe tenemus, ideo addidit: *Incedentem uſque ad interiora velaminis*. Spes enim penetrat interiora velaminis, dum cœleſtia abſque dubitatione credit.

16 Lanfr. (*Uſque ad interiora*) Spes noſtra uſque ad præſentiam Dei incedit, quam ſignificababant interiora velaminis.

17 Ambros. (*Ubi præcurſor pro nobis*) Non dixit ſimpliciter introit, ſed ubi præcurſor pro nobis introiit, oportet proſequi præcurſorem noſtrum, præcurſorem ſiquidem & conſequentem in eodem eſſe convenit.

COMMENTARIUS IN CAPUT VII.

1 LAnfr. (*Hic enim Melchiſedech*) Ratio cur ſecundum ordinem Melchiſedech Pontifex factus ſit Chriſtus, et non ſecundum ordinem Leviticum, videlicet quia majoris dignitatis eſt Melchiſedech. A. Nam ſi reprobamur maledicto proximi erimus : & probat a ſimili : nam ſi germinans tribulos proxima eſt maledicto : & hoc probat a contrario; nam germinans herbam proxima eſt benedictioni.

A. Hæc non videntur cohærere cum præcedentibus.

2 (*Sine patre*) Non revera ſine patre & matre fuit; nec revera initio & fine dierum caruit : ſed unde, & quando ortus ſit, vel quo tempore obierit, ſcriptura non commemorat. Illum namque ſignificabat, qui revera nec patrem ſecundum humanitatem, nec matrem, nec initium, vel finem ſecundum divinitatem habiturus erat.

3 (*Manet ſacerdos*) Melchiſedech non manſit in perpetuum, ſed ſacerdotalis ejus conſtitutio manet in perpetuum.

4 (*De filiis Levi*) De ſuperiori ſententia hoc objicitur. Quaſi aliquis diceret: non potes probare Melchiſedech per hoc ſuperiorem Abrahæ, quia decimas ab eo accepit : quia ſacerdotes de tribu Levi ab aliis tribubus ſecundum legem decimas accipiunt, fratres ſcilicet a fratribus, & coæquales a coæqualibus.

5 (*Sine ulla autem*) Reſponſio, novi ita eſſe. Sed Melchiſedech non tantummodo decimas accepit, ſed etiam Abraham benedixit, ac per hoc ſine ulla contradictione maior eo eſt, quia minor a meliore ſemper benedicitur.

6 (*Decimas morientes*) Quaſi diceret. Per hoc non poſſumus approbare Melchiſedech fuiſſe immortalem, id eſt, ſignificaſſe immortalem, quia decimas Abraham accepit; quia hic etiam, id eſt, in lege & Sacerdotio Levitico morientes homines decimas accipiunt. Sed ibi, hoc eſt ubi ſine patre & matre, ſine initio & fine dierum ſcriptura eum commemorat; aperte conteſtatur ipſa Scriptura quia vivit, id eſt, viventem & immortalem ſignificat.

7 (*Si ergo conſummatio*) Si, inquit, lex conſummata, id eſt, perfecta, non mutanda, ſed uſque ad finem ſæculi permanſura; erat data per illud tempus quo conſtitutum eſt ſacerdotium Leviticum; cur aliud ſacerdotium ſubrogat? Quia enim ſimul, & ab eodem, & ſub eadem ſponſione utraque data ſunt; quod de uno dicitur, de altero neceſſe eſt intelligatur. Tota enim ratio ſic procedit: Si lex erat permanſura, & ſacerdotium; ſed ſacerdotium transfertur; lex autem neceſſe eſt transferatur.

8 Ambros. (*Si ergo conſummatio*) Si conſummatio, id eſt, perfectum ſacerdotium Leviticum fuit, quid neceſſe fuit, alium ſurgere ſacerdotem? Si igitur ſacerdotii translationem neceſſe eſt, & legis eſſe translationem, neque poteſt Sacerdos ſine teſtamento eſſe.

Leviticum erat (populus enim ſub ipſo legem accepit) quid adhuc neceſſarium fuit, ſecundum ordinem Melchiſedech alium ſurgere ſacerdotem, & non ſecundum ordinem Aaron dici? Tranſlato enim ſacerdotio, neceſſe eſt ut & legis tranſlatio fiat. In quo enim hæc dicuntur, de alia tribu eſt, de qua nullus altari præſto fuit. Manifeſtum eſt enim quod ex Juda ortus ſit Dominus noſter: in qua tribu nihil de ſacerdotibus Moyſes locutus eſt. Et amplius adhuc manifeſtum eſt; ſi ſecundum ſimilitudinem Melchiſedech exurgat alius ſacerdos, qui non [9] ſecundum legem mandati carnalis factus eſt, ſed [10] ſecundum virtutem vitæ inſolubilis. [11] Conteſtatur enim: Quoniam tu es ſacerdos in æternum, [12] ſecundum ordinem Melchiſedech. Reprobatio quidem fit præcedentis mandati, propter [13] infirmitatem ejus, & [14] inutilitatem; nihil enim ad perfectum adduxit lex: [15] introductio vero melioris ſpei, per quam proximamur ad Deum. Et quantum eſt non ſine jurejurando (alii quidem, ſine jurejurando ſacerdotes facti ſunt; hic autem cum jurejurando, per eum, qui dixit ad illum, Juravit Dominus, & non pœnitebit eum, tu es ſacerdos in æternum) [16] [17] in tantum [18] melioris teſtamenti [19] ſponſor factus eſt Jeſus. Et alii quidem plures facti ſunt ſacerdotes, idcirco quod morte prohiberentur permanere? hic autem eo quod maneat in æternum, ſempiternum habet ſacerdotium. [20] Unde & ſalvare in perpetuum poteſt accedentes per [21] ſemetipſum ad Deum: ſemper vivens ad interpellandum pro nobis. Talis enim decebat ut nobis eſſet Pontifex, ſanctus, innocens, impollutus, ſegregatus a peccatoribus, & [22] excelſior cœlis factus: qui non habet neceſſitatem quotidie, quemadmodum ſacerdotes, prius pro ſuis delictis hoſtias offerre, deinde pro populi: hoc enim fecit ſemel, ſe ipſum offerendo. [23] Lex enim homines conſtituit ſacerdotes infirmitatem habentes: ſermo autem jurisjurandi, qui poſt legem eſt, Filium in æternum perfectum.

C A-

9 LANF. (*Secundum legem*) Chriſtus non eſt factus Sacerdos ſecundum legem Judæorum, quæ carnales obſervationes præcipiebat, quia non eſt de tribu Levi, unde ſacerdotes eligi ipſa lex jubebat: ſed ſecundum quod placuit virtuti divinitatis ſuæ, in qua & ex qua eſt vita inſolubilis, id eſt, æterna, quæ morte interveniente non ſolvitur. Aliter. Non eſt factus Sacerdos ut in ſacrificiis obſervaret, vel obſervari præciperet carnalia præcepta legis; ſed ſpiritualem intelligentiam, quæ eſt virtus per quam datur vita inſolubilis: *Littera enim occidit, ſpiritus autem vivificat*.

10 AMBROS. (*Secundum virtutem*) Id eſt, vitam in ſemetipſo habens inſolubilem. Quamvis enim ad tempus mortuus eſt carne, tamen in æternum divinitate vivit.

11 LANF. (*Conteſtatur*) Probat auctoritate divina, quia ſecundum ſimilitudinem Melchiſedech, exurrexit alius Sacerdos.

12 AMBROS. (*Secundum ordinem Melchiſedech*) Ordinem autem ejus multis modis interpretatur, quod ſolus & rex fuit & Sacerdos ante circumciſionem functus ſacerdotio, ut non Gens ex Judæis, ſed Judæi ex Gentibus ſacerdotium acceperunt.

13 LANF. (*Infirmitatem*) Vetus lex infirma erat, quia cultoribus ſuis perfectam juſtitiam dare non poterat. Si enim cultores ejus perfecte juſti eſſent, poſt mortem ſtatim requiem habituri cœlum aſcenderent. Sed erat per ejus obſervantiam juſtificatio nonnulla, peccatorum remiſſio aliqua, non tamen plena.

14 (*Inutilem*) Inutile fuit poſt adventum Chriſti obſervare ea, quæ ideo fiebant, ut ea quæ nunc fiunt, prædicerent eſſe futura.

15 AMBROS. (*Introductio*) Habuit quippe lex ſpem, ſed non talem: ſperabant enim bene placentes, & legem Dei cuſtodientes poſſidere terram, nihil ærumnoſum pati: evangelica enim præcepta cuſtodientes, non terram ſperant poſſidere, ſed cœlum.

16 (*In tantum melioris*) Secundum quod juratum eſt de eo ſemper eum manſurum.

17 LANFR. (*In tantum*) In quantum ſuperius dixi; quia vita æterna promittitur, & non ſine jurejurando.

18 (*Melioris*) Id eſt, novi Teſtamenti, per cujus obſervantiam ſpem habemus eundi ad Deum.

19 (*Sponſor*) Veteres ſacerdotes promittebant cultoribus legis copiam frugum, longævam vitam, victoriam inimicorum, & cætera his ſimilia. Jeſus autem ſpondet ſpem per quam proximamus ad Deum, id eſt, vitam æternam, in qua videbimus Deum facie ad faciem. Vel ſponſor eſt novi Teſtamenti ſecundum divinitatem, quia omnia quæ Pater facit, & ipſe facit.

20 AMBROS. (*Unde & ſalvare*) Quis eſt qui interpellat, niſi humanæ naturæ divinitati conjunctio, quam paterno ſolio advexit ſemper .... ad ſalvandum idoneos? Alii Pontifices, quia ſemper non erant, ſemper non interpellabant; hic non ſolum in hac vita ſalvat per interpellationem humanitatis ſuæ; ſed etiam in futuro glorificat; dum tradet regnum Deo & Patri, & perducet ſanctos ad viſionem paternæ majeſtatis.

21 LANFR. (*Per ſemetipſum*) Ipſe Salvator in Evangelio dicit: *Nemo venit ad patrem, niſi per me*. Et alias: *Ego ſum oſtium; per me ſi quis introierit, ſalvabitur*. Joan. 14. 6. Idem 10. 9.

22 AMBROS. (*Excelſior factus*) Quia adorant eum omnes Angeli Dei.

23 LANFR. (*Lex enim*) Ratio cur ſacerdotes neceſſitatem habeant quotidie pro ſuis delictis ſacrificandi: Chriſtus autem non.

CAPUT OCTAVUM.

CApitulum [1]. [2] autem ſuper ea quæ dicuntur: Talem habemus Pontificem, qui conſedit in dextera ſedis magnitudinis in cælis, ſanctorum miniſter, & tabernaculi veri, quod fixit Dominus, & non homo. Omnis enim [3] Pontifex ad offerendum munera & hoſtias conſtituitur: unde neceſſe eſt & hunc habere aliquid, quod offerat. [4] Si ergo eſſet ſuper terram, nec eſſet ſacerdos; cum eſſent qui offerrent ſecundum legem munera, qui exemplari & umbræ deſerviunt [5] cæleſtium. Sicut reſponſum eſt Moyſi, cum conſummaret tabernaculum: Vide (inquit) omnia facito ſecendum [6] exemplar quod tibi oſtenſum eſt in monte. Nunc autem melius ſortitus eſt miniſterium, quanto & [7] melioris teſtamenti mediator eſt, quod in melioribus repromiſſionibus ſancitum eſt. Nam ſi illud prius culpa vacaſſet: non utique ſecundi locus inquireretur. [8] Vituperans enim eos dicit: Ecce dies venient, dicit Dominus: & conſummabo ſuper domum Iſrael, & ſuper domum Juda, teſtamentum novum; non ſecundum teſtamentum quod feci patribus eorum, in die qua apprehendi manum eorum ut educerem illos de terra Ægypti, quoniam ipſi non permanſerunt in teſtamento meo, & ego neglexi eos, dicit Dominus; quia hoc eſt teſtamentum, quod diſponam domui Iſrael poſt dies illos, dicit Dominus: Dando leges meas in mentem eorum, & in corde eorum ſuperſcribam eas: & ero eis in Deum, & ipſi erunt mihi in populum: & non docebit unuſquiſque proximum ſuum, & unuſquiſque fratrem ſuum, dicens: Cognoſce Dominum, quoniam omnes ſcient me a minore uſque ad majorem eorum: quia propitius ero iniquitatibus eorum, & peccatorum eorum jam non memorabor [9] Dicendo autem novum, veteravit prius. Quod autem antiquatur & ſeneſcit, prope interitum eſt.

CAPUT NONUM.

HAbuit quidem & prius, juſtificationes culturæ, & ſanctum [1] ſeculare. Tabernaculum enim factum eſt primum, in quo erant candelabra, & menſa, & propoſitio panum, quæ dicitur Sancta. Poſt velamentum autem ſecundum, tabernaculum, quod dicitur, Sancta ſanctorum: aureum habens thuribulum, & arcam teſtamenti circumtectam ex omni parte auro, in qua urna aurea habens manna, & virga Aaron, quæ fronduerat, & tabulæ teſtamenti: ſuperque eam erant Cherubim gloriæ

COMMENTARIUS IN CAPUT VIII.

1 AMBROS. (*Capitulum autem*) Præcedentis diſpoſitionis recapitulatio, ad rem ipſam deducens auditorem.

2 LANFR. (*Capitulum autem*) Capitulum eſt brevis ſententia ab eo ſic nominatum, quod breviter capiat totius rationis ſummam Hoc autem capitulum incipit ab eo quod ſequitur: *Talem habemus*. Et deſinit ubi dicitur: *Non homo*.

3 (*Pontifex*) Ad ſuperiorem ſententiam redit: *hoc enim fecit ſemel offerendo*. Quaſi diceret, rationis fuit quod ſe obtulit, *omnis Pontifex ad offerenda, &c.*

4 (*Si ergo ſuper terram eſſet*) Ratio cur Chriſtus ſeipſum obtulerit: ſi, inquit, eſſet ſuper terram quod pro peccatis totius mundi digne poſſet offerri, non eſſet ſacerdos offerre dignus & ideo mundus bene obtulit mundo.

5 (*Cæleſtium*) Cœleſtia vocat præſentem Chriſti Eccleſiam, cujus pars eſt in cælis; pars ſecutura adhuc peregrinatur in terris. Hanc figurabant quæcumque in Sacramentis veteris Teſtamenti fiebant. Sicut alias: *Hæc omnia in figura contingebant illis*.

6 (*Exemplar*) Exemplar vocatur, & illud quod fit, & illud ad cujus ſimilitudinem aliquid fit, ſicut ſpecies, imago, figura, ſimilitudo.

7 (*Melioris*) Melius teſtamentum vocat præcepta evangelica, per quorum obſervantiam promittitur vera juſtitia, & vita æterna: hoc eſt enim quod ſequitur; *Quod in melioribus, &c.*

8 (*Vituperans enim*) Probat prophetica auctoritate quia ſeculi locus inquiritur. Quanta autem locorum, & diſputationum ſubtilitate hæ epiſtolæ plenæ ſint, (licet ipſe Apoſtolus in ſcribendo non curaret, ipſe enim in ſapientia verbi & ſubtilitate ſermonum ſe non loqui alias teſtatur) perſpicax lector poterit invenire. Summa diſputationis ſic ſe habet: *Si illud prius culpa vacaſſet, ſeculi locus non inquireret: vituperans enim, &c.* Prius ergo culpa non vacavit, id eſt, hominem a culpa perfecte liberare non potuit; ſicut e contra de novo Teſtamento dicitur: *Mandatum ſine macula*. Et *lex Domini immaculata*.

9 (*Dicendo autem novum*) Ita ſunt inter ſe novum & vetus, ſicut magnum & parvum. Quotieſcumque enim duæ res inter ſe conferuntur, ſi una vocatur nova, altera vetus, & a contra.

COMMENTARIUS IN CAPUT IX.

1 LANFR. (*Seculare*) Sacrificium Judæorum vocat ſeculare, vel quia tranſitorium, ſicut omnia quæ hujus ſeculi ſunt; vel quia in modum temporis ſingulis annis eadem repetebantur.

gloriæ obumbrantia propitiatorium : de quibus non eſt modo dicendum per ſingula. His vero ita compoſitis, in priori quidem tabernaculo ſemper introibant ſacerdotes, ſacrificiorum officia conſummantes : in ſecundo autem ſemel in anno ſolus Pontifex, non ſine ſanguine, quem offert pro ſua & populi ignorantia : hoc ſignificante Spiritu ſancto, nondum propalatam eſſe. [2] ſanctorum viam, adhuc [3] priore tabernaculo habente ſtatum. Quæ [4] parabola eſt temporis inſtantis : juxta quam munera, & hoſtiæ offeruntur, quæ non poſſunt juxta [5] conſcientiam perfectum facere ſervientem, ſolummodo in cibis, & in potibus, & variis baptiſmatibus, & juſtitiis carnis, uſque ad tempus correctionis impoſitis. Chriſtus autem aſſiſtens Pontifex futurorum bonorum, per amplius & perfectius [6] tabernaculum non manufactum, id eſt, non hujus creationis; neque per ſanguinem hircorum aut vitulorum, ſed per proprium ſanguinem, introivit ſemel [7] in Sancta, æterna redemptione inventa. Si enim ſanguis hircorum & taurorum, & cinis vitulæ aſperſus, inquinatos ſanctificat ad emundationem carnis : quanto magis ſanguis Chriſti, qui per Spiritum ſanctum ſemetipſum obtulit immaculatum Deo, emundabit conſcientiam noſtram [8] ab operibus mortuis, ad ſerviendum Deo viventi? Et ideo novi teſtamenti [9] mediator eſt; ut [10] morte intercedente, in redemptionem earum prævaricationum, quæ erant ſub priori teſtamento, repromiſſionem accipiant, qui vocati ſunt, æternæ hæreditatis. [11] Ubi enim teſtamentum eſt, mors neceſſe eſt intercedat teſtatoris. Teſtamentum enim [12] in mortuis confirmatum eſt : alioquin nondum valet, dum vivit qui teſtatus eſt. Unde nec primum quidem ſine ſanguine dedicatum eſt. Lecto enim omni mandato legis a Moyſe univerſo populo, accipiens ſanguinem vitulorum & hircorum cum aqua, & lana coccinea, & hyſſopo; ipſum quoque librum & omnem populum aſperſit, dicens : Hic ſanguis teſtamenti, quod mandavit ad vos Deus. Etiam tabernaculum & omnia vaſa miniſterii ſanguine ſimiliter aſperſit. Et omnia pene in ſanguine ſecundum legem mundantur : & ſine ſanguinis effuſione non fit remiſſio. Neceſſe eſt ergo exemplaria quidem cæleſtium his mundari : ipſa autem cæleſtia melioribus hoſtiis quam iſtis. [13] Non enim in manufacta ſancta Jeſus introivit, exemplaria verorum : ſed in ipſum cælum, ut appareat nunc vultui Dei pro nobis : neque ut ſæpe offerat ſemetipſum, quemadmodum Pontifex intrat in ſancta per ſingulos annos in ſanguine alieno : alioquin oportebat eum frequenter pati ab origine mundi : nunc autem ſemel in conſummatione ſæculorum, ad deſtitutionem [14] peccati, per hoſtiam ſuam apparuit. Et quemadmodum ſtatutum eſt hominibus ſemel mori, poſt hoc autem judicium : ſic & Chriſtus ſemel oblatus eſt ad multorum exhaurienda peccata; [15] ſecundó [16] ſine peccato apparebit expectantibus ſe, in ſalutem.

C A-

2 [*Sanctorum viam*] Sanctorum via eſt vel ipſe Chriſtus, vel ſpiritualis intelligentia legis:

3 (*Priore*) Prius tabernaculum eſt carnalis intelligentia & obſervantia legis : ſecundum, ſpiritualis.

4 (*Parabola eſt*) Allegoria veteris Teſtamenti, hoc præſens tempus, in quo Eccleſia Chriſti fundatur, & gratia novi Teſtamenti prædicatur, ſignificat.

5 (*Conſcientiam*) Juxta conſcientiam dicit, vel quia legales hoſtiæ peccata cogitationum non purgabant; vel quia ab anima conſcientiam perpetrati ſceleris perfecte abſtergere non poterant.

6 (*Tabernaculum*) Tabernaculum quod Chriſtus introivit, vocat cœlum, quod amplius & perfectius eſt, quam illud Judæorum tabernaculum, quod vocabant ſancta ſanctorum.

7 [*In ſancta*] Exponit quod ſuperius vocaverit tabernaculum non manufactum, videlicet ſancta ſanctorum cœleſtia.

8 Ambros. [*Ab operibus*] Si quis tangebat corpus mortuum, polluebatur; & hic ſiquis tetigerit opus mortuum, contaminatur per conſcientiam.

9 Lanf. [*Mediator eſt*] In eo quod homo eſt, novi Teſtamenti mediator fuit; quia legem Dei hominibus attulit.

10 [*Morte intercedente*] Chriſtus mortuus eſt non ſolum ut Gentes, ſed & Judæos tam vivos quam mortuos, ad vitam æternam prædeſtinatos, a prævaricationibus, quas ipſi ſub veteri lege commiſerant, redimeret.

11 [*Ubi enim teſtamentum*] Exponit cauſam cur Chriſtus mortuus ſit, videlicet quia teſtamentum conditurus erat. Teſtamentum autem niſi a moriente non conditur.

12 (*In mortuis*) Secundum leges ſæculi loquitur, in quibus præcipitur vivente teſtatore teſtamentum non eſſe ratum. Eſt autem teſtamentum, a quo ad divina teſtamenta ſimilitudine ducitur, ordinatio hominis præcipientis quid poſt mortem ejus de rebus ipſius ſit agendum.

13 (*Non enim*) Exponit ipſas meliores hoſtias, quæ eſt una, id eſt, corpus Chriſti. * Viſus autem loquendi ſic vellet in manufactis ſanctis exemplaribus verorum : vel in manufacta ſancta exemplaria verorum. * ſ. uſus.

14 [*Peccati*] Peccati dicit pro peccatorum. Omnia enim peccata deſtruxit in his qui credituri erant.

15 Ambros. [*Secundo apparebit*] Non enim tunc erat hoſtia pro peccato.

16 Lanfr. [*Sine peccato*] Sine peccato dicit, ſine ſimilitudine carnis peccati. In primo enim adventu ſuo Dominus talem carnem geſtavit, qualem & cæteri homines, qui peccatores erant. In ſecundo vero in tanta gloria caro ejus apparebit, quanta nec excogitari, nec explicari ab aliquo mortalium poteſt. Poteſt etiam intelligi, ſine peccato, ſine hoſtia pro peccato; non enim tunc apparebit, ut peccata purget, ſed damnet.

CAPUT DECIMUM.

UMbram [1] enim habens lex futurorum bonorum, [2] non ipſam imaginem rerum, per ſingulos annos eiſdem [3] ipſis hoſtiis, quas offerunt indeſinenter, nunquam poteſt accedentes perfectos facere: alioquin ceſſaſſent offerri: ideo quod nullam haberent ultra conſcientiam peccati, cultores ſemel mundati: ſed in ipſis commemoratio peccatorum per ſingulos annos fit. Impoſſibile enim eſt, ſanguine taurorum & hircorum auferri peccata. Ideo ingrediens mundum dicit: Hoſtiam, & oblationem noluiſti: corpus autem aptaſti mihi: holocauſtomata pro peccato non tibi placuerunt. Tunc dixi: Ecce venio: [4] in capite libri ſcriptum eſt de me. Ut faciam, Deus, voluntatem tuam. Superius dicens: Quia hoſtias, & oblationes, & holocauſtomata pro peccato noluiſti, nec placita ſunt tibi, quæ ſecundum legem offeruntur, tunc dixi: Ecce venio, ut faciam, Deus, voluntatem tuam: auſert primum, ut ſequens ſtatuat. In qua voluntate ſanctificati ſumus, per oblationem corporis Jeſu Chriſti ſemel. [5] Et omnis quidem ſacerdos præſto eſt quotidie miniſtrans, & eaſdem ſæpe offerens hoſtias, quæ ounquam poſſunt auferre peccata: hic autem unam pro peccatis offerens hoſtiam, in ſempiternum ſedet in dextera Dei, de cætero expectans [6] donec ponantur inimici ejus [7] ſcabellum pedum ejus. Una enim oblatione, conſummavit in ſempiternum ſanctificatos. [8] Conteſtatur autem nos & ſpiritus ſanctus. Poſtquam enim dixit: Hoc autem teſtamentum, quod teſtabor ad illos poſt dies illos, dicit Dominus, [9] Dando leges meas in cordibus eorum, & in mentibus eorum ſuperſcribam eas: & peccatorum, & iniquitatum eorum jam non recordabor amplius. Ubi autem horum remiſſio, jam non eſt oblatio pro peccato. Habentes itaque, fratres, fiduciam [10] in introitu ſanctorum in ſanguine Chriſti, [11] quam initiavit nobis viam novam & viventem per velamen, id eſt, carnem ſuam, & ſacerdotem magnum ſuper domum Dei: accedamus cum vero corde in plenitudine fidei, aſperſi corda a conſcientia mala, & abluti corpus aqua munda, teneamus ſpei noſtræ confeſſionem indeclinabilem (fidelis enim eſt qui repromiſit,) & conſideremus [12] invicem io provocationem charitatis & bonorum operum: oon deſerentes collectionem noſtram, ſicut conſuetudinis eſt quibuſdam, ſed conſolantes, & tanto magis [13] quanto videritis appropinquantem diem. [14] Voluntarie enim peccantibus nobis poſt acceptam notitiam veritatis, jam non relinquitur pro peccatis hoſtia, terribilis autem quædam expectatio judicii, & ignis æmulatio, quæ conſumptura eſt adverſarios. Irritam quis faciens legem Moyſi, ſine ulla miſeratione duobus vel

tribus

COMMENTARIUS IN CAPUT X.

1 LANFR. (*Umbram enim*) Redit ad ſuperiorem rationem, ubi dixit, legales hoſtias non poſſe facere ſervientem perfectum juxta conſcientiam. Et eſt reſponſio, quaſi diceret: Cur dixiſti peccata exhaurienda per Chriſtum, & non per legem?

2 AMBROS. (*Non ipſam imaginem*) Hoc eſt enim ipſam veritatem.

3 (*Ipſis hoſtiis*) Quid ergo nos? Nonne per ſingulos dies offerimus? Offerimus, ſed ad reconciliationem mortis ejus; & una eſt hæc hoſtia, non multæ; hoc autem exemplar eſt illius quod nos facimus, in commemorationem fit ejus quod factum eſt: *Hoc facite*, inquit, *in* Luc.22.b.19 *meam commemorationem*.

4 (*In capite libri*) Utique pſalterii, ubi dicitur: *Beatus vir*; qui Pſalmo capitulum totius libri dicitur a quibuſdam.

5 (*Et omnis quidem*) Miniſtrare famulorum eſt; ſedere vero dominorum.

6 (*Donec ponantur*) Non ſolum inimici qui infideles ſunt, ſed etiam qui immunde vivunt: Prudentia enim carnis inimica eſt Deo.

7 LANFR. (*Scabellum*) Sub pedibus Chriſti erunt omnes qui ſunt modo inimici ejus in die judicii, quia ad imperium ejus, aut converſi ibunt in vitam æternam, aut pertinaces perpetuam patientur gehennam.

8 (*Conteſtatur*) Id eſt, confirmat verba noſtra, quibus aſſerimus una oblatione Corporis Chriſti peccata penitus eſſe dimiſſa.

9 AMBROS. (*Dando leges*) Iſta lex eſt charitas, ut quod nobis nolumus fieri, alteri non faciamus; & ſicut in Evangelio dicitur: *Quæcumque vultis ut faciant vobis homines, eadem* Matth. 7. b. 11. *& vos facite eis*.

10 LANFR. (*in introitu*) Introitum vocat cœlum, quo ſancti intraturi ſunt redempti ſanguine Chriſti.

11 (*Quam initiavit*) Ordo. Quam viam novam, quia nullus hominum ante illum cœlum aſcendit, & viventem, id eſt, non deficientem, permanentem, quia uſque ad finem ſæculi aſcenſura ſunt membra ejus: initiavit nobis Chriſtus, id eſt, incepit vel dedicavit.

12 (*Invicem*) Alter conſideret quid boni alter faciat, non ut invideat, ſed ut exemplum bonum inde ſumat.

13 (*Quanto videritis*) Diem dicit vel extremum judicii, vel temporalis afflictionis.

14 (*Voluntarie*) Cauſam reddit cur charitas ſit tenenda, & a malis ſit ceſſandum; dum enim voluntas peccandi eſt in nobis, nihil prodeſt hoſtia immolata pro peccatis noſtris.

Digitized by Google

tribus teſtibus moritur: quanto magis putatis deteriora mereri ſupplicia, qui [15] filium Dei conculcaverit, & ſanguinem teſtamenti pollutum duxerit, in quo ſanctificatus eſt, & Spiritui gratiæ contumeliam ſecerit? [16] Scimus enim qui dixit: Mihi vindicta, & ego retribuam. Et iterum: Quia judicabit Dominus populum ſuum. Horrendum eſt incidere in manus Dei viventis. Rememoramini autem priſtinos dies, in quibus illuminati magnum certamen ſuſtinuiſtis [17] paſſionum: & in altero quidem, opprobriis & tribulationibus ſpectaculum facti: in altero autem, ſocii taliter converſantium effecti. Nam & vinctis compaſſi eſtis, & rapinam bonorum veſtrorum cum gaudio ſuſcepiſtis, cognoſcentes vos habere meliorem & manentem ſubſtantiam. Nolite itaque [18] amittere confidentiam veſtram, quæ magnam habet remunerationem. [19] Patientia enim vobis neceſſaria eſt, ut voluntatem Dei facientes, reportetis promiſſionem. Adhuc enim modicum aliquantulum qui venturus eſt, veniet. & non tardabit: Juſtus autem meus ex fide vivit: quod ſi ſubtraxerit ſe, non placebit animæ meæ. Nos autem non ſumus ſubſtractionis filii in perditionem, ſed fidei in acquiſitionem animæ.

CAPUT UNDECIMUM.

EST [1] autem fides, ſperandarum ſubſtantia rerum, argumentum non apparentium. In hac enim teſtimonium conſecuti ſunt ſenes. Fide intelligimus aptata eſſe ſæcula verbo Dei; ut ex [2] inviſibilibus viſibilia fierent. Fide plurimam hoſtiam Abel, quam Cain, obtulit Deo; per quam teſtimonium conſecutus eſt eſſe juſtus, teſtimonium perhibente muneribus ejus Deo; & per illam defunctus adhuc loquitur. Fide Henoch translatus eſt ne videret mortem, & non inveniebatur, quia tranſtulit illum Deus: ante translationem enim teſtimonium habuit placuiſſe Deo. Sine fide autem impoſſibile eſt placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum quia eſt, & inquirentibus ſe remunerator ſit. Fide Noe, reſponſo accepto de iis quæ adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam in ſalutem domus ſuæ, per quam [3] damnavit mundum: & juſtitiæ, quæ per fidem eſt, hæres eſt inſtitutus. Fide qui vocatur Abraham, obedivit in locum exire, quem accepturus erat in hæreditatem: & exiit, neſciens quo iret. Fide demoratus eſt in terra repromiſſionis, tamquam in aliena, in caſulis habitando, cum Iſaac & Jacob cohæredibus repromiſſionis ejuſdem. Expectabat enim fundamenta habentem civitatem: cujus artifex & conditor, Deus. Fide & ipſa Sara ſterilis virtutem in conceptionem ſeminis accepit, etiam præter tempus ætatis: quoniam fidelem credidit eſſe eum, qui repromiſerat. Propter quod & [4] ab uno orti ſunt (& hoc emortuo) tamquam ſidera cæli in multitudinem, & ſicut arena, quæ eſt ad oram maris, innumerabilis. Juxta fidem defuncti ſunt omnes iſti, non acceptis repromiſſionibus; ſed a longe eas aſpicientes & ſalutantes, & confitentes quia peregrini & hoſpites ſunt ſuper terram. Qui enim hæc dicunt, ſignificant ſe patriam inquirere. Et ſi quidem ipſius meminiſſent de qua exierunt, habebant utique tempus revertendi: nunc autem meliorem appetunt, id eſt, cæleſtem. Ideo non confunditur Deus vocari Deus eorum: paravit enim illis civitatem. Fide obtulit Abraham Iſaac, cum tentaretur, & unigenitum offerebat qui ſuſceperat repromiſſiones; ad quem dictum eſt: Quia in Iſaac vocabitur tibi ſemen: [5] arbitrans quia & a mortuis ſuſcitare potens eſt

15 (*Filium Dei*) Gratiam filii Dei in ſemetipſo conculcat, & ſanguinem redemptionis pollutum, id eſt, peccata purgare non valentem putat; & Spiritui ſancto, per quem confitenti peccata remittuntur, contumeliam facit, qui voluntarie in peccatis jacet.

16 (*Scimus enim*) Superiorem ſententiam probat: *Terribilis autem quædam*, &c.

17 (*Paſſionum*) Paſſiones certaverunt contra eos, ut patientiam ipſi amitterent, & fidem negarent.

18 (*Amittere*) Confidentiam divinæ retributionis amittit, qui bonum deſerit & malum facit.

19 (*Patientia*) Oſtendit quomodo non amittitur confidentia: *In patientia* enim, inquit, *poſſidebitis animas veſtras*.

COMMENTARIUS IN CAPUT XI.

1 LANFR. (*Eſt autem fides*) Talis debet eſſe fides, ut ſperandas res in corde credentis faciat ſubſiſtere, etſi alius dubitet quod ſine argumento poſſint eſſe: quod plerique divini eloquii tractatores fecerunt, probantes reſurrectionem corporum & vitam æternam, multaque alia eſſe vel fuiſſe ex eo quod Patriarchas, Prophetas, Apoſtolos, Martyres conſtat ea credidiſſe.

2 (*Inviſibilis*) Inviſibilia erant elementa ante mundi conſtitutionem.

3 (*Damnavit mundum*) Per arcam Noe damnavit mundum; quia tanto majus peccatum habuerunt homines, quanto majorem ejus in fabricanda arca inſtantiam videbant, & non credebant.

4 (*Ab uno orti*) Ordo: Ab uno & hoc emortuo orti ſunt tamquam, &c.

5 [*Arbitrans quia*] Utrumque credidit Abra-

eſt Deus : unde eum & [6] in parabolam accepit. Fide & de futuris benedixit Iſaac, Jacob, & Eſau. Fide Jacob, moriens, ſingulos filiorum Joſeph benedixit : & adoravit [7] faſtigium virgæ ejus. Fide Joſeph, moriens, de profectione filiorum Iſrael memoratus eſt, & de oſſibus ſuis mandavit. Fide Moyſes natus, occultatus eſt menſibus tribus a parentibus ſuis, eo quod vidiſſent elegantem infantem, & non timuerunt regis edictum. Fide Moyſes grandis factus negavit ſe eſſe filium filiæ Pharaonis, magis eligens affligi cum populo Dei, quam temporalis peccati habere jucunditatem, majores divitias æſtimans, theſauro Ægyptiorum, improperium Chriſti : aſpiciebat enim in remunerationem. Fide reliquit Ægyptum, non veritus animoſitatem regis : inviſibilem enim tamquam videns ſuſtinuit. Fide celebravit Paſcha, & ſanguinis effuſionem : ne qui vaſtabat primitiva, tangeret eos. Fide tranſierunt mare rubrum, tamquam per aridam terram : quod experti Ægyptii devorati ſunt. Fide muri Jericho corruerunt circuitu dierum ſeptem. Fide Rahab meretrix non periit cum incredulis, excipiens exploratores cum pace. Et quid adhuc dicam? Deficiet enim me tempus enarrantem de Gedeon, Barac, Samſon, [8] Jephte, David, Samuel, & Prophetis : qui per fidem vicerunt regna, operati ſunt juſtitiam, adepti ſunt repromiſſiones, obturaverunt ora leonum, extinxerunt impetum ignis, effugerunt aciem gladii, convaluerunt de infirmitate, fortes facti ſunt in bello, caſtra verterunt exterorum : [9] acceperunt mulieres de reſurrectione mortuos ſuos. Alii autem diſtenti ſunt, non ſuſcipientes redemptionem, [10] ut meliorem invenirent reſurrectionem. Alii vero ludibria & verbera experti, inſuper & vincula & carceres : lapidati ſunt, ſecti ſunt, tentati ſunt, in occiſione gladii mortui ſunt : circuierunt [11] in melotis, in pellibus caprinis, egentes, anguſtiati, afflicti : quibus dignus non erat mundus : in ſolitudinibus errantes, in montibus, & ſpeluncis, & in cavernis terræ. Et hi omnes teſtimonio fidei probati, non acceperunt [12] repromiſſionem; Deo pro nobis melius aliquid providente, ut non ſine nobis conſummarentur.

CAPUT DUODECIMUM.

IDeoque & nos tantam habentes [1] impoſitam nubem teſtium, deponentes [2] omne pondus, & circumſtans nos peccatum, per patientiam curramus ad propoſitum nobis certamen : aſpicientes in auctorem fidei, & [3] conſummatorem Jeſum, qui pro-
poſito

ham, & quia in Iſaac ſemen habiturus eſſe, & placere Deo ſi ei ipſum Iſaac immolaret : credidit enim quoniam mortuum Deus reſuſcitaret.

6 (*In parabolam*) Aries qui inter vepres hærens cornibus repertus eſt, & Iſaac unum Chriſtum hominem & Deum ſignificant. Per hoc igitur quod aries quidem eſt immolatus, Iſaac vero morte ſubtractus, ſignificatum eſt Chriſtum ſecundum carnem paſſurum, ſecundum vero divinitatem, mortis diſcrimen non eſſe ſenſurum. Et hoc quod ait : in parabolam, id eſt allegoriam eum accepit. Ipſum enim prius ad moriendum dedit, ſed poſt experimentum fidei reperto ariete ad videndum recepit. Hoc ſibi propter fidem & obedientiam bonore collato, ut per filii vitam, divinitatis ſignificaretur a morte ſubtractio.

7 (*Faſtigium virgæ*) Vel ſceptrum ferebat Joſeph more ſecundi a Rege. Vel faſtigium virgæ dicit altitudinem regiminis ejus : quam altitudinem Jacob adoravit, id eſt in ſumma veneratione habuit. Et hoc fide, quia a Deo factum eſſe credidit.

8 (*Jephte David*) Non ex eo ducitur Jephte in teſtimonium quod filiam occiderit, ſed quod per fidem adjuvante eum Deo hoſtes ſuperaverit.

9 (*Acceperunt mulieres*) Ordo. Mulieres acceperunt, ſcilicet a ſanctis Dei mortuos ſuos de reſurrectione, id eſt, reſurgentes, ut ab Elia unitum filium vidua Sareptana : & ab Eliſeo Sunamitis.

10 (*Meliorem invenirent*) Meliorem reſurrectionem vocat excellentiorem gloriam in reſurrectione : quanto enim magis quis patitur, tanto magis coronabitur.

11 (*In melotis, in pellibus*) Veſtimentum eſt ex pilis, ut ajunt, camelorum factum : quo vel caprinis pellibus quis in veteri populo Judæorum uſus ſit, aperte ſcriptura non dicit; Joannes autem Baptiſta uſus eſt.

12 [*Repromiſſionem*] Beatitudine animarum recepta, reſurrectio corporum, quam ſanctis ſuis promiſit Deus, ideo adhuc differtur, ut ſimul omnes reſurgamus; quatinus in communi gaudio omnium, majus fiat ſingulorum.

COMMENTARIUS IN CAPUT XII.

1 LANFR. (*Impoſitam nubem*) Multitudinem ſanctorum vocat nubem, quia verbis pluunt, & miraculis coruſcant.

2 (*Omne pondus*) Pondus vocat peccatum, ſicut in Pſalmo : *Quoniam iniquitates meæ ſupergreſſæ ſunt caput meum. Sicut onus grave gravatæ ſunt ſuper me.* Pſ. 37. 2. 4

3 (*Conſummatorem*) Id eſt, qui nos conſummabit, id eſt, animæ & corporis perfectam beatitudinem dabit.

poſito ſibi [4] gaudio ſuſtinuit crucem, confuſione contempta, atque in dextera ſedis Dei ſedet. Recogitate enim eum qui talem ſuſtinuit a peccatoribus adverſum ſemetipſum contradictionem: ut ne fatigemini, animis veſtris deficientes. Nondum enim uſque ad ſanguinem reſtitiſtis, adverſus peccatum repugnantes: & obliti eſtis conſolationis, quæ vobis tamquam filiis loquitur, dicens. [5] Fili mi, noli negligere diſciplinam Domini: neque fatigeris dum ab eo argueris. Quem enim diligit Dominus, caſtigat; flagellat autem omnem filium, quem recipit. In diſciplina perſeverate. Tamquam filiis vobis offert ſe Deus: quis enim filius, quem non corripit pater? Quod ſi extra diſciplinam eſtis, cujus participes facti ſunt omnes: ergo adulteri, & non filii eſtis. Deinde patres quidem carnis noſtræ, eruditores habuimus, & reverebamur eos: num multo magis obtemperabimus Patri ſpirituum, & vivemus? Et illi quidem in tempore paucorum dierum, ſecundum voluntatem ſuam erudiebant nos: hic autem ad id, quod utile eſt in recipiendo ſanctificationem ejus. Omnis autem diſciplina, in præſenti quidem videtur non eſſe gaudii, ſed mœroris: poſtea autem [6] fructum pacatiſſimum exercitatis per eam, reddet juſtitiæ. Propter quod remiſſas manus & ſoluta genua erigite, & greſſus rectos facite [7] pedibus veſtris: ut non claudicans quis erret, magis autem ſanetur. Pacem ſequimini cum omnibus, & ſanctimoniam, ſine qua nemo videbit Deum: contemplantes ne quis deſit gratiæ Dei: ne qua radix amaritudinis ſurſum germinans impediat, & per illam inquinentur multi. Ne quis fornicator, aut prophanus ut Eſau: qui propter unam eſcam vendidit primitiva ſua. [8] Scitote enim quoniam & poſtea cupiens hæreditare benedictionem, reprobatus eſt: non enim invenit pœnitentiæ locum, quanquam cum lacrymis inquiſiſſet eam. [9] Non enim acceſſiſtis ad tractabilem montem & accenſibilem ignem, & turbinem, & caliginem, & procellam, & tubæ ſonum, & vocem verborum, quam qui audierunt, excuſaverunt ſe, ne eis fieret verbum. Non enim portabant quod dicebatur: Et ſi beſtia tetigerit montem, lapidabitur. Et ita terribile erat quod videbatur. Moyſes dixit: Exterritus ſum, & tremebundus. [10] Sed acceſſiſtis ad Sion montem, & civitatem Dei viventis, Jeruſalem cæleſtem, & multorum millium Angelorum frequentiam, & Eccleſiam primitivorum, qui conſcripti ſunt in cælis, & judicem omnium Deum, & ſpiritus juſtorum perfectorum, & teſtamenti novi mediatorem Jeſum, & ſanguinis aſperſionem [11] melius loquentem quam Abel. Videte ne recuſetis loquentem. Si enim illi non effugerunt, recuſantes eum qui ſuper terram loquebatur: multo magis nos, qui de cælis loquentem nobis, avertimus: cujus vox movit terram tunc: nunc autem repromittit, dicens, [12] Adhuc ſemel; & ego movebo non ſolum terram, ſed & cælum. Quod autem adhuc ſemel dicit. [13] declarat mobilium tranſlationem tamquam factorum, ut maneant ea quæ ſunt immobilia. Itaque regnum immobile ſuſcipientes, habemus gratiam: per quam ſerviamus placentes Deo, cum metu & reverentia. Etenim Deus noſter ignis conſumens eſt.

CAPUT DECIMUMTERTIUM.

CHaritas fraternitatis maneat in vobis. Et hoſpitalitatem nolite oblivisci: per hanc enim latuerunt quidam Angelis hoſpitio receptis. Mementote vinctorum, tamquam ſimul vincti; & laborantium, tamquam & ipſi in corpore morantes. Honorabile con-

4 (*Gaudio*) Vel regni cæleſtis, vel regni terreni, quod ſibi oblatum eſt.

5 (*Fili mi, noli*) In Proverbiis ita habetur: *Diſciplinam Domini, fili mi, ne abjicias, neque deficias cum ab eo corriperis: quem enim diligit Dominus corripit; & quaſi Pater in Filio complacet ſibi.* Prov. 3. b. 11. 12.

6 [*Fructum pacatiſſimum*] Ordo. Fructum pacatiſſimum juſtitiæ, id eſt, quem juſtitia promeretur.

7 (*Pedibus veſtris*) Pedes vocat cogitationes, quæ tunc recte gradiuntur, cum bene credunt; tunc claudicant, cum errant.

8 (*Scitote*) Oſtenſio quam fuerit Eſau profanus, id eſt, a conventu fidelium alienus.

9 (*Non enim acceſſiſtis*) Quando lex data eſt Judæis, apparuit ignis tractabilis, id eſt, palpabilis, & acceſſibilis, in quo loquebatur Deus, & cætera terribilia quæ ſequuntur. Non ita, inquit, in novæ legis latione factum eſt; omnia enim ſuaviter, & dulciter indicantur vobis.

10 (*Sed acceſſiſtis*) Id eſt, ad altitudinem, in qua vel de qua videtur Deus. Sion enim ſpeculatio interpretatur.

11 (*Melius loquentem*) Aſperſio ſanguinis Abel clamat vindictam; aſperſio ſanguinis Chriſti miſericordiam.

12 (*Adhuc ego ſemel*) In Aggeo Propheta ſic: *Adhuc unum modicum eſt, & ego commovebo cælum, & terram.*

13 (*Declarat*) Per hoc quod dicit movebo, declaratur cœli, & terræ tranſlatio, id eſt, in alium ſtatum tranſmutatio. Probat hoc vero, quod ſemel oſtenditur, quod poſtea futura ſunt immobilia. Quod vero dicitur, ea quæ ſunt, ſic intelligendum eſt quaſi diceretur, id quod ſunt. Quidquid enim erit ſive in principalibus eſſentiis, ſive extrinſecus ſumptis, ſecundum id immobile erit.

connubium in omnibus, & thorus immaculatus. Fornicatores enim, & adulteros judicabit Deus. Sint mores ſine avaritia, contenti præſentibus: ipſe enim dixi; Non te deſeram, neque derelinquam: ita ut confidenter dicamus: Dominus mihi adjutor eſt: non timebo quid faciat mihi homo. Mementote præpoſitorum veſtrorum, qui vobis locuti ſunt verbum Dei: quorum intuentes exitum converſationis, imitamini fidem. [1] Jeſus Chriſtus heri, & hodie: ipſe & in ſæcula. Doctrinis variis & peregrinis nolite abduci. Optimum eſt enim, gratia ſtabilire cor, [2] non eſcis quæ non profuerunt ambulantibus in eis. [3] Habemus altare, de quo edere non habent poteſtatem, qui tabernaculo deſerviunt. [4] Quorum enim animalium infertur ſanguis pro peccato in ſancta per Pontificem, horum corpora cremantur extra caſtra. Propter quod & Jeſus, ut ſanctificaret per ſuum ſanguinem populum, extra portam paſſus eſt. Exeamus igitur ad eum extra caſtra, improperium ejus portantes. Non enim habemus hic manentem civitatem, ſed futuram inquirimus. Per ipſum ergo offeramus hoſtiam laudis ſemper Deo, id eſt, fructum labiorum confitentium nomini ejus. Beneficentiæ autem, & communionis nolite oblivisci: talibus enim hoſtiis promeretur Deus. Obedite præpoſitis veſtris, & ſubjacete eis. Ipſi enim pervigilant, quaſi rationem pro animabus veſtris reddituri; ut cum gaudio hoc faciant, & non gementes: hoc enim non expedit vobis. Orate pro nobis: [5] confidimus enim quia bonam conſcientiam habemus in omnibus bene volentes converſari. Amplius autem deprecor vos hoc facere, quo celerius reſtituar vobis. Deus autem pacis, qui eduxit de mortuis paſtorem magnum ovium, [6] in ſanguine teſtamenti [7] æterni, Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum, aptet vos in omni bono, ut faciatis ejus voluntatem. faciens in vobis quod placeat coram ſe, per Jeſum Chriſtum: cui eſt gloria in ſæcula ſæculorum. Amen. Rogo autem vos, fratres, ut ſufferatis verbum ſolatii. Etenim per paucis ſcripſi vobis. Cognoſcite fratrem noſtrum Timotheum dimiſſum: cum quo (ſi celerius venerit) videbo vos. Salutate omnes Præpoſitos veſtros, & omnes ſanctos. Salutant vos de Italia fratres. Gratia cum omnibus vobis. Amen.

COMMENTARIUS IN CAPUT XIII.

1 *JEſus Chriſtus heri & hodie*) Quaſi diceret Jeſus Chriſtus qui cum illis fuit, vobiſcum eſt, & erit cum Eccleſia ſua uſque ad conſummationem ſæculi,

2 (*Non eſcis*) datur intelligi quoſdam fuiſſe, qui dogmatizarent peccatum non eſſe eſcis & voluptatibus affluere.

3 (*Habemus altare*) Cauſa cur eſcis non ſit immoderate affluendum. Cum ſobrietate enim edendum eſt corpus Chriſti, quod & in aliis divinarum locis ſcripturarum altare vocatur, pro eo videlicet, quod in ipſo, id eſt, in fide ipſius, quaſi in quodam altari oblatæ preces, & operationes noſtræ acceptabiles fiunt Deo.

4 (*Quorum enim animalium*) Per duplicem allegoriam, unam veteris, & alteram novi Teſtamenti probat corpus Chriſti non eſſe edendum ab his qui tabernaculo deſerviunt. Ad hoc enim corpora animalium horum extra caſtra cremabantur; & propterea Chriſtus extra portam civitatis Jeruſalem paſſus eſt, ut nos qui corpore & ſanguine ejus a peccatis mundari volumus, improperia & anguſtias paſſuri, tabernaculi delicias deſeramus.

5 (*Confidimus enim*) Cauſa cur orent pro eo, videlicet quod bonam conſcientiam & ad eos & ad omnes.* sup. * habeant.

6 (*In ſanguine*) Sanguinem more ſuo vocat mortem, per quam Chriſtus de mortuis reſurrexit. Niſi enim moreretur, nec ad inferos deſcenderet, nec ab inferis aſcenderet.

7 (*Æterni*) Æternum duobus dicitur modis, & quod initio & fine caret; & quod tantum uſque ad finem ſæculi permanet: ſecundum quam ſignificationem æternum hic ponitur, & per Moyſen dicitur: *Dominus regnabit in æternum, & ultra.* Exod. 15. d. 18.

Explicit Commentarius B. Lanfranci in Epiſtolas D. Pauli.

CLARIS

CLARISSIMUM VIRUM G. RATUM SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSOREM,

a vicibus & pœnitentiis Reverendiſſimi in Chriſto Patris, ac Domini D. GEORGII AMBASIANI Archipræſulis Rothomag. Franciſcus Quadratus Beccenſis Cœnobita Salutat.

FERE fit ut cum aut ardua tentamus, aut ingenii noſtri vires non probamus, eos ſummo nobis ſtudio conciliemus: quos rei noſtræ uſui futuros arbitramur. Ad te igitur, Theologorum oculatiſſime, liberius noſtra progreditur Epiſtola: ut quod noſtro jure non poſſumus, tuo munere conſequamur. Ut autem ad noſtri inſtituti ſcopum pervenias, paucis abſolvam. Cum hiſce diebus animi colligendi cauſa Bibliothecam noſtram revolvens, aliquid de Virginis aſſumptæ laudibus quærerem, ecce in manus noſtras vetus quidam codex incidit: de corpore & ſanguine Chriſti in Berengarium quendam hæreticum Lanfranco authore conſcriptus. Tum mihi perſuadebam dignum quid accidiſſe: ætatique noſtræ maxime neceſſarium, in qua & diſperſi gregis dominici fides enervatur, & per pſeudo-apoſtolos: ea eſt etiam apud domeſticos controverſia: ut vix ullum civitatis alius deſideratæ, id eſt, Chriſtianæ pacis veſtigium, aut ſimulachrum aliquod appareat. Ne igitur Salutis frumentum, a fideli populo maledictus abſconderem: apud me tacitus cogitabam cuinam ſtrenuo Chriſtianæ militiæ duci, expertum Chriſti militem hactenus neglectum, longoque carcere, necnon incuria fere victum mitterem. Mihi itaque tantum ſcelus non ferenti venit in mentem tui nominis, qui rudioribus tyrunculis evangelici lactis pabulum uberrimum indefeſſus porrigis, ut nimiam adulteramis, aridique ſæculi, ſterilitatem, ſcaturientis inde ſacri liquoris humore, ad fructum Deo dignum proferendum renoves. Quiq; e ſuperba ſtultorum dogmata ad angularem illum lapidem diligenti examine confutans, eliminas. Quid dum hæc cogito? Num fœlix o Rothomagenſium civitas, quæ tantum cum Archiepiſcopo Rectorem meruiſti? Gravat animum cordis exceſſus? Accede cum fiducia, & dulce pharmacon, ut ratus, ita prudens medicus offeret. Ea eſt enim apud te, aut nuſquam, recuperandæ ſalutis ratio, ſi mentem ſimplicem attuleris. Fœlix rurſum mihi appellanda es, quæ hujus viri dignis ornatiſque declamationibus erudita, plane Chriſtianam veramque innocentiæ puritatem retines. Illa enim (ſi qua fuit in te) vis orandi, concionandique facultas, niſi ad eas exercitationes non tam regio favore, quam ſuis id poſtulantibus meritis, delegatus fuiſſes, ſalvo cujuſque jure loquar, pene exaruiſſet. Quod ſi enim retines corpore, diffuſa per orbem Eccleſia ſentit præſentem abſentis diſcipuli fidem, doctrinam miratur, gaudet ſe fortiſſimum in eo propugnaculum reperiſſe. Hæc, ut ad te, Vir ornatiſſime, revertar, mecum revolvens, ardeo cupiditate incredibili, neque arbitror reprehendenda, ut hoc qualecumque opus ſuſcipias: Nam ipſiſſimum te judicavi fore, cujus ſalubri conſilio, gravi authoritate, adducti cæteri ſacræ Theologiæ profeſſores meæ expectationi facerent ſatis, & idem opuſculum typis commendatum iri, vel libenter admitterent. Erit revera non alienum a tua dignitate, quod ipſis etiam Regibus eſt honeſtiſſimum, ſi hoc ipſum contra domeſticos Chriſtianæ veritatis hoſtes defenſare ſtudueris, mihi quoque [citra faſtum dixerim] glorioſum ſi meis ineptiis motus, ad multorum utilitatem divulgandum ſuſceperis. Verum me audux egregiumque facinus aggredientem [ut qui te Chriſtianæ puritatis, ac totius literaturæ unicum ſpecimen, eiſdem ineptiis conabar allicere] pudor quidam ſubruſticus hactenus deterruit. Sed gaudeo plane, id fortunam attuliſſe, quod novum hunc temporeque natum Chriſtianæ veritatis defenſorem, novus ſalutator, apud tantum virum [vel hac præfatiuncula] commendarem. Novum dixi propter eos, qui vel Deſiderii Eraſmi, vel neſcio cujus opera hoc jam editum eſſe mentiuntur; certe non extat. Sed ne multis nauſeam provocem, authoris vitam ſciens prætereo, rem & Deo & hominibus gratiſſimam facturus ſi tua authoritate, opera, conſilio, etiam gratia, libellum ob Chriſtianæ veritatis defenſionem, ſemel in lucem emiſerim. Eoque flagrantius urget hujus rei deſiderium: quo & vim patientibus contra hæreſeos inveterata falſa dogmata: fidem faciat teſtis Barbatus, & ad eorum qui hactenus pugnarunt, ſubſidium inconcuſſus miles, hoſtium tela in ſuos authores rejiciat. Et quamvis hoc ipſum zelo fidei motus proſequar, non tamen is ſum, qui neſciam quoſdam fore, qui memet temerarium clamitabunt, quod rudis, bonarumque artium expers, hoc opuſculum, apud tantum virum, commendandum ſuſceperim, cujus etiam ipſa litterarum elementa mihi adoranda ſint. Verum falſo ne, an merito id fiet, tuum erit judicium. Ego vero cuncta lætus ſuſquedeque feram, ſi laborem probaveris. Sin indignus te videbitur, ab optimo certe, ac deditiſſimo tibi animo & ſincere & jucunde, ſuſceptum putes. Vale. Ex ædibus noſtris Beccenſibus. Anno D. 1540. pridie Calend. Febr.

DIVI LANFRANCI

PRIMI ABBATIS S. STEPHANI CADOMENSIS, DEINDE CANTUARIEN.

Archiepiſcopi, adverſus Berengarium Turonenſem, de Corpore & Sanguine Domini

L I B E R.

CAPUT PRIMUM.

LANFRANCUS miſericordia Dei Catholicus, Berengario Catholicæ Eccleſiæ adverſario. Si divina pietas cordi tuo inſpirare dignaretur, quatenus reſpectu ejus, atque animæ tuæ mecum loqui velles, locumque opportunum in quo id competenter poſſet fieri, ſalubri deliberatione eligeres: multum fortaſſe tibi, procul dubio autem iis conſuleres, quos decipis, deceptos vero, ac morte præventos in pœnas æternas tranſmittis. Etenim cooperante ſpiritu qui ubi vult ſpirat, eveniret e duobus alterutrum, videlicet ut aut tuipſe depoſito ſuperbiæ faſtu quo plenus contra orbem terrarum ſentire cœpiſti, authoritati totius ſanctæ Eccleſiæ, rectiſque ſanctarum Scripturarum expoſitionibus adquieſceres, & ſic te ac ſequaces tuos de tenebris erroris, ac profundo iniquitatis erueres: aut te in tua pertinacia perſiſtente, ipſi auditis rationibus miſerante Deo reſipiſcerent, & ad veram fidem, quam ſancta Eccleſia prædicare non ceſſat, conſilio meliore redirent. Sed quia elegiſti pravitatem, quam ſemel imbibiſti, clandeſtinis diſputationibus apud imperitos tueri: palam autem, atque in audientia ſancti Concilii orthodoxam fidem non amore veritatis, ſed timore mortis confiteri: propterea refugis me, refugis religioſas perſonas, quæ de verbis tuis, ac meis poſſint ferre ſententiam. In quarum præſentia de nulla re te audire, tecumque conferre libentius vellem; quam quod ſententias tuis ſententiis commodas plectenda temeritate confingis: eaſque ſeu ſtudio nocendi, ſeu ignorantia veri, ſacris Doctoribus attribuis dicens; hoc vel hoc in illo, ſeu illo opere teſtatur Auguſtinus, Gregorius, Hieronymus, vel quilibet eorum, quos in arce authoritatis poſitos Eccleſia Chriſti inſigniter veneratur. Ibi enim conquieſceret omnis verſuta tergiverſatio, quum ſacri codices te audiente legerentur, vel tibi ad legendum in manus traderentur: cœleſtique lampade ſplendidius eniteret, quædam quæ de ſcripturis ſanctis te ſumere nonnumquam dicis, aut penitus eſſe falſa, aut aliqua ex parte, prout ratio tui negotii poſtulat depravata. Per quam diabolicam fallaciam ignaras divini myſterii mentes, tibique credulas invadis, decipis, ſubruis, tanto iniquior, quanto in malo propoſito ad eorum, qui tibi in Chriſto fratres ſunt, ſubverſionem, & ſcandalum, pertinacior, parvipendens verba Domini comminantis ei, qui de puſillis ſuis aliquem ſcandalizat; nec ſatis tremens increpationem Apoſtoli ad ſuperbam Corinthiorum Gentem ſcribentis, & dicentis, *Sic autem peccantes in fratres, & percutientes conſcientiam eorum infirmam, in Chriſtum peccatis.* Quo peccato plurimum detineris, ſubvertens eos, qui neſcientes tibi reſiſtere, contemplantur ea quæ videntur, non ea quæ non videntur. Sed firmum fundamentum Dei ſtat immobile, habens ſignaculum, quo diſcedit ab iniquitate, quia invocat nomen Domini, nequaquam ſine gravi ſcandalo ferens quod non es contentus ut perverſus perverſa dicas, niſi etiam prava ſcripta per pravos diſcipulos tuos in diverſas regiones tranſmittas. Et cætera quidem a beatæ memoriæ Nicolao totius Chriſtiani nominis ſummo Pontifice, & a centum tredecim Epiſcopis Romæ audita, examinata, atque damnata ſunt. Tu quoque inclinato corpore, ſed non humiliato corde, ignem accendiſti, libroſque perverſi dogmatis in medio ſancti Concilii in eum conjeciſti: jurans per id quod rebus omnibus incomparabiliter majus eſt, fidem a Patribus qui præſentes erant, traditam inviolabiliter te ſervaturum, veteremque doctrinam tuam de Corpore, & Sanguine Domini, ab illa die aliis non prædicaturum. Hujus propoſiti ſacrilegus violator contra præfatam Synodum, contra Catholicam veritatem, contra omnium Eccleſiarum opinionem ſcriptum poſtea condidiſti: cui in hoc opuſculo confiſus de Chriſti miſericordia reſpondere diſpoſui. Et ut evidentius appareat quid tu dicas, quid ego reſpondeam: alterutras ſententias vicaria noſtrorum nominum poſitione diſtinguam. Nec ad omnia reſponſurus ſum, quia ſpinis roſas interſeris, & albis, atque nigris coloribus phantaſma tuum depingis, quædam etiam dicis, quæ nihil pertinent ad propoſitum quæſtionis. Compendio autem inquantum potero operam dabo. In talibus enim ſtudiis nollem vitam detérere, ſi populum Dei antiquam permitteres pacem habere.

Mat. 18. a. 6.

1. Cor. 8. d. 12.

Berengarius a 113. Epiſcopis Romæ damnatus.

Libellum poſtea edidit, cui reſpondet Lanfrancus.

CAPUT II.

BERENG. *Scriptum Humberti Burgundi quem fecerant Romæ Epiſcopum Cardinalem, quod ſcripſit contra Catholicam veritatem, quod inferius patebit, ut cogeretur illud Berengarius, & quaſi profiteri errorum ineptiſſimi Burgundi.*

Humbertum laudibus attollit. LANFR. Humbertum virum fuiſſe religioſum, fide Chriſtiana, & ſanctiſſimis operibus perſeverantiſſime decoratum, ſcientia divinarum ac ſæcularium litterarum apprime eruditum teſtantur omnes qui vel propria experientia eum noverunt, vel ab aliis qui ipſum experti ſunt, ejus cognitionem acceperunt. Hunc non de Burgundia, ſed de Lotharingia ſanctus Leo Romam traduxit, ad prædicandum Siculis verbum Dei Archiepiſcopum ordinavit; poſtea vero ſancta Romana Eccleſia Præſulem ſibi Cardinalem conſtituit. Quo in loco poſitus taliter vixit, taliter docuit: ut de fide vel doctrina ipſius nec ſaltem ſiniſtræ ſuſpicionis fama aliquando exorta ſit. Hujus rei teſtis eſt tota fere Latinitas, quæ pro excellentia apoſtolicæ Sedis, cujus conciliis, & conſiliis ſemper aderat, ac præerat, eum ignorare non potuit. Qui ſi etiam Burgundus eſſet, inſipienter tamen arrogantia tua nomen ſuæ gentis pro infamia ſibi aſcriberes, quum ſpiritus Domini ubi vult ſpiret, & quem
Joan. 3. a. 8. Pſal. 23. vult aſpiret, & Domini ſit terra, & univerſi
Act. 10. e. 35. qui habitant in ea, & Princeps Apoſtolorum dicat; *In veritate comperi quoniam non eſt perſonarum acceptor Deus, ſed in omni gente qui timet eum, & operatur juſtitiam, acceptus eſt illi.*
a. 6 6. Item doctor Gentium ad Galatas; *Deus perſonam hominis non accepit.* Quem dum contra Catholicam veritatem ſcripſiſſe aſſeris, non ipſum ſolum, ſed & Romanos Pontifices, Romanam Eccleſiam, multoſque ſanctos Patres redarguis, incurriſque in illud quod beati doctores, ſi non
Hæreticus quis ſit. eiſdem verbis, eiſdem tamen ſententiis multis in locis concorditer aſtruxerunt, hæreticum eſſe omnem hominem, qui a Romana, & univerſali Eccleſia in fidei doctrina diſcordat. Evenitque tibi juſto Dei judicio, ut qui alios eſſe hæreticos aſtruere conaris, tuipſe in hæreſim devolutus eſſe hæreticus convincaris.

BERENG. *Anathematizo omnem hæreſim, præcipue eam quæ aſtruere conatur panem, & vinum quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem ſolummodo ſacramentum eſſe, & non verum corpus Chriſti & ſanguinem.*

LANFR. Principium hujus tui juriſiurandi propterea, ut opinor, hic non inſeruiſti: ut lectores tui putarent hæc verba non eſſe tua, ſed venerabilis Humberti Epiſcopi. Nec id injuria. Nam quia hæretica eſſe pertinaciter probare contendis: ſi manifeſte tua diceres, manifeſte teipſum hæreticum comprobares. Sed ne quis neſcius Romani concilii indiſcretam de negotio ferat ſententiam; principium ejus medium atque finem ſimul hic apponam.

Palinodia Berengarii. *Ego Berengarius indignus Diaconus Eccleſiæ ſancti Mauricii Andegavenſis, cognoſcens veram, Catholicam, & Apoſtolicam fidem, anathematizo omnem hæreſim; præcipue eam, de qua hactenus infamatus ſum, quæ aſtruere conatur panem & vinum, quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem ſolummodo ſacramentum, & non verum corpus, & ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti eſſe, nec poſſe ſenſualiter in ſolo ſacramento manibus ſacerdotum tractari, vel frangi, aut fidelium dentibus atteri. Conſentio autem ſanctæ Romanæ & Apoſtolicæ ſedi, & ore, & corde profiteor de ſacramentis dominicæ menſæ eam fidem tenere, quam Dominus, & venerabilis Papa Nicolaus, & hæc ſancta Synodus auctoritate evangelica, & apoſtolica tenendum tradidit, mihique firmavit; ſcilicet panem & vinum quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem non ſolum ſacramentum, ſed etiam verum Corpus, & Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti eſſe, & ſenſualiter non ſolum ſacramento, ſed in veritate, manibus ſacerdotum tractari, frangi, & fidelium dentibus atteri: jurans per ſanctam, & homouſion Trinitatem, & per hæc ſacroſancta Chriſti evangelia. Eos vero qui contra hanc fidem venerint, cum dogmatibus & ſectatoribus ſuis æterno anathemate dignos eſſe pronuntio. Quod ſi ego ipſe aliquando aliquid contra hæc ſentire, aut prædicare præſumpſero: ſubiaceam canonum ſeveritati. Lecto & perlecto ſponte ſubſcripſi.*

Ad hæc Gregorii ſeptimi tempore quum in templo ſalvatoris de his ſermo haberetur, quorumdam tui ſimilium ſtipatus agmine, erroris magiſter perſeverabas. Tum cæleſtis Patris ſpiritu in animum inſtillante reverſus, ſperatam veniam, apoſtolica miſeratione conſecutus es, jurans & ea quæ ſequuntur.

Ego Berengarius, corde credo, & ore confiteor panem & vinum quæ ponuntur in altari, per myſterium ſacræ orationis, & verba noſtri Redemptoris ſubſtantialiter converti in veram, & propriam, vivificatricem Carnem & Sanguinem Jeſu Chriſti Domini noſtri, & poſt conſecrationem eſſe verum Corpus Chriſti, quod natum eſt de Virgine, & quod pro ſalute mundi oblatum in cruce pependit, & quod ſedet ad dexteram Patris, & verum Sanguinem Chriſti, qui de latere ejus effuſus eſt, non tantum per ſignum & virtutem ſacramenti, ſed in proprietate naturæ, & veritate ſubſtantiæ, ſicut in hoc brevi continetur, & ego legi, & vos intellexiſtis. Sic credo nec contra hanc fidem ulterius docebo, ſic me Deus adjuvet, & hæc ſacra evangelia. Altera Berengarii Confeſſio.

Poſtea præcepit idem Pontifex tibi Berengario ex authoritate Dei, & ſanctorum Apoſtolorum Petri & Pauli, ut de Corpore & Sanguine Domini ulterius cum aliquo diſputare non præſumeres, excepta cauſa reducendi ad hanc fidem eos qui per tuam doctrinam ab ea receſſerant.

Cum autem ſub Nicolao veniſſes Romam, fretus iis qui plus impenſis a te beneficiis quam ratione a te audita opem tibi promiſerant: non auſus defenſare quod antea ſenſeras, poſtulaſti Nicolaum Pontificem ejuſque concilium, quatenus fidem quam teneri oporteret, verbis tibi traderet, ſcriptura firmaret. Injuncta eſt hujus rei cura Humberto Epiſcopo.

Itaque verba fidei ſuperius comprehenſa ſcripſit, aſſenſu omnium ad legendum, & confitendum tibi tradidit. Tu vero adquieſcens accepiſti, legiſti, confeſſus te ita credere jurejurando confirmaſti, tandem manu propria ſubſcripſiſti.

Nicolaus Papa gaudens de converſione tua, juſjurandum tuum ſcriptum miſit per urbes Italiæ, Galliæ, Germaniæ: & ad quæcumque loca fama tuæ pravitatis antea potuit pervenire. Ut ſicut Eccleſiæ ſcandalizatæ prius dolebant de te a veritate averſo, atque ita poſtea gauderent, gratiaſque Deo agerent de reverſo atque converſo.

Cur

Digitized by Google

Cur ergo ſcriptum hoc magis aſcribitur Humberto Epiſcopo quam tibi, quam Nicolao Pontifici, quam ejus concilio, quam denique omnibus Eccleſiis, quæ id cum debita reverentia ſuſceperunt, & pro converſione tua Deo gratias retulerunt? Cur, inquam, niſi quia facilius perſuades imperitis potuiſſe unum hominem errare quam tot perſonas, tot Eccleſias? Tibi vero ſi aſcripſiſſes: cum ipſum deſtruere moliaris, pœnarum te eſſe aſtruere videris. Sed jam qualiter redarguis videamus.

CAPUT III.

BERENG. *Apparet quia lux in tenebris lucet, & tenebræ eam non comprehenderunt.*

LANFR. Hoc rectiſſime in te retorqueri poteſt. Lucet namque lux fidei in tenebris hujus mundi, quantum per ſpeculum, & ænigma revelante Deo poſſumus contueri; verum hanc lucem tenebroſa mens tua nequit comprehendere, deſpectis cæteris putans ſe ſolum ſapientem eſſe, evaneſcens in cogitationibus ſuis ſtulta facta apud Deum.

BERENG. *Quia veritatis inimicus, velit nolit veritatem aſſerat.*

LANFR. Parum videris attendere quid dicas, tantum ut ſervum Dei illatis opprobriis in contemptum adducas.

Aſſertorem veritatis, tam volentem, quam nolentem inimicum pariter conſtituis veritatis. Quiſquis autem veritatem aſſerit, aut volens, aut nolens id agit. Nihil enim medii poterit reperiri. Omnis igitur aſſertor veritatis, te authore, inimicus eſt veritatis. Sed abſit. Ipſa namque veritas aſſertores ſuos plurimum diſtanti nomine in evangelio vocat dicens; *Jam non*
Joan. 15. b. 15. *dicam vos ſervos, ſed amicos meos.* Et alibi;
Vos amici mei eritis. Falſum eſt ergo aſſerto-
Ibid. b. 14. rem veritatis tam volentem, quam nolentem inimicum conſtituere veritatis.

BERENG. *Quia ſicut Goliat propria Burgundus enſe depereat.*

LANFR. Tui moris eſt alios deprimere, te efferre, te jactare, de te magna ſentire. Te quidem David, Humbertum vero Goliat appellas. Et quidem rectius te nominaſſes Goliat, quia homo arrogantiſſimus es: & ea ſentis, ſcribis, & loqueris, quibus tu ipſe velut enſe proprio juguleris. Illum vero David, qui humiliter vixit, humiliter docuit, membrum Eccleſiæ, pugnans pro Eccleſia, aſſumens ſcutum fi-
Ephes. 6. c. 17. dei, & gladium ſpiritus quod eſt verbum Dei.

CAPUT IV.

BERENG. *Erat autem Burgundus in ſententia, immo vecordia vulgi, Paſchaſii atque Lanfranci, minime ſupereſſe in altari poſt conſecrationem ſubſtantiam panis atque vini.*

LANFR. Tempore ſancti Leonis Papæ, delata eſt hæreſis tua ad apoſtolicam ſedem. Qui cum ſynodo præſideret, ac reſideret ſecum non parva multitudo Epiſcoporum, Abbatum, diverſique ordinis a diverſis regionibus religioſarum perſonarum, juſſum eſt in omnium audientia recitari, quas mihi de Corpore & Sanguine Domini literas tranſmiſiſti. Portitor quippe earum legatus tuus me in Normannia non reperto, tradidit eas quibuſdam clericis; quas cum legiſſent, & contra uſitatiſſimam Eccleſiæ fidem animadvertiſſent, zelo Dei accenſi quibuſdam ad legendum eas porrexerunt, plurimis earum ſententias verbis exponentes. Itaque factum eſt, ut non deterior de te quam de me fuerit orta ſuſpicio, ad quem videlicet tales literas deſtinaveris, putantibus multis me favere, ac favere quæ a te dicerentur, vel gratia qua te diligerem, vel fide qua revera ita eſſe non dubitanter tenerem. Igitur cum a quodam Remenſi clerico Romam perlatas recitator legeret, intellecto quod Joannem Scotum extolleres, Paſchaſium damnares, communi de Euchariſtia fidei adverſa ſentires, promulgata eſt in te damnationis ſententia privans te communione ſanctæ Eccleſiæ, quam tu privare ſancta ejus communione ſatagebas. Poſt hæc præcepit Papa, ut ego ſurgerem, pravi rumoris a me maculam abſtergerem, fidem meam exponerem, expoſitam plus ſacris authoritatibus, quam argumentis probarem. Itaque ſurrexi, quod ſenſi dixi, quod dixi probavi, quod probavi omnibus placuit, nulli diſplicuit. Dehinc declarata eſt ſynodus
Vercellenſis, quæ proximo Septembri eodem præſidente Pontifice eſt celebrata Vercellis. Ad quam vocatus non veniſti: ego vero præcepto ac precibus præfati Pontificis uſque ad ipſam ſynodum ſecum remanſi. In qua in audientia omnium, qui de diverſis hujus mundi partibus illuc convenerant, Joannis Scoti liber de Euchariſtia lectus eſt, ac damnatus, ſententia tua expoſita ac damnata, fides ſanctæ Eccleſiæ, quam ego teneo, & tenendam aſtruo, audita, & concordi omnium aſſenſu confirmata. Duo clerici qui legatos tuos ſe eſſe dixerunt, volentes te defendere in primo ſtatim aditu defecerunt, & capti ſunt. Ab hac ſententia nunquam diſceſſit ſanctus Leo in omnibus conciliis ſuis, ſeu quibus ipſe ſuam præſentiam exhibuit, ſeu quæ per legatos ſuos in diverſis provinciis congregari inſtituit. Quæ ſententia non effugit ſucceſſorem quoque ſuum felicis memoriæ Papam Victorem. Sed quicquid de hac re ſeu cæteris ipſe ſtatuit, ſtatuive præcepit: hoc etiam iſte ſua atque omnium conciliorum ſuorum authoritate firmavit. Denique in concilio Turonenſi cui ipſius interfuere, ac præfuere legati: data eſt tibi optio defendendi partem tuam. Quam cum defendendam ſuſcipere non auderes: confeſſus coram omnibus communem Eccleſiæ fidem juraſti, ab illa hora te ita crediturum ſicut in Romano concilio te juraſſe eſt ſuperius comprehenſum. Porro quid de hac re tempore Nicolai geſtum ſit, breviter ſupra reſeravi. Digrediendo hæc ideo dixi, quia dixiſti, erat autem Burgundus in ſententia vulgi, Paſchaſii, atque Lanfranci. Nam cum Catholica Eccleſia dividatur in clericalem ordinem, atque laicalem: clericalis vero ordo conſiſtat in Epiſcopis ac reliquis Chriſti ſacerdotibus, aliiſque diverſarum dignitatum eccleſiaſticis perſonis, hæc autem omnes præter pauciſſimos ſchiſmaticos, hanc fidem tenere manifeſtiſſimum ſit: rectius dixiſſes, erat autem Burgundus in ſententia Catholicæ Eccleſiæ, ſed non in mea, meorumque ſequacium, qui maluimus nos ab ea ſuperbe ſeparare, & contra eam ad noſtram perniciem ſchiſma facere, quam humiliter membra ejus eſſe: & communem cum ea fidem ſalubriter retinere, hoc revera dixiſſes ſi amator veritatis & ſervator juſtitiæ extitiſſes;

Synodus Vercellenſis præſidente Leone Papa.

Eccleſiæ Cathol. duo ſtatus hominum.

ſi abjecto inanis gloriæ appetitu, peccata tua confiteri quam tueri maluiſſes.

Quod vero ſententiam qua panem in veram Chriſti carnem, & vinum in verum Chriſti ſanguinem converti credimus, vecordiam nominas de hac re opportunius tibi reſpondebo, cum ſidem hanc authore Deo, divinis authoritatibus, & manifeſtis rationibus veram eſſe monſtravero. Porro autem quod dicis, erat autem Burgundus in ſententia vulgi, Paſchaſii, atque Lanfranci, me etiam cum vulgo deputas; certiſſimum habeo tu, indubitanter credant amici mei, atque Eccleſia Chriſti, quaſi etiam deeſſet mihi auctoritas, atque ratio, quibus fidem meam tueri poſſem: mallem tamen cum vulgo eſſe ruſticus & idiota Catholicus, quam tecum exiſtere curialis, atque facetus hæreticus. Sed ſi Dominus Deus te, atque me in audientia ſancti concilii dignaretur conjungere: de pietate ejus confido, quia mutares verba, mutares ſententiam.

Egregia B. Lanfranci ſententia.

BERENG. *Quam ſententiam ſuperioribus ſuis verbis ille ipſe dejecit, ne attendit.*

LANFR. Dum inſatiabili odio illum inſequeris, te ipſum turpiter infamare minime erubeſcis. Quiſquis enim contraria jurat, neceſſe eſt in alterutro perjurii crimen incurrat. Ergo cum verba ad jurandum tibi tradita inter ſe contraria eſſe aſtruas; manifeſta voce perjurum te eſſe impudenter proclamas. O infœlix homo, o miſerrima anima cur te credere jurabas, quæ tantopere inter ſe diffidere intelligebas? nonne præſtabat ſi veram fidem te habere putabas, vitam honeſta morte finire, quam perjurium facere, perfidiam jurare, fidem abjurare? Sed abſit, ut ſcriptura ſancti concilii aliqua inter ſe contrarietatis oppoſitione diſſideat, ſi remoto calumniandi ſtudio diligens lector ad intelligendum curam impendat. Et hoc poſterius patebit.

CAPUT V.

BERENG. *Qui enim dicit, panis, & vinum altaris; ſolummodo ſacramenta ſunt: vel panis, & vinum altaris ſolummodo ſunt verum Chriſti Corpus & Sanguis: modis omnibus panem, & vinum ſupereſſe conſtituit.*

LANFR. Nihil horum Romana ſynodus credendum eſſe decrevit, nec Humbertus Epiſcopus ad confitendum, vel jurandum horum tibi aliquid tradidit. Prior quidem ſententia per quam dicitur, panis, & vinum altaris ſolummodo ſacramenta ſunt, tua eſt, tuorumque ſequacium. Poſterior vero quæ enuntiat, panis, & vinum altaris ſolummodo ſunt verum Chriſti Corpus, & Sanguis: nullius hominum eſt. Nam & tu veritatem carnis, ac ſanguinis negas, & Eccleſia Chriſti ſic panem in carnem, vinum credit converti in ſanguinem: ut tamen ſalubriter credat, & veraciter recognoſcat ſacramentum eſſe dominicæ paſſionis, divinæ propitiationis, concordiæ & unitatis, poſtremo aſſumptæ de Virgine carnis, ac ſanguinis: ſingula ſuis, diſtinctiſque modis, de quibus ſuo loco, ac tempore evidentius diſſeretur. In præſentia tantum ſuſcepi oſtendere verba Romani concilii quæ ta ſervaturum jurejurando firmaſti, nulla inter ſe invicem contrarietate diſſerre. Arguentibus etiam te amicis, ac neceſſariis tuis, quod aut non ſervanda jurare non debueris, aut jurata ſervare: infamare ſoles Nicolaum Pontificem, reliquoſque patres Romani concilii, videlicet quod docentes, ac ſcientes contraria, tibi fuerunt cauſa perjurii. Id quoque in hoc opuſculo quod deſtruendum ſuſcepi, ubique fere laboras efficere: propterea conferenda ſunt verba tua verbis eorum.

Quid credat Eccleſia de Euchariſtiæ ſacramento.

Nicolaus Papa comperiens te docere, panem, vinumque altaris poſt conſecrationem ſine materiali mutatione in priſtinis eſſentiis remanere: conceſſa tibi, ſicut ſuperius dictum eſt, reſpondendi licentia, cum non auderes pro tuæ partis defenſione aliquid reſpondere: pietate motus ad preces tuas præcepit tradi ſcripturam tibi, quam ſuperius poſui. Ejus principium hoc erat.

Ego Berengarius anathematizo omnem hæreſim de qua hactenus infamatus ſum, quæ aſtruere conatur panem, & vinum, quæ in altari ponuntur, poſt conſecrationem ſolummodo ſacramentum: & non verum Corpus & Sanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti eſſe.

Rectiſſime id quidem, & ipſe præcepit, & ſynodus aſſenſit, & tu executus es, ſi labium doloſum in corde, & corde locutus non fuiſſes, ſi ad priſtinum vomitum, & ad volutabrum luti infœliciter perjurus poſtea non rediſſes. Sacrorum namque canonum authoritate inſtruimur, ut nemo ab hæreſi revertens Eccleſiaſticæ communionis particeps eſſe permittatur, quoad uſque perverſum dogma vinculo anathematis damnare compellatur. Verum in his verbis, nec verba tua ſuperius poſita, nec eorum ſententias quiſquam poterit invenire. Unde apparet perverſorem, ac ſubverſorem te eſſe divinarum literarum, & ex depravatis, fictiſque ſententiis erroris nebulas ſpargere imperitis, falſumque eſſe quod ex falſo principio conſtiterit emanare.

Hæretici quando recipiantur in Communionem.

CAPUT VI.

BERENG. *Sicut enim qui dicit; Chriſtus eſt ſummus angularis lapis, Chriſtum non aufert, Chriſtum eſſe omnino conſtituit: ita qui dicit panis altaris ſolummodo eſt ſacramentum, vel panis altaris ſolummodo eſt verum Corpus Chriſti, panem in altari eſſe non negat, panem & vinum eſſe confirmat in menſa dominica.*

Berengarii argumentum.

LANFR. Verum annecteres ſi ignarus veritatis priorem propoſitionis partem quiſquam ſtatueret; niſi forte figurato locutionis modo verbum illud proferret. Solemus enim aliquas res illarum rerum, ex quibus efficiuntur, nominibus appellare, quamvis in aliam naturam tranſlatæ, jam non poſſint eſſe illud, quod ſunt res illæ, ex quibus probantur effectæ. Sicut beatus Auguſtinus in extremo pſalmorum explanationis opere, *criſtallum* vocat *nivem multorum annorum duratam tempore, & ſerie ſæculorum*, cum nix ſit liquida, & humida, criſtalli vero natura exiſtat dura, & ſicca. Ac per hoc cum tam diverſæ naturæ ſint in utriſque non recte quis criſtallum nivem vocaverit; niſi eo locutionis modo, quo res effecta materiali ſolet nomine appellari. Ita Creator ex terra creato primo homini in Geneſi dicit; *Terra es, & in terram ibis*. Quaſi diceret; Quia factus es ex terra, quandoque fies terra, & reverteris in terram.

In Pſal. 147.

Cap. 3. d. 29

Verumtamen, ut dixi, has ſententias nemo Catho-

Catholicus recipit, Chriſtiana has religio non admittit. Nam priorem tuam eſſe tantum, tuæque ſectæ, nemo qui ambigat. Poſteriorem vero neque tu recipis, qui carnis, ac ſanguinis negator exiſtis, neque nos qui ſic utrumque fatemur: ut tamen multarum, & excelſarum rerum figuram, ac ſacramentum eſſe, minime abnegemus. Porro ſimilitudo quam de Domino Jeſu Chriſto, & lapide angulari poſuiſti, te impedit, nos expedit. Sicut enim qui dicit, Chriſtus eſt lapis angularis, non revera Chriſtum lapidem eſſe conſtituit, ſed propter aliquam ſimilitudinem, quam ad ſe invicem gerunt, ei nomen imponunt; eodem modo cum divina pagina Corpus Domini panem vocat, ſacrata, ac myſtica locutione id agit; ſeu quoniam ex pane conficitur, ejuſque nonnullas retinet qualitates, ſeu quia animam incomprehenſibiliter paſcendo ſatiat, eique æternæ vitæ ſubſtantiam ſubminiſtrat. Vel quod corpus eſt filii Dei, qui eſt
1. Pet. 1. c. panis Angelorum, *& in quem* [ſicut ait Princeps Apoſtolorum] *deſiderant Angeli proſpicere*; ſeu aliquo alio modo, qui a doctioribus comprehendi poteſt, a nobis non poteſt.

CAPUT VII.

BERENG. *Non enim conſtare poterit affirmatio omnis, parte ſubruta; & hoc ſicut dicit beatus Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana; In ipſa æternitatis veritate, quæ Deus eſt, indiſſolubiliter conſtat.*

LANFR. Relictis ſacris authoritatibus ad Dialecticam confugium facis. Et quidem de myſterio fidei auditurus, ac reſponſurus quæ ad rem debeant pertinere mallem audire, ac reſpondere ſacras authoritates, quam dialecticas rationes. Verum contra hæc quoque noſtri erit ſtudii reſpondere, ne ipſius artis inopia me putes in hac tibi parte deeſſe: fortaſſe jactantia quibuſdam videbitur, & oſtentationi magis quam neceſſitati deputabitur. Sed teſtis mihi Deus eſt & conſcientia mea, quia in tractatu divinarum litterarum, nec proponere, nec ad propoſitas reſpondere cuperem dialecticas quæſtiones, vel
Nota. earum ſolutiones. Etſi quando materia diſputandi talis eſt, ut hujus artis regulas valeat enucleatius explicari, inquantum poſſum per æquipollentias propoſitionum tego artem, ne videar magis arte, quam veritate, ſanctorumque patrum authoritate confidere.

Quamvis beatus Auguſtinus in quibuſdam ſuis ſcriptis, & maxime in libro de doctrina Chri-
Dialecticæ uſus. ſtiana, hanc diſciplinam ampliſſima laudet, & ad omnia quæ in ſacris literis veſtigantur plurimum valere confirmet.

Cap. 4. Denique contra Felicianum hæreticum Arianum contendens, ita hac arte eum concluſit: ut ipſe hæreticus non valens ferre locorum, ac ſyllogiſmorum implicitas, atque implicantes con-
Convicti Feliciani verba. nexiones, publica voce exclamaret dicens; *Ariſtotelica mecum ſubtilitate contendis, & omnia quæ a me dicuntur, torrentis more præcipitas.* Igitur ſuperius volens aſtruere panem vinumq; altaris inter ſacrandum eſſentialiter non mutari, duo quædam pro argumentorum locis aſſumpſiſti: quorum unum tantummodo eſſe tuum, alterum nullius hominum manifeſtis rationibus approbavi. In qua re magno vitio rem prædictam feciſti. Nam quod tuum erat, quæſtio erat. Ex eo quippe quærimus, id opprimere, atque evertere omnium argumentorum mole, atque impulſu fatagimus. Porro nulla quæſtio locus eſſe poterit argumenti. Argumenti quippe locum neceſſe eſt, aut per ſe eſſe certum, aut certis rationibus approbatum. Quod ergo tantummodo tuum erat, ad probandam rem dubiam aſſumi minime oportebat. Reliquum vero quod nullius hominum eſſe conſiſtit, ne id quidem dubiæ rei fidem facere aliqua ratione oportuit. Quis enim certum eſſe, aut certum fieri poſſe arbitretur, quod omnes negant, nullus confitetur? Igitur ne id quidem ad argumentum ſumi rationis fuit. Male ergo utrumque poſuiſti: His duobus vitioſiſſimis principiis totam argumentationem tuam identidem repetendo ad finem uſque contexis. Ac propterea neceſſe eſt vitioſum, nec concedendum eſſe quicquid ex vitioſis, nec conceſſis principiis conſtiteris emanare.

Adhuc aliis argumentis probare contendis, panem vinumque poſt conſecrationem in principalibus permanere eſſentiis, dicens: *non enim conſtare poterit affirmatio omnis, parte ſubruta.* Ad cujus rei probationem non oportuit inferri particularem negationem, quæ de præſenti quæſtione nihil colligitur, ſed univerſalem potius, per quam enuntiatur, nulla affirmatio conſtare poterit parte ſubruta. Age enim particularis ſit negatio tua, non omnis affirmatio conſtare poterit parte ſubruta. Rurſus aſſumptio tua, Panis & vinum altaris ſolummodo ſunt ſacramentum, vel panis & vinum altaris ſolummodo ſunt verum Chriſti Corpus & Sanguis; utrumque affirmatio eſt. His duabus particularibus præcedentibus, poteriſne regulariter concludere, parte ſubruta ea non poſſe conſtare? Abſit. In nulla quippe ſyllogiſmorum figura, præcedentibus duabus particularibus conſequenter infertur concluſio ulla. Male igitur eam collocaſti. Illud vero perfunctorie non eſt prætereundum, quod præfatæ propoſitionis tuæ veritatem in ipſa æternitatis veritate, quæ Deus eſt, indiſſolubiliter conſtare perhibuiſti, idque beati Auguſtini de doctrina Chriſtiana, authoritate firmaſti. Et quidem propoſitio ipſa vera eſt, veraque propoſitionis vim ſuo loco poſita obtineret: ſed tu male & inefficaciter eam poſuiſti. Nec ejus magis quam omnium tam rerum quam aliarum propoſitionum veritas, apud veritatem omniſcientis ac præſcientis Dei æternaliter conſtat, qui & res ipſas in principalibus, ac ſecundis eſſentiis condidit, eaſque tam verarum, quam falſarum propoſitionum cauſas eſſe diſpoſuit. Verumtamen in opere de doctrina Chriſtiana nec hujus propoſitionis, nec alicujus ejus ſimilis beatus Auguſtinus aliquo in loco mentionem fecit, quod facile quivis ſcire poterit, ſi curet ipſum librum legere, ſi nunquam legit, vel relegere, ſi fortaſſe jam legit. In qua re vehementer miror ſive errorem, ſive ſtultitiam tuam. Errorem quidem ſi prolata teſtimonia in ſacris codicibus, aut aliter eſſe, aut penitus non eſſe ignoras. Stultitiam vero ſi ita cæteros vecordes exiſtimes, ut dictis tuis contra antiquam Eccleſiæ fidem protinus credant, eaque velut ſacroſancta indiſcuſſa prætereant.

CAPUT VIII.

BERENG. *Eſt autem affirmatio cunctiſſimis partibus ſuis conſtans, prædicato, & ſubjecto, quæ ita enuntiat; Panis, & vinum, quæ in altari ponuntur, ſunt ſolummodo ſacramenta. Nihilominus quæ ita enuntiat; panis, & vinum, quæ ponuntur in altari, poſt conſecrationem ſolummodo ſunt verum Chriſti Corpus & Sanguis.*

LANFR. Eadem te repetere minime pudet, propterea quæ paulo ante poſui me etiam replicare oportet. Priorem ſententiam tantummodo eſſe tuam, poſteriorem vero nullius hominum ſuperius eſſe dixi, & ita eſſe documentis clarioribus approbavi. Nam & tu carnem ac ſanguinem negas, in ſolo ſacramento rem totam conſtituens: & nos ſacramentum fatemur, & tamen utriuſque veritatem fideliter, ac veraciter confitemur. Quod vero dialectica verba affirmationem, prædicatum, ſubjectum, cæteraque in hunc modum tractatui tantæ rei laboras inſerere, propter nihil aliud videris id facere, niſi ut hac occaſione peritum te diſputandi imperitis valeas ſuadere. Nam & tu ſine his nominibus quod moliris, non impariter poſſes aſſerere: & nos quæ a te dicerentur ſacris ſolummodo poſſemus teſtimoniis abolere.

BERENG. *Suſceperat autem Burgundus negare panem & vinum in menſa Dominica ſupereſſe. Hoc minime negat, immo omnino panem & vinum eſſe confirmat.*

LANFR. Membrum Eccleſiæ ab Eccleſia diſcrepare non debuit. Confitetur enim Eccleſia toto terrarum orbe diffuſa, panem, & vinum ad ſacrandum proponi in altari; ſed inter ſacrandum incomprehenſibiliter, & ineffabiliter in ſubſtantiam carnis, & ſanguinis commutari. Quod ſuo loco opitulante eo, de cujus ſacratiſſimo corpore loquimur, diverſis diverſorum Patrum teſtimoniis ita eſſe, nec aliter poſſe eſſe monſtrabitur. Non tamen panem negat, immo confirmat. Sed panem, qui de cælo deſcendit, & dat vitam mundo, panem, quem Ambroſius, & Auguſtinus eiſdem verbis vocant epiuſion, id eſt ſuperſubſtantialem: quia caro Chriſti omnibus creatis ſubſtantiis major exiſtit, omnes creaturas excellentiſſima dignitate præcellit. Vinum quoque non qualecunque, ſed quod hominum, non quidem omnium, ſed ſervorum Dei corda lætificat, quod animas inebriat, & a peccatis purgat.

BERENG. *Dum ita enuntiat; panis, & vinum quæ ponuntur in altari, poſt conſecrationem ſolummodo ſunt verum Chriſti Corpus & ſanguis.*

Sap. 1. c. 11. LANFR. Dixit quidam ſpiritu Dei plenus: Os quod mentitur, occidit animam. Hanc timidam ſententiam ſi timeres, falſam ſervo Dei calumniam non imponeres. Cætera namque dixit, adverbium *ſolummodo* nequaquam poſuit. Quicquid igitur ex mendacio te mendaciter aſtruente colligitur, quicquid infertur, neceſſario totum diſpergitur, infirmatur, caſſatur. De quo quia in anterioribus ſatis egi, plura hic dicere tranſiturus ad alia ſuperſedi.

CAPUT IX.

BERENG. *Per conſecrationem altaris fiunt panis, & vinum ſacramentum religionis, non ut deſinant eſſe quæ erant, ſed ut ſint quæ erant & in aliud commutentur, quod dicit beatus Ambroſius in libro de ſacramentis.*

LANFR. O mentem amentem, o hominem impudenter mentientem, o puniendam temeritatem; Ambroſium teſtem accire præſumis, quod panis, & vinum altaris per conſecrationem non deſinunt eſſe quod erant, ſed commutantur in aliud quod non erant. Et quidem ſi de ſacramentis, ſeu cæteris, de quibus Ambroſius ſcripſit, omnes revolvas libros, quos Eccleſia in uſu nunc habet, tale aliquid ab Ambroſio dictum, taliterque expoſitum nuſquam reperire valebis. Quod ſi dixiſſet, præclariſſimæ famæ ſuæ plurimum detraxiſſet, ſibimet ipſi contrarius extitiſſet, rem incredibilem credendam eſſe conſtituiſſet. Quis enim compos ſui credat rem aliquam converti in aliam, nec tamen in ea parte deſinere eſſe quod erat? Sed veritas ipſa, quæ Deus eſt, procul ſemper avertat, ut teſtis veritatis contra veritatem teſtis exiſtat. Accipe potius quid in libro de myſteriis, ſive initiandis dicat. Volens enim diſcrepantiam oſtendere inter manna Judæorum, & ſacrificium Chriſtianorum, per hoc videlicet quia illud umbra, & figura erat, hoc vero lux, & veritas; illud e cælo, hoc corpus Domini cælorum: ne tantam elementorum in tantarum rerum converſionem mens credere refugeret, ſubjunxit dicens: *Quantis igitur utimur exemplis, probemus hoc non eſſe, quod natura formavit, ſed quod benedictio conſecravit, majoremque vim eſſe benedictionis, quam naturæ: quia benedictione etiam natura ipſa mutatur.* Cap. 9. Panem, vinumque a natura formari nullus qui ambigat, nemo qui neſciat. De quorum vera in verum Corpus Domini converſione non oportere dubitari manifeſtis oſtendit exemplis, congruis per ſimilia aſſerit argumentis, narrans imprimis Moyſi virgam in ſerpentem verſam, deinde ſerpentem in virgam. Poſtea aquas in ſanguinem mutatas, dehinc ſanguinem remeaſſe in aquas. Pluraque in hunc modum. Ad ultimum præmiſſo illo magno ac ſingulari miraculo de partu Virginis, inquit; *Et hoc quod conficimus corpus ex Virgine eſt.* Et ne naturam potentiæ divinæ præponeres, quaſi non poſſit Deus cujuslibet rei mutare naturam: occurrit dicens: *Quid hic quæris naturæ ordinem in Chriſti corpore, cum præter naturam ſit ipſe Dominus Jeſus partus ex Virgine?* Sextum quoque de ſacramentis librum in quo opere præfatum mendacium eum dixiſſe mendaciter affirmaſti, ſic incipit; *Sicut verus eſt Dei filius Dominus noſter Jeſus Chriſtus, non per gratiam quemadmodum cæteri homines, ſed per naturam: ita vera caro ejus eſt, quam accipimus, & verus ejus ſanguis eſt; quem potamus.* Pauciſſima de multis me dixiſſe ſufficiat, ut lectores tuarum, atque mearum ſententiarum perſpicaciter agnoſcant, qua fraude fingis non inventa; qua aſtutia depravas inventa; qua pervicacia in aliud detorquere conaris quæcumque relinquis illæſa. Cui nequitiæ nulla fere hæreticorum pravitas a tempore Luciani & Iſichii ſimilis extitit, quorum uterque propheticas, & evangelicas, atque Apoſtolicas ſcripturas ad ſuæ Lucianus & Iſichius hæretici.

cauſæ

cauſæ commodum depravavit. Quæque hæreſis ſacras quidem literas male intelleait, ſed tamen ſine ulla everſione ſuo eas ſtatu manere permiſit. In quarto veno de ſacramentis ſermone eum præfatus doctor ſatageret approbare non eſſe mirandum, ſi ea quæ ſunt divina potentis in aliud tranſeant, propterea quod ipſa quoque jubente omnia ex nihilo facta ſubſiſtant; ſubjunxit: *Si igitur tanta vis eſt in ſermone Domini Jeſu ut inciperent eſſe quæ non erant, quanto magis operatorius eſt, ut ſint quæ erant, & in aliud commutentur?* Eſſe quidem ſecundum viſibilem ſpeciem teſtatur quæ erant, commutari vero ſecundum interiorem eſſentiam in naturam illarum rerum quæ antea non erant. Hoc modo ante, & poſt ipſemet exponit, diverſis quidem verbis, ſed non diverſis ſententiis. Atque hinc arbitror te aſſumpſiſſe quod ſuperius intuliſti, quodque tolerabiliter dictum, intolerabiliter expoſuiſti. In quibuſdam tamen codicibus præfata ſententia verbis aliis invenitur hoc modo: *Si igitur tanta vis eſt in ſermone Domini Jeſu ut inciperent eſſe quæ non erant, quanto magis operatorius eſt, ut quæ erant in aliud commutentur?* Quæ literatura plurimum concordat in ſententia cum ea quæ in libro ab eodem de myſteriis,
Cap. 9. ſive initiandis edito, in hæc verba reperitur: *Sermo ergo Chriſti, potuit ex nihilo facere quod non erat, non poteſt ea quæ ſunt in id mutare, quod non erant?*

C A P U T X.

BEreng. *Sacrificiumque Eccleſiæ duobus conſtat, duobus conficitur, viſibili, & inviſibili, ſacramento, & re ſacramenti, quæ tamen res, id eſt Chriſti corpus, ſi eſſet præ oculis, viſibilis eſſet: ſed elevata in cælum, ſedenſque ad dexteram Patris uſque in tempora reſtitutionis omnium, quod ſcribit Apoſtolus Petrus, cœle devocari non poterit, ſicut Chriſti perſona Deo conſtat, & homine.*

Lanfr. Caiphas cum eſſet pontifex anni illius, verum de Salvatore neſciens prophetavit, dicens expedire magis pro mundo mori unum
Joan. 11. hominem, quam totius mundi perire omnem hominem. Verum quidem dixit, veruntamen quo ejus verbum vergeret, ignoravit. Sic & tu volens loqui contra cauſam noſtram, manifeſte quam defendendam ſuſcepimus aſſeris partem noſtram. Hoc eſt namque quod dicimus, hoc modis omnibus contra te, ac ſequaces tuos approbare contendimus, ſacrificium ſcilicet Eccleſiæ duobus confici, duobus conſtare, viſibili elementorum ſpecie, & inviſibili Domini Jeſu Chriſti Carne, & Sanguine, ſacramento, & re ſacramenti, quæ res (ut verbis tuis utar) eſt corpus Chriſti, ſicut Chriſti perſona, te quoque authore, conſtat, & conficitur Deo, & homine cum ipſe Chriſtus ſit verus Deus, & verus homo, quia omnis res illarum rerum naturam, & veritatem in ſe continet ex quibus conficitur. Conficitur autem, te etiam reſte, ſacrificium Eccleſiæ ſacramento, & re ſacramenti, id eſt
Rom.6. b.9. corpore Chriſti. Eſt igitur ſacramentum, & res ſacramenti, id eſt, Corpus Chriſti. Chriſtus tamen *reſurgens ex mortuis jam non moritur, mors*
In vita ejuſdem. *illi ultra non dominabitur*. Sed ſicut dicit Andreas Apoſtolus, cum vere in terris carnes ejus ſint comeſtæ, & vere Sanguis ejus ſit bibitus; ipſe tamen uſque in tempora reſtitutionis omnium in cæleſtibus ad dexteram Patris integer perſeverat, & vivus. Si quæris modum quo id fieri poſſit breviter ad præſens reſpondeo; Myſterium fidei credi ſalubriter poteſt, veſtigari utiliter non poteſt.

C A P U T XI.

BEreng. *Unde beatus Auguſtinus in Evangelio; Quando Chriſtus manducatur, vita manducatur. Nec quando manducamus, partes de illo facimus.*

Lanfr. Beatus Auguſtinus in Evangelio nihil dixit: quia aliquid in Evangelio dixiſſe aliquem nuſquam legitur præter dominum & Evangeliſtas, eaſque perſonas, quæ pro qualitate rerum, & eventu temporum loqui in Evangelio a ſcriptoribus Evangelii perhibentur. Scripſit vero prolixum opus hiſtorialiter exponendo Evangelium Domini ſecundum Joannem. In quo opere præfata ſententia reperitur, quam nos devote ſuſcipimus, & debita reverentia honoramus: quia pro nobis facit, & veritati conſonat, ubi ait: *Qui manducat carnem meam, & bibit ſanguinem meum, in me manet, & ego in eo*. Nec quando manducamus, partes de illo Joan. 6. f. 55.
facimus. Abſit enim, ut ſic intelligamus manducari Chriſtum, quemadmodum intellexerunt illi qui cum audirent dicentem Dominum. *Niſi* Ibid 54.
manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem: non habebitis vitam in vobis; continuo reſponderunt; *Durus eſt hic ſermo; & quis poteſt eum audire?* Putaverunt namque ſicut præfatus author multis in locis dicit, quod in terris degentem Dominum in fruſta eſſent conſciſſuri, & ſic carnes ejus aut elixas in lebetibus, aut aſſas in verubus eſſent comeſuri, aut ſi hoc nollent, non poſſent eſſe ejus diſcipuli. Propterea elegerunt abire, & jam amplius cum eo non ire. Procul avertet Deus ab Eccleſia ſua talem ſententiam. Sic nempe in terris immolatum Chriſtum manducamus, & bibimus, ut in cæleſtibus ad dexteram Patris integer ſemper exiſtat & vivus.

C A P U T XII.

BEreng. *Unde beatus Auguſtinus in libro de civitate Dei, Sacramentum eſt ſacrum ſignum. Signum diffinit in libro de doctrina Chriſtiana. Signum eſt res præter ſpeciem, quam ingerit ſenſibus, aliud aliquid ex ſe faciens in cogitationem venire.*

Lanfr. Et nos ſacramentum, de quo agimus, ſacrum eſſe ſignum credimus, & credendum ſuademus. Quo ſigno præter ſpeciem, que ſe oculis intuentium ingerit, longe aliud, valdeque diverſum in cogitationem ſalubriter intelligentium venit. Quid autem illud ſit, ſeu potius quæ illa ſint breviter ſuperius commemoravi, latius paulo poſt explicaturus. Veruntamen beatus Auguſtinus in libro de Civitate Lib.10. c.5. 10. 5.
Dei non ita abrupte, ut tu dicis, ſacramentum ſacrum eſſe ſignum diffinivit. Nihil vero eo in loco de Corpore, & Sanguine Domini loquebatur: ſed tractans de ritu Judaicorum ſacrificiorum, quod per ſacrificia quæ viderentur res inviſibiles, per quas humanæ ſocietati ad diligendum Deum, proximumque conſulitur, ſignificaren-

rentur: paucis approbatam ſententiam concluſit, dicens; *Sacrificium ergo viſibile inviſibilis ſacrificii ſacramentum, id eſt, ſacrum ſignum eſt*. Quid vero viſibile, quid inviſibile ſacrificium vocaverit: poſt aliqua his verbis exponit. *Non vult ergo Deus ſacrificium trucidati pecoris, ſed vult ſacrificium contriti cordis*. Et paulo poſt; *Porro autem miſericordia, verum ſacrificium eſt*.

CAPUT XIII.

BERENG. *Auguſtinus in epiſtola ad Bonifacium Epiſcopum; Si ſacramenta rerum, quarum ſacramenta ſunt, ſimilitudinem non haberent, omnino ſacramenta non eſſent. Idem de catechizandis rudibus; Signacula quidem rerum divinarum ſunt viſibilia, ſed res inviſibiles in eis honorantur Nec ſic habenda eſt ſpecies benedictione ſanctificata, quemadmodum habetur in uſu quolibet*.

LANFR. Hoc ignorare quiſquis nequit quicumque vel tenuem ſacris literis operam impendit. Sacramenta enim illarum rerum, quarum ſacramenta ſunt, ſemper ſimilitudinem gerunt; ſicut in ſacramento, de quo hæc quæſtio ventilatur, dum frangitur hoſtia, dum ſanguis de calice in ora fidelium funditur, quid aliud quam dominici corporis in cruce immolatio, ejuſque ſanguinis de latere effuſio deſignatur? Alioquin ſacramentum non eſſet, ſi tamen ſacramenti nomen eo intelligatur modo, quo nunc intelligimus, & intelligi a lectoribus, ſeu auditoribus æſtimamus. Dicitur namque ſacramentum etiam jusjurandum, non quod rei cujuſpiam ſimilitudinem habeat: ſed quia ſupra res ſacras alicujus rei confirmatio, vel negatio fiat. Unde beatus Gregorius in epiſtola ad Juſtinum; *Ad beati*, Epiſt. 23. inquit, *Petri ſacratiſſimum corpus diſtricta eum ex abundanti fecimus ſacramenta præbere*: Dicitur quoque ſacramentum alicujus rei ſacratio; ſicut argumentum dubiæ rei approbatio, fulcimentum caſuræ rei ſuſtentatio. Illud vero quod ex libro de catechizandis rudibus aſſumpſiſti aſſerens in rebus viſibilibus res inviſibiles honorandas, nec ſic habendam ſpeciem benedictione ſanctificatam quemadmodum non ſanctificatam, quid tuæ parti profit, plane non video. Immo magis videtur tuam oppugnare ſententiam, noſtræ ferre ſubſidium. Nos etenim in ſpecie panis, & vini quam videmus, res inviſibiles, id eſt Chriſti Carnem, & Sanguinem honoramus. Nec ſimiliter pendimus has duas ſpecies, ex quibus conſecratur dominicum corpus, quemadmodum ante conſecrationem pendebamus, cum fideliter fateamur ante conſecrationem, eſſe panem, vinumque, id eſt, eas res quas natura formavit. Inter ſacrandum vero converti in Chriſti Carnem ac Sanguinem, quas utraſque res benedictio conſecravit. Quamvis beatus Auguſtinus in eo libro non magis loquebatur de hoc ſacramento, quam de cæteris, quæ Chriſtiana conſuetudine exerceri jubentur, & ſolemniter exercentur, inſtruens Diaconum quemdam Carthaginenſis Eccleſiæ, qualiter ipſum quoque rudes de his, & de cæteris oporteret inſtruere.

CAPUT XIV.

BERENG. *Unde beatus Auguſtinus in epiſtola ad Bonifacium; Sicut, inquit, ſacramentum Corporis Chriſti, ſecundum quemdam modum Corpus Chriſti eſt, ſacramentum Sanguinis Chriſti ſecundum quemdam modum Sanguis Chriſti eſt: ita ſacramentum fidei, fides eſt*.

LANFR. Sacramentum Corporis Chriſti quantum ad id ſpectat, quod in cruce immolatus eſt ipſe Dominus Chriſtus, caro ejus eſt, quam forma panis opertam in ſacramento accipimus, & Sanguis ejus, quem ſub vini ſpecie, ac ſapore potamus. Caro videlicet Carnis, & Sanguis, ſacramentum eſt ſanguinis. Carne & Sanguine utroque inviſibili, intelligibili, ſpirituali, ſignificatur Redemptoris corpus viſibile, palpabile, manifeſte plenum gratiæ omnium virtutum, & divina majeſtate. Quorum alterum quidem dum frangitur, & in populi ſalutem dividitur; alterum vero effuſum de calice ab ore fidelium ſumitur: mors ejus in cruce, & ſanguinis ejus de latere emanatio figuratur. Utrumque beatus Gregorius & ſolerter attendit, & enucleate in quarto dialogi libro exponit dicens, *Ejus quippe caro ibi ſumitur, ejus Sanguis non jam in* Lib. 4. c. 58. *manus infidelium, ſed in ora fidelium funditur. Penſandum ergo eſt quale ſit hoc ſacrificium, quod pro abſolutione noſtra mortem unigeniti filii ſemper imitatur*. Imitatur dixit, non operatur, quia *reſurgens ex mortuis, jam non moritur, mors illi* Rom. 6. b. 9. *ultra non dominabitur*. Caro ergo & ſanguis quibus ad impetrandam pro peccatis noſtris Dei miſericordiam quotidie alimur, Chriſti Corpus, ac Sanguis vocantur, non ſolum quia eſſentialiter idem ſunt qualitatibus plurimum diſcrepantes; verum etiam eo locutionis modo, quo res ſignificans ſignificatæ rei ſolet vocabulo nuncupari. Nec juſte quiſquam movebitur, ſi eadem caro, idemque ſanguis ſui ipſorum ſacramenta exiſtant ſecundum aliud atque aliud accepta: cum ipſe Dominus Jeſus poſt reſurrectionem ſuam ſui ipſius diverſa temporum ratione typum geſſerit & figuram. Apparens enim duobus diſcipulis, locutuſque eis quantum ſatis Luc. 24. b. 13. eſſe judicavit, dum finxit ſe longius ire, ſicut beatus Auguſtinus dicit, ſignificavit ſe poſt paucos dies in cœlum aſcenſurum eſſe. Quod iter longe remotum eſt a communi hominum vita, quæ ipſis & duobus diſcipulis evidentiſſime figurata. Chriſtus ergo Chriſti eſt ſacramentum. Longius videlicet ire ſe fingens: longius ſuo tempore aſcendentis in cœlum. Idem ejuſdem, nec tamen uſquequaque ejuſdem. Verus namque Deus, & verus homo, & fingens, & aſcendens. Verumtamen aliud eſt figmentum terreni itineris, aliud in cœlum veritas aſcendentis. Nec aliquis ita deſipuerit, ut propterea abnegare præſumat fingentem ſe longius ire eſſe Chriſtum verum: quia ipſo figmento longioris itineris ſignificavit verum Chriſtum aſcenſurum in cœlum.

Porro ſacramentum fidei in ipſa ad Bonifacium epiſtola beatus Auguſtinus baptiſmum vocat. Verus autem baptiſmus conſtat non tam ablutione corporis quam fide cordis, quemadmodum apoſtolica doctrina tradit dicens; *Fide mundans corda eorum*. Et alibi; *Sic & vos ſal-* Act. 15. b. 9. *vos facit baptiſma, non carnis depoſitio ſordium,* 1. Pet. 3. d. 21

ſed

ſed conſcientiæ bonæ interrogatio in Deum. Alterum tamen ſignificatur per alterum. Nam per ablutionem quæ corpori extrinſecus adhibetur, purgatio animæ exprimitur, quam fides interior operatur. Vocaturque baptiſmus fides ſecundum eam locutionis formam, qua myſterium ejus rei, cujus myſterium eſt, cenſeri nomine conſuevit. Hujus rei cauſa ſimilitudo eſt quam in ſacramento, & in re ſacramenti reperiri ſemper neceſſe eſt. Sicut in baptiſmo, & fide. Utrumque enim lavat, purgat, purificat: illud carnem, hoc mentem.

Sicut ergo cæleſtis panis, quæ vera Chriſti caro eſt, ſuo modo vocatur corpus Chriſti, illius videlicet quod viſibile, palpabile, mortale, in cruce eſt ſuſpenſum, vocaturque ipſa carnis ipſius immolatio, quæ ſacerdotis manibus fit Chriſti paſſio, mors, crucifixio, *non* rei veritate, ſed ſignificante myſterio: ſic ſacramentum fidei, quod baptiſma intelligit, fides eſt.

CAPUT XV.

BERENG. *Beatus Auguſtinus in epiſtola ad Bonifacium; Semel immolatus eſt Chriſtus in ſemetipſo, & tamen in ſacramento non ſolum per omnes paſchæ ſolemnitates, ſed & omni die populis immolatur.*

LANFR. In ſeipſo ſemel immolatus eſt Chriſtus, quia in manifeſtatione ſui corporis in diſtinctione membrorum omnium verus Deus, & verus homo ſemel tantum in cruce pependit, offerens ſeipſum Patri hoſtiam vivam, paſſibilem, mortalem, vivorum, ac mortuorum redemptionis efficacem, eorum videlicet quos divini concilii altitudo redimendos judicavit, præſcivit, prædeſtinavit, vocavit, modis atque temporibus quibus id fieri congruebat. In ſacramento tamen quod in hujus rei memoriam frequentat Eccleſia, Caro Domini quotidie immolatur, dividitur, comeditur, & Sanguis ejus de calice fidelium ore potatur. Utraque vera, utraque de Virgine ſumpta. Sumitur quidem caro per ſe, & ſanguis per ſe non ſine certi myſterii ratione. Quamvis alio locutionis modo totus Chriſtus manducari dicatur, & credatur, ſcilicet cum vita æterna, quæ ipſe eſt, ſpirituali deſiderio appetitur, cum recordatio mandatorum ejus ſuper mel & favum dulcior in mente habetur, cum fraternæ charitas, cujus ſignum hoc ſacramentum geſtat, pro Chriſti amore diligitur, cum dulciter atque ſalubriter in memoria reconditur, quod pro ſalute hominum contumeliis ſit affectus, cruce ſuſpenſus, clavis affixus, lancea vulneratus. Utraque comeſtio neceſſaria, utraque fructuoſa. Altera indiget alterius, ut boni aliquid operetur. Nam prior ſi deſit, poſterior non ſolum peccata non purgat, ſed etiam auget, & præſumptores judicat: *Qui enim manducat, & bibit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit.* Porro poſterior ſine priore eſſe non poteſt aut non debet. Hinc namque panis quotidianus a Domino dicitur, ſicut a beato * Ambroſio, & ſancto Cypriano exponitur, & Evangelio legitur: *Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem; non habebitis vitam in vobis.* Et ſacri canones jubent non habendos inter catholicos qui ſacramento Corporis Chriſti non communicant, niſi forte pœnitentium more, & Epiſcopali judicio, pro capitalibus peccatis abſtineant. Fruſtra ergo infers & dicis; Si ſemel paſſus eſt Chriſtus in ſemetipſo; ſemel etiam in corpore ſuo, eo quod corpus ſuum nullo modo ſeparari poteſt a ſeipſo. Quod non procedit. Multa quippe ſunt in rebus, quæ rerum partibus convenire non poſſunt. Nam cum ipſe Dominus Jeſus verus Deus ſit, & verus homo, omniſque homo conſtet anima rationali, & corpore, non tamen anima ipſa, aut ipſum corpus recte vocabitur homo, vel Deus.

Euchariſtia charitatis fraternæ ſymbolum eſt.

Cor. 11. f. 26.

* Sacra. c. 4.

Jo: 6. f. 54.

Pœnitentes Euchariſtia abſtinent.

CAPUT XVI.

BERENG. *Conſentio, inquit Burgundus, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ. Revera non ſanctam Eccleſiam experta eſt veritas ipſa, ſed Eccleſiam malignantium, concilium vanitatis, nec Apoſtolicam, ſed ſedem Sathanæ.*

LANFR. Non deberes dicere, Conſentio, inquit Burgundus, ſed conſentio ego Berengarius, tua enim hæc verba fuerunt, hæc te credere ſanctum concilium feſelliſti, hæc te ſervaturum jurejurando firmaſti. Venerabilis Humbertus, quem quaſi exprobrando Burgundum nominas, quaſi non poſſit Deus habere in Burgundia ſervos ſuos, nihil aliud fecit, niſi quod ſcripturam ipſam præcipiente ſynodo manu in manum tibi porrexit. Verum o infœlix anima de hæreſi ad perjurium prius tranſiſti; nunc iterum de perjurio ad hæreſim remeaſti: propterea traditus in reprobum ſenſum ſanctam Romanam Eccleſiam vocas Eccleſiam malignantium, concilium vanitatis, ſedem Sathanæ. Et hoc impio ore garriſti, quod garriſſe nemo legitur, non hæreticus, non ſchiſmaticus, non falſus aliquis Chriſtianus. Quotquot enim a primordio Chriſtianæ Eccleſiæ Chriſtiani nominis dignitate gloriati ſunt, etſi aliqui relicto veritatis tramite per devia erroris incedere maluerunt: ſedem tamen beati Petri Apoſtoli magnifice honoraverunt, nullamque adverſus eam hujuſmodi blaſphemiam vel dicere, vel ſcribere præſumpſerunt. Quod indubitatum habet qui eorum ſcripta legit, quæ diverſis temporibus, ac diverſis de cauſis ſedes Apoſtolica ab eis tranſmiſſa, vel porrecta recepit. Denique ipſe Dominus honorifica alloquitur eam in Evangelio dicens; *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam. Et portæ inferi non prævalebunt adverſus eam: & tibi dabo claves regni cælorum. Et quodcumque ligaveris ſuper terram, erit ligatum & in cælis. Et quodcumque ſolveris ſuper terram, erit ſolutum & in cælis.* Quæ tametſi de paſtoribus ſanctæ Eccleſiæ dicta eſſe credantur, & a quibuſdam Catholicis exponantur: præcipue tamen de Romana Eccleſia intelligenda eſſe ſacri canones, & Pontificum decreta teſtantur.

Matth. 16. c. 18.

CAPUT XVII.

BERENG. *Quis enim aut ratione concipiat, aut per miraculum fieri poſſe concedat, panem frangi in Chriſti corpore, quod poſt reſurrectionem tota viget incorruptibilitate, & uſque in tempora reſtitutionis omnium cælo manet indevocabile.*

LANFR. Quonam modo panis efficiatur caro, vinumque convertatur in ſanguinem, utriuſque eſſentialiter mutata natura: juſtus qui ex fide vivit, ſcrutari argumentis, & concipere ratione

non

non quærit. Mavult enim cæleſtibus myſteriis fidem adhibere, ut ad fidei præmia valeat quandoque pervenire: quam fide omiſſa in comprehendendis iis, quæ comprehendi non poſſunt, ſupervacue laborare, ſciens ſcriptum eſſe;

Eccl. 3. c. 22.

Altiora te ne quæſieris, & fortiora te ne ſcrutatus fueris; ſed quæ præcepit tibi Deus illa cogita ſemper, & in pluribus operibus ejus ne fueris curioſus. Non eſt enim tibi neceſſarium ea quæ abſcondita ſunt, videre oculis tuis. Divina tamen potentia mirabiliter operante fieri poſſe concedit. Nec defuere quibuſdam dubitantibus digna miracula, quibus rerum viſibilium atque corruptibilium ablatis tegumentis, ſicuti revera eſt, appareret corporalibus oculis caro Chriſti, & ſanguis omnipotente Deo miſericorditer ſanante infirmorum imbecillitatem, & terribiliter damnante atque evertente omnium hæreticorum deteſtabilem pravitatem.

Quid ſoleant hæretici.
Pſal. 18.
Mat. 21. 16.

Quorum officii intereſt ſimplicem infantium, atque lactentium, ex quibus laudem perfecit Chriſtus, fidem irridere, rationibus omnia velle comprehendere, cum ipſi ſint rationis expertes, facti propter arrogantiam, & ſterilitatem ſicut equus, & mulus, in quibus non eſt intellectus.

Pſal. 31. c. 9.

Quod vero incorruptionem dominici corporis, & quod cælo uſque in diem judicii devocari non poſſit: fidei noſtræ qua ipſum vere a fidelibus ſuis manducari credimus, quaſi cauſam impoſſibilitatis opponis, profecto fidem noſtram aut non intelligis, aut intellectam male exponendo ad tuam ipſius perniciem depravare contendis. Sic enim credimus vere ſalubriterque manducari in terris a digne percipientibus Dominum Jeſum Chriſtum: ut certiſſime teneamus exiſtere illum in cæleſtibus incontaminatum, incorruptum, illæſum. Ineptus ſis ſi propterea dicas Sareptanam viduam non potuiſſe comedere oleum quo plenus erat lechitus ſuus: quia ſacra teſtante hiſtoria lechitus olei non eſt imminutus, cum

3. Reg. 17. c. 15.

eadem ſcriptura dicat: *Abiit, & fecit juxta verbum Heliæ, & comedit ipſe, & ille, & domus ejus.* Non diſſimili gravaris vecordia, ſi idcirco moliaris aſtruere non poſſe ali Eccleſiam Carne, ac Sanguine Redemptoris ſui, quia Apoſtolus dicit: *Chriſtus reſurgens ex mortuis jam non moritur, mors illi ultra non dominabitur*: cum ipſe Dominus loquens diſcipulis ſuis teſtatur dicens;

Matth. 26. c. 26.
Marc. 14. c. 22.
Luc. 22. c. 20.
Jo: 6. f. 54

Accipite, & manducate, hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur. & hic eſt calix ſanguinis mei, myſterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur. Et panis quem ego dedero caro mea eſt pro mundi vita. Et niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis. Ex quibus Domini verbis ortæ ſunt duæ hæreſes antiquis temporibus.

Duæ hereſes de Euchariſtiæ ſacramento.

Et in hoc quidem conſenſerunt omnes, quod panis & vinum in veram filii hominis carnem, verumque ejus ſanguinem converterentur. Sed quia eſſet iſte filius hominis, non omnes eamdem ſententiam tenuerunt. Quidam arbitrati ſunt hunc oportere intelligi quemlibet hominem, ſive juſtum, ſive peccatorem in cujus carnem, ac ſanguinem converſa terrena ſubſtantia ſumeretur in remiſſionem peccatorum. Alii arbitrati ſunt non hunc eſſe de turba quemlibet hominem, ſed virum juſtum, ſanctificatum, a communi hominum vita per ſuæ vitæ celſitudinem ſegregatum, qui templum Dei eſſet, qui divinam in ſe habitationem veriſſime poſſideret. In hujus carnem, ac ſanguinem commutari poſſe panem vinumque altaris, hæretica pertinacia deliraban̄t. Factum eſt hoc paucis annis poſt obitum beati Auguſtini, tempore Cæleſtini Papæ, & Cyrilli Alexandrini Epiſcopi, quibus præcipientibus, atque annitentibus indicta, ac celebrata eſt ſynodus Epheſina, una de quatuor quas beatus Gregorius in epiſtola ad Patriarchas fatetur ſe ita ſuſcipere, complecti, & venerari; quemadmodum ſancta quatuor Evangelia Domini noſtri Jeſu Chriſti. In qua ſynodo damnatæ ſunt utræque ſuperius comprehenſæ lethales peſtes, roborata eſt fides, qua credimus panem converti in eam carnem, quæ in cruce pependit, vinumque in eum ſanguinem, qui de pendentis in cruce latere emanavit. Demque ducenti qui eidem concilio interfuere Epiſcopi, inter cætera de hoc ſacramento ſic ſcripſerunt, & Neſtorio Epiſcopo quaſi hæreticorum capiti tranſmiſerunt,

Lib. 1. ep. 24.

In Symb. circa med. vel in Ep. Cyrilli & Synodi ad Neſtorium part. 1.

Ad benedictiones, inquiunt, *myſticas accedimus, & ſanctificamur participes ſancti Corporis, & pretioſi Sanguinis Chriſti omnium noſtrum Redemptoris effecti. Non ut communem carnem percipientes, quod abſit, nec ut viri ſanctificati, & verbo conjuncti ſecundum dignitatis unitatem, aut ſicut divinam poſſidentis habitationem, ſed vere vivificatricem, & ipſius verbi propriam factam. Vita enim naturaliter ut Deus exiſtens, quia propriæ carni unitus eſt, vivificatricem eam eſſe profeſſus eſt. Et ideo quamvis dicat ad nos, Amen, amen dico vobis, niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus ſanguinem, non tamen eam, ut hominis unius ex nobis exiſtimare debemus (Quomodo enim juxta naturam ſuam vivificatrix eſſe caro hominis poterit?) Sed ut vere propriam ejus factam, qui propter nos filius hominis, & factus eſt, & vocatus.* Et circa finem concilii; *Si quis non confitetur Carnem Domini vivificatricem eſſe, & propriam ipſius Verbi Dei Patris, ſed velut alterius præter ipſum conjuncti eidem per dignitatem, aut quaſi divinam habentis habitationem, ac non potius vivificatricem eſſe, quia facta eſt propria Verbi vivificare valentis, anathema ſit.*

Cap. ſed Anathematiſmo II.

Quid manifeſtius audire deſideras, ſi ſtudioſum novæ contentionis animum ſtudio antiquæ pacis omittas? Non eſt ut ſancta ſynodus definit hæc caro alicujus de vulgo hominis, non juſti & ſanctificati hominis, ſed potius cui ipſe unitus, id eſt, incarnatus eſt Dei & hominis. Quod vero ait benedictiones myſticas, ſic dictum accipe, quaſi diceret ſecretas. Myſterium namque, ſicut beatus Auguſtinus in libro de catechizandis rudibus dicit, a ſecreto nomen accepit. Quid enim ſecretius quam panis, vinique ſpeciem conſpicere, ſaporem guſtare, tactum ſentire, & tamen mirabiliter operante Deo veram carnem veramque ſanguinem credere, comedere, bibere? Has, & hujuſmodi ſcripturas per totum fere divinarum literarum corpus ſparſim diffuſas, ſi amoto inanis jactantiæ appetitu, pro intentione vitæ æternæ humiliter legeres, ſi inter legendum effuſis ad Dominum precibus impetrata divina gratia intelligeres, ſi ea quæ ad literam accipi, & ea quæ ſpiritualiter oportet intelligi Chriſtiana cautela diſtingueres: proculdubio crederes quod univerſalis Eccleſia credit, prædicares quod Apoſtolica doctrina in tota mundi latitudine prædicandum inſtituit. Carnem ſcilicet, ac ſanguinem Domini noſtri Jeſu Chriſti & ore corporis, &

ore

ore cordis, hoc eſt corporaliter, ac ſpiritualiter manducari & bibi. Corporali ſiquidem ore corporaliter manducamus & bibimus, quotiens de altari dominico ipſum dominicum corpus per manum ſacerdotis accipimus. Spirituali vero ore cordis ſpiritualiter comeditur & hauritur, quando ſuaviter, & utiliter ſicut beatus Auguſtinus dicit, in memoria reconditur, quod unigenitus Dei filius pro ſalute mundi carnem accepit, in cruce pependit, reſurrexit, apparuit, aſcendit, venturus in die judicii dignas ſingulis mercedes rependere pro ſuis operibus. Quæ comeſtio tunc eſt utilis pauperibus Chriſti, ſi ad tanti divitis tam magnam menſam ſedentes, ſic edunt, ut ſaturentur, ſic recolunt ut imitentur, parati ſemper mori pro Chriſto, mortificantes jugiter membra ſua quæ ſunt ſuper terram, & crucifigentes carnem ſuam cum vitiis, & concupiſcentiis ſicut ſcriptum eſt; *Ad menſam magnam ſediſti, ſcito quoniam talia te, oportet præparare*. De corporali comeſtione diſcipulis a Domino dicitur; *Accipite, manducate, & bibite, hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur*: Et, *hic eſt calix ſanguinis mei, qui pro vobis effundetur*. Et Apoſtolus ad Corinthios: *Qui manducat, & bibit indigne: judicium ſibi manducat, & bibit, non dijudicans Corpus Domini*. Spiritualem autem comeſtionem demonſtrare ſatagebat beatus Auguſtinus in homilia viceſima ſexta ſuper Joannem, cum diceret; *Panem cœleſtem ſpiritualiter manducate; innocentiam ad altare apportate*. Et poſt pauca: *Hic eſt ergo panis de cœlo deſcendens: ut ſi quis ex ipſo manducaverit, non moriatur. Sed quod pertinet ad virtutem ſacramenti, non quod pertinet ad viſibile ſacramentum. Qui manducat intus, non foris, qui manducat in corde, non qui premit dente*. Quæ autem ſit hujus ſacramenti virtus paulo poſt exponit dicens: *Norunt fideles Corpus Chriſti, ſi Corpus Chriſti eſſe non negligant. Fiant Corpus Chriſti, ſi volunt vivere de ſpiritu Chriſti*. Et poſt aliqua; *Inde eſt quod exponens nobis Apoſtolus Paulus hunc panem: unus panis, inquit, unum corpus multi ſumus. O ſacramentum pietatis, o ſignum unitatis, o vinculum charitatis*.

Coloſſ. 3. a. 5. Gal. 5. d. 24.

Eccl. 31. b. 12.

Col. 11. b. 19.

CAPUT XVIII.

PRopulſatis quantum ſatis viſum eſt calumniis, quas in contumeliam Humberti Epiſcopi, ſanctæque Romanæ Eccleſiæ temere protuliſti, ſcripſiſti, edidiſti. Reliquum eſt ut fidem ſanctæ Eccleſiæ, atque opinionem tuæ ſectæ compendioſe exponamus; expoſitas paucis authoritatibus brevibuſque rationibus unam probemus, alteram improbemus. Plurima enim ac prolixa vel teſtimonia ſcripturarum, vel firmamenta diſputationum epiſtolaris brevitas inſeri non permittit, nec ratio, aut neceſſitas ulla expoſcit. Nam qui fideles ſunt, * ſeu depravati, pravitati ſuæ defendendæ pertinaciter non inſiſtunt, Sed potius intellectis authoritatibus, auditiſque rationibus, ad viam veritatis humiliter reverti concupiſcunt: pauca eis, & a paucis ſufficere poſſunt. Qui vero contentionibus deſervire, atque in ſua infidelitate perſiſtere decreverunt; * ne ſi plura apponerentur, poſſunt pluribus eſſe contenti.

al. * ſed.

al. * nec.

Credimus igitur terrenas ſubſtantias, quæ in menſa dominica per ſacerdotale myſterium divinitus ſanctificantur, ineffabiliter, incomprehenſibiliter, mirabiliter, operante ſuperna potentia, converti in eſſentiam dominici corporis, reſervatis ipſarum rerum ſpeciebus, & quibuſdam aliis qualitatibus, ne percipientes cruda, & cruenta horrerent, & ut credentes fidei præmia ampliora perciperent; ipſo tamen dominico corpore exiſtente in cœleſtibus ad dexteram Patris, immortali, inviolato, integro, incontaminato, illæſo: ut vere dici poſſit, & ipſum corpus quod de Virgine ſumptum eſt, nos ſumere, & tamen non ipſum. Ipſum quidem quantum ad eſſentiam veræque naturæ proprietatem, atque virtutem; non ipſum autem ſi ſpectes panis, vinique ſpeciem, cæteraque ſuperius comprehenſa: hanc fidem tenuit a priſcis temporibus, & nunc tenet Eccleſia, quæ per totum diffuſa orbem Catholica nominatur. Unde ſicut ſuperius dictum eſt, Dominus in Evangelio: *Accipite, & manducate, hoc eſt Corpus meum, quod pro vobis tradetur*. Et, *hic eſt Calix ſanguinis mei, myſterium fidei, qui pro vobis, & pro multis effundetur in remiſſionem peccatorum*. Beatus Ambroſius diſcernens ſacramentum Chriſtianorum a ſacramento Judæorum, in ſermone de myſteriis ad Neophytos ſic ait: *Conſidera nunc utrum præſtantior ſit panis Angelorum, an caro Chriſti, quæ utique corpus eſt vitæ. Manna illud e cœlo, hoc ſupra cœlum. Illud cœli, hoc Domini cœlorum. Illud corruptioni obnoxium, ſi in diem alterum ſervaretur, hoc alienum ab omni corruptione. Quod quicunque religioſe guſtaverit, corruptionem ſentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi ſanguis e Chriſto. Illos ad horam ſatiavit aqua, te ſanguis diluit in æternum. Judæus bibit, & ſitit: tu cum biberis, ſitire non poteris. Et illud in umbra, hoc in veritate. Si illud quod miraris umbra eſt, quantum iſtud cujus & umbram miraris*. Et paulo poſt: *Cognoviſti præſtantiora. Potior eſt lux quam umbra, veritas quam figura; corpus authoris, quam manna de cœlo. Forte dicas, Aliud video, quomodo tu mihi aſſeris quod Chriſti Corpus accipiam? Et hoc nobis adhuc ſupereſt ut probemus. Quantis igitur utimur exemplis ut probemus, non hoc eſſe, quod natura formavit, ſed quod benedictio conſecravit: majoremque vim eſſe benedictionis, quam naturæ, quia benedictione etiam natura ipſa mutatur. Virgam tenebat Moyſes, projecit eam, & facta eſt ſerpens. Rurſus prehendit caudam ſerpentis, & in virgæ naturam revertitur. Vides igitur prophetica gratia bis mutatam eſſe naturam & ſerpentis, & virgæ. Currebant Ægypti flumina puro aquarum meatu. Subito de fontium venis ſanguis cœpit erumpere. Non erat potus in fluviis. Rurſus ad Prophetæ vocem cruor ceſſavit fluminum; aquarum natura remeavit*.

Cap. 9.

His & aliis hujuſmodi miraculis, quæ ineffabili divinitatis operatione fiunt enarratis: poſt aliqua ſubjungit: *Advertimus igitur majorem eſſe gratiam, quam naturam, & adhuc tamen propheticæ benedictionis numeramus gratiam. Quod ſi tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipſa conſecratione divina, ubi verba ipſa Domini ſalvatoris operantur? Nam ſacramentum iſtud quod accipis, Chriſti ſermone conficitur: Quod ſi tantum valuit ſermo Heliæ ut ignem de cœlo deponeret, non valebit Chriſti ſermo ut ſpecies mutet elementorum? De totius*

mun-

mundi operibus legiſti, Quia ipſe dixit & facta ſunt, mandavit & creata ſunt. Sermo ergo Chriſti qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non poteſt ea quæ ſunt in id mutare quod non erant? Non enim minus eſt novas rebus dare quam mutare naturas. Sed quid argumentis utimur, ſuis utamur exemplis, incarnationiſque aſtruamus myſterii veritate. Numquid naturæ uſus præceſſit, cum Jeſus Dominus ex Maria naſceretur? Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare conſuevit.

Liquet igitur quod præter naturæ ordinem Virgo generavit, & hoc quod conficimus corpus ex Virgine eſt. Quid hic quæris naturæ ordinem in Chriſti Corpore, cum præter naturam ſit ipſe Dominus Jeſus partus ex Virgine? Cap. 4. Item in quarto de ſacramentis: *Tu forte dicis: Meus panis eſt uſitatus. Sed panis iſte, panis eſt ante verba ſacramentorum. Ubi acceſſerit conſecratio, de pane fit Corpus Chriſti.* Et paulo poſt. *Cœlum non erat, mare non erat, terra non erat, ſed audi dicentem David; Ipſe dixit, & facta ſunt, ipſe mandavit & creata ſunt. Ergo ut tibi reſpondeam, non erat Corpus Chriſti ante conſecrationem, ſed poſt conſecrationem dico tibi quia jam eſt Corpus Chriſti. Ipſe dixit, & factum eſt, ipſe mandavit, & creatum eſt.* Cap. 5. Et poſt aliqua; *Antequam conſecretur, panis eſt: Ubi autem verba Chriſti acceſſerint, Corpus eſt Chriſti. Denique audi dicentem; Accipite, & edite ex eo omnes: Hoc eſt enim corpus meum. Et ante verba Chriſti, calix eſt vini, & aquæ plenus: Ubi verba Chriſti operata fuerint, ibi ſanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens eſt ſermo Chriſti univerſa convertere. Deinde ipſe Dominus Jeſus teſtificatur nobis quod corpus ſuum accipiamus & ſanguinem. Numquid debemus de ejus fide, & teſtificatione dubitare?* Item in ſexto de ſacramentis: *Quod & ſuperius dictum eſt, Sicut verus eſt Dei filius Dominus noſter Jeſus Chriſtus, non quemadmodum homines per gratiam, ſed quaſi filius ex ſubſtantia Patris: ita vera ejus caro eſt, ſicut ipſe dixit, quam accipimus: & verus ejus ſanguis eſt, quem potamus. Sed forte dicas quod dixerunt tunc temporis etiam diſcipuli Chriſti, audientes dicentem; Niſi quis manducaverit carnem meam, & biberit ſanguinem meum, non manebit in me, nec habebit vitam æternam. Forte dicas, Quomodo vera? Qui ſimilitudinem video, non video ſanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de ſermone Chriſti; qui operatur ut poſſit mutare, & convertere genera inſtituta naturæ. Deinde ubi non tulerunt ſermonem Chriſti diſcipuli ejus, audientes quod carnem ſuam daret manducandam & ſanguinem ſuum daret bibendum, recedebant. Solus autem Petrus dixit. Verba vitæ æternæ habes, & ego a te quo recedam? Ne igitur plures hoc dicerent, veluti quidam eſſet horror cruoris, ſed maneret gratia redemptionis: ideo in ſimilitudinem quidem accipis ſacramentum, ſed veræ naturæ gratiam virtutemque conſequeris. Ego ſum, inquit, panis vivus qui de cœlo deſcendi. Sed caro non deſcendit e cœlo, hoc eſt carnem in terris aſſumpſit ex Virgine. Quomodo ergo deſcendit panis e cœlo, & panis vivus? Quia idem Dominus noſter Jeſus Chriſtus conſors eſt divinitatis & corporis. Et tu qui accipis carnem, divinæ ejus ſubſtantiæ in illo participaris alimento.* Lib. 8. Ep. 62. Initium. Item in epiſtola ad Hireneum; *Quæris a me cur Dominus Deus manna pluerit populo patrum, & nunc non pluat. Si cognoſcis, pluit. Et quotidie pluit de cœlo manna ſervientibus ſibi. Et corporeum quidem illud manna hodie pleriſque in locis invenitur, ſed nunc non eſt tanti res miraculi, quia venit quod perfectum eſt. Perfectum autem, panis de cœlo, corpus ex Virgine, eſt de quo ſatis Evangelium te docet. Quanto præſtantiora hæc ſuperioribus?*

Auguſtinus in homilia ſecunda pſalmi triceſimi tertii; *Acceſſerunt Judæi ad Chriſtum ut crucifigerent, nos ad eum accedamus ut Corpus & Sanguinem ejus accipiamus. Illi de crucifixo tenebrati ſunt, nos manducando crucifixum & bibendo illuminamur.* Et poſt aliqua; *Vere magnus Dominus, & magna miſericordia ejus, vere qui nobis dedit manducare corpus ſuum, in quo tanta perpeſſus eſt, & ſanguinem bibere.* Item in homilia Pſalmi quadrageſimiquinti ad Judæos loquens; *In illius nomine quem occidiſtis baptizamini, & dimittuntur vobis peccata veſtra. Medicum vel poſtea cognoviſtis, jam ſecuri bibite ſanguinem quem fudiſtis.* Item in homilia Pſalmi ſexageſimiquinti; *Modo homicidis donatum eſt, & fuſus ſanguis innocentis: & ipſum ſanguinem quem per inſaniam fuderunt, per gratiam biberunt.* Item in homilia Pſalmi nonageſimi octavi: *Quæro quid ſit ſcabellum pedum ejus, & dicit mihi ſcriptura; terra ſcabellum pedum meorum. Fluctuans converto me ad Chriſtum, quia ipſum quæro hic: & invenio, quomodo ſine impietate adoretur terra, ſine impietate adoretur ſcabellum pedum ejus. Suſcepit enim de terra terram, quia caro de terra eſt, & de carne Mariæ carnem accepit: & quia in ipſa carne hic ambulavit, & ipſam carnem nobis ad manducandum ad ſalutem dedit. Nemo autem illam carnem manducat, niſi prius adoraverit. Inventum eſt quemadmodum adoretur tale ſcabellum pedum Domini, & non ſolum non peccemus adorando, ſed peccemus non adorando.* Et paulo poſt; *Tunc autem quando hoc Dominus commendavit, de carne ſua locutus erat, & dixerat; Niſi quis manducaverit carnem meam, non habebit in ſe vitam æternam. Scandalizati ſunt diſcipuli ejus quidam ſeptuaginta ferme, & dixerunt: Durus eſt hic ſermo, quis poteſt eum intelligere? Et receſſerunt ab eo, & amplius cum eo non ambulaverunt. Durum illis viſum eſt quod ait; Niſi quis manducaverit carnem meam, non habebit vitam æternam. Acceperunt illud ſtulte. Carnaliter illud cogitaverunt, & putaverunt quod præciſurus eſſet Dominus particulas quaſdam de corpore ſuo, & daturus illis, & dixerunt; Durus eſt hic ſermo. Ipſi erant duri, non ſermo.* Et paucis intermiſſis; *Spiritaliter,* inquit, *intelligite quod locutus ſum. Non hoc corpus quod videtis manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem quem fuſuri ſunt qui me crucifigent.*

In his poſtremis beati Auguſtini verbis exultas: In his viciſſe te, & ſuperiorem eſſe gloriaris, hic firmamentum tuæ defenſionis te inveniſſe gratularis. Quomodo, inquis, perſuadere contendis, quod veram carnem, verumque ſanguinem in hoc ſacramento ſumamus, cum manifeſte audias quod corpus quod videbant non eſſent diſcipuli comeſturi, neque bibituri ſanguinem quem crucifigentes erant effuſuri? Calumnioſa quidem iſta objectio eſt. Qui enim ſuperius teſtatus eſt quod carnem quam de matre Virgine ſumpſit, & in qua in terris ambulavit ad manducandum nobis ſalubriter tribuit,

quo-

quomodo huic tam præclaræ ſenteotiæ aliqua contraria ſententia potuit obviare ? Abſit a ſobrio lectore, & Catholico expoſitore tam perverſe ſentire de Eccleſiæ columna, de firmamento veritatis, de quo Cæleſtinus Papa in decretis ſuis aſſerit, qood nec ſaltem ſiniſtræ ſuſpicionis rumor dum viveret eum aſperſerit.

Epiſt. 1. ad Epiſ. Gall. cap. 2.

Immo revera id dixit quod Catholica Eccleſia in omnibus membris ſuis fideliter ſatetur, & credit; quod ego quoque in profeſſione fidei breviter poſui, breviter comprebendi, videlicet ipſum eſſe corpus, & non ipſum. Neque enim eo, quo ipſi putabant modo credimus quod viſibile Cbriſti Corpus comedamus, aut ſanguinem quem ſuſuri, & oculis ſuis conſpecturi erant perſequentes bibamus. Sed potius id eredimus quod non videmus, ut valeat eſſe fides, quæ non poteſt eſſe, ſi res quæ ereduntur corporalibus ſeoſſibus conſtiteris ſubjacere. Unde exponeos quod obſcure poſuit; *Et ſi neceſſe eſt*, inquit, *illud viſibiliter celebrari, oportet tamen inviſibiliter intelligi*. Exiſtimabaot namque quod præciperet eis Dominus aut beſtiali more, aut humano, corput comedere, quod videbant, aut bibere ſanguinem, quem perſequentes ſuſuri erant, hoc eſt aut erudum, aut aqua coctum, aut ſubtractis carbonibus in verubus aſſum. Hanc earnalem eorum intelligentiam redarguens Dominus in Evangelio ſecundum Joannem dicit; *Spiritus eſt qui vivificat: caro autem non prodeſt quicquam*. Quod exponens beatus Auguſtinus in viceſima ſeptima ejuſdem Evangelii homilia ait; *Quid eſt ergo non prodeſt quicquam caro? Non prodeſt quicquam, ſed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe ſic intellexerunt, quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur*. De his hactenus: ad propoſitum revertamur.

Joan. 6. g. 64.

C A P U T XIX.

AUguſtinus in homilia undecima ſuper Joannem: *In populo enim Judæorum figuratus eſt populus Chriſtianorum. Ibi figura, hic veritas: Ibi umbra, hic corpus*. Item in homilia triceſima prima: *At illi viderunt Chriſtum ſuo ſcelere morientem, & crediderunt in Chriſtum ſuis ſceleribus ignoſcentem. Quouſque biberent ſanguinem quem fuderant, de ſua ſalute deſperaverant*. Item in quadrageſima; *Qui ſævientes occiderunt, imitati crediderunt: & quem ſanguinem ſæviendo fuderunt, credendo biberunt*. Item in ſermone ad Neophytos; *Hoc accipite in pane, quod pependit in cruce. Et hoc accipite in calice, quod effuſum eſt de Chriſti latere. Erit enim illis mors, non vita, qui mendacem putaverit vitam*. Item in libro quarto de Trinitate;

Cap. 13.

Apud eum pauciſſimi remanſerunt, agnoſcentibus Gentibus, & pia humilitate bibentibus pretium ſuum, ejuſque fiducia deferentibus hoſtem ſuum. Et in ſubſequenti capitulo poſt aliqua;

Cap. 14.

Quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam ſine ulla contagione carnalis concupiſcentiæ caro nata in utero, & ex utero virginali? Et quid tam grate offerri & ſuſcipi poſſet, quam caro ſacrificii noſtri corpus effectum ſacerdotis noſtri? Leo Papa in ſermone de jejunio ſeptimi menſis;

Serm. 6.

Hanc confeſſionem dilectiſſimi toto corde promentes, impia hæreticorum commenta reſpuite: ut jejunia veſtra, & eleemoſynæ nullius erroris contagio polluantur. Tunc enim & ſacrificii munda eſt oblatio, & miſericordiæ ſancta largitio, quando hi qui iſta dependunt, quod operantur intelligunt. Nam dicente Domino; Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ſanguinem ejus non habebitis vitam in vobis: ſic ſacræ menſæ communicare debetis, ut nihil prorſus de veritate Corporis Chriſti, & Sanguinis ambigatis. Hoc enim ore ſumitur, quod fide creditur, & fruſtra ab illis amen reſpondetur, a quibus contra id quod accipitur; diſputatur. Item in epiſtola Anatolio Epiſcopo miſſa. *Aliter enim in Eccleſia Dei, quæ corpus eſt Chriſti, nec rata ſunt ſacerdotia, nec vera ſacrificia, niſi in noſtræ proprietate naturæ verus nos Pontifex reconciliet, verus immaculati agni ſanguis emundet. Qui licet in Patris ſit dextera conſtitutus, in eadem tamen carne, quam ſumpſit ex Virgine ſacramentum propitiationis exequitur*. Item in ſermone de Paſſione Domini; *Feſellit ergo illum malignitas ſua, intulit ſupplicium filio Dei, quod cunctis filiis hominum in remedium verteretur. Fudit ſanguinem juſtum, qui reconciliando mundo & pretium eſſet & poculum*. S. Gregorius in homilia Paſchali, *Quid namque ſit ſanguis agni, non jam audiendo ſed bibendo didiciſtis. Qui ſanguis ſuper utrumque poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur*.

Serm. 11.

Homil. 22. in Evang.

His divinorum eloquiorum teſtimoniis, quæ ex multis compendii cauſa, pauca excerpſi; clare ut arbitror innoteſcit; quod vera Chriſti caro, veruſque ejus ſanguis in menſa dominica immoletur, comedatur, bibatur, corporaliter, ſpiritualiter, incomprehenſibiliter. Et ne quis perverſus, atque perverſor aliter ea intelligeret, vel exponeret, quam univerſalis Eccleſiæ ſpirituales filii intelligunt, & exponunt: facta ſunt tam antiquis, quam modernis temporibus in diverſis Eccleſiis huic fidei congrua miracula, quando, & ubi, & quibus tantum ſecretum demonſtrare voluit æterna ſapientia, cui nulla ſunt non poſſibilia, attingens a fine uſque ad finem, & fortiter, atque ſuaviter diſponens omnia. Quæ miracula facta eſſe ignorat nullus quiſquis in eccleſiaſticis hiſtoriis, ſeu Sanctorum Patrum geſtis eſt aliquantulum ſtudioſus. Quæ ſcripturæ tametſi illam excelſiſſimam authoritatis arcem non obtinent, qua donatæ ſunt, quas propheticas, ſeu apoſtolicas nuncupamus, hoc tamen probare ſufficiunt, quod hanc fidem, quam nunc habemus, omnes fideles, qui nos præceſſerunt a priſcis temporibus habuerunt. Alioquin cum in decretis Romanorum Pontificum ſacriſque canonibus apocryphæ ſcripturæ nominatim damnatæ ſunt, hæc quoque ſpecialiter damnarentur, nec in Eccleſia Catholica a Catholicis ſolemniter legerentur.

Sap. 8. a. 1.

Hiſtoriarum Eccleſiaſt. fides.

C A P U T XX.

ADverſus tantam divinarum authoritatum lucem quæſtionis caliginem opponere non deſiſtis dicens; Quod tu verum Chriſti Corpus eſſe aſſeris; in ſacris literis appellatur ſpecies, ſimilitudo, figura, ſignum, myſterium, ſacramentum. Hæc autem vocabula ad aliquid ſunt. Nulla vero quæ ad aliquid referuntur; poſſunt eſſe id quod ſunt ea, ad quæ referuntur. Non eſt igitur Corpus Chriſti. Hoc enim in quodam

ſcripto tuo diverſis, ac prolixioribus verbis, ſed non mutata ſententia reperi; hoc garriunt diſcipuli, atque ſequaces tui, ſubverſores quidem aliorum & ipſi auro, & argento, cæteraque pecunia tua a te ſubverſi, empti, & alios
1. Tim. 1. b. 7. in errorem mittentes non intelligentes ſicut dicit Apoſtolus, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. Verum his vocabulis in nullo præſcribitur fidei qua credimus, & veritati quam defendimus. Species namque, & ſimilitudo illarum rerum vocabula ſunt, quæ ante fuerunt, & ex quibus corpus Chriſti, ſanguiſque conficitur. Panem dici, ac vinum, unde in fine cujuſdam miſſæ oratur, & dicitur; *Perficiant in nobis Domine quæſumus tua ſacramenta, quod continent, ut quæ nunc ſpecie gerimus, rerum veritate capiamus*. Poſtulat quippe ſacerdos, ut corpus Chriſti quod ſub ſpecie panis, vinique geritur; manifeſta viſione, ſicuti revera eſt,
Veritas quomodo accipitur. quandoque capiatur. Veritas enim pro manifeſtatione in ſacris ſæpe literis reperitur. De qua
Joan. 14. c. 21. manifeſta viſione Dominus in Evangelio ſecundum Joannem diſcipulis dicit; *Qui autem diligit me, diligetur a Patre meo. Et ego diligam eum;*
Pſal. 90. d. 16. *& manifeſtabo ei meipſum*. Et David in perſona Dei Patris; *Longitudine dierum replebo eum: & oſtendam illi ſalutare meum*. Quamvis non improbabiliter quidam exponant hoc in loco eſſe Carnis ac Sanguinis veritatem, ipſam eorundem efficientiam, id eſt, peccatorum remiſſionem. Illis namque omnibus modis vera Chriſti Caro ac Sanguis exiſtit, qui digne percipiunt, qui percipiendo delictorum indulgentiam conſequuntur. Unde in Canone Miſſæ ſacerdos dicit; *Ut nobis corpus, & ſanguis fiat dilectiſſimi filii tui Domini noſtri Jeſu Chriſti:* nobis, inquam, id eſt credentibus, & miſericordia tua digne ſumentibus. *Qui enim manducat, & bibit indigne; judicium ſibi manducat, & bibit*.

Cap. 59. Hinc & ſanctus Gregorius in quarto dialogi libro, *Tunc vera pro nobis Deo hoſtia erit, cum noſmetipſos hoſtiam fecerimus*. Eſt quidem etiam peccatoribus, & indigne ſumentibus vera Chriſti caro, veruſque ſanguis, ſed eſſentia, non
Cap. 8. ſalubri efficientia. Hujus rei teſtis eſt beatus Auguſtinus in quinto libro de baptiſmo dicens; Sicut enim Judas, cui bucellam tradidit Dominus, non malum accipiendo, ſed male accipiendo locum in ſe diabolo præbuit; ſic indigne quiſque ſumens dominicum ſacramentum, non efficit, ut quia ipſe malus eſt, malum ſit, aut quia non ad ſalutem accipit, nihil acceperit. Corpus enim Domini, & Sanguis Domini nihilominus erat etiam illius, quibus dicebat, A-
1. Cor. 11. poſtolus; Qui manducat & bibit indigne: judicium ſibi manducat & bibit. Ambroſius in ſexto
Cap. 2. de Sacramentis; *Quomodo vera? Qui ſimilitudinem video, non video ſanguinis veritatem*. Et paulo poſt; *Ideo in ſimilitudine quidem accipis ſacramentum, ſed veræ naturæ gratiam virtutemque conſequeris*. Similitudinem hoc in loco nullo dubitante panis, vinique ſpeciem intelligit, ſub qua Corporis Chriſti natura contegitur: & ſine cruoris horrore a digne ſumentibus in ſalutem accipitur. Invenitur etiam ſpecies, ſimi-
Joan. 5. f. 37. litudo, figura pro veritate. Unde Dominus in
2. Cor. 5. b 7. Evangelio ſecundum Joannem; *Neque vocem ejus unquam audiſtis, neque ſpeciem ejus vidiſtis*. Apo-
Cap. 4. in fine. ſtolus ad Corinthios; *Per fidem enim ambulamus & non per ſpeciem*. Ambroſius in libro de myſteriis; *Speciem autem & pro veritate accipiendam legimus: & de Chriſto, & ſpecie inventus ut homo, & de Patre Deo; Neque ſpeciem ejus vidiſtis*. Item in quarto de fide ad Gratianum; Cap. 5.
Caro enim mea vere eſt eſca, & ſanguis meus vere eſt potus. Carnem audis, ſanguinem audis, mortis dominicæ ſacramenta cognoſcis. Et paulo poſt; *Nos autem quotieſcumque ſacramenta ſumimus, quæ per ſacræ orationis myſterium in carnem transfigurantur & ſanguinem, mortem annuntiamus*. Auguſtinus in libro de catechizandis rudibus; *Efficiemur enim ſicut ab illa ſperamus, & expectamus æquales Angelis Dei; & cum eis pariter illa Trinitate perfruemur jam per ſpeciem, in qua nunc per fidem ambulamus*. Apoſtolus ad 2. a. 7.
Philippenſes; *In ſimilitudinem hominum factus, & habitu inventus ut homo*. Item ad Hebræos; 1. a. 3.
Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura ſubſtantiæ ejus. Porro ſignum, myſterium, ſacramentum, & ſi quid hujuſmodi eſt, dominicæ paſſionis deſignativa nomina ſunt, ſi tamen ſacramentum ea ſignificatione accipiatur, qua ſacrum eſſe ſignum in libro de civitate Dei a beato Auguſtino deffinitur. Unde beatus Gregorius in quar- Cap. 58.
to dialogi libro; *Hæc namque ſingularis victima ab æterno interitu animam ſalvat, quæ illam nobis mortem Unigeniti per myſterium reparat*. Et paulo poſt; *Hinc ergo penſemus quale pro nobis ſit hoc ſacrificium; quod pro abſolutione noſtra paſſionem Unigeniti filii ſemper imitatur*. Et poſt Cap. 59. Hom. 22. in Evang.
aliqua; *Qui paſſionis dominicæ myſteria celebramus, debemus imitari quod colimus*. Item in homilia Paſchali; *In utroque etenim poſte agni ſanguis poſitus eſt, quando ſacramentum paſſionis ejus cum ore ad redemptionem ſumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur*. Sacramentum ſane in divinis codicibus non una tantum ſignificatione poſitum reperitur. Denique ſanctus Ambroſius in libro ad Gratianum, apparuiſſe dicit hominibus Unigenitum Patris per ſacramentum aſſumpti hominis. Quod tantumdem ſignificat, quantum ſi diceret apparuiſſe eum per hominem quem aſſumpſit, & quem divinitati ſuæ dignum habitaculum conſecravit. Habet autem & alias ſignificationes, de quibus ſatis ſuperius dictum eſt.

Quod vero panis dicitur; conſueto ſacrorum Corpus Chriſti panis dicitur.
codicum more id fit, qui res quaslibet ſæpe vocant nominibus illarum rerum, ex quibus fiunt ſeu quæ eſſe putantur, & non ſunt; ſive quibus aliquo modo ſimiles exiſtunt. Unde beatus Hieronymus in ſecundo explanationum libro in In fine proœmii.
Oſeæ; *Poſtquam autem reverſa fuerit terra in terram ſuam, & tam nos qui ſcribimus quam eos qui de nobis judicant, pallida mors ſubtraxerit*. Et ſuperbo homini a viro ſapiente dicitur; *Quid* Gen. 18.
ſuperbis terra, & cinis? Et Abraham tres viros vidiſſe legitur, cum eſſent Angeli. De qua re Cap. 10 ſub finem.
beatus Auguſtinus in ſecundo libro de Trinitate dicit; *Sub ilice autem Mambre tres viros vidit Abraham, quibus & invitatis hoſpitioque ſuſceptis & epulantibus miniſtravit*. Et in libris Judicum 13. b. 6. 10. e. 17.
mulier ſterilis ad virum ſuum de Angelo dicit; *Vir Dei venit ad me*. Et paulo poſt; *Ecce apparuit mihi vir, quem ante videram*. Et poſt aliqua; *Et neſciebat mane quod Angelus Dei eſſet*. Et beatus Hieronymus in eodem explanationum libro ſuper Oſea Propheta de Deo dicit: *Quaſi*

tinea

Digitized by Google

tinea efficitur & putredo, non quod Deus tinea ſit,
vel putredo, ſed quod ſuſtinentibus pœnas, hæc uni-
verſa videantur. Et in Evaogelio ſecuodum Joao-
9. c. 28. oem; Maledixerunt ei, & dixerunt; *Tu diſcipu-*
lus illius ſis; cum oon maledictio, ſed benedictio
Tract. 44. ſit eſſe diſcipulum Chriſti. Unde beatus Augu-
ſtinus in expoſitione ejuſdem Evangelii dicit:
Tale maledictum ſuper nos, & ſuper filios noſtros.
Maledictum eſt enim ſi cor diſcutias, non ſi verba
7. b. 10. *perpendas.* Et in Evangelio ſecundum Matthæum,
11. b. 13. & ſimiliter ſecundum Lucam, *Si ergo vos cum ſitis*
mali noſtis bona data dare filiis veſtris. De qoa
cap. 21. ſententia beatus Auguſtinus io ſecundo libro de
ſermone Domini ſic diſputat: *Quomodo mali dant*
bona? Sed malos appellavit dilectores ſæculi hujus,
& peccatores. Bona vero quæ dant, ſecundum eo-
rum ſenſum, bona dicenda ſunt: quia hæc pro bonis
habent. Et Dominus Jeſus Chriſtus propter quaſ-
dam ſimilitudines io eiſdem literis vocatur leo,
agnus, vermis, lignum, petra, lapis angolaris,
Corpus Chriſti cur panis dicitur. multaque in huoc modum. Sic & Corpus Chri-
ſti vocatur panis; vel quia ex pane conficitur,
ſeu quia contueotium oculis cum caro ſit, panis
videtur, ſive quod corporali, & viſibili pani ſi-
militudine quadam conjungitur. Nam ſicut quia
iſte materialis paois diſcrete ſomptus humanam
carnem nutrit, & ſuſtentat, ſic ſpirituale, & in-
viſibile Corpus Chriſti animam digne ſumentis
alit, & vegetat. Adhuc objicis & authoritate Am-
broſii ipſum Ambroſium infirmare moliris dicens,
Lib. 4. c. 4. Ambroſius io libro de ſacramentis ait: *Sicut enim*
mortis ſimilitudinem ſumpſiſti, ita etiam ſimilitudi-
nem pretioſi ſanguinis bibis. Hæc verba exponens
quid comparatius, inquis, quid ſimilius? Nega-
ri non poteſt beatum Ambroſium ſacramento ba-
ptiſmi ſacrameota comparaviſſe altaris. Non eſt
autem vera Chriſti mors in baptiſmo. Igitor nec
Adverbia non ſemper æqualitatem ſignificant. verus ejus ſanguis in hoc ſacramento. Pace tua
dictum ſit, multum falleris in hac verborum in-
telligentia, neque enim ſimilitudiois adverbia
identitatem, ſeu æqualitatem ubique poſita ſigni-
Luc. 6. c. 36. ficant. In Evaogelio namque ſalvator dicit: *E-*
ſtote miſericordes, ſicut & pater veſter miſericors eſt.
Non tamen eadem, ſeu æqualis miſericordia po-
Jo. 17. d. 22. teſt ineſſe Deo, & hominibus. Et in Evangelio
ſecuodum Joanoem: *Et ego*, inquit, *claritatem*
quam dediſti mihi dedi eis, ut ſint unum ſicut &
nos unum ſumus. Et alibi: *Dilexiſti eos, ſicut &*
Ibid. 23. *me dilexiſti.* Unde & beatos Auguſtinus in expo-
Tract. 10. ſitione ejuſdem Evangelii ait: *Neque enim ſemper*
æqualitatem ſignificat qui dicit, ſicut illud, ita &
illud: ſed aliquando tantum, quia eſt illud, eſt &
illud, aut quia eſt illud ut ſit, & illud.

CAPUT XXI.

EST aliud quod objicitis, quod conceſſa lo-
quendi facultate multis in locis clamatis,
& dicitis; Si panis in veram Chriſti carnem coo-
vertitur; aut panis ſuſtollitur in cœlum, ut il-
lic in Chriſti carnem transferatur, aut caro Chri-
ſti ad terram defertur, ut iſtic io eam panis
commutetur. Atqui nec panis ſuſtollitur, nec
caro defertur. Non eſt igitur vera caro in quam
panis convertitur. Hoc vos colligitis ſecundum
humaoam ſapientiam: oon ſecundum divinam.
Humana autem ſapientia perquiri divina opera
12. a. 3. prohibet Apoſtolus ad Romanos dicens: *Non*
plus ſapere quam oportet ſapere, ſed ſapere ad ſo-
brietatem. Et ad Corinthios: *Sermo meus, & præ-* 1. Cap. 2. a. 4
dicatio mea non in perſuaſibilibus humanæ ſapien-
tiæ verbis, ſed in oſtenſione ſpiritus, & virtutis:
ut fides veſtra non ſit in ſapientia hominum, ſed
in virtute Dei. Et ad Coloſſen. *Videte ne quis* 2. b. 8.
vos decipiat per philoſophiam & inanem fallaciam
ſecundum traditionem hominum ſecundum elementa
mundi. Et beatus Gregor. in homilia Paſchali, 26. in Evāg.
Sciendum, inquit, *nobis eſt, quod divina operatio*
ſi ratione comprehenditur, non eſt admirabilis. Nec
fides habet meritum, cui humana ratio præbet ex-
perimentum. Propterea in taota rerum profundi-
tate magis oportuit te orare Deum, ut aut in-
telligeres quæ pro humana capacitate iotelligi
poſſunt, aot patienter, & humiliter ferres, &
tamen crederes quæ in tanto arcano humani in-
genii vires excedunt, & in hac vita intelligi
minime poſſunt: quam litem movere, ab uni-
verſali Eccleſia diſſentire, oovum ſchiſma verbis
& ſcriptis contra ſanctorum Patrum præcepta in-
ferre. Profecto hoc modo egeres quod agi opor- Prover. 22. d. 28.
tere præcipit legiſlator dicens: *Ne tranſgrediaris*
terminos patrum. Et beatus Auguſtinus in primo Quæ difficultates repeſit in Scriptura ſancta, quomodo ſe gerat.
libro de ſermone Domini in monte; *Quod ve-*
ro, inquit, *aut obſcurum aut abſurdum illi ſonat:*
non inde concitet contradictionum certamina, ſed
oret ut intelligat. Et in libro tertio de Trinita-
te: *Mihi autem*, ait, *utile eſt, ut meminerim vi-* Cap. 10.
rium mearum, fratreſque meos admoneam ut memi-
nerint ſuarum; ne ultra quam tutum eſt humana
progrediatur infirmitas. Et in libro contra Feli- Cap. 2.
cianum hæreticum: *Scripturarum authoritate con-*
tentus, ſimplicitati obedire potius ſtudeo quam tu-
mori. Et paulo poſt: *Quam rationem afferre potes* Ibidem.
ſi partum prædicas Virginis; ſi redditos oculos non
negas cæcis; ſi ſepultos oſtendas rediſſe a mortuis?
Si ergo horum & incomprehenſibilis eſt ratio, &
veritas prompta eſt, facilius in negotiis fides te-
*ſtimoniis creditur, quam ratio * veſtigatur.* al. * inveſtigatur.

CAPUT XXII.

PRobatis quæ probari opportebat, & excluſis
quæ excludi ratio ſuadebat, jam tandem
quid tu credas, & credulitatem tuam quid ſe-
quatur, videamos. To credis panem vioumque
dominicæ menſæ ioter conſecraodum quantum
ad ſubſtaotiam immobilia permaocre. Hoc eſt
panem; & vinum extitiſſe ante conſecrationem,
& panem vinumque exiſtere poſt conſecrationem.
Chriſti carnem, ac ſangoinem propterea vocari;
quod io memoriam crucifixæ carois, & de late-
re effuſi ſanguiois io Eccleſia celebrentur: ut do-
minicam paſſionem per hoc admoniti ſemper re-
colamus, & recolentes carnem noſtram cum vi-
tiis, & concupiſcentiis inceſſanter crucifigamos.
Quæ ſi vera ſunt: præſtantiora, & diviniora fue-
runt ſacramenta Judæorum ſacramentis Chriſtia-
norum. Quis enim neſciat, manna quod de cæ-
lo pluebat Dominus, ſeu animatas, & ſenſibiles
creaturas, quas populus ille ſacrificare conſue-
verat, parva buccella panis, modicoque vini
præſtantiores extitiſſe? Rurſus quis non intelli-
gat divinius fuiſſe prænuntiare futura, quam
narrare præterita, cum illud non poſſit facere
niſi ſpiritu Dei plenus; hoc autem ſæpe faciat
idiota etiam vel quilibet imperitus? Sed abſit
hoc a fidelium corde, & Chriſtiaoa intelligen-
tia. Chriſti oamque miles Ambroſius illa infe-

riora, hæc potiora & digniora eſſe in libro de
Cap. 8. myſteriis confirmat dicens; *Summo ſtudio volu-
mus comprobare, quia & antiquiora ſunt ſacramen-
ta Eccleſiæ quam ſynagoga, & præſtantiora quam*
Cap. 9. *manna eſt*. Et pauln poſt: *Probatum eſt antiquio-
ra eſſe Eccleſiæ ſacramenta, nunc cognoſce potiora.*
Et poſt aliqua, Cognoviſti præſtantiora. *Potior*
Cap. 9. *eſt lux quam umbra, veritas quam figura*. Item
in quarto de ſacramentis: *Accipe quæ dico, di-
viniora eſſe ſacramenta Chriſtianorum quam Judæo-
rum*. Ergo falſa ſunt quæ proponis.

Amplius. Si verum eſt quod de Corpore
Chriſti tu credis, & aſtruis: falſum eſt quod ab
Eccleſia ubique gentium de eadem re creditur,
& aſtruitur. Omnes enim, qui Chriſtianos ſe
& eſſe, & dici lætantur: veram Chriſti carnem,
verumque ejus ſanguinem, utraque ſumpta de
Virgine; in hoc ſacramento ſe percipere glorian-
tur. Interroga univerſos, qui Latinæ linguæ,
noſtrarumve literarum notitiam perceperunt. In-
terroga Græcos, Armenos, ſeu cujuslibet natio-
nis quoſcunque Chriſtianos homines, uno ore
hanc fidem ſe teſtantur habere. Porro ſi univer-
ſalis Eccleſiæ fides falſa exiſtit: aut nunquam
fuit Catholica Eccleſia, aut periit. Nihil nam-
que efficacius ad interitum animarum, quam per-
nicioſus error. Sed non fuiſſe, aut periiſſe Ec-
cleſiam, Catholicus nemo conſenſerit. Alioquin
non eſt verum quod Abrahæ veritas promiſit
dicens; *In ſemine tuo benedicentur omnes Gentes*.
Gen. 22. Item in Pſalmo: *Poſtula a me & dabo tibi Gen-*
Pſal. 2. *tes hæreditatem tuam, & poſſeſſionem tuam termi-*
Pſal. 21 *nos terræ*. Item: *Reminiſcentur, & convertentur
ad Dominum univerſi fines terræ*. Et alibi: *Quos*
Pſal. 106. *redemit de manu inimici, de regionibus congregavit*
Pſal. 21. *eos, a ſolis ortu, & occaſu, ab Aquilone & mari*.
In Pſal. 21. Item beatus Auguſtinus in prima expoſitionis
Tract. 2. Pſalmorum parte; *Eccleſia magna quid eſt fra-
tres? Nunquid exigua pars orbis terrarum Eccleſia*
Enar. Pſal. *magna eſt? Eccleſia magna totus orbis eſt*. Item
39. in eadem: *Annuntiavi juſtitiam tuam in Eccleſia
magna. Quam magna? Toto orbe terrarum. Quam
magna? In omnibus Gentibus. Quare in omnibus
Gentibus? Quia in omnem terram exivit ſonus eo-
rum*. Item in tertia ejuſdem operis parte: *Cor-
pus Chriſti conſtat ex multis credentibus in toto orbe
terrarum*. Item in eadem: *Tabernaculum Domini
eſt ipſa ſancta Eccleſia in toto orbe terrarum diffu-
ſa*. Et alibi: *Chorus Chriſti jam totus mundus eſt.
Chorus Chriſti ab oriente in occidentem conſonat*.
Cap. 29. 10. 3 Item in libro de agone Chriſtiano, *Nec eos au-
diamus qui ſanctam Eccleſiam, quæ una Catholica*
Ibidem. *eſt, negant per orbem eſſe diffuſam*. Et quibuſdam
intermiſſis: *Populus autem ipſius, inquit, quando
non audit Prophetas, & Evangelium, in quibus
apertiſſime ſcriptum eſt Eccleſiam Chriſti per omnes
gentes eſſe diffuſam, & audit ſchiſmaticos non Dei
gloriam quærentes, ſed ſuam, ſatis ſignificat ſe ſer-
vum eſſe, non liberum*. Et Dominus in Evangelio:
Math. 13. c. *Ager eſt hic mundus*. Et paulo poſt: *Simile eſt re-*
38 & f. 47. *gnum cælorum ſagenæ miſſæ in mare, & ex omni gene-
ri piſcium congreganti*. Et ad diſcipulos; *Ite in or-* Marc. ult.
bem terrarum prædicate Evangelium omni creaturæ. c. 15.

CAPUT XXIII.

ADverſus tam clara ipſius Domini, & ſan-
cti Spiritus ejus de Eccleſia, & de ſtatu
Eccleſiæ teſtimonia objicis tu, & objiciunt qui
a te decepti alios decipere moliuntur. Itaque di-
citis: Prædicatum eſt Evangelium in omnibus
Gentibus, credidit mundus, facta eſt Eccleſia,
crevit, fructificavit; ſed imperitia male intelli-
gentium poſtea erravit, & periit, in nobis ſo-
lis, & in his qui nos ſequuntur ſancta in terris
Eccleſia remanſit. Hanc ſacrilegam vanitatem
evertit evangelica veritas, & Prophetarum atque
ſanctorum Patrum non violanda authoritas. Un-
de Eccleſiæ ſuæ ſanctæ in Evangelio ſuo Domi-
nus pollicetur dicens; *Ecce ego vobiſcum ſum om-* Matth. 18.
nibus diebus uſque ad conſummationem ſæculi. Quod b. 20.
minime diceret, ſi Eccleſiam ſuam ante conſum-
mationem ſæculi perituram eſſe prænoſceret. Et
alibi: *Tunc ſi quis vobis dixerit, Ecce hic Chriſtus,* Matth. 24.
aut ecce illic: nolite credere. Auguſt. in ſecunda b. 23.
Pſalmorum expoſitionis parte: *Corpus eſt autem* Enarr. in
Eccleſia, non iſta, aut illa: ſed toto orbe diffuſa. Pſal. 56.
Item in eadem: *Spes omnium filiorum terræ. Non* In Pſal. 64.
*ſpes unius anguli, non ſpes unius Judææ, non ſpes
ſolius Africæ, non ſpes Pannoniæ, non ſpes Orientis
aut Occidentis: ſed ſpes omnium finium terræ, &
in mari longe*. In eadem, *Hæc prophetia propter* In Pſal. 71.
*eos præmiſſa eſt, qui putant religionem nominis Chri-
ſtiani uſque ad certum tempus in hoc ſæculo victu-
ram, & poſtea non futuram. Permanebit autem cum
ſole, quamdiu ſol oritur, & occidit. Hoc eſt, quam
diu tempora iſta volvuntur, non deerit Eccleſia,
id eſt, Chriſti corpus in terris*. Item in eadem: In Pſal. 92.
*Domum tuam decet ſanctitudo Domine; domum
tuam, totam domum tuam: Non hic, aut hic,
aut ibi; ſed domum tuam totam per totum orbem
terrarum. Quare per totum orbem terrarum? Quia
correxit orbem terræ, qui non commovebitur. Domus
Domini fortis erit, per totum orbem terrarum erit*.
Item in extrema ejuſdem operis parte: *Quid eſt
quod dicis hæretice, jam periiſſe Eccleſiam de om-* In Pſal. 101.
*nibus Gentibus, quando adhuc prædicatur Evange-
lium ut poſſit eſſe in omnibus Gentibus. Ergo uſ-
que in finem ſæculi Eccleſia in omnibus Gentibus*.
In eadem: *Ubi ſunt, qui dicunt periſſe de mundo
Eccleſiam, quando nec inclinari poteſt?* Item in
eadem. *Quiſquis putaverit Eccleſiam in una parte
eſſe, & non eam cognoverit diffuſam toto orbe ter-* In Pſal. 105
*rarum, & crediderit eis qui dicunt; Ecce hic eſt
Chriſtus, & ecce illic, ſicut modo audiſtis cum
Evangelium legeretur, cum ille totum orbem emerit
quia tantum pretium dedit: ille tanquam in proxi-
mo ſcandalizatur, a luna uritur*.

Falſum eſt igitur quod de corpore Chriſti a
te creditur, & aſtruitur. Ergo vera eſt ejus ca-
ro, quam accipimus: & verus eſt ejus ſanguis
quem potamus.

Explicit Liber Beati Lanfranci Cantuararienſis Archiepiſc.
de Corpore & Sanguine Domini contra Berengarium.

BEATI

B E A T I

LANFRANCI CANT. ARCHIEPISC.

ANNOTATIUNCULÆ IN NONNULLAS
Joannis Caſſiani Collationes Patrum.

Ex vetuſto Monaſterii S. Martini Sagienſis codice MS.

AD COLLATIONIS VII. CAP. XIII.

Licet enim pronunciemus nonnullas eſſe ſpirituales naturas, ut ſunt Angeli, Archangeli, &c. tamen incorporeæ nullatenus exiſtimanda ſunt. Habent enim ſecundum ſe corpus quo ſubſiſtunt, licet multo tenuius quam noſtra ſunt corpora, ſecundum Apoſtoli ſententiam ita dicentis; & corpora cæleſtia, & corpora terreſtria.

A N N O T A T I O I.

Angeli cæterique ſpiritus, ſicut beatus Auguſtinus dicit, ad comparationem illius puriſſimæ incorporalitatis quæ Deus eſt, corporei ſunt, iidem tamen comparati corporibus, quæ nos ſumus, quæque videmus, incorporei ſunt.

AD COLLATIONIS X. CAP. II.

Poſt dies admodum paucos quam &c. Theophili prædictæ urbis Epiſcopi ſolemnes epiſtolæ commearunt, quibus cum denuntiatione Paſchali contra ineptam quoque anthropomorphitarum hæreſim longa diſputatione diſſeruit,

A N N O T A T I O II.

Anthropomorphitæ dicti, pro eo quod ſimplicitate ruſtica Deum habere humana membra quæ in divinis libris ſcripta ſunt, arbitrantur ἄνθρωπος enim Græce, Latine homo interpretatur, ignorantes vocem Domini, qui ait, Spiritus eſt Deus: Incorporeus eſt enim, nec membris diſtinguitur, nec corporis mole cenſetur.

AD COLLATIONIS XIII. CAP. XIV.

Non inveni tantam fidem in Iſrael. Nullius enim laudis eſſet ac meriti, ſi id in eo Chriſtus quod ipſe donaverat, pertuliſſet. Alioquin dixiſſet. Amen dico vobis: non dedi tantam fidem in Iſrael, &c.

A N N O T A T I O III.

In hoc tractatu de fide hominis contrarius eſt iſte auctor cæteris ſacræ Scripturæ doctoribus, qui evangelicis, & apoſtolicis auctoritatibus aſſerunt fidem, ſicut opera, gratia Dei hominibus dari.

AD COLLATIONEM XVIII. poſt CAP. XVI.

Nos hæc de incautæ definitionis immutatione prædiximus, &c.

A N N O T A T I O IV.

Ab hoc loco ad finem uſque iſtius collationis, in quibuſdam codicibus plures hæreticorum ſententiæ reperiuntur inſertæ, docentes mendacium aliquando non eſſe peccatum.

OBSERVATIO I. AD ANNOTATIONEM IV.

N(*Os hæc de incautæ definitionis*, *&c.*) Non extant hæc verba tum in codicibus MS. Bibliothecæ Corbejenſis B. Lanfranco antiquioribus, tum etiam in editis, præterquam in translatione ſeu paraphraſi Dionyſii Carthuſiani; quem ſane vel exemplari ſimili huic correcto ab eodem Lanfranco uſum fuiſſe, vel mentem ejus in ſua tranſlatione ſſecutum, par eſt conjicere.

O B S E R V A T I O II.

P(*Lures hæreticorum ſententiæ*, *&c.*) Quas compoſito prætermiſiſſe in decem collationum emendatione videtur B. Archiepiſcopus: quippe quæ forſan magis noxiæ lectoribus forent, quam profuturæ. Conſule Doctiſſimi Gazæi noſtri in eaſdem ſententias commentarium; hoc eſt in c. 16. & 17. Collationis 17. Joannis Caſſiani. Porro S. Lanfranci codex decem dumtaxat collationes habet, queis nulla eſt capitum diſtributio (velut & Dionyſianæ translationi) In vulgatis vero, ac in perveruſtis MS. eædem in ſexdecim, atque in capita diſpertiuntur collationes.

DECRETA
DIVI LANFRANCI
PRO ORDINE S. BENEDICTI:

Hoc eſt, Ordinationes quas Monachi tum in Monaſteriis, tum etiam in Eccleſiis Cathedralibus obſervare debeant.

Ex antiquo MS. Eccleſiæ Cantuarienſis, quod habetur in Palatio Dunelmenſi Londini.

PREFATIO.

LANFRANCUS indignus ſanctæ Dorobernenſis Eccleſiæ Antiſtes, dilectiſſimis fratribus ſuis Henrico Priori, & cæteris ſalutem, & benedictionem. Mittimus vobis noſtri ordinis conſuetudines ſcriptas, quas excerpſimus ex conſuetudinibus eorum cœnobiorum, quæ noſtro tempore majoris auctoritatis ſunt in ordine monachorum. Addidimus quoque perpauca, & mutavimus nonnulla, & maxime in celebrandis quibuſdam feſtis, excellentius in noſtra Eccleſia oportere ea agi cenſentes, propter primatem ſedem, In quibus nec nobis qui præſentes ſumus, nec iis qui poſt nos venturi ſunt, in aliquo præjudicamus, ut non vel eis addere, vel ab eis tollere, vel in eis permutare aliqua valeamus, ſi aliter ea commodius poſſe fieri, vel magiſtra ratione, vel doctiorum auctoritate intelligamus. Quantumlibet enim quiſquam proficiat, maximus ei defectus eſt exiſtimare ſe ultra non poſſe proficere: nam numerus fratrum auctus, vel diminutus, ſaculitates locorum, varietates rerum, quæ ſæpe eveniunt, diverſitates ſenſuum, quod alii quidem ſic, & alii ſic intelligunt, pleraque diu ſervata, plerumque aliter ordinari compellunt; hinc eſt quod nulla fere Eccleſia imitari aliam per omnia poteſt. Illud tamen cautiſſime attendendum eſt, ut ea ſine quibus anima ſalvari non poteſt, omnibus modis inviolata ſerventur, fidem dico, contemptum mundi, charitatem, caſtitatem, humilitatem, patientiam, obedientiam, de perpetratis culpis pœnitudinem, earumque humilem confeſſionem, frequentes orationes, competens ſilentium; multaque in hunc modum; hæc ubi ſerventur, rectiſſime poteſt dici regulam beati BENEDICTI, & monachorum ibi ordinem cuſtodiri, quoquo modo varientur cætera, quæ pro arbitrio diverſorum in diverſis ſunt cœnobiis inſtituta: cujuſmodi ſunt quod in præcipuis ſolemnitatibus alibi in tunicis tantum, quos frocos vocant, & alibi in albis & cappis cantores ad Veſperas reſponſorium canunt; quod in eiſdem feſtivitatibus in aliis locis in albis ſolummodo, & in aliis, cappis etiam induti procedunt; quod in quibuſdam cœnobiis viceni, vel triceni, aut plus, aut minus ſimul in alveis, & in quibuſdam ſinguli in ſingulis catinis pedes in clauſtro ante mandatum abluunt; quod pleraque monaſteria menſe Februario, tranſacta beatæ MARIÆ feſtivitate, officium mortuorum poſt Veſperas dicere incipiunt, & pleraque uſque ad Septuageſimam præſtolantur. Hujus generis plurima alia exiſtunt, quæ pro ſui prolixitate breviter enumerari non poſſunt. Hæc tamen ipſa, poſtquam ſervanda ſubjectis a paſtoribus ordinantur, ab iis, quorum tota vita in obedientia ſita eſt, ſine culpa minime violantur. Inde vero nemo turbetur, quod in tractatu earum conſuetudinum nomen Abbatis tantum, non Epiſcopi, vel Archiepiſcopi, ponitur: Ordo quippe monachorum deſcribitur, quorum per Abbates frequentius, quam per Antiſtites vita diſponitur: quamvis & ipſi Antiſtites, ſi paternam curam vice Chriſti ſubjectis ſuis impendant, non abſurde Abbates, id eſt Patres, congruo ſuis actibus vocabulo appellari queant. Deus pacis, & dilectionis vobiſcum maneat, & ipſe pace & dilectione ſua vos repleat, & ab omnibus peccatis clementer abſolvat, Amen. Amen.

Optima documenta.

Statuta aliquando commutanda.

Quæ non abroganda.

Quis Monachus Benedictinus.

Inſtituta Paſtorum, ſubjectis immutare non licet.

CAPUT PRIMUM.

Ordinarium totius anni.

SECTIO I.

Ab Octobri ad Adventum Domini.

KAlendis Octobris remaneat meridiana quam facere ſolent monachi in æſtate, a Dominica prima hujus menſis cantetur, & legatur de libris Machabæorum uſque ad feſtivitatem omnium Sanctorum. Canantur Hymni Dominicis diebus uſque ad Adventum Domini; ad nocturna, *Primo dierum omnium*; ad Laudes *Æterne rerum conditor*. Privatis diebus poſt Matutina uſque ad feſtivitatem omnium Sanctorum revertantur ad lectos ſuos; illuceſcente autem die pulſetur a cuſtode Eccleſiæ parvulum ſignum modice. Surgentes fratres in nocturnalibus ſuis, & infantes, & juvenes cum luminaribus ſuis, veniant in Eccleſiam, & facta oratione cantent Primam, & Pſalmos familiares cum ſuis collectis, & ſeptem Pſalmos, & Litaniam: Inde exeuntes ſedeant in clauſtro. Pueri vero primitus alte legant, & poſtea ſi opus fuerit cantent. Omni tempore antequam legant infantes nullus in clauſtro legat aut cantet, niſi in ſilentio, nec ad confeſſionem pergat. Antequam ſonet ſignum ad apparatum Tertiæ nullus calciet ſe diurnalibus ſuis: exceptis iis quibus extra clauſtrum cura obedientiæ

tiæ injuncta eſt, & hi priuſquam exeant aliquantulum in clauſtro ſedere debent, & expectare ut prius infantes in ſtolis ſuis legant. Cum appropinquaverit tempus horæ tertiæ pulſetur a Secretario modice ſignum minimum, quam * skillam vocant, & ſtatim pergant in dormitorium, & calcient ſe diurnalibus & cultellos accipiant; deinde ad lavatorium vadant, & prius lavent ſe, & poſtea pectinent: dehinc ad Eccleſiam venient, aquam benedictam ſumant, in chorum vadant, & incumbentes terræ infantes expectent. Cum vero infantes loti fuerint, & ſe pectinare inceperint pulſetur majus ſignum ad Horam: Accedentes & ipſi ad aquam benedictam in chorum veniant, & dimiſſo ſigno omnes ſimul tres orationes faciant. Quibus factis pulſetur minus ſignum, & cantetur Tertia. Inchoato Pſalmo *Miſerere mei Deus*, ſurgentes miſſam matutinalem celebrent, ante & retro faciant, & ſe induere pergant. Celebrata Miſſa ſedeant omnes in choro præter aliquos converſos, qui ſacerdotem, & eos qui ad miſſam ſervierunt adjuvare debent. Quod cum expleverint redeant & ipſi in chorum. Tunc jubente Abbate, Prior ſonet ſignum minimum. Deinde eant omnes in Capitulum duo & duo ſicut ſunt priores majores primo, poſtea infantes. Peracto Capitulo, pulſata tabula, dicto ab Abbate vel Priore *Benedicite*, loquentur in clauſtro. Infantes Capitulum ſuum tenſant, & poſtea in Refectorium pergant. Poſt Sextam nullus in clauſtro loquatur donec infantes de monaſterio exeant, & minimus eorum alta voce *Benedicite* dicat; facto intervallo pulſata ad apparatum miſſæ skilla, pulſato ad miſſam ſigno oratione facta dicatur ab infante litania, induantur qui celebraturi ſunt miſſam, & ſervituri ſunt ad miſſam: Quarta & ſexta feria ſi poſt Sextam & ante Miſſam per clauſtrum proceſſuri ſunt, non pulſetur skilla ad apparatum miſſæ, ſed cum tempus proceſſionis Secretarius inſtare proſpexerit, ſonet unum de mediocribus ſignis: quo audito ſtatim ſilentium fiat in clauſtro. Diſcalcient ſe, manus abluant, in Eccleſiam vadant, factaque oratione, & pulſatis duobus ſignis, dictis quæ dici ſolent, proceſſionem faciant ſicut in eiſdem diebus in Quadrageſima, & in æſtate, de qua poſterius dicendum eſt: poſt miſſam pulſato ſigno agatur oratio: Poſt orationem vadant in Refectorium accipere mixtum hebdomadarii coquinæ, & menſæ lector: Si vero alii ſint qui pro utilitate Eccleſiæ majori Miſſæ non poſſint intereſſe, in poteſtate Abbatis, vel Prioris ſit utrum & ipſi mixtum accipere, & ſtatutam Hebdomadariis debeant quantitatem panis, & potus habere. Alii vero fratres interim in choro ſedeant, & qui voluerint, legant. Servitoribus in chorum redeuntibus pulſetur ſignum, cantetur Nona: cantata Nona exeant, prior ad percutiendum cimbalum, Hebdomadarii coquinæ, & cæteri qui ſervituri ſunt ad injuncta ſibi officia.

* aliis ſcilla, ſeu ſquilia, id eſt Campanula.

Kalendæ Novembris ſi die Dominica evenerint, feſtivitas omnium Sanctorum Solemniter agatur; ſequentibus vero privatis diebus reſponſoria dicantur *Vidi Dominum*, & lectiones longæ ex Prophetis. Si vero dies Kalendarum feria ſecunda, aut tertia, aut quarta evenerit, præcedente Dominica inchoetur hiſtoria *Vidi Dominum*, ſed tamen intervalla non niſi poſt Kalendas incipiant. Si vero quinta, vel ſexta feria, vel Sabbato Kalendæ extiterint, ſequente Dominica inchoetur hiſtoria, & lectiones ex Prophetis; lectiones vero grandes, & Intervalla mox poſt feſtivitatem inhoentur. Ab hac feſtivitate uſque ad quintam feriam ante Paſcha, niſi ubi duodecim lectiones, aut octava fuerint, canantur privatis diebus poſt orationes ante officia nocturna triginta Pſalmi ab *Ad Dominum cum tribularer*, uſque *Omnis ſpiritus laudet Dominum*. Primi decem pro Defunctis ſine *Gloria*; ſequentes decem pro Congregatione, bini cum una *Gloria*, extremi decem pro familiaribus, & benefactoribus; & hi bini cum una gloria, ſinguli cum precibus, & collectis ſuis. Et poſt nocturna, & familiares pſalmos officium Mortuorum, & matutinæ laudes de omnibus Sanctis, & *Verba mea* ſi tricenarium habent. Poſt hæc deſcendentes e dormitorio ſedeant in choro; Infantes cum luminaribus in Capitulo diligenter a magiſtris cuſtodiantur, canentes quod neceſſarium erit, aut ſi nimis profunda nocte ſurrexerint, pauſent jacentes ad ſedilia ſua. Iſto intervallo debet Prior cum * abſconſa accenſa per chorum ire ac videre quam regulariter ſedeant; deinde per altaria, & membra monaſterii, ne forte aliquis ibi dormiat. Si vero aliquem orantem invenerit ſilenter pertranſeat. Quod ſi aliquem dormientem repererit evigilato in chorum, ſigno facto, reverti præcipiat. Deinde debet per clauſtrum & in Capitulum ire, ac videre qualiter ſe habeant magiſtri, & infantes; & per loca alia ubi neceſſarium eſſe perſpexerit. Cum tempus fuerit pulſato ſigno, venientibus pueris, facta oratione, canantur matutinæ laudes, commemoratio Sanctorum. Prima cum pſalmis familiaribus, & precibus, & collectis ſuis cum ſeptem Pſalmis, & Litania. Poſt hæc ita omnia agenda ſunt, ut ſupra dictum eſt in menſe Octobri. Secretario autem ſollicite providendum eſt, ut tali hora matutinas laudes faciat incipere, quatenus omnia luce clareſcente finiantur. Si autem dubietate aliqua deluditur, & aliquid noctis poſt Litaniam fuerit, ſicut ſupra in primo intervallo ita ſe habeant fratres, videlicet ut præter ſanguine minutos nullus revertat ad ſtratum. Clareſcente vero die exeant in clauſtrum ſedere. Ad Completorium Hymnus *Chriſte qui lux es, & dies*.

* Ceca laterna.

SECTIO II.

Ab Adventu ad Septuageſimam,

Dominica ante Adventum Domini canatur hiſtoria de ſancta Trinitate; Hymnus *Primo dierum*. Pſalmi *Domine in virtute*, & reliqui. In tertio nocturno pronuncietur Evangelium *Cum ſublevaſſet*. & idem legatur a ſacerdote reveſtito cum collecta *Excita Domine*. Ad laudes Pſalmi *Dominus regnavit*. Antiphonæ de Trinitate, & ſimiliter ſuper horas uſque ad Veſperas, cum capitulis, & verſibus, & collectis, ad Benedictus Antiphona, & Collecta de Trinitate. Poſt Collectam dicatur Antiphona ex Evangelio *Cum ſublevaſſet*, cum *Gloria Patri*. Verſus *Dominus regnavit*, Collecta *Excita Domine*. Sermo in capitulo, & matutinalis Miſſa de Dominica, major de ſancta Trinitate. Si feſtivitas

vitas duodecim lectionum avenerit, non mutetur ipſa duodecim lectionum feſtivitas.

Sabbato præcedente Dominicam de Adventu Domini, dimittatur ad Veſperas oratio de Cruce, uſque ad octavas Epiphaniæ. Si feſtivitas ſancti Andreæ in hac die evenerit, agantur pleniter Veſperæ de Apoſtolo. Finitis Veſperis incipiatur Antiphona, *Ecce nomen Domini* cum *Gloria Patri*. Dicta Antiphona ſequatur Verſus & Collecta de Adventu Domini. In craſtino ad invitatorium duo fratres in albis, in ſede Epiſcopali in cappis. Et ubicumque ordo monachorum qui hic deſcribitur, ad invitatorium, & ad Benedictus, & ad Magnificat præcipitur eſſe in albis. In ſede Epiſcopali inſtitutum eſt eſſe in cappis. Lectiones de Iſaia Propheta uſque ad nativitatem Domini. In Matutinis Laudibus Pſalmi *Miſerere mei Deus*, & reliqui. Ad benedictus ſacerdos in alba incenſet altaria. Ad Primam capitulum *Domine miſerere noſtri* omnibus Dominicis, & feſtis diebus ad Nativitatem Domini: *Gloria in excelſis Deo* minime dicatur; ad majorem Miſſam Diaconus, & Subdiaconus cuſulis ſint induti. Dominicis & aliis feſtis quibus duodecim lectiones faciunt, adipem comedunt. Si feſtivitas ſancti Andreæ in hac die evenerit, præcedente Sabbato ſicut in Vigilia jejunetur, & Miſſa de Vigilia dicatur: commemoratio ad Veſperas, & in craſtino ad Matutinas laudes, & Miſſa matutinalis de Apoſtolo agatur. Feſtivitas vero in craſtinum differatur. Ad Veſperas ipſius diei capitulum, & cætera quæ ſequuntur, de Apoſtolo dicantur: dehinc commemoratio de adventu. Privatis diebus preces *Oremus pro omni gradu Eccleſiæ*. Feria quarta, ſexta, & ſabbato, quatuor temporum pronuncientur Evangelia ipſorum dierum. Vigilia Thomæ Apoſtoli, ſi dies Dominicus non fuerit, radantur fratres & ſic balneentur, qui volunt balneare, ut duobus diebus ante Dominicam nativitatis ſint omnes balneati. Si neceſſe ſit ipſo Apoſtolicæ feſtivitatis die balneari poſſunt. Ipſa autem balnea hoc ordine diſponantur: præcedente die debet Abbas, aut qui ordinem tenet providere unum ſeniorem religioſum, atque prudentem, cui præcipiat curam habere de ipſis, qui commoneat fratres qua hora ire debeant, & videre quam ordinate ibi ſe contineant. Qui ſenior illuc pergens videat qualiter ſint præparata, & quales famuli ibi ſint deputati, ſcilicet non infantes, nec juvenes, ſed ætate provectiores. Quod ſi aliquid incongruum viderit, indicet Camerario; & ille ſtatim emendet. Reverſuſque ſenior in clauſtrum commoneat fratres quod opus eſſe cognoverit. Sed hoc caveat ne adoleſcentes, & novitii ſimul eant, ſed cum ſenioribus. Illi vero fratres, quos commonuerit, poſtquam raſi fuerint accipientes veſtimenta, quæ mutare debent, pergant ad locum, in quo balnea præparantur, ibique exuentes veſtimenta ſua ſic ordinate, (ut in dormitorio facere conſueverunt) intrent unuſquiſque ubi ei fuit demonſtratum, & depoſito velo quod ante eos pendet, ſedeat cum ſilentio. Si quid vero ei neceſſarium fuerit modeſte ſigno aliquo petat, famulus vero elevato velo deferat illi celeriter quod petit, & ſtatim revertatur. Poſtquam ſatis ablutus fuerit, non delectetur ibi diutius demorari. Surgens vero calceatus, atque veſtitus, ſicut in dormitorio conſuevit, ablutis manibus revertatur in clauſtrum. Adoleſcentes qui ſunt in cuſtodia, cum cuſtodibus ſuis eant, & revertantur. A prima uſque ad Completorium omnibus horis poſſunt ire fratres ad balnea, ſed nullus præſumat ire abſque licentia fratris, cui hoc commiſſum eſt.

Balneorum uſus.

Quo ordine id fiat.

Vigilia Nativitatis in Dominica.

Si Vigilia Dominicæ Nativitatis in Dominica die evenerit, duo fratres invitatorium de Dominica in Albis dicant, primum, & ſecundum nocturnum de ipſa Dominica fiant, tertium, & matutinæ laudes de Vigilia. Poſt primam collectam commemoratio de Dominica: Miſſa matutinalis de Dominica, major de Vigilia. Alia vero die ſicut privatis diebus ſigna pulſentur & triginta Pſalmi dicantur. Invitatorium duo canant, ſed non in albis. Evangelium pronuntietur. Capitulum ad nocturnum, & oratio, & verſus de Vigilia. Cætera ſicut retro actis diebus, ſcilicet officium mortuorum, Matutinæ de omnibus ſanctis, infantes in dormitorium vadant, & in Capitulum revertantur. Ad laudes ſicut aliis diebus pulſetur unum ſignum, factaque oratione ſupra formas pulſentur omnia ſigna: quibus ceſſantibus incipiant matutinas laudes. Pſalmi *Dominus regnavit* & reliqui. Primam Antiphonam Hebdomadarius incipiat. Capitulum, *Paulus ſervus Chriſti Jeſu*: Sacerdos induens alba incenſet altaria. Preces *Ego dixi Domine*. Pſalmum unum *Miſerere mei Deus*. Commemoratio ſanctorum, Prima, Pſalmi, Litania, dicta Tertia, & miſſa matutinali, ſignum Capituli diutius ſolito eſt pulſandum, ut cunctis occupationibus prætermiſſis ad initium Capituli omnes conveniant, ut cum Chriſti Domini noſtri nativitas pronunciatur proſternant ſe cuncti in terram. Lector etiam ante Analogium pariter orantes uſque dum qui ordinem tenet, oratione facta, erigat ſe. Pronuncietur Evangelium, & ex eo ſermo agatur. Poſt Sextam facto intervallo pulſetur ſignum; conveniant fratres in Eccleſiam; orationem communiter faciant; litania minime dicatur; induantur miſſam celebraturi; Sacerdos honorifice, Levita dalmatica, duo Subdiaconi tunicis, unus ad prophetiam, & alter ad Epiſtolam, duo albis ad reſponſorium, Cantor Hebdomadarius cappa ad chorum, tres converſi unus ad thuribulum, duo ad candelabra: pulſator claſſicum ad canonem ſupra formas; proſternantur tabulæ Refectorii coopertæ.

Nativitas Domini.

In nocte Dominicæ nativitatis omnia ſigna primum pulſentur: ad invitatorium quatuor fratres in cappis. In unoquoque nocturno ad tertiam lectionem duo ſacerdotes cappis induti duo thuribula circumferant, primo duobus altaribus majori, & matutinali, deinde fratribus in choro ſedentibus. In tertio nocturno pronuntientur hæc Evangelia *Liber Generationis*. *Exiit edictum*. *Paſtores*. *In principio*. Quibus expletis cum reſponſoriis ſuis incipiat Dominus Abbas *Te Deum laudamus*. Quo dicto legat Evangelium *Liber Generationis*. Dicta oratione incipiat cantor Antiphonam *O beata infantia*. Quam canentes eant ad altare Sanctæ Mariæ, & ibi dictis matutinis de omnibus ſanctis vadant in dormitorium. Deinde pulſetur unum de majoribus ſignis, ſicut pulſari ſolet ſkilla in duodecim lectionibus poſt Capitulum, ante matutinalem miſſam. Tunc fratres qui ad miſſam induendi ſunt vadant ad locum

Baccilium forte pelvis, vernacule Baſſin vel Baquet.

cum conſtitutum, ubi ſit optimus ignis a famulis camerarii præparatus; Baccilis quoque, & manutergis, & aqua calida ad abluendas manus. Hac ſola vice antequam lavent, pectunt capita ſua. Alio enim tempore prius lavant, poſtea pectinant. Poſt hæc pergant in Eccleſiam, & facta oratione induant ſe ad celebrandam miſſam. Sacerdos honorifice, Levitæ dalmatica, duo Subdiaconi tunicis, unus ad prophetiam, & alter ad Epiſtolam, ad reſponſorium, & alleluja, quos cantor præceperit, & hi in cappis, tres converſi, tres cantores in choro, ante quos duo candelabra cum cereis accenſis, infantes omnes. Pulſetur claſſicum, & poſt inchoetur miſſa. *Gloria in excelſis Deo*, & ſequentia canantur. Celebrata miſſa, exeant Sacerdos, & qui ad Miſſam ſervierunt, & qui in choro Albis, vel Cappis induti fuerunt: Quibus devaſtitis, & pulſatis omnibus ſignis, cantent matutinas (* decratas Lanfranci) laudes. His ita expletis, factaque commemoratione de ſancta Anaſtaſia, & dictis familiaribus pſalmis; revertantur ad ſtrata. Apparente autem luce pulſetur ut ſupra unum de majoribus ſignis. Quo audito, expedire ſurgentes omnes, & abluti manus, & facies, qui ad miſſam induendi ſunt, veniant in oratorium, factaque oratione induantur, ſicut ad priorem miſſam. Ad quam miſſam, antequam incipiatur, pulſetur claſſicum. Expleta autem Miſſa, vadant in dormitorium calceare ſe: poſtea ſolito more loti, & pexi, faciant in oratorio orationes tres ſolites, dicta Tertia omnes induti cappis faciant proceſſionem. Ad quam Tertiam dicatur Antiphona: *Hodie intacta virgo*. Cum autem venitur ad locum ubi dicitur *ipſum adoremus*, ab omnibus flexis ad terram genibus ſupplicetur, & hoc ſervetur quotieſcumque prædicta Antiphona in monaſterio cantatur.

Claſſicum hic ſumitur vel pro ultimo ſigno, vel pro majori campana in turri Eccleſiæ poſita.

*Adjecta videntur hæc duo verba.

Feſtivitates SS. Stephani, Joannis, & Innocentium.

Tres ſequentes feſtivitates, id eſt beati Stephani, Joannis Apoſtoli, ſanctorum Innocentium, uno eodem modo celebrentur. Eccleſia his tribus diebus, ſicut in die Dominicæ Nativitatis, ornata permaneat. Pulſentur ſigna, accendantur luminaria, agantur cætera omnia ſicut in aliis duplicibus, & ſecundæ dignitatis feſtivitatibus; de quibus poſterius dicendum eſt. Ad veſperas ſuper Pſalmos imponant Antiphonas de ipſis feſtivitatibus, quibus, & quas Cantor præceperit. Tranſactis primis diebus de ipſis feſtivitatibus nulla commemoratio fiat, niſi in extremis ipſarum feſtivitatum diebus; & tunc tantum tres lectiones fiant. Per totam hebdomadam Miſſa matutinalis, *Puer natus*; major in quinta die *Dominus dixit*: in craſtino introitus *Puer natus*, & quod ſequitur de *Lux fulgebit*. Hi duo dies agantur ſicut in privatis duodecim lectionibus, niſi quod tres lectiones fiant. Pronuncientur viciſſim in eis Evangelia Dominicæ Nativitatis: Feſtivitas ſancti Silveſtri agatur ſicut privata feſtivitas duodecim lectionum. Tertium nocturnum, & laudes de Dominica Nativitate: Officium *Dum medium ſilentium*, ante Epiphaniam dicatur. Circumciſio Domini celebretur ſicut una de tribus ſuperioribus feſtivitatibus, excepto quod aula monaſterii non ornatur, quæ quinte Dominicæ Nativitatis die diſparari debet.

Circumciſ.

In craſtino poſt Circumciſionem Domini, incipiant legere Epiſtolas S. Pauli. Poſt Nocturna agant officia Mortuorum, poſtea pulſetur ſignum, cantent Matutinas Laudes, & Matutinas de omnibus ſanctis. Poſtea revertantur ad lectos. Hoc modo agatur uſque ad octavas Epiphaniæ, niſi fuerit feſtivitas duodecim lectionum.

Epiphaniæ.

In Vigilis Epiphaniæ non iejunetur: Officium ad Miſſam *Lux fulgebit*. Ad Veſperas ſuper Pſalmos, una Antiphona; *Stella iſta*. In craſtino ad Invitatorium tres in cappis. Proceſſio non agatur ipſa die, niſi dies Dominica ſit. Tunc enim fit in albis ante Tertiam per clauſtrum, Sacerdote eunte per officinas, ſicut mos eſt Dominicis diebus. Ad Veſperas dicantur Antiphonæ, & Pſalmi uſque ad Capitulum, ſicut in die Nativitatis. Ultima Octavarum die agatur totum ſervitium noctis de ipſis Octavis, commemoratio tantum de Sancto Hilario, & Miſſa matutinalis, Veſperæ uſque ad Capitulum ſicut die Epiphaniæ.

Poſt Octavam diem Epiphaniæ inchoentur reſponſoria de Pſalmis. Pſalmodia vero, & cætera omnia agantur nocte, ac die, ſicut ante Nativitatem.

Purificationis.

Vigilis Purificationis ſanctæ Mariæ dicantur ad Veſperas Antiphonæ *O admirabile*, & reliquæ: Pſalmi de ipſa feria, Capitulum *Ecce ego mitto Angelum*. In craſtino cantica, *Populus qui ambulabat*. Ad Tertiam ſint omnino albis induti: dicta Tertia ponatur ante altare tapetum, ubi ſupra ponantur candelæ, quas benedicat ſacerdos, aqua benedicta aſpergat, & incenſet, alba & ſtola indutus. Poſtea cuſtos dividat eas ſingulis ſingulas tribuens. Cum autem ceperint accendi cantor incipiat Antiphonam: *Lumen ad revelationem*. Qua dicta, & cum verſibus Cantici *Nunc dimittis*, quantum Cantor ſatis eſſe perſpexerit, repetita, exeant ad proceſſionem, Cantore incipiente Antiphonam, *Ave gratia*, & alias ſi neceſſe fuerit, per majores monaſterii portas introeant, ante Crucifixum ſtationem faciant: finito cantu, quem inceperant, Cantore ſtatim incipiente Antiphonam, *Cum inducerent*; canentes chorum intrent, pulſentur ſigna, & Miſſam celebrent. Poſt refectionem in clauſtro ſedeant donec ſervitores de refectorio exeant. Qui cum exierint, & monaſterium ingreſſi fuerint, pulſentur duo majora ſigna, & canatur Nona. Qua cantata exeat Prior, & ſonet cymbalum, & poſtea vadant in refectorium. Hanc conſuetudinem habeant uſque ad Dominicam Palmarum, exceptis jejuniorum diebus. Hoc die inchoandus eſt Pſalmus *Ad Dominum cum tribularer*, qui pro Vigilia Mortuorum dicendus eſt uſque ad Kalendas Novembris. Ad veſperas Antiphonam *Tecum principium*, Pſalmum *Dixit Dominus*, Antiphonam *redemptionem*, Pſalmum *Confitebor*, Antiphonam *exortum eſt*, Pſalmum *Beatus vir*, Antiphonam *De fructu*; Pſalmum *Memento*. Privatis diebus poſt veſperas agant Vigiliam Mortuorum, niſi in craſtino ſit feſtivitas duodecim lectionum. Poſt nocturna uſque ad quintam feriam ante Paſcha privatis diebus dicant ſolitos duos pſalmos, cum precibus, & collecta; poſtea *Exultabunt Domino*. Dehinc Matutinas de omnibus ſanctis, reliqua omnia ſicut ante Nativitatem Domini.

SECTIO III.

A Septuageſima ad Dominicam Paſſionis.

Dominica Septuageſ.

Dominica prima Septuageſimæ *alleluja* ex toto dimittatur: loco *alleluja* per ſingulas horas

horas *laus tibi Domine Rex æternæ gloriæ* uſque ad Paſchalis vigiliæ veſperas dicatur. Hiſtoria *In principio fecit Deus* canatur; quinque libri Moyſis, & Joſue, & Judicum, & Ruth ad legendum ponantur Dominicis diebus, & cæteris duodecim lectionibus uſque ad Paſcha. Capitulum ad Primam *Domine miſerere noſtri* dicatur: *Gloria in excelſis Deo*, & *Ite miſſa eſt* uſque ad paſchale ſabbatum minima dicatur; dalmatica, & tunica ad Miſſam uſque ad cœnam Domini minime induantur; loco earum caſulis miniſtri veſtiantur. Ipſo die adipem comedant: deinceps uſque ad Paſcha abſtineant.

Feria quarta in capite jejunii Capitula *Convertimini ad me*, & cætera quæ ſequuntur. Poſt ſextam revertantur in clauſtrum locuturi; cum tempus fuerit pulſetur unum de mediocribus ſignis, quo pulſato ſtatim ſilentium fiat in clauſtro. Diſcalceent ſe, & pergant abluere manus, & ſic vadant in Eccleſiam ſine ulla mora, faciantque orationem unam communiter: qua facta pulſentur duo ſigna inchoante infante *Exurge Domine*. Pſalmus *Deus auribus noſtris*; His expletis dicat Sacerdos *Oſtende nobis Domine*: Sequatur *Kyrie eleyſon*. *Pater noſter*, *& ne nos*: Pſalmus, *Deus miſereatur noſtri*, Capitulum, *Et veniant ſuper nos*; collecta pro peccatis, *Exaudi quæſumus Domine ſupplicum preces*. Poſt hæc benedicat Sacerdos cineres ſtolam tantum habens, & ſparſa deſuper aqua benedicta mittat cineres ſuper capita fratrum dicendo, *Memento quia cinis es, & in cinerem reverteris* Interim cantetur Antiphona *Immutemus* cum verſibus, Pſalmi *Deus miſereatur noſtri*, uno aut pluribus ſi opus fuerit. Hoc facto exeant ad proceſſionem cantantes has Antiphonas *Exaudi nos Domine*, *Juxta veſtibulum*. Quæ duæ Antiphonæ id eſt *Exaudi nos*, & *Juxta veſtibulum*, ad omnes proceſſiones Quadrageſimæ quæ quarta, & ſexta feria fiunt, eodem ordine cantentur. Percantatis Antiphonis, incipiant duo infantes Litaniam: Hoc ordine agatur proceſſio ſexta feria, quæ ſequitur caput jejunii, & quarta, & ſexta feria per totam Quadrageſimam, uſque ad quartam feriam ante paſchalem feſtivitatem; niſi feſtivitas duodecim lectionum in ipſis feriis evenerit. Notandum quia ſi in capite jejunii feſtivitas duodecim lectionum evenerit, non celebratur ipſa die, ſed differtur in craſtinum.

De Quadrageſimæ diebus.

Dominica prima Quadrageſimæ invitatorium duo in albis. Poſt Completorium ſuſpendatur cortina inter chorum, & altare. Feria ſecunda ante tertiam, debent eſſe cooperiæ crux, coronæ, capſæ, textusqui imagines deforis habent. Priuſquam fratres intrent Capitulum; cuſtos librorum debet habere congregatos libros in Capitulo ſuper tapetum extenſum, præter eos, qui præterito anno ad legendum dati ſunt; Illos enim intrantes Capitulum ferre debent, quiſque ſuum in manu ſua: De qua re præmoniti eſſe debent a prædicto librorum cuſtode in capitulo præcedentis diei; legatur ſententia regulæ ſancti Benedicti de obſervantia quadrageſimæ. Facto igitur ex eo ſermone prædictus librorum cuſtos legat breve, qualiter præterito anno fratres habuerunt libros. Cum vero audierit unuſquiſque nomen ſuum pronunciari, reddat librum, qui ad legendum ſibi alio anno fuerat commendatus. Et qui cognoverit ſe non perlegiſſe librum, quem recepit, proſtratus culpam dicat, & indulgentiam petat. Iterum prædictus librorum cuſtos unicuique fratri alium librum tribuat ad legendum; diſtributis per ordinem libris, præfatus librorum cuſtos in eodem capitulo imbreviet nomina librorum, & eos recipientium. Si hac die feſtivitas duodecim lectionum evenerit, legantur duæ lectiones in capitulo, una de Evangelio, & altera de obſervantia quadrageſimæ; altera legatur ſtatim poſt alteram; lecta poſteriore lectione tunc primum dicat lector, *Tu autem Domine*. Ipſa die incipiant preces *Oremus pro omni gradu Eccleſiæ*; Pſalmos proſtratos, id eſt, ſeptem pœnitentiales; & ſeptem primos graduum, binos quidem, unum hinc, & alterum inde per ſingulas horas uſque ad veſperas; ad veſperas vero quatuor cum capitulis, & collectis pro peccatis, adjungentes in fine, *& ad beneficia recolenda, quibus nos inſtaurare dignatus tribue venire gaudentes*. Hac die incipiant portare abſconſam ad ſecundam tantum lectionem. Tribus diebus, id eſt, ſecunda feria, quarta, & ſexta uſque ad Paſcha nec pulſetur tabula poſt capitulum, nec loquantur in clauſtro. Quarta, & ſexta feria poſt ſextam antequam de choro exeant dicant *Deus auribus noſtris*. In his duabus feriis poſt nonam ſedeant in clauſtro, factoque parvo intervallo, pulſet ſecretarius unum de mediocribus ſignis; Tunc diſcalceent ſe omnes, & lavent manus, veniantque in chorum, & facta oratione inchoet infans Antiphonam *Exurge Domine, adjuva nos*. Pulſentur duo ſigna; dicat Sacerdos *Oſtende nobis Domine*; ſubſequantur *Kyrie eleyſon*. *Pater noſter*. Pſalmus quarta feria *Deus miſereatur noſtri*; ſexta feria, *Deus in adjutorium meum*, Item Sacerdos, *& veniat ſuper nos*; oratio pro peccatis. Poſtea inchoet cantor Antiphonam, & eant ad proceſſionem, Litania ut ſupra. Ad hanc proceſſionem nullus vadat calceatus, niſi Sacerdos, & levita. Si quis pro aliqua infirmitate nudis pedibus ire nequiverit, de proceſſione remaneat. Redeuntes de proceſſione nullus præſumet ſe calceare ſine licentia. Expleta Miſſa, & facta oratione ad veſperas lavent pedes, & manus: & dicant veſperas.

Si feſtivitatem celebrari in quadrageſima contigerit, præcedenti die dum canitur *Agnus Dei* ad majorem miſſam colligatur cortina, & auferantur de choro formæ, quæ auferri ſolent in duodecim lectionibus; Miſſa finita agatur oratio veſpertina ſicut Sabbato. Poſt Collectam de feſtivitate dicatur Antiphona de feria, cum *Gloria Patri*; Pſalmi proſtrati minime dicantur: Poſt veſperas de omnibus ſanctis canantur veſperæ mortuorum; Vigilia mortuorum minime agatur; in die feſtivitatis poſt matutina de omnibus ſanctis dicantur matutina mortuorum. Poſtea revertantur ad lectos. Poſt primam, dictis conſuetis Pſalmis familiaribus, cum capitulis, & collectis ſuis, dicantur ſeptem Pſalmi cum Litania. Per ſingulas horas uſque ad veſperas, a prima incipientes, dicant Pſalmum *Inclina Domine*, pro his quos proſtrati dicturi erant. Poſt capitulum ſedeant in clauſtro cum ſilentio, uſque dum pulſetur ſignum ad tertium; Infantes quoque poſt capitulum ſuum deſcendentes de dormitorio, hoc intervallo in ſchola ſua ſedeant, & legant. Totam diem ſolemniter agant; utræque miſſæ ad majus altare celebrentur. Ad mil-

miſſam jejunii nec Litania præmittatur, nec ad canonem ſupra formas curventur. Ad Veſperas, niſi in craſtino ſit feſtivitas duodecim lectionum, inter ſigna dicant *Deus auribus noſtris*; poſt collectam feſtivitatis collectam de feria, cum *Gloria Patri*; poſt veſperas de omnibus ſanctis, Veſperas pro defunctis. Vigilia mortuorum ipſa die minime agatur. Poſt completorium cortina extendatur, & formæ in chorum referantur.

SECTIO IV.

Tempore Paſſionis Dominicæ.

SAbbato ad veſperas ante paſſionem Domini dimittatur oratio de cruce, nec ad reſponſoria, nec ad invitatoria, nec ad miſſas dicatur *Gloria*, uſque ad Paſcha, niſi miſſa familiaris ſit in conventu, vel extra conventum, & niſi feſtivitatem alicujus ſancti hoc tempore celebrari contingat; Quæ ſi *evenerit*, & ad reſponſoria, & ad miſſam dicatur *Gloria Patri*, ſicut alio tempore. Hoc tempore legatur Jeremias uſque ad paſcha.

Dominica Palmarum

Dominica in palmis ad invitatorium, duo in albis. Evangelium pronuncietur *Cum appropinquaſſet*, de quo & lectio, & ſermo in capitulo: in quo capitulo ordinet Abbas, vel Prior proceſſionem, & quid quiſque portare debeat, & qualiter ordinate eant, ac redeant fratres, Sacerdotes ad privatas miſſas unam tantum collectam dicant; Evangelium *Cum appropinquaſſet*, Paſſionem nullus legat, niſi fratres qui in formis cantant, miſſa matutinalis cum una collecta. Poſt matutinalem miſſam benedicatur aqua, ad quam ſint omnes albis induti. Fiat proceſſio per clauſtrum ut mos eſt omnibus Dominicis diebus; Intrantibus Eccleſiam pulſentur ſigna, & finito reſponſorio, & dictis quæ dici ſolent Dominicis diebus, cantatur tertia. Cantata tertia legatur Evangelium *Turba multa*. Poſtea accedens Abbas, aut Sacerdos benedicat palmas, & flores, & frondes ante majus altare ſupra tapetum poſita, aqua benedicta aſpergat, & incenſet: Accedentes ſecretarii diſtribuant ea, palmas Abbati, & prioribus, & perſonis honeſtioribus; flores, & frondes cæteris. Interim cantore incipiente, cantatur Antiphona *Pueri Hebræorum*, & alia, *Pueri Hebræorum*: His ita expletis proficiſcatur proceſſio cantore incipiente quæ ad hanc proceſſionem cantari oportet: Qua de choro exeunte, pulſentur omnia ſigna. Præcedant famuli cum vexillis, ſequatur converſus ferens ſitulam cum aqua benedicta: alii duo portantes duas cruces: item duo cum duobus candelabris accenſis deſuper cereis, alii duo ferentes duo thuribula igne, & thure referta: Quod thus in thuribulo debet ponere, vel Abbas ſi in choro eſt, converſis thuribula, & * acerram cum thure deferentibus; vel ipſe cantor, ſi Abbas deeſt. Ipſe enim diſtribuit quæ portanda ſunt, & proceſſionem ordinat. Hos ſequantur duo Subdiaconi portantes duos textus Evangeliorum. Poſt quos laici monachi, deinde infantes cum magiſtris. Poſt quos cæteri fratres præcedentes Abbatem, qui ultimus procedit, duo, & duo, ſicut ſunt priores.

Converſus, ſ. Novitius.

* Arculam nunc naviculam appellant.

Laici monachi.

Hæc ſunt quæ ad hanc proceſſionem cantanda ſunt, vel omnia, vel quantum permiſerit ſpatium loci, quo ituri ſunt: *Ante ſex dies. Cum appropinquaret. Prima autem Azymorum. Dominus Jeſus. Cogitaverunt. Cum audiſſet populus. Omnes collaudant.* Cum autem perventum fuerit ad ipſum locum fiat ſtatio a toto conventu: Cantore autem incipiente Antiphonam, *Occurrunt turbæ*, exeant duo Sacerdotes albis induti, qui portent feretrum, quod parum ante diem ab eiſdem ſacerdotibus illuc debet eſſe delatum, in quo & corpus Chriſti eſſe debet reconditum: Ad quod feretrum præcedant ſtatim qui vexilla portant, & cruces, & cætera quæ ſuperius dicta ſunt. Et ſtantibus iis qui feretrum portant, ſtabunt & ipſi a dextera, & a ſiniſtra ipſius feretri ordinate ſicut venerunt. Pueri vero accedentes ſtabunt verſis vultibus ad ipſos reliquos cum magiſtris ſuis, & quibuſdam cantoribus, qui auxilio eis eſſe poſſunt. Majores vero verſi erunt ad invicem, eo modo, quo in choro ſtare ſolent. Sic autem ordinetur hæc ſtatio, ut modicum intervallum ſit inter pueros, & majorem conventum. Finita Antiphona, *occurrunt turbæ*, incipiant pueri, & qui cum eis ſunt Antiphonam *Oſanna filio David* flectentes genua & in principio, & in fine Antiphonæ, quia in utroque *Oſanna* dicitur: Quam Antiphonam chorus repetat, & ſimiliter genua flectat. Deinde a pueris cantetur Antiphona *Cum Angelis*; in fine tantum Antiphonæ genua flectentibus. Quæ Antiphona a conventu repetatur & ſimiliter venia accipiatur.

Taliter his peractis Abbate, vel Cantore incipiente Antiphonam (*Ave rex noſter*) tranſeant portitores feretri per medium ſtationis, præcedentibus his qui vexilla portant, & cæteris ſuperius dictis portitoribus, ſervato ab omnibus ordine in redeundo, quem habuerunt in eundo. Quibus tranſeuntibus flectent genua, non ſimul omnes, ſed ſinguli hinc, & inde, ſicut feretrum tranſibit ante eos. Percantata hac Antiphona, cantens & alia, ſi ſpatium loci plura popoſcerit. Cum venerint ad portas civitatis ſtationem faciant, ſeparatis ab invicem prout locus patietur utriſque lateribus, feretrum vero ante introitum portarum ſic ponatur ſuper menſam pallio coopertam, ut prædicti portitores ex utroque latere ſtantes, habeant ad feretrum in medio eorum poſitum verſas facies ſuas. Locus vero ſuper introitum portarum honeſte debet eſſe paratus, & cortinis, & * dorſalibus.

* Aulæis ſeu tapetibus.

Taliter ordinata ſtatione canant pueri de loco apto, & qui præcepto cantoris cum eis erunt, *Gloria laus* & ſimiliter chorus reſpondeat, pueri, *Iſrael es tu Rex*; & chorus; *Cui puerile decus*; Item pueri; *Plebs Hebræa tibi*; & chorus *Cui puerile*. Item pueri *Cœtus in excelſis*; & chorus; *Gloria laus*. His dictis inchoet cantor reſponſorium *Ingrediente Domino*: & ingrediente civitatem proceſſione, duo majora ſigna pulſentur, donec cætera ſigna, proceſſione intrante in chorum, pulſentur ad Miſſam. Sic ordinata proceſſio veniens uſque ante portas monaſterii faciat ſtationem ſervantibus pueris ordinem ſuum inter utrumque chorum. Deponatur iterum feretrum ſuper menſam pallio coopertam. Cantor vero ſic antea inceptum habeat reſponſorium *Collegerunt Pontifices* ut ſunt prope cantatum ſit; quo cantato tres, aut quatuor fratres induti cappis, quas ſecretarius ibi paratas habeat, canant ver-

verſum, *Unus autem ex ipſis*, ſtantes inter chorum, & reliquias. Quo finito cum regreſſu intrent Eccleſiam, cantore inchoante Antiphonam *Principes*, & aliam *Appropinquabat*. Et ingreſſi Eccleſiam faciant iterum ſtationem per omnia ſimilem ante Crucifixum prius detectum. Atque ibi a tribus, vel quatuor fratribus cantetur in cappis reſponſorium *Circumdederunt*. Quo cantato incipiat Abbas reſponſorium *Synagogæ*, & intrent chorum ſonantibus ad miſſam ſignis; miſſam celebrent, palmas, & frondes in manibus habeant, eaſque poſt oblationem panis, & vini, incipiente Diacono, cuncti per ordinem offerant.

Tabulæ refectorii coopertæ ſint. Poſt menſam meridiana hora in lectis ſuis quieſcant. Appropinquante hora nona pulſet Secretarius ſignum minus modice; Tunc ſurgant omnes, & lavent manus, & facies, & pectant ſe, & pergant in Eccleſiam, ſedeantque in choro. Cum infantes loti fuerint, & ad terſoria ire cœperint, pulſante majus ſignum Secretario, ſurgant omnes de ſedilibus ſuis, & ingreſſis chorum infantibus faciant prius orationem, poſtea cantent nonam: Qua cantata pulſato cymbalo a Priore pergant omnes in refectorium. Talis ordo de meridiana ſervetur tota æſtate, exceptis jejuniorum diebus uſque ad Kalendas Octobris.

Feria tertia radendi ſunt fratres; in clauſtro ſimul ipſa die; & in craſtino debent eſſe balnea præparata. Quæ quo ordine fiant, & quomodo illuc fratres ire, & qualiter ibi ſe habere debeant, ſuperius dictum eſt, cum ſermo eſſet de balneis ante Chriſti nativitatem præparandis.

Balnea Feria quarta non agatur proceſſio, cætera agantur more ſolito uſque ad Veſperas. Ante veſperas non dicantur Pſalmi *Deus auribus noſtris*; pulſentur ſigna ſicut in feſtis diebus, reſponſorium *Circumdederunt me*. Hebdomadarius canat preces *Ego dixi Domine*; pſalmus ad preces ſolummodo *Miſerere mei Deus*; pſalmi proſtrati non dicantur. Poſt Veſperas de omnibus ſanctis dicantur veſperæ pro Defunctis, officium mortuorum, quod poſt menſam dici ſolet, non dicatur, Hymnus ad Completorium *Te lucis ante terminum*, qui ſimiliter dicendus eſt omnibus diebus uſque ad Kalendas Novembris. Poſt Completorium cortina deponatur.

Feria quinta tot candelæ accendantur ante altare, quot Antiphonas, & quot reſponſoria cantari oportet. Finitis tribus orationibus ſedentes pſallant ſinguli ſilenter quindecim pſalmos, abſque *Gloria Patri*, cum Capitulis, & collectis conſuetis; Ad *Pater noſter* proſternant ſe ſuper formas, & Abbate ſignum faciente ſurgant. Inter pſallendum, & ante nocturnam pulſentur ſigna ſicut in duodecim lectionibus: Pulſatis omnibus ſignis inchoet hebdomadarius Antiphonam *Zelus domus tuæ*. Cum incipiunt pſalmum petant veniam ſuper formas, & ad matutinas laudes ſimiliter. Per ſingulas Antiphonas, & ſingula reſponſoria extinguantur ſingulæ candelæ: lectiones ſine *Jube domne*, vel *tu autem* legantur. Primæ tres de lamentationibus Jeremiæ ſine cantu, & Alphabetis præſcriptis; In ſecundo nocturno, de expoſitione pſalmi; *Exaudi Deus orationem meam cum deprecor*; In tertio de de epiſtola Pauli *Convenientibus vobis*: Antiphonæ omnes, & verſiculi abſque finis melodia. In matutinis laudibus cum incipiunt Pſalmum *Laudate Dominum de cælis* vadant magiſtri inter infantes, qui & verſi ſint ad Priores, ſicut & ipſi infantes; Juvenes vero, qui in cuſtodia ſunt, mixtim ſint in ordine ſeniorum. Candelæ extinguantur in toto monaſterio, præter unam, quæ in choro ardeat; quæ & ipſa, cantore incipiente Antiphonam *Traditor autem*, extinguatur. Finita Antiphona curventur ſuper formas ſub ſilentio dicentes. *Kyrie eleyſon*: *Pater noſter* preces *Ego dixi Domine*: Pſalmum *Miſerere mei Deus*, ſolum ſine *Gloria Patri*: collectam *Reſpice quæſumus Domine*, ſignoque facto ab Abbate, vel Priore ſurgentes inclinent ſicut ſolent, ante & retro, & ſtet unuſquiſque in loco ſuo uſquequo magiſter infantum laternas accenſas in chorum deferat, & ipſis infantibus tribuat; Secretarius quoque accendat lumen ante altare, unde juvenes laternas ſuas accendant. His ita peractis revertantur omnes ad lectos ſuos.

Luceſcente die, ita ut pueri, & juvenes ſine laternis poſſint exire, pulſetur a ſecretario parvulum ſignum modice. Statim ſurgentes fratres calceent ſe nocturnalibus ſuis, & ſic veniant in chorum curvantes ſe ſuper formas in ordine ſuo quouſque infantes veniant. Qui dum venerint, peracta oratione, factoque ſigno ab Abbate ſurgentes ſtatim incipient Hymnum *Jam lucis orto ſidere*, abſque *Deo Patri ſit gloria*. Et inchoata Antiphona, dicantur regulares Pſalmi; & *Quicumque vult* ſine *Gloria Patri*; Finita Antiphona curvati ſuper formas dicat unuſquiſque apud ſe in ſilentio *Kyrie eleiſon*; *Pater noſter*, *Credo in Deum*, preces uſque ad Confeſſionem, factoque ſigno ab Abbate, dicatur confeſſio. Deinde ſilenter quæ ſequuntur, dicant *Converte nos*, & cætera; *Miſerere mei Deus*, ſine *Gloria*. collectam *Domine Deus qui ad principium*. Poſt hæc dicantur in alto ſeptem Pſalmi abſque *Gloria*, cum ſola Litania: deinde ſedeant in clauſtro uſque Tertiam. Cum tempus Tertiæ fuerit ſonet Secretarius minimum ſignum ſicut aliis diebus. Tunc pergant fratres ſe calceare, & cætera ſicut aliis diebus fieri ſolet, pulſato ad tertiam ſigno factis tribus orationibus ſolitis. Pulſato alio ſigno inchoet infans ſtatim hymnum *Dei fide qua vivimus*: ſed non dicatur ultimus verſus *Gloria tibi Trinitas*. Et pronunciata Antiphona dicantur pſalmi regulares a beato Benedicto inſtituti ſine *Gloria*; dictis pſalmis, & percantata Antiphona, curvati ſupra formas dicant in ſilentio *Kyrie eleyſon*, & cætera quæ ſequuntur. Collecta *Reſpice quæſumus Domine*. Poſt hæc pulſetur ſolitum ſignum ad Capitulum: lectio ſine *Jube domne*, verſus in ſilentio dicatur, legatur ſententia de regula Sancti Benedicti ſine *Tu autem*: factoque ex ea ſermone, correctis quæ corrigi oportet, dicantur conſuetudines, quæ agendæ ſunt ab ipſo Capitulo, uſque ad craſtinum Capitulum: dehinc ordinentur, quæ ad ſervitium totius diei ordinanda ſunt. Quibus ordinatis ſurgant canentes alte *Verba mea* ſi defunctum aut breve pro defuncto habeant. In ſilentio autem dicant *Pater noſter*, *A porta inferi*, *Abſolve Domine*. Pulſata tabula loquantur in clauſtro.

Cum tempus fuerit pulſetur ſignum ad Sextam,

tam,

tam, & facta oratione, pulſatoque alio ſigno inchoet infans hymnum, & cætera, ſicut fecerunt ad Tertiam: dehinc pulſato ſigno loquantur iterum in clauſtro. Tunc Secretarius pulſet parum ſignum minimum, ſicut in duodecim lectionibus ante matutinalem Miſſam. Celebretur tunc ab Hebdomadario minoris Miſſæ miſſa pauperibus, qui mandato intereſſe debent, ducente eos fratre Eleemoſynario, cooperantibus cæteris fratribus, quibus injunctum fuerit. Expleta Miſſa communicet Sacerdos ipſos pauperes de oblatis non conſecratis, ſigno tantum ſanctæ Crucis, in nomine Domini ſuper eos facto: dehinc ducantur ad reficiendum.

Communio pauperum.

His actis, pulſato ſigno ad Nonam, facta oratione, pulſatoque alio ſigno canatur Nona, ut Tertia, & Sexta: Qua cantata induantur infantes, & qui Miſſam ſunt celebraturi, Sacerdos videlicet, vel Abbas honorifice, Diaconus dalmatica, Subdiaconus tunica, duo ad reſponſorium, tres * converſi ad candelabra, & thuribulum. Interim auferantur formæ de choro, quæ auferri ſolent: Pulſentur ſigna ſicut in feſtis diebus, Cantor hebdomadarius chorum teneat in cappa, miſſa feſtive celebretur, *Gloria in excelſis Deo* minime dicatur, niſi Epiſcopus miſſam celebret, & chriſma faciat, nunc etiam in fine miſſa, *ite miſſa eſt* dicitur. Tot hoſtiæ ponantur ad ſacrandum, quot ſufficere poſſint ipſo die, & in craſtino ad communicandum. Quatuor his diebus nullus a communione ſe ſubtrahat, niſi ſubtrahendi rationabilis cauſa exiſtat. Celebrata ſere miſſa reportentur in chorum formæ: pulſetur tabula ad Veſperas. Expleta miſſa fiat oratio veſpertina ſupra formas. Interea Sacerdos præcedente proceſſione cum ad altare venit, vadat ad locum conſtitutum decentiſſime præparatum, ibique reponat Corpus Domini, incenſato ipſo loco, & ante repoſitionem, & poſt repoſitionem. Ante quem locum lumen continue ardeat. Quo completo, vadant in refectorium accipere mixtum. Ingreſſi autem refectorium faciant ante, & retro ante ſedilia ſua, & conſidentes ſumant mixtum de pane tantum, & potu quem ſuper juſtitias ſuas a refectorariis in ſcyphis poſitum invenerint.

Id eſt, Novitii, ſeu tyrones monachi, qui ex laico ordine, convertuntur, ut patet infra c. 20.

Fer. 4. 5. 6. & Sabbato Euchariſtia percipiebant.

Dum hæc aguntur, Cellerarius, & Eleemoſynarius, & cæteri quibus injunctum fuerit, introducant pauperes in clauſtrum, & faciant eos ordinate ſedere, alterum juxta alterum. Qui pauperes priuſquam clauſtrum introeant pedes ſuos abluere debent aqua calida a camerariis miniſtrata. Omnia vero in locis convenientibus debent eſſe præparata, quæ ad mandatum opus ſunt neceſſaria, ſcilicet aqua calida a camerariis, in vaſis idoneis parata; alia quoque vaſa, ac terſoria ad pedes, manutergia ad manus, a Cellerario ſcyphi, & potus, & ſi quæ ſunt hujuſmodi. Præſto ſint ad ſerviendum famuli Camerarii, & aliorum miniſtrorum, qui ad hoc ſunt idonei, Qui prius per eos quibus juſſum fuerit bene debent eſſe inſtructi, qualiter eos ſervire oporteat. His ita ordinatis cum viſum fuerit Abbati ſurgat. Reliqui quoque fratres ſurgentes ante, & retro inclinent. Egreſſi refectorium infantes divertant cum magiſtris ſuis in ſcholam ſuam, ibique ſtent mixti magiſtris ſuis ante pauperes ſuos; reliqui quoque fratres ſurgentes vaniana ante pauperes ſuos, & ſtent ordinate ante eos ſicut ſunt priores ſinguli ante ſingulos; Abbas vero duos habeat. Tunc prior juſſu Abbatis percutiat tabulam tribus ictibus, & inclinantes ſe flexis ad terram genibus adorent Chriſtum in pauperibus. Abbas, vel cantor incipiat Antiphonam *Dominus Jeſus*, & alias quæ conveniunt. Singulis abluant pedes, tergant, & oſculentur ore, & oculis. Ablutis cunctorum pedibus pauperum, duo ex fratribus quibus juſſum fuerit miniſtrent Abbati, unus aquam, & alter manutergium; famuli autem reliquis fratribus. Poſtea accipiens Abbas bacciles & manutergium a fratribus, qui ei ſervierunt, reliqui fratres a famulis, ſerviant & ipſi pauperibus; a quibus ſubſequentes fratres accipientes miniſtrent Abbati, & reliqui fratribus ſcyphos cum potu. Tum prior percutiat tabulam tribus ictibus, & dicatur ab omnibus moderata voce *Benedicite*; & data benedictione tribuant potum pauperibus oſculantes eorum manus, & receptis ſcyphis dent ſinguli ſingulis pauperibus duos denarios, aut quot Abbas præceperit; iterum oſculantes eorum manus. Ipſos denarios dare debet fratribus Cellerarius, aut Camerarius ſecundum quod Abbati viſum fuerit. Fratres qui eo anno defuncti ſunt ſuos pauperes ad hoc mandatum habere debent; ſimiliter & familiares illi, pro quibus unus in hoc mandato pauperes debere poni Abbas decreverit. Quibus pauperibus ſupradicto modo ſerviant fratres, quibus injunctum fuerit; alter nullus præſumat. Quamdiu ad hoc mandatum cantant, id eſt, dum pauperum pedes, ac manus lavantur. Sedere poſſunt qui volunt, eo tamen modo, quo ſedetur in choro, uno ſcilicet ſedente, inter duos ſtantes. Dum autem propinatur potus, ſedere poſſunt omnes quicumque volunt, alter juxta alterum, non obſervato illo ſtandi, vel ſedendi ordine. Inter hæc Secretarius obſervare debet congrua intervalla, quibus tabulam ad Veſperas pulſare debeat. Semel videlicet lotis pedibus, & ſemel lotis manibus. Propinato omnibus potu, reverſis ſingulis in loca ſua, Prior ter percutiat tabulam. Tunc Abbas, vel Sacerdos mediocri voce dicat capitulum *Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam*. Fratres omnes flexis ad terram genibus reſpondeant, *Et ſalutare tuum da nobis*: dehinc inclinati ſuper genua tantum dicant *Kyrie eleyſon*, *Pater noſter*, Abbas, vel Sacerdos dicat mediocri voce *Et ne nos*. *Suſcepimus Deus miſericordiam tuam. In medio templi tui. Tu mandaſti mandata tua cuſtodiri nimis. Domine exaudi orationem meam: & clamor meus ad te veniat. Dominus vobiſcum. Oremus. Adeſto Domine Jeſu Chriſte officio noſtræ ſervitutis, & quia tu pedes lavare dignatus es tuis diſcipulis, ne deſpicias opera manuum tuarum, quæ nobis retinenda mandaſti; ſed ſicut his exteriora abluuntur inquinamenta corporum, ſic a te omnia noſtra interiora laventur peccata: quod ipſe præſtare digneris, qui cum, &c.* Ad cujus finem omnes reſpondentes *Amen*; & inclinantes ſe ante, & retro, vadant ad Eccleſiam mediocri voce canentes pſalmum *Miſerere mei Deus*. Interim Secretarius, & aliqui fratres ſecum percutiant tabulas gradatim, eoque modo, atque ordine, quo ſigna pulſari ſolent in feſtivis diebus.

Pedes pauperum quomodo abluantur

Singuli ſinguiis pedes abluere debent.

Quo ſedent ordine in choro.

Dicto pſalmo, & fratribus in ordine ſuo in choro ſtantibus, ſtatim puer incipiat Antiphonam

nam *Calicem ſalutaris*; Ad cujus inchoationem petitur venia ab omnibus ſupra formas, dicto pſalmo *Magnificat*, & repetita Antiphona ſine finis melodia, curvati ſupra formas, dicant in ſilentio; *Kyrie eleiſon*. *Pater noſter*, preces *Ego dixi Domine*; Pſalmum *Miſerere mei Deus*; Collecta, *Reſpice quæſumus*. Si aliquis de foris veniens benedictionem petierit, omnibus horis accipiat ipſo die, quo venerit. His tribus diebus tabulæ refectorii coopertæ ſint. Ad cymbalum, & ſuper tabulam Abbatis ponantur tabulæ cum malleolis. Verſus & benedictiones in refectorio, & *Miſerere mei Deus* poſt menſam humili voce dicantur; lector ſine petita benedictione legat, & ſine *Tu autem Domine* terminet. Interim dum fratres in refectorio ſunt, ſecretarii diſcooperiant omnia altaria, & parent duo analogia, unum quod in Capitulo eſt, & alterum in monaſterio, quod ante collationem in refectorium deportetur. Poſtquam fratres a menſa ſurrexerint, & de monaſterio, ac dormitorio ſolito more redierint; lavent ſibi pedes, ut Sabbato fieri ſolet; præparentur cuncta, quæ ad mandatum ſunt neceſſaria. Refectis ſervitoribus, & pedibus ablutis, pulſetur tabula, & ad bibendum in refectorium vadant.

Poſt hæc egreſſis fratribus de refectorio, Prior clauſtri, jubente Abbate, percutiat tabulam ad mandatum. Introgreſſis in Capitulum fratribus Priore clauſtri ſedente in loco Abbatis, præcingant ſe linteis Abbas, & Prior, & inchoante Priore clauſtri Antiphonam *Dominus Jeſus*; veniant in Capitulum, Abbas ad dexteram, & Prior ad ſiniſtram, ſequentibus eos fratribus, qui ad ſervitium eorum ipſa die in Capitulo fuerint ordinati; & utrique flexis genibus lavent pedes fratrum, & tergant & oſculentur. Camerarii præſto eſſe debent, qui madefactis ter ſoriis alia miniſtrent, quotiens opus fuerit. Lotis omnium qui in Capitulo ſunt pedibus, ſedeant foris ante Capitulum Prior, & prædicti ſervitores cum eo: quorum pedes præcinctus terſorio Abbas flexis genibus abluat, & tergat, & oſculetur, ſervientibus ſibi fratribus ad hoc obſequium deputatis. Poſt hæc redeat Abbas in ſedem ſuam: ad quem Prior præcinctus terſorio veniens cum fratribus ſibi deputatis, lavet pedes ejus, & tergat & oſculetur, & ablutis manibus ſuis ſtatim deferat ſibi aquam ad abluendas manus, uno eorum qui ſibi ſervierunt tenente manutergium. Deinde redeunte Priore clauſtri in locum Abbatis, exeat Abbas, & accipientes ipſe & prior baccilia cum aqua, & manutergia, duo fratres qui de coquina ipſa ſeptimana ſerviunt, qui inter cæteros adjutores ad hujus mandati obſequium ordinari debent, ſerviant omnibus ad abluendas manus, ſicut ſervierunt ad abluendos pedes. His exeat Abbas, & Prior, & ſervitores eorum, & ante Capitulum præbeat eis Abbas aquam ad abluendas manus, tenente manutergium uno eorum fratrum qui ad hoc obſequium ei deputati ſunt.

Quo peracto, præcedens Abbas, & cæteri ſequentes eum introeant Capitulum, & faciant ante & retro, ſicut ſolet fieri die Sabbati ab eis, qui mandatum fecerunt. Poſtea pergat Abbas ad ſedem ſuam, ſurgente Conventu donec ſedeat; reliqui ſimiliter ad loca ſua. Ceſſante autem cantu, & Secretario percutiente tabulam ad collationem, qui petita licentia ad eam percutiendam perrexit, hora congrua ingrediatur Diaconus Capitulum, qui poſt manuum ſuarum ablutionem ad ſe præparandum ivit, alba, & ſtola & dalmatica indutus, textum Evangelii portans, præcedentibus tribus converſis portantibus candelabra, & thuribulum igne, & thure refertum. Ipſe enim Diaconus antequam exeat de monaſterio ponere debet thus in ipſo thuribulo. Quibus ingredientibus Capitulum totus Conventus aſſurgat ſtans donec unus verſus de Evangelio perlectus eſt.

Cum autem eſſe tempus perſpexerit, innuat Abbas Priori ut vadat percutere tabulam. Et cum audierit Prior a diacono *Surgite eamus hinc* percutiat tabulam, ſicut ſolet percuti cymbalum: quod dum fit, ſurgant omnes ac præcedente Diacono cum textu, & converſis cum candelabris, & thuribulo; ſequatur Conventus in refectorium, ſicut fit in ſabbato ad Charitatem. Ibi Secretarius habeat analogium de Eccleſia paratum impoſitoque deſuper texto, iterum mittat Diaconus thus in thuribulum, & incenſet analogium Major Prior.
& textum. Et ſedente majore Priore in loco Abbatis, ad ejus nutum incipiat Diaconus lectionem ab eo loco ubi dimiſerat. Et percutiente Refectorario tabulam uno ictu, Abbas & fratres, qui ad pedes lavandos ipſius adjutores extiterant, vadant ad locum ubi potus charitatis paratus eſt, ferentes vitreas phialas, aut ſcyphos ſratrum in manibus ſuis. Et accepto vino in prædictis vaſis, tacente lectore, procedant ad gradum ſicut mos eſt. Refectorarius vero ex quo accepto potu incipiunt ire paulatim, percutiat tabulam ſuam quouſque ad gradum perveniant; quo cum pervenerint; ter aut quater feſtinantius percutiat & ceſſet. Tunc omnibus humili voce dicentibus *Benedicite*, Sacerdos hebdomadarius ſurgat, & eadem voce benedictionem faciat: Benedictione facta, porrigat Abbas Priori potum & reliquis ſicut ſunt priores; oſculans eorum manus, miniſtrantibus ei fratribus, qui una ipſo potum ad gradum detulerunt: Miniſtrato potu majoribus, & infantibus; poſt majores accedat Abbas ad Diaconum, qui collationem legit, & unpectato fine incœpti verſus præbeat ei potum dehinc tribus illis, qui de candelabris, & thuribulo ſerviunt, ſervitoribus Abbatis candelabra, & thuribulum interim tenentibus. Qui & ſcyphos a Diacono, & ab eis recipientes portent ad tabulam Abbatis, & ſuper eam ponant: his actis prædicti ſervitores Abbatis, qui cum eo potum ad gradum detulerunt, ante ipſum gradum ſimul veniant, & ante & retro faciant, & poſtea ſeſſum vadant: quibus Abbas ſimiliter potum ferat oſculans eorum manus, miniſtrantibus illi fratribus illis, qui ei ad lavandos pedes Prioris, & ipſorum ſervitorum miniſtraverunt.

Hoc facto Abbas ad ſedem ſuam vadat, & ante eam & retro faciat, aſſurgente ſibi conventu donec ſedeat; Prior vero ſurgens porrigat illi potum oſculans ejus manum; lecto ſermone quantum Abbati viſum fuerit, innuente eo Diaconus lectionem abſque *Tu autem Domine* finiat, & clauſo libro, ante & retro faciat, & poſtea dalmaticam, & ſtolam, & manipulum ſupra analogium ponat. Converſi vero candelabra, & thuribulum ſuper menſam Abbatis ferant & ante ipſam menſam ante & retro faciant. Poſt hæc & Diaconus, & converſi, ad ipſam menſam ſedentes, bibant, Diaconus juxta Abbatem, converſi

juxta

juxta Diaconum, ſicut ſunt priores. Abbas vero lecto ſermone, ſtatim percutiat uno ictu tabulam, & poſtea tot vicibus, quot vicibus ſkillam percuti conſuetudo eſt ſabbato ad charitatem poſt mandatum. Interim duo ſecretarii ſurgant & analogium & dalmaticam, cum texta, & ſtola, & manipulo, ad monaſterium ferant. Poſt hæc Abbas ſurgat, & humili voce dicat, *Adjutorium noſtrum in nomine Domini*, & eadem voce conventus reſpondeat, *Qui fecit cælum & terram:* deinde præcedente Diacono cum converſis candelabra, & thuribulum portantibus, ſequatur conventus ad monaſterium, Secretario percutiente tabulam ad completorium, & facta confeſſione dicant completorium, bini aut terni ſub ſilentio. Poſt completorium tres orationes ſolito more faciant; Prior tabulam percutiat tribus ictibus poſt orationes infantam, ſicut ſkillam pulſare ſolet. Notandum eſt autem in hujus diei obſequio, quia ſi Abbas ſufficere valet omnium fratrum pedes ſolus in hac die lavare debet; teſtante enim beato Benedicto, vices Chriſti agit in monaſterio, & maxime in hoc miniſterio.

Feria ſexta ante nocturna pulſetur tabula in clauſtro, & ante cellarium, & ante domum infirmorum, ad excitandos dormientes. Poſt orationes ſolitas, ſicut in quinta feria, quindecim pſalmi dicantur, candelæ extinguantur, lectiones in primo nocturno, & ſecundo legantur, unde lectæ ſunt in quinta feria. In tertio nocturno de Epiſtola ad Hebræos *Fratres feſtinemus ingredi*; & cætera omnia uſque ad primam ſicut in quinta feria. Ad primam pulſata tabula ſurgentes nudis pedibus vadant ad monaſterium, & ſic maneant omnes donec impleatur diei officium, niſi juſſu Abbatis calcientur pro nimia aſperitate frigoris. Quod ſi evenerit, officio tantum intererunt nudis pedibus.

Primam & omnes horas diei, præter veſperas, uſque ad veſperas Sabbati dicant ſicut in quinta feria, excepto quod in quinta feria in alto cantentur Hymni, intonantur Pſalmi, cantentur Antiphonæ; in his vero diebus duobus hæc omnia in ſilentio & in directum dicuntur; dicta prima ſeptem Pſalmos, & litaniam in alto dicant. Poſtea ſedeant omnes in clauſtro, & inchoante Abbate, dicant pſalterium ex integro; quo completo vadant ad confeſſionem, qui voluerint uſque ad horam officii.

Appropinquante hora tertia, pulſata tabula ſicut ſolent, pergant in dormitorium. Dehinc abluti, & pectinati, pulſata tabula vadant ad monaſterium, & factis ſolitis orationibus dicant tertiam. Poſt tertiam pulſata tabula pergant in Capitulum: in quo verſus in ſilentio dicatur, & ſententia ſicut in quinta feria de regula legatur. Poſt ſermonem narrentur, & ordinentur quæ agenda ſunt uſque ad craſtinum Capitulum. Exeantes de Capitulo ſedeant in clauſtro non loquentes, ſed cantantes, aut legentes.

Dicta nona induantur Sacerdos, & Levita, & reliqui qui ad officium ſunt ſervituri. Procedant ad altare Sacerdos, & Levita ſoli, Sacerdos in caſula, Diaconus in ſtola, nullaque præmiſſa ſupplicatione dicat Sacerdos *Oremus*; Diaconus *Flectamus genua*; & ad alteram Collectam ſimiliter. Altare ſit coopertum deſuper uno tantum linteamine. Singulos tractus duo in albis canant. Paſſio abſque *Dominus vobiſcum* legatur: ad quam nec candelabrum, nec thuribulum; & cum perventum fuerit ad locum ubi dicitur *Partiti ſunt veſtimenta mea ſibi*, ſint duo de indutis juxta altare hinc & inde trahentes ad ſe duos pannos, qui ante officium ſuper altare miſſi fuerant, linteo tamen remanente ſubtus miſſale: lecta paſſione dicantur orationes ſolemnes, ſicut in miſſali continentur. Pro cunctis ordinibus flectantur genua, niſi pro Judæis.

His expletis depoſita caſula, & ſtolis revertantur Sacerdos, & Levita in chorum in albis. Tunc duo Sacerdotes, quibus cantor juſſerit, induti albis accedant ad crucem, quæ debet eſſe præparata, & cooperta ad altare matutinale, quam accipientes ferunt eam paulatim progredientes, & cantantes Verſus *Popule meus*; Duo Levitæ in albis ſtantes ante gradus, ante altare majus reſpondeant *Agios o theos*, Chorus autem dicat, *Sanctus Deus*: Sacerdotes, *Quia eduxi vos* Levitæ, *Agios*: Chorus, *Sanctus*, Sacerdotes, *Quid ultra*. Levitæ, *Agios*: Chorus, *Sanctus*. Tunc Sacerdotes crucem ferentes veniant ante altare, & cum finierint *Sanctus*, ſtatim diſcooperientes eam incipiant ambo Antiphonam *Ecce lignum*; & tunc demum omnes flectant genua. Repetatur Antiphona cum verſibus Pſalmi *Beati immaculati*, quantum Cantori viſum fuerit. Dehinc canantur alia ad hoc ſervitium pertinentia quantum opus fuerit. Tapetia ſint extenſa ante altare, ſuper quæ proſternantur primum domus Abbas, & induti; interim in locum eorum, qui tenent crucem ſuccedentibus aliis, deinde cæteri, ſicut eſt ordo eorum. Et non prolixe adorantes jaceant, ſed breviter & pure orantes: Poſtea unuſquiſque oſculetur pedes crucifixi, & poſt revertatur in chorum. Quod ſi convenerint aliqui vel clerici, vel laici volentes adorare crucem, portetur eis crux in aliam locum ubi aptius adorent eam. Quæ ſi per chorum tranſierit flexis ad terram genibus adoretur a fratribus, non ſimul omnibus, ſed ſicut portabitur coram eis. Adorata ab omnibus cruce, portitores ejus elevantes, eam incipiant Antiphonam, *Super omnia ligna cedrorum*, & ſic vadant ad locum ubi eam collocare debent. Tunc omnes petant veniam flexis ad terram genibus.

His ita geſtis Sacerdos reſumpta caſula cum ſtola, & Diaconus ſtola, præcedentibus converſis cum candelabris, & thuribulo, vadant ad locum ubi quinta feria Corpus Domini fuit repoſitum; & poſito incenſo in thuribulo incenſet illud, & ſic tradat Diacono ad reportandum. In eundo & redeundo converſos ſequatur Diaconus, Sacerdos extremus veniat. Cum appropinquant altari adorent omnes Fratres Corpus Domini flexis genibus: collocato ſuper altare Chriſti corpore, facta in calice vini, & aquæ commixtione, dicta a Sacerdote cum Diacono confeſſione, facta ſuppliciter a Sacerdote ad altare oratione, incenſet Sacerdos Corpus Chriſti, & calicem; deinde dicat mediocri voce *Oremus*; *Præceptis ſalutaribus moniti*, & cætera uſque *Et ne nos inducas in tentationem*, & chorus reſpondeat, *Sed libera nos a malo*. Dehinc Sacerdos in ſilentio *Libera nos quæſumus Domine* & cætera uſque *In unitate Spiritus Sancti Deus*. Et poſt moderata voce *Per omnia ſæcula ſæculorum*: Et reſpondente choro *Amen*, nihil amplius

plius dicat; miſſaque in calicem ſicut ſolet particula Dominici corporis, communicet ſe, & fratres omnes, ſine oſculo pacis. Communicatis omnibus pulſetur tabula, & fiat oratio veſpertina. Qua completa, eant in clauſtrum, & lavent pedes de aqua calida, & calcient ſe diurnalibus ſuis. Poſtea pulſatis tabulis redeuntes in chorum dicant veſperas in ſilentio, eiſdem ſicut in quinta feria Pſalmis, Antiphonis, precibus, collectis; niſi quod pro Pſalmo *Voce mea*, qui dictus eſt quinta feria, hac die dicitur Pſalmus, *Benedictus Dominus Deus meus*.

Paraſceves die communicabant omnes.

Dictis veſperis, & pulſata tabula eant in refectorium, ubi reficiantur pane tantum, & aqua & herbis crudis. Cibi fratrum coquantur in coquina ſicut cæteris diebus, & inde portentur ad eleemoſynam. Solitus quoque potus detur pauperibus. Reficiente conventu, ſecretarii adjunctis ſibi Sacerdotibus, quot neceſſarii fuerint & quibus juſſum fuerit, remaneant in Eccleſia, ad abluenda altaria omnia, quæ prius lavanda ſunt aqua, deinde vino. Refectis ſervitoribus, poſtquam de monaſterio, & dormitorio in clauſtrum redierint, pulſata tabula, fratres eant in refectorium propter ſervandum ordinem, quaſi ad bibendum, & bibent aquam qui voluerint, aliud potum minime. Illis exeuntibus de refectorio, & in clauſtro reſidentibus, facto congruo intervallo, pulſetur tabula, & vadant omnes ad collationem. A qua jubente Abbate, percuſſa a priore tabula, ſurgentes pergant in refectorium ad charitatem bibendam.

Sabbato Sancto percutiatur tabula ante nocturna, ſicut in ſexta feria, & cætera ſimiliter fiant uſque ad Primam. In tertio nocturno legatur de Epiſtola Pauli Apoſtoli *Chriſtus aſſiſtens Pontifex futurorum*. Ad primam ſurgant in nocturnalibus ſuis: Primam, & ſeptem Pſalmos & Litaniam, & cæteras horas, uſque ad veſperas dicant, ſicut in ſexta feria. In Capitulo legatur ſententia de regula Sancti Benedicti, & diſponantur quæ agenda ſunt uſque ad paſchale Capitulum. Ante Capitulum, & poſt Capitulum debent ſecretarii monaſterium & omnia altaria ornare, cereos ubicumque eſſe debent collocare, cereum ad benedicendum in loco ſuo ſtabilire. In quo a Cantore ſcribi debet quotus annus ille ſit ab incarnatione Domini, & crux deſignari infixis in quinque locis quinque granis incenſi.

Poſt Nonam induantur qui officium ſunt celebraturi, & ad officium ſpecialiter ſervituri, & infantes omnes, Sacerdos alba, & ſtola, cæteri albis induti, in chorum redeant: Dehinc procedant ad ſacrandum ignem, canentes Pſalmum quinquageſimum. Primus omnium ſecretarius qui haſtam portat, in qua ſacratum ignem reportet; Dehinc portitor aquæ benedictæ; Poſt hos qui portant crucem, & thuribulum: Deinde Sacerdos, qui ignem ſacraturus eſt; poſt quem infantes; Dehinc reliqui induti, poſt quos alii fratres, ſicut procedunt Dominicis diebus. Sacrato igne, proiiciat Sacerdos aquam benedictam ſuper eum, & poſtea ex carbonibus ipſius ignis impleatur thuribulum, quo impleto, imponat Sacerdos thus, & incenſet ignem: Tunc accendatur cereus, quem portare in haſta debet Secretarius. Accendatur & candela in laterna ut ſi forte in eundo extinguatur cereus ex ea accendatur; hanc laternam portare debet unus de magiſtris puerorum.

Ad hanc proceſſionem candelabra non portantur: eundem ordinem ſervent in redeundo, quem habuerunt in eundo. Revertentes dicant hos Pſalmos, *Deus in nomine tuo*. *Miſerere mei Deus miſerere mei*; *Deus miſereatur noſtri*: *Deus in adjutorium*; In ſede Epiſcopali canatur a duobus pueris Hymnus *Inventor rutili*. Ignis ſanctificatus qui in clauſtro remanſit a famulis Celerarii colligatur, & ex hoc igne omnes foci in omnibus officinis prius extincti iterum accendantur. Plurima monachorum cœnobia faciunt hanc ad ſanctificandum ignem proceſſionem, in quinta etiam, & ſexta feria, ſecretario præferente cereum in haſta, vel virga in quinta feria, Priore in ſexta, Abbate in ſabbato.

Proceſſione in chorum reverſa ſine candelabris & thuribulo, Sacerdos indutus caſula procedat ad altare; Diaconus vero ſtola & dalmatica indutus veniat ante Abbatem, & petat ab eo benedictionem; dehinc vadat ad cereum, & benedicat eum, nec ante benedictionem, nec poſt benedictionem ante & retro faciens, unus autem ex converſis cum tempus fuerit, indicante cantore, deferat Abbati ignitis carbonibus plenum thuribulum; In quo thure inſecto accedat ad Diaconum, & juxta eum ſit, ut cum tempus fuerit, accipiat Diaconus ab eo thuribulum, & incenſet cereum. Secretarius vero ſit paratus, ut cum dictum fuerit *Rutilans ignis accendit*, ſtatim accendat cereum.

Benedictione peracta, Diaconus depoſita dalmatica, & ſtola ad ſuum locum in chorum revertatur. Cereus vero non extinguatur uſque in craſtinum poſt veſperas; lectiones ſtatim inchoentur: Sacerdos abſque cantu dicat orationes ad altare ſicut ſunt per ordinem; ultima oratione dicta cantor, & alter frater, quem voluerit, induti cappis incipiant in choro Litaniam ternam, hoc modo; Cantores *Kyrie eleiſon*; dexter chorus ſimiliter reſpondeat *Kyrie eleiſon*; Deinde ſiniſter, & cætera eodem modo, uſque ad finem litaniæ; ternos Sanctos de unoquoque ordine dicant: Ad ſingula Sanctorum nomina uterque chorus inclinet, cantores ad nullum. Incepta Litania fratres accedant ad formas ſicut in duodecim lectionibus: ad Tertiam Sacerdos revertatur in ſacrariam, & depoſita caſula, & ſtola redeat in chorum. Cum dixerint cantores *Omnes Sancti orate pro nobis*, exeant de choro Sacerdos, Levita, Subdiaconus, tres converſi, & induat ſe Sacerdos caſula, Levita dalmatica, Subdiaconus tunica.

Finita Litania pronuncient cantores tribus vicibus alta voce *Accendite*, & tunc primum accendantur candelabra, & cætera luminaria, quæ ante altare, & circa altare ſunt, & cantores incipiant feſtivum *Kyrie eleiſon*; & Sacerdos cum proceſſione ſolita, ad altare procedat, & ſigna tunc pulſari incipiant, nec deſinant, uſque ad finem *Kyrie eleiſon*. Et tunc primum det cantor cappas his qui, *Alleluia*, & tractum cantaturi ſunt. Finita *Kyrie eleiſon*; incipiat Sacerdos, *Gloria in excelſis Deo*. Quando legetur Evangelium, non teneantur candelabra, ſed ſolum thuribulum: In hac conſuetudine concordant omnes fere principales monachorum

Ec-

Eccleſiæ, quæ noſtro tempore majoris auctoritatis ſunt, ſicut & in eo quod offerenda, & *Agnus Dei*, & *Communio* ad hanc Miſſam non dicuntur, licet cætera feſtive dicantur. In quibuſdam quoque non improbandæ auctoritatis cœnobiis, nec ante Sacerdotem ad altare procedentem hac die candelabra portantur.

Celebrata fere Miſſa Sacerdote incipiente *Per Dominum noſtrum* incipiant pulſari duæ ſkillæ ad veſperas, ut mos eſt in maximis feſtivitatibus. Reſponſo *Deo gratias* ad *Ite miſſa eſt*, fiat oratio veſpertina; qua vadunt infantes in refectorium, ſi aliqui adeo parvi ſunt, ut uſque poſt veſperas expectare non poſſint. Interim pulſentur majora ſigna duo, & duo. Ad extremum pulſatis omnibus ſignis, canantur veſperæ ut decet ſolemniter. Hebdomadarius cantor incipiat *Alleluia* ex aliqua Antiphona ex qua cantor præceperit. Pſalmi *Confiteantur*; Capitulum *Si conſurrexiſtis*; Reſponſorium *Angelus Domini locutus eſt*; Hymnus *Ad cœnam agni providi*; Verſus *Reſurrexit Dominus*; Ad *Magnificat*, *Veſpere autem Sabbati*; Collecta, *Deus qui hanc ſacratiſſimam noctem*. Poſt veſperas, procedant ad crucifixum.

SECTIO V.

De Tempore ſancti Paſchatis.

Die Sancto Paſchæ ante Vigiliam ad matutinas pulſentur omnia ſigna; dehinc duo & duo ſicut mos eſt. Ad invitatorium quatuor in cappis; Pſalmi a beato Benedicto inſtituti, id eſt, *Domine in virtute tua* & cæteri. Ad lectiones circumferantur thuribula, ſicut in die Dominicæ Nativitatis inſtitutum eſt. Totum denique officium more monachorum agatur. Proceſſio ad crucifixum poſt matutinas laudes, & poſt Veſperas, per totam ſeptimanam vadat. Miſſa Matutinalis hac die cum una collecta; proceſſio in cappis. Ad veſperas Pſalmi regulares, id eſt *Dixit Dominus* & reliqui, qui diebus Dominicis dici ſolent. Super Pſalmos Antiphonæ, quæ ad Matutinas laudes dictæ ſunt.

Tribus ſequentibus diebus ante Vigilias pulſentur ſigna duo, & duo; ad invitatorium tres in cappis; Pſalmi feriales dicantur, ſex ſub una Antiphona, & ſex ſub alia; duo & duo primum, & ſecundum reſponſorium: tertium tres; laudes ſub una Antiphona. Ad thuribula duo Sacerdotes cappis induti ad Laudes, & ad veſperas. Miſſa matutinalis cum una collecta; ad majorem omnes ſint cappis induti. Ad veſperas per totam hebdomadam ſub una Antiphona dicantur Pſalmi, qui in die Paſchæ ad veſperas dicti ſunt.

Tribus ſequentibus diebus, ad invitatorium duo in froccis; ad nocturna Pſalmi feriales, tres lectiones de pronunciato Evangelio; major Miſſa, & cætera omnia ſicut in duodecim lectionibus. In hac hebdomada non loquantur in clauſtro. Miſſa matutinalis *Reſurrexi*: omnes horæ cum Antiphonis canantur. Sabbato tantum ad veſperas Pſalmi cum *Alleluia* dicantur.

Octava die ad invitatorium tres in cappis. Ad lectiones legantur Paſchales ſermones; in tertio nocturno pronuntietur Evangelium *Cum eſſet ſero*. Miſſa matutinalis *Quaſi modo geniti*. Proceſſio in albis: major Miſſa *Reſurrexi*, ad quam ſint omnes cappis induti.

Feria ſecunda ponatur ad legendum liber Actuum Apoſtolorum uſque ad ſequentem Dominicam: ad utrumque nocturnum, & ad omnes horas *Alleluia* dicatur uſque ad Aſcenſionem Domini. Poſt Capitulum, pulſata tabula, loquantur in clauſtro. Poſt Nonam, cum exierint de refectorio, pergant in capitulum, & ſupplicent ante, & retro, pulſetque Prior tabulam tribus ictibus, dicatque ter, *Deus in adjutorium meum intende*: *Domine ad adjuvandum me feſtina* & conventus idem ter reſpondeat adjungentes *Gloria Patri*, *Kyrie eleyſon*; *Chriſte eleyſon*; *Kyrie eleyſon*. *Pater noſter*; & Prior *Et ne nos*, *Adjutorium noſtrum in nomine Domini*, conventus *Qui fecit cœlum & terram*; & a Priore dicto *Benedicite*, poſt loquantur in clauſtro. Hic loquendi ordo teneatur uſque ad idus Septembris privatis diebus, niſi jejunium fuerit.

Dominica prima poſt Octavas Paſchæ, legatur Apocalypſis, & canatur hiſtoria *Dignus es Domine* duabus ſeptimanis. A Dominica tertia uſque ad Aſcenſionem Domini legantur ſeptem canonicæ Epiſtolæ, & canatur hiſtoria *Si oblitus*.

Dies Rogationum.

Diebus Rogationum dictis Matutinis pro defunctis, fratres ad lectos redeant, & qui volunt plus ſolito dormiant. His enim diebus meridianis horis non dormiunt nec aliquo ſonitu, ut aliis diebus mos eſt, mane excitantur, ſed cum tempus viſum fuerit congruum, excitare debent infantes magiſtri eorum, quam quietius poſſunt: quibus in clauſtro legentibus, ſurgant ſine mora, qui in lectis adhuc quieſcunt. Poſt Primam, & familiares Pſalmos primæ, & ſeptem Pſalmos, & Litaniam, dicatur Miſſa de jejunio ad majus altare; poſt cujus primam orationem dicantur aliæ, quæ ad majorem Miſſam quotidianis diebus dici ſolent, addita in fine alia, id eſt, *Sanctorum tuorum interceſſionis*. Omnes offerant ad pacem, ſolus Prior, aut qui in loco Prioris eſt vadat. Sententia de regula legatur in capitulo, & ordinetur proceſſio. Poſt Tertiam ſumant mixtum pueri, & infirmi, qui jejunare non poſſunt. Cantata Sexta vadant in dormitorium, ſicut alio tempore, quando meridianis horis in lectis quieſcere ſolent, & facto parviſſimo intervallo pulſetur ſkilla; dehinc nudis pedibus de dormitorio deſcendant, manus abluant; ad Eccleſiam vadant, orationem faciant. Qua facta incipiat infans Antiphonam *Exurge Domine*. Interim pulſentur duo ſigna: Cantata Antiphona dicat Sacerdos *Oſtende nobis Domine miſericordiam tuam*: Sequatur *Kyrie eleyſon*, *Pater noſter* Pſalmus *Deus miſereatur noſtri*. In craſtino *Deus in adjutorium meum*. Dehine Sacerdos *Et veniat ſuper nos*, collectam pro peccatis. Poſtea ſonantibus ſignis exeant proceſſuri canentes, incipiente cantore, quæ ad proceſſionem pertinent, præcedant famuli cum vexillis, ſequetur converſus cum aqua, poſt quem alius cum cruce: Dehine Subdiaconus ferens textum, poſt quem fratres laici, dehinc infantes cum Magiſtris, poſt quos cantores, extremis prioribus, & præcedentibus junioribus, ſicut eſt ordo eorum. In egreſſu monaſterii ſint famuli camerarii, habentes ibi baculos præparatos quos tribuant fratribus ad ſe ſuſtentandos.

Quomodo ordinatur proceſſio.

Fratres laici.

Cum pervenerint ad Eccleſiam ad quam ituri ſunt, incipiat cantor Antiphonam, vel reſponſorium de ſancto in cujus honorem fundata eſt

Digitized by Google

ipſa Eccleſia. Intrantes fratres reddant baculos prædictis famulis ab eiſdem iterum recepturi exeuntes. Finito incepto cantu dicat ſtatim Sacerdos capitulum de ſancto illo, & collectam cum *Dominus vobiſcum* alta voce & ſolemniter; Infans *Benedicamus Domino*. Quo dicto inclinantes ſe faciant orationem. A qua facto ſigno ſurgentes inclinent ante, & retro. Dum hæc fiunt Sacerdos, & Levita, & cæteri, qui circa altare ſervituri ſunt, præparare ſe debent ad celebrandam Miſſam, Secretarius quoque pallio & honeſtis pannis altare decenter parare, omnia enim quæ ad hoc ſervitium ſunt neceſſaria inſtantia Secretarii, illuc prius debent eſſe delata. Paratis omnibus celebretur iterum Miſſa de jejunio. Poſt primam orationem dicatur oratio de ſancto illo, cujus eſt Eccleſia, nullaque amplius.

Celebrata fere Miſſa, duo fratres qui cappis induti debent dicere *Agnus Dei* ad portas monaſterii inclinantes ſe ante, & retro, regrediantur; ſumentes ſecum aliquos ex famulis, quibus juſſum fuerit, & dicentes inter ſe Litaniam quam conventus in reditu cantaturus eſt.

Expleta Miſſa accedant ſtatim fratres, quibus juſſum fuerit, & ſtantes in medio pronuncient Litaniam. Interim Sacerdos, & qui ad Miſſam ſervierunt, expediant ſe, ſic revertantur in chorum. Poſt *Sanctum Joannem*, & *Omnis chorus Prophetarum*, pronuncient illum Sanctum duabus vicibus in cujus nomen eſt Eccleſia dedicata. Poſtea inclinantes ſe omnes ante, & retro, regrediantur eo ordine, quo venerunt. Cantores Litaniæ producant aut brevient ipſam Litaniam ſecundum quantitatem itineris. Qui in redeundo pergere debent poſt infantes, ante reliquum conventum Cantorum.

Cum autem proceſſio rediens ante monaſterii introitum venerit, ſtatimque facta Litaniam finiant: qua finita Cantores ejus in ordinem ſuum redeant, & prædicti duo Cantores, qui præceſſerant cappis induti nudis pedibus ante portas monaſterii ſtantes dicant *Agnus Dei qui tollis peccata mundi miſerere nobis*; Chorus ſimiliter reſpondeat: Cantores *Suſcipe deprecationem noſtram qui ſedes ad dexteram Patris*: Chorus *Agnus Dei* ſicut ſupra: Cantores *Gloria Patri & Filio, & Spiritui ſancto: Sicut erat in principio, & nunc, & ſemper: & in ſæcula ſæculorum, Amen*. Interim præcedentibus qui vexillum portant, & cætera quæ ſuperius dicta ſunt, ſequantur Cantores, & reliquus conventus. Dicto *Gloria* reſpondeat conventus *Agnus Dei* ut ſupra. Conventu intrante monaſterium pulſentur ſigna: Cantores *Exaudi Deus*: Conventus *Orationem populi tui*. Cunctis fratribus chorum ingreſſis, collocata cruce, & reliquiis, quæ portata ſunt in locis ſuis, prædicti duo Cantores in medio chori ſtantes pronuntient Litaniam *Sancte Sanctorum Deus miſerere nobis*, priores a parte altaris ſint, reliqui poſt eos, ſicut eſt ordo eorum. Expleta Litania pulſetur ſignum ad Nonam, factaque oratione Nonæ, vadant in clauſtrum lavare pedes; quibus lotis, revertentes in chorum, pulſato alio ſigno, cantent Nonam.

Ad veſperas ſecunda, & tertia feria, pulſentur ſigna, ſicut privatis diebus; Inter ſigna dicantur Pſalmi *Deus auribus noſtris*; Poſt veſperas de omnibus Sanctis, dicantur veſperæ mortuorum: Vigilia mortuorum his diebus non agatur ſi proceſſio extra clauſtrum perrexerit, alioquin agatur ſicut ſolet.

His tribus diebus ad nocturna, capitula, & collectæ de reſurrectione, & ad veſperas ſecundæ, & tertiæ feriæ. Ad Matutinas vero laudes & ad Tertiam, & ad Sextam, & ad Nonam, capitulum, & collectæ de jejuniis. Si in his tribus diebus feſtivitas duodecim lectionum evenerit totum ſervitium noctis, & diei, de ipſa feſtivitate agatur. Dicta Tertia, & pulſatis omnibus ſignis Miſſa ipſius feſtivitatis ſicut alio tempore ſolemniter celebretur. Proceſſio vadat ſicut aliis diebus excepto quod calciati, & ſine baculis ibunt. Miſſa jejunii ad monaſterium, quo proceſſerint, celebretur. Si autem feſtivitas trium lectionum evenerit, commemoratio ipſius tantummodo fiat ad Veſperas, & ad Matutinas Laudes & ad priorem Miſſam de jejunio.

SECTIO VI.

Tempus Pentecoſtes.

SAbbato in Vigilia Pentecoſtès ſurgentes a meridiana abluti, & pectinati ad Eccleſiam veniant, & oratione facta, induantur officium celebraturi, & ad officium ſervituri; Agatur officium feſtive ſicut in Sabbato; Cantor, & alius frater, quem voluerit, induti cappis pronuncient Litaniam ternam, ſicut in Vigilia Paſchæ. Cum pronunciatum fuerit *Accendite*, accendatur cereus benedictus, & reliqua luminaria, unus enim cereus ſolummodo ante illam horam debet eſſe accenſus, ante altare. Cum inceperint *Kyrie eleiſon*, pulſentur omnia ſigna. Sequatur *Gloria in excelſis Deo*. Ad Evangelium teneantur candelabra, & thuribulum. Poſt Miſſam pulſatis duobus majoribus ſignis faciant orationem. Nonæ etiam duo Cantores in cappis. In craſtino, & totis octavis agatur ſicut in Paſchali ſolemnitate, & octavis paſchalis ſolemnitatis, niſi quod Octava hujus feſtivitatis die, utraque Miſſa eſt *Spiritus Domini*.

Feria ſecunda, ſi nulla feſtivitas ſit, dicatur Miſſa *Domine in tua miſericordia*. Hac hebdomada inchoanda ſunt jejunia, quæ regula præcipit, quarta, & ſexta feria, uſque ad idus Septembris: niſi rationabilis cauſa exiſtat cur Abbas, vel Prior bis reficiendi licentiam tribuat. Poſt capitulum ipſis jejuniorum diebus, ſedeant in clauſtro loquentes. Secretarius vero non pulſabit minimum ſignum ſicut conſuetudo eſt poſt capitulum ad apparatum Miſſæ. Poſt Tertiam pergant infantes, & minuti ſanguine, & infirmi quibus licentia data eſt accipere mixtum. Poſt ſextam agatur meridiana: a qua ſurgentes, nudis pedibus, in clauſtrum veniant afferentes ſua calceamenta. Poſt hæc abluti, & pectinati veniant in Eccleſiam, & facta oratione, pulſatiſque duobus ſignis, inchoet infans, *Exurge Domine*, & cætera ſicut longe ſuperius dictum eſt. His ordo ſervandus eſt feria quarta, & ſexta, uſque ad feſtivitatem omnium ſanctorum, niſi ſit Vigilia, cujus Miſſa ſolemniter celebretur, tunc enim proceſſio ex toto dimittitur.

Dominica prima poſt Octavas Pentecoſtes cantantur Hymni ad nocturna, & ad Matutinas laudes *Nocte ſurgentes: Ecce jam noctis*, qui canendi ſunt Dominicis diebus, uſque ad Dominicam primam menſis Octobris; ponantur ad legendum libri Regum, & Paralipomenon uſque ad Dominicam primam menſis Auguſti: Hiſtoria *Deus omnium*.

Domi-

Dominica prima menſis Auguſti ponant Salomonem, uſque ad Dominicam primam menſis Septembris. Reſponſoria *In principio*.

Dominica prima menſis Septembris ponant Job; Tobi; Judith; Heſter; Eſdram uſque ad Dominicam primam menſis Octobris.

Ab idibus Septembris privatis diebus agantur continue jejunia, quæ regula præcipit, atque ipſa die Iduum incipiant jejunare ſicut beatus Benedictus inſtituit, una tantum vice loquantur in clauſtro uſpue ad Kalendas Octobris, id eſt poſt Capitulum uſque ad Tertiam. Poſt Sextam in dormitorium vadant, & poſt parviſſimum intervallum, pulſato minimo ſigno, deſcendant, lavent, ad monaſterium pergant, factaque oratione, dictaque Litania, Miſſam celebrent. Calebrata fere Miſſa pulſetur ſignum ad Nonam. Poſt Miſſam facta oratinne, pergant ſervitores accipere mixtum. Quibus revertentibus pulſato alio ſigno canatur Nona.

SECTIO VII.

Quinque feſtivitates Præcipuæ.

QUinque ſunt præcipuæ feſtivitates, id eſt, Natale Domini, Reſurrectio ejus, Pentecoſtes, Aſſumptio ſanctæ Dei genitricis Mariæ, Feſtivitas loci. Servatis omnibus, quæ de Sabbato ſancto dicta ſunt: in harum feſtivitatum vigiliis ornetur totum monaſterium, & omnia altaria, ſecundum facultatem loci, ſicut honeſtius fieri poteſt.

Mundentur officinæ, & clauſtrum. Sedilia Refectorii, Capituli, clauſtri tegantur, bancalibus ſternatur juncus.

Ad Miſſam jejunii induantur honeſte, qui eam ſunt celebraturi. Sacerdos honorifice, Diaconus dalmatica, Subdiaconus tunica. Tres converſi, cantor Hebdomadarius cappa, duo fratres ad reſponſoria. Ante Miſſam pulſentur ſigna, ſicut in feſtis diebus, Litania minime dicatur; *Kyrie eleiſon*, feſtivum canatur, una tantum collecta dicatur. Si feſtivitas in hac die evenerit, Miſſa matutinalis de ea cantetur. Ad Nonam duo majora ſigna pulſentur. Ad veſperas duo minima, dehinc gradatim duo & duo, ad extremum omnia. Inter ſigna, luminaria Monaſterii omnia accendantur. Ante ſingula altaria, quæ extra Presbyterium ſunt, ſingula luminaria ardeant. Antiphonas ſuper Pſalmos, quibus Cantor præceperit, incipiant. Reſponſorium quatuor in cappis canant. Antiphona ad *Magnificat* ter dicatur; Abbas, & Prior cappis induti incenſent utraque Presbyterii altaria ante, & deſuper utrique ſimul, ſinguli ſingula latera. Parati ſint duo alii Sacerdotes Hebdomadarii, ſcilicet majoris Miſſæ, & minoris, qui thuribula de eorum manibus accipiant, & hinc, & inde per altaria, quæ extra ſunt circumferant: qui revertentes in chorum Abbati prius, Priori poſtea ferant, poſt eis, qui Reſponſorium cantaverunt, non ambo ſimul, ſed unus hinc, & alter inde; dehinc duo converſi in albis, cæteris fratribus. Abbati de libro ſerviat, qui thuribulum de ejus manu accepit.

In iis Vigiliis tabulæ Refectorii debent eſſe coopertæ.

In craſtino ante nocturnas Vigilias ad excitandos fratres pulſentur omnia ſigna; dehinc gradatim duo, & duo, ad extremum omnia. Ad Invitatorium quatuor in cappis. Terna reſponſoria in tribus nocturnis duo, & duo; Quartum quatuor; Octavum quinque; Duodecimum ſex canant. In tribus Nocturnis dum legitur tertia lectio duo Sacerdotes cappis induti incenſent altaria majus, & minus: dehinc ferant Abbati, & Priori, & cæteris fratribus, per ordinem; Octavum, & duodecimum reſponſorium poſt *Gloriam* a capite repetantur; pronunciato Evangelio Altare diſcooperiatur, & omnia luminaria accendantur. Ad *Te Deum laudamus* duo majora ſigna pulſentur; lecto Evangelio, collecta dicta, pulſatis omnibus ſignis, inchoet Sacerdos Matutinas Laudes; dehinc in veſtiarium rurſus caſulam, & ſtolam deponat, & ſic in alba, cum manipulo in chorum redeat, incœpto Hymno exeat, manipulum deponat, cappam induat, & cum alio fratre ſimiliter cappa induto, ſicut ad heſternas veſperas cum thuribulis per altaria vadat, duobus converſis cum eis indutis in albis. Si Abbas Evangelium legerit, poſt Evangelium indutus cappa in Chorum revertatur. Antiphona ad *Benedictus* ter dicatur.

Ad Primam duo majora ſigna pulſentur. Tres cerei ante Altare accendantur, ſimiliter ad Tertiam, & Sextam, & Nonam; Capitulum breviter peragatur.

Miſſa matutinalis cum una collecta, & præfatione dicatur. Dum Sacerdos in canone eſt, remanentibus infantibus cum magiſtris ſuis in choro, qui ante Miſſam debent eſſe induti, cæteris pergant indurre ſe, qui accipientes a Secretario veſtimenta extra Secretariam ſe induant. Si vero parvus locus eſt exeant aliqui in clauſtrum, vel capitulum, & ibi induant ſe. Meliores vero albæ tribuantur prioribus, & honeſtioribus perſonis; unuſquiſque mox ut indutus fuerit, revertatur in chorum, Miſſa peracta, ſi dies Dominicus non fuerit, ceſſante majore ſigno, quod in cœpta ultima collecta miſſæ pulſari cœpit, fiat oratio Tertiæ. Poſt orationem, pulſato alio ſigno; cantetur Tertia.

Si vero Dominicus fuerit expleta matutinali Miſſa, non pulſato adhuc Tertiæ ſigno, fiat aqua benedicta, ſicut aliis Dominicis diebus fieri ſolet: dum cantant *Aſperge me* pulſetur majus ſignum ad Tertiam. Aſperſa aqua benedicta, vadas Sacerdos per officinas, cum portitoribus aquæ, & crucis. Ceſſante ſigno fiat oratio Tertiæ. Qua expleta, pulſato alio ſigno, canatur Tertia. Sacerdos interim, qui per officinas ivit, revertens ante introitum monaſterii, dicat orationem ſolitam; dehinc intrans ante unum de altaribus, *Via Sanctorum*.

Dicta Tertia, diſtributis cappis, diſpoſitis in choro a Cantore, qui ea, quæ portanda ſunt, portare * debent, exeant omnes hoc ordine proceſſuri. Primum converſus ferens ſitulam cum aqua benedicta; dehinc duo portantes duas cruces; poſt quos duo cum duobus candelabris accenſis deſuper cereis; alii duo ferentes duo thuribula igne, & thure plena; hos ſequantur duo Subdiaconi tunicis induti, portantes duos Evangeliorum textus; poſt quos infantes cum magiſtris ſuis: extremi Abbas, & Priores, præcedentibus aliis binis & binis, ſicut eſt ordo eorum.

f. * debet.

Cum proceſſio de choro incipit exire pulſentur duo majora ſigna, non ceſſatura uſque dum proceſſio in chorum ſit reverſa, ceſſentque alia ſigna. Procedentes per majores januas monaſterium introeant, & ante Crucifixum ſtationem faciant. Qua facta, expleto cantu, quem incœperant, incipiat Abbas, vel Cantor, quod ad ipſum idem pertineat, & ſic ſonantibus omnibus

ſignis

ſignis chorum introeant, eiſque ceſſantibus Miſſam incipiant.

Ante Miſſæ introitum ſternatur unum, aut duo tapetia per tranſverſum chori, ubi ſtare debeat Cantor, & cæteri, quos ad ſe vocaverit ad chorum regendum. Omnes cerei, qui in coronia ſunt, & cætera luminaria, quæ in choro, & preſbyterio, & ante Crucifixum ſunt accendantur. Cantor provideat quot, & qui, quæ ſingulariter cantanda ſunt, cantent. Ad ſequentiam duo majora ſigna pulſentur. *Communio*, ſi opus fuerit, repetatur cum verſu, & *Gloria Patri*. Expleta Miſſa pulſentur omnia ſigna; unuſquiſque veſtimentum ſuum, & cappam, utraque bene plicata deferat ſecretario ad arcam.

Feſtivæ mappæ ſuper tabulas Refectorii ſint extenſæ, ita ut ante pendeant. Sint & quotidianæ, intus tamen, ſuper quas manducent fratres. Manutergia etiam candida, & honeſta ſuper terſoria quotidiana ſint extenſa; quæ manutergia poſt capitulum a camerariis ſunt extendenda. Nullus tamen fratrum debet ibi manus tergere, niſi ſolummodo ad refectionem primam, & ſero ad cœnam.

Ad Nonam duo majora ſigna pulſentur. Ad veſperas agatur de ſignis, & cereis, ſicut actum eſt ad veſperas præcedentis diei. Poſt cœnam refectis ſervitoribus colligant refectorarii mappas feſtivas, & bene plicatas reddant celerario conſervandas; camerarius vero honeſtiora terſoria accipiat, & cuſtodiat.

SECTIO VIII.

Feſtivitates præcipuæ ſecundæ claſſis.

SUnt aliæ feſtivitates, quæ magnifice celebrantur, quamvis non æqualiter ſuperioribus: Sunt autem hæ; Epiphania, Purificatio ſanctæ Mariæ, Feſtivitas ſancti Gregorii, Annunciatio Chriſti, Octava dies Paſchalis ſolemnitatis, Feſtivitas ſancti Alfegi Martyris, Aſcenſio Chriſti, Feſtivitas ſancti Auguſtini Anglorum Archiepiſcopi, octava Pentecoſtes dies, Nativitas S. Joannis Baptiſtæ, paſſio Apoſtolorum Petri & Pauli, Translatio ſancti Benedicti, Nativitas ſanctæ Mariæ, Feſtivitas ſancti Michaelis, Feſtivitas omnium Sanctorum, Feſtivitas ſancti Andreæ, Dedicatio Eccleſiæ.

Harum omnium Feſtivitatum præcedentibus diebus ornentur altaria, presbyterium, chorus, membra monaſterii, ex utraque parte chori; pulſentur ſigna ſicut in præcipuis Feſtivitatibus; accendantur duæ partes cereorum coronæ presbyterii, & omnia luminaria quæ circa majus altare ſunt, & cereus ante Crucifixum: Antiphonæ, ſi propriæ habeantur, quibus cantor præceperit, ſuper Pſalmos imponant. Sin autem, cum una Antiphona de ipſa Feſtivitate canantur; Reſponſorium duo in cappis: Antiphona ad *Magnificat* bis dicatur; duo Sacerdotes cappis induti ad thuribula, ſicut ſuperius de præcipuis Feſtivitatibus dictum eſt.

Miſſæ Vigiliarum Aſcenſionis Chriſti, Joannis Baptiſtæ, Apoſtolorum Petri & Pauli, Omnium Sanctorum feſtive celebrentur. Si quælibet harum Vigiliarum, vel alia aliqua, quæ feſtive celebretur, Dominica die evenerit, totum ſervitium noctis, & Miſſa matutinalis de Dominica agatur; major vero Miſſa, cum *Alleluja* poſt Reſponſorium de Vigilia dicatur, excepta Dominicæ Nativitatis Vigilia, in qua ſi ita evenerit in tertio nocturno de ipſa Vigilia cantatur, & legitur. In craſtino ante nocturnas Vigilias pulſentur ſigna, bina, & bina, dehinc ſimul omnia. Ad invitatorium tres in cappis, tria reſponſoria in tribus nocturnis duo, & duo canant, quartum tres, octavum quatuor, duodecimum quinque, quod poſt *Gloriam* a capite repetatur. Pronunciato Evangelio altare diſcooperiatur, luminaria, ſicut ad veſperas præcedentis diei, accendantur. Antiphona ad *Benedictus* bis dicatur, & thuribula ſimiliter circumferantur. Ad Primam duo ſigna pulſentur, tres cerei accendantur, ſimiliter ad Tertiam, & Sextam, & Nonam. Ornentur ſedilia, extendantur mappæ, & terſoria, ſicut ſupra dictum eſt. Miſſa matutinalis de ipſa ſolemnitate cum una collecta, niſi ſit feſtivitas alicujus ſancti, unde commemoratio: quod ſi evenerit, matutinalis Miſſa erit de ſancto, & collecta prima, ſecunda de ipſa ſolemnitate, & non amplius. Sacerdotes ad Miſſas privatas ſimiliter collectam unam. Dicta matutinali Miſſa, cantatur Tertia, celebretur Miſſa in cappis, excepta Purificatione ſanctæ Mariæ, in qua ad Miſſam ſint omnes albis induti propter cereos, præter Cantorem, & eos, qui circa eum ſunt, quos cappis etiam indutos eſſe oportet.

Excipiuntur quoque beati Gregorii, & Dominicæ Annunciationis feſtivitates, quando intra quadrageſimam celebrantur. In his enim ſimiliter ſint omnes albis induti, præter ſupradictos, & eos, qui reſponſorium, & tractum cantant: Hi namque præcipiente Cantore, accedentes ad cantandum cappas in choro induant, & cum percantaverint venientes in veſtiarium eas ibi deponant. Cantor quot, & quos voluerit ad ſe vocet. Numerus cantantium Reſponſorium, & *Alleluja*, & cætera quæ cantanda ſunt in arbitrio Cantoris ſit. Celebrata Miſſa pulſentur omnia. Si aliqua harum feſtivitatum Dominica die evenerit, dicta Matutinali Miſſa, fiat aqua benedicta, & proceſſio per clauſtrum, ſicut ſolet Dominicis diebus, omnes tamen ſint albis induti. Ad Nonam pulſentur ſigna duo, & agantur Veſperæ, ſicut præcedenti die. Feſtivitatem beati Gregorii inter ſuperiores ideo computamus; quia noſtræ, id eſt, Anglorum Gentis Apoſtolus eſt.

S. Gregorii feſtivitas ex præcipuis, quia Anglorum eſt Apoſtolus.

Si Dominicæ Annunciationis feſtivitas aliqua quadrageſimæ Dominica evenerit in craſtinum differatur; alioquin ſervitium Dominicæ diei reſtaurari non poſſet. Veſperæ uſque ad Capitulum de Dominica agantur, Capitulum de feſtivitate dicatur. Poſt primam collectam commemoratio Dominicæ diei fiat. Si ſabbato evenerit, totum diei ſervitium de ipſa ſolemnitate agatur. Poſt primam veſpertinam collectam, collecta de Dominica dicatur, excepto ſabbato ante palmas, in quo ſi hæc feſtivitas evenerit, de ipſa feſtivitate agatur ſervitium, uſque ad capitulum veſpertinum. Ipſa die duo fratres in froccis reſponſorium cantent, unus Sacerdos cappa indutus altaria incenſet. Poſt primam collectam commemoratio feſtivitatis fiat. Si vero tertia feria poſt palmas evenerit, feſtivitas quidem, ſicut dictum eſt, celebretur, ſed fratres in craſtino radantur, & tunc poſt capitulum, & poſt Sextam in clauſtro loquantur. Qui autem *ipſo die balneentur. Si vero quinta feria, vel ſexta, vel ſabbato ante Paſcha, vel in Paſchali ſolemnitate, vel tribus

* videtur deeſſe vox *indigent* aut alia ſimilis.

bus ſequentibus evenerit, in quintam feriam poſt Paſchalem ſolemnitatem differatur. Feſtivitas iſta tunc ita ſolemniter agatur ſicut Paſchalis ſolemnitas, excepto quod pro ſkilla ante nocturnas Vigilias ad excitandos fratres claſſicum non pulſetur nec proceſſio fiat. Antiphonæ, & reſponſoria, quæ in hac feſtivitate in quadrageſima canerentur, in hoc quoque tempore, cum adjunctis *Alleluja* canantur; verſiculi quoque omnes cum finali *Alleluja* dicantur. Invitatorium, *Alleluja, Alleluja* ſecundum melodiam invitatorii; *Ave Maria*, Cantica de Adventu Domini.

Die Aſcenſionis Chriſti fiat proceſſio in albis, vel extra clauſtrum circa monaſterii curiam, præcedentibus vexillis, & reliquiis, cum reliquis, quæ ad feſtivam proceſſionem præcedere ſolent, vel per clauſtrum ſine vexillis: ex quo incipit proceſſio exire pulſentur duo ſigna, ſicut ſuperius dictum eſt in die Nativitatis ſanctæ Mariæ. Ad Veſperas Pſalmi, *Dixit Dominus: Lætatus ſum in his: Niſi Dominus: Memento Domine* cum Antiphona *De fructu ventris tui*, Qui Pſalmus cum hac Antiphona quartus dicitur in omnibus feſtivitatibus ſanctæ Mariæ.

Feſtum S. Michaelis. In feſtivitate ſancti Michaelis Pſalmi ad Veſperas *Dixit Dominus: Confitebor: Beatus vir*: aliud *Confitebor* cum Antiphona *In conſpectu Angelorum*;

Omnium Sanctorum. Vigilia omnium Sanctorum ad Veſperas Pſalmi cum Antiphonis de ipſis Pſalmis, qui quotidie ad eorum memoriam ſolent dici; Preces, *Poſt partum virgo* & cætera: Cum dictum fuerit *Adducentur regi virgines poſt eam*, adjungatur *Pro fratribus noſtris abſentibus: Mitte eis Domine: Domine exaudi orationem: Domine Dominus virtutum: Dominus vobiſcum*: Poſt collectam commemoratio ſolummodo de ſancta Cruce. In craſtino ad laudes ſimiliter preces *Poſt partum virgo*: Ad Veſperas pſalmi, & ſuper pſalmos Antiphonæ, ſicut præcedenti die.

Commoratio defunctorum. Dictis Veſperis pulſentur omnia ſigna, & productius ſolito canantur Veſperæ pro Defunctis; niſi in craſtino ſit dies Dominicus, vel quælibet feſtivitas duodecim lectionum. Collecta una *Fidelium Deus*. Sequente autem nocte ad Vigiliam mortuorum pulſentur ſimiliter omnia ſigna. Ipſa die ſacerdotes omnes celebrent Miſſas pro omnibus fidelibus Defunctis. Qui vero ſacerdotes non ſunt, injungantur eis in Capitulo pſalmi pro Miſſis. Agatur Miſſa matutinalis feſtive, pulſantur omnia ſigna, cappæ ſit in choro: Levita, & Subdiaconus caſulis induantur; duo infantes reſponſorium in albis, duo majores fratres tractum ſimiliter in albis, tres converſi ad Thuribulum & Candelabra: ſeptem diebus plena officia, uſque ad triginta dies *Voce mea*, & *Verba mea*.

Dedicatio Eccleſiæ. In feſtivitate Eccleſiæ dedicationis cerei accenſi ad priores veſperas per omnia altaria, quæ ipſa die ſacrata fuerunt, non extinguentur uſque in craſtinum poſt completorium. Cantica *Lætare Jeruſalem: Urbs fortitudinis: Non vocaberis ultra*. Ipſa die celebretur Miſſa per unumquodque altare ſi numerus ſacerdotum tantus eſt. Dicta Tertia agatur proceſſio feſtiva in albis, aut circa monaſterium, ſi locus aptus eſt, aut per clauſtrum præcedentibus quæ feſtivam proceſſionem præcedere ſolent, & ingrediatur monaſterium per majores januas, fiatque ſtatio ante crucifixum. Pſalmi ad veſperas, qui in feſtivitate Virginum dici ſolent. Hæc feſtivitas Octavas habet.

SECTIO IX.

Feſtivitas tertiæ claſſis.

SUnt aliæ tertiæ dignitatis feſtivitates, quæ non tantopere celebrantur. Hæ autem ſunt: Feſtivitates ſancti Vincentii; Converſio ſancti Pauli; Philippi & Jacobi. Inventio ſanctæ Crucis; Jacobi Apoſtoli; ſancti Petri in Kalendis Auguſti; Laurentii Martyris, Octava dies Aſſumptionis ſanctæ Mariæ; Bartholomæi Apoſtoli; Auguſtini Doctoris, Decollatio Joannis Baptiſtæ; Exaltatio ſanctæ Crucis; Mathæi Apoſtoli; Simonis & Judæ; Beati Martini; Thomæ Apoſtoli: & ſi quæ aliæ feſtivitates ita celebrari inſtituantur.

Pridie ante has feſtivitates parentur duo Preſbyterii altaris, Preſbyterium, & chorus. Ad Nonam, & ad Veſperas pulſentur ſigna ſicut privatis duodecim lectionibus, niſi quod majora ſigna pulſari debent. Tria candelabra ante altare, & cætera luminaria, quæ circa ſunt accendantur. Veſperæ cum una Antiphona de ipſa feſtivitate canantur, niſi præcedat feſtivitas de qua dicantur. Veſperæ uſque ad Capitulum: Reſponſorium ſi propria hiſtoria eſt, duo fratres canant in froccis ſuis; Si non eſt propria hiſtoria, ſicut in feſtivitatibus quorundam Apoſtolorum, aut ſi jam cantata eſt; quemadmodum Octava die Aſſumptionis ſanctæ Mariæ, duo pueri canant breve reſponſorium, Sacerdos indutus cappa incenſet altaria, converſus ſit in alba. In craſtino ad invitatorium duo in cappis. Tria reſponſoria in tribus nocturnis ſinguli ſingula; Quartum reſponſorium duo, Octavum tres, Duodecimum quatuor, quod poſt *Gloriam* repetatur. Pronunciato Evangelio, diſcooperiatur altare, & accendantur luminaria, ſicut pridie ad Veſperas. Ad *Te Deum laudamus*, duo mediocria ſigna pulſentur. Poſt lectum Evangelium Sacerdos in chorum redeat in alba. Ad laudes duo pueri breve reſponſorium, ſive ſit propria hiſtoria, ſive non. Et ad veſperas ſimiliter. Ad Primam pulſetur unum de majoribus ſignis; accendantur duo cerei ante altare, & per omnes horas uſque ad Veſperas. Ad Miſſam in choro omnes ſint in albis præter cantorem, & eos, qui ſecum erunt, qui etiam cappis induti chorum regere debent. Ad Nonam pulſetur ſignum ſicut ad Primam. Antiphonas ſuper pſalmos ad veſperas imponant juvenes, quibus cantor præcepit. Cætera agantur, ſicut ad veſperas præcedentis diei. Ad priores veſperas Inventionis ſanctæ Crucis Hymnus *Vexilla regis*. In craſtino invitatorium, & duo nocturna de Martyribus, Tertium de ſancta Cruce, cantica *Domine audivi*, quod dividatur in tres *Glorias*: Prima *Gloria* eſt ante verſum *Egreſſus es*. Hymnus ad laudes *Luſtris ſex*. Miſſa matutinalis de martyribus, major de ſancta Cruce, pſalmi ad veſperas *Dixit Dominus: Confitebor: Beatus vir: Laudate pueri*; Hymnus *Vexilla Regis*.

In Exaltatione ſanctæ Crucis ſimile ſervitium eſt ſervitio. Inventionis ejuſdem, niſi quod in hac ſancta crux adoratur, in illa minime. In hac itaque ſolemnitate, dicta Tertia, ſternatur presbyterium tapetibus, uſque ad majus altare; quo facto exeant de parte matutinalis altaris duo fratres in albis, quibus cantor præceperit portantes cru-

crucem coopertam, donec veniant ſuper gradum, qui ante altare eſt propior ipſi altari; tunc a portantibus diſcooperta cruce, & ab eiſdem incœpta Antiphona *Ecce lignum crucis*, omnes flectant genua, ac deinde ſuper tapetia proſtrati toto corpore adorent eam, & oſculentur pedes crucifixi, ſicut ſunt priores. Cantata Antiphona ſupradicta, incipiat cantor Antiphonam *Crucem tuam adoramus* quam repetant; per ſingulos verſus pſalmi *Deus miſereatur noſtri*. Deinde alia quæ conveniunt, ſi opus fuerit. Adorata cruce, prædicti duo fratres, qui eam tenent, incipiant ſimul alta voce Antiphonam *Super omnia*; Et flectentibus omnibus genua, ſitaque cruce in loco ſuo, pulſatis ſignis celebretur Miſſa. Ad introitum *In nomine Domini omne genuflectatur*; Evangelium, *Nunc judicium eſt mundi*.

SECTIO X.

Quinque Dominicæ principales.

QUinque dies Dominici ſunt, qui communia quædam inter ſe habent ſeparata a cæteris diebus Dominicis, Dominica videlicet prima de Adventu Domini, Dominica prima ſeptuageſimæ, Dominica prima quadrageſimæ, Dominica in medio quadrageſimæ, Dominica in palmis. In his duo invitatorium canant in albis; Sacerdos lecto Evangelio exitus in veſtiario caſula & ſtola, revertatur in chorum in albis, cum manipulo, exituus incœpto Hymno, & incœpta Antiphona ad *Benedictus* ſimiliter in alba intraturus, & incenſum per altaria portaturus, chorus ab heſterna die debet eſſe paratus, & per chorum juncus ſparſus. Ad utraſque veſperas, & ad Laudes duo fratres in froccis Reſponſorium canant. Tabulæ refectorii ſint coopertæ, manutergia ſint extenſa ſuperſerioria, ſicut in omnibus feſtivitatibus, in quibus invitatorium in cappis canitur. Quæ extendantur, & colligantur, ſicut ſuperius dictum eſt.

SECTIO XI.

Feſtivitates duodecim lectionum.

IN omnibus feſtivitatibus duodecim lectionum, quæcumque ſint, & in omnibus diebus, qui infra Octavas ſunt, in quibus in clauſtro non loquuntur monachi, quamvis ipſi dies trium lectionum ſint, & in omnibus vigiliis, in quibus miſſæ pulſatis omnibus ſignis feſtive aguntur, & in omnibus Sabbatis jejuniorum quatuor temporum, cum cantor inchoaverit *Gloria Patri* ad officium, Sacerdos ingrediatur ad altare ferens Miſſale manibus ſuis, præcedentibus tribus converſis cum candelabris, & thuribulo, Subdiacono poſt eos cum textu, Subdiaconum ſequente Diacono, & poſito Miſſali ſuper altare faciat orationem ſuppliciter inclinatus; Diaconus quoque retro poſt eum ſimiliter faciat; factaque oratione ſignet ſe Sacerdos, & oſculetur textum Evangelii, quem Subdiaconus ſuper altare poſitum habere debet: Diaconus quoque ſimiliter ſignans ſe faciat ante & retro, & veniens ad ſiniſtram ſacerdotis oſculetur cornu altaris, dehinc faciant ſimul confeſſionem, qua facta impoſito a Sacerdote thure in thuribulo, tribuat Diaconus Sacerdoti thuribulum, Sacerdos incenſet altare ante, & deſuper, reddatque Diacono; Diaconus incenſet utraque altaris latera, & altare matutinale, & ſic reddat Converſo; qui deferens in chorum offerat primum Cantori, & ipſis qui cum eo ſunt; dehinc in dextro choro omnibus per ordinem, & ſic in ſiniſtro; deinde infirmis, qui extra chorum ſunt; duo vero converſi qui tenent candelabra ante altare non dimittant ea, uſquequo inchoetur *Kyrie eleyſon*, quo inchoato, depoſitis candelabris, revertantur in chorum.

Ad Evangelium dum canitur offerenda, vel verſus offerendæ, converſus afferat thuribulum cum acerra cantori quicumque ille ſit, qui chorum tenet, ſi feſtivitas ſit duodecim lectionum, vel feſtivi dies ſint trium lectionum intra Octavas ſuperius deſcriptas.

Cantor vero cum viderit tempus eſſe, ponat incenſum in thuribulo, & mittat Diacono ad altare, & Diaconus tribuat ſacerdoti, niſi Abbas, vel Epiſcopus in choro ſit, vel miſſam celebret: quod ſi evenerit ad ipſum deferatur thuribulum cum acerra; ad introitum, & ante Evangelium, a Diacono & converſo; poſt offerendam a Cantore & converſo.

Circa finem Miſſæ cum perventum fuerit ad poſterioris collectæ *Per Dominum noſtrum*, deponant duo converſi candelabra ante altare, & ſic cum eo qui thuribulum tenet revertantur in veſtiarium. Expleta miſſa ſequatur ſacerdos præcedentem Diaconum ferentem miſſale.

Si feſtivitas trium lectionum eveniat in aliqua die Dominica, vel in alia feſtivitate alicujus ſancti, quæ propriam hiſtoriam habeat, vel ſi propriam hiſtoriam non habet, in albis tamen, vel in cappis ſit, commemoratio de feſtivitate trium lectionum ſolummodo fiat ad priores Veſperas, & ad matutinas laudes, & Miſſa matutinalis de ea canatur. Si vero hiſtoria jam alia die Dominica cantata eſt, aut illa alia Feſtivitas duodecim lectionum hiſtoriam propriam non habet, nec in albis nec in cappis ſit, Antiphona de Feſtivitate, de qua tres lectiones fierent, ad cantica pronuntietur, & deinceps totum ſervitium uſque ad finem ultimæ collectæ de ea agatur. Poſt *Benedicamus Domino* fiat commemoratio Feſtivitatis de qua octo lectiones fuerint: omnes quoque horæ de illa dicantur, ſermo in Capitulo, & major Miſſa; matutinalis vero unde laudes fuerunt.

Si feſtivitas alicujus ſancti, de qua duodecim lectiones fiunt, eveniat in die Dominica, de qua hiſtoria jam cantata ſit, aut ſubſequente die Dominica cantari poſſit, totum ſervitium noctis, & diei de ſancto agatur; Miſſa tantum matutinalis de Dominica dicatur: Tertium enim nocturnum de Dominica die nunquam erit, niſi præcedentia duo de ea fiant.

In omnibus Dominicis diebus, & in prima die Dominicæ Nativitatis ad majorem Miſſam tantum, & in die Dominicæ Circumciſionis, & Epiphania, & in prima die Paſchalis ſolemnitatis, & in die Aſcenſionis, & in prima die Pentecoſtes, & in Feſtivitate omnium ſanctorum, & in Dedicatione Eccleſiæ, & in omnibus Feſtivitatibus Beatæ Mariæ, & in die paſſionis Apoſtolorum Petri & Pauli, & in cæteris Feſtivitatibus aliorum Apoſtolorum, dicatur ad majorem Miſſam *Credo in unum Deum*. Nam ad matutinalem Miſſam in conventu nunquam dicitur.

S E-

SECTIO XII.

Exceptio perſonæ Principalis.

QUotiens diſponitur ut aliqua perſona cum feſtiva proceſſione ſuſcipiatur, tangatur tot breviter unum de majoribus ſignis, ut hoc ſigno conveniant omnes fratres in Eccleſiam ad induendum ſe. Et cum omnes cappis induti fuerint, ſi tanta capparum copia eſt, aut caſulis, & dalmaticis, ſi cappæ deſint, & pueri tunicis, expectent ſedentes in choro, donec procedant. Secretarius interim extendat unum tapetum, & deſuper pallium ante majus altare ſuper priorem gradum, & ſimiliter faciat ante crucifixum in medio Eccleſiæ; his peractis cum indicatum fuerit jam prope adeſſe perſonam, pulſentur duo majora ſigna.

Tunc aliqui de majoribus accipiant aquam benedictam, & cætera quæ ad feſtivam proceſſionem portari ſolent, hos præcedentes ſequantur Abbas, & cæteri, ut ſunt priores. Pueri cum magiſtris ſuis extremi veniant, & in ordine ſuo ſtent inter choros duos, cum facta fuerit ſtatio ad ſuſceptionem perſonæ. Quæ cum ſuſcipitur det ei Abbas aſperſorium cum aqua in manum; ſi Epiſcopus fuerit, aliam perſonam aſpergat ipſe, dehinc porrigatur ei incenſum, ſimiliter ab Abbate, textus a Priore: dum hæc fiant, pulſentur omnia ſigna. Cantor vero incipiat cantum, qui conveniat perſonæ, dehinc revertatur proceſſio; Pueri cum magiſtris ſuis primi ingrediantur Eccleſiam, hos ſequantur reliqui, ſicut in ſtatione fuerunt; extremus veniat Abbas cum ſuſcepta perſona, præcedentibus eos ſupradictis portitoribus.

Ingreſſi monaſterium faciant ſtationem ante crucifixum. Pueri vero ſimiliter ſtent inter utroſque choros. Prædicti portitores paulatim progrediantur per medium eorum, & ſtent ante crucifixum verſis vultibus ad eum. Interim oret ſuſcepta perſona, finito cantu, ſurgente ea ab oratione, incipiat cantor Antiphonam, vel Reſponſorium de ſancto, in cujus honore fundata eſt Eccleſia. Tunc præcedant prædicti portitores depoſituri in locis ſuis ea quæ portant ſtatim cum ad altare venerint. Sequantur infantes, poſt hos reliqui, eo ordine, quo ſuperius dictum eſt. Ingreſſi chorum ſtent a parte altaris ex utraque parte ſicut ſunt priores. Oret iterum ſuſcepta perſona; finito quod cantatur, ſurgat, & ſi Epiſcopus eſt qui ſuſcipitur, poſt datam benedictionem oſculetur omnes fratres per ordinem. Fratres vero, quia induti ſunt, non flectant genua ante eum, ſicut ſolent facere cum oſculantur Epiſcopum vel Abbatem, vel principem terræ, ſed humiliter inclinantes ſe procedant ad oſculum ejus.

Si ſpiritualis perſona fuerit, & Abbas expedire indicaverit, diſveſtitis fratribus, & in capitulo ſicut ſolent conſidentibus, ducatur illuc prædicta perſona, &, petita benedictione, legatur ante eam lectio divina: qua finita cum *Tu autem Domine*, ſermonem ſi voluerit de ea faciat.

Si Abbas fuerit, qui ſuſcipitur, ante introitum Capitoli egredientes fratres oſculetur. Si vero Capitulum non intraverit, ſervata competenti hora in clauſtro oſculetur eos.

CAPUT II.

De Abbate.

ABbas cum eligitur, omnes fratres, vel major, & melior pars in ejus electionem conſentire debent. Electus autem ſi extra monaſterium conſecratur, cum redierit cum feſtiva proceſſione ſuſcipiatur. Ipſe vero in utraque ſtatione proſtratus jaceat. Finito cantu ſecundæ ſtationis, Epiſcopus, ſi adeſt, vel legatus ejus, in loco & ſtatione Abbatis, eum ſtatuat. Quo ſtatuto, ſi Epiſcopus abeſt, incipiat Prior *Te Deum laudamus*, quod dum cantant, accedant omnes fratres ſicut ſunt priores ad oſculum ejus, bis flectentes genua, ſemel ante oſculum, & ſemel poſt oſculum. Ex illa die in omni loco ſingulari reverentia honorandus eſt. In Abbatis electione quid peragendum.

In primo Capitulo ubi ſederit, omnes qui intra monaſterium obedientias habent, & res monaſterii ſervant, ſuarum obedientiarum claves ante pedes ejus ponant. Ipſe vero recommendet eis ipſas obedientias, ſi non aliter ordinandas eſſe decreverit. Inclinari debet a toto conventu cum poſt inceptam Antiphonam inclinat, cum in tabula in Capitulo nominatur, ſi ibi præſens eſt, cum in Pſalmo, vel in alia aliquo fallitur in choro, pro quo veniam petat.

Eunte eo ad legendum, vel redeunte a legendo aſſurgat ei totus conventus. Tranſeunte eo per clauſtrum, vel per quemcumque locum aſſurgant ei omnes ante quos tranſit; quoad uſque pertranſeat. Cum Capitulum introierit, fratribus jam in eo conſidentibus, de omnibus gradibus omnes deſcendant donec idem conſideat. Ubicumque ſit, ibi debet eſſe ordo & diſciplina: quapropter in quocumque loco fuerit, ſive in clauſtro, ſive extra clauſtrum, cum reprehendit aliquem fratrem inordinate agentem, ſive loquentem, mox ille coram eo humiliter veniam petat, ſicut in Capitulo, & tamdiu ſtet ante illum donec illum jubeat ſedere. Et ſi viderit illum iraſci tam diu ſatisfaciat coram ipſum veniam petendo, quouſque illum reddat placatum. Abbas tamen providere debet ne hoc faciat coram ſecularibus hominibus.

Ubicumque ſederit nullus juxta eum ſedere præſumat, niſi ipſe juſſerit: Juſſus vero ſedere ad genua ejus ſe flectat, & oſculetur, & ſic humiliter juxta eum ſedeat. Quicumque ei in manum aliquid dederit, vel de manu ejus aliquid acceperit, oſculetur manum ipſius: intraturo in refectorium duo fratres ſerviant ei de aqua, & manutergio. Quamdiu in choro fuerit, nullus infantibus, niſi eo jubente audeat diſciplinam inferre.

Quamdiu dormierit in lecto ſuo mane nullus ſonitum audeat facere. Magiſter tamen infantum ſi viderit tranſire horam, qua ſonitus a Priore fieri ſolet, ſurgat, & quam quietius poſſit infantes excitet virga tantummodo tangens pannos, quibus cooperti ſunt. Quo facto exeuntes de dormitorio lavent ſe, & pectant, & factis ſolitis orationibus, in ſcholam ſuam redeant, & cum ſilentio ſedeant, donec Abbas de lecto ſurgat.

Cum alicubi extra monaſterium moram faciens, mandat conventui ſalutem ſeu orationes, omnes qui in capitulo ſunt inclinent, fle-

xis

Digitized by Google

xis uſque ad ſuppedaneum ſcabellum genibus. Eodem modo fit pro Papæ, vel Regis ſalutatione. Pro aliarum vero perſonarum ſalutationibus, humiliter inclinetur tantum. Cum autem alicui fratri mandat hujuſmodi aliquid, ubicumque dicatur ei ipſa ſalutatio, continuo humiliter inclinet flexis ad terram genibus.

Quicumque frater ad eum extra clauſtrum venerit, primum dicat *Benedicite*, deinde indicet propter quam cauſam venerit. Nec ſedere coram eo, nec recedere ab eo audeat ſine ejus licentia; accepta ab eo recedendi licentia, primum dicas *Benedicita*, deinde recedat.

Omnis totius monaſterii ordinatio ex ejus arbitrio pendeat. Si quid novum, neceſſitate cogente, vel ratione ſuadente, eo abſente, in monaſterio ordinatum fuerit; cum redierit indicetur ei, & poſtea fiat ſicut ipſe præceperit. Si de monaſterio exierit, & vel una nocte extra moratus fuerit, mox ut redierit cuicumque fratri abſtinentia in capitulo injuncta fuerit, abſolutus erit.

Cum de hac vita deceſſerit, de proximo invitandus eſt Abbas, vel Epiſcopus ad ſepeliendum eum. Præter omnia, quæ aliis defunctis fratribus fieri ſolent, addantur ei hæc: Circumdentur ei ſacerdotalia indumenta, & virga paſtoralis ponatur in ejus dextro brachio; *Verba mea*, per unius anni circulum pro eo dicatur: & juſtitia ejus per totum ipſum annum ad menſam Abbatis quotidie cum tribus pulmentis danda pauperibus ponatur. Omni anno anniverſarius dies mortis ejus feſtive celebretur.

C A P U T III.

De Priore.

SErvata Abbati in omnibus reverentia, Prior, qui & Præpoſitus in regula nominatur, honorabilior eſt reliquis miniſtris domus Dei. Ipſe ſolus cæterorum miniſtrorum primum ſuæ partis locum habet in choro, in capitulo, in refectorio. Ipſi ſoli ſervit Sacerdos de thuribulo poſt Abbatem, ad Veſperas, & ad matutinas laudes, quotieſcumque ad eaſdem horas circumfertur thuribulum per chorum. Ea quoque, quæ extra clauſtrum ſunt, ſi Abbas deeſt, juxta ipſius arbitrium diſponuntur. Si Abbas longius a monaſterio fuerit, ipſe deponere poteſt eos, quos intellexerit non juxta profectum Eccleſiæ, res ſibi commiſſas tractare. Quoties res expoſtulat, tenet, aut teneri jubet capitulum de omnibus ſervientibus, qui intra officinas monaſterii converſantur, & ſecundum merita delinquentium, eo jubente, vindictæ inferuntur. Intrante eo capitulum omnes ei aſſurgant, ſtantes in ſuppedaneis, donec conſideat. Quod ſi tardaverit, & Prior clauſtri in loco ſuperiori prius ſederit, intrare non debet. Si cauſa fuerit quæ differri non poſſit, aut non debeat, ingreſſo eo, Prior clauſtri ex altera ejus parte, prior omnibus ſedeat. Tranſeunte eo per clauſtrum, vel per chorum, non aſſurgetur ei: volente eo ſedere in clauſtro ubi alii fratres ſedent aſſurgunt ei tantum juxta quos ſedere vult: ubicumque extra clauſtrum fratres ſedentes invenerit, aſſurgunt ei omnes. Prior clauſtri, quocumque major Prior eat, ſi fieri poſſit in clauſtro, vel circa clauſtrum, debet ſemper eſſe & ordinem clauſtri omni ſollicitudine ſervare.

Cum Abbas, & major Prior abſunt, ſi contingat quemlibet fratrum ex infirmitate laborare, poteſt ei præcipere in domum infirmorum ire, & ſi tanta ægritudo eſt, carnem comedere. Ad ipſum maxime pertinet infirmos fratres viſitare, & quid agant, & quid velint cognoſcere, & in omnibus, quæ vel corporibus, vel animabus eorum neceſſaria ſunt, conſulere. Abſente majore Priore capitulum ſervientium debet tenere, & ſecundum culpas, vindictas inferre, ſed non eſt ſui juris quemlibet addere, vel auferre.

Sui quoque officii eſt omni die poſt completorium, ſuſcepta, dante hebdomadario ſacerdote fratribus, aqua benedicta, remanere, donec omnes pertranſeant, in aliquo congruo loco, unde bene poſſit obſervare, qui ſint, qui non reverenter incedunt, & qui in exitu Eccleſiæ, ut mos eſt, non velant capitiis capita ſua, & multa hujuſmodi: egreſſo toto conventu, accepta abſconſa, ſi nox eſt, vadit per criptam, & cætera membra monaſterii, ubi ſuſpicio poteſt eſſe per clauſtrum, capitulum, cæteraſque officinas ſubtiliter obſervando, ne aliquis frater, qui non debeat, ibi remanſerit. His ita expletis vadit in domum infirmorum, eodem modo conſideraturus, utrum omnes in lectis ſuis jam collocati ſint, & habeant ſe ſilenter, & omnibus modis regulariter, ſicut mos eſt. Revertens quoque in dormitorium hoc idem conſideret.

In hyeme autem ad intervallum, quod fit inter nocturna & matutinas laudes, ſi major Prior abeſt, eandem circam facit, quam majorem priorem debere facere ſuperius dictum eſt, cum in tractatu menſis Novembris de hoc intervallo ſermo fuiſſet. Facit & aliam circam, cum tardantibus veſperis, ſervitores nocte in refectorio cœnant, & fratres, qui majori cœnæ interfuerunt, accenſis luminaribus in capitulo eos expectant, circumit enim tunc ſuperius dicta loca, obſervans ne aliqui, qui cum cæteris in capitulo ſedere debeant, otioſis verbis, aut alicui vanitati intendant: quod cum accidit, ſi tanta noctis obſcuritas eſt, accendantur luminaria in monaſterio, clauſtro, dormitorio, ut exeuntes ab utraque cœna videant, quo procedant.

Servitores vero ſurgentes a cœna, ante capitulum, tunc ad monaſterium vadant. Et dum tranſeunt ante capitulum incurvati eant, quoadusque pertranſeant. Ante introitum tamen capituli ſe erigant, & ſolito more ad orientem verſi humiliter inclinent. Fratres quoque, qui in capitulo ſedent, ſurgentes a ſedibus ſuis illis tranſeuntibus humiliter ſe inclinare debent.

Quæcumque major Prior dum in monaſterio eſt concedere poteſt, vel prohibere, ulciſci culpas, vel indulgere, hæc quoque Prior clauſtri abſente eo facere poteſt, exceptis majoribus cauſis, quas vel ipſius majoris Prioris, vel Abbatis judicio reſervare debet; ubicumque vel in refectorio, vel in capitulo, ſive in clauſtro, ſive extra clauſtrum, aſſurgi debere majori Priori ſuperius dictum eſt; abſente ipſo majore Priore, huic ſimiliter aſſurgi debet.

Digitized by Google

CAPUT IV.

De Circuitoribus .

Regulæ. Cap. 48.

CIrcumitores monaſterii , quos alio nomine *Circas* vocant, juxta ſancti Benedicti præceptum certis horis circumire debent monaſterii officinas, obſervantes incurias , & negligentias fratrum, & ſtatuti ordinis prævaricationes.

Iſti eligantur de totius monaſterii melioribus, & prudentioribus, qui nec malitioſe pro privato odio unquam clamorem de quolibet faciant ; nec pro privata amicitia negligentias aliquorum taceant .

Numerus eorum ſit ſecundum facultatem loci, & neceſſitatem rei ; hi religioſe, & ordinate maxime in circumeundo debent incedere, & exemplum religionis videntibus oſtendere; dum circumeunt, nulli ſignum faciant, nulli quacumque occaſione loquantur, ſtudioſe tantum negligentias, & offenſiones inſpiciant , & tacite prætereuntes, de eis poſtea in capitulo clamores faciant .

Cum autem extra clauſtrum inveniunt aliquos fratres loquentes, ſimul aſſurgant eis ipſi loquentes , dicatque eis unus eorum , ſi ita eſt , quia per licentiam ibi loquuntur. Circumitores vero, nec verbo nec ſigno ei reſpondeant , ſed modeſte pertranſeuntes , intenta aure ſubaudiant , ne ipſa verba ſint inutilia, quæ non oporteat dici. Cum autem cum famulo , ſeu cum alio quolibet laico inveniunt aliquem fratrem loquentem , non eſt mos ut ipſe frater aſſurgat cuilibet eorum, aut dicat eis quicquam .

Nunquam cum circumeunt debent ſimul ire, ſed unus hac, & alter illac, ſecundum quod injunctam curam inter ſe diviſerint, & Abbas, vel Prior eis ordinaverit. Officinas monaſterii nunquam pro hac cura ingrediantur, ſed per oſtia eorum proſpiciant, ſi forte aliqui fratres per curiam vadant vagantes, aut ſtent, vel ſedeant fabulantes .

Hæ ſunt horæ, quibus ea conſuetudine circumire debeant, quamvis & aliis horis, ſi Abbas, vel Prior ita oportere judicaverit . Completis tribus orationibus, quas conventus facit ante pſalmos, quos ante nocturna dicere ſolet, tunc enim, accenſa candela in abſconſa, unus eorum in dormitorio debet circumire lectos omnium, & omnia ſedilia in neceſſariis ſollicite conſiderans, ne forte aliquis frater dormiens ibi remanſerit ; dehinc revertatur in monaſterium , & circumeat omnia altaria in criptis, & quæ ex utraque parte chori ſubtus ſunt; cæteraque monaſterii loca , ubi ſuſpicio poterit eſſe diligener obſervans, ne aliquis frater ibi dormiat, vel jaceat, vel inordinate ſedeat. Sanguine vero minuti, & ægri, & debiles ne clamentur in capitulo, ſi ea hore inveniantur, ſedendo quidem, non jacendo quieſcere. Cæteros vero cum dormientes invenit, non eos quocumque modo tangat, ſed modeſte, atque ordinate ſonitum tantummodo quo excitentur, faciat .

Circa medietatem ſecundi nocturni, & in laudibus paululum ante *Laudate Dominum de cœlis*, accenſa candela in abſconſa, circumeat prædicta monaſterii loca , obſervans omnia quæ ſuperius dicta ſunt. In die autem circumeat poſt offerendam minoris, & majoris miſſæ, & poſt cœnam, cum bis fratres reficiunt, & poſt prandium, cum ſemel. Vadant in fine Vigiliæ Defunctorum. Surgant etiam ſæpe de prandio, aut cœna, non omnes quidem, ſed aliqui, cum ſuſpicantur ſe inventuros aliquid negligentiæ, hoc vero non longe a refectorio fiat, ut ſi opus fuerit ſtatim poſſint occurrere cum aliis; ad verſum, qui finito prandio, vel cœna dicitur, iſti attente , & reverenter audiendi ſunt in capitulo. Auditis eis, qui ſponte venias petunt, iſtorum eſt primos clamores facere.

CAPUT V.

De Cantore .

CAntor, quamdiu Abbas in monaſterio eſt conventum ſequens , non ſcribatur in tabula ad lectionem, vel ad reſponſorium, ut videlicet ſi forte Abbati commodum non fuerit legere, aut cantare, ipſe ſine mora pro eo inveniatur paratus . Cum vero Abbas extra monaſterium, vel intra monaſterium conventum ſequi non poteſt, in locum ipſius ſcribatur cantor in tabula, ad lectionem, & ad reſponſorium .

Quicumque lecturus , aut cantaturus eſt aliquid in monaſterio , ſi neceſſe habet ab eo priuſquam incipiat debet auſcultare.

Ipſius eſt omni hora ſollicite providere , ne eveniat negligentia in quocumque obſequio , quod fit in monaſterio.

Si quis obliviosſus non inceperit , eum incipere debet reſponſorium , aut antiphonam , aut aliud hujuſmodi, ſive in eodem jam bene incœpto , aliquo modo deviaverit , ipſe debet eſſe proviſus , atque paratus , ut ſine mora , quod incipiendum erat , incipiat , vel eum, qui fallendo deviaverat , in viam reducat : ad ipſius arbitrium cantus incipitur, elevatur, remittitur; nulli licet cantum levare , niſi ipſe prius incipiat; ipſius eſt omnes fratres in tabula ad omnia officia annotare, non conſiderato converſionis ordine, aut voluntate eorum, ſed ſecundum quod ei viſum fuerit, honeſtatem , aut ædificationem in hoc vigilanter conſideranti.

In feſtivitatibus, quæ fiunt in cappis, ſecretarius debet eligere, quod opus fuerit de melioribus cappis, earum , quæ ipſo die habentur in choro, & ante initium miſſæ ponere eas ſupra dextram formam chori. Cantor vero diſtribuat eas fratribus illis, quos ſecum in choro habere voluerit : Ipſa enim capparum diſtributio, eorum eſt ad regendum chorum advocatio. Nulluſque eorum ante finem miſſæ, de choro debet recedere ſine ejus licentia.

Cantor vero cujuſcumque ordinis , vel ætatis ſit, in medio eorum debet eſſe in choro . Quotieſcumque textus, aut thuribulum affertur eis , utrumque prius cantori offeratur , niſi aliquis Epiſcopus, vel Abbas, ſeu major Prior , vel ille qui tenet ordinem ibi ſit inter eos. Cantor in dextro choro ſemper ſit , & dum tenet chorum quicquid incipit, ſive *Kyrie eleiſon* , ſive aliud hujuſmodi dexter chorus prius ſuſcipiat, quod ab eo inceptum fuerit, & ſequatur ipſum .

Omnes qui in choro ſunt inclinati quidem cantent *Sanctus* , *ſanctus* , *ſanctus*, niſi verſus interponantur; erecti vero *Dominus Deus ſabbaoth* , & cætera. Cantor & illi qui cum eo ſunt totum erecti canant. Ad collectas omnes , & cum Sacerdos dicit *Orate fratres* , & ad totum *Pater noſter* inclinentur , ſed ad finem ipſius *Pater noſter* , reſponſo *Sed libera nos a malo* , erigantur, quod aliis non licet .

Eodem modo fit cum in feſtis in albis ſolus,

vel eum aliis, chorum tenet, quod non licet ei, qui in Dominicis, & hujuſmodi feſtis hebdomadarius Cantor exiſtit.

In omnibus præcipuis ſolemnitatibus cum eveniunt in Dominicis diebus ſcribatur in tabula ad officium miſſæ, & cum eo duo, quos ipſe voluerit. De thurihulo poſt Offerendam ei deferendo ſuperius dictum eſt.

Cum ſit opus manuum, ipſius eſt, aut legere, aut magiſtro inſantum oſtendere, quo io loco inſans debeat lectionem incipere.

Io Dominicis diebus, & hujuſmodi feſtis, incœpta Offerenda accedat qui chorum tenet ad Cantorem, faciatque illi ſignum incipiendi verſus Offerendæ. Ad ipſum enim pertinet tunc incipere eos etiam ſi ſucceotor chorum teoeat: Caotor viſo ſigno inclinet ei, & hebdomadarius Cantor ſimiliter ipſi. Iocœpto unoquoque verſn, Cantor ante & retro faciat, & omnes inſantes inclineot.

Ipſius eſt ootificare Abbati omnes cantus, quos ipſe cantat, vel incipit.

Cura brevium, qui foras mitti ſoleat pro defunctis fratribus; & cura numerandi tricenaria, & ſeptenaria, ad eum pertioet: de uoiverſis monaſterii libris curam gerat, & eos in cuſtodia ſua habeat, ſi ejus ſtudii, & ſcientiæ ſit, ut eorum cuſtodia ei commeodati debeat.

CAPUT VI.

De Secretario, ſeu Sacriſta.

AD Secretarii officium pertinet, omnia ornamenta monaſterii, & omoia inſtrumenta, & ſuppellectilem, quæ ad ipſum monaſterium pertineat cuſtndire; boras * proædere.

f. * providere, vel prævidere.

In duodecim lectiooibus pronunciato Evangelio in tenio oocturno, & io feſtivis octavis altare diſcooperire; textum tuncio veſtiarium portare, quem Sacerdos ferat cum io cappa per ſiogulos dies proceſſerit ad altare. Sacerdoti ab altari ad analogium reverſo abſcooſam cum candela miniſtrare, ſioitaqoe collecta eandem abſconſam recipere, & poſtea textum ponere ſuper altare.

Ipſius eſt ſigna pulſare, vel qualiter pulſeotur aliis indicare, de nulla bora ſonanda a quovis licentiam petit, niſi de ſola Prima, & collatione, excepto de Tertia, & Veſperis, cum loquentibus fratribus Abbas in clauſtro ſedet. Candelas per officinas diſtribuit, ſecundum quod opus ſuerit, & Abbas, vel Prior præceperit. De ſepulturis, tam monachorum, quam laicorum curam gerit, ut videlicet fiant, & ubi fiant.

Sui officii eſt calices bis in hebdomada, aut ſi opus ſucrit ſæpius lavare, corporalia quoque ante Paſcha ſemper, & quoties reliquis anni partibus expedit, utrumque ſi Diaconua aut Presbyter ſit: Si vero non ſit, Priori, vel Abbati indicare, & ipſius licentia alicui, qui hujus ordinis ſit, hanc curam commendare; lavandis corporalibus quanta poſſit diligentia adhibeatur; vaſa ænea ad nullos alios uſus deſtinata, ad hoc opus habeantur, aqua, qua lavantur, ſicut & calicum in ſaerarium projiciatur: lotis, dum ſiecantur, oe aliquæ ſordes adhæreant, omnibus modis provideatur.

Cura faciendi hoſtias ſuper eum eſt, quæ ut muodiſſime & boneſtiſſime fiant, ſummopere ſtudere debet.

In primis ſi fieri poteſt frumeotum cum magno ſtudio granatim eligatur, electum in ſacculo mundo, & de bono panno facto, & ad hoc opus tantum ponatur, & a famulo boni ſtudii, ad molendinum deferatur. Quo delato famulus aliud frumentum in ipſo molendioo moli prius faciat: ut illud, unde hoſtiæ fieri debent, ſine aliqua ſorde moli poſtea valeat: Reportata farina Secretarius vas, & locum, quo farina buletari debet, io circoitu cortina paret, ipſemet vero, indutus alba, & velato amictu capite, hoc opus agat.

Ea autem die, qua hoſtiæ fieri debent, Secretarius, & fratres, qui eum juvare debent, antequam incipiant, manus, & facies lavent, albis induantur, capita amictibus velent, præter eum, qui ferra tenturus, & inde ſerviturus eſt. Horum unus ſuper tabulam mundiſſimam ipſam farinam aqua conſpergat, & manibus fortiter compingat, & maceret, frater, qui ferra, in quibus coquuntur, tenet, maous chirothecis habeat involutas. Iterim dum ipſæ hoſtiæ fiunt, & coquuntur, dicant iidem fratres pſalmos familiares horarum, & horas canonicas, vel de pſalterio ex ordine quod tantumdem valeat, ſi ita potius volueriot.

Silcotium loquendi omnino teneant. Ille tamen qui ferra tenet, ſi neceſſe ſit, brevitar quod vult indicare poteſt famulo, qui focum facit, & ligna portat, quæ debent eſſe valde ſicca; & aute multos dies de induſtria præparata.

Ejua ſollicitudinis aſt ampullas vioarias*, & aquarias bis in bebdomada, id eſt quarta feria, & ſabbato lavare; omni die vinum & aquam ad Miſſas celebrandas portare, offerentibus ad utramque Miſſam hoſtias miniſtrare.

Candelas ad lectiooes, & io Matutinis Laudibua, ad primam collectam accendere; quæ Matutinæ Laudes, ſi ultra modum, & iodeeenter tardaverint, Secretarius, eui hujus rei cura tunc commiſſa erit, ante gradum ſatisfactionum proſternatur, quouſque ipſa collecta uſque ad *Benedicamus Domino* finiatur: quo iocœpto nulla expectata licentia recedat, & ante & retro noo faciat. Hoc modo ſatisfaciat, quocumqua die hujuſmodi oegligentia eveniat, & inde poſtea in capitulo aliam veniam non petat.

Et quia hujus miniſterii, & in his, quæ ſcripta ſuot, & io multis aliis, quæ ſcripta non ſunt, multiplex, & valde implicita cura eſt, non uni tantum, ſed multis commendari, atque inter eos dividi debet: uous eorum ſit Magiſter aliorum, ad cujus diſpoſitionem cæteri agant, majoribus cauſis ſervatis arbitrio Abbatis, vel Prioris.

CAPUT VII.

De Camerario.

CAmerarii eſt procurare omnia veſtimenta, & calceamenta, & lectos, & ſtramenta lectorum, quæ fratribus ſunt neceſſaria, & juxta regulam habere coocesſa. Raſoria quoque, & forfices, terſoria ad radeodum; terſoria in clauſtro peodentia; terſoria, & maoutergia mandati, & omnia vaſa ejus: vitreas dormitorii facit, & reficit cum opus eſt: dat ferra quibus ferrantur equi Abbatis, & Prioris, & omnium hoſpitum, quibus ferra dari Abbas, vel Prior præceperit, fratribus quoque io iter profecturis cappas, faſciolas, calcaria.

Semel

Semel in anno renovari facit fœnum in omnibus lectis fratrum; & tunc etiam mandari dormitorium.

CAPUT VIII.

De Cellerario.

SECTIO I.

AD Cellerarii miniſterium pertinent, omnia quæ in pane, & potu, & diverſis ciborum generibus fratribus ſunt neceſſaria, ſecundum facultatem loci procurare, omnia vaſa Cellerii, & coquinæ, & ſcyphos, & juſtas, & cætera vaſa refectorii, & omnem horum trium neceſſarium ſuppellectilem miniſtrare.

Pater totius Congregationis debet eſſe, de ſanis, & maxime infirmis fratribus ſollicitudinem habere; præter conſilium Abbatis, vel Prioris de majoribus cauſis nihil facere.

Rogandus eſt ab eo Cantor, ut ante aliquot dies præmoneat eum, & pronunciet ei diem quo ſententia ſua de regula legenda eſt in capitulo, ut videlicet honeſtum, & feſtivum ſervitium ipſa die poſſit facere fratribus in refectorio: tabulæ tamen refectorii non ſint coopertæ: lecta vero in capitulo, & expoſita prædicta ſententia, cum dictum fuerit a Priore *Loquamur de ordine noſtro*; ſtatim proſtratus in loco ubi mos eſt dicat: *Iſtam obedientiam, quæ mihi injuncta eſt, mea culpa, negligenter, & tepide, & multo aliter quam oportet tracto; & in ea in multis offendo Dominum, & noſtros ſeniores, mea culpa; & requiro inde abſolutionem veſtram & ſeniorum.* Quo dicto abſolvat eum, qui capitulum tenet de his offenſis, quas ibi enumeraverit; & de omnibus reliquis, quæ in eo ſunt. Ad cujus abſolutionis finem reſponſo ab omnibus cum omni devotionis affectu, ut mos eſt, *Amen*; vadat ad pedem ejus, & deinde jubetur ire ſeſſum.

Finito capitulo, & dicto *Verba mea*, ſi ipſa die dici debet, in eodem capitulo dicant fratres pro eo quinquageſimum pſalmum, quo completo cum *Gloria Patri*, & *Pater noſter* dicat Hebdomadarius, *Et ne nos inducas*, *Salvum fac ſervum tuum*; *Dominus vobiſcum*, *Omnipotens ſempiterne Deus miſerere famulo tuo*, & reliqua.

Quod ſi ſuſcepto brevi pro defuncto, ipſa die canentes *Verba mea*, in monaſterium ituri ſunt; priuſquam eant prædictum pſalmum, cum capitulis, & collecta dicant. Si autem prædictam ſententiam contigerit tali die legi, qua non poſſit refectio honorabiliter fieri, ſicut eſt in vigiliis quatuor temporum, & hujuſmodi diebus, petat Cellerarius a Priore, & capitulo licentiam, quo differre poſſit refectionem in aliam diem, qua honeſtius, & plenius fieri valeat.

SECTIO II.

De Hoſpitum curam habente.

FRater qui ad ſuſcipiendos hoſpites deputatus eſt, in ipſa hoſpitum domo hæc præparata habere debet: Lectos, ſedilia, menſas, manutergia, mappas, ſcyphos, ſcutellas, coclearia, baccilia, & ſi qua ſunt hujuſmodi; ligna quoque; panem, vero & potum, & cætera cibaria, ad opus hoſpitum per famulos ſibi deputatos, in cellario recipit.

Quicumque Abbati, vel Priori, ſeu alicui de clauſtro loqui vult, legationem ſuam huic debet injungere. Ipſe vero nihil inde alicui aliquo modo indicans, ad Abbatem, vel Priorem voluntatem hoſpitis perferat; & poſtea quod ipſe decreverit fiat. Si autem fratri, qui in clauſtro eſt loquendi cum hoſpite, vel propinquo, vel extraneo conceſſe licentia fuerit, iſtius eſt ipſum fratrem de clauſtro ad hoſpitem ducere. Quod ſi Abbati, vel Priori non placuerit ut ſimul loquantur, nec verbum nec ſignum, nec aliquem nutum ipſi fratri faciat, quo aliquid inde percipere quolibet modo valeat.

Ipſius eſt præ omnibus ſollicite obſervare de fratribus, qui in obedientiis ſunt, cum ad monaſterium redeunt, utrum famulos idoneos, & cellam regularem habeant, & quomodo ſe in curia contineant, ut ſi extra ordinem aliquid fecerint clamorem inde ſuper eos in capitulo faciat.

Si extranei clerici ſe dixerint in refectorio velle comedere, iſtius eſt voluntatem ipſorum Abbati, vel Priori indicere: quod ſi Abbas, vel Prior petitioni eorum annuerit, iſte eos quomodo in refectorio ſe habere debeant bene inſtruat, & ita inſtructos pulſato jam cymbalo, in lavatorium adducat, ibique Abbas, vel Prior, ſi Abbas deeſt, manibus eorum aquam tribuat, & poſtea prædictus frater eos ad menſam Abbatis ducat: completo autem prandio; atque exeunte conventu de refectorio, præfatus eorum ductor poſt Abbatem, vel Priorem ſolus cum illo remaneat; & ſequatur cum eis proceſſionem, donec de oſtio refectorii exeat, poſtea ducat eos extra clauſtrum mediocri voce pſallendo cum eis *Miſerere mei Deus*; & cætera quæ ſequuntur.

Ipſius eſt extraneum monachum, qui ignarus loci ſit per clauſtrum in monaſterium ad orationem ducere.

Breves pro defunctis per manum illius magiſtro infantum dari, vel in capitulum deferri debent.

Ad eum pertinet ſæculares homines, qui ſocietatem fratrum ſuſcepturi ſunt adducere in capitulum.

Ipſius eſt volentibus videre officinas, ipſas officinas oſtendere, obſervato ut conventus tunc in clauſtro non ſedeat, nec aliquem ocrearum, vel calcaria habentem, nec aliquem qui nudis pedibus ſit, vel ſolis femoralibus calceatus in clauſtrum pro qualibet cauſa introducat.

Suum præterea eſt novitios, qui de ſæculo veniunt in capitulum adducere, & docere eos priorem petitionem facere.

SECTIO III.

De Eleemoſynario.

ELeemoſynarius aut per ſe, ſi opportunum ſibi eſt, perquirat, aut per veraces, & fideles homines cum multa ſollicitudine perquiri faciat, ubi ægri, & debiles jaceant, qui non habeant unde ſe ſuſtinere valeant. Egregia Monachis documenta.

Si autem ipſemet ad perquirendum, & viſitandum perrexit, duos famulos ſecum habeat, & priuſquam intret domum, ad quam iturus eſt, mulieres ſi aliquæ in ea ſunt, exire faciat. Ingreſſus domum blande conſoletur ægrum, & offerat ei quod melius habet, & ſibi intelligit eſſe neceſſarium. Quod ſi æger aliud requirit, & ipſum perquirat, ſi aliqua modo habere potuerit.

In eas autem domus in quibus mulieres ægræ, vel debiles jacent nunquam introeat, ſed per unum de famulis ſuis quod habere poteſt, & eis neceſſarium eſt, transmittat; prius tamen quam aliquid de ſupradictis agat, Abbati, vel Priori indicet, & ſecundum eorum diſpoſitionem eleemoſynam monaſterii eis diſpenſet.

CAPUT IX.

De Infirmario.

FRater cui cura domus infirmorum commiſſa eſt, & infirmis fratribus ſervire deputatur, cocum ſuum habeat, & coquinam ſeparatim, ſi loci ſitus, & facultas talis ſit, ut quod infirmis præparari neceſſarium eſt opportuno tempore parari poſſit. Omnia fercula apponenda infirmis ipſe adminiſtret eis.

Omni die poſt completorium ſpargat aquam benedictam per omnes eorum lectos: factis tribus orationibus, quæ fiunt ante nocturna, circumeat cum abſconſa lectos infirmorum omnium, obſervans ſollicite ne aliquis qui valeret ſurgere in lecto remanſerit. Ipſius eſt præcipue manifeſtare, & clamare in capitulo, negligentias omnium in prædicta domo commorantium.

Cum perceperit infirmum jam eſſe prope finem ſuam, ſuum eſt præcipere famulis ſuis, ut calefaciant aquam ad lavandum ipſum. Cura de feretro cuſtodiendo, & adminiſtrando cum opus fuerit ſuper eum eſt, & ſuper famulos ſuos, ſicut & cura de adminiſtranda tabula, quam ex more Prior ſemel percutit, completa ablutione ipſius defuncti; defuncto fratre & in monaſterium deportato, locum in quo jacuit mundari, & fœno, vel junco renovari faciat.

Abbas, vel Prior omnibus modis ſollicitudinem gerat ne aliquid, quod ad hoc miniſterium neceſſarium eſt, in illa domo unquam deficiat.

CAPUT X.

De negligentia circa Corpus Domini.

CUm de Corpore, vel Sanguine Domini tanta negligentia aliquo caſu accidit, ut cadat deorſum; ſive in alium locum ubi plene percipi non poſſit quo ceciderit, & utrum ad terram inde aliquid venerit, quam citius fieri poſſit, judicetur res Abbati, vel Priori; qui adjunctis ſibi aliquibus fratribus propere veniat ad locum, ubi hoc contigerit. Et ſi corpus ceciderit, vel ſanguis effuſus fuerit ſuper lapidem, aut terram, aut lignum, aut mattam, aut tapetem, aut aliquid hujuſmodi, pulvis terræ colligatur, pars illa lapidis radatur, pars ligni, mattæ, tapetis, aut ſi quid aliud eſt hujuſmodi abſcindatur, & in ſacrarium projiciatur.

Quod ſi locus ubi ceciderit manifeſte deprehendi nequiverit, & tamen deorſum cecidiſſe conſtiterit, in loco, & circa locum in quem maxime cecidiſſe crediderint, ſimiliter colligatur, radatur, abſcindatur, & in ſacrarium recondatur: hi vero quorum negligentia hoc evenerit, in proximo capitulo humiliter culpam ſuam dicant, judicium ſuſcipiant nudi, & injungatur eis pœnitentia, vel de jejunio, vel judiciis, vel Pſalmis, vel aliquid hujuſmodi. Quibus de judicio ad loca ſua reverſis, omnes ſacerdotes, qui tunc præſentes erunt, ſurgant, & ad judicia ſuſcipienda cum omni devotione ſe offerant. Tunc ille qui capitulum tenet, ſeptem tantum quos voluerit de ipſis ad ſuſcipienda judicia retineat; & cæteris ire ſeſſum præcipiat. Finito capitulo omnes ſimul proſtrati dicant ſeptem Pſalmos in monaſterio, incipientes eos pſallere, cum exeunt de capitulo; Quos ſequatur *Pater noſter*, cum his capitulis & collecta, *Et ſuper nos miſericordia tua Domine; Ne memineris iniquitatum noſtrarum antiquarum; Dominus vobiſcum; Oremus, Exaudi Domine preces noſtras & confitentium tibi parce peccatis, ut quos conſcientiæ reatus accuſat, indulgentia tua miſerationis abſolvat, Per:* aut illam collectam, *Deus cui proprium eſt miſereri ſemper:* aut aliam pro peccatis.

Si vero ſuper corporale vel ſuper aliquem honeſtum pannum ſanguis ceciderit, certumque fueris quo ceciderit; pars illa panni in aliquo calice abluatur, & prima ablutio a fratribus abſumatur, reliquæ duæ in ſacrarium projiciantur. In primo autem capitulo dicta culpa, hi ſoli tantum, quorum negligentia hoc evenit, ſupradictam diſciplinam ſuſtineant; fratres vero omnes ſeptem Pſalmos cum capitulis, & collecta, ſicut ſuperius dictum eſt, in monaſterio dicant. Si ipſa die brevis pro defuncto in capitulo lectus fuerit; prius canant *Verba mea* pergentes in Eccleſiam; poſtea ſeptem Pſalmos ſicut ſuperius dictum eſt.

Si vero alio aliquo modo de hoc ſacramento levior negligentia evenerit, ex judicio Abbatis, vel Prioris leniori vindicta frater, cujus culpa hoc contigerit, puniatur.

CAPUT XI.

De raſura Fratrum.

QUa die radendi ſunt fratres citius ſolito pulſetur ſignum ad Primam, vel ad Tertiam, ſi ipſa Tertia ante capitulum dici debet. In capitulo non diu ſedeant, ſed neceſſariis rebus explicitis ſurgentes, pulſata tabula, dictoque *Benedicite* exeant in clauſtrum. Infantes ipſa die Capitulum non teneant, ſed ſtatim poſt alios exeant, & in ſcholam ſuam pergant; reſidentibus cunctis, & ad radendum paratis incipiat Abbas, aut Prior, quinque Pſalmos, id eſt *Verba mea* pro defunctis. Sacerdos hebdomadarius ſedens dicat collectas; alter quoque hebdomadarius juxta eum ſedeat; & cum eo Pſalmos teneat; poſt quinque Pſalmos dicant omnes canonicas horas, in quarum fine uſque ad Veſperas non dicat Sacerdos *Dominus vobiſcum*; nec *Benedicamus Domino*, ſed poſt *Per omnia ſæcula ſæculorum*; ſtatim incipiat *Adjutorium meum*; poſt Veſperas vero dicto *Benedicamus Domino*, pſallantur veſperæ mortuorum, dehinc Completorium ut canonici; poſtea familiares Pſalmi horarum.

Nullus in cuculla radatur, ſed prius cuculla exutus, & frocco indutus, cuculla plicata, & juxta ſe poſita radatur. Ille qui radit frocco exutus ſit.

Juvenes qui ſunt in cuſtodia cuſtodes ſuos radant; & cuſtodes ipſos juvanes. Quod ſi cuſtos nequiverit, aut neſcierit radere, roget aliquem maturum fratrem, ut eum radat, ipſe tamen cuſtodiens ipſum juxta eum ſedeat. Juvenes quoque, ſive nutriti, ſive de ſæculo venientes, utrique

tamen

tamen extra hujuſmodi cuſtodiam exiſtentes non præſumant, ut alter alterum radans, ſed ſeniores ab illis, & illi a ſenioribus radantur. Magiſtri pueros radant, & ipſi a pueris radantur, ſi tamen hujuſmodi ſcientiam habent.

Hiemali tempore quando pueri, & ſanguine minuti, atque infirmi poſt Capitulum accipiunt mixtum, refectorarii primi ſe radant, & poſt Pſalmos, tam cito apparatum refectorii faciant, ut fratres accepturi mixtum omnia parata inveniant.

Quamdiu Pſalmi dicuntur nemo tondeatur, vel caput abluat, vel ungues incidas, nec extra clauſtrum ſine licentia ire præſumat. Finitis Pſalmis dicas Abbas, vel Prior *Benedicite*, Et reſponſo *Dominus*, poſtea loquantur. Tunc leſciva in clauſtrum deferatur, & qui vult caput lavet, quiſque ſibi, nullus alii, præter magiſtros infantum, qui parvulis pueris, qui id non poſſunt, capita lavare debent.

Frater dum raditur, ſi ſignum ad horam ſonuerit, inducat cucullam, ſuper froccum, & pergat in chorum, ſi tamen omnino barbam raſam aut omnino adhuc intactam habet, alioquin extra chorum maneat. Ipſo die quo ſe radunt fratres mappæ in refectorio mutandæ ſunt. Aliis diebus quando fratres in clauſtro loquuntur, qui neceſſe habet tonderi poteſt in clauſtro, ſed per licentiam Abbatis ſive Prioris.

C A P U T XII.

De ſanguinis minutione.

LIcentia minuendi ſanguinem omni tempore ſtatim poſt Capitulum petenda eſt; & celerario indicanda: hora minuendi eſt: in hieme poſt Evangelium majoris Miſſæ; in æſtate poſt Nonam ante Veſperas; in quadrageſima poſt Veſperas; cùm ii qui minuendi ſunt calciati nocturnalibus ſuis ad locum qui huic operi deputatus eſt, venerint; verſi ad orientem ante & retro inclinent, deinde Priore eorum incipiente verſum *Deus in adjutorium meum intende*, ter dicant, *& cætera*, ſicut in æſtate poſt Nonam in Capitulo, quando fratres loquuntur in clauſtro. Si unus tantum fuerit ſolus hoc faciat. Poſtea exuant froccos, & parent ſe ad minuendum.

Silentium ibi omnino teneant niſi neceſſitas loqui cogat, quæ differri, aut non poſſit, aut non debeat. Quod ſi evenerit breviter, & modeſte, & humillima voce id fiat.

Chorum non cogantur intrare uſque in craſtinum poſt orationem Primæ, vel Tertiæ, quo tempore ante Capitulum Tertia dicitur: ſi plus indigent petita licentia diutius extra chorum remaneant.

Craſtina die nocturnales ſuos calcient, duobus diebus mixtum accipiant; cum ad ipſum mixtum ventum fuerit, ſi tempus ſit quo fratres ſemel reficiunt, ſimul omnes dicant verſum, & ante mixtum, & poſt mixtum, cum Pſalmo *Miſerere mei Deus*: & reliquis eo modo quo dicitur in conventu, cum bis reficiunt omnes fratres. Benedictio a Priore Sacerdote detur: lectio ab uno aliquo memoriter recitatur: in refectorio totum fiat.

In craſtino minutionis clamatus aliquis minutorum ſurgat, & ad petendam veniam ſe offerat, aliquis vero eorum, quibus minutio nota eſt, Priori dicere debet, quod frater ille minutus ſit, & Prior ei præcipere ut ſtando loquatur; & maxime ſi de vena brachii minutus ſit: ſi culpa levis indulgeatur ei, ſi autem talis fuerit, quæ ſine corporali diſciplina dimitti non debeat, in aliud tempus differatur.

Hæc ſunt tempora quibus fratres minui non debent niſi neceſſitas cogat: Si in craſtino Feſtivitas duodecim lectionum ſit, exceptis Sabbatis quadrageſimæ uſque ad Paſſionem Domini: ſi craſtina die Feſtivitas trium lectionum ſit, in qua Miſſa in cappis celebretur, ſicut ſunt tres dies poſt Paſcha, & tres poſt Pentecoſten, quatuordecim dies ante Paſcha, ſi ipſa die, vel in craſtino canonica jejunia ſint, quæ violari non poſſint; Feſtivitas omnium Sanctorum, quia in craſtino omnes ſacerdotes pro Defunctis Miſſas celebrare, & reliqui Pſalmos pro Miſſis ordinatos dicere debent.

C A P U T XIII.

De Hebdomadario Miſſæ majoris.

CUm ſacerdoti majoris Miſſæ Hebdomadario aliquid dormienti evenerit, propter quod ipſa die Miſſam celebrare non debeat, ſi fuerit privata dies, non dimittat quicquam facere de ſuo officio, niſi Miſſam, & benedictionem in refectorio, & Completorium, quia aqua benedicta poſt Completorium fratres aſpergere ad ipſum pertinet, qui Completorium dixit, & Miſſam celebravit.

Quod ſi duodecim lectiones fuerint, dimittat etiam Veſperas, matutinas quoque Laudes, ſi ad ipſas reveſtiri debeat Sacerdos. Finita autem principali oratione, cum Sacerdos reveſtitus, qui pro eo facit officium, exierit de choro, Sacerdos Hebdomadarius in quacumque parte chori ſit, nullo expectato ſigno compleat reliqua omnia, quæ ſequuntur.

Cum autem ipſe Hebdomadarius reveſtitus cantat Veſperas, aut Matutinas Laudes, & completa principali oratione egreditur chorum ut exuatur, tunc uni de ſuo choro cui voluerit ſignum faciat, ut agat pro eo commemorationem Sanctorum. Qua completa Hebdomadarius reverſus in chorum compleat quæ ſequuntur.

C A P U T XIV.

De Itinerantibus Fratribus.

FRater in aliquod iter profecturus, & in craſtino non reverſurus, accipiat benedictionem exeundi; ſi vero contigerit ut altera die revertatur, non accipiat benedictionem revertendi, ſi autem profecturus ſperat ſe in craſtino rediturum, non accipiat benedictionem eundi. Quod ſi evenerit ut ultra biduum moretur, reverſus revertendi benedictionem accipiat. Ille vero frater qui accepta pergendi benedictione ultra biduum moratus fuerit, ſi ipſo die quo redierit in aliquem locum extra monaſterium perrexerit, & unius noctis moram fecerit, in craſtino reverſus omnes revertendi benedictiones accipiat, quia ex quo primum abiit non jacuit in monaſterio; ſi vero ſine benedictione exeat ſperans ſe in craſtino rediturum, & ita eveniat, atque ipſa die qua rediit extra monaſterium, ubi una nocte moretur, in aliquem locum pergat, reverſus ipſa

die omnes revertendi benedictiones accipiat. Hoc propterea fit, quia duabus continuis noctibus extra monaſterium fuit. In exeundo nullam benedictionem accipiat, niſi ultra biduum ſe moraturum exiſtimet.

Si frater quilibet de foris veniens accipiat utramque benedictionem, veniendi ſcilicet, atque exeundi; nec ſit ei opportunum ſtatim, vel etiam per totam ipſam diem exire, ad quotcumque horas in monaſterio fuerit accipiat benedictiones veniendi, exeundi vero minime; niſi forte contigerit eum ipſa nocte in monaſterio remanere, tunc enim in craſtino, ſi exire voluerit, ſuſcipiat eam.

Ad veſperas, vel ad completorium nunquam debet dari benedictio exeundi: frater accepta benedictione, ſi prius quam de clauſtro exeat ſignum regularis horæ ſonuerit, cum cæteris in chorum pergat, & dicta hora, in viam ſuam vadat; ſi autem extra clauſtrum fuerit, & priuſquam portam curiæ egreſſus ſit, ad regularem horam ſignum pulſatum fuerit, ad Eccleſiam redeat, & regularem horam extra chorum dicat, & poſtea viam ſuam teneat.

Faſciolatus, aut cinctus, ſive cum cappa, nunquam in clauſtrum introeat.

Fratres in viam directi cum horam regularem dicunt, aut orationem faciunt, aut *Deus in adjutorium meum*, cum *Gloria Patri* dicunt, ſi dies talis eſt, ſicut in monaſterio, genuflectant; ſed ante & retro nuſquam faciant, nec cum falluntur, veniam petant, niſi ſint in Eccleſia: diebus quibus ſuper formas orant dicturi aliquam horam, ſi equitant de equis deſcendant, & inchoata hora, ac venia petita, a manibus chirothecas, & a capitibus capitia auferant, & ſic aſcenſis equis horam finiant.

Quod ſi inter pſallendum neceſſitas loquendi eveniat, finita locutione, iterum a capite horam incipiant: dum hora in hoſpitio canitur, aut cum manducant froccis induti ſint, aut ſolis cucullis cunctam pſalmodiam quam in nocte eis dicere commodum non eſt equitantes per viam dicant, præter eam, quam in die dicere ſolent ad complendum ordinem, ad vitandam curioſitatem, ſcurrilitatem, otioſitatem, antequam dormitum vadant, completorium dicant. Quo dicto ſi grandis, quæ vitari non debeat, neceſſitas loquendi eveniat, dicto verſu quam brevius fieri poſſit loquantur. Et ſi ante matutinas hoc accidat, completorium iterum dicant, & poſtea ſilentium teneant.

Ubicumque monachus ſit, tota nocte ante eum lumen ardeat.

De monachis in viam directis, hunc morem cœnobia illa tenent, quæ noſtro tempore noſtri ordinis majorem auctoritatem habent. Beatus tamen Benedictus moram dierum non determinat; ſed abſolute imperat, ut de itinere reverſus monachus per omnes canonicas horas benedictionem accipiat.

CAPUT XV.

De ſilentio regulari.

CUm regularis hora præter completorium in monaſterio canitur, nullus fratrum loquatur intra officinas totius monaſterii; nec infra totam curiam; nec etiam in domo infirmorum, præter illos, quos tanta infirmitas anguſtiat, ut eos interim ſilentium tenere non ſinat. Completorium vero dum canitur, licet Priori, & eis, qui per licentiam de completorio remanent, de utilibus, & neceſſariis rebus loqui.

Similiter dum regularem horam fratres in Eccleſia dicunt, nullus comedat in refectorio, excepto ſolo completorio, tunc enim licet iis qui aliqua utilitate impediti ante illam horam ſe expedire non poſſunt, & fratribus, qui deforis veniunt comedere in refectorio. Qui ſi ante collationem incipientes comedere circa finem completorii cœnam ſuam commode explere non valent, licet eis a menſa ſurgere, & in monaſterium ad benedictionem ire, & poſtea in refectorium ad complendam cœnam redire.

CAPUT XVI.

De culpis, & ſatisfactionibus.

AD levia culpæ ſatisfactionem adjudicatus frater a communi menſa ſeparatur uſurus cibo, & potu, quibus alii fratres, niſi ei nominatim fuerit interdictum, refecturus hora nona, ſi fratres ſexta, vel ad veſperam, ſi fratres hora nona.

In monaſterio, & in capitulo, in loco ubi ſolet eſſe, ſit aut ultimus omnium, aut inter utrumque, ſecundum quod culpa fuerit, & Abbas præceperit.

In Eccleſia Miſſam non celebret, Epiſtolam, vel lectionem, Evangelium non legat, Reſponſorium non canat, Antiphonam ſuper Pſalmos non imponat, nec aliquid hujuſmodi, niſi cum cæteris agat, ad candelabrum; vel ad thuribulum non ſe reveſtiat, ad offerendam, vel ad pacem non accedat.

Circa finem regulariter inſtituti operis Dei, tam in nocte, quam in die, cum incipiunt *Kyrie eleyſon*, proſternant ſe ante gradum ubi benedictiones accipiuntur, ibique tamdiu proſtratus jaceat, uſquequo dicatur *Qui tecum vivit*; ſi feſtivitas duodecim lectionum eveniat, tamdiu ab hac ſatisfactione quieſcat, quouſque privati dies redeant: dum fratres in refectorio comedunt, ipſe ſit in Eccleſia.

Cum Abbati placuerit ab hac ſatisfactione eum abſolvere, ſi in monaſterio fuerit in conventu mittat ad illum, cum proſtratus fuerit, unum de prioribus qui circa eum ſunt, qui ex parte ipſius ſignum proſtrato faciat, ut ſurgat, qui ſtatim ſurgens humiliter inclinet Abbati, & ad locum ſuum vadat. Porro ſi Abbas in capitulo ſederit, rogantibus fratribus, dicat ei, indulta ſit vobis hæc levis culpæ ſatisfactio, vel aliquid hujuſmodi; & ille frater ſtatim ſurgat, & ad pedes Abbatis vadat, & poſtea in locum ſuum revertatur.

Si Abbas in itinere fuerit, licet Priori, vel ei, qui ordinem tenet, abſente Priore, hoc totum facere.

Si frater aliquis (quod Deus avertat) culpam gravem commiſerit, & ipſa culpa manifeſtata ſecreto emendari competenter nequiverit, in capitulo ante Abbatem in conventu fratrum examinetur, & communi judicio frater ille corporalem diſciplinam acriter patiatur; & in gravis culpæ ſatisfactione eſſe jubeatur. Qui accepta diſciplina veſtitus atque cinctus, cultellum ſuum caputio cooperiat, & cum ſummo ſilentio ad locum huic negotio ordinatum pergat, præcedente fratre illo, qui clavem ipſius loci ſervat; tunc Abbas provideat unum de ſenioribus, cui eum cuſtodiendum ſecure poſſit committere, qui eum ad horas ducere, & poſt horas ad locum ſuum debeat eum reducere. Qui ſenior poſt capitulum ſecreto ab Ab-

Digitized by Google

Abbate inquirat; quo ordine frater ille vivet, & quid; aut qua hora comedere debeat: loquatur ei frater ille; & alii quibus Abbas præceperit, cæterorum autem nemo illi ſocietur, neque colloquatur.

Cum pulſatur ſignum ad horam, cuſtode ſuo ducente, cooperto capite, ante oſtium monaſterii veniat; & ſi conventus adhuc monaſterium non intravit, quouſque totus introeat ibi proſtratus jaceat, ſi vero jam intravit, ſtet ibi, & inclinet, & genua flectat, ſicut fratres qui in choro ſunt, dum cantatur hora, ſi aliqui fratres juxta ſe tranſierint, humiliter inclinet eis. Tranſeunte tunc Abbate proſtratus veniam petat, ſi frater ille juxta ſe eum tranſire cognoverit. Finitis horis regularibus exeuntium ab Eccleſia pedibus, cooperto capite, proſternatur, quouſque omnes pertranſeant. Egredientes vero dicant ei ſub ſilentio, *Miſereatur tibi Deus*. Egreſſis omnibus operto capite, cuſtode ſuo eum præcedente, ad locum unde venit revertatur.

In capitulum, ſtatutis ab Abbate diebus, prædicto cuſtode eum ducente, veniat, & corporale judicium humiliter, & patienter ſuſtineat; de cibo, & potu competens ei miſericordia impendatur, ne forte nimiis anguſtiis oppreſſus immoderata triſtitia abſorbeatur; hoc modo tractetur quoadusque humilitate, & patientia, & emendationis promiſſione, adjunctis fratrum precibus miſericordiam conſequatur.

Qua vero die, precantibus fratribus, decreverit Abbas miſericordiam ei impendere, eo modo, quo ſuperius dictum eſt, in capitulum veniat, proſtratus culpam ſuam fateatur, & emendationem promittat, & miſericordiam quærat; juſſus ſurgere frequenter ſe proſternat, & eadem verba, & ſimilia dicat; ceſſaturus cum Abbas dixerit ei, ſufficiat: poſtea jubeatur exuere, & corporalis diſciplinæ judicium ſuſtinere. Quo facto dicat ei Abbas: Motus fratrum noſtrorum precibus, & patientia, & humilitate veſtra, & promiſſione emendationis veſtræ, hanc miſericordiam vobis impendo, ut de hinc cum fratribus ſitis in refectorio, in loco, quem vobis deſignabimus; comedatis, diſciplinam corporalem pro hac culpa ulterius non ſuſcipiatis, de cæteris ad comprobandum adhuc humilitatem, & patientiam veſtram, ita vos habete; ſicut frater, qui in levis culpæ pœnitentia eſſe jubetur, excepto quod incœpto *Kyrie eleyſon*, ad gradum vos non proſternetis; ſed expleta regulari hora, in loco, in quo ſtabitis, ſicut beatus Benedictus præcipit, flexis ad terram genibus, ſicut qui in pſalmo fallitur, humiliter ſatisfacietis. Hoc audito frater ille ad pedes Abbatis vadat, & rediens in locum, in quo ſtabat, tres genuum flexiones, ante ſcilicet, & ad dexteram, & ad ſiniſtram cum omni devotione faciat, gratias referens fratribus, quia pro ſe rogaverint, & humiliter ſupplicans quatenus adhuc rogare dignentur. Poſtea deſignet Abbas ei locum, ubi debet eſſe, & eo præcipiente ſeſſum vadat.

Hæc quidem culpa ad Abbatem proprie pertinet corrigenda: qui tamen ſi deſit a patria, nec ad præſens, ut veniat expectatur, a Priore corrigi poteſt totius congregationis aſſenſu.

Si frater peccans peccatum ſuum defendere potius quam cognoſcere, & emendare voluerit, proclamatus etiam Abbati, vel Priori contumaciter reſpondere præſumpſerit; admonitus quoque ut reſipiſcat, in ſua pertinacia permanere decreverit; hunc talem ſurgentes fratres quot, & quibus juſſum fuerit violenter arripiant; & in carcerem hujuſmodi arrogantibus deputatum trahant, vel ferant, ibique depoſitus tamdiu ſervata diſcretione affligatur, quouſque ſuperbiam deponat, culpam cognoſcat, humiliter emendationem promittat. Quod ſi inſpirante Deo, evenerit, res prius in capitulo oſtendatur, dehinc a fratre, cui hujuſmodi cura injuncta ſit, in capitulum deducatur, introeat autem vel nudus ſicut fugitivus monachus, vel indutus, prout res popoſcerit, conſiderata qualitate, & quantitate vel præcedentis culpæ, vel ſubſequentis arrogantiæ, poſtea tractetur ſicut ſuperius dictum eſt, hoc eſt, vel graviter, ſi gravi, vel leviter, ſi levi culpæ fuerit deputatus.

Quod ſi ſpiritu diabolico plenus ſuperbire magis, quam promittere emendationem elegerit; adhibeantur ei de toto conventu orationum ſuffragia. Si vero Abbas nec ſic ſuam induſtriam prævalere conſpexerit, prudenter tractet cum conſilio omnium fratrum; utrum expediat eum vel diutius detineri, vel de monaſterio expelli.

Fugitivus de monaſterio monachus, ſi reverſum ad monaſterium ſuſcipiendum eum eſſe Abbas judicaverit, hoc modo ſuſcipiatur: In hoſpitali domo aliquantis diebus primum maneat, ad clauſtrum, vel ad officinas clauſtri, vel ad monaſterium niſi juſſus nullatenus accedat, ut interim pœnitudinis ſuæ, & humilitatis, & patientiæ aliquod documentum oſtendat, nullus frater ſecum converſetur, nullus ei in aliquo conſortio, vel colloquio conjungatur, niſi ei ab Abbate, vel a Priore, vel ab eo, qui ſervat ordinem, jubeatur.

Ea vero die, qua in capitulum intraturus eſt; in locutorio veſtimentis ſuis ſe exuat, ſtaminia, ſi habitum non reliquit, circumpoſito cingulo ſe circumcingat, ſiniſtro brachio cucullam plicatam, & in dextera manu virgas ſumat, & ſic nudis pedibus, & nudo deſuper corpore, ducente eum fratre, cui injunctum fuerit in capitulum veniat: Quo ingreſſus, in loco, ubi proſterni ſolet, ſtatim ſe proſternat: interrogatus more ſolito culpam dicat, dehine ſedens corporalem diſciplinam ad imperium Abbatis ſuſcipiat; qua ſuſcepta, cuculla tantum ibi induta, ſicut venit, ſed non ferens virgas, in locutorium redeat, ibi ſe calceet, & regulariter induat, & in capitulum rediens, tamdiu ſe proſternat, donec ab Abbate dicatur ei, ſufficiat. Injungatur ei ſatisfactio gravis culpæ, & in ipſa ſatisfactione habeat ſe, ſicut ſuperius dictum eſt, cum de gravi culpa ageretur.

Si abjectis monachi veſtimentis in ſæculari habitu ad monaſterium redit, ſervatis circa eum cæteris, quæ ſuperius dicta ſunt, ſæculari veſte in qua reverſus eſt circumcinctus, ſicut ſupra de ſtaminia dictum eſt; & non portans cucullam, capitulum ingrediatur; & poſt ſuſceptam diſciplinam, cuculla a Camerario ante ipſum poſita, ab eo ſuſcipiatur, & ibi ſtatim induatur.

CAPUT XVII.

De Novitiis ſuſcipiendis.

VEniens aliquis ad converſionem de ſæculo, in primis ſicut alii hoſpites ſuſcipiuntur in

Digitized by Google

in hoſpitio; cujus voluntate cognita, frater, qui cellæ hoſpitum procurator eſt, Abbati, vel abſente Abbate, ei qui ordinem tenet, rem nuntiet. Loquatur cum eo Abbas, vel Prior, vel aliquis ſpiritualis frater, cui injunctum fuerit. Quod ſi deſiderium petentis, ex Deo eſſe cognoverit, oſtendatur res fratribus in capitulo, quorum audito conſilio, ſi ſuſcipiendum eum eſſe Abbas decreverit, ſtatuta die, ducente eum prædicto hoſpitum ſuſceptore, & doctus ab eodem qualiter petitionem facere debeat, in capitulum veniat, in loco, ubi proſterni ſolet, ſe proſternat, interrogatus quid dicat: quam humiliter poterit, in his, vel in ſimilibus verbis petitionem ſuam faciat: *Dei miſericordiam, & veſtram ſocietatem, & fraternitatem hujus loci requiro, in hoc monaſterio monachus fieri, & Deo ſervire deſidero.* Reſpondet ei Abbas, vel qui loco Abbatis ordini præeſt: *Societatem, & conſortium electorum ſuorum concedat vobis omnipotens Deus:* & reſponſo a toto conventu, *Amen:* juſſus ſurgere ſurgat, pronuncientur ei dura, & aſpera, quæ in hoc ordine perferunt, qui pie, & regulariter vivere volunt. Item duriora, & aſperiora, quæ, ſi indiſciplinate ſe habeat, ſibi poterunt evenire. Quibus auditis, ſi adhuc in propoſito ſuo perſtiterit, & duriora, & aſperiora ſe paratum perferre promiſerit, reſpondeatur ei ab eo qui capitulum tenet: *Dominus Jeſus Chriſtus ſic perficiat in vobis quod pro ejus amore promittitis, ut ejus gratiam, & vitam æternam habere poſſitis.* Et reſpondentibus omnibus, *Amen.* ſubjungat *Et nos pro ejus amore hoc tenore concedimus vobis, quod tam humiliter, & tam conſtanter requiritis.* Hoc audito novitius vadat, & humiliter oſculetur pedes ipſius. Tunc ipſo præcipiente ducat eum magiſter novitiorum in Eccleſiam, ibique coram quolibet altari extra chorum ſedens præſtoletur, donec capitulum finiatur.

Quo finito ducat eum prædictus magiſter ſuus in cellam camerarii, vel in aliam domum, ubi id quod agendum eſt, opportunius fieri poſſit, benedicta ſibi prius corona, ſi laicus ſit, cum Antiphonis, & Pſalmis, & collectis, ad hoc officium ordinatis, vel in Eccleſia ante introitum miſſæ ad gradum ubi benedictiones fratres accipiunt, vel in capella infirmorum, aut in capella Abbatis, ſecundum quod ipſi Abbati placuerit: ductus itaque novitius ſive laicus, ſive clericus, in prædictum locum tondeatur; & radatur more monachorum; dehinc veſtibus ſæcularibus exuatur & rebus monaſterii regularibus, præter cucullam, capitio aſſuto tunicæ induatur: dum hæc aguntur a fratribus quibus injunctum fuerit, ſeptem pœnitentiales Pſalmi indirectum dicantur. Sic paratus ducatur in conventum fratrum: in choro, ſi clericus eſt, ultimus ſit in ordine clericorum; ſi laicus, laicorum: & ad proceſſionem, ſimiliter in capitulo, & refectorio, ſicut eſt ordo converſionis ejus.

In cella novitiorum dormiat, aut in dormitorio, ſi cœnobium hujuſmodi cellam non habet. In conventu non legat, ſolus non cantet, ad miſſam non offerat, pacem non ſumat, in clauſtro ſeparatim ſedeat cum magiſtro ſuo, in loco novitiis deputato, nullus ei loquatur aut ſignum faciat abſque magiſtri ſui licentia; magiſter talis ſit, qui exemplo vitæ, & verbo doctrinæ poſſit eum de anima ſua monere, & ordinem docere.

Loquentibus in clauſtro fratribus ſi quis amore Dei, & zelo juſtitiæ ad eum venire, eumque vel arguere vel monere voluerit, licet ut veniat, & accepta a magiſtro licentia, quod dicere voluerit, dicat; facto autem clamore, ſtatim ſurgens coram magiſtro ſuo, ſicut fratres in capitulo, veniam petat; non ſeſſurus, donec, emendatione promiſſa, idem magiſter præcipiat. Et de levibus quidem culpis hoc modo agatur: pro majoribus autem culpis, aut in capitulo, pro quantitate culpæ corripiatur; aut ſi ibi cella novitiorum eſt, in ea quemadmodum in capitulo increpetur, & verberetur: de capitulo, facto ſermone, quotidie exeat, & interim in monaſterio maneat, niſi pro majori culpa, ut dictum eſt, caſtigandus remaneat; de his culpis, quas in ſæculo geſſit, & quæ in hoc ordine ſibi evenerunt, vel eveniunt, frequentes confeſſiones faciat Abbati, Priori, ſpiritualibus fratribus quibus hæc cura injuncta eſt.

Tranſactis pleriſque diebus, ſi vita ejus fratribus, & fratrum converſatio ſibi placuerit, monendus eſt a magiſtro ſuo quatenus roget Priorem, & aliquos majores fratres, ut & ipſi pro eo intercedant, apud Abbatem pro benedictione tribuenda, & profeſſione ſuſcipienda. Quod ſi eum benedicere Abbati non placuerit, ſtatuta die in capitulo finito ſermone, in loco ubi ſolet ſe proſternat, proſtratuſque pro impetranda benedictione petitionem faciat. Juſſo eo ſurgere, narrentur ei rerum dura, & gravia, quæ in noſtro ordine a ſanctis Patribus ſunt inſtituta. Qui ſi hæc omnia, & adhuc graviora, ſi neceſſe fuerit, humiliter, & patienter ſe ferre paratum eſſe reſponderit: interroget Abbas conſidentes fratres, quid inde ſentiant? & utrum precibus ejus annuendum eſſe concedant? Quibus reſpondentibus ſe libenter concedere, adjungat, & nos concedimus in nomine Domini: quo dicto vadat ad pedes Abbatis, vel ejus qui ordini præeſt, ſi Abbas deeſt; dehinc reverſus in locum, in quo ſtabat, flexis ad terram genibus, humiliter inclinat ante, & ad dexteram, & ad ſiniſtram, gratias referens fratribus pro miſericordia eorum precibus ſibi impenſa. Poſtea præcipiente Abbate cum magiſtro ſuo exeat, finitoque capitulo, ſi ſcribendi ſcientiam habet profeſſionem ſuam ſcribat, aut ſi neſcit ſcribere alium roget, qui pro ſe ſcribat: ipſe tamen in fine ipſius profeſſionis ſignum crucis faciat: deinde ablato a tunica capitio uſque ad horam benedictionis ſuæ, extra chorum maneat. Mos ſuſcipiendi novitii ad profeſſionem.

Cantor vero procurare ſibi debet membranam, & incauſtum, & ſcriptorem ſi neſcit ſcribere: hora benedicendi in arbitrio Abbatis eſt, videlicet aut ante introitum Miſſæ, ſi Miſſam non celebrat, aut poſt Evangelium, ſive Miſſam celebret, ſive non. Ipſe tamen in conſecratione monachi ſi ei commodum eſt Miſſam celebrare debet, ſicut canones præcipiunt.

Lecto igitur Evangelio, intrante chorum novitio, præcedente eum magiſtro ſuo, incipiente de altero choro, dicat conventus Pſalmum *Miſerere mei Deus*; novitius ante altare veniens ſuper gradum ſe proſternat; dictoque Pſalmo ſurgens profeſſionem ſuam legat, & ſuper altare ponat. Quod ſi ignarus litterarum eſt, magiſter ſuus debet eam pro eo legere, & ipſe novitius ſuper altare ponere. Quo facto, flexis coram altari genibus, veniam petat, & poſtea ad locum ubi ſe proſtravit rediens verſum *Suſcipe me Domine* ter dicat, ibique inter dicendum ter genua flectat; quem verſum ter repetens conventus, adjungat ad ultimum, *Gloria Patri: Kyrie eleyſon: Chriſte eleyſon: Kyrie eleyſon: Pater noſter:* Conventu incipiente, *Gloria Patri*; Novitius inclinatus pervolvat

ſe in

ſe in circuitum, & ſtatim proſternat ſe. Abbas dicto: *Et ne nos inducas in tentationem*; & reſponſo, *Sed libera nos a malo*, incipiat Pſalmum, *De profundis*: quo finito a conventu cum *Gloria Patri*, adjungat: *Salvum fac ſervum tuum*; *Mitte ei Domine auxilium de ſancto*; *Nihil proficiat inimicus in eo*; *Eſto ei Domine turris fortitudinis*; *Domine exaudi orationem meam*; *Dominus vobiſcum*: Deinde collectam, *Deus indulgentiæ Pater*; Item aliam: *Deus qui per coæternum*: Item aliam: *Domine Jeſu Chriſte qui es via*: Dictis his tribus collectis ſingulis cum integro, *Per Dominum noſtrum*, incipiat Abbas hymnum, *Veni creator Spiritus*. Quo a conventu devote, & ſolemniter decantato, dicat collectam; *Sancte Spiritus, qui te Deum ac Dominum*: qua dicta ſurgat Novitius, & ſpargat ſuper eum Abbas aquam benedictam; eoque ſtante benedicatur cuculla, & aſpergatur aqua benedicta; qua benedicta accedat Novitius ad Abbatem, & flexis genibus, ſtet ante eum, quem tunica exuens Abbas dicat: *Exuat te Dominus veterem hominem cum actibus ſuis*: Et induens eum cuculla ſubjungat; *Induat te Dominus novum hominem, qui ſecundum Deum creatus eſt in juſtitia, & ſanctitate veritatis*. Ad utrumque reſpondeant audientes fratres, *Amen*. Subſequatur ſuper eum flexis genibus inclinatum, Oratio: *Deus miſericors; Deus clemens*. Qua dicta oſculetur eum Abbas, induens caput ejus caputio dehinc ducatur per chorum ad oſculandum omnes fratres, ultimus collocetur.

Tribus diebus communionem Corporis, & Sanguinis Chriſti accipiat. Tertia die ad pacem Miſſæ auferat ei caputium de capite Abbas, vel cui Abbas præceperit, ſi ipſe id faciendi opportunitatem non habet. Ante hanc horam, ex quo benedictus eſt, ſummum ſilentium teneat: de Capitulo, facto ſermone, exeat, ad profeſſionem non vadat, cuculla indutus cucullato capite dormiat. In primo autem Capitulo, quo ei licet loqui, debet magiſter ejus de eo memoriam habere coram Abbate dicens: *Domine ſi placeret vobis præcipere, poſſet iſte frater, ab hac die in antea legere, & cantare in conventu, ſicut alii fratres*: reſpondente Abbate; *Faciat cum Dei benedictione*; inclinet ipſe Novitius ad Abbatem de loco in quo ſedet.

Ex illa die cujuſcumque ordinis ſit habeat licentiam exequendi omnia, quæ ſui ordinis ſunt, niſi ſit Sacerdos; ipſi enim infra primum converſionis ſuæ annum Miſſam celebrare non licet, niſi in ſæculo probatæ caſtitatis fuerit, & Abbas pro hac re ſpecialem ei licentiam dederit.

Puerum Deo offerendi ritu.

Offerendus puer, facta ſibi prius corona, manibus portans hoſtiam, & calicem cum vino, ſicut mos eſt, poſt Evangelium ſacerdoti, qui Miſſam celebrat a parentibus offeratur. Qua oblatione a ſacerdote ſuſcepta, involvant prædicti parentes manus pueri in palla, qua altare coopertum eſt, & cujus pars anterius pendet, & tunc ſuſcipiat eum Abbas. Quo facto præfati parentes coram Deo, & ſanctis ejus ſtatim promittant, quod per ſe, aut a ſe ſuppoſitam perſonam ſuſceptum ordinem puer nunquam relinquit; neque ſe ei aliquid ſcienter daturos, unde puer, quod abſit, perire poſſit: hanc promiſſionem prius ſcriptam coram teſtibus verbis ibi prius edicant, & poſtea ſuper altare ponant.

His expletis, benedicat Abbas cucullam, & exuens puerum cappa, vel pellibus, vel aliqua hujuſmodi chlamyde, dicat: *Exuat te Dominus veterem hominem*, ut ſupra: & induens eum cuculla, ſubjungat: *Induat te Dominus novum hominem*, & cætera. Dehinc ducatur ad radendum; & veſtiendum, ſicut noſtri ordinis conſuetudo eſt. Cum vero adultæ ætatis facturus profeſſionem fuerit, fiant ei cætera, quæ ſuperius debere fieri converſo jam diximus. Hoc enim quod modo factum eſt, iterari non oportet.

CAPUT XVIII.

De Capitulo regulari.

Omni die minimi ſigni, ad deſignandum Capitulum, incipiente ſono, fratres omnes, qui ſedent in choro ſtatim ſurgere, & verſi ad orientem interim debent ſtare; fratres quoque, qui alicubi in monaſterio ſunt, chorum intrare. Nullus eorum librum teneat; nullus in libro aliquid legat, aut inſpiciat; nullus in clauſtro pro qualibet occaſione tunc ſedeat; prædicti ſigni ceſſante ſonitu, præcedentem Priorem ſequantur alii, ſicut eſt ordo converſionis eorum.

Conſidentibus fratribus in Capitulo, ad nutum ordinem tenentis, petita benedictione, lectis & pronuntiatis, quæ legi & conſiderari conſuetudo eſt, facto ſermone, dicto, *Loquamur de ordine noſtro*, ſi clamatur aliquis, qui commune cum uno, vel pluribus nomen habeat niſi clamans ita diſcernat & determinet, ut nulla dubitatio poſſit eſſe, omnes qui ejuſdem nominis ſunt, cujus eſt ille qui clamatur, ſtatim debent ſurgere, & ad venias humiliter ſe proſternere, donec clamator determinate eligat, de quo dicat: ipſa autem determinatio ab ordinibus, vel officiis, ſi poſſit fieri, debet eſſe, hoc modo: domnus Eduardus Presbyter, Diaconus, Subdiaconus, Secretarius; Magiſter infantum, vel juvenum, vel aliquid hujuſmodi, non Archidiaconus, non Londonienſis, non aliquid cognominatum de ſæculo.

Clamator ei ſuper quem clamatorem* facit, in ipſo Capitulo judicium non faciat. Interrogatus more ſolito, qui proſternitur, ad omnes venias *Mea culpa dicat*; excepto cum ſocietatem poſtulat, aut obedientiæ abſolutionem, aut cum aliquis frater miſſionem petit, pro ſuo propinquo, noviter, & poſtquam ad ordinem venit defuncto, patre ſcilicet, matre, fratre, ſorore, vel cum unus, aut plures pro eo, qui in gravis culpæ ſatisfactione poſitus eſt, miſericordiam petunt, vel cum aliquis frater in longum iter profecturus eſt, aut cum aliquid magnum, & arduum; & ſuis viribus impar fratri injungitur: in his & in hujuſmodi, hoc modo reſpondetur; *Dei miſericordiam, & veſtram requiro*, & obſecro, & cætera, ſicut ratio rei, pro qua petitur poſtulat.

* f. clamorem.

Suſcepturus judicium, aut ſola groſſiori virga ſuper ſtamineam verberetur, & proſtratus jaceat, aut pluribus gracilioribus virgis, & nudus ſedeat, utrumque ad arbitrium ejus qui præeſt ordini, conſiderata qualitate, & quantitate culpæ, dum corporalis diſciplina infertur, fratres omnes inclinato capite debent eſſe, & pio, & fraterno affectu compaſſionem ſuper eum habere. Interim in Capitulo nemo debet loqui, nemo ad illum aſpicere exceptis gravibus perſonis, quibus licet pro eo intercedere. Clamatus, ſuper eum a quo clamatus eſt, in ipſo Capitulo clamorem facere non licet, diſciplinam corporalem inferre, quicumque ille ſit cui ab Abbate, vel Priore injungitur, hoc obſervato, ne infantibus, vel juvenibus, aut Novitiis id facere injungatur: nemo ibi cum uno, aut pluribus ſecreto loquatur; quicquid quis loquitur a rectore ordinis, & a toto conventu audiatur.

Sermo tantum ſit de utilibus, & de ijs quæ ad ordinem pertinent; loquente uno taceant alii; verba loquentis nemo interrumpat præter eum qui rector eſt ordinis, cui licet loquenti præcipere ut ſileas, ſi forte ei ſermo ille ſuperfluus, & inutilis videatur. Rectore ordinis incipiente loqui, etiam ſi aliquis loquebatur, taceat, & ab omnibus ſilentium ſummum fiat.

CAPUT XIX.

Si quis Frater altiori gradu donetur.

SI placet Abbati aliquem fratrem pro ſuis meritis honorare, & conſiderata perſonæ ejus honeſtate, in ſuperiori loco ſtatuere, audito, frater ille, ab Abbate ſedente in Capitulo, ita ſuperius ſedere juxta illum fratrem: ſtatim ſurgens ad pedes Abbatis vadat, & poſtea ad locum ubi ei præcipitur ſeſſum pergat, & ex illa die in monaſterio, & proceſſione, & refectorio ipſum locum habeat; laicum converſum beatus Benedictus non præcipit taliter promoveri; Si tamen Abbati promovere eum placuerit, locum, quem in capitulo ſuſcipit, in refectorio etiam tenebit, in monaſterio vero, & proceſſione, ſuper eos converſos eſſe jubebitur, quibus frater ille juxta quem locum habes, prior eſſe dignoſcitur.

Evenire poteſt cum hujuſmodi promotio ordinatur, ut abſentes ſint aliqui fratres honeſti, & bonis actionibus præditi; quibus prior ſit frater ille, juxta quem promotus ſedere jubetur; & ideo determinate oportet ei in Capitulo dici, utrum ſuper ipſos etiam abſentes, cum redierint, eſſe debeat. Ingrediens frater Capitulum loquentibus aliis *Benedicite* dicat, Egrediens vero ſi eſt reverſurus nec ante & retro faciat, nec *Benedicite* dicat: ſi non eſt reverſurus utrumque agat.

CAPUT XX.

De confraternitate.

MOnachus petiturus concedi ſibi ſocietatem, & beneficium monaſterii, introductus in Capitulum, *Benedicite* dicat: deinde proſtratus ad gradum ubi conſuetudo eſt, interrogatus, quid dicat? humili & devoto corde in his verbis reſpondeat, *Peto per miſericordiam Dei, & veſtram, & omnium iſtorum ſeniorum ſocietatem, & beneficium hujus monaſterii:* quo dicto, reſpondeat Abbas; *Omnipotens Dominus concedat vobis quod quæritis & ipſe præſtet vobis conſortium electorum ſuorum.* Poſtea juſſus ſurgere accedat ad Abbatem, & ab eo per librum regulæ ſumat monaſterii ſocietatem. Qua ſumpta, accepto que ab eo oſculo inclinet ſe ad pedes Abbatis, deinde oſculetur omnes fratres in circuitu. Quo facto revertatur ad locum ubi ſe proſtravit, ibique tres genuum flexiones ſolito more faciat. Fratres vero inclinent ei, dehinc præcipiente Abbate ſeſſum vadat, deſignato ei prius loco, ubi ſedere debeat.

Porro ſi Abbas fuerit, ingrediente eo in Capitulum totus conventus ei aſſurgat, & tandiu ſtet, quouſque humo proſtratus, ſicut ſuperius, petitionem faciat, & erectus cum monachis ſuis ſocietatem ſuſcipiat, eaque ſuſcepta juxta Abbatem conſideat: monachi vero ejus ſocietate ſuſcepta, reverſi ad locum, ubi ſe proſtraverunt, tres genuum flexiones, ſicut ſuperius dictum eſt, faciant. Egredientes Fratres de Capitulo oſculentur Abbas, & monachi ejus.

Si major congregatio fuerit ab oſculo ceſſari poteſt, quod in multis jam cœnobiis fieri conſuevit: ſi ſecularis perſona fuerit ante Abbatem, vel juxta Abbatem, ſi honorabilis perſona ſit, ſedeat; poſtea oſtenſa ejus petitione fratribus, per textum Evangelii ſocietatem ſuſcipiat: Deinc ad oſculandum fratres, ſi mulier non ſit, in circuitu pergat.

CAPUT XXI.

De diſciplina Puerorum.

TAli hora Prior mane ad excitandos fratres ſonitum debet facere, ut pueri factis ſolitis orationibus, in clauſtro valeant legere. Qui cum legere inchoant alte; quamdiu legunt ſeparati ab invicem ita ſedeant, ut alter alterum nec manibus, nec veſtibus contingere poſſit. Infans infanti non ſigno innuere, non verbo aliquid dicere, niſi videnti atque audiente magiſtro præſumat; non de loco in quo ſedet ſine præcepto, vel licentia ſurgat.

Quocumque pergunt infantes unus magiſter inter duos infantes ſit. Tranſeuntes ante fratres inclinent fratribus, & fratres eis ſedentes tantum, duobus una lateroa ſufficiat, ſi tres fuerint tertius alteram portet; ſi plures fuerint, hoc ordine diſponantur.

In nullius manum aliquid dent; de nullius manu aliquid accipiant niſi Abbatis, Prioris majoris, magiſtri eorum, & hoc non ubique, ſed in congruis locis, ubi aliter eſſe non poſſit, aut non debeat, Cantor quoque, cum in ſcholis eorum eſt, poteſt librum in quo cantari, aut legi debet, dare eis, & accipere ab eis. Ad altare ſi ſerviunt, dant etiam ibi, & accipiunt ſicut ordines eorum expoſcunt. In Capitulo ſuo vapulent, ſicut majores in majori Capitulo.

Confeſſuri ad Abbatem, vel ad Priorem vadant, vel ad eos, quos ſpecialiter in Capitulo deſignaverit Abbas, dum confitetur unus, ſedeat alter in ſuppedaneo, magiſtro eorum extra Capitulum ſedente in proximo.

Si poſt verſum, qui ante cibum dicitur, ingrediuntur refectorium, vel poſt *Gloriam* primi Pſalmi ad horas intrant chorum, ipſi quidem ad loca ſua vadant, ſolito more inclinent, magiſter vero eorum ad loca, quæ tardantibus inſtituta ſunt, eat.

Puero, qui ante menſam Abbatis ſervit, abſtinentia cibi, vel potus ſine ejus præcepto minime injungitur, aut ei indulgeatur, aut interim a menſa Abbatis removeatur. In choro præſente Abbate niſi præcepto ejus nullus eos percutiat, nullus exuere faciat. Abſente eo cantor de iis, quæ ſui officii ſunt, eos caſtiget. Prior vero de cæteris, in quibus ſe leviter habet. Ubicumque ſint præter perſonas ſuperius deſignatas, nullus eis ſignum faciat, nullus arrideat.

In ſcholam eorum nullus ingrediatur, nullus cum eis alicubi loquatur, niſi ab Abbate, vel Priore ingrediendi, vel loquendi licentia concedatur.

Meridianis horis in lectis ſuis nunquam legant, nihil aliud ibi agant, ſed cooperti tantum quieſcant; unus, ſuper alios magiſtros, ſit magiſter eorum maturus, & diſcretus, qui auditis clamoribus culpas delinquentium moderata diſcretione ſciat vel punire, vel indulgere. Collocatis in lectis aſſiſtant magiſtri dum ſint cooperti, in nocte cum accenſis candelis.

Juvenes tam nutriti quam de ſæculo venientes, qui magiſtris cuſtodiendi commendantur, in multis ſicut infantes, de quibus ſuperius dictum eſt, cuſtodiantur. Remoti, ut ſupra, a ſe invicem ſedeant; extra locum cuſtodiæ ſuæ ſine cuſtode nuſquam procedant, duo, & duo laternas ferant; Abbati, vel Priori, & nulli aliis, niſi ſpecialiter deſignatum ſit con-

confeſſiones ſuas faciant. Meridianis horis in lectis ſuis non debent legere; non ſcribere; non quippiam operis facere; ſed cooperti tantum quieſcere; lectos ſuos ante, vel inter lectos magiſtrorum habere. Si neceſſe habent ſurgere, prius magiſtros excitent, & poſtea accenſa laterna, ſi nox eſt ad neceſſitates ſuas explendas cum magiſtris ambulent.

Præter Abbatem, Priorem, magiſtroſque eorum, nulli liberum ſit in loco cuſtodiæ eorum deputato, ſedere, nec verbo, nec ſigno aliquid eis innoteſcere, niſi accepta licentia ab Abbate, vel Priore: Quæ licentia cum conceditur, magiſter ſedere debet inter juvenem, & eum, qui juveni loquitur. Juvenis cum juvene non loquatur, niſi audiente, & intelligente magiſtro quid utrimque dicatur. Magiſtri inter eos cum volunt conſpicere valeant.

Cum dormitum vadunt tamdiu ſtent ante ipſos magiſtri uſque dum ipſi juvenes in lectis jaceant cooperti. Si nox eſt cum candelis accenſis aſſiſtant; In Monaſterio, Capitulo, Refectorio, Proceſſione mixti ſint ſenioribus, non obſervato, ſi neceſſe ſit, ordine converſionis eorum. Si ad menſam legunt, vel de coquina ſerviunt, ſurgentibus a menſa fratribus cum eis ad monaſterium vadant, & dicto, *Et ne nos*, cum cuſtodibus ad Refectorium revertantur; duo ſimul, aut plures ſi fieri poſſit de conventu remaneant. Quod ſi paucitas majorum, & pluralitas juvenum aliter agendum coegerit, ſufficientes eis cuſtodes deputentur.

Porro; ſi cuſtodia illa juvenum, quæ in nonnullis cœnobiis tenetur, magis placet, ut videlicet in diverſis, ac ſeparatis ab invicem locis per clauſtrum ſedeant, ſinguli ſingulos, aut plures, ſi tanta copia eſt, cuſtodes habeant; ſinguli ſingulas laternas in nocte ferant. Cuſtos juvenem non relinquat niſi commendatum alicui fratri, in quo, & de quo bene confidat. Omnis denique cuſtodia ei adhibeatur quæ ſuperius deſcripta eſt.

C A P U T XXII.

De miſericordia conceſſa debilibus.

FRater aliqua ſui corporis incommoditate detentus, ſi conventum ſequi non poteſt, humiliter prius in Capitulo petita venia, juſſus ſurgere ſtans fateatur ſe non poſſe conventui intereſſe propter infirmitatem ſuam. Cui reſpondet Abbas, vel qui loco Abbatis ordini præſidet: *Omnipotens Dominus concedat vobis utilem ſanitatem, ſicut vobis expedire cognoſcit. Amodo tractate vos, ſecundum infirmitatem veſtram, & remanete de conventu, ſicut vobis melius viſum fuerit.*

Si ægritudo adeo invaluerit, ut in conventu remanere non poſſit, præcipiat Abbas fratri, cui hujuſmodi cura impoſita eſt, ut ducat ægrum in cellam infirmorum, in qua domo ſerviatur ei ſecundum loci poſſibilitatem, tam de communibus cibis, quam de eſu carnis, ut nullius rei, ſi fieri poſſit, indigentiam patiatur. Ex quo carnem comedere incipiet, quocumque perget caput opertus capitio, & baculo ſe ſuſtentans incedere debet.

Qua vero die ſanitate recepta ad conventum redire voluerit, ſi carnem comederit, prius ſus, & horam, quæ ante Capitulum canitur, chorum introeat & ſi poſt ipſam horam in conventu Miſſa dicitur, ad ipſam non offerat. Ingreſſus Capitulum, cum indictum fuerit de ordine loqui, primus ſurgat, & in loco ubi conſuetudo eſt proſtratus veniam petat. Interrogatus, & reſpondens ut fieri ſolet, juſſus ſurgere hæc vel ſimilia verba dicat: *Domine infirmitate mea gravatus in domo infirmorum diu fui; in cibo, & potu, & aliis multis offendi, & contra ordinem noſtrum feci, & inde peto abſolutionem veſtram.* Hoc dicto abſolvat eum Abbas dicens: *Omnipotens Dominus abſolvat vos ab his, & ab omnibus aliis veſtris delictis:* Conventu reſpondente, *Amen*; offerat ſe frater ille ad pedem Abbatis; Poſtea reverſus ad locum ubi ſe proſtravit gratias referens Abbati, & toti conventui, quia miniſtrata ſunt ei, quæ infirmitati ſuæ fuerunt neceſſaria, tres genuflexiones ſolito more faciat. Ipſa die, & deinceps quantum opus fuerit jubeatur mixtum accipere.

Si vero carnem non comedit, in diſpoſitione Abbatis ſit, qua hora in conventum petita licentia redire, & quomodo ſe de cætero habere debeat.

C A P U T XXIII.

De ægrotantibus morti proximis.

SI infirmus magis ad mortem, quam ad ſalutem tendere videatur, & ſe petat inungi, frater qui domui infirmorum præeſt rem fratribus in Capitulo narret; tunc jubente Abbate, vel qui loco Abbatis in Capitulo ſedet, exeant Sacerdos hebdomadarius, Secretarius, quatuor converſi, & parent quæ ad hujuſmodi negotium parari oportet.

Quibus paratis, expletiſque quæ in Capitulo agi ordo requirit, exeuntes de monaſterio tranſeant ante Capitulum, hoc ordine procedentes; primus ex converſis unus cum ſitula aquæ benedictæ, dehinc alius cum cruce, poſt hos duo cum candelabris, extremi Secretarius cum oleo, & Sacerdos alba indutus, & ſtola, cum manipulo portans librum.

Iſtis tranſeuntibus ſurgens conventus, percuſſaque tabula, ſi dies talis eſt, egrediens de Capitulo jungatur eis, & pſallentes ſeptem Pſalmos ad ægrum veniant; & ordinate circumſtent, ſicut locus, in quo jacet, fieri permittit. Primum ſpargatur aqua benedicta, dehinc finitis Pſalmis ſequatur *Kyrie eleiſon*, & capitula, & collectæ, quæ ordinatæ ſunt uſque ad confeſſionem; facta confeſſione abſolvatur ab omnibus, & ipſe abſolvat omnes. Dehinc oſculetur ab omnibus. Interim dicantur aliæ collectæ uſque ad unctionem; facta onctione, lavet ſacerdos manus, & projiciatur aqua in ignem, vel in ſacrarium deferatur. Quo facto dictis collectis quæ ſequuntur, vadat Sacerdos, præcedentibus duobus converſis cum candelabris * vadat & tertius ad thuribulum deferendum. Quibus revertentibus flexis genibus adorent omnes Corpus Domini quod a ſacerdote affertur. Quo allato, abluto prius ore ejus, communicetur infirmus niſi forte ipſa die communicatus ſit.

* Deeſt, *ad Eccleſiam pro venerabili Sacramento:* vel quid ſimile.

Si fratres ipſa die poſt capitulum pſallentes, *Verba mea*, in monaſterium ituri ſunt, expletis in choro Pſalmis, dictaque collecta, paratis ante

te majus altare, quæ ſupra dicta ſuut, exeant, & ſequantur eo ordine quo ſuperiua indicatum eſt. Quod etiam finitis quibuslibet horis a prima uſque ad completorium obſervandum eſt, ſi neceſſitas urgeat uon expectare capitulum. Porro ſi nec hora ipſa, qua percantata id fieri debet, expectari poteſt, diſpooat Abbas, val Prior ficut melius poſſit, quia neceſſitas lege nbn teoetur. His expletis revertatur conventus in clauſtrum. Sed iofantes miuime ingrediantur, ad tenendum ſuum capitulum. Ab hac die niſi melioretur iofirmus carnem non comedat.

Quotidie iſtud pro eo ſervitium impendatur: Ad Miſſam matutinalem collecta, *Omnipotens ſempiterne Deus ſalus æterna credentium*, cum cæteris duabus.. Aliquando ſi dies vacuus fuerit ipſa matutinalis Miſſa pro eo canstur: ad majorem Miſſam poſt *Sanctus* Pſalmus primus, *Domine ne in furore tuo* ab unoquoque ſub ſilentio dicatur, *Kyrie eleiſon: Pater noſter: Salvum fac ſervum tuum: Mitte ei Domine auxilium de ſancto: Omnipotens ſempiterne Deus ſalus æterna credentium*. Et hoc eandiu agatur quouſque ad ſaoitatem redire videatur.

Poro ſi ad ſanitatem minime redire, mortique appropinquare dignoſcitur, ex quo certa in eo mortis ſigna apparere iucœperint, ſine duobus fratribus eſſe non debet, qui diebus, & noctibus quamdiu intellectum teuet legant coram eo paſſiooes Domioi, & Evangelia, & cum intellectu privatus fuerit, qusmdiu ſupervixerit, pſalterium ex ordine decantare non ceſſent. Et ſic ordinetur ut diſcedentibus duobus, ſuccedant duo alii: horas vero regulares ibi dicant: ægro autem in agonia, & jam ſi ita viſum fuerit morituro, famulus, qui ad hec deputatus eſt, cilicium expandat, & ſupra aliud ad menſuram longitudiois, & latitudinis, quam ipſum cilicium habet, ſignum crucis de cineribus faciat: morientemque fratrem deſuper ponat. Cui poſtea indeſinenter aſſidens ſtudioſe conſideret, qua hora exitum ejos conventui debeat iudicare.

Cumque eum jam in axeundo viderit laborare, geſtans manu tabulam ad oſtium clauſtri currat, iſtuque crebetrimo acriter eam ibi percutiat, quouſque io conventu auditum eſſe coguoſcat. Quo percepto ſonitu ſi ad majorem, vel minorem Miſſam, vel ad regularem horam fuerint, remanentibus in choro iofantibus cum magiſtri ſuis, & aliquibus fratribus, quibus juſſum fuerit, reliqui omnes ad ægrum currant, & mediocri voce canentes *Credo in unum Deum*, ad eum veniaot: fratres vero qui remanſerunt, expleto quod cœperant, eodem modo currentes, canentes ad morientem propereot: ubicumque vero alias, vel quocumque alio negotio occupatos prædictus ſonus invenerit, ſine aliqua excuſatione, vel mora ſimiliter currentes, & *Credo in unum Deum* canentes; ad ægrum veniant. Quo pervenientes, *Credo in unum Deum* communiter explentes; canant ſeptem Pſalmos Pœniteotiales ſine *Gloria Patri*, Quibus expletis ſubjungat Sacerdos capitulum *Parce Domine, parce famulo tuo, quem redimere dignatus es pretioſo ſanguine tuo, ne in æternum iraſcaris ei*. Hoc tertio a ſacerdote dicatur, & per ſingulas vices a toto couventu repetatur: deinde ſequatur Litania, quæ ſolet, quam protrahi, vel breviari oportet, ſecundum quod fratris exitus viſus fuerit admouere; ſi autem, ut aliquando fit Litania expleta uondum migraverit, conventus diſcedat, aliquibus fratribus, quibus juſſum fuerit, ibi remanentibus, qui pſalterium ex ordine pſallere incipiant. Cum autem venerit hora, ut iterum vocari debeant, ſupradicto modo vocentur, & veniant.

Egreſſa jam de corpore anima, tribus vicibus, cum parvis intervallis, pulſentur ſigna, Cantor incipiat reſponſorium *Subvenite ſancti Dei*. Quo cum verſu, & regreſſu expleto, ſubjungat Sacerdos, *Proficiſcere anima Chriſtiana*. Quo dicto incipiant commendationem animæ; dictaque prima collecta, *Tibi Domine commendamus*, ſacerdote, & conventu proſequente cætera; portetur corpus ad lavandum, ab his de quorum ordine fuit, id eſt ſacerdos a Sacerdotibus, Diaconus a Diaconis, & ſic in reliquis ordinibus, converſus a converſis; infans tamen oon ab iufantibus, ſed a couverſis.

Hi vero ſunt qui lavare non debent corpus defuncti: Sacerdos Hebdomadarius, & reliqui miniſtri qui circa altare ſerviunt, & vaſa ſacrata contrectant, Hebdomadarii coquiuæ, Cellerarii, Refectorarii; dum lavatur corpus, Camerarius præſto eſſe debet, habens veſtimenta idonea, & fils, & acus ad conſuendum, & cætera quæ ſui officii ſunt, & ſuo operi neceſſaria. Inter lavandum circumcinctus ſit ſtaminea, qua indutus antea erat, circa pudendas ſui corporis partes.

Lotus autem veſtiatur ſtaminea nova, vel noviter lota, & cuculla, & in capite ejus ponatur ſudarium, in modum capotii de ſtaminea factum; huic ſuperducatur caputium cucullæ, & cum filo in tribus locis annectatur. Calcietur caligis ſupradicto panno factis, uſque ad genua attingentibus, & nocturnalibus. Manus cuculla ſint coopertæ. Cuculla hinc & inde conſuatur, & circa crura ſimiliter: nocturnales, alter alteri filo connectantur: taliter paratum corpus feretro imponatur, & pallio cooperiatur.

Quo expleto, expletiſque quæ in conventu dici cœperant, percutiat Prior tabulam uno ictu. Quo audito inclinati fratres dicant *Pater noſter*. Sacerdos circa corpus aquam benedictam aſpergat, & incenſet. Dehinc dicat: *Et ne nos; A porta inferi*: Poſtea collectam. His ita geſtis pulſentur ſigna: Cantor incipiat reſponſorium, *Subvenite ſancti Dei*; Et precedentibus his, qui ſitulam cum aqua, crucem, candelabra, thuribulum portant; ſequentibus infantibus, & reliquo conventu, extremis eis qui corpus lavarunt, & portant, veniant in Eccleſiam: poſitoque corpus in loco, ubi poni ſolet, ceſſent ſigna, figatur crux ad caput ejus: ponantur duo candelabra, unum ad caput, alterum ad pedes, cum cereis deſuper accenſis, qui continue ibi ardeant uſquequo ad ſepulturam deferatur. Finito cantu inclinati dicant *Pater noſter*. Sacerdos, *Et ne nos: A porta inferi*, collectam ficut ſuperius dictum eſt. His peractis ſi ſonitus tabulæ de refectorio fratres adduxerat, ablutis manibus ad refectorium revertantur, perficiantque quod imperfectum remanſerat, remanentibus cum corpore aliquibus fratribus, quot, & quibus injunctum fuerit, qui pſalmos ibi interim canant, nunquam enim ſine pſalmodia corpus eſſe debet, excepto quando in choro aliquid communis officii celebratur.

Conventus in die circa corpus ſemper debet eſſe,

Digitized by Google

eſſe, niſi quando canunt horas, vel Miſſas, vel proceſſionem circa clauſtrum, vel extra clauſtrum, ſi ita contingat; faciunt, vel in capitulo ſunt, aut in refectorio, aut in dormitorio meridianis horis, & tunc tantum deputentur aliqui fratres, qui ibi remaneant. Pſalterium ex ordine pſallant, commendationem animæ agant, Veſperas, vigilias, cum laudibus, *Verba mea*, & hæc eadem frequenter.

Nocte vero poſt completorium, incipiens primam vigiliam dexter chorus faciet, ſecundam ſiniſter, perſolventes utrique ſupradicta obſequia, prout quantitas noctium fieri permiſerit, hoc obſervato diligenter, ne utrique Priores in una vigilia deputentur. Circa finem primæ vigiliæ exeat Prior ferens abſconſam, & vadat in dormitorium, excitetque fratres, qui ſecundam vigiliam facturi ſunt. Poſt matutinas laudes, dictis in choro, quæ dici ordo depoſcit, quicquid ſupereſt noctis infantes cum magiſtris canendo expendant, interſint quoque infirmi illi, qui in domo infirmorum aſſidue converſantur, & facultatem hoc faciendi habere videntur.

Cæteri vero fratres in lectis ſuis quieſcant uſquequo facto mane ſurgentes, calciati, loti, & pexi, factiſque orationibus aggregentur & ipſi ad corpus. Quibus aggregatis pergant infantes ſe calciare, lavare, & pectere, ſolitaſque orationes facere, & poſt accedant & ipſi, & hoc fit ſi dies talis ſit, ut poſt matutinas laudes, ad lectos redire fratribus licitum ſit.

In hieme vero quando intervalla fiunt, ſi poſt litaniam aliquid ſupereſt noctis, licet prædictis reliquis fratribus in lectis ſuis uſque ad diem quieſcere; veſtiti tamen, & calciati quieſcant.

Infantes ſicut ſuperius dictum eſt, cum magiſtris & infirmis ſuam circa corpus agant vigiliam. Ea autem hora, poſtea omnes calcient ſe, & lavent, & pectinent, ſolitaſque orationes faciant, quas ordo illius temporis poſcit. Sedentes pſallant niſi ad *Magnificat*, & ad *Benedictus*, Tunc enim ſtare debent; *Ad Pater noſter*, & ad collectas quas Sacerdos dicit, inclinati ſint ſuper genua ſua. Si autem nocturnas vigilias frater obierit, tanta jam noctis parte tranſacta, ut duas vigilias facere commodum non ſit, locato in Eccleſia corpore, fratres omnes vigilantes & pſallentes ibi remaneant: infantes cum magiſtris ſuis, dormitum in dormitorium redeant.

Quandiu corpus ſuper terram eſt, nullus in clauſtro loquatur: Tabula tamen, ſi dies talis ſit, in capitulo pulſetur, & *Benedicite* dicatur, ſicut aliis diebus; ſi tamen ipſa die poſt capitulum ſepeliri debet, priuſquam ſepeliatur nulli liceat extra clauſtrum monaſterii exire, niſi tam prope ſit locus, ut ad ſepeliendum fratrem poſſit redire.

Omnes, qui poſſunt, ipſo die pro eo miſſam celebrent. Miſſa matutinalis, pro eo feſtive agatur, etiamſi dies præcipuæ feſtivitatis ſit. Ad quam miſſam quotiens Diaconus incenſat altare, ad corpus quoque incenſandum cum thuribulo debet accedere.

Facto in capitulo ſermone abſolvat eum Abbas, vel qui ordini præeſt. Deinde præcipiat pro eo celebrari triginta diebus triginta miſſas, ſingulis videlicet diebus ſingulas miſſas, præter eas, quæ in conventu celebrandæ ſunt, ita ut nullus prætereat dies quo miſſa pro eo non celebretur, niſi paraſceve ſit, ut ſabbatum ſanctum; & qui inchoat non ipſa die qua ſepelietur, ſed in craſtino inchoare debet.

Celebratis quiſque ſibi injunctis miſſis ipſo die id in capitulo dicat, quatenus alii, qui ſubſequi debeat, ibidem Abbas vel Prior idem injungat. Ipſo die infantes ſuum capitulum non teneant.

Quacumque hora, per totam diem, poſt ſonitum, quem Prior ad excitandos fratres mane facere ſolet, frater moriatur, ſepultura ejus uſque poſt craſtinum capitulum differatur, niſi rationabilis cauſa exiſtat; quæ vel poſt majorem Miſſam, vel poſt nonam ſepeliri eum ſuadeat; & maxime ſi ante horam quæ vel æſtate, vel hieme ante capitulum dicitur, mori eum contingat. Quod cum accidit præter ſervitium quod pro mortuo fratre facere ſolent fratres, integrum pſalterium, cum integra mortuorum pſalmodia, pro eo ſingulis eſt fratribus injungendum.

Si ante nocturnas vigilias moritur, ſubſequente ſimiliter die poſt capitulum ſepelietur. Si inter ipſas vigilias, vel poſtea ante prædictum ſonitum de hoc ſæculo migret, poſt majorem Miſſam tradi eum ſepulturæ oportet. Si feſtivitas duodecim lectionum, aut trium, in qua in clauſtro minime loquantur fratres, ipſa die fuerit, poſt capitulum celebretur pro eo miſſa matutinalis feſtivo more, ſicut ſuperius dictum eſt.

Dehinc dicta Tertia, Miſſaque majore, pergant ad ſepeliendum fratrem. Ad quam accedentes ſive de capitulo, ſive de choro exeant, canendo *Verba mea* ad corpus veniant: Interim pulſetur tribus vicibus unum de majoribus ſignis, ut ſi qui forte abſunt ad hunc ſonum ſine mora conveniant.

Secretarius Abbati, & Priori, & Sacerdoti, qui obſequium facturus eſt, cereos diſtribuat, candelas reliquis fratribus, magiſter infantibus.

Sacerdos indutus ſit alba, cum ſtola, & manipulo, & in albis duo fratres ex iis, qui antea laverant mortuum. Albæ vero ſint ad hujuſmodi negotium ſpecialiter deputatæ.

Ii qui portant ſitulam cum aqua benedicta, crucem, candelabra, thuribulum, ſtent hinc, & inde, ad caput defuncti, reliquus conventus ad dexteram, & ad ſiniſtram, ſicut eſt ordo eorum.

Sacerdos adveniens prius aſpergat corpus aqua benedicta, dehinc accedens ad caput defuncti ſtet ita ut prædictos portitores ad dexteram ſuam, & ſiniſtram habeat. Accedant duo Cantores, & ſtantes inter altare quod ibi ſitum eſt, & corpus, dicant, *Kyrie eleiſon*, *Chriſte eleiſon*, *Kyrie eleiſon*. Conventu duo priora repetente, & ultimum *Kyrie eleiſon* cum eis dicente. Poſtea Sacerdos humiliter inclinatis omnibus, dicat collectam, *Oremus: Non intres in judicium*; Qua dicta, prædictis cantoribus incipientibus, canatur reſponſorium cum verſu; *Qui Lazarum*; Quod dum canitur, incenſet Sacerdos altare, quod ibi eſt, & corpus. Hoc agatur ſecundo, & tertio, excepto quod aliæ collectæ, & alia reſponſoria dici debent, ſicut in libris, ubi actio hujus officii eſt ordinata, continetur.

Finitis verſibus tertii reſponſorii, quod Cantor præcepit, repetatur a capite reſponſorium, quo percantato roget Sacerdos pro eo orari, ita dicendo; *Pater noſter*, *Et ne nos*: *Non intres*: *A porta inferi*: *Dominus vobiſcum*: *Oremus*: *Inclina Domine aurem*: & reliqua.

Digitized by Google

His ita peractis cantore incipiente Antiphonam: *In paradiſum :* exeant canentes Pſalmum, *In exitu Iſrael*: Præcedant prædicti portitores aquæ, crucis, candelabrorum, & thuribuli; Sequantur Sacerdos, & Cantor cujus officii ſpecialiter intereſt omni ſollicitudine providere, ne in hoc obſequio aliqua poſſit negligentia evenire. Poſt hos procedant infantes cum magiſtris ſuis, dehinc reliqui fratres; extremis prioribus, præcedentibus junioribus, ſicut eſt ordo eorum converſionis. Poſt omnes veniant qui corpus portant, hi vero ſint, ſi commode fieri poſſit, qui laverant illud, adjuvantibus eos, ſi opus fuerit, aliis fratribus, quibus Abbas, aut Prior, præcepit. Cum exire incipiunt, pulſentur ſigna uſquequo corpus collocatum ſit in ſepultura.

Cum vero ad ſepulturam pervenerint ſtent ordinate hinc, & inde, ſicut in choro ſtare ſolent. Sacerdos ſtet inter duos choros, non longe a ſepultura; ad dexteram ejus, & ad ſiniſtram, qui portant aquam, & crucem, & cætera de quibus ſuperius dictum eſt: dicta collecta, *Pia recordationis affectu*: accedat Sacerdos, & aſpergat ſepulchrum aqua benedicta, & impoſito thure tribuat thuribulum uni eorum, qui albis induti illuc deſcenderant; & incenſetur ſepulchrum. Dehinc dicta collecta, *Obſecramus miſericordiam tuam*, duo ex fratribus qui foris ſunt pallium deſuper extendant, alii duo, corpus de feretro accipientes, illis tribuant, qui in tumulum deſcenderant. Illi diligenter illud in ſepulchro componant, & abſolutionem ſcriptam, & a fratribus lectam ſuper pectus ejus ponant, & operiant, & ſtatim exeuntes, ad monaſterium revertentes, exuti albis; & induti veſtibus ſuis, ad conventum redeant. Corpore in ſepultura poſito, protinus extinguantur candelæ, & ceſſent ſigna.

Expletis reliquis, ſicut in codice, in quo hoc officium ordinatum eſt, reperitur, revertantur canentes ſeptem Pſalmos Pœnitentiales: Sacerdos præcedens infantes cum ad monaſterium venerit, divertat in veſtiarium, & depoſita alba, & manipulo, atque indutus veſtibus ſuis, revertatur in chorum, & proſtratus cum cæteris proſtratis, quod reliquum eſt de Pſalmis dicat. Quibus dictis ſubjungant, *Requiem æternam dona eis Domine*: *Pater noſter*, *Et ne nos*: *A porta inferi*: *Dominus vobiſcum*: Collecta *Satisfaciat tibi Domine Deus noſter*: poſt hæc revertantur in clauſtrum, & dicto ab infante *Benedicite*, loquantur in clauſtro, ſi dies talis, & hora ſit. Septem plena officia pro eo in conventu agant: triginta diebus *Verba mea*: & ad omnes horas *Voce mea*, pro eo dicant: ſingulariter unuſquiſque quantum Abbas præcepit pro anima ejus faciat: triginta quoque diebus, aut pluribus, ſi Abbas ordinaverit, panem unum cum potu, & regularibus cibis eleemoſynarius accipiat.

CAPUT XXIV.

De morientibus extra Monaſterium.

SI frater extra monaſterium de hac vita migraverit, nec fratres ſecum fuerint, qui eum abluant, cæteraque quæ ſuperius dicta ſunt circa eum adimpleant; deportatus ad monaſterium in feretro, quod ſibi præmitti debet, cum pallio per portas curiæ ingrediatur, & cooperante fratre, cui infirmorum cura commiſſa eſt, in domo infirmorum deponatur, quo depoſito famulus, ut ſolet, ad oſtium clauſtri veniat, tabulam percutiat, conventus adveniat, fiantque cætera, ac ſi de hac vita migraſſet in eadem infirmorum cella; excepto quod non dicitur *Proficiſcere anima Chriſtiana*.

Porro ſi fratres ſecum fuerint unus aut plures, factaque ſunt ea quæ in tali negotio fieri oportet, procedat ei conventus obviam per majores portas monaſterii, pſallendo hos Pſalmos: *Miſerere mei Deus ſecundum*: *Deus in nomine tuo*: *Miſerere mei Deus, miſerere mei*: *Ad Dominum cum tribularer*: & qui ſequuntur donec ad corpus pervenerint faciant ſtationem verſi ad alterutrum; Sacerdos albe indutus, & ſtola, accedat & aſpergat corpus aqua benedicta, & incenſet: deinde moneat, ut orent pro eo, dicendo, *Pater noſter*, *Et ne nos*: *Non intres in judicium*: *Requiem æternam*: *A porta inferi*: *Dominus vobiſcum*: *Oremus* Collecta, *Suſcipe Domine animam ſervi tui*. Aliam, *Suſcipe Domine ſervum tuum*. Inde revertantur Cantore incipiente Reſponſorium, *Subvenite*. Dum intrant in Eccleſiam pulſentur omnia ſigna, & deponatur in loco in quo cæteri fratres deponi ſolent, & agantur cætera quæ agerentur ſi in domo infirmorum mortuus, & de illa domo illuc deportatus fuiſſet.

Quacumque hora, ex quo infantes mane incipiunt legere uſque ad collationem, de monacho Congregationis alibi defuncto, atque ſepulto, vel ſepeliendo certus nuntius, aut brevis ad monaſterium venerit; ſi fratres non ſunt in Capitulo, aut in refectorio, aut in dormitorio meridianis horis, aut ſi in monaſterio, vel extra monaſterium non interſint alicui obſequio, quod deleri, & imperfectum relinqui commodum non ſit, ſtatim Prior tabulam percutiat, & reſidentibus in capitulo fratribus, fratris obitum nunciet; & ſubjungat, *Eamus, & faciamus ei quod juſtum eſt, & noſtri ordinis conſuetudo habet*: & ſurgens, & *Verba mea*, canentes ſonantibus ſignis in chorum veniant, expletiſque inceptis Pſalmis cum collecta, veſperas Mortuorum, & officium cum novem lectionibus, & laudibus dicant, accenſis ante altare duobus luminaribus: Miſſa matutinalis pro eo feſtive dicatur, niſi dies dominicus aut magna ſolemnitas ſit. Quod ſi evenerit, in alium diem differatur. Poſt hæc in primo Capitulo abſolvatur.

Continuatio triginta Miſſarum, ſi in eo loco, ubi mortuus eſt, non ſit, pro eo injungatur, fiantque cætera, quæ pro fratre congregationis in congregatione defuncto fieri ſolent.

Pro Cellerario.

P*Ater noſter*, *Et ne nos*: *Salvum fac ſervum tuum*; *Mitte ei Domine auxilium de ſancto*; *Dominus vobiſcum*.

OREMUS.

O*Mnipotens ſempiterne Deus, miſerere famulo tuo N. & dirige eum ſecundum tuam clementiam in viam ſalutis æternæ: ut te donante tibi placita cupiat, & tota virtute perficiat. Per Dominum noſtrum Jeſum Chriſtum.*

Finis Statutorum Divi Lanfranci.

B. LAN-

B. LANFRANCI
CANTUAR. ARCHIEPISCOPI, ET TOTIUS ANGLIÆ PRIMATIS
EPISTOLARUM LIBER.

EPISTOLA PRIMA.

Summo Sanctæ Eccleſiæ Paſtori [a] ALEXANDRO Papæ LANFRANCUS indignus Antiſtes canonicam obedientiam.

ARGUMENTUM.

Orat ut onus Epiſcopale quod ipſius maxime imperio coactus ſuſceperat, ab humeris ſuis eximi jubeat: excuſatque ſe quod Romam præfixo tempore non venerit.

NEſcio cui aptius calamitates meas explicem, quam tibi, Pater, qui ipſarum mihi [b] calamitatum cauſa exiſtis: nam cum e de Beccenſi congregatione, in qua habitum religionis aſſumſi, [d] a Principe Normanorum Willelmo abſtractus, [c] Cadomenſi præeſſem cœnobio, imparque exiſterem paucorum regimini monachorum, incertum habeo, quo judicio Omnipotentis Dei factus ſum, te cogente, ſpeculator multorum, numeroque carentium populorum. Quod cum præfatus Princeps jam [f] Rex Anglorum factus, multis, variiſque modis laboraret efficere, caſſatis tamen laboribus ſuis a me nullo modo potuit impetrare, quoadusque legati tui [g] Hermenfredus videlicet Sedunenſis Epiſcopus, atque [h] Hubertus ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Cardinalis in Normaniam venerunt, [i] Epiſcopos, Abbates, ejuſdemque patriæ nobiles convenire fecerunt: atque in eorum præſentia, ut Cantuarienſem Eccleſiam regendam ſuſciperem, [k] ex Apoſtolicæ ſedis authoritate præceperunt: adverſus hoc imbecillitas mearum virium, morumque indignitas prolata in medium nihil profuit, excuſatio incognitæ linguæ, Gentiumque Barbararum, nullum apud eos locum invenire prævaluit. Quid plura? aſſenſum præbui, veni, ſuſcepi, in quo tot moleſtias, tot tædia, tantumque ab omni fere bono defectum mentis quotidie ſuſtineo, tot aliorum in diverſis perſonis perturbationes, tribulationes, damna, obdurationes, cupiditates, ſpurcitias, [l] tantumque ſanctæ Eccleſiæ caſum inceſſanter audio, video, ſentio, ut tædeat me vitæ meæ, doleamque plurimum me uſque ad hæc tempora perveniſſe. Mala ſiquidem ſunt, quæ in præſenti cernuntur, multo vero deteriora ex iſtorum conſideratione in futuro conjiciuntur.

Abbas Cadomenſis B. Lanfrancus.

Legati Hermenfredus Epiſcop. Sedunenſis, & Hubertus Cardinalis.

Et ne diu Celſitudinem veſtram multis, magniſque negotiis occupatam prolixæ orationis ambitu protraham, rogo, quatenus propter Deum, & animam veſtram, ſicut veſtra, cui contredici fas non fuit, me authoritate alligaſtis, ſic quoque alligatum, abrupto per eandem authoritatem hujus neceſſitatis vinculo, abſolvatis, [m] vitamque cœnobialem, quam præ omnibus rebus diligo, repetendi licentiam concedatis: nec in hujus rei ſperni petitione debeo, quam tam pie, tam neceſſarie, tam juſtis ex cauſis concedi mihi a vobis depoſco.

Meminiſſe ſiquidem debetis, nec tradi oblivioni oportet, quam benigne veſtros conſanguineos, alioſque a Roma ſcripta deferentes, in præfatis adhuc cœnobiis conſtitutus ſæpe recepi, quam ſtudioſe eos pro captu meo, ingeniique ipſorum, tam in ſacris, quam in ſæcularibus literis erudivi, [n] ut taceam multa alia, in quibus vobis, veſtriſque Anteceſſoribus, pro rerum, ac temporum qualitate, nonnunquam ſervivi. Nec hoc jactando, aut improperando, teſte conſcientia, dico; nec favorem gratiæ veſtræ, quaſi prolatis obedientiæ meæ obſequiis, ſolito majorem captare * requiram: hoc tantum ſtudeo, harumque literarum iis * ſolum mens finis eſt, ut congruam rationem, juſtamque cauſam poſſim oſtendere, qua id quod pero a veſtra munificentia, Chriſto aſpirante, valeam obtinere.

al. * requiro

al. * ſolummodo.

Quod ſi fortaſſe conſiderata aliorum utilitate ſecus agendum, mihique id denegandum eſſe decernitis: valde vobis cavendum, atque timendum eſt, ne unde vos mercedem habere apud Deum exiſtimatis, inde (quod a veſtris actibus ſemper procul ſit) peccati periculum incurratis. Nullus eſt enim a me, aut per me in hac terra animarum profectus, aut ſi ullus exiſtit, tam parvus eſt, ut detrimentis meis comparari non poſſit. De his hactenus.

Cæterum quando Romæ fui, veſtramque faciem videre, veſtroque colloquio frui, divina gratia concedente, promerui, rogaſti me, quatenus in ſequenti anno circa Nativitatem Chriſti [o] ad vos venirem, vobiſcum in Palatio veſtris ſtipendiis tribus, aut eo amplius menſibus moraturus: verum hoc fine magna rerum, corporiſque incommoditate me facere non potuiſſe teſtis mihi eſt Deus, teſtes Angeli ejus. Cur autem non potuerim, plures, variæque cauſæ efficerunt, quæ Epiſtolari brevitate pro ſui prolixitate comprehendi non poſſunt, ſed ſi ſuperna Majeſtas vitam mihi, atque incolumitatem cum rerum commoditate conceſſerit, ſanctos Apoſtolos, & vos ſanctamque Romanam Eccleſiam viſitare deſidero: quod ut fiat rogate obſecro divinam clementiam, quatenus Domino meo Regi Anglorum longam vitam concedat; pacemque

ei de

ei de omnibus ſibi adverſantibus faciat, cor ejus ad amorem ſuum, & ſanctæ Eccleſiæ, ſpirituali ſemper devotione compungat. En enim vivente pacem qualemcumque habemus, post mortem vero ejus, nec pacem, nec aliquod bonum nos habituros ſperamus.

EPISTOLA II.

Univerſæ Chriſti Eccleſiæ ſummo Rectori Alexandro indignus Anglorum Archiepiſcopus Lanfrancus finem inſerre bonum bono principio.

ARGUMENTUM.

De Hermano Epiſcopo, quod ſenili ætate, prolixaque ægritudine confectus impar jam oneri videatur: & de Lichfeldenſi, qui Epiſcopatu ſe abdicavit, an ejus conſecrationem permittere debeat, qui illius loco eſt ſubrogatus.

NEceſſitate urgente expectare non potui quoadusque redirent, quos ad vos tranſmiſi, priores legati * veſtri; [a] Hermanus ſiquidem noſtræ regionis Epiſcopus, qui tempore [b] venerandæ memoriæ Leonis Papæ Anteceſſoris veſtri relicto Epiſcopatu monachicam vitam petiit; nunc iterum hoc idem facere omnibus modis petit: & niſi ego cenſura canonica obſtitiſſem, jampridem aut Regi Epiſcopatum reddidiſſet, aut clam ad monaſterium conſugiſſet. Et quidem dum virili robore atque juventa viguit ſcientia divinarum atque mundanarum rerum præditus, ad paſtorale officium ſatis utilis perſona extitit, ſed jam ſenili ætate, prolixaque ægritudine confectus debito officio curam impendere ulterius non valet. Nec exiſtimet ſancta, colendaque Beatitudo veſtra, quod aut quibuslibet injuriis laceſſitus, aut regalibus angariis ultra vires prægravatus, hoc facere velit: Deum omnipotentem, dulciſſimamque gratiam veſtram teſtor, quod nec in verbis ejus dum familiari colloquio conſilium animæ ſuæ a me quæreret, ſuaſque mihi negligentias confitendo aperiret, deprehendere id valui; nec a quoquam hominum tale aliquid unquam de eo audivi, ſed ſicut puto, & revera eſt, exactis in hac vita compluribus annis jam tandem proximus morti priuſquam moriatur, a vinculis, ac mole tanti oneris deſiderat abſolvi, ac liberari, & in extremo ſaltem vitæ ſuæ Pſalmis, Hymnis, Orationibus, Lectionibus occupari.

al. * noſtri.

Propterea Apoſtolicæ ſedis celſitudinem conſulendam putavi, quatenus ab ea inſtructi certiſſime teneamus, quid in re tam excellenti, tamque neceſſaria concedere, vel facere debeamus. Nec id differri oportet, quia valde timendum eſt (niſi ſolertia veſtra provideat) ne ejus corporalis incommoditas multis animabus cauſa perditionis exiſtat. De hac re iſta ſufficiant.

Lichfeldenſis Epiſc. multis criminibus obnoxius.

[c] Litiſeldenſis vero Epiſcopus, qui apud Legatos veſtros de incontinentia carnis, (cui uxor publice habita, filiique procreati teſtimonium perhibebant) aliiſque criminibus accuſatus, ad Synodum tamen eorum venire noluit: unde & prædicti legati veſtri eum excommunicaverunt, Regique ſubſtituendi ſucceſſorem (ut dicitur) licentiam conceſſerunt. In Paſchali ſolemnitate ad curiam venit, de illatis culpis cauſam inire noluit, Regi in conventu Epiſcoporum, atque Laicorum Epiſcopatum reddidit, ſe amplius non habiturum, nec ſucceſſori calumniam, aut damnum illaturum jurejurando ſpontanea voluntate firmavit; dehinc ad monaſterium, in quo ab infantia nutritus monachus fuerat, repedavit. Ego * tum novus Anglus, rerumque Anglicarum, niſi quantum ab aliis accipio, adhuc pene inſcius, in locum ejus non præſumpſi, vel Epiſcopum conſecrare, vel conſecrandi licentiam aliis Epiſcopis dare, quoadusque præceptio veſtra veniat; quæ in tanto negotio, quid oporteat fieri, informare nos debeat: ne id quoque differat paternitas veſtra, quia diu eſt, ex quo illa miſerrima Eccleſia Paſtore eſt deſtituta. Omnipotens Dominus det nobis ſemper audire de vobis, quod audire * cupimus, & audire deſideramus, diligende, colende, & Reverende Pater.

B. Lanfrancus recens in Anglia. al. * tamen.

al. * cœpimus.

EPISTOLA III.

Domino totius Chriſtianæ religionis ſummo ſpeculatori Alexandro Papæ Lanfrancus ſanctæ Dorobernenſis Eccleſiæ Antiſtes, debitam cum omni ſervitute obedientiam.

ARGUMENTUM.

Eboracenſis Eccleſiæ adverſus Cantuarienſem controverſiam promit, quo pacto Vuentanio conventu tractata, & concluſa fuerit; perſcriptaque ſibi juxta illam concordiæ mittens exemplum petit, ut privilegium Apoſtolicum indulgeat; commemoratis dein Pontificis erga ſe beneficiis, ſuam ad Berengarium Epiſtolam mittit, quam expetierat.

MEminiſſe debet humiliter excellens, excellenterque humilis Beatitudo veſtra, quia quo tempore apud vos fuimus, Eboracenſis Eccleſiæ Antiſtes adverſum me palam murmuravit, clam detraxit, [a] in præſentia celſitudinis veſtræ calumniam ſuſcitavit, dicens me injuſte vella agere, eo quod ſuper ſe, ſuamque Eccleſiam jure * veſtræ Eccleſiæ [b] Primatum niterer obtinere. De quorumdam quoque ſubjectione Epiſcoporum, quos Eccleſiæ ſuæ conatus eſt aggregare, antiquam ſua querela non eſt veritus conſuetudinem temerare. Quibus de rebus, vos, ſicut ſanctum, prudentemque Paſtorem decuit, & oportuit, per ſcriptum ſententiam promulgaſtis, quatenus [c] conventus Anglicæ terræ, Epiſcoporum, Abbatum, cæterarumque religioſi ordinis perſonarum utriuſque partis rationes audiret, diſcuteret, definiret; factumque eſt ita. Convenerunt enim ad Regalem curiam [d] apud Wentanam civitatem in Paſchali ſolemnitate Epiſcopi, Abbates, cæterique ex ſacro, ac laicali ordine, quos * ſe de actione, morumque probitate par fuerat conveniſſe, imprimis * adunati ſunt a nobis ex veſtra authoritate per ſanctam obedientiam.

al. * noſtræ.

Vventana civitas.

al. * fide; & actione.
al. * adurati.

Deinde Regia poteſtas per ſemetipſam conteſtata eſt eas per fidem, & ſacramentum, quibus ſibi colligati erant, quatenus hanc cauſam intentiſſime audirent, auditam ad certum rectumque finem ſine partium favore perducerent. Utrumque omnes concorditer ſuſceperunt, ſeſe ita facturos ſub præfata obligatione ſpoponderunt. Allata eſt igitur [e] Eccleſiaſtica gentis Anglorum Hiſtoria, quam Eboracenſis Eccleſiæ Presbyter & [f] Anglorum Doctor Beda compoſuit; lectæ ſententiæ, quibus pace omnium demonſtratum eſt, a tem-

Beda Anglorum doctor.

B. Auguſt. Dorobernenſis Epiſ. totius Inſulæ Britanniæ Primas.

tempore g beati Auguſtini primi Dorobernenſis Epiſcopi, uſque ad ipſius Bedæ ultimam ſenectutem, quod fere centum, & quadraginta annorum ſpatio terminatur, Anteceſſores meos h ſuper Eboracenſem Eccleſiam, totamque inſulam, quam Britanniam vocant, necnon & Hyberniam, Primatum geſſiſſe, curam paſturalem omnibus impendiſſe, in ipſa Eboracenſi urbe perſæpe, locisque finitimis, ubi eis viſum fuit, Epiſcopales ordinationes, atque concilia celebraſſe, Eboracenſes Antiſtites ad ipſa concilia vocaſſe, & cum res popoſciſſet, de ſuis eos actibus rationem reddere compuliſſe; Epiſcopos quoque, quorum ſubjectionem in quæſtionem adduxerat, infra illud centum, & quadraginta annorum ſpatium per Dorobernenſes Archiepiſcopos fuiſſe ſacratos, ad concilia vocatos, quoſdam quoque exigentibus culpis ab eis, cum Romanæ ſedis authoritate depoſitos, multaque in hunc modum, quæ Epiſtolaris modeſtia per ſingula explicare non poteſt. Diverſa ad legendum concilia porrecta, quæ diverſis temporibus, diverſis de cauſis, a meis ſunt Anteceſſoribus celebrata; quæ tametſi non eandem ſuæ inſtitutionis habuere materiam; eandem tamen de primatu, & ſubjectionibus Epiſcoporum tenuere ſententiam. Recitatæ eorumdem, de quibus quæſtio verſabatur, Epiſcoporum ante prædeceſſores meos factæ electiones, & per eos ordinationes, quas Dorobernenſi Eccleſiæ de ſua obedientia ſcriptas reliquerunt profeſſiones.

Cantuerbia, olim Doroberna.

Urbs namque quæ Cantuerbia nominatur, i antiquis temporibus ab ipſius terræ incolis Dorobernia vocabatur.

Acceſſerunt omnium teſtimonia, qui omnia, quæ ſcripta ſonuerant, ſe ſuis quiſque temporibus vidiſſe, & audiviſſe conſtantiſſime firmaverunt. Nec defuerunt geſta, quibus reſeratum eſt, cum Anglia per plures Regulos eſſet diviſa,

al. * ſita Nordanumbrorum Rex vendidit Epiſcopatum.

Nordanumbrorum Regem, ubi * ſua eſt civitas Eboraca, accepto pretio cuidam ſimoniaco Epiſcopatum vendidiſſe, pro qua culpa a Dorobernenſi Archiepiſcopo ad concilium vocatum fuiſſe, nolentemque venire pro ſua inobedientia excommunicationis ſententiam pertuliſſe; cujus communionis, atque conſortii omnis illarum partium Eccleſia tamdiu abſtinuit, quoadusque concilio ſeipſum exhibuit, culpam dixit, quod male geſtum eſt, correxit, de reliquo emendaturum ſe fore ſpopondit. Quæ res non mediocre tulit indicium, Anteceſſores meos ſuper ipſam terram, illamque Eccleſiam habuiſſe Primatum.

Ultimum quaſi robur, totiuſque cauſæ firmamentum prolata ſunt k Anteceſſorum veſtrorum Gregorii, l Bonifacii, m Honorii, n Vitaliani, o Sergii: p. item Gregorii, item ultimi q Leonis privilegia atque ſcripta, quæ Dorobernenſis Eccleſiæ Præſulibus, Anglorumque Regibus, aliis, atque aliis temporibus, variis de cauſis, ſunt data, aut tranſmiſſa. Reliqua enim reliquorum tam authentica, quam eorum exemplaria, r in ea combuſtione, atque abolitione, quam Eccleſia noſtra ante quadriennium perpeſſa eſt, penitus ſunt abſumpta. His atque aliis, quæ particulatim, breviterque explicari non poſſunt, ex parte noſtræ Eccleſiæ *, in cauſa * Primatus, contra tantam tantorum authoritatum evidentiam pauciſſimas contradictiones oppoſuit;

* recitatis. al. * Primatis.

ſ Epiſtolam illam præcipue ferens in medium, qua beatus Gregorius Londonienſem, atque Eboracenſem Eccleſiam pares eſſe, nec alteram alteri ſubjacere inſtituit, quam ſcripturam cum in rem nihil facere concordi ſententia cuncti protinus definiſſent, pro eo quod, nec ego Londonienſis Epiſcopus eſſem, nec de Londonienſi Eccleſia eſſet quæſtio inſtituta, vertit ſe ad alia egena, atque infirmata argumenta, quæ poſt paucam moram, Chriſto revelante, paucis ſunt objectionibus abolita. Quem cum Rex dulci paternaque reprehenſione argueret, quod contra tantam argumentorum copiam, tam inops rationum venire præſumpſiſſet; reſpondit ſe antea ignoraſſe Dorobernenſem Eccleſiam tot tantiſque authoritatibus, tamque perſpicuis rationibus eſſe munitam. Verſus itaque ad preces eſt; rogavit enim Regem, ut me rogaret, quatenus omnem mentis rancorem adverſus eum pro hac cauſa conceptum omitterem, pacem diligerem, concordiam facerem, aliqua, quæ mei eſſent juris, ſtudio ei charitatis concederem. Cui petitioni ego libenter, & cum gratiarum actione aſſenſum præbui, quia miſerante Deo non ego, ſed ille priſcæ conſuetudinis violator cauſa erat illius ſcandali.

Facta eſt igitur communi omnium adſtipulatione de hac re t quædam ſcriptura, cujus exemplaria per principales Anglorum Eccleſias diſtributa, ut futuris ſemper temporibus teſtimonium ferant, ad quem finem cauſa iſta fuerit perducta: cujus exemplar vobis quoque, quibus ſanctam totius mundi Eccleſiam conſtat eſſe commiſſam, tranſmittendum curavi, ut ex hoc atque aliis quæ tranſmiſſa ſunt, perſpicue cognoſcatis ex more Anteceſſorum, quid mihi, Chriſtique Eccleſiæ, quam regendam ſuſcepi, concedere debeatis. Quod peto honeſte, & ſine dilatione per indultum Sedis Apoſtolicæ privilegium fieri, quatenus ex hoc quoque quantum me diligatis, evidenter poſſit oſtendi.

De me autem revera exiſtimate, quod de fideli ac ſervo beati Petri, ac veſtro ſanctæque Romanæ Eccleſiæ. Nunquam enim res qualibet de arca mei pectoris ejicere quavis occaſione poterit inauditam illam humanitatem, quam mihi extremo hominum, tantis indigno honoribus Romæ exhibuiſtis: quoque duo pallia, unum de altari ex more, alterum quo ſanctitas veſtra Miſſas celebrare conſueverat, ad oſtendendam circa me benevolentiam veſtram mihi impendiſtis. Illud quoque, quod omnibus, quorum mediator extiti, quicquid juſte ac ſalubriter petiernnt, me interveniente, protinus conceſſiſtis: ut taceam alia plura, quæ in hac parte ab his minime diſcrepant, quæque memoriam veſtri nominis, ſi quid boni facio, dulciter repræſentant.

Animi demiſſio.

Amore & honore Lanfrancum proſequebatur Alexander Pontifex.

u Epiſtolam, quam Berengario Schiſmatico dum adhuc Cadomenſi cœnobio præeſſem, tranſmiſi, paternitati veſtræ, ſicut præcepiſtis, tranſmittere curavi. Omnipotens Dominus vitam veſtram ad honorem ſanctæ Eccleſiæ, veſtris diſpoſitionibus divinitus commiſſæ in tempore prolixam faciat, quatenus poſt tempus, quod ſine tempore ſunt, prolixa æternitatis ſpatia vobis concedat.

Berengarius Schiſmaticus.
Abbas Cadomenſis Epiſtol. ſeu librum contra Berengarium elucubravit.

EPISTOLA IV.

Alexander Epiſcopus ſervus ſervorum Dei Reverendiſſ. Fratri in Chiſto Lanfranco venerabili Cantuariorum Archiepiſcopo ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

ARGUMENTUM.

Prædeceſſorum ſuorum decreta confirmat, ut monachis Eccleſias cathedrales obtinere liceat contra eos, qui Cantuariæ, aliiſque locis monachos exturbare, clericoſque inducere conabantur.

a ACcepimus a quibuſdam venientibus de partibus veſtris ad limina Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, quod quidam clerici aſſociato ſibi terrenæ poteſtatis, laicorum videlicet auxilio, diabolico ſpiritu repleti, moliuntur de Eccleſia S. Salvatoris in Dorobernia, quæ eſt Metropolis totius Britanniæ, monachos expellere b & clericos inibi conſtituere; cui nefario operi molitionis ſuæ hoc adjicere conantur, ut in omni ſede Epiſcopali ordo monachorum exſtirpetur quaſi in eis non vigeat auctoritas religionis.

Qua de re zelo Dei compulſi ſcrutinium de privilegiis Eccleſiarum fieri præcepimus, & venit ad manus ſtatutum prædeceſſoris noſtri beatæ memoriæ Gregorii Majoris, de Eccleſiis Angliæ; quomodo ſcilicet præcepit Auguſtino Gentis veſtræ Apoſtolo, ut ejuſdem ordinis viros, cujus & ipſe noſcitur eſſe, poneret in præfata ſede metropolitana. Cujus præceptionis inter alia hæc ſubnexa ſunt: (Lib. Epiſt.) *Quia*, inquit, *tua fraternitas monaſterii regulis erudita in Eccleſia Anglorum, quæ nuper auctore Deo ad fidem perducta eſt, hanc debet converſationem inſtituere, quæ in initio naſcentis Eccleſiæ fuit Patribus noſtris, in quibus nullus eorum ex iis, quæ poſſidebant aliquid ſuum eſſe dicebat, ſed erant illis omnia communia; quam communionis regulam ordini monachorum permaxime congruere, nemo qui dubitat.* (Monaſtica vita ab ipſo naſcentis Eccleſiæ exordio inſtituta.) Hinc habetur Epiſtola Boniſacii, qui quartus a B. Gregorio Eccleſiæ Romanæ, cui (auctore Deo) præſidemus, præfuit; quam Athelberto Regi Anglorum, & Laurentio Prædeceſſori veſtro miſit, in qua præmiſſa hujuſmodi cenſura anathematis uſus eſt; *Glorioſe*, inquit, *Fili, quod ab Apoſtolica ſede per Coepiſcopum noſtrum Mellitum poſtulaſtis, libenti animo concedimus; id eſt, ut veſtra benignitas in monaſterio Dorobernenſi civitatis conſtituto, quod ſanctus doctor noſter Auguſtinus beatæ memoriæ Gregorii diſcipulus ſancti Salvatoris nomini conſecravit (cui ad præſens præeſſe dignoſcitur dilectiſſimus frater noſter Laurentius) licenter per omnia monachorum regulariter viventium habitationem ſtatuat: Apoſtolica authoritate decernentes, ut ipſi veſtræ ſalutis prædicatores monachi monachorum gregem aſſocient, & eorum vitam ſanctitatum moribus exornent. Quæ noſtra decreta ſi quis ſucceſſorum noſtrorum, Regum, ſive Epiſcoporum, Clericorum, ſive laicorum irrita facere tentaverit, a Principe Apoſtolorum Petro, & a cunctis ſucceſſoribus ſuis anathematis vinculo ſubjaceat, quoadusque quod temeratio auſu peregit, Deo placita ſatisfactione pœniteat, & hujus inquietudinis veſtræ emendationem promittat.* Unde quia ratione dictante quieti Eccleſiarum utile eſſe perſpeximus, præſens decretum ſupranominatorum Patrum confirmamus, & vice Apoſtolorum ſub eodem anathemata eos conſtringimus, quicumque hinc obviare contenderint.

EPISTOLA V.

Domino ſanctæ a Romanæ Eccleſiæ Archidiacono Hildebrando Lanfrancus ſuua ſanctis principiis ſanctum conjungere finem.

ARGUMENTUM.

De ſua in illum benevolentia præfatus docet Eboracenſem controverſiam fuiſſe compoſitam, miſſamque ad ſedem Apoſtolicam rei geſtæ relationem, quod ab ipſo legi cupiat.

EXplicare literis mens mea non poteſt, quanta dilectione veſtræ ſinceritati connectitur, quantaque dulcedine gratiarum veſtrarum, quas mihi tam præſenti, quam abſenti benignitas veſtra ſemper exhibuit, indeſinenter reminiſcitur. Propterea ſi, donante Deo, in quibuslibet rerum generibus aliquid boni facio; ſalutem veſtram tam temporalem, quam tempore carentem tradere oblivioni non valeo. Et hoc oro omnipotentem Deum, quatenus vitam veſtram ad honorem, & firmamentum ſanctæ Eccleſiæ ſuæ prolixam in hoc ſæculo faciat; incontaminatam ab omni peccati contagione cuſtodiat, & in futuro centuplicatis operibus veſtris vitam vobis permanentem copioſus remunerator retribuat.

Porro calumnia, quam Eboracenſis Eccleſiæ Antiſtes adverſum me movit de primatu, & ſubjectione quorumdam Epiſcoporum, ſecundum præceptum Apoſtolicæ ſedis audita & determinata eſt. (De Primatus Cantuarienſis Eccleſiæ contra Eboracenſem controverſia) Cujus negotii geſtionem breviter ex ordine ſcriptam Domino noſtro Papæ tranſmiſi, quam volo, & rogo a vobis competenti diligentia legi, quatenus charitas veſtra certiſſimum teneat, quid mihi, Eccleſiæque meæ ſedes Apoſtolica confirmando concedere, & concedendo confirmare per privilegium debeat.

EPISTOLA VI.

Lanfranco venerabili Cantuariorum Archiepiſco ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Hildebrandus Archidiaconus ſalutem in Domino.

ARGUMENTUM.

Ideo pallium, quod ejus legati petebant, miſſum non fuiſſe, quod abſentibus mitti non ſoleat. Proinde neceſſarium eſſe, ut Romam veniat.

VErba legatorum veſtrorum graviter accepimus, ſed quod voluntati a veſtræ in mittendo abſenti perſonæ veſtræ privilegio, ut illi petebant, rite non potuimus ſatisfacere, valde doluimus: neque id ægre ferat veſtra prudentia, quoniam ſi alicui Archiepiſcoporum veſtris temporibus abſenti hoc conceſſum fuiſſe vidiſſemus, profecto religioni veſtræ promptiſſima charitate honorem hunc abſque veſtra fatigatione impenderemus; unde neceſſarium vobis videtur vos Apoſtolorum limina viſitare, quatenus de hoc & cæteris una nobiſcum efficacius quod oportuerit conſulere valeamus, atque ſtatuere. De cætero ſi legatos noſtros ad vos venire contigerit ſolita charitate recipite, * qui vobis in aure dixerint, prout chariſſimum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Filium, & religioſum decet ſacerdotem, procurare ſtudete.

al. a gratanter.

al. * & quæ.

EPI-

EPISTOLA VII.

Excellentiſſimo ſanctæ Eccleſiæ Paſtori Gregorio glorioſus gratia Dei Anglorum Rex, & Dux Normannorum Willelmus ſalutem cum amicitia.

ARGUMENTUM.

Admonitus Rex a Legato, de fidelitate facienda Pontifici, & de pecunia Romam mittenda; de pecunia annuit, de fidelitate, quia inuſitatum, recuſavit.

HUbertus Legatus tuus (Religioſe Pater) ad me veniens ex tua parte, me admonuit, quatenus tibi, & ſucceſſoribus tuis fidelitatem facerem, & de pecunia, quam Anteceſſores mei ad Romanam Eccleſiam mittere ſolebant, melius cogitarem; unum admiſi, alterum non admiſi. a Fidelitatem facere nolui, nec volo, quia nec ego promiſi, nec Anteceſſores meos Anteceſſoribus tuis id feciſſe comperio. Pecunia tribus fere annis, in Galliis me agente, negligenter collecta eſt; nunc vero divina miſericordia me in regnum meum reverſo, quod collectum eſt per Præfatum legatum mittitur: & quod reliquum eſt, per Legatos Lanfranci Archiepiſcopi fidelis noſtri, b cum opportunum fuerit, tranſmittetur. Orate pro nobis, & pro ſtatu regni noſtri, quia Anteceſſores veſtros dileximus, & vos præ omnibus ſincere diligere, & obedienter audire deſideramus.

EPISTOLA VIII.

Reverendo ſanctæ univerſalis Eccleſiæ ſummo Paſtori a Gregorio peccator, & indignus Antiſtes Lanfrancus ſervitium cum debita ſubjectione.

ARGUMENTUM.

Purgat quod objectum fuerat a Pontifice, minus ſe ab eo, & Eccleſiam Romanam poſt adeptum Epiſcopatum diligi, quam ſolebat: amorem contra Pontificis remiſſionem ait erga ſe videri: Se Regi, quod per legatum ſuggeſſerat, ſuaſiſſe, ſed non perſuaſiſſe.

Hubertus Subdiaconus ſacri Palatii.

LIteras excellentiæ veſtræ per Hubertum ſacri veſtri palatii Subdiaconum porrectas, qua decuit humilitate, ſuſcepi: in quarum fere omni contextu, b paterna me dulcedine reprehendere ſtuduiſtis, quod in Epiſcopali honore poſitus ſanctam Romanam Eccleſiam, voſque ob ejus reverentiam minus diligam, quam ante honoris ipſius ſuſceptionem diligere quondam ſolebam, præſertim cum Apoſtolicæ Sedis auctoritate ad ipſius apicem honoris me perveniſſe non dubitem, nec quemquam dubitare exiſtimem.

Et quidem (venerande Pater) e verbis tuis calumniam ingerere nec volo, nec debeo; Ego tamen, teſte conſcientia mea, in memetipſo intelligere non poſſum, quid vel corporalis abſentia, vel locorum tanta intercapedo, aut ipſa qualiſcumque honorum ſublimitas in hac parte vindicare ſibi quidquam prævaleat, quin mens mea præceptis veſtris in omnibus, & per omnia ſecundum Canonum præcepta ſubjaceat; Et ſi, præſtante Deo, præiens præſenti loqui quandoque valerem, me amando creviſſe, vos vero (quod pace veſtra dictum ſit) a priſtino amore nonnulla ex parte defeciſſe, non tam verbis, quam rebus ipſis oſtenderem. Verba legationis veſtræ cum præfato Legato veſtro prout melius potui, Domino meo Regi ſuggeſſi, ſuaſi, ſed non perſuaſi. a Cum autem voluntati veſtræ omnifariam non aſſenſerit, ipſemet vobis tam verbis, quam literis innoteſcit. al. a cur.

EPISTOLA IX.

Lanfrancus indignus Antiſtes dilectiſſimo a Eboracenſi Archiepiſcopo Thomæ ſalutem cum orationibus.

ARGUMENTUM.

De pœnitente triplicis homicidii reo, & commonitoriis ejus Epiſcopi literis.

b RObertus Sagienſis Epiſcopus hunc pœnitentem ad me miſit, & mandavit quod iſte miſerrimus tres homines a Montem ſancti Michaelis adeuntes tertio Pentecoſtes die invaſerit, & interfecerit; Cui ex more pœnitentia injuncta commonitorias literas ſibi tradidit, ut ſi quis Epiſcopus pietate motus miſericordiam ei vellet impendere, poteſtatem haberet, quantum vellet, ipſi ignoſceret. Hujus itaque rei teſtis eum ad vos mitto, quatenus hoc verum ſciagis, atque animæ ejus, ſecundum quod viſum vobis fuerit, conſulatis.

EPISTOLA X.

Dilectiſſimo fratri, & amico Eboracenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo Thomæ Frater Lanfrancus perpetuam ſalutem cum orationibus.

ARGUMENTUM.

a *De iis, qui uxores fornicationis cauſa relinquere, & alias ſibi conjungere volunt, quid ſentiendum, & de eo, qui eam, quæ uxor putatur, deſponſaſſe ſe abnegat, quid agendum.*

ILlos quidem, qui corporaliter tantum, & propter terrena lucra ſe amant, intervalla locorum quo prolixiora ſunt, eo a mutuo amore impenſius ſeparant. Eos vero quos ſincera Chriſtianæ religionis charitas jungit, corporalis abſentia, ſeu quælibet localis intercapedo minime disjungit. Studeamus ergo fraterno invicem amore proficere, pro invicem orare, alterius neceſſitatem propriam deputare; a quatenus in conſpectu Dei, atque hominum evidenter appareat, quod carnalis zelus, quo animæ uruntur, vindicare in nobis nihil prævaleat.

De his autem, qui uxores deſponſatas cauſa fornicationis relinquere, aliaſque ſibi conjungere volunt (hoc enim veſtra prudentia a me requiſivit) Dominus JESUS CHRISTUS, quid ſentiendum ſit in Evangelio ſecundum Marcum aperiſſime dicit: *Quicumque dimiſerit uxorem ſuam, & aliam duxerit, adulterium committit ſuper eam: & ſi uxor dimiſerit virum ſuum, & alium duxeris,* Marci. 10. 11. 12.

Lucæ . 16. 18. *vit, mœchatur*. Item ſecundum Lucam. *Omnis qui dimittit uxorem ſuam, & ducit alteram, mœchatur*. Sunt etiam de hac re [b] plurimæ ſanctorum Patrum authoritates, ſed ubi ſol lucet, candelam ad proferendum lumen proferri minime oportet. In his verbis dominicis luce clarius liquet, quia vivente viro, vel uxore, extraneam copulam quærere, nulli eorum licet. Eum vero, qui mulierem, quæ uxor putatur, deſponſaſſe ſe abnegat, aut evidentibus teſtimoniis, ſeu quibuslibet claris indiciis mentiri eum oſtendite, aut in præſentiarum, quoadusque res melius clareſcat, cauſam ejus omittite.

EPISTOLA XI.

Piiſſimo, & ſanctiſſimo Cantuariorum Archiepiſcopo, totius quoque Britanniæ ſummo Paſtori Lanfranco Thomas fidelis ſuus, & niſi præſumptuoſum ſanctitati ſuæ videatur, Eboracenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus, cœli portas Petri * jure, juſtis, & injuſtis juſte aperire, & claudere. (al. * vice.)

ARGUMENTUM.

Rogat ut ad ſacrandum Orchadum Epiſcopum Vvingornienſem, & Dorcaceſtrenſem Epiſcopos Eboracum mittat, ſpondens nullum propterea jus in illos ſe vindicaturum.

[a] ECce (Pater ſanctiſſime) filius tuus ad te clamat, ſed magis filia, Eboracenſis videlicet Eccleſia, ad eam, cui diſpoſitione divina præſides, Eccleſiam, tamquam ad maternum recurrens ſinum pie poſtulat, ut ex abundantia maternarum deliciarum reparetur inopia ſuarum ſe deſerentium; immo longe, & inter barbaras nationes poſitarum * virium. Siquidem venit ad nos Clericus quidam, quem miſit [h] Paulus Comes cum literis ſigillatis de [c] Orchadum partibus, ſignificans in eis Epiſcopatum ſuæ terræ [d] eidem Clerico ſe conceſſiſſe; ac ille Anteceſſorum ſuorum ordine cuſtodito poſtulat a nobis Epiſcopum ſe conſecrari: cui quod juſte petit, injuſte denegare non poſſumus. (al. * matrum) (Paulus Comes.)

* Precatur ergo, ut nobis [e] duos Epiſcopos dirigat Paternitas veſtra; quorum fulti orationibus, & auxilio, tantæ rei ſacramentum compleamus canonice. Illa autem procul arceatur ſuſpicio, quam nuperrime nobis noſter frater, & Coepiſcopus ſubintulit [f] Remigius, me ſcilicet impoſterum * queſturum Dorcaceſtrenſis, vel Vingornienſis Epiſcopi hac de cauſa ſubjectionem. Dico enim coram Deo, me nunquam hoc facturum. Si placet igitur ſanctitati veſtræ, ut juxta petitionem * noſtram nobis facere dignemini. Locum Eboracum tempus quinto nonas martias nobis immutabiliter conſtituimus; & vobis ſignificamus. Ergo vivas, & valeas, & ſpiritualibus incrementis uſquequaque proficias. (al. * precamur.) (Remigius Epiſcop.) (al. * quæſiturum.) (al. * veſtram)

EPISTOLA XII.

Lanfrancus Dei gratia ſanctæ Dorobernenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus venerabilibus Fratribus * Vulſano Wigornienſi, & Petro Ceſtrenſi Epiſcopis ſalutem. (al. * Vvulſtano.)

ARGUMENTUM.

Ut ad ſacrandum Orchadum Epiſcopum Eboracum ad Thomam Archiepiſcopum proficiſcantur, atque ut ſecuri ſint, ejus literas mittit, quibus fidem facit, nullum illi, vel ſucceſſoribus in ipſorum Eccleſias jus acquirendum.

INſinuavit nobis venerabilis Frater noſter Thomas Eboracenſis Archiepiſcopus, adveniſſe de Orchadum inſulis ad ſe quendam clericum, quem in Epiſcopatu ipſius terræ, præcipiente, & inſinuante Paulo Comite, teſtatur eſſe electum. Et quia ex antiquo more, ſui juris eſt præfatarum inſularum præſules conſecrare, petiit a me, ut mittam ſibi de noſtris ſuffraganeis duos, qui tantæ rei ſacramentum cum eo valeant celebrare. Rogantes itaque præcipimus, præcipientes rogamus, quatenus omni excuſatione ſummota, illuc eatis, & ex noſtro præcepto ſecundum quod juſtum eſt, in tantæ rei myſterio compleatis. Non enim decet, ut qui ſacrandus in hanc terram venit, & cum omni humilitate ſacrari ſe poſtulat, inopia adjutorum a tanto regno non ſacratus abſcedat. Terminum hujus conſecrationis lator vobis præſentium indicabit. Et ne forte ſolliciti ſitis, putantes quod vel ipſe, vel ſucceſſores ejus hac occaſione ſuper Eccleſias veſtras jus Prælationis quandoque conentur arripere, literas, quas ipſe mihi tranſmiſit, fraternitati veſtræ, ſollicitudinem de futuro gerens, curavi tranſmittere; quas, & has, quas vobis tranſmitto, in archivis Eccleſiarum veſtrarum ob memoriam futurorum ſervatum iri præcipio.

EPISTOLA XIII.

Domino merito ſanctitatis inſigniter efferendo, [a] Joanni Normannorum Archiepiſcopo Lanfrancus indignus vocari Epiſcopus bene cœptis meliora connectere.

ARGUMENTUM.

Ex occaſione literarum ejus de nonnullis ritibus diſſerit, ad dedicationem Eccleſiarum, & Subdiaconorum ordinationem ſpectantibus.

GRatias ago colendæ benignitati veſtræ, quia non ſolum præſens præſentem me indeficienti amore * dilexiſtis, verumetiam abſens pro abſente paternam vos curam gerere ſalubri admonitione evidenter oſtendiſtis. Abſit autem a me, longeque a ſenſibus meis hunc errorem avertat divina clementia, ut moleſtum mihi ſit, ſi quis reſpectu ſalutis meæ, vitæ æternæ contemplatione, de anima mea ſollicitudinem gerat, ſi ea, quæ de actibus meis ſibi diſplicent, pietate motus indicare non differat, ſi aliter me corrigere non poteſt, verbis quoque objurgare præſentem, aut literis increpare abſentem non negligat; ſed amicus potius a me juſtus exiſtimabitur, qui in mi- (* propter Deum.) (Quanto amore reprehenſiones complectitur B. Lanfranc.)

Digitized by Google

miſericordia corripit me, & increpat: his autem peccator, qui oleo pravæ adulatiouis caput meum aut impinguat; aut impinguare laborat.

Quidquid vero ſanctitas veſtra de ſtola ſcripſit, multum mihi placuit, nec unquam diſplicuit: ſed quod ſubjunxit, quia ad dedicandam Eccleſiam Epiſcnpus proceſſurus ſacris veſtibus, ex inſtitutinne Epiſcopalis ordinis debeat eſſe indutus, atque io expoſitione ipſarum ſacrarum veſtium [b] caſulam poſuit, valde ſtupui; quia tale aliquid me ouoquam vidiſſe, memioiſſe oon potui: diverſos enim diverſarum provinciarum præſules Eccleſias dedicare ſæpe conſpexi, omnibuſque, quæ ab eis facta ſunt, quantam potui curam adhibui; qui etſi in nonnullis diſſimilia egeriot, omnes tamen [c] cappis induti uſque ad celebrationem Miſſæ debita ſervitia ſine caſula

Leo Papa Eccleſiam Romericenſem dedicavit.

expleverunt: denique ſanctus [d] Leo Romanæ ſedis ſummus Antiſtes [e] Rnmericenſem, me præſente, Eccleſiam dedicavit, eunctaque, quæ ante Miſſam fieri ordo depopoſcerat, ſine caſula conſummavit.

Porro quod in dandis ordinibus ſoli Subdiacono dari maoipulum perhibuiſtis, ubi hoc acceperitis, rogo me veſtris literis inſtruatis; a quibuſdam eoim id fieri audio, ſed utrum id fieri ſacris auctoritatibus præcipiatur, meminiſſe

Manipulus, & alba commune ornamentum.

non valeo. Plerique autumant [f] manipulum eſſe commune ornamentum omoium, ſicut & albam, & amictum; nam & in cœnobiis monachorum etiam laici cum albis induuntur, & antiqua patrum inſtitutione [g] ſolent ferre manipulum; in noſtris Epiſcopalis ordiois codicibus, quos ex diverſis regionibus multos habemus, [h] & de ordinaodo Subdiacnno, inter cætera ſic ſcriptum habetur: *Poſtea vero accipiat ab Archidiacono urceolum cum aquamanili, ac manutergium*. In quibuſdam ſic: [i] *cum aquamanile*. In aliis ita: *cum*

Urceolus, & aquamanile quid.

aquamanili. Urceolus quid ſit liquido patet, eſt eoim vas ſuperius, unde lavandis manibus aqua iofunditur. Aquamanile, ſive aquæmanile, Italici unam partem dicunt, vocaturque lingua eorum vas inferius, in quod manibus infuſa aqua delabitur. Quod ſi fortaſſe ſic diſtinguendum putatis, urceolum cum aqua, & poſtea manile, ac manutergium, quatenus manile eſſe manipulum intelligatis. Cur inter urceolum ac manutergium ponatur manipulus: & cur cætera ornameota ab Epiſcopis dantur, dari ab Archidiacono manipulus jubeatur, in qua ſcriptura, ſive

al. * reperieritis.

ſæculari, ſive divina ſic vocatum manipulum * reperitis, poſco ſanctam paternitatem veſtram, ut indicare mihi competeoti diligeotia ſtudeatis.

In Carthaginenſi Concilio quarto omne hu-

Subdiaconi munus.

jus rei ambiguum excluditur, ubi ſic legitur: *Subdiaconus cum ordinatur, quia manus impoſitionem non accipit, patenam de manu Epiſcopi accipiat vacuam; & calicem vacuum: de manu vero Archidiaconi, accipiat urceolum cum aqua, &*

Epiſtola Ludifredo Cordubenſi Epiſcopo; in fine de offici Eccleſ.

aquamanile, ac manutergium. Item Iſidorus in Epiſtola de ſacris ordinibus. *Ad Subdiaconum* (inquit) *pertinet calicem, & patenam ad altare Chriſti deferre, & levitis tradere, eiſque miniſtrare: urceolum quoque, & aquamanile, ac manutergium tenere Epiſcopo, Presbyteris, & Levitis pro lavandis ante altare manibus aquam præbere.* Omnipotens Dominus vitam veſtram intus, exteriuſque tueatur: augeatque in vobis, auctam qua conſervet dilectionem, qua me quondam diligere ſolebatis; quatenus de me, quantum ad vos hoc * quod pertinet, quæ credenda ſunt,

al. * quidem pertinet.

credatis, proculque ab auribus veſtris linguas detrahentium paſtorali ſemper authoritate repellatis.

EPISTOLA XVI.

Domino ſanctæ Rothomagenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo Joanni frater Lanfrancus indignus Antiſtes fidele ſervitium cum orationibus.

ARGUMENTUM.

Indigne a ſuis quibuſdam conſolatur, de vindicta ſuggerens quales capeſſere debeat, ſibi curæ futurum, ut ad Regem hac de re det literas, quales debet.

VIſis literis veſtris, quibus [a] temerariam, ſuperbamque temeritatem miſerrimorum hominum adverſus Dominum, & Pontificale faſtigium præſumptam ſignificaſſe ſtuduiſtis, & dolui ſicut dolere debui, & tamen io ipſo dolore non gaudere non potui: dolui quia id evenit celſitudini veſtræ, quod a temporibus Paganorum nulli legitur aveoiſſe Epiſcoporum: gaviſus vero ſum, quia ſpurciſſima vita eorum, quæ multas regiones fœtore ſuæ Infamiæ jam aſperſit, occaſione publicata eſt; cognitumque evidenter quales coram Deo ſint, qui abjecto divino, humanoque timore tantum ocſas in coospectu hominum moliti ſunt. Et nunc Sanctitas veſtra omnem rancorem de corde abjiciat, nec plus æquo, & bono pro hac re doleat; omnem iotentionem, qualiter hæc nequitia ad honorem Dei, ſanctæque Eccleſiæ puniatur, intendat.

Et quidem, quantum ad illos ſpectat, dolendum eſt vobis, quia filii veſtri eraot, ſi filii eſſe vellent: quantum vero ad vos gaudendum potius, & exultandum expectantibus vobis beatitudioem Apoſtolis repromiſſam, quia vos oderunt, & exprobravarunt, & ejecerunt tamquam malum propter filium hominis, quem vos amatis, & honoratis, & ad cujus amorem, & honorem illos trahere volebatis.

Literas Domino * veſtro Regi traoſmittere

al. * noſtro.

diſpono, quales oportet, & quales debeo, & credo, miſerante Deo, quia ſicut tempora ejus obſcurata ſunt immanitate taotæ nequitiæ, ſic eniteſcent competentis ſeveritate vindictæ. Omnipotens Dominus vitam veſtram cuſtodiat, & contra omnes æmulos dextera ſua protegente defendat, diligende Pater, & omni laude colende.

EPISTOLA XV.

Zelo Dei, & amore juſtitiæ præcellenti ſanctæ Rothomageoſis Eccleſiæ Archiepiſcopo Joanni Lanſtancus indignus Antiſtes ſervitium, & orationes.

ARGUMENTUM.

Laudat ejus in accepta injuria patientiam. De mitborstatibus facinoris rogatum a ſe Regem per literas, ut ulciſcatur. Sibi quoque probari, quæ ille de viſione cujuſdam monachi, & de altero a communi ſepultura prohibito mandarat.

al. * cœnobii. QUando Robertum Beccenſis * Eccleſiæ monachum, cum literis ad vos tranſmiſi, adhuc nullas Paternitatis veſtræ epiſtolas ſuſcepi: poſt abſceſſum ejus cappellanus Hugonis unam detulit; alteram vero laicus quidam, qui interrogatus a me, quis eſſet? ſervientem Reginæ ſe eſſe reſpondit. Utrarumque ſententia una fuit: in utriſque enucleate oſtendiris officium veſtri ordinis, videlicet contra æmulos patientiam, al. * perditiſſimaque. & innocentiam veſtam * a perditiſſimæ congregationis horribilem, puniendamque temeritatem, & in utroque laudandus, in utroque benedictus Deus; quia & vos ejus gratia feciſtis, quod reſpectu Epiſcopalis dignitatis facere debuiſtis: & illi econtra juſto ipſius judicio traditi in reprobum ſenſum hoc fecerunt, quod nec quolibet impulſu, vel qualibet injuria provocati facere debuerant, certiſſimum pravitatis ſuæ his, qui eos non noverant, præbentes iudicium, quo luce clarius omnibus innoteſcat, quales in conſpectu Dei eos eſſe ab omni populo exiſtimari oporteat. De hac re literas Domino noſtro Regi mitto, eumque ut decet ad vindictam tanti facinoris, prout poſſum rogo, & moneo, quas jampridem tranſmiſiſſem, ſed legatum reperire Valchelinus Epiſc. non potui; & homo b Epiſcopi Walcbelini, qui alias vobis detulit, ut eas expectaret, impetrare non potui.

al. * ſommatore. Monachus a communi ſepultura prohibitus. De Roberto & ejus * ſomniatore, & monacho a communi ſepultura prohibito, quidquid mandaſtis laudo, & quidquid de his rebus ſentitis, ego quoque in omnibus, & per omnia vobiſcum ſentio: non eſt enim credendum viſionem illam eſſe a Deo, quæ monachos prohibet a monaſterio, qui ad ſerviendum Deo ſe devoverunt, & in quo de obedientia, & converſione morum ſuorum, & ſtabilitate ſua pro-Pſal. 75. 12. feſſionem fecerunt: cum Propheta dicat: *Vovete, & reddite*. Et Dominus de malis paſtoribus loquens, non ait: fugite eos, recedite de locis, Matth. 23. quibus præſunt; ſed *ſuper cathedram Moyſi ſederunt Scribæ, & Phariſæi, quæ dicunt facite, quæ autem faciunt, nolite facere*. Et beatus Bene-Cap. 4. Regulæ. Inſtr. 60. dictus in regula monachorum: *Præceptis*, inquit, *Abbatis in omnibus obedire, etiamſi ipſe, quod abſit, aliter agat*.

De Monacho fulgure interfecto vir ſapiens apertiſſima ſententia omnem ambiguitatis nodum Sap. 4. 7. ſolvit, dicens: *Juſtus quacumque morte præoccupatus fuerit, anima ejus in refrigerio erit*. Denique Eccleſia Chriſti, alios mortuos a ſuæ communionis conſortio non repellit, niſi eos tantum, quibus viventibus canonica cenſura communicare contempſit. Omnipotens Dominus vitam veſtram cuſtodiat, quia multum utilis eſt, inter cætera ad confutandas garrulorum ineptias.

EPISTOLA XVI.

Domino merito ſanctitatis veſtræ inſigniter honorando Normannorum Archiepiſcopo Joanni Frater Lanfrancus fidele ſervitium, æternamque ſalutem cum orationibus.

ARGUMENTUM.

Excuſat diuturnum ſuum ſilentium, optatque ut mutua inter ipſos, & inviolabilis ſit concordia.

QUod Paternitatem veſtram, quam, teſte Deo, multo amore diligo, multa veneratione ſuſcipio, longa temporis intercapedine literis viſitare ſuperſedi: rogo, multumque rogo, ne ſiniſtra a me id factum eſſe intentione interpretemini; neque exiſtimetis fuiſſe cauſam, aut * indicem cujuslibet rancoris, vel al. * radicē. odii: hoc potius hac in parte conjicite, * quod al. * aliquid. rei veritas habet, * quod experientia veſtra, multis referentibus, quibus miſerabilis vitæ meæ ſtatus motus eſt, cognoſcere valet; Tot enim, tantiſque hujus mundi impedimentis (neſcio quo occulto Dei judicio) inceſſanter ſubjaceo, tot animi rancores, tam ex propriis, quam ex alienis negotiis ſine intermiſſione ſuſtineo; tot calamitates ex conſideratione præſentium venturas in futuro conjicio, ut perraro dictandi, ſeu ſcribendi facultas detur; aut ſi quando datur, vel deſunt qui perferant, vel perſonæ tam idoneæ non ſunt, ut per eas literas mitti injuriam puteot.

Ego tamen & ea, quæ vobis accidunt, cum promiſſione ſervitii, & auxilii mei ſcire deſidero, & ea quæ mihi eveniunt, cognoſci a vobis humiliter peto; & hoc oro, ut concors charitas, charaque concordia, quæ inter nos hactenus manſit, omnibus diebus vitæ noſtræ inviolata permaneat; nec eam qualibet detrahentium lingua quolibet modo aut infirmare, aut propulſare prævaleat. Quod aliter ratum eſſe non poterit, niſi amatores diſcordiæ aut veſtris exhortationibus ad amorem concordiæ convertantur, aut perſiſtentes in ſua ſtultitia a noſtris colloquiis penitus arceantur.

De juvene, cujus eventum uſque ad aures veſtras fama vulgavit, lator præſentium, qui vidit, & interfuit, qualiter geſtum ſit, vobis veraciter enarrabit.

EPI-

Digitized by Google

EPISTOLA XVII.

Venerabili ſanctæ Rothomagenſis Eccleſiæ Archiepiſcopo Joanni indignus Antiſtes Lanfrancus ſervitium cum orationibus.

ARGUMENTUM.

a Falſum eſſe oſtendit, quod ejus facta carpere dicebatur; Robertum autem Pultrellum, qui ſine ipſius licentia diſceſſerat, ideo a ſe cum honore ſuſceptum, quia commendatitias ejus literas attulerat. De fide ab Archidiaconis petenda quid reſponderit, & de ſuo cum Rege colloquio.

LIteras quas omnibus Chriſtianæ legis amatoribus amanda Paternitas veſtra tranſmiſit, quo tempore porrectæ ſunt, congruum dare reſponſum mihi non licuit: nam & impeditum me invenerunt: nec ſi liceret, poſſet ea tempeſtate nuncius inveniri, qui ferret. Nunc mihi data opportunitate differre ultra non debeo.

Retuliſtis vobis a multis fuiſſe relatum, quod ego quædam veſtra facta carpo, & maxime quod inſtituta ſanctorum Patrum de ſervanda Clericorum caſtitate male vos intellexiſſe redarguo; adjuncto quod Eccleſiaſticæ diſciplinæ moderamina non bene vos tenere affirmo; meminiſſe debet beatitudo veſtra, præſentes verbis, abſentes literis nos ſæpe alterutrum monuiſſe, eſſe multos deteſtabili invidia plenos, qui ſemper velint nos invicem diſſidere; quatenus hac occaſione ſuas nequitias valeant liberius exercere; quorum officii refert nova ſemper, & inaudita fingere; leviter, & * injurioſe prolata deterius exponere, bene & conſulte dicta, quantum in ipſis eſt, in contrariam partem convertere. Ego tamen, teſte conſcientia, nullius eorum conſcius ſum, nec aliquid de laudabili vita veſtra vel dixiſſe, vel dicenti aſſenſum præbuiſſe me memini; quod in præſentia veſtra, ſi res ita expoſceret, non poſſet cum pacis veſtræ ſecuritate proferri; immo veſtro venerabiliumque Patrum exemplo provocatus, per totam terram Anglicam paſtorali auctoritate prohibui, ne cujuslibet ordinis quiſquam canonicus uxorem accipiat, nec ...., antea ſi Presbyter, aut Diaconus eſt, niſi præbenda carere velit, habere ulterius liceat.

al. * incurioſe.

Robertus Pultrellus. De Roberto, quem Pultrellum vocaſtis, quemque ſine veſtra licentia mare tranſiſſe perhibuiſtis, certiſſime id ſciatis, quia literas veſtro ſigillo, quod mihi bene notum eſt, ſignatas detulit; in quibus, ſi veræ fuerunt, ſummopere me rogaſtis, quatenus eum cum honore ſuſciperem, apud Abbatem Balduinum, in quantum poſſum, pro infirmitate ſui corporis adjuvarem: de meis etiam rebus, ſicut mihi opportunum eſſet, opem impenderem: quæ omnia executus ſum; nam pro amore veſtro honeſte eum ſuſcepi, tribus ſeptimanis mecum habui; Abbati Balduino precibus, & promiſſionibus commendavi. Revertenti unde redire poſſet, denarios officioſa charitate impendi: & miror valde ſi falſas literas porrexit, quonam modo tanti viri ſigillum ad perſuadendam falſitatem ſuam habere potuerit.

Abbas Balduinus.

Charitas B. Lanfranci in erogandis eleemoſynis.

De fide ab Archidiaconis petita, & data interrogantibus Epiſcopis Bajocenſi, & Conſtantienſi hoc tantum reſpondi me nec legiſſe tale aliquid, nec vidiſſe; vos tamen prudentem virum eſſe, & ſtrenue ſcire, quid agatis, quid omittatis, quid agendum, quid omittendum cenſeatis.

De negotiis veſtris cum Domino noſtro Rege prout decuit, & opportuit, noviter ſum locutus; & puto per miſericordiam Dei, quia mordentibus vitam veſtram aures excellentiæ ſuæ non eſt ultra facile præbiturus. Omnipotens Dominus vitam veſtram ad honorem ſanctæ Eccleſiæ ſuæ incontaminatam cuſtodiat.

EPISTOLA XVIII.

Lanfrancus indignus Antiſtes a Oſberno digno Antiſtiti ſalutem cum orationibus.

ARGUMENTUM.

Quod Balduinum Abbatem ſecum detineat, quominus Richardi placito adeſſe queat: Excuſari proinde illum, & cauſam differri rogat.

AD Fruchenam villam noſtram quæ b cœnobio ſancti Emmandi proxima eſt, veni: in qua, Rege præcipiente, & corporis mei infirmitate urgente, aliquam accipere medicinam diſpoſui: pro qua re c Abbatem Balduinum detineo; cui Rex curandæ hujus ægritudinis curam ſuo ore injunxit; qui contra Richardum ad hunc conventum de quibuſdam querelis placitum accepit; ſed Abbate apud vos, & apud eum de hoc itinere excuſato, cauſam ipſam dilatam eſſe rogo, & volo, quoadusque * in unum conveniamus, & pari ſtudio pariter ipſum negotium ſine aliquo partium favore definiamus. Omnipotens Dominus vos benedicat, & in omnibus veſtris negotiis promptus auxiliator aſſiſtat.

al. * alio tempore in unum.

EPISTOLA XIX.

Lanfrancus Archiepiſcopus confratri, & Coepiſcopo a Herfaſto ſalutem.

ARGUMENTUM.

Ut Clericos Balduini Abbatis ab excommunicatione abſolvat, quoad ipſe utraque parte audita litem dirimat.

MEminiſſe debet charitas veſtra, quia Rex, dum vobiſcum eſſet, præcepit, ut b querimonia de clericis Abbatis Balduini, quæ inter vos, & ipſum Abbatem verſabatur, ſopita remaneret, quoadusque ipſemet ipſam cauſam audiret; vel a me ſi temporis opportunitas ſic ſuggereret, audiri præciperet. Sed quia priusquam id fieret, mare tranſivit, volo, & rogo, quatanus prædictos clericos, quos a vobis excommunicatos didici, abſolvatis; & quietos ab omni invectione, atque exactione ad præſens dimittatis: poſt paucos etenim dies ad partes veſtras venturi ſumus, & utriusque partis aſſertiones diligenti cura audiamus; & tam prolixæ querimoniæ, in quantum ſalva fidelitate Regis fieri poterit, finem legitimum imponemus.

EPI-

EPISTOLA XX.

Gregorius Epiſcopus ſervus ſervorum Dei, Lanfraoco Cantuariorum Archiepiſcopo, ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem.

ARGUMENTUM.

Ut Arfaſtum Epiſcopum comprimat, ne Balduino Abbati moleſtus ſit, Regemque oret, ne illi faciat quod ſi contempſerit, ad ſedem Apoſtolicam cum Abbate veniat, ad contentiones dirimendas.

NOn minima admiratione dignum ducimus qua fronte, qua mente Arfaſtum dictum Epiſcopum, ſanctæ Romanæ Eccleſiæ illudere, & beatæ memoriæ Alexandrum prædeceſſorem noſtrum, ejuſque decreta cootemnere patiamini: prudeotiam quippe veſtram ad plenum cognoſcere nos non latet, ſanctam Romanam Eccleſiam jure a Deo dato ſibi defendere Eccleſiarum, ſacerdotum, Epiſcoporum conſecrationes, & a
Iſai. 14. 14. nullo ſumpta licentia debere, & poſſe celebrari, ſuis & præbuiſſe, & Deo annuente præbituram firmiſſimam etiam in hoc defenſionem, qui Romam venerint, & ſedis Apoſtolicæ conſilium & auxilium petierint: quibus Arfaſtus dictus Epiſcopus, qua nova audacia reſiſtat, niſi forte iſta, *Ponam ſedem meam ad Aquilonem, & ero ſimilis altiſſimo*, ignoramus. Ad quod etiam dilectio veſtra ſuper his ſileat, non minimum miramur. Verum quia de vobis non aliter quam de nobis dubitamus, fraternitatem veſtram confidenter deprecamur, ut via noſtra Arfaſti nugas penitus compeſcatis, & ſancti Eadmundi Abbatem contra decretum deceſſoris noſtri inquietari nullo modo ſinatis. Qui etiam cum eumdem Abbatem in Presbyterum ordinari Romæ feciſſet, ipſum, & monaſterium, cui præeſt, in tutelam Apoſtolicæ ſedis accepit. Unde injurias illius in nos redundare, diſſimulare non poſſumus; præſertim cum ad deſpectum auctoritatis noſtræ eas ſibi irrogari perpendimus. Unde etiam Gulielmum Regem chariſſimum, & unicum filium ſanctæ Romanæ Eccleſiæ, precibus noſtris, & via noſtra ſuper his admonere dilectionem veſtram precamur, & ne Arfaſti vanis perſuaſionibus acquieſcat, in quo ſua ſingulis prudeotia ſupra modum dimiouta, & contracta ab omnibus cognoſcitur. Si vero Arfaſtus contra hæc recalcitrare abhinc tentaverit, Apoſtolica authoritate ſibi, & Balduino Abbati præcipite, ut ſedem Apoſtolicam ad hæc determinanda petant. Data ad ſanctum Germanum duodecimo Kalendas Decembris, indictione duodecima.

EPISTOLA XXI.

Lanfrancus gratia Dei, non ſuis meritis Archiepiſcopus, Confratri, & Coepiſcopo Herfraſto ſalutem.

ARGUMENTUM.

Quo pacto erga eum gerere ſe debeat, quem nullis adhuc ordinibus initiatum, & uxoratum, ad Diaconatum ipſe promoverat.

CLericus iſte noviter ad me venit, cauſam ſuæ infœlicitatis mihi dixit, dictam teſtimonio veſtrarum literarum veram eſſe aſſeruit; teſtatus eſt ſe inordinate ordinatum, videlicet a cum nullius eſſet ordinis, a fraternitate veſtra factum eſſe Diaconum; interrogatus a me, ſi uxorem haberet, oxorem ſe habere, nec eam ſe velle dimittere reſpondit. Propterea tali pacto conſulendum ei divina fultus authoritate decerno, b Diaconatum ei auferte; ad cæteros minores ordines congruis eum temporibus promovete, Diaconatus vero ordinem nunquam recipiat, niſi caſte vivat; niſi de reliquo ſe caſte victurum canonica atteſtatione promittat. Si vero cœlibem vitam egerit, & acturum ſe omni tempore reſpondere voluerit, non quidem eum ad ordinem Diacoiatus iterum ordinabitis, ſed ipſum officium per textum ſancti Evangelii, e vel in Synodo, vel in multorum clericorum conventu reddetis?

EPISTOLA XXII.

Dilectiſſimo fratri, & Coepiſcopo Herfaſto Laofrancus indignus Antiſtes ſalutem, & amicitiam cum orationibus.

ARGUMENTUM.

De pœnitentia clerici, qui Sacerdotis ordinem inordinate aſſumſerat?

DE clerico, quem ad nos miſiſtis, ſanctarum Scripturarum teſtimonio hoc ſentimus hoc tenendum decernimus: pœnitentiam prolixi temporis, coofideratis ejus viribus, pro arbitrio veſtro ei injungite: ſacerdotii ordinem, quod inordinate aſſumpſit, ei auferte, a cæteris ordioibus ceſſare jubete; quia in ſacris canonibus ſcriptum eſt. *Qui aliena invadit non exibit impunitus.* Et Leo Papa ad Martianum: *Propria perdit, qui indebita concupiſcit.* Sylverius ad Virgilium prævaricatorem: *Sic enim decet fidem ſanctorum Patrum in Eccleſia ſervari catholica; utque quod habuit, amittat, qui improbabili temeritate, quod non accepit, aſſumpſerit.* Quod ſi infra pœnitentiæ tempus, carnis munditiam digne ſervaverit, cæterarumque bonarum actionum ſollicitus obſervator extiterit, miſerante Deo cujus miſericordiæ non eſt oumerus, experientia veſtra indulgentiam ei præſtare valebit: ut ſicut beatus Gregorius, & Præfatus Leo in decretis ſuis concorditer dicunt, ſi pœnitentia ejus fuerit digna, ſit etiam fructuoſa.

EPISTOLA XXIII.

Laofrancus divina miſericordia, non ſuis meritis Dorobernenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus a Herberto Epiſcopo humiliter ſapere, & ſobrie intelligere.

ARGUMENTUM.

Ut Berardum clericum vexare deſiſtat; & quia ipſius literas ſpreverat, ſacros canones legat, ex quibus diſcat quæ reverentia Metropolitanis debeatur. Effrænem denique monachum ut a ſuo conſortio penitus eliminet.

BErardus Abbatis Balduini clericus, & famulus, noſtras de negotio ſuo literas tibi detulit; quas, ut ipſe poſtea mihi teſtatus eſt, pro-

procaciter irriſiſti; ſatis vilia, multumque indigna de me, multis audientibus, protuliſti; pro me de eadem re nihil te facturum plurimis conteſtationibus affirmaſti. De his alio tempore atque loco ſermo erit. Veruntamen ad præſens præcipio tibi, ne in his rebus ſancti Eadmundi aliquid appetas, niſi id ab Anteceſſoribus tuis appetitum fuiſſe certis documentis oſtendas; Præfatum Berardum, quietum, & inconcuſſum dimittas, quoadusque res in noſtram audientiam veniat, finemque congruum canonica authoritate, noſtrique judicii definitione recipiat.

Poſtpoſitis aleis, ut majora taceam, ludiſque ſæcularibus, quibus per totam diem vacare diceris, b divinas literas lege, decretiſque Romanorum Pontificum, ſacriſque canonibus præcipue ſtudium impende: ibi quippe invenies quod neſcis, perlectis illis frivolum dices, unde Eccleſiaſticam diſciplinam effugere te confidis. c In decretis * ſic legitur: *Metropolitani ſui in unaquaque provincia, in omnibus rebus ordinationem ſemper expectet.* In Niceno Concilio: * *Firmitas omnium, quæ geruntur per unamquamque provinciam, Metropolitano tribuatur Epiſcopo.* In Antiocheno *: *Per unamquamque provinciam Epiſcopis convenit noſſe Metropolitanum Epiſcopum totius provinciæ, ſollicitudinem gerere; propter quod ad Metropolem omnes undique, qui negotia videntur habere, concurrant: unde placuit eum & honore præcellere.* Et in Toletanis Conciliis: *Sic enim juſtum eſt, ut inde unuſquiſque ſumat regulas diſciplinæ, unde conſecrationis honorem accepit ut juxta majorum decreta, ſedes, quæ unicuique ſacerdotalis mater eſt dignitatis, ſit Eccleſiaſticæ magiſtra rationis.* Et paulo poſt: *Quiſquis horum decretorum violator extiterit, ſex menſibus, communione privatus, apud Metropolitanum ſub pœnitentiæ cenſura permaneat corrigendus.*

* Bonifac. Papa Epiſt. 111.
* Primo. Cap. 4.
* Primo. Cap. 4.

Sunt alia plurima de excellentia, & poteſtate Primatum, atque Archiepiſcoporum, tam in præfatis ſcriptis, quam d in aliis orthodoxorum Patrum authenticis libris; quæ ſi ſtudioſius legeres, lecta memoriæ commendares, nihil inconveniens contra tuam Matrem Eccleſiam ſentires; quod dixiſſe diceris, nos dixiſſes; immo dictum ab aliis ſalubri invectione reprehenderes. Nec ſobrius quiſquam putaverit, hoc eſſe in aliena Parochia aliquid temere præſumere, cum per miſericordiam Dei totam hanc, quam vocant Britannicam inſulam unam unius noſtræ Eccleſiæ conſtet eſſe Parochiam.

Hermanum Monachum, cujus vita multis reprehenſionibus obnoxia perhibetur a conſortio tuo, tuæque domus penitus remove; Volo enim ut in regulari monaſterio regulariter vivat, aut ſi hoc renuit, de regno Anglorum abſcedat.

EPISTOLA XXIV.

Lanfrancus divina miſericordia Archiepiſcopus dilecto Fratri Londonienſis Eccleſiæ Electo Antiſtiti a Mauritio ſalutem.

ARGUMENTUM.

Electo Epiſcopo diem deſignat, quo presbyterii gradum ei collaturus eſt, ſimulque ad ejus interrogata reſpondet, de homine apud captores mortuo de colloquio Regis, & de clerico, qui in ejus Epiſcopatum ſine formatis venerat.

IN primis gratias ago, quod meam ſicut tuam deſiderare ſalutem te aſſeris, quodque profectum vivendi honeſte, per meam qualemcumque doctrinam habiturum te eſſe confidis; hæc ex dilectione non modica procedere ſolent. Ad interrogata tua, brevia reſponſa mitto. De homine quem captum, & apud captores mortuum fuiſſe inventum ſcripſiſti abſolute tibi ad præſens reſpondere non poſſum, quoadusque præcedentes mortis ejus cauſas, diligentius audiam; & ſic, miſerante Deo, quid agi oporteat; canonica authoritate definiam. Interim injunge eis aliquam pœnitentiam, uſque dum conveniamus & alterno colloquio quid poſtea facere debeamus decernamus.

De terris tuis Domino meo Regi nihil adhuc locutus ſui, quia de meis etiam rebus, qualem volui, loquendi opportunitatem non habui. Goffridus clericus, qui apoſtaſiæ calumniam habet, de Epiſcopatu * tuo non recedat: b aut formatas literas ex parte ſui Epiſcopi, c ſicut canones jubent, oſtendas, d Ciceſtrum, ſicut fraternitati tuæ inſinuavi, venies, & ibi Sabbato ante *Lætare Hieruſalem*, cooperante Spiritu ſancto, presbyterii gradum recipies. al. * tuo recedat.

EPISTOLA XXV.

Lanfrancus peccator, & indignus Antiſtes venerabili Fratri, & a Coepiſcopo Vvalchero ſalutem.

ARGUMENTUM.

Pulſis Britonibus tranquilla eſſe omnia. Danos certo adventare. Proinde ut vigilet, caſtrumque ſuum hominibus, & armis muniendum curet.

LÆtatus ſum in his, quæ dicta ſunt mihi a vobis; pacem vos veſtris literis habere didicimus, quam procul a vobis eſſe, multis multorum * rationibus territi credebamus. Nos vero expulſis Britonibus, & ſedatis omnibus bellis, in tanta tranquillitate vivimus, ut poſtquam Rex mare tranſiit, tranquillius nos vixiſſe nequaquam meminerimus. al. * relationibus.

Res Domini noſtri Regis in ſummum proſperitate eſſe, & eum ad præſens ad * vos tranſire certiſſime ſciatis. Dani, b ut Rex vobis mandavit, revera veniunt: caſtrum itaque veſtrum hominibus, & armis, & alimentis vigilanti cura muniri facite. Omnipotens autem Dominus ab omni malo vos defendat. al. * nos.

EPISTOLA XXVI.

Lanfrancus indignus Antiſtes venerabili [a] Dunelmenſi Epiſcopo Vvalchero ſalutem.

ARGUMENTUM.

Excuſat quod monitorium non miſerit, reſpondetque de Presbytero, qui in clauſtro monachorum ſine benedictione nutritus fuerit, ad ſæculum redire non poſſe.

ET longe ab urbe poſitum, & multis hujus ſæculi negotiis involutum me veſtræ literæ invenerunt; ob quam cauſam petitionibus veſtris ex omni parte effectum præbere non licuit nec, ſi licuiſſet, [b] commonitorium, quod in feſtivitate ſancti Martini habere voluiſtis, fieri potuiſſet; ſeptima enim poſt prædictæ ſancti ſolemnitatem die, veſter ad me nuncius venit.

[c] Porro de illo Presbytero, de quo mandaſtis, quia in clauſtro monachorum ſine benedictione nutritus fuit, aliquid me vobis mandaſſe recordari non poſſum; canones tamen, decretaque ſanctorum Patrum, eos, [d] qui veſtem religionis aliquot diebus in conſpectu hominum deferunt, ad ſæculum quocumque modo poſtea redire non ſinunt, qui ſi vobis obtemperare * voluerit, evangelica authoritate utimini, quæ ait compellere intrare.

f. * noluerit.
Luc. 14. 23.

EPISTOLA XXVII.

Lanfrancus Dei gratia Archiepiſcopus dilectiſſimo Fratri [a] Stigando Ciſtrenſi Epiſcopo ſalutem.

ARGUMENTUM.

Ut clericis villarum Eccleſiæ Cantuarienſis, quæ in ipſius ſunt Diœceſi, exactas per ejus Archidiaconos pecunias reſtitui jubeat. Nec ad Epiſcopi ullius Synodum deinceps veniant, nec reſpondeant, aut quicquam perſolvant, præter id quod inſtitutum eſt pro chriſmate.

CLerici villarum noſtrarum, qui in veſtra Diœceſi exiſtunt, queſti nobis ſunt, quod veſtri Archidiaconi repertis occaſionibus pecunias ab eis exquirunt, & a quibuſdam jam acceperunt. Meminiſſe debet fraternitas veſtra, quia contra morem Anteceſſorum noſtrorum, atque veſtrorum vobis conceſſimus, eiſque imperavimus, quatenus ad veſtras Synodos irent, & ea, quæ ad Chriſtianæ religionis notitiam prodeſſe poſſunt, ſine interpellatione, vel diſcuſſione aliqua a vobis audirent. Si quæ in ipſis culpæ invenirentur, ſuſpenſa interim vindicta ad noſtrum examen ſervarentur, & nobis vel in miſerendo, vel in ulciſcendo, ſicut ſemper conſuetudo fuit, obnoxii tenerentur. Mandamus itaque *, ut male accepta ſine dilatione reddi jubeatis, & miniſtris veſtris, ne ulterius ad præſumant, ſervandæ charitatis ſtudio perhibeatis.

* vobis.

Nos vero presbyteris noſtris, qui extra Cantiam conſtituti, omnino præcipimus, ne ad veſtram vel alicujus Epiſcopi ſynodum amplius eant, nec vobis, nec aliquibus miniſtris veſtris pro qualibet culpa, reſpondeant. Nos enim, cum ad villas * veſtras * veniemus, quales ipſi vel in moribus, vel in ſui ordinis ſcientia ſint, paſtorali authoritate veſtigare debemus.

al. * noſtras
al. * venerimus.

Chriſma *. tantum a vobis accipiant, & ea, quæ antiquitus inſtituta ſunt in chriſmatis acceptione perſolvant. Sicut namque ea, quæ antiquitus uſque ad noſtra tempora anteceſſores noſtri habuerunt, ſolerti vigilantia cupimus illibata ſervare, ita aliis debita aliqua (quod abſit) uſurpatione nolumus denegare.

al. * tamen
Quam optime juſtitiam ſervat B. Lanfr.

EPISTOLA XXVIII.

Lanfrancus gratia Dei Archiepiſcopo dilectiſſimo Fratri [a] Stigando ſalutem.

ARGUMENTUM.

Ut mulierem, cujus cauſa a Lanfranco audiri Papa juſſerat, cum viro ſuo quietam manere ſinat donec una conveniant, cauſamque definiant.

MIſit mihi literas Papa, in quibus præcepit, ut cauſam iſtius mulieris, quam adverſus eam habetis, diligenter audiam; & interim quietam & abſolutam eſſe præcipiam; propterea mando vobis, ut, pace veſtra, cum viro ſuo maneat, quoaduſque in unum conveniamus & ipſam cauſam cum conſilio Epiſcoporum inter nos conferamus; & adjuvante divina gratia ſalubri fine definiamus.

EPISTOLA XXIX.

Lanfrancus gratia Dei Archiepiſcopus [a] Roberto Ceſtrenſi Epiſcopo ſalutem.

ARGUMENTUM.

Suo, Regiſque nomine præcipit, ut cœnobio Conventreienſi violenter ablata ſine mora reſtituat: ſingulatim commemorans quam indignis modis eos afflixerit.

LIteras ante paucos dies tibi tranſmiſi, & eas vix ſuſceptas legere deſpexiſti, & cum magna indignatione, ſicut mihi dictum eſt, ſuper quoddam ſedile eas projeciſti; nunc alias mitto mandans, & præcipiens ex parte Regis, & noſtra, quatenus ab omni gravamine, quod [b] cœnobio Conventrejo inferre diceris, omnino te ſubtrahas; quidquid de ipſo cœnobio, vel terris ipſius cœnobii violenter abſtuliſti, ſine mora reſtituas; clamorem enim fecerunt ad me tam Abbas, quam Monachi ejus, quod dormitorium eorum per vim introiſti, [c] arcas eorum fregiſti, & equos, & omnes proprietates, quas habebant rapuiſti. Inſuper domos eorum deſtruxiſti, & materias earum ad tuas villas aſportari præcepiſti. In ipſo quoque cœnobio [d] cum familia tua conſumens bona Monachorum, octo dierum moram feciſti. Hæc nec tui officii, nec tuæ poteſtatis eſſe cognoſcas; immo magis oporteret te animabus eorum paſtorali diſcretione conſulere, bonorumque morum, ſanctarumque actionum verbis, & operibus ſalutaria exempla præbere.

Violentiam infert Epiſcopus, deprædaturque totam cœnobii ſubſtantiam.

Optimum Epiſcopis documentum.

EPISTOLA XXX.

Domioo in columnia Eccleſiæ pluſimom honorando Rhemenſi Archiepiſcopo [a] Manaſſi peccator, & indignus Antiſtes Lanfrancus ſalntem ſervitium cum orationibus.

ARGUMENTUM.

Rhemenſem Archiepiſcopum ſummi Pontificis juſſu monet, ut latori literarum res injuſte ſibi apud Roſnacum ablatas reſtituendas curet.

LAtor harum literarum [b] regius, ac noſter homo, magnam rarum ſuarum apud [c] Roſoacum ſe aſſerit injuriam pertuliſſe; & pro ea re auribus ſummi Pootificia lachrymabilem querimo-
al. * ipſos. niam intuliſſe. Summus vero Pontifex raptores * ſuos, niſi omnia ſua ei redderent, terribiliter excommnnicavit; & vobis, ut ei de raptoribus ipſis juſtitiam faceretia, ſedis Apoſtolicæ literas deſtinavit. Et quamvis excellentia veſtra in talibus monitore non egeat; Rogo tamen, multumque rogo, ut ei benignitas veſtra ita ſubveolas, quatenus res ſuas, quæ ei injuſte ablatæ ſunt, ſine diminutione acquirat.

EPISTOLA XXXI.

Lanfraneua Archiepiſcopus dilecto amieo ſuo [a] Mauritio Epiſcopo ſalutem.

ARGUMENTUM.

Ut Bertingam eat, litemque inter Abbatiſſam, & Priorem componat.

SIcut in aliis literia, in his quoque rogamus & monemus, & paſtorali authoritate præcipimus, quatenus ſi vobis opportunum eſt, Bertingen eatia, & auditis utrimque querelis Abbatiſſam eſſe Abbatiſſam, & Priorem eſſe Priorem jubeatis, utraque in ſuo ordine ſit, ſicut op-
Capitis 7. grad. 2. 3. & Cap. 63. portet, & ſicut beati Benedicti Regula jubet: major præcipiat, minor obediat. Si tamen ea præceperit, quæ congruis rationibus conveniant; & quibus ſacræ authoritates minime contradicant; utræque, quæ Dei ſunt, & quæ ſæculi ſunt, ſervata ſuorum ordinum dignitate communi conſilio agant. Sanctimoniales, & Clerici, & Laici tam intua, quam extra eis ſerviant, & obediant.

Quæcumque illarum hanc conſtitutionem noſtram prætergreſſa fuerit, veſtra annitente inſtanſia corripiatur, & ne conceptam præſumptionem adimpleat, competenti ſeveritate compellatur. Quod ſi diſcordia in tantum partes armaverit, ut earum ſententia in unam concordiam convenire non poſſit, res nobis innoteſcat, ut cujus culpa fuerit regulari diſtrictioni ſubjaceat.

EPISTOLA XXXII.

Lanfrancos Archiepiſcopus venerabili Epiſcopo [a] Goisfrido ſalutem, & ſervitium.

ARGUMENTUM.

De Sanctimonialibus profeſſis, vel ad altare oblatis, & de iis, quæ nec profeſſæ, vel oblatæ, aut quæ non amore Religionis ad monaſterium confugerunt.

DE Sanctimonialibua, de quibus dulciſſima mihi Paternitas veſtra ad me literas miſit, hoc vobia reſpondeo. Sanctimoniales, quæ de ſervanda Regula profeſſionem fecerunt, vel quæ [b] quamvis adhuc profeſſæ non ſint, [c] ad altare tamen oblatæ fuerunt, ſecundum mores, & vitas earum [d] ad ſervandum Regulam moneantur, increpentur, conſtringantur. Quæ vero nec profeſſæ, nec oblatæ ſunt, ad præſens dimittantur ſic, donec voluntates earum de ſervando ordine ſubtilios exquirantur. Quæ vero non amore religionis, [e] ſed timore Francigenarum, ſicut vos dicitis, ad monaſterium confugerunt; ſi hoc firmo meliorum Sanctimonialium teſtimonio probare poſſint, libera eis recedendi concedatur poteſtas. Et hoc eſt conſilium Regis, & noſtrum. Omnipotens Deua vitam veſtram in beneplacito ſuo conſervet.

EPISTOLA XXXIII.

Lanfrancus indignua ſanctæ Cantuarienſis Eccleſiæ Antiſtes, venerando Hiberniæ Epiſcopo [a] Domnaldo, & iis, qui ſibi literaa tranſmiſerunt, ſalutem, & benedictionem.

ARGUMENTUM.

Infantibus ante uſum rationis Euchariſtiæ perceptionem docet haudquaquam ad ſalutem eſſe neceſſariam: quæſtiones vero ſæcularium literarum, ut Epiſcopo indignas, ſolvere detrectat.

IN itinere poſiti, & a civitate, in qua nobis ſedes Epiſcopalis [a] eſt, longe ſepoſiti eramus quando literas veſtras nuncio veſtro deferente ſuſcepimus. Quem cum rogaſſemus, ut ſaltem paucis diebus nobiſcum maneret, quatenus perquiſitis libris congruum pro captu noſtro ad conſulta veſtra reſponſum vobis referret; petitioni noſtræ effectum negavit, & ſe diutius non poſſe morari multis aſſertionibus allegavit. Itaque dulciſſimam nobis fraternitatem veſtram paterna charitate monemus; ne indignum vobis ſit, quod de tanta re tam breviter reſpondemus.

Revera, & procul pulſa omni ambiguitate ſciatia, neque tranſmarinas Eccleſias, neque nos Anglos [b] hanc de infantibus tenere ſententiam, quam putatis. Credimus enim generaliter omnes omnibus ætatibus plurimum expedire tam viventes, quam morientes Dominici corporis, & ſanguinis perceptione ſeſe munire. Nec tamen ſi priuſquam Corpus Chriſti, & Sanguinem ſumant contingit baptizatos ſtatim de hoc ſæculo ire, ullatenus credimus eos (quod Deus avertat) propter hoc in æternum perire; alioquin veritas non eſſet verax
quæ dicit. *Qui crediderit, & baptizatus fuerit ſal-* Marci. 16. c. 16.
vus erit. Et per Prophetam. *Effundam ſuper vos* Ezech. 36. c. 27.
aquam mundam, & mundabimini ab omnibus iniquitatibus veſtris: quod de Baptiſmo eſſe dictum omnes hujus ſententiæ expoſitores concorditer aſſeverant; & Petrus Apoſtolus: *Et vos nunc ſimilis forma ſalvos facit baptiſma*. Et Paulus Apo-
ſtolus: *Quotquot in Chriſto baptizati eſtis, Chriſtum* 1. Petri. c. 3. 21.
induiſtis; Chriſtum eſt enim induere, habitatorem Galat. 3. d. 27.
Deum per remiſſionem peccatorum in ſe habere.

Nam ſententia illa, quam Dominus in Evan-
gelio dicit: *Niſi manducaveritis carnem filii ho-* Joan. 6. f. 54.
minis, & biberitis ejus ſanguinem, non habebitis vitam in vobis: quantum ad comeſtionem oris non poteſt generaliter dicta eſſe de omnibus. Plerique etenim Sanctorum Martyrum ante baptiſmum quoque diverſis excruciati pœnis de corpore migra-

verunt; Eos tamen in numero Martyrum computat, & ſalvos credit Eccleſia per illud teſtimo-
Math. 10. c. 32. nium Domini, quo dicitur: *Qui me confeſſus fuerit coram hominibus, confitebor & ego eum coram Patre meo, qui eſt in cœlo*. Infantem quoque non baptiſatum, ſi morte imminente urgeatur, [c] a fideli laico, ſi Presbyter deſit, baptiſari poſſe canones præcipiunt; [d] nec eum tamen, ſi ſtatim moriatur, a conſortio fidelium ſejungunt. Neceſſe eſt ergo prædictam Domini ſententiam ſic intelligi, quatenus fidelis quiſque divini myſterii per intelligentiam capax, carnem Chriſti, & ſanguinem non ſolum ore corporis, ſed etiam amore, & ſuavitate cordis comedat, & bibat: videlicet amando, & in conſcientia pura dulce habendo, quod pro ſalute noſtra Chriſtus carnem aſſumpſit, pependit, reſurrexit, aſcendit; & imitando veſtigia ejus, & communicando paſſionibus ipſius, inquantum humana infirmitas patitur, & divina ei gratia largire dignatur: hoc eſt enim vere, & ſalubriter carnem Chriſti comedere, & ſanguinem ejus bibere.

Quam ſententiam in libro de doctrina Chri-
Lib. 3. c. 10. ſtiana beatus Auguſtinus exponens ſic ais: *Facinus, vel flagitium jubere videtur: figura vero eſt præcipiens Paſſioni Dominicæ communicandum eſſe; & ſuaviter, atque utiliter in memoria recondendum, quod pro nobis caro ejus vulnerata, & crucifixa ſit*. Figuram vocat figuratam locutionem, neque enim negat veritatem Carnis, & Sanguinis Chriſti: (quod pleriſque ſchiſmaticis viſum eſt, & adhuc non ceſſat videri) Et Do-
Joan. 6. 57. minus in Evangelio: *Qui manducat carnem meam & bibit ſanguinem meum, in me manet, & Ego in eo*. Quod exponens beatus Auguſtinus ais:
In Evang. Joan. Tra. 26. *Hoc eſt namque Carnem Chriſti, & ſanguinem ſalubriter comedere, & bibere, in Chriſto manere, & Chriſtum in ſe manentem habere: Nam & Judas, qui Dominum tradidit, cum cæteris Apoſtolis ore accepit; ſed quia corde non comedit, judicium ſibi æternæ damnationis accepit*.

Quæſtiones ſæcularium literarum nobis ſolvendas miſiſtis: ſed Epiſcopale propoſitum non decet operam dare hujuſmodi ſtudiis: olim quidem juvenilem ætatem in his detrivimus: ſed accedentes ad paſtoralem curam, [e] abrenunciandum eis decrevimus.

EPISTOLA XXXIV.

Domino ſuo [a] Anglorum Regi Vvillelmo fidelis ſuus Lanfrancus fidele ſervitium, & fideles orationes.

ARGUMENTUM.

Regi diſſuadet, ne mare tranſeat. Rodulphum Comitem cum exercitu ſuo in fugam verſum; & regis milites eos inſequi nunciat.

LIbenter vos videremus ſicut [b] Angelum Dei, ſed hoc tempore nolumus vos mare tranſire; quia magnum nobis dedecus faceretis, ſi pro talibus perjuris, & latronibus vincendis ad nos veniretis. Rodulphus Comes, immo [c] Rodulphus traditor, & totus exercitus ejus in fugam verſi fuerunt; & noſtri cum infinita multitudine Francigenarum, & Anglorum eos inſequuntur; & ante paucos dies, ſicut mihi mandaverunt Principes noſtri, aut ipſi perjuri de terra veſtra per mare fugient, aut eos vivos, vel mortuos habebunt. Cætera per hunc monachum vobis mando, cui bene credere poteſtis, quia fidelitatem mihi facit. Omnipotens Dominus vos benedicat.

EPISTOLA XXXV.

Glorioſiſſimo Domino ſuo Anglorum Regi Vvillelmo fidelis ſuus Lanfrancus fidele ſervitium cum orationibus.

ARGUMENTUM.

Caſtrum Norvicenſe pulſis Britonibus receptum, totique Angliæ redditam quietem gratulatur.

GLoria in excelſis Deo, cujus miſericordia Regnum veſtrum purgatum eſt ſpurcitia Britonum; caſtrum Norwich redditum eſt; & Britones, qui in eo erant, & terras in Anglica terra habebant conceſſa eis vita cum membris juraverunt, quod intra quadraginta dies de regno veſtro exirent, & amplius ſine veſtra licentia in illud non introirent.

Qui vero Rodulpho traditori, & ſociis ejus ſine terra pro ſolidis ſervierunt, ad hoc faciendum unius menſis ſpatium multis precibus impetraverunt.

In ipſo caſtro remanſerunt Epiſcopus Gauffridus, [a] Willelmus de Varenna, Robertus Malet & trecenti loricati cum eis, cum balliſtariis, & artificibus machinarum multis. Omnis ſtrepitus bellorum, miſerante Deo, in Anglica terra quievit. Omnipotens Dominus vos benedicat.

EPISTOLA XXXVI.

Venerando ſanctæ Cantuarienſis Eccleſiæ Metropolitano Lanfranco, Clerus, & populus Eccleſiæ Dublinenſis debitam ſubjectionem.

ARGUMENTUM.

Patricium Presbyterum, quem elegerunt, Dublinenſi Eccleſiæ ordinari petunt Epiſcopum.

VEſtræ Paternitati eſt cognitum, quod Eccleſia Dublinenſis (quæ Hiberniæ inſulæ Metropolis eſt) ſuo ſit viduata paſtore, ac deſtituta rectore: [a] propterea elegimus Presbyterum nomine Patricium [b] nobis ſufficientiſſime cognitum, natalibus, & moribus nobilem, Apoſtolica, & Eccleſiaſtica diſciplina imbutum, fide catholicum, in ſcripturarum ſenſibus cautum, in dogmatibus Eccleſiaſticis exercitatum, quem nobis quantocyus petimus ordinari Epiſcopum, quatenus authore Deo, regulariter nobis præeſſe valeat, & prodeſſe, & nos ſub ejus regimine ſalubriter militare poſſimus, quia integritas præſidentium, ſalus eſt ſubditorum: & ubi eſt incolumitas obedientiæ, ibi ſana eſt forma doctrinæ.

Digitized by Google

EPISTOLA XXXVII.

Lanfrancus non ſuis meritis, ſed gratia Dei Archiepiſcopus, glorioſo a Hiberniæ Regi Gothrico ſalutem cum orationibus.

ARGUMENTUM.

Patricium a ſe conſecratum Epiſcopum ſignificat, Regemque hortatur, ut, quod neſarie circa matrimonium fieri dicuntur, corrigat, Patricii conſiliis libenter utatur.

Venerabilem Fratrem, ac [b] Coepiſcopum noſtrum Patricium, quem, chariſſime Fili, excellentia veſtra ad nos conſecrandum tranſmiſit, honeſte ſuſcepimus, debitis officiis ſecundum canonicam inſtitutionem, ſcilicet ſpiritus gratia cooperante, ſacravimus; ſacratum ad propriam ſedem, cum teſtimonio literarum noſtrarum, more Anteceſſorum noſtrorum remiſimus.

Qui quamvis de gloria veſtra multa nobis bona, multiſqua laudibus digna retulit; non abs re tamen credimus eſſe, ſi prædicanda veſtra ſtudia noſtra adhortatione pulſamus; ſicut enim ignis flante vento clarius lucet, & major efficitur, ſic vera virtus veris præconiis pulchrius eniteſcit, & in melius augmentatur. Rogamus igitur, ſicut rogari oportet, pretioſum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Filium, quatenus fidem rectam, ab ipſo Deo, & Apuſtolis ejus ſanctis, atque orthodoxis Patribus traditam, cum omni mentis ſinceritate inviolatam taneatis; fidei congrua opera, in quantum vires ſuppetuot, exhibeatis: ſuperbis auſteram, humilibus placabilem veſtram celſitudinem oſtendatis.

In regno veſtro perhibentur homines ſeu de propria, ſeu de mortuarum uxorum parentela conjuges ducere; e alii legitima ſibi copulatas pro arbitrio, & voluntate relinquere; nonnulli ſuas aliis dare, & aliorum infanda commutatione recipere. Hæc, & ſi quæ ſunt alia crimina propter Deum, & animam veſtram in terra poteſtatis veſtræ corrigi jubeta: taleſque vos cum divino adjutorio veſtris ſubditis exhibete, & ut amatores boni bona amplius diligant, & appetitores mali pravas actiones nequaquam exercere præſumant: hoc enim facientes, & diutius cum rerum temporalium fœlicitate in terra regnabitis; & poſt tarrenum regnum ſine fine regnaturi ad cœleſtia regna migrabitis.

Antiſtes monaſticis inſtitutionibus enutritus.

Plura & prolixius vobis ſcripſiſſem, ſed habetis vobiſcum prædictum antiſtitem veſtrum monaſtrcis inſtitutionibus a pueritia enutritum, ſcientia divinarum literarum ſtrenuiſſime eruditum, bonorum operum ornamentis in quantum cognoſci a nobis potuit decentiſſime adornatum, quem de anima veſtra ſæpius vobis loquentem ſi intento corde audieritis, audientes ut Patri ſpirituali in his quæ ad Deum pertinent obedieritis; obedientes ea, quæ vobis ab eo prolata fuerint, in arca pectoris veſtri repoſueritis, ſperamus per miſericordiam Dei, quia neque vos pernicioſe

al. * pravarum.

errabitis, neque ſubditos vobis in * privatarum actionum pertinacia ſtare diu permiſeritis. Omnipotens Dominus contra inimicos mantis, &

al. * brachio

corporis, * baltheo virtutis ſuæ axcellentiam veſtram defendat; & poſt longam hujus ſæculi vitam, ad eam, quæ finem non habet, fœliciter vos perducat.

EPISTOLA XXXVIII.

Lanfrancus peccator, & indignus ſanctæ Dorohernenſis Eccleſiæ Archiepiſcopus, magnifico a Hyberniæ Regi Terdeluaco benedictionem cum ſervitio, & orationibus.

ARGUMENTUM.

Regem laudat ex iis, quæ a Patricio cognoverat, monetque, ut ad pravas quaſdam conſuetudines exſtirpandas Epiſcoporum, aliorumque conventum fieri jubeat, & ipſe interſit.

Nullam Deus majorem terris miſericordiam impendit, quam cum pacis, ac juſtitiæ amatores ad animarum, ſeu corporum gubernacula provehit; & maxime cum bonis Regibus regna hujus mundi regenda committit. Hinc nemque pax oritur, diſcordia ſopitur, & ut breviter cuncta complectar, Chriſtianæ Religionis obſervantia ſtabilitur. Quod populus Hyberniæ divinitus tunc collatum fuiſſe prudens inſpector intelligit, quando Omnipotens Deus axcellentiæ veſtræ jus Regiæ poteſtatis ſuper illam terram conceſſit; tot enim, tantaque bona de magnitudinis veſtræ erga bonos pia humilitate, contra pravos diſtricta ſeveritate, circa omne humanum genns diſcretiſſima æquitate, Frater, & Coepiſcopus noſter Patricius narravit. Ut quamvis vos nunquam viderimus, tamquam viſos tamen vos diligamus, & tamquam viſis, ac bene cognitis vobis ſalubriter conſulere, & ſynceriſſime ſervire cupiamus.

Verum inter multa, quæ placent, relata nobis ſunt quædam, quæ diſplicent; videlicet quod in regno veſtro quiſque pro arbitrio ſuo legitime ſibi copulatam uxorem nulla canonica cauſa interveniante relinquit; & aliam quamlibet ſeu ſibi, vel relictæ uxori conſanguinitate propinquam, ſive quam alius ſimili improbitate deſeruit, maritali, ſeu fornicaria lege, punienda ſibi temeritate conjungit. Quod Epiſcopi ab uno Epiſcopo conſecrantur. Quod in villis, vel civitatibus plures ordinantur. Quod infantes baptiſmo ſine chriſmate conſecrato baptizantur. Quod ſacri ordines per pecuniam ab Epiſcopis, dantur.

Hæc omnia & ſi qua ſunt ſimilia, contra Evangelicam, & Apoſtolicam authoritatem; [b] contra ſanctorum Canonum prohibitionem; contra omnium orthodoxorum Patrum, qui nos præceſſerunt, fieri inſtitutionem, nullus, qui ſacras literas vel mediocriter legit, ignorat. Quæ quanto in conſpectu Dei, Sanctorumque ejus amplius ſunt horrenda, tanto ſtudioſius veſtris ſuis ſine aliqua dilatione juſſionibus prohibenda; & niſi prohibita corrigantur, diſtrictiſſima terroris veſtri ſeveritate punienda: nullum enim Deo, vel majus, vel gratius munus offerre poteſtis, quam ſi divina, & humana debitis legibus gubernare ſtudeatis.

Memores igitur divini judicii, quo de commiſſo vobis regno rationem reddituri eſtis Deo, Epiſcopos, & religioſos quoſque viros in unum convenire jubeta, ſacro eorum conventui præſentiam veſtram cum veſtris optimatibus exhibete, has pravas conſuetudines, omneſque alias, quæ a ſacris legibus improbantur, a regno veſtro exterminare ſtudete, quatenus Rex regum, & Domi-

nus

nus dominantium cum viderit regiam Majeſtatem veſtram præceptis ſuis in omnibus eſſe ſubjectam, ſervis quoque, ac fidelibus ſuis * pro timore, & amore ejus manſuetam; inimicis divinæ religionis divino zelo infeſtam; ipſe quoque vos, veſtroſque fideles clamantes ad ſe propitiatus exaudiet. Hoſtes conterat, pacemque vobis in hoc ſæculo ſtabilem, & in futuro vitam æternam concedat.

al. * præ.

EPISTOLA XXXIX.

Lanfrancus gratia Dei Archiepiſcopus dilectiſſimo filio, & amico [a] Rogerio Comiti ſalutem, & benedictionem.

ARGUMENTUM.

Caſtrorum cuſtodiam Regis nomine commendat, Patriſque ei exemplum proponit, qui fideliter ſervierat, & de vice-Comitum placitis a Rege, quo ad redeat, inhibitis.

Dominus noſter Anglorum Rex ſalutat vos, & nos omnes ſicut fideles ſuos, in quibus magnam fiduciam habet, & mandat, ut, quantum poſſumus, curam habeamus de caſtellis ſuis, ne, quod Deus avertat, inimicis ſuis tradantur; propterea rogo vos, ſicut rogare debeo filium chariſſimum, quem, teſte Deo, toto corde diligo, ſervire deſidero, & cujus Patrem ſicut animam meam dilexi, quatenus de hac re, & de omni fidelitate Domini noſtri Regis talem curam geratis, ut a Deo, & ab eo, & omnibus bonis hominibus laudem habeatis.

In memoria veſtra ſemper tenete, qualiter [b] glorioſus Pater veſter vixit, & quam fideliter Domino ſuo ſervivit, & cum quanta ſtrenuitate multa acquiſivit, & acquiſita magno honore retinuit.

Item mandavit Rex, ne ſui vice-Comites aliqua e placita in veſtris terris teneant, quoadusque ipſe mare tranſeat; & inter vos, & ipſos vice-Comites per ſemetipſum cauſas veſtras audiat.

Libenter vellem vobiſcum loqui; de qua re ſi vobis voluntas eſt, mandate mihi ad quem locum poſſimus convenire, & de rebus veſtris, ac Domini noſtri Regis colloquium habere. Ego vero paratus ſum vobis venire obviam, quocumque præceperitis.

Rogo ut harum literarum portitori nomine Beringerio juſtitiam faciatis de illis hominibus, ſuper quos clamorem facit pro equo ſuo, quem furto ſibi ablatum dicit. Omnipotens Dominus vos benedicat, & vitam veſtram in omni bonitate diſponat.

EPISTOLA XL.

Lanfrancus Dei gratia Archiepiſcopus dilectiſſimo filio, & amico Rogerio Comiti, ſalutem, & benedictionem.

ARGUMENTUM.

Ut a perjurio, & fraude abſtineat, patriſque erga Regem, & alios fidelitatem imitetur.

Auditis de te, quæ audire nollem, doleo quantum dicere non poſſum, neque enim deceret, ut filius [a] Willelmi Comitis, cujus prudentia, & bonitas, & erga Dominum ſuum, & omnes amicos ſuos fidelitas multis terris innotuit, infidelis diceretur; de perjurio, vel fraude aliquam infamiam pateretur; immo conveniret potius, ut filius tanti viri imitator patris exiſteret, & omnis bonitatis, & fidelitatis aliis exemplum præberet. Propterea rogo te, dulciſſime fili, & chariſſime amice, quatenus propter Deum, & honorem tuum, ſi culpam de tali re habes, reſipiſcas; ſi vero non habes, manifeſtiſſimis documentis te non habere oſtendas. Quidquid vero ſit, rogo ut ad me venias, ſecurus proculdubio quod neque in eundo, neque in redeundo, per nos, vel regios homines impedimenti aliquid patieris. Omnipotens Dominus te benedicat.

EPISTOLA XLI.

Lanfrancus Dei gratia Archiepiſcopus dilectiſſimo quondam Filio, & amico Rogerio Comiti bene intelligere, & ſalubrem de anima ſua curam habere.

ARGUMENTUM.

Ab excommunicatione, qua illum obſtrinxerat, ſolvi non poſſe, niſi Regis miſericordiam imploret, ad quam impetrandam, ſuam illi operam ſpondet.

Doleo pro te, quantum dici non poteſt, quia, teſte Deo, te amabam; & te amare, & tibi ſervire toto corde deſiderabam: ſed quia inſtinctu dæmonis, & conſilio pravorum hominum ea molitus es, quæ te moliri minime oportuerat, neceſſitate coactus mentem mutavi, & dilectionem non in odium tantum, quantum * ad rancorem mentis, & juſtam ſeveritatem converti. Legatis tamen, & literis ſemel, & iterum te invitavi, ut ad me venires, & conſilium animæ tuæ a me, ſicut a Patre ſpirituali, & amico ſyncero acciperes, atque a ſtulto propoſito, quod ceperas, conſilio meliore deſiſteres; tu vero id facere recuſaſti.

al. * in.

Canonica igitur authoritate te, & omnes adjutores tuos maledixi, & excommunicavi, atque a liminibus ſanctæ Eccleſiæ, & conſortio fidelium ſeparavi; & per totam Anglicam terram hoc idem Paſtorali authoritate fieri imperavi. Ab hoc vinculo anathematis abſolvere te non poſſum, niſi miſericordiam Domini mei Regis requiras; ſibique, & aliis, quorum res injuſte prædatus es, juſtitiam facias.

Mandaſti quod adhuc venire velles; hoc ego libentiſſime vellem, niſi regalem iram pro hac re me incurſurum metuerem, ſed legato, & literis pœnitudinem tuam, & humilitatem, & preces ei intimabo: & te, ſalva ejus fidelitate, prout melius potero, adjuvabo. Interim rogo, & moneo, ut quieſcas, nec aliquid coneris facere, unde majorem ejus iram incurras.

EPI-

EPISTOLA XLII.

Lanfrancus divina dignatione non ſuis meritis Archiepiſcopus Abbati B...... ſalutem cum orationibus.

ARGUMENTUM.

Rogat, ut ſua cauſa literarum latori veniam indulgeat.

HArum literarum portitor iram veſtram ſe dicit incurriſſe, & propterea patriam, in qua natus, & converſatus erat, parenteſque, & amicos reliquiſſe. Et quia putavit, quod pro me multum facere debeatis, noſtris apud paternitatem veſtram ſe petiit literis adjuvari. Mota igitur noſtris precibus veſtra ei benignitas indulgeat; quatenus ipſe amicum noſtrum pro commiſſi ſui venia ſe petiiſſe cognoſcat.

EPISTOLA XLIII.

Domino, Patri, Fratri, amico [a] Anſelmo Lanfrancus, peccator perpetuam a Deo ſalutem.

ARGUMENTUM.

Fratris ſui filium liberius ab eis ſuſceptum fuiſſe lætatur, & gratias agit, ſimul inſinuans, quid erga illum obſervari cupiat.

QUid mihi expediat, beatitudo veſtra optime novit; in Anglorum enim terram veniens, ſive [b] Romam proficiſcens omnia ſanctitati veſtræ reſeravi, quæ reſeranda eſſe tunc temporis pro meatum rerum neceſſitate judicavi. Sic ergo orate, ſic ab amicis, ac familiaribus veſtris ornatum iri depoſcite, quatenus Omnipotens Deus, aut ad meliorem fructum me perducat, aut de ergaſtulo hujus carnis animam meam in ſui ſancti nominis confeſſione educat: tot enim, tantiſque tribulationibus terra iſta, in qua ſumus, quotidie quatitur, tot adulteriis, aliiſque ſpurcitiis inquinatur, ut nullus fere hominum ordo ſit, qui vel animæ ſuæ conſulat, vel proficiendi in Deum ſalutarem doctrinam ſaltem audire concupiſcat.

Literas, quas per Dominum Robertum tranſmiſiſtis, lætus ſuſcepi, lætior legi; cum quanto autem gaudio adhuc eas relegendo recolo, & recolendo relego, literis explicari non poſſum: pro eo videlicet, quod, ſicut in eis ſcriptum eſt, e dulciſſimum mihi Fratris mei filium (quem ſicut animam meam diligo) cum ingenti lætitia ſuſcepiſtis; Quod majorem erga vos amoris mei fiduciam ex hac occaſione concepiſtis; & præcipue, ac ſuper omnia, quod onus Prioratus, quod importabile antea videbatur; ex ejus adventu levigatum vobis perhibuiſtis. De quo brevem, veracemque ſententiam vobis dico: ſi inter Paganos etiam ipſe viveret, plus cæteris Paganis ego * ipſos diligerem, & prodeſſet * eis, ſi quid in hoc ſæculo poſſiderem. Quibus de rebus quantas poſſum Deo, & Domino Abbati, vobiſque omnibus gratias refero, quia quales * voluero, tales vos erga me, & omnes, qui diliguntur a me, ſemper eſſe comperio.

f. * ipſum. al. * volo. f. * ei.

Sed quia accedens ad ſervitutem Domini, & maxime id ætatis homo, multis, variiſque tentationibus per tentatorum ſpirituum ſuggeſtiones intrinſecus laniatur, multis, diverſiſque carnis titillationibus intus, exteriuſque cruciatur; oportet valde, ut veſtri eum colloquii participem ſæpiſſime faciatis, omneſque, quorum doctrina ſalubris eſſe poteſt ei, colloqui cum eo, quotiens expedit, jubeatis.

Diſcedenti ipſi a me, rogando præcepi, & præcipiendo rogavi, ne hoc anno aliquam vel in refectorio, vel in capitulo, aut in monaſterio [d] lectionem legeret, quoaduſque pſalmorum ſcientiam, ſuique ordinis uſum aliquem haberet: hanc voluntatem meam omnino deſpexit; & ut legeret, ſuarum precum nimietate a vobis extorſit: pro qua re amariſſimas literas tranſmittere ſibi diſpoſui; ſed viſis aliis literis veſtris conceptum adverſus temeritatem mentis rancorem omiſi.

EPISTOLA XLIV.

Domino Reverendo, Patri vere diligendo, & dilecto, Catholicæ matri amplectendo Archiepiſcopo Lanfranco: Frater Anſelmus ſuus, quod dignius poteſt totus ſuus.

ARGUMENTUM.

Proximis Lanfranci literis reſpondet, ac Mauritium viciſſim capitis ægritudine laborantem commendat.

QUotiens vobis eſt gratum, aliquid mihi eſſe gratum, utique mihi & hoc eſt gratum: & illud fit gratius, quod prius erat gratum. Significaſtis vos inter lætos eſſe, quia ego, ut de aliis taceam, dilectiſſimum noſtrum, nepotem veſtrum, valde gaudens ſuſcepi. Tanto igitur, & hac veſtra lætitia ſum lætificatus, & gaudium, quod habueram de prædicto charo noſtro quamvis ſemper vigeat, augendo eſt renovatum; quanto, id quod non verecundor fateri, me ſcilicet ex magna parte illum ſic ſuſcipiendo intendiſſe, ad votum perveniſſe cognovi de meo meritis Domino, fide fratre, ſollicitudine filio Mauritio, quem pro vobis ſeparatis ab illo, a quo plus amabatur, quam ab alio, & quem plus amabat quam alium: quas ipſi judicate, quo illi debeatis. Quamlibet namque vile ſit, quod ſic amat, & a quo ſic amatur: nimirum hoc illi debetis, quod non minus amet, & a quo non minus ametur. Quoniam igitur & ego novi juſtitiæ veſtræ rectitudinem, & vos noſtis mutuam noſtram dilectionem, omni ejus ſuperſedemus commendatione. De ægritudine capitis ejus, veſtram pietatem, quantum apud vos poſſum rogo, præcipue quatenus propter Deum, & æternæ ſalutis retributionem, vobis inſtantibus a dilecto amico noſtro Domino Alberto medico, quantum poteſt perquiratur, & curetur.

EPISTOLA XLV.

Dilectiſſimo ſuo [a] Gondulfo dilectiſſimus ſuus Lanfrancus dilectionis cœptæ felicem perſeverantiam.

ARGUMENTUM.

Fratris ſui filium, ut ab eo inſtruatur, præcipue commendat, crucemque mittit cum reliquiis.

FRatres, quos (chariſſime frater) literis edocendos, boniſque moribus inſtruendos tibi præcipue tranſmiſi, honeſte, & ſecundum voluntatem meam tractari quorumdam relatione cognovi; pro qua re gratias benignitati tuæ refero, & ut cœpiſti inſiſtas, ſi tamen admonitione indiges, admonere ta cupio. Chariſſimum mihi fratris mei filium, fratrem videlicet tuum, charitati tuæ commendo, rogans ſicut rogari oportet a me, jocundiſſimum filium, fratremque meum, quatenus eum magna jocunditate animi tui eum diligas, & ad vitam laudabilem pro viribus tuis informare non deſinas. Fratrem tuum propterea dixi illum, *quem revera ſibi eſſe volo, multumque rogo; nam & revera venerabilis mater tua, ſicut mihi relatum eſt, filium ſuum eumdem vocare dignatur, cum illa de excellentiſſimo genere, iſte humili loco ſit natus, proculdubio recepturа ab eo mercedem ſuam, qui dixit: *Qui ſe humiliat, exaltabitur*. Crucem cum reliquiis fraternitatis tuæ oculis dum Miſſam celebras conſpiciendam, tibi tranſmitto; quam perpetuæ amicitiæ monumentum inter te, & ipſum eſſe deſidero. al. * quoniā

Magno gaudio me repleſti, quia promiſſionem in pueritia factam, in juventute adhuc per divinam miſericordiam te ſervare ſcripſiſti; quam ſi ad finem illæſam perduxeris, terribilem aliis judicem proculdubio cum magna ſecuritate videbis. Omnipotens Deus cordi tuo per ſancti Spiritus ſui inſpirationem inſerere dignetur, quatenus in omni ætate tua ſic me diligas, ſicut in pueritia, & adoleſcentia tua quondam diligere me ſolebas. Et ipſe te benedicat; atque ab omnibus peccatis propitiatus abſolvat.

EPISTOLA XLVI.

Dilectiſſimo Fratri Gondulfo frater Lanfrancus benedictionem a Deo, & perpetuam ſalutem.

ARGUMENTUM.

Ægrotantem conſolatur, & pharmacum mittit, quo utatur.

LEctis literis fraternitatis tuæ, multa te cognovi ægritudine laborare, pro qua te hortor, ne doleas, immo gaudeas, tuoque Creatori, qui de te curam habet, indefeſſas gratias referas, ſciens ſcriptum eſſe: *Libenter gloriabor in infirmitatibus meis*. Et aliud: *Flagellat Dominus omnem Filium, quem recipit*. Non enim te in hoc ſæculo tantis flagellis attereret, niſi poſt hoc ſæculum ſine flagello te eſſe diſponeret. Tu ergo memento tui, memorare noviſſima tua, & confitere peccata tua; hoc enim faciens, aut corporalem ſalutem a Deo conſequeris, aut mortem aliis metuendam ſine metu expectabis; quæ videlicet erit finis tibi malorum, principium vero bonorum.

Mitto tibi diapraſium magnum, quod ad hanc infirmitatem, valde utile eſſe medici perhibent, de quo in modum ſylveſtris nucis tertia ſemper die accipies. Omnipotens Dominus cuſtos tui ſemper exiſtat; atque ab omnibus peccatis propitiatus abſolvat.

EPISTOLA XLVII.

Dilectiſſimis Fratribus [a] Lanfranco, & Guidoni Frater Lanfrancus perpetuam a Domino benedictionem.

ARGUMENTUM.

Nepoti, ejuſque olim amico, nunc fratri in monaſterio ſalutaria dat monita. Et nepoti privatim condonat, quod ea non obſervarit, quæ injunxerat.

QUia divinitus, ut credo, vos dilexiſtis in ſæculo, rogo ut rogetis Deum, quatenus, ipſo cooperante vos diligatis in eo, quod aſſumpſiſtis ſancto propoſito. Alter alteri ſit in tribulatione ſolatium: alter ab alterius vita ſumat ſanctæ converſationis exemplum. Humilitatem omnibus oſtendite, linguas veſtras ab omni * derogatione ſalubri cenſura compeſcite, ſi quis cujuſlibet fratris vitam [b] theodino dente roſerit, ſi correctus a vobis emendare neglexerit, a veſtro colloquio arceatur. Quidquid alii de vobis dicant laudantes fortaſſe, & magnificantes, quod parentes, poſſeſſiones, carnalia oblectamenta pro Deo contempſiſtis, vos ſemper introrſus ad conſcientias veſtras redire, peccatores vos ſemper eſſe cognoſcite, & peccatis veſtris continuis orationibus Deum propitium fore depoſcite. Elegantes, & optimæ admonitiones. al. * fraterna.

Adverſum te, chariſſime nepos, magnum mentis rancorem concepi, quia videlicet tranſgreſſus es præceptum, quod de hoc ordine primum tibi injunxi, ſed interveniente venerando Patre Domino Anſelmo, cui ſicut Deo obedire deſidero, ſincero tibi corde illam noxam indulgeo, & moneo ne tale aliquid amplius facias, quia quo impenſius amicum diligo, eo amplius majorem contra eum iram pro parva etiam culpa concipio. Omnipotens Dominus ſua vos gratia protegat, atque ab omnibus peccatis clementer abſolvat.

EPISTOLA XLVIII.

Dilectiſſimo Patri [a] Willelmo Lanfrancus quondam dulciſſimus, & utinam nunc ſaltem dulcis; quidquid in hoc ſæculo, & in futuro honeſtius, & melius.

ARGUMENTUM.

Ut Ernoſtum Priorem deſignet; quod ſi quid obſtet, alia conſilia ſuggerit, quæ ſequi liceat.

IN literis, quas nuper tranſmiſiſtis, hoc præcipue inter cætera poſuiſtis, & rogaſtis, ut amoto eo, qui nunc præſidet, de ſubſtituendo Eccleſiæ veſtræ priore vobis conſulerem, conſultaque ſub celeritate ſcriberem; quam rem fratribus, qui mecum ſunt, oſtendi; mihique conſulere

ſulere volenti quatenus ipſi quoque conſulerent obnixe rogavi. Communis omnium ſententia fuit, ut ſi aliquo ſecundum Deum modo efficere valeatis, ſummum Eccleſiæ veſtræ b Priorem Domnum Ernoſtum conſtituatis; quod ſi ipſe renuerit, aut fortaſſe Dominus Abbas huic rei conſenſum præbere noluerit, ordinare quem concors fratrum electio ordinandum decreverit. Si vero vobis hoc conſilium diſplicuerit, capite illud, quod ſanum ſapienti diſplicere non poterit, videlicet ut agatis, quod ex ore Domni Abbatis Herluini, domnique Anſelmi agendum
B. Lanfranci humilitas — eſſe cognnveritis; Nam ego ut peccator homo divini conſilii ignarus exiſto, & ipſi utrique, ut credimus, Spiritu Dei pleni ſunt, & ſecum habent, qui in hujus mundi negotiis apud Deum adjuvare eos valent. Divina Majeſtas, venerande Pater, jocundeque frater, te benedicat, ab omnibus peccatis prorſus abſolvat.

EPISTOLA XLIX.

Lanfrancus Archiepiſcopus dilectiſſimo filio,
f. * Adelelmo. — & amico * Adelelinn Abbati ſalutem, & benedictionem.

ARGUMENTUM.

Intercedit pro monachis, qui de monaſterio receſſerant, & agnita culpa redire cupiebant.

FRatres iſti ad me venerunt accuſantes ſe, & dicentes in vos graviter peccaſſe, & ſua culpa de monaſterio receſſiſſe; ego vero ſtultitiam eorum eis audientibus multum adauxi, & ſatis duris, atque amariſſimis verbis eos, prout decuit, increpavi. Poſtea interrogati a me, ſi de cætero vellent emendare, reſponderunt ſe velle, & de hoc quod egiſſent plurimum ſe dolere; & precati ſunt me, quatenus pro eis apud vos intercederem; & mea eos interceſſione monaſterio, unde exierunt, reconciliarem.

Quapropter fraternitatem veſtram precor, ſi meis apud eam precibus locus exiſtit, ut pro amore Dei, & noſtro, quidquid in vos, & contra ordinem deliquerunt, ſyncero corde remittatis; a & in ſuis eos locis, in quibus ante culpam erant, ſuſcipiatis, & paternum eis affectum, ut Deus vobis miſericors ſit, de reliquo oſtendatis.

EPISTOLA L.

Lanfrancus Antiſtes dilectiſſimis fratribus a
al. * Servino — Reginaldo Pictavorum urbis Abbati, & * Sentuſo monacho, & Henrico Canonico ſalutem.

ARGUMENTUM.

Sanctum Hylarium adverſus Beregavii calumnias defendit, ejuſque verba, quæ in pravum ſenſum trahebat, orthodoxe dicta, & interpretanda docet.

LEctis literis a veſtra mihi per hunc hominem fraternitate tranſmiſſis voluntatem veſtram intellexi, ſi facultas detur ad me veniendi: id commode fieri poſſe non arbitror; nam & iter prolixum eſt: pericula multa, terra, marique: & ego tot, tantiſque hujus mundi negotiis obvolutus ſum, ut talibus ſtudiis dare mihi operam hac tempeſtate non liceat. Si divina poteſtas expeditum me eſſe quandoque voluerit, & doceri pariter, & docere promptus ſemper mihi animus erit.

Porro quod ſchiſmaticus ille b (Berengarium — Berengar.
dico) ſicut veſtra Epiſtola teſtata eſt, conſtan- — ſchiſmaticus B. Hy-
ter aſſerit, quis beatus Hylarius veſtræ urbis, — lario erroris
veſtræque Gentis quondam Epiſcopus in tracta- — maculam
tu fidei perverſa ſenſerit: & in libro de divina — inurit.
Trinitate improbabiles ſententias de Domino
Jesu Christo * protulit: mirari non debet bea- — al. * protu-
titudo veſtra, ſi is, qui de ipſo capite tam mul- — lerit.
ta, & tam nefanda credere, & docere veriſſimis relationibus infamatur; de ipſius capitis membro tam pernicioſa dicere traditur, in reprobum ſenſum divino judicio permittatur.

Revera quiſquis Hylario alicujus hæreſeos no- — B. Hylarii
tam imponit, multos orthodoxos principes, qui — præconia.
magnis eum laudibus extulerunt, ejuſdem erroris macula involvit. Gelaſius Papa in decretis — Diſt. 15.
ſuis, omnes libros ejus inter catholicas ſcriptu- — Can. 13.
ras enumerat. Ejus auctoritas in ſacris canonibus decentiſſime memoratur, recipitur, & lau-
datur. Sanctus Auguſtinus in libro de Trinita- — Lib. 6. c. 1.
te, excellenti eum laude extollit, & quædam ab eo de Patre, & Filio, & Spiritu ſancto obſcure dicta enucleatius exponit. Beatus Hierónymus quantis eum, omneſque libros ejus in quibuſdam ſcriptis ſuis præconiis efferat epiſtolari brevitate comprehendi non poteſt: c vocans eum Romanorum luciferum, Eccleſiarum lucernam, lapidem pretioſum, ad quem mortalis vix aſcenduor; pulchro ſermone, aureoque univerſa loquentem. Cæteri ſacræ religionis doctores, quicumque de eo aliquid loquuti ſunt, ab horum ſententia in hac parte minime diſſenſerunt.

Tutius igitur eſt lectori in difficillimis ſan-
ctorum Patrum ſententiis, quas ingenii ſui im- — Nota in ex-
becillitas capere non poteſt, interrogato quod — plicandis
neſcit, dicere ſe neſcire, quam pertinaci arro- — difficilioribus ſan-
gantia, & arroganti pertinacia, non ſine ſua, & — ctorum Patrum
aliorum pernicie, fidei contraria definire: præ- — ſententiis
ſertim ſi talis perſona ſit, quæ vel ſcientia li- — quid agen-
terarum, vel probitate morum, vel potius utra- — dum.
que parte authoritatis pondus præ ſe gerere videatur.

Verba præfati doctoris, quæ præfatus inverſor in ejus calumniam conatur invertere, hæc in — De Trinit.
veſtris literis reperi: *Dei filius hominem verum* — lib. x. ante
ſecundum ſimilitudinem noſtri hominis non deficiens — medium.
*a ſe Deo, ſumpſit: * in quo quamvis aut ictus in-* — al. * in quem
*cideret, aut * vultus * diſcinderet, afferrent qui-* — al. * vulnus.
dem hæc impetum paſſionis, non tamen dolorem paſ- — al. * deſcen-
ſionis inferrent: ut telum aliquod, aut aquam per- — deret
forans, aut ignem compungens, aut aera vulnerans. Et paulo poſt. *Virtus corporis ſine ſenſu pœnæ vim pœnæ in ſe deſævientis excepit.* Hæc ſine præjudicio melioris expoſitionis conſona, ut
putamus, ſanctis patribus adſtipulatione ſic ex- — Egregie &
ponuntur a nobis. Dominus Jesus Christus — docte illu-
in eadem perſona verus homo, & verus Deus, — ſtratur S. Hylarius.
ſecundum humanitatem quidem eſurivit, ſitivit, fatigatus eſt, flevit: appropinquante hora mortis pavere, & tædere cœpit: unde & oravit dicens:
Pater ſi fieri poteſt, tranſeat a me calix iſte. — Matth. 26.
Plagas virgarum, vulnerumque diſciſſiones, ut — d. 39.
homo ſimilis nobis ſenſit, & doluit; cæteraſque humanæ naturæ infirmitates aſſumendo hominem,

oem, præter peccatum, aſſumpſit. Secundum divinitatem vero, qua Pâtri, & Spiritui ſancto per omnia æqualis eſt, nihil horum ſuſtiouit: cum apud omnes fideles hæc ſemper ſit, fuerioque ſententia; & ſacra pagina hujuſmodi documemis penę ſit ubique referta; & tameo propter unitatem perſonæ, in quam conficiendam Deus, & homo coovenerant, ſæpe quæ hominis ſunt aſſignantur Deo; & quæ ſolius Dei ſunt,
1. Cor. 2. b. 8. dicitur habere homo, ut illud Apoſtoli; *Si enim cognoviſſent, nunquam Dominum gloriæ crucifixiſſent*. Nou enim revera quantum ad ipſum ſpectat, Dominus gloriæ eſt crucifixus, ſi propter aſſumptum hominem, quod hominis fuit, dicitur pertuliſſe Deus. Et ipſe Dominus in Evan-
Luc. 3. b. 13. gelio: *Nemo aſcendit in cœlum, niſi qui deſcendit de cœlo, filius hominis, qui eſt in cœlo*. Et rurſus id quod Dei erat, homini eſt aſſignatum; d Neque enim homo in terra degens, in cœlo tunc eſſe poterat; ſed quia Unigenitus Patris ita in mundum venit, ut tamen a paterno ſinû nunquam diſcederet, quod ſolius divinitatis erat, loquens io terra aſſumpto homioi propter unitatem perſonæ tribuebat.

Hoc locutionis modo ſuperius dictum eſt, quia homini aſſumpto a Filio Dei ictus, & vulnera impetum paſſionis inferrent, non tamen dolorem paſſionis afferrent. Et hoc ſuppoſitis ſimilitudinibus declaratur, ut ſi telum aquam perforet; & cætera quæ ſequuntur, ac ſi diceret, homo aſſumptus impetum paſſionis, & vim doloris ſenſit; Deus aſſumens non ſenſit: & hoc paulo poſt declarat diceos: *Virtus corporis*; id eſt, divinitas aſſumens ipſum corpus *ſine ſenſu pœnæ*, quantum ad ipſam pertinet, *vim pœnæ in ſe*, id eſt, in carne aſſumpta *deſævientis excepit*. Quod ſi virtus corporis, magis robur ipſius corporis, hoc in loco intelligenda eſt; eadem ſententia in cæteris manet, ut ſit ſenſus: *Virtus corporis ſine ſenſu pœnæ in ſe deſævientis excepit*, quantum ad aſſumptam humanitatem. Et hoc locutionis genere revera & ſalva Chriſtianæ religionis fide dici poteſt; quia Chriſtus, ſive Corpus Chriſti, ſive caro Chriſti in cruce patiebatur, & non patiebatur, dolebat, & non dolebat; moriebatur, & non moriebatur. Et io hunc modum multa, numeroque carentia. Alioquin ſi præfatus doctor contra uſitatiſſimam Eccleſiæ fidem, contra Evangelicam authoritatem, contra omnium ſanctorum Patrum definitionem, carnem Chriſti inſenſibilem, & doloris expertem intelligi voluiſſet, aſſumptum a filio Dei hominem ſimilem nobis hominem in præfata ſententia minime retuliſſet. Quæ enim ſimilitudo ſenſibili, & inſenſibili? Doleoti, & doloris experti? retulit autem, non igitur iotelligi voluit.

Obſecro vigilate omnibus modis, quia ſchiſmatici, & fautores eorum circa vos, & inter vos ſunt, opponite eis ſcutum timoris Domioi, impeteotes eos jaculis divinorum eloquiorum: admioiculamini nobis memores noſtri in oratiooibus veſtris. Omnipotens Dominus det vobis bene agere, & fœliciter, quo tenditis, pervenire. Amen.

EPISTOLA LI.

Lanfrancus Archiepiſcopus dilectiſſimo amico ſuo Abbati * T...... ſalutem. Forte * Turſtino ad quem Epiſt. 54.

ARGUMENTUM.

Ut excommunicatam adulteram de cœmeterio ejici præcipiat, quo uſque Epiſcopo ſatisfiat.

CAuſam Godoini, & Liſginæ adulteræ ſuæ optime novi; & revera Loodoniæ coram me eam vaſtigari præcepi; auditaque utriuſque partis aſſertione, io adulteros ſententiam diximus, & juſte eos eſſe excommunicatos commuoi conſenſu decrevimus. Propterea nihil aliud reſtat, niſi quod Fraternitas tua adulteram de cimiterio ejici præcipiat; quouſque vel corruptor ejus, vel aliquis pro ea, quod juſtum eſt, Epiſcopo faciat. Libenter facerem, quod tibi placere poſſe intelligerem, & multum doleo, quod de præſenti negotio voluntatem tuam implere non valeo.

EPISTOLA LII.

Lanfrancus indignus Antiſtes venerabili Abbati G...... ſalutem, & benedictiooem.

ARGUMENTUM.

Orricium commendat, qui apud illum Regis mandato detinebatur.

GRatias quantas, poſſum Paternitati veſtræ ago, quod præſentes, & abſentes nobis & de nobis bona dicitis, meliora optatis, utrumque verbis, & literis confirmatis. Et revera ſciatis me eandem circa vos voluntatem habere, & vobis, & veſtris ſynceram dilectionem io omoibus, & per omnia exhibere.

Quod de Domino Orricio mandaſtis, gratanter accipio, ſed contra præceptum Regis nihil rogare, & nil jubere præſumo; ſed rogo, multumque rogo, quatenus propter Deum, & propter amorem meum, & quia ipſe dignus eſt, eum diligatis, honeſte tractetis, paternum ei affectum, ſicut prudentia veſtra judicaverit, impendatis: pro juſtitia namque perſecutionem patitur, & cum ſuperna voluntas fuerit, in gaudium ſibi, & lætitiam convertetur: miſertus eſt tameo ei Dominus, quod inter vos eum voluit eſſe & putantes nocere, (ſicut Domioo placuit) plurimum profuere. Orricius.

EPISTOLA LIII.

Lanfrancus indignus Antiſtes, a Abbati Turſtino ſalutem.

ARGUMENTUM.

Solatur amicum, ſuadetque ut Regem per ſe, & per amicos flectere ſtudeat; nec triſtetur, ſi ſpreverit.

COnſilium meum tibi breviter intimandum rogaſti, & ego illud tibi paucis intimare curavi. Roga Deum, ut meminerit tui, & miſerea-

ſeratur tibi; & hoc inſtanter tam per te, quam per amicos tuos. Nos vero hoc agimus in quantum poſſumus. Domino noſtro Regi offer rectitudinem per amicos, & fideles internuncios. Si ſpreverit, noli multum inde eſſe triſtis, neque ſollicitus. Viſitabit enim Deus plebem ſuam, cum expedire decreverit. Miſericordia Dei tecum ſit.

EPISTOLA LIV.

Lanfrancus indignus Antiſtes dilecto, & fideli amico ſuo G...... ſalutem, & benedictionem.

ARGUMENTUM.

In comitatibus ipſi commiſſis nullum ſibi eſſe dominium, ſed ad victum monachorum terras Eccleſiæ ſuæ omnes pertinere.

GRatias ago benignæ ſollicitudini tuæ, & ſollicitæ benignitati tuæ, quia amicitiam a primordio mutuæ cognitionis mihi promiſiſti: reipſa, cum opportunitas ſe ingeſſit, ſemper demonſtrare ſtuduiſti: & nunc precor, multumque precor quamvis non tantopere precibus indigeas, quatenus de præſenti negotio tantum rebus veſtris valeas, quantum valere fuerit tibi deſuper data facultas.

Scias autem in illis comitatibus, quorum exquirendorum cura tibi commiſſa eſt, me nihil in domino habere; ſed omnes in illis partibus veſtræ Eccleſiæ terras ad vitam monachorum per omnia pertinere. Frater veſter, qui has tibi literas portat, multa laudanda de te mihi retulit, quorum pluralitas, & Epiſtolaris brevitas ea nunc enumerari non ſinit. Sed omnipotens Deus cujus memoriam nihil ſubterfugit, ſicut novit, multipliciter tibi rependat, & ab omni opere malo * prius auxiliator, te inceſſanter defendat.

f. * pius.

EPISTOLA LV.

Lanfrancus Archiepiſcopus Abbati R..... ſalutem.

ARGUMENTUM.

De monacho pro quo rogarat, ut in monaſterium reciperetur, rem integram nunc ei permittit, probaturus quod decreverit.

QUod fratrem, de quo mihi ſcripſit fraternitas tua, in monaſterium recipiendum cum meis literis tibi direxi, teſte conſcientia mea, divino id zelo, & amore noſtri ordinis feci, neque enim gratia vitandi ſcanduli aliquid volo vel rogare, vel præcipere, quod aliquo modo in majus, vel deterius ſcandalum valeas pervenire. Loquere igitur cum Epiſcopo, ſi forte adeſt, & cum Domno Godefrido priore ejus, & quidquid ſuper hoc negotio inter vos conſulueritis, & conſultum opere complendum decreveritis, in omnibus, & per omnia mihi quoque placere noveritis. Neque enim ſuperbiam nutrire volo, quam procul ab omni genere hominum, & præcipue a noſtro ordine remotam eſſe deſidero.

EPISTOLA LVI.

Lanfrancus Archiepiſcopus chariſſimo amico ſuo Abbati Willelmo ſalutem.

ARGUMENTUM.

Ut Rainaldo monacho Gloceſtrenſe monaſterium petere; ibique cum Serlone Abbate per anni unius ſpatium converſari liceat.

ROgo te quantum rogare poſſum, & debeo, quatenus huic fratri Rainaldo concedas licentiam converſandi apud a Gloceſtram cum b Abbate Serlone per ſpatium unius anni; expedit enim animæ ſuæ, ut hoc fiat. Hujus namque indicium hinc permaxime capio, quod regularem locum petit; quamvis & monaſterio tuo, in quo nutritus eſt, in nullo detrahat. Sed cur hoc facile velit, rationabilem cauſam enarrat. Iterum rogo, ne moleſte feras, quod ad me venit, quod me amicum tuum pro neceſſitate ſua expetiit.

EPISTOLA LVII.

Lanfrancus Archiepiſcopus O...... Abbati ſalutem.

ARGUMENTUM.

Arguit quod monacho ſuo vagandi licentiam conceſſerit, redire a ſe compulſum cum honore ut recipiat monet, atque illi tanquam filio paternam charitatem impendat.

FRatrem Gregorium monachum tuum volentem mare tranſire prohibuimus; & ad monaſterium ſuum redire præcepimus, & præcipiendo compulimus. Tu non bene egiſti, quod ipſi vagandi extra patriam licentiam conceſſiſti. In hoc ſatis evidenter apparet, qualis paſtor exiſtas, & qua ſollicitudine gubernare commiſſas tibi animas ſcias.

Mandamus igitur, & præcipimus, & præcipiendo rogamus, quatenus cum honore eum recipias, & de cætero ſicut filio tuo paternam ei charitatem impendas. Credimus enim per miſericordiam Dei, ſi ſollicitus tui ordinis eſſe volueris, quod conſilium, & auxilium, tam in cauſis ſpiritualibus, quam in ſæcularibus per eum habere valebis. Lætificavit me multum, quod timorem Dei te habere, & bonum hominem eſſe perhibuit, ſed tamen pro ſimplicitate tua negligentem eſſe noſtri ordinis negare non potuit.

EPISTOLA LVIII.

Lanfrancus Dei gratia Archiepiſcopus dilecto fratri, & amico Remigio ſalutem.

ARGUMENTUM.

Multos de ipſo apud Regem male loqui, quibus Rex fidem non adhibeat. Expedire ut ad ſe veniat, ut ex ejus ore plura audiat.

CUm multi de te multa perverſa dicant: & perpauci ſint, qui verbis detrahentium ingenita * liberalitate contradicant, ſcias tamen dominum noſtrum Regem nullius detrahentis con- al. * libertate.

tra

tra te verba recipere; ſed potius contra omnes maledicos regali te auctoritate defendere. Itaque expedit tibi, ſi prope es, & licitum habes, quatenus ad me venias, & ea, quæ pro ſui prolixitate breviter ſcribi non poſſunt, ore ad os audiat.

EPISTOLA LIX.

Lanfrancus Hug...... Forte Hugoni.

ARGUMENTUM.

Gregorium Papam ab eo vituperari, & Clementem laudibus efferri non probat: & ſi Imperatori credat facti ſui cauſas non defuiſſe: diſſuadet ne in Angliam veniat ſine Regis licentia.

LIteras tuas, quas mihi per portitorem meorum miſiſti, ſuſcepi, & legi, & diſplicuerunt mihi quædam, quæ in eis inveni. Non probo, quod Papam Gregorium vituperas: quod Hildebrandum eum vocas: quod legatos ejus ſpinoſulos nominas: quod Clementem tot, & tantis præconiis tam * propere exaltas. Scriptum eſt enim non eſſe laudandum in vita ſua hominem, nec detrahendum proximo ſuo. Adhuc incognitum eſt humano generi, quales nunc ſint, & quales futuri ſint in conſpectu Dei. Credo tamen, quod Imperator ſine magna ratione tantam rem non eſt aggreſſus patrare, nec ſine magno auxilio Dei tantam potuit victoriam conſummare. f. * præpoſtere.

Non laudo ut in Angliam terram venias, niſi a Rege Anglorum licentiam veniendi prius accipias. Nondum enim inſula noſtra priorem refutavit; nec utrum huic obedire debeat, ſententiam promulgavit. Auditis utrimque cauſis, ſi ita contigerit, perſpicacius quid fieri oporteat, provideri valebit.

EPISTOLA LX.

Lanfrancus Cantuariæ Archiepiſcopus Rodulfo Abbati ſalutem.

ARGUMENTUM.

Poſſe monachum, qui in uno monaſterio ſtabilitatem promiſerit, juſtis de cauſis in aliud tranſmigrare.

INdicatum eſt mihi, de tuo monaſterio recedere vis: de promiſſa ſtabilitate ſollicitus es, timens, ne, unde Deum placare * ſtudes, inde offendas. De quo rationem talem oſtendo; & in oſtendendo meipſum in exemplum ſic do. al. * debet. Si ego Lanfrancus manu propria me de aliquo monaſterio non receſſurum juraſſem; viderem autem quod ibi animam meam ſalvare non poſſem, exirem; nec perjurii crimen incurrerem. Qui enim Deo propter Deum alligatur, non ſolvitur ab ipſo, niſi contra ipſum ſolvatur. Porro ab ipſo contra ipſum minime ſolvitur, qui propter amorem ejus, & ut ſibi bene complaceat, a filiis diſcordiæ, ſuperbiæ, diffidentiæ; & ut * apertius dicam, a filiis diaboli migrat ad filios pacis, humilitatis, ſpei, immo ad Filios Dei. al. * apertius. Qui enim ſic tranſit, nonne plane fugit a ſede diaboli, ad ſedem Dei? Quis enim judicet illum a Deo damnandum, qui ut ad Patrem, ut ad Dominum, & amicum fugit ad ipſum? Propterea qui ſic tranſit, non ab Eccleſia ad Eccleſiam tranſit; non enim plures ſunt Eccleſiæ; ſed una eſt toto orbe diffuſa; *& uni Deo ubique ſervitur, & uni Regi militatur.* Poſtremo Beatus Benedictus, qui ſtabilitatem præcipit firmare, monachum ab alio monaſterio ad aliud monaſterium venientem jubet ſuſcipi: & ſi bonæ vitæ fuerit, ut ſtabilitatem firmet, ſuadet. Reg. cap. LXI. ſub medium. Ibidem.

Finis Epiſtolarum Beati Lanfranci.

DOMNI

DOMNI LUCÆ DACHERII
MONACHI BENEDICTINI
CONGREGATIONIS S. MAURI
IN EPISTOLAS
B. LANFRANCI CANTUAR. ARCHIEP.
NOTÆ ET OBSERVATIONES.

BEatum Lanfrancum Epiſtolas ſcripſiſſe conſtans eſt omnium, & veterum, & recentiorum ſententia. Ex antiquioribus inſtar omnium erit Guillelmus Malmesburienſis Monachus, qui in geſtis Pontificum Anglorum lib. 1. fol. 121. 2. n. 10. editionis Londonienſis, de Epiſtola 2. Alexandro ſummo pontifici inſcripta ſic loquitur: *Sermonis hujuſcemodi veritati aſſenſit epiſtola initia Papatus Angliam directa, quæ inter epiſtolas Lanfranci reperitur*. Item fol. 122. 2. n. 30. *Ipſe Lanfrancus pauca ingenii ſui monimenta reliquit, decretales epiſtolas, & præcipuam contra Berengarium*. Qui de epiſtolis præfati Archipræſulis agunt neoterici, indicatum eſt annotationibus ad Vitam pag. 33. lit. e.

AD EPISTOLAM I.

Pag. 219. *a* A*Lexandro Papæ*) Sanctum Pontificem Alexandrum hoc nomine ſecundum, Guillelmus Pictavenſis in geſtis Guillelmi Ducis, & Regis Anglorum, inter ſcriptores Hiſtoriæ Normannorum ab Andrea Ducheſnio editos, pag. 197. ſummè extollit in hunc modum: *Is præſul Lucenſis, cum altiorem gradum nullatenus appeteret, violenta plurimorum conſenſu, quorum apud Romanos tunc præcellebat auctoritas, ingenti concilio aſſentiente, in eo locatus primatu, quo præſulum orbis terræ caput exiſteret atque magiſter. Allectionem hanc ſanctitate memorat atque doctrina. Per eadem poſt ad ortum ſolis, & occaſum effulgebat. Neque curſus limitem ſol immutabilius natura, quam per veritatis ille directum tendebat vita: quodquod ubiquaque per mundum potuit, iniquum corrigens, nulli concedens*.

b (*Calamitatum cauſa exiſtis*) refert ſancti Lanfranci biographus, quemadmodum ille toto animo, totis viribus conatus eſt, atque induſtria quanta potuit maxima, quatenus Epiſcopale onus humeris ſuis minime imponeretur: ita ut fruſtra hortarentur Prælati, Primores Normanniæ efflagitarent, rogaret Regina, juſſiſſet B. Herluinus (a cujus nutu pendebat totus) Rex imperaſſet, præcepiſſet ſummus Eccleſiæ Antiſtes Alexander. At vero ubi eorum ceſſiſſet votis; & quam arduum, calamitoſumque munus Epiſcopale fuiſſet, expertus, Alexandrum exorat, inſiſtitque, ut ab hoc munere eximatur. Noverat ſiquidem verus ſui inſpector, & ſtudioſus humiliter Magiſtri S. Benedicti diſcipulus quam ponderoſum eſſet illud onus, noverat *quam difficilem, & arduam rem ſuſceperat, regere animas* (ut docet idem Magiſter cap. 2. Regulæ) *& multorum ſervire moribus*. Noverat, *quia ars eſt artium regimen animarum*, teſte Magno Gregorio, Curæ Paſtoral. Lib. 1. c. 1. Noverat quia, *tanto gravius eſt pondus ſacerdotum* (verba ſunt Gelaſii Papæ 1. ad Anaſtaſ. Auguſtum) *quanto etiam pro ipſis Regibus hominum in divino reddituri ſunt examine rationem*. Noverat quia ſeipſum intime noverat. Sed, inquies, *Qui Epiſcopatum deſiderat, bonum opus deſiderat*. Paul. 1. Corinth. 3. Bonum opus deſiderat do manus, *ſi quis hunc ideirco appetit*, inſit D. Chryſoſtom. in idem cap. *non principatus, aut dominationis faſtu, verum cura regiminis, & charitatis effectu, non improbo, bonum quippe deſiderat opus*. Si prius irreprehenſibilis, *Hoc eſt* (ait Theophylactus ad hæc verba) *omni virtute conſpicuus, at neque illum aliis, neque ſe ipſum reprehendat. Illum enim, qui aliis præeſt, veluti ſtellam eſſe oportet ad omnes ipſum intueates illuminandum, & dirigendum*. De his hactenus.

c (*De Beccenſi congregatione*) Cui pridem dederat nomen, atque in ea pluribus annis monaſticam vitam duxerat, *omnem operam impenderat* (ut Milonis ejus biographi verbis utar) *quieti, & ſilentio cordis ſui novalia verbi ſacri excolens aſſidua lectione, irrigans ea dulci, quam ſæpe obtinebat, lachrymarum compunctione*. Beccus porro, ſeu Beccum Monaſterium in Normannia ſitum a fluviolo interfluente nomen accepit: Gilbertus Criſpinus in vita B. Herluini Fundatoris ejuſdem cœnobii, & Chronicon Beccenſe pag. 1. *At verius* (inquit, Papirius Maſſon. in deſcriptione Fluminum Galliæ in Ligeri, agens de Elaveri) *Beccus dicitur veterum Gallorum, ſeu Danorum lingua aquæ curſus in alium fluvium intrans*: quippe hoc in loco fluvioli duo eatant; quorum alter influit in alterum. Fundationis autem celebris hujuſce monaſterii hæc eſt brevis forma.

Notum ſit omnibus Chriſtianæ religionis cultoribus, quod ego Abbas Herluinus filius Anſgoti, aſtantibus & laudantibus fratribus meis Odone, & Rogerio, jubente Gilleberto Comite, & Alberto, & Ranulpho conſentiente, Roberto Comite, & Roberto Archiepiſcopo, donavi ſanctæ Mariæ tertiam partem terræ de Burnevilla, & hoc quod pertinet ad eam, & Tavilejo, & de Surcejo, & hoc quod pertinet ad eas, & terram de Sarnajo, & hoc quod pertinet ad eam, quæ Anſgotus Pater meus in vita ſua habuit: dotem quoque matris meæ jubente Patre meo ex integro mihi datam, coram teſtibus Fulberto Sacerdote, Vitale, Rainaldo, & aliis multis.

Quicquid ad res Beccenſis Monaſterii ſpectat, docebit Chronicon in appendice operibus B. Lanfranci ſubjectum, ſolummodo immunitates quaſdam a Rothomagenſibus Archiepiſc. Guillelmo, atque Hugone, necnon & a Cæleſtino Papa Tertio indultas, & confirmatas adjicere viſum eſt.

CARTA EXEMPTIONIS
Monaſterii, & Parochiæ Beccenſis, ab Archiepiſcopo Rothomagenſi D. Anſelmo conceſſæ.

VIrorum prudentum conſuetudo eſt, & eorum maxime, qui de ſtatu Sanctæ Eccleſiæ aliquid rationabiliter diſponunt, ne per ignorantiam vel oblivionem a propria firmitate aliquando decidat, inſcriptionis authoritate firmare. Sed Epiſcopalis curæ officium eſt, diligenter procurare, quatenus monaſteria ſervorum Dei in pace, & quiete firmata permaneant; ne divinis officiis mancipatæ mentes aliqua occaſione a ſuo propoſito impediantur. Hac igitur rationis æſtimatione Ego quoque Willelmus Dei gratia Rothomagenſium Archiepiſcopus literis mandare decrevi, tempore videlicet Roberti Comitis filii Willelmi Regis Anglorum, quod Beccenſi Eccleſiæ, & Domno Anſelmo Abbati, ob reverentiam ejuſdem loci, & fratrum religioſiſſimam vitam, ſed & propter ſalutem animæ meæ, anteceſſorumque meorum, necnon & ſucceſſorum, concedo, ut Eccleſia ipſa, ejuſque ipſius

X loci

loci parochia, cum reſidentibus parochianis ſuis perpetuo ſit libera ab omni Epiſcopali exactione, præter ea, quæ ab Epiſcopali officio adminiſtrari non poſſunt: ut eſt monachos vel clericos ordinare, Eccleſias reconciliare, pœnitentiam publicam dare, & hujuſmodi pœnitentes reconciliare: aut illa, pœnitentiam occultam, quæ ſine conſilio Epiſcopi dari non poteſt, determinare, Chriſma quoque, & oleum tribuere; ut in brevi cuncta complectar, Monaſterii, & Abbatis, prout decet, omnem paſtoralem curam gerere ſine acceptione pecuniæ. Si autem in eadem parochia talis cauſa orta fuerit, quæ ferri judicio finienda ſit: tunc ea placito Abbatis, aut apud matrem Eccleſiam cauſa finiatur, judiciumque portabitur; aut Archiepiſcopus ferrum judicii ad locum illum per miniſtros ſuos deſtinabit, judiciumque ibi coram Archiepiſcopi miniſtris portabitur. Quod ſi pecunia exierit, ubicumque judicium portatur, Abbatis erit. In cæteris autem parochiis, quæ ad eamdem Abbatiam pertinent, & ſunt de noſtra diœceſi, hoc ſolum ei conceſſimus, ut manu paſtos ſuos laicos quietos habeat, illos tantummodo, qui terram, vel domos nullo modo poſſident. Si autem de his omnibus, quos liberos eſſe conceſſimus, aliquis contra Chriſtianitatem egerit, & Abbas ad hoc corrigendum tardus extiterit, Archiepiſcopus eum, ut corrigat monebit: quod ſi Abbas poſtea corrigere noluerit, Archiepiſcopus emendabit. Pro his igitur quæ conceſſimus, Abbas talem honorem, & tale ſervitium Eccleſiæ noſtræ Metropolitanæ exhibebit, ut ſi ab Archiepiſcopo invitatus fuerit, & legitimam excuſationem non habuerit, ad feſtum Dedicationis ejuſdem Eccleſiæ veniat, ſumptus Archiepiſcopi habiturus, ut Archiepiſcopo Miſſam celebrante chorum teneat: aut ſi Archiepiſcopus aliqua cauſa Miſſam celebrare noluerit, aut non potuerit, idem Abbas Miſſam feſtivam pro eo celebret. Hæc autem ex conſulto Clericorum noſtrorum fecimus. At vero Abbas ex conſulto Monachorum ſuorum querelas quaſdam & calumnias, quas in quibuſdam de præfatis Eccleſiis faciebat, clamavit quietas, & conceſſit, ut omnes Epiſcopales conſuetudines habeat Archiepiſcopus, & in illis Eccleſiis, quas tunc temporis Beccenſis Eccleſia in diœceſi noſtra poſſidebit extra Beccenſem parochiam, & inſuper illis omnibus, quas deinceps in diœceſi noſtra acquiſitura erat.

Hoc idem privilegium ſub eadem forma iiſdemque pœne verbis ab Hugone Rothomagenſi Archiepiſcopo, ſucceſſore Guillelmi, anno milleſimo centeſimo quadrageſimo primo confirmatur.

Confirmatio ejuſdem tituli ab Alexandro Papa Tertio.

ALexander Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis Rogerio Abbati, & Fratribus Beccenſis Monaſterii ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Ex reſcripto quarumdam literarum bonæ memoriæ Willelmi quondam Rothomagenſis Archiepiſcopi nobis innotuit, quod ipſe vobis & Monaſterio veſtro, necnon & illius loci parrochiæ multas libertates conceſſit; & Eccleſiam ipſam cum parrochia ſua ab omni Epiſcopali exactione abſolvit, ſicut in ejus ſcripto exinde facto noſcitur plenius contineri; cujus ſiquidem conceſſionem nos, ſicut rationabiliter facta eſt, & in authenticum ſcriptum redacta, ratam habentes authoritate Apoſtolica confirmamus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus: ſtatuentes ut nulli omnino hominum liceat hanc paginam noſtræ confirmationis infringere, vel ei aliquatenus contraire; ſi quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri, & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Beneventi ſeptimo Idus Januarii.

CELESTINI PAPÆ TERTII Privilegium.

CEleſtinus Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis Galtero Abbati & conventui Beccenſi ſalutem, & Apoſtolicam Benedictionem: Sacro-ſancta Romana Eccleſia devotos & humiles filios ex aſſuetæ pietatis officio diligere propenſius conſuevit, & ne pravorum hominum moleſtiis agitentur, eos tamquam pia mater ſuæ protectionis munimine confovete. Ea propter dilecti in Domino filii juſtis veſtris poſtulationibus annuentes, perſonas veſtras, & Monaſterium veſtrum, cum omnibus pertinentiis ſuis, & omnibus quæ in præſentiarum poſſidetis, aut in futurum juſtis modis, præſtante Domino poteritis adipiſci, ſub beati Petri & noſtra protectione ſuſcipimus, & præſentis ſcripti patrocinio communimus; ſtatuentes ut nullus Archiepiſcopus, Epiſcopus, Archidiaconus, Decanus, ſeu ulla Eccleſiaſtica ſuperior, inferiorve perſona, nec etiam Legatus ſedis Apoſtolicæ, niſi ſpeciale mandatum habuerit, vos, Monaſterium veſtrum, ſive ſpeciales Eccleſias, vel alias poſſeſſiones veſtras, vel earum cuſtodes, ſive adminiſtratores ſuſpenſionis, interdicti, ſive excommunicationis ſententiæ ſubjicere, vel a vobis, vel poſſeſſoribus veſtris quicquam, quod vobis moleſtiam inferat, vel gravamen, vel priſcis Monaſterii veſtri conſuetudinibus deroget, ullo auſu exigere vel extorquere præſumat, etſi præſumptum fuerit, viribus careat, & penitus evaneſcat. Inhibemus etiam, ne aliqua Eccleſiaſtica perſona aliquam Eccleſiarum veſtrarum gratia vel familiaritate qualibet alieni conferre præſumat, vel ſibi ipſi retineat, vel vobis ſuper hoc moleſtiam inferat, vel gravamen; vel a laicali perſona aliquem ſibi ſuſcipiat præſentatum, ſed illum ſolum recipiat, quem ſibi charitatis intuitu duxeritis præſentandum, quam ſi forte recipere, vel inſtituere diſtulerit; tamdiu ex indulgentia noſtra veſtras vacantes Eccleſias in deportatione habeatis, donec ad præſentationem veſtram per diœceſanos Epiſcopos ordinetur. Avaritiam quoque quorumdam radicitus extirpare volentes nihilominus inhibemus, ne quis in domibus veſtris, quas ſine diſpendio, in proprio poteſtatis dominio tenere poteſtis, Monachos inſtituere vos compellat.

Præterea vobis authoritate Apoſtolica indulgemus, ut Eccleſias veſtras cum pertinentiis earum, in quarumcumque provincia ſive diœceſi eſſe noſcantur, refectioni pauperum, & ſuſceptioni hoſpitum libere poſſitis communi aſſenſu provide deputare. Ita quod nulli liceat eaſdem Eccleſias ab uſu & utilitate pauperum, & hoſpitum, vi vel potentia, vel temeritate qualibet revocare. Liceat quoque vobis Clericos, & laicos ex ſeculo fugientes ad converſionem recipere, & abſque contradictione qualibet retinere. Cum autem generale interdictum terræ fuerit, liceat vobis clauſis januis non pulſatis campanis, excluſis tamen illis, quos excommunicatos vel interdictos eſſe noveritis, divina officia celebrare, ſepulturam quoque ipſius loci liberam eſſe decernimus, ut eorum devotioni & ultimæ voluntati, qui ſe ibi ſepelire deliberaverint, nullus obſiſtat.

Cæterum ſi quemlibet Patronum, vel Parochianum Eccleſiæ veſtræ contigerit pro ſpeciali delicto ſuo, interdicto ſupponi, illis non minus excluſis, ut alios parochianos veſtros, qui complices eorum non fuerunt, liceat vobis ad divina recipere, & eis tam in morte, quam in vita ſecundum morem Eccleſiæ ſubvenire, Authoritate Apoſtolica indulgemus. Præmiſſis quoque duximus adjungendum, ut a prioratibus tuis, fili Abbas, Priores ſecundum beati Benedicti Regulam, & antiquam Monaſterii tui conſuetudinem hactenus obſervatam, certis & ſtatutis de cauſis amovendi, & alios, quos videris expedire, ſubrogandi liberam habeas, nullo cogente, tu, & ſucceſſores tui, ex indulgentia ſedis Apoſtolicæ facultatem. Obeunte autem te, vel quolibet ſucceſſorum, vel ad majoris cumulum dignitatis divinitus evocato, nulla ſecularis Eccleſiaſtica, laicave perſona electioni veſtræ intereſſe præſumat, niſi forte de communi, vel majoris, vel ſanioris partis fratrum conſenſu ad hoc fuerit precibus evocata.

Cum autem ſecundum Deum, & ordinis veſtri regulam, elegeritis aliquem in Abbatem, ipſum diœceſano veſtro præſentetis, cujus electionem, ſi idem diœceſanus confirmare, vel ipſi electo ſine mora, & nota pravitatis, benedictionis manus diſtulerit impertiri;

tiri; quemlibet alium adeatis Antiſtitem, qui, dummodo Catholicus ſit, & gratiam Romani Pontificis habeat, quod poſtulatur ſatagat indulgere.

Interdicimus etiam, ne quis intra fines Parochialium Eccleſiarum veſtrarum Oratorium, ſive Eccleſiam ſine aſſenſu veſtro conſtituere, ſive de novalibus, quæ de propriis manibus, aut ſumpſibus colitis; de fructibus hortorum, ſive de nutrimentis animalium veſtrorum decimas a vobis exigere, vel extorquere præſumat.

Ad hæc præſenti pagina duximus inhibendum ne quis Archiepiſcopus, Epiſcopus, Archidiaconus, Decanus, ſive etiam Legatus Sedis Apoſtolicæ procurationem aliquam, ſeu aliquid nomine procurationis a vobis, ſive a domo veſtra extra ambitum murorum exigere, vel extorquere nitatur. In adhibita temperantia, quam convenit, præcipimus obſervari: In minoribus autem, quorum ad hoc non ſuppetunt facultates, id omnino fieri prohibemus; paci quoque & tranquillitati veſtræ volentes impoſterum providere, ne quibuslibet Archiepiſcopis, Epiſcopis, Archidiaconis, Decanis, vel Officialibus eorum, vos ſuper aliquibus querelis in cauſam trahere liceat, niſi de ſpeciali mandato Sedis Apoſtolicæ, diſtrictius inhibemus: verum ſi qui contra vos in jure voluerint experiri, in citramarinis partibus coram dilectis filiis ſancti Victoris, ſanctæ Genovefæ Abbatibus, & Cantore Pariſienſi: in tranſmarinis vero coram Weſtmonaſterienſi ſancti Albani, & ſancti Edmundi Abbatibus, quibus ſuper hoc ſcribimus, cauſam ſuam ordine judiciario proſequantur. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum fas ſit, hanc noſtræ protectionis, permiſſionis, ſeu inhibitionis paginam infringere; vel ei auſu temerario contraire. Si quis autem hoc attentare præſumpſerit, indignationem omnipotentis Dei, & beatorum Petri & Pauli Apoſtolorum ejus ſe noverit incurſurum. Datum Laterani decimo quinto Calendas Decembris; Pontificatus noſtri anno quinto.

d (*A Principe Normannorum Vuillelmo*) Guillelmus nothus vulgo dictus, quod procreatus ex concubina, quam poſtea legitimam duxit in uxorem Robertus pater. Conqueſtor vero armis quia regnum Angliæ comparaverit. Guillel. Malmeſ. l. 3. de geſt. Reg. Angl. in Guillel. 1. & alii paſſim.

e (*Cadomenſi præeſſem cœnobio, &c.*) Uſu ſiquidem didicerat magnum Lanfrancum ſapientia ſublimem, vitæ quoque ſplendore, ſcientiarum facultate, & rerum ſecularium peritia illuſtrem; quem idcirco ad totius patriæ negotia adminiſtranda ſummum conſiliarium aſſumpſerat Normannorum Dux Guillelmus, authore Milone Criſpino. Et ſane ad dignitates Eccleſiaſticas, niſi religione, pietate, ſcientia, prudentia viros inſignes, & Dux Normannorum, & Anglorum Rex nequaquam evehebat: ut aſſerit Archidiaconus Lexoviorum Guillel. Pictavenſ. pag. 195. & 206. Agens de electione Lanfranci in Archiepiſcopum Cantuarienſem: *In ſede Metropolitana* (Cantuarienſi) *meditabatur* (Guillelmus) *ſanctum vita, fama carum; eloquentia divini Verbi potentem, qui ſuffraganeis Epiſcopis congruam formam præbere, & ovili Dominico præeſſe ſciret, cunctiſque prodeſſe cuperet ſtudio vigilanti. Idem de ordinationibus Eccleſiarum præcogitabat, &c.* Mathæus Pariſ. ad A. C. 1067. Porro cauſa extruendi illius cœnobii S. Stephani adfertur in geſtis B. Lanfranci cap. 3. pag. 5. Guillelmus Malmeſb. l. 3. de geſt. Anglorum pag. 61. a. n. 10. Orderic. Vital. lib. 3. Hiſt. pag. 459. Guillelmus Gemeticenſis Hiſt. Normannorum lib. 7. cap. 21. & 22. ſolum hoc loco Guillel. Pictavenſ. teſtem oculatum in geſt. Guillel. pag. 211. arridet proferre: *Cadomenſi Baſilica modo ſpecieque admirabilis ſuis impendiis ad titulum S. Stephani Protomartyris a fundamento extructa, cum diverſa donaria advexit materia artificioque pretioſiſſima, quæ ad ſæculi terminum honora permanere valeant. Singula deſcriptionibus aut nominibus deſignare ſpatioſum foret, &c.* Et intra qua mente id impleverit Dux Guillelmus, oſtendit his verbis: *Potentes quidem nonnulli ſanctis itaque largiuntur, pleramque in iiſdem donationibus laudem ſuam in mundo, delicta ſua coram Deo adaugentes: ſpoliant Eccleſias, & rapinas ipſis alias dotant.* Animadvertant hæc nonnulli Principes, Prælati, Abbates commendatarii immo & concionatores, qui divina pietate afflati hominibus ut appareant, novas religioſarum ædium ſtructuras aggrediuntur, erogant eleemoſynas, interim vero, diei noctiſque divinis laudibus poſthabitis, collabentes Eccleſias & Monaſteria (quorum perpingues redditus quot annis percipiunt) diruta & ſolo adæquata miſere derelinquunt. Sed heu! multo iis pejores perditiſſimi illi patrimoniorum Chriſti decoctores, qui omnia prandiorum gurgitibus abſumunt, obliguriunt, ludis abſorbent, libantque Veneri. Merito ejuſmodi inſectabatur olim piiſſimus Anglorum Rex Edgarus elegantiſſima illa oratione, quam habuit ad Patres Synodi circa A. C. 978. *Sic, ſic,* inquiebat, *patrimonia Regum, eleemoſynæ pauperum* (*immo quod magis eſt*) *illius pretioſi ſanguinis pretium profligatur. Ad hoc igitur exhauſerunt theſauros ſuos patres noſtri, ad hoc fiſcus regius diſtractis redditibus multis, detumuit; ad hoc Eccleſiis Chriſti agros, & poſſeſſiones regalis munificentia detulit, ut delitiis clericorum meretrices ornentur, luxurioſa convivia præparentur, canes & aves, ac talia ludicra comparentur? Hoc milites clamant, plebs ſubmurmurat, mimi cantant, & ſaltant, & vos negligitis? vos parcitis? vos diſſimulatis? ubi gladius Levi, & zelus Simeonis, &c.* Ad eos tandem redeant illi, & S. Proſperum auſcultent, lib. 2. de vita contemplativa obiter geſta ſanctorum Epiſcoporum Paulini, & Hilarii Arelat. deſcribentem: *Tales ac tanti viri, qui volentes eſſe Chriſti diſcipuli, renunciaverunt omnibus, quæ habebant; non ut poſſeſſores, ſed ut procuratores, facultates Eccleſiæ poſſidebant. Et ideirco ſcientes nihil aliud eſſe res Eccleſiæ, niſi vota fidelium, pretia peccatorum, & patrimonia pauperum, non eas vindicarunt in ſuos uſus, ut proprias, ſed ut commendatas pauperibus diviſerunt.* De his plus ſatis.

f (*Rex Anglorum factus*) Victo nimirum cæſoque Heraldo, univerſa ſibi ſubjugata inſula, Rex eſt ab omnibus proclamatus, ac tandem conſecratus ab Archiepiſcopo Eboracenſi Aldredo (quia ſimoniace tum Stigandus, cujus id muneris erat, ſedem Cantuarienſem occupabat) illique ab Alexandri Pap. 2. Legatis corona eſt impoſita. Ita Guillelm. Pictavenſ. pag. 196. Monachus Malmeſb. de geſt. Angl. pag. 56. & 57. Henric. Huntindo. ad ann. 1066. Roger. Hoveden. part. priore in Guillel. ſeniore. Gemeticenſis lib. 7. Hiſt. c. 34. & ſeq. ſeq. Orderic. Vit. libr. 3. pagin. 492. Quam ob cauſam, & quo jure, Angliæ regnum ſibi comparare aggreſſus fuerit, patefaciunt authores prædicti; maxime vero coætaneus author Hugo Flaviniacenſis Abbas in Hiſtoria ſua MS. *Anno*, inquit, 1065. *Eduardus Rex Anglorum obiit: qui, quia ſine filiis fuit, conſanguineum ſuum Vuillelmum Normannum Comitem poſt ſe Regem conſtituit. Sed Heroldus contra Sacramentum, quod Vuillelmo fecerat, regnum invaſit. Ipſo anno Vuillelmus Rex mare tranſiit, & commiſſo prælio 11. Id. Octobris ruit Heroldus, & Vuillelmus die Natalis Domini apud Londoniam in Regem elevatus & coronatus eſt.* Alias ſuperaddidit cauſas Robertus Monachus de Monte in chronico MS. A. Ch. 1063. 1. *Quia Aluredum cognatum ſuum* (Guillelmi Ducis videlicet) *Godwinus, & filii ſui dehoneſtaverunt & peremerunt. 2. Quia Robertum Epiſcopum, & Odonem conſanguineum, & omnes Francos, Godwinus, & filii, arte ſua ab Anglia exulaverant, &c.* Certe quidem Victoriam non Guillelmi viribus aut induſtriæ, ſed ſoli Deo aſcribendam prædicat Eadmerus Hiſtor. novorum libr. 1. pag. 5. edit. Lond. 1623.

g (*Hermenfredus Sedunenſis Epiſcopus*) ſive Armenfredus, diverſis eſt legationibus Alexandri Pap. 2. juſſu egregie functus. Florentius Vigornienſis coævus ſcriptor ad an. 1062. *Contigit namque eo tempore, ut & Legatos Apoſtolicæ ſedis ejus* (Ulſtani) *electioni intereſſe Armenfredum ſcilicet Sedunenſem Epiſcopum, & alium, qui a D. Papa Alexandro pro reſponſis eccleſiaſticis ad Regem Anglorum Eduardum miſſi regio præcepto Vigorniæ per totam fere quadrageſimam degebat, &c.* Rogerus Hoveden. ad A. C. 1070. *Prædictus Sedunenſis Epiſcopus Synodum tenuit, in qua Angelricus non canonice degradabatur, &c.* His aſtipulatur Orderic. lib. 4. pag. 516. Porro *Sedunum* (cujus meminit Jul. Cæſar de bell. Gal. lib. 3. cap. 1.) *Præcipuum oppidum Sedunorum eſt, in quo Epiſcopum conſtituunt, qui regionis us*

Princeps, & eccleſiaſticus Præſul imperat, liberis tamen, non ſervis: nihil enim publice aut abſque omnium civium conſenſu. Hæc Henricus Glareanus in idem caput Cæſaris. Et Raymund. Marlian. in deſcriptione veterum Galliæ locorum: *Seduſii, vel Sedum populi, Helvetiis & pro parte Celtis annumerantur, vel ſaltem eis ſunt finitimi, ipſoſque Rhodanus fluvius irrigat. Civitas eſt Epiſcopalis, Tarentaſia latine nomen retinens.* At vero Marlianus poſtremis hiſce verbis hallucinatur, nam Tarentaſia Archiepiſcopatus eſt, quæ & Monaſterium dicitur, vulgo *Monſtier*: cui ſubeſt Sedunenſis Epiſcopatus. Sedunum Gallica ſive Sabaudica lingua, *Sion* nuncupatur.

h (*Hubertus S. R. E. Cardinalis*) Quem S. Lanfrancus Epiſtola 9. Subdiaconum appellat. Subſcripſit decreto de primatu Cantuarienſis Eccleſiæ ſuper Eboracenſem facto. Vita B. Lanfranci cap. 11. pag. 13. Et Guill. Malmesbur. de Pontif. Anglo. lib. 1. Legatione fungitur idem Hubertus Gregorii Pap. 7. nomine in Britannia minori. lib. 5. Epiſt. 22. ejuſdem Gregorii. Miſſus etiam eſt ad Guill. Angliæ Regem Epiſcopos, ne Romam peterent, prohibentem; quem admonendum voluit ſummus Pontifex per Hubertum. lib. 7. ep. 1. Regem vero Pontifici acquieviſſe epiſt. 25. ejuſdem lib. ad illum deſtinata fidem facit.

i (*Epiſcopi, Abbates, &c.*) De hocce conventu, conſule prædictam vitam loco citato pag. 12.

k (*Ex Apoſtolica ſedis authoritate*) Uti refert Eadmerus Lanfranco æqualis Hiſtor. novorum lib. 1. pag. 6. *In hujus* (Guillelmi) *regni anno 5. Lanfrancus Cadomenſis cœnobii Abbas, vir ſtrenuus, & in divinis atque humanis rebus excellenti ſcientia præditus, Angliam ex præcepto Domini Papæ Alexandri, & prædicti Regis, advenit; & pauco poſt tempore Archiepiſcopatum Cantuarienſem regendum ſuſcepit.*

l (*Tamumque ſanctæ Eccleſiæ caſum*) Sic nimirum, in aliis conſtans atque infractus, premebatur flagitiis, quæ in Deum & Eccleſiam perpetrabantur, ut nihil plane eſſet, quod ejus dolorem allevare, nihil quod ejus in Deum zelum temperare poſſet. Ad vivum nefanda crimina, queis erant obvoluti illis temporibus Angligenæ, exprimit S. Bedæ continuator lib. 2. cap. 12. *Verumtamen*, inquit, *litterarum, & religionis ſtudia ætate procedente obſoleverunt, non paucis ante adventum Normannorum annis. Clerici literatura tumultuaria contenti, vix ſacramentorum verba balbutiebant: ſtupori erat & miraculo cæteris qui grammaticam noſſet. Monachi ſubtilibus indumentis, & indifferenti genere ciborum regulam ludificabant. Optimates gulæ & veneri dediti Eccleſiam more ſolito non adibant, ſed in cubiculo & inter uxorios amplexus matutinorum ſolemnia & miſſarum a feſtinante Presbytero auribus tantum libabant. Vulgus in medio poſitum præda erat potentioribus, ut vel eorum exhauſtis ſubſtantiis, vel etiam corporibus in longinqua diſtractis, acervos theſaurorum congererent. Illud erat a natura abhorrens, quod multi ancillas ſuas ex ſe gravidas, ubi libidini ſatisfeciſſent, aut ad publicum proſtibulum, aut ad externum obſequium venditabant, &c.* Sed tamen Archiepiſcopus noſter in tam tetræ noctis obſcuritate, denſaque caligine velut lucidiſſimum ſydus effulſit, quo univerſum illuſtraretur Anglicanum regnum, ignorantiæ, vitiorumque tenebræ diſſiparentur.

m [*Vitamque cœnobialem quam præ omnibus diligo*] Non mirum ſit quod tam impendio magnum Lanfrancum delectet vita monaſtica, quam & adeo religioſe coluerunt, totique ſeſe devoverunt primores Eccleſiæ Catholicæ ſancti Doctores, magnus Baſilius, Gregorius Theologus, Hieronymus, Auguſtinus, Gregorius magnus, Auguſtinus Angliæ Apoſtolus, & illis inferiores Beda venerabilis, Rabanus Maurus, Anſelmus, Bernardus, & alii pene innumeri. Hinc Chryſoſtomus Homil. 70. in cap. 22. Matth. *Non cœlo diverticula monachorum minora æſtimanda ſunt: Angeli nempe, immo vero ipſe quoque Angelorum Dominus, ad eos ſæpe numero divertuntur, &c.* Et homil. 59. ad populum Antiochenum: *Monachi ſunt tamquam faces ab excelſo loco venientibus in portu ſedentes; & omnes ad ſuam trahentes tranquillitatem; neque ſinentes fieri naufragia ad ſe reſpicientes, eo contuentes in tenebris non permittentes verſari.*

n (*Ut taceam multa*) Ita forſitan quæ profert Milo Criſpinus in vita cap. 11. pag. 11. Ipſummet Alexandrum, videlicet S. Lanfranci, Scholas Becci cum adhuc teneret, auditorem extitiſſe. Poſteaquam enim Lanfranco Papam aſſurrexiſſe honoris gratia, Romæ degenti, enarravit; tanti honoris rationem adfert his verbis: *Tum pro ſua magna religione, & eminenti ſcientia, tum quia cum eſſet in Normannia, venientes Eccleſiæ miniſtros ſuſcipiebat, & quoſdam Papæ conſanguineos ſtudioſe docuerat. Fertur etiam Papa dixiſſe: Non ideo aſſurrexi ei, quia Archiepiſcopus eſt: ſed quia Becci ad ſcholam ejus fui, & ad pedes ejus cum aliis auditor conſedi.* Sed audiamus teſtem locupletem Eadmerum Hiſt. lib. 1. pag. 6. *Statuto die Pater Lanfrancus, ait ille, Apoſtolicæ Sedis Pontifici Alexandro præſentatur; cui quod Romanam ſcientibus conſuetudinem forte mirum videatur, ipſe Papa ad ſe intranti aſſurgens, eum, ut greſſum fieret, dulciter hortatus eſt; ac deinde ſubdens, honorem, inquit, exhibuimus non quem Archiepiſcopatui tuo, ſed quem Magiſtro (cujus ſtudio ſumus in illis, quæ ſcimus imbuti) debuimus; hinc quod ad te pertinet, ob reverentiam B. Petri te exequi par eſt.* Hæc Eadmerus, cui haud refragantur Guillelm. Malmesbur. de geſt. Anglo. Libr. 3. pag. 66. n. 20. Thomas Valſingham Ypodig. Neuſt. an. 1070. & alii.

o (*Ad vos venirem tubiſcum in palatio, &c.*) Sapientiſſimum juxta ac doctiſſimum Lanfrancum volupe omnes auſcultabantur, & Præſules, & Abbates, & Principes, & Potentes ſæculi, cum verbis, tum literis illum ad ſeſe, quo ejus conſuetudine nullo non tempore uterentur, allicere conabantur. Id ab ejus biographo Milone aſſeritur ſupra cap. 5. pag. 6. & cap. 6. pag. 7. Immo & Alexander ipſe prælata diſſerdat mirum in modum epiſtola ſua ad Guillelmum Conqueſtorem; eo namque admonito, ut Chriſtianæ pietatis officiis omnem operam impendat, Eccleſias, earumque perſonas defendat; ſic de beato Cantuariorum Archiepiſc. effatur: *Ad hæc igitur perficienda, & aliarum virtutum incrementa percipienda; Fratris noſtri Lanfranci Cantuarienſis Archiepiſcopi monitis & conſiliis, gloriam veſtram hortamur acquieſcere, quem chariſſimum membrum, & unum ex primis Romanæ Eccleſiæ filiis lateri noſtro aſſidue non adjunctum eſſe dolemus; ſed ex fructu quem Eccleſiæ in regno veſtro tribuit, conſolationem ejus abſentiæ ſumimus.*

p (*Poſt mortem vero ejus nec pacem, nec aliquid bonum*) Prædixit vir ſanctus, quæ mortuo Guillelmo Conqueſtore, & regnante Ruſo ejus filio pullulare iterum cœpere mala, citius dixerim & graſſari per Angliam univerſam, atque Normanniam. Iſthæc graphice more ſuo Bibliothecarius Malmeſ. perſtringit. *Hoc authore* (Guillelmo ſecundo) *ſacri Eccleſiarum honores mortuis Paſtoribus venum locati: audita namque morte cujuslibet Epiſcopi, vel Abbatis confeſtim clericus Regis admittebatur, qui omnia inventa ſcripto exciperet, omneſque in poſterum reditus fiſco regio inferret. Interea quærebatur, quis idoneus loco defuncti ſubſtitueretur, non pro morum, ſed pro nummorum experimento. Dabaturque tandem honor, ut ita dicam, nudus, magno tamen emptus. Hæc eo indigniora videbantur, quod tempore patris poſt deceſſum Epiſcopi vel Abbatis, omnes redditus integre cuſtodiebantur, ſubſtituendo paſtori reſignandi, eligebanturque perſonæ religionis merito laudabiles. Nullus dives, niſi nummularius, nullus clericus, niſi cauſidicus, nullus Presbyter, niſi (ut verbo parum latino utar) firmarius. Cujuſcumque conditionis homunculus, cujuſcumque criminis reus ſtatim ut de lucro Regis appellaſſet, audiebatur; ab ipſis latronis faucibus reſolvebatur laqueus, ſi regale commodum promiſiſſet. Tunc fluxus crinium, tunc luxus veſtium, tunc uſus calceorum cum acuatis aculeis inventus, mollitie corporis certare cum feminis, greſſum frangere, geſtu ſoluto, & latere nudo incedere adoleſcentium ſpecimen erat. Enerves, emolliti, quod nati fuerant inviti manebant, expugnatores alienæ pudicitiæ, prodigi ſuæ, &c.* Hactenus Malmesb. de geſt. Angl. l. 4. c. 1. Eadmer. Hiſt. l. 1. p. 14. & l. 4. p. 77. V. Bedæ Continuat. l. 3. c. 29. Orderic. Vital. lib. 8. pag. 682. & 683. Ejuſmodi calamitatibus conſulere, jam e vivis ſublato B. Lanfranco, perperam conatus D. Anſelmus ſponte ab Anglia diſceſſit, nequi-

Digitized by Google

nequitiæ temporis cedens, authore Roberto Montenſi in Chronico MS. ann. 1098. *Anſelmus vero Archiepiſcopus receſſit ab Anglia, quia nil recti Rex pravus* (Guillelmus) *in regno ſuo fieri permittebat, &c.* Chronicon Beccenſe ad calcem operum S. Lanfranci, an. 1098

AD EPISTOLAM II.

Pag. 220. *a* H*Ermannus ſiquidem*) Vintonienſis Epiſcopus, è Flandria oriundus, Regi Eduardo ſanctiſſimo e ſacris fuit: ſuffectus autem in locum Brithuoldi. Et tandem animi cupiditate motus ab Eduardo petiit, ut Meldunenſe cœnobium, ſibi ad conſtituendam ſedem concederet, ſed, cum id conſequi deſperaret, abdicato Epiſcopatu, monaſticæ vitæ ſeſe mancipavit. Rogerus annal. parte priore ad A. C. 1055. Harpsfeld. ſeculo 11. Et Guillelm. Malmesb. de geſt. Pontif. lib. 2. Epiſcop. Schireburnenſibus; ita depingit Hermannum: *Necdum plane initiatus expulſus eſt; quo pudore confuſus Angliam indignabundus reliquit. Nec multo poſt ægritudine admonente ſimul, & quod ſecularia parum proſperaverunt, fortunæ iratus mundo renuntiavit, monachus apud S. Bertinum factus. Sed ut fere fit in talibus, repentino illo impetu religionis frigeſcente, in dies in Angliam reditum meditabatur. Aſſiaverat ſecundus rumor aures ejus Aluvodum Epiſcopum Schireburnenſem obiiſſe. Et jam Goduinus, quem vehementer timebat, diſceſſerat; filiuſque ejus voluntati Regis, & in hoc & in aliis acceſſerat. Accepit ergo Hermannus Schireburnenſem Epiſcopatum integrum cum tribus pagis Eduardo Rege dante, vivacitateque ſua datoris annos tranſcendens ad Guillelmi tempora duravit, ſub quo tribunal ſuum tranſtulit Schireburnia Salesberiam, &c.* Hæret profecto animus, & ubi pedem figere debeam ignoro: Lanfrancone teſti oculato, qui Hermannum intus & in cute (quemadmodum ille ex epiſtola compertum habetur) optime noverat, fidem præſtabimus; an vero Malmesburienſi, aliiſque nonnullis ſcriptoribus, ad quorum aures Hermanni geſta ex vulgi duntaxat rumore ac relatione pervenerant? Penes lectorem eſto judicium. Sed vero (ut dicam quod ſentio) ſiniſtro animo præfatum Epiſcopum, quæ relata ſunt, actitaſſe, non eſt revera, cur aliquis ſententiam ſſerat. Annon cœnobiticæ vitæ amore, & rerum ſecularium faſtidio ſecedere potuit Hermannus? Forſan & pauperie oppreſſus, & eleemoſynarum erogandarum animo (uti Præſulem decet) atque ut clericos ad canonicam vivendi formam perduceret, in Abbatiam Meldunenſem Epiſcopatus tranſmigrationem eſt meditatus. Nonne & paſſim legimus apud authores, immo uſu ſæpe venit, plurimos ſcientia & ſanctitate viros percelebres, cenſorum ſpongias & calumnias diu pertuliſſe? Et ſanè Hermannus *dum virili robore* (ut verbis loquar B. Lanfr.) *atque inventa viguit, ſcientia literarum atque mundanarum præditus, ad paſtorale officium ſatis utilis perſona extitit*. At ego in unam eamdemque ſententiam omnes pene ſcriptores antiquiores, & recentiores adduci cum videam, nolim uſquequaque illius Epiſcopi cauſam ſuſcipere, atque omni culpa vendicare. Verumenimvero, ſi authorum opiniones cum beati Lanfranci ſententia conciliare velimus, aſſerere neceſſe eſt, Hermannum bis aſceticam vitam appetiviſſe; & hoc liquido conſtare videtur ex ipſiuſmet S. Archiepiſcopi verbis: *Monachicam vitam petiit, nunc iterum hoc idem facere omnibus modis petit*. Primum quidem dum in cœnobio S. Bertini apud S. Audomarum monachile collibium (ut e Malmesburienſi relatum eſt ſupra) aſſumpſit. Poſtmodum ubi in Angliam ex Bertiniano monaſterio optimis documentis, pietate, virtutibus inſtructus remeaſſet, & egregie multos per annos Epiſcopatum adminiſtraſſet; tandem ægritudine ſenioque confectus, vitæ ſolitariæ dulcedine (quam pridem delibaverat) illectus, & morti iam proximus, ad tutam regularis vitæ ſtationem appellere peroptat; quo ſecurus à cella (D. Bernardi ſunt verba) ad cælum quiret evolare. Non ſpernendum habes illis ferme temporibus exemplum Marbodi Epiſcopi Redonenſis, qui depoſito epiſcopatus onere, ſeſe in monaſterium S. Albini Andegavenſis recepit; atque inibi induto monaſtico habitu ſancto fine mortem oppetiit: quod diſces ex antiqua in membranis ſcripta formula denuntiandi mortem defuncti monachi cæteris ejuſdem ſocietatis monaſteriis; ex eodem S. Albini cœnobio mutuata.

V*Niverſis unius ſacro-ſanctæ Eccleſiæ filiis humilis Congregatio beati Albini Andegavorum Epiſcopi, plenam de hoſte victoriam, & de victoria coronam Apoſtolica nos informat auctoritas, ut pro invicem orantes, alter alterius onera portemus, & ſic adimplebimus legem Chriſti. Legem igitur Chriſti, nos ſervi Chriſti pia ſollicitudine adimplere ſatagentes, denunciamus vobis obitum Domini Marbodi Venerabilis Epiſcopi, ſemper cum laude memorandi, lingua facundi, religione præcipui, morum honeſtate præclari, literarum eruditione doctiſſimi, cujus ſermo ſale ſemper conditus erat, & ex ore illius omni dulcior melle fluebat oratio. Et quamvis eodem tempore, variis ſtudiis tota Gallia reſonaret, ipſe tamen oratorum rex Gallicanæ arcem eloquentiæ ſpecialiter obtinebat: Tertio ſiquidem Idus Septembris infirmatus carne, ſed ſpiritu fortior, excedens a ſæculo, vivens in Chriſto, ſua nos viduavit præſentia, & amoris ſui iaculo vulneratos intolerabili dolore confecit. Qui poſt longa liberalium ſtudiorum longe lateque vernantium exercitia, quibus in Andegavenſi civitate, cui famoſus, ac nominatiſſimus extitit magiſter, efficaciſſime claruit; electus a Reverendiſſimo Papa Urbano in Turonenſi Concilio, ſanctæ ſedis Eccleſiæ Redonenſi, annuente Domino, Pontifex ordinatus eſt. Quam ipſe dignitatem, immo onus, accinctus gladio Spiritus ſancti, licet inter barbaros, & naturali quadam armatos feritate, per annos viginti octo fideliter prudenterque gubernans, ſuperborum colla juſtitiæ cenſura perdomuit; arguendo, obſecrando, increpando, diſſidia pacificavit, tandemque confectus ſenio, plenus dierum, in ſancta confeſſione, ut præmiſſum eſt, in Domino requievit. Ingreſſus itaque viam univerſæ carnis, mortemque vicinam præſentiens, onere Pontificali depoſito, ſanctiſſimi Benedicti habitum, humilitatemque ſuſcepit; monachumque profeſſus beato Albino ſe tradidit; ac ſic exoneratus pauperem Chriſtum, pauper & ipſe ſecutus eſt. Ante quidem ut Martha ſollicitus erat, & occupatus erga plurima, nunc vero velut altera Maria unum eſſe neceſſarium recognoſcens, optimam partem elegit, quæ non auferetur ab eo. Commendamus etiam orationibus veſtris, &c.*

b (*Venerandæ memoriæ Leonis*) Noni ſcilicet, viri plane fide, meritiſque inſignis; qui cum angelicam vitam duceret, conſortio angelorum ſubinde dignatus eſt. Leo Oſtienſ. lib. 2. cap. 82. Chronici Caſſinenſis. Berengarii hæreſim duobus in Conciliis Vercellenſi & Turonenſi damnavit; ita Guitmundus Leonis compar lib. 1. de Corpore & Sanguini Chriſti. Leonis ſummam animi demiſſionem enarrat Ottho Friſingenſis chronic. libr. 6. cap. 33. *Hic ex nobili Francorum proſapia oriundus, authoritate regalis excellentiæ ad ſedem B. Petri deſtinatus fuerat. Cumque aſſumpta purpura Pontificali Gallias iter ageret, contigit eum Cluniacum venire, ubi forte tunc Hildebrandus Prioratus, ut dicitur, obedientiam adminiſtrabat: is Leonem adiens æmulatione Dei plenus, conſtanter eum de incapto arguit, illicitum eſſe inquiens, per manum laicam ſummum Pontificem, ad gubernationem totius Eccleſiæ violenter intrudi. Verum ſi ſuis ſe credere vellet conſiliis, utrumque & quod majeſtas imperialis in ipſo non exacerbetur, quodque libertas Eccleſiæ in electione canonica renovetur, ſe pollicetur effecturum, inclinans ſe ad monitum ejus, purpuram depoſuit, peregrinique habitum aſſumens, ducens ſecum Hildebrandum, iter carpit. Igitur ad urbem uſque veniens, conſilio Hildebrandi a clero & populo Bruno in ſummum Pontificem eligitur, ſicque utcumque Romana Eccleſia ad faciendam electionem informatur*. S. Leonis geſta conſcripſit Wibertus auctor coætaneus, quæ & evulgavit Doctus Sirmondus.

c (*Litisfeldenſis vero Epiſcopus*) Sive Licefeldenſis in Anglia. Petrus vocabatur Antiſtes ille, ſi conjecturis indulgendum. Siquidem a Lichfeldio ſedem, re-

gnante Guillelmo primo, Ceſtriam removit. Vel ſane dixerit quis deceſſorem illius, cui literas haſce inſcribit magnus Lanfrancus, Leovinum fore. At vero de utroque, ac de nefando, quod hic memorat crimine B. Archiepiſcopus, ſummum eſt apud hiſtoricos ſilentium. Petri autem ſucceſſorem Robertum ſugillant pene omnes, affirmantque illumipſum avaritiæ vitio infectum, Eccleſiarum dilapidaſſe facultates, redditus exhauſiſſe. Verum chronologia cum repugnet, rationi minime nec tempori conſentaneum video, B. Lanfranci mentem eſſe ad Robertum ſcribere: Lichefeldenſis ſiquidem Epiſcopus extitit nuſpiam Robertus, ſed Ceſtrenſis, ſeu potius Conventrenſis, quia ſedem, defuncto Petro, e Ceſtria in Conventriam tranſportavit. Liquido conſtat præterea conſecratum an. 1088. & ſummum Pontificem Alexandrum ab humanis ereptum A. C. 1072. ſeu, ut aliis placet 1073. Ergo de Petro, aut de Leovino illa in Epiſtola loquitur S. Lanfrancus. Porro prædictum epiſcopatum tria ſortiti nomina compertum habetur ex dictis 1. Lichfeldenſis ſeu Luciceldenſis 2. Ceſtrenſis; poſtremo Conventrenſis.

d (*in locum ejus non præſumpſi*) Non audet in Lichfeldenſem Epiſcopum (etſi Metropolitanus) ſententiam proferre, neque alium in ejus locum ſufficere, & conſecrare; nam Metropolitani, & Comprovinciales, Primateſque poſſunt quidem Epiſcoporum in jus per accuſationes depoſitioneſque vocatorum cauſas audire, diſcutere, eventilare; ſed definire, atque ultimo determinare judicio, ſine prævia ſummi Pontificis authoritate, nequeunt ullo modo: Quod Julij Papæ epiſtola ad Orientales Epiſc. confirmatur: *Sicut B. Petrus Apoſtolus, primus fuit omnium Apoſtolorum, ita & hæc Eccleſia ſuo nomine conſecrata, Domino inſtituente prima & caput ſit cæterarum; & ad eam quaſi ad matrem, atque apicem omnes majores Eccleſiæ, cauſæ, & judicia Epiſcoporum recurrant, & juxta ejus ſententiam terminum ſumant, &c.* Eleutherius Papa epiſt. ad Galliæ Provincias cap. 2. C. quamvis 3. q. 6. *Quamvis liceat apud Comprovinciales & Metropolitanos, & Primates, Epiſcoporum ventilare accuſationes, & criminationes, non tamen licet definire ſine hujus ſanctæ ſedis authoritate, ſicut ab Apoſtolis eorumque ſucceſſoribus multorum conſenſu Epiſcoporum jam definitum; nec in eorum Eccleſiis alii aut ordinentur antequam hic juſte eorum terminentur negotia.* Id non latebat D. Cyprianum, qui paſſim in epiſtolis totius orbis ſummum Hierarcham de rebus ſuis conſulit.; maxime vero lib. 3. epiſt. 14. quæ eſt 67. Inſpice ſi placet.

AD EPISTOLAM III.

a IN *præſentia Celſitudinis veſtræ, &c.*) Quæ obiter hoc loco attingit Archipræſul, affatim ſuppeditat Monachus Cantuarienſis hiſtoriæ novorum lib. 1. *Calumniatus eſt* (accuſavit Lanfrancus) *coram Papa Thomam cum Remigio, quod neuter illorum jure fuerit promotus ad Pontificatum. Primus ea ſcilicet re, quod ſacri canones filios Presbyterorum quos religionis ordo non ornat, a ſacrorum ordinum promotione removent, ſequens vero pro eo quod facta conventione illum a Guillelmo poſt Rege facto emerit, officio videlicet quo ei in excidium Angliæ properanti multifaria conventione ut multiplicibus impenſis deſervierat. Ad hæc illi nullam, qua excuſari poſſent, probabilem cauſam habentes redditis baculis & annulis, cum cura Pontificali, ad petendam miſericordiam converſi ſunt. Quorum precibus ſeſe Lanfrancus medium injiciens, ſicut erat vir pietate, ac ſapientia pollens, eos multarum rerum ſcientia fultos, novo Rege in novis regni diſpoſitionibus pernecessarios, multis præſtare, oratoria facultate oſtendit. Quibus auditis Pontifex ſummus converſus ad eum: Tu videris, inquit, Pater es patriæ illius, ut per hoc induſtria tua conſideret quid expediat. Virgæ paſtorales quas reddiderunt, ecce hic ſunt; accipe illas & diſpenſa prout utilius chriſtianitati regionis illius agnoſcere poteris. At ille ſuſceptas eis in præſentia Papæ reveſtivit præfatos viros, quemque ſua.* Eadmero accedunt Malmeſbur. lib. 1. de Pontiſ. fol. 121. Harpsfeld. ſeculo 11. pag. 275. Decretum extat Alexandri 2. Papæ, ut electus filius presbyteri, modo virtutibus polleat, minime reſpuatur.

Eboracum porro ſive Eburacum civitatem (vulgo Yorke) graphice deſignat Camdenus in ſua Britanniæ deſcriptione, verbo Brigantes: *Urbs eſt totius Angliæ ſecunda*, ait ille, *hujus regionis* (Eboracenſis vulgo Yorkeshire) *pulcherrima, univerſæ Septentrionalis partis, & præſidio, & ornamento eſt ſingulari. Amœna, ampla, munita ædificiis, tam privatis, quam publicis excelſa, opibus, civibuſque referta, & Archiepiſcopali ſede præclara, &c.* Malmeſbur. in præfatione ad l. 3. de Pontiſ. B. Alcuinus apud eumdem Malmeſbur. eodem loco in Archiepiſcopis Eboracenſ. poſt med. de inſigni illa Bibliotheca Eboracenſi Carolum Magnum alloquens: *Date mihi*, inquit, *exquiſitiores eruditionis ſcholaſticæ libellos, quales in patria habui, per bonam & devotiſſimam magiſtri mei Egberti Archiepiſcopi induſtriam: & ſi placet excellentiæ, remittam aliquos ex pueris veſtris, qui excipiant inde quæque neceſſaria, & revehant in Franciam flores Britanniæ.*

Cæterum Metropolim Eccleſiam Eboracenſem conſtituit B. Gregor. apud Venerab. Bedam l. 1. c. 29. ita B. Auguſtino Angelorum Apoſtolo ſcribens: *Et quia nova Anglorum Eccleſia ad omnipotentis Dei gratiam, eodem Domino largiente, & te laborante, perducta eſt, uſum tibi in ea ad ſola miſſarum ſolemnia agenda concedimus: ita ut per ſingula loca 12. Epiſcopos ordines qui tuæ ſubjaceant ditioni.* Et paulo infra. *Ad Eboracum vero civitatem te volumus Epiſcopum mittere, quem ipſe judicaveris ordinare: ita duntaxat, ut ſi eadem civitas cum finitimis locis verbum Dei receperit, ipſe quoque 12. Epiſcopos ordinet, & Metropolitani honore perfruatur: quem tamen tuæ fraternitati volumus diſpoſitioni ſubjacere, &c.* Lege eumdem Bedam l. 2. c. 17. & vitam S. Auguſtini poſt vitas Abbatum Beccenſium, p. 62.

b (*Primatum niteret obtinere*) In medium hic diſcidium inter Thomam Eboracenſem, & Cantuarienſem Archiepiſcopum Lanfrancum proferre operæ eſſe non putavi; quippe tot & diverſi de eodem ſcripſere authores, tam vetuſti quam recentes, ut in immenſum fermè exurgeret materies; & obtrudere toties jam repetita, viderer potius eruditi lectoris ſtomachum ad nauſeam provocare, quam ad legendum animum everberare. In vita proxime citata p. eadem de Primatu Cantuarienſis Eccleſiæ in Eboracenſem, & geſta beati Lanfranci c. 10. & 11. p. 11 legere eſt. Meminere & ejuſdem controverſiæ Guillel. Malmeſburienſis l. 3. de geſt. Ang. fol. 65. ampliſſime vero l. 1. de Pontiſ. fol. 118. & ſeq Orderic. Vital. hiſt. l. 3. p. 548. ad ann. 1075. Harpsfeld. ſeculo 11. Cæſar Baronius annal. to. 11. A. C. 1071. & 1072. & alii complures: Nos quoque infra paucis admodum ex S. Beda, ne lectoris animum prorſus jejunum relinquamus.

c (*Conventus Angliæ terræ*) De hoc conventu in vita Divi Lanfranci c. 11. p. 12.

d (*Apud Ventanam civitatem*) Camdeno, ubi ſupra verbo Belgæ, *Venta Belgarum* dicitur, vulgo *Vinchester*, urbs regia, & amœniſſima, Epiſcopali ſede inſignitur. Plura vide ibidem; necnon & Malmeſb. l. 2. de Pontiſ. in Epiſcopis Vintonienſibus.

e (*Eccleſiaſtica gentis Anglorum hiſtoria*) Quæ habetur (ut notum eſt) to. 3. operum S. Bedæ Venerabilis: Ubi l. 1. a c. 23. ad finem, ac libris ſeq. paſſim de Dorobernenſis ſive Cantuarienſis metropolitanæ ſedis primatu, D. Auguſtino primo ejuſdem civitatis Archiepiſcopo a B. Gregorio conceſſo, & ab inferioribus Eccleſiæ Romanæ Pontificibus confirmato, diſſeritur: quorum privilegia ſeu litteras bullatas (ut vocant) ſive etiam decretales ab ipſiſmet Pontificibus in gratiam Cantuarienſis primatus promulgatas ad ſua uſque tempora, ſcriptis ad verbum conſignavit ſæpe fatus Malmeſb. de geſt. Angl. l. 3. c. ult.: Et l. 1. de Pontiſ.

f (*Anglorum doctor Beda*) Prænomine venerabilis, vir equidem admirandæ ſanctitatis, regulæ Benedictinæ religioſiſſimus obſervator, atque eruditorum omnium ſui ſeculi facile princeps fuit: verum quid de ſeipſo (in calce nimirum Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ gentis Anglorum) ad poſteros tranſmiſit, audire non pigeat: *Beda Dei famulus & Presbyter monaſterii beatorum Apoſtolorum Petri & Pauli, quod eſt ad Virimudam &*

Ingi-

Ingirum: qui natus in territorio ejuſdem monaſterij, cum eſſem annorum 7. cura propinquorum, datus ſum educandus Reverendo Abbati Benedicto (cognomento Biſcopo) *ac deinde Ceolfrido: cunctumque ex eo tempus vitæ ejuſdem monaſterij habitatione peragens, omnem meditandis ſcripturis operam dedi, atque inter obſervantiam diſciplinæ regularis, & quotidianam cantandi in Eccleſia curam ſemper aut diſcere, aut docere, aut ſcribere dulce habui. Nono decimo autem vitæ meæ anno diaconatum, triceſimo gradum presbyteratus, utrumque per miniſterium Reverendiſſimi Ioannis, jubente Ceolfrido Abbate, ſuſcepi. Ex quo tempore accepti presbyteratus uſque ad annum ætatis meæ quinquageſimum nonum, hæc in Scripturam ſanctam meæ, meorumque neceſſitati, ex opuſculis venerabilium Patrum breviter annotare, ſive etiam ad formam ſenſus, & interpretationis eorum ſuperadjicere curavi, &c.* Deinde operum ſubjicit elenchum. His plura referunt illius hiſtoriæ Continuator l. 1. c. 5. 6. 7. Malmeſb. l. 1. c. 3. fuſe. Sed vero eadem plane referunt & Malmeſburienſis & Continuator ille, ſeu verius ipſiſſima extant verba in utroque; ut conjectari liceat unum ab altero mutuatum fuiſſe quod eloquitur. Antequam excederet e vita quid geſſerit Doctor ille ſanctiſſimus, deſcripſit ex ejus diſcipulis nonnullus apud Surium to. 3. die 20. Maij: refert autem die Aſcenſionis dominicæ cilicio ſubjecto decumbentem, illibato ſenſu, & hilari vultu hanc orationem ſeu Antiphonam proferentem, *O rex gloriæ Domine virtutum, &c.* atque illa peracta efflaſſe animam. De S. Beda Martyrologium Romanum die 27. Maij: Baronius in notis ad id dici, & annal. toc. ad ann. 731. Arnoldus Wion, ligni vitæ l. 3. die 27. Maij, & l. 5. c. 111. Atque omnium ampliſſime Eduardus Matheus Trophæorum tabula. Cur vero potius venerabilis vocitetur Beda, quam ſanctus, rationes interſerit ultimo loco citato Arnoldus Vvion quarum hæc præcipua; *Viventem enim*, inquit, *aliter nuncupare, quamquam ſanctitate claveret, fas non erat*. At ego (ut dicam quod ſentio) eo nomine has ob cauſas inſignitum puto, 1. quod antiquitus, Bedæ ævo maxime, ſolemne fuerit presbyteros venerabiles vocitare. Altera, viri eximia ſanctitas, pietas ſingularis, cum pari doctrinæ, ſcientiarumque peritia, id effecerit, ut illius homiliæ publice in Eccleſiis, eo in vivis exiſtente, legerentur, unde & venerabilis nomen eſt adeptus; verum hujuſmodi titulo ornatum nuſquam apud coætaneos ſcriptores reperitur, uti Baronius annal. Eccleſ. ubi ſupra accurate pertractat.

g (*B. Auguſtini primi Dorobernenſis Epiſcopi*) *De ſancto Auguſtino* (quod obſervat doctiſſimus Hugo Menardus) *Anglorum Apoſtolo non hic prætermittendum cenſui inſignem locum Aimoyni Floriacenſis in vita S. Abbonis c. 4. quo prædicatores in Angliam a S. Gregorio miſſos addictos regulæ S. Benedicti teſtatur: Eadem quippe natio (de Anglis loquens) ad amorem Patris noſtri Benedicti memorati loci duabus ex cauſis maxime acceſſit. Una quidem, quia S. Papa Gregorius miſſis ad eam convertendam fidei Chriſti prædicatoribus ejuſdem dilecti domini Benedicti regulam obſervandam ſpecialius inculcavit*. Ita Menardus notis ad martyrologium Benedictinum ad VII. Kalend. Iunias. Verumenimvero propius, latiuſq; rem haud minimi momenti non abs re erit inſpicere, diſcutere, ac dubitationis tenebras pro viribus a mentibus excutere nonnullorum: ſed quia nimium ſibi in propria cauſa arrogare quiſque judicatur, authorem Anglum producere (puta cujus nihil intereſt) aptum, congruumque exiſtimavi, Seldenum intelligo, qui in notis ad Eadmeri hiſtoriam probat fœliciter ſatis (ſi quid judico) illum ipſum Auguſtinum extra dubium familiæ benedictinæ dediſſe nomen. Et primo quidem ex Guillelmo Malmeſb. in MS. codice de antiquitatibus Eccleſiæ Glaſtonienſis: „Hinc (*inquit Guillel.*) poſt adventum Auguſtini in diverſis locis ordinantur ſedes Epiſcopales, conſtruuntur monaſteria ſecundum B. Patris Benedicti regulam Deo militantia, ita ut poſtea in gente Anglorum nulli reperiantur monachi, quin fuerint B. Benedicti regulam profeſſi. Inde his temporibus in monaſterio Glaſtonienſi cœpit primo eadem regula exerceri, quod prius luctat more cœnobiorum Ægypti. *Qua de re conſule ſi placet, Henricum Vandezypium p. 3. de monaſtico ordine S. Gregorij c. 5. atque fuſius diſputat ille in eiuſdem lib. p. 2 c. 4 de Auguſtini noſtri familia, quam haud aliam fuiſſe præter eam, in qua ſacratus erat S. Gregorius, eſt, puto, apud omnes in confeſſo: etiam ipſe Gregorius ſatis teſtatur l. 7. epiſt. 114. ad Syagrium Epiſcopum Auguſtodunenſem; ubi Auguſtinum quondam monaſterii mei præpoſitum vocat. At Equitianam, non Benedictinam Gregorii familiam fuiſſe vult Baronius; atque is (ni fallor) hoc primus voluit, & receptiſſimæ vetuſtatis ſententiæ demum refragari auſus eſt, ductus nimirum conjecturis, nec ſane contemnendis, nec magni ſane ponderis. Videbis annal. to. 8. ſub anno D. XCVI.; & quæ in eum ſcripſit Vandezypius locis jam dictis. Fateor apud veteres rerum noſtrarum conſarcinatores minime diſertis (ſi bene memini) verbis alicubi doceri Auguſtinum ex ſodalitio fuiſſe Benedictino: ſed præciſe monachum duntaxat vocari ſæpius. Et Auguſtinum, & alios plures cum eo monachos legimus apud Bedam, quem plerique ſequuntur. In veteri item Chronico Saxonico MS. ſub anno MXCVI.* „Hoc anno Gregorius Papa in Britanniam miſit Auguſtinum Monachum, cum quamplurimis monachis, qui Anglicanæ genti verbum Dei prædicarent. *Neque aliter, ad hanc rem mentionem eiuſdem fieri apud veteres reperio. Sed interim τὸ Monachus, nullius familiæ nota adiecta, de iis qui apud majores noſtros eo nomine memorantur, dictum ſemper (niſi memoria me fallat) Benedictinum interpretatur; uti apud Græcos fere Baſilianum. Accedit etiam Cœnobii S. Salvatoris Cantuariæ incolas Benedictinæ familiæ etiamnum ab ipſis incunabulis ſemper apud nos eſſe habitos; ſaltem nihil occurrere in vetuſtis quæ huic teſtimonio eſſe poſſunt monimenta quod alius cuiuſpiam familiæ nomen unquam aut induiſſe eos, aut exuiſſe, aut ſuadet, aut omnino innuit. Et apprime huc facit illud Bonifacii Pontificis Romani in literis ſuis ad Ethelbertum:* „Fili glorioſe, *inquit*, quod ab Apoſtolica ſede per Coepiſcopum noſtrum Mellitum poſtulaſtis, libenti animo concedimus, id eſt, ut veſtra benignitas in monaſterio in Dorobernenſi civitate conſtituto, quod Sanctus doctor veſter Auguſtinus beatæ memoriæ Gregorii diſcipulus, ſancti Salvatoris nomini conſecravit cui ad præſens præeſſe dignoſcitur dilectiſſimus frater noſter Laurentius, licenter per omnia Monachorum regulariter viventium habitationem ſtatuat, Apoſtolica authoritate decernentes, ut ipſi veſtri prædicatores monachi, monachorum gregem ſibi aſſocient, & eorum vitam ſanctitatum moribus exornent. Quæ noſtra decreta, ſi quis ſucceſſorum veſtrorum, ſive Regum, ſive Epiſcoporum, Clericorum, ſive Laicorum irrita facere tentaverit, a principe Apoſtolorum Petro, & a cunctis ſucceſſoribus ſuis anathematis * vocabulo ſubiaceat, quoad uſque, quod temerario auſu peregit, Domino placita ſatisfactione pœniteat, & hujus inquietudinis veram emendationem faciat. *Aut igitur primo, cuius author Auguſtinus, inſtitutione ſodalitium hujus Cœnobii erat Equitianum, aut Benedictinum. Neque enim dubitatur a Baronio quin & Auguſtinus, & Gregorius Equitiani eſſent, ſi non Benedictini. Si primo Equitianum fuiſſet, neceſſum plane erat, ut novatio ejuſmodi poſtmodum accederet, quæ in Benedictinum tranſmutaret. At non modo nihil ejuſmodi reperitur, ſed, in ipſis etiam incunabulis, a jam dicto Bonifacio ſancitur; ut Monachi (ſic ante legitur) qui ibi erant ab Auguſtino inſtituti, Monachorum ſibi gregem aſſociarent, & eorum vitam ſanctitatum moribus exornarent: & ne quis omnino ſancito illi adverſaretur; graviſſima cautum eſt interminatione: ac ſi juſſiſſet omnes ejuſdem familiæ, ejuſdem ſodalitii, quo primum fuerant inſtituti, & nomen, & mores perpetuo ibi ſervare. Neque ſane niſi mere fictis habenda ſit fides, aut novationis hujuſmodi, aut nominis, aut normæ tranſmutationis veſtigium aliquod extat. Qua de re diligenter etiam conſultis tabulas jam dicti Cœnobij, ubi quamplurima eaque vetuſtiſſima Pontificum inſtrumenta, quibus munitum eſt, comperio; hujuſmodi vero tranſmutationis neque volam comperio, neque veſtigium. Et videſis Ordericum Vitalem hiſtor. Eccleſiaſt. l. 4. p. 516. & 517. At vero ſi primis in initiis Benedictinum eſſet Cœnobium illud, eadem ipſa argumentan*-

di

* vinculo.

di ratio, qua in conjecturis ſuis de Gregorio uſus eſt Baronius, Auguſtinum Benedictinæ familiæ fuiſſe, demonſtraret. Neque enim dubitat ipſe, quin ejuſmodi fuerit Antiſtes, quales ipſi ſodales ab Antiſtite adſtiti. Sed porro viderint hic quorum intereſt. Hactenus Seldeni obſervationes, quas huc ex integm (præter rationes ſuperius allatas) transferre libuit, quod vix ac ne vix quidem occurrant.

At ego duos antiquiores inter alios teſtes adhibuero, quod D. Auguſtinus apertiſſime Benedictinus demonſtretur. Primus aderit Anglus S. Adhelmus (a Ven. Beda commendatus hiſt. Angl. l. 5. c. 19.) apud Aymoinum Floriacenſem ſermo. de S. Benedicto poſt med.

Temporibus fauſtus Benedictus claruit iiſdem,
Quem Deus Auſonia clemens indulſerat author.

Deinde poſt alia ſubdit,

Primo qui ſtatuit noſtra certamina vita,
Qualiter optatam teneant cœnobia normam,
Queque modo properet directo tramite ſanctus,
Ad ſuperum aſcendens cœlorum culmina cultor.
Hujus alumnorum numero glomerantur ovante.
Quos geris in gremio ſecunda Britannia cives,
A quo jam nobis baptiſmi gratia fluxit,
Atque Magiſtrorum veneranda caterva cucurrit.

Sanctum Adhelmum illuſtrat ſecundus, Joannes Diaconus, Italia oriundus vitam deſcribens Magni Gregorij l. 4. c. 82. initio: *Quod vero monachi, qui a Gregorio miſſi S. Benedicti Regulæ fuerint mancipati, inter alia etiam illud oſtendis, quod ex ipſius diſcipulis viu poteſt inveniri, a quo non obſervetur tam in propoſito, quam in habitu, Regula Benedicti, &c.* His accedit quod Venerab. Beda (quem legibus Benedictinis aſtrictum dubitat nemo) circiter A. C. 678. & ætatis 7. tonſuram monaſticam, ſub S. Benedicti cognomento Biſcopi diſciplina, ſuſceperit: ille autem ipſe Benedictus, ad decrepitam ſenectutem vita protracta mortem obierit, cum 14. annorum eſſet ſanctus Beda, quod docet ipſemet in fine hiſt. gentis Anglorum; neceſſario colligendum videtur diſcipulis B. Auguſtini (vita functi ann. 604. Bed. ubi ſup. l. 2. c. 3.) comparem extitiſſe Biſcopum; atque adeo Regulam eamdem profeſſum Bedam, ac ipſe Benedictus; & Benedictum; eamdem, quam monachi, ſanctus videlicet Auguſtinus cæterique illius diſcipuli, qui in Angliam hiſce temporibus inſtituta monaſtica invenerant par eſt credere. Ecquem advocabo hujus aſſertionis authorem? Coætaneum profecto, atque ut nonnullis placet, ſancti Bedæ diſcipulum, hoc eſt, Alcuinum monachis Virenſibus, ſeu Viremud, ubi vitam monaſticam egit venerabilis idem Doctor, ſcribentem epiſtola 49. aut 23. *Regularis vita*, inquit, *obſervationem, quam ſtatuerunt vobis ſanctiſſimi Patres, Beaedictus (Biſcopus) ſcilicet, & Ceolfridus, diligentiſſime cuſtodite.* Et infra. *Regula S. Benedicti in conventu fratrum propria exponatur lingua, ut intelligi poſſit ab omnibus; ad cujus inſtitutionem unuſquiſque ſuam corrigat vitam, ut quod voviſtis ante altare, inviolabiliter cuſtodiatur a vobis.* Quid, oro vos, his verbis apertius? Nihil plane: ac proinde haud indigent explanatione.

Cæterum fuiſſe magnum Gregorium Benedictinæ familiæ monachum probant Joannes Diaconus locis citatis, Mathæus Lauretus, Arnoldus Vionus ligno vitæ l. 2. c. 1. ubi ex privilegio S. Boniſo Abbati Lateranenſi conceſſo ab eodem Gregorio hæc profert: *Proinde juxta veſtram petitionem, pro amore, quem in communi Patre, & magiſtro noſtro Benedicto, & in diſcipulis ejus ſpecialem & ſingularem gerimus, &c.* Sed fuſius, luculentiuſque cæteris, mea ſententia, Antonius de Yepes t. 1. Chr. ord. S. Benedicti ad ann. 576. c. 2. & ſeq. Vitam ſancti Auguſtini offendes poſt Beccenſium Abbatum ex pervetuſto & optimæ notæ MS. ejuſdem monaſterij.

h (*Super Eboracenſem Eccleſiam totamque inſulam*) Uti ſupra laudatus Vener. Beda docet l. 1. hiſt. gent. Anglorum c. 19. Vita beati Auguſtini p. 62. Ubi magni Gregorij epiſt. ad S. Auguſtinum Cantuariæ Archiepiſc. recenſetur: *Tua fraternitas* (inquit D. Gregorius) *non ſolum Epiſcopos, quos ordinaverit, neque eos tantummodo, qui per Eboraca Epiſcopum fuerint ordinati, ſed etiam omnes Britanniæ ſacerdotes habeat Dm, Domino noſtro Jeſu Chriſto auctore ſubjectos. Quatenus ex vita & lingua tua ſanctitatis & recte credendi, & bene vivendi normam percipiant, atque officium ſuum fide ac moribus exequentes ad cœleſtia, cum Dominus voluerit, regna pertingant.* Sicut autem dubium fuerit, qua in civitate vel Eccleſia ſedem collocaverit B. Auguſtinus, conſulat vitam eamdem. pag. 61.

Cæterum Papæ alterius orbis nomine ornabat olim S. Anſelmum Cantuarienſem Archiepiſcopum Urbanus Pap. 2. ut author eſt Gervaſius Dorobernenſis MS. in declamatione contra Robertum Abbatem S. Auguſtini: *Anſelmus*, inquit, *in Cantuarienſi civitate conſecratus, ab Vrbano Papa pallium ſuſcepit, & tantam ejus gratiam habuit, ut eum alterius orbis Papam vocaret.* Hæc Seldenus in notis ad Eadmeri hiſt. pag. 205. n. 30. Ipſiſſima Urbani verba vitæ S. Anſelmi lib. 2. inſervit Edinerus: *Quaſi comparem*, inquit; *velut alterius orbis Apoſtolicum, & Patriarcham jure venerandum* (Anſelmum) *cenſemus.*

i (*Antiquis temporibus ab ipſius terræ incolis Dorobernia vocabatur*) Doroberniam ſive Cantuariam, Camdenus in deſcriptione Britanniæ verbo Cantium, ſic exhibet: *Stoure diviſo alveo, Durovernum primariam hujus provinciæ* (Cantij ſcilicet) *urbem rapide alluit, nomenque fecit. Durwhern enim fluvium rapidum Britannis denotat. Ptolomæo pro Duroverno Darvernum, Bedæ & aliis Dorobernia, Saxonibus, Cantwarabyrig, id eſt, urbs populi Cantii, nobis Canterbury, latinis Cantuaria dicitur, urbs pervetuſta, Romanoque ſeculo proculdubio illuſtris.* Ita Camdenus. *Nec adeo magna* (Malmeſburienſis loquitur initio præfationis l. 1. ad geſta Pontif.) *nec exiliter parva, quæ & poſitione terræ quippe ſoli affinis, maxima ubertate & integro murorum ambitu, cives ſuos fovet, &c.* Et paulo poſt. *Ibi prima ſedes Archiepiſcopi habetur, qui eſt totius Angliæ Primas, & Patriarcha, &c.*

k (*Anteceſſorum veſtrorum Gregorij*) Cognomento Magni cujus meminimus ſup. De ejuſmodi decretis uberius Venerabilis Beda locis citatis; necnon & Guillelm. Malmeſb. lib. 1. de geſt. Pontif. qui expreſſim privilegia a ſummis Pontificibus Cantuarienſi Eccleſiæ conceſſa, deſcribit: quem adi ſi lubet.

l (*Bonifacij*) *Hic eſt Bonifacius quartus Romæ Vrbis Epiſcopus*, ait S. Beda lib. 2. hiſt. Anglo. cap. 4.

m (*Honorij*) Hac nomine primi: de quo Beda ibidem c. 17. & 18.

n (*Vitaliani*) Extant ejus epiſtolæ, & decreta inter Concilia generalia.

o (*Sergij*) Primi videlicet.

p (*Gregorii*) Quarti (niſi memoria me fallat) ſub quo habitum Concilium Londoniæ A.C.833.

q (*Leonis*) Leonem paucis laude ſumus proſecuti annotatione ad epiſtolam 3. lit. b.

r [*In ea combuſtione atque abolitione*] Quam vidit conflagrationem memoriæ prodidit Eadmerus monachus Cantuarienſis l. 1. hiſt. p. 9. Oſtenditque quantum illa cum Thoma Eboracenſi concertatione, curæ, laboris & olei inſumpſerit magnus Lanfrancus: *Qui eo quidem magis*, inquit ille, *in iſtis laboravit, quod ipſius Eccleſiæ privilegia in ea conflagratione, quæ eamdem Eccleſiam tertio ante ſui introitus anno conſumpſit, pene omnia perierant.*

ſ (*Epiſtolam illam, &c.*) Extat apud Bedam ubi ſupra l. 1. c. 29. Poſtquam B. Gregorius D. Auguſtino quid de Eboracenſi Epiſcopo ordinandum præſcripſit, ſic loquitur: *Poſt obitum vero tuum ita Epiſcopis quos ordinaverit* (Epiſcopus Eboracenſis ſcilicet) *præſit, ut Londonenſis Epiſcopi nullomodo ditioni ſubjaceat. Sit vero inter Londoniæ & Eburacæ civitatis Epiſcopos honoris ita diſtinctio, ut ipſe prior habeatur, qui prius fuerit ordinatus.* Futile profecto & ad rem minime, ex hoc loci ſumebat argumentum Eboracenſis; quemadmodum meridiana luce clarius oſtendit eloquentiſſimus Lanfrancus, cujus orationem eruditiſſimam (ſeu verius fragmentum) medio in Concilio pronunciatam deſcripſit Malmeſb. l. 1. de Pontif. fol. 121. n. 20.

t (*Quadam ſcriptura*) Scripturam hic profeſſionem intelligi conjicio, quam Thomas B. Lanfranco *Coram Rege, & ejus curia manum in manum porrexit*, ut

eum

cum Malmesbur. Bibliothecario loquar loco proxime adducto. Extat illa in vita cap. 11. pag. 12. Atque apud eumdem Bibliothecarium; ſic incipit: *Docet chriſtianum quemque*, &c. Conſtans fuit ita conſuetudo tam Scotis, quam Hibernis, & Anglis Epiſcopis, Archiepiſcopo Cantuarienſi velut totius Britanniæ Primati obedientiam præſtare; formulas complures (quibus profeſſio nomen eſt) ex antiquis membranis exhibet Jacobus Uſſerius ſuis in veteres epiſtolas Hibernicas annotationibus. Ex his ipſis unam ſolummodo (quod ad noſtrum faciat inſtitutum) hoc loco apponemus, Donati ſcilicet Dublinenſis Epiſcopi.

Ego Donatus Dublinenſis Eccleſiæ Antiſtes, quæ in Hibernia ſita eſt, canonicam obedientiam Tibi promitto & ſucceſſoribus tuis, o Lanfrance, ſanctæ Dorobernenſis Eccleſiæ Archiepiſcope.

A. C. 1085. factam ejuſmodi profeſſionem atteſtatur idem Uſſerius.

a (*Epiſtolam quam Berengario, &c.*) Inter epiſtolas haud quaquam annumeravimus, quippe omnes propemodum ſcriptores eidem titulum fecerunt. *Libellus de Corpore, & Sanguine Chriſti*, ſive, *Liber de Euchariſtiæ Sacramento contra Berengarium*. Porro adverſum Sycophantam Berengarium illuſtres viri tum pietate, tum doctrina ſingulari inſtructi, tamquam catuli Leonis illius de tribu Juda, ex aſceteriorum Benedictinorum antris prodiere permulti; ſcilicet Guitmundus Averſanus Archiepiſcopus, Algerus Cluniacenſis, Durandus Abbas Troarnenſis, Guibertus de Nogento, Petrus venerabilis, &c. quorum fugitu perterritis, immo & proſtratis cum ipſo capite ſectariis, ſopita demum eſt hæreſis ſacramentariorum ad tempora uſque nefandorum Lutheri & Calvini: ſed optime omnium magnus Lanfrancus velut Coryphæus argumentorum ſuorum vi ita confutavit, & convicit tantum hæreſiarcham, uti non modo palinodiam illum cantare, verum & ſcripta igni tradere coegerit; atque adeo glorioſi palmam deportaverit triumphi. Ita Lanfranci biographus pag. 4. 5. Et libel. ejuſdem Lanfranci cap. 1. Necnon & Robert. Montenſis in chronico MS. ad an. 1051. Cujus locus inſignis maxime notandus eſt, *Unde contra eum* (de Berengario loquens) *multum à multis & verbis & ſcriptis diſputatum eſt, inter quos Dominus Vvitmundus monachus de Cruce Sancti Leufredi contra eum de Corpore & Sanguine Chriſti elegantem edidit librum. Lanfrancus etiam Papienſis primum monachus Beccenſis, deinde Archiepiſcopus Cantuarienſis omnibus luculentius & mirabilius librum ſuper hac re contra eum compoſuit: in quo ſingulis illius quæſtionibus, & oppoſitionibus laudabiliter reſpondit, male dicta ab eo & intellecta ſcripturarum teſtimoniis divinarum improbando convincens.*

AD EPISTOLAM IV.

a Acceptimus a quibuſdam) Hiſtoriam hujus epiſtolæ fuſe, & luculenter deſcribit Eadmerus hiſt. lib. 1. pag. 10. Quam (etſi prolixior forſan videatur) referendam exiſtimo; quia & ad elucidandam Alexandri epiſtolam, & quid præſtiterit hac in re B. Lanfrancus exhibeatur. *Omnes circiter*, ait Eadmerus, *qui ex clericali ordine per Regem Vvillelmum in Anglia conſtituti Pontifices erant, monachos qui in nonnullis Epiſcopatibus Angliæ ab antiquo vitam agebant, inde eliminare moliti ſunt; & Regem ipſum in hoc ſibi conſentaneum effecerunt; in quo tamen ſe effectu potituros certi extiterant, ut Vvalchelmus Epiſcopus adunatos pene quadraginta clericos, canonicorum more, tonſura ac veſte redimitos haberet, quos, ejectis monachis, Vventanæ Eccleſiæ, cui præſidebat, mox intromitteret. Sola mora hac perdgenda, nondum requiſita ab Archiepiſcopo Lanfranco licentia fuit. Ut autem eam dicto citius impetraret, nulla mentis ejus dubitatio inerat, ſed aliter ac ſibi mens ſua ſpoponderat exitus rei provenit. Nam ubi quod Epiſcopus moliretur inſonuit auribus ejus, illico facinus exhorruit, nec ſe dum viveret, ut effectum quoquo modo talis voluntatis obtineret conſenſurum aſſeruit.* Et paulo poſt: *Namque prænotato, ſimili cognomine, uno conſenſu, concordi animo, Pontifices, quos religionis ordo non ſibi aſtrinxerat, animi ceperunt quatenus ſaltem de Primatu Cantuarienſi monachos eradicarent, intendentes ſe hoc facto faciliùs alios aliunde excluſuros. De illis etenim potioribus, ſicut eis videbatur, rationibus ad id agendum fulciebantur, partim ob ſublimitatem primatis ſedis, quæ diſpoſitioni & correctioni Eccleſiarum per ſuas perſonas quaque per Angliam invigilare habet, partim ob alias multiplices cauſas quarum executio, juxta quod ſibi confingebant, magis clericorum quam monachorum officium ſpectat. Deductus eſt in ſententiam iſtam Rex & alii Principes regni, Lanfranco ut ſui moris erat totis viribus obnitente, & omnium molimina ac ſtudia viriliter reſiſtente. Ne tamen poſt obitum ſuum fieret quod ſe ſuperſtite ſciebat per auxilium Dei nequaquam perficiendum, neſciens mortis ſuæ diem vel horam, egit ſagacitate, & induſtria, qua pollebat, ut auctoritate Romana & Apoſtolica ſedis monachorum habitatio in eadem Eccleſia confirmaretur, & inconvulſa dum ſæculum duraret in perpetuum ſtabiliretur. Quod privilegio tali ſummus Apoſtolicæ ſedis Antiſtes Alexander, ita ſcripto ſuo roboravit.* Deinde ſubjicit Alexandri epiſtolam. Videſis etiam Malmesburienſ. de Pontif. lib. 2. fol. 122.

b (*Et Clericos inibi conſtituere*) Ab Eccleſia Vintonienſi clericos jamdudum eximius cœnobiorum inſtaurator & ædificator Edgarus Rex (ſæculo prior Alexandro) eliminaverat. Qua vero ad id ratione impulſus fuerit, in Concilio A. C. 966. celebrato, edixerit his verbis: *Timens igitur ne æternam incurrerem miſeriam, ſi adepta poteſtate non facerem, quod ipſe qui operatur omnia quæ in cœlo, & in terra ſuis exemplis juſtus examinator innotuit, vitioſorum cuneos Canonicorum e diverſis noſtri regiminis cœnobiis Chriſti vicarius eliminavi. Quod nullis mihi interceſſionibus prodeſſe poterant, ſed potius, ut beatus ait Gregorius, juſti vindictam provocarent, qui variis vitiorum nævis contaminati non agentes quæ Deus jubendo volebat, omnia quæ nolebat rebelles faciebant, avidus inquiſivi advertens gratos Domino monachorum cuneos, qui pro nobis incunctanter incederent, noſtri juris monaſteriis devotus hilariter collocavi.* Et quia præſciebat forſan optimus ille Rex per clericos aliquando a præfata Eccleſia monachos exturbandos, anathematibus illos, qui ſimile quid molirentur, percellit hoc ſermone: *Si autem qualibet occaſione, Diabolo inſtigante, contigerit, ut faſtu ſuperbientes arrogantiæ, dejectis canonici monachorum gregem, quem ego venerans cum paſtore in Dei conſtitui poſſeſſione, dejicere inſidiando voluerint, agatur de eis, & de omnibus qui quolibet munere circa iis juvamen eis impenderint, quod actum eſt de Angelis ſuperbientibus, & de protoplaſto diaboli fraude ſeducto, ut paradiſi videlicet limitibus ſublimibus regni cœlorum ſedibus ejecti cum his qui domini famulatum aſpernantes contempſerunt, hac æthra ancendas detruſi jugi crucientur miſeria, &c.* Et infra gratias cœleſtes iis impertitur qui beneficiis monachos affecerint: *Quicumque, ait, monachos bonis quibuslibet locupletans ditare voluerit, Creator cuncticernens clementer eos eorumque progeniem totius ubertate proſperitatis, hic & in futuro ſæculo, ditando locupletet, &c.* Hæc ex MS. codice ejus juſſu litteris aureis pulcherrime exaratis deprompſit Seldenus, atque ſuis notis in Eadmeri hiſtoria pag. 155. intexuit.

c (*Cui nefario operi*) Notent hæc interim illi, qui tot clamores & ſtrepitus edunt in monachos, & toties obtrudunt, quæ a Vintonienſibus cleris obtendebantur. (Vide ſuperius producta ex Eadmero) & nefario huic operi molationis (ut loquar cum Alexandro) animum appellentes, velim ſibi ob oculos ponant præclaros monachos, qui cum ſanctis moribus, tum verbis, & ſcriptis chriſtianam catholicamque fidem multis in locis intulerunt, inſtaurarunt, propagarunt, illuſtrarunt: Caſſiodorum dico, Gregorium majorem; Apoſtolos, Auguſtinum Cantuarienſem, Angliæ, Bonifacium Moguntinum, Germaniæ, Benedictum, Poloniæ, Gerardum, Hungarorum, &c. Bedam venerabilem, Ildefonſum, Rabanum Maurum, Strabum Fuldenſem, Petrum Damiani, Rupertum, Lanfrancum, Anſelmum, Bernardum atque innumeros alios; qua de re Arnoldus Wionus, in ligno vitæ lib. 2. & 5. Cæterum non modo Epiſcopales Eccleſias monachi adminiſtrabant, ſed & eiſdem ex priſca conſuetudine præſidebant

debant Antiſtites quamplurimi in Anglia monaſticam vitam profeſſi; quin etiam ſi quis forſan, annuente Rege, e clericali ordine, vel ex laicis ad epiſcopalem dignitatem aſſumeretur, neceſſario priuſquam conſecraretur, monachi tonſuram, habitum, nec non & normæ Benedictinæ profeſſionem emittere cogebatur. Quod produnt inter alios Malmesbur. de Pontif. lib. I. in Cantuarienſibus Archiepiſcopis agens de Odone Epiſcopo Vintonienſi, poſt Cantuarienſi Archiepiſcopo electo: *Ille qui nondum amiciſſet monachum, conſtanter renuit, ne morem majorum ambitione ſua turbare videretur: nullum enim ad id tempus niſi monachili ſchemate indutum Archiepiſcopum fuiſſe*. Et poſt alia. *Itaque tranſito mari apud Floriacum monachilia accepit*, &c. Et Nicolas Harpsfeld. ſæculo 11. Ubi electionem S. Viti Edmundi in Epiſcopum Dunelmenſem deſcribit: *Cum itaque nullam ſatisfactionem ullis locum videret: in monaſticum primum ordinem emptatus eſt (Id enim omnibus a Cutberti tempore Dunelmi Epiſcopis ſolemne erat) accerſitque Egelricum monachum e cœnobio Burgenſi, qui præceptis eum, & regulis monaſticis imbueret*, &c. Immo & ipſos Epiſcopos monaſticis legibus ſubjectos (uti Abbates) egregium habes monumentum illis inſtitutionibus monachorum (inter notas Seldeni ad hiſtoriam Eadmeri) Saxonice & latine, ab Edgaro Rege prolatas circa A. C. 900. ſub medium. *Epiſcoporum quoque electio, uti Abbatum, ubicumque in ſede Epiſcopali monachi regulares converſantur, ſi, domino largiente gratia, tanti profectus inibi monachus reperiri potuerit. Eodem modo agatur, nec alio quolibet modo dum ejuſdem ſunt converſationis, a quoquam præſumatur*, &c. Deinde poſt pauca. *Qui ordinatus videlicet Epiſcopus in omnibus eumdem morem regularem cum monachis ſuis, quem Abbas tenet regularis, diligenti cura, & magnopere excellenti, ſine intermiſſione cuſtodiat. Nec Epiſcopatus occaſione, regula præcepta timidus* (forte tumidus) *vel oblivioſus temere intermittat, ſed quantum excellat & opere.*

AD EPISTOLAM V.

Pag. 222. a R*Omana Eccleſia Archidiacono Hildebrando*) Qui & Gregorius 7. poſtea dictus, de quo ad epiſtolam 3. lit. b. Otto Friſingenſis. Nunc vero ipſum pleno ore laudantem coætaneum ſcriptorem, & oculatum Hugonem Flaviniacenſem in Chronico nondum edito ſub annum 1078. placeat audire: „ Natus eſt igitur in urbe Roma parentibus civibus Romanis; & quod maximum eſt religioſis, aſcribendus civis curiæ cœleſtis, & ab ineunte ætate eccleſiaſticis mancipatus officiis; pueritiam ſuam non ſine certis, quæ eum illuſtrem futurum jam tunc eſſe ſignarent, documentis. Religioſis perſonis comitatus, excoluit adoleſcentiam, aſſumpto ſanctitatis propoſito inter mundi contemptores, non ſine magnis perfectionis indiciis: perdomuit juventutem nihilominus militiæ chriſtianæ dedicatam; ſicut ætate, ita ſana doctrina, & firmamento veritatis roboratam: ſub præclaris totius chriſtiani nominis tutoribus, & Præſulibus, publicis ſanctæ Eccleſiæ mancipavit utilitatibus. Hic ob ſingularem excellentis ingenii prærogativam a Nicolao Papa in Archidiaconatum matris Eccleſiæ provectus, ſtrenua & laudabili hujus officii adminiſtratione, in totius orbis notitiam „ & religioſorum dilectionem brevi devenit. Decedente vero Papa Alexandro ad ſummum chriſtiani regiminis culmen accitus, & electus, divinitate in electi ſui exaltatione communem ſervorum ſuorum devotionem incitante ad perferendum quod abhorrebat jugum; quodque ſemper quidem animi, aliquando autem corporis fuga declinaverat: manſuetum animal domino ſuo cervicem ſubdidit. Conſecratus igitur in juſtitia & ſanctitate, miro modo, aſſiduis votis, pro ſe, & grege ſibi commiſſo excubans, urgente paſtoralis officii neceſſitate diſtorta perverſorum corda ad rectitudinis lineam ſumma vi corrigere nitens, veritatem Dei abſque perſonæ acceptione omnibus prædicans, nactus omnium bonorum dilectionem, ob zeli Dei fervorem, & juſtitiæ executionem. Sed quia nulla eſt ſocietas lucis ad tenebras, perditorum hominum odium, & detractionem, immo perſecutionem acerrimam incurrit: regiam tamen viam, quam ſemel intraverat, inconcuſſus, immotus, per arma juſtitiæ, a dextris, & a ſiniſtris, fortiter inceſſit. Ac primo quidem apoſtolica authoritate, & veridicis ſanctorum Patrum animatus ſententiis, ad eliminandam ſymoniacam hæreſim, & præcipiendam clericorum caſtitatem, pro commiſſi ſibi officii debito vehementer exarſit. „ Atque ad an. 1085. Pergens auctor geſta S. Gregorii deſcribere, felicem ipſius obitum recenſet in hunc modum: Sciens ergo, inquit, imminere diem vocationis ſuæ, longe ante convocatis Cardinalibus, Epiſcopis, & cæteris concaptivis diem obitus ſui prædixit; conſummatiſque omnibus eccleſiaſticæ inſtitutionis officiis xv. Kal. Junii prædictos fratres ſub diſtricti judicii interminatione, & ſanctæ obedientiæ præcepto conſtrinxit, ut ſi qua in ſe corrigenda deprehendiſſent, nullatenus tacere præſumerent. Quibus collaudantibus, & vitæ converſationem, & diſciplinam doctrinæ ſanctæ, morumque inſtitutionem, & ſecundum ſcientiam ſancti zeli fervorem compulit eos apoſtolica auctoritate ſingillatim ſibi dexteram dare, promittentes, quod hæreticum illum invaſorem ſanctæ, & Apoſtolicæ Eccleſiæ numquam reciperent, niſi forte canonice reſipiſcens puram confeſſionem Cardinalibus Epiſcopis offerret nudatus omni eccleſiaſtici ordinis dignitate, conteſtans, & affirmans omnes ſimul in perpetuum condemnandos, quicumque communicare præſumpſiſſent Henrico Archipyratæ uſurpatori Imperii; niſi depoſita dignitate Regni ſecundum præceptum eorum, & reliquorum religioſorum in Theutonico regno commorantium, condignam pœnitentiam ageret. Deinde confirmavit vicem ſuam, poteſtatemque ligandi, & ſolvendi omnibus vicariis ſuis, ſicut ipſe per orbem conſtituerat, ut quos ipſe ligaverat, ipſi poſt condignam ſatiſfactionem abſolverent, ſed apoſtolicæ fidei normam, non ſicut quidam ſeipſos fallentes, errantes, & alios in errorem trahentes, confingunt: quos omnes excommunicatos indiſcrete abſolveret, ac ſi poſſet vivificaret eos qui non vivunt. *Deinde* quod vanitas ipſa per multa regna diſſiparetur, divina inſpiratione cognovit & prædixit. Demum abſolvit omnes, qui in fide iſta, quæ per illum innotuit, uſque ad finem perſeveraverint, ab omnibus peccatis ſuis, & ſic ſpiritum creatori tradens Anno ab Incarnatione Domini M. LXXXV. obiit Martyr & Confeſſor. „ Hactenus Hugo Flaviniacenſis, qui res Gregorii 7. accurate ac uberrime perſecutus eſt. Et hiſtoria MS. Guilielm. Nangiaco aſcripta, ad id anni 1085. *Hildebrandus Papa qui & Gregorius 7. apud Salernum exulans mortuus eſt, & poſt mortem multis miraculis claruit.*

AD EPISTOLAM VI.

a A*Bſenti perſonæ veſtræ privilegio*) Per privilegium hoc loco pallium procuIdubio denotat Hildebrandus. Ibidem. Et quia abſenti Archiepiſcopo nullatenus mitti ſoleret, vetarentque id ſacri canones, & Pontificum Romanorum decreta; iter Lanfranco Romam neceſſarium affirmat. Quomodo autem pallium e manibus Alexandri Papæ ſuſceperit B. Lanfrancus, declarat ejuſdem vita cap. 11. pag. 11. Hac in ipſa vita cap. 5. pag. 7. c. Conſtat nihilominus Joanni Rothomagenſi Archiepiſcopo pallium abſenti conceſſiſſe Alexandrum Papam; & ipſummet Lanfrancum, qui ejus rei gratia Romam ſeſe contulerat, illud attuliſſe.

AD EPISTOLAM VII.

a F*Idelitatem facere nolui*) Miror ego Regem Guillelmum ſummo Eccleſiæ Paſtori obedientiam ſeu fidelitatem (alioquin ſedis Apoſtolicæ obſervantiſſimum) denegare, qui & ultro tributum, ſive denarium S. Petri (quod vocant) perſolvere non dubitet ipſe: ſiquidem nihil aliud intellexere, puto, priſci Reges per illum denarium annuatim perſolvendum, quam tributarium, vel feudatarium libera atque chri-

chriſtiana voluntate S. Petro ejuſque ſucceſſoribus regnum conſecrare: ex uno ſequitur alterum, nempe ea tributo perſoluto, ſubſequi fidelitatem neceſſe eſt. Huic veritati ſuffragatur Polidorus Virgil. lib. 4. hiſt. Angl. pag. 89. Verum propius rem intueamur, & ex fontibus nonnihil hauriamus. Lex Canuti Regis Anglorum ſic habet: *Nummum Romæ debitum ad feſtum S. Petri reddito, qui tum non ſolverit, Epiſcopo denarium illum, aliosque præterea ter denos numerato, ac Regi eo nomine ducenos dato, & viginti ſolidos.* S. Eduardus explicatius lege 10. *Omnis qui habuerit triginta denariatus vivæ pecuniæ in domo ſui, de ſuo proprio, Anglorum lege, dabit denarium S. Petri: & lege Danorum demidiam marcam: Iſte verò denarius debet ſubmoveri in ſolemnitate Apoſtolorum Petri, & Pauli; & colligi ad feſtivitatem quæ dicitur ad vincula, &c.* Non ſolum Anglorum Regum ejuſmodi cenſum ſolvere, verumetiam omnium (paucos ſi excipias) diverſorum regnorum orbis chriſtiani Regum, ſummorumque principum, mos fuit. Dithmar. lib. 6. Baronius ad an. 1059. 1062. 1076. 1081.

b (*Cum opportunum fuerit tranſmittetur*) Avaritiæ vitio paſſim ab authoribus notatur Guillelmus Rex, carpiturque quod in aggregandis ſibi non debitis pecuniis animum plus æquo applicuerit; ſed monitis B. Lanfranci aſſurgens demum ad meliorem frugem ſe recepit: quod infra ad epiſt. 50. lit. 6. oſtendemus.

AD EPISTOLAM VIII.

Pag. 223. *a* G*Regorio*) Alias Hildebrando; cujus res geſtas obiter perſtrinximus ep. 5. lit. a.

b (*Paterna me dulcedine reprehendere ſtuduiſti*) Binis reſpondet epiſtolis ad ſeſe a Gregorio deſtinatis: extant lib. 6. epiſt. 30. & lib. 9. epiſt. 20. Illa Lanfrancum arguit his verbis: *Sæpe fraternitatem tuam apoſtolica legatione invitavimus Romam venire, etiam pro fidei & religionis chriſtianæ comprobatione: quod hucusque, ſicut apparet, aut ſuperbe aut negligenter noſtra abutens patientia diſtuliſti, cum nec etiam canonicam excuſationem prætenderis, &c.* Hac vero illum a priſtina dilectione defeciſſe conqueritur: *Quod ex illo tempore*, inquit, *quo ſacerdotale ſummæ ſedis jugum cervici noſtræ, licet indigni, ſuſcepimus, venire ad nos non multum curavit fraternitas tua, quanto minus de dilectione tua ſperare potuimus, &c.*

c (*Verbis tuis calumniam ingerere*) Iis videlicet quibus ſummus Paſtor ille epiſtola priori ubi ſupra, Archiepiſcopum Lanfrancum (quod remiſſior ac ſegnior in libertate eccleſiaſtica defendenda, & promovenda geſſerit ſeſe) objurgat, culpat, criminatur: *Niſi Apoſtolica manſuetudo* (verba ſunt epiſtolæ) *necnon & amoris pignus antiquum nos hucuſque detinuiſſet, profecto nos hoc graviter ferre jamdudum conſtitiſſet. Verum adventum tuum vel metus Regis* (Guillelmi primi) *ejus ſcilicet quem inter cæteros illius dignitatis ſpecialius ſemper dileximus, vel maxime tua culpa nobis negavit, &c.* Iſthæc igitur crimina ſibi impoſita diluere B. Lanfrancus, atque perperam de ſe queri Pontificem oſtendere conatur. Quid renuat Guillelmus Rex, ſua ad Gregorium Papam epiſtola manifeſtat. Cur tandem ita compellat Lanfrancum Romam proficiſci; mentem ſuam aperit his verbis: *Quatenus nos his & aliis negotiis præſentialiter conferre, atque utilitas Eccleſiæ noſtro colloquio augmentum valeat, Deo favente, percipere.*

IN EPISTOLAM IX.

Ibidem. *a* E*Boracenſi Archiepiſcopo Thomæ*) *Thomas canonicus Bajocenſis* (ait Guillel. Malmesburienſis lib. de Pontif. in Epiſcopis Candidæ Caſæ) *a Guillelmo Rege Archiepiſcopus Eboraco datus eſt, permanſitque in honore triginta annis, omni vita integer, & cui nihil vel in geſtis, vel in dictis ſuccenſere debeat, niſi quod primo Archiepiſcopatus tempore in cauſa primatus Cantuarienſis magis errore quam pertinacia certavit, &c.* Guillelmi Conqueſtoris fatis functi næniam ſcripſiſſe atteſtatur Ordericus hiſt. lib. 8. quam & refert ipſe ad verbum. Thomam ſanitati redditum meritis beati Cuthberti Rogerius Hoveden. commemorat ad an. 1083. in Willelmo ſeniore. Ob cujus gratiam Dunelmenſi Epiſcopo concedit ipſemet Willelmus Canonicus ab eadem Eccleſia ſubmoveri, ſufficereque monachos in eorum locum.

b (*Robertus Sagienſis*) Ordericus Vitalis lib. 4. hiſt. pag. 520. *Ivone Sagienſium Præſule defuncto, Robertus Huberti de Rea filius ſucceſſit, qui fere duodecim annis prælatui præfuit; & ipſe circa Dei cultum fervens Religioſos multum dilexit.* pag. 527. Interfuit concilio Rothomagenſi a Joanne Archiepiſcopo congregato A. c. 1072 Et lib. 9. pag. 833. Roberti doctrina indicatur.

c (*Montem S. Michaelis*) De celebri monaſterio in Normannia ſanctiſſimo Archangelo Michaeli ſacro, non de illo monte Gargano, loquitur hic haud dubie B. Lanfrancus: *Hic locus Tumba vocitatur ab incolis* (ut refert hiſtoria MS. hujuſce monaſterii) *qui in morem tumuli quaſi ab arenis emergens in altum, in ſpatio ducentorum cubitorum porrigitur. Oceano undique cinctus locus, anguſtum admirabilis inſulæ præbet ſpatium. Ab Abrincatenſi urbe ſex diſtans millibus; occaſum proſpectans Abrincatenſem pagum dirimit a Britannia, &c.* Illius fundationem obiter perſtringit Sigibertus in chronico ann. 709. Childeberto 2. Francorum monarchiam tenente; fundatorem vero S. Aubertum Abrincenſem extitiſſe, poſuiſſeque in eadem Eccleſia clericos. Verum illi ipſi cultu divino ſuſque deque habito; & laxata prorſus eccleſiaſtica diſciplina, cum & gulæ & veneri indulgentes toti in vitiis immerſi viderentur; neque Deum, neque homines revererentur; Richardus I. Dux Normannorum iiſdem eliminatis Benedictinos monachos ſufficit: quod late deſcribit Robertus de Monte in hiſtoria MS. ejuſdem monaſterii, è qua, dum evulgaverit quidam ex noſtris, necnon ex cartulario, in anteceſſum deſcribere non gravabimur cartam Richardi 2. Ducis Normannorum, quæ inſtar eſt alterius fundationis. Proxime & ſubſequetur celebris illius monaſterii catalogus Abbatum.

CARTA RICARDI SECUNDI

Normannorum Comitis; in qua donationes a Patre ſuo Richardo, Abbatiæ S. Michaelis factas, confirmat. Ubi privilegia ejuſdem monaſterii videre eſt.

In Nomine Sanctæ & Individuæ Trinitatis Patris, & Filii, & Spiritus ſancti. Amen.

ANteceſſorum noſtrorum inſtitutionibus ſancitum; decretumque eſt, quatenus ſi quis ſuarum facultatum quiddam loco ſanctorum alicui, vitæ ſupernæ accenſus amore, perenniter poſſidendum tradere voluerit; ſolemne exinde idonearum perſonarum pluribus aſtipulationibus ſulcitum, ut id inconvulſum permaneat, teſtamentum faciat. Referentibus enim quamplurimis ſanctæ Eccleſiæ Dei doctoribus, divinum eſſe receptum didici, ut illic noſtri recondantur theſauri, ubi omnis aberit furum formido, omniſque tinearum demolitio; eſſeque quoddam peccatorum purgatorium eleemoſynam; & quod Deus in largiendo munificos expoſcit, qui ſe præparat munificentiſſimum. Detur igitur Deo non noſtrum, ſed ſuum. Quid enim aliud nos habere putamus, quam hoc quod ab eo accepimus? tribuatur frigidæ aquæ calix, ut æterna recipiatur merces. Tanti valere audivimus regnum Dei, quantum habemus. Sufficit viduæ quadrans: profuit & Zachæo bonorum dimidii diſtributio. Quæ denique ad id quod finitur, ad quod non finitur comparatio? Scilicet pro terrenis cæleſtia, pro perituris mereri perpetua. Iis, & aliis divinæ auctoritatis incitatus hortamentis; Ego Ricardus gratia Dei Dux, & Princeps Normannorum, pœnas inferni cupiens effugere, & paradiſi gaudia deſiderans habere poſt mortem; loco Sancti Archangeli Michaelis ſito in monte, qui dicitur *Tumba*, fratribuſque ibidem Deo monaſtice famulantibus, trado Abbatiam ſancti *Paterni*, ſitam in pago Conſtantienſi, cum terris cultis & incultis, cum Eccleſiis, & molendinis, cum pratis, & ſilvis, ab oriente via publica tendente Conſtantias, a Septentrione rivulo nomine Venlejo, a meridie fluviolo nomine *Taru*: ab occaſu mare Oceano, cum Inſula

quæ

quæ dicitur *Colſojo*. Do etiam villam quæ dicitur *Chantelen*, eum Eccleſia, & molendino, cum ſilvis & omnibus appenditiis: terram quoque *Grombaldi*, quæ ſita eſt in *Briquevilla*, & in Flamemuilla, & in Lengrona, & medietatem *Erengervilla*; terram etiam *Durandi*, quæ eſt intra terminos villæ, quæ nuncupatur Verlei: & terram *Petri* monachi, quæ eſt in *Batula Gerſoy*. Columbam iterum ſitam in eodem ſupra nominato pago, eum Eccleſia, & molendino, & cum ſilvis: terram etiam *Bernardi* Patris domini *Hildeberti* Abbatis, quæ eſt in territorio villæ, quæ nominatur Rotoloi, cum molendiuo, & pratis. Trado etiam donatione perpetua quamdam villam ſitam in pago Bajocaſion nomine Verſum, cum omni terra, quæ ad eam pertinet, eulta & inculta cum Eccleſiis, & molendinis omnibus, & ſilvulis, medietatemque villæ Mondrevillæ, quæ huic adjacet terræ. Confirmo inſuper donationem matris meæ de Britavilla, quam de ſuo dotalitio, loco ſuperius dicto obtulit, pro Patris noſtri ſuaque ſalute, ac mea, meorumque fratrum. Villulas quoque, quas avus meus *Vuillelmus*, in pago Abrincatino, ſancto Michaeli tradidit, ſed *Robertus* Comes poſtea vi abſtulit, reddo, quæ his vocitantur notionibus Maldrei, Carcei, Marrinei, Curei, Forges, Solinci, Dummanei, Macei, Scallei, Pelcton, dimidium Gomerei, Vergoncei, Mannei: ſancti Joannis iterum villam prope littus maris ſitam, eum Eccleſia, & vineis, & molendino, & pratis, & villam in valle Caſtelli Moretoin, quæ dicitur Maiſnilranger do; teloniumque totius Abbatiæ, & de mercatoribus venientibus & pertranſeuntibus. Monaſterium etiam ſancti *Petri* Apoſtolorum Principis, ſitum in latere montis ipſius, tribuo, ea lege, ut Abbas, vel monachi ibidem pro mea, meorumque filiorum ſalute clericos conſtituant quos voluerint; ſi quem autem ex illis ſordide, aut negligenter res ſanctæ Dei Eccleſiæ tractare perſpexerint, poteſtatem habebunt divinum officium ei interdicendi, & niſi correxerit eo depoſito, alium in illius locum ſubrogandi. Omnes ad poſtremum conſuetudines ipſius villæ tam ad me quam ad Abricatenſem Epiſcopum pertineates, ſicut ſanctæ memoriæ pater meus *Richardus* Romani Papæ conſtituit, perpetualiter poſſidendas tribuo: ea ratione ut in omni ſucceſſura generatione Abbas, vel monachi ipſius montis, omnes leges, omneſque foriſfacturas, clericorum ac laicorum, virorum ac mulierum ejuſdem burgi, abſque calumnia cujuſquam noſtrorum ſucceſſorum, ſeu prædictæ ſedis Epiſcoporum poſſideant, & quæque corrigenda fuerint, corrigant: qui ſi in aliquo rectitudinis tramite, quod quidem abſit, deviaverint, curamve animarum incolarum loci neglexerint, jam dictæ ſedis Epiſcopus, ſive Deum timentes vicini, in notitiam deferre curent Principis, qui illis temporibus Normannorum Dux fuerit, ad quem deinceps pertineat corrigere ea conſilio Rothomagenſis Archiepiſcopi, cæterorumque optimatum provinciæ. Porro de ordinatione Abbatum vel monachorum, ſive clericorum loci, hoc decernimus, ut juxta quod a ſupradicto meo genitore ſancitum eſt, generali aſſenſu Romani Concilii, monachi ſæpe fati monaſterii ordinandos ſibi eligant, ut ſibi placuerit a quolibet Epiſcopo ſuæ viciniatis, aut in illius ſede, aut in ſuo monaſterio ordinari faciant. Hæc autem omnia prænotata Deo ſanctoque Archangelo Michaeli, in ejus prædicti montis monaſterio placuit tradere, pro meæ redemptione animæ, pro mei quoque patris, vel matris, vel uxoris, filiorumque meorum *Richardi* & aliorum ſalute: quorum voluntate conſenſuque id ago ſub teſtimonio Chriſti, totiuſque Eccleſiæ, eo tenore, ea lege, ut abſque calumniatione omnium ſuccedentium, ſive parentum, ſeu quorumcumque aliorum præfatus locus, & habitantes in eo habeat, teneat, poſſideat: quod ſi aliquis diabolicæ pravitatis telo jaculatus qualiscumque modo his calumniationis vim inſerre præſumpſerit, ipſe, conſentienteſque ſibi totius execrationis, atque maledictionis cum Juda traditore, & Dathan, & Abiron perennibus perenniter irretiatur vinculis. Ut autem hujus donationis authoritas verius credatur, ac diligentius per omnia ſervetur, firmiuſque futuris teneatur temporibus, manu propria ſubterfirmare curavi, fideliumque nomina meorum, quorum conſenſu id egi, ſubſcribi imperavi.

Signum Richardi ſecundi Comitis filii magni Richardi, qui & Vetus dicitur.
Signum Richardi filii ejus.
Signum Roberti filii ejus.
Ego Maugiſius ſanctæ Abrincatenſis Eccleſiæ Epiſcopus hanc donationis cartulam manu propria voluntarie confirmo.

Robertus Archiepiſcopus Rothomagenſis.
Hugo Epiſcopus Bajocenſis.
Robertus Epiſcopus Conſtantienſis.
Hugo Epiſcopus Ebroicenſis.
Herbertus Epiſcopus Lexovienſis.
Niellus Vicecomes.
Turſten Vicecomes.
Alverel Vicecomes.
Walterius Vicecomes.
Richardus Vicecomes.
Guimundus Vicecomes.
Hubertus.
Osbernus frater Comitiſſæ.
Hufredus frater ejus.
Bocelinus.
Normannus Silver.
Bernardus filius ejus.
Osbernus filius Arſaſt.
Ranulphus frater ejus.
Hugo clericus, & multi alii.

Sed vero eiſdem immunitatibus derogat in nonnullis pactio Abrincenſem Epiſcopum inter & Abbatem, ac Monachos Montis ſancti Michaelis ann. 1236. facta.

CATALOGUS ABBATUM
S. Michaelis de Monte Tumba.

1 MAynardus I. expulſis Canonicis a Richardo I. Duce Normannorum præficitur ann. 966. rexit Monaſterium 25. obiit 991.
2 Maynardus II. ann. 991. moritur 1009.
3 Hildebertus I. an. 1009. migrat è vita an. 1017.
4 Hildebertus II. an. 1017. mortem objit an. 1023.
5 Almodus an. 1023. Abbatiam abdicavit an. 1032.
6 Theodoricus Almodo ſuffectus eſt eodem anno, moritur an. 1033.
7 Suppo an. 1033. cui in prælatura 15. anni tribuuntur; ſed Duce Normannorum cogente reliquit Abbatiam ann. 1048.
8 Rodulphus de Beaumont Supponi ſucceſſit an. 1048. vita functus an. 1058.
9 Ranulphus, poſtquam duobus annis ſedes vacaſſet, electus eſt an. 1060. obiit 1084.
10 Rogerius I. eodem anno. In Angliam relegatus, ibidem moritur an. 1112.
11 Rogerus II. Rogero I. adhuc vitam agente, eligitur an. 1106. è monaſterio ejicitur an. 1123.
12 Richardus de Mere in locum Rogerii 2. ſufficitur 1123. mortem oppetiit an. 1131.
13 Bernardus ex monacho Beccenſi an. 1131. migrat e vita an. 1149 Chronic. Beccenſe ad an. 1149.
14 Gofridus I. an 1149 obiit an. 1150.
15 Robertus de Thorigny, vulgo Robertus de Monte nuncupatus. Prius monachus ac Prior Beccenſis monaſteri, cujus Chronicon ad annum 1154. Robertum de Tougeyo appellat. Inde communi monachorum S. Michaelis aſſenſu in Abbatem aſſumitur an. 1154. In omni genere doctrinarum præſtantiſſimus fuit.

Centum quadraginta volumina edidiſſe, atque turris ſub ruinis & impluvio computruiſſe refert hiſtoria S. Michaelis calamo exarata. A. C. 1169. juſſu Alexandri Papæ 3. intereſt Concilio Turonenſi. Orator ut Godefridum Britanniæ Ducem publico cum apparatu exciperet, legatur. Stephanus Redonenſis Epiſcopus circa A. C. 1176. Roberti laudes verſibus eſt proſecutus. Extant etiamnum ejus chronicon ſeu appendix ad Sigibertum: aliud item chronicon nondum editum, necnon & hiſtoria Montis S. Michaelis, ac in Epiſtolas B. Pauli Commentarius, obiit an. 1186.

16 Mar

16 Martinus I. an. 1187. vita functus ann. 1191.
17 Jordanus an. 1191. mortem oppetiit. an. 1212.
18 Rodulphus des Isles ann. 1212. obiit 1218.
19 Thomas des Chambres an. 1218. ceceſſit e vita an. 1229.
20 Renatus de Ville Dieu. an. 1255. moritur an. 1236.
21 Richardus de Tuſtin an. 1236. a ſummo Pontifice inſignia Pontificalia obtinet. mortem opetiit an. 1264.
22 Nicolaus Alexand. an. 1264. animam exhalavit. 1271.
23 Nicolaus II. cognomento Famigot an. 1171. obiit an. 1279.
24 Joannes le Fae an. 1279. vitam egit an. 1298.
25 Guillelmus du Chaſteau an. 1299. moritur an. 1314.
26 Joannes de la Porte, hoc nomine II. an. 1314. Hoc anno præſidiarii milites Regis authoritate in monte S. Michaelis collocati ſunt: quorum adminiſtrator extitit Joannes Abbas; qui e vita diſceſſit an. 1334.
27 Nicolaus le Vitrier III. an. 1334. obiit 1362.
28 Gofridus de Sesvon II. an. 1363. vita functus an. 1386.
29 Petrus Regius (le Roy) ex Abbate S. Taurini Ebroicenſis fit Abbas S. Michaelis ann. 1386. vir non minore morum probitate, quam doctrina præditus. Publice ſacros Canones Pariſiis eſt interpretatus. Præfectus ejuſdem monaſterii litteras poſtliminio ad priſtinum ſplendorem revocavit, effecitque ut inibi celeberrimum foret ſcientiarum omnium gymnaſium. Poſtquam diverſis eſt legationibus functus nomine Caroli 6. Regis Francorum in Aragonia, Hongria, & Anglia, Piſas proficiſcitur, qua in urbe, vel, ut aliis placet, Conſtantiæ, facunda atque vehementi oratione ita Cardinalium ſibi conciliavit animos, ac voluntates, ut communi conſenſione Othonem (Martinum 3. vulgo 5. pollea vocatum) ſummum Pontificem omnes proclamarent. Poſthac dum rediret, Bologniæ Tuſcæ obiit an. 1410.
30 Robertus Jolivet II. an. 1410. e vita migrat an. 1444.
31 Guillelmus d'Eſtouteville II. Cardinalis tituli ſancti Martini. an. 1444. Summa contulit beneficia monaſterio. Ædificia miræ ſtructuræ [quæ extant hodieque] exædificaſſe ferunt. Legatus a latere fuit. Quæ in electione Rectoris Academiæ Pariſienſis peraguntur, ajunt ipſummet ordinaſſe, Vita Pariſiis fungitur an. 108.
32 Andræas Laure, an. 1482. moritur an. 1499.
33 Guillelmus de Lamps III. an. 1499. obiit an. 1519.
34 Guerinus Laure an. 2510. mortem oppetiit an. 1513.
35 Joannes de Lamps II. an. 1513. obiit e vita an. 1523.
36 Joannes le Veneur III. Epiſcopus Lexovienſis, & E. R. Cardinalis. I. Commendatarius. Abbatia quoque Beccenſi potitus eſt. Moritur an. 1539. deinceps Abbates Commendatarii.
37 Jacobus d'Ancbaut Cardinalis. an. 1539. de vita deceſſit. 1558.
38 Franciſcus le Roux Protonotarius Apoſtolicus an. 1558. animam egit. 1570.
39 Arturus de Coſſe Epiſcopus Conſtantienſis an. 1570. obiit an. 1582.
40 Franciſcus de Ioyeuſe Cardinalis an. 2588. diem extremum clauſit an. 2615.
41 Henricus de Lorraine de Guiſe an. 1615. & poſt annos 26. Abbatiæ ceſſit. Illuſtriſſimi Illius Abbatis ſub auſpicii, anno 1652. Monachi Congregationis S. Mauri in hoc cœnobium introducti, monaſticam reſarciunt diſciplinam.
42 Jacobus de Souvrè an. 1693. de ordine Benedictino quamoptime promeritus, atque illius monaſterii immunitatum accerrimus propugnator.

Et hanc Abbatum ſeriem cartaſque præpoſitas ex veteribus S. Michaelis monumentis excerpſit unus e ſodalibus meis, atque ad me tranſmiſit.

AD EPISTOLAM X.

Pag. 223. *a* Q*uatenus in conſpectu Dei & hominum evidenter appareat*) Ideo hæc profert propter litigioſam illam de primatu Cantuarienſis Eccleſiæ in Eboracenſem quæſtionem toties agitatam; de qua ſuperius dictum eſt ſæpe. Optima ſane hoc loco (etſi compendio allata) ſuppeditat documenta S. Lanfrancus: etenim proximum ſi in Deo minime diligamus, Deum haud quaquam amare convincimur: *Si quis dixerit* (inquit Apoſtolus Joannes epiſt. 2. cap. 4.) *quoniam diligo Deum, & fratrem ſuum oderit, mendax eſt: qui enim non diligit fratrem ſuum, quem videt, Deum quem non videt quomodo poteſt diligere?* Quod attente revolvens B. Auguſtinus lib. 8. de Trinit. cap. 8. Sic eloquitur: *Manifeſtum eſt, quod juſtitia perfectionem in fratris dilectione poſuerit* (S. Joannes.) *Nam in quo ſcandalum non eſt, utique perfectus eſt. Et tamen dilectionem Dei videtur tacuiſſe, quod non faceret, niſi quia in ipſa fraterna dilectione vult intelligi Deum.*

b (*Plurima SS. Patrum authoritates*) Paſſim in decretorum libro, atque in Conciliis, poriſſimum can. 48. Apoſtolorum. Concil. Arelat. 1. ſub Silveſtro 1. cap. 10. Et Foroiul. Sub Adriano 1. cap. 10. Innocentii 1. epiſt. 3. ad Exup. cap. 6. Qua de re legendus D. Auguſtinus cap. 7. de bono conjugali. Lib. 2. de adulterinis conjugiis cap. 4. & 5.

AD EPISTOLAM XI.

a E*cce Pater ſanctiſſime*) Hac in epiſtola animadvertere eſt, quantum Thomas a priſtino ſtatu deflexerit, dum adeo mordicus ac præfracte obedientiam negaverat Archiepiſcopo Cantuarienſi Lanfranco (ut ea dictis ſuperius compertum habetur) at nunc ultro ei ſeſe ſubmittit, illumque rogat enixe, ut duos Epiſcopos, more ſolito, (Epiſcopi conſecrandi gratia) tranſmittat. De hac & ſubſequenti epiſtola vita B. Lanfranci capit. 13. pag. 14.

b (*Paulus Comes*) Orcadum. *Qui quamvis Noricorum Regi hæreditario jure ſubjectus, ita Regis* (Henrici primi) *amicitias ſuſpiciebat, ut crebra ei munuſcula miſſitaret, &c.* Guillel. Malmesbur. lib. 5. in Henrico primo fol. 91. Et Florent. Vigorn. ad an. 1066.

c (*De Orcadum partibus*) Orcadum Inſularum graphica legitur deſcriptio apud Guill. Camdenum in Inſulis Britannicis: *Objacet Cath regioni Scotiæ, quam ab promontorium Cathenеſſe nunc appellitant, &c.* Et paulo poſt: *Ex his* (inſulis) *Pomonia Epiſcopalli cathedra celebris, primaria eſt, &c.*

d (*Eidem electo conceſſiſſe*) *Rodulpho nempe* (verba ſunt Seldeni de hac epiſtola in notis ad lib. 1. hiſtoriæ novorum Eadmeri) *cujus nomen quod jam in dictis literis minime occurrit, ediſcimus ex Thoma Stubeo, veteri Archiepiſcoporum Eboracenſium vitarum ſcriptore, nondum edito.*

e (*Duos Epiſcopos dirigat*) Id moris continuo in Eccleſia, Epiſcopum a tribus ſaltem Epiſcopis conſecrari, perſeveravit. Concil. Nicænum cap 4. *Epiſcopum convenit maxime ab omnibus qui ſunt in provincia Epiſcopis ordinari. Si autem hoc difficile fuerit, aut propter inſtantem neceſſitatem, aut propter itineris longitudinem; tribus tamen omnimodis in idipſum convenientibus, & abſentibus pari modo decernentibus, & per ſcripta conſentientibus, tunc ordinatio celebretur.* Conſule Menardum in obſervat. ad librum Sacramentorum D. Greg. Papæ.

f (*Remigius*) Lincolnienſis Epiſcopus ad epiſt. 4. a. Romam cum una cum Thoma Eboracenſi petiiſſe vidimus. *Ille primis annis egregia apud Dorkeceſtram meditatus, & aliqua facere ingreſſus, noviſſime curam omnem & ſedem tranſtulit ad Lindocolniam* (Linconiam) *civitatem*. Et infra. *Quod eo incundius erat, quia ipſe pro exiguitate corporis pene portentum hominis videbatur, luctabatur excellere & foris eminere animus, eratque.*

Gratior exiguo veniens e corpore virtus.

Quem ideo natura compegiſſe videtur, ut ſciretur beatiſſimum ingenium in miſerrimo corpore habitare poſſe. Hactenus Malmesbur. lib. 4. de Pontif. in Epiſc. Lincoln. Henric. Huntindon. ſub finem lib. 7. hiſtoriæ.

AD EPISTOLAM XII.

Pag. 224. *a* V*Ulſtano Vigornienſi*) Quam inſigni ſanctimonia eluxerit S. Ulſtanus perhibent Rogerus Hoveden. in Guillelmo ſeniore ad an. 1070. & 1703. Guillel.

Mal-

Malmesbur. de geſt. Anglorum lib. 3. Et lib. 4. de Pontif. in Epiſcopis Vigorn. uberius. Sed præ cæteris Florentius Vigornienſis, (diu familiariter cum B. Ulſtano in eodem monaſterio converſatus) ad an. 1062. Pauca interim ea ipſo hæc habe: *Electo Aldredo ad Archiepiſcopatum Eboracenſis Eccleſiæ, fit unanimis conſenſus tam cleri, quam totius plebis* (Vigornenſis) *in ejus* (Ulſtani) *electione. Illo vero obſtinatiſſime renuente, ſeque indignum acclamante, & cum ſacramento affirmante, ſe multo libentius decollationi, quam tam altæ ordinationi ſuccumbere velle. Tandem a viro Dei Vulſo incluſo correptus, divino etiam oraculo territus, conſentire cum maximo dolore cordis compulſus eſt, &c.* Eximium vero Ulſtani effatum, ubi veterem Eccleſiam a S. Oſvaldo exædificatam detegi, ac ſubtus conſpiceret; lachrymas tenere nequivit: unde a familiaribus modeſte redargutus, quod magis gaudere deberet, reſpondit: *Ego longe aliter intelligo quod nos miſeri ſanctorum opera deſtruimus, ut nobis laudem comparemus: non noverat illa fœlicium virorum ætas pompaticas ædes conſtruere, ſed ſub qualicumque tecto ipſos Deo immolare, ſubjectoſque ad exemplum attrahere: nos e contra nitimur, ut animarum negligentes curam accumulemus lapides.* Ita ille in Malmesburienſi ubi ſupra. Quod pondetent precor, qui nimia prurigine (ut ita dicam) occupantur vetera abolendi monumenta.

AD EPISTOLAM XIII.

Pag. 224. *a* J*Oanni Normannorum Archiepiſcopo*) Normannorum appellat Archiepiſcopum Rothomagenſem, eam ob cauſam quia juri ipſius ſubſint univerſi Normanniæ Epiſcopi. Eo etiam loquendi modo utitur epiſt. 34. Scribens Domnaldo totius Hyberniæ Metropolitano, Hyberniæ Epiſcopum nuncupat. Joannis geſta ſtilo ſuo proſecuti ſunt Guillelm. Gemeticenſis hiſt. l. 7. cap. 38. & l. 8. cap. 3. Robert. de Moore in Chronico MS. ann. 1067. & 1074. Sed maxime Orderic. Vital. hiſt. lib. 4. pag. 507. *Joannes de ſede Abrincatenſi, quam 7. annis & quatuor menſibus rexerat; & Metropolitanus Rothomagenſis factus eſt. Hic ardore virtutum in verbis & operibus multipliciter fervebat, nimioque zelo in vitia, ut Phinees, ſæviebat, &c.* Plura vide apud eumdem lib. 4. pag. 527. lib. 5. pag. 551. Et Chronica S. Stephani Cadomenſis. A. C. 1061. & ſeq. Joannes tum Abrincenſis Epiſcopus libellum edidit de Officiis eccleſiaſticis; quem primum evulgavit, notiſque adornavit doctiſſimus Joannes le Prevoſt, Rothomagenſis Eccleſiæ Canonicus. De Joanne Rothomagenſi in vita B. Lanfranci cap. 5. pag. 7. & notis ad eamdem pag. 37. lit. d. inferius iterum.

b (*Caſulam poſuit*) Caſula eo loci pro veſte ſacra ſumitur. Alcuinus lib. de divinis officiis. Amalarius l. 2. c. 19. Rabanus lib. 1. de inſtitutione Clericorum, cap. 21.

c (*Cappis induti*) De capparum ſive pluvialium eccleſiaſtico uſu, Iſidor. lib. 15. Originum cap. 12. Helgaudus in vita Roberti Regis Francorum agens de capella. Porro ritus capparum deferendarum in dedicatione Eccleſiarum etiamnum obſervatur, ut notum eſt ex libro Pontificali.

d (*Leo Romanæ ſedis, &c.*) Cujus ſupra meminimus ad epiſt. 3. b. nonnullarum egiſſe conſecrationes Eccleſiarum, atque inter alias Romaricenſis (Remis habita Synodo) cum Gallias primo ſui pontificatus anno luſtraret, teſtantur annales Eccleſiaſt. Cæſar. Baronii to. 11. an. 1049.

e (*Romericenſem Eccleſiam*) Romericum ſeu Romaricum mons, locus haud procul a Moſellæ ripa in Vogeſo monte. S. Romaricus inibi cœnobium ſanctimonialium conſtruxit: unde locus eſt appellatus *Mons romaricus*, & vernacule vocabulo corrupto *Remiremont*, quaſi Romaricmont, vocitatur & *Sanctus mons*. Multa de S. Romarico & ejus cœnobio, necnon de ſancto Monte Hugo Menardus in obſervationibus ad Martyrologium Benedictinum ad diem 8. Decemb.

f (*Manipulum eſſe commune ornamentum*) Alcuino & Rabano communis eſt cæteris ordinibus manipulus, velut amictus & alba: ſiquidem pro mappula, quæ ſiniſtro aptatur brachio, ad humores e naribus atque oculis defluentes extergendos, accipitur. Mapulam, Phanon ſeu Mantile dicunt illi authores; primus lib. de divinis Officiis, alter vero de Inſtitut. clericorum lib. 1. cap. 18. De manipulo ſeu mappula prædictus Menardus Concordiam regularium explicans, pag. 894. Gavantus in Rubricas Miſſalis part. 2. tit. 1.

g (*Solent ferre manipulum*) Abrogata poſtmodum fuit iſta conſuetudo. Concil. Pictavenſe 2. ſub Paſchali 2. cap. 5. *Ut nemo monachorum deinceps manipulis utatur, niſi fuerit Subdiaconus ordinatus.*

h (*Et de ordinando Subdiacono*) Quæ in ordinatione Subdiaconi ſunt peragenda, per docte cum ea Conciliis, tum ea antiquis patribus idem qui ſupra Menardus in librum Sacrament. D. Gregorii Papæ, pag. 280. ediſſerit.

i (*Cum aqua manili*) De aquæ manilis, urceoli, ac manutergii ſignificatione videſis eumdem loco citato, p. 225.

AD EPISTOLAM XIV.

a T*Emerariam ſuperbamque temeritatem, &c.*) Hic innuere videtur, quod Joanni inter Miſſarum ſolemnia in Eccleſia S. Audoeni accidit; Ut ex verbis hiſce inſequentis epiſtolæ conjicio, *Perditiſſimæ Congregationis*: quod annotabimus ibidem. Atque id quidem ſpeciatim coætaneus auctor res Pontificum Rotomagenſium perſequens expreſſit, cujus verba tametſi longius excurrunt non abs re fuerit audire. Sic igitur habent:

DE TUMULTU IN S. AUDOENI feſto die & Abbatia, per Archiepiſcopum tempore Guillelmi Normannorum Ducis.

CAuſa fuit, quia inſolitum ut loco nobiliſſimo, & ab omni re, ſeu conſuetudine Archipræſulis hujus urbis, privilegio Caroli Magni libero fit memoriale; quo ſe præbent nec in magnis exceſſibus ipſorum aliquod juſtitiæ deberi. Cauſa erat quia Guillelmus Normannorum Comes, & Anglorum Rex glorioſus Cœnomanis cum expeditione ſua morabatur. Aderant ei inter reliquos proceres, iſte Joannes ſedis iſtius Archiepiſcopus; ut vir excellentis ingenii, & non mediocris conſilii. Nicolaus quoque Reverendus Abbas ſupradicti cœnobii. Imminebat celeberrima, totiſque votis excipienda ſanctiſſimi Audoeni dies natalitia, & quia moris eſt, ut Archiepiſcopus ipſa die inibi Miſſarum ſolemnia celebret, non pro ulla quidem, vel ipſius jentaculi viciſſitudine, ſed quaſi in recompenſationem conſecrationis ſuæ, quam non niſi in præfata Eccleſia, cujus ſedes memorata, licet accipere, miſſione a Rege petita, redibat concite, Abbate prænominato interim ad occupatora remanente. Quid plura? adeſt dies veneranda, Clerici majoris Eccleſiæ ſolito eo conveniunt; & quia præmiſſo nuntio venturum ſe mandaverat, ſolemne Miſſarum interim differtur. Poſt aliquandiu vero e communi conſilio, nequid tantæ diei ſubtraheretur, dum veniat, initiatur. Tanta vero moroſitate, tanta id factum eſt devotione, ut non mirum totis animis hoſtem generis humani ad hanc lætitiam turbandam exarſiſſe, qui maximo ſibi lucro credidit accedere, ſic illud veneno ſuæ nequitiæ tempus inficere, quod interim ſibi dolebat deperire. Finito itaque eleyſon cum duobus rithmis exacto Gloria in excelſis Deo, quod inceptum ab Abbate Ricardo Sagienſi chorus celeberrime fuerat executus cum laudibus ſuis; id vero totum expendebatur in præſtolatione Archipræſulis: ecce accurrit, ut turbo tempeſtatis omnem confundens illius gratiam celebritatis. Hic namque totam mentis indignationem animo concipiens, quod non uſquequaque fuerat expectatus, torvis oculis ore furibundo cunctis maledixit: converſuſque ad ipſos Monachos excommunicavit ea authoritate Dei, & ſua, officium præſens interdicens ceſſare fecit. Abbatem ab altari evellens divini officium miniſterii prohibuit. Ipſe ad complendum officium ſe præparat: Clericis ſuis ut a loco intercepto peragerent imperat.

Nihil hic reticendum fore cenſuimus quod dum alteri parti favendo diſſimulamus, alteri totum derogando imputare videamur. Veram falſi adſtipulatione non indiget. Fratres etſi decorem ſibi tanti ſui gaudii præripi dolentes, pontificali tamen authoritati cedunt, feſtivis ſe ornatibus exuunt, ſatis cum tumultu Eccleſia egrediuntur. Huc quidam, pars illo alii alio ſuccedunt, invicem & ad ſuos ſupra ſuo pudore mœrentes, conqueruntur. Cum ſubito quidam mœroris impatiens, dubium quidem, an ex ipſis, vel eorum famulis, plus furoris, minus conſilii animo colligens, turrim properat, majus Eccleſiæ ſigaum pulſat.

Digitized by Google

ſat'. Hinc foras ocior advolat; Archiepiſcopum ſancti Audoeni glebam ad majorem Eccleſiam aſportare vella proclamat. proſiliunt omnes e domibus, alii gladium, hi bipennem, diverſi, quod primum in manibus occurrerat, arripiunt, Eccleſiam cum furore irrumpunt. Qaidam curioſitate acti celata monaſterii conſcendunt. Archiepiſcopus circum circa furentiam ſe turmis appeti expavaſcens, plus tamen deſuper imminentes metuens, ab altari ad valuas monaſterii fugam arripuit. Vix elapſus intra ambitum earum, ipſis prius clauſis, ſe recepit: undique circum ſedilia, & formas aggregari fecit. Nonnullis tamen partis ipſius arreptis candelabris, cereis, & perticis in Monachos efferati, ſed ab eis non ſegniter excepti. Pudet dicera quam fœdo exemplo res eo die debuit determinari. Conſtitit ſatis ipſo die meritum ſancti omnibus adfuiſſe, qui hinc ſævientium manus comprimendo, hinc Archiepiſcopo aum ſuis eo caimendo periculo, tantum nefas non parvo cunctis miraculo potuit avartere. Nam tanta ſubito nubis caligo id ſpatium ſanctuarii, quo loculi ſanctorum continebantar, obtinuit, ut vix vel oculorum acie corripi potuorit. Rei congruit miraculum. Quia enim ſacræ Scripturæ nunc diverſis in locis, nunc delinquentium cæcitas, nanc domini protectio figuratur; jure hoc hoc in ipſa nube prætendebatur. Hinc nempe inſenſibiliter ſureatium nubilum velut fumus aſcendens, divinæ gratiæ ſerenum turbabat. Hinc manum domini reatu ipſorum ad feriendum provocatam ſanctus Audoenus meritis ſuis protegendo continebat. Dicto nihil ſubrepit, quod retragetur. Tantum ratio ipſa a toto pendens ſuffragatur. Ipſi ſane, cujus patientia ſit altiſſimus redditor, æſtimare licuiſſet, ni ſe in ſua pertinacia continens, a conſideratione rationis animum revocaſſet. Sed animoſitatis ejus aoimoſitas non deſtitit eo uſque, quo ſe invehens in ſe, irruit in ſe.

Igitur Vicecomes civitatis Archieſpiſcopum ſic circumventum ut agnovit, veritus ne quid inconſulto adverſus ipſum ageretur, & ipſe poſt, ne argueretur, militarem manum cogit, Regis bandum omnibus prætendit, ſuppetias accurrit. Jam nil reluctantem, immo penitus diſſidentem periculo eximit.

Fratres in craſtinum de ſuis eligant, per quos Abbati ſuo, quod factum fuerat, innoteſceret, & Regem ſuper hoc ſuggeſſurus adiret. Sed Archiepiſcopi nuntius præceſſerat, invidiam omnem in monachos retorſerat. Sic infecto negotio reditum eſt. Rex licet poſt ipſius Archiepiſcopi, & quorumdam aulicorum inſtincta, animo in Monachos motus, rem tamen ex æquo penſans, hinc immoderatam arrogantiam, hinc inconſultum tumultum juſtis librationibus præponderat. Jubet igitur Eccleſiam ſtatim ab Archiepiſcopo reconciliari. Quod cum ſatis irato, reluctanti animo abnueret: Rex Michaeli Epiſcopo Abrincacenſi loci reconciliationem injunxit; pudorem vero ſuum, in futaro vindictam prætendens, diſſimulavit. Quatnor igitur Monachos loci, qaos & factionis authores audierat, totidem aliorum cœnobiorum Abbatibus commiſit, quatenus & Archiepiſcopo ſatisfaceret, & illi in peregrinatione ſua luerent, quod minus conſulti peccaſſent. Non multo poſt tamen & rationis conſideratione, & petitu Abbatis ipſorum flexus, in præſentiam ſui eos revocavit, & Eccleſiæ reconciliatos reddidit. In his omnibus ſemper apud ipſam cautum extitit, ne quid ſibi Archiepiſcopus, quaſi ſub eccleſiaſtico vigore in caaſis hujus eccleſiæ inſolenter arrogaverit. Immo poſtquam ei gemino fratrum eorumdem exilio ſatisfecit, rem in conſilium ponit, concilium cogit, qaod Abbatiam ſuam irato, & tumultuante animo intraſſet, quod ſubæ cauſa & materia extitiſſet, quod loci reconciliationem ſibi denegaſſet, judicio Primatum ſitorum trecentas libras exegit. Delicti ſatis hac vindicta eaoluiſſet, ſi intime facti pœnituiſſet, Dominique patientiam non negligendam putaſſet. Sed animi rancorem, nec tamen primum adverſus S. Audoeni cœnobitas acceperat, & hoc modo potuit potias exaggerari, quam leniri. Trium annorum ſpatium evolutum erat, & ſemper repulſam ſui dolorem continuo ſecum corrodebat, congruenti ſane exemplo ſuſpenſus velut Evangelicæ illius ficulneæ fructus, unde ſic quædam expectata tribus fructus, unde ſic quædam capectata tribus fructam non attulit annis. Cum poſt id temporis redeunte eadem feſtivitate paucis ante menſibus paralyſi percuſſus, ſed ab hac infirmitate jam reſpirans ad ſolemnitatem venit, & quia per ſe Miſſam celebrare non potuit, Vaſleberto Ebroicenſi Epiſcopo vices ſuas commiſit. Ipſe in medio Cantorum ſpecie Præcentoris ſtetit. Tandem regia authoritata, immo conſultu omnium pulſatus Epiſcopatui cedit, & ad quandam ſui patrimonii villam, ſancti Philiberti die, ſecedit; ubi & aliquantiſper ſupervixit. Duodecimo vero ſui præſulatas anno viam univerſæ carnis ingreſſus hominem exuit. Inde tamen ad propriam ſedem refertur, & honorifice in ipſa Eccleſia tumulatus eſt.

Hactenus Anonymus ille ex chronologia MS. Abbatiæ S. Audoeni. Et hæc eruditioni æque ac pietati C. V. Joannis le Prevoſt indicio, & beneficio ea parte debemus: quæ & integra inter antiqaas ſchedas ad hiſtoriam ordinis noſtri paratas occurrere. Conciſius deſcriptam ſuperiorem hiſtoriam reperies in chronico S. Stephani Cadom. ad calcem ſcript. vet. hiſtor. Norman. ad annum 1073. Mathæo Paride, & Florilego ad hunc annum. Cæterum etſi Joannes (alioquin religione, ſcientia clarus) inconſulte & parum prudenter, quin & ira ſuccenſus, hac in re ſeſe geſſerit: viris tamen Chriſtianis, nedum religioſis, nefas eſt tuendorum privilegiorum gratia, violentas manus (contra Pſalmographi præceptum, *Nolite tangere Chriſtos meos*) in unctos Domini, Epiſcopos injicere; qui ab Apoſtolo per antonomaſiam miniſtri Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei, hoc eſt prædicationis, ſacerdotii, & aliorum ſacrorum ordinum, (ut fert gloſſa B. Lanfranci:) ſucceſſores ſunt Apoſtolorum, Principes Eccleſiæ, Angeli, Dii.

(*Quia vos oderunt, & exprobraverunt, ejecerunt*) Pag 225.
Quamqaam ſuperius dixerim monachos S. Audoeni tangere hac in Epiſtola B. Lanfrancum, nihilominus Preſbyteri, qui Joannem Archiepiſcopum lapidibus appetiere, poſſunt intelligi; quod prodit Ordericus lib. 4. pag. 507. *Multum contra impudicos Preſbyteros pro auferendis pellicibus laboravit* (Joannes:) *a quibus dum in Synodo concubinas eis ſub anathemate prohiberet, lapidibus percuſſus aufugit, fugienſque de Eccleſia*, Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, *fortiter clamavit*.

AD EPISTOLAM XV.

a P*Erditiſſimæ congregationis*) Congregationem, hoc loco monachos ſancti Audoeni innuere videtur; quos laxata monaſtica diſciplina diſſolutioris vitæ tum extitiſſe, argumento eſt ſubſecuta cœnobii reformatio ſub Helgoto Cadomi Priore, Nicolai ſucceſſore; quod memoriæ prodidit Robertus de Monte in chronico MS. poſt appendicem ad Sigibertum, Abbates recenſens monaſterii prædicti; *Hic* (Helgotus) *ordinem emendavit*. Pag. 226.

b (*Epiſcopi Vualchelini*) ſeu Walchelmi. Bibliothecarius Malmesbur. in Epiſcopis Vintonienſ. lib. 2. de Pontif. *Stigando depoſito ſucceſſit Valchelmus a Vuillelmo Rege datus, cujus bona opera famam vincentia ſenium a ſe vetuſtatis repellent, quamdiu ubi ſedes epiſcopalis durabit: Et primo quidem adventu novus monachos exoſus fuerat: ſed facile correctus umbraticum illud odium ſæpe deploravit; deinceps fovens eos ut filios, diligens ut fratres, honorans ut dominos. Unum eſt permaximum in quo peccavit, quod ad trecentas libratas terras monachis auferens, ſuis & ſucceſſorum uſibus implicuit.*

c (*In omnibus obedire, etiamſi ipſe, quod abſit, aliter agat*) Appoſite hunc locum B. Lanfranci diſcipulus Anſelmus illuſtrat lib. 3. epiſt. 39. ad Beccenſes: *Neceſſe eſt, ut ſancta unanimitate colligati, & corde & voluntate Prælato veſtro obediatis; facta & dicta ejus non dijudicetis, ſed ſine omni retractatione quaſi divinitus inſpirata, venerando mente benigna ſervetis. Ubi enim Prælati judices fiunt* (ſubjecti) *aperte Dei ordinationi detrahunt & contradicunt, quibus Deus & ſuæ gubernationis ſubtrahit auxilium, & eos in proprii erroris præcipitare permittit conſilium: ubi vero Prælatus cum veneratione tanquam Chriſtus ſuſcipitur, ita tota domus Chriſti regitur conſilio, & protegitur, & ſuſtentatur auxilio, &c.*

AD EPISTOLAM XVIII.

Pag. 227. *a* O*Bſerno digno Antiſtiti*) Obſerni nomen aſcribere Epiſcopo illi, Exomenſemque ipſum aſfirmare non dubitamus ; quippe id tum ex epiſtolæ contextu, ubi una cum B. Lanfranco (cui regni ſumma, Rege abſente, demandata erat) ad decernendum negotium admittitur ; tum ex iis, quæ de Obſerno habet Malmesburienſis lib. 2. de Pontif. haud dubie ſtatui poteſt : *Succeſſit Leofrico*, inquit ille, *Obſernus Regis Vuillelmi tempore, natione Normannus, frater Vuillelmi præcellentis Comitis, in Anglia ſub Eduardo Rege, liberaliter & domeſtice converſatus ; quippe qui cognationem regiam vicino attingeret gradu, &c.*

b (*Cænobio S. Edmundi*) Illius meminere ſcriptores quamplurimi. Guillelm. Malmesbur. de geſt. Anglo. libr. 2. cap. 11. & lib. 2. de Pontif. in Epiſcopis Oriental. Harpsfeld. ſæculo 14. cap. 17. in fine ; qui de cœnobii ſancti Edmundi privilegio diſſerit in hunc modum : *Edmundus Rex Edouardi pater cœnobium a publicis omnibus tributis, & omni Epiſcoporum juriſdictione liberat.* Et poſt alia. *Stiebant antiquitus Reges diadema ſuum eo mittere, poſteaque magno pretio redimere.*

b (*Abbatem Balduinum detineo*) Quia apprime medicinam artem callebat ille. In Angliam juſſu ſancti Eduardi Regis tranſmigravit, ut Leofſtanum ſancti Edmundi Archimandritam, qui curioſitate motus, ubi ſanctiſſimi ejuſdem corpus attrectare præſumpſiſſet, ambarum manuum digiti retorti ſunt. *Ille Balduinum S. Dionyſii monachum ejus artis* (medicinæ) *peritum directo eum curavit : qui cum in cæteris probe, in digitorum curatione nihil promoveret, mirari cœpit homo : ſed cau am morbi a ſenioribus edoctus, in loco remanſit, amorem martyris totis præcordiis amplexus. Leſtano mortem ſucceſſit, quam acceſſit Abbas, illo amittente, Rege volente. Sub eo, & per eum libertas monaſterii ab Alexandro Papa data, ut nulli Epiſcopo locus ille ſubdatur in aliquo, Archiepiſcopo tantummodo nutum in legitimis ſpectaturus.* Ita Malmesburienſis loco proxime citato. Florent. Vigorn. A. C. 1097. Eſt ad Balduinum ſancti Anſelmi lib. 2. epiſt. 4.

AD EPISTOLAM XIX.

Ibidem. *a* H*Erfaſto Epiſcopo*) Hunc primum Becci monachum, atque ibi literas didiciſſe aſſerens turpiter hallucinatur Godwinus libr. de Præſulibus Angliæ : Namque & id ſilent ſcriptores omnes, & perhibet luce meridiana clarius Chronicum Beccenſe, necnon & B. Lanfranci vita, ante ipſummet Archiepiſcopum Scholas aperuiſſe, vel docuiſſe neminem ; Ille eſt Herfaſtus, qui Concilio Londoniæ an. 1075. interfuit ; *Et ne nihil feciſſe videretur* (verba ſunt Guillelmi Malmesb. lib. 2. de Pontif.) *ut ſunt Normanni famæ in futurum ſtudioſiſſimi, epiſcopatum de Helmaham tranſtulit ad Thetfordum. Parca* (*ut ajunt*) *mentis homo, & nonnulla ex parte literis eruditus.*

b (*Querimonia de clericis Abbatis Balduini*) Ne jura privilegiaque cœnobio S. Edmundi a ſummis Pontificibus conceſſa ulterius infringat Herfaſtus, præcipit hac in epiſtola B. Lanfrancus. Ille etenim ægre ferens ejuſmodi immunitates, qualibet data occaſione uſurpare tentabat ; ſed ventum ponderare videbatur ; nam Balduinus ſeſe eidem ſtrenue opponebat, illiuſque conatus haud impigre Metropolitanus Lanfrancus quin etiam & Gregorius 7. Papa, illudebant, ut patet ex ejuſdem Gregorii epiſtola ſequenti.

AD EPISTOLAM XXI.

Pag. 228. *a* C*Um nullius eſſet ordinis*) Receptiſſima fuit iſta conſuetudo in Eccleſia, ut nullus niſi à minimis ad majores evehatur ordines. Cajus Papa Felici Epiſcopo : *Illud nos ſtatuentes vobis, & omnibus ſervare mandamus, ut ad ordines eccleſiaſticos ſic aſcendant in Eccleſia, qui ordinari merentur, id eſt, ſi quis Epiſcopus eſſe meretur, ſit primum Oſtiarius, deinde Lector, poſtea Exorciſta, inde ſacretur Acolythus, demum vero Subdiaconus, deinde Diaconus, & poſtea Presbyter, & exinde ſi meretur, Epiſcopus ordinetur.*

b (*Diaconatum ei auferte*) Quantum ad exercitium videlicet, non quoad ſtatum. Ita paſſim loquuntur Patres in decretis. Diſtinct. 50. Accedens ad Gorgonum, & gloſſa in idem cap. Difficultatis hunc nodum docte ſolvit Eſtius in 4. ſentent. diſtinct. 25. § 6. Et de his qui prætermiſſis inferioribus ad ſuperiores ordines provehuntur diſt. 52. *Sollicitudo dilectionis tuæ ſtudeat, utrum portator iſtarum literarum diaconatus, & presbyteratus officium idoneus ſit peragere, necne ; cum id præpoſtero curſu Subdiaconatus ordine poſtpoſito negligentia potius, quam ſuperbia cognoſcatur aſcendiſſe. Unde nos conſulendo charitati tuæ mandamus, ut ab omni officio ſacerdotali eum prohibeas, donec proximo quatuor temporum jejunio Subdiaconatus miniſterium ſibi rite imponas ; ſic & deinceps ad majora officia eum redire concedas.* Quid porro pœnæ prolapſis in carnis vitium imponatur, docent inter alios Canon. Apoſtol. 25. *Si quis Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, poſt diaconii gradum acceptum fuerit fornicatus, aut mœchatus, deponatur, & ab Eccleſia projectus, inter laicos agat pœnitentiam.* D. Gregorius Januario Epiſcopo Calaritano lib. 3. epiſt. 26. *Qui poſt acceptum ſacrum ordinem lapſus in peccatum carnis fuerit, ſacro ordine ita careat, ut ad altaris miniſterium ulterius non accedat.* Diſtinct. 50. c. 16. *Si quis amodo Epiſcopus, Presbyter, vel Diaconus feminam acceperit, vel acceptam retinuerit, proprio gradu decidat, uſque dum ad ſatisfactionem veniat.*

c (*Vel in Synodo*) Non modo ob crimen, verumetiam injuſte depoſitos, media in Synodo, atque hac ratione reſtituendos Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, & Subdiaconos, præſcribit Concilium Toletan. 4. ſub Honorio 1. cap. 28. *Epiſcopus Presbyter, Diaconus, aut Subdiaconus, ſi a gradu ſuo injuſte dejectus in ſecunda Synodo innocens reperitur, non poteſt eſſe quod fuerat, niſi gradus amiſſos recipiat coram altario, de manu Epiſcopi orarium, annulum & baculum : Si Presbyter orarium & planetam : Si Diaconus orarium & albam : Si Subdiaconus patenam & calicem.* Notandum vero eſt poſterioribus ſæculis, atque etiamnum, ſolum Papam reſtituere depoſitos. 2. quæſt. 6. Ideo. Et gloſſa ſuper cap. Epiſc. 11. quæſt. 3.

AD EPISTOLAM XXIII.

a H*Ereberto Epiſcopo*) Hujus epiſtolæ titulo Hereberti nomen indidimus ; quandoquidem & tempus, & res ipſæ concordant. Ea tempeſtate vitam egiſſe Herebertum Epiſcopum Norvicenſem ; necnon & S. Edmundi cœnobii (quod ad diœceſim Norvicenſem pertinet) jura, ſive privilegia infringere voluiſſe, notum eſt ex Eadmeri hiſt. lib. 3. Herebertum autem voluptatibus nimium indulgentem, ac ſimoniacæ hæreſis labe aſperſum, ſed juventutis calore repreſſo ad emendatiorem vitam traductum, aſſerit Guillel. Malmesbur. de Pontif. lib. 2. in Epiſcopis Orientalium Anglorum. Luctuoſa plane res eſt, Antiſtites intueri nonnullos, qui animæ ac diœceſeos cura prætermiſſa ad abrogandas monaſteriorum libertates, a ſanctis Eccleſiæ Præſulibus piâ & juſta de cauſa conceſſas, animum appellant, totamque induſtriam & oleum impendant, verius dicam deperdant : uti Herebertus ille, & Richardus Dunelmenſis Epiſcopus, cujus miſerandum caſum cernere eſt apud Math. Paridem hiſtor. pag. 215. num. 5. & 229. num. 5. ultimæ editionis. Ibidem.

b (*Divinas literas lege, &c.*) Veſtigiis ſanctorum Patrum firmiter religioſeque inhærens B. Archiepiſcopus Herebertum admonet. Concil. Tolet 3. cap. 24. *Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in ſacerdotibus Dei vitanda eſt, qui docendi officium in populis ſuſceperunt.* Et poſt pauca. *Sciant igitur Sacerdotes Scripturas ſacras, & canones meditentur, ut omne opus eorum in prædicatione divina, & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia, quam operum diſciplina. Siquidem Paſtor* (ut ajebat S. Antiochus homil. cxi.) *totus mens & oculus eſſe debet, ut ne una quidem ſibi credita pecudum ediscula fiat, & maligna, quæ recipiatur a Domino, &c.* Vide Hormiſdæ epiſt. 4. cap. 1. ad Epiſc. Hiſpan. Turonenſe

Concil.

Concil. 3. c. 4. Nicænæ Synod. 2. cap. 2. S. Gregor. lib. 7. epiſt. 110, Solus Salvianus Maſſilienſ. Presbyter producatur, Epiſcopos ſic alloquens libr. 2. ad Eccleſ. Cathol. poſt med. *Quidquid de aliis omnibus dictum eſt, magis abſque dubio ad eos pertinet, qui exemplo omnibus eſſe debent, & quos utique tanto antestare cæteris oportet devotione, quanto anteſtant omnibus dignitate. Nihil enim eſt turpius, quam excellentem eſſe quemlibet culmine, & deſpicabilem vilitate. Quid eſt enim aliud principatus ſine meritorum ſublimitate, niſi honoris titulus ſine homine? Aut quid eſt dignitas in indigno, niſi ornamentum in luto? &c.*

e (*In Decretis legitur*) Decreta intelligit, ut res docet, tum ſummorum Pontificum Epiſtolas decretales, tum etiam Synodica Conciliorum decreta: quæ Corpus canonum continet, cujus meminit Nicolaus 1. Diſt. 19. Si Romanorum.

d (*In aliis orthodoxorum Patrum authenticis libris*) Inter alios Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus pluſibus de Primatum, atque Archiepiſcoporum jure diſputat opuſculo 44. Ad Epiſcopos de jure Metropolitanorum pag. 719. to. 2.

AD EPISTOLAM XXIV.

Pag. 229. *a* M*Auritio ſalutem*) A. C. circiter 1089. regnante Guillelmo Ruſo electus eſt Mauritius Londoniæ Epiſc. *Hugoni ſucceſſit Mauritius* (inquit Malmesbur. lib. 2. de Pontif.) *Regis Cancellarius, quamvis in quibuſdam proſpera fama, prædicabilis efficacia, magnanimitatis certe ipſius eſt indicium baſilica B. Pauli, quam inchoavit Londoniæ; tanta eſt decoris magnificentia, ut merito inter præclara numeretur ædificia.* Conſidebat in Concilio in Eccleſia S. Petri juxta Londoniam ann. 1102. præſidente B. Anſelmo. Edmerus hiſt. novorum l. 3. pag. 67.

b (*Aut formatas literas*) Id genus literarum formulam habes poſt Concil. Chalcedonenſe 1. Necnon in appendice ad tom. 2. Conciliorum Galliæ permultas opera Jacobi Sirmondi primum evulgatas. Canonicæ, Eccleſiaſticæ, Commendatitiæ, Commendatoriæ, & Dimiſſoriæ appellantur. Et vero antiquitus formatis literis ad unitatem Eccleſiæ ſervandam uti ſolebant Antiſtites, ſicut author eſt Optatus Milevitanus contra Parm. lib. 2. de Romanis diſſerens Pontificibus his verbis: *Cum quo* (Siricio) *nobis totus orbis commercio formatarum, in una communionis ſocietate concordat, &c.* D. Auguſtin. Eleuſio, diſputationem, quam cum Fortunio habuerat, referens epiſt. 163. poſt initium, ſic loquitur: *Quærebam utrum epiſtolas communicatorias, quas formatas dicimus, poſſet quo vellem dare, & affirmabam quod manifeſtum erat omnibus, &c.*

c (*Sicut Canones jubent*) Canon. Apoſtolorum 32. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν. καὶ εἰ μὲν ὦσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν. εἰ δὲ μή γε, τὰ πρὸς χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε. πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται. Id eſt, *Nullus peregrinorum Epiſcoporum vel Presbyterorum, vel Diaconorum ſine commendatitiis recipiatur: & cum eas ferunt ipſi diligenter examinentur, & ſi quidem fuerint præcones pietatis, recipiantur; ſin minus, illis ad victum neceſſaria cum præbueritis, ulterius ipſos in conſortium ne recipiatis: multa enim per ſubreptionem fiunt.* Synodus Chalcedon. can. 13. idem præcipit. Et Synod. 6. in Trullo can. 17. Ὡρίσαμεν ὥστε μηδένα τῶν ἁπάντων κληρικῶν, κἂν ἐν οἱῳδήποτε εὑρίσκηται βαθμῷ, ἄδειαν ἔχειν, ἄνευ τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς, ἐν ἑτέρᾳ καταλέγεσθαι ἐκκλησίᾳ· ἐπεὶ ὁ μὴ τοῦτο παραφυλαττόμενος καθαιρείσθω, καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ παραλόγως αὐτὸν προσδεξάμενος. *Statuimus ut nullus omnino Clericus in quocumque ſit gradu, poteſtatem habeat, ſine proprii Epiſcopi ſcripta dimiſſoria in aliena Eccleſia catalogum referri: quod ſiquis hoc non ſervaverit, deponitur, & ipſe qui eum præter rationem ſuſcepit, &c.* Vide Theodorum Balſamon. in earumdem Synodorum canones.

d (*Ceeſtrum*) In quam e Selengeio ſeu Selſio ſedem tranſtulit Stigandus annuente Guillelmo 1. & authoritate Concilii Londonia an. 1075. ut eſt in vita B. Lanfr. c. 12. p. 13.

AD EPISTOLAM XXV.

a C*Oepiſcopo Vualchero*) Dunelmenſi Epiſcopo, cujus & res geſtas, & necem acerbiſſimam multis ſunt proſecuti comperes Valchero ſcriptores. Florentius Vigorn. ad an. 1080. Et Guillelmus Malmesbur. libr. 3. de Pontif. a quo hæc delumpſi: *Superpoſitus eſt*, inquit, *adhuc viventi* (Egeltico) *Valcherus, qui eſſet dux pariter provinciæ & Epiſcopus, frenaretque rebellionem gentis gladio, & reformaret mores eloquio. Qui dum id exequeretur ſedulo, indigenæ peremptus occaſionem dedit Regi, ut provinciæ illius reliquias, quæ aliquantulum reſpirarant, funditus exterminaret.* Valcherum inter Miſſarum ſolemnia occiſum aſſeverat, eumque æquiparat B. Papæ Stephano Robert. de Monte in Chronico MS. A. C. 1083. Ei ſucceſſit Guillelmus ex Abbate S. Karileſi, qui monachos poſuit in Dunelmo. Ibidem.

b (*Ut Rex nobis mandavit*) Eo quod videlicet S. Lanfrancus ita univerſum orbem Anglicanum per Regis abſentiam regebat, adminiſtrabat, moderabatur, ut in illo ſolo totius inſulæ, quin etiam & Scotiæ, & Hiberniæ ſumma eſſe videretur: quemadmodum in ejus actis tradit Milo Criſpinus. pag. 15. cap. 15. Robertus de Monte ubi ſupra ann. 1089. Neque hoc ſanctitati illius adverſatur: etenim cui jam animarum regimen eſt, haud rationi ac pietati diſſonum fuerit, eumdem & corporum, facultatumque temporalium ſibi ſubditorum curam ſuſcipere, illos ipſos tutari, efficereque, eis ne quid adverſi eveniat; veluti viros complures ſanctitate percelebres egiſſe narrant hiſtoriæ. Unicus aderit teſtis ſanctiſſimus Anſelmus lib. 3. epiſt. 35. Qui Waltero Cardinali & Angliæ Legato ſcribens, cum eo non poſſe colloqui aſſerit, niſi haud procul a Cantuaria: *Quoniam*, inquit, *quotidie expectamus ut hoſtes de ultra mare in Angliam per illos portus, qui Cantuarberiæ vicini ſunt, irruant: Propter quod dominus meus Rex ore ſuo mihi præcepit, & mandavit per literas proprio ſigillo ſignatas, ut Cantuarberiam cuſtodiam, & ſemper paratus ſim, ut quacumque hora nuntium eorum audiero, undicumque convocare habeam equites, & pedites, qui accurrentes violentiæ hoſtium obſiſtant, &c.*

AD EPISTOLAM XXVI.

a D*Unelmenſi Epiſcopo Vualcherio*) De quo priori epiſtola. Pag. 230.

b (*Commonitorium*) Alias commonitoriæ literæ; quibus legati quid agere deberent per ſingula commonebantur. Commonitorium miſit ad Fauſtum Magiſtrum (legationis officio Conſtantinopoli fungentem) Gelaſius Papa epiſt. 4. eum inſtruens, quid dare reſponſi objectis adverſariorum.

c (*De illo Presbytero, &c.*) Perſpicuum fit ex Regulæ Benedictinæ cap. 60. ſolitos fuiſſe Presbyteros, Diaconos & quibuſvis clericos, ubi arctiorem perfectionis aut pœnitentiæ vitam optarent, ultro collum ſuavi obedientiæ jugo ſæpe ſæpius in monaſteriis ſubjicere (quod etiamnum obſervatur.) Hinc can. 49. Concilii Tolet. *Clericis, qui monachorum propoſitum appetunt, quia meliorem vitam ſequi cupiunt, liberos ab Epiſcopo in monaſterio largiri oportet ingreſſus.* Idem in Concil. Auguſtano A. C. 952. can. 7. ſtatuitur. Unde & factum eſt, ut nonnullis ſæculi amatoribus clericis ſub graviſſimis pœnis prohibitum fuerit, ne habitus monachales (quos ideo amiciebant, ut facilius auram captarent popularem) extra monaſterium geſtarent: Conſtat id ex capitulari Aquiſgran. Caroli Magn. cap. 77. *Ut illi clerici, qui ſe fingunt habitu vel nomine monachos eſſe, & non ſunt, omnimodis videntur eſſe corrigendi, ut vel monachi ſint, vel canonici.* Concil. Aquiſgran. anno imperii Ludovici Pii tertio. cap. 125. *Reprehenſibilem & eccleſiaſtica emendatione dignum, apud pleroſque canonicos inoleviſſe uſum, eo quod contra morem eccleſiaſticum cucullas, quibus ſolis monachis utendum eſt, induant; cum utique illo-*

rum habitum penitus uſurpare non debeant, a quo propoſito quodammodo diſtant, &c.

d (*Qui veſtem religionis aliquot diebus*, &c. Nititur id decreti in Concilii Tolet. 4. c. 48. *Monachum aut paterna devotio, aut propria profeſſio facit: quidquid horum fuerit, alligatum tenebit.* Ita quoque Concil. Triburienſe cap. 6. Sed ad propoſitum idem Concil. Toletanum. c. 55. *Quicumque ex ſecularibus accipientes pœnitentiam totonderunt ſe, & rurſus prævaricantes, laici effecti ſunt; comprehenſi ab Epiſcopo ſuo ad pœnitentiam, ex qua receſſerunt, revocentur.* Et poſt pauca: *Non aliter hi, qui detonſi a parentibus fuerint, aut ſponte ſua, amiſſis parentibus, ſeipſos religioni devoverunt, & poſtea habitum ſecularem ſumpſerunt, & iidem a ſacerdote comprehenſi ad religionem, acta prius pœnitentia, revocentur*, &c. Videſis concil. Tolet. 6. cap. 7. ſub medium: Concil. Barcinonenſe ann. 599. c. 4. Et Burchard. lib. 8. cap. 34. Verum priſcus ille uſus poſterioribus ſæculis obſolevit (maxime obligatio paternæ oblationis) ex oppoſitis conciliorum decretis. Qua de re perdocte, ample, dilucide, Antonius Yepes to. 2. chron. ord. S. Bened. ad an. 678. Hugo Menard. in cap. 66. Concordantiæ regularum. Benedict. Haftenus lib. 4. tract. 1. diſquiſit. 3.

AD EPISTOLAM XXVII.

Pag. 250. a HUjus Epiſtolæ meminit Eadmerus hiſtoriæ novorum lib. 1. *Quanta vero ſecura libertate*, inquit, *& libera ſecuritate quæque ad jura Eccleſiæ Cantuarienſis pertinentia petiit, ſæpe fatus Pater Lanfrancus, monſtrent, & ea iis quæ deſignavimus, & ex epiſtola quam hic ſubſcribemus, cuivis ſcire volenti patere ſatis erit*, &c.

a (*Stigando Ciceſtrenſi*) *Stigandus non ille* (ait Malmesburienſis l. 2. de Pontif. in calce) *qui poſtea fuit Epiſcopus Vvintonienſis, & Archiepiſcopus Cantuarienſis. Hic Stigandus a Vvillelmo Rege ibi factus Epiſcopus, mutavit ſedem in Ciceſtriam diœceſis ſuæ civitatem prope mare, ubi antiquitus & S. Petri monaſterium, & congregatio ſanctimonialium fuerat*, &c. De Stigando ad epiſtolam 25. d.

b (*Archidiaconi*) Quid agere, quid cavere debeant, docet Hincmarus to. 1. pag. 738. in capitulis Archidiaconibus Presbyt. datis, maxime cap. 5. ne pecunias a presbyteris exigant, interdicit. Ex Ivo Carnotenſis Epiſcopus ut monachos S. Petri ejuſdem civitatis ab Archidiaconorum vexatione vendicaret, illorum & quieti impoſterum conſuleret, Paſchali Papæ dat literas in hunc modum.

PASCHALI SUMMO PONTIFICI

Ivo humilis Eccleſiæ Carnotenſis Miniſter, cum debita obedientia quidquid in terrenis, & cæleſtibus deſiderare, ſperare poteſt mens humana.

CUm authoritate Apoſtolica moniti, & muniti, paci eccleſiaſticæ, & quieti monaſticæ operam dare debemus, in quibus ad hoc implendum viribus noſtris non ſufficimus, Apoſtolicam ſedem conſulere cogimur, ut eam ſentiamus adjuvantem, quam habuimus imperantem; quatenus excellentiæ Apoſtolicæ non incongrue dicamus, *Da quod jubes, & jube quod vis.* Quod ideo celſitudini veſtræ prælibavimus, quia volumus notum eſſe ſolicitudini veſtræ, in ſuburbio Carnotanſi ſitum eſſe monaſterium in honore B. Petri, ab anteceſſoribus meis fundatum, & de bonis Carnotenſis Eccleſiæ, prout facultas ferre potuit, ampliatum: in quo aliquando religio viguit, aliquando repuit, cum, ſicut mos eſt, deficiente integritate prælatorum, ſubſequi non potuit ſanitas ſubditorum. Sed quia, Deo præveniente, & nonnullo ſtudio noſtro cooperante, in prædicto monaſterio religionis vigor refloruit, neceſſariam monaſteriis quietem vellemus eidem monaſterio providere, & ab angariis & gravaminibus, quæ ſua quærentes Archidiaconi ibi facere moliuntur, penitus liberare: quod etiam quidam anteceſſores noſtri ſe feciſſe putaverunt; ſed libertas illa integras vires non habuit; quia Apoſtolica authoritate munita non fuit. Poſtulat itaque prædicti monaſterii tota Congregatio, ut per mediationis noſtræ mediocritatem idem monaſterium cum ſuis appendiciis ſub tutelam ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſuſcipiatur: & libertas, quam prædeceſſores noſtri monaſterio, & poſſeſſionibus monaſterii conceſſerunt, ſalvo jure Carnotenſis Epiſcopi, apoſtolica authoritate roboretur. Quod enim principalis clavis per ſe clauſerit, minor clavis aperire non valebit: & quod aperuerit, claudere non valebit. Mittimus ergo quemdam prædicti monaſterii fratrem præſentium latorem, qui plenius, & ſpecialius ea, quæ liberari, & defendi Apoſtolica authoritate convenit, nominatim determinet; & inſtrumenta * confirmatæ libertatis nobis reportet. f. * confirmatæ.

Hactenus Iuonis Epiſtola e ſcrinnii B. Mariæ de Ebronio diœceſis Cenomanenſis, noſtræ Congregationis monaſterii.

c (*Quæ antiquitus*, &c.) Quam viriliter ſane, atque ad horam a B. Lanfranco Eccleſiæ Cantuarienſi conſultum eſt; quippe cujus poſſeſſiones ab omnibus (præſertim optimatibus) diſtrahebantur ante ejus in Angliam adventum, & libertates ſeu immunitates jam multis retro annis ſuſquedeque habebantur: pro quibus inquirendis atque ad uſum revocandis, immenſos labores & ſudores exantlaſſe memoriæ conſignavit Eadmerus loco citato pag. 9. Ubi Odonem Regis fratrem, Epiſcopum Bajocenſem, & Cantiæ Comitem, ad diſceptandas Cantuarienſis Eccleſiæ cauſas coram regni primoribus, juſſu Regis, provocarat magnus Lanfrancus: *Tandem valida ratione ſubnixus, ex communi omnium aſtipulatione & judicio, ibi emiſſa recuperavit, quæ oſtenſa ſunt antiquitus ad jura Eccleſiæ Chriſti Cantuarienſis pertinuiſſe, tam in terris, quam in diverſis conſuetudinibus*, &c. Ad privilegia Cantuarienſis Eccleſiæ quod attinet, ſolebat Archiepiſcopus quacumque in diœceſi villæ illius & Eccleſiæ exiſterent, epiſcopalia jura, tamquam in propria exercere; velut inter quamplurimos authores docet S. Anſelmus lib. 3. epiſt. 19. *Semper Archiepiſcopus Cantuariæ hanc habuit poteſtatem & conſuetudinem, ut intra cujuſcumque Epiſcopi diœceſim haberet Eccleſia Cantuariæ villam aut Eccleſiam, quæ ejuſdem Archiepiſcopi proprii juris eſſent, quidquid de eadem villa vel Eccleſia pertineret ad epiſcopale officium. Adhuc vivunt innumerabiles homines, qui viderunt anteceſſorem meum, venerabilis memoriæ Lanfrancum dedicare Eccleſias villarum ſuarum intra diœceſes aliorum Epiſcoporum, ipſis ſcientibus ſine calumnia. Quod etiam S. Dunſtanus*, &c.

AD EPISTOLAM XXVIII.

a STigando) De quo dictum eſt proxima epiſtola.

AD EPISTOLAM XXIX.

a ROberto Ceſtrenſi) Hujus epiſtolæ titulo nomen reſtituendum duxi; ſiquidem literam P. præfixam, librarii inſcitia ſcriptam facile apud omnes ſcriptores deprehendes, qui de his exaratis a B. Lanfranco, ne verbulum quidem adſcribunt Petro (quem indicare videtur P.) ſed Roberto illius ſucceſſori, quod a nobis declarabitur infra: *Illa autem Ceſtrenſis civitas*, (ait Malmesbur. lib. 4. de Pontif.) *Ceſtra legionum dicitur, quod ibi emeriti legionum reſedere*, &c. Ibidem.

b (*Cænobio Conventreiæ*) Seu Conventreiæ; cujus originem explicat idem auctor eodem loci: *Erat in diœceſi Ceſtrenſi Conventreiæ cænobium a magnificentiſſimo Comite Leofrico, & uxore Godiva conſtructum, tanto auri & argenti ſpectaculo, ut angusti viderentur ipſi parietes Eccleſiarum theſaurorum receptaculis; miraculo porro viſentium oculis.*

c (*Arcas eorum fregiſti*, &c.) Dilapidaſſe facultates cœnobii Conventreiæ Robertum ſugillat, ubi ſupra Malmesburienſis: *Ex una trabe*, inquit, *quingentas marcas argenti corraſit, quæ ferama ſuſtentabant. Plures ibi moratus annos, nihil probitatis exhibuit loco: adeo ſacras opes dilapidans peculatus crimen incurrit, repetundarum reus futurus Epiſcopus, ſi eſſet accuſator paratus. Monachos miſerabili ſtipe alebat; nec regularis ordinis amorem curavit accendere, nec niſi ad popularem literaturam paſſus eſt aſpirare; ne regulæ rigor, & ſcientiæ vigor redderet elatos contra ſe*, &c.

d (*Cum familia tua conſumens bona monachorum*)

Qua-

ran

Quamobrem Concilium Herdenſe Pontifice Joanne 1. A. C. 524. *Ex qua in jure monaſterii de facultatibus offeruntur, in nullo diœceſana lege ab Epiſcopis contingantur.* Concil. Herudfordenſe, cui præſidebat Theodorus Cantuarienſis hiſt. cap. 5. præcipit cap. 3. *Ut quæque monaſteria Deo conſecrata nulli Epiſcoporum liceat ea in aliquo inquietare monachos, nec quidquam de eorum rebus violenter abſtrahere.* S. Beda libr. 4. hiſt. cap. 5. Diſcant ergo vel hoc illius Epiſcopi exemplo, qui in monachorum privilegia oblatrant, ludificantque hac in re Patrum ſententias, dum immerito ſummi Pontifices identidem eximant monaſteria: *privilegia* (Gallicanos Epiſcopos olim alloquebatur Nicolaus 1. epiſt. 32. ad Epiſcopos Synodi Sylvaneƈt. ſub finem.) *ſedis Apoſtolicæ tegmina ſunt, (ut ita dicamus) totius Eccleſiæ catholicæ: privilegia, inquam, hujus Eccleſiæ munimenta ſunt circa omnes impetus pravitatum.* Et Petrus Bleſenſis de privilegiis diſſerens monachorum, epiſt. 68. *Scimus equidem quod ob quietem monaſteriorum, & Epiſcoporum tyrannidem, has exemptiones plerumque Romani Pontifices indulſerunt.* Nec quidem prætereundus eſt locus inſignis ex concilio Tolet. 4. c. 51. quia epiſtolam hanc totam illuſtrare videtur. *Nunciatum eſt præſenti concilio, quod monachi Epiſcopali imperio ſervili opere mancipentur, & jura monaſteriorum contra inſtituta canonum, illicita præſumptione uſurpantur, ita ut pene ex cœnobio poſſeſſio fiat, atque illuſtris portio Chriſti ad ignominiam ſervitutemque deveniat. Quapropter monemus eos qui Eccleſiis præſunt, ne ultra talia non præſumant, &c.*

AD EPISTOLAM XXX.

a R*Emenſi Archiepiſcopo Manaſſi*) Hoc nomine primo: quem obiter ſic perſtringit Albericus Ciſtertienſis in chronico nondum edito; ad an. 1070. *Manaſſes fit Epiſcopus Remenſis, & ſedet annos xvi. filius fuit Manaſſis Calva-aſina dicti ex Beatrice de Roceio; de qua ann. 1031. fratres hujus Manaſſis patres fuere Hilduinus de Ramèru, Guillelmus Comes Sueſſionenſis; qui genuit Renaldum, & Joannem, & Manaſſem, qui fuit Epiſcopus Sueſſionenſis, &c.* Ob pravos mores verbis vehementioribus increpatum (a S. Brunone Carthuſianorum inſtitutore maxima, cui & anſam præbuere, ut mundo extremum vale diceret) ſuſpenſum ac tandem depoſitum Manaſſem non ſemel dicit Hugo Flaviniacenſis, teſtis locuples in hiſtoria MS. *Accuſatus*, ait ille, *in eodem Concilio* (Lugdunenſi) *Remenſis Eccleſiæ invaſor ſimoniacus Manaſſes, a Clericis Remenſibus, & ſuſpenſus ab officio: qui advocatus ad Concilium, ut ſe purgaret, non venit. Qui cum a canonicis Remenſis Eccleſiæ accuſatoribus ſuis, a Concilio redeuntibus plurimas paraſſet inſidias, demum domos eorum fregit, præbendas eorum vendidit, & bona eorum diripuit. Inde cum a Roma literas accepiſſet, & ut in Concilio cum ſex ſe purgaret Epiſcopis, Romam ivit.* Et poſt multa, de concilio congregato, cui præſidebat Hugo Dienſis Epiſcopus, loquens, ait: *Synodali judicio eſt depoſitus* (Manaſſes) *quia ſe purgare noluit; tum quia audientiam Eduenſis, Pictavenſis, & ipſius Lugdunenſis ſubterfugit.*

b (*Regius ac noſter homo, &c.*) B. Anſelmus tum Abbas Beccenſis lib. 2. epiſt. 46. furtum iſtud aperit (ni fallor) his verbis: *Tam crudelis, tamque effrenata maleficiorum hominum in Francia debacchatur ſævitas, ut nec me, nec aliquem monachum, aut quempiam equitem audeam tanto committere periculo. Re enim vera dominus Radulphus, cum te reducto rediret, in archiepiſcopatu Remenſi cum famulis, equis ablatis omnibus, captus eſt; quamquam ſe ſub Archiepiſcopi Remenſis tuitione eſſe clamaret. Qui aliquamdiu detenti, vix tandem uno equo retento, relaxati ſunt.*

c (*Roſnacum*) Ronnoy pagus (ut opinor) duo milliaria diſtans a Remis.

AD EPISTOLAM XXXI.

a M*Auritio Epiſcopo*) De quo dictum eſt ad epiſtolam 25. quæ eidem inſcribitur.

AD EPISTOLAM XXXII.

a G*Oisfredo*) Sive Goffrido Conſtantiæ in Normannia Epiſcopo. Adfuit inter cæteros Angliæ Præſules concilio Londoniæ A. C. 1075. Milo in vita B. Lanfranci cap. 12. pag. 13. Goffridum ſic commendat Ordericus noſter lib. 4. hiſt. pag. 523. *Gaufredus Conſtantienſis Epiſcopus de nobili Normannorum progenie ortus, qui certamini Senlacio fautor acer, & conſolator interfuit, & aliis conflictibus, &c.* Item lib. 3. pag. 493. *Eodem tempore Normannia præclare vigebat ſapientibus Eccleſiarum Prælatis, & optimatibus: nam ſacer Maurilius ex monacho Metropolitanus præſidebat cathedræ Rothomagenſi, &c. Gaufredus Conſtantienſi, &c.* Et tandem lib. 4. pag. 514. Pag. 231.

b (*Quamvis adhuc profeſſa non ſint*) Priſcus mos fuit religioſe obſervatus, ut vir nimirum aut femina, cujuſcumque ſtatus vel conditionis exiſterent, ſimul ac veſtem monachalem induiſſent, ſeu pro altari ſtati fuiſſent ſummo univerſorum Domino, nullatenus in poſterum fas eſſet jugum excutere; velut conciliorum authoritate ad epiſt. 27. d. obſervatum eſt; nam quidquid inibi de viris profertur, plane de feminis debet intelligi. Patet id ex concil. Tolet. 8. c. 6. *Quiſquis virorum vel mulierum habitum ſemel induerit ſpontanee religioſum; aut ſi vir dedicatus Eccleſiæ choro, vel femina fuerit, ac fuit delegata puellarum monaſterio; in utroque ſexu prævaricator, ad propoſitum invitus reverti cogatur: ut vir detondeatur, & puella monaſterio reintegretur, &c.* Ita c. 4. concilii Barcinonenſ. ſummo Pontif. Gregorio mag. Concilium Aurelianenſe 5. c. 19.

c (*Altare tamen oblata fuerunt*) De ejuſmodi oblationibus dictum eſt ad Epiſt. 27. d. & ad hanc b. Formulas oblationis ſi hoc loco intexuero, lectorem ſpero non pigebit; facit enim ad antiquas res monaſticas elucidandas non parum: ſic ergo ſe habent ex vetuſtiſſimis membranis monaſterii noſtri S. Remigii Remenſis.

ANNO INCARNATIONIS
Domini DCCCLXVIII. VIII. Kalend. Maji feria VII.

DUm legaliter ſancitum antiquitus tenetur, & cautum cum oblationibus, Domino parentes ſuos tradere filios, in templo Domini feliciter ſervituros. Procul dubio hoc de noſtris filiis faciendum ſalubriter præbetur exemplum. Æquum etenim judico, Creatori noſtro de * vobis reddere fructum. Idcirco ego Hildegrimus hunc nepotem meum nomine Rifuinum cum oblatione in manu atque petitione, altaris Palla manu mea involuta, ad nomen ſancti Remigii, vel ad ſanctorum, quorum etiam hic reliquiæ continentur, & Abbati præſenti trado coram teſtibus permanſurum, ita ut ab hac die non liceat illi collum de ſub jugo Regulæ excutere, ſed magis ejuſdem Regulæ fideliter agnoſcat inſtituta ſervare, & Domino gratanti animo militare. Et ut hæc mea traditio inconvulſa permaneat, Promitto jurejurando coram Deo, & Angelis ejus nunquam per me, nunquam per ſuſpectam perſonam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates, aliquando egrediendi de monaſterio occaſionem tribuam; & ut hæc mea traditio firma, & inviolata permaneat, manu mea propria ſubterfirmavi † Hildegrimi qui hanc chartulam fieri, & firmari rogavit. † Bovonis fratris ejus. † Walberti.

Alia forma ſolius Patris nomine facta.

ANNO INCARNATIONIS
Dominica DCCCLXXX. XV. Kalend. Octob. feria I.

DUm legaliter ſancitum, *&c.* ut ſupra. *Idcirco, Ego Achadeus Comes hunc filium meum nomine Hildomum cum oblatione, &c. Rofredo Propoſito ejuſdem loci in vice Abbatis præſente trado, coram teſtibus ſupradicti loci monachis Teutboldo Presbytero, Hardrado Presbytero, Guntario, & Berniario Diaconibus: Stephano, & Siglardo Subdiaconibus, &c.* ut ſupra. Signum

gnum Achadei Comitis , qui hanc chartam fieri , & firmari rogavit. Sign. Beltonis , &c.

Item alia forma nomine Patris & Matris.

Dum legaliter ſancitum , &c. Idcirco ego Lendo hunc filium meum nomine Cantuabertum , &c. Signum Lendonis , &c. Sig. Roſhildis matris ejus . Signum item Lendonis , &c.

Oblationis puerorum forma illis multo poſterior, tempore videlicet Philippi primi Regis Francorum, iiſdem pene verbis expreſſa , ex monaſterio Belliloci.

Dum legaliter ſancitum , &c. Idcirco , Ego N. & uxor mea N. hunc filium noſtrum , una cum conſilio parentum , ſuorum nomine N. cum oblatione , &c. Signum N.N. actum regnante Philippo Rege Francorum.

Et illæ omnes formulæ ex præſcripto fiebant Regulæ Benedictinæ cap. 58. & 59.

d (*Ad ſervandam Regulam.*) Ita olim concilia , & Patres per Antonomaſiam, ubi de Regula ſancti Benedicti facerent verba, eam *Regulam , ſanctam Regulam , Ordinem ſanctum* inſignire ſolebant. Concil. Sueſſionenſe ann. 744. cap. 3. tomo 2. Conciliorum Galliæ præſcribit , *ut ordo monachorum , vel ancillarum Dei ſecundum Regulam Sanctam ſtabilis permaneat* . Conc. in Palatio Vernenſi ann. 755. c. 5. *ut Monaſteria tam virorum , quam puellarum ſecundum Ordinem regulariter vivant* . Et infra ; *Si Abbas ejuſmodi decreto contradicat , vocetur ad concilium , & hoc ſufficiatur , qui ſecundum Ordinem Sanctum regat* . Sed ne dubium alicujus mentem pulſet, num in illis decretis ſubintelligatur Regula Benedictina, proferendum eſt cap. 11. Concil. Mogunt. ſub Leone Papa tertio . *Ac deinde decrevimus ſicut Sancta Regula dicit , ut Monaſteriorum , ubi fieri poſſit , per Decanos ordinetur , quia præpoſiti ſæpe in elationem incidunt* , &c. Sumptum eſt hoc decretum ex Regulæ ſancti Benedicti cap. 65. cujus ecce verba : *Sæpius quidem contingit , ut per ordinationem Præpoſiti ſcandala gravia in monaſteriis oriantur , dum ſunt aliqui ſpiritu ſuperbia elati* , &c. Et paulo poſt . *Si fieri poteſt , per Decanos ordinetur , ut antea diſpoſuimus , omnis utilitas monaſterii* , &c.

Quia vero in Regulæ Benedictinæ ſermonem incidimus , audivimuſque paucis abhinc annis ſubdubitatum fuiſſe a viro alioquin doctiſſimo, utrum olim univerſaliter per Galliam (ante tempora potiſſimum Ludovici Pii) Regula ſancti Benedicti ſervaretur : cui ſane poſſem facere ſatis unica hac interrogatione Caroli Magni Imperatoris ad Epiſcopos Galliæ , Capitulari interrogationum cap. 12. tomo 2. Conciliorum Galliæ . *De converſatione monachorum* , inquit , & *utrum aliqui monachi eſſe poſſent præter eos , qui Regulam ſancti Benedicti obſervant . Inquirendum etiam , ſi in Gallia monachi fuiſſent , priuſquam traditio Regulæ ſancti Benedicti in has Parochias perveniſſet* . Et ibidem in brevi capitul. cap. 12. *Qua regula monachi vixiſſent in Gallia, priuſquam Regula ſancti Benedicti in ea tradita fuiſſet, cum legamus ſanctum Martinum & monachum fuiſſe, & ſub ſe monachos habuiſſe, qui multo ante ſanctum Benedictum fuit* . Ecquid amabo his verbis expreſſius? Nonne Imperator ille (multa eruditione præditus) docet ſolam Benedictinam tum extare Regulam , atque in eam ſententiam ire univerſos , illa ſcilicet tempeſtate ſolos Benedictinos aſceticam vitam agere , cum & quærat , utrum aliqui monachi eſſe poſſent præter eos , qui Regulam ſancti Benedicti obſervant , & aliorum monachorum haud meminerit , niſi Martinianorum duobus ſæculis Divo Benedicto antiquiorum.

Verum ut nihil intactum remaneat , & habemus impoſitam nubem teſtium (ſi Apoſtoli verba liceat uſurpare) quibus evidentiſſime appareat , Regulam hanc per univerſam Galliam fuiſſe a monachis ſuſceptam tribus ferme ſæculis ante Ludovicum pium (De ſancto Mauro , qui primus illam advexit , ex induſtria , quippe qui ſit notior , quam de eo dici multa debeant , ſileo) libet altius repetere , ac protrahere ſermonem , ideoque fontes ipſos adire. Concilium Turonenſe Ann. Chr. 813. celebratum , cap. 25. *Monaſteria Monachorum , in quibus regula beati Benedicti Patris conſervabatur , ſed nunc ſorte qualicumque negligentia ſuperveniente remiſſius , ut diſſolutius cuſtoditur ; vel certe penitus oblita negligitur , bonum videtur , ut ad priſtinum ſtatum revocetur* , &c. Explicatione iſta non indigent , verba namque: *Olim Regula ſancti Benedicti conſervabatur* : Et , *ad priſtinum ſtatum revocatur* , nihil aliud denotant , quam multo ante tempora , quibus illud decretum ſancitum eſt , Regulæ Benedictinæ uſum , exercitiumque extitiſſe apud monachos . Et illa ipſa confirmat Concilium Cabillonenſe 2. ab Epiſcopis provinciæ Lugdunenſis ann. imperii Caroli magni 13. cap. 22. *De Abbatibus , & monachis , idcirco hic pauca ſcribimus , quia pene omnia monaſteria regularia in his regionibus conſtituta , ſecundum Regulam ſancti Benedicti ſe vivere fatentur . Inquiratur ergo diligenter , ubi ſecundum ipſum ordinem vivitur , & ubi ab ipſa ordine digreſſum eſt , ut juxta ejuſdem beati viri inſtitutionem vivere certent* , &c. Nec moram debent quempiam illa verba , *pene omnia monaſteria regularia* , quippe præter monachorum cœnobia , erant & manſiones clericorum canonicæ , hoc eſt ſub regula viventium (inde canonicus) quæ monaſteria quoque appellabantur : potiſſimum vero ubi Codegrandus Metenſis Epiſcopus Canonicorum regulam edidit (quam MS. aſſervant eruditiſſimi Viri Jacobus Sirmondus , & Joannes le Prevoſt) quamquam & extet alia regula , ſeu forma inſtitutionis canonicorum tomo 2. concil. Gal. pag. 329.

Atque ad propoſitum , ut redeam , en argumenta illis longe vetuſtiora : ea antiquiſſima vita MS. beati Juniani Abbatis , Clotario primo Rege Francorum , anno circiter 64. *Poſt multam confabulationem glorioſiſſimus Rex interrogavit eum* (Junianum) *quid operis haberet , quæ vita , aut cujus religionis eſſet . Cui ille , dulciſſimo alloquio reſpondit , ſe ſub monaſtica ordine vitam degere , & monachis prælatum , beatiſſimi Benedicti inſtituta ſervari , regularem ejus vitam in omnibus obſervari , niſi quod propter anguſtiam loci non eam pleniſſime cuſtodire cum ſuis valeret , nec ſe habere , ubi exercitium operis fieret ſecundum Regulam jam ſupradicti Benedicti Patris* , &c. Habentur & ipſiſſima verba apud Andream du Cheſne , tomo primo Hiſtor. Franc. ſcript. pag. 543. C. Ex fragmento vitæ ſancti Juniani . In teſtamento Leodeboldi Abbatis ſancti Aniani Aurelianenſis , ſeu tabulis fundationis monaſterii Floriacenſis , ab ipſomet Abbate conditæ , Anno Dominicæ Incarnationis DC.XXIII. hæc de Benedictina Regula perhibentur : *In quo* (monaſterio) *monachi juxta Regulam ſanctiſſimi Benedicti , & domni Columbani conſiſtere debeant , ſingulariter de facultate proprietatis meæ Chriſto præſule conferre delibero* , &c. Iis ex verbis in cœnobio ſancti Aniani eandem Regulam ante illa tempora fuiſſe receptam perſpicere eſt. Nec ullus exinde ſibi faceſſat negotium , quod hic mentio fiat Regulæ ſancti Columbani ; illam ſiquidem nonnullis in Galliæ monaſteriis una cum Benedictina colebant cœnobitæ ea tempeſtate , quod inter alios prodit Orderic. Vital. hiſtor. 8. ſub finem ; ſiquidem Regula , ſeu verius Regulæ , cum trifariam partiatur , nihil aliud eſſe videtur , quam conſtitutiones , ſive , ut vocant , declarationes in Regulam ſancti Benedicti : binæ etiam parænetica præcepta tantummodo ſubminiſtrant ; alia vero infligendæ pœnæ modum pro culpæ gravitate ſpecialius , quam D. Benedictus , præſcribit ; quemadmodum ex vetere præfatione MS. ad Columbani Regulam docet Stengelius in corona lucida , pagina 128. Atque id quidem obſcurum haſce regulas inſpicienti haudquaquam , mea ſententia , patebit . His finitimum eſt illud vitæ ſancti Mommoli primi Floriacenſis cœnobii Abbatis , ac diſcipuli beati Leobadi , ex veteri codice monaſterii ſanctæ Crucis Burdigal. *Normam regularis vitæ comprimit* (Mommolus) *contemplationi divinæ cupiens adhærere , religionem exami Patris Benedicti quæſivit , ſoli omnium Regi intimo corde fervore deſiderans , ſub Patre Leobado Chriſto meruit famulari* , Judicael Britanniæ Rex , factus poſtmodum monachus , in monaſterii a ſe conditi ſancti Joannis de Gaelo , nunc ſancti Menevenni , vulgo *ſainct Meen* , fundatione MS. profert hæc verba:

verba: *Honor, & gloria Deo Omnipotenti, & famulo ejus Benedicto Monachorum parenti in terris jam defuncto, ſed in cælis perenniter viventi.* Deinde poſt alia: *Hos autem reditus in perpetuum donamus huic monaſterio ſancti Joannis de Gaudo, pro alendis viginti octo monachis Deo ſervientibus ſub Regula S. Benedicti, &c.* Hæc autem circa annum 630. acta conſtare videtur. Præceptum Clotarii III. Regis de fundatione Monaſterii Corbejenſis tom. 1. Concil. Galliæ pag. 500. ſub initium: *Igitur dum nos, & præcelſa genitrix noſtra domna Baldechildis Regina, monaſterium in honore ſanctorum Petri, & Pauli Apoſtolorum, ſancti Stephani protomartyris, ſuper fluvium Somnam, in loco, qui dicitur Corbejæ, ubi præeſt venerabilis vir Theofridus Abbas, pro æterni Numinis intuitu ædificari præcepimus, ut Monachi ſub ſancta Regula* (Benedictina nimirum, ut ſupra probatum eſt) *ibidem debeant converſari.* Et in privilegio a Berteſrido Ambianenſi Epiſcopo eidem monaſterio conceſſo, ubi ſupra poſt medium: *Ut quieti ſub Regula ſanctæ ipſi monachi vivere debeant ad ipſum monaſterium deſervientes.* At vero objicis, infra cernere ſunt iſta. *Illud etiam addi placuit, ut ipſi monachi ſub Regula ſancti Benedicti, vel Columbani, converſari, & vivere debeant.* Quid tum? His videlicet ex verbis indigitat Berteſridus, aliam eſſe ſancti Benedicti a ſancti Columbani Regula, cum disjunctive hic loquatur. Itane vero? Num particula *vel* ſemper disjunctiva eſt, & non aliquando pro copulativa, ſeu majori explicatione uſurpatur? Rem probemus exemplis; Terent. Eunuch. a. 3. 23. *Maxime me tibi amicum facit vel virtus, vel doctrina.* Cicer. de claris Orat. 131. *Multorum vel honori, vel periculo ſervire;* utroque *vel* pro *&* ſumi norunt Grammatici. Sed ad rem: S. Benedictus in prologo Regulæ: *Succinctis ergo fide, vel obſervantia bonorum actuum lumbis noſtris, &c.* Quæ ſic elucidat doctiſſimus Petrus Boerius ſancti Aniani Abbas, poſt Epiſcopus, in commentario MS. in Regulam ſancti Benedicti. *Expone hoc* vel *pro &, quia ſi bonis actibus deſunt fides, non habes meritum, teſte Jacobo, fides ſine operibus mortua eſt.* Idem in cap 46. ejuſdem Regulæ explicans hæc verba: *Ante Abbatem, vel congregationem; Expone vel, pro &, quia tales prodationes conſueverunt fieri in capitulo, &c.* Et Hugo Menardus in illa verba cap. 3. Concordiæ Regularum: *Sub Regula, vel Abbate:* pag. 102. *Hæc conjunctim ſumenda ſunt, ita ut particula,* vel *ponatur pro copulativa. Sic etiam loquitur S. Eulogius libr. 2. memorialis ſanctorum cap. 4. Qui dudum ſub regula, vel Abbate ſe dediderint. Et ita paſſim loquitur S. Benedictus, & authores in hac Concordia citati. Nec Cœnobitæ Regulæ, vel Abbati ſeorſim, ſed Regulæ, & Abbati ſimul ſubjiciuntur.* Ille ipſe iterum ad titulum capitis 46. De ſenibus, vel infantibus. *Hoc titulo,* inquit, *particula,* vel, *ſumitur copulative, non disjunctive, quia caput agit de utriſque.* Quorſum autem in cœnobiorum fundationibus, geſtiſve ſanctorum Regula SS. Benedicti, & Columbani paſſim obſervanda proponatur, præcipiaturque, paucis hæc habeto. Ea propter utriuſque fit mentio, quod (uti ſupra memoravimus) quaſdam leges, atque inſtituta condiderat B. Columbanus, quo melius, ſtrictiuſque Regulæ Benedictinæ inhærerent cœnobitæ. Præterea adeo celebris Columbani, & diſcipulorum ejus doctrina, pietas, ſanctitas Galliam univerſam illuſtraverat, ut Regulam ſancti Benedicti, nomine Columbani utpote illius obſervantiſſimi appellarent omnes, cum una, eademque eſſet, duplex tamen ſortita nomen; quod & pari ratione, hodieque identidem occurrit inter legendum, videlicet Regula Cluniacenſis, Regula Ciſtercienſis, Regula Cæleſtinorum, Camaldulenſium, &c. Ordo etiam Cluniacenſis, Ciſtercienſis, Beccenſis, Cæleſtinorum, Silveſtrinorum, &c. quamvis Regulam profiteantur nullam, præter Benedictinam, conſtitutionibus tamen, inſtitutionibuſque diverſis, quibus ab aliis ejuſdem Regulæ cultoribus ſecernuntur, adornatam. Huic veritati ſuffragatur privilegium, ſeu confirmatio fundationis Monialium B. Mariæ Sueſſionenſis a Drauſio illius civitatis Epiſcopo, regni Clotarii 3. anno 4. ubi in fine hæc leguntur: *Ut infra monaſterium virgines, & caſtæ debeant Domino militare, ſecundum votum ſæpe dictorum Deum timentium, qui conſtruxerant Regulam S. Benedicti, ut poſtquam in ipſo monaſterio introierint Domino militare, foras de ipſo monaſterio exire licentiam non habeant; & ad modum Luxovienſis monaſterii, quod B. Columbanus tenuit, Regulam nempe ſupradictam, ad profectum animarum earum ſtudeant in omnibus cuſtodire.* Notes hic velim lector, *Ad modum Luxovienſis monaſterii,* quibus profecto verbis docet illud privilegium, adhortaturque, ut Regulæ S. Benedicti præcepta ad modum Luxovienſis monaſterii; hoc eſt prout inibi obſervatur, una cum ſtatutis a B. Columbano digeſtis, ſtudeant adimplere. Proferamus tandem quaſi robur, & firmamentum eorum, quæ de Regula Benedictina, & Columbaniana in medium produximus, a tabula fundationis cœnobii Solemniacenſis (cujus conditorem S. Eligium Epiſcopum Noviodunenſem aſſerit hæc tabula) quæ in rem noſtram faciunt nonnulla, Benedictinis omni veneratione exoſculanda; Iis etenim prædicatur & ipſe Eligius Benedictinæ familiæ alumnus (quod favente Chriſto, dum vitas ſanctorum noſtri ordinis evulgabimus, luce clarius ſumus oſtenſuri) B. quoque Columbanus, & ejus monaſterii Luxovienſis cœnobitæ: In hac ergo fundatione poſt initium ita Abbatem, & Monachos ſuos alloquitur B. Eligius: *Ea tamen conditione interpoſita, ut vos, vel ſucceſſores veſtri tramitem religionis ſanctiſſimorum virorum Luxovienſis monaſterii conſequamini, & Regulam Beatiſſimorum Patrum Benedicti, & Columbani firmiter teneatis.* Et multis interjectis: *ſimili modo te, Beatiſſime Pater Remacle Abba, tuoſque ſucceſſores, vel ſubjectos poſtulo, per individuæ Trinitatis majeſtatem obteſtor, ut Regulam ſupradictorum Patrum, quam in ſæpe memorato monaſterio Luxovienſi tenent, omni cuſtodia teneatis.* Evidentiora ſunt iſta, quam ut tempus in illis explicandis conteramus: ſtet ergo ex prædictis Regulam ſancti Benedicti, Regulam eſſe ſancti Columbani, maxime vero cum ſemper Regulæ, non Regularum meminerint authores; quod & infra patebit. Ad alia nunc, ſeu potius eadem ſemper probanda, procedamus. Author vitæ S. Tilloni diſcipuli B. Remacli Abbatis Solemniacenſis, tyrocinium perſequens ſanctiſſimi illius viri; *Cum igitur,* inquit, *ad iſtud monaſterium* (Solemniacenſe) *Tillo deveniſſet, & ab Abbate ſumma cum gratulatione ſuſceptus fuiſſet, tyrocinio Chriſti inſignitus, ardentiſſimo amore ſolum Jeſum deſiderans, ſub SS. Patrum Columbani, & Benedicti regula inter fratres habitare cœpit.* Sic MS. liber ejuſdem monaſterii.

Ex Deſiderii Cadurcenſis Epiſcopi vita MS. (florebat circa annum 639.) *Nullum quidem eo tempore in urbe Cadurca propoſitum monachi, neque habitum religionis, qui Regulæ cœnobialis intraverat: Inſtituta Benedicti non longe diſtabant: Deſiderii autem tempore hæc ſecta* (Benedicti) *Cadurcam intravit; hujus ſub duce hæc Religio adoleſcere cœpit; Nam & Moyſiacenſe cœnobium hujus tempore a viris laudabilibus Anſberto, & Leutadeo completum eſt, & in ipſo oppido a ſanctis viris monaſterium his diebus exordiatum. Alia complura monaſteria ejus ſub tempore ſata creverunt.* Ex vita S. Agili primi Abbatis Resbacenſis monaſterii (S. Columbano æqualis) antiqua atque optima manu exarata. *Apud ſe Agnoaldus* (Pater S. Agili) *Columbanum aliquantiſper commemorari fecit in villa, quæ Honorſiacus dicitur; a quo voluit Agilum jam ſeptennem benedici; ſed perſuaſit parentibus, ut puerum Deo offerrent. Die ergo deſignata Pater Agili, applicans ſacris altaribus charum ſobolem, obtulit in dicto monaſterio, largiens per titulum teſtamenti copiam fundi & familiæ.* Inde vero quid colligere eſt? illam videlicet formulam Deo offerendorum pro aris puerorum petitam a Regula ſancti Benedicti cap. 59. in quo hæc habentur: *Si quis forte de nobilibus offert filium ſuum Deo in monaſterio, ſi ipſe puer minori ætate eſt, parentes ejus faciant petitionem, quam ſupra diximus: & cum oblatione ipſam petitionem, & manum pueri involvant in palla altaris, ſic eum offerant.* Et infra, *Si aliquid dare voluerint* (parentes) *in eleemoſynam monaſterio pro mercede ſua, faciant ex rebus, quas dare volunt, donationem, &c.* Vita ſancti Rigomeri Abbatis, ex MS. Floriacenſis cœnobii hæc ſup-

Digitized by Google

Malmesbur. de geſt. Anglorum lib. 3. Et lib. 4. de Pontif. in Epiſcopis Vigorn. uberius. Sed præ cæteris Florentius Vigornienſis, (diu familiariter cum B. Ulſtano in eodem monaſterio converſatus) ad an. 1062. Pauca interim ex ipſo hæc habe: *Electo Aldredo ad Archiepiſcopatum Eboracenſis Eccleſiæ, fit unanimis conſenſus tam cleri, quam totius plebis* (Vigornenſis) *in ejus* (Ulſtani) *electione. Illo vero obſtinatiſſime renuente, ſeque indignum acclamante, & cum ſacramento affirmante, ſe multo libentius decollationi, quam tam altæ ordinationi ſuccumbere velle. Tandem a viro Dei Vulſo incluſo correptus, divino etiam oraculo territus, conſentire cum maximo dolore cordis compulſus eſt, &c.* Eximium vero Ulſtani effatum, ubi veterem Eccleſiam a S. Oſvaldo exædificatam detegi, ac ſubrui conſpiceret; lachrymas tenere nequivit: unde a familiaribus modeſte redargutus, quod magis gaudere deberet, reſpondit: *Ego longe aliter intelligo quod nos miſeri ſanctorum opera deſtruimus, ut nobis laudem comparemus: non noverat illa fœlicium virorum ætas pompaticas ædes conſtruere, ſed ſub qualicumque tecto ipſos Deo immolare, ſubjectoſque ad exemplum attrahere: nos e contra nitimur, ut animarum negligentes curam accumulemus lapides.* Ita ille in Malmesburienſi ubi ſupra. Quod ponderent precor, qui nimia prurigine (ut ita dicam) occupantur vetera abolendi monumenta.

AD EPISTOLAM XIII.

Pag. 214. *a* J*Oanni Normannorum Archiepiſcopo*) Normannorum appellat Archiepiſcopum Rothomagenſem, eam ob cauſam quia juri ipſius ſubſint univerſi Normanniæ Epiſcopi. Eo etiam loquendi modo utitur epiſt. 34. Scribens Domnaldo totius Hyberniæ Metropolitano, Hyberniæ Epiſcopum nuncupat. Joannis geſta ſtilo ſuo proſecuti ſunt Guillelm. Gemeticenſis hiſt. l. 7. cap. 38. & l. 8. cap. 3. Robert. de Monte in Chronico MS. ann. 1067. & 1074. Sed maxime Orderic. Vital. hiſt. lib. 4. pag. 507. *Joannes de ſede Abrincatenſi, quam 7. annis & quatuor menſibus rexerat; & Metropolitanus Rothomagenſis factus eſt. Hic ardore virtutum in verbis & operibus multipliciter fervebat, nimioque zelo in vitia, ut Phinees, ſæviebat, &c.* Plura vide apud eundem lib. 4. pag. 527. lib. 5. pag. 551. Et Chronica S. Stephani Cadomenſis. A. C. 1061. & ſeq. Joannes tum Abrincenſis Epiſcopus libellum edidit de Officiis eccleſiaſticis; quem primum evulgavit, notiſque adornavit doctiſſimus Joannes le Prevoſt, Rothomagenſis Eccleſiæ Canonicus. De Joanne Rothomagenſi in vita B. Lanfranci cap. 5. pag. 7. & notis ad eamdem pag. 37. lit. d. inferius iterum.

b (*Caſulam poſuit*) Caſula eo loci pro veſte ſacra ſumitur. Alcuinus lib. de divinis officiis. Amalarius l. 2. c. 19. Rabanus lib. 1. de inſtitutione Clericorum, cap. 21.

c (*Cappis induti*) De capparum ſive pluvialium eccleſiaſtico uſu, Iſidor. lib. 15. Originum cap. 12. Helgaudus in vita Roberti Regis Francorum agens de capella. Porro ritus capparum deferendarum in dedicatione Eccleſiarum etiamnum obſervatur, ut notum eſt ex libro Pontificali.

d (*Leo Romanæ ſedis, &c.*) Cujus ſupra meminimus ad epiſt. 3. b. nonnullarum egiſſe conſecrationes Eccleſiarum, atque inter alias Romaricenſis (Remis habita Synodo) cum Gallias primo ſui pontificatus anno luſtraret, teſtantur annales Eccleſiaſt. Cæſar. Baronii to. 11. an. 1049.

e (*Romericenſem Eccleſiam*) Romericum ſeu Romaricum mons, locus haud procul a Moſellæ ripa in Vogeſo monte. S. Romaricus inibi cœnobium ſanctimonialium conſtruxit: unde locus eſt appellatus *Mons romaricus*, & vernacule vocabulo corrupto *Remiremont*, quaſi Romaricmont, vocitatur & *Sanctus mons*. Multa de S. Romarico & ejus cœnobio, necnon de ſancto Monte Hugo Menardus in obſervationibus ad Martyrologium Benedictinum ad diem 8. Decemb.

f (*Manipulum eſſe commune ornamentum*) Alcuino & Rabano communis eſt cæteris ordinibus manipulus, velut amictus & alba: ſiquidem pro mappula, quæ ſiniſtro aptatur brachio, ad humores e naribus atque oculis defluentes extergendos, accipitur. Mapulam, Phanon ſeu Mantile dicunt illi authores; primus lib. de divinis Officiis, alter vero de Inſtitut. clericorum lib. 1. cap. 18. De manipulo ſeu mappula prædictus Menardus Concordiam regularium explicans, pag. 894. Gavantus in Rubricas Miſſalis part. 2. tit. 1.

g (*Solent ferre manipulum*) Abrogata poſtmodum fuit iſta conſuetudo. Concil. Pictavenſe 2. ſub Paſchali 2. cap. 5. *Ut nemo monachorum deinceps manipulis utatur, niſi fuerit Subdiaconus ordinatus.*

h (*Et de ordinando Subdiacono*) Quæ in ordinatione Subdiaconi ſunt peragenda, per docte cum ex Conciliis, tum ex antiquis patribus idem qui ſupra Menardus in librum Sacrament. D. Gregorii Papæ, pag. 280. ediſſerit.

i (*Cum aqua manili*) De aquæ manilis, urceoli, ac manutergii ſignificatione videſis eumdem loco citato, p. 225.

AD EPISTOLAM XIV.

a T*Emerariam ſuperbamque temeritatem, &c.*) Hic innuere videtur, quod Joanni inter Miſſarum ſolemnia in Eccleſia S. Audoeni accidit; Ut ex verbis hiſce inſequentis epiſtolæ conjicio, *Perditiſſimæ Congregationis*: quod annotabimus ibidem. Atque id quidem ſpeciatim coætaneus auctor res Pontificum Rotomagenſium perſequens expreſſit, cujus verba tametſi longius occurrunt non abs re fuerit audire. Sic igitur habent:

DE TUMULTU IN S. AUDOENI *feſto die & Abbatia, per Archiepiſcopum tempore Guillelmi Normannorum Ducis.*

C*Auſa fuit, quia inſolitum ut loco nobiliſſimo, & ab omni re, ſeu conſuetudine Archipræſulis hujus urbis, privilegio Caroli Magni libero ſit memoriale; quo ſe præbent nec in magnis exceſſibus ipſorum aliquod pulliriæ deberi. Cauſa erat quia Guillelmus Normannorum Comes, & Anglorum Rex glorioſus Cænomanis cum expeditione ſua morabatur. Aderant ei inter reliquos proceres, iſte Joannes ſedis iſtius Archiepiſcopus; ut vir excellentis ingenii, & non mediocris conſilii. Nicolaus quoque Reverendus Abbas ſupradicti cœnobii. Imminebat celeberrima, totiſque votis excipienda ſanctiſſimi Audoeni dies natalitia, & quia moris eſt, ut Archiepiſcopus ipſa die inibi Miſſarum ſolemnia celebret, non pro ulla quidem, vel ipſius jentaculi viciſſitudine, ſed quaſi in recompenſationem conſecrationis ſuæ, quam non niſi in præfata Eccleſia, cujus ſedes memorata, licet accipere, miſſione a Rege petita, redibat concite, Abbate prænominato interim ad occupatora remanente. Quid plura? adeſt dies veneranda, Clerici majoris Eccleſiæ ſolito eo conveniunt; & quia præmiſſo nuntio venturum ſe mandaverat, ſolemne Miſſarum interim differtur. Poſt aliquandiu vero e communi conſilio, nequid tantæ diei ſubtraheretur, dum veniat, mittatur. Tanta vero moroſitate, tanta id factum eſt devotione, ut non mirum totis animis hoſtem generis humani ad hanc lætitiam turbandam exarſiſſe, qui maximo ſibi lucro credidit accedere, ſic illud veneno ſuæ nequitiæ tempus inſiecte, quod internam ſibi dolebat deperire. Finito itaque eleyſon cum duobus rithmis exacto Gloria in excelſis Deo, quod inceptum ab Abbate Ricardo Sagienſi chorus celeberrime fuerat executus cum laudibus ſuis; id vero totum expendebatur in præſtolatione Archipræſulis: ecce accurrit, ut turbo tempeſtatis omnem confundens illius gratiam celebritatis. Hic namque totam mentis indignationem animo concipiens, quod non uſquequaque fuerat expectatus, torvis oculis ore furibundo cunctis maledixit: converſuſque ad ipſos Monachos excommunicavit ex authoritate Dei, & ſua, officium præſens interdicens ceſſare fecit. Abbatem ab altari evellens divini officium miniſterii prohibuit. Ipſe ad complendum officium ſe præparat: Clericis ſuis ut a loco intercepto peragerent imperat.*

Nihil hic reticendum fore cenſuimus quod dum alteri parti favendo diſſimulamus, alteri totum derogando imputare videamur. Verum falſi adſtipulatione non indiget. Fratres etſi decorem ſibi tanti ſui gaudii præripi dolentes, pontificali tamen authoritati cedunt, feſtivis ſe ornatibus exuunt, ſatis cum tumultu Eccleſia egrediuntur. Huc quidam, pars illo alii alio ſuccedunt, invicem & ad ſuos ſupra ſuo pudore mœrentes, conqueruntur. Cum ſubito quidam mœroris impatiens, dubium quidem, an ex ipſis, vel eorum famulis, plus furoris, minus conſilii animo colligens, turrim properat, majus Eccleſiæ ſignum pulſat.

lat'. Hinc foras ocior advolat; Archiepiſcopum ſancti Audoeni glebam ad majorem Eccleſiam aſportare velle proclamat. proſiliunt omnes e domibus, alii gladium, hi bipennem, diverſi, quod primum in manibus occurrerat, arripiunt, Eccleſiam cum furore irrumpunt. Quidam curioſitate acti celata monaſterii conſcendunt. Archiepiſcopus circum circa furentium ſe turmis appeti expaveſcens, plus tamen deſuper imminentes metuens, ab altari ad valuas monaſterii fugam arripuit. Vix elapſus intra ambitum earum, ipſis prius clauſis, ſe recepit: undique circum ſedilia, & formas aggregari fecit. Nonnulli tamen partis ipſius arreptis candelabris, cereis, & perticis in Monachos efferati, ſed ab eis non ſegniter excepti. Pudet dicere quam fœdo exemplo res eo die debuit determinari. Conſtitit ſatis ipſo die meritum ſancti omnibus adfuiſſe, qui hinc ſævientium manus comprimendo, hinc Archiepiſcopo cum ſuis eo eximendo periculo, tantum nefas non parvo cunctis miraculo potuit avertere. Nam tanta ſubito nubia caligo id ſpatium ſanctuarii, quo loculi ſanctorum continebantur, obtinuit, ut via vel oculorum acie corripi potuerit. Rei congruit miraculum. Quia enim ſacræ Scripturæ nunc diverſis in locis, nunc delinquentium cæcitas, nunc domini protectio figuratur; jure hoc hoc in ipſa oube prætendebatur. Hoc nempe inſenſibiliter furentium nubilum velut fumus aſcendens, divinæ gratiæ ſerenum turbabat. Hinc manum domini reatu ipſorum ad feriendum provocatam ſanctus Audoenus meritis ſuis protegendo continebat. Dicto nihil ſubrepit, quod refragetur. Tantum ratio ipſa a toto pendens ſuffragatur. Ipſi ſane, cujus patientia ſit altiſſimus redditor, æſtimare licuiſſet, ni ſe in ſua pertinacia continens, a conſideratione rationis animum revocaſſet. Sed animoſitatis ejus animoſitas non deſtitit eo uſque, quo ſe invehens in ſe, irruit in ſe.

Igitur Vicecomes civitatis Archiepiſcopum ſic circumventum ut agnovit, veritus ne quid inconſulto adverſus ipſum ageretur, & ipſe poſt, ne argueretur, militarem manum cogit, Regis bannum omnibus prætendit, ſuppetias accurrit. Jam ei reluctantem, immo penitus diffidentem periculo eximit.

Fratres in craſtinum de ſuis eligunt, per quos Abbati ſuo, quod factum fuerat, innoteſceret, & Regem ſuper hoc ſuggeſturus adiret. Sed Archiepiſcopi nuntius præceſſerat, invidiam omnem in monachos retorſerat. Sic infecto negotio reditum eſt. Rex licet poſt ipſius Archiepiſcopi, & quorumdam aulicorum inſtinctu, animo in Monachos motus, rem tamen ex æquo penſans, hinc immoderatam arrogantiam, hinc inconſultum tumultum juſtis librationibus præponderat. Jubet igitur Eccleſiam ſtatim ab Archiepiſcopo reconciliari. Quod cum ſatis irato, reluctante animo abnueret: Rex Michaeli Epiſcopo Abrincacenſi loci reconciliationem injunxit; pudorem vero ſuum, in futuro vindictam prætendens, diſſimulavit. Quatuor igitur Monachos loci, quos & factionis anthores audierat, totidem aliorum cœnobiorum Abbatibus commiſit, quatenus & Archiepiſcopo ſatiſfaceret, & illi in peregrinatione ſua luerent, quod minus conſulti peccaſſent. Non multo poſt tamen & rationis conſideratione, & petitu Abbatis ipſorum flexus, in præſentiam ſui eos revocavit, & Eccleſiæ reconciliatos reddidit. In his omnibus ſemper apud ipſum cautum extitit, ne quid ſibi Archiepiſcopus, quaſi ſub eccleſiaſtico vigore in cauſis hujus eccleſiæ inſolenter arrogaverit. Immo poſtquam ei gemino fratrum eorumdem exilio ſatisfecit, rem in conſilium ponit, concilium cogit, quod Abbatiam ſuam irato, & tumultuante animo intraſſet, quod turbæ cauſa & materia extitiſſet, quod loci reconciliationem ſibi denegaſſet, judicio Primatum ſuorum trecentas libras exegit. Delicti ſatis hac vindicta exoluiſſet, ſi intime facti pœnituiſſet, Dominique patientiam non negligendam putaſſet. Sed animi rancorem, nec tamen primum adverſus S. Audoeni cœnobitas acceperat, & hoc modo potuit potius exaggerari, quam leniri. Trium annorum ſpatium evolutum erat, & ſemper repulſam ſui dolorem continuo ſecum corrodebat, congruenti ſane exemplo ſuſpenſus velut Evangelicæ illius ficulneæ fructus, unda ſic quædam expectata tribus fructus, unde ſic quædam expectata tribus fructum non attulit annis. Cum poſt id temporis redeunte eadem feſtivitate paucis ante menſibus paralyſi perculſus, ſed ab hac infirmitate jam reſpirans ad ſolemnitatem venit, & quia per ſe Miſſam celebrare non potuit, Vaſleberto Ebroicenſi Epiſcopo vices ſuas commiſit. Ipſe in medio Cantorum ſpecie Præcentoris ſtetit. Tandem regia authoritate, immo conſultu omnium pulſatus Epiſcopatui cedit, & ad quandam ſui patrimonii villam, ſancti Philiberti dic, ſecedit; ubi & aliquantiſper ſuperviait. Duodecimo vero ſui præſulatus anno viam univerſæ carnis ingreſſus hominem exuit. Inde tamen ad propriam ſedem refertur, & honorifice in ipſa Eccleſia tumulatus eſt.

Hactenus Anonymus ille ex chronologia MS. Abbatiæ S. Audoeni. Et hæc eruditioni æque ac pietati C. V. Joannis le Prevoſt indicio, & beneficio ex parte debemus: quæ & integra inter antiquas ſchedas ad hiſtoriam ordinis noſtri paratas occurrere. Concilius deſcriptam ſuperiorem hiſtoriam reperies in chronico S. Stephani Cadom. ad calcem ſcript. vet. hiſtor. Norman. ad annum 1073. Mathæo Paiſde, & Florilego ad hunc annum. Cæterum etſi Joannes (alioquin religione, ſcientia clarus) inconſulta & parum prudenter, quin & ira ſuccenſus, hac in re ſeſe geſſerit: viris tamen Chriſtianis, nedum religioſis, nefas eſt tuendorum privilegiorum gratia, violentas manus (contra Pſalmographi præceptum, *Nolite tangere Chriſtos meos*) in unctos Domini, Epiſcopos injicere; qui ab Apoſtolo per antonomaſiam miniſtri Chriſti, & diſpenſatores myſteriorum Dei, hoc eſt prædicationis, ſacerdotii, & aliorum ſacrorum ordinum, (ut fert gloſſa B. Lanfranci:) ſucceſſores ſunt Apoſtolorum, Principes Eccleſiæ, Angeli, Dii.

(*Quia vos oderunt, & exprobraverunt, ejecerunt*) Pag. 225.
Quamquam ſuperius diacrim monachos S. Audoeni tangere hac in Epiſtola B. Lanfrancum, nihilominus Presbyteri, qui Joannem Archiepiſcopum lapidibus appetiere, poſſunt intelligi; quod prodit Ordericus lib. 4. pag. 507. *Multum contra impudicos Presbyteros pro auferendis pellicibus laboravit* (Joannes:) *a quibus dum in Synodo concubinas eis ſub anathemate prohiberet, lapidibus percuſſus aufugit, fugienſque de Eccleſia*, Deus venerunt gentes in hæreditatem tuam, *fortiter clamavit.*

AD EPISTOLAM XV.

a P*Erditiſſimæ congregationis*) Congregationem, hoc loco monachos ſancti Audoeni innuere videtur; quos laxata monaſtica diſciplina diſſolutioris vitæ tum extitiſſe, argumento eſt ſubſecuta cœnobii reformatio ſub Helgoto Cadomi Priore, Nicolai ſucceſſore; quod memoriæ prodidit Robertus de Monte in chronico MS. poſt appendicem ad Sigibertum, Abbates recenſens monaſterii prædicti; *Hic* (Helgotus) *ordinem emendavit.* Pag. 226.

b (*Epiſcopi Vualchelini*) ſeu Walchelmi. Bibliothecarius Malmesbur. in Epiſcopia Vintonienſ. lib. 2. de Pontif. *Stigando depoſito ſucceſſit Valchelmus a Vuilhelmo Rege datus, cujus bona opera famam vincentia ſenium a ſe vetuſtatis repellent, quamdiu ibi ſedes epiſcopalis durabit. Et primo quidem adventu novus monachos exoſus fuerat: ſed facile correctus umbraticum illud odium ſæpe deploravit; deinceps fovens eos ut filios, diligens ut fratres, honorans ut dominos. Unum eſt permaximum in quo peccavit, quod ad trecentas libratas terras monachis auferens, ſuis & ſucceſſorum uſibus implicuit.*

c (*In omnibus obedire, etiamſi ipſe, quod abſit, aliter agat*) Appoſite hunc locum B. Lanfranci diſcipulus Anſelmus illuſtrat lib. 3. epiſt. 39. ad Beccenſes: *Neceſſe eſt, ut ſancta unanimitate colligati, & corde & voluntate Prælato veſtro obediatis; facta & dicta ejus non dijudicetis, ſed ſine omni retractatione quaſi divinitus inſpirata, venerando mente benigna ſervetis. Ubi enim Prælati judices fiunt* (ſubjecti) *aperte Dei ordinationi detrahunt & contradicunt, quibus Deus & ſuæ gubernationis ſubtrahit auxilium, & eos in proprii erroris præcipitare permittit conſilium: ubi vero Prælatus cum veneratione tamquam Chriſtus ſuſcipitur, ita tota domus Chriſti regitur conſilio, & protegitur, & ſuſtentatur auxilio, &c.*

AD EPISTOLAM XVIII.

Pag. 227. *a* O*Bſerno digno Amiſſiti*) Obſerni nomen aſcribere Epiſcopo illi, Exomenſemque ipſum affirmare non dubitamus; quippe id tum ex epiſtolæ contextu, ubi una cum B. Lanfranco (cui regni ſumma, Rege abſente, demandata erat) ad decernendum negotium admittitur; tum ex iis, quæ de Obſerno habet Malmesburienſis lib. 2. de Pontif. haud dubie ſtatui poteſt: *Succeſſit Leofrico*, inquit ille, *Obſernus Regis Vuillelmi tempore, natione Normannus, frater Vuillelmi præcellentis Comitis, in Anglia ſub Eduardo Rege liberaliter & domeſtice converſatus; quippe qui cognationem regiam tertio attingeret gradu*, &c.

b (*Cœnobio S. Edmundi*) Illius meminere ſcriptores quamplurimi. Guillelm. Malmesbur. de geſt. Anglo. libr. 2. cap. 11. & lib. 2. de Pontif. in Epiſcopis Oriental. Harpsfeld. ſæculo 11. cap. 17. in fine; qui de cœnobii ſancti Edmundi privilegio diſſerit in hunc modum: *Edmundus Rex Edwardi pater cœnobium a publicis omnibus tributis, & omni Epiſcoporum juriſdictione liberat*. Et poſt alia. *Solebant antiquitus Reges diadema ſuum eo mittere, poſteaque magno pretio redimere*.

b (*Abbatem Balduinum dextrico*) Quia apprime medicinam artem callebat ille. In Angliam juſſu ſancti Eduardi Regis transmigravit, ut Leofſtanum ſancti Edmundi Archimandritam, qui curioſitate motus, ubi ſanctum ejuſdem corpus attrectare præſumpſiſſet, ambarum manuum digiti retorti ſunt. *Ille Balduinum S. Dionyſii monachum ejus artis* (medicinæ) *peritum dimiſit eum curare: qui cum in cæteris probe, in digitorum curatione nihil promoveret, mirari cœpit homo: ſed tandem morbi a ſcientibus edoctus, ex loco remanſit, amorem martyris totis præcordiis amplexus. Leofſtano non tam ſucceſſit, quam acceſſit Abbas, illo annuente, Rege volente. Sub eo, & per eum libertas monaſterii ab Alexandro Papa data, ut nulli Epiſcopo locus ille ſubdatur in aliquo, Archiepiſcopo tantummodo nutum in legatinis ſpectaturus*. Ita Malmesburienſis loco proxime citato. Florent. Vigorn. A. C. 1097. Eſt ad Balduinum ſancti Anſelmi lib. 2. epiſt. 4.

AD EPISTOLAM XIX.

Ibidem. *a* H*Erfaſto Epiſcopo*) Hunc primum Becci monachum, atque inibi literas didiciſſe aſſerens turpiter allucinatur Godwinus libr. de Præſulibus Angliæ: Namque & id ſilent ſcriptores omnes, & perhibet luce meridiana clarius Chronicum Beccenſe, necnon & B. Lanfranci vita, ante ipſummet Archiepiſcopum Scholas aperuiſſe, vel docuiſſe neminem; Ille eſt Herfaſtus, qui Concilio Londoniæ an. 1075. interfuit, *Et ne nihil feciſſe videretur* (verba ſunt Guillelmi Malmesb. lib. 2. de Pontif.) *ut ſunt Normanni famæ in futurum ſtudioſiſſimi, epiſcopatum de Halmaham tranſtulit ad Thetfordam. Parcæ (ut ajunt) mentis homo, & nonnulla ex parte literis eruditus*.

b (*Querimonia de clericis Abbatis Balduini*) Ne jura privilegiaque cœnobio S. Edmundi a ſummis Pontificibus conceſſa ulterius infringat Herfaſtus, præcipit hac in epiſtola B. Lanfrancus. Ille etenim ægre ferens ejuſmodi immunitates, qualibet data occaſione uſurpare tentabat; ſed ventum ponderare videbatur; nam Balduinus ſeſe eidem ſtrenue opponebat, illiuſque conatus haud impigre Metropolitanus Lanfrancus quin etiam & Gregorius 7. Papa, illudebant, ut patet ex ejuſdem Gregorii epiſtola ſequenti.

AD EPISTOLAM XXI.

Pag. 228. *a* C*Um nullius eſſet ordinis*) Receptiſſima fuit iſta conſuetudo in Eccleſia, ut nullus niſi a minimis ad majores evehatur ordines. Cajus Papa Felici Epiſcopo: *Illud nos ſtatuentes vobis, & omnibus ſervare mandamus, ut ad ordines eccleſiaſticos ſic aſcendant in Eccleſia, qui ordinari merentur, id eſt, ſi quis Epiſcopus eſſe mereatur, ſit primum Oſtiarius, deinde Lector, poſtea Exorciſta, inde ſacretur Acolythus, demum vero Subdiaconus, deinde Diaconus, & poſtea Presbyter, & exinde ſi mereatur, Epiſcopus ordinetur*.

b (*Diaconatum ei auferte*) Quantum ad exercitium videlicet, non quoad ſtatum. Ita paſſim loquuntur Patres in decretis. Diſtinct. 50. Accedens ad Gorgonum, & gloſſa in idem cap. Difficultatis hunc nodum docte ſolvit Eſtius in 4. ſentent. diſtinct. 25. §. 6. Et de his qui prætermiſſis inferioribus ad ſuperiores ordines provehuntur diſt. 52. *Sollicitudo dilectionis tuæ ſtudeat, utrum portator iſtarum literarum diaconatus, & presbyteratus officium idoneus ſit peragere, necne; cum id præpoſtero, ejus Subdiaconatus ordine poſtpoſito negligentia potius, quam ſuperbia cognoſcimur aſcendiſſe. Unde nos conſulendo charitati tuæ mandamus, ut ab omni officio ſacerdotali eum prohibeas, donec proximo quatuor temporum jejunio Subdiaconatus miniſterium ſibi rite imponas; ſic & deinceps ad majora officia eum redire concedas*. Quid porro pœnæ prolapſis in carnis vitium imponatur, docent inter alios Canon. Apoſtol. 25. *Si quis Epiſcopus, Presbyter, aut Diaconus, poſt diaconii gradum acceptum fuerit fornicatus, aut mœchatus, deponatur, & ab Eccleſia projectus, inter laicos agat pœnitentiam*. D. Gregorius Januario Epiſcopo Calaritano lib. 3. epiſt. 26. *Qui poſt acceptam ſacrum ordinem lapſus in peccatum carnis fuerit, ſacro ordine ita careat, ut ad altaris miniſterium ulterius non accedat*. Diſtinct. 50. c. 16. *Si quis amodo Epiſcopus, Presbyter, vel Diaconus feminam acceperit, vel acceptam retinuerit, proprio gradu decidat, uſque dum ad ſatisfactionem veniat*.

c (*Stet in Synodo*) Non modo ob crimen, verum etiam injuſte depoſitos, media in Synodo, atque hac ratione reſtituendos Epiſcopos, Presbyteros, Diaconos, & Subdiaconos, præſcribit Concilium Toletan. 4. ſub Honorio 1. cap. 28. *Epiſcopus Presbyter, Diaconus, aut Subdiaconus, ſi a gradu ſuo injuſte dejectus in ſecunda Synodo innocens reperiatur, non poteſt eſſe quod fuerat, niſi gradus amiſſos recipiat coram altario, de manu Epiſcopi orarium, annulum & baculum: Si Presbyter orarium & planetam: Si Diaconus orarium & albam: Si Subdiaconus patenam & calicem*. Notandum vero eſt poſterioribus ſæculis, atque etiamnum, ſolum Papam reſtituere depoſitos. 2. quæſt. 6. Ideo. Et gloſſa ſuper cap. Epiſc. 11. quæſt. 3.

AD EPISTOLAM XXIII.

a H*Ereberto Epiſcopo*) Hujus epiſtolæ titulo Hereberti nomen indidimus; quandoquidem & Ibidem.
tempus, & res ipſæ concordant. Ea tempeſtate vitam egiſſe Herebertum Epiſcopum Norvicenſem; necnon & S. Edmundi cœnobii (quod ad diœceſim Norvicenſem pertinet) jura, ſive privilegia infringere voluiſſe, notum eſt ex Eadmeri hiſt. lib. 3. Herebertum autem voluptatibus nimium indulgentem, ac ſimoniacæ hæreſis labe aſperſum, ſed juventutis calore tepefacto ad emendatiorem vitam traductum, aſſerit Guillel. Malmesbur. de Pontif. lib. 2. in Epiſcopis Orientalium Anglorum. Luctuoſa plane res eſt, Antiſtites intueri nonnullos, qui animæ ac diœceſeos cura prætermiſſa ad abrogandas monaſteriorum libertates, a ſanctis Eccleſiæ Præſulibus pia & juſta de cauſa conceſſas, animum appellant, totamque induſtriam & oleum impendant, verius dicam deperdant: uti Herebertus ille, & Richardus Dunelmenſis Epiſcopus, cujus miſerandum exitum cernere eſt apud Math. Paridem hiſtor. pag. 215. num. 1. & 229. num. 1. ultimæ editionis.

b (*Divinas literas lege*, &c.) Veſtigiis ſanctorum Patrum firmiter religioſeque inhærens B. Archiepiſcopus Herebertum admonet. Concil. Tolet 3. cap. 24. *Ignorantia mater cunctorum errorum, maxime in ſacerdotibus Dei vitanda eſt, qui docendi officium in populis ſuſceperunt*. Et poſt pauca, *Sciant igitur Sacerdotes Scripturas ſacras, & canones meditentur, ut omne opus eorum in prædicatione divina, & doctrina conſiſtat, atque ædificent cunctos tam fidei ſcientia, quam operum diſciplina. Siquidem Paſtor* (ut ajebat S. Antiochus homil. cxi.) *totus mens & oculus eſſe debet, ut ne una quidem ſibi credita pecudum ridicula fiat, & indigna, quæ recipiatur a Domino*, &c. Vide Hormiſdæ epiſt. 4. cap. 1. ad Epiſc. Hiſpan. Turonenſe

Concil.

Concil. 3. c. 4. Nicænæ Synod. 2. cap. 2. S. Gregor. lib. 7. epiſt. 110. Solus Salvianus Maſſilienſ. Presbyter producatur, Epiſcopos ſic alloquens libr. 2. ad Eccleſ. Cathol. poſt med. *Quidquid de aliis omnibus dictum eſt, magis abſque dubio ad eos pertinet, qui exemplo omnibus eſſe debent, & quos utiquis tanto antestare cæteris oportet devotione, quanto anteſtant omnibus dignitate. Nihil enim eſt turpius, quam excellentem eſſe quemlibet culmine, & deſpicabilem vilitate. Quid eſt enim aliud principatus ſine meritorum ſublimitate, niſi honoris titulus ſine homine? Aut quid eſt dignitas in indigno, niſi ornamentum in luto?* &c.

c (*In Decretis legitur*) Decreta intelligit, ut res docet, tum ſummorum Pontificum Epiſtolas decretales, tum etiam Synodica Conciliorum decreta: quæ Corpus canonum continet, cujus meminit Nicolaus 1. Diſt. 19. Si Romanorum.

d (*In aliis orthodoxorum Patrum authenticis libris*) Inter alios Hincmarus Remenſis Archiepiſcopus pluribus de Primatum, atque Archiepiſcoporum jure diſputat opuſculo 44. Ad Epiſcopos de jure Metropolitanorum pag. 719. to. 2.

AD EPISTOLAM XXIV.

Pag. 229. *a* M*Auritio ſalutem*) A.C. circiter 1089. regnante Guillelmo Rufo electus eſt Mauritius Londoniæ Epiſc. *Hugoni ſucceſſit Mauritius* (inquit Malmesbur. lib. 2. de Pontif.) *Regis Cancellarius, quamvis in quibuſdam proſpera fama, prædicabilis efficacia, magnanimitatis certe ipſius eſt indicium baſilica B. Pauli, quam inchoavit Londonia; tanta eſt decoris magnificentia, ut merito inter præclara numeretur ædificia.* Conſidebat in Concilio in Eccleſia S. Petri juxta Londonium ann. 1102. præſidente B. Anſelmo. Edmerus hiſt. novorum l. 3. pag. 67.

b (*Aut formatas literas*) Id genus literarum formulam habes poſt Concil. Chalcedonenſe 1. Necnon in appendice ad tom. 2. Conciliorum Galliæ permultas opera Jacobi Sirmondi primum evulgatas. Canonicæ, Eccleſiaſticæ, Commendatitiæ, Commendatoriæ, & Dimiſſoriæ appellantur. Et vero antiquitus formatis literis ad unitatem Eccleſiæ ſervandam uti ſolebant Antiſtites, ſicut author eſt Optatus Milevitanus contra Parm. lib. 2. de Romanis diſſerens Pontificibus his verbis: *Cum quo* (Siricio) *nobis totus orbis commercio formatarum, in una communionis ſocietate concordat,* &c. D. Auguſtin. Eleuſio, diſputationem, quam cum Fortunio habuerat, referens epiſt. 163. poſt initium, ſic loquitur: *Quærebam utrum epiſtolas communicatorias, quas formatas dicimus, poſſet quo vellem dare, & affirmabam quod manifeſtum erat omnibus,* &c.

c (*Sicut Canones jubent*) Canon. Apoſtolorum 32. Μηδένα τῶν ξένων ἐπισκόπων ἢ πρεσβυτέρων, ἢ διακόνων ἄνευ συστατικῶν προσδέχεσθαι· καὶ ἐπιφερομένων δὲ αὐτῶν, ἀνακρινέσθωσαν· καὶ εἰ μὲν ὦσι κήρυκες τῆς εὐσεβείας, προσδεχέσθωσαν· εἰ δὲ μή γε, τὰ πρὸς χρείαν αὐτοῖς ἐπιχορηγήσαντες, εἰς κοινωνίαν αὐτοὺς μὴ προσδέξησθε. πολλὰ γὰρ κατὰ συναρπαγὴν γίνεται. Id eſt, *Nullus peregrinorum Epiſcoporum vel Presbyterorum, vel Diaconorum ſine commendatitiis recipiatur: & cum ſecum ferunt ipſi diligenter examinentur; & ſi quidem fuerint prædicatores pietatis, recipiantur; ſin minus, illis ad victum neceſſaria cum præbueritis, ulterius ipſos in conſortium ne recipiatis: multa enim per ſubreptionem fiunt.* Synodus Chalcedon. can. 13. idem præcipit. Et Synod. 6. in Trullo can. 17. Ὁρίζομεν ἐπὶ μηδένα τῶν ἁπάντων κληρικῶν, καὶ ἐν οἱῳδήποτε τυγχάνοι βαθμῷ, ἄδειαν εἶναι, ἄνευ τῆς τοῦ οἰκείου ἐπισκόπου ἐγγράφου ἀπολυτικῆς, ἐν ἑτέρᾳ καταλέγεσθαι ἐκκλησίᾳ· ἐπεὶ ὁ μὴ τοῦτο παραφυλαττόμενος καθαιρείσθω καὶ αὐτὸς, καὶ ὁ παραλόγως τοῦτον προσδεξάμενος. *Statuimus ut nullus omnino Clericus in quocumque ſit gradu, poteſtatem habeat, ſine proprii Epiſcopi ſcripta dimiſſoria in aliqua Eccleſia catalogum referri: quod ſiquis hoc non ſervaverit, deponitur, & ipſe qui eum præter rationem ſuſcepit,* &c. Vide Theodorum Balſamon. in earumdem Synodorum canones.

d (*Ciceſtrum*) In quam e Selengejo ſeu Sileſio ſedem tranſtulit Stigandus annuente Guillelmo 1. & authoritate Concilii Londonien. an. 1075. ut eſt in vita B. Lanfr. c. 12. p. 13.

AD EPISTOLAM XXV.

a C*Oepiſcopo Vualcherio*) Dunelmenſi Epiſcopo, cujus & res geſtas, & necem acerbiſſimam multis ſunt proſecuti comperes Valchero ſcriptores. Florentius Vigorn. ad an. 1080. Et Guillelmus Malmesbur. libr. 3. de Pontif. a quo hæc delumpſi: *Superpoſitus eſt*, inquit, *adhuc vivente* (Egelrico) *Valkerius, qui eſſet dux pariter provinciæ & Epiſcopus, frænaretque rebellionem gentis gladio, & reformaret mores eloquio. Qui dum id exequeretur ſedulo, indigenæ peremptus occaſionem dedit Regi, ut provinciæ illius reliquias, quæ aliquantulum reſpiraverant, funditus exterminaret.* Valcherum inter Miſſarum ſolemnia occiſum aſſeverat, eumque æquiparat B. Papæ Stephano Robert. de Monte in Chronico MS. A. C. 1083. Ei ſucceſſit Guillelmus ex Abbate S. Karilefi, qui monachos poſuit in Dunelmo. Ibidem.

b (*Ut Rex nobis mandavit*) Eo quod videlicet S. Lanfrancus ita univerſum orbem Anglicanum per Regis abſentiam regebat, adminiſtrabat, moderabatur, ut in illo ſolo totius inſulæ, quin etiam & Scotiæ, & Hiberniæ ſumma eſſe videretur: quemadmodum in ejus actis tradit Milo Criſpinus. pag. 15. cap. 15. Robertus de Monte ubi ſupra anu. 1089. Neque hoc ſanctitati illius adverſatur: etenim cui jam animarum regimen eſt, haud rationi ac pietati diſſonum fuerit, eumdem & corporum, facultatumque temporalium ſibi ſubditorum curam ſuſcipere, illos ipſos tutari, efficereque, eis ne quid adverſi eveniat; veluti viros complures ſanctitate percelebres egiſſe narrant hiſtoriæ. Unicus aderit teſtis ſanctiſſimus Anſelmus lib. 3. epiſt. 35. Qui Waltero Cardinali & Angliæ Legato ſcribens, eum eo non poſſe colloqui aſſerit, niſi haud procul a Cantuaria: *Quoniam*, inquit, *quotidie expectamus ut hoſtes de ultra mare in Angliam per illos portus, qui Cantuarberiæ vicini ſunt, irruant: Propter quod dominus meus Rex ore ſuo mihi præcepit, & mandavit per literas proprio ſigillo ſignatas, ut Cantuarberiam cuſtodiam, & ſemper paratus ſim, ut quacumque hora nuntium eorum audiero, undecumque convocare jubeam equites, & pedites, qui occurrentes violentiæ hoſtium obſiſtant,* &c.

AD EPISTOLAM XXVI.

a D*Unelmenſi Epiſcopo Vualcherio*) De quo priori epiſtola. Pag. 230.

b (*Commonitorium*) Alias commonitoriæ literæ; quibus legati quid agere deberent per ſingula commonebantur. Commonitorium miſit ad Fauſtum Magiſtrum (legationis officio Conſtantinopoli fungentem) Gelaſius Papa epiſt. 4. eum inſtruens, quid daret reſponſi objectis adverſariorum.

c (*De illo Presbytero,* &c.) Perſpicuum fit ex Regulæ Benedictinæ cap. 60. ſolitos fuiſſe Presbyteros, Diaconos & quoſvis clericos, ubi arctiorem perfectionis aut pœnitentiæ vitam optarent, ultro colllum ſuavi obedientiæ jugo ſæpe ſæpius in monaſteriis ſubjicere (quod etiamnum obſervatur.) Hinc can. 49. Concilii Tolet. *Clericis, qui monachorum propoſitum appetunt, quia meliorem vitam ſequi cupiunt, liberum ab Epiſcopo in monaſterio largiri oportet, ingreſſus.* Idem in Concil. Auguſtano A. C. 952. can. 7. ſtatuitur. Unde & factum eſt, ut nonnullis ſæculi amatoribus clericis ſub graviſſimis pœnis prohibitum fuerit, ne habitus monachales (quos ideo amiciebant, ut facilius auram captarent popularem) extra monaſterium geſtarent: Conſtat id ex capitulari Aquiſgran. Caroli Magn. cap. 77. *Ut illi clerici, qui ſe fingunt habitu vel nomine monachos eſſe, & non ſunt, omnimodis videntur eſſe corrigendi, ut vel monachi ſint, vel canonici.* Concil. Aquiſgran. anno imperii Ludovici Pii tertio, cap. 125. *Reprehenſibilem & eccleſiaſtica emendatione dignum, apud plerosque canonicos inoleviſſe uſum, eo quod contra morem eccleſiaſticum cucullas, quibus ſolis monachis utendum eſt, induant; tum utique illo-*

rum habitum penitus uſurpare non debeant, a quo propoſito quodammodo diſtant, &c.

d (*Qui veſtem religionis aliquot diebus*, &c. Nititur id decreti in Concilii Tolet. 4. c. 48. *Monachum aut paterna devotio, aut propria profeſſio facit: quidquid horum fuerit, alligatum tenebit*. Ita quoque Concil. Triburienſe cap. 6. Sed ad propoſitum idem Concil. Toletanum. c. 55. *Quicumque ex ſecularibus accipientes pœnitentiam totonderunt ſe, & rurſus prævaricantes, laici effecti ſunt; comprehenſi ab Epiſcopo ſuo ad pœnitentiam, ex qua receſſerunt, revocentur*. Et poſt pauca: *Non aliter hi, qui detonſi a parentibus fuerint, aut ſponte ſua, amiſſis parentibus, ſeipſos religioni devoverunt, & poſtea habitum ſecularem ſumpſerunt, & iidem a ſacerdote comprehenſi ad religionem, acta prius pœnitentia, revocentur*, &c. Videſis concil. Tolet. 6. cap. 7. ſub medium. Concil. Barcinonenſe ann. 599. c. 4. Et Burchard. lib. 8. cap. 34. Verum priſcus ille uſus poſterioribus ſeculis obſolevit (maxime obligatio paternæ oblationis) ex oppoſitis conciliorum decretis. Qua de re perdocte, ample, dilucide, Antonius Yepes to. 2. chron. ord. S. Bened. ad an. 678. Hugo Menard. in cap. 66. Concordantiæ regularum. Benedict. Haeftenus lib. 4. tract. 1. diſquiſit. 3.

AD EPISTOLAM XXVII.

Pag. 250. a HUjus Epiſtolæ meminit Eadmerus hiſtoriæ novorum lib. 1, *Quam vero ſecura libertate*, inquit, *& libera ſecuritate quæque ad jura Eccleſiæ Cantuarienſis pertinentia potiri, ſæpe fatus Pater Lanfrancus intenderit, & ex iis quæ deſignavimus, & ex epiſtola quam ante ſubſcribemus, curiosis ſcire volentibus patere ſatis erit*, &c.

a (*Stigando Ceceſtrenſi*) *Stigandus non ille* (ait Malmesburienſis l. 2. de Pontif. in calce) *qui poſtea fuit Epiſcopus Vintonienſis, & Archiepiſcopus Cantuarienſis. Hic Stigandus a Willelmo Rege ibi factus Epiſcopus, mutavit ſedem in Ceceſtrum diœceſis ſuæ civitatem prope mare, ubi antiquitus & S. Petri monaſterium, & congregatio ſanctimonialium fuerat*, &c. De Stigando ad epiſtolam 25. d.

b (*Archidiaconi*) Quid agere, quid cavere debeant, docet Hincmarus to. 1. pag. 738. in capitulis Archidiaconibus Presbyt. datis, maxime cap. 5. ne pecunias a presbyteris exigant, interdicit. Et Ivo Carnotenſis Epiſcopus ut monachos S. Petri ejuſdem civitatis ab Archidiaconorum vexatione vendicaret, illorum & quieti impoſterum conſuleret, Paſchali Papæ dat literas in hunc modum.

PASCHALI SUMMO PONTIFICI Ivo humilis Eccleſiæ Carnotenſis Miniſter, cum debita obedientia quidquid in terrenis, & cœleſtibus deſiderare, ſperare poteſt mens humana.

CUm authoritate Apoſtolica moniti, & muniti, paci eccleſiaſticæ, & quieti monaſticæ operam dare debemus, in quibus ad hoc implendum niſibus noſtris non ſufficimus, Apoſtolicam ſedem conſulere cogimur, ut eam ſentiamus adjuvantem, quam habuimus imperantem; quatenus excellentiæ Apoſtolicæ non incongrue dicamus, *Da quod jubes, & jube quod vis*. Quod ideo celſitudini veſtræ prælibavimus, quia volumus notum eſſe ſolicitudini veſtræ, in ſuburbio Carnotenſi ſitum eſſe monaſterium in honore B. Petri, ab anteceſſoribus meis fundatum, & de bonis Carnotenſis Eccleſiæ, prout facultas ferre potuit, ampliatum: in quo aliquando religio viguit, aliquando tepuit, cum, ſicut mos eſt, deficiente integritate prælatorum, ſubſequi non potuit ſanitas ſubditorum. Sed quia, Deo præveniente, & nonnullo ſtudio noſtro cooperante, in prædicto monaſterio religionis vigor refloruit, neceſſariam monaſteriis quietem vellemus eidem monaſterio providere, & ab angariis & gravaminibus, quæ ſua quærentes Archidiaconi ibi facere moliuntur, penitus liberare: quod etiam quidam anteceſſores noſtri ſe feciſſe putaverunt; ſed libertas illa integras vires non habuit; quia Apoſtolica authoritate munita non fuit. Poſtulat itaque prædicti monaſterii tota Congregatio, ut per mediationis noſtræ mediocritatem idem monaſterium cum ſuis appendiciis ſub tutelam ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſuſcipiatur: & libertas, quam prædeceſſores noſtri monaſterio, & poſſeſſionibus monaſterii contulerunt, ſalvo jure Carnotenſis Epiſcopi, apoſtolica authoritate roboretur. Quod enim principalis clavis per ſe clauſerit, minor clavis aperire non valebit: & quod aperuerit, claudere non valebit. Mittimus ergo quemdam prædicti monaſterii fratrem præſentium latorem, qui plenius, & ſpecialius ea, quæ liberari, & defendi Apoſtolica authoritate conveniat, nominatim determinet; & inſtrumenta * confirmato libertatis nobis reportet. f. * confirmatæ.

Hactenus Ivonis Epiſtola e ſcriniis B. Mariæ de Ebronio diœceſis Cenomanenſis, noſtræ Congregationis monaſterii.

c (*Quæ antiquitus*, &c.) Quam viriliter ſane, atque ad horam a B. Lanfranco Eccleſiæ Cantuarienſi conſultum eſt; quippe cujus poſſeſſiones ab omnibus (præſertim optimatibus) diſtrahebantur ante ejus in Angliam adventum, & libertates ſeu immunitates jam multis retro annis ſuſque deque habebantur: pro quibus inquirendis atque ad uſum revocandis, immenſos labores & ſudores exantlaſſe memoriæ conſignavit Eadmerus loco citato pag. 9. Ubi Odonem Regis fratrem, Epiſcopum Bajocenſem, & Cantiæ Comitem, ad diſceptandas Cantuarienſis Eccleſiæ cauſas coram regni primoribus, juſſu Regis, provocarat magnus Lanfrancus: *Tandem validâ ratione ſubnixus, ex communi omnium aſtipulatione & judicio, ibi cuncta recuperavit, quæ oſtenſa ſunt antiquitus ad jura Eccleſiæ Chriſti Cantuarienſis pertinuiſſe, tam in terris, quam in diverſis conſuetudinibus*, &c. Ad privilegia Cantuarienſis Eccleſiæ quod attinet, ſolebat Archiepiſcopus quacumque in diœceſi villæ illius & Eccleſiæ exiſterent, epiſcopalia jura, tamquam in propria exercere; velut inter quamplurimos authores docet S. Anſelmus lib. 3. epiſt. 19. *Semper Archiepiſcopus Cantuariæ hanc habuit poteſtatem & conſuetudinem, ut intra cujuſcumque Epiſcopi diœceſim haberet Eccleſia Cantuariæ villam aut Eccleſiam, quæ ejuſdem Archiepiſcopi propriis juris eſſent, quidquid de eadem villa vel Eccleſia pertineret ad epiſcopale officium. Adhuc vivunt innumerabiles homines, qui viderunt anteceſſorem meum, venerabilis memoriæ Lanfrancum dedicare Eccleſias villarum ſuarum intra diœceſes aliorum Epiſcoporum, ipſis ſcientibus ſine calumnia. Quod etiam S. Dunſtanus*, &c.

AD EPISTOLAM XXVIII.

a STigando) De quo dictum eſt proxima epiſtola.

AD EPISTOLAM XXIX.

a R*Oberto Ceſtrenſi*) Hujus epiſtolæ titulo nomen reſtituendum duxi; ſiquidem literam P. præfixam, librarii inſcitia ſcriptam facile apud omnes ſcriptores deprehendi, qui de hic exaratis a B. Lanfranco, ne verbulum quidem adſcribunt Petro (quem indicare videtur P.) ſed Roberto illius ſucceſſori, quod a nobis declarabitur infra: *Illa autem Ceſtrenſis civitas*, (ait Malmesbur. lib. 4. de Pontif.) *Ceſtra legionum dicitur, quod ibi emeriti legionum reſedere*, &c. Ibidem.

b (*Cœnobio Conventrejo*) Seu Conventrejæ; cujus originem explicat idem auctor eodem loci: *Erat in diœceſi Ceſtrenſi Conventreja cœnobium a magnificentiſſimo Comite Leofrico, & uxore Godeva conſtructum, tanto auri & argenti ſpectaculo, ut angusti viderentur ipſi parietes Eccleſiarum theſaurorum receptaculis; miraculo porro viſentium oculis*.

c (*Arcas eorum fregiſti*, &c.) Dilapidaſſe facultates cœnobii Conventrejæ Robertum ſugillat, ubi ſupra Malmesburienſis: *Ex una trabe*, inquit, *quingentas marcas argenti corraſit, quæ ferima ſuſtentabant. Plures ibi moratus annos, nihil probitatis exhibuit loco: adeo ſacras opes dilapidans peculatus crimen incurrit, repetundarum reus futurus Epiſcopus, ſi eſſet accuſator paratus. Monachos miſerulos ſæpe cibans nec regularis ordinis amorem curavit accendere, nec niſi ad popularem literaturam paſſus eſt aſpirare; ne regulæ rigor, & ſcientiæ vigor redderet elatos contra ſe*, &c.

d (*Cum familia tua conſumens bona monachorum*) Qua-

Quamobrem Concilium Herdenſe Pontifice Joanne 1. A. C. 524. *Ea quæ in jure monaſterii de facultatibus offeruntur, in nullo diœceſana lege ab Epiſcopis contingantur.* Concil. Herudfordenſe, cui præſidebat Theodorus Cantuarienſis hiſt. cap. 5. præcipit cap. 3. *Ut quæque monaſteria Deo conſecrata nulli Epiſcoporum liceat ea in aliquo inquietare minorbos, nec quidquam de eorum rebus violenter abſtrahere.* S. Beda libr. 4. hiſt. cap. 5. Diſcant ergo vel hoc illius Epiſcopi exemplo, qui in monachorum privilegia oblatrant, ludificantque hac in re Patrum ſententias, dum immerito ſummi Pontifices identidem eximant monaſteria: *privilegia* (Gallicanos Epiſcopos olim alloquebatur Nicolaus 1. epiſt. 32. ad Epiſcopos Synodi Sylvaneſt. ſub finem.) *ſedis Apoſtolicæ tegmina ſunt, (ut ita dicamus) totius Eccleſiæ catholicæ: privilegia, inquam, hujus Eccleſiæ munimina ſunt contra omnes impetus pravitatum.* Et Petrus Bleſenſis de privilegiis diſſerens monachorum, epiſt. 68. *Scimus equidem quod ob quietem monaſteriorum, & Epiſcoporum tyrannidem, has exemptiones plerumque Romani Pontifices indulſerunt.* Nec quidem prætereundus eſt locus inſignis ex concilio Tolet. 4. c. 51. qui epiſtolam hanc totam illuſtrare videtur. *Nunciatum eſt præſenti concilio, quod monachi Epiſcopali imperio ſervili opere mancipentur; & jura monaſteriorum contra inſtituta canonum, illicita præſumptione uſurpantur, ita ut pene ex cœnobio poſſeſſio fiat, atque illuſtris portio Chriſti ad ignominiam ſervitutemque deveniat. Quæ propter monemus eos qui Eccleſiis præſunt, ut ultra talia non præſumant, &c.*

AD EPISTOLAM XXX.

a REmenſi *Archiepiſcopo Manaſſi*) Hoc nomine primo: quem obiter ſic perſtringit Albericus Ciſtercienſis in chronico nondum edito, ad an. 1070. *Manaſſes fit Epiſcopus Remenſis, & ſedet annos xvi. filius fuit Manaſſis Calva-aſina dictus ex Beatrice de Roceio; de qua ann. 1031. fratres hujus Manaſſis patris fuere Hildninus de Ramero, Guilielmus Comes Sueſſionenſis; qui genuit Renaldum, & Joannem, & Manaſſem, qui fuit Epiſcopus Sueſſionenſis, &c.* Ob pravos mores verbis vehementioribus increpatum (a S. Brunone Carthuſianorum inſtitutore maxime, cui & anſam præbuere, ut mundo extremum vale diceret) ſuſpenſum ac tandem depoſitum Manaſſem non ſemel dicit Hugo Flaviniacenſis, teſtis locuples in hiſtoria MS. *Accuſatur*, ait ille, *in eodem Concilio* (Lugdunenſi) *Remenſis Eccleſiæ invaſor ſimoniacus Manaſſes, a Clericis Remenſibus; & ſuſpenſus ab officio: qui advocatus ad Concilium, ut ſe purgaret, non venit. Qui cum a canonicis Remenſis Eccleſiæ accuſatoribus ſuis, a Concilio redeuntibus plurimas paraſſet inſidias, demum domos eorum fregit, præbendas eorum vendidit, & bona eorum diripuit. Inde cum a Roma literas accepiſſet, & ut in Concilio cum ſex ſe purgaret Epiſcopis, Romam ivit.* Et poſt multa, de concilio congregato, cui præſidebat Hugo Dienſis Epiſcopus, loquens, ait: *Synodali judicio eſt depoſitus* (Manaſſes) *quia ſe purgare noluit; tum quia audientiam Eduenſis, Pictavenſis, & ipſius Lugdunenſis ſubterfugit.*

b (*Regius ac noſter homo, &c.*) B. Anſelmus tum Abbas Beccenſis lib. 2. epiſt. 46. furtum iſtud aperit (ni fallor) his verbis: *Tam crudelis, tamque effrenata maleficiorum hominum in Francia debacchatur ſævitas, ut nec me, nec aliquem monachum, aut quempiam equitem audeam tanto committere periculo. Re enim vera dominus Rodulphus, cum te reducto rediret, in archiepiſcopatu Remenſi cum familia, equis ablatis omnibus, captus eſt; quamquam ſe ſub Archiepiſcopi Remenſis tuitione eſſe clamaret. Qui aliquamdiu detenti, vix tandem uno equo retento, relaxati ſunt.*

c (*Roſnacum*) Ronnoy pagus (ut opinor) duo milliaria diſtans a Remis.

AD EPISTOLAM XXXI.

a MAuritio *Epiſcopo*) De quo dictum eſt ad epiſtolam 25. quæ eidem inſcribitur.

AD EPISTOLAM XXXII.

a G*Oiſfredo*) Sive Goffrido Conſtantiæ in Normannia Epiſcopo. Adfuit inter cæteros Angliæ Præſules concilio Londoniæ A. C. 1075. Milo in vita B. Lanfranci cap. 12. pag. 13. Goffridum ſic commendat Ordericus noſter lib. 4. hiſt. pag. 523. *Gaufredus Conſtantienſis Epiſcopus de nobili Normannorum progenie ortus, qui certamini Senlacio fautor acer, & conſolator interfuit, & aliis conflictibus, &c.* Item lib. 3. pag. 493. *Eodem tempore Normannia præclare vigebat ſapientibus Eccleſiarum Prælatis, & optimatibus: nam ſacer Mauritius ex monacho Metropolitanus præſidebat cathedræ Rothomagenſi, &c. Gaufredus Conſtantienſi, &c.* Et tandem lib. 4. pag. 514. Pag. 231.

b (*Quamvis adhuc profeſſæ non ſint*) Priſcus mos fuit religioſe obſervatus, ut vir nimirum aut fœmina, cujuſcumque ſtatus vel conditionis exuerent, ſimul ac veſtem monachalem induiſſent, ſeu pro altari ſtati fuiſſent ſummo univerſorum Domino, nullatenus in poſterum fas eſſet jugum excutere; velut conciliorum authoritate ad epiſt. 27. d. obſervatum eſt; nam quidquid inibi de viris profertur, plane de fœminis debet intelligi. Patet id ex concil. Tolet. 8. c. 6. *Quiſquis virorum vel mulierum habitum ſemel induerit ſpontanee religioſum; aut ſi vir dedicus Eccleſiæ clero, vel fœmina fuerit, ac fuit delegata puellarum monaſterio; ſi utroque ſexu prævaricator, ad propoſitum invitus reverti cogatur: ut vir detondeatur, & puella monaſterio reintegretur, &c.* Ita c. 4. concilii Barcinonenſ. ſummo Pontif. Gregorio mag. Concilium Aurelianenſe 5. c. 19.

c (*Altare tamen oblata fuerunt*) De ejuſmodi oblatione dictum eſt ad Epiſt. 27. d. & ad hanc b. Formulas oblationis ſi hoc loco intexuero, lectorem ſpero non pigebit; facit enim ad antiquas res monaſticas elucidandas non parum: ſic ergo ſe habent ex vetuſtiſſimis membranis monaſterii noſtri S. Remigii Remenſis.

ANNO INCARNATIONIS *Domini DCCCLXVIII. VIII. Kalend. Maji feria VII.*

DUm legaliter ſancitum antiquitus tenetur, & cautum cum oblationibus, Domino parentes ſuos tradere filios, in templo Domini feliciter ſerviturus. Proculdubio hoc de noſtris filiis faciendum ſalubriter præbetur exemplum. Æquum etenim judico, Creatori noſtro de * vobis reddere fructum. Idcirco ego Hildegrimus hunc nepotem meum nomine Rifuinum cum oblatione in manu atque petitione, altaris Palla manu mea involuta, ad nomen ſancti Remigii, vel ad ſanctorum, quorum etiam hic reliquiæ continentur, & Abbati præſenti trado coram teſtibus permanſurum, ita ut ab hac die non liceat illi collum de ſub jugo Regulæ excutere, ſed magis ejuſdem Regulæ fideliter agnoſcat inſtituta ſervare, & Domino gratanti animo militare. Et ut hæc mea traditio inconvulſe permaneat, Promitto jurejurando coram Deo, & Angelis ejus nunquam per me, nunquam per ſuſpectam perſonam, nec quolibet modo per rerum mearum facultates, aliquando egrediendi de monaſterio occaſionem tribuam; & ut hæc mea traditio firma, & inviolata permaneat, manu mea propria ſubterfirmavi † Hildegrimi qui hanc chartulam fieri, & firmari rogavit. † Bovonis fratris ejus. † Walberti.

Alia forma ſolius Patris nomine facta.

ANNO INCARNATIONIS *Dominicæ DCCCLXXX. XV. Kalend. Octob. feria I.*

D*Um legaliter ſancitum, &c.* ut ſupra. *Idcirco, Ego Achadeus Comes hunc filium meum nomine Hildamum cum oblatione, &c. Roſrido Præpoſito ejuſdem loci in vice Abbatis præſente trado, coram teſtibus ſupradicti loci monachis Teutboldo Presbytero, Hardrado Presbytero, Guntario, & Berhario Diaconibus: Stephano, & Siglardo Subdiaconibus, &c.* ut ſupra. *Signum*

gnum Achadei Comitis, qui hanc chartam fieri, & firmari rogavit. Sign. Beclonis, &c.

Item alia forma nomine Patris & Matris.

Dum legaliter ſancitum, &c. Idcirco ego Leudo hunc filium meum nomine Commbertum, &c. Signum Leudonis, &c. Sig. Rothildis matris ejus. Signum etiam Leudonis, &c.

Oblationis puerorum forma illis multo poſterior, tempore videlicet Philippi primi Regis Francorum, iiſdem pene verbis expreſſa, ex monaſterio Belliloci.

Dum legaliter ſancitum, &c. Idcirco, Ego N. & uxor mea N. hunc filium noſtrum, unacum conſilio parentum ſuorum nomine N. cum oblatione, &c. Signum N.N. actum regnante Philippo Rege Francorum.

Et illæ omnes formulæ ex præſcripto fiebant Regulæ Benedictinæ cap. 58. & 59.

d (*Ad ſervandam Regulam*) Ita olim concilia, & Patres per Antonomaſiam, ubi de Regula ſancti Benedicti facerent verba, eam *Regulam, ſanctam Regulam, Ordinem ſanctum* inſignire ſolebant. Concil. Sueſſionenſe ann. 744. cap. 3. tomo 1. Conciliorum Galliæ præſcribit, *ut ordo monachorum, vel ancillarum Dei ſecundum Regulam Sanctam ſtabilis permaneat*. Conc. in Palatio Vernenſi ann. 755. c. 5. *ut Monaſteria tam virorum, quam puellarum ſecundum Ordinem regulariter vivant*. Et infra; *Si Abbas ejuſmodi decreto contradicat, vocetur ad concilium, & huic ſuffiliatur, qui ſecundum Ordinem Sanctum regat*. Sed ne dubium alicujus mentem pulſet, num in illis decretis ſubintelligatur Regula Benedictina, proferendum eſt cap. 11. Concil. Mogunt. ſub Leone Papa tertio. *Ac deinde decrevimus ſicut Sancta Regula dicit, ut Monaſterium, ubi fieri poſſit, per Decanos ordinetur, quia præpoſiti ſæpe in elationem incidunt, &c.* Sumptum eſt hoc decretum ex Regulæ ſancti Benedicti cap. 65. cujus ecce verba: *Sæpius quidem contingit, ut per ordinationem Præpoſiti ſcandala gravia in monaſteriis oriantur, dum ſunt aliqui ſpiritu ſuperbiæ elati, &c.* Et paulo poſt. *Si fieri poteſt, per Decanos ordinetur, ut antea diſpoſuimus, omnis utilitas monaſterii, &c.*

Quia vero in Regulæ Benedictinæ ſermonem incidimus, audivimuſque paucis abhinc annis ſubdubitatum fuiſſe a viro alioquin doctiſſimo, utrum olim univerſaliter per Galliam (ante tempora potiſſimum Ludovici Pii) Regula ſancti Benedicti ſervaretur: cui ſane poſſem tacere ſatis unica hac interrogatione Caroli Magni Imperatoris ad Epiſcopos Galliæ, Capitularis interrogationum cap. 12. tomo 2. Conciliorum Galliæ. *De converſatione monachorum*, inquit, *& utrum aliqui monachi eſſe poſſint præter eos, qui Regulam ſancti Benedicti obſervant. Inquirendum etiam, ſi in Gallia monachi fuiſſent, priuſquam traditio Regulæ ſancti Benedicti in has Parochias perveniſſet.* Et ibidem in brevi capitul. cap. 12. *Qua regula monachi vixiſſent in Gallia, priuſquam Regula ſancti Benedicti in ea tradita fuiſſet, cum legamus ſanctum Martinum & monachum fuiſſe, & ſub ſe monachos habuiſſe, qui multo ante ſanctum Benedictum fuit.* Ecquid amabo his verbis expreſſius? Nonne Imperator ille (multa eruditione præditus) docet ſolam Benedictinam tum extare Regulam; atque in eam ſententiam ire univerſos, illa ſcilicet tempeſtate ſolos Benedictinos aſceticam vitam agere, cum & quærat, utrum aliqui monachi eſſe poſſent præter eos, qui Regulam ſancti Benedicti obſervant, & ullorum monachorum haud meminerit, niſi Martinianorum duobus ſeculis Divo Benedicto antiquiorum.

Verum ut nihil intactum remaneat, & habemus impoſitam nubem teſtium (ſi Apoſtoli verba liceat uſurpare) quibus evidentiſſime appareat, Regulam hanc per univerſam Galliam fuiſſe a monachis ſuſceptam tribus fermè ſæculis ante Ludovicum pium (De ſancto Mauro, qui primus illam advexit, ex induſtria, quippe qui ſit noſter, quam de eo dici multa debeant, ſilebo) libet altius repetere, ac protrahere ſermonem, ideoque fontes ipſos adire. Concilium Turonenſe Ann. Chr. 813. celebratum, cap. 25. *Monaſteria Monachorum, in quibus regula beati Benedicti Patris conſervabatur, ſed nunc ſorte qualicumque negligentia ſuprepente remiſſius, ac diſſolutius cuſtoditur; vel certe penitus obliti negligitur, bonum videtur, ut ad priſtinum ſtatum revertatur, &c.* Explicatione iſta non indigent, verba namque: *Olim Regula ſancti Benedicti conſervabatur*: Et, *ad priſtinum ſtatum revertatur*, nihil aliud denotant, quam multo ante tempora, quibus illud decretum ſancitum eſt, Regulæ Benedictinæ uſum, exercitiumque extitiſſe apud monachos. Et illa ipſa confirmat Concilium Cabillonenſe 2. ab Epiſcopis provinciæ Lugdunenſis ann. imperii Caroli magni 13. cap. 22. *De Abbatibus, & monachis, ideirco hæc pauca ſcribimus, quia pene omnia monaſteria regularia in his regionibus conſtituta, ſecundum Regulam ſancti Benedicti ſe vivere fatentur. Inquiratur ergo diligenter, ubi ſecundum ipſum ordinem vivitur, & ubi ab ipſo ordine digreſſum eſt, ut juxta ejuſdem beati viri inſtitutionem vivere certent, &c.* Nec morari debent quempiam illa verba, *pene omnia monaſteria regularia*, quippe præter monachorum cœnobia, erant & manſiones clericorum canonicæ, hoc eſt ſub regula viventium (inde canonicus) quæ monaſteria quoque appellabantur: potiſſimum vero ubi Codegrandus Metenſis Epiſcopus Canonicorum regulam edidit (quam MS. aſſervant eruditiſſimi Viri Jacobus Sirmondus, & Joannes le Prevoſt) quamquam & antea alia regula, ſeu forma inſtitutionis canonicorum tomo 2. concil. Gal. pag. 329.

Atque ad propoſitum ut redeam, en argumenta illis longe vetuſtiora: ex antiquiſſima vita MS. beati Juniani Abbatis, Clotario primo Rege Francorum, anno circiter 64. *Poſt multam confabulationem glorioſiſſimus Rex interrogavit eum* (Junianum) *quid operis haberet, quæ vita, aut cujus religionis eſſet. Cui ille, dulciſſimo alloquio reſpondit, ſe ſub monaſtico ordine vitam degere, & monachis prælatum, beatiſſimi Benedicti inſtituta ſervari, regularem ejus vitam in omnibus obſervari, niſi quod propter anguſtiam loci non eam pleniſſime cuſtodire cum ſuis valeret, nec ſe habere, ubi exercitium operis fieret ſecundum Regulam jam ſupradicti Benedicti Patris, &c.* Habentur & ipſiſſima verba apud Andream du Cheſne tomo primo Hiſtor. Franc. ſcript. pag. 543. C. Ex fragmento vitæ ſancti Juniani. In teſtamento Leodebodi Abbatis ſancti Aniani Aurelianenſis, ſeu tabulis fundationis monaſterii Floriacenſis, ab ipſomet Abbate conditæ, Anno Dominicæ Incarnationis DC.XXIII. hæc de Benedictina Regula perhibentur: *In quo* (monaſterio) *monachi juxta Regulam ſanctiſſimi Benedicti, & domni Columbani conſiſtere debeant, ſingulariter de facultate proprietatis meæ Chriſto præſule conferre delibero, &c.* Iis ex verbis in cœnobio ſancti Aniani eandem Regulam ante illa tempora fuiſſe receptam perſpicere eſt. Nec ullus exinde ſibi faceſſat negotium, quod hic mentio fiat Regulæ ſancti Columbani; illam ſiquidem nonnullis in Galliæ monaſteriis una cum Benedictina colebant cœnobitæ ea tempeſtate, quod inter alios prodit Orderic. Vital. hiſtor. 8. ſub finem; ſiquidem Regula, ſeu verius Regulæ, cum trifariam ſeparatur, nihil aliud eſſe videtur, quam conſtitutiones, ſive, ut vocant, declarationes in Regulam ſancti Benedicti: hinc etiam parænetica præcepta tantummodo ſubminiſtrant; alia vero infligendæ pœnæ modum pro culpæ gravitate ſpecialius, quam D. Benedictus, præſcribit; quemadmodum ex vetere præfatione MS. ad Columbani Regulam docet Stengelius in corona lucida, pagina 128. Atque id quidem obſcurum hæſce regulas inſpicienti haudquaquam, mea ſententia, patebit. His finitimum eſt illud vitæ ſancti Mommoli primi Floriacenſis cœnobii Abbatis, ac diſcipuli beati Leobodi, ex veteri codice monaſterii ſanctæ Crucis Burdigal. *Normam regularis vitæ concupivit* (Mommolus) *contemplationi divinæ cupiens adhærere, religionem exempli Patris Benedicti quæſivit, ſoli omnium Regi intimo cordis fervore deſiderans, ſub Patre Leobodo Chriſto meruit famulari.* Judicael Britanniæ Rex, factus poſtmodum monachus in monaſterio a ſe conditi ſancti Joannis de Gaelo, nunc ſancti Menevenni, vulgo *ſainct Meen*, fundatione MS. profert hæc verba:

verba: *Honor, & gloria Deo Omnipotenti; & famulo ejus Benedicto Monachorum parenti in terris jam defuncto, ſed in cælis perenniter viventi.* Deinde poſt alia: *Hos autem reditus in perpetuum donamus huic monaſterio ſancti Joannis de Gaelo, pro alendis vigintiocto monachis Deo ſervientibus ſub Regula S. Benedicti,* &c. Hæc autem circa annum 630. acta conſtare videtur. Præceptum Clotarii III. Regis de fundatione Monaſterii Corbejenſis tom. 1. Concil. Galliæ pag. 500. ſub initium: *Igitur dum nos, & præcelſa genitrix noſtra domna Baldechildis Regina, monaſterium in honore ſanctorum Petri, & Pauli Apoſtolorum, ſancti Stephani protomartyris, ſuper fluvium Somnam, in loco, qui dicitur Corbejæ, ubi præeſt venerabilis vir Theofridus Abbas, pro æterni Numinis intuitu ædificare præcepimus, ut Monachi ſub ſancta Regula* (Benedictina nimirum, ut ſupra probatum eſt) *ibidem debeant converſari.* Et in privilegio a Bertefrido Ambianenſi Epiſcopo eidem monaſterio conceſſo, ubi ſupra poſt medium: *Ut quieti ſub Regula ſancta ipſi monachi vivere debeant ad ipſum monaſterium deſervientes.* At vero obiicis, inſta cernere ſunt iſta. *Illud etiam addi placuit, ut ipſi monachi ſub Regula ſancti Benedicti, vel Columbani, converſari, & vivere debeant.* Quid tum? His videlicet ex verbis indigitat Bertefridus, aliam eſſe ſancti Benedicti a ſancti Columbani Regula, cum disjunctive hic loquatur. Itane vero? Num particula *vel* ſemper disjunctiva eſt, & non aliquando pro copulativa, ſeu majori explicatione uſurpatur? Rem probemus exemplis; Terent. Eunuch. 2. 3. 23. *Maxime me tibi amicum facit vel virtus, vel doctrina.* Cicer. de claris Orat. 131. *Multorum vel honori, vel periculo ſervire*; utroque *vel* pro & ſumi norunt Grammatici. Sed ad rem: S. Benedictus in prologo Regulæ: *Succinctis ergo fide, vel obſervantia bonorum actuum lumbis noſtris,* &c. Quæ ſic elucidat doctiſſimus Petrus Boerius ſancti Amani Abbas, poſt Epiſcopus, in commentario MS. in Regulam ſancti Benedicti. *Expone hoc vel pro &, quia ſi boni actus deſint fidei, non habes meritum, teſte Jacobo, fides ſine operibus mortua eſt.* Idem in cap. 46. ejuſdem Regulæ explicans hæc verba: *Ante Abbatem, vel congregationem; Expone vel, pro &, quia tales prodationes conſueverunt fieri in capitulo,* &c. Et Hugo Menardus in illa verba cap. 3. Concordiæ Regularum: *Sub Regula, vel Abbate*: pag. 102. *Hæc conjunctim ſumenda ſunt, ita ut particula, vel ponatur pro copulativa: Sic etiam loquitur S. Eulogius libr. 2. memorialis ſanctorum cap. 4. Qui dudum ſub regula, vel Abbate ſe dediderint. Et ita paſſim loquitur S. Benedictus, & authores in hac Concordia citati. Nec Cœnobitæ Regulæ, vel Abbati ſeorſim, ſed Regulæ, & Abbati ſimul ſubjiciuntur.* Ille ipſe iterum ad titulum capitis 46. De ſenibus, vel infantibus. *Hoc titulo*, inquit, *particula*, vel, *ſumitur copulative, non disjunctive, quia caput agit de utriſque.* Quorſum autem in cœnobiorum fundationibus, geſtiſve ſanctorum Regula SS. Benedicti, & Columbani paſſim obſervanda proponatur, præcipiaturque, paucis hæc habeto. Ea propter utriuſque fit mentio, quod (uti ſupra memoravimus) quaſdam leges, atque inſtituta condiderat B. Columbanus, quo melius, ſtrictiuſque Regulæ Benedictinæ inhærerent cœnobitæ. Præterea adeo celebris Columbani, & diſcipulorum ejus doctrina, pietas, ſanctitas Galliam univerſam illuſtraverat, ut Regulam ſancti Benedicti, nomine Columbani utpote illius obſervantiſſimi appellarent omnes, cum una, eademque eſſet, duplex tamen ſortita nomen; quod & pari ratione, hodieque ſidem occurrit inter legendum, videlicet Regula Cluniacenſis, Regula Ciſtertienſis, Regula Cæleſtinorum, Camaldulenſium, &c. Ordo etiam Cluniacenſis, Ciſtertienſis, Beccenſis, Cæleſtinorum, Silveſtrinorum, &c. quamvis Regulam profiteantur nullam, præter Benedictinam, conſtitutionibus tamen, inſtitutionibuſque diverſis, quibus ab aliis ejuſdem Regulæ cultoribus ſecernuntur, adornatam. Huic veritati ſuffragatur privilegium, ſeu confirmatio fundationis Monialium B. Mariæ Sueſſionenſis a Drauſio illius civitatis Epiſcopo, regni Clotarii 3. anno 4. ubi in fine hæc leguntur: *Ut infra monaſterium virgines, & ancillæ debeant Domino militare, ſecundum votum ſæpe dictorum Deum timentium, qui conſtrinxerunt Regulam S. Benedicti, ut poſtquam in ipſo monaſterio introierint Domino militare, foras de ipſo monaſterio exire licentiam non habeant; & ad modum Luxovienſis monaſterii, quod B. Columbanus tenuit, Regulam nempe ſupradictam, ad profectum animarum earum ſtudeant in omnibus cuſtodire.* Notes hic velim lector; *Ad modum Luxovienſis monaſterii*, quibus profecto verbis docet illud privilegium, adhortaturque, ut Regulæ S. Benedicti præcepta ad modum Luxovienſis monaſterii, hoc eſt prout inibi obſervatur, una cum ſtatutis a B. Columbano digeſtis, ſtudeant adimplere. Proferamus tandem quaſi robur, & firmamentum eorum, quæ de Regula Benedictina, & Columbaniana in medium produximus, e tabula fundationis cœnobii Solemniacenſis (cujus conditorem S. Eligium Epiſcopum Noviodunenſem aſſerit hæc tabula) quæ in rem noſtram faciunt nonnulla, Benedictinis omni veneratione exoſculanda; ſic etenim prædicatur & ipſe Eligius Benedictinæ familiæ alumnus (quod favente Chriſto, dum vitas ſanctorum noſtri ordinis evulgabimus, luce clarius ſumus oſtenſuri) B. quoque Columbanus, & ejus monaſterii Luxovienſis cœnobitæ: In hac ergo fundatione poſt initium ita Abbatem, & Monachos ſuos alloquitur B. Eligius: *Ea tamen conditione interpoſita, ut vos, vel ſucceſſores veſtri tramitem religionis ſanctiſſimorum virorum Luxovienſis monaſterii conſequamini, & Regulam Beatiſſimorum Patrum Benedicti, & Columbani firmiter teneatis.* Et multis interjectis: *Simili modo te, Beatiſſime Pater Remacle Abba, tuoſque ſucceſſores, vel ſubjectos poſtulo, per individuæ Trinitatis majeſtatem obteſtor, ut Regulam ſupradictorum Patrum, quam in ſæpe memorato monaſterio Luxovienſi tenent, omni cuſtodia teneatis.* Evidentiora ſunt iſta, quam ut tempus in illis explicandis conteramus: ſtet ergo ex prædictis Regulam ſancti Benedicti, Regulam eſſe ſancti Columbani, maxime vero cum ſemper Regulæ, non Regularum meminerint authores; quod & infra patebit. Ad alia nunc, ſeu potius eadem ſemper probanda, procedamus. Author vitæ S. Tillonis diſcipuli B. Remacli Abbatis Solemniacenſis, tyrocinium perſequens ſanctiſſimi illius viri; *Cum igitur*, inquit, *ad iſtud monaſterium* (Solemniacenſe) *Tillo deveniſſet, & ab Abbate ſumma cum gratulatione ſuſceptus fuiſſet, tyrocinio Chriſti inſignitus, ardentiſſimo amore ſolum Jeſum deſiderans, ſub SS. Patrum Columbani, & Benedicti regula inter fratres habitare cœpit.* Sic MS. liber ejuſdem monaſterii.

Ex Deſiderii Cadurcenſis Epiſcopi vita MS. (florebat circa annum 639.) *Nullum quidem eo tempore in urbe Cadurca propoſitum monachi, neque habitum religionis, aut Regula cœnobialis intraverat: Inſtituta Benedicti non longe diſtabant: Deſiderii autem tempore hæc ſecta* (Benedicti) *Cadurcam intravit; hujus ſub die hæc Religio adoleſcere cœpit; Nam & Moyſiacenſe cœnobium hujus tempore a viris laudabilibus Ansberto, & Leotbaudo completum eſt, & in ipſo oppido a ſanctis viris monaſterium his diebus exorditum. Alia complura monaſteria ejus ſub tempore ſata creverunt.* Ex vita S. Agili primi Abbatis Resbacenſis monaſterii (S. Columbano æqualis) antiqua atque optima manu exarata. *Apud ſe Agnoaldus* (Pater S. Agili) *Columbanum aliquantiſper commemorari fecit in villa, quæ Honorifiacus dicitur; a quo voluit Agilum jam ſeptennem benedici; ſed perſuaſit parentibus, ut puerum Deo offerrent. Die ergo deſignato Pater Agili, applicans ſacris altaribus charam ſobolem, obtulit in dicto monaſterio, largiens per titulum teſtamenti copiam fundi & familiæ.* Inde vero quid colligere eſt? illam videlicet formulam Deo offerendorum pro aris puerorum petitam a Regula ſancti Benedicti cap. 59. in quo hæc habentur: *Si quis forte de nobilibus offert filium ſuum Deo in monaſterio, ſi ipſe puer minori ætate eſt, parentes ejus faciant petitionem, quam ſupra diximus: & cum oblatione ipſam petitionem, & manum pueri involvant in palla altaris, ſic eum offerant.* Et infra, *Si aliquid dare voluerint* (parentes) *in eleemoſynam monaſterio pro mercede ſua, faciant ex rebus, quas dare volunt, donationem,* &c. Vita ſancti Rigomeri Abbatis, ex MS. Floriacenſis cœnobii hæc ſup-

ſuppeditat. *Eodem tempore* (Childeberti Regis Francorum) *S. Avitus, & S. Carileſus in vaſte eremi ſolitudine binas cellulas ſub ſancta Regula* (Benedictina videlicet) *mirifice ædificaverunt Deo, fulti quoque S. Innocentis Cenomanicæ urbis auxilio, &c.* Vita MS. ſancti Ausberti monachi Fontinellenſis (nunc S. Vandregeſili) monaſterii, ac poſtmodum Archiepiſcopi Rothomagenſis, paſſim ſonat utrumque, & Vandregeſilum, & Anſbertum inſtitutum Benedictinam fuiſſe profeſſos, ac proinde cœnobitas illo in aſceterio D. Benedicti normam coluiſſe vel iiſdem temporibus, (hoc eſt Lotharii, & Dagoberti Francorum Regum) fateri neceſſum eſt: At biographum audiamus: *Factus Archiepiſcopus S. Ansbertus, privilegia ſui authoritate edixit, ut per ſuccedentia tempora ſecundum S. Patris Benedicti Regulam, & ut præcedentium Regum, Clodovei videlicet, & Clotharii, ſimulque Childerici, & Theoderici privilegiorum authoritates docent, ex ſemetipſis ſibi perennibus temporibus Abbatem eligerent* (monachi Fontinellenſes) *in quo etiam juſſæ allegationis verbo præſentes, futuroſque, qui ibidem militaturi erant, conſtringit, ut ſicut ſub ejus regimine, ita & deinceps, & ipſi, & poſteri eorum ſecundum Regulam S. Benedicti fideliter Chriſto deſerviant, &c.* Extant etiam hæc inter concilia Gallicana, necnon & inter generalia ultimæ editionis ex Typographia Regia. Refertur in vita B. Aichadri apud Surium die 15. Octobris, S. Philibertum Gemeticenſis monaſterii Abbatem, cum Ebroini perſecutionem declinaſſet, confugiſſetque ad Anſoaldum Pictavenſem Epiſcopum, rogatum ab eodem Epiſcopo, quatenus monaſterii, quod ipſe recens extruxerat, regimen ſuſciperet: cui annuit S. Philibertus ea lege, ſi B. Aichadrus, qui tunc temporis monaſterio Quintiacenſi præerat, cœnobio Gemeticenſi præfici non recuſaret. *Quamobrem in ſomnis* (ait Fulbertus vitæ author) *B. Aichadro apparuerunt; Epiſcopus virgam paſtoralem, Beatus vero Philibertus Regulam S. Benedicti porrigebat, ambo quaſi uno ore dicentes: Surge frater, & officium, quod tibi a Deo imponitur, obedienter ſuſcipe. Accipe virgam, per quam ſubditorum errata corrigas; & ad rectum diſciplinæ reducas: librum etiam, ut tu primo quæ in eo exarata ſunt cuſtodias, & in his tibi ſubjectos informare ne deſiſtas.* Ex quibus antiquam illam traditionis Regulæ, & baculi paſtoralis in Abbatis benedictione conſuetudinem, quæ hactenus perſeveravit, notare eſt: (vide Pontificale Romanum in benedictione Abbatis,) Deinde hiſce in monaſteriis, Quintiacenſi nimirum, Hieriæ Inſulæ condito ab Anſoaldo, & Gemeticenſi ſanctam Regulam vel ea tempeſtate viguiſſe. Canon 15. S. Leodegarii Auguſtodunenſis Epiſcopi A. C. 670. haud quaquam prætereundus eſt ſilentio: *De Abbatibus vero, vel monachis obſervare convenit, ut quidquid canonicus ordo vel Regula ſancti Benedicti edocet, & implere, & cuſtodire in omnibus debeant. Si enim omnia fuerint legitime apud Abbates, vel monaſteria conſervata, & numerus monachorum, Deo propitio, augebitur; & mundus omnis per eorum orationes aſſiduas malis carebit contagiis.* Canonicus ordo hic refertur ad Abbates, ſiquidem ea tempeſtate, qui canonicis præerant, Abbates etiam ſolebant vocitari; Regula vero S. Benedicti ad monachos. Huc accedit doctiſſimi Menardi ad præfationem in concordiam Regularum ſancti Benedicti Anianæ Abbatis, omnibus Abbatibus, & monachis deſtinatam obſervatio, hæc verba illuſtrantis: „ Occurrit animo ea, quæ a tepidis, ſegnibuſque mo„ nachis dici aſſolet. Quid cæteræ huic (Benedicti„ næ) conferunt Regulæ? Quid ad me quas non pro„ miſi pertinet legere, &c. *Cum hic author omnibus monachis Eccleſiæ occidentalis loquatur: quidamque tepidiores opponant ſe ſolam ſancti Benedicti Regulam voviſſe, alias, quæ in hoc opere continentur, ignorare; planum eſt ſolam ſancti Benedicti Regulam temporibus concordiæ auctoris, hoc eſt Caroli magni, & Ludovici Pii a monachis Eccleſiæ Occidentalis obſervatam eſſe; alioqui epiſtola dedicatio, auctoriſque objectio ineptæ eſſent.*

Sed operæ pretium eſt, ne quid ſcrupuli pungat iterum, objectiunculam audire nonnullorum, Regulam B. Benedicti aſſerentium ſolummodo evulgatam univerſim in Gallia anu. 743. Atque id nequicquam probare conantur ex illo Synodi Liptinenſis Can. 1. tom. 1. concil. Gall. *Abbates vero, & monachi receperunt Regulam ſancti Benedicti ad reſtaurandam normam Regularis vitæ.* Quaſi vero iſtud verbum *Recipio* ex re & *capio* conflatum, rem ſemel depoſitam, traditamve rurſus aſſumere, iterum capere, reſumere, recuperare, non ſignificet? Cicero 2. de orat. *Recipere arcem amiſſam.* Et Livius libr. 9. *Recipiant arma, quæ per pactionem tradiderunt.* Declarat ergo Synodus illa Abbates & monachos, qui Liptinas convenerant, Regulæ Benedictinæ obſervationes ſuſquedeque habitas, (ejus ſanctionibus ultro ſe ſubmittentes) ad priſtinum velle rigorem revocare. Alioquin hæc ſi minime intenderet Synodus potiori jure Clericos, Epiſcopos, &c. Primo leges Eccleſiaſticas tum accepiſſe fateri oporteret, quod equidem cogitare, nedum affirmare, abſurdiſſimum eſt. Sic autem habet præfatus canon: *Et omnis Eccleſiaſtici ordinis clerus, & Presbyteri, & Diaconi cum clericis, ſuſcipientes antiquorum patrum canones, promiſerunt ſe eccleſiaſtica jura moribus, & doctrinis miniſterio recuperare.* Tandem vero, quæ ſupra retulimus, elucidat, confirmatque concilium itidem apud Liptinas, ſed priori anno, hoc eſt 742. convocatum, cap. ultimo. *Ut monachi, & ancillæ Dei monaſteriales juxta Regulam S. Benedicti cœnobia, vel xenodochia ſua ordinare, gubernare ſtudeant; & vitam propriam degere ſecundum prædicti Patris ordinationem non negligant.* Viden hoc canone omnes dubitationis tenebras, ſi quas verbum *Receperunt* ingeſſerit, prorſus expelli? Nempe hic cœnobitas olim ſodalitio Benedictino nomen dediſſe ſupponit; cum & eos, ut juxta Regulam D. Benedicti, atque ejuſdem Patris ordinationem vitam inſtituere non negligant, adhortetur concilium: ſiquidem nonnihil negligere quis dicitur, dum præceptum aliquod, cui antea obſtringebatur, aut demandatum ſibi officium, votumve emiſſum prætermittit, vel contemnit.

Certo certius ergo ex prædictis omnibus infertur, antequam Ludovicus Pius imperaret (nec enim tum quamplurima monaſteria monachis Benedictinis ædificata fuiſſe inficias eo) Regulam ſancti Benedicti ſaltem in his epiſcopatibus, Andegavenſi, Pictavenſi, Aurelianenſi, Cadurcenſi, Pariſienſi, Cenomanenſi, Sueſſionenſi, Velocteonenſi, Rothomagenſi, Meldenſi, Moguntinenſi, Turonenſi, Cameracenſi, Lemovicenſi, Ambianenſi, Auguſtodunenſi, Redonenſi extitiſſe: Verum de his plus ſatis.

e (*Sed timore Francigenarum*) Quod obiter hic tangit B. Lanfrancus fuſe (ni fallor) enarratur ab Eadmero hiſtoriæ novorum lib. 3. pag. 57. poſtquam probavit S. Anſelmus medio in concilio vitæ monaſticæ obſtrictam non eſſe Mathildem Henrici primi Anglorum Regis uxorem, quod nequaquam ſponte ſua ſed pœnis in monaſterio velum ſuſcepiſſet, ſed quo pudicitiæ conſuleret; Epiſcoporum, qui eidem concilio intererant, rogat opinionem: illi vero magnum Lanfrancum in medium producentes, ſic B. Anſelmum affantur: *Quod licet levi argumento probare poſſemus, eo tamen cum opus non ſit, ſuperſedemus, noſtris argumentis firmiorem tenentes parem judicii hujus ſententiam a veneranda memoriæ Prædeceſſore veſtro, & Patre & Magiſtro noſtro Lanfranco ſimili de cauſa promulgatam.* Et poſt alia: *At ipſe* (Lanfrancus) *quæſtionem ipſam conſilio generalis concilii taliter ſolvit, ut eis, pro caſtitate, quam ſe tam manifeſta rei oſtenſione amare teſtatæ fuerant, debitam magis reverentiam judicaret exhibendam, quam ullam ſervandæ religionis continentiam, niſi propria voluntate appeterent, violenter ingerendam.*

AD EPISTOLAM XXXIII.

a HIbernia *Epiſcopo Domnaldo*) Sive Doſnaldo. Pag. 231.
Armachanum hunc (ut reor) vel Dublinenſem intelligit, utpote Metropolitanum totius Hibernicæ inſulæ, quemadmodum ſuperius Joanni Rothomagenſi Archiepiſcopo ſcribens epiſt. 14. Normannorum Archiepiſcopum nominat. Juri nihilominus Cantuarienſis Archiepiſcopi ſubjacere Metropolitanum illum, fidem faciat Venerab. Beda libr. 2. gent. An-

Anglorum. Vide dicta ad epiſt. 4. h. Porro antiquum Hibernicæ Eccleſiæ ſtatum deſcribit in hunc modum, Idem Beda loco citato lib. 3. cap. 4. *Habere autem ſolet ipſa inſula Rectorem ſemper Abbatem Presbyterum, cujus juri & omnis provincia, & ipſi etiam Epiſcopi ordine inuſitato debeant eſſe ſubjecti, juxta exemplum primi Doctoris illius* (Columbani) *qui non Epiſcopus, ſed Presbyter extitit & monachus, &c.*

b (*Hanc de infantibus tenere ſententiam*) Ex conſequentibus verbis, loqui de communione Corporis Chriſti infantibus ante uſum rationis proxime poſt ſuſceptum baptiſma porrigi ſolita, perſpicuum videtur. Priſca etenim conſuetudo fuit in Eccleſia Euchariſtiæ ſacramentum parvulis baptizatis conferre, ut planum eſt ex B. Dionyſio cap. 7. de Eccleſiaſtica Hierarchia. Μεταδίδωσι δὲ τῷ παιδὶ τῶν ἱερῶν συμβόλων ὁ ἱεράρχης, ὅπως ἐν αὐτοῖς ἀνατρέφοιτο, &c. Id eſt: *Porro Pontifex puerum conſortem facit ſacrorum myſteriorum, ut in eis educetur, &c.* Ex lib. Sacramentorum D. Gregorii (ab Hugone Menardo evulgato) de baptiſmo Sabbati ſancti; ubi de baptiſmo infantium: *Qui etiam non prohibentur lactari ante ſacram Communionem, ſi neceſſe fuerit.* Ex epiſt. Ieſſe Ambianenſis Epiſcopi ad ſacerdotes de baptiſmo poſt medium: (extat poſt epiſtolas Hincmari a Joanne Cordeſio editas) *Noviſſime autem Corpore & Sanguine Chriſti confirmatur infans, ut ejus poſſit eſſe membrum, qui pro eo paſſus eſt, & reſurrexit, &c.* Ex ſancti Auguſtini epiſt. 102. ad Vitalem Pelagianum. Vide ſi placet, velut & prædictum Menardum notis ad productum lib. Sacram. pag. 106. Infantibus rationis uſus nondum participibus de neceſſitate ſalutis Euchariſtiæ ſumptionem haud eſſe probat B. Lanfrancus hac in epiſtol. Id etiam declaravit Concilium Trident. Seſſ. 21. c. 4. & can. 4. Rationemque adſert his verbis: *Siquidem per baptiſmi lavacrum regenerati, & Chriſto incorporati, adeptam jam filiorum gratiam, in illa ætate amittere non poſſunt. Neque ideo damnanda eſt antiquitas, ſi eum morem in quibuſdam locis aliquando ſervavit, &c.* Non modo in ipſa baptiſmi ſuſceptione ſacram Euchariſtiam ſumebant infantes; ſed & poſtea ſacrificii reliquias (ut antiquitatis more loquar) quarta & ſexta feria innocentes (indicto eis jejunio) vino conſperſas percipiebant. Concil. Matiſconenſe 2. can. 6. Conc. Turon. 5. can. 19. Evagrius hiſt. Eccleſ. libr. 4. cap. 35.

c (*A fideli laico, ſi Presbyter deſit baptizari, &c.*) Adeo perſpicua eſt illa ſententia cum ex multimodis conciliorum decretis, tum ex diverſis Patrum ſtatutis, [quod & pene quotidie uſu venit] ut probatione minime indigeat: in confeſſo enim eſt apud omnes, abſente Eccleſiaſtico viro, poſſe laicum, quin & mulierem, urgente neceſſitate, aqua chriſtiana tingere infantulum.

d (*Nec eum tamen, &c. a conſortio fidelium ſejungunt*) Propter rationes ſuperius a Concilio Tridentino allatas.

e (*Abrenuntiandum eis decrevimus*) Hiatus adeo enormis hac in epiſtola occurrit, ut nihil præter exordium, atque unam, alteramve calcis lineam haberemus: at beneficio Joannis le Prevoſt, ecce integram [quam exſcribendam ipſemet ex lib. epiſt. Hibernicarum ab Uſſerio vulgatarum, & ad me tranſmittendam curavit] damus in lucem. Illam ipſam nihilominus numeris omnibus minime eſſe abſolutam extremæ lineæ apographi a Jacobo Sirmondo mutuati ſcrupulum ingerunt. Illæ ergo ita habent: *Si pollutis manibus Corpus Chriſti, & Sanguinem ſanctificare præſumpſerit. Omnipotens Dominus vos benedicat & de Paſtore veſtro deſideratam vobis lætitiam tribuat.* Quæ quidem verba in Uſſeriana editione non extant. Unde haud ita alienum a vero fuerit, aſſerere nequaquam hujus epiſtolæ, ſed reſponſionis ad epiſtolam Dublinenſium, aut aliam id genus fore concluſionem.

AD EPISTOLAM XXXIV.

Pag. 232. *a* A*Nglorum Regi Vuillelmo*) Primo ſeu Conqueſtori; cujus antitheſes ſupplemento ſuo MS. ad Sigibertum intexuit Robert. de Monte ad an. 1087. *Vuillelmus*, inquit, *omnibus Normanniæ Conſulibus fortior fuit; omnibus Anglorum Regibus potentior; omnibus prædeceſſoribus ſuis laude dignior. Erat autem ſapiens, ſed aſtutus; locuples, ſed cupidus; glorioſus, ſed famæ deditus. Erat humilis Deo ſervientibus; durus ſibi reſiſtentibus, &c.* Deinde concludit hoc modo: *Pacis autem tantus auctor fuerat, quod puella auro onuſta regnum Angliæ pertranſire poſſet impune.* Tam potenti, atque adeo fortunato Regi, quid tandem, ſimul ac e vita migravit, evenerit; Sic exhibet Orderic. Vital. lib. 7. hiſt. *Ecce potentiſſimus heros, cui nuper pluſquam centum millia militum ſerviebant avide, & quem multæ gentes cum tremore metuebant, nunc a ſuis turpiter in domo non ſua ſpoliatus eſt, & a Prima uſque ad Tertiam ſupra nudam humum derelictus, &c.* Cæterum ex annotandis infra patebit, Regem Guillelmum, cum ad ipſum hanc & ſequentem epiſtolam ſcriberet B. Lanfrancus, degere in Normannia.

b [*Sicut Angelum Dei*] Alludit [ut reor] ad ſapientem Thecuam, Abſalonis reditum a Davide expoſtulantem: *Sicut enim Angelus Dei, ſic eſt Dominus meus Rex, ut nec benedictione, nec maledictione moveatur.* Vel ad Eſther. 15. 16. Vel ſane dixerim Regem Angelum nuncupaſſe, ut ſicut Angeli eſt timorem expellere, atque omnia proſpera & ſaluti profutura ſubminiſtrare; ita Regem competit ſubditorum animos ſedare, procul moleſtiam, & hoſtes propulſare, nulliſque parcentem laboribus, pacem præ omnibus toto in regno promovere.

a [*Radulphus Comes*] De quo ad epiſtolam 40. ad quem eſt eadem cum inſequentibus 41. & 42.

AD EPISTOLAM XXXV.

E*Piſcopus Gaufridus*) Conſtantienſis in Normannia: cujus ad epiſt. 33. meminimus ſupra. Ibidem.

a (*Guillelmus de Vuarenna*) Comes Surejæ ſive Suthregiæ in Anglia. Guillelmus Gemeticenſ. hiſt. lib. 7. cap. 22. & lib. 8. cap. 38. Fundator extitit monaſterii S. Pancratii in Anglia, teſte Ordeico Vitali lib. 8. hiſt. ad an. 1089. Teſtamentum Guillelmi Regis Anglorum Eccleſiæ S. Pancratii donationem profert in Bibliotheca Cluniacenſi. pag. 331.

(*Robertus Malet*) Clariſſima apud Caletes familia Maletana: onde & illud Gallicum proverbium: *Les Malets, & les Marteaux ſont les plus nobles de Caux.* Inter cognomina eorum qui cum Guillelmo Conqueſtore Angliam ingreſſi ſunt, in fine hiſtoriæ Normanniæ ſcriptæ ab Andrea du Cheſne, *Malet* recenſetur ante medium: necnon & in fine catalogi proxime ſequentis, qui prænotatur, *Magnates ſuperſtites*, &c. *Robertus Malet fuit.* In conſequentibus quoque duobus catalogis iterum Robertus *Malet* reperitur; & apud Orderic. Vital. hiſt. lib. 9. pag. 804. & 805.

AD EPISTOLAM XXXVI.

a P*Ropterea elegimus Presbyterum, &c.*) Antiqua conſuetudo fuit, in primæva potiſſimum Eccleſia, cleri & populi ſuffragiis Epiſcopos creari. In Oriente licet uſus poſtea invaluerit, ut in Epiſcoporum electionibus populi ſuffragia minime expoſcerentur: poſt Synodum nempe Nicænam, quæ can. 3. Epiſcopos, nulla cleri plebiſque facta mentione, ab Epiſcopis eligi, atque ordinari jubet. Et Laodicænæ can. 13. Sacerdotum electiones turbis, ſive populis permitti vetat. In Occidentalibus tamen Eccleſiis jus iſtud ſuffragii in renuntiandis Epiſcopis populo remanſit, ac diu perſeveravit; donec pulſis Romanis exorti Reges, ſua intereſſe ducerent, Epiſcopos eligi nonniſi arbitratu, & voluntate ſua. Et hæc eruditione clariſſimus Sirmondus multis probat exemplis, in Præfatione ad formulas antiquas promotionum Epiſcopalium, ad calcem tom. 2. Conciliorum Galliæ.

b (*Nobis ſufficientiſſime cognitam, &c.*) Plures id genus literarum formulas, loco proxime citato formula 7. & ſeq. videre eſt.

AD EPISTOLAM XXXVII.

a H*Ibernia Regi Gothrico*) Dubliniæ Regulo; ut author eſt Jacobus Uſſerius in Epiſtolarum Hibernicarum Sylloge, nota in epiſtolam B. Lanfranci Pag. 233.

ad

ad Terdeluacum, & ad hanc epiſtolam: *Gothricus hic*, inquit, *non alius fuiſſe videtur, quam Godredus cognomento Crovan; de quo in chronico Regum Manniæ ad an. 1066. Godredus ſubjugavit ſibi Dubliniam, & magnam partem de Laynoſtir. Scotos vero ita perdomuit, ut nullus qui fabricaret navem vel ſcapham, auſus eſſet pluſquam tres clavos inſerere. Regnavit autem 16. annis; & mortuus eſt in inſula quæ vocatur Yle.*

b (*Patricium, quem &c. ad nos conſecrandum tranſmiſit, &c.*) Suſpicor Dublinenſis cleri & populi litterarum latorem fuiſſe Patricium, ut conſtare tum ex eiſdem, tum etiam ex his ad Gothricum, videtur. Porro anteceſſorum more, obedientiæ profeſſionem, peracta ordinatione, edidit ad eam formulam.

PATRICII DUBLINENSIS Epiſcopi profeſſio.

» QUiſquis aliis præſidet, ſi & ipſe aliis ſubja-
» ceat, dedignari non debet; ſed potius obe-
» dientiam, quam a ſubjectis ſuis deſiderat ha-
» bere, propter Deum ſtudeat Prælatis ſibi per omnia
» humiliter exhibere. Propterea Ego Patricius ad re-
» gendam Dublinam Metropolim Hiberniæ electus An-
» tiſtes, Tibi Reverende Pater Lanfrance, Britannia-
» rum Primas, & ſanctæ Dorobernenſis Eccleſiæ Ar-
» chiepiſcope, profeſſionis meæ chartam porrigo: me-
» que Tibi tuiſque ſucceſſoribus in omnibus quæ ad
» chriſtianam religionem pertinent, obtemperaturum
» eſſe promitto.

c [*Alias legitime ſibi copulatas pro arbitrio & voluntate relinquere*] Huic ſerpenti morbo occurrendum præmonuerat B. Lanfrancum Gregorius 7. Papa epiſt. 1. in Appendice, his verbis: *Tuam fraternitatem etſi monitore non egeat, impellente tamen nos ſollicitudine admonemus, quatenus graviora uſquequaque reſecare vitia ſtudeat; & inter omnia & præ omnibus nefas, quod de Scotis audivimus, quod plerique videlicet, proprias uxores non ſolum deſerunt, ſed etiam vendunt, modis omnibus prohibere contendat, &c.* Adeo peſtiferam luem adhuc graſſari tempore B. Anſelmi demonſtrat ipſius epiſt. 142. & 147. lib. 3. Non Scotis modo, vel Hibernis, ſed & Anglis longe ante tempora ſancti Lanfranci, id vitii innatum fuiſſe commemorant antiquiores authores. Gildas in excidio Britanniæ poſt initium: *Reges habet Britannia, ſed tyrannos.* Et poſt pauca. *Quam plurimas conjuges habentes, ſed ſcortantes & adulterantes.* D. Bonifacius Archiepiſcopus Moguntinus apud Malmesbur. lib. 1. de geſt. Anglorum, nefanda illa Ethelberto Anglorum Regi objicit. Quod autem Scotis fuerit talis libido quaſi hæreditaria, oſtendit S. Hieronymus libr. 2. adverſus Jovinianum, ante medium.

AD EPISTOLAM XXXVIII.

Pag. 233. *a* H*Ybernia Regi Terdeluaco*) Jacobi Uſſerii conjecturam hoc loco (eum & nihil aliunde ſuppetat de Terdeluaco) inſerere viſum eſt: ille igitur ad eamdem epiſtolam in notis ad epiſtolas Hibernicas aſſerit Terdeluacum nequaquam Gothrici ſucceſſorem, ſed eodem ſimul tempore & Gothricum Dubliniæ Regulum, & Terdeluacum ſummum Hiberniæ Regem egiſſe.

b [*Contra ſanctorum Canonum prohibitionem, &c.*] Tritas res adeo non hic retexendas judico. Quod ad conjugia adulterina, ſat dictum proxima epiſtola. Non ab uno Epiſcopo, ſed a tribus Epiſcopum ordinandum ad epiſt. 12. c. nonnihil adnotatum eſt. Plures vero in una civitate epiſcopos minime conſtituendos paſſim prohibent antiqui Canones, & Patrum decreta. Hilarii Papæ epiſt. 2. n. 4. Conc. Lugdu. 1. can. 5. Cabilonenſe an. 650. can. 4. Velut & pecunias ordinationum gratia haudquaquam exigendas Concil. Turon. 2. can. 27. Concil. Nicæni 2. can. 19. De chriſmatis unctione in baptiſmo conferendo fuſe Menardus noſter tum ex Patrum ſententiis, tum etiam ex diverſis conciliorum canonibus, in lib. Sacrament. D. Gregorii pag. 108. & ſeq.

AD EPISTOLAM XXXIX.

a R*Ogerio Comiti*] Guillelmi Comitis filii Oberni [ſi conjecturam interſerere liceat] filio. Pag. 234.
De quo Guillel. Gemet. hiſt. lib. 7. cap. 25. Guillel. Malmesb. lib. 3. de geſt. Angl. in Willelmo 1. *Rogerius*, inquit, *a Rege vinculis irretitus tota vita carcerem frequentavit, vel potius incoluit deteſtandæ perfidiæ juvenis, nec moribus patriſans, &c.*

b (*Glorioſus pater veſter*) Willel. Infra ad epiſt. 42.

c (*Placita*) Pro decretis identidem uſurpantur apud peritos linguæ Latinæ authores; quod quæ decreta ſunt, ea ſic ſenatui vel majoribus placuiſſe videantur. Plin. l. 29. c. 1. *Eadem ætas Neronis principatu ad Teſſalum tranſilivit, delentem cunctorum majorum placita, &c.* At hic *Placita* juridicos ſeu forenſes conventus ſignificant. Capitul. Caroli Calvi. 20. ſeu Synodi Cariſiacæ cap. 2. *Epiſcopi quique in ſuis parochiis, & Miſſi in illorum miſſaticis; Comiteſque in eorum Comitatibus pariter placita teneant, &c.* Ibidem in Annunciatione ejuſdem Caroli, & nepotis ſui Lotharii apud S. Quintinum, poſt medium. *Per omne regnum noſtrum Epiſcopi, & Miſſi noſtri, & Comites placita teneant, & illa placita omnis homo, qui placitum cuſtodire debet, ſine exceptione, & excuſatione cuſtodiat.* Jubet Concil. Arelat. 6. cap. 22. *Ut placita publica & ſecularia, neque in atriis baſilicarum, neque in ipſis baſilicis fiant.* Placitum etiam ſumitur pro lite, unde verbum Gal. *Plaids*: & Placitare, id eſt, in judicio litigare, aut contendere, ſecundum placita legum & judiciorum agere: Gallice, *Plaider*.

AD EPISTOLAM XL.

a V*Villelmi Comitis, cujus prudentia, &c.*) *Hic legitimus* (ait Gemeticenſis lib. 7. hiſt. cap. 25.) *& liberalis vir Adelizam Rogerii Toenitæ filiam in conjugem habuit, ex qua duos filios, Vuillelmum & Rogerium contumacem procreavit: duo cœnobia monachorum S. Mariæ Cœli Reginæ condidit, unum apud Liram, & alterum apud Cormelias.* Et poſt pauca. *Comitatum Herfordiæ cum magna parte regni ſenſu, & viribus obtinuit, &c.* Et Guillelm. Malmesb. de geſt. Angl. in Willelmo 1. ante medium. *Vuillelmus filius Oſberni principis, optimis comparandus, haud ſcio, an etiam præponendus. Ejus conſilio Rex Vuillelmus primo animatus ad invadendam Angliam, mox virtute adjutus ad manum tenendam. Erat in eo mentis animoſitas, quam commendabat pene prodiga liberalitas, &c.*

b (*De perjurio vel fraude, &c.*) Per hæc verba quid B. Lanfrancus intendat perhibere videtur Florentius Vigornienſis ad an. 1074. *Herefordenſis Comes Rogerius, filius Guillelmi ejuſdem pagi Comitis, Eaſtanglorum Comiti Rodulpho* (*contra præceptum Regis Guillelmi*) *ſororem ſuam conjugem tradidit, nuptiaſque permagnificas cum plurima multitudine optimatum in Grantebrigenſi provincia, in loco qui Ixninga dicitur, celebrantes, magnam conjurationem plurimis aſſentientibus contra Regem Guillelmum ibi fecerunt. Qui mox ut potuit, Lanfrancum Dorobernenſem Archiepiſcopum adiit, pœnitentiamque ab eo pro facto, licet non ſponte, ſacramento accepit, ejuſque conſilio Regem Guillelmum in Normannia degentem petiit, eique rem ex ordine geſtum pandens, illius miſericordiæ ultro ſe dedit, &c.* Verbis hiſce poſtremis liquido conſtat Regem Guillelmum in Normannia extitiſſe, dum ad eum literas 35. & 36. daret B. Lanfrancus.

AD EPISTOLAM XLIII.

a A*Nſelmo*] Hic eſt magnus Anſelmus Prior, Pag. 235.
deinde Abbas, ac demum B. Lanfranci Cantuarienſis Archiepiſcopi ſucceſſor: cujus vitam admirandam Edmerus [quem ille chariſſimum, ut pote amanuenſem, habebat] conſcripſit: quantos etiam labores & ſudores pro eccleſiaſtica libertate, cum pietate, tum doctrina & conſtantia incomparabili ad mortem exantlaverit vir ſanctiſſimus, fuſe idem auctor libro, cui titulum hiſtoriam novorum præfixit, enarrat. De S. Anſelmo, Chronicon Beccenſe pag. 2. 5. & 6.

Vita

Vita Venerabil. Guillelmi 3. Abbat. Beccenſ. pag. 41. & 42. in Appendice, & alii prope innumeri authores.

b (*Romam proficiſcens*) Anno videlicet reparatæ ſalutis 1071. tam pallii recipiendi gratia, quam dirimendæ litis ſe inter & Thomam Eboracenſem. Qua de re ſuperius ad epiſtol. 4. a. & in vita B. Lanfranci cap. 11. pagin. 11. 12. Quintò Romam S. Lanfrancus petiiſſe videtur, 1. cauſa Berengarii. 2. Propter Guillelmi Ducis matrimonium. 3. Ut Concilio Romano intereſſet. 4. Ut confirmationem Joannis Abrincenſis in Archiepiſcopum Rothomagenſem electum, obtineret. Ultimo cum Archiepiſcopo Eboracenſi, quod proxime annotabamus.

c (*Dulciſſimum mihi fratris mei filium*) De quo infra ad epiſt. 47. & 49.

d (*Lectionem legeret*) Id documenti dedit ex Regulæ Benedictinæ cap. 38. *Fratres non per ordinem legant, ſed qui ædificent audientes.* Et mos quidem iſte ab antiquis monachis religioſe obſervabatur, ut aſceticæ vitæ tyrones exercitarentur, imbuerenturque aliquanto tempore monaſticis rebus; ſed & perdiſcendis memoriter pſalmis, atque eccleſiaſticis ritibus, priuſquam in publicum prodirent, addicebantur; (uti etiamnum ipſemet Lanfrancus, in omnibus licet ſcientiis fuiſſet verſatus; ultro ſumma animi demiſſione, cum primum Beccenſe cœnobium intraſſet, egit.) Quod uberius probat Menardus in cap. 63. Concordiæ regularum pag. 936. & ſeq.

AD EPISTOLAM XLVI.

Pag. 236. G*Ondulpho*) Cum ſola litera G. huic epiſtolæ præfixa eſſet, Gondulphum appoſui; hac nimirum conjectura ductus, quod B. Anſelmus l. 1. ep. 4. ad Gondulphum ſalutem adſcribat Lanfranco nepoti, *Saluta*, inquit, *Dominum Lanfrancum juvenem, nepotem Domini & Reverendi, & Patris noſtri Lanfranci Archiepiſcopi, &c.* Et ep. 7. ad eumdem: *Reverendum & diligendum, dominum & patrem noſtrum Archiepiſcopum Lanfrancum, & nepotem ejus, &c. Saluta.* Ex his ergo, & B. Lanfranci verbis, neceſſario affirmandum videtur, illam epiſtolam inſcribi Gondulpho, cui edocendus traditus fuerat Lanfrancus nepos. Vel profecto dicendum plures diverſis in locis habuiſſe nepotes (Paulus enim qui & Abbas extitit S. Albani, ut ſupra oſtenſum eſt, erat nepos illius) unum Becci, alterum cum Gondulpho Cadomi manſiſſe. Aut forſan verius, collobium illum ipſum nepotem induiſſe Becci, & ſtudiis alibi operam navaſſe prius, vel poſtquam monachus fuiſſet factus. Et ſane patere videtur ea D. Anſelmi l. 1. ep. 19. 24. & 36. Ubi gratulatur, acceptumq; refert S. Lanfranco, quod Beccum potius, quam alio nepotem ad induendum monachum, tranſmiſerit. Verum in re dubia, & haud magni momenti, penes lectorem eſto judicium. De Gondulpho ad vitam ſupra pag. 40.

AD EPISTOLAM XLVI.

D*Iapraſium*) Electuarium ex marrubio herba, *Marrube* vulgo, Græce πράσιον phtiſicis multum confert pharmacum iſtud. Paulus Ægineta de arte medendi l. 7. c. 11. Plin. l. 20. cap. 22. Et Jacobus Dalechampius hiſt. Plantarum t. 1. l. 8. c. 36. proliae de virtutibus, & diverſis marrubii ſpeciebus.

AD EPISTOLAM XLVII.

a L*Anfranco & Guidoni*) Iſte Guido ſodalis erat nepotis Lanfranci, qui monachi tyrocinium ambo tum Becci agebant. Et utrumque ſic commendat S. Anſelmus l. 1. ep. 31. Archipræſuli Lanfranco: *De dulciſſimo, & dilectiſſimo dilectore meo nepote veſtro, cujus converſationis vos ſæpe præſentem habere velle noviſſem: hoc vobis mando, quod mea teſtatur conſcientia. Sic utique cavet a quibus cavendum, ut nulli noſtrum jure reprehenſibilis videatur: ſic ſtudet humili benignitati, & benignæ humilitati: ſic quieti & ſilentio, atque orationi, ut merito ſit omnibus amabilis. Sed eſt quiddam, quod quamvis vere credam, quia clementer et facit divina providentia, non tamen illud videre poſſum abſque charitativa compaſſionis moleſtia: dolore namque capitis jam per plures menſes ſic eum paterne divina affligit caſtigatio, ut & aliquando a conventu communi ejus læta diſſocietur converſatio, & omnino a lectione, aut aliqua ſtudioſa meditatione ejus prohibeatur intentio, &c.* Meminit iterum ejuſdem Lanfranci, ſimul & Guidonis eodem l. ep. 63. At l. 2. ep. 42. Illum ipſum Lanfrancum (qui clam & inconſulto B. Abbate ſuo Anſelmo, quin etiam renitente, aſſenſum præbuerat ut in Abbatem ſancti Vandregeſili aſſumeretur) ſeveriſſime objurgat, monetque ac præcipit, quatenus electionem de ſe factam abjiciat (legenda ibid. ep. Gualtero Priori ſancti Vandregeſili inſcripta) Verum electus tandem Abbas Lanfrancus haud ſolidum annum abbatia potitus eſt; nam an. 1091. inquit breve chronicon MS. S. Vandregeſili, *Lanfrancus Abbas Fontanellenſis cœnobii obiit, cui ſucceſſit Gerardus Abbas 31.* De Guidone autem loquitur idem S. Anſelmus epiſtola prius citata: *Dominum Guidonem, quem magiſterio puerorum addidimus, ſic ſuavis commendat obedientia, & in ſtrenuitate humilitas, ut pariter gloriari poſſimus, & vos per quem, & nos qui eum talem habemus.*

b (*Theodino dente*) Ita in utroque apographo & Cadomenſi, & Jacobi Sirmondi legitur; ſed Horatius L. 1. ep. 18. ad Lollium, refert de Theonino, ficto nomine a Theone poeta petulantiſſimæ maledicentiæ.

———— *qui*
Dente Theonino cum circumroditur; ecquid
Ad te poſt paulo ventura pericula ſentis?

AD EPISTOLAM XLVIII.

a V*Villelmo*) Hic primo Beccenſis, opinor, poſt Cormelienſis Abbatiæ monachus, & Abbas denique eiſdem loci fuit; uti ſignificare videtur hoc titulo B. Lanfrancus: *Dilectiſſimo Patri Vuillelmo, quondam dulciſſimus, &c.* Quia nimirum Becci pridem ſimul vitam duxerant cœnobiticam; ſed & ſpirituali neceſſitudine conjunctos eoſdem probat Milo Criſpinus in vita pag. 10. D. ubi quid ſibi acciderat, cum fugam meditaretur, ſoli Guillelmo aperit Lanfrancus. Guillelmum vero in Abbatem Cormelienſem aſſumptum eadem vita declarat cap. 2. pag. 4. Pag. Ibidem.

b (*Priorem dominum Ernoſtum conſtituatis*) Cormelienſis monaſterii, (mea quidem conjectura) quamvis forſan tunc temporis Becci moraretur; nam apud monachos & canonicos, quibus præſertim cordi erat diſciplinæ eccleſiaſticæ, ac monaſticæ rigor & obſervantia, in more poſitum fuit, dum electionum jure potirentur, ut indiſcriminatim (nota loquor) ex diverſis Eccleſiis, & monaſteriis, Epiſcopos, Abbates, & Priores, viros inculpatæ vitæ, probatæ prudentiæ, ac doctrinæ ſingularis, ſibi ſeligerent, expeterent, cogerent.

c (*Ernoſtum*) Is eſt quem Eccleſiæ Roffenſi præfeciſſe Archiepiſcopum Lanfrancum vidimus. in ejus vita toties producta c. 7. pag. 9. & c. 13. pag. 15. Eademque repetit Robertus de Monte in chron. MS. ann. 1089.

AD EPISTOLAM XLIX.

a E*T in ſuis eos locis, &c.*) Sumptum id præceptis ex Regula S. Benedicti c. 29. Quod monachum ob crimen e monaſterio egreſſum, ſi revertatur, in noviſſimum locum docet dejiciendum; *Et ſic*, inquit, *in ultimo gradu recipiatur, ut ex hoc ejus humilitas comprobetur.* Et c. 44. De iis qui excommunicantur: *Et tunc ſi juſſerit Abbas recipiatur in choro, vel ordine, quo Abbas decreverit.*

AD EPISTOLAM L.

a R*Inaldo Pictavorum urbis Abbati*) Hoc eſt cœnobii ſancti Cypriani ad muros urbis Pictavenſis. Veteres membranæ ejuſdem monaſterii: *Rainaldus ex monacho Caſa-Dei, factus eſt Abbas ſancti Cypriani: quem Cluniacenſes monachi ſibi ſubjicere cupientes, multifariam fatigarunt, ſed eo viriliter, & ſapienter reſiſtente, non prævaluerunt. Reſtitit etiam tribus in Conciliis favente ſibi Amato Legato, & Iſamberto Epi-* Pag. 237.

Digitized by Google

ſcopo Pictavenſi, Majoris monaſterii monachis, &c. Quomodo autem ſummis Pontificibus opem (potiſſimum Urbano 2. in ſummam calamitatem redacto) præſtiterit, habes ex epiſtola nondum (quod ſciam) edita, ejuſdem Urbani ad Epiſcopos & Prælatos Aquitaniæ, Gaſconiæ, &c. „ Dilectiſſimus, ac familiaris noſter filius Rainaldus monaſterii ſancti Cypriani Abbas nobiſcum aliquamdiu commoratus, & oppreſſionem quam S. R. Eccleſia patitur, ac conſolationem quam ſperat in Chriſto diligenter intuitus. Per ipſum itaque charitatis veſtræ ſollicitudinem admonemus, ut circa omnium veſtrum Matrem S. R. Eccleſiam debito vigore ferveat præſentibus ejus laboribus ſuccurrere, & quod aſpirante Deo deſtinaverit, per fidelem miniſtrum latorem præſentium dirigere non cunctetur: ita tamen ut quod quiſque contulerit, adſcripto ſui nominis titulo noſtræ notitiæ repræſentet. *Iterum Urbanus Rainaldo.* De religione tua, & prudentia confidentes, Apoſtoli Pauli obedientiam injungimus, ut ſicut de miniſterio quod fiebat ſanctis, qui Hieroſolymis habitabant, Gentiles Paulus, quos Deo præſtante converterat, admonebat: Ita tu quoque Epiſcopis & Proceribus, cæteriſque catholicis terræ veſtræ, fideliter devotus inſiſtas, quatenus pauperum Romanæ Eccleſiæ memores ſint, eorumque inopiam ſua abundantia ſupplere non negligant. Ad quod exequendum chariſſimum filium noſtrum G..... Abbatem S. Sabini laboris tui comitem eſſe conſtituimus; ut maturatius preſſurarum noſtrarum anguſtiis valeatis ſubvenire, &c. Huc uſque ex chartulario monaſterii ſancti Cypriani Congregationis ſancti Mauri. Cæterum ad eumdem Rainaldum B. Anſelmus miſit Opuſculum, cui titulus *Monologium*, l. 2. ep. 74.

b (*Berengarium dico*) Pluribus ſupra in ep. 1. 2. & 4. v. de Berengario; cujus verba in extremis poſiti deſcribuit in hunc modum Guil. Malmesbur. lib. 3. de geſt. Anglor. „ Berengarius plane quamvis ſententiam correxerit, omnes tamen, quos ex totis terris depravaverat, convertere nequivit. *Et infra:* Quin & ipſe die Epiphaniorum moriens, gemituque producto recordatus, quot miſeros quondam adoleſcens primo ætatis calore ſecta ſua infecerat: Hodie, inquit, in die apparitionis ſuæ apparebit mihi Dominus meus Jeſus Chriſtus propter pœnitentiam, ut ſpero, ad gloriam; vel propter alios, ut timeo, ad pœnam:

c (*Vocavis eum Romanorum Luciferum*) Potius ex memoria, quam ipſiſſima ſancti Hieronymi verba referre videtur, ſic laudibus adornans S. Hilarium: Ea ſiquidem (niſi memoria me fallat) inter illius Doctoris opera haud quaquam licet invenire. Sic autem legitur apud eumdem Hieronymum, t. 3. ep. 141. ad Marcellam: *Tantum virum* (Hilarium *&* *temporibus ſuis diſertiſſimum reprehendere non audeo; qui & confeſſionis ſuæ merito, & vitæ induſtria, & eloquentiæ claritate, ubicumque Romanum nomen eſt, prædicatur.* Item in præfatione l. 8. commentar. in Iſaiam. *Qui ſi flumen eloquentiæ, & concinnas declamationes deſiderant, legant Tullium, Quintilianum, &c. & ut ad noſtros veniam, Tertullianum, Cyprianum, Hilarium, &c.*

d (*Dominus Jeſus Chriſtus in eadem perſona, &c.*) Hæc & quæ ſequuntur longiſſime abſunt a crimine illo hæreſeos Trinitariæ, quod S. Lanfranco, mortali vita functo, imponere neſcio qua fronte fuerat auſus quidam Compendienſis Clericus, nomine Roſcelinus: & quidem ut validius inſibilare virus, ſpargereque poſſet, peſtiferæ ſuæ ſectæ conſcios ſeu magiſtros, eundem Antiſtitem & B. Anſelmum ſanctiſſimos viros, & de Eccleſia Catholica quam optime promeritos; ſuſurrabat, aſſerebat, proclamabat; quemadmodum legere eſt apud eumdem Anſelmum l. 2. ep. 41. ad Epiſcopum Beluacenſem. *Audio quia Roſcelinus Clericus dicit in Deo tres perſonas, eſſe tres res ab invicem ſeparatas: ſicut ſunt tres Angeli: ita tamen ut una ſit voluntas, & poteſtas: aut Patrem & Spiritum ſanctum eſſe incarnatum, & tres Deos vere dici poſſe, ſi uſus admitteret. In qua ſententia aſſerit venerabilis memoriæ Archiepiſcopum Lanfrancum fuiſſe, & me eſſe, &c.* Deinde partes tum præſtantiſſimi Magiſtri ſui, tum ſuas in concilio Remenſi tuendas ſuſcipere rogat Epiſcopum Beluacenſem: *Archiepiſcopum quidem Lanfrancum* (ſubdit ille) *vita ejus multis religioſis & ſapientibus viris nota, quia de eo nunquam aliquid tale ſonuit, ab hoc crimine ſatis excuſat; & abſentia & mors ejus omnem de eo novam accuſationem recuſat. De me autem, &c.* Cæterum B. Lanfranci verba illa plus ſatis Roſcelinum confutant, audaciam retundunt, diluunt calumniam. Ecquid amabo iis niſi Chriſtum in eadem perſona hominem verum, & Deum verum eſſe, atque ſolum ipſum humanam naturam aſſumpſiſſe profitetur? In ipſa quoque perſona cum aſſerat vere divinitatem, ac Patri & Spiritui ſancto per omnia eſſe æqualem, nullatenus tres Deos dici poſſe docet perſpicue, juxta Symbolum D. Athanaſio adſcriptum; *Qualis Pater, talis Filius, talis Spiritus ſanctus.* Poſtremo quoque illo effato; *Unigenitus Patris ita in mundum venit, ut tamen a paterno ſinu numquam diſcederet;* haud obſcure demonſtrat, ſejunctam aut ſeparabilem nuſquam poſſe eſſe divinæ naturæ æternam connexionem: nonne mentis inops foret ille cenſendus, qui, quod unquam nequit ſeparari, ſeparatum affirmaret? Audiamus porro ipſum loquentem in c. 1. ad Rom. pag. 9. n. 20. ad hoc verbum (*Juſtitia*) *Alia cauſa cur non erubeſcat; quia in eo revelatur qualiter juſtos credentes ex fide veteris Teſtamenti, qua unus Deus credebatur, proficiente in fidem novi Teſtamenti, qua Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus Unus & Trinus Deus creditur?* Io c. 3. ad Galat. ad hæc: *Deus autem unus eſt. Quia,* inquit, *Chriſtum dixit mediatorem, Dei videlicet & hominum, & Chriſtus eſt, videbantur eſſe duo Dii, ſed ubſit: Unus enim Deus, Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus.* Sunt & alia id genus ſparſim toto in commentario ad Epiſtolas D. Pauli innumera pene loca. Dertaxiſſe demum magni Lanfranci ſingulari doctrinæ nonnullos, paucis ipſemet innuere videtur 1. ad Corinth. a. n. 15. in fine, ad hæc verba. *Non indoctis, &c. Quæ per ſingula,* inquit, *exponerem, niſi imperitorum hominum, talium doctrinarum murmur timeretur.*

e (*Neque enim homo in terra degens, in cœlo tunc eſſe poterit*) Solis nimirum humanæ naturæ viribus. cum alioquin in confeſſo ſit apud omnes SS. Patres, atque Eccleſiæ Catholicæ Doctores, de veritate Corporis Chriſti in ſacramento differentes, id modo ſupernaturali, ac divinitus fieri poſſe: quemadmodum & ipſemet Lanfrancus probat in libello de Euchariſtiæ ſacramento.

AD EPISTOLAM LI.

C*Auſam Godvini*) Is eſt forſan, cujus filiam duxerat S. Eduardus Rex Anglorum; quique maxima potitus authoritate, peſſime ſe geſſit, ac tandem miſerrimam mortem oppetiit, Guillelm. Pictavenſis in Geſt. Guillelmi pag. 178. & infra, aliique permulti. Sed quia de adultera nihil occurrit, Godvinum illum eſſe affirmare non audeo. Pag. 238.

AD EPISTOLAM LIII.

a A*Bbati Turſtino*) Hiſtoria MS. quæ ſub nomine Guillelmi de Nangiaco circumfertur. *In Angliæ Turſtanus Abbas Glaſtingeberi turpe ſcelus, & nefandiſſimum egit: tres namque ex ſuis monachis ſuper altare poni fecit, & occidi; decemque & octo juſſit graviter vulnerari; ſicque ſanguis eorum incurrit ab altari ſuper gradus, & a gradibus ſuper aream.* Cauſam vero tanti odii in monachos habet de Pontif. Angliæ Guillelm. Malmesbur. lib. 2. fol. 145. loquens de Glaſtonienſi Abbatia: *Turſtanus dono Regis Vuillelmi patris, ejus monaſterii factus Abbas, terras & pecunias in * ſectitarum ſuorum abuſus conſumpſit. A monachis ſevere ordinem exigere, ſed inter hæc eos in victualibus miſerabiliter tractare. Hinc lites verborum, animorum diſcordia. Poſt jurgia ventum ad arma, coactique a militibus monachi in Eccleſiam, ſancto altari miſerias applorabant ſuas. Sed irrumpentibus militibus duo ex iis ibidem cæſi, XIIII. vulnerati, cæteri repulſi, &c.* Florentius Vvigorn. ad A. C. 1083. Henric. Huntindon. libr. 7. hiſtor. Anno Guillelmi primi xv. Pag. 238.

l. * ſectatorum.

AD

AD EPISTOLAM LVI.

a A*Pud Gloceſtram*) Quam pleno ore laudat Malmesbur. ubi ſupra, lib. 4. in Pontif. Wigorn. Gloceſtræ autem cathedram Epiſcopalem Henricus VIII. eliminatis monachis collocavit, ut author eſt Godwinus de Præſulibus Angliæ. pag. 590.

b (*Cum Abbate Serlone*) Idem Malmesburienſis loco citato deſcribens Monaſteria, initio: *Eſt ergo in ipſa civitate Gloceſtria S. Petri monaſterium, quod ibi Aldredum Archiepiſcopum incœpiſſe non ſemel dixi. Paucos ibi, & non plus quam tres monachos invenit Abbas Serlo a Rege Willelmo ſeniore donum exile adeptus: ſed quantum Dei gratia cum illius conſpirans induſtria locum extulerit, illum quis congrua explicet facundia? Nota eſt Gloceſtrenſis religionis diſcretio, quam infirmus poſſit ſuſcipere, nec validus poſſit contemnere. Hoc illis ſignifer intulit Serlo, ut ne quid nimis.*

AD EPISTOLAM LIX.

Pag. 240.

a Q*Uod Papam Gregorium vituperas*) De S. Gregorio plura cum laude ad epiſtolas 3. & 6. attexui ſupra. Schiſmatis porro, quod hic tangit S. Archiepiſcopus, meminere Marianus Scotus contemporaneus auctor lib. 3. chronici ann. 1081. Otto Friſingenſis in chronico lib. 6 cap. 36. & lib. 7. cap. 1. Fuſe Annales ſacri Cæſaris Baronii tom. 11. Solummodo ſancti Gebehardi teſtis oculati epiſtolam (nondum typis, opinor, mandatam) ad Hermannum Metenſem Epiſcopum, qua Guibertum Antipapam compendio perſtringit non indignam luce arbitrati ſumus.

GEVEHARDUS SALZEBURGENSIS
Epiſcopus Hermanno Metenſi Epiſcopo ſalutem.

VVibertus quondam Ravennas Archiepiſcopus, cum obedientiam, quam Apoſtolicæ ſedi juramento promiſerat, non attendere, ſed etiam ipſam omnimode ſuperbire ſtuduiſſet, in Romana Synodo irrecuperabiliter depoſitus, & anathematizatus eſt ab Apoſtolica ſede, & ab Epiſcopis totius Eccleſiæ: nec hoc ſemel in una Synodo, ſed in omnibus Synodis quotquot jam ſeptennio Romæ celebratæ ſunt. Hic igitur ita in perjuriis inveteratus, & pro eiſdem irrecuperabiliter depoſitus, & anathematizatus, ſedem Romani Pontificis, cui obedientiam juravit, per manus anathematizatorum, utpote ſui ſimilium invaſit, legitimo Paſtore adhuc eidem ſedi præſidente. Ipſorum autem excommunicatorum nullus eum conſecrare vel potius execrare præſumpſit, præter Mutinenſem, & Arithinum Exepiſcopos, qui ambo pro ſuis criminibus jam annis tribus officio & communione caruerant. Sed hi etiamſi officium, & communionem haberent, & Romana ſedes paſtore vacaret, nullum tamen eidem ſedi Pontificem ordinare poſſent: hujus enim ordinationis privilegium ſolis Cardinalibus, Epiſcopis Albanenſi, Oſtienſi, Portuenſi a ſanctis Patribus eſt conceſſum. Ergo Mutinenſis & Arithinus Exepiſcopi, juxta teſtimonium ſanctiſſimi Papæ Innocentii, non benedictionem, ſed damnationem quam habuerunt ſuo Ravennati imponere potuerunt: nec illum in Romanum Patriarcham, ſed in perditiſſimum hæreſiarcham promoverunt. Caveat igitur omnis Chriſtianus caput Antichriſto inclinare; ſtatuam quam Nabuchodonoſor erexit adorare: ſicque ſe ipſius hæreſiarchæ pernicioſiſſimo anathemati innodare. Nam quicumque illi obedierit, qui dixit; *Ponam ſedem meam ad Aquilonem; & ero ſimilis altiſſimo*, certiſſime in æternam damnationem ibit cum ipſo. Amen.

Ita literæ Gebehardi ex chronico MS. Hugonis Flaviniacenſis, mihi a Rever. P. Jacobo Sirmondo libentiſſime conceſſo.

AD EPISTOLAM LX.

HIſtoriam deſcribit hujus epiſtolæ Hugo Flaviniacenſis loco producto, ad ann. 1085. Rodulphus nimirum Abbas (de quo mox) cum ſtrenuiſſime partes ſancti Gregorii Papæ 7. contra Guibertum Antipapam ſub nomine Clementis tueretur, tantam a Theodorico Virdunenſi Epiſcopo, acerrimo Guiberti fautore, paſſus eſt perſecutionem, ut tandem in ſummam adductus ærumnam, cœnobium ſuum deſeruerit, petieritque S. Benigni Divionenſis monaſterium, quo comitantibus nonnullis monachis (quos inter primas Hugo tenebat) ubi divertiſſet, atque ab Archimandrita cæteriſque cœnobitis ejuſdem loci fuiſſet obviis ulnis exceptus, Rodulfi ſodaliumque vita ſpecimen extaret virtutis, atque ad majora chariſmata provocaret æmulanda; ut ſtabilitatem firment in Divionenſi monaſterio, monentur. Verum quia jampridem in aſceterio ſancti Vitoni Virdunenſis profeſſionem emiſerant, illam rejicere putant non licere. *Quæſierat ſuper hac re conſilium* (loquitur Hugo) *Abbas Rodulphus a quampluribus; & Lanfrancus* Cantuariorum *Archiepiſcopus tale ei reſponſum reddiderat, ſcribens ad eum in hæc verba*: Deinde epiſtolam hanc 60. conſcribit.

a (*Rodulpho Abbati*) Cujus res geſtas fuſe lateque perſequitur Hugo ubi ſupra. Unde hæc, ut vir tantus aliquouſque in lucem prodeat, deſcripſi. „ Anno Domini MLXXV. Grimoldus Abbatiam dimiſit die ſancti Nicolai. Rodulphus ſucceſſit: ordinatio ejus die ſancti Urbani. *Et ad ann.* 1046. Beatæ memoriæ Pater Rodulphus tertius poſt eum (*ſanctum Ricardum*) ſucceſſor in regimine Eccleſiæ, &, ut credimus, hæreditariæ ſanctitatis poſſeſſor, nunc felici beatus exceſſu, ubi locum ipſum regendum ſuſcepit, & audiret a referentibus multa de eo relatu digna. Videret quoque unanimem erga cultum memorialem ejus omnium devotionem, amplexabatur quidem quod videbat, & audiebat generaliter ab omnibus, æſtuabat vero intra ſeipſum, ſi tantæ ſanctitatis vir ille fuiſſet, ut referebatur, & quaſi quærebat ſollicitis, & diſpoſitis cogitationum excubiis, cujus meriti apud Deum eſſet. Solebat & ipſe ad ejus ſepulchri locum, quia ſenſerat ibi faciles orationum proventus, creberrime orare, & multoties pernoctare. Deinde prolixius deſcribit, quomodo Richardi Abbatis ſanctitatem Rodulpho patefecerit Angelus: cujus & verba hæc ſubdit poſtrema. „ Tu itaque his de beato viro agnitis, viam quam cepiſti ne deſeras, mortificationi carnis, humilitati, vilitati, & caſtimoniæ invigila, lucrandis animabus operam da, ut cum his & cum aliis donetis beatitudine æternæ jucunditatis. *Et poſt alia.* Anno ab Incarnatione Domini M. XC. Theodericus Virdunenſis IV. Nonas Maji defunctus erat, qui tamen in infirmitate de communione Witberti, & de expulſione fratrum pœnitentiam egit, culpam profeſſus eſt, & a quodam fratre Gerardo nomine, quondam Canonico, & Archidiacono Virdunenſis Eccleſiæ, tunc autem monacho ſancti Vitoni; quem Rodulphus Abbas pia ſollicitudine pro hoc illo miſerat; præcepto ejuſdem Abbatis, qui poteſtatem abſolvendi eos, qui ab excommunicatione redibant, ab Apoſtolica ſede obtinuerat, abſolutus eſt. Ex tunc Abbas Rodulphus cum fratribus ad cœnobium ſibi commiſſum revocatus eſt, cum poſt diſceſſum ejus intraſſent in illud lupi rapaces, loco non parcentes, & Deum, & hominem non reverentes, a quibus ita omnia confuſa ſunt, & deſtructa, ut memoria confuſionis & peſſumdationis illius hodieque obliterari non valeat. *Et infra.* Reverſus eſt autem ad cœnobium ſuum cum fratribus ſuis Domnus Abbas Rodulphus anno ab Incarnatione Domini M. XCII. cum jam Eccleſiæ Virdunenſis Richerus prælatus eſſet in Eccleſia ſancti Stephani Metenſis, Decani functus officio. *Tandem ad ann.* 1099. Obiit Domnus Rodulphus V. Kal. Aprilis.

Soli Deo Honor, & Gloria.

PERICOPE ORATIONIS,

QUAM IN CONCILIO A. C. M. LXXII.

CELEBRATO HABUIT B. LANFRANCUS, de Primatu Cantuarienſis Eccleſiæ, contra Thomam Eboracenſem.

Ex Guillelmi Malmesbur. lib: 1. *de Geſt. Pontif. Anglorum.*

OPinio eſt veritatis egena, qua niteris, ut dicatur ſoli Auguſtioo conceſſum, habere ſubjectionem omnium Epiſcoporum Britanniæ, & eorum etiam, qui eſſent ordinati per Epiſcopum Eboracenſem. Exile & omninn anguſtum id eſſet munus, quod familiari ab olim ſuo, novo Anglo vir largiretur Apoſtolicus; præſertim cum vivo Auguſtioo nullus Eboracenſis Pontifex ordinaret, quos ſubjectos haberet Auguſtinns: ſed nec aliquis ibi extiterit Epiſcopus; Beatus ſiquidem Paulinus primus ejuſdem urbis Præſul, non tempore Auguſtini, ſed tempore Jnſti, qui quarrns fuit Cantiæ Pontifex, illuc directus eſt. Neſcieotem geſts Anglorum docebunt, quod dico. Hoc intelligentes ſanctiſſimæ ſedis Apoſtolicæ Præſules ſubjectionem omnium Epiſcoporum Aogliæ ſucceſſoribus Auguſtini confirmarunt, ſicut privilegia recitata teſtantur. Gregorianam, ut dicunt, conſtitutionem verbis ornantes ampliſſimis, & libertate munifica proſequentes, ejuſdem ſedis arbitri, ejuſdem ſententiæ patroni; Æquumque cenſeot, ut omnes Anglorum Eccleſiæ ab eo loco mutuentur vivendi diſciplinam, a cujus fomite rapuerunt credendi flammam. Quis enim neſciat, quod a Cantia manavit Chriſti credulitas in Eboracum, & in cæteras Angliæ Eccleſias.

Porro quod dicis potniſſe beatum Gregorium, ſi voluiſſet, ſucceſſoribus Auguſtini confirmare dicto, quod conceſſerat Auguſtino, verum omnino eſt, nec poteſt ambigi. Sed quod, quæſo, præjudicium hoc Cantuarienſi ſedi affert? A ſimili cauſam proponam. Nam quando Dominus & ſalvator noſter JESUS-CHRISTUS beato Petro:
Matth. 16. cap. 18. *Tu es Petrus, & ſuper hanc petram ædificabo Eccleſiam meam: & tibi dabo claves regni cælorum:* potuiſſet adjicere ſi voluiſſet, eamdem poteſtatem ſucceſſoribns tuis concedo: verum dicti prætermiſſio nihil reverentiæ imminuit ſucceſſoribus Petri. Ibiſne his verbis obviam? Refereſne adverſa? Enimuero omninm Chriſtianorum conſcientiis eſt inditum, ut nihilominus quam beato Petro ſuceſſoribus ejus, & minantibus attremant, & ſerenam dignitatem iodulgentibus gaudenter applaudant; Eſtque tunc demum omnium Eccleſiaſticarum rerum rata diſpenſatto, ſi ſucceſſorum beati Petri fuerit comprobata judicio. Quid illud agit, niſi vis divinæ liberalitatis per Dominum Jeſum a Beato Petro in Vicarios ejus diffuſſa? Ergo de ſimilibus idem pronunciabis judicium, ſi dialecticam noſti.

Præterea quod valet in toto, valet in parte: quod valet in majori, valet in minori. Romana Eccleſia quaſi totum eſt omnium, cæteræ Eccleſiæ quaſi ejus partes. Sicut enim quodam intuitu homo eſt genus individuorum ſuorum, & tamen in unoquoque individuo ineſt totius hominis tota proprietas; ita quodam reſpectu ſedes Romana eſt genus, & totum omniom Eccleſiarum; & tamen in unaquaque Eccleſia totius chriſtianæ fidei tota regoat integritas. Ipſa eſt major omnium Eccleſiarum; & quod in ea valet, debet & valere in minoribus; ut poteſtas primi cujuſcumque Eccleſiæ Principis in ſuccedentes dimanet, niſi ſi quid perſonaliter, & nominatim excipiatur. Quare ſicut Chriſtus dixit omnibus præſulibus Romanis, quod dixit beato Petro; ita quod dixit Gregorius omnibus ſucceſſoribus Auguſtini, dixit in Auguſtino. Hinc conficitur, ut ſicut Cantia ſubjicitur Romæ, quod ex ea fidem accepit: ita Eboracum ſubjiciatur Cantiæ, quæ eo prædicatores miſit.

Jam vero quod allegas voluiſſe Gregorium, ut Auguſtinus reſideret Londoniæ, fluctuat plane; Qui enim firmari poteſt, ut ipſe magiſtri ſui voluntati reſultans, in repulſam decretorum iret? ſed famæ tam multorum aſſenſu firmatæ derogare fidem refuto. Eſto enim, ut alias migraret, quid ad me, qui Londinenſis Epiſcopus non ſum? Nihil enim mei intereſt, niſi quod uſus antiquitatis non patitur, ſi tu eum Londinenſi Pontifice primatus honorem partiaris? Ea de re ſi, lite ſequeſtra, pace media negotinm ventilari deſideres, pro mei juris officio non deero recto judicio.

B. LANFRANCI
CANTUAR. ARCHIEPISCOPI
DE CELANDA CONFESSIONE
LIBELLUS

Ex duobus MS. codicibus Sancti Victoris Pariſienſis, & C. V. Alexandri Petavii.

ARGUMENTUM.

Quæri videtur in hoc libello, cum proprius Sacerdos pænitentis confeſſionem publicaverit, cuinam pænitens confiteri debeat.

1. *Probata Eccleſia virginitate, & unitate, oſtendit author, quantorum malorum cauſa extiterit ſigilli confeſſionis infractor.*
2. *In hoc caſu, ubi nimirum pænitenti ſacerdotum ineſt penuria tanta, ut nullus queat prorſus reperiri, poſſe eum Clericis, quin etiam & Laicis mundis, hoc eſt fidelibus confiteri; non quod illa confeſſio (ut proferam hac in re Theologorum ſententiam) gratiam ex opere operato conferat (neque enim ſacramentalis eſt) ſed ex opere operantis, nempe ex contritione, & humilitate, quam teſtatam facit confitens in ſui delicti revelatione, majorem ut ſibi ruborem adſciſcat; unde quodammodo Deus ſuppleat ſacerdotis officium.*
3. *Ubi nec Sacerdos, nec Clericus, nec Laicus invenitur, non de ſalute deſperandum, ſed ſoli Deo confitendum ex diverſis probat SS. Patrum authoritatibus.*

ROgatus ſuper virginitate matris Eccleſiæ, gnomodo virgo eſt, quæ non ſolum ex virginibus, ſed etiam ex conjugatis, ex corruptis, & incorruptis carne conſtat, negare non debui charitati dare de virgioitate teſtimonium. Virgo enim eſt, & vere virgo; nam ſi intueamur in ſpeculo puritatis & veritatis, & vere virgo imaginem* habens virginitatis, quod eſt carne beata Virgo MARIA, mater eſt Eccleſia conſcientia. Cujus rei in lineam citius dirigimus, ſi quatuor Eccleſiaſtica ſacramenta diligenter ioſpicimus, fidem, baptiſmum, Dominici corporis & ſanguinis conſecrationem, peccatorum remiſſionem. Fide enim eſt mater Eccleſia quod eſt carne beata Maria, quia quod illa in Spiritu ſancto concepit, iſta in Spiritu ſancto credit. Sacramentis baptiſmi, Dominici corporis & ſanguinis peccatorum cooſeſſionis diviſa non eſt; & quia vare una, vere eſt virgo; quia omnis virgo, ex eo quod virgo eſt, in duo dividi non poteſt etenim caro quæ virgo eſt, perfecte eſt virgo; Beata* ergo mater Eccleſia ona eademque in ſacramentis, & fide, dum nihil corruptum io conſcientia, ſicut nec virgo Dei Genitrix patitur; ut illa in corpore, ita ipſa quoque ſenſu virgo eſt. In hujus itaque virginitatis ſ‸eculo ad intuendam faciem veritatis in ſacramentia confeſſionia nonnulli & quod gravius eſt, qui imaginem videntur habere religionis, caligant, quæ diligentius intueamur; & omne quod unum non eſt in ſancta Eccleſia, ab oculo veritatis evaneſcat.

al. * hujus

al. * vero.

a Tria eſſe ſacramenta confeſſionis Dominus in ſua perſona declaravit, figuram baptiſmi, unam conſcientiam de duobus, Deum & hominem in eodem judicio. *b* In figura baptiſmi, is qui confitetur, abrenunciat per pœnitentiam; & credit per fidem, *c* ſicut is, qui baptiſatur, abrenunciat, & credit. Unde & Dominus idem teſtimonium accepit a Patre in Transfiguratione, quod & io baptiſmo, & additum eſt, *ipſum audite*; De eo enim de quo audierat Joannes, *hic eſt qui baptizat*, audierunt diſcipuli, *ipſum audite d* quia qui baptiast io baptiſmate, ipſe auditur in pœnitentiam dante. Duæ conſcientiæ in unam tranſeunt, confitentis ſcilicet in ejus, cui confitetur, & judicantis in ejuſdem, qui judicatur. Hanc unitatem imprecatur Filius Dei apud Patrem: *Ut & ipſi in nobis*, inquiens, *unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te*. Deus & homo in eodem judicio cooveoiunt, quia qui ſe judicat, jam cum Deo facit: Unde & latro in cruce cum dixiſſet: *nos quidem digna factis recipimus*, quia cum Domino ſe judicavit, cum Domino in Paradiſo eſt.

Math. 17. a 6.
Joan. 1. d. 33.
Joan. 17. c. 21.
Aug. tract. 22. in Joan. ſub finem.
Luc. 23 f. 41.

In his ſacramentis qui quocumque modo de confeſſis ſibi aliquam ſuſpicionem in publicum oriri ſcienter faciunt, vel confeſſos infamant, caligant; & hi qui io confeſſionem aliquam, vel conſortem ſui criminis produnt, peccant & illi, qui io * confeſſionem facta aliorum perquirunt. *e* Cum enim confeſſio figuram baptiſmi teneat, ſcimus quia in peccati abrenunciatione, non alterius detractione baptizamur. In Judæ etiam proditoria Domini cenſentur participio, quia licet is, cui detrahitur, ex eo quod peccavit perſonam Domini non ſignificet, ex eo tamen quod traditur ſignificare poteſt. Dominus namque etſi non peccavit, tamen traditus eſt, de quo Judas ait: *Quemcumque oſculatus fuero, ipſe eſt, tenete eum*; & is, cui cum * imagine familiaritatis quaſi oſculum vel exhibet, vel exhibuit, *f* de crimine rogat teneri in con-

ſ. * confeſſione: vel ſic; peccant & illi in confeſſionem, qui facta, &c.
Marci 14. c. 44.
al. * imaginem.
1. Joan. 3. b. 8.

confeſſione, Et Apoſtolus Joannes: Omnis *qui facit peccatum ex diabolo eſt* natus, *quia ab initio diabolus peccat*; hoc peccatum violationem cha- al. * perdidit. ritatis intelligimus, quia ab initio diabolus * peccat. Hoctendum vero eſt valde, rum is, qui per confeſſionem puram de Spiritu ſancto renaſci debuerat, in alterius detractione per violationem charitatis de diabolo renaſritur. Et ſcri- Prov. 18. c. 17. ptura: *Juſtus in principio ſui accuſator eſt:* Sui, non alterius. Et item: Jac. 5. d. 16. *Confitemini alterutrum peccata veſtra:* veſtra, non aliena.

In quo revocemus ad memoriam, quia Judas ſe ſolum laqueo ſuſpendit; derogans enim in confeſſione ſolum ſibi nocet, quia is, cui derogatur, nec publicatur, ner in quamcumque ſuſpicionem quocumque modo adduci ſalvis ſacramentis poteſt ronfeſſionis. Undè in ſatris canonibus, & cauſis Eccleſiaſtiris de bis tantum, quæ in tractatu audivimus, & videmus in effectu tractari, palam loquimur, & teſtamur. Et Exod. 21. e. 29. in veteri Teſtamento bos cornupeta recludi præripitur: ſi enim non recluſus in campo publicationis aliqurm ocriderit, id eſt, in ſuſpicionem mortalis criminis adduxerit, Dominus ejus, is videlicet, cui per confeſſionem ſe credidit, quia non eum recluſit, aliquod videlicet in confeſſione dictum peccatum, vel quemquam ſimpliciter a derogante nominatum, in cauſam publiram quocumque modo adducit, morta mori præcipitur. Revelator enim confeſſionis, mortalis criminis reus eſt; fidem oamque meotitur, ſacramenta ronfeſſionis non obſervat, in unitatem Patris, & Filii peccat, in Spiritum ſanctum, qui eſt vera remiſſio, blaſphemat; & Joan 8. f. 48. rum Judæis Domino dicit: *Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu*, &, *dæmonium babes?* Fidem mentitur, cum, quod fidei Chriſtiaoitatis ejus rreditum eſt, non ſervat; de qua beatus Auguſtinus in Homilia X. ſuper epiſt. Joannis dieit: *Qui non credunt*, id eſt, qui fidem non babent, *peiores ſunt quam dæmones*, *& tardiores*.

Sacramenta ronfeſſionis violat, quia nec pœnitentem in confeſſiona baptizatum credit; ipſumque ſecundum baptiſmum, id eſt, confeſſionem, quantum in ipſo eſt, deſtruit; nec unitatem conſrientiæ cuſtodit, nec Deum io ſuis judiciis conveniſſe veretur. In unitatem Patris, & Filii peccar, rum unitatem, quæ eſt inter Deum Patrem, & Filium, in confitenta ſibi repræſentatam quacumque publicatione dividit. Joan. 17. e. 21. Com enim Filius ad Patrem dicat: *Et ipſi in nobis unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te*; aut Deum unum, aut ſe in illo, qui uous eſt, aut omnipotentem io ipſo poſſe operari unitatem negar. Sed quia Deus uons eſt, & membra Chriſti in unum convenient, profecto liquet; quia dum ab unitate Ecrleſiæ, quæ eſt Corpus Chriſti, per tanti violationem ſacramenti ſe præſcindit, noo in Deo, nec ex Deo, nec cum Deo eſt. Io Spiritum ſanctum blaſphemat, dum, quod in fide, & advocatione ejus, qui eſt remiſſio peccatorum, ſibi creditum eſt, revelat, oſtendens quia apud eum nec Spi- Prov. 11. b. 13. ritus ſanctus eſt advocatus. Apud Salomonem quoque fraudulentus vocatur, qui revelat arcana & fidelis qui aoimi celat rommiſſum. Et in Eccli. 27. b. 17. Eccleſiaſtico: qui denudat arcana amiri, perdit fidem, quæ eſt origo, & fundamentum omnium

virtutum, incurritque deſperationem, quæ eſt blaſphemia Spiritus, & ultimum, maximumque omnium criminum. Cum Judæis Domino dicit: *Nonne benedicimus nos, quia Samaritanus es tu*, Joan. 8. f. 48 *& dæmonium babes?* Per dæmonium peccatum poteſt intelligi, teſte Evangeliſta, qui de Maria Magdalena ſeptem dæmonia ejecta dirit: & Dominus Samaritanus eſſe, & dæmonium babere diritur, cum confeſſi rulpa reducitur; quia qui Samaritanus eſt, id eſt, cuſtos per ronfeſſionem, in eo quem cuſtodit, dæmonium habere improperat per peccati rommunionem.

Si vero is, qui confitetur, in culpa perſeverat, & etiam anathema eſt is, cui confeſſum eſt, cum Domino uſque ad exitum Judam patiatur; nec etiam in illos * aliquando per ſe, al. * aliquam omnino vel vel per aliquem vindictam exrrceat, qui ſibi denunciati ſunt in crimine, vel per roofitentium malitiam, vel ſimplicitatem, ne ſacramenta confeſſionis violentur. Sunt enim quidam, qui non arbitrantur indulgentiam conſequi, niſi ſociorum ſuorum oomina detexerint.

Sunt & alii, qui ſtudioſiſſime in ronfeſſione facta perquirunt aliorum, quod vitioſiſſimum nobis videtur eſſe, quia ſecundum Papam Gre- In Job. l. 5. c. 3. verſ 40. gorium, magnum ruriofitatis eſt vitium. Jam de his, qui vel alios in roofeſſione produnt, vel quod cooſeſſum eſt io cauſam publicam quocumque modo adducnnt, vel a confitentibus rrimina ſociorum inquirunt, raro quidem, nec ſerundum rigorem ſrripturarum, nec aures audire, quam borribiles ſint, horreſcant.

Tamen quantulomcumque dictum eſt, *g* videamus qnibus tunc confitendum ſit. *b* Hi in primis de quibus diximus cavendi ſunt, quoniam ſi B. Joanois Epiſtola prima requiritur, Cap. 2. c. 21. in omnibus ſacramentis mocibus Antirhriſti ſunt. Quibus prætermiſſis, in veteri Teſtamento ſacerdotibus lepra oſtenditur: Levitæ taber- Levit. 13 f. 49. naculum fœderis comportant, erigunt, deponunt. Tabernaculis populi a tabernarulo fœderis ter- Num. 8. g. 50. minum ponunt, ne indiſcrete appropinquent ad taberoaculum, & moriantur. Tabernarulum fœderis corpus eſt Dei & bominum mediatoris, a quo Levitæ populo terminum ponunt, dum pro quibus peccatis a menſa Domini abſtinere debeat, docent. De Subdiaronibus diritur: *Mundamini qui fertis vaſa Domini*. Isaiæ 52. c. 11. Vaſa, corda ſignificant; unde in Evangelio: *Prudentes vero* Matth. 25. a. 4. *acceperunt oleum in vaſis ſuis cum lampadibus*. Subdiaconi itaque vaſa Domini lavanc, cum conſcientias muodant: Acolythi luminaria accendunt Errleſiæ: Exoccistarum eſt officium ex obſeſſis corporibus dæmonia effugare: Lectorum eſt, verbum Dei referre: Oſtiariorum eſt, Eccleſiam aperire. Quæ ſi omnia diligenter intuentur, ad boc fiunt viſibiliter, ut ab his, a quibus fiunt, fiant per mundationem conſcientiarum inviſibiliter. Unde B. Auguſtinus in tractatu ſexto epiſtolæ S. Juannis Apoſtoli, ſic de Baptiſmo: *Aqua ſacramenti viſibilis eſt, aqua ſpiritus inviſibilis; iſta abluit corpus, & ſignificat* * *quod* al. * quod fit. *fiat in anima*. Viſibilia namque ſacramenta & operaotur, & * ſignificant inviſibilia. *i* In hoc al. * ſignant. cognoſcimus quia de occultis omni Eccleſiaſtiro ordini ronfiteri debemus; de apertis vero ſolis convenit ſacerdotibus, per quos Eccleſia, quæ publice novit, & ſolvit, & ligat.

Sin ner in ordinibus Eccleſiaſticis rui confi-

tearis

tearis invenis; vir muodus ubicumque ſit, requiratur, ſicut in veteri Teſtamento præcipitur: *Iſta lex eſt hominis, qui moritur in tabernaculo. Omnes qui ingrediuntur tentorium illius, & univerſa vaſa, quæ ibi ſunt, polluta erunt ſeptem diebus. Vas quod non habuerit operculum, nec ligaturam deſuper, immundum erit. Si quis in agro tetigerit cadaver occiſi hominis, aut per ſe mortui, ſive os illius, vel ſepulchrum, immundus erit ſeptem diebus, tollent de cineribus combuſtionis atque peccati, & mittent aquas vivas ſuper eos in vas, in quibus cum homo mundus tinxerit hyſſopum, aſperget ex eo omne tentorium, & cunctam ſuppellectilem ejus, & homines hujuſcemodi contagione pollutos; atque hoc modo mundus luſtrabit immundum tertio, & ſeptimo die.* Longum eſt per ſingula allegoriarum myſteria currere. Sed diligenter intuendum quid eſt, quod ſine determinatione cujuſquam ordinis homo mundus luſtrare immundum dicitur, k & quoſdam ſanctorum Patrum legimus, qui animas rexerunt, & tamen eorum ordines neſcimus.

Num. 19. c. 14.

l Quod ſi nemo cui confitearis invenitur, ne deſperes, m quia in hoc Patrum conveniunt ſententiæ, ut Domino confitearis. Unde B. Joannes Chryſoſtomus ſuper 50. Pſalmum: *Si confunderis alicui dicere * quæ peccaſti, dic ea quotidie in anima tua. Non dico ut confitearis conſervo tuo, ut tibi exprobret, ſed confitere Deo, qui ea curet.* Item idem ſuper Epiſtolam ad Hebræos: *Non dico tibi, ut te prodas in publicum, neque ut te apud alios accuſes; ſed obedire te volo Prophetæ dicenti: Revela Domino viam tuam,* & tunc demum ſpera miſericordiam te poſſe conſequi. Et in ſeptem collationibus ultimis Joannes Caſſianus: *Si verecundia retrahente revelare peccata tua coram hominibus erubeſcis, illi, quem latere non poſſunt, confiteri ea jugi ſupplicatione non deſinas, qui & abſque ullius verecundiæ publicatione curare, & ſine improperio peccata donare conſuevit.* n Maximus in ſermone Paſchali dicit: *Invenio quod Petrus fleverit, non invenio quid dixerit: lacrimas ejus lego, ſatisfactionem non lego.* Et lingua Spiritus ſancti Leo: *Lachrymis lavator delictum, quod voce pudor eſt confiteri. Miſericors etenim Dominus, & abſque ulla confeſſione reſpexit Petrum, & indulſit ei trinæ negationis admiſſum.*

Homil. 2. ad hunc verſum: *Et peccatum meum contra me eſt ſemper*, ante medium.
al. * quia.
Super cap. 12. hom 31. poſt medium Pſal. 36. a. 5.
Collat. 20. cap. 8.
Hoc idem etiam S. Ambr. dicit ſuper Lucam lib. 10. in fine commentarii ad c. 22. de negatione Petri.

Sciendum vero minoribus ſummopere eſt ſacerdotibus, & maxime Prælatis, ne culpam dictam in occulto ſub nomine alterius culpæ vindicent in publico. Unde in linea veritatis, ſigillo videlicet Evangelico, cum Filius Dei dixiſſet, ut ipſi in nobis unum ſint, ſicut tu Pater in me, & ego in te, non ſine magno ſacramento tacuit nomen Spiritus ſancti, cum Pater, & Filius, & Spiritus ſanctus unum ſint. Unitas enim confitentis in tertiam adduci perſonam non debet, nec ſub nomine alterius culpæ iſta puritas infamari, ſed ſecrete Spiritui ſancto committi.

Omitto de his, quæ confeſſa ſunt, tantum loqui, cum Evangelium de his, quæ videmus, & patimur, dicat: *Si peccaverit in te frater tuus, corripe eum inter te, & ipſum ſolum.* De qua ſententia B. Auguſtinus ſic in verbis Evangelii dicit: *Corripe fratrem tuum inter te, & ipſum ſolum, intuens correctioni, parcens pudori; forte enim præ verecundia incipit defendere culpam ſuam, vel peccatum ſuum; & * qui vis ſacere correctionem, facis pejorem. Corripe ergo inter te, & ipſum ſolum.* Item idem: *Tu ſcis, quia peccavit, quia enim ſecretum fuit, quando in te peccavit, ſecretum quære, cum corrigis quod peccavit: nam ſi ſolus noſti quod peccavit in te, & eum vis coram omnibus corrigere, non es corrector, ſed proditor.* Item idem: *Ipſa corripienda ſunt coram hominibus, quæ peccantur coram hominibus. Ipſa corripienda ſunt ſecretius, quæ peccantur ſecretius; diſtribuite tempora, & concordat Scriptura. Sic * agimus, & ſic agendum eſt, non ſolum quando in nos peccatur, ſed quando peccatur ab aliquo, ita ut ab altero neſciatur. In ſecreto debemus corripere, in ſecreto arguere, ne volentes publice arguere prodamus hominem. Nos volumus corripere, & corrigere; quid ſi inimicus quærit audire, * & corripere? Novit enim neſcio quem homicidam Epiſcopus, & alius nemo illum novit. Ego publice corripere, at tu quæris ſcribere, prorſus nec prodo, nec negligo. Corripio in ſecreto, pono ante oculos Dei judicium, terreo cruentam conſcientiam, perſuadeo pœnitentiam. Hac charitate præditi eſſe debemus. Unde aliquando homines reprehendunt nos, quia quaſi non corripiamus, aut putant nos ſcire quod neſcimus, aut putant nos tacere quod ſcimus. Sed forte quod * dicis & ego ſcio, ſed non coram te corripio, quia curare volo, non accuſare. Sunt homines adulteri in domibus ſuis, in ſecreto peccant; aliquando nobis produntur ab uxoribus ſuis, plerumque zelantibus, aliquando maritorum ſalutem quærentibus. Nos non prodimus palam, ſed in ſecreto arguimus: ubi contigit malum, ibi malum moriatur. Non tamen vulnus illud negligimus, ante omnia oſtendentes homini in tali peccato conſtituto, ſauciamque gerenti conſcientiam, illud vulnus eſſe mortiferum.* B. Hieronymus ſic ſuper Matthæum dicit: *Corripiendus eſt frater ſeorſum, ne, ſi ſemel pudorem, ac verecundiam amiſerit, permaneat in peccato.*

Matth. 18. b. 15.
Serm. 16. de verb. Domini c. 4. t. 10.
al * intendens.
al. * quem vis facere correctionem.
Ibidem c. 7.
Ibidem.
al.* agamus.
Ibid. c. 8.
al. * quod puniat?
al. * ſcis.
In cap. 18 in medio, ad illa verba: *Si peccaverit in te, &c.*

In his ſatis liquet, quia ſi quæ videmus, & patimur, ſalvo Dominico præcepto, nonniſi inter nos, & fratres noſtros peccantes ſecretum habere poſſumus. Si corrigere voluerint, omnimodis confeſſa detegimus, teſte Spiritu ſancto, Antichriſti, & proditores habemur. De quibus Felix Papa: *Proditorum nec vox, nec calumnia audiatur.*

Fel. 1. Ep. 1. in medio t. 2. Conciliorum editionis Regiæ.

Quod vero, quæ confeſſa ſunt ſub nomine alterius culpæ vindicari, vel ſecrete viſa detegi non debeant: Sic dicit Innocentius Papa: *Latentia peccata non habeant vindictam, & probatione ceſſante vindictæ ratio conquieſcat.* In his omnibus liquet, quia unum cum ſponſo ſuo mater eſt Eccleſia, & membra ſua non diviſioni, ſed unitati parit in ſæcula ſæculorum. Amen.

DOM.

DOMNI LUCÆ DACHERII BENEDICTINI CONGREGAT. S. MAURI, AD B. LANFRANCI CANTUAR. ARCHIEP. LIBELLUM DE CELANDA CONFESSIONE

ANIMADVERSIONES.

a (T*Ria eſſe ſacramenta*) Perſpicoum eſt ſacramentum hoc loco (uti & ſuperius) pro re ſacra uſorpari, ſublimi videlicet, arcana, & recondita: id Græci μυςήριον appellant. Sic iotelgeodum eſt illud Sapientiæ 2. d. 22. *Neſcierunt ſacramenta Dei*. Epheſ. 1. b. 9. *Ut notum faceret nobis ſacramentum voluntatis ſuæ*. Et Collectæ io ſolemnitate Traoſfiguratioois Domioi: *Deus, qui fidei ſacramenta in Unigeniti tui Transfiguratione Patrum teſtimonio roboraſti, &c.*

b (*In figura Baptiſmi*) Hoc eſt, in Joannis baptiſmate, quod umbra fuit & figura baptiſmi novæ legia: illud enim pœnitentiæ erat, & ad gratiam præparatio: Ideo ſubjungitur: *Is qui* abrenuntiat per pœnitentiam, & eredit per fidem: quippe qui initiabantor baptiſmo Joannis, peccata ſua confitebantur, iiſque abreoontiabant, & io Chriſtum credebant venturom. De conſecr. diſt. 4. c. 135. Durand. de S. Portiano io 4. Sent. diſt. 3. q. 3. Soto io 4. ſent. diſt. 2. q. 2. art. 2.

c (*Sicut is qui baptizatur*) Chriſti videlicet baptiſmo peccata condonante, gratiam, & virtutes theologicas conſereote; ut aqua Chriſtiana tiocti, Satanæ, muado, & pompis ejus abrenuntient. Ita communiter Theologi.

d (*Quia qui baptiſat, in baptiſmate, ipſe auditur in pœnitentiam dante*) Chriſtua Dominus hic inouitur, ſiquidem ipſe ut cauſa principalis & baptiſat, & abſoluit a peccatis miniſterio ſacerdotis.

e (*Cum enim Confeſſio figuram baptiſmi teneat*) Eſt namque veluti ſecuodus baptiſmus, & *ſecunda poſt naufragium tabula, cum peccaveris, erubeſcere*, inquit B. Hieronymus lib. 5. in cap. 16. Ezech. ſub med. Quemadmodum enim in baptiſmo peccatum originale & actuale abluitor; ſic io pœnitentiæ ſacramento univerſa actualia peccata ſolvuntur: Verum pœnitentia omnimodam baptiſmi haudquaquam præ ſe fert figuram: ut probant S. Thomas in 4. ſeot. diſt. 17. a. 3. ad 2. Dominic. Soto in 4. diſt. 18. q. 4. art. 1. Et alii paſſim.

f (*De crimine rogat teneri in confeſſione*) Id eſt (ut reor) peccata confitentem poſthac eildem optae teneri, ſeilicet pro impio haberi, ac in ſummum vitæ diſcrimen adduci. Non ſecua enim ac Judas oſculi ſigno effecit, ut io Chriſtum maous injicerent Judæi, atque adeo morti traderent; ita Sacerdos pœnitenti quaſi oſculum exhibet, dum ſiniſtra mente ipſi io Confeſſione paternum affectum, benevolentiam, ſeque ſingularis ejus ſalutis deſiderio flagrare, profitetur, uti ab eodem pœniteote majorem peccatorum notitiam poſſit elicere, & poſtmodum ea, quæ æterna oblivione debuerant obvolui, evulgat in publicum, ſicque illum ab aliia intendit ſceleris argui, opprobrio affici, ac tandem mortia dignus judicari.

g (*Videamus quibus tunc confitendum ſit*) Notes velim hoc loco non dici, videndum quinam tunc, puta in eo caſu, quo proprius Sacerdos infringit confeſſiooia ſigillum, habeant poteſtatem abſolvendi, ſed tantummodo *quibus tunc confitendum ſit*. Unde iotelligi datur iis, quos poſtea refert, detegenda duntaxat humili confeſſione peccata, ut exinde pœniteotibus magis contritis Deus miſericordiam impendat, atque interna ſubſidia, vires & coofilia, quibus in poſterum ad meliorem frugem redire valeant, ab Eccleſiaſtico viro, ſeu etiam a laico probo ſubminiſtrentur.

h (*Hi in primis, de quibus diximus, cavendi ſunt*) Quandoquidem in conſequentibua omoes ordinea recenſet B. Lanfraocus, de proprio ſacerdote iofideli, hoc eſt peccata ſubditarum ſibi animarum propalante ſoperius fuiſſe locutum, neceſſario colligendum videtur; conſulereque, oe ejuſmodi traditori, Dei Eccleſiam, quæ uoa eſt & caſta, dividere atque infamare conaoti, conſcieotiam aperiat, qoi coofilium poſtulat.

i (*In hoc cognoſcimus quia de occultis omni Eccleſiaſtico ordini confiteri debemus*) Hoc verbum *debemus* non ſemper oeceſſitatem, aut præceptum ingerit, ſed conſilium quandoque ſuggerit, uti inter alios docet Soto io 4. ſent. diſt. 18. qu. 4. art. 1. io fioe, agens de confeſſione laico faeienda: *Verbum debet*, ait ille, *non ſonat præceptum, ut nonnulli ex Summiſtis arbitrantur, ſed decentiam, quæ tempore ſancti Thomæ frequentior in uſu*. Illa, & quæ ſequitur ſententia, quadrupliciter poteſt intelligi. Primo quidem occulta dicit Lanfrancus confiteoda omni viro Eccleſiaſtico, ſeu etiam laico fideli, ad hoc ut confitens ioſtruatur, quam gravia nimirum ſint a ſe commiſſa peccata, quænam a divioorum arceant participatione ſacramentorum, & poſthae quomodo ſeſe a ſuis delictis temperare debeat. Et id ex mente ſanctorum Patrum: S. Benedictus Regulæ c. 7. de humilitate: *Quintus humilitatis gradus eſt, ſi omnes cogitationes malas cordi ſuo advenientes, vel mala a ſe abſconſe commiſſa, per humilem confeſſionem Abbati non celaverit ſuo*. Quæ ſane directionis gratia aperiri vult beatiſſimus Pater, nam in confeſſione ſacramentali non ſolum oeculta, ſed & aperta revelanda ſuot. Docent hæc etiam ſanctus Baſilius Regulæ Ioterrog. 229. Concord. Regularum cap. 15. „ Confeſſio peccatorum hanc habet „ rationem, quam habet vulous aliquod corporia, „ vel paſſio, quæ medicinæ demonſtranda eſt. Si- „ cut ergo non omnibus quis vitia vel vulnera „ corporis ſui revelat, nec quibuſlibet, ſed his „ tao-

„ tantummodo, qui ſummæ peritiæ teſtimonium
„ habent, & curæ & medelæ diſciplinam: ita &
„ confeſſio peccatorum fieri apud eos tantummo-
„ do debet, qui curare hæc prævalent, & emen-
„ dare, &c. S. Iſidor. c. 13. Regulæ. Qui noctur-
„ na illuſione polluitur, publicare hoc Patri mo-
„ naſterii non moretur; culpæque ſuæ meritis
„ tribuat, & occulte pœnitentiam agat, &c. S. Fru-
„ ctuoſus Regulæ cap. 13. Omnes actus, ſiva
„ occaſionum neceſſitudines ſemper neceſſa eſt,
„ ut monachus Patri referet, & ex illius cognoſ-
„ cat diſcretione; vel judicio quid attendat. Co-
„ gitationes, revelationes, illuſiones, & negligen-
„ tias proprias ſeniori nullus obcelat: ſed ſem-
„ per hujuſcemodi vitia cum lachrymis atque
„ compunctione cordis atque humilitate veriſſi-
„ me Abbati, Præpoſito, ſive Prælatis ſeniori-
„ bus revelanda ſunt; & conſolatione, ora-
„ tione, caſtigatione, ſive etiam exercitationa
„ idonei operis caſtigandi. Ea Regula cujuſdam
„ c. 7. in c. 15. Concord. Regularum: Abbas, vel
„ Præpoſitus, vel quilibet ſeniorum fratrum, cui
„ ab Abbate commiſſum fuerit, ut confeſſiones
„ recipiat, crimina majora vel minora nullatenus
„ manifeſtet, niſi ſoli juſto judici, qui omnium
„ confitentium crimina lavat. Quam ſane do-
ctrinam mentem aſſequi auctoris, non ita obſ-
cure ſuperior myſtica ordinum interpretatio, ex ve-
teris Teſtamenti allatis exemplis, demonſtrat.

2. Per occulta peccata venialia, per aperta,
hoc eſt aperte mala, lethalia poſſunt intelligi:
Sic interpretur S. Bedæ locum in c. 5. epiſt. B. Ja-
cobi, ad hæc verba: *Confitemini alterutrum pecca-
ta veſtra*; dicit: „ In hac autem ſententia illa
„ debet eſſe diſcretio, ut quotidiana leviaque pec-
„ cata alterutrum coæqualibus confiteamur, eo-
„ rumque quotidiana credamus oratione ſalvari.
„ Porro graviora lepræ immunditiam juxta le-
„ gem ſacerdoti pandamus, atque ad ejus arbitrium
„ qualiter, & quanto tempore juſſerit, purifica-
„ re curemus. Vener. Bedæ ſententiæ calculum
adjicit, ſuppar B. Lanfranco auctor, Radulphus
Ardens, concione in Litania majore poſt ini-
tium: „ Cui fieri debet confeſſio? Confeſſio
„ criminalium debet fieri ſacerdoti, & nomina-
„ tim, qui ſolus habear poteſtatem ligandi at-
„ que ſolvendi, ſicut & lepræ judicium ſolis ſa-
„ cerdotibus in lege erat commiſſum. Confeſſio
„ vero venialium, alterutri & cuilibet, etiam
„ minori poteſt fieri: quoniam propter venialia
„ non ſeparatur homo a Deo, niſi per incuriam:
„ ſicut nec per ſcabiem, vel per impetiginem,
„ aliquia in lege ſeparabatur a caſtris. Fit au-
„ tem hæc confeſſio, non quod poſſit a peccatis
„ abſolvere, ſed quis propter propriam humilia-
„ tionem, & peccatorum noſtrorum accuſatio-
„ nem, mundamur a peccatis: Unde & non di-
„ cimus: *Ego dimitto tibi peccata tua*; ſed dici-
„ mus orando: *Miſereatur tui omnipotens Deus*, &c.
Huc uſque Radulphus, qui mirum in modum
ſententiam hanc de occultis & apertis delictis
illuſtrat.

3. Per illa verba, *occulta*, & *aperta*, confeſ-
ſionem in genere ac in ſpecie notari voluot non-
nulli: ſiquidem cum in genere dicimus: Ego gra-
viſſimus peccator in multis criminibus divinam
bonitatem offendi: cum recitamus Confiteor Deo
omnipotenti, &c. occultamus peccata, quando-
quidem ea nominatim minime declaramus. Spe-
ciatim autem crimina ſua quis aperire noſcitur,
dum v. g. fatetur ſe in blaſphemiam, fornicatio-
nem, &c. toties incidiſſe. Et poſteriori hoc mo-
do peccata ſoli ſacerdoti, qui ligandi habeat po-
teſtatem & ſolvendi, ſunt confitenda. Ita Ale-
xander de Ales in 4. ſent. q. 78. art. 1.

4. Rationem cur olim fuerit uſu recepta con-
feſſio coram laico, adſerunt hanc Theologi; quod
ejuſmodi confeſſio ad confuſionem, & erubeſcen-
tiam, quæ pars eſt ſatisfactionis, ordinetur: illi
etenim, qui laico, ſeu non Sacerdoti, & ſibi æ-
quali aperiunt ſcelera ſua, id ex contritione agant
neceſſe eſt, ac proinde virtute humilitatis ſupple-
re Deus vicem ſacerdotis, & gratiam (non ſane
ſacramentalem, cum ſacramentalis minime fuerit
confeſſio) impertiri eiſdem præſumitur. Ita ergo
B. Lanfrancus occulta ſolum omni viro Eccleſia-
ſtico detegenda conſulit, ſiquidem ex hujuſmodi
peccatorum proditione generatur verecundia &
ſui ipſius abjectio; unde confitens divina miſe-
ricordia atque integra peccatorum venia fit di-
gnus. De apertis vero, ſeu publicis non ita: Qui
enim ſuffunditur humiliaturque homo, cum ea,
quæ omnibus ſunt nota, & coram univerſis pe-
racta, confitetur? Nempe ſi hominem in foro quis
occiderit, propter blaſphemiam fuerit morte dam-
natus, in domo propria publicum lupanar foveat,
&c. nihil exinde ſumet humilitatis, aut verecun-
diæ, ubi ea ſocio revelaverit; neque confeſſionis
virtute delictorum indulgentiam merebitur ullam:
quippe deeſt, cui aperuit, peccatorum ligando-
rum, ſolvendorumque poteſtas, quæ ſoli competit
ſacerdoti. Atque hæc poſterior ſententiæ B. Lan-
franci interpretatio mihi magis arridet; verum
theologorum fulcienda, corroborandaque authori-
tatibus. Liber de vera, & falſa doctrina (nomi-
ne B. Auguſtini a pleriſque citatus) c. 10. in ap-
pendice tom. 4. operum ejuſdem Auguſtini, hæc
ſuppeditat: „ Verecundia magna eſt pœna, qui „
erubeſcit pro Chriſto dignus eſt venia. Et poſt „
pauca. Tanta itaque vis confeſſionis eſt, ut ſi „
deeſt Sacerdos, confiteatur proximo. Sæpe enim „
contingit, quod pœnitens non poteſt confiteri „
coram ſacerdote, quem deſideranti nec locus, „
nec tempus offert. Etſi ille cui confitebitur po- „
teſtatem ſolvendi non habet, fit tamen dignus „
venia ex deſiderio ſacerdotis, qui ſocio confi- „
tetur turpitudinem criminis. Mundati enim ſunt „
leproſi, dum irent oſtendere ora ſacerdotibus, „
antequam ad eos pervenirent. Unde patet Do- „
minum ad cor reſpicere, dum ex neceſſitate „
prohibentur ad ſacerdotes accedere. Petrus Lom-
bard. libr. 4. ſent. diſtinct. 17. „ Si defuerit „
Sacerdos, proximo vel ſocio eſt facienda con- „
feſſio. Item infra. Quærendus eſt Sacerdos ſa- „
piens, & diſcretus, qui cum poteſtate ſimul „
habeat judicium; qui ſi forte defuerit, confite- „
ri debet ſocio. Deinde multis interjectis, ex D.
Chryſoſtomo profert iſta: „ Qui timet judicium „
Dei, peccatum non erubeſcit confiteri. Perfe- „
ctus timor ſolvit omnem pudorem: confeſſio „
peccati pudorem habet, & ipſa erubeſcentia „
eſt gravis pœna. Ideoque jubemur confiteri „
peccata, ut erubeſcentiam patiamur pro pœna. „
S. Thomas in 4. ſent. diſt. 17. qu. 3. art. 3. ad 1.
agens de confeſſione laico facienda, ubi deeſt co-
pia ſacerdotis, ait: „ Quando neceſſitas immi- „
net, debet facere pœnitens quod ex parte ſua „
eſt, ſcilicet conteri, & confiteri cui poteſt, qui „
„ quam-

„ quamvis ſacramentum perficere non poſſit ,
„ ut faciat id quod ex parte ſacerdotis, abſolu-
„ tionem ſcilicet , tamen defectum ſacerdotis ſum-
„ mus Sacerdos ſupplet : nihilominus confeſſio
„ laico ex deſiderio ſacerdotis facta , ſacramen-
„ talis eſt quodammodo, quamvis non ſit ſacra-
„ mentum perfectum , quia deeſt ei quod eſt ex
„ parte ſacerdotis. Et paulo poſt. Quamvis il-
„ le, qui laico confeſſus eſt, in articulo neceſ-
„ ſitatis conſecutus ſit veniam a Deo, eo quod
„ propoſitum confitendi , ſecundum mandatum
„ Dei, quod concepit, ſicut potuit , implevit,
„ non tamen adhuc Eccleſiæ reconciliatus eſt,
„ ut ad ſacramenta Eccleſiæ admitti debeat, niſi
„ prius a ſacerdote abſolvatur. „ Rationem ad-
fert S. Bonaventura , quare confeſſio fieri poſſit
ſocio in 4. ſent. diſt. 17. par. 3. dub. 1. „ Non
„ fit ſocio , ut ſuppleatur locus ſacerdotis , vel
„ ut confeſſio ſacramentum ex hoc habeatur, ſed
„ ut voluntas confitentis probetur ; & innoteſ-
„ cat , ut totum quod in ſe eſt , faciat , &c.
Durandus de S. Porciano in lib. 4. ſent. diſt. 17.
quæſt. 11. ex opinione quorumdam hæc habet:
„ Quando deeſt ſacerdotis copia , & neceſſitas
„ imminet , debet facere pœnitens quod in ſe
„ eſt (ſcilicet conteri , & confiteri cui poteſt ,
„ clerico non ſacerdoti , vel laico .) Sed iſtud
„ non videtur neceſſarium , quia ceſſante prin-
„ cipali ceſſat acceſſorium ; ſed confeſſio fit prin-
„ cipaliter propter abſolutionem ; ergo ſi deſit
„ copia ſacerdotis abſolventis , qui ſolus poteſt
„ in foro pœnitentiæ abſolvere , abſolutus eſt
„ pœnitens ab obligatione confeſſionis . Propter
„ hoc poteſt aliter dici, quod nunquam eſt ne-
„ ceſſarium confiteri non ſacerdoti , eſt tamen
„ licitum , ſi fiat ex ſola humilitate ad haben-
„ dum conſilium, vel ad verecundandum propter
„ Deum , cum verecundia ſit pars ſatisfactionis,
„ dummodo confitens non ſe ſubjiciat non ſacer-
„ doti ſacramentaliter ut miniſtro , &c. „ Do-
minicus Soto in 4. ſent. diſt. 18. q. 4. a. 1. ſub
medium , de hac re inter alia hæc profert : „ Eru-
„ beſcentia confitendi , & humilitas augebunt illi
„ meritum , & poterit ab illo amico conſilium
„ accipere, & medelam ſuis curandis morbis . Et
paulo poſt reſpondet Scoto , qui ejuſmodi confeſ-
ſionem in detrimentum fore ſalutis affirmat :
„ Moderatius tamen, inquit ille , dicere poſſu-
„ mus jam non eſſe in uſu , neque eſſe confu-
lendam, &c. „ Videſis etiam Alexandrum de Ales
in 4. ſent. qu. 78. membro 1. art. 1. Gabrielem
diſt. 17. q. 1. dub. 7. Sylveſtrum V. Confeſſor. 1. qu. 1.
Navsrri man. cap. 21. n. 41. Guill. Eſtium in 4.
ſent. diſt. 17. §. 1.

K (*Et quoſdam ſanctorum Patrum legimus , qui animas rexerunt , & tamen eorum ordines neſcimus*) Quod comperium habetur in SS. Antonio, Hilarione, Pambo, Macario, Franciſco de Paula, atque aliis quamplurimis ; de quorum ordinibus ne verbum quidem apud probatos ſcriptores offenderis. Coram illis modo, quo ſupra in priori explicatione dictum eſt de occultis, & apertis peccatis (nimirum directionis gratia) fiebant confeſſiones.

l (*Quod ſi nemo , cui confitearis , invenitur , ne deſperes*) Hoc loco non obſcure docet auctor, de confeſſione in extrema neceſſitate facienda prius fuiſſe locutum ; necnon & eadem prorſus mente, quæ ſequuntur ſanctorum Patrum authoritates ſubjeciſſe : neceſſitatem vero intelligit eam, dum proprium, aliumve ſacerdotem , & quos ſupra recenſuit , quibus tuto , & abſque publicationis timore ſcelera ſua deponat , nuſpiam poteſt invenire.

m (*Quia in hoc Patrum conveniunt ſententiæ*) Magiſter ſententiarum ubi ſupra : & Cardinalis Bellarminus cap. 15. & 20. l. 3. De pœnitentia, haſce Patrum ſententias de publica confeſſione interpretantur. Illos conſule ſi lubet. Eaſdem nihilominus ſententias de revelatione ſeu infractione ſigilli confeſſionis eſſe intelligendas, contendere videtur B. Lanfrancus: ubi videlicet ſecure, cui poſſit committere ſua peccata , adeſt nemo; velut ipſe diſertis verbis innuit : *Quod ſi nemo cui confitearis invenitur, ne deſperes, quia in hoc Patrum conveniunt ſententiæ, ut Domino confitearis.*

n (*Maximus in ſermone Paſchali*) Seu B. Ambroſius lib. 10. in Lucam cap. 96. Hæc & quæ ſequitur S. Leonis ſententia , duobus modis a Bellarmino explicatur loco citato c. 20. ſub finem : 1.
Eodem tempore nondum inſtitutam fuiſſe Con- „
feſſionem ſacramentalem, ac per hoc nihil eſſe „
mirum, ſi Petri confeſſio non legatur. Deinde „
S. Ambroſium loqui de lachrymis , quæ Con- „
feſſionem quamdam continent: ſic enim S. Pe- „
trus, cum ſciret Chriſto notum fuiſſe crimen „
ſuum, non voce , ſed lacrymis confeſſus eſt; „
id quod omnino ſufficit in Confeſſione, quæ „
fit Deo, qui omnia novit, &c. „

Soli Deo Honor , & Gloria.

APPENDIX

APPENDIX
AD ILLUSTRANDA
BEATI LANFRANCI
CANTUARIENSIS ARCHIEPISCOPI
OPERA.

CHRONICON
BECCENSIS ABBATIÆ
AB IPSA FUNDATIONE
AD ANNUM MCCCCLXVII.
EX VETERI MS. EJUSDEM COENOBII.

ANNO ab Incarnatione Domini MXXXIV, Henrici Regis Francorum Anno quarto, Roberto filio ſecundi Richardi, & fratre tertii Richardi habenas Normanniæ gubernante, Herluinus venerandæ ſanctitatis Abbas Beccenſis Eccleſiæ, primus, inſpirante Domino noſtro JESU CHRISTO omnium bonorum auctore; poſtpoſita nobilitate terrena, qua ſatis pollebat; abjecta ſæculi pompa, qua ante non parum juxta modum ſuum floruerat; faſtuque terreno relicto; hoc anno cingulo militiæ depoſito, ad Chriſti paupertatem tota devotione ſe contulit; & ut ſoli Deo liberius vacaret, ſola Dei dilectione, habitum Monachalem cum gaudio ſuſcepit.

Anno 1034. Henricus I.

Herluinus fit Monachus.

A Danis qui primi Normanniam obtinuerunt, originem duxit pater ejus; mater autem ejus proximam Ducum Flandriæ conſanguinitatem attigit. Anſgotus ille, iſta Helloys nomen habebat. Quem Guiſbertus Brionenſis Comes primi Richardi Normannorum Ducis nepos ex filio conſule Godefrido, illum enutritum penes ſe inter omnes curiæ ſuæ primates habuit acceptiſſime. Habilis ille ad arma plurimum erat, nec minore ea animoſitate geſtabat. Omnes omnium totius Normanniæ majorum in electis illum habebant. In armis omniſque rei militatis uſu & cultu corporis ſui attollebant. Domi & militiæ commilitonum ſuorum præſtantiſſimus erat. Quibus de rebus non ſolum ſingularem domini ſui obtinuerat favorem, verum & apud Robertum totius Normanniæ Ducem, & apud exterarum dominos regionum pepererat ſibi nomen plurimum, & acceſſum familiarem.

Ejus Parentes. Anſgotus Pater, Helloys Mater. Guilbertus Brionenſis.

Herluinum magni faciebant Robertus & principes externi.

Hic talis & tantus vir cum prædiis & facultatibus ad ſtatum Monachorum venire deſiderat. In fundo juris ſui qui Burnevilla dicitur, haud procul a Brionio, volens cœnobium conſtruere Eccleſiam ædificavit in honore ſanctæ MARIÆ, ibique religionis habitum ſuſcepit ab Epiſcopo Lexovienſi Herberto nomine, maximæ ſanctitatis viro, XL. ætatis ſuæ anno, devoteque portavit, nec multo poſt ab eodem Præſule Sacerdos ordinatus eſt, & Abbas conſtitutus; quia propter paupertatem loci illius, quivis alius regimen ipſum nolebat ſuſcipere.

Ædificat Monaſterium in Burnevilla.

Religionis habitum ſuſcipit ab Epiſcopo Lexovienſi Herberto.

Sacerdos & Abbas conſtituitur.

Unde ſciendum eſt quod in Galliis erat, & quædam Provincia olim vocata Neuſtria; poſt a Normannis, qui a Norſt regione venerunt, cognominata Normannia; in qua eſt quidam locus, qui dicitur Beccus: & ita vocitatus a rivulo ibi decurrente, qui adhuc hodiernis temporibus decurrit juxta muros prati, ubi conſtruxit Herluinus, qui erat de genere Danorum, ſecundam Eccleſiam inde vocatam Eccleſiam Becci.

Normanniæ & Becci etymon.

Tribus de cauſis tam parvo tempore dicitur creviſſe, non ſolum divitiis, ſed etiam religione, intus ſtudio operis Dei, & fervore religionis: foris ſtudio charitatis, in qua gratia Dei ab initio uſque nunc plures virtutes ſunt factæ & oſtenſæ.

Rationes cur in tantum crevit Beccum.

Hoc cœnobium, de quo loquimur in initio ſuæ fundationis aliquanto tempore in maxima egeſtate & penuria extitit; ut monens eos probaret Dominus, & probando impleretur illud in eis viri ſapientis: *Omne quod applicatum tibi fuerit, fili accipe: & in dolore ſuſtine, & in humilitate tua patientiam habe: quoniam in igne probatur aurum, & argentum: homines vero receptibiles in camino humiliationis.* Et ut oſtenderetur quod illa fundatio non erat ex homine, ſed ex illo; & de ipſo, de quo dicit Apoſtolus: *Fundamentum aliud nemo poteſt ponere, præter illud quod poſitum eſt, quod eſt* JESUS CHRISTUS. Noluit ut per Reges, & Principes ipſa fundatio ageretur, ſed per ſeipſum, & per humilem & timentem verba ſua, ſicut ipſe per Iſaiam teſtatur dicens: *Ad quem reſpiciam niſi ad pauperculum & contritum ſpiritu, & trementem ſermones meos?*

In ſumma egeſtate Eccl. 2. 2.4.5.

Fundator Becci Deus, non Reges aut Principe ſeraiæ cap. 66. 2.

Nota

Digitized by Google

Al. Barnevilla. Nota quod Bonnevilla erat proprium hereditagium Domini Herlvini, & ibidem primam Eccleſiam ædificavit in honorem ſanctæ Mariæ, & ibidem habitum ſuſcepit.

Aliud ædificat Monaſterium B. Virgini admonitus. Verum quia campeſtris & inaquoſus eſt locus, monitus per ſoporem a Beata Dei Genitrice Maria, in vallem ad rivum qui Beccus dicitur, Deo adjutore, ſeceſſit; ibique nobile ædificare cœpit in honorem ejuſdem Matris Domini Mariæ Monaſterium, quod Deus perfecit ad ſui nominis gloriam, & multorum hominum ſolatium & ſalutem. Cui Deus ad auxilium & conſilium adducit, juxta deſiderium cordis ſui, Lanfrancum virum in liberalibus artibus undecumque periſſimum: deinde *Lanfrancus & Anſelmus* Anſelmum virum per omnia approbatum, pollentem moribus, conſilio affabilem, miſericordem, caſtum, ſobrium, in omni clericali officio mirabiliter eruditum: qui ambo Dei adjuvante auxilio, Archiepiſcopi Cantuariæ poſtea conſecrati ſunt.

Confluunt ad Beccum permulti atque ibibi habitum monachalem induunt. Inde ad eundem locum Beccenſem tot & tanti viri tam Clerici quam Laici ex nobili genere nati confluxere, ut ſancto Herluino Abbati ſatis decenter poſſet dici: Ab ubertate domus tuæ inebriaſti faciem terræ, & a torrente ſapientiæ eorum repleſti orbem terrarum. Inter quos extitit quidam nobilis vir nomine Willelmus, qui ibidem veniens ad Monachatum, dedit eidem Monaſterio Beccenſi prædium ubi quondam fuerat Monaſterium ſancti Ebrulſi apud Uticum, ad quem locum habitandum & procurandum venerabilis Herluinus miſit prædictum Lanfrancum, cum tribus Monachis Beccenſibus. *Vuilelmus vir nobilis ſit Monachus, & dat Becco prædium.* Poſtea idem Wilelmus, & nepotes ſui Robertus, & Hugo de Grentimenil, reſtauraverunt prædictum Monaſterium ſancti Ebrulſi; & dederunt Eccleſiæ Becci villam Ruſſerie pro commutatione prædicti loci ſancti Ebrulſi apud Uticum. *Reſtaurant Monaſterium S. Ebrulſi.* Qui locus Beccenſis quantum adhuc noſtris temporibus caritatis reſplendeat radicibus, expertis diſſerendum dimittimus.

Lanfrancus. Lanfrancus Normanniam adit, ad litteras edocendas. Audiens Lanfrancus famam regionis Normanniæ, quæ prius Neuſtria dicebatur, in qua ducatum tenebat hereditario jure Willelmus ille, qui poſtea ſubjugavit ſibi totam Angliam armis: ſciens certo relatu illic multum collapſum ſtudium litteraturæ barbaricæ gentis; & intelligens providentiſſima inſpiratione inde ſe poſſe adipiſci majorem gloriam, & plurimum quæſtum; venit illic cum paucis. Sed antequam pervaniſſet ad notitiam multorum, attraxit illum ad ſe, qui Paulum vocavit de cœlo hoc modo. Quadam dia dum iter ageret ſolus cum uno ſcholari, incidit in latrones, qui & auferentes omnia quæ habebat, ſinunt abire, tantum ei relinquentes vetuſtam chlamidem, cætera omnia ſecum retinentes.

1041. *Incidit in latrones. Dialog. lib. 1. cap. 2.* Tunc ille recordatus eſt alius cujuſdam ſancti facti, qui cum a Longobardis, (ut narrat beatus Gregorius) tentus eſſet, & ei ſuum caballum abſtuliſſent, poſtea clamans, flagellum, quo equum ſolitus erat minari, obtulit eis dicens: Tollite, ut habeatis unde hoc jumentum minari poſſitis; quibus dictis ad orationem protinus ſe dedit. Illi vero curſu rapido venerunt ad fluvium nomine Vulturoum, quem nullo modo tranſire potuerunt; cumque nullo modo tranſire poſſent, intellexerunt quia ex culpa quam ſervo Dei fecerant, iſta diſpendia tolarabant: qui ſtatim reverſi non ſolum reddunt quod abſtulerant, ſed etiam ipſum Libertinum, invitum in equum, de quo depoſuerant, levaverunt; & protinus abſcedunt, & iter ſuum libere peragunt. Sic, loquiens Lanfrancus, ego faciam, redibo, offeram eis quæ deſeruerunt, & cum hoc fetero, reddent mihi omnia mea: & cum feciſſet nihil ſibi profuit ſed in pejus illi provenit; & ut ipſe ſolebat referre Libertinus alia intentione fecit, alia ego; quia Libertinus pura mente, ut haberent, & poſſiderent; ego autem calliditate, & dolo, ut redderant mihi, non ut haberent; cum enim obtuliſſet eis chlamidem quam ei dimiſerant, illi in iram verſi caſum diutius ad arborem nudum ligaverunt: & ſenſarem ejus ad aliam non longe ab eo, & ſic diſceſſerunt. Tunc videns ſe omni humano auxilio deſtitutum, cæpit intra ſe revolvere & pertractare, quam fragilis & caduca ſit hujus mundi gloria, & omne quod laborant homines *Quomodo liberatus divinitus fuit.* ſuper terram, vanitas. Promiſit Deo omnino relicturum hujus mundi caducos honores, & ſub illius jugo quod eſt leve & ſuave illis qui eum diligunt, ſuppoſiturum ex toto, ſi eum eripere dignaretur ab hac captione. Statim ut votum ex corde & ore Deo promiſit, quaſi uno momento ſoluta ſunt omnia vincula, quibus ligatus erat: & liber effectus, Deo gratias agens, ad ſuum clericum acceſſit, & eum ſolvit, & votum apud Beccum perfecit.

1042. *Becci Monachatum induit.* Anno Domini m. xxxii. Lanfrancus de ſenatorum Papiæ nobili genere natus, in ſeptem liberalibus artibus mirabiliter eruditus, Deo omnium bonorum auctore diſponente, apud Beccenſe cœnobium, magnis tunc temporis facultatibus inornatum; ſecundum ſancti Herluini ibidem Abbatis deſiderium, Monachalem ſuſcepit habitum: qui quanto miraculo illuc adveniſſet, quantum ibidem profuiſſet, & quomodo primus Abbas Cadomi extitiſſet, & quam laudabiliter Archiepi- *Citatur vita Lanfranci.* ſcopus Cantuarienſis diu viguiſſet, in vita ipſius inveniri poteſt.

1051. *Berengarius emerſit.* Anno Domini m. li. Franciæ turbatur Eccleſia per Berengarium Turonenſem, qui aſſerebat Euchariſtiam, quam ſumimus in altari, non eſſe revera corpus & ſanguinem Chriſti: unde contra eum multum a multis, & verbis & ſcriptis diſputatum eſt: inter quos Domnus Wimundus *Guimundus.* Monachus de Cruce ſancti Leufredi, contra eum de corpore & ſanguine Chriſti elegantem edidit librum.

Lanfrancus libel. edidit contra Berengarium. Lanfrancus etiam Papienſis, primum Monachus Beccenſis, deinde Archiepiſcopus Cantuarienſis, omnibus luculentius & mirabilius librum ſuper hac re compoſuit: in quo ſingulis illius quæſtionibus & expoſitionibus laudabiliter reſpondit; male dicta ab eo & intellecta ſcripturarum teſtimoniis divinarum improbando convincens.

1053. *Abbatia de Pratellis ædificatur.* Anno Domini m. liii. Hunfredus De Vitulia, Pater Rogerii De Bellomonte, & Albereda uxor ejus, duo Monaſteria unum virorum & alterum fœminarum in fundo Pratelli ædificarunt.

1060. *B. Anſelmus nobili loco natus Beccum adit, ſubditque ſeſe B. Lanfranco magiſterio.* Anno Domini m. lx. ſanctus Anſelmus in Auguſta nobili civitate, quæ confinis Burgundiæ eſt, & Longobardiæ, oriundus; liber nobili parentum proſapia natus, diſertorum ſtudiis magiſtrorum in brevi Deo donante coæquatus; & per divinam viſionem ad ſedes cælicas denique in ſpiritu raptus, ſalutis ſuæ arcana verba confeſtim audivit, quæ non multo poſt tempore complevit. Audiens igitur famam magiſtri Lanfranci, jam monachi Beccenſis & ſcholas ibidem tenentis & regen-

regentis, omnium pene doctornm nomina præcellere, ſpreta pro Dei oomine patris, & matris multimoda hereditate, cum aliquantis familiarium clericis, venit ad eum: io cujus ſcholis aliquandiu diligenter manens, & ſibi & aliis multum proficiens, tandem Lanfranci incitameoto & Maurilii Rothomagenſis Archiepiſcopi coofilio, divina provideote clementia, in Beccenſi Eccleſia, habitum monachalem tota devotione hoc anno ſuſcepie, anno ætatis ſuæ XXVII. Qui ad quanta ſanctitatis & dignitatis culmina poſtea pervenerit in ſubſequenti diligens lector inveoiet. Nam inter cetera digoitatis culmina, cum anno Domini milleſimo ſexageſimo ſecundo Lanfrancus ſupradictus Eccleſiæ Becci Prior, regimeo accepiſſet ſancti Stephani Cadomi, prædictus Anſelmus factus eſt Prior Beccenſis, qui tribus annis ſuerat ſine prælatione.

Fit Becci monachus.

Item cnm locus Beccenſis adhuc indigeret multis rebus, io recepta pauperie, inter alia lucerna die ac nocte non ſemper ardebat in Eccleſia (ut moris eſt) præ inopia; ſed cum hora nocturnalis ſynaxis appropinquaſſet, ſecretarius ſurgens de cubili, ibat in piſtrioum, vel io coquinam, deſerens inde lumen: oocte ſubſequente die dedicationis, id eſt ſexto Calendas Martii, cum hora matutinalis appropinquaſſet, ſecretarius nomioe Gotbbertus, evigilans a ſomno vidit totam Eccleſiam ita illuminatam cæleſti lumine, ut potuiſſet acus reperiri io pavimento; qui ſurgens paveſactus audivit quaſdam voces in choro quaſi pſallentes ſub ſileotio: tunc pedetentim perrexit ad oſtium chori, a parte altaris, & introſpexit in chorum, & vidit beatiſſimam & glorioſiſſimam matrem Domini Mariam ſtantem in loco ſtationis venerabilis Herluini Abbatis, & coram ea aſtantes beatiſſimos Apoſtolos Petrum, & Paulum, & tertium alium quem non agnoſcebat vultu, decantantes ei matutinas: cumque diu hæc aſpexiſſet, cogitavit pergere ad oſtium, quod erat ex alia parte chori juxta locum ſtationis Abbatis, & ut melius & propius valeret videre illas glorioſiſſimas perſonas, & audire quæ illæ dicebant, & decantabant; & cum hoc faceret, ſuaviter, & quaſi pedetentim, aotequam perveniſſet ad oſtium, lux ſubſtracta eſt, & voces ſubcinentium quieveruot; ſuavitas tamen miri odoris tanta ibi aſperſa eſt, ut cum fratres aſſurrexiſſent ad vigilias, mirarentur: ad invicem ſe interrogantes nutu & ſignis, quid hoc vellet eſſe? quæ omnia prædicta dictus ſecretarius recitavit, ut vidit.

Paupertas Becci.

SS Petrus & Paulus, & alius canunt matutinas preces coram B. Virgine.

Item iratus Rex Guillelmus cootra Lanfrancum, eum alienavit a ſua curia, cujus conſiliarius extiterat: quia contradicebat nuptias filiæ Comitis Flandriæ, quam ipſe ſibi Dux copulaverat matrimonio, quis proximitate carnis & conſanguinitate jungebantur. Unde authoritate Romani Pontificis, tota Neuſtria ſuppoſita erat interdicto: quapropter Lanfrancus Romam adiit, quamvis iturus eſſet occaſione cujuſdam hæretici Berengarii: & tunc præſidebat Leo octavus: & etiam ut ageret pro Duce Normannorum, & uxore ejus. Igitur locutus eſt cum Papa Nicolao, & oſtendit quod ejus ſenteotia videlicet interdictum eos tantum gravabat; qui nec coojunxerant, nec eos ſeparare poterant: nam Dux puellam quam acceperat, nullo pacto dimittere volebat.

In offenſionem Guillelmi incurrit B. Lanfrancus; quia contradicebat nuptiis illegitimis illius, ideo Romam vadit.

Hoc autem audiens, & verum eſſe advertens ſummus Pontifex, diſpenſatione habita conjugium conceſſit; eo tamen modo quatenus Dux & uxor ejus, duo Monaſteria conſtruerent; in quibus ſingulas congregationes virorum, ac mulierum, coadunarent; quæ ibi ſub norma ſanctæ Religionis die noctuque Deo deſervirent; & pro ſalute eorum ſupplicarent, & paruit Dux Apoſtolicæ diſpeoſationi; & ædificaverunt duo Monaſteria in prædio, quod antiquitus Cadomum nuncupabatur. Dux unum Mooachorum io honorem ſaocti Stephani; & uxor ejus alterum ſanctimooialium, in honorem ſanctæ Trinitatis; & poſt triennii completionem ſola needum complera baſilica, Laofrancus cæpti operis inſtitutor, tam Ducis Normanniæ, quam Primatum ſupplicatione, cœnobio Cadomenſi, quod dux hortatu Papæ ædificaverat, Abbas præficitur, in quod plures de Becco ſecum duxit; qui paulo poſt ad dignitates ſunt promoti.

Concedit conjugium Papa, ea lege, ut duo Monaſteria conſtruerentur; quod & factum eſt Cadomi.

Anno Domioi milleſimo ſexageſimo tertio, tempore Herluini primi paſtoris & fundatoris cœnobii Beccenſis, Willemus poteotiſſimus Dux Normanniæ, qui poſtea Angliam acquiſivit, cœpit ædificare Eccleſiam juxta Ermentrudis villam, prope Rothomagum, Sequana inter utrumque fluente, ſuper terram & hereditatem ipſius Mooaſterii Beccenſis, in campis inter Chevillejum & Ermentrudis villam, qua ambæ parochiæ ſuot de patrimonio ejuſdem Monaſterii: quæ quidem Eccleſia vocata fuit, Eccleſia beatæ Mariæ de Prato; & ibi conſtituti ſuctuot Monachi de Monaſterio Becci, ad Dei ſervitium ibidem faciendum.

1063. *Guillelmus I. fundat Monaſterium de Prato. Quevilli. Al. de Bonanuncio.*

Deinde poſt annos ferme ſexagiota duos obiit Heoricus primus Anglorum Rex, filius prædicti Willelmi; videlicet anno milleſimo ceoteſimo trigeſimo quinto apud ſanctum Dionyſium in Sylva Leonum; delatumque fuit corpus ejus Rothomagum; & in Eccleſia beatæ Mariæ apertuoi; & cor, lingua, & viſcera ejus ſepulta & tumulata fuerunt in Eccleſia beatæ Mariæ de Prato ante majus altare, & corpus ejus ſale conditum delatum fuit apud Cadomum, uſquequo ventus eſſet aptus ad deferendum illud in Angliam.

1135. *Moritur Henricus I. Rex Angliæ.* Foreſt de Leonis, ou de Forge.

Anno Domioi milleſimo ſeptuageſimo Lanfrancus prædictus, prius Monachus Beccenſis, deinde Abbas Cadomenſis, conſtitutus eſt Archiepiſcopus Cantuarienſis, ubi laudabiliter, & glorioſe vixit, ad exemplum omoium bonorum, decem & octo annis.

1070. *B. Lanfrancus fit Archiepiſcopus Cantuarienſ.*

Anoo Domini milleſimo ſeptuageſimo tertio, in vigilia feſtivitatis omnium Sanctorum, Monachi Beccenſes exeuotes de prima veteri Eccleſia, ſolemni proceſſione, & magnæ devotionis gaudio, venerunt in novam Eccleſiam quam beatus Herluinus ejuſdem loci glorioſus Abbas, Lanfraocus, & Anſelmus viri magnæ authoritatis ædificaverant.

1073. *Beccenſes Monachi habitant novam Eccleſiam.*

Anoo Domioi milleſimo ſeptuageſimo ſeptimo, decimo Calendas Novembris Eccleſia Becci in honorem ſanctæ Mariæ Matris Domini dedicata eſt ab Archiepiſcopo Cantuariæ Lanfranco, quod opus pergrande ipſe inchoavit, & poſt Abbatem Herluinum primum lapidem poſuit; quod opus in quindecim aonis peractum eſt. Huic autem dedicationi interfuerunt Epiſcopi Odo Bajocenſis, Guilbertus Lexovienſis, Gilbertus Ebroiceoſis, Robertus Sagieoſis, Ernaldus * Cynomanenſis. De

1077. *Dedicat Eccleſiam B. Lanfrancus.*

A a lætitia

lætitia illius diei, & gaudio multiplici ſuperfluum videtur proloqui, tum de adventu perſonarum virorum illuſtrium, & mulierum nobilium non ſine magna largitione donorum, Franciæ, Normanniæ, Angliæ, & de ſuperabundanti omnibus præparata * procuratione nemo ſufficienter vix poſſet differere.

1078. *Obiit B. Herluinus.*

Anno ſequenti, id eſt milleſimo ſeptuageſimo octavo beatus Herluinus prædicti loci Beccenſis Abbas primus, miles Chriſti glorioſus, inter choros juſtorum, ab Angelis ſuſceptus eſt; precioſum corpus terræ relinquens, animam cælis inſerens, ſepultuſque eſt & tumulatus in medio Capituli, quod ipſe ædificaverat: obituſque ejus dolor ſuis, gaudium Angelis fuit. Cui etiam Dominus corda hominum revelavit, & animas de corpore exeuntes, a dæmone arreptas, plangentes audivit, & plangendo cognovit. De virtutibus ejus, vita & moribus, ſi dicere voluerimus, dies deficiet; mittimus igitur prudentem lectorem ad vitam ejus deſcriptam, ubi abundanter inveniet quo inſtrui poſſit.

Nota quod venerabilis vir Herluinus non ſine nutu, & providentia Dei, qui omnibus in ſe ſperantibus præparat bona meliora, Eccleſiam cum omnibus officinis, mutavit loco tertio, non longe a ſupradicto loco, qui nunc dicitur, Capella Beati Herluini, quæ prima fuit in hoc rivo Beccenſi fundata; & iſtam, de qua nunc loquimur, ædificavit multo majorem, & ampliſſimas officinas; qua fabrica expleta, per ſexdecim annos, Lanfrancus Dorobernenſis Eccleſiæ Archipræſul dedicavit, anno Incarnationis Dominicæ milleſimo ſeptuageſimo ſeptimo, menſe Octobri, feria ſecunda ultimæ Hebdomadæ ejuſdem menſis.

Infirmus multis doloribus oppreſſus ſanitati reſtituitur Becci meritis B. Virginis an. 1111.

Quidam vir Goſelinus nomine, de villa quæ dicitur Malavilla, ſita in pago Rothomagenſi, ardens ambobus pedibus, innumeris anguſtiis, & doloribus cruciabatur. Cum autem hoc pertuliſſet uno menſe pleno, id eſt a Calendis Novembris, uſque ad Calendas Decembris; & illi nullum remedium proveniſſet, ſed ex omni parte illum miſeriæ occupaſſent; quia neque cibum, neque potum, neque ſomnum percipere poterat; neque aliqua requies illi eſſet, uxor, & amici atque vicini ejus, monuerunt eum, ut ad ſanctum Leobinum in Carnote pergeret, & in lectica ferri ſe faceret: quibus ille reſpondit, ſe non longius ire quam uſque ad Beccenſem Eccleſiam quæ erat in vicino, non plus uno milliario; & teſtabatur habere ſe fidem illic poſſe recipere ſanitatem, precibus beatæ Mariæ matris Domini, in cujus honorem eſt conſecrata ipſa eccleſia, & meritis aliorum ſanctorum; & ut dixit ita fecit, & ut credidit ita evenit. Veniens igitur ad ſacram eccleſiam prima Dominica Adventus, quæ contingit tertio Nonas Decembris, perſtitit in porticu Eccleſiæ ipſo die, & ſequenti: tertio vero die, cæpit aliquantulum quieſcere: actum eſt autem, ut quarto die eveniret feſtivitas beati Nicolai; eo die aurora jam illuceſcente cum janitor Eccleſiæ Becci nomine Joannes aperuiſſet januas, reminiſcens infirmi, divertit ad eum ubi jacebat, qui invenit eum vigilantem: & antequam eum aliquid interrogaſſet, infirmus eum præveniens dixit ſe totum extinctum, & ſanum: janitor interrogans quando, & quomodo? Ille reſpondit; tota iſta nocte bene habui, media autem nocte obdormivi, & poſtmodum evigilans inveni me totum extinctum, & refrigeratum, & nunc Dei gratia bene mihi eſt, meritis beatiſſimæ Virginis, in cujus honore iſta Eccleſia eſt conſecrata. Actum eſt hoc anno Incarnationis Dominicæ milleſimo centeſimo undeſimo, menſe Decembri, qui eſt apud Hebræos decimus, apud nos duodecimus.

Octogeſimum an. agebat, cum obiit B. Herluinus. B. Anſelm. Abbas electus & ſacratus.

Deffuncto itaque patre Herluino ſeptimo Calendas Septembris, anno ætatis ſuæ octogeſimo quarto, Monachatus vero quadrageſimo quarto; paucis interpoſitis diebus, electus eſt Abbas ejuſdem loci Anſelmus, qui Prior quindecim annis fuerat. Sequenti vero anno in feſtivitate ſancti Petri, quæ dicitur Cathedra, benedictus eſt Abbas in eccleſia Becci, ab Ebroicenſi epiſcopo Gisleberto.

1082. *Conflantium ab Yvone de Bellomonte datur monachis Beccenſ. videſis notam ad ep. 14. l. 2. B. Anſelm.*

Anno Domini milleſimo octogeſimo ſecundo, translatio monachorum Becci apud Conflantium commorantium, a veteri eccleſia, quæ Capella dicitur, ad novam eccleſiam, cum corpore ſanctæ Honorinæ: Cum Yvo de Bellomonte Comes ſuper Iſaram, & Adelidis uxor ejus volentes in Eccleſia B. Honorinæ de Confluentio, a Monachis Deo deſerviri, dederunt eam, & omnia ad eam pertinentia monaſterio Beccenſi, ſub libera poteſtate, & ordinatione Abbatum præfati cœnobii. Huic donationi Reverendus Epiſcopus Pariſienſis Goſridus; de cujus parochia & beneficio eſt, ut ſemper mos eſt bonis, bene actis favere, cum canonicis Eccleſiæ ſanctæ Mariæ Pariſienſis, conſenſit: Eccleſiæ ſuæ reſervans, ut ſi quando aliqua ratione exigente per totum Epiſcopatum Pariſienſem, aut in prædicto tantum caſtro, divinum officium Epiſcopus Pariſienſis celebrare prohibuerit publice monachi in dicta Eccleſia deſervientes, poſt perceptam ab Epiſcopo, vel ejus nuncio, juſſionem, obſervabunt.

1089 *Ab humanis exceſſit B. Lanfrancus.*

Anno Dominicæ Incarnationis milleſimo octuageſimo nono, obiit piæ memoriæ Lanfrancus, prius monachus Becci, deinde Abbas Cadomenſis, ad ultimum Archiepiſcopus Cantuarienſis, decem, & novem annis.

Tres matronæ nobiles Deo ſedevoverunt; ac tribus diverſis diebus dominicis e vita migrarunt.

Tempore S. Anſelmi Abbatis Becci tres matronæ nobiles dederunt ſe in ſubjectionem Becci videlicet Baſilia uxor Hugonis de Gornato; & Amfrida neptis ipſius Baſiliæ; & Eva uxor Guillelmi Criſpini; quæ tres cum ſimul Becci viverent, quaſi condixerunt ſibi ut de hoc mundo una poſt aliam tranſirent, & tres Dominicas elegerunt, in quibus vitam finirent. Prima autem ſcilicet Amfrida Baſiliæ neptis, quæ minor erat ætate, virgo autem corpore & Deo ſacrata, decidit in ægritudinem, & venit ad extremum Dominica, quarto Nonas Januarii. Qua ſepulta, cœpit infirmari Baſilia domina ejus; quæ cum per aliquot dies, gravi incommoditate corporis moleſtaretur, velata eſt a Guillelmo Rothomagenſi Archiepiſcopo; ſicque defuncta eſt alia Dominica decimo ſeptimo Calendas Februarii, & ſepulta eſt, ut talem perſonam decebat. Tertia Eva non diu ſupervixit; nam ætate, & jejuniis attenuata, cœpit repente viribus corporis deſtitui: poſt mortem enim viri ſui Guillelmi Criſpini omni continentiæ ſe mancipavit, Beccique uſque ad finem vitæ, in Dei ſervitio perſeveravit: hæc ante plures annos ſacrum velamen acceperat a prædicto Guillelmo Rothomagenſi Archiepiſcopo.

Cum-

Cumque in dies languor creſceret, & ipſa quotidie ad Eccleſiam pergeret, die feſtivitatis ſancti Vicenti, mane, fecit ſe in Eccleſiam duci, ibique a toto Conventu viſitata, atque inuncta ante altare Crucifixi; & cætera quæ morientibus Chriſtianis ſolent exhiberi perſoluta ſunt ei, cumque conventus recederet, elevata manu ſignavit eos dicens: Deo vos commendo filii: diligebat enim tam tenere nos quaſi omnes peperiſſet: deinde domum reducta, dum ad focum ſederet, ſequenti nocte tranſiit. Cum ad exitum appropinquaret, aderant fratres ut pſalmis & orationibus ei ſubvenirent; inter quos fuit quidam frater nomine Rodulphus, qui eam rogavit, ut ſi poſſibile eſſet poſt mortem ei apparens diceret quod inveniſſet: ut illa reſpondit, ſi Deus ei concederet: Sicque defuncta eſt tertia Dominica, decimo Kalendas Fabruarii; & paucis interpoſitis diebus, poſtquam defuncta eſt, apparuit fratri dormienti; quam cum vidiſſet ait: Quid eſt domina? Quomodo te habes? Reſpondit ſe ſexaginta annos pœnitentiæ accepiſſe: & cum ille obſtupuiſſet, quæſivit cauſam. Et ait; quia parvos canes, & alia hujuſmodi varia, quæ homines pro nihilo ducunt, amavi; & ultra modum in iis delectata ſum; ideo talem pœnitentiam accepi. Et ſic vides; quod hæ tres dominæ, tribus Dominicis ſæculo migraverunt: prima, in prima parte noctis; ſecunda, media nocte, dum cantarentur matutinæ; tertia, mane dum cantaretur prima.

Nota quod ut refert hiſtoria de beato Anſelmo per * illum qui præſens cum illo erat, qui ſic ait; atteſtor Deum me ſæpe illum ſub veritatis teſtimonio audiſſe proteſtantem, quod libentius vellet in congregatione Monachorum, loco pueri inter pueros ſub virga magiſtri pavere; quam per Paſtoralem curam toti Britanniæ Prælatus, in conventu populorum, Cathedræ Pontificali præſidere.

** De Edmero loquitur, qui hæc refert in vita ipſius ſancti, & in hiſtoria Novorum.*

Sublato de hac vita venerabili Patre, ut diximus, Lanfranco, Rex Anglorum Willelmus Eccleſias & Monaſteria totius Angliæ gravi nimium oppreſſione afflixit: cujus oppreſſionis anno quarto, id eſt milleſimo nonageſimo tertio, ab Incarnatione Domini, Anſelmus Abbas Beccenſis Eccleſiæ, vir magnæ ſanctitatis, & doctrinæ, invitatus, immo diſtricta interpellatione adjuratus, ab Hugone Ceſtrenſi Comite, multiſque aliis Anglorum regni principibus, qui eum animarum ſuarum medicum, & advocatum elegerant; ut inſuper Eccleſiæ ſuæ prece, & præcepto, pro communi utilitate, coactus Angliam ingreſſus eſt. Venienti optimates alacres occurrerunt: Rex ipſe ſolio exiliit, & viro gaudens occurrit. Interea Rex Guillelmus gravi languore corripitur; & pene ad extrema perducitur. Suadetur ei inter alia a principibus, ut de matre totius regni, Eccleſia videlicet, Cantuarienſi, cogitet; & eam a priſtina viduitate, & calamitate per inſtitutionem Pontificis relevet. Acquieſcit ille conſilio, & Anſelmum in opus hoc digniſſimum indicat: Tunc ille contradicens, & reluctans, & multis modis, omnibus obtestans, capitur, & violenter, in vicinam Eccleſiam, cum hymno, & laudibus portatur, magis quam ducitur. Acta ſunt hæc anno iſto pridie Nonas Martii prima Dominica quadrageſimæ.

Guillelmus 2 Eccleſias, & monaſteria profligavit. Guilel Malmesbur. Eadmerus hiſt. Novorum. Harpsfeldius ſecu. lo 12.

1093. *B. Anſelmus electus Archiepiſcopus Cantuarienſis invitus.*

Anno vero ſequenti pridie Nonas Decembris debito cum honore ab omnibus Epiſcopis Angliæ, Cantuariæ conſecratus eſt, ad laudem & gloriam nominis Domini.

1094. *Conſecratur.*

In cujus conſecratione Evangelica illa ſententia ſuper eum reperta eſt: *Vocavit multos, & miſit ſervum ſuum hora cœnæ dicere invitatis, ut venirent: quia jam parata ſunt omnia.* Qui cujus meriti extitit, in vita ipſius poteſt reperiri. Rexit autem ſic ſanctiſſimus vir Anſelmus Eccleſiam Cantuarienſem quindecim annis feliciter; qui monachus Becci clauſtralis extiterat tribus annis, quindecim Prior poſt venerabilem Lanfrancum, & quindecim Abbas poſt ſanctum Herluinum, ejuſdem cœnobii Abbatem primum. Cui ſucceſſit in eadem Eccleſia Becci tertius Abbas vir magnæ ſanctitatis & doctrinæ Willermus, nobili Normannorum proſapia originem trahens: in veteri caſtro ſuper Riſlam, quod dicitur Mons fortis; claris parentibus exortus. Pater ejus Turſtinus; mater vero Alberedu dicebatur. Rogerii de Bellomonte, patris Roberti Comitis Mellenti, ex uxore nepos: qui anno ſequenti benedictus eſt Rothomagi, in die feſtivitatis S. Laurentii, ab Archiepiſcopo Willermo.

Luc. 14. 3. 16. Monachus 3. annis Prior 15. Abbas 15. Archiepiſcopus 15.

Tertius Abbas Becci.

Anno autem milleſimo nonageſimo octavo Anſelmus Archiepiſcopus receſſit ab Anglia; quia Rex Willermus filius Willermi Conquiſitoris Angliæ, nihil recti in regno ſuo fieri permittebat; ſed provincias intolerabiliter vexabat in tributis; quæ numquam ceſſabant in opere muri circa turrim Londoniæ in opere aulæ regalis, apud Weſtmonſter. Idem rex Willermus hoc anno fuit in Normannia, ſemper hoſticis, & tumultibus, & curis armorum deditus. Tributis interim, & exactionibus peſſimis, populos Anglorum, non abradens, ſed excorians.

1098. *B. Anſelmus diſceſſit ab Anglia.*

Tyrannidem exercet Guill. 2. Rex.

Anno Dominicæ Incarnationis milleſimo centeſimo nono, undecimo Kalendas Maii, Feria quinta in Cœna Domini, obiit piæ memoriæ venerabilis Dominus Anſelmus Cantuarienſis Archiepiſcopus. Ipſo anno ultimum Paſcha fuit, ſeptimo Calendas Maii.

1109. *Undecimo Kalen. Maii ad cœleſtia tranſlatus eſt.*

Scripſit vero idem vir Reverendus nonnulla memoriæ digna; quæ ſubtus annectere curavimus: Dum adhuc eſſet Prior in Beccenſi cœnobio ſcripſit tractatus tres; primum *de veritate*: ſecundum *de libertate arbitrii*; tertium *de caſu Diaboli*; & quartum, quem titulavit, *de Grammatico*, in quo, diſcipulo, quem ſecum diſputantem introduxit, reſpondet; & multas dialecticas quæſtiones proponit, & ſolvit. Fecit quoque libellum quintum quem *Monologion* appellavit; ſolus enim in eo, & ſecum loquitur; ac tacita omni authoritate divinæ ſcripturæ, quod Deus ſit, ſola ratione quærit, & invenit; & quod vera fides de Deo ſentit, invincibili ratione, ſic non aliter eſſe comprobat, & inſtruit. Compoſuit etiam librum ſextum, licet parvulum, ſed ſuavioris, ac ſubtiliſſimæ contemplationis pondere magnum; quem *Proſlogion* appellavit: alloquitur etiam in illo opere, aut ſeipſum, aut Deum. Scripſit & ſeptimum librum *Epiſtolarum* ad diverſos, diverſis eorum negotiis reſpondens, vel ea quæ ſua intererant procurare mandans. Fecit & octavum *de Incarnatione verbi*, quod opus Epiſtolari ſtylo conſcriptum ſanctæ Romanæ Eccleſiæ ſummo Pontifici Urbano dicavit. Nonum librum edidit; quem, *Cur Deus homo*, appellavit. Decimum *De conceptu virginali*. Undecimum de orationibus contemplativis, quem plurimi *Meditationes* vocant; in quibus, legentibus facile apparet, quanta dulcedo supernorum mentem ejus repleverat. Duodecimus, qui eſt ultimus *Tractatus de proceſſione Spiritus*

Opuſcula S. Anſelmi recenſentur.

 ſancti,

In Conc. Barenſi confutavit Græcos.

ſancti, confutaverat enim Græcos in Barenſi Concilio, negantes Spiritum Sanctum a Filio procedere: unde ſumpta materie rogatu Hildeberti Cenomanorum Epiſcopi, hanc librum compoſuit. De natione ejus, & vita, & moribus dictum eſt.

1113. Anno Domini milleſimo centeſimo decimo tertio fundata fuit Eccleſia S. Neoti.

Fundatio Eccleſiæ S. Neoti, Domeſſi Lincoln. in Anglia.

1124. Anno Domini milleſimo centeſimo vigeſimo quarto, obiit piæ memoriæ Dominus Willermus tertius Abbas Beccenſis Eccleſiæ, vir religioſus, & honeſtæ vitæ: decimo ſexto Calendas Maii; ſepultuſque fuit in capitulo, juxta tumulum venerabilis Herluini, in dextra parte: Et eodem anno tranſlati fuerunt monachi Becci de *Caſtello de Clara*, apud Scotres, & hoc fecit Richardus filius Gisleberti.

Guill. 3. Abbas Becci obiit. Prioratus de Caſtello de Clara. Prioratus S. Philiberti. Deeſt aliquid Immunitates ipſius Prioratus.

Nota quod tempore hujus Willermi, fuit Eccleſiæ Philiberti tale conceſſum privilegium, de conſenſu Joannis Epiſcopi Lexovienſis, & totius Capituli. Primo fuit a prædictis Epiſcopo, & Capitulo, conceſſa Eccleſia prædicta, perpetuo jure obtinenda, cum tali libertate, ut nunquam ceſſaret e divino officio, pro foriſfactura cujuslibet hominis. Unde monachi ibi cohibentes in rebellione qua Lexovienſem Epiſcopum fuerint pro ſe, vel hominibus ſuis in eadem Parochia manentibus; vel non interdicta cantaverint, nec iſti iidem homines monachorum, in eadem Parochia commanentes, perdent divinum officium, pro foriſfactura cujuslibet hominis, non pro ſua; etſi eadem Eccleſia, vel cimiterium violatum fuerit, habebunt monachi ſecum aquam benedictam de Lexovienſi Eccleſia, & per ſe, & per presbyterum ejuſdem Eccleſiæ, reconciliabunt ipſam Eccleſiam, vel cimiterium, ſine alio requiſitu, excepto aſſultu, & homicidio. De iis enim duobus requiritur Epiſcopus. Propter hanc autem reconciliationem, Eccleſia Lexovienſis non perdet foriſfacturas ſuas de violatoribus, excepto manu paſtu ad eſt ſervientibus monachorum: de iis enim, foriſfacturam habebunt monachi, videlicet de furto, vel de infractura ipſius Eccleſiæ, vel cimiterii: nam de inceſtu, vel adulterio, vel aliis ad Epiſcopum pertinentibus, ipſe Epiſcopus foriſfacturam habebit. Ipſa vero Eccleſia ſancti Philiberti debet de conſuetudine Epiſcopo per annum, duos ſolidos tantum, & nihil amplius de Synodo vel de circata. Presbyter autem ipſius Eccleſiæ ad Synodum veniet, ſicut & cæteri; & ſi de ordine ſuo foriſfecerit, Epiſcopo emendabit: ad monſtrationem vero ante Archidiaconum, vel decanum, libros vel veſtimenta ſua non deferet, neque ad paſcendum Archidiaconum, vel decanum dabit: & pro hac conceſſione libertatis, conceſſimus Epiſcopo, & omnibus ſucceſſoribus ejus, ut in obitu ejus fieret tricenum ſicut pro uno monachorum; & de canonicis ipſius Eccleſiæ, fiet ſervitium unius defuncti; cum ejus obitus audietur. Et invenies antiquum originale in cophino, in quo reponuntur cartæ Eccleſiæ prædictæ in cartulario.

Multas vel ge amendes.

4. Abbas Becci

Huic ſucceſſit primus Boſo, in novo & veteri teſtamento apprime eruditus, vir ſcientiæ admirabilis, & doctrinæ incomparabilis: tantam ei inſuper gratiam virtus divina contulerat, ut nullus tam triſtis, & egens conſilio, ad ipſum accederet, quin extemplo lætus, & conſolatus ab ipſo recederet. Hic dilectus a Deo & hominibus, Regi Anglorum Henrico multum erat familiaris, quia veram religionem, & admirandam ſanctitatem, & conſilium incomparabile reperiebat; qui licet continue premeretur ægritudine, tamen ipſe per Deum, immo (ut credimus) Deus pro ipſo, omnia neceſſaria conventui ſuo, & ſupervenientibus, ut opus erat, affluenter tribuebat.

1136. Anno Domini milleſimo centeſimo trigeſimo ſexto, obiit piæ memoriæ Dominus Boſo, quartus Abbas Beccenſis Monaſterii: vir magnæ authoritatis, orbi clarus, ſapientia, prudentia, præcipueque ſpiritu conſilii pollens.

Fato functus Boſo.

1137. Anno Domini milleſimo centeſimo trigeſimo ſeptimo Theobaldus electus Beccenſis Eccleſiæ; vir magnæ bonitatis, & ſcientiæ, benedictus eſt Abbas ejuſdem Eccleſiæ, omni Conventu animo libenti concedente, apud Rothomagum a Domino Hugone Archiepiſcopo Rothomagenſi.

Theobaldus 5. Abbas Becci electus & benedictus.

Hoc anno in adventu Domini *Albericus* Eccleſiæ Romanæ Legatus, & Epiſcopus Oſtienſis, tenuit Concilium apud Londoniam: & ibidem, annuente Rege Stephano, & Regina, Theobaldus Abbas Beccenſis Eccleſiæ, vir admodum venerandus, Cantuarienſis Eccleſiæ Archiepiſcopus effectus eſt, tranſactis duobus annis, & dimidio poſtquam Abbas conſtitutus fuerat, conſilioque ejus fuit Abbatia Becci ſine Abbate, ſub *Richardo de Belfou* Priore, a Nativitate Domini, vel paulo ante, uſque ad Pentecoſten; quouſque prædictus Archiepiſcopus a Roma rediret.

Al. Albericus Concilium cogit Londoniæ. Baron. Anal. to. 12. ad ann. 1138 Theobaldus fit Archiep. Cantuarienſ.

1139. Anno Domini milleſimo centeſimo trigeſimo nono electus, & inſtitutus eſt Abbas Beccenſis, ab omni æqualiter congregatione, vir magnæ ſanctitatis, & ſcientiæ, Dominus Letardus de Beccenſi Burgo natus; in utroque teſtamento apprime eruditus, pollens conſilio, affabilis colloquio, moderatus in verbis, diſcretus in diſciplinis, tarde lætus in terrenis, ſemper gaudens in æternis, diligens bonos, corrigens malos: qui pro qualitate temporis gregem ſibi commiſſum optime rexit, licet in ſuo tempore, aſſidua tempeſtate patria turbaretur.

6. Abbas Becci Letardus.

1140. Anno Domini milleſimo centeſimo quadrageſimo primo inceptum eſt Capitulum Becci, tam conſilio, quam adjutorio Roberti de Novoburgo; Et anno ſequenti data eſt Eccleſia de Bellomonte Eccleſiæ Beccenſi. Et eodem anno tranſlatum fuit corpus ſancti Neoti de veteri Eccleſia in novam Eccleſiam. Nota quod Eccleſia, ſicut Prioratus de Bellomonte, fuit data a Rogerio Comite de Bellomonte; & fundata in honorem ſanctæ & individuæ Trinitatis; & confirmata per Henricum Regem Anglorum & Ducem Normannorum: & in confirmationem vocat Waliramnum Comitem Mellenti, & fundatorem Eccleſiæ Beati Nicaſii, in teſtem, & advocatum Eccleſiæ Becci, in anno milleſimo trigeſimo primo. Et ut conformetur Eccleſia aliis Eccleſiis ſubjectis Eccleſiæ Becci, quæ ſolent aliquid in ſignum ſubjectionis annuatim dictæ Eccleſiæ reddere, voluit ut Prior ſanctæ Trinitatis de Bellomonte, in recognitionem ſubjectionis, reddat Eccleſiæ Becci ad minus unam unciam auri.

Eccleſia ſeu Prioratus de Bellomonte datur Becco, a Rogerio de Bellomonte. Henricus 2. Annuatim ſolvunt Prioratus Becco ſummam, in ſignum ſubjectionis.

1146. Anno Domini milleſimo centeſimo quadrageſimo ſexto, inceptum eſt Capitulum Monaſterii Beccenſis Eccleſiæ, pridie Kalendas Auguſti, præſente piæ memoriæ Domino Letardo ipſius loci Abbate.

In hoc

In hoc anno controverſia quæ erat inter Monachos Becci, & Canonicos Exmefordienſes pro Eccleſia de Bellomonte, Pariſiis in præſentia Domini Papæ Eugenii, terminata eſt: itaque dicti Monachi Becci remanſerunt in prædicta Eccleſia.

Circa hoc opus evenit miraculum per merita Beatæ Fidis Virginis & martyris, a Deo patratum, in perſona Domini Turoldi quondam Epiſcopi Bajocenſis, & protunc Monachi Becci, germani Hugonis Ewremodienſis, de cujus Hugonis patrimonio fundatus fuit Prioratus ſancti Laurentii de Ewremodio, a Monaſterio de Becco-*berlunni* dependens. Qui quondam Epiſcopus, & tunc Monachus, vexabatur quadam infirmitate, quæ vulgariter ruptura vocatur; a qua infirmitate mirabiliter per merita ſupradictæ beatæ Virginis & martyris Fidis, ſanatus fuit, prout patet plenius in libro paſſionis ejuſdem virginis.

Turoldus Ep. Bajocenſ. deín Monachus Beccenſis; meritis B. Fidis ſanatur.

Anno Dominicæ incarnationis milleſimo centeſimo quadrageſimo nono, obiit ſanctæ recordationis Dominus Letardus, ſextus Abbas Beccenſis Eccleſiæ.

1149. Letardus mortem cum vita mutavit.

Huic ſancto viro ſucceſſit Dominus Rogerius, hujus nomine primus, in utroque teſtamento apprime eruditus; necnon clericali, ac ſeculari ſcientia decenter ornatus; & ab omni æqualiter congregatione electus, in ipſis octavis videlicet Apoſtolorum Petri & Pauli. Qui benedictus apud Sanctum Vandregeſillum, in die feſtivitatis ſancti Jacobi Apoſtoli, a Venerabili Hugone Rothomagenſi Archiepiſcopo. Ex tunc ſuper gregem ſibi commiſſum, pro poſſe ſuo, die ac nocte decenter invigilans. Et hoc anno obiit Dominus Bernardus Abbas montis ſancti Michaelis, Monachus Beccenſis, qui multum intus, & foris idem Monaſterium emendavit.

7. Abbas Becci Rogerius. Bernardus Abbas mont. S. Michaelis, prius Monach. Becci.

Anno milleſimo centeſimo quinquageſimo ſecundo, quidam Monachus Beccenſis nomine Michael, factus eſt Abbas Pratellis, in feſto ſancti Thomæ Apoſtoli. Eodem anno Joannes Romanus qui a puero fuerat Monachus ſancti Sabæ, & poſtea Abbas ſanctæ Mariæ in capitulo Romano, & relicta eadem abbatia factus fuerat Monachus Becci, perrexit Romam & inde rediens caput Beati Felicis martyris, ſocii Adancti, attulit ſecum, & gratuito dono dedit illud Eccleſiæ Beccenſi.

1150. Michael Monachus Becci Abbas de Pratellis factus. Joannes ex Abbate fit Monachus Becci.

Anno milleſimo centeſimo quinquageſimo tertio, obiit Guilbertus de Clara, filius Ricardi de Clara; & ſepultus eſt apud Clarum in cella, quam Guilbertus de Clara avus ejus dederat Monachis Becci, qui vocatur Stol; cui ſucceſſit Rogerius filius ejus.

1153. Guilbertus de Clara.

Anno Domini milleſimo centeſimo quinquageſimo quarto, ſexto Calendas Junii feria quinta infra octavas Pentecoſtes, Monaſterium Beati Michaelis de periculo maris, poſt tribulationem, quam per quinquennium fere jugem paſſum fuerat, Deo miſerante, aliquantulum reſpiravit, electo unanimiter ab omni Conventu Roberto de Tougeyo Priore clauſtrali Beccenſis Monaſterii.

1154. Robertus ex Monacho Beccenſi Abbas S. Michaelis in periculo maris.

Anno Domini milleſimo centeſimo quinquageſimo nono, Calendis Auguſti, Robertus de Novoburgo vice dominus totius Normanniæ, vir magnæ prudentiæ, & bonitatis, multatus infirmitate, factus eſt Monachus Beccenſis Eccleſiæ, ſua omnia propria, quæ magna erant, prius pauperibus largiter diſtribuens. Obiit autem tertio Calendas Septembris, qui quinque fere hebdomadis Monachus exiſtens, ſuæ abſtinentiæ, & admirandæ Religionis, virtutum etiam omnium in brevi Dei virtute ditatus, auſpicio, omnibus Eccleſiæ majoribus, bene vivendi reliquit exemplum: cum antea dives, nunc quidem pauperrimus ſecutus eſt Chriſtum.

1159. Robertus de Novoburgo vice Dom. Normanniæ fit Becci monachus.

EPITAPHIUM EJUSDEM.

Reſpiciens anguſtum præciſa rupe ſepulchrum:
Hic jacet in tumulo Robertus de Neuburg.
Qui mare, qui cœlum, qui totum continet ævum.
Hunc faciant vere Paradiſi regna videre: Amen.

Anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo primo, obiit venerabilis memoriæ Dominus Theobaldus Archiepiſcopus Cantuarienſis, qui rexit Abbatiam Becci duobus annis, & dimidio, Archiepiſcopatum autem viginti duobus totidem, & tribus menſibus.

1161. Theobaldus Archiepiſc. Cantuarienſ. obiit.

Eodem anno intraverunt Monachi Becci in novum opus Eccleſiæ, in vigilia Aſſumptionis Beatæ Mariæ, præſente Rotrodo Epiſcopo Ebroicenſi, qui poſtea fuit Archiepiſcopus Rothomagenſis.

Anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo ſecundo, Thomas Bechet Cantuarienſis Eccleſiæ Archidiaconus & Cancellarius Regis Henrici ordinatus, & conſecratus eſt Archiepiſcopus Cantuariæ tertio nonas Junii.

1165. S. Thomas ad Archiepiſcopatum Cantuarienſem aſſumitur.

Anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo tertio, Alexander Papa, tenuit Concilium in Turonica civitate, in quo Thomas Archiepiſcopus ſedit in dextera parte, & Rogerius Ebroicenſis in ſiniſtra. In eodem Concilio Rex Henricus conſuetudines, quas *avitas* appellabat, petiit confirmari a Domino Papa, ſed non obtinuit Thoma Archiepiſcopo Cantuariæ reſiſtente.

1163. al. Rotrodus.

Anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo quarto, apud Claredunum ad Regni Angliæ conſuetudines obſervandas; coacti ſunt Epiſcopi, exauthoriſatos propter flagitium Clericos, Rex dicebat curiæ tradendos, & illico puniendos; Archiepiſcopus contradicebat, qui quidem Archiepiſcopus, inſcio Rege, navem aſcendit propter quod Regis incurrit offenſam.

1164.

Nota quod anno obitus nobiliſſimæ Matildis Imperatricis, tria ſigna in cœlo viſa ſunt: nam menſe Martio cometa in Gallia apparuit, menſe Julio circulus æthereus circa ſolem reſplenduit: menſe poſtea Septembri media nocte Luna tota ſanguinea, diutius viſa eſt, Regibus Angliæ & Franciæ, poſt Paſcha ſequens, ad ſe invicem diſcordantibus. Et miſit Imperator Alemanniæ, cum

f. gentium. Duce Saxoniæ nepote ejus, nuncios ad Regem Angliæ genero Ducis Saxoniæ, quia dederat dicto Duci filiam ſuam in conjugium, & mandavit ut eum Rege Francorum pacem iniret, ſoretque, ejus auxilium pro eo eſſe paratum, & miſit dictos nuncios cum dicto Duce Rothomagum. Rex autem paulo poſt ſecutus eſt eum, & eis conſilium ſuum intimavit; & vaſa aurea, & argentea præclari ponderis dedit; ſicque ad Imperatorem conſilio ſuo eis demandato, lætos remiſit: Et dedit Dominus Rex prædicto Duci duos leopardos. Nota etiam quod de partu filii ſui Gaufridi infirmata obiit.

1166. *Rogerius Beccenſis fit Abbas Gemeticenſis.* Anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo ſexto, obiit Petrus Abbas Gemeticenſis, cui ſucceſſit Rogerius Monachus Beccenſis, Deo & Regibus, & multis aliis carus, & in diebus ejus multa bona provenerunt Eccleſiæ Gemeticenſi.

Anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo ſexto, Thomas Archiepiſcopus venit Viceliacum die Aſcenſionis, & obſervatores conſuetudinum quas *avitas* appellant in Anglia, ſolemniter excommunicavit.

Et hoc anno Regina Angliæ Alienor, peperit filium, quem vocavit Joannem ſine terra. Item hoc anno Willermus Papienſis, & Joannes Neapolitenſis, miſſi ſunt audituri cauſam Regis Angliæ, & Archiepiſcopi Thomæ: ſed infecto negotio redierunt; Archiepiſcopo autem in Francia commoranti, Rex Francorum Ludovicus providit, & in expenſis per quatuor annos.

1167. *Obiit Matildis imperatrix & Becci ſepulta eſt.* Anno Domini milleſimo centeſimo ſexageſimo ſeptimo, Rothomagi apud pratum obiit nobiliſſima domina Matildis Imperatrix Romanorum, filia primi Henrici Regis Anglorum: quondam uxor Imperatoris Romani Henrici quarti; quarto Idus Septembris; cujus corpus apud Beccum delatum eſt, ante Altare Beatæ MARIÆ Genitricis Dei in eadem Eccleſia honorifice ſepultum. Fuit etiam Comitiſſa Andegavenſis etiam Regina Angliæ, & mater ſecundi Henrici Regis Anglorum.

Pauperibus & Monaſteriis multa erogavit. Hæc nobiliſſima domina in vita ſua manu ſicut larga, ita devota; theſauros ſuos orphanis, viduis, & reliquis pauperibus diſtribuit; & maxime Eccleſiis, & Monaſteriis. Monaſterium vero Beccenſe abundantiori benedictione in auro, argento, & lapidibus precioſis, ac multiplici ornatu Eccleſiæ, quam reliqua Monaſteria, decoravit: & multis humanis precibus a Patre ſuo obtinuit, ut ibidem poſt tranſitum ſuum ſepeliretur.

1171. *Henricus III. conſecratur in Regem. Redit S. Thomas in Angliam.* Anno Domini milleſimo centeſimo ſeptuageſimo primo, interdicto ſupradicto nonobſtante, Henricus filius Henrici Regis Anglorum Dominica poſt octavas Pentecoſtes apud Lundoniam unctus eſt in Regem per manum prædicti Rogerii Eboracenſis Archiepiſcopi, præſente Henrico patre ſuo. Deinde poſt paucos dies Thomas Archiepiſcopus Cantuarienſis de Francia, ubi per ſex annos & amplius exulaverat, reverſus eſt in Eccleſia Cantuarienſi cum magno gaudio ſuſcipitur ab omnibus, maxime a Monachis clamantibus omnibus, *Benedictus qui venit in nomine Domini*. Cum autem poſt hoc tenderet verſus W deſcoalh ad videndum Regem novum, & hoſpitaretur apud Suthword, audivit nuncios ex parte Regis, ne peragraret regnum Angliæ, officium ſuum exequendo, ſed quantocius repedaret reſidentiam facturus in Eccleſia Cantuarienſi; ubi cum fere per unicum menſem reſediſſet, die Nativitatis Domini excommunicavit Nigellum de Sachevilla & Robertum de Brooch: & poſtea in craſtino feſtivitatis Sanctorum Innocentium *Necc afficitur.* occiſus a quatuor militibus in matre Eccleſia Cantuarienſi, ante altare Sancti Benedicti: mortem ipſius in conſpectu Domini precioſam mira miraculorum inſignia proteſtantur. Poſtea miſſi ſunt nuncii a Rege Anglorum ad Dominum Papam, qui eam excuſarent de morte ipſius, & innocentiam prætenderent. *f * Non.* * Nam multo poſt prædictus Archiepiſcopus multis miraculis claruit, & ſanctus Thomas appellatus eſt: & in anno milleſimo centeſimo ſeptuageſimo octavo idem precioſus *Ann. 1178. inter ſanctos eſt relatus.* martyr canonizatus eſt.

Purgatio HENRICI Regis Angliæ de morte ſancti THOMÆ.

*HENRICO Regi Angliæ ALBERTUS dignatione divina tituli ſancti Laurentii, & THEDINUS tituli ſancti Vitalis, Presbyteri Cardinales, & Apoſtolicæ Sedis Legati; ſalutem in eo qui dat ſalutem Regibus. Ne in dubium veniat quæ geruntur, & uſus habet & communis conſiderata utilitatis expoſcit, ut ſcripturæ ſerie debeant annotari: inde eſt ſi quidem, quod mandatum iſtud in ſcriptum duximus redigendum, quod vobis pro eo fecimus, quod malefactores illos qui ſanctæ memoriæ THOMAM quondam Cantuarienſem Archiepiſcopum occiderunt, occaſione motus & perturbationis quam viderunt, ad illud facinus proceſſiſſe, timetis. Super quo tamen facto purgationem in noſtra præſentia, de voluntate propria præſtitiſtis; quod videlicet nec præcepiſtis, nec voluiſtis, ut occideretur, & quando pervenit ad vos, plurimum doluiſtis; ob inſtanti ſiquidem Pentecoſte, uſque ad annum, tantam pecuniam dabitis, unde ad arbitrium fratrum templi ducenti milites valeant ad deffenſionem Jeroſolymitanæ terræ per ſpatium unius anni teneri. Vos autem a ſequenti Nativitate Domini, uſque ad triennium, crucem accipietis: proximo tunc æſtate illuc in propria perſona, ducente Domino, profecturi, niſi remanſeritis per Dominum Papam, vel Catholicum ejus ſucceſſorem. Sane ſi contra Saracenos in Hiſpaniam pro urgenti neceſſitate profecti fueritis, quantum temporis fuerit, ex quo arripueritis iter, tantumdem ſupradictum ſpatium Jeroſolymitanæ profectionis poteritis prolongare. Appellationes non impedietis, nec permittetis impediri, quin libere fiant in Eccleſiaſticis cauſis ad * Romanam Eccleſiam, bona fide, abſque fraude, & malo ingenio ut per Romanum Pontificem cauſæ tractentur, & ſuum conſequantur effectum. Sic tamen ut ſi vobis ſuſpecti fuerint aliqui, faciant ſecuritatem, quod malum veſtrum vel regni veſtri, non quærent. Conſuetudines, quæ inductæ ſunt contra Eccleſias tempore veſtro, dimittetis; poſſeſſiones Eccleſiæ Cantuarienſis, ſi quæ oblatæ ſunt, reſtituetis ſicut habuit uno anno antequam Archiepiſcopus de Anglia egrederetur. Clericis præterea, & Laicis utriuſque ſexus, pacem veſtram, & gratiam, & poſſeſſiones ſuas reſtituetis; quibus, occaſione prædicti Archiepiſcopi, deſtituti fuerunt. Hoc autem authoritate Domini Papæ, in remiſſionem peccatorum veſtrorum injungimus; & præcipimus obſervare, bono fide abſque fraude, & malo ingenio;*

Abſolvitur Henricus a nece S. Thomæ. Baron. Annal. ad ann. 1172.

Al. Romanum Pontificem.

genio; Juravit hoc Rex, juravit & de conſuetudinibus dimittendis, & filius ejus, & juraverunt ambo, quod a nobis & ſucceſſoribus non recederent; quandiu nos Chriſtianos Reges, & Catholicos habueritis.

Anno Domini milleſimo centeſimo ſeptuageſimo octavo, decimo tertio Calendas Aprilis, Dominica qua cantatur Lætare Jeruſalem, dedicata eſt Eccleſia Sanctæ Mariæ Becci præſentibus Henrico Rege Anglorum, & Henrico Rege filio ſuo, & Rotrodo Rothomagenſi Epiſcopo, & Henrico Briocenſi, Richardo Abrincenſi; necnon Egidio Ebroicenſi Epiſcopis. 1178. *Iſta dedicatio facta fuit an. 1177. xv. Cal. Aprilis, ut patet ex litteris Rotrodi Archiepiſcopi Rotomag.*

Ad dedicationem vero altaris majoris, obtulit Henricus Rex pater per capellum ſuum redditum annuum centum librarum; hoc donum patris ſui confirmavit Henricus Rex Junior, aſtans ibi pro oblatione annuli ſui. Statutum eſt autem ab Archiepiſcopo, & cæteris Epiſcopis qui Eccleſiam dedicaverunt, ac etiam ab Abbate Rogerio, ut anniverſarium ipſius dedicationis numquam infra quadrageſimam fieret, ſed ſemper feria tertia poſt octavas Paſchæ. Quidam Archiepiſcopus largitus eſt quadraginta dies indulgentiarum omnibus vere pœnitentibus, & confeſſis, qui prædictam Eccleſiam viſitaverint in anniverſario ipſius dedicationis, prout plane patet in litteris dicti Domini Archiepiſcopi. *Dedicatio Baſilicæ Becci, præſente Rege & ejus filio.*

Anno Domini milleſimo centeſimo ſeptuageſimo nono, obiit piæ memoriæ Dominus Rogerius ſeptimus Abbas Becci, qui rexit eamdem Abbatiam ſtrenue, & religioſe, annis triginta, menſibus tribus, decem diebus minus; & ſepultus eſt in Capitulo ejuſdem Eccleſiæ, circa pedes Domini Herluini primi ejuſdem loci Abbatis. 1179. *Rogerius Abbas a vita exceſſit.*

Huic venerabili viro ſucceſſit in regimine ejuſdem Eccleſiæ venerabilis & admodum religioſus vir Dominus Oſbernus Prior de Bello monte Rogerii. *8. Abbas Becci Oſbernus.*

Anno Domini milleſimo centeſimo octogeſimo ſeptimo, obiit piæ recordationis Dominus Oſbernus, octavus Abbas Beccenſis Monaſterii; vir ſummæ prudentiæ, religioſæ & honeſtæ vitæ, qui rexit idem Monaſterium annis ſeptem, menſibus undecim, uno die minus; & ſepultus fuit in Capitulo, circa pedes tumuli Herluini, ejuſdem loci fundatoris. 1187. *Abiit a vita.*

Huic ſucceſſit in regimine ipſius Monaſterii venerabilis, & diſcretus vir Dominus Rogerius, tunc Prior clauſtralis Eccleſiæ Beccenſis. *9. Abbas Becci Rogerius 2.*

Anno Domini milleſimo centeſimo nonageſimo quarto, obiit piæ memoriæ Dominus Rogerius ſecundus hujus nominis, nonus Abbas Becci, qui Eccleſiam Beccenſem ſtrenue rexit annis ſeptem menſibus duobus, diebus quatuor, & ſepultus eſt in Capitulo ejuſdem loci, circa pedes ſepulturæ Domini Herluini Abbatis. 1194. *Animam exhalavit.*

Cui ſucceſſit in regimine ejuſdem cœnobii venerandæ diſcretionis, vir Dominus Walterius, prædicti loci Abbas decimus. *10 Abbas Becci Walterius.*

Anno Domini milleſimo centeſimo nonageſimo ſexto, confirmatæ ſunt libertates ſancti Nigaſii de Mellento, a Rege Francorum Philippo, anni regni ſui decimo ſeptimo. Quo quidem anno tranſlata ſunt corpora ſanctorum Nigeſii, Quirini, atque Bientiæ, & Beati Graciani martyris, in Eccleſiam ſancti Nigaſii de Mellento, octavo Kalendas Junii. 1196. *Confirmantur immunitates Prioratus de Mellento.*

Anno Domini milleſimo centeſimo nonageſimo ſeptimo Walterius Abbas Becci reſignavit curam Beccenſis Monaſterii. Cui ſucceſſit in eadem Abbatia Hugo Prior de Prato; qui præfuit prædicto Monaſterio Abbas undecimus, uno, & dimidio, cum tribus menſibus, & tribus hebdomadis; & migravit a ſæculo apud Pratum, anno milleſimo centeſimo nonageſimo octavo, die decima ſexta menſis Maii, hoc eſt decimo ſeptimo Kalendas Junii; ſepultuſque eſt in Capitulo Becci juxta pedes tumuli Domini Herluini. 1197. *Walterius abdicavit Abbatiam.* *11. Abbas Becci Hugo.*

Huic ſucceſſit Willermus ſecundus hujus nominis Abbas duodecimus Beccenſis Monaſterii, ejuſdem loci Monachus. 1198. *Obiit.*

Anno Domini milleſimo centeſimo nonageſimo nono, Mathæus Comes Belli montis ſupra Iſaram, & Alienor uxor ejus, fundaverunt Eccleſiam ſanctæ Mariæ de Layo. *12. Abbas Becci Willermus 2.* 1199.

Anno Domini milleſimo ducenteſimo octavo, tertio Nonas Julii Willermus Abbas Becci duodecimus perrexit apud Layum, rogatu Mathæi Comitis de Bellomonte ſuper Iſaram, qui ibidem Eccleſiam conſtruxerat: ibique prædictus Abbas, cum omni ſanctitate, & reverentia ſpirituali, Conventum inſtituit de Monachis Becci, quos ſecum adduxerat, tam de Congregatione Becci, quam de Conflancio, qui dictus Comes eodem anno deceſſit, & ibidem traditur ſepulturæ. *Eccleſia de Layo fundatur.* 1208. *Ibi inſtituitur Conventus monachorum Beccenſ. Mathæus Comes ſepultura traditur.*

Anno Domini milleſimo ducenteſimo undecimo, media nocte, Dominica, decimo quarto Kalendas Octobris, obiit piæ memoriæ Dominus Willermus duodecimus Abbas Becci; qui præfuit eidem cœnobio annis tredecim, menſibus duobus, & duabus hebdomadis, uno die excepto; & ſepultus eſt in Capitulo, juxta tumulum primi Willermi ejuſdem loci Abbatis tertii, in dextera parte Domini Herluini prædicti loci fundatoris: quorum omnium animæ requieſcant in pace. Unde verſus. 1211. *Migrat e vita Villermus Abbas.*

Alter VVillermus jacet hic Abbas duodenus.

Cui ſucceſſit in Abbatia Dominus Ricardus de Sancto Leodegario, tunc infirmarius prædicti loci; qui fuit ab omni Congregatione ſexto Calendas Octobris electus; quarto Kalendas ejuſdem menſis Philippo Regi Franciæ præſentatus, & gratanter ab eo ſuſceptus, & Kalendis ſupradicti menſis, die videlicet Sancti Remigii, ab Archiepiſcopo Rothomagenſi, & in Eccleſia Rothomagenſi benedictus. *13. Abbas Becci Ricardus.*

Anno Domini milleſimo ducenteſimo decimo quarto, anno quarto poſtquam prædictus Richardus de ſancto Leodegario ſuſcepit Abbatiam Becci regendam; cepit idem Richardus revocare, & reædificare Eccleſiam prædicti loci; quæ tempore Walterii ejuſdem loci Abbatis, pro magna parte corruerat. 1214. *Inſtaurat Eccleſiam Beccenſem.*

Igitur

Igitur jactis in altum fundamentis, ipſe manibus ſuis primum lapidem circumſtante Conventu ſuo, ſuper fundamentum poſuit, prima die Lunæ quadrageſimæ: procurante & cooperante Ingelramno Magiſtro operis Beatæ Mariæ Rotomagenſis, cujus conſilio ſe commiſit, ad illud opus inchoandum & procurandum; Idem vero Ingelramnus viriliter agens, opus inceptum primo anno, cum magna virtute ædificavit; & frontem Eccleſiæ, & navem in longitudinem auxit; & duabus ampliſſimis turribus mirifice adornavit: peracto autem anno & ſemi, retraxit ſe aliquantulum, opus retardando, & non, ut promiſerat, perficiendo. Quo viſo, & comperto Abbas ſapienti uſus conſilio, jam uno anno, & octo menſibus expletis, amoto Ingelramno Foro facto; tradidit illud opus ad perficiendum magiſtro Walterio de Mallento, qui tertio anno adduxit & exaltavit prædictum opus in tantum, quod novum opus æquavit veteri, ſimul cum turribus & earum ciboriis; coopertorium Presbyterii & turrim ſancti Nicolai plumbo ex toto renovavit. Super corpus Eccleſiæ novam tecturam poſuit, tam ſuper opus antiquum, quam novum, & tegula plumbea cooperuit.

** Chambre. Multa ædificia curavit ædificanda.* Apud Vernonem, * thalamum ſuper cellarium, & capellam ſancti Nicolai renovavit, & ampliavit; & alias domos, quæ antea ibi non fuerant, a fundamentis fundavit; & omnia tegula operire fecit, & curiam muro lapideo circumcinxit. Apud Murelos unam domum permaximam a fundamentis ædificavit; & eam tegula cooperuit: in qua domo duo preſſoria conſtituit: tria vero alia preſſoria, quæ domus Becci habet circa Meſlcutum renovavit; & quæ diſcooperta erant operire fecit: Sed & domos Becci, quæ ſunt in inſula ſancti Coſmæ, renovavit; novam tecturam ſuperponens, & tegula cooperiens. Hæc & alia plura opera valde neceſſaria fecit idem Richardus Abbas infra tres annos, tam in Francia quam in Normannia, ſine alicujus, vel aliquorum auxilio.

1220. *Tranſlatio S. Thomæ.* Anno Domini milleſimo ducenteſimo vigeſimo, Nonis Julii, tranſlatus eſt glorioſus Martyr Thomas Cantuarienſis quondam Archiepiſcopus, anno a paſſione ſua quinquageſimo.

1223. *Richard. Abbas Becci Epiſcopatu Ebroicenſi donatur. 14. Abbas Becci Henricus.* Anno Domini milleſimo ducenteſimo vigeſimo tertio, Dominus Richardus Abbas Becci electus eſt in Epiſcopum Ebroicenſem, decimo ſexto Kalendas Auguſti; Sacratuſque eſt, ſexto Kalendas Septembris: cui ſucceſſit in Abbatia Becci venerabilis memoriæ Dominus Henricus de Sancto Leodegario, Prior ejuſdem loci, vir vita venerabilis, & nobili progenie exortus; benedictuſque eſt ab Archiepiſcopo Rothomagenſi Theobaldo, quinto Kalendas Auguſti.

Iſte Henricus in diebus ſuis, laudabiliter & religioſe vivens, ſuper alios, ut creditur, Conventum ſuum diligens; de bonis quæ multi nobilium & ignobilium large & affluentiſſime tempore ſuo Eccleſiæ Becci contulerant, pitancias ad neceſſitates eorum, liberaliter conſtituit. *Novum condit dormitorium.* Iſte dormitorium novum fieri fecit, quia antea Monachi Beccenſes jacebant in quodam veteri dormitorio, in tribus ordinibus lectorum confuſe. Ipſe etiam aquæ-ductus ad cameras, neceſſitatum emundandas, tam pro infirmitorio, quam pro Conventu, manare fecit, ad maximam domus emundationem; quia antea, ut dicitur, vix poſſent Monachi in clauſtro propter fœtorem diu ſtare.

1238. Anno Domini milleſimo ducenteſimo trigeſimo octavo dedicata fuit Eccleſia ſancti Neoti Linconienſis Diœceſis in Anglia.

1243. Anno Domini milleſimo ducenteſimo quadrageſimo tertio, pridie Idus Aprilis die Martis, inter primam, & tertiam, ante Miſſam matutinalem combuſta fuit eccleſia Prati, cum omnibus officinis, excepto infirmitorio, ab igne de Ermenomvilla.

1247. *Migrat e vita Henricus. Ordo Beccenſis. Celebratur capitulum generale; ubi eligitur Robertus 15. Abbas Becci. Odo Archiepiſcopus Rothomag. quondam Abbas S. Dionyſii.* Anno Domini milleſimo ducenteſimo quadrageſimo ſeptimo, obiit piæ memoriæ Dominus Henricus Abbas Becci decimus quartus, in vigilia Nativitatis Sancti Joannis Baptiſtæ: traditur ſepulturæ in Capitulo ejuſdem loci, circa pedes Domini Herluini, præſentibus ad hoc Prioribus omnibus Ordinis Beccenſis, tam ciſmarinis, quam tranſmarinis; qui ad hoc ibi convenerant, ut intereſſent Capitulo generali eodem die celebrando: qui prædicti Priores, cum omni Congregatione, in eodem Capitulo, elegerunt unanimi conſenſu Dominum Robertum de Claro Becco, tunc vinearum Becci in Francia, virum prudentem in ſpiritualibus, & temporalibus circumſpectum; in feſtivitate Beatæ Mariæ Magdalenæ: Qui receptus ab Hugone de Pile tunc Decano Rothomagenſi, & Capitulo Rothomagenſi, vacante tunc ſede per mortem Odonis Archiepiſcopi Rothomagenſis, quondam Abbatis Sancti Dionyſii; benedictuſque eſt Rothomagi ab Epiſcopo Ebroicenſi, in die Nativitatis glorioſæ Virginis Mariæ.

1250. *Tranſlatio corporis S. Honorinæ.* Anno Domini milleſimo ducenteſimo quinquageſimo, die Dominica ante feſtum Sancti Michaelis, apud Conflantium, tranſlatum eſt corpus Sanctæ Honorinæ de veteri capſa, in quadam alia capſa argentea, tempore Roberti Abbatis Becci, & Willermi De Bræot Prioris de Conflancio, præſentibus Rothomagenſi Archiepiſcopo, & Epiſcopo Pariſienſi; una cum dictis Abbate Roberto, Priore Willermo, de licentia Domini Innocentii Papæ quarti, tunc apud Lugdunum exiſtentis; regnante Ludovico Illuſtriſſimo Rege Francorum, tunc in terra Jeroſolymitana peregrinate, Blancha matre ejuſdem Ludovici, regnum Francorum ſtrenue gubernante.

1256. *S. Ludovicus comedit Becci in refectorio, dextra habens Robert. Abbatem; ſiniſtra Archiep. Rothomagenſem.* Anno Domini milleſimo ducenteſimo quinquageſimo ſexto prædictus Ludovicus Rex Franciæ fuit apud Beccum Hirluini, in die Annunciationis Dominicæ; qua die comedit in refectorio, cum militibus, & baronibus ſuis, Domino Odone Rigaud Archiepiſcopo Rothomagenſi ad ſiniſtram, & Domino Roberto Abbate Becci ad dexteram ſuam, cum multis aliis prælatis ſedentibus. Et exinde pontem Audomari pergens, libertates plurimas eccleſiæ Becci confirmavit.

1264. *Beccum combuſtum.* Anno Domini milleſimo ducenteſimo ſexageſimo quarto, Idibus Maii, feria tertia ante Pentecoſten, eccleſia Becci combuſta fuit, cum omnibus officinis, & domibus, poſt completorium, ab igni villæ, qui incepit in domo presbyterii, & miſerabiliter conſumpſit villam, & eccleſiam villæ,

Digitized by Google

villæ, & poſtea Abbatiam; Abbate Roberto tunc apud Lexovias ad capitulum Abbatum generale exiſtente. Eodem anno non multo poſt turris Beccenſis Lapidea, quæ erat juxta cellarium corruit; & dictum cellarium, & partem eccleſiæ conquaſſavit.

Abbatum Capitulum generale.

1265. Anno Domini milleſimo ducenteſimo ſexageſimo 5. obiit piæ memoriæ, & laudabilis vitæ, glorioſiſſimus Robertus Abbas Becci decimus quintus, in nocte ſancti Clementis; qui rexit Abbatiam dicti loci, ante combuſtionem ejus, ſexdecim annis, menſibus novem, Hebdomadis tribus, & tribus diebus: poſt combuſtionem vero, duobus annis, & dimidio, octoque diebus: qui in unum collecti, fiunt anni novemdecim, quatuor menſes, & quatuor dies; Et ſepultus eſt in Capitulo, circa pedes Domini Herluini in ſiniſtra parte.

Obiit Robert. Abbas.

EPITAPHIUM EJUSDEM.

Becci cœnobium quindenum plange Robertum
Abbatem, cineri te muris, reque refecit
Conſumptum flammis, rebus ditavit & agris.

Nota quod quando combuſta fuit eccleſia Beccenſis, Summi Pontifices, maxime Urbanus, & Clemens, precibus noſtris inclinati in reædificationem, & reparationem eccleſiæ noſtræ, ignis conflagratione, caſuque miſerabili, ſic conſumptæ; ordinaverant; ut reddieus, & proventus unius anni eccleſiarum, & beneficiorum omnium, in quibus nos, vel Priores Prioratuum noſtrorum, jus patronatus habemus, exiſtentium in Franciæ, & Angliæ regnis; & uſque ad decem annos vacare contigerint; primo anno poſtquam vacare contigerint, & vacaverint; in illis videlicet diœceſibus, in quibus illo anno, diœceſanis Epiſcopis redditus; & proventus hujuſmodi, ex conſuetudine non debetur: In illis autem in quibus illo anno, qui deportationis vulgariter dicitur; debentur Epiſcopis, hujuſmodi deportationis anni immediate ſequenti, poſſimus percipere, in reædificationem dicti Monaſterii convertendos. Et etiam ordinaverunt; quod in Prioratibus ordinis noſtri, certum tributum acciperetur, ſecundum compoſſibilitatem beneficiorum; & aliis cunctis fidelibus pœnitentibus, qui erogaverint in piam eleemoſynam, de bonis eorum Domino, ducentum dies indulgentiarum contulit.

Ordinationes Summorum Pontificum, ad reſarcitionem Becci monaſterium. Vulgo le deport.

Huic venerabili viro ex communi aſſenſu totius ejuſdem loci Congregatione ſucceſſit venerabilis Joannes, tunc Prior Becci; benedictuſque eſt Rothomagi, in die ſancti Joannis Evangeliſtæ; Confirmatoque, & recepto, & non multo poſt, elegerunt in Priorem dicti loci, fratrum concordante conſenſu, Joannem de Pleſſeis Priorem de Goldelina: ſed morte præventus, ſucceſſit in prioratu Willermus de Bourgeauuilla Prior de prato.

16. Abbas Becci Joannes. Prior de Goldelina.

1269. Anno Domini milleſimo ducenteſimo ſexageſimo nono; tempore Joannis Abbatis Becci decimi ſexti ſupradicti, tranſlata eſt parochia ſancti Nigaſii de Mellento, de Monaſterio Monachorum in capellam ſancti Jacobi ejuſdem parochiæ, & facta eſt illa capella parochialis, & baptiſmalis eccleſia, interveniente aſſenſu Pontificis Carnotenſis, Abbatis, Conventus Beccenſis, & Prioris, & Conventus ſancti Nigaſii de Mellento ſupradicti, & Junnis Eccleſiæ rectoris ejuſdem, contradicentibus, & reſiſtentibus & proclamantibus parrochianis; ſed non prævalentibus.

Prioratus de Mellento.

Poſtquam prædictus Joannes Abbas Becci, ſtrenue gubernavit eamdem Abbatiam, ferme ſeptem annis, diem clauſit extremum, in die Sanctorum Nigaſii, ſociorumque ejus; anno Domini milleſimo ducenteſimo, ſeptuageſimo ſecundo; & ſepultus eſt in Capitulo dicti loci, circa caput Domini Herluini primi dicti loci fundatoris. Et eodem anno Eccleſia Becci conjuncta eſt fraternitate eccleſiæ Fiſcanenſi.

Joannes Abbas diem extremum clauſit an 1272. Societas cum Fiſcano.

Cui ſucceſſit in Abbatia eminentiſſimus vir, Petrus de Camba juxta Beccum, tunc Prior de Euuremodio: Benedictoſque eſt, ab Odone Rothomagenſi Archiepiſcopo: Cui accidit in primo anno regiminis ejus tale infortunium, quod prædicto anno in craſtinum Cinerum, decimo quinto Kalendas Martii, qui eſt annus ab Incarnatione Domini milleſimus, ducenteſimus, ſeptuageſimus tertius, turris maxima Becci corruit, & eccleſiam fere conſumpſit, & conquaſſavit: & plus ponderatum fuit damnum hujus conſumptionis, quam damnum combuſtionis; quia totum presbyterium in circuitu oportuit radicitus evellere uſque ad fundamenta. Qui prædictus Abbas cœpit augmentare Eccleſiam: & incepit crucem Eccleſiæ, & chorum: & locavit quatuor pillaria maxima, per quadrum, in cruce Eccleſiæ, ad aliam turrim ſuperædificandam. De qua ruina factum fuit illud Proverbium Gallice; quod ſequitur.

17. Abbas Bec. Petrus Camba.

1273. Corruit turris Becci.

L'an de grace mil deux cens,
Soixante & treize, virent gens,
La maiſtre Tour du Bec deſcendre,
Lendemain du jour de la cendre;
Entour Prime, fut la ruine:
L'œuvre deſſous n'eſtoit pas fine;
Pour ce la Tour ſe deſcendit,
Tout le chœur caſſa, & fendit
De la Nef une grande partie,
Caſſa la Tour de l'Abbaye;
Mais Dieu mercy ne Roy chéri,
Oncques homme n'y fuſt peri,
Ce fut en temps de l'Abbé Pierre,
Pource qu'en pierres abonda,
Sous ferme pierre la fonda.

Eodem

Capitulum generale. Camerarius. Grenetarius.

Eodem anno in Capitulo generali prædictus Abbas Petrus, ex conſenſu & voluntate totius Capituli ordinavit, quod Camerarius qui officii vices gerit, percipiet quolibet anno in Aſcenſione Domini per manum Grenetarii, qui pro tempore fuerit, viginti libras Turonenſes, pro recompenſatione cavarum meneriorum dicti Grenetarii: quas dictus camerarius ſolebat percipere.

Prioratus de Scotris.

Inceptum eſt hoc opus anno Domini milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo 5. in quo primum lapidem poſuit Petrus Abbas Becci, ſecundum Abbas ſanctæ Catharinæ prope Rothomagum, tertium Willermus Prior; & Almaricus de Mellento, qui Prior eodem anno decimo Kalendas Octobris obiit; & ei ſucceſſit Robertus de Leone Prior de Scotrie; in quo opere prædictus Abbas quamdiu vixit diligentiſſime intendit.

1286. *Forte* 1256. *Procurator in Anglia.*

Anno milleſimo, ducenteſimo octogeſimo ſexto prædictus Abbas Petrus, transfretavit in Angliam, defuncto Richardo de Flamvilla Procuratore Oxbonniæ, ibique conſtituit fratrem Robertum de Leone procuratorem pro eo.

Gal. Amenda. Marcultus ſpelman. in Gloſſar.

Anno Domini milleſimo ducenteſimo ſeptuageſimo nono, die Lunæ poſt feſtum ſancti Joannis Baptiſtæ, in Aſſiſis Pontis-audomari, facta fuit diſcuſſio de emenda monetæ Becci, de villa quam Rex volebat levare, nobis opponentibus per noſtras cartas a Rege Angliæ conceſſas; et a ſuis ſucceſſoribus confirmatas; quibus inſpectis, & in Parlamentis Regis lectis, & judicatis: dicta emenda fuit nobis reddita; & coram Baillivo multiſque militibus, ibidem exiſtentibus, declarata.

Abbas Becci tenetur ſuis ſumptibus omnes lites Prioratuum ſuſtinere.

Nota quod pro præſentationibus beneficiorum, unde eſt quod Priores non habent præſentare in beneficiis ſuis; cauſa eſt, ut quotienſcumque ſuper jure patronatus contingit moveri quæſtio, concluſum eſt, ut talis quæſtio ducatur ſumptibus Monaſterii, & propter nimios ſumptus, & metum mulcarum, voluerint omnes Priores Monaſterii quod præſentatio ſpectaret ad Abbatem, qui ſubiret onera litium emergentium circa jus patronatus, excepto tamen Priore de Cangico, qui non comparuit.

1281. *Obiit Petrus Abbas.*

Anno Dominicæ Incarnationis milleſimo ducenteſimo octogeſimo primo, die Dominica circa Veſperas, in die omnium fidelium defunctorum, obiit venerabilis memoriæ Dominus Petrus de Camba Abbas Becci decimus ſeptimus; oriundus prope Beccum: cœnobiumque Beccenſe rexit ſtrenuiſſime novem annis, & ſex diebus; Nonis que Novembris, videlicet die Lunæ, traditus fuit ſepulturæ in Capitulo Becci circa pedes ſepulturæ Domini Herluini Abbatis primi; præſentibus Epiſcopo Abrincenſi, & Abbate Bernaii. Et petita, & obtenta licentia eligendi, aſſignataque die Mercurii in craſtino ſanctæ Catharinæ Virginis: voti fratres concordes, & unanimes elegerunt virum idoneum in temporalibus, & ſpiritualibus multum circumſpectum, omnique recommendatione dignum, Dominum Ymerium de Sancto Ymerio, tunc Priorem dicti loci.

18. *Abbas Bec. Ymerius de ſancto Ymerio. Pontiſia prioratus. Profeſſio Abbatis Becci in Eccleſia Rothomag. Forma juramenti in receptione.*

Qui dictus electus, fuit confirmatus apud Pontiſiam, Martis die, poſt feſtum ſancti Andreæ Apoſtoli, in Prioratu noſtro ſancti Petri in dicta villa, a Willermo Dei gratia Archiepiſcopo Rothomagenſi: & die Mercurii proxima apud Pariſios ab illuſtriſſimo Rege Franciæ Philippo receptus. Deinde Dominica ſequenti, ſecunda Adventus, videlicet ſeptimo Idus Decembris, apud Fraxinos Archiepiſcopi, ab eodem Willermo Archiepiſcopo Rothomagenſi benedictus, & in Rothomago die Lunæ, in Eccleſia Cathedrali fecit profeſſionem conſuetam: & die Mercurii ſubſequenti apud Beccum, cum ſolemnitate receptus eſt.

Nota Juramentum quod fecit Abbas Ymerius in receptione ſua: *Ego Frater Ymerius permiſſione divina Abbas Monaſterii Beatæ Mariæ de Becco; de bona, & antiqua, & approbata conſuetudine hujus Monaſterii, Juro per Deum, & ſanctos ejus, & per hoc Sacroſanctum Evangelium, quod ego tam per me quam per perſonas hujus Monaſterii idoneas, Monaſterium Beccenſe, & omnia ejus membra, cum omnibus pertinentiis ſuis, tam in ſpiritualibus, quam temporalibus, ac omnium prædictorum jura, juriſdictiones, libertates, cartas, privilegia, conſuetudines dicti Monaſterii antiquas, & approbatas; ad honorem Dei, & utilitatem dicti Monaſterii, bene & fideliter, de toto poſſe meo procurabo, & ſervabo, cuſtodiam, & defendam. Sic me Deus adjuvet.* Et formam receptionis invenies in cartulario in Fardello ſignato per y.

Eodem anno prædictus Abbas Ymerius transfretavit in Angliam, pro negotiis, & rebus Eccleſiæ ſuæ diſponendis.

1281. * *Erarium regium; vel Tribunal fiſcale. Gallice Eſchiquier; Senatus Rotomagenſis, priuſquam eſſet parlamentum, & ille erat Semeſtris: unde Scacarium Paſchæ dicitur.*

Anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo primo, declarata fuit libertas Prioris de Prato, in pleno * Scacario Paſchæ, coram Magiſtris ejuſdem Scacarii apud Rothomagum; de quodam equo, qui occiderat quandam mulierem in nundinis de Ermenevilla, & adjudicatus fuit dictus equus Priori de Prato, per Magiſtros in dicto Scacario præſidentes: & ſuper hoc confecta fuit littera Baillivie Rothomagenſis.

1282. *Corpus Matildis Imp. repertum.*

Anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo ſecundo, decimo Kalendas Maii, Abbas Ymerius diſpoſitis rebus ſuis in Anglia, ab ea receſſit, & ad partes Franciæ transfretavit receptuſque fuit apud Beccum ab omni Conventu ſuo octavo Kalendas ejuſdem menſis.

Eodem anno quæſtio facta eſt apud Beccum poſt tantum incendium, & ruinam, ubi corpus piæ memoriæ Dominæ Matildis Imperatricis jacebat; & inventum fuit ante ſedem majoris altaris, interclusum in quodam corio bovino.

1285.

Anno Domini milleſimo ducenteſimo octogeſimo quinto; in craſtino omnium Sanctorum, quatuor foreſtarii, qui nemora Domini Reginaldi de Trie militis cuſtodiebant, fecerunt inſultum terribilem apud Layum, Clericorum dicti Prioratus vulnerantes, & duos Monachos: videlicet Joannem de Leone Superiorem, & Fratrem Thomam de Tonille, ſic vulnerantes, ut dictus Joannes infra quinque dies, & dictus Thomas infra quindecim dies, vitam finierint. Et hoc anno obiit Robertus de Leone Prior Becci, & ei ſucceſſit frater Willermus de Sancto Elodoaldo tunc Prior Sancti Petri de Pontiſara.

Eodem anno Ymerius Abbas Becci in Capitulo generali, quod celebratur in vigilia ſancti Joan-

Joannis Baptiſtæ de aſſenſu totius Congregationis permiſit Monachis clauſtralibus habere cappas, quando eis neceſſe erit exire foras pro aliquo negotio, aut aliqua neceſſitate, depoſuitque ſotulares corrigiis vinctos. Ordinavitque quod Monachi Beccenſes, qui per obedientiam mittuntur in aliquibus Prioratibus in Anglia, ſive alibi ad commorandum, dum ibi per ſex annos moram fecerint, & honeſte ibi ſe habuerint, ad clauſtrum Beccenſis Monaſterii revocarentur; audita ſuper hoc relatione, & teſtimonio Priorum ſuorum, ſub quibus moram fecerint.

Cappas ferunt egredientes foras Monachi.

Poſt 6. annos ad Beccum redibant, qui manſerant in Prioratu.

Et in eodem Capitulo excommunicavit omnes conſpiratores, & compilatores malorum; & omnes inobedientes; & qui imponunt ſociis ſuis falſa crimina, & omnes qui procurant per ſæculares perſonas, de loco ad locum contra obedientiam removeri; & omnes qui procurant per ſæculares perſonas habere Prioratum, vel officium quodcumque; & qui procurant per ſe, vel per alios, ut non poſſint, aut non debeant a Prioratu, vel officio removeri.

Variæ conſtitutiones ad regimen ſpectantes.

Prædictus Ymerius præ cæteris prædeceſſoribus ſuis, legitur Capitulum Generale quolibet anno frequentaſſe; & ibi multas Conſtitutiones ſalutares inſtituiſſe; & præcipue per ſuas literas patentes præcepiſſe, & injunxiſſe Prioribus omnibus ejuſdem Ordinis, quod ſingulis annis in vigilia ſancti Joannis Baptiſtæ, in Capitulo generali apud Beccum, traderent in ſcriptis coram omnibus in dicto Capitulo, ſtatum domus, ſeu Prioratus ſui.

Hic in tempore ſuo cum ſtudio, diligentia, & ſagacitate inſtitit operi & ædificationi fabricæ novæ Eccleſiæ; quæ poſt ruinam incepta fuerat tempore Petri Abbatis prædeceſſoris ſui; & locavit prædictum opus cuidam latomo Magiſtro Roberto de Fonte nomine, ad conſtruendum prædictum opus uſque ad tecturam, ut patet per literas ipſius latomi. Tempore etiam ſuo viriliter tractavit negotia Eccleſiæ, cuſtodiendo, defferendo, & procurando jura, libertates, immunitates, & privilegia Eccleſiæ Beccenſis, tam in Francia, quam in Normannia, tam Angliæ, quam Walliæ regnis. Item ordinavit quod Succentor, qui multo Eccleſiæ labores, die noctuque portat, perciperet quolibet anno ſuper officium Cantoris, quinquaginta ſolidos Turonenſes: & quod juſticiarius ſolvat quolibet anno Cuſtodi cartarum, ſexaginta ſolidos Turonenſes.

Succentor. Juſticiarius. Cuſtos cartarum.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo quarto, decima quinta menſis Novembris, poſtquam dictus Ymerius ſtrenue, & laudabiliter rexit prædictum Monaſterium ferme viginti tribus annis, diem clauſit extremum: cujus animæ propitietur Deus: ſepultuſque eſt in Capitulo, juxta caput Domini Herluini primi Paſtoris ejuſdem.

1304. Ymerius migrat è vita.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo quarto, die Jovis poſt feſtum Luciæ Virginis, poſt tranſitum prædicti Ymerii, præſidente in Capitulo Becci fratre Guillermo de Sancto Paterno Priore, præſente toto Conventu ipſius Monaſterii, una cum Prioribus Prioratuum ab ipſo dependentium: ad hoc debite vocatus venerabilis, & diſcretus vir frater Guilbertus de Sancto Stephano, tunc Grenetarius loci, fuit electus per viam compromiſſi in Abbatem, & Patrem ipſius Monaſterii: poſtmodum confirmatus, & benedictus: prædictum Monaſterium ſapienter & religioſe rexit per ſpatium viginti duorum annorum, & octo menſium, vel eo circa. Hic conſummavit novum opus Eccleſiæ tempore ſuo: quod opus jam inceptum fuerat tempore Domini Petri de Caniba decimi ſeptimi Abbatis prædeceſſoris ſui: deditque prædictus Guilbertus conventui, pro ſalute animæ ſuæ & pro anniverſario ſuo faciendo, quolibet anno, viginti libras Turonenſes redditus, ad officium pitanciarum capiendas, & percipiendas in, & ſuper præpoſitura Becci.

Conventus & Priores omnes Conventuales Abbatem eligunt. Grenetarius. 19. Abbas Becci Guilbertus.

Officium pitanciarum. Præpoſitura.

Obiit anno Domini milleſimo trecenteſimo vigeſimo ſeptimo in die ſancti Bartholomæi Apoſtoli, nono Kalendas Septembris; ſepultuſque fuit in nova capella Beatæ Mariæ Virginis, retro chorum, ante altare ejuſdem Virginis Mariæ.

1327. Obiit Guilbertus.

VERSUS SUPER SEPULTURAM EJUS.

O vos qui tranſitis, memores mortis, rogo, ſitis,
Quod ſum, vos eritis: pro me rogitare velitis.

Huic venerabili viro ſucceſſit in regimine ipſius Eccleſiæ, circumſpectus vir Dominus Gaufridus dictus * Fare, tunc Prior de Prato; electuſque fuit per viam compromiſſi, in die Sabbati, feſto Decollationis ſancti Joannis Baptiſtæ, anno Domini milleſimo trecenteſimo, vigeſimo ſeptimo: & poſtea confirmatus, & benedictus Abbas vigeſimus: qui poſtquam ipſum Monaſterium laudabiliter, ſtrenueque rexit per ſpatium ferme ſeptem annorum; ſuis cognitis meritis, ad Epiſcopatum Ebroicenſem electus eſt, anno Dominicæ Incarnationis milleſimo trecenteſimo, trigeſimo quarto; nec propter ejus dignitatem, habitum dimiſit regularem Eccleſiæ Beccenſis; ſed ſemper omni loco uſus fuit veſtimentis albis, & maxime cuculla alba, quæ ſpecialis habitus Eccleſiæ exiſtit. Hic temporibus ſuis auxit, & ampliavit fabricam Eccleſiæ Ebroicenſis, & præcipue chorum, & intuentibus clareſcit de tempore quo de Abbatia ad Epiſcopatum Ebroicenſem tranſlatus eſt, factum eſt hoc Proverbium.

*20. Abbas Bec. Gaufredus. * al. Fae. 1327*

In Epiſcopum Ebroicenſ. aſſumitur an. 1334. Epiſcopus habitum regularem geſtat.

*Prend la teſte d'un * Maquerel, d'un Chien, d'un Congre, & d'un Carpel;*
De ſix Vitres, & de quatre Ytres, ſi trouveras ſans autres tiltres,
Quand Gieufroy Fare ſe demiſt d'Abbè du Bec, & Evreux priſt.
Le premier jour d'Auril, ſans doute Dieu garde l'Hoſtel, & l'ordre toute.

** Hoc eſt, M. CCC. vvvvvv. iv.* *Quibus datur intelligi Annus 1334.*

Nota quod tempore Domini Guilleberti Summus Pontifex Clemens regnabat: filiali devotione moti, non inducti, ſed mera libertate, prætextu negotii terræ ſanctæ, & exaltationis fidei Catholicæ, dedimus dicto Summo Pontifici quindecim millia Florenorum parvorum de Florentia, pro dictis neceſſitatibus ſupportandis: quorum decem millia tradita ſunt præ manibus, alia quinque millia, poſtea: ut patet in cartulario, per literam ſuper hoc confectam, quæ duplex eſt in armario litterarum electionum: & fuit decima generalis * levata, in regno Franciæ per diœceſes: & pro illa decima ratione terrarum noſtrarum diffuſarum per prædictas diœceſes ſolvimus, abſque bonis

Beccenſes ultro ſummam erogant Papæ Clementi V. *Vulgo * une levee.*

bonis Prioratuum noſtrorum, tria millia, ſexcies centum libras tredecim libras, duos ſolidos, ſex denarios: ut patet per literas quictanciæ.

1337. Nota de ſcholis Becci. Statuta Magiſtros ſcholarum & diſcipulos ſpectantia.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo trigeſimo ſeptimo, fuit in Capitulo ordinatum, ut Bulla Domini Benedicti Papæ ſuper ordinatione ſcholarium obſervaretur: & ſtatutum eſt, ut quilibet Prior ſolveret dictis ſcholaribus, de quolibet franco redditus Prioratus ſui tres ſolidos, cum tribus denariis, perſolveret integraliter in manu pitantiarii: ſic quod Magiſter in Theologia Legens, quadraginta francos, & ſtudens in Theologia totidem: & Doctor decretorum, jura Canonica legens, quinquaginta; & ſcholaris ſtudens jura, & Baccalaureus in eiſdem, triginta ſex libras: ut patet in cartulario in fardello ſignato per x.

1338. Anni confuſe notantur.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo decimo octavo, fuit a ſede Apoſtolica indultum Philippo Regi Francorum, & Navarræ, certis de cauſis, in Provincia Rothomagenſi levare decimam; & pro parte & portione noſtra fuimus taxati ad ſummam mille ſexcentum ſeptuaginta librarum; quas ſolvimus apud Beccum, præſente Rege, die decima quarta Auguſti, anni prædicti, ut patet per quittanciam, quæ eſt in cartulario in fardello de ..... Et in anno trecenteſimo quadrageſimo ſexto, fuit collecta in regno Franciæ, & levata per prædictum Philippum, qui duxit bellum contra Regem Angliæ; pro qua ſolvimus pro nobis, & Prioratibus, ſummam centum viginti librarum. Et in anno milleſimo quadringenteſimo vigeſimo quarto, fuit levata alia decima conceſſa Domino Regi, pro qua ſolvit Prior de Bello monte proportione ſua, quinque centum francos. Et in anno milleſimo quadringenteſimo trigeſimo quinto, fuit Abbas Thomas abſolutus, ob defectum ſolutionis decimæ datæ a Domino Martino Papa quinto Duci Bedfordiæ, ſuper fructibus in ducatu Normanniæ conſiſtentibus, quia impoſita fuit, & levata tempore Domini Roberti prædeceſſoris ſui regentis Pariſius, & per Bullam excipiebantur ſtudentes Pariſius ....

1346. Multæ diverſæ a Beccenſibus ſolutæ.
1344.
1345. Abbas Thomas. Robertus docebat Pariſiis.

1312. Ultro Beccenſes tribuunt ſummo Pontif. decem mille florenos.

Et in anno Domini milleſimo trecenteſimo duodecimo, præſidente in Eccleſia Domino Clemente quinto, mere & liberaliter dedimus pro ſubventione ſedis Apoſtolicæ, decem mille florenos; tum etiam pro negotiis noſtris expediendis; & niſi fuiſſet Procurator, vel Magiſter Joannes Abbatis, dediſſemus quindecim mille, ut patet in cartulario.

1369. Ad reparationem Monaſterii Caſinenſis, pecunias tribuunt cætera Monaſteria.

Et anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo nono, voluit Papa levare unam decimam, pro reparatione Eccleſiæ aut Monaſterii montis Caſſini; unde fuit Pater noſter Benedictus Abbas & commiſſum fuit Abbati Sancti Audoeni colligere in Provincia Rothomagenſi, ſuper Eccleſias aut monaſteria Sancti Benedicti; qui penurias Eccleſiarum declaravit: & decima nihilominus ſoluta eſt: & ſolvimus pro parte & portione noſtra quadraginta novem florenos, ut patet in fardello l.

1307. & 1345. Rectores Eccl. St. Silvini & Georgii conferunt libros ſuos Becco. Curio medicinam profitetur.

Nota quod anno Domini milleſimo trecenteſimo ſeptimo, & trecenteſimo quadrageſimo quinto venerabiles viri Magiſter Nicolaus De Quercu Rector Eccleſiæ ſancti Silvini de Glos, dedit nobis quaſdam decretales, cum apparatu ordinario, una cum quinto decretalium, cum ſuo apparatu; decretum cum apparatu ordinario. Et Magiſter Joannes De Boeſſeyo Rector Eccleſiæ ſancti Georgii de Tilia, qui a juventute fuerat nutritus in domo noſtra, & beneficiatus, dedit nobis omnes libros ſuos, poſt mortem habituros: & ſi contigerit eum infirmitate, vel neceſſitate vendere, executores ſui tenentur nobis ſolvere ducentum libras: & erat ipſe Doctor in Medicina, & ejuſdem eximius Profeſſor.

1335. 21. Abbas Bec. Joannes Juſticiarius.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo trigeſimo quinto, die Jovis, ante feſtum ſancti Joannis Baptiſtæ, die vigeſima tertia menſis Junii, poſt ſpontaneam reſignationem Gauffridi Fare, factam, ut ad prædictum Epiſcopatum tranſmigraret; aſtante, & præſidente in Capitulo Becci Fratre Joanne De Santo Mellanno Priore Becci, una cum Prioribus totius ordinis, electus fuit Frater Joannes De Grangiis, tunc Juſticiarius Becci, in Paſtorem dicti Monaſterii: qui Eccleſiam laudabiliter regens, inter cætera bona, quæ ibi geſſit, fecit dedicare Eccleſiam novam de novo completam laudabiliter, ut poſtea patebit.

1340. Obiit Gauffridus Epiſcopus Ebroic. ſepultus Becci.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo quadrageſimo, decimo quinto die Aprilis obiit piæ memoriæ Dominus Gauffridus Fae vigeſimus Abbas Becci, poſtea Epiſcopus Ebroicenſis; non immemor Eccleſiæ Beccenſis, ſed apud eam delatus, & in ipſa ſepultus, in ſiniſtra chori parte, ut ejus ſepultura manifeſtat; cujus anima in pace requieſcat.

1342. Tertia dedicatio Beccenſ. Eccleſiæ. Interſunt Epiſcopi & Abbates complures.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo quadrageſimo ſecundo, decimo quinto die menſis Septembris, decimo ſeptimo Kalendas Octobris, Pontificatus ſanctiſſimi in Chriſto Patris Domini Clementis divina Clementia Papæ ſexti anno primo, regnante Philippo Francorum Rege, Domino Joanne ejus filio primogenito Duce Normanniæ, Abbate Becci tunc vigeſimo primo Domino Joanne De Grangiis; dedicata fuit Eccleſia Becci a Reverendo in Chriſto patre Domino Joanne Abrincatenſi Epiſcopo, in honorem ſanctæ Mariæ Virginis, & Omnium Sanctorum. Conſecrata autem fuerunt ab ipſo Epiſcopo Abrincatenſi, majus altare ad honorem ſanctæ Mariæ, & minus similiter, præſentibus in Chriſto patribus Dominis Lexovienſi, & Joanne Papienſi Epiſcopis; ac venerabilibus Patribus, & Dominis Abbatibus de Fiſcano, de Sancto Audoeno, de Cadomo, de ſancto Ebrulfo, de Gemeticis, de ſancto Vaudreſillo, de ſancto Georgio, de Blanquervilla, de Bernajo, de Cormelis, de Pratellis, de Greſtano, de ſancta Catharina prope Rothomagum, de ſancto Victore, de Cornevilla; ac Prioribus de ſancta Barbara, Beatæ Mariæ de Parco juxta Harieuriam, de Friardello; Et nobilibus viris Dominis Joanne Malet, Roberto de Novoburgo, Joanne de Ferariis G.......... de Friardello, R.......... de Tournebu militibus, cum pluribus aliis militibus, ac viris Eccleſiaſticis, ac ſecularibus, in die tali exultantibus. Et eadem die conſecratum fuit altare, in capella Prioris in honorem Sancti Benedicti, & in Capella quæ dicitur eſſe Sacriſtæ, in honorem Sanctorum Apoſtolorum Petri, & Pauli, altare fuit

fuit conſecratum ab Epiſcopo Loxovienſi; Et eodem die altare in capella quæ dicitur de Ferariis, in honorem ſancti Joannis Baptiſtæ. Item io capella ſequenti in honorem ſancti Mauri; & io capella ſequenti, in honorem ſancti Marini, quæ dicitur eſſe Subcelerarii: & in capella quæ dicitur eſſe Camerarii, a Domino Joanne Papienſi Epiſcopo, altare in honorem ſancti Stephani Protomartyris. Et in die Lunæ ſequente, conſecrata fuerunt duo altaria de reveſtiario, uoum in honorem ſancti Nicolai, & Brandani; & aliud in honorem ſancti Joannis Evangeliſtæ, & ſaocti Aniani Epiſcopi, a prædicto Papienſi Epiſcopo. Item altare Beatæ Mariæ Magdalenæ, & Beatæ Honorinæ Virginis, in capella quæ dicitur eſſe Eleemoſynarii, ab eodem Papienſi Epiſcopo, ad Dei gloriam & populi exultationem. Io ipſa dedicatiooe conductus fontis, qui dicitur Angelus, in clauſtro prope Capitulum, fluxiſſe vinum per ſpatium trium dierum fereur, ad omnium ſervientium ſuſtentationem.

Subcelerarius. Camerarius.

Eleemoſynarius.

Tempore hujus Joannis quidam honeſtus religioſus vocatus Guillermus de Mara alias Loeſoo, Granatarius dicti Monaſterii, de licentia prædicti Joaonis, in Capitulo generali præſideotis, aono milleſimo trecenteſimo quadrageſimo, in vigilia ſancti Joannis Baptiſtæ, totiuſque Gapituli aſſeoſu, dedit religioſis clauſtralibus decem libras Turonenſes redditus, de & ſupra officio Granatarii dicti loci, ad feſtum Aſſumptionis Beatæ Mariæ, per manum Graoatarii, qui pro tempore fuerit, percipiendas, ac per manum Prioris eiſdem diſtribuendas, ut ad laudem & gloriam Beatæ genitricis Mariæ Antiphona, quæ dicitur: *Salve Regina Mater*, &c. Completorio finito dicatur, & decantetur a fratribus ibidem exiſtentibus. 1340.

Prior de Malopaſſu.

Eodem anno Dominus Joannes de Ferariis Miles dedit prædictis religioſis, ad officium pitanciarum, certam partem decimæ, quam habebat io parochia de Grandicampo, ſolutis decem libris redditus, quæ ſuper hoc debeotur Priori de Malopaſſu. 1345.

Tempore prædicti Abbatis, anno milleſimo trecenteſimo quadrageſimo quinto, Domina Maria de Hiſpania Comitiſſa de Allenconia, de Stampis, dedit prædictis religioſis quingentas libras Turonenſes pro emendis quadraginta libris redditus, prædictis religioſis clauſtralibus diſtribuendis, per manum Pitanciarii; ut quolibet die, per dictos religioſos Miſſa celebretur io Capella Beatæ MARIÆ de oovo fundata; quæ ſumma tradita fuit Priori de Prato; ut dictis religioſis ſolveret prædictum redditum io quatuor terminis Sancti Joannis Baptiſtæ, Sancti Michaelis, Nativitatis Domini, & Paſchæ; quolibet termino decem. Et his temporibus Miſſa, quæ quotidie celebratur pro congregatione, in booorem Beatæ Virginis de maoe, cœpit habere initium: ad quam Miſſam accenduotur quotidie viginti quatuor cerei; de quibus Dominus Abbas debet ſolvere quatuor, & alii decem officiarii, quilibet duos; & ad populom, fratreſque excitandos, pulſaotur cum una de majoribus campanis.

Maria de Hiſpania Beccenſibus 50. libras erogat, ad celebrandam quotidie Miſſam de B. V.

Notandum eſt hanc ſummam erogaſſe, ut Miſſa de Defunctis celebraretur quotidie in Sacello Beatæ Mariæ pro Carolo Comite de Stampis marito ejuſdem Mariæ, quæ defuncta ſimiliter, & pro ipſ. erat facienda. Hæc indicant litteræ fundationis illius Miſſæ.

Iis etiam temporibus cæperunt oriri & emergere bella, & diſcordiæ inter Reges Francorum & Anglorum, & Navarræ, propter coronam regni Franciæ, quam ſibi vendicabat, & dicebat Eduardus Rex Anglorum jure hæreditario ſibi licere.

Anoo Domioi milleſimo trecenteſimo quinquageſimo, die decima nona menſis Februarii, obiit fœlicis memoriæ Domious Joannes ſupradictus, vigeſimus primus, qui Eccleſiam religioſe rexit quiodecim annis, & octo menſibus; & ſepultus eſt in Capella Beatæ MARIÆ, retro chorum, juxta ſepulturam Domini Gilberti Abbatis decimi noni, aote Altare Virginis MARIÆ.

VERSUS.

Concilia nato Genitrix hunc alma beato:
Ponatur cælis hic, qui fuit orbe fidelis.

Miſſa de Beata Virgine quotidie pro Congregatione. Decem Officiarii.

Huic Venerabili patri ſucceſſit in regimen Eccleſiæ Beccenſis magnæ ſcientiæ vir frater Robertus de Rutis alias Couroye, Decretorum Doctor, electus via Scrutinii, ut forma ejus electionis teſtatur, qui quidem prædictam Eccleſiam rexit undecim circiter Annis.

Bella inter Reges Angliæ, & Galliæ.

1350. Obiit Abbas Joannes.

22. Abbas Becci Robertus 2.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo quioquageſimo ſexto, tempore prædicti Roberti, poſt bellum Pictaveoſe, io quo Rex Francorum Joannes captus fuit ab Anglis: prædictis guerris in Normaonia vigeotibus, & de die in diem pullolantibus, ac ipſis Anglis plurima loca, villas, caſtella, municipia obtinentibus, Dominus Ludovicus de Haricuria, tunc Capitaneus, & Rector generalis Normaoniæ, nomine Regis Franciæ, authoritate regia præcepit, quod Eccleſia Becci, quæ de oovo magna, & ſpatioſa, imo ſpecioſa erat constructa; & nuper conſummata, & dedicata, (ut præmittitur) fuerat, demoliretur uſque ad fuodamenta, & fortificaretur turribus, propter ſecuritatem patriæ, & ne ab Anglis, ſeu aliis hoſtibus tuoc in patria vigentibus, caperetur. Quare congruit conſilio & auxilio Baronum, militum, & nobilium, ac vicioorum eam fortificare, una cum Capitulo eidem adjacente. Et capellas circa chorum, & alias apertūras, lapidibus obſtruere, ipſamque Eccleſiam, & Beuffredum, cum Turribus Eccleſiæ, Capitulumque cingere propugnaculis, ac foſſatis circumdare: propter quod oportuit demoliri unam partem dormitorii, Capitulo adjacentem, & tria latera clauſtri juxta Eccleſiam; & etiam quamdam partem cellarii, domos, & aulam qoæ vocatur Noviburgi juxta turres Eccleſiæ, in damnum maximum ejuſdem Eccleſiæ.

1356. Joannes Rex captus ab Anglis.

De Harcourt. Becci Eccleſia deſtrui jubetur.

Oportuit etiam religioſos dimittere dormitorium, & dormire quamdam partem ipſorum infra Eccleſiam ſuper veſtiarium; cæteros autem officiarios, & ſeniores jacere in Capellis chorum circumdaotibus: alia Eccleſiæ loca io Eccleſia, propter chori ambitum, & viam circa, propter Proceſſiones; quia propter clauſtri demolitionem non poteraot fieri io clauſtro. Coacta eſt Eccleſia redditus & proventus ejus, in ſtipendiis armatorum exponere, pro cuſtodia & conſervatione dictæ fortericiæ. Ob eam cauſam oportuit invadiare maneria, terras, decimas, ad prædicta onera ſupportaoda, in maximum damnum Eccleſiæ. Et in Eccleſia Miſſa Beatæ MARIÆ quæ nuper ordinata fuerat cantari retro chorum, coactione urgante cantabatur ad majus Altare.

Propugnacula conſtruuntur contra Anglorum incurſus, & graſſationes.

Redditus Beccenſis Monaſterii militum ſtipendiis aſcribuntur.

Anno

Mortem oppetit Robertus.

1361. Anno Domini milleſimo trecenteſimo ſexageſimo primo, prima die menſis Septembris, prædictus Pater Robertus Abbas Becci vigeſimus ſecundus migravit a ſæculo; rexitque prædictam Eccleſiam ferme undecim annis, & quinque menſibus, & ſepultus eſt in capella Beatæ Mariæ retro chorum, in ſiniſtra parte, juxta ſepulturam Domini Goilberti Abbatis; & non eſt tumba, neque Epitaphium.

23. Abbas Bec. Guillelmus 3.

Poſt ejus obitum anno milleſimo trecenteſimo ſexageſimo primo, electus fuit ab omni congregatione, vir magnæ religionis frater Guillermus de Benſevilla, dictus Popelioe, in paſtorem ipſius Monaſterii, poſtmodum benedictus. Modeſtus, & mitis fratribus erat; & ſtrenue, & laudabiliter rexit ipſum Monaſterium, viginti ſeptem annis; guerris vigentibus, tam in Normannia, quam in Francia, & Aquitania: & licet prædictum Monaſterium eſſet in maxima neceſſitate, ſua benignitate, & patientia, prædictum Monaſterium a multis adverſis, damnis, & periculis præſervavit.

Migravit a ſæculo.

1388. Anno milleſimo trecenteſimo octogeſimo octavo, ſecunda die menſis Maii, migravit a ſæculo; & ſepultus fuit in reveſtiario, ante altare Sanctorum Nicolai, & Catharinæ; ubi tunc temporis Capitulum tenebatur, quia Capitulum molendino, furno, granario, propter guerras occupabatur.

Nonnulli Beccenſes in Abbates diverſorum Monaſt. aſſumuntur.

Prædictus etiam pater, temporibus ſuis, Eccleſiam nobilibus religioſis, quos veſtivit, dotavit; de quibus poſtea floruerunt, Gauffridus dictus Hareoc Abbas [a] Gemeticenſis; Vincentius de Rothomago, dictus de Lieno, Abbas [b] Patellenſis; Aubertus de Rothomago, alias le Telier, Abbas [c] ſancti Ebrulfi; Joannes de Bouleya, Abbas [d]Ceraſienſis.

a Jumieges. b Preau. c S. Evroul. d Cerizy.

EPITAPHIUM EJUS.

*Hic jacet in tumba * Ginatus Beuſeque villa,*
Becci, qui deca bis, & cum ſeptem, conſtitit annis
Abbas: quo plures veſtiret, & ocius hinc tres
Fiunt Abbates; ac horum Pariſienſis
*Unus Gauffridus; e cum * Jo: de Hors Gemeticenſis*
Eſſe ſinit, tandem Becci fit Paſtor ibidem.
Electus bis, jam fieri jubet, hancque figuram,
Guillermi zelo victi, teio uecis; anno
** Biſſeptingento; ſed bis ſex hinc removeto.*
Luce Maii bina, cui cœlos Chriſte propina.

* Guillelmus. * Joannes. *Id eſt* * 1388.

24. Abbas Becci Gauffridus 2. Bacalaureus in Decret. Eſtodus vi intruſus Abbatia gaudet & hic primus alienigena Abbas Becci.

Anno Domini milleſimo trecenteſimo octogeſimo octavo, poſt obitum Domini Guillermi Abbatis vigeſimi tertii; frater Gauffridus de Paris dictus Harenc, tunc temporis Prior de Conſtantin, vir acutiſſimi ingenii, Bacalaureus in decretis, electus fuit ab omni congregatione in Abbatem, & Paſtorem ipſius Monaſterii: ſed electio non eſt ſortita ſuum effectum, quoniam quidam Eſtodus nomine de Eſtoutevilla, prius Monachus Fiſcanenſis, & tunc Abbas Monaſterii Ceraſii, authoritate Pontificis Romani, & omnium Prælatorum vi, & amicorum, & parentum potentia, obtinuit prædicti Monaſterii principatum. Iſte primus fuit alienigena, qui Eccleſiæ Beccenſis obtinuit regimen, qui de gremio ejuſdem Eccleſiæ a tempore fundationis non exiſteret; duobus annis, & octo menſibus rexit dictum Monaſterium; quod nuper guerris ceſſantibus reſpiraverat: occaſioneque prædictarum guerrarum, in maxima neceſſitate erat, ac in multis debitis erga multos obligatum, per domos, per maneria, molendina, cum omnibus officinis, in maxima ruina, & decadentia erat; & in ejus adventu, omnia & ſingula ſunt deteriorata: quia ejus cura erat ſuper pecuniis accumulandis: appropiavitque ſibi officium theſaurarii, ponens receptorem ſæcularem, quod numquam viſum eſt.

Dilapidat facultates Monaſterii.

Primus ambitione ductus, inſignis Pontificalibus utitur.

Expenſæ quotidianæ inæſtimabiles tam pro ſuo exceſſivo ſtatu, tam occaſione fratrum ſuorum, quorum aliqui erant Pontifices, alii Milites, alii Archidiaconi exiſtebant. Ipſe expenſis Eccleſiæ Beccenſis, ſingulari fulgens ambitione, impetravit a ſede Apoſtolica, ut ſolum vita comite poſſet uti mitra, & annulis, & inſigniis pontificalibus, vocatus ad regimen Eccleſiæ Fiſcanenſis, unde prius fuerat Monachus, bona Eccleſiæ Beccenſis in tanta copia tam in libris, quam jocalibus, auro, argento ſecum portavit, quod a fundatione non eſt memoria Eccleſiam tantam ruinam fuiſſe paſſam.

Fundatio collegii Lexovienſ. Pariſiis.

Fundaverunt frater ejus Epiſcopus Lexovienſis, & ipſe Eſtoldus, Collegium Lexovienſe Pariſiis juxta ſanctam Genovefam, & diſtribuit Eſtoldus libros & cuncta quæ ab Eccleſia Becci abſtulerat, dicto Collegio, de tanta offenſa Dominus indulgeat ei.

Cum ceſſiſſet Abbatiæ Eſtoldus Gauffridus regimen Monaſterii ſuſcepit, reparatque damna.

Poſt diſceſſum vero ipſius Eſtoldi, Gauffridus Pariſienſis, dictus de Harenc; qui violentia ab amicis dicti Eſtoldi, Papa conſentiente, fuerat remotus, rurſum eſt electus a tota congregatione in Abbatem, & paſtorem Eccleſiæ Beccenſis: & die decima quarta menſis Martii, id eſt, feria tertia ante Ramos Palmarum, anno Domini milleſimo trecenteſimo nonageſimo receptus cum gaudio magno, cunctis clamantibus *Noel*, *Noel*.

Ipſe in primo anno ſui adventus fecit fieri quadraginta cameras in antiquo dormitorio, & ibi fecit dormire religioſos, qui ante dormiebant ſuper reveſtiarium, & veſtivit eodem anno ſexdecim monachos habitu religionis: & mundare fecit omnes officinas, & deponere lapides, & ea quibus capellæ obſtruebantur, & revittare de novo; & maxime Capellam Beatæ Mariæ, in cujus medio fuerat murus maximus quem fecit deſtrui; & Miſſa quæ quotidie de mane dicitur, dicebatur ante majus altare, reincepit celebrari in dicta Capella. Fecit etiam mundare Capitulum, quod fuerat occupatum quodam molendino, & furno, quodam garnario, ac magnis tonniis ad ponen-

nendam fuerant. Et fecit dictum Capitulum, & Refectorium depingere, & renovare, & de ipſo Capitulo omnia auferre, & reparavit omnia quæ fuerant facta tempore guerræ.

Reparavit etiam Eccleſiam, & officinas dicti Monaſterii de coopertura; quia in adventu ſuo ubique pluebat. Omnia Maneria, & Molendina, quæ invenit in magna decadentia, & ruina, ſtudioſe reparavit. Eccleſiam acquitavit de multis debitis obligatam tempore Eſtoldi prædeceſſoris ſui, & aliorum prædeceſſorum ſuorum.

Item exoneravit Eccleſiam de centum libris redditus ad vitam, quas quidam vocatus Petrus le Veulles alias Poncrel habebat ad vitam ſuam ſuper decimas & terras noſtras de Caleto.

Item exoneravit Manerium, terras, & redditus de Quevilly quæ invadiata erant Gervaſio de Saux, & uxori ſuæ ad vitam ſuam; & ſolvit octingentas libras, de bonis patris, & matris ſuæ, quæ nuper habuerat ex obitu eorum.

Item ad tuitionem libertatis noſtræ de venditione piſcium, fortiter laboravit contra mercatores, qui recuſabant afferre piſces ſuos venales ad coquinam ipſius Monaſterii, antequam exponerent eos ad vendendum, ut moris eſt. Impetravit a Romano Pontifice, quod tam ipſe, quam ſucceſſores ſui Abbates Becci, de cætero poſſent uti mitra, & aliis inſigniis Pontificalibus perpetuis temporibus.

Nota illa adhuc tem. eſſe te Monachis pateruorum bonorum hereditate ſibi probantur. Piſcium vendendi licentiam patere debent.

Incepit clauſuram murorum, & turrium circa Monaſterium, ne de cætero Eccleſia opprimeretur, & occuparetur tempore guerrarum, ſicut antea fuerat.

Et anno Dominicæ Incarnationis milleſimo treceнteſimo nonageſimo octavo, decima tertia 1398.
menſis Julii, arripuit iter peregrinationis ultra mare, aſſociatus multis nobilibus viris Franciæ, & Normanniæ, ad viſitandam ſanctam terram Jeroſolymitanam, & ſanctum ſepulchrum Domini, & alia ſancta loca: necnon ad ſanctam Catharinam, in monte Sinai. Revertendo cecidit in quamdam foveam, in qua fuit per tres dies, quod non potuit inveniri. De qua peregrinatione, dum per deſerta reverteretur cum ſuis, contigit illum infirmari, adeo ut non poterat incedere nec pede, nec equo, & oportuit ut in lectica magno labore deportaretur cum ſuis; qui ſic venerunt uſque in Italiam, apud quamdam civitatem, quæ vocatur Padua, & ibidem cum magno dolore ſuorum, diem clauſit extremum, decimo quinto die menſis Julii, anno Domini 1399.
milleſimo treceнteſimo nonageſimo nono: & ibidem in quadam Eccleſia ſepultus fuit. Et miſſi ſunt quidam de religioſis Becci, qui ibidem ſumptibus Eccleſiæ, fecerunt fieri ſervitium, & ſepulturam in memoriam ejus.

Pergit Jeroſolymam. Deceſſit è vita.

Nota privilegium conceſſum Abbatibus Becci, favore Gauffridi Harenc, tunc temporis Abbatis. *Clemens Epiſcopus ſervus ſervorum Dei dilectis filiis Gauffrido Abbati, & Conventui Monaſterii de Becco Helluini, ordinis Sancti Benedicti, Rothomagenſis diœceſis: ſalutem, & Apoſtolicam benedictionem. Expoſcit veſtræ devotionis ſinceritas, & religionis promeretur honeſtas, ut tam vos, quos ſpeciali devotionis affectu proſequimur, quam Monaſterium veſtrum, cum dignis honoribus attollamus; dudum ſiquidem eidem Eſtoldo Abbati dicti Monaſterii, & vobis filiis Conventus, ut idem Eſtoldus Abbas, & ſucceſſores ſui Abbates dicti Monaſterii, qui pro tempore forent, mitra, annulo, & aliis Pontificalibus inſigniis, libere poſſent uti. Necnon quod in dicto Monaſterio, & prioratibus eidem Monaſterio ſubjectis, ac parochialibus, & aliis Eccleſiis, ad ipſum Abbatem, & vos filios, communiter, vel diviſim, pertinentibus, quamvis ſibi, & vobis pleno jure non ſubeſſent, benedictionem ſolemnem ſuper populum, poſt Miſſarum, Veſperarum, & Matutinorum ſolemnia (dummodo in benedictione hujuſmodi, aliquis Antiſtes, vel ſedis Apoſtolicæ Legatus præſens non foret) elargiri poſſent, duximus indulgendum. Nos igitur volentes vos attolli ampliori prærogativa honoris; Veſtris in hac parte ſupplicationibus inclinati, ut tu fili Abbas, & ſucceſſores tui ejuſdem Monaſterii Abbates, qui pro tempore fuerint, mitra, annulo, & inſigniis hujuſmodi, etiam, in Synodis & locis Provinciæ Rothomagenſis, & in quarumlibet perſonarum, etiamſi Pontificali ſeu regali præfulgeant dignitate, præſentia: dummodo in Synodis, & locis prædictis Archiepiſcopus Rothomagenſis pro tempore exiſtens, vel dictæ ſedis Legatus, aut Nuncius, præſens non fuerit. Necnon corporalia, calices, & alia ornamenta ad divinum cultum, in Monaſterio, Prioratibus, & Eccleſiis prædictis, ac locis, & aliis, ab eodem Monaſterio dependentibus, neceſſaria benedicere. Necnon & Monachis dicti Monaſterii tonſuram conferre clericalem, libere, & licite poſſitis, felicis recordationis ALEXANDRI Papæ quarti, prædeceſſoris noſtri, quæ incipit, Abbates: & aliis quibuſcumque conſtitutionibus Apoſtolicis, in contrarium editis, nequaquam obſtantibus vobis, & eiſdem ſucceſſoribus, auctoritate Apoſtolica, de ſpeciali gratia, tenore præſentium indulgemus. Nulli ergo hominum liceat hanc, &c.*

Privilegium utendi inſignibus pontificalibus & benedictionem ſuper populum elargiendi etiam in Eccleſiis, quæ pleno jure Becco non ſubſunt.

Pro ſede capienda in Synodo Archiepiſcopi Rothomagenſis, fuit lis mota inter Abbatem Becci, & Gemeticenſem, tempore iſtius Gauffridi Harenc, qui dicebat ſibi ſecundum locum pertinere, alio contrarium aſſerente.

Tempore iſtius Gauffridi Harenc, presbyteri ſolici erant pro ſtipendiis ſuis percipere annuatim decem francos, & juvenes non presbyteri octo, & diminuit, propter * fortericiam conſtruendam: quod presbyteri ſolum octo francos, & juvenes ſex francos, perciperent: & duravit uſque ad tempora Domini Willermi de Valle Abbatis vigeſimi ſeptimi.

** Propugnaculum ſeu fortaliſſe.*

Poſtea anno Domini milleſimo treceнteſimo nonageſimo nono, die decima ſeptima Julii, poſt 1399.
obitum felicis recordationis prædicti Gauffridi Harenc Abbatis Becci vigeſimi quinti, conſenſu totius congregationis, & omnium Priorum, ad electionem debite vocatorum, per viam Sancti Spiritus, omnibus concordantibus, religioſus & honeſtus vir Guillelmus de Annullaribus, dictus de Valle, tunc Prior clauſtralis Becci, divina diſpenſatione fuit electus; & poſtea à Reverendo in Chriſto Patre domino Willermo de Viene Rothomagenſi Archiepiſcopo, in die Tranſlationis ſancti Stephani, benedictus. Deinde in die Beati Bartholomæi ſequenti, apud

25. Abbas Bec. Guillelmus 4.

Beccum ovanter receptus in Paſtorem, omnibus mitis, & affabilis; omnium morum probitate adornatus: qui prædictum Monaſterium ſtrenue octodecim annis, & quinque menſibus rexit, & gubernavit.

Gallice, Pontaudemer.

Domus Pariſiis via Jacobea.

Hic tempore ſuo Feodum de Feugerito, & Feodum de Bouleyo, apud ſanctum Martinum de Parco ſita, acquiſivit: ſimiliter totum Feodum de Calvomonte ex integro; apud Pontem-Aldum & apud Rufferiam, Feodum de Mellino Joſcelinii: & apud Servavillam Feodum Grandin: & Feodum de Boſco apud Pomeriaux: Feodum Henrici de Grongi. Item acquitavit viginti libras redditus, quas Domicella Joanna Labeneſte percipiebat annuatim ſuper Feodum noſtrum de Muys apud Marbodium. Item acquiſivit domum noſtram Pariſius, in magno vico ſancti Jacobi & amortiſavit, & exoneravit Eccleſiam de centum libris redditus, qui debebantur Carthuſienſibus Pariſienſibus, & collegio de Dormanno, mediante appunctamento inter nos & ipſos facto. Item ducenta ſcuta auri Joanni de Vadis reſtituit: qui Joannes accommodaverat prædicto Gauffrido Harenc: & magiſtro militiæ de Rhodes, quadringenta ſcuta auri quæ ipſe accommodaverat prædicto Gauffrido Harenc, in peregrinatione ſua: & multa heredimagia, de quibus per pacta poteſt apparere. Ipſe etiam inſtitit operi fortericiæ per prædictum Harenc inceptæ; & prædictum opus ad tantam perfectionem perduxit, ut aſpicientibus caſtrum inexpugnabile judicaretur.

Ludovicus de Fliſco Cardinal. obtinuit Prioratus de Bellomonte & S. Imerii; ſed perperam.

Tempore iſto, regente Eccleſiam univerſalem Papa Alexandro, quidam Cardinalis Ludovicus de Fliſco vulgariter nuncupatus, tituli ſancti Adriani Cardinalis, impetravit Prioratus de Bello monte, & ſancti Ymerii; & per Epiſcopum Placentinum procuravit decerni dictos Prioratus ad ipſum pertinere & ſpectare; & mandavit ſingulis Abbatibus, & Conventibus, ſub pœnis contentis & fulminatis in proceſſu, ut permitterent dictum Cardinalem, aut ejus procuratorem pro eo nanciſci, & adipiſci poſſeſſionem Prioratuum prædictorum: in qua poſſeſſione prioratus de Bello monte, tunc erat frater Guillermus de Eiſcano religioſus de Becco, & frater Richardus de Malavilla Profeſſi de Becco; & ab illo nobili Patre Guillermo ſuis appellatio interpoſita & ſortita eſt ſuum effectum. Feodum de Fougueray acquiſivit, a Domino Guillermo milite, pro ſumma duorum mille ducentarum, & quinquaginta librarum Turonenſium. A Domino Joanne de Boulayo milite aliud Feodum contiguum dictum de Boulay pro ſumma novem centum librarum.

Nota quod muros fortericiæ curavit fieri Gauffridus Harenc, maximæ latitudinis, videlicet quindecim pedum, vel circa in baſſo, & in alto decem pedum; altitudinis majoris, quam ſint muri civitatis Avenionenſis: & infra dictos muros inchoavit quindecim turres magnas. Iſte Willelmus habuit a Rege præceptum, ut dictum opus continuaret. Et fuit turris majoris altitudinis, & latitudinis, quam ſit aliqua turris in Marſilia: & complevit in ſpacio quinque annorum: pro quolibet anno exponens in hujuſmodi fortericia, quinque mille libras Turonenſes.

1415. Iſte Guillermus acquiſivit Feodum de Meſlino Jocelin, anno Domini milleſimo quadringenteſimo decimo quinto, a Domino Dobeaox, & ſolvit mille quingentas libras, ut patet per quittanciam.

Nota etiam quod ſuo tempore quidam nomine Jo. de la Lande de Tillia, propter proceſſum motum inter nos, & eum, aſſociavit ſibi duodecim homines, qui quotidie armati circuibant Abbatiam, & prioratus noſtros, ut ſi invenire poſſent unum de noſtris ſive religioſum, ſive ſervitorem, mutilarent, aut occiderent: & mandaverunt prædicto Abbati per quamdam cedulam ſignatam eorum ſignis, quod eum occiderent, ſi eum exire contingeret; & ſi non exiret, totam domum incenderent. Et de facto plures religioſos euntes ad negotia ſua mutilaverunt, & apud ſanctum Philibertum, unum occiderunt, & ei pedem amputaverunt, & alium mutilaverunt. Convictus de omnibus maleficiis prædictis, & etiam de furto nemorum noſtrorum, quorum cuſtodia ante erat ſibi commiſſa; Pariſiis fuit bannitus: ut patet per proceſſum ſuum, qui eſt in Cartulario.

1404. Poſtquam autem fuit in Eccleſia per ſpatium quinque annorum, anno milleſimo quadringenteſimo quarto; & poſtquam obedientia fuit reddita Petro de Luna dicto Benedicto, quæ ſibi antea ſubtracta fuerat, occaſione ſchiſmatis, quod tunc erat in Eccleſia; quidam Ludovicus dictus de Chantemelle, Abbas de Troarno, procurabat apud præfatum Papam inſtitui in prædicto Monaſterio Beccenſi; quia Abbas Beccenſis nondum miſerat ad curiam, nec vacantem ſolverat, occaſione prædictæ ſubſtractionis; idcirco arripuit iter ad Maſſiliam, ubi tunc temporis prædictus Benedictus degebat, qui eo viſo, & gravi ejus conſtantia conſiderata, & electione ejus viſitata, ipſe eam confirmavit, & licentia a ſede Apoſtolica accepta ad Monaſterium rediit: quæ controverſia valde gravavit Eccleſiam tam pro expenſis, quam pro vacante ſolvenda.

1405. *Vacantias beneficiorum Papa conatur obtinere. Cui contradicit Rex.*

Nota quod anno Domini milleſimo quadringenteſimo quinto, regnante Carolo Rege Francorum; in anno regni ſui vigeſimo quarto, fuit reddita obedientia Domino Papæ per quam antea erant beneficia in diſpoſitione Ordinariorum conferenda, & ordine juris electiones celebrabantur; & poſt obedientiam redditam in manu Papæ; voluit Papa levare vacantiam beneficiorum, tam regularium, quam ſecularium, quæ vacaverant ante redditionem obedientiæ; quod non potuit obtinere, Rege contradicente. Et declaravit intentionem ſuam; & prædicare fecit in Eccleſia noſtræ Dominæ Pariſiis: quod non potuit obtinere, Rege contradicente.

1415. *Inſignem victoriam eſt adeptus Rex Anglorum in Gallia. vulgo * Harfleur.*

Anno Domini milleſimo quadringenteſimo decimo quinto, menſe Auguſti, in vigilia ſancti Laurentii; anno regiminis prædicti Guillermi decimo ſexto; Henricus Rex Anglorum quintus, applicuit in Normanniam, cum magno exercitu, & navium copioſa multitudine; & obſedit, ac in brevi obtinuit villam de * Hareflo: & eam munivit gente ſua, expulſis civibus.

Poſtea

Poſtea arripuit iter verſus Caleſium, per pagum Caletenſem, & per comitatum de Pontumal: & cum veniſſet in pagum Tarſuanenſem, in locum qui dicitur * Agrincort, habuit prælium cum exercitu Francorum in die Sanctorum Criſpini, & Criſpiniani: in quo prælio fuit magna cædes Francorum; & ibi corruerunt multi, tam Duces, quam Comites, & Barones; necnon & multi nobiles, & eorum multi capti, & ducti in Angliam vinculis mancipati fuerunt: & alii de exercitu Francorum fugerunt. Poſtmodum prædictus Rex transfretavit in Angliam, cum præda maxima accepta in prælio.

* Azincourt.

Et tempore durante, Monaſterium Beccenſe magnum paſſum eſt ruinam, totaque regio a Francis, qui inſultum faciebant contra regem Anglorum, oportuitque munitionem habere in fortericia ipſius Monaſterii expenſis Eccleſiæ, propter curſiones, & invaſiones Anglorum, in damnum, & deſtructionem ipſius Eccleſiæ.

1417. *Inferiorem Normanniam, Cenomanenſem comitatum, &c. armis ſubjugavit.*

Et anno Domini milleſimo quadringenteſimo decimo ſeptimo, prima die menſis Auguſti, prædictus Henricus Rex Anglorum, iterum applicuit in Normanniam, apud * Toleam; Et in ſex menſibus obtinuit totam inferiorem Normanniam, uſque ad fluvium Riſle, excepto monte Sancti Michaelis. Et etiam obtinuit Cenomanorum comitatum, cum adjacenti regione.

* Touque. *Bellorum occaſione pene totum Monaſterii deſtruitur, ut antea.*

Et illo tempore omnes fere habitantes, & commorantes circa Beccum, tam nobiles, quam incolæ, retraxerunt ſe cum bonis ſuis in fortericia dicti Monaſterii; in tanta quantitate, quod oportuit dictam forterictam gentibus, & victualibus, expenſis Eccleſiæ, munire. Oportuit etiam conſilio aliquorum deſtruere, & demoliri omnia ædificia dicti Monaſterii extra clauſuram forterictæ exiſtentia; ſcilicet aulam dictam la Malmaiſon, domos ante Eleemoſynam, domum fabrorum, domos hoſpitum, capellam Sancti Herluini, cum aliis multis domibus, & officinis circa adjacentibus. Oportuit etiam taxare bladum in refectorio, & fœnum in Capitulo in maxima tribulatione, & dolore omnium domeſticorum. Et poſt tanta incommoda prædictus Reverendus Pater Guilermus Abbas, hujuſmodi incommodis anxius, & triſtis, ægrotavit fere per quatuor menſes: qua infirmitate ingraveſcente, deceſſit tertia die Januarii anni prædicti milleſimi quadringenteſimi decimi ſeptimi, ſepultus in medio chori ante pedaneum, ubi ſolet accipi benedictio. Cujus anima requieſcat in pace.

Guill. Abbas deceſſit.

Beccenſes ſubſidia imponunt ſibi ſubditis.

Nota quod ad forterictam Becci faciendam, homines tenentes de Eccleſia Becci, compulſi ſunt ad contribuendum pro qualibet acra terræ, quam inde tenebant, ſolvere dimidium florenum auri. Et iterum conceſſum nobis eſt a Duce Normanniæ, ut levare poſſemus per modum ſubſidii, ab uno quoque hominum noſtrorum, pro quolibet menſe, duodecim denarios, pro ſimili cauſa fortericiæ: ut patet in repertorio novo in titulo fortificationis.

Nota quod Joannes de Chambray fecit tumbam Domini Guillermi Abbatis; & ſoluta ſunt quadraginta ſcuta, ut patet in cartulario per quictanciam, in Fardello ſignato per ..... & nota quod ipſe tenebatur cameræ Apoſtolicæ in mille florenis annuatim, ut patet per quictancias, in area quictanciarum.

E P I T A P H I U M.

Hic jacet exemplum bonitatis, regula morum:
Juſtitiæ templum, fidei vas, lux Monachorum
Guillermus, frater quondam de Valle vocatus;
Cœnobiique pater Beccenſis; origine natus
Ex Avallaribus, dioceſis Lexovienſis.
Abbas vigeſimus ſextus: quem flebilis enſis
Funeris exhauſit, vitalia filaque ſcidit.
Nam vivus Chriſto, mundo migravit ab iſto,
Anno milleno, centum quater addeque deno
Septem, tunc terna jam jam lucente lucerna:
Vivat ſanctorum conſors ſuper aſtra polorum. Amen.

1417. *26 Abbas Bec. Robertus 3.*

Anno Domini milleſimo quadringenteſimo decimo ſeptimo, ſupra memorato die Lunæ ante ſacros cineres, ſexta die menſis Februarii, poſt obitum ſupradicti venerabilis Guillermi vigeſimi ſexti Abbatis, venerandæ diſcretionis, ac eminentiæ ſcientiæ vir Dominus Robertus de Becco, dictus Vallee, decretorum Doctor eximius, de Villa Becci oriundus, tunc Prior de Prato juxta Rothomagum, in Capitulo Beccenſi, fratrum unanimi aſſenſu, per viam Spiritus ſancti, in Abbatem, & Paſtorem ipſius Monaſterii, eſt electus: & poſtmodum mandato Archiepiſcopi, eſt benedictus. Et propter guerrarum diſcrimina, & occurſiones, & invaſiones Anglorum, quæ ſæpius fiebant ab ipſis, noluit venire apud Beccum, ſed ſeceſſit in partibus Franciæ apud Pariſios; & apud Pontizaram; & ibi manſit, uſque dum ſequenti anno civitas Rothomagenſis cum patria adjacente, reddita fuit prædicto Regi Anglorum.

Rothomagus a Rege Anglorum expugnatur.

1418. *Clarence.*

Et cum ibi maneret, videlicet in octavis Paſchæ, anno milleſimo quadringenteſimo decimo octavo; Thomas dux Clarenciæ frater prædicti Regis Anglorum, ac Conſtabularius ejus, obtinuit caſtrum Haricuriæ, deinde cum exercitu ſuo venit apud Beccum, & obſedit forterictam dicti loci, & eam diverſis, & frequentiſſimis aſſaltibus, die noctuque inceſſanter, per ſpatium fere unius menſis expugnando; & in ſuo adventu, maxima pars Villæ, videlicet uſque ad Eccleſiam ſancti Andreæ, combuſta fuit ab eis, qui infra erant forterictam, in magnum damnum Eccleſiæ, & habitantium in ea: deficiente autem adjutorio, illos, qui erant in fortericia, qui ſperabant a Rege Francorum ſublevari, oportuit eam tradi in manus prædicti Ducis Clarentiæ, & ei reddita fuit in vigilia Aſcenſionis proxime ſequentis. Et cum intraſſet, prædata, & ſublata fuerunt omnia bona, quæ ibi erant repoſita, tam ipſius quam aliorum; & fere omnia bona patriæ ibidem

Arx Becci capta.

erant repoſita. Populus ibidem congregatus expulſus eſt, nec portare ei diſcedenti permittebatur; præter vilia veſtimenta, quibus veſtiti erant.

1412. Nota quod anno Domini milleſimo quadringenteſimo duodecimo, fuit levata decima in regno Franciæ, authoritate Romani Pontificis in ſupportationem onerum quaſi importabilium Regis, & regni: & fuit terminus limitatus ad recolligendam taxationem decimæ prædictæ. Nihilominus Rex Franciæ, ſuis familiaribus litteris mandavit Abbati de Becco, ut de tribus centum libris ei * incontinenti ſubveniret; quæ ſumma fuit Pariſiis ſoluta per Domnum Gauffridum de Fiſcano Priore de Bello monte: & taxatio decimæ, pro parte, & portione noſtra, in diverſis diœceſibus, aſcendit ad ſummam trecentum librarum, ut patet per mandatum, & quictantiam mandato annexam in cartulario. Poſt paucos dies, poſtquam fuit ſpoliata ipſa forteritia, venit Rex Henricus prædictus apud Beccum, & ibi conſtituit de gente ſua viginti homines armorum, cum quadraginta ſagittariis, expenſis Eccleſiæ, qui ceperunt omnes proviſiones ipſius Monaſterii, in granis, vino, ſicera; de bobus, & de cæteris bonis, ibidem repoſitis; nihil relinquentes religioſis, nec familiæ eorum, unde poſſent ſuſtentari; ſolum viventes de * moltis molendinorum ſuorum, nihil percipientes de redditibus ſuis; quia temporalia Monaſterii erant arreſtata per dictum Regem, propter abſentiam ipſius Abbatis, qui nondum venerat ad obedientiam ipſius Regis; & nihilominus ſolvabantur ſtipendia armigeris, in dicta forteritia exiſtentibus: & ob hoc coacti fuimus vendere omnia blada, quæ erant in grangiis noſtris, undequaque, religioſis in tanta tribulatione exiſtentibus, maxime uſque ad menſem Martii inde ſequentis: quo tempore durante, prædictus Rex Henricus obtinuit civitatem Rothomagenſem, Vernonem, * Rupem Guidonis, * Medontam, & omnem Pagum Caletenſem.

** Sine mora.*
** Moulture.*
** Rocheguion, Mante.*

Poſtea anno Domini milleſimo quadringenteſimo decimo octavo, Dominica prima Septuageſimæ, prædictus Robertus Abbas, qui nunquam fecerat fidelitatem de Abbatia, venit Rothomagum, & ipſa Dominica præſentavit ſe prædicto Regi Henrico, ei ſupplicando ut parceret ei de mora ſua veniendi ad ſuam obedientiam, & eam, ſi placeret, dignaretur recipere; quam dictus Rex benigne ſuſcepit.

Qua fidelitate facta, & temporibus ſuæ Eccleſiæ, impeditis propter abſentiam, expeditis; venit Beccum in craſtino ſacrorum Cinerum, ſuſceptus cum magno gaudio a ſuo Conventu, & inſtalatus in ſedibus ſuis, ut moris eſt.

Et armigeri, qui tunc ibi erant in munitione receſſerunt: & fuerunt loco eorum in munitione, gentes Ducis Clarentiæ, in numero minori & minoribus expenſis.

Qui prædictus Abbas jura, & libertates ſui Monaſterii, pro poſſe, ſecundum diſpoſitionem temporis, utiliter procurando, ſtrenue rexit dictum Monaſterium, per ſpatium duodecim annorum, fratres charitative tractando.

Ipſe ſuo tempore acquiſivit quoddam hoſpitium in medio civitatis Rothomagenſis ſitum, vocatum l'Hoſtel des Fontaines, prope vicum Judæorum, oneratum tamen de quadraginta libris redditus, donec poſſent reacquitari. Quod hoſpitium multum profuit tempore guerrarum. Ipſe tempore ſuo, ob cauſam guerrarum in Normannia vigentium, & propter forteritiam multa paſſus eſt, totaque domus; & maxime quia anno Domini milleſimo quadringenteſimo vigeſimo primo, die decima tertia menſis Julii, ipſa forteritia fraude capta fuit a Francis, medio Molendinarii dicti loci, Abbate religioſiſque inſcientibus, & omnes officinas totius domus obtinuerunt, præter maximam turrim noſtræ Dominæ, in qua omnes Anglici ſe retraxerant in præſidium. Et facto foramine in prædicta turri, emiſerunt quoſdam de ſuis, factum notum facere Anglicis, qui erant apud Bernaium, Haricuriam, & ubique diſperſi.

l'Hoſtel des Fontaines.
1421. Galli ab arce expellunt Anglos.

Et intrantibus Francis, illa die qua Anglici miſerunt ſuos Anglis nunciare, ut dictum eſt, circa veſperam in dicta turri per idem foramen, quo Anglici exierunt, fecerunt hinc inde magnam cædem hominum; & fuerunt Anglici de prædicta turri expulſi, & intraverunt Eccleſiam ſic furore commoti, extractis gladiis, occiderunt duos Monachos religioſiſſimos, & honeſtos viros, & alios vulneraverunt, polluendo ſanctam matrem Eccleſiam.

Cædes Monachorum ab Anglis.

Inſuper ſpoliaverunt dicti Anglici Monaſterium, & omnes officinas, deprædando quicquid invenire potuerunt; omnia ornamenta Eccleſiæ, calices, & capſam ubi reconditum erat Sacroſanctum Corpus Domini ſuper altare, corporalia etiam ſpoliando, & denudando tumulum Dominæ Matildis Imperatricis, qui eſt in medio chori, nihil de pretioſis relinquendo.

Diripiunt omnia, & Eccleſiam ſpoliant ornamentis.

Et eorum malitia creſcente ligaverunt, & tenuerunt Dominum Abbatem Robertum tamquam priſonarium, enſes ſuper eum levantes, & eum decollare, & occidere volentes: & eum ſic vinctum, una cum Guernetario dicti loci, duxerunt Rothomagum, cunctis fratribus expulſis de dicto Monaſterio, ſolis remanentibus Priore cum alio, qui erat Juſticiarius dicti Monaſterii. Ipſis ſic expulſis, quidam abierunt apud ſanctum Philibertum, alii apud Bellum montem, uſque ad feſtum Omnium Sanctorum, in damnum inexiſtimabile ipſius Eccleſiæ.

Expelluntur Monachi.

Comes autem * Sabbarienſis, qui ibidem advenerat, & ſecum prædictum Abbatem apud Rothomagum adduxerat, poſuit eum in arctam cuſtodiam, uſquequo tradidiſſet fidejuſſores, pro ſua fidelitate, quod numquam ipſe nec ſui Monachi fuiſſent quovis modo culpabiles de traditione ipſius forteritiæ. Quod ita probatum eſt, quia traditores illi capti ſunt & capite truncati apud Rothomagum, qui omnino excuſaverunt prædictum Abbatem, & Monachos, & omnes de familia: & eorum confeſſione audita, tam Abbas prædictus, quam Guernetarius, illa occupatione detenti, fere per quinque menſes, liberati ſunt: & ſequenti feſto Omnium Sanctorum, Eccleſiam ipſam, quæ polluta fuerat, reconciliata fuit; & eodem die omnes Monachi ſic diſperſi per prioratus, occaſione guerrarum, intraverunt Eccleſiam Beccenſem cum gaudio magno.

*al. * Saroſberienſis.*

Liberi atque Et dedit Rex, attento quod tam Abbas, quam Monachi erant immunes a traditione, literas paten-

patentes, ut temporalia detentum reſtitueretur, & mobilia undequaque poſſent reperiri; de quibus bonis, maxime in libris & ornamentis, pro majori parte recuperata ſunt: Et ordinavit prædictus Rex, & expreſſe præcepit, quod ipſa forteritia demoliretur, & deſtrueretur expenſis Eccleſiæ; quod ita factum eſt: & non ſolum ipſa forteritia deſtructa fuit, ſed omnes domus circumadjacentes oportuit evelli funditus. *Ornamenta Eccleſiæ recuperant. Arx Becci evertitur.*

Et poſt prædictam ipſius Eccleſiæ reconciliationem, & ipſius forteritiæ demolitionem, prædictus Reverendus Pater Robertus revertitur ad prædictum Monaſterium; & cœpit readificare aliquas domos deſtructas, & procurare res Monaſterii; quæ ablatæ fuerant, & proventus, & redditus dicti Monaſterii; cartis, & libris apud Rothomagum, pro majori parte ſtantibus.

Et poſtquam rexit prædictum Monaſterium duodecim annis, tribuſque menſibus, multis tribulationibus oppreſſus, & anguſtiis, migravit ab hoc ſeculo apud Rothomagum in domo per eum acquiſita, anno Domini milleſimo quadringenteſimo trigeſimo; & apud Beccum corpus ejus, ut decuit, delatum eſt, & ſepultum infra chorum juxta tumulum Domini Willermi prædeceſſoris, & avunculi ſui, in ſiniſtra parte. Cujus animæ propitietur Deus. Amen. *1430. Obiit Robert. Abbas.*

EPITAPHIUM.

Hic jacet in loculo venerabilis atque diſertus
Abbas, vocabulo cui vallis ſicque Robertus.
Is Decretorum Doctor fuit, & via morum.
Auxiliante Deo fratres concorditer illum
Eligiunt, in eo ponentes mentis aſylum.
Unde fuit natus, in Becco ſtans hic inhumatus.
Anno milleno, centum quater, atque trigeno,
In Maii menſe quarta, mortis ruit enſe.
Quiſque roget Chriſtum, quod cœlis collocet iſtum:
Ac ibi ſolamen Sanctorum ſentiat. Amen.

Poſt obitum autem literatiſſimi viri Domini Roberti Abbatis, venerabilis ac diſcretus vir, & magnæ religionis Dominus Thomas de Becco dictus Frique, tunc Prior claustralis dicti Monaſterii Beccenſis, fratrum unanimi conſenſu; via Spiritus ſancti, fuit ab omnibus electus in Paſtorem ipſius Monaſterii, feria quinta infra octavas Pentecoſtes & die nona menſis Junii. Quæ electio, vigentibus guerris, fuit celebrata apud Rothomagum in domo noſtra de la Fontaine, acquiſita per ſuum prædeceſſorem Dominum Robertum, cum nullus auderet ſuper patriam reſidere, niſi vel in caſtro, vel in forteritia: & de fratribus, qui perſonaliter non aderant electioni, procurationem ſuper negotio faciebant: & eo electo fuit benedictus in Eccleſia Rothomagenſi, & in civitate Rothomagenſi, guerris ſic in patria vigentibus reſedit: quia ſine magno periculo potuiſſet in Eccleſia Becci reſidere. Et eo ſic apud Rothomagum abſente pluries fuit dicta Eccleſia Becci deprædata. Et ſi quis videretur unde commodum potuiſſet haberi; ſive Abbas, ſive Prior, ſive Clericus, ſive mulier, aut quæcumque perſona, capiebatur, & ſuppliciis vexabatur uſque ad ſolutionem redemptionis ſuæ. Et pluribus incurſibus hoſtium fuit Eccleſia cunctis bonis ſpoliata; & proventus Eccleſiæ quaſi ad nihilum redacti; cum nullus maneret, nec reſideret in poſſeſſione ſua, nec terras ſuas coleret, niſi prius habita compoſitione cum hoſtibus.

Sed omnipotens Deus qui in ſe confidentes juvat, & conſolatur, dedit tantum animum bono noſtro Paſtori, quod ipſe acquiſivit Eccleſiæ quemdam parvum Feodum vocatum de Boſco, ſitum in parochia ſancti Taurini: & domum noſtram Rothomagenſem exoneravit quadraginta libris redditus, quæ debebantur Joanni le Bar ratione acquiſitionis dictæ domus, & apud Regem admortiſavit, ut docent litteræ ſuper hoc confectæ. Acquiſivit etiam a Guillermo la Grand Armigero, quemdam Feodum nobilem apud ſanctæ Mariæ Eccleſiam ſitum. Fecit etiam in domo Rothomagenſi reparationes ſumptuoſas valde; etſi juxta finem dierum reliquerit Eccleſiam multis debitis oneratam, Dominus ei indulgere dignetur. Et poſtquam rexit prædictum Monaſterium ſpatio ſexdecim annorum, & amplius, ſtrenue, & religioſe ſe habens ad fratres ſuos, & ad omnes, ſpiritum Domino reddidit, quinta menſis Julii, anno Domini milleſimo quadringenteſimo quadrageſimo ſexto, cunctis ſuum obitum deplorantibus; ſepultuſque in choro juxta Dominum Guillermum de Annularibus, cujus fuerat capellanus, Hujus anima requieſcat in pace. Amen. *1446. Spiritum Deo reddidit.*

Nota quod iſte Thomas fundi curavit duas campanas in Eccleſia Becci; ſcilicet campanam, quæ dicitur *lo thumbre*; & campanam ſecundam, quæ pulſatur in Veſperis, & Matutinis. Et deductis expenſis pro ſe, & ſervulo ſuo, & materia, ſoluti ſunt ſeptem franci ut patet in cartulario per quictanciam. Nota etiam quod anno Domini milleſimo quadringenteſimo, trigeſimo tertio, Joannes Sandrin Pictor apud Rothomagum commorans, recepit a ſupradicto Domino Thoma Abbate Beccenſi, ſummam nonaginta ſex librarum Turonenſium; ob cauſam materiarum, picturarum, & ſexdecim magnarum imaginum lapidearum ſtantium in choro noſtræ Eccleſiæ Beccenſis, ut patet per ejus quictanciam in armaria cartularii de litteris electionum.

EPI-

EPITAPHIUM.

Iſte locus tenuit corpus virtute repleti,
Quem tellus genuit Becci Thomæque Friquets,
Vitæ clauſtralis florens ſub regula degit,
Subtraxitque malis, ſed Chriſti colla ſubegit,
Hinc Prior electus, Stultorum crimina texit,
Abbas effectus digne cœnobia rexit:
Beccenſiſque Pater viceſimus extitit ipſe,
Octavum frater addas, poſt occubuiſſe
Anno milleno, centeno, ſicque quaterno.
Quinta quintilis deciesꝰ quarto quoque Sexto Parcat illi Deus, Amen.

29. Abbas Bec. Joann. 3. Nota quod hic debent ſcribi bene geſta Patris noſtri Domini Joannis de Mota Abbatis hujus cœnobii viguſimi noni, ſed quia tempore ſuo non fui, nec quidquam ſcriptum inveni, ideo ſcientibus dimiſi.

Defuncto venerabili Patre Domino Joanne de Mota alias de Rothomago, Decretorum eximio Doctore, qui obiit in domo Becci, apud Rothomagum, corpuſque ejus apud Beccum delatum, fratribus cunctis ſuum obitum lamentantibus, ibidem accepit ſepulturam juxta prædeceſſorem ſuum fratrem Thomam de Becco.

30. Abbas Becci Gaufridus 3. *1452.* Cui ſucceſſit venerabilis Paſtor & pater Dominus Gauffridus de Hiſpania, alias Benedicti, tunc Prior de Prato juxta Rothomagum: Dum ejus electio fuit canonice celebrata, cunctis fratribus ejus merita conſiderantibus, in eum per viam ſancti Spiritus unanimiter conſentiunt; & eum in Paſtorem aſſumunt Dominicæ incarnationis anno milleſimo quadringenteſimo quinquageſimo ſecundo: qui dum eſſet Prior de Prato, guerris in Normannia vigentibus, multa paſſus eſt, & redditus Eccleſiæ Prati adeo modici & debiles erant, quod in mano officii Domini Rothomagenſis conſulebatur tradi; quæ omnia patienter toleravit, & cunctos viſitantes Eccleſiam, quam regebat, ad amorem ſui, & ſuæ Eccleſiæ incitavit.

Debitis Monaſterii exemit. *Eccleſiam decoravit.* Cum autem electus fuit, Eccleſiam Beccenſem magnis debitis invenit oneratam; & per omnia intus, & exterius deturpatam ædificiis ruinoſis; quam ad talem ſtatum deducit, quod nec debitis, nec reparationibus, quovis modo poſſit notari .... Eccleſiam Becci mirifice per longum, & latum, intus, & exterius decoravit: Pars enim Eccleſiæ (quæ navis dicitur) quæ foveis terris inferius, & araneis ſuperius vilipendebatur, lapideo pavimento, & victrinis circa navem neceſſariis decoravit. Capellam Sanctæ Apolinæ, in qua tres Imagines ordinavit, inſtituit, & ut cuncta complectar, nihil vilius navi Eccleſiæ, quando depingi fecit: & cruces Eccleſiæ inſtituit, in ſignum dedicationis, per circuitum intus, & foris, tombam ſuam, & ſui prædeceſſoris in choro locavit. In choro dictæ Eccleſiæ quatuor pillaria juxta pulpitum, imaginibus Doctorum quatuor Eccleſiæ, monivit; quæ antea vacua fuerant. Libriferium in modum, & formam Aquilæ, in medio chori, ad tenendum chorum inſtituit: formamque Moyſi æream, præcepta legalia in manu gerentis, ad Epiſtolam canendam, ordinavit. Magnificumque Evangeliſtarum æraum, formam quatuor Evangeliſtarum gerens, juxta altare ad Evangelia per circulum anni cantanda: & de eadem materia ærea, quatuor candelabra ſumptuoſiſſima.

Columnas æneas dedit. *Aquilam æream in medio chori.* *Simulacrum Moſis ad canendam Epiſtolam. Evangeliſtarum. Ornamenta. Caput S. Blaſii.*

Eccleſiam pluribus veſtimentis nudatam, & indigentem, multis honorabilibus, & ſumptuoſis, confortavit: & multis jocalibus, reliquiis, & maxime ubi requieſcit pars capitis Sancti Blaſii, quæ antea in Anglia in Prioratu Conicb detinebatur, medio & monitu Patris noſtri fuit apud Beccum tranſlata, & in ſumptuoſiſſimo reliquiario repoſita.

Ædificia. Domum infirmorum, quæ Infirmaria dicitur, ad fratrum ſubſidium & egentium ſolatium, ædificavit: non ſolum materialiter, ſed quod melius, & majus eſt, ſpiritualiter; quia ipſe a Summo Pontifice impetravit, ut cuncti in prædicta domo decedentes, abſolverentur a pœna, & culpa, ut in bulla clarius continetur. Et a Vicariis in Chriſto Patris Domini Guillermi Deſtoutevilla Archiepiſcopi Rothomagenſis, & Cardinalis tituli Hoſtienſis, impetravit; ut omnes religioſi, in dicta Infirmaria celebrantes, & cujuſcumque ſtatus, devote Miſſarum ſolemnia audientes omnibus diebus Dominicis, necnon & feſtis ſolemnibus, triginta dies de injunctis pœnitentiis relaxandos, conſequi mereantur: ut docet littera ſuper hoc confecta; & litteram invenies in cartulario, in titulo Archiepiſcoporum Rothomagenſium. Nec eſt omittendum lampadium quod eſt in medio chori, juxta candelabrum; quod dedit Dominus Richardus le Grand Curatus de Boſco Roberti, dudum Abbatis ſervitor obſequioſiſſimus, & familiaris; cuppam magnificam argenteam, & deauratam Conventui dedit.

In gratiam infirmorum indulgentias impetrat.

2. Macc. 12. v. 46. *Obitus ipſius die S. Benedicti celebretur.* Ipſe vero non immemor dicti quod *Sancta & ſalubris eſt cogitatio pro defunctis exorare, ut a peccatis ſolvantur*. Et quod animæ defunctorum orationibus viventium, ad pœnarum relaxationem indigent; obitum ſuum inſtituit celebrari in quadrageſima, die Sancti Benedicti Abbatis, & ſervitio aſſiſtentibus aſſignavit decem libras Turonenſes, ſuper receptam de Benſevilla, diſtribuendas per manum ſui capellani, quando præſens erit, & ſi abſens fuerit, in ordinatione Prioris erit.

In fontibus & conductibus eximie laboravit, & maxime ante Cameram Abbatis, in horto, qui dicitur *la Vigne*; in quo conductum fontium contiguum caveæ, qui ligneus erat, lapideum conformavit, ut intuenti clareſcit.

Monachos in ſcholis alit Pariſiis; cujus liberalitate omnium evaſere famoſiſſimi. Tres ſcholares ad ſtudium Pariſienſe tenuit, & aliquando quatuor, ſumptibus magnis; quibuſdam

dam in Theologia, aliis in Decretis ſtudentibus, & eos in gradibus facultatum, copioſis ſumptibus, honoravit: & manu larga, favore ſcholarium ſuorum, maxime Doctoribus facultatum Pariſienſium, bona Eccleſiæ diſtribuit: quare dicti ſcholares, ſuper omnes ſtudentes, in dicta Univerſitate, in maxima recommendatione habebantur.

Obiit Carolus Rex Galliæ, Anglis expulſis a Normannia an. 1449.

Dum obiit nobilis piæque memoriæ Dominus Carolus victorioſiſſimus, qui Anglos de Normannia expulit, anno Domini milleſimo quadringenteſimo, quadrageſimo nono, & reductionem fecit, duos filios reliquit, ſcilicet, Ludovicum ſeniorem filium, & Delphinum, qui ſucceſſit in corona; & alium Carolum Ducem de Berry: qui modicum concordes fuerunt uſque ad annum Domini milleſimum quadringenteſimum, ſexageſimum quintum: qui Carolus dux de Berry a fratre ſuo Ludovico Rege ducatum Normanniæ requirebat, & ſibi debitum jure hæreditario, & teſtamento patris ſibi relictum, Rege contradicente.

Quid inde evenerit.
Duces Burgundiæ & Britanniæ partes Caroli tuentur.

Videns prædictus Carolus quod non poterat paciſci cum Rege fratre ſuo, fœdere conjunctus eſt Dominis Ducibus Burgundiæ, & Britanniæ; qui querelam dicti Caroli manu armata portantes, & deffendentes in Regem ducatum Normanniæ occupantem, inſultum fecerunt; & eum uſque ad Pariſios fugere compulerunt, cum toto exercitu ſuo: ubi ad nobiles Normanniæ, ut commodius valerent reſiſtere, mandavit, qui adeo pro Rege dimicaverunt, quod Burgundi eorum exercitu territi fugerunt.

Ducatum Normanniæ Rex fratri concedit.

Poſtea Rex conſultus a ſapientibus regni ſui pro bono regni, & regnicolarum, ad lites, & guerras ſedandas & quietandas; & amicitias inter principes connectendas, conſenſit ut frater ſuus Ducatum Normanniæ poſſideret; unde fuerat lis, & controverſia mota inter dictum Regem, & Carolum fratrem ejus; & per ſuas patentes litteras confirmavit, juravitque numquam venire in contrarium, ſed ſemper ſtabile tenere promiſſum.

Carolus deſponſat Normanniam.

Ducibus contentatis, propter hujus promiſſum, & tam magnifice confirmatum, rediit ad terram ſuam Dominus dux Burgundiæ cum ſuis, remanente Domino duce Britanniæ, cum noſtro duce Normanniæ, nondum apud Rothomagum recepto: qui eum in Abbatia Sanctæ Catharinæ juxta Rothomagum duxit: qui dum expectaretur a Burgenſibus, & generaliter a toto nobili ſtatu Normanniæ, & non veniret, miſerunt communi aſſenſu omnium, Joannem Monſieur, filium de Haricuria, ut ſciret quare ingreſſus ejus tamdiu differebatur; qui verbum habuit cum dicto Carolo Duce, & eum nocte cum tedis, & decoro lumine ad Rothomagum adduxit; & ibidem cum magna ſolemnitate, & maximo gaudio ſuſceptus: præſentibus Ducatus Epiſcopis, Abbatibus, Baronibus, & cunctis Nobilibus, & annulo aureo manui impoſito, in Eccleſia noſtræ Dominæ Rothomagenſis, Normanniam, cunctis videntibus, deſponſavit; & eam ut ſponſus ſponſam regere, & gubernare jurejurando promiſit.

Pactum cum Carolo initum dirimit Rex.

Hoc facto, Duce Britannorum ſolo in Normannia ſtante cum dicto Carolo, Rex Franciæ totum quod fecit, revocavit; dicens quod ſcribitur de deſponſalibus, cum locum non habet conſenſus, ubi metus, vel coactio intercedit; & quod coactus conſenſum præbuit; & ſuis armigeris in ſignum hujus fecit; & inſtituit portare ſuper loricas, duas litteras A. & P. quaſi diceret *audi partem*. Audiens dictus dux Carolus, quod hujus occaſione Rex intendebat guerram contra eum, iterum movere, & de facto movit; quia voluit, ut villæ, & caſtra in dicto Ducatu de quibus dictus dux Carolus poſſeſſionem acceperat, ſibi reſtituerentur. Quod fuit Regi valde ignominioſum, ut promiſſum ſuum contra fratrem naturalem violaret.

Conſiderans dictus dux quod potentiæ ejus, videlicet Regis, non valeret reſiſtere, diſceſſit de Normannia, & Britanniam ivit, ſuique conſules, puta Epiſcopus & Patriarcha Bajocenſis, Epiſcopus Lexovienſis, & plurimi alii patriam, & propria beneficia relinquentes, dictum Ducem, ſuppoſito & conſilio, ſequuti ſunt, & multi nobiles Normanniæ captivi remanſerunt cum Rege, & alii ex toto perierunt.

Et iſta miſerabili guerra durante, Dominus noſter & Pater venerabilis, ſua benignitate, & clementia, nobiles multos in amicitiam Eccleſiæ univit, & poſt paucos dies tres feodos nobiles, videlicet feodum de Caluomonte, de Feugueroto, & Boullæ, mandato Regis de curia, & ſcacario, Beccenſi Eccleſiæ tamquam manu-mortuæ incorporavit, magnis & largiſſimis ſumptibus, amortiſari fecit, anno Domini milleſimo quadringenteſimo, ſexageſimo ſexto, ut clarius apparet in litteris ſuper hoc confectis & ſcriptis. 1466.

Nota quod amortiſatio nihil aliud eſt quam terram Domino tributalem, reddere immunem ab illo.

Tabulas in aula quæ dicitur *Miſericorde* fecit renovare & directorium, & ſimiliter in refectorio, quæ prius erant vermibus conſumptæ.

Eodem anno multi de hominibus Domini Caroli, ſe traxerunt ad villam, quæ dicitur *de Pont de l'Arche*, & ibidem tenuerunt per multos dies; & ſic Rex propter hoc motus, quia nolebant villam prædictam ſuo mandato reddere, in propria venit, & ſedem inſtituit: & diſpoſuerat per aſſultum capere, niſi intervenaſſet pactio; pacto inito, cum ſuis intravit, & durante ſede, domus quæ erant circa caſtrum, & portam quæ ducit ad Locoveria, fecit funditus deſtrui, & foſſata dictæ villæ refortiari.

Rothomagenſe caſtrum Rex munitionibus ſepit.

Eodem anno ſexageſimo ſexto, die Sancti Coſmæ, & Damiani, mane adeo die ſtante nebuloſo, & turbido, quod vix quis potuiſſet diſtantem a ſe tribus pedibus conſpicere, intraverunt Bourbonni per caſtrum, in dictam civitatem Rothomagenſem, capitaneo, & civibus inſcientibus; unde fuit magna commotio in populo: ſed tandem medio ſapientium ſtantium in civitate, Rex placatus eſt; & eam in brevi tempore recuperavit, & ibidem in perſona ſtetit, per multos dies; & infortiari caſtrum prædictum, quodam groſſo muro in latere, ex parte ſeptentrionali verſus villam, prope fontem caſtri.

Anno

Digitized by Google

1467. *Deauratam crucem conflari juſſit Gaufridus.* *Turris ſignorum Beccenſis.*

Anno ſexageſimo ſeptimo fecit prædictus Dominus Gauffridus Benedicti, quamdam Crucem inſtitui magnificam in Eccleſia Becci, deauratam, ex lapidibus pretioſis ondique munitam; & in qua reponuntur ſpinæ glorioſæ coronæ Redemptoris noſtri Jeſu Chriſti.

Et eodem anno fecit incipere quoddam Beufredium, in loco, in quo retroactis temporibus fuit, quod fuit igne conſumptum; adeo quod per opinionem Latomorum expertorum, oportuit iſtud renovare uſque ad fundamentum, ad campanas Eccleſiæ ſuſpendendas, quia groſſæ turres nimium erant gravatæ, & commotione campanarum gravabantur.

Ipſe motus caritate, & devotione, & augmentavit, & crevit Pitantiam religioſorum, tam presbyterorum, quam juvenum, in termino Paſchæ, de viginti ſolidis presbyteris, & juvenibus de quindecim: in quo nihil percibiebant antea, in magnum ſubſidium religioſorum clauſtralium.

Et ſuis temporibus convivebat in Eccleſia Reverendus & Religioſiſſimus vir homo paci & dilectionis Dominus Robertus de Rothomago, alias le Moine, Prior clauſtralis Eccleſiæ Becci: qui prius fuerat Prior in Eccleſiis de Confluentio, de Bellaſaltu; & de Evuremodio; & poſtea ad Priorem Eccleſiæ Becci per electionem vocatus, qui meritiſſimus & perdilectus in officio ab omnibus extitit, & ad domum ſuam, quæ domus Prioris dicitur, ſitam ſupra portam, quæ dicitur Roberti Bellot, viriliter laboravit intus & exterius, quantum decoravit (ut inquenti claréſcit) picturis, coopertuis & aliis munimentis ad cameram aptis.

Vitrea ſpeculatia.

Capellam in Eccleſia ſitam, quæ dicitur capella Beatæ Mariæ Magdalenæ, ſibi elegit, & Priori aſſignavit: tamen antiqua regiſtra Eccleſiæ notant capellam Beati Benedicti fuiſſe Priori aſſignatam. Quam capellam Beatæ Mariæ Magdalenæ victrinis ſumptuoſis clauſit: quinque imagines Sanctarum Virginum, videlicet Virginis MARIÆ, Magdalenæ, Honorinæ, Margaritæ, Catherinæ, ſuper altare dictæ capellæ devote erexit; & tabulam depingi fecit, in qua, ad latera depictæ ſunt imagines Sanctarum Marthæ & Agnetis.

Vides quo modo in illis Monachis veſtium erofit proprietatis.

Scamna circa capellam inſtituit, cum cophinis ad reponenda ornamenta capellæ; quæ omnia fecit propriis denariis, & ſumptibus fecit fieri, videlicet calicem deauratum; pacem valde devotam, & argenteam; corporalia, & generaliter omnia quæ in capella videntur; in honorem, & decorem monachorum Eccleſiæ: & etiam duas parvas copinas argenteas, ad reponendam aquam & vinum, cum Miſſa debet celebrari. Et poſt in anno milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo octavo, fecit ſumptuoſe depingi, & in honorem Virginum hiſtoriari.

1467. *Britones apertibus Caroli ſtantes Alenconium expugnant.*

Anno Domini milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo ſeptimo, tempore currente, quo Dominus Carolus frater Regis Ludovici in Britannia erat, venerunt Britones Cadomum, & ad partes circumvicinas, & ut in Normannia faciliorem aggreſſum haberent, pro querela ſæpedicti Caroli tuenda, & deffendenda, cum Duce Alenconii pactum inierunt, & compoſuerunt, ut Britonibus pro prædicto Carolo querelantibus, villam, & caſtrum Alenconii redderet: quod ita factum eſt, venerunt, & tenuerunt cum maxima copia armigerorum ſuorum.

*Vulgo * Franc-Arbaleſtriers, Taliare vulgo mettre à la taille.*

Rex autem Ludovicus hoc audiens juſſit in Normannia omnes nobiles cum * liberis ſagittariis proclamari, ad reſiſtendum prædictis Britonibus qui eundo, & redeundo, adeo populum vexaverunt, ut nullus nec pullum, nec ſuem, nec aliquid comeſtibile, pro ſe & familia ſua, potuerit reſervare, viros Eccleſiaſticos ſi inveniebant taliabant, & ſi aliquem equitantem inveniſſent, vel equum, in pejorem commutabant, vel omnino detinebant. Et dum iſta nefandiſſima agerentur, prædicto Duce Alenconii in Britannia ſtante, conſilium habitum eſt, ut uxor ejus ad Regem pergeret, ut ejus iram moderaret: quæ poſtquam locuta eſt cum eo, ſuis precibus obtinuit, ut inter eos trevia haberentur, quouſque virum ſuum Ducem Alenconii viſitaſſet, & intentionem ejus sciret, quod ſic factum eſt.

Tempore autem pendente in partibus illis circumquaque ducatum, erant liberi ſagittarii, fere quadraginta mille diſperſi, & adeo patriam, & maxime circa Senonenſem diœceſim deprædaverunt; quod ob deffectum victualium compulſi ſunt provinciam dimittere.

Alenconium Regi ultro deditur.

Et dum nobilis Domina Alençonii conſideraret cum filio ſuo patriæ deſtructionem, ad Regem Franciæ venerunt, & ei villam Alenconii reddiderunt; Britonibus inde exeuntibus, & Francis fœdere pacis intrantibus, Duce Alenconii ſemper in Britannia ſtante: nec ob hoc ceſſarunt Britones querelam prædicti Domini Caroli portare; ſed longe poſt occupaverunt Villas in partibus inferioribus Normanniæ, videlicet Villas Cadomenſem, Bajocenſem, Conſtantienſem,

** S. Lo. al. * Troarne.*

Abricatenſem; Francis circumquaque inter eos diſperſis, maxime apud Sanctum * Laudum, & Abbatiam de * Troardo, uſque ad annum milleſimum ſexageſimum octavum, quod Rex dictas partes conqueſtavit.

1468. *Henricus 7. Rex Angliæ, cum Regina & Principe Gallenſi excipitur Becci.*

Et eodem anno milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo octavo, octava Auguſti, nobilis Domina Domina Margareta Regina Angliæ, uxor Regis Henrici, qui tunc temporis ab Edoardo de la Marche occupante regnum Angliæ, carceribus detinebatur; necnon filia Regis Siciliæ, cum filio ſuo Edoardo Domino Principe de Galles, venerunt apud Beccum, & ibidem recepti ſunt eadem die veſperaſcente jam die, cum tædis, & lumine immenſo; & ſteterunt per quinque dies in hac Abbatia, cum honore maximo: & gratiis hinc inde actis, pervenit ad noſtram Dominam de Monteforti, deinde ad Herflotum, ut aſcenderent mare.

Eodem anno Prior de Bello ſaltu videlicet Dominus Joannes de Cambrevier, qui tunc erat Subprior & Cantor Becci, effecit ut ſcamna, & ſedes ſumptuoſæ in refectorio, in honorem & maximum decorem loci, fabricarentur: cujus beneficii gratiam in animam remunerare dignetur Deus.

Anno Domini milleſimo quadringenteſimo ſexageſimo octavo decima ſexta Octobris; poſtquam inferiorem Normanniam Regis ſubjugarant imperio, querelantes pro Rege; Britonibus ad ſe reverſis,

Digitized by Google

verſis, conſiderantibus tanti Regis poteſtati nnn poſſe reſiſtere; Prælatis patriæ, nnbilibuſque, totoque populatu ſuper principem, ſcilicet Ducem Britanniæ, acclamantibus, patriæque vaſtationem, populi conſuſionem, gentium perditinnem eidem demonſtrantibus, pactum, & concordiam tractarunt inter ſe querelantes.

Redeuntibus armigeris, nnbilibus ſagittariis, qui ibidem aderant prn Rege pugnaturi; patriam iſtam Nnrmanniæ tntam deprædaverunt: & quidquid Eccleſiaſticum poterat inveniri, quaſi ſuum proprium reputabant: in domibus Deo dedicatis, puta Abbatis, domibus Sacerdotum, ex omni parte confluebant: Statum Eccleſiaſticum in perſnnas diffamantes, populuſque omnis Normanniæ, tantum ſupplicium tnleravit uſque ad medium Nnvembris anni prædicti.

Eodem anno milleſimn quadringenteſimn ſexageſimo octavn, fecit prædictus Dominus Gauſ- 1468.
fridus voutam continuari, & antiquæ conjungi, ſcilicet ad defenſinnem itineris, quo itur de Becco ad Brioniam, uſque ad gardinum Joannis Louvet: ut ſcilicet iter regium ibidem conſtitueretur, qui ſolebat eſſe in cultura feodi nnſtri de Feuguerejo contigun dictis conductibus fontium.

Huic venerabili Domino Gauffridn Abbati ſucceſſit Dominus Joannes Boucart Doctor, Epiſ- *31. Abbat Bec. Joannes Epiſcopus Abrincenſis primus commendatarius*
cnpus Abricatenſis; qui tunc temporis erat Confeſſor Ludovici Regis Franciæ, qui quidem Epiſcnpus fuit electus, ſive poſtulatus, admonitione, & præcepto ejuſdem Regis, in Paſtorem & Abbatem Becci. Ipſe fecit conſummari, & cnmpleri Beufredum: Fecit fieri campanam, quæ dicitur horologium, & ſuſpendi in loco, in quo nunc ſtat, in cacumine ejuſdem Beufredi.

Idem Epiſcopus habuit quendam vocatum Magiſtrum Joannem le Marchand, Vicarium ejus *Joannes Decanus Vicarius ejuſdem Epiſcopi res gerit Monaſterii.*
in dicta Abbatia: qui quidem le Marchand erat Decanus Eccleſiæ Abricatenſis, vir magnæ intelligentiæ, & ſagacitatis, qui habuit regimen, & gubernaculum totius Eccleſiæ Becci, ſub ipſn Epiſcopo.

Ipſe Epiſcopus in fine ſe demiſit de Abbatia, & repoſuit in manu religinſorum. Videlicet ſe *Abdicat Abbatiam.*
demiſit ſuper religioſum virum Dominum Joannem de * Aptot alias Hautement, qui, pro tunc *Forte * Hautot.*
erat Prinr clauſtralis Becci, ſed demiſſin nnn ſortita eſt ſuum effectum: quia idem Epiſcnpus nbiit antequam ipſa demiſſin eſſet confirmata a Papa. Qnare idem Prior clauſtralis perdidit pecuniam ſuam, quam miſerat Romam, ad faciendam confirmationem ſuam, & ad ſolvendam vacantem: quare facta fuit electio.

In qua electione fuit electus Dominus Rnbertus de Rothomagn, alias d'Eureux, Prior de *In cujus locum ſubligitur Robertus Monachus 32. Abbat Becci.*
Bellomonte, vir religioſus, & honeſtæ converſationis, qui ſucceſſit in Abbatia ipſi Epiſcopo Abricatenſi. Ipſe electus, & benedictus Abbas, fecit fieri novam portam in introitu Abbatiæ, quæ nunc eſt juxta portam Eleemoſynariæ, cum muro lapideo verſus dictam Eleemoſynariam. Fecit operari laudabiliter, & honeſte ſupra antiquam portam ejuſdem introitus, cum gradibus aſcendentibus ad cameras, quas fecit fieri ſupra eamdem antiquam portam, & fecit etiam operari in conductu riuuli aquæ ante portam Eccleſiæ, cum muro lapideo claudente ipſum conductum, a camera Prioris uſque ad granarium; cum pluribus aliis beneficiis, quæ ipſe fecit intra Eccleſiam & extra. Deinde ipſe ſe demiſit de dicta Abbatia, ſuper venerabilem religinſum Dominum Guillermum de Rothomago, alias Guerin, retenta magna penſione, cum præſentatinne beneficiorum. *Abbatiam, retenta penſione, & collatione beneficiorum, Guillelmo Religioſo tranſmiſit. Sed ſtatim obiit.*
Sed facta ipſa demiſſione, & confirmata a Summo Pontifice, ipſe Dominus Robertus d'Eureux non diu duravit: quare ipſe Dominus Guillermus Guerin, qui antea erat Prinr de Sanctn Philiberto, & capellanus dicti d'Eureux, fuit omnino pacificus Abbas ipſius Monaſterii de Becco.

APPEN-

APPENDIX

AD CHRONICON BECCENSE,

Ex hiſtoria ejuſdem Abbatiæ, authore Franciſco Carreo Beccenſi cœnobita.

Guillelmus Abbas 33.

Joannes Prior fruſtra mente ornamenta multa confert Eccleſiæ Becci.

GUILLIERMUS poſtea Abbatum ſucceſſu trigeſimus tertius, Rothomagi ſacratus, apparatu ſolemniore in ſedem admittitur. In qua divinæ legis promptuarium ſedulus evolvens, inter cæteros velut ſidus clariſſimum irradiat. Cujus ſedis menſe ſecundo Joannes Aptotius Prior clauſtralis, qui ſpe ſedis adipiſcendæ in templi decorem Caſulam, Tunicam, Dalmaticam auro puriſſimo Rothomagi confecerat, moritur Becci, in Capitulo conditur.

Multa confert Eccleſiæ Guillelmus ille.

Robertus vero qui Garino ceſſerat, peractis in ſede ſeptem annis, in bona ſenectute ſub ærea tumba celebri funere in Beccenſi choro quieſcit. Priſcorum pietatis æmulator Guillelmus, majoris aræ faciem tabula aurata variis paſſi Chriſti hiſtoriis divite, atque argenteam capſam, in qua Sanctorum plurium habentur reliquiæ, decorat columnas quatuor Angelicas, ad quatuor ejuſdem aræ angulos, mira admodum ſculptura decoratas, ære cyprio conflatas, adfigit. Auream ad hæc capſulam trium auri marcharum ponderis ingenioſo artificio mirabilem ſparſis gemmis famoſam, qua in ſancta ſolemnitate ſacrum Domini noſtri Jeſu Chriſti corpus, cum immenſo fidei fructu circumfertur, templo devotus offert. Sex pateras argenteas Conventui donat. Argenteam quindecim marcharum lampadem ſubtili fabrorum opere ſuperbam, in medio Virginis Matris ſacello ferrea catena ſuſpenſam, donat. Varia aut erecta, aut reparata ædificia non eſt quod commemorem, quam frequentius adfixa ejuſdem inſignia paſſim Garinum vixiſſe teſtentur. Carolus autem poſt Neapolitanam expeditionem infirmitate ſubita nullo relicto libero Ambaſiæ moritur, Ludovico duodecimo Aurelio ſucceſſore, ad Dionyſianam ſepultus. Joannes poſtea Marcenchius Becci Archiprioratum gerens, tibiali exſiccato vulnere, in Capitulo conditur. Cui Jacobus Faber, Prior S. Petri ad Pontiſaram fratrum electione, aſſentiente Garino, ſuccedit, brevi quartana ſublatus. In cujus locum Petrus Baleolus conſtituitur.

Joanni Ribaldo nepoti Abbatiam tranſmittere conatur Guillelmus.

Qua ætate ſuccedunt hyemes duæ rigore inſolito: nivibuſque horridiores. Ineunte poſtea vere amnes in plana diffuſi ſegetes, pecora domoſque ſubinde ſuffocant; quam temporis injuriam ſubſequitur peſtis inguinaria: agrum Beccenſem, (ſalvo Virginea interventione cœnobio) miſere depopulans. Annoſus interea Guillelmus incertam rerum ſeriem providens Joanni Ribaldo ex ſorore nepoti, jus omne cedere tentat. Verum obſtat Ludovicus, Joannem Aureſium Toloſanum Archipræſulem eidem Garino ſuccedere volens. Anna ad hæc defuncta, quam e Britannico genere Ludovicus thoro priore duxerat uxorem. Mariam Henrici Anglorum Regis filiam, nondum vigenariam, cum pacis legibus, poſteriore thoro ſibi tam ſeni copulat. Moxque vita functus, cum Anna connubii * uxoris prioris in Dionyſiana jacet, nullis ex ſe liberis maribus relictis. Unde

1514. Franciſco Valeſio Angoliſmorum Duci jus obtigit regium: qui Claudiæ Ludovici filiæ priori nupſerat: Primus itaque hujus nominis regnat quinquageſimus ſeptimus; ſub quo Garinea reſignatione a Leone X. expedita, Joannes Ribaldus trigeſimus quartus, lubens Cathedram aſcendit.

** ſ. prioris.*

Joannes Ribaldus Beccenſis Abbas 34.

Rothomagi a Tuſſano Archipræſule conſecratus. Statim Garinus vir optimus morbo apopletico extinctus, caliginoſam Beccenſibus eclipſim annis longioribus ferendam, relinquit; cujus pios cineres in medio choro lugubri pompa collocant pridie nonas Aprilis; Qua die annua ſupplicatione revocatur ejus obitus memoria. Sicque Ribaldo Paſtore ſpecioſa templi porticus, quam vivens Garinus erigendam conduxerat, ingenioſe perficitur. Verum moribus hic junior quam ut præſens expoſtularet negotium, per Adrianum Cardinalem Bryſium Conſtantianum Antiſtitem, neſcio quo jure, exturbatus, creata penſione, Cathedram cedit. Tamen quantum conjectura licet augurari, & ut rumor apud nos percrebuiſſe potuit, Archiprior Balleolus, vel quia hujus felicibus auſpiciis invidebat, vel quia eum Monaſterio pernicioſum metuebat, literis Franciſcum Regem monet. Nec diu pauſat res. Adrianus Apoſtolico munere a Franciſco in commendam admiſſus, præmiſſis Beccum ſatellitibus, bonam fratrum partem in Prioratus expellit (non enim deerant qui Ribaldi partes tutarentur) alios intus vinculis fatigans. Interea Rothomagum natale ſolum repetens Ribaldus cum magna auri, argenti, tapetum, vaſorumque cælatorum ſupellectile, noctu ſublata

1517. (nec a vaſibus quidem ſacris abſtinens) diſcedit. Atque id ſaniore quidem conſilio factum, regium furorem ſi cum tali viro contenderet ſibi conflare veritus. Se præterea ſciens ſuis cum cœnobitis odioſum; ut pote qui moribus junior, tanti conflictus cauſam præbuiſſet. Inde Vallimontis cœnobii in Caletano regimen adeptus, locum ipſum Beccenſibus ſpoliis, renovato ædificio, reddit inſignem. Novum inibi arctumque magis vivendi rigorem introducere tentans, ſuis id ægre ferentibus, in Rothomagenſi Parlamento fruſtra litigat.

Qui Adriano Bryſio Cardinali Abbatiam cedere cogitur. Hic 1 commendatarius, Abbas 35.

Ideo vexantur Monachi Vallimontis cœnobii Ribaldus Abbas præficitur.

1519. Adrianus vero poſt biennium Beccum deſerens affixa clauſtro Virginis Mariæ Chriſtum lactantis imagine Fiſcani ſedet. Succedit Becci Joannes Duneſius Aurelienſis Cardinalis, cujus ſupra meminimus, vir manſuetus, ac ſuapte natura, in Eccleſiaſticis gerendis dexterrimus, Abbatum ordine

Joannes Duneſius Card. Abbas. 36.

Digitized by Google

ordine trigeſimus ſextus, templum Beccenſe ornamentis decorans. Anno cujus ſexto Divi Patriar- 1525.
chæ Benedicti præſcriptum inſtitutum, ſex coævia junioribus comitatus, auſpice Chriſto, profeſ- *Hujuſce Chro-*
ſus ſum. Quod mibi Chriſtus Virginis matris precibus ſalutare vertat. Poſt decimum quartum *nici author*
hujus purpurati Abbatis annum, a Clemente VII. ad Nicenam conventionem vocatus, apud *Monaſticum*
Italos grandi omnium luctu, ætate adhue florente, moritur. Joanna Venatore Cardinali Presby- *emiſſus eſt*
tero, Lexoviorum Antiſtite, trigeſimo ſeptimo Abbate ſucceſſore. *profeſſionem circa a. 1525.*

Hic multa rerum experientia prudens, Carolo primum octavo charus; Ludovico deinde ſuc- *Nicæna conventio.*
ceſſori conjunctiſſimus. Poſtea Franciſco Principi primo a Conſiliis, & Elemoſynis ſamiliaris, ad- *Moritur Dunefius Abb. 5.*
ſtat. Franciſco quippe Normanniam viſitante, Beccum ingreditur, ubi Joannes Venator regia con- 1533.
ventione in Cathedram abbatialem a fratribus introducitur. Ibique Georgianum feſtum regio de- *Abbas 37.*
core Franciſcus celebrat. Unde poſt hebdomadas quinque ad Vatevillam movens, Alienorem con- *Joannes Ve-*
jugem Carli V. Romanorum imperatoris ſororem, Becci valetudinariam relinquit. Sequente bien- *nator Cardi-*
nio die qua reliquiarum Beccenſium celebris agitur memoria, nocte jam profunda, lampadem il- *nalis Epiſco-*
lam quindecim marcharum argenti ſpecioſam, quam Garrinus ferrea catena in ſacello Virginis *pus Lemovi.*
matris ſuſpenderat, ambaſque lances argenteas choro penſiles, noctu ſures audaci ſacrilegio depræ- *Franciſcus Princeps,*
dantur. Quorum authores Rothomagi rotæ ſupplicio, dignam mercedem recipiunt. Dum Magda- *Becci moritur aliquandiu.*
lena Franciſci filia, Jacobo Scotorum Regi connubio jungitur, Hedinum ad Theroennam caſtrum
idem Franciſcus armis recipit, ſtatimque pactis ad decennium cum Carolo Auguſto, induciis per 1534.
mediam Galliam Carolus ad Flandriæ Gandavos, Francicam liberalitatem expertus pervenit. Mox *Alienor conjux Caroli V.*
Franciſcus menſe Julio Normanniam repetens ſontium in clauſtro Beccenſi fluentium tempeſtiva com- *ægrotans Becci remanet.*
moditate allicitur, adeo ut illic cœnam mox ſibi parari jubeat, Regina Alienore in æde Capitula-
ri, e regione, ad Herluini ſepulchrum epulante. Regiis interea florentibus geſtis. Joannes ſeptua- 1536.
genarius in Marolea expeditione ad Merlam ſebre moritur; Jacobi Annibaldi ſucceſſoris diligentia 1539.
Beccum delatus. Ubi tres hebdomadas quotidianis precibus, ac vigiliis frequentatus, in Virginis 1540.
matris æde paulat. Cor ejus theca plumbea in choro ad aram majorem conditur. Corpus Lexoviis *Beccum redit iterum Franciſcus.*
in æde Apoſtolica incredibili ſumptu, Coepiſcopis adpoſitum, quieſcit.

Hujus bonas Eccleſiaſtici muneris partes, cum Beccenſi cœnobio Annibaldus idem Claudii Fran- 1543.
ciæ Admiralis frater regio favore obtinet, dum Franciſcus Henrici Francorum Delphini primo- *Joannes Venator obiit.*
genitus naſcitur. Jacobus Annibaldus tria Eccleſiaſtici muneris inſigna ab Epiſcopis Hipponenſi, *Jacobus Annibaldus Abbas 38.*
Aniano atque Caſtorienſi, Romani Pontificis permiſſu, Becci ſuſcipit.

Quinto nonas Maii ſacerdos effectus, Epiſcopus conſecratus. Atque a Legatis Pauli tertii pur- 1544.
puratum habet amictum. Tres Monachi, eo die cum Laicis ſeptem ab Hypponenſi Epiſcopo Bec- 1545.
ci tonſi ſunt. *Becci ordines ſacros ſuſcepit.*

Anno ſequenti Henricus ſeptimo Kalendas Auguſti, Remis ſacratur. Interea Galliæ Cardinalibus
ad Paulum tertium Romam pergentibus, Jacobus Annibaldus ſub Beccenſium reparationum præ- 1548.
textu, ſparſo callide regii conſenſus rumore, bonam Sylvæ Beccenſis (quam vulgus Parcum di- *De Sylva*
cit) partem ad librarum viginti quinque millia, publicis exponit emptoribus. Quaſi vero annui *Beccenſi, vulgo Parcus*
ejuſdem rationis proventus, uni Paſtori non ſufficiant. Conſtat autem hujuſmodi lucus quadrin- *nuncupata.*
gentis quinquaginta jugeribus lapideo muro cum ipſo cœnobio cinctus.

Auguſto ſequente, vir celebris memoriæ Georgius Ambaſianus Rothomagenſis Antiſtes, in ca- 1550.
ſtro Vigniano Carolo Borbonio ſucceſſore, moritur Rothomagi in Æde Virginea 17. Kalendas *E vita exceſſit Georgius*
Octobris divite Manſoleo conditus. Quod quidem cum illa excelſa Pyramide, quam vivens in *Ambaſianus.*
medio templo conſtruxit, inter mundi mirabilia facile numerares. Kalendis vero ejuſdem Octo- 1551.
bris Henricus Rothomagi, cum incredibili, tum ſumptu, tum patriæ lætitia excipitur, ubi quo-
dammodo prodiga civium liberalitas non ſuas facultates, ſed egregia ſui Principis merita, cle-
mentiamque meriti delectatur. Hujus memorabilis ſumptus ac lætitiæ non vulgaris, pulchre ele-
ganterque meminit quidam Chappius ſuperbas novem & viginti tabulas recenti volumine viva
effigie repræſentans. Idibus ad hæc Januariis noctem ſub mediam abſiſtentibus choro fratribus ad
nocturnas vigilias, accedunt cum terræ motibus crebra fulgura, ingentia ventorum flabra, inter
quæ nec frequens aerius fragor, vel auræ, certiſſima diſcerni queat. Erat ad inferioris templi *Ruit turricula Beccenſis.*
Pyramides ambas, cocleos gradus opperiens, turricula binis columnis per angulos ſex levata, la-
pideo tabulatu ad ſummum cuſpidis, nutu potius divino, quam humanis artibus perducta, quæ
hac eadem intemperie corruens, magnam templo ruinam, ſuo caſu attulit. Atque (ut fere ſunt
fortunæ ludibria, quæ periculo ſocium addit periculum) Haymonis Courſeri Beccenſis Monachi, 1552.
qui Annibaldo, a conſiliis, & vicibus aderat, ſuggeſtu; duo ſummæ turris crepitacula majora,
ſolo dirupta, publice fruſtratim væneunt. Sicque rem pretioſam magni comparatam, ſacris uſi-
bus dedicatam, veluti quadam Antiochi audacia, cum probro privato etiam patriæ contrahens
dedecus; prophanare non erubeſcit, modicumque inde quæſtum ſitiens, pudore neglecto, maxi-
mam tum ſibi, tum ſuis (quorum id gratia fiebat) inuſtam infamiæ notam contempſit, opus
quidem aulico monacho dignum. Claudius poſthæc Annibaldus vir ex equeſtri ordine clariſſimus,
ac Franciæ Admiralis Jacobi Beccenſi commendatarii frater, cum apud Ferram oppidum cum ſuis
ageret, ſolaque ſui fama ferocem Ruthi exercitum eluderet, acriori ſebre actus Sanctis monitis
unico filio relictis, decimo ſexto Kalendas Februarii, inter ſacra conſtanter moritur. Ad Anni-
baldeam ædeam quæ Appevilla dicebatur, ingenti ſumptu regio funere ſepultus.

Regem vero Beccenſem novus aries novo pulſat ictu. Agrumque Planeſeum (cujus feodi 1554.
nobile caput cum ingenti privilegiorum gloria ſuper Appevillam ſitum eſt) ſex fere millia a *Planeſeum prædium colorata commutatione,*
Becco diſtantem; Marchio Annibaldus Hwaldeus Jacobi Beccenſis Commendatarii ex Claudio fra- *rogatus ab Annibaldo Abbatis nepote.*
tre nepos, Jacobo quodam Perdrierio (cui rei tractandæ creditum fuerat negotium) in Capitu-
lo Beccenſi rogante, poſtulat; oblata in penſum Guargueſſala Aloconenſi: Idque fortaſſe tentat

ſperatius propter præſentem patrum ſavorem; vigetque diligentius vicina commoditas ad rei familiaris congeriem. Tres interim ex noſtris nominantur, qui ſolum tum rogatum, tum oblatum diligenter examinent', quorum relatu res ipſa tractanda ſit. Extruitur interea apud Appevillam caſtri Annibaldei moles, cujus fines dominiumque extendere illius Planceæ domus turriumque advectione Marchionis ſpes obfirmatur. Forſan vero feciſſent ſatis Beccenſes, ſi rerum

** Cauſa 12. quæſt.2 c.37. & 52. 56.*

æqualitas, atque conditio poſtulaſſet, ſi jura * clauſulis pertinaciſſimis non obſtitiſſent. Infectis itaque Nepotis rebus, patrui purpurati animus in tres delegatos monachos, diſſimulato prudenter ſtomacho, fervet: officiiſque privatos, ſecundi Prioris ſcilicet, Cantori, atque Sacriſtæ in exteras remotioreſque cellas exturbat. Quorum ego ordine ſecundus abjectior, ſed tale nobis exilium pro Eccleſia ſuave. Accidit cum in majore Lexoviorum Eccleſia ambarum in foribus templi turrium alteram ingenti fragore ruentem, bonam facit molis partem deſtruere; cujus antiſtitium gerebat præfatus Jacobus Annibaldus.

1558. Obiit Jacob. Annibaldus Cardinalis.

Idus vero ſequentis Junii ſeptimo, Jacobus Cardinalis Annibaldus, anno ſeſſionis Beccenſis decimo quinto, Rothomagi ſub tecto Beccano moritur, in Appevilles Fratri Claudio adpoſitus.

Abbas 39. Ludovicus Guiſianus. 1558.

Cui ſucceſſit Ludovicus Lotharingus Cardinalis Guiſianus (de quo paulo antea loquebamur) in rebus bellicis ſub invictiſſimo ſydere natus.

Auguſto poſtea menſe dum in Capitulo Beccenſi Archiepiſcopi Rothomagenſis viſitandi partes ageret D. Parriſius Antiſtes, exiguo tunc Monachorum numero pro tempore conſulens, de rigore clauſtrali aliquid gratioſe laxat, quo juniores ad ipſa litterarum rudimenta promoverent commodius. Permittitur itaque apertis libris in choro canere, quod ante magna temporis jactura memoriter fiebat. Inter violentas Monaſteriorum deprædationes, eſſet quod miſerum Beccenſe loqueretur: Unde exturbato venerandorum Patrum cœtu, dum per Normanniam graſſatur Admiralis Gallus, obmuteſcit divini cultus exercitium, occiſis inter immaturam fugam duobus Monachis, Gabriale Botteo, & Jacobo Nocyo.

Abbas 40 Claudius Lotharingus. 1591. Abbas 41.

Duo poſtremi Abbates fuere CLAUDIUS LOTHARINGUS Eques Aumalius, qui violenta morte obiit S. Dionyſii in Francia, die tertia Januarii, ann. MDICI.

DOMINICUS DE VIQ Archiepiſcopus Aucenſis.

PRÆ.

PRÆFATIO AD VITAM SANCTI HERLUINI.

CONSUETUDO fuit apud veteres majorum ſuorum imagines erigere, & præclara eorum facta memoriæ ſcribendo commendare ad informationem poſterorum; ad exemplum ſcilicet virtutis, & incitamentum probitatis. Quod ob id utique actitare curabant, ut qui aliam ignorabant vitam, hoc modo ſibi, & iis quos ſcribere ſuſcipiebant, præſentem quam maxime memoriam efficerent longam, laudemque, ut putabant, mererentur perennem. Econtra Eccleſiaſtici ſcriptores, paſſiones, & vitas Sanctorum, qui planum iter juſtitiæ ſequentibus laboribus ſuis reliquerunt, & Deum in vita, & in morte ſua glorificaverunt; eadem quidem via, ſed non eadem intentione ſcribere ſtuduerunt. Nam perinde ſuccedentibus decedentium patrum vitas, & mores intimare voluerunt; non ad captandum vulgi favorem; ſed ne agnoſcentes religioſas eorum converſationes, ad gloriam Dei laudibus attollerent, & ſibi exemplar propoſitum bene vivendi, actibus proſequerentur; ut æternam promererentur remunerationem. Unde quidam ſapiens hortatur dicens: *Laudemus viros religioſos & parentes noſtros in generatione ſua*; atque Apoſtolus: *Mementote præpoſitorum veſtrorum qui vobis locuti ſunt verbum Dei, quorum intuentes exitum converſationis, imitamini fidem*. Ad hoc enim ſcribuntur vel leguntur ſtrenui actus, & miræ virtutes Sanctorum, ut in his laudetur Deus, de cujus gratia ſunt, & minores veſtigia majorum quæ ſequi debeant aſpicientes, ſine offenſione paſſibus boni operis currant viam ſalutis ad gloriam, & ad bravium ſupernæ vocationis Dei. Hoc fecerunt antiqui, hoc faciunt adhuc iſtius tempeſtatis multi, nolentes præterire tacendo quos alicujus momenti fuiſſe putarunt. Inter quos Beccenſes primos ipſius loci ſtructores, & erectores, quia Deo noti, & hominibus cari fuerunt, ut rebus ipſis claruit, mandando litteris, poſt ſe venturis eorum piam reliquerunt memoriam: hoc eſt Beati Patris Herluini, nobilis quoque Willelmi, atque ſapientiſſimi Boſonis: Sancti vero Anſelmi vitam (qui ſecundus Abbas extitit ipſius loci) quidam Cantuarienſis edidit, qui ei adhæſit, & uſque ad mortem in Archiepiſcopatu deſervivit; quo, Deo volente, tranſlatus fuit, & quidquid de eo videre vel audire potuit, ſcriptum reliquit.

Hujuſce Præfationis author (ut puto) Milo Criſpinus.

Eccl. 44. a. 5

Heb. 13. a. 7

Edinerus ſeu Edmerus & Eadmerus author vitæ S. Anſelmi.

INCIPIT VITA SANCTI, ET GLORIOSISSIMI PATRIS HERLUINI

Primi Paſtoris, & fundatoris Beccenſis Cœnobii.

Authore Gilberto Criſpino Abbate Veſt-monaſterienſi.

QUONIAM in re militari quæ quis memoratu digna egit, ſcripto eduntur ad poſteritatis exhortationem, & laudibus attolluntur, prout ingenium ſcriptoris, & facundia præſtat; ſilentio ſuperſederi non debet ad divinæ virtutis gloriam, & magnæ in Deum fidei formam, quæ in ſatellitio Chriſti noſtra memoria præclare egit Abbas venerabilis Herluinus Beccenſis, cujus virtutis hoc ad quendam titulum præſcribatur; quia mundum jocundiſſime ſibi, & ad votum arridentem, ea ætate penitus recuſavit, qua vehementius alii ſe ingerunt recuſati, & in qua patria tunc incolumem armis militem abrogatis, monachum fieri portentum habebatur.

A Danis qui Normanniam primi obtinuere pater ejus originem duxit: mater proximam ducum Flandriæ conſanguinitatem attigit. Anſgotus ille, iſta Heloys nomen habebat. Giſlebertus Brionenſis Comes primi Richardi Normanniæ Ducis nepos ex filio conſule Godefrido, illum enutritum penes ſe inter omnes curiæ ſuæ primates habuit acceptiſſime: habilis hic ad arma plurimum erat, nec minori ea animoſitate geſtabat. Omnes omnium totius Normanniæ majorum familiæ in electis illum habebant, in armis omnique rei militaris uſu, & cultu corporis ſui attollebant, ab inhoneſtis avertebat animum, honeſtis quæ curiæ magni faciunt impendebat omne ſtudium. Domi ac militiæ commilitonum ſuorum præſtantiſſimus erat; quibus de rebus non ſolum ſingularem Domini ſui obtinuerat favorem, verum & apud Robertum totius patriæ Ducem, & apud exterarum dominos regionum pepererat ſibi nomen plurimum, acceſſumque familiorem. Alia, quæ ad captandum nomen in ſæculo, plurima fecit, omittamus: hoc ad fortitudinem illius animi ac fidei conſtantiam, & in armis confidentiam non ſileamus. Indigne paſſus aliquando factam ſibi a Domino injuriam famulatus ſui commodum ei ſubtrahendo, contulit ſe, eo inviſo, longe aliorſum. Eo itaque ſub tempore Comes ipſe Giſlebertus quorumdam potentiſſimorum Normanniæ laceſſitus injuriis, multam militum manum contraxit, injurias ſuas efferre volens ultum iri, homo ferocis animi, magni potentatus, nominiſque ſupremi avidus, ut pote Ducum earumdem propinquus, ad potentiæ ſuæ oſtentatum per nuncios eis non prope diem belli, ſed per plures ante dies id ſe facturum, & quando tranſmiſit. Ita condicto

Portentum tunc militem Monachum induere.

B. Herluinus ex nobili progenie.

Miles ſtrenuus.

Virtutem colebat.

tempore Bellum utrioque apparatur; quod exequi non poſſet ſine multa partium utrarum-que ſtrage; nec amplius evitari ſalva eorum dignitate. Quod vir animoſus, quem ſcribendum accepimus, ubi compertum habuit; illico injuriam oblitus, viginti ſecum delectos milites aſſumens pergit ad diem certaminis, minime cum Domino, verum ſeorſum procul ab agmine illo; etenim ſuæ ſuorumque ſalutis objectu fidei ſuæ, ſponſionem afferebat; mortis periculo appetebat, nullius emolumenti ab illo vicem exquirens. Dictum ſatis eſt, & hic lucide agnoſci poteſt quis fuerit; non deſertores pugnæ, quos in aliorum perniciem metus abſolvit, ſed quos in dominorum necem, & patriæ excidium, cupiditas inducit, hoc exemplo alloquimur; nec tam militaris gloriæ obtentu, quam ſervandæ cauſa fidei proferimus. Dux per excelſi montis latus agmen cum deduceret, videt a tergo viginti armatos eminus in plano ſubſequi, ac hoſtile aliquid verens imperat confeſtim, qui eſſent ſcitum ire; accedunt, ſuos, & cauſam agnoſcunt; approbant plurimum magnanimitatem, ac Duci renunciant. Admiratus pro injuriis tanti ſibi ſervitii vicem reſtitui: illico remittit acceſſum, cum ampliori gratia reddens omnia, quæ ſua fuerunt. Bellum quod inſtabat craſtinæ lucis ſub exortu, nuncii prædicti provinciæ Ducis Roberti, noctu ante venientes, dirimunt, jus, fidemque ſacram obteſtati ut ab armis diſcedant, & judicium belli, curiæ ſuæ expectent definitioni. Itaque pars utraque, ac neutra ſuperior altera ſucceſſit ab armorum exciſione; divina ſibi providentia lignum illud ad omne opus bonum utile conſervabat. Nolebat ſummus artifex violentia ſecularis auræ jam plus illud diſtorqueri, aut infructuoſis affectationibus exhumectari.

Nota viri magnanimitatem.

Divino numine afflatur atque a terrenis ſubtrahit animum.

Vitæ hujus jocundiſſimo ſtatu annos illa jam exceſſerat triginta ſeptem, cum tandem divino metu ſuccendi amore mens illius cœpit, & ab amore mundi tepeſcere, ſenſimque in dies frigeſcere, ab exterioribus oculum cordis convertens ad ſe ipſum: ibat frequentius ad Eccleſiam, orabat devote, ac ſæpe prorumpebat in lachrymas, ludiera re omni omiſſa; jam minus frequens erat in curia, qua hoc ſolo retinebatur, quod prædia ſua Deo ſecum lucrari ſatagebat; quod & obtinuit extorquens ea ſibi a Domino ſuo multa inſtantia ſervitii. Sæpe ſub diem pernoctabat orans in Eccleſiis, & mane primus in curia coram aderat, ad menſam Domini, quia inter ſodales parſimoniam exercere nolebat, multiſque adinveniebat impedimentis abſens. Sæpe totum jejuniis tranſigebat diem, in armis, in cultu corporis, non idem ſtudium quod prius, ſatis indicabat alterationem animi illius, quam adhuc ſeria diſſimulatione celabat. Augebatur mens, & in plura cogitationum deliberatione diſtrahebatur: militiæ ac cæteræ ſecularis rei uſum relinquere ſumma erat voti. Verum quo ſe conſerret, quod vivendi genus aſſumeret, ignorabat. Rarus in Normannia tunc recti tramitis index, aut prævius erat, ſacerdotes ac ſummi Pontifices libere conjugati, & arma portantes, ut laici erant, veterum ritu Danorum univerſi adhuc vivebant; ſed ſicut ſpiritus ubi vult ſpirat, ita quem aſpirat unctio ejus docet de omnibus. Abrenuncians ergo militiæ, vili tegumento indutus, barba, & crine intonſus, inter aulicos ea quidem diu qua diximus, intentione ſervivit exiturus ab Egypto verus ille hebræus, ea videlicet tranſiliens quæ tranſeunt, ac omni conamine ſe extendens in ea quæ æterna exiſtunt, ab eis qui remanebant mutuatum in opus Dei aſportare conabatur quidquid pretioſum poterat, jam Domini ſui lætus aſſidens ad menſam, inter multimodas epulas, & comeſſantes, pane aſperiori veſcebatur, & aqua: ridebatur ab univerſis, amentiæ quidquid agebat, reputabatur; minis, promiſſis, injuriis, officiis Dominus, & univerſi ſatellites nil poterant a propoſito ſuo eum avertere conantes; mittebatur homo olim univerſis acceptiſſimus ſæpe numero ad curias ſedens aſinum; mæror, ac riſus diverſis quo adveniebat, ſervitiorum quidem gratioſitate, quia metuebat ſæculo irretiri, nec equitare jam volebat aſinodo ſerviens domino, ſine cujus permiſſu diſcedere nolebat. Et quia pro Deo abjectus eſſe nequaquam erubuit: nec Deus illum erubeſcens, ſuper terram quoque ampliſſimam illi reſtituit vicem.

Pia ejus exercitia.

Diſſoluta Sacerdotum, & ſecularium vita.

Ridetur ab omnibus B. Herluinus, quia humilem & deſpectâ vitam agebat.

Comes Giſlebertus de cujuſdam compatriotæ ſui damno agens, quod in illius vergebat perniciem, ad principem Normanniæ Robertum, cujus quidquid ſuper hoc agebatur intererat, prædicto viro hac de re impoſuit allegationem; at vir pacis ferre damnoſa alicui machinamenta penitus recuſavit: perſtat Dominus in ſententia hortans, & comminans, ut homo ſui intimius verbum conſilii ſui ad Dominum ſuum perferendo, referat. Agitur ut jam oſtendat miles ad utrumlibet poſitus, cui ſervire ſuperno; an terreno Domino malit. Sed mox ut ſuperni cauſa Domini exegit, illico iſte funem, quo ſub terrani ſervitio Domini retinebatur, abrupit. Abdicata omnino legatione diſcedit a Curia. Dum tamen iret Comes Giſlebertus nullomodo diſcedens poſt paucos dies curiam ivit, reſcire volens quid Dux reſponderet: verum ut cognovit ad eum non fuiſſe perlatum, efferatus in illum, cui impoſuerat, mandat abduci quidquid habebant ille & ſui. Continuo abripiuntur omnia ſua, nec curat, vaſtantur quoque pauperes ſui, unde non parva ſollicitatur cura: pauperum ergo tranſmiſſus queſtu, & lachrymis, poſt parva dierum intervalla rediit ad Dominum, nullamque ſui curam gerens egit ſuppliciter cauſam innoxiorum: acceſſitur negotium totius Curiæ, acerrime in cauſam deducitur. Intenduntur crimina quæ humili, & ſufficienti ratione cuncta purgando removebat, qui in eo judici reſpondebat ſpiritus Dei, tacitis unde judex potius erat infeſtus, alia quædam admiſſa intendebat, ſciens iſte quid lateret in fundo: *quæ mea ſunt*, inquit, *bona accepta univerſa diſtrahantur, dum pauperibus, qui veſtram nullo crimine iram meruerunt, ſua reſtituantur.* Motus ad pietatem Dominus, quem mundanæ celſitudinis faſtus plurimum obtinebat, adducto in partem viro perquiſivit animi tantam commutationem, & finem conſilii: Cui paucis ille verbis, cum multis lachrymis reſpondit, *Sæculum amando, & tibi obſequendo, nimium Deum, ac me ipſum hactenus neglexi; quæ corporis erant cultus omnino intentus, nullam animæ meæ eruditionem accepi: quapropter precor ſi quid unquam bene merui a te, liceat vitæ quod ſupereſt in Monaſterio tranſigi. Salvo circa me amore tuo, & da mecum Deo quæ habui.* Habita diu deliberationi finis iſte conſedit; corde in lachrymis concitato ſuſtinere nequit ille ulterius loquentem; abripit ſe in cameram; pietas hu-

Pauperum cauſam ſua abdicata ſuſcipit.

Roberto Duci animæ ſuæ propoſitum patefacit.

mana

Digitized by Google

mana in eo multa erat circa illum militem ſuum: multa & illi circa Dominum. Ac vix ab eo miſſionem requirere valebat; ſed prævalebat *fortis ut mors dilectio*. Tandem gratiſſimo clienti expetitam concedit, tam ſui quam ſuorum omnium ſæculiatem, quem eatenus ut bene obſequentem ſibi amaverat, jam cœpit amare ut Dominum, ac libens obſequebatur illi plures dies, multo cum honore detentum apud ſe debita honorificentia remiſit, ditioni illius, ac ſervitio tradens quidquid paterni juris habebant fratres ſui, qui eadem dignitate geniti pares extiterant ſibi: quia dignior, & vera nobilitate generoſior germanis efficiebatur, jure ab eis illi ſubjici, nec indignum, aut injurioſum æſtimabatur.

Protinus in villa quæ dicitur Burnevilla, extruendum ſervitio Dei opus arripuit non parvum, brevi peractum: ipſe non ſolum operi præſidebat, ſed opus ipſum efficiebat, terram fodiens, foſſam efferens, lapides, ſabulum, calcemque humeris comportans, ac ea in parietem ipſemet componens: quibus alii horis aberant, ipſe congerebat quæ ad opus exigebantur, excludens otium ab omni parte diei: Quanto vanitate tumida olim delicatior, tanto vera humilitate nunc ad omnem laboris tolerantiam propter Deum patientior. Cibum præter quibus non licet diebus, ſemel accipiebat, nec exquiſitum, & parce ſatis, expleto cum die opere ſuo: Et quia interdiu nequibat, ediſcendo Pſalterio noctem pœne totam impendebat. His exercitiis multa jocunditate exercebatur novus tyro Chriſti.

Extremum mundo vale dicit, extruitque Monaſterium.
Operi inſudabat.
Quam auſtere vitam ducebat.

Prima litterarum elementa didicit, cum jam exiſteret annorum prope quadraginta, & divina opitulante gratia eo uſque proceſſit, ut etiam ipſis apprime eruditis grammatica, in exponendis, ac intelligendis divinarum ſcripturarum ſententiis, merito haberetur admirabilis; quod ut ſolius divinæ gratia efficientiæ actum credatur, nocturnis tantum horis, huic ſtudio vacabat: quia propter lectionem nunquam diurni operis intermiſit executionem. Non ſolum in cythara confiteri Domino, verum & in pſalterio decem chordarum pſallere geſtiebat, congrua temporum diſtributione; nunc attentus bonæ actioni, nunc intentus lectioni atque orationi.

Quadragenarius litteras didicit.
Intelligentia divinarũ ſcripturarum praditus.

Nova rurſus molimina contra eum hoſtis antiquus invenit, quod ſummum in humana vita ille excogitaverat, Monaſterialis videlicet ordinis faſtigium, pene diſſuaſit his occaſionibus, Cœnobium quoddam adiit gratia inquirendi de vita Monachorum; habita oratione, acceſſit omni cum reverentia, multo cum timore ad oſtium clauſtri velut ad oſtium paradiſi, deſiderantiſſimus ſcire qui Monachorum habitus, qui mores, quæ in clauſtro ſedendi ſit religio: vidit longe ab ea quam cœnobialis ordo expoſcit, gravitate morum omnes haberi: turbatus eſt jam ac omnino incertus quod vivendi genus approbaret: ad hæc qui Monaſterii cuſtos erat, ut illum ſic introrſus attendentem conſpexit, furem ſuſpicatus immiſſo quanta vi potuit collo illius pugno, per capillos foris uſque ad oſtium extruſit. At vir patientiſſimus pro illata ſibi injuria nullum Monacho laicus verbum impatientiæ reſpondit. Talibus quidem accedere plurimum extimuit, ſed palmes propagatus ab ea, quæ vitis vera exiſtit; nullo adverſitatum æſtu areſcere poteſt, alte radicatus in illius charitate, quæ omnia ſuffert.

A propoſito deterrere conatur dæmon.
Pugno cæditur atq. e extra Monaſterium vi expellitur.

Hoc de illo referens ædificationis ſolatium; aliud ea de re proximo natali *Dominico* adiit majoris nominis cœnobium: feſtiva proceſſione cum fratres in die ſolemnitatis exiſſent, vidit indecenti benevolentia Monachos paſſim arridere laicis, aggaudere in paratioribus ornamentis oſtendendo ea aliis, ad introitum contentioſo tumultu anticipare aditum. Ad hæc inſiſtentem ſibi nimium fratrem, quidam Monachus Monachum pugno repercuſſum avertit, ac impulſum ſupinis dentibus demiſit ad ſolum: adhuc enim, ut dictum eſt, omnes omnium per Normaniam mores barbari erant. Hac rerum inſolentia ne bonum damnaret inceptum, tantam actuum levitatem, tantam improbitatem morum contuens in illis, ad quorum normam vitam ſuam corrigere volebat, Dei manus effecit ſubveniens labanti. Sequenti nocte, expleto matutinorum officio, diu ante lucem aliis emiſſis oraturus ipſe remanſit occultatus in quodam angulo oratorii: mox quidam Monachus eo non viſo prope conſtitit ad orandum, qui nunc toto corpore proſtratus, nunc tantum genibus flexis, cum lachrymis orans uſque ad mane clarum perſtitit. Ejus igitur exemplo omnino redintegratus eſt.

Quo inſolentiæ devenissent Monachi.

Referimus miracula, ſed eis unde vulgus fert ſententiam, multum pauciora, quamquam non defuerunt & ipſa: quid enim glorioſius quod victus ab eo ubique hoſtis, Deo vincente, ſuccubuit: robur conſtantiæ illius, duris hactenus adverſitatum ictibus perfringere conabatur; * ſed conamen ejus omne fruſtrabatur, hunc malis pravorum exemplis ſuffodere molitur: verum ut in Canticis Canticorum legimus, *uniuſcujuſque viri enſis ſuper femur ſuum propter timores nocturnos*, ſeu diurna oppugnatione ſeu nocturna ſubdole, rationis alicujus ſuggeſtione accedat, invenit eum excubantem in propugnaculis: gerit in manu gladium, qui univerſas hoſtis compages ac medullas exequitur, dinoſcens ac exterminans quæque ab illo cogitationes, atque intentiones ſuggeruntur; ad excipiendos ictus, longanimitatis, & patientiæ forti clypeo munitur: poſitus infra divinæ cuſtodiæ murum ad omnia illius molimina, a vigilis ſui commonitione ſollicitatur, quia *non dormitabit, neque dormiet qui cuſtodit Iſrael*. Igitur non exploratis ad votum quæ volebat caſtrorum Domini, redit firmaturus ſuum quod contra ſpirituales incurſus extruebat: avulſit illico paternas domos, unde ſervorum Dei habitacula conſtruxit.

*al. * nunc.*
3. c. 8.
Pſal. 150.

Sacrata vero quam conſtruxit *Eccleſia* ab Epiſcopo Lexovii nomine Herberto, comam totondit, ac ſæcularem habitum deponens ab eodem Pontifice ſacræ habitum religionis accepit, miles Chriſti per tot pericula fortis ante expertus, ejuſdem ordinis eum eo jugum ſubjerunt duo ſui. Poſtmodum a præfato Præſule ſacerdos conſecratus; pluribus ducatui illius jam adſcitis fratribus Abbas præficitur: tuto imitandus aliis præponitur, qui per annos tres improperium vitæ ſpiritualis patientiſſime tulit coram ſæcularibus alienatus ſpectaculis, quibus innutritus quotidie alios videbat oblectari; rigorem abſtinentiæ non relaxans inter affluentiſſimas dominorum menſas, omni

Monachicum habitum ſuſcipit ab Herberto Lexov. Epiſc. fit ſacerdos, & Abbas.

al. priorum.* *Operi manuali fratribus inſiſtebat.*

denique abjectioni corpus ſuum ſubjiciens in curia. Quos ergo regendos acceperat arctiſſime, ſed more patrum * piorum regebat. Videres peracto in Eccleſia officio Abbarem colla ſementem, manu raſtrum, vel ſareulum geſtantem, ad agriculturam præire Munachos omnes ruris operi ſub diei terminum inſiſtere; ſentibus, & ſpinis alit agrum emundabant; alii ſimum ſcapults comportantes ſpargebant, hi ſarriebant, illi ſerebant, nemo panem aſſumebat in otin, ad horam agendi officii in Eccleſia omnes ad unamquamque horam conveniebant. Victus quotidianus panis ſiligineus, & herbæ cum ſale & aqua; aqua non niſi lutulenta, quia fons nuſquam præter ad duo milliaria habebatur. Cœleſte ajebant beneficium cum panis melior, & caſeus, vel aliquid aliud edulium undecumque habebatur. Exemplum magiſtri, & conatus, omnem murmurandi excludebat aditum. Abbas prior ad opus, ab opere diſcedebat ultimus, operator ipſe continuus. Simili ſe inibi propter Deum ſervituti nobilis mater ejus addixit, & conceſſis Deo prædiis, quæ habebat, ancillæ fungebatur officio; ſervientium Deo pannos abluens, & quidquid injungebatur extremi operis accuratiſſime agens.

Quanta S. Herluini & ſuorum abſtinentia Monachorum. *Eorum ſeſe addixit ſervitio Mater ejus.*

Totum Monaſterii conflagrat.

Ad opus ſervorum Dei quadam die cum annonam torreret neſcio quo caſu domus undique ſuccenſa eſt; cucurrit quidam ejulando nuncians Abbati domos combuſtas, & matrem ejus inibi eſſe combuſtam: at ille licet lacrymis ſuffuſus ad Deum manus levavit: *Gratias tibi Deus, inquiens, quod in officio ſervientium tibi matrem meam ignis abſumpſit*. Fortis in amore Dei conſtantia quæ tot diaboli arietibus impulſa labare non poterat: malleos ac ignea inimicus ſuggerebat neſciens, quibus vir patiens minime ſundebatur; ſed purgatus ad coronam gloriæ formabatur. Nihil tamen mali io illa conflagratione prædicta Domina paſſa fuit.

Dein poſt aliquantum temporis per viſum divinitus commonitus eſt, ut dimiſſa ſolitudine campeſtri quæ competenti oportunitate omnino carebat, eum ad locum ſui juris manſionem transferret, qui a rivo illic mananti Beccus appellatur, ad milliarium a caſtro quod vocatur Brionnium valle. Eſt hic locus in ipſo ſaltu, Brionnenſi valle ima, montibus ſaltuoſis hinc inde occluſa, omni oportunitate humano uſui commodus propter denſitatem, ac rivi recreationem: ferarum illuc multum erat accurſus, trium tantum molendinorum tres domus illic erant, & ſolum habitabile permodicum: quid ergo faceret? molendinorum in uno pars ſibi nulla, aliorum duorum ſua pars erat tertia, nec tantum ſoli liberum quantum oportuna domuum capacitas exigebat. Comes Gilbertus nil uſquam eo ſaltu pretioſius poſſidebat. Quid plura? ſpe in Deo firmata, cœpit operari, ac Deus evidentiſſime cooperari, nam conſortes, & contermini quas ibi habebant partes, ſeu venditione, ſeu gratuita donatione, omnes ſibi ſuas dedere, ac brevi ſub tempore ſilvam Brionnii, quæ circum erat, totam obtinuit.

Diabolus dormitorium ſuſque deque evertit.

Conſecrata, paucis extructa annis, non parva Eccleſia, columnis ex ligneis clauſtrum conſtruxit, in quo ad amorem patriæ fratres jam nuſquam progreſſuros conſidere inſtituit. Nocte vero ſubſecuta orationi eo intento in ſtratu ſuo, diabolus futuri illic bonorum operum incrementi primordia cernens, impatientiſſime tulit: tectum dormitorii multa vi conſcendit: Unde quaſi toto conamine colligens ſe ſupra novam novorum parietum inſiliit coopertutam, ac in unum ad terram univerſa dejecit. Verum ia non erat ſemen quod in petroſis ortum areat, quia non habet humorem, ſed pingui terra exceptum attulit fructum in patientia: mane quia inimicus hoc feceret indicavit fratribus, & dejectos eorum animos redintegrans, clauſtrum ex lapidibus reædificare cœpit juxta. Vicinus degebat nomine Radulſus cognomine Pincellus homo ſeculi plurimum addictus concupiſcentiis: qui ab ipſo Abbate cum ſæpe numero ad bene vivendum moneretur, ſpernebat, ridebat irridendo; cum ab armis deffeſſus, ac mundi voluptate ſatiatus eſſet, Monachum ſe futurum reſpondebat. Quadam ergo die Dominica pro quibuſdam altercationum controverſiis, prædictum Abbatem adiit, penes quem demoratus in veſperum; nocte jam ingruente more ſolito admonitus, rogatus, & irridens domum rediit, & circa ejuſdem noctis medium morte ſubita præventus hominem exivit: quod Abbas ipſe eadem hora agnovit animam illius raptam a dæmonibus, audiens miſerabili planctu ejulantem, & ita per longum temporis & loci intervallum abduci; mittit ſub acceleratione quid de illo ageretur inquiſitum iri, legatus illuc pervolans pulſatas fores irrumpit, irrumpens ad cubile pervenit, in cubili jam gelidum, ac membris omnibus rigidum ad latus neſciæ uxoris ſuæ invenit. Hujus miraculi unum e fratribus teſtem habuit, qui cum eo eoſdem ejulatus audivit.

Radulphus ſanna eludens Patris monita repentina morte extinguitur.

Dæmon habitu clericali ſuis illuſionibus Monachum a vita religioſa abducit.

Quadam die circa veſpertinas horas cum foris ad opus reſideret vidit dæmonem ſub habitu clerici prope locum tranſire & eam dormitorii officinam in qua fratrem ad neceſſaria ſeceſſus eſt adire, revera ſuſpicatus clericum, & quod ad oratorium ire voluiſſet, fecit a compluribus inclamari qua ibat non eſſe viam oratorii, nequaquam exaudientem proſequitur, miſſus qui revocaret, ſed elapſi nulla prorſus veſtigia invenit. Intellexit tandem inimici præſtigium, ac rei eventum expectavit. Nocte proxima quidam Monachus de Monaſterio fugiens, per eadem loca egreſſus diſceſſit, ut eveſtigio ſubſecutus prodidit; quod mane ille cum comperiſſet dixit, cui militabat & qui eum abducere ſategit a veſpertinis horis præſtolabitur ibi immundus immundum, Dominus ſatellitem per immunda jure abducturus. Variis ergo ſimultatibus quæ ſæpe introrſus oriebantur cæpit dolere multum, & anxiari; ad ea enim componenda qui in clauſtro præſideret minime erat, ſumptuum congerendorum neceſſitas illum extra immorari compellebat: hac de re multoties Dominum cum jam exoraſſet; divina ſibi miſeratio accommodavit auxilium, ſufficiens ad univerſa quæ agenda forent ſuffragium.

Ortus Italia quidam vir erat quem latinitas in antiquum ab eo reſtituta ſcientiæ ſtatum tota ſupremum debito cum amore & honore agnoſcit magiſtrum, nomine Lanfrancus, &c. *

** Reliqua extant in vita ejuſdem.*

Abbas peritus erat in dirimendis cauſarum ſæcularium controverſiis, prudens in iis quæ ad exteriora pertinent, in ædificando & procurando quæ neceſſaria forent, nec prudentior neque efficacior

eior ſalva raligione poteras eſſe: præſenia corporalis ſoris inter curas mundi cum raſidebat, animus ad ſui curam, & amorem Dei præcipue intendebat: nullam ſæcularis pompæ curam gerens ſoli Den in actibus ſuis gratificari geſtiebat. Humillimus, ſummæ paciennæ, in exequendo carnis appetitu modeſto rigore continentiſſimus, ſemper ad nratinnem primus exurgebat, nec diurni laboris multa deſaigatio illum in lecto poſt alios retinebat: qua jure, quá tranquillitate ſubditos ſibi regebat. Legum patriæ ſcientiſſimus, præſidium ſuis erat contra iniquns exactores, & ſi quid inter eos controverſiæ naſcebatur, æquiſſimo confeſtim ſtatu componebat. Undecumque, vel quibuſcumque loquebatur, ſermo ejus dignitatem in ſe maximam gerens obaudiebatur: ut doctor ille maximus in clauſtro omnem operam impendebat quieti, & ſilenzin cordis ſui novalia Verbi ſacri excolens aſſidua lectione irrigans ea dulci quam ſæpe obtinebat lachrymarum compunctinnu: Sic per tres annos vixit ſolitarius in frequentia bominum, gaudens quod ibi neſciebatur præter pauciſſimos quibus aliquando loquebatur, omnibus ignotus. Rumor ut hoc factum prodidit, & longu lateque protulit, & ſama viri præclariſſima, Beccum & Abbatem Herluinum brevi per nrbem terrarum extulit; accurrunt clerici, ducum filii nominatiſſimi, ſcholarum latinitatis magiſtri, laici potentes alta nobilitate viri multi pro ipſius amore multas eidem Eccleſiæ terras contulere: ditatur illico Beccenſis locus, ornamentis, poſſeſſionibus, perſonis nobilibus, & honeſtis: interius raligio atque eruditio multum accreſcere; exterius rarum omnium neceſſariarum ſubminiſtratio, cepit ad plenum abundare: udimpletur viſio, quæ in eodem Monaſterio viſa eſt paucos ante dies, quam vir ille tantus ad ordinem cœnobialem veniſſet. Fons videbatur ortus in valle Monaſterii cujus aqua ad montium cacumina excraſcens, hinc inde effuſa, per campeſtrium diffundebatur amplitudinem. Abbas fons erat in convalle, ſcilicet humilitatis exortus, aquæ exundantes, & hinc inde latiſſime effluentes Monachi, qui ab illo incrementum acceperunt raligionis divinæ, videlicet eruditionis diſciplinam, qua multi ab eodem loco longe lateque poſtea ſunt meliorati.

Ad Lanfrancum inviſendum pergit in Angliam B. Herluinus.

Hanc fructuum Deo ſuaviſſimorum flagrantiam cujus ex odore domus Dei per orbem impleta eſt, qua & ipſe Abbas abſens jocundiſſime ſenſerat: Poſtea præſens quanto vicinius, tanto jocundius ſenſit profectus ad eum in Angliam. Quo in itinere evidentibus miraculorum ſignis multa circa illum gratia divina innotuit: cum enim Boloniam veniſſet, volens egredi ad portum qui plus ſex leucis ab urbe non diſtat; tentavit qui cum eo ibat comitatus. Comitiſſa quoque Comitis Euſtachii conjux fœmina Deo amabilis perſuadere plurimum ſategit, ut in urbe remaneret: quoniam in portu navis nulla erat, & ventus qui de tranſmarinis eas referret, jam per quadraginta fera dies nullus omnino extiterat, at ille certiſſima in Deo ſpe ait; *Ibimus ad navalia naves ſine mora habituri, fratres qui domi remanſerunt oraturi pro nobis ſine cunctatione nobis eas præſto habebunt*. Dixit, & ſtatim ventus convertitur. Itur ſub omni acceleratione ad portum quo tunc prius ſexdecim naves appulit ventus, quam perveniſſent. Noctis erat tunc primordium, cujus ante medium rurſus aſpirante vento qui transferret circa auroræ exortum puppes omnes in fluctus retrahuntur. Ingreſſus navim aliis ad alia quæ tam tumultuoſæ rei conveniunt intentis, Abbas cum Monachis haud procul letaniam dicebat; repente juxta quidam, neſcitur unde, aſtitit homo grandævæ ætatis, & modeſtiſſimæ alacritatis; frater qui letaniam proferebat illum vidit & ab univerſis putabat conſpici, æſtimans pauperem eſſe qui præſtolaretur, ut finitis letaniis poſtularet aliquid ſibi dari: Verum intrantibus eis, vidit eundem jam in navi loco eminenti conſediſſe. Suſpicatus igitur magni alicuius meriti illum exiſtere, qui pauper habebat ſe tam imperioſe aſſidens prope circa illum attentius manebat. Navis cum in altum mare evecta fuiſſet, territi ſunt nautæ quibuſdam monſtris quæ in ſalo videbant. Hac tumultuatione proſpectantibus aliis: ille gravi quadam dignitate ſubridens, metum eorum reprehendebat: tunc primo, ut aiebant, viſus ab eis exigentibus confeſtim nautis quis foret, quis induxiſſet, vel quo pretio navem locaret: en authoritate multa ſe habente, & nil omnino reſpondente; dixit frater qui jam diu eum viderat, ex quo letaniam diximus in portu nobiſcum manet, & ut credo plus eo navigium, quam ipſe navi indiget; ceperunt ergo mirari, & mirando illum omnes contueri. Viderat Abbas quendam cui valde conformis erat, & quæſivit nominatim an is eſſet: ille paululum vultu exhilarato, hoc ſolum reſpondit, non ſum, Hoc unum in tota ea navigatione protulit verbum. Navi proſperrimo curſu apud Doffrenſem portum appulſa, per comitatus hominum qui in navibus erant multum requiſitus, ille Comes navigii nuſquam reperiri, vel qui eum exiiſſe vidiſſet, potuit. Dein omnium rerum cum incolumitate quinto die ad Archiepiſcopum Abbas pervenit.

Inter Archiepiſcopum & Abbatem religioſum humilitatis certamen.

Quæ tunc inter eos ſummittendi ſeſe ad invicem pia contentio? ſummus Antiſtes, & in Eccleſiis tranſmarinis vices Apoſtolicas gerens, ſubmittebat ſe ſuo quondam Abbati, ut alius quivis Monachus, &c.

Redit in Normaniam.

Prædicto Abbati rurſus mirabili rerum ſucceſſu ad votum omnia ceſſerunt, mox ut redire diſpoſuit; nam die qua voluit circa ſextam diei horam venientibus quos ad mare Archiepiſcopus præmiſerat, ac renunciantibus ventum omnino contrarium eſſe, & pelagus infeſtum: aſſueta in Deo ille confidentia diſceſſit ad mare obluctantibus univerſis, & nocte jam ingruente quo, multa parte noctis exacta, perveniens, ventum quem volebat, & qui commodior erat ad * transferendum hora eadem præſto habuit. Interim ſomnum capiens dum naves ad mare impelluntur, primo lucis ſub exortu navem ingreſſus, tam ipſe quam omnes ſui confeſtim tranſvecti ſunt proſperrimo omni navigii eventu. Non amplificamus rem geſtam, ſed ſimplici narratione ſcribentes relinquimus eam aliis conſiderandam, dignaque amplificatione attollendam.

*f. * transfretandum.*

Viſionis B. Herluini interpretatio, quam viſionem videſis in vita B. Lanfranci.

De arboris illius magnæ radicibus quæ in horto ſuo remanſerunt, ut per ſomnum viderat; vidit poſtea prædicandus vir pullulantes quaſdam virgulas in arbores magnas excreviſſe multos videlicet ad magna bonorum operum incrementa per illius iuſtitutionem acceſſiſſe, illius etenim ſementis exiſtit quidquid unquam boni fructus in Beccenſi cœnobio, vel ab eo extiterit. Arbor fructibus

Digitized by Google

B. Anſelmi præconia.

ctibus optima fuit Venerabilis Anſelmus Eccl ſiæ Auguſtenſis clericus, qui illum Doctorem maximum ad ordinem Monachorum ſubſecutus, ad Prioratum quoque ejuſdem cœnobii Beccenſis poſt eum acceſſit; Et defuncto beatæ memoriæ ſupradicto Herluino Abbati ſucceſſit, ac demum poſt ipſum Lanfrancum, Archiepiſcopus Cantuarienſis extitit, vir ingenio admirabilis, facundia non impari; & quod ad humanum ſpectat judicium morum omnium probitate inſignis. Quod de approbanda actuum ejus honeſtate dicimus vicinitas univerſa teſtatur, longe lateque Normannia atteſtatur, & Gallia ampliſſime conteſtatur. Arbor fructuum iocunditate plurimum acceptabilis ſuis

Guillel. Cormelienſis. Henric. Cantuarienſ. & Abbas de Bello. Ernoſtus & Gondulphus Roffenſes Epiſ. Pſal. 127. 3.

Eccleſiæ Cormelienſis Abbas Willelmus apprime nutritus vel eruditus. Arbor alta atque fructuoſa extitit, Henricus Cantuarienſis Eccleſiæ decanus, qui poſtmodum Abbas fuit de Bello, vir Eccleſiaſticis omnibus diſciplinis optime inſtructus. Arbores bonorum operum fertilitate multum gravidæ in domo Domini extiterunt: Venerabilis Hernotus Eccleſiæ Roffenſis Epiſcopus; & qui ei ad idem officium ibidem ſucceſſit, vir morum ſanctitate admodum Reverendus Gondulphus Epiſcopus. Hos Eccleſiæ ſuæ filios vidit grandævus Pater aliis Eccleſiis patres conſtitutos: hi ſunt filii de quibus in Pſalmo dicitur: *Filii tui ſicut novellæ olivarum*, qui ab inferioribus extenuati ad ſuperiora roborati, charitatis Dei adipe & pinguedine repleti, aliorum animas verbis ac bonis exemplis reficiendo roborant, roborando ſuſtentant, ſuſtendando ad ſumma virtutum incrementa

In Beccenſi cœnobio ambo tes permulti.

educant. Multam quoque educaverat ſobolem ſpe certiſſima poſteritatis ſpiritualiter in Domino jam juveneſcentem: nobiliſſimorum etenim atque optimorum, tam Clericorum, quam Laicorum ex multis partibus urbis illic adunatus numerus, ad centenariam pertingebat ſummam, Vidit filios filiorum, ex ſancto videlicet Cadomenſi cœnobio fratres ad idem opus aſſumptos, in extremis nationibus multos gignere in Domino.

S. Abbatis virtutes enumerantur.

Corporeæ cum vires jam deſerebant, quas per tot annos laboris vehementia, vigiliarum, & inediæ continuatio plurimum attriverat, viſus maxime deſtituebatur officio, & ab horis veſpertinis indigebat ducamine: quam obrem non in dormitorio cum fratribus, neque ad pſallendum choro intereſſe jam valebat, ſed tamen ad nocturnale officium primus ſurgebat, nec ulla diurni laboris defatigatio in lecto illum poſt alios retinebat. Cibi ac potus parcimonia, quæ in juventute, eadem ſervabatur in ſenectute, præter quod ab omni fratrum Conventu coactus, exceptis legalium jejuniorum diebus, bis comedebat in die: quod quidem ipſum non tam refocillandi laſſi corporis cura conceſſerat, quam ut eſcam ſumens eis ſumentibus, quibus ad opus præſidebat inſiſtere poſſes, operi uſque ad veſperam, ac per ſæpe etiam uſque in noctem inſiſtebat. Otium aut voluptas nullum in eo ſibi locum ſortita eſt. Non ætas eum annorum numerum jam exce-

Pſ. 89. v. 10.

dens, de quo dicitur in Pſalmo: *& amplius eorum labor & dolor*. Non vehemens qua multum ſæpe in internis augebatur infirmitas, illum ab actionibus neceſſariis retinebat. Paterno affectu omni modo circa Monachos ſuos intentus, diſtricta eos diſciplina regebat, & affectuoſiſſimo amore diligebat. Siquem inter fratres ſegnem, ſiquem ſui ordinis ac ſtudii litterarum negligentem, ſi quem

Nota.

in Eccleſia ſomnolentum deprendebat, hunc omnino inviſum habebat: ſemper, inquibat, *homo litterarum, & mandatorum Dei neſcius, quid præſtat?* Quem conſiderabat vigilantiorem, ſtudioſio-

Præclara documenta, & præmiatis profutura.

rem, ad virtutum exercitia promptiorem; hujus non Abbas, ſed ſervus extabat; pleroſque plus ad ſtudium incitabat illius favor, quam ſcientiæ ipſius amor: ſedulus enim perquirebat quis omnium eorum qui erudiebantur accuratioris ingenii eſſet, quis tenacioris memoriæ exiſteret, quia vehementius inſtaret, cujus ſtudio valeret: denique ex omnibus quis ad ſingulas virtutes, &

Litteratos quomodo ſuſciperet vir ſanctus.

amorem Dei plus intenderet, nec minus quam in ſe amabat, & enutrire ſatagebat quidquid amandum videbat in ſingulis. Litteratus aliquis volens fieri Monachus, quando ad illum veniebat, qua exultatione ſuſcipiebatur, quæ ſuſcepto benignitas, & veneratio exhibebatur? Laicos qua inſtantia ut ad diſcendum Pſalmos intenderent, agebat? Quibus modis, ut quod inchoaverant amando tenerent, inſtabat? Omnibus omnia ſe conformans, omnes ut filios, & illi ut patrem eum amabant.

*Al. *conſilio & auxilio.*

Nova, necdum ſacrata erat Eccleſia, quam ab ipſo, cujus eam* conſilium inchoavis & auxilium conſummavit, expectabat conſecrari; inſtanter hoc a Deo expoſcens, cujus petitioni, qui ad cætera ſibi benignus extiterat, optatum Deus conceſſit effectum, adimplens per omnia ſuper hac re illius affectum: multo enim ampliori quam præſumere poteras, honorificentia conſecrata eſt, &

Apoſtolicus vocapatur B. Lanfrancus.

a quo exoptabat. Nam pro quibuſdam negotiis tam ſæcularibus quam Eccleſiaſticis ſæpe ſupra memoratus Gentium tranſmarinarum Apoſtolicos ad curiam venit eminentiſſimi Regis Anglorum Willelmi in ſua terra Normanorum tunc commorantis, &c.*

Conſecratur Eccleſia Beccenſis. Pſal. 67. b. 10. Pſal. 112. a 7.

Dies ergo a multis per multos annos multum exoptatus longe lateque inſinuatur, ex longinquis regionibus viri conſulares, Eccleſiaſticorum graduum ſummæ perſonæ, hominum genus infinitum adventurum prænunciatur, libentiſſime accipitur; congeruntur maximi ſumptus ad ſuſcipiendum omne genus hominum. Ubi adimpletur, *pluviam voluntariam ſegregabit Deus hæreditati ſuæ*. Nihil ab aliquo exactum, nihil expetitum, ſe ipſo ſufficiens, quod cœperat, perfecit. Deus qui de ſtercore erigit, ac in ſublimi pauperem ponere conſuevit: ſolo ſuæ manus geſtamine, cujus in conſummatione hujus operis ſui manus adeo larga extitit: quod res ſumptuoſiſſima acta univerſis ad votum & ſufficientiam fuit, nec ullam in poſterum contraxit indigentiam, ob tantum ſolemnitatis tantæ gaudium, languor, qui per octo ante dies vehementiſſimus ſenuerat mortis imminentis metu ipſum Monaſterii patrem adeſſe minitabatur. Porro ne quod mæroris nubilum diei illius lucem offenderet, Deo miſerante, ad diem pleniſſime convaluit.

1077. Igitur decimo Kalendas Novembris, anno ab Incarnatione Domini milleſimo ſeptuageſimo ſeptimo, Sanctæ omni Eccleſiæ Reverendus gentium tranſmarinarum Summus Pontifex Lanfrancus advenis, conſecrando conſummaturus Eccleſiam, quam inſpirante Deo, inchoavis; & in cujus extruendis fundamentis lapidem ſecundum ipſe manu ſua impoſuit. Convenerunt univerſi Nor-

Normaniæ Epiſcopi, Abbates, & alii quique religioſi viri: affuerunt proceres regni; Rex aliis detentus negotiis adeſſe non potuit. Regina Matildis libens affuiſſet, niſi regiis detenta occupationibus fuiſſet: affuit tamen per condecentem beneficentiæ ſuæ largitionem. Noluit Rex ſupernus operi gratiæ ſuæ Regem terrenum ſupremam manum imponere, ſibi totum reſervans operis conſummati gaudium, quod infra ſexdecim annos ſolis pauperum expenſis complevit Monaſterium, cum omnibus officinis, opus pulchrum & maximum. Affuerunt & regni Franciæ clariſſimi conſules, & ex aliis regni ejuſdem primatibus complures, Clerici, Monachi ex univerſis adiacentibus provinciis: confluxit innumerum genus hominum. Agitur dedicatio lætiſſima ſolemnitate, & ſolemniſſima omnium alacritate, alacritati hominum aer ipſe puriſſimus, dieſque lucidiſſimus arridebat: præ tumultu circumeuntium populorum vix exaudiuntur chori canentium; in tanta compilatione nullus læſionis alicujus moleſtiam ſenſit; nulla in agendis turbatio obvenit. Peracta proceſſione, vix pontificibus intrare licet ſine colliſione. Irrupit ſequens populus avulſis omnibus januis, univerſis tamen illæſis; quantum Eccleſiæ ſpatioſitas potuit aſſtringere. Diſtribuuntur altaria conſecranda Pontificibus, ipſum principale ſacrandum Archiepiſcopo remanſit. Fit per totam Eccleſiam ſumma celebritas, & in agenda celebritate, pia quædam contentioſitas, Vix ſemetipſum quiſque cantantium exaudit præ multitudine vociferantium multi jubilantes, quid dicebatur * neſcientes, aut quibus concinerent, minime attendebant. Graves ejuſdem Monaſterii perſonæ, quæ propter nimiam aliorum multitudinem paucæ aderant, ſolis lachrymis & devotione cordis ſolemnitatem explebant. Perſonabat in aliis vox lætitiæ, & jocundationis, in illis modulabatur Domino cum lachrymis ſola ſibi ſoli tota intenta affectio mentis; quid plura? Finitur majori quam cœpta fuerat jocunditate ſolemnitas: itur ad refectionem, paſchales nulli defuerunt epulæ, a mane uſque ad profundam noctem ſuccedentibus fratrum turmis qui ad feſtum venerant, quantum refectorii tabulæ continere valebant. Univerſis tam notis, quam ignotis, nec ſolum in domibus circumpoſitis, verum in villis etiam remotis, quæ ad uſus neceſſarios petierunt, ſponſata Deo Regi Eccleſia libens miniſtravit affluentia nuptiali majoribus quibuſque ſic ad placitum, & ſufficientiſſime, ut qui accipiebant dicerent modum exceſſiſſe: neque ſolum ea die, ſed multis per aliquot ante dies dum operiebantur, ita ſervitum eſt. Venerabilis Abbas requirens a miniſtris, qui ibant ac redibant, nec momento, uno loco ſtare poterant, quid agerent, quid dicerent, an ſumptus adhuc deficerent, cum potius abundare audiebat ab eis: quoties illa die dixit: *Quid retribuam Domino pro omnibus quæ retribuit mihi*; & dicendo iſta ſolas retribuebat Domino lachrymas agentes gratias pro conceſſis ſibi tot beneficiis, ac merito, quia excluſa omni penuria, omnium a Deo ſubminiſtrata ſerviebatur ſufficientia.

Solis pauperum expenſis conſtruit Monaſterium.

*Al. * neſciebant.*

Pſ. 115. v. 12.

Tertio die, ſeculis memorandus jam ſæpe dictus Cantuariorum Archiepiſcopus, &c. ab univerſis fratribus eundi miſſionem popoſcit: quis tantum tantæ inter eos benignitatis virum recedentem ſiccis oculis aſpicere potuit? omnes eruperunt in lachrymas, parvuli non volebant conſolari; conſulto maturavit receſſum, quatinus a fletu ſe contineret vel poſt ejus diſceſſum. Abbas Herluinus eum ſupra omnes mortales amans, & ab eo amatus, diſcedentem per duo milliaria proſecutus eſt amicum, ad ſuos viſus numquam in hac vita ulterius rediturum: quæ cordis amaritudo, qui fletus quamvis comprimarentur in ipſo ultimo vale, & ultimo ab invicem diſceſſu: poſtquam reverſus eſt ſedens in camera ſolus cum ſolo, qui ſibi ex omnibus erat familiariſſimus, concitatis permittens lachrymis habenas, ad cœlum manus levavit: & his verbis ait: *Nunc dimittis ſervum tuum Domine in pace: quia viderunt oculi mei*; quod ut viderem antequam morerer ſummopere optabam, & indeſinenter a te orabam: adimpleſti quæ volui; nunc ſervus tuus lætus ad te ibit quacumque hora tibi placuerit; ſic verba compreſſit, ſed lachrymarum affluentiam cohibere non potuit, donec frater qui cum eo loquebatur diutius nequiens ſuſtinere, aliunde ſermonem induxit. Ex tunc omni membrorum officio deſtitui penitus cœpit: & longe ante diei ipſius * animam revolutionem quod oraverat, obtinuit. Nam proxime ſubſecuto menſe Auguſto decimo tertio Kalendas Septembris, die Dominico, ex toto, lecto decubuit: ſenſit certis indiciis pater longævus jam adeſſe mortem: quod ubi amantiſſimæ congregationi innotuit, mors quædam univerſos pervaſit; angor, & ex angore quidam ſtupor, animos cunctorum obſedit. Cibus percipi non poterat, ſomnus receſſit ab oculis. Tertio die abſolvi ſe, & cætera quæ morientibus exhibentur officia, ſibi exhiberi rogavit.

Redit in Angliam B. Lanfrancus.

Luc. 2. d. 29.

*f. * revolutionem, animam quod oraverat.*

Adſunt filii vale facturi amantiſſimo Patri, eo primo orbandi. Lachrymis ac ſingultibus pſalmos, & cæteras orationes interrumpentibus: tandem ventum ad agendam confeſſionem; confiteri cœpit, verum remanentium pietate filiorum ſuperatus, & ipſe in lachrymas effuſus dicere nihil potuit: Vix tamen eluctatus in vocem abſolvit filios, danſque benedictionem & pacem omnibus, tam præſentes quam abſentes immortali eos Patri omnes commendavit; ac diſcedentes, quia plus non poterat, ut pro ſe orarent, poſtulavit: dolores, lachrymæ, orationes fiebant, quoniam vix ab eis pſalmus continuari valebat; dum quiſque in alterum reſpiciebat, quaſi jam cerneret fratrem patre orbatum, erumpebat in lachrymas; coram illo plangere nequaquam audebant, quia ſpe boni lætabundus non lachrymantes ſed lætantes eos omnes videre volebat; ſi cujus in lachrymas concitati ſingultum ſentiebat, confeſtim ſolita gravitate compeſcebat. Profunda jam noctis parte tranſacta quæ in ſabbatum illuceſcebat; cujus ad veſperum obiit; Reverendiſſimus vir ejuſdem Eccleſiæ Prior Anſelmus de proximo illius fine non tam ſuſpectus, quam certus, collocavit ſe longiuſcule ab eo, & clanculo nolens ut ille agnoſceret, quia moleſte ferebat aliquem circa ſe: verum ut mox primum ad matutinas ſonuit ſignum; illico excitavit Domnum Abbatem Rogerum, qui ſecus caput ejus accumbebat, & ait: *excitate priorem, ut dicat nobiſcum matutinas*. Plurimum miratus eſt ille quomodo id agnoviſſet, quia nec coram eo venerat, nec aliquis ei dixerat, & poſt accubuerat. Summo vero mane omnes diei horas coram ſe dici rogavit. Denique jam ingruentem mortis horam ſentiens, communicari ſe expoſtulavit, & animam ſibi commandari. Feſtinato ivit Abbas Rogerus, ſed nullam in Euchariſtia invenit hoſtiam, turbati ſunt fratres univerſi, mors inſtabat, & ſalutare Dominici corporis quod

Graviſſime ægrotatatque in extremo vitæ verſatur diſcrimine.

Pixidem ſeu ciborium vocat Euchariſtiam, hoc eſt vas in quo reconditur corpus Domini.

illa

ille acciperet, non erat. Verum circa morientem minime defuit; quæ circa viventem miſerationis divinæ gratia ſemper præſto fuit. Forte tunc ſacerdos quidam pro eo Miſſam celebrans ſumendum adhuc manibus tenebat corpus Dominicum: ejus itaque oblationis, quæ pro commendando illius exitu oblata Deo fuerat; prædictus Abbas portionem unam ſuſcepit, & ei ad viaticum tulit. Commendaturi exitum; illico fratres omnes accurrunt, quorum lachrymationem nec tunc ſuſtinere prævalens, peracta ex more Chriſtiano communicatione, quo valuit nutu, verboque monuit, ut in clauſtrum redeant, tanto inſtantius ei ſubvenientes, quanto ad exitum propinquare videbant. Jam ſola exitus hora expectabatur, ac precum, & lachrymarum armis communitur. Quotiens cameræ in qua decumbebat oſtium aperiebatur, verens quiſque ne jam migraſſe nunciaretur, attonitus proſiliebat, & quod verebatur audire, expectabat. Tranſegit diem ſic uſque ad veſperam, ac ſæpe quaſi aliunde reverſus dicebat Abbati Rogerio qui proximus adſtabat: *quid faciunt Domini noſtri, cur morantur? quid eſſe putatis, cur non accedunt?* Ille quamquam cum de aliis crederet loqui perſonis, reſpondebat ac ſi loqueretur de fratribus Monaſterii: quid, inquiens, jubetis, ſunt in clauſtro, orant pro vobis, aderunt mox ut voletis: tacebat, & parvum poſt intervallum eadem commotius iterabat: laborabat ille addiſcere quorum moram cauſabatur, & acceſſum præſtolabatur; verum nihil ab eo plus audiebat. Veſpertina a fratribus peracta ſynaxi, cum diei ac diurni officii fine, vitæ humanæ ſtadium fœlici curſu peregit nocte jam proxima, quæ in Dominicum illuceſcebat, ſeptimo Kalendas Septembris. Irruunt univerſi, nec jam ſolum Monachi, verum ex familia ſervientes, & qui ex villis confluxerant, fores & clauſtra effringere conati, quos Abbas Rogerius qui ſancto viro in ultima ægritudine obſequentiſſimus fuerat, prudenti confortatione adhortans detinuit, donec corpus decentiſſime funeratum, ſolemni proceſſione in Eccleſiam eſt perlatum. In communi poſito jam licet omnibus communem lamentari deſolationem, quæ vivum ſemper aſſequebatur, in funere quoque illum gloria comitatur ad perſolvendum ultimum obſequium * fratri qui apud omnes maximi amoris atque reverentiæ ob eximiam religionem fuit. Animo libenti convenerunt plurimi Abbates, multæque perſonæ venerabiles advenit, & totum exequiale officium celeberrime egit Ebroicenſis Epiſcopus, honeſtæ vitæ, magnæque litterarum ſcientiæ, vir Venerandus Gilbertus. Actum eſt in capitulo illi monumentum bonorum actuum, æternum filiis monumentum, juxta quo de ſpiritualibus locuturi ſtudiis conveniunt, illius præſentatur memoria, qui ex tyranno religioſus, ex multum ſeculari omnino ſupernaturalis, loci illius atque ordinis primus extitit fundator, & Abbas. Maximos patre amantiſſimo orbatorum filiorum quæſtus referre ſuperſedeo, ne dolorem legenti inferam, neu lectorem referendo moveam in lachrymationem. Illo decenti honorificentia tumulato, largiſſimis expenſis recreantur pauperes, qui ex tota vicinitate confluxerunt: æternam animæ illius recreationem præſtet, ſi votis opus eſt, Deus, qui vivit & regnat per omnia ſecula ſeculorum. Amen.

7. Kalend. Septembris exceſſit e vita.

* Patri.

Explicit Vita ſancti Herluini primi Abbatis. ac fundatoris Beccenſis cœnobii.

EPITAPHIUM.

Hæc tegitur Petra fundator primus & Abbas
Hujus cœnobii, Monachus ex laico.
Ter poſt undenos, ac tres, & quatuor annos
Grammata neſcierat; poſtque peritus obit.
Quatuor undecies, tranſegit cœnobialis
Annos, vitæ ſuos dimidiando dies.
Cum Phœbus novum ſub virgine poculis ortum,
Commigrando illum clauſit, & hebdomadem.
Herluinus erat, ſi quis de nomine quærat,
Qui cum ſanctis deo quidquid eis Deus eſt.

Cum quater hic denos vir pervenisset ad annos;
Quæ fuerant ſecli ſprevit amore Dei.
Mutans ergo vices de mundi milite, miles
Fit CHRISTI, ſubito Monachus ex Laico.
Hinc ſibi more patrum ſocians collegia fratrum,
Cura qua decuit, rexit eos, aluit.
Quas quantaſque vides hic primus condidit ædes
Non tam divitiis, quam fidei meritis.
Quas puer haud didicit ſcripturas poſtea ſenio
Doctus, ut indoctum vix ſequeretur eum.
Flentibus hunc nobis tulit inclementia mortis,
Sextilis quina, biſque die decima.
Herluine, Pater ſic cœlica ſcandis ovanter,
Credere namque tuis hoc licet ex meritis.

ALIUD EPITAPHIUM.

Hunc ſpectans tumulum, titulo cognoſce ſepultum,
Eſt via virtutis noſſe quis ipſe fuit.

PRÆFATIO

PRÆFATIO

IN VITAS BECCENSIUM

Abbatum Guillelmi, & Boſonis: authore Milone Criſpino Cantore Becci.

QUOTIENS magnorum facta virorum litteris aſſignata recitantur, ad Dei laudem, de cujus dono exiſtunt, mentes audientium ad bene agendum informantur, fidelium ſpes erigitur, & iis qui in quibuſdam nonnunquam torpeſcere ſolet fervor divini amoris, reaccenditur; dum vident alios feciſſe, quod ipſi facere monentur. Quapropter nos cupientes de noſtro offerre in tabernaculo Dei aliquid de vita patrum noſtrorum, qui nos in ſancta religione educaverunt, pauca pro ut vidimus vel audivimus, licet inculto ſermone, ad notitiam poſterorum ſcribere curavimus. Fuerunt namque ſuo tempore magni nominis, qui erant bene religioſi, multis Dei donis ornati, quibus ad vitam pergendi rectum tramitem ſubditis monſtrabant. Sunt antem de quibus loquimur Willelmus Reverendus Abbas Becci tertius; & qui ei ſucceſſit in regimen ejuſdem cœnobii Boſo ſapiens vir, & bonus: nam de duobus primis qui iſtos in eodem loco præceſſerunt, Beatiſſimo ſcilicet Herluino primi Beccenſis cœnobii fundatore, & paſtore; & ſanctiſſimo Anſelmo ejuſdem loci ſecundo Abbate; extant apud nos præclara, & magna veraci ſtylo digeſta volumina. De duobus ergo prædictis Willelmo videlicet, & Boſone, ad honorem Dei, & utilitarem legentium, quod Dominus dederit dicere volumus, quatinus noverint poſt nos venturi, qui vel unde fuerint, quomodo vixerint, ſeu qualiter præſentem vitam terminaverint.

Vita Venerabilis Vvillelmi Beccenſis tertii Abbatis.

VEnerabilis Abbas Becci Willelmus nobili Normanorum proſapia originem trahens, in veteri caſtro ſuper Riſlam quod dicitur Monsfortis, claris parentibus eſt exortus. Pater ejus Turſtinus: mater Albereda dicebatur, Rogerii de Bello-monte Patris Roberti Comitis ex ſorore neptis: qui puer dum adhuc jaceret in cunis, gravi moleſtia tactus, viſum pene amiſit: territa mater pro filio lugens cucurrit ad quandam Eccleſiam Sancti Germani in eodem caſtro ſitam, obtulit illum ſuper altare ejuſdem Eccleſiæ vovens Deo, & Beatiſſimæ Dei genitrici MARIÆ, ſanctoque Germano, quod ſi puer illam incommoditatem oculorum eorum auxilio evaderet, illum Dei ſervitio nutriret, litteriſque imbuendum traderet: ſimolque Deum rogavit, ut ſi aliter puerum ſanare nollet, in ſe, id eſt in matrem infirmitatem illam converteret. Quid plura? annuit petitioni & voto bonæ matris gratia Salvatoris noſtri, pietaſque ejus ſanctiſſimæ genitricis, nec non & Beatiſſimi confeſſoris Germani, & infans integræ reſtitututus eſt ſoſpitati: matrem vero infirmitas corripuit, nec multo poſt extinguit. Crevit puer, & cum ad congruam ætatem perveniſſet traditus eſt litterarum ſtudiis imbuendus. Cœpit itaque bonæ indolis eſſe, amore Dei fervere, honeſtis intendere, & ab inhoneſtis animum revocare.

Nobili genere natus.

Utroque oculo pene orbatur infans, at ſanitati divinitus reſtituitur. Cujus infirmitate lubens ſe aſſici mater poſtulat a Deo.

Quomodo ſe ſe geſſerit puer.

Jam mundi luxum ſpernebat, jam ſermone, actu & habitu talem ſe exhibebat, ut jam tunc quaſi Monachus ab omnibus haberetur. Quantum ad vitæ morumque ſpectabat informationem; ſi quando a cognatis vel amicis ad ſcholas aliquid pecuniæ ſibi mitteretur, quaſi rem malam vitabat ſuſcipere; ſicut condiſcipuli ejus ſoliti erant referre, ita avaritiam perhorrebat. Cumque quintum & viceſimum ageret ætatis annum deſiderans vocem Domini implere dicentis: *Qui non renunciat omnibus quæ poſſidet; non poteſt meus eſſe diſcipulus*. Et, *Siquis vult poſt me venire, abneget ſemetipſum, & tollat crucem ſuam, & ſequatur me*: renuncians mundo Becci Monachus factus eſt ſub ſanctiſſimo Abbate Anſelmo, qui tunc temporis in Beccenſi cœnobio Abbatis officio glorioſe fungebatur. Ingreſſus Monaſterium intentiſſime religioni monaſticæ operam dabat; lectioni & ſilentio aſſiduus vitam ſuam honeſte cuſtodire admodum ſtudebat. Ita Deo placere cupiens hominibus carus, in caſtris Domini Dei Sabaoth ejus ſigna ſequens, quindecim per annos ſtrenui militis officio functus, hujus militiæ Beato Anſelmo Duce militavit tam ſtrenue, ut omnes eum diligerent, & nullus de eo conquereretur. Fama bonitatis ejus circumquaque bonum Chriſti odorem de eo ferebat. Igitur Beato Abbate Anſelmo in Angliam tranſlato, & Archiepiſcopo facto, cujus faſtigium virgæ prædictus Willelmus antea cum veneratus fuiſſet, poſtea ſuſcipere metuit. Nam tempore Regis Willelmi filii Willelmi qui Angliam ſubegit, Beccenſis Abbas Anſelmus Deo charus & hominibus acceptus, quibuſdam exigentibus cauſis, & maxime conſilio & obedientia Capituli ſui coactus in Angliam transfretavit: nam quia defuncto venerabili Lanfranco Can-

Luc. 14. q. 13.

Math. 16. d. 24.

Becci fit Monachus ſub ſancto Anſelmo.

Abbas ſubrogatur B. Anſelmo.

S. Anſelmus conſilio & obedientia Capituli in Anglia tranſfretat invitus.

Cantuaria ſedes vacabat; diu greſſum ab Anglia repraſſerat, ne videratur Archiepiſcopatum appetere, quem oblatum toto mentis adniſu eouatus eſt declinare.: ſiquidem multi laudabilem bonitatem ejus cognoſcentes, quia ſic volebant, eum futurum prædicabant Archiepiſcopum. Tamen, ut dictum eſt, victus amicorum precibus mara tranſivit, & cum ibi moram facerant; contigit Regem ipſum graviter infirmari. Hic Rex poſt mortem Lanfranci Archiepiſcopatum in manu ſua per aliquot annos retinuerat, & multis gravaminibus attriverat. Cum itaque prædicta ægritudine laborarat, & pene jam de vita deſperarat, admonitus eſt ab Epiſcopis, & principibus ſuis, ut pro ſalute ſua aliquem virum bonum quærerat, & Cantuarienſem Archiepiſcopum conſtitueret, reſpondit: quem? Abbatem, inquiunt, Becci Anſelmum: quod verbum placuit Regi; & mox jubet illum accerſiri: ita regia & principum electione, cleri, ac populi acclamatione, ſecundum Dei diſpoſitionem Primas totius Britanniæ, licet multum renitens ac reclamans eligitur. Dicebat enim alterius regni ſe Abbatem eſſe, ſub cura Epiſcopi, ſine cujus præcepto vel licentia, ſeu Conventus ſui conceſſione, non poterat in aliena patria aliorum curam ſuſcipera: ſed hoc qui audiebant parvi pendentes, nihiloſominus quod cœperant perficere non omiſerunt.

Multum reluctans B. Anſelmus in Archiepiſcopum aſſumitur.

Quod eum fama trans mara volando pertuliſſet, Beccumque appuliſſet, conturbati, & contriſtasi ſunt Beccenſes non modice, tantaque tribulatio inde orta eſt inter eos, quantam nullus in cœnobio Becci antea viderat. Commota eſt tota provincia. Conventus Becci patrem, Epiſcopi, & Abbates, & omnes religioſi, ſimulque proceres, & mediocres terræ in commune Doctorem præcipuum, & ſummum patronum ſe amittere lugebant. Pater ipſe in Anglia prout poterat ſe conabatur omnimodis ſubducera a tanto onera; Beccenſes & alii multi laborabant dictis, & factis quantum valebant, ut eum revocarent, ſed non valuerunt; quia, ut poſtea claruit, hoc ſecundum Dei diſpoſitionem agebatur. Tandem Anſelmus ratione vel authoritate victus, ceſſit Dei diſpoſitioni. Beccenſes advertentes ſe in vanum laborare, multi conceſſerunt quod prius affirmabant ſe nunquam conceſſuros. Ita præcepto, & licentia Willelmi Rotbomagenſis Archiepiſcopi, Robetti quoque Normanorum Ducis aſſenſu, nec non & Beccenſis Capituli conceſſione confirmata eſt illa electio. Poſt hæc miſit Anſelmus Priori Baldrico honorabili viro, ſimulque Conventui Becci litteras, in quibus illos commendavit Deo, & ut ſibi Abbatem providerent ſummonuit, quoniam illum amodo Abbatem non haberant, ſed amicum & fidelem conſiliarium ſi vellent.

Beccenſibus ſcribit B. Anſelmus.

Has litteras attulit quidam Beccenſis, Monachus nomine Girardus, qui veniens Beccum ad feſtivitatem Sanctæ MARIÆ in medio Auguſti; die feſtivitatis in Capitulo ſalutes & verba Patris Anſelmi retulit, & prædictas litteras reddidit; quæ ſtatim in eodem Capitulo lectæ ſunt. Audientes fratres talem ſui dimiſſionem, & tanti actam dulciſſimi patris amiſſionem, qui eos velut nutrix filios ſuos gremio dilectionis conſovebas, ultra quàm dici poteſt conturbati ſunt; omnes quippe amora amantiſſimi patris, quo quaſi orbabantur, magno cordis dolore concuſſi, in lacrymas converſi ſunt: frater qui Epiſtolam legebat, ſingultu vocem interrumpente, vix aliquid dicera poterat. Tandem perlectæ ſunt litteræ, ſimulque dicta, & acta ſunt alia plura ad eandem rem pertinentia. Poſt hæc celebraverunt decenter & feſtive tanti diei ſolemnitatem: poſt Miſſam Baldricus Prior totum vocavit Conventum in Capitulum, dixitque Girardum adhuc habere aliquid dicendum ex parte Patris Anſelmi, quod debebant audire. Girardus juſſus loqui, dixit litteras de electione Abbatis ſe habera, nam & baculum paſtoralem de Anglia retulerat, ſed prius vellet audira ſi omnes de eligendo Abbate conſiliis Anſelmi adquieſcerent, & ſic litteras oſtenderet, quia ſic præceptum ſibi erat: Non ita, inquit Prior, faciemus, ſed prius litteras audiamus, & poſt conſilium capiemus quid agere, vel reſpondera debeamus. Girardus non ita injunctum ſibi eſſe dicebat, & Prior non aliter ſe facturum aſſerebat. Tandem Gerardus ratione, vel authoritate Capituli victus ceſſit, & litteras protulit, atque fratri qui alias litteras legerat nomine Mauricio ad legendum tradidit: quarum ſenſus in hunc modum ſe habebat: *Quoniam*, inquit, *Dei miſericordia, & Reverendi Vuillelmi Rotbomagenſis Archiepiſcopi licentia, atque Domini Roberti Normanorum Ducis aſſenſu, tandemque veſtra conceſſione, veſtri cura liberatus ſum: ſi Deus gratiam Domini noſtri Ducis Normanorum dederit vobis ut poſſitis eligere de Eccleſia veſtra Abbatem, & meum conſilium inde audire vultis: nullum ad hoc opus magis idoneum puto quam Dominum Vuillelmum qui Prior fuit apud Pexejum: tibi quoque Vuillelme per ſanctam obedientiam præcipio, ut hoc onus non refugias, ſed in ſpe auxilii Dei illud ſuſcipias. Et tibi Baldrice ſimiliter præcipio, ut tuum officium non deſeras, donec loquar tecum*. Tunc Baldricus Prior electionem ſe libenter ſuſcipere reſpondit, & cæteri ſimiliter conſenſerunt; ſicque Conventus ille ſolutus eſt. Sed & principem Normanniæ Anſelmus mandando rogavit, ut prædictæ electioni aſſenſum præberet. Tranſierunt poſtea dies multi, & de ipſa quidem electione tunc nihil plus actum eſt. Electus autem ſic ſe habebat quaſi de ea nihil audiſſet. Menſe Octobri advenit quidam Abbas nomine Rogerius Beccenſis Monachus, vir bonus, & multum religioſus, quem Anſelmus, ut ajebat, litteris ſuis juſſerat Beccum venire, & in eligendo Abbate Beccenſes quantum poſſet juvare. Tunc ipſe Abbas Rogerius, & Prior Baldricus & alii quidam fratres cum eis Comitem Normanorum adierunt, mandata Anſelmi, & electionem Capituli Becci innotuerunt, rogantes ut quod ab eis inceptum erat, ſuo aſſenſu compleret: quæ omnia Dux gratanter accepit, & ut electus ſibi præſentaretur juſſit. At illi velociter domum reverſi, collectis in unum fratribus, referunt quid cum Principe egiſſent, quidve ab eo audiſſet: interrogantur ſinguli de electione prædicta quid ſentirent, an concederant, omnes fera aſſenſum præbuerunt. Interim electus extra conventum expectara juſſus erat; poſt hæc vocatus venit, in ſuo ordine ſedit; tunc Prior dixit ei, quod ad regimen Beccenſis Eccleſiæ illum eligerent, & ut Abbatis officium, & curam animarum eorum ſuſciperet ex parte Dei, & ſanctæ MARIÆ, atque Omnium Sanctorum, nec non ex parte Reverendiſſimi Patris Anſelmi præcepit. At ille in terram proſtratus dixit; precor Domini aut de hoc

Leguntur Epiſtola D. Anſel. medio in Capitulo.

Proſtat lib. 3. epiſt. B. Anſ. epiſt. 8.

Conſulit Abbatem eligendum Vuillelmum.

Ejus electioni aſſentiuntur omnes.

Eidem etiam aſtipulatur Dux.

Vuillelmus Abbatiæ curam ſuſcipit.

quod

quod jubetis omnino abſolutum dimittire me, aut quomodo id implere poſſim docere. Prior ad hæc, ut dimittamini, ait, non opus eſt laborare, ſed ſuſcipite hanc curam in nomine Domini, & nos vobis ex animo obedientes erimus. Statim in ipſa die Abbas Rogerius, & Prior, & quidam alii fratres cum eis, aſſumpto electo ſuo, ad curiam properarunt, & Roberto Normanorum Duci præſentaverunt, quem alacriter, & cum magno honore ſuſcipiens, dedit ei Abbatiam more anteceſſorum ſuorum. Aderant tunc cum Principe Robertus Comes Mellenti, & Robertus filius Anchitilli conſobrini ejuſdem Willelmi electi Becci, qui de ejus promotione valde ſunt gratulati. Tunc Comes Mellenti
præcepit Roberto filio Anchitilli, ut novum electum Becci ad Monaſterium conduceret, man- *al. Arſchitilli*
dans omnibus miniſtris ſuis ne quis ipſi Abbati Becci, vel hominibus ejus in aliquo moleſtus
eſſe præſumeret: dedit tunc Comes Mellenti Robertus ut res quæ ad victum fratrum emebantur *Privilegia*
quietæ deinceps eſſent ab omni conſuetudine, quæ uſque ad illud tempus de rebus ad cibum *Becco grata*
Monachorum pertinentibus, ubicumque emerentur, etiam in coquina Becci a miniſtris * Brionii *Conſobrini ſui Vuillelmi cō-*
caſtri exigebatur. Procedente tempore dedit idem Comes Mellenti per totam terram ſuam ubicum- *cedit Comes*
que ſuum erat hoc exigere vel dimittere, ut omnes Dominicæ res Monachorum Becci ad victum vel ve- *Mellenti.*
ſtitum pertinentes, ubicumque Monachi eſſent, ad quorum uſus emebantur, ſive in clauſtro, ſive ex- *ſ. * Brionii.*
tra clauſtrum in negotiis Monaſterii, quietæ forent ab omni conſuetudine, quæ telonei, vel tranſitus, ſeu alio nomine nuncupatur. Hoc fecit pro amore Dei, & Willelmi Abbatis Becci cognati ſui. Multa quoque alia beneficia Beccenſi cœnobio contulit dum vixit, cauſa ejuſdem Abbatis. Itaque novus electus accepto a Duce Roberto, ut dictum eſt, Abbatiæ dono, & a Willelmo Rothomagenſi Archiepiſcopo animarum cura; cum gratia principis rediit a curia cum ſuis. Venit autem Beccum ſero poſt completorium, die ante feſtivitatem Dedicationis, quæ feſtivitas Dedicationis eſt decima Kalendas Novembris, & eo anno Dominica die evenit: ſurgens ad matutinas venit electus in Chorum, & ſtetit in loco juxta ſedem Abbatis, et totum officium feſtivitatis nocturnum, & diurnum decenter ut Abbas complevit. Acta ſunt hæc anno Dominicæ Incarna-
tionis M.XCIII. Ipſa die, Willelmus electus ſedit primum ut Abbas in Capitulo, ab illo die diſ- 1093.
ponens omnia intus, & extra convenienter Monaſterii negotia, gaudentibus cunctis quod talem Deus Anſelmo ſucceſſorem, & ſibi dederat Paſtorem; tamen ante benedictionem nec in ſedem Abbatis intravit, nec virgam paſtoralem portavit, ſed, de benedictione acceleranda nullam ut videbatur curam habebat: quæ benedictio dilata eſt uſque ad Auguſtum menſem anni ſequentis. Ve-
rum Anſelmus non oblitus quod inceperat, rogavit Willelmum Rothomagenſem Archiepiſcopum *Sacratur Ab-*
de benedictione Abbatis Becci, & hoc ipſum per litteras Priori Balderico, & Conventui notifi- *bas Vuillel-*
cavit. Intrante Auguſto menſe Baldricus, Prior & alii quidam fratres cum eo perrexerunt Ro- *mus, ſed pro-*
thomagum cum Archiepiſcopo locuturi de benedictione Abbatis ſui: qui diem benedictionis con- *feſſionem Ar-*
ſtituit in proxima feſtivitate S. Laurentii. Reverſus Prior dixit Conventui quæ ab Archiepiſcopo *chiepiſcopo facere abnuit.*
acceperat. Et quia prædictus Abbas Rogerius nuper obierat, miſerunt ad Willelmum Cormelienſem Abbatem virum nobilem, & bonum, atque apprime litteris eruditum, & ipſum Monachum Beccenſem, ut venirent ad benedictionem Abbatis Becci; qui libens paruit. Die feſtivitatis S. Laurentii cum Archiepiſcopus ſtaret ad altare infulatus, atque electus Becci eſſet veſtibus ſacris indutus, & inſtaret hora ut ad benedicendum præſentaret, audivit a referentibus quod Archiepiſcopus non benediceret eum, niſi profeſſionem faceret; ſed reſpondiſſe nullomodo facturum. Tunc Prior Becci Baldricus cum aliquantis Monachis concitus perrexit ad Comitem Normaniæ Robertum, intimans ei quod Archiepiſcopus exigeret ab Abbate Becci profeſſionem quam anteceſſores
ejus non fecerant. Illico Dux miſit Willelmum de Britolio, & Willelmum filium Richardi de *Jubet Dux*
Barduvilla, cum Ernulfo Cancellario ſuo mandans & præcipiens Willelmo Archiepiſcopo, ut Ab- *abſque profeſ-*
batem Becci ſine mora benediceret, nihilque ab eo exigeret, niſi quod conſtaret a Beccenſibus *ſione Abbatē*
Abbatibus factum eſſe anteceſſoribus ejus. Audiens hoc Archiepiſcopus iratus eſt valde, tamen *benedici,*
perfecit quod inceptum erat, & Abbatem benedixit ſine profeſſione, quia præceptum principis il- *quod & fa-*
lum cogebat. *ctum.* Poſtea Abbas locutus eſt cum Archiepiſcopo, atque in tantam gratiam illum Præſul accepit, ut nullum in Normania Abbatem cariorem, vel familiariorem haberet. Poſtera die rediit ad Monaſterium. Archiepiſcopus vero præcepit Willelmo Cormelienſi Abbati, ut ſimul cum eo pergeret, & in ſedem Abbatis vice ſua introduceret. Venit autem cum majori qua potuit humilitate, nudis pedibus, & ſuſceptus eſt a fratribus magno cum honore & gaudio, & in Eccleſiam ductus: tunc Abbas Cormelienſis, ut ſibi juſſum erat, eum in ſedem miſit, & incipiens *Te Deum laudamus*, oſculatus eſt omnem Conventum. Ita Deo diſponente ſucceſſor factus eſt Willelmus Venerabilis Anſelmi; & regimen Beccenſis cœnobii poſt eum ſuſcepit, atque per plures annos, cum honore tenuit. Cujus temporibus idem Beccenſe cœnobium exterius multis & magnis prædiis, & redditibus Dei miſericordia, & principum, aliorumque fidelium largitione ampliatum interius
religione, nobilibus viris, ac ſapientibus ornamentis quoque pretioſis, & ædificiis eſt decoratum. Qui *Nobiles &*
enim Joſue dixerat Moyſi miniſtro, *ſicut fui cum Moyſe, ita ero tecum*. Ipſe ut cum præceſſore An- *ſapientes viri in Beccenſi*
ſelmo, ita cum ſucceſſore Willelmo perſeveravit, per quem fuit vir in multis proſpere agens. *cœnobio.*

Erant tunc temporis in Eccleſia Becci multi nobiles viri, & religioſi, tam litterati quam il- *Joſue c. 1. 5.*
litterati, qui de diverſis provinciis ad ſerviendum Deo illuc convenerant, quorum aliquo a tempore Beati Patris Herluini adhuc durabant; nonnulli ſub Sancto Anſelmo duce, mundum relinquentes Deo militare ceperant; multi ſub eodem Willelmo renunciantes ſeculo, levi jugo Chriſti colla ſubmittere gaudebant. Ex his poſtea vidimus plures Eccleſiarum honorabiles rectores: de
his fuit cum honore nominandus Boſo, qui tempore ſancti Anſelmi venit ad ordinem; ſed ſub *Boſo Prior,*
eodem Willelmo Abbate poſt ſæpe dictum Baldricum Prior factus, & poſt ipſum Willelmum Ab- *& Abbas.*
bas eſt conſtitutus, ſapientia & honeſtate vitæ ornatus. Ejuſdem quoque Willelmi tempore factus eſt Monachus quidam juvenis bonæ indolis nobiliter natus, ſcientia litterarum præditus nomine

D d Theobal-

Theobaldus Prior, Abbas, & Archiep.

Theobaldus, qui religioſa diu in cœnobio converſatus, poſt Boſonem Prior, & illo defuncto Abbas eſt ſubrogatus; & non multo poſt in Archiepiſcopatum Cantuariæ ſublimatus. Quidam Monachus venit ad Abbatem Willelmum petens ut in Monaſterium ſuſciperetur, volens firmare ſtabilitatem ſuam in loco eodem: quod cum Abbas primum facere diſtuliſſet, nec eum retinere, nec omnino reſſutare vellet, cum jam illum ſuſcipere cogitaret, vidit in ſomnia quendam defunctum affinem ſibi & notum, qui illum reprehendebat quod quendam inſanum fratribus adjungere volebat; & certe defunctus ille, fratrem, de quo agitur, ut putamus, nunquam viderat: nec multo poſt frater ille accepta licentia diſceſſit; & poſtea in tota provincia nuſquam eſt viſus, nec auditum quorſum diſceſſerit.

Singularis obſervantia SS. Herluini & Anſelmi celebrat Guilelmus Abbas.

Prædeceſſoribus ſuis Beato videlicet Herluino, & ſancto Anſelmo, amorem & honorem maximum idem Abbas exhibebat; & de illis in communi collocutione loquebatur, cum magna reverentia eos nominabat: Statuta eorum ad memoriam aliis reducebat, & ea ipſe ſtudioſe ſervabat, & ſervari præcipiebat; quia videlicet juſtum videtur, ut qui ſua vult cuſtodiri, a ſequentibus ſtudeat & ipſe Priorum ſuorum juſſa ſervare.

Nota.

Quando autem aliquorſum proficiſci habebat, poſt orationem in Eccleſia factam, ad ſepulchrum B. Patris Herluini in Capitulum pergebat; & ſe illius orationibus commendabat; ſimiliterque revertens faciebat.

Narravit mihi idem Abbas Willelmus quod noctium una apparuit ei ſanctus Pater Herluinus, & apprehendens eum deducebat per officinas Monaſterii, & circa parcum, ut ſibi videbatur, & in Eccleſiam de Burnevilla quam ipſe ſanctus manu ſua ædificavit, & ſic rediit ad Monaſterium; & veniens in clauſtrum non reperit ibi niſi unum Monachum tantum, unde Abbas Willelmus aliquantulum erubuit, ſicque diſparuit. In tota hac viſione ſemper * ſanctus habuit Abbatem ad dexteram ſuam, ſed nihil illi dixit. Quid vero hæc viſio prætendebat neſcitur; niſi quod ipſe Willelmus Abbas dixit fortaſſis aliquid in Monaſterio eſſe quod Pater volebat emendari.

*ſ. * ſanctum.*

Quidam Monachus qui dicebatur Robertus petebat licentiam eundi in Angliam; cauſa videndi Archiepiſcopum ſanctum Anſelmum, & loquendi cum eo, ut aſſerebat, de ſalute animæ ſuæ; quod cum Abbas Willelmus nollet concedere, in Capitulo coram omnibus rogavit eum, ut quod petebat, ſibi concederet; ſed cum neque ſic Abbas aſſenſum præbere vellet, dixit frater, ſi conceditis ibo, & ſi non conceditis ibo. Quod verbum Abbati non placuit: tamen poſtea dimiſſus voluntati ſuæ permiſit, mare tranſiit, in Angliam venit, nec multo poſt obiit. Clericus quidam grandævus vocabulo Willelmus ſolitariam vitam agens, venit ad Monaſterium volens Monachus fieri: & quia erat bonæ famæ, libenter ſuſceptus eſt: qui cum per plures annos in congregatione religioſe converſatus fuiſſet, una dierum ſedente Abbate Willelmo in Capitulo cum fratribus, venit ante eum rogans ut liceret ſibi reverti ad ſolitariam vitam, quatenus ibi operaretur manibus ſuis, unde viveret, ſicut ante converſionem fecerat: ſi quidem, ut dicebat, timor illum angebat, quia in otio vivens aliorum Eleemoſynis aleretur. Abbas hæc audiens dixit circumſedentibus: Iſte frater moritur, & antiquus hoſtis videns illum morti proximum, tentat illum de Monaſterio abducere, ut poſſit aliquod animæ illius impedimentum facere. Tunc converſus ad illum monuit, ut ab hac intentione animum revocaret, in pace cum fratribus reliquum vitæ duceret, quia erat jam ſenex & debilis, nec poterat amplius laborare, & ne paveret quod de beneficiis viveret fidelium quia & alii multi ſimiliter vivebant, orationibus inſtaret & pro his maxime quorum Eleemoſynis ſuſtentaretur Dominum rogaret. Finem vitæ jam imminentem expectaret, & morti vicinæ ſe præpararet; adquievit frater admonitioni Abbatis, & paucis diebus interpoſitis moleſtia corporali correptus infra breve tempus defunctus eſt, agens pœnitentiam quod recedere de Monaſterio voluiſſet, & Abbati, & fratribus gratias agebat, quod non permiſiſſent illum abire poſt Sathanam, qui eum ſupplantare volebat.

Vuillelmi Abbatis encomium.

Iſte vir bonus, de quo loquimur, Abbas ſcilicet Willelmus magnæ ſapientiæ, bonis moribus ornatus, magnorum virorum propinquus, Regi, & primoribus regni acceptus, ita ſe modeſte, humiliter, & manſuete habebat, ut aliquando quaſi neſciens, & pene idiota videretur quibuſdam: verum ſi propius accederes, & velut perſcrutando ejus ſenſum de rebus dubiis interrogares, altam prudentiam, profundum conſilium; & maxime honeſtatis documentum invenires. Erat quoque Deo devotus, majoribus ſummiſſus; ſubditis benignus, manſuetus bonis, ſeverus indiſciplinatis, ſupra menſuram ſuam nihil uſurpabat, divinis rebus omnem reverentiam exhibebat, Deum timebat; peccatum quaſi mortale virus odio habens fugiebat.

Epiſcoporum eſſe, ajebat, manu benedicere.

Si quis benedictionem ab eo poſceret, verbis magis quam manu benedicebat: dicens non eſſe ſuum manu benedicere, ſed Epiſcoporum. Nullus Abbas extitit, qui majorem ſollicitudinem gereret Conventus ſui: talem illum fuiſſe ſciunt, qui illi familiarius adhæſerunt: quippe a Deo ita compoſitus homo, ut nec turpiloquium ore proferret, ſcurrilitatis omne genus abhorreret; immunditiam mentis, & corporis, ut virgo ab utero matris ignoraret; cibo, potuque temperatus, & honeſte verecundus, indole religioſa decorus, bono ingenio ſane intelligebat, blando ſermone placebat, doctrina, & exemplo utilis erat, conſtans erat in moribus; verax in ſermone, cautus in promiſſionibus, in commiſſo fidelis, ſtudioſus virtutum, amator pauperum, eleemoſynarum largitor, hilaris hoſpitum ſuſceptor, viduarum & pupillorum protector. Talia gerens, bene vivendo curſum direxit, bene moriendo terminavit, ſenſum, loquelam, & viſum uſque ad ultimam ſpiritus emiſſionem Deus illi conſervavit.

Virgo fuit.

Hæc de vita illius breviter diximus: nunc qualiter de ſeculo tranſierit, expediemus. Anno igitur vicaſimo nono Abbatiæ, menſe Septembris, decidit in ægritudinem, a qua mortuus eſt: quæ ægritudo paulatim creſcens, per annum & dimidium illum afflixit, donec tricaſimo primo anno, ex quo donum Abbatiæ ſuſcepit, ex toto circa finem menſis Martii lecto decubuit.

Graviſſima ægritudine afficitur.

Venit Abbas Pratellenſis Richardus nomine, vir religioſus, & litterarum ſcientia præditus, viſitare eum, & fuit ibi uſque ad tranſitum illius, & cum jam morti propinquare videretur, viſitatus eſt a fratribus more Chriſtiano, & cuncta morientibus debita, circa illum perſoluta ſunt: atque peracto officio, cum jam Conventus redire debuiſſet, Venerabilis Boſo Prior rogabat eum, ut more patrum, vita decedens benediceret, & Deo ſummo Paſtori commendaret filios ſuos, quos relinquebat: at ille elevata manu benedixit eis & dixit: *Amate clauſtralem vitam, quia reparatio eſt ordinis noſtri: & ne quæratis habere obedientias in ſæculo, quia multi in eis perdunt animas ſuas; ſed quantocyus Abbatem eligite, quia non eſt bonum tale opus differre.*

Poſtremo ipſius documenta.

Rogavit

Rogavit ſane, ut pro ſe Dominum deprecarentur; habebat enim hoc conſuetudinis, ut ſi quando loqueretur cum aliquo, quem alicujus momenti exiſtimaret, ſe illius orationibus commendaret. Erat eo tempore circa Beccum provincia turbata quorumdam præſumptione, qui contra Regem Henricum rebellaverant, & ad deprædandam patriam quædam caſtella obtinebant: ideo Rex contra eos ſæpe ducebat exercitum ad reprimendum eorum hoſtilem impetum, & contuendam patriam. Itaque poſt octavas Paſchæ venit Rex Beccum, & hoſpitatus eſt in domibus Monaſterii: tunc adierunt regem Beccenſes quidam Monachi, rogantes, ut quemdam familiarem ſibi Monachum faceret Abbatem poſt eum qui moriebatur; quod cum audiſſet Abbas Willelmus interdixit, ne ſibi ſuccederet in regimen Eccleſiæ Becci, is qui ipſi hoc modo quærebatur ſubrogari. Alius frater dixit aliquando eidem Abbati jocando. Facite me Abbatem, & ego vobis dum vixeritis optime ſerviam: at ille, quia, inquit, hoc dixiſti non poteris amplius eſſe Abbas hujus loci. Verum audiens Rex quod Abbas Willelmus, quem plurimum amabat, moriebatur, venit viſitare eum cum paucis, & ante lectum jacentis amici ad terram humiliter ſedit. Abbas inter alia rogavit eum, ut Eccleſiæ Becci dignum ætate, vita, moribus, non ſenem, non juvenem, quantocyus provideret Abbatem; quia in talibus dilatio valde noceret. Ad hæc Rex; quem, inquit, jubetis? Abbas reſpondens: *non eſt hoc meum*, ait, *quia ſacri canones interdicunt, ne quis ſibi nominet ſucceſſorem*. Fuit enim ſtudioſiſſimus oris ſui, & vitæ, ac totius religionis cuſtos, etiā in ipſo mortis articulo. Deinde rex accipiens manum dexteram Abbatis admovit oculis ſuis & ori, benigne oſculatus eſt, ſicque repoſuit eam ſub coopertorio, dixitque circumſtantibus Monachis: orate pro illo, quia magnum damnum habetis in morte ipſius. Nocte vero inſecuta cum illi qui eum cuſtodiebant matutinas decantaſſent, petiit ut eum quieſcere permitterent, & cœpit quaſi dormitare, donec plene obdormiret in mortem. Videntes qui circa eum erant, quod jam propinquaret ad exitum, de camera pertulerunt illum in cellam infirmorum, ubi fratres moriebatur, & circumvallatus caterva filiorum ſeptem pſalmos, cum letania decantantium, paulo ante lucem ultimum emiſit ſpiritum. Corpus lotum juxta conſuetudinem convenienter pannis eſt indutum, ac deſuper quaſi ad Miſſam ſacris veſtibus decenter re veſtitum. Poſt hæc delatum eſt in Eccleſiam, & in choro ante majus altare poſitum, ubi die, & nocte frequentabatur triſti merentium obſequio filiorum. Monachi pium lamentabantur patrem; famuli & homines loci plangebant ſe bonum amiſiſſe dominum; nullus querebatur injuriam ſibi ab eo factam: omnes in commune lugebant magnū ſe perdidiſſe patronum. Mane venit Rex ad Eccleſiam & videns corpus jam decenter adornatum, placuit illi, & factum laudavit, & ait, *utinam animam mea eſſet ubi anima ejus eſt*. Venerat Beccum multitudo magna utriuſque ordinis, & generis hominum, tum propter Regem qui ibi morabatur, tum quia de imminente Beccenſis Abbatis morte audierant, e quibus Abbates novem, Monachi plurimi, Clerici & Laici multi; ejus exequiis interfuerunt. Venit & Joannes Epiſcopus Lexovienſis, homo ſapiens, & Venerabilis, qui totum funeris devota complevit officium, & ultimum Chriſtiano more competenter perſolvit obſequium. Sed & pauperum confluxerat non minima turba propter eleemoſynam quam in exitu illius fieri ſperabant, quæ per biduum facta eſt, unde nullus vacuus rediit. Sepultus eſt in Capitulo juxta ſanctum Patrem Herluinum fundatorem, & primum Abbatem ipſius loci, ad dexteram ejus, poſtquam ſecundus eidem cœnobio præfuit, ut quem multum in vita ſua dilexerat, ei quoque in ſepultura jungeretur. Viginti quinque annorum erat quando ingreſſus Monaſterium, quindecim annis fuit Monachus clauſtralis, triginta annos & dimidium fecit in Abbatia, ſeptuagenarius migravit, anno Domini milleſimo centeſimo, viceſimo quarto, ſexto decimo Kalend. Maii, hebdómada poſt octavas Paſchæ, tempore feſtivo, Paſchali gaudio. In quo Paſchali gaudio, quæſumus auctor omnium, hoſtili ab impetu tuum defende famulum: o Paſcha noſtrum Domine JESU CHRISTE, converte luctum ejus in gaudium, & in ſolemnitates præclaras; ut ſit tranſitus de morte ad vitam, de labore ad requiem, de calamitate ad gloriam, de tenebris ad lucem ubi domine conſtituiſti luciddiſſimas manſiones, ubi requieſcunt Sanctorum animæ, ubi ſpiritus famuli tui ſpiritibus beatis ſociatus, æterna requie fruiturus, facie ad faciem videat te angelis deſiderabilem, fontem vitæ indeficientem, cum Patre & ſpiritu ſancto una ſine fine regnantem. Amen.

Non vult ſibi eligere ſucceſſorem.

Efflavit animam & poſtquam lotum eſt corpus, ſacris aliud induitur veſtibus.

Mira Regis effatum de Guillelmo Abbate.

An. 1124. Guillel. migrat.

Explicit Vita Venerabilis Vuillelmi tertii Abbatis Beccenſis Cœnobii.

EPITAPHIUM.

Abbas Vuillelmus præclari germinis ortus,
Tempore primævo fit religionis amator.
Ætatis quinis luſtris, jam vitæ peractis,
Suſpirando Deum cœpit contemnere mundum.
Terrea dimiſit, ſed Chriſto totus adhæſit;
Ut nudum nudus Dominum famulus ſequeretur,
Confeſtim Becci juga ſumpſit ſuavia Chriſti,
Quæ per quindenos conſtanter pertulit annos.
ANSELMO poſt hæc Anglorum præſule facto,
Iſte loci curam recipit fratrumque regendam,
Quem gravitas morum, vel vita, decuſque parentum
Fecerunt clarum præ multis, ac Venerandum.
Doctus erat, blandoque loquens ſermone placebat.
Actibus & verbis, ſubjectos erudiebat,
A puero vitæ fuerat ſectator honeſtæ.
Cordis munditiam ſervans carniſque perennem.
Beccum ter denos auxit, rexitque per annos.
Blandus ſubjectis rector, duruſque ſuperbis.
Vir tantus meritis morum ditatus opimis.
Nequaquam valuit nexus evadere mortis:
Aprilis ſexta decima ſurgente dieta,
Complevit curſum vitæ præſentis & actus.
Commendans animam cælo, corpuſque ſepulchro:
Expectat tempus, quo judicet omnia Chriſtus,
Ecce ſub hac tumba pulvis ſunt membra ſepulta:
Cui præſtet Dominus veniam, vitamque rogemus. Amen.

ALIUD.

Dura nimis jam tolle tibi tua jugera munde,
Heu mihi tam longa me tenuere mora.
Amodo jam non illa celam patet exitus a te;
Et quam longinquo ſolvor ab exilio.
Ad propriam redeo patriam, Dominus revocat me,
Unde prius fueram, præcipit ut redeam.
Novit cum lacrymis illum, quem ſæpe rogavi.
Ut venia pravum diluat omne meum e
Ærumnaſque meas tandem miſeratus amaras
De convalle ſoli tollat ad alta poli.
Hactenus hæc, ꝯo, ſtare meum non amplius eſt hic;
Oſſa relinquo tibi, ſi places hæc ſepeli.

ALIUD EPITAPHIUM.

Frumenti granum remanens in ceſpite ſanum,
Donec putruerit, creſcere non poterit.
Sic niſi noſtra caro, mortis tangatur amaro,
Percurrens ſtudium non recipit bravium.
Ergo ſcire datur quod non decet ut doleatur.
Si patriam quærat, qui peregrinus erat.

VITA
VENERABILIS BOSONIS
COGNOMENTO
SAPIENTIS QUARTI
Abbatis Beccenſis.

Boſonis parentes & patria.

IN diebus Willelmi Regis qui Anglos armis perdomuit in pago Rothomagenſi, fundo Monaſterii Villaris, orti ſunt honeſtis genitoribus, Hairmerico videlicet & Lezelina, tres viri, Giſlebertus, Boſo, & Rainaldus, qui a pueritia imbuendi litteris ſunt traditi, ut Deo in ſancta Eccleſia omni vitæ ſuæ tempore deſervirent, quod & fecerunt. Nam cum diu inter ſuos honeſtam vitam duxiſſent, amore Dei ſuccenſi, quaſi poſt marina pericula portum ſub Sancto Anſelmo Abbate Beccum petierunt; & ipſi Abbati deſiderium ſuum pandentes,

Boſo & duo ejus fratres ſe Deo devoverunt.

Deo annuente, religionis habitum ibi devote ſuſceperunt, devotioſque uſque in finem tenuerunt. Si quidem primus & ultimus, Giſlebertus ſcilicet & Rainaldus longo tempore in ſancto propoſito honorabiliter perdurantes quieverunt in pace. Boſo vero medius frater, de quo nobis ſermo eſt, litteris bene inſtructus, cum adhuc eſſet in ſeculari vita, cœpit bonis moribus pollere, amore Dei fervere, religioni animum applicare; erat autem acutiſſimi ingenii; & quod ſubtiliter intelligebat, luculento ſermone proferebat. Unde perplexæ quæſtiones animum illius involuerant, quas nec per ſe enodare, nec inde ſe poterat expedire: quapropter Beccum venit, Anſelmum adiit, quem in talibus audierat exercitatum, æſtus animi ſui, quibus movebatur, aperuit; & ſtatim de omnibus ſibi ſatisfactum eſſe cognovit. Admiratus Boſo ejus ſapientiam, vitæ converſationem, atque morum inſtitutionem, mutato non multo poſt habitu, ſub eodem

Becci Monachus factus, in virtute atque litteris proficit non parum.

Abbate ibi leve Domini jugum tulit; & factus Monachus, religionem quam arripuerat tota mente diligebat, & in ea aſſidue proficere ſatagebat. Videns Abbas novum militem Chriſti revera Deum quærere, ſollicitum eſſe ad opus Dei, ad obedientiam, & ad alia quibus novitius debet intentus eſſe, lætabatur corde, inſtruebatque eum in Domini ſervitio, jugiter accendens animum ejus ad virtutis amorem. Ille doctrinam magiſtri capaci animo humiliter accipiens, in arca cordis ſervandam recondebat, quam congruo tempore poſtea ſuaviter eructaret. Mores & vitæ inſtitutionem ejus ſequens ad pietatem ſe exercebat: jejuniis, vigiliis, orationibus, & aliis bonis operibus intentus erat: in lege Domini ſtudioſe meditabatur, & quod legebat ſane intel-

Blaſphemiæ tentatio illi ſumma afficit moleſtia.

ligebat, & convenienter exponebat; ſolutionem libenter accipiebat. Inter hæc videns diabolus Boſonem in ſancto propoſito quotidie meliorando de virtute in virtutem proficere, per ſpiritum blaſphemiæ immiſit ei tentationem graviſſimam, quæ ſuccedentibus ſibi variis cogitationum tumultibus, ita eum vexabat, ut vix compos ſuæ mentis exiſteret. Tranſierunt in hoc aliqui dies, & tentatio ſe ipſa ſemper fiebat gravior: turbatus ergo, & mente confuſus adiit Anſelmum, & quid pateretur aperuit. Vir autem ſanctus cum ſingula intellexit hoc tantum pio af-

Boſonis mœrorem ſuis ad Deum precibus levat B. Anſelmus.

fectu dixit fratri. *Deus conſulat tibi*. Moxque eum dimiſit: ipſe vero ſtatim ante quoddam altare proſtratus cum lachrymis orationem pro eo fudit ad Dominum: illico tanta mentis tranquillitas ſecuta eſt, ut ſicut ipſe poſtea dicebat, ultra quam credi poteſt, ſubito alteratus eſſet ab eo qui fuerat. Ita omnis illa tentatio penitus evanuit, quod nunquam ulterius in ſe talia ſenſerit.

In Angliam ad B. Anſelmum pergit. Cujus juſſu ad Concilium Claromont. ſe contulit.

Poſt hæc cum Abbas Beccenſis Anſelmus Dei diſpoſitione, & Regis Anglorum, ac populi electione Archiepiſcopus Cantuarienſis fuiſſet conſecratus, mandavit ſuum dilectum Boſonem, volens illum habere ſecum. Ita Boſo tranſfretavit, & in Anglia cum Anſelmo aliquandiu commoratus eſt. Eodem tempore audiens Anſelmus Urbanum Papam convocaſſe Concilium generale apud Clarum-montem in Alvernia provincia, quia ipſe non potuit ire, miſit prædictum Boſonem ad idem Concilium: cujus itineris longitudine, & labore infirmatus eſt nimis, ita ut poſt Concilium cum in Normanniam repedare vellet, in via æger remanet apud ſanctum Walterium; &

Ab Anglia cum fuiſſet pulſus S. Anſelmus redit Boſo Beccum iterum tranſfretat in Angliam.

poſtquam convaluit Beccum remeavit, ſicque Angliam repetiit. Verum cum ſanctus Anſelmus Anglia pulſus primum a Rege Willelmo, qui eum Archiepiſcopum fecerat: deinde a fratre ejus Henrico, qui illum poſt mortem fratris ab exilio revocaverat; in partibus Burgundiæ, & Italiæ converſaretur, Boſo Beccum reverſus eſt.

Quanti illum fecit S. Anſelm.

Cumque Anſelmus poſt ſecundum exilium Angliam repetere deberet, in Capitulo rogavit Willelmum Abbatem, & Conventum Becci, ut liceret ſibi Boſonem ducere ſecum, quia magis amaret cum illo vivere in ſolitudine, quam ſine eo in magnis divitiis. Abbas, & fratres, quia non poterant contradicere Archiepiſcopo, conceſſerunt. Hic eſt ille Boſo cum quo diſputans com-

compoſuit librum qui dicitur, *Cur Deus homo*. Permanſit itaque cum Archiepiſcopo, uſque ad finem vitæ ipſius: poſt tranſitum Anſelmi Boſo Beccum redit, & vivebat communiter cum fratribus. Diligebat cunctos, & diligebatur a cunctis.

Fit Prior Becci.

Poſt hæc obeunte Baldrico Priore, jubente Guillelmo Abbate ſucceſſit ei in prioratum: erat enim honorabilis vitæ, & multæ prudentiæ, humilitate conſpicuus, ſpiritu conſilii providus, fortitudine firmus, conſolabatur deſolatos, omnibus omnia factus, in quantum poterat unicuique ſubveniebat: benignus erat in exhortando, modeſtus in corripiendo, pauperibus dapſilis, hoſpitibus affabilis, fide firmus, ſpe in Deo certus, caritate diffuſus; cum non habebat quod tribueret egenti, monebat ſpem in Deum ponendam, aſſerebat in proximo ſubventionem Dei affore, nondum finem mundi veniſſe: Talia jocando dicebat, ſed corde Deum ſuppliciter rogabat, qui perſæpe illi ſecundum fidem ſuam ſubveniebat. Sapientiam, conſilium atque bonitatem animi ejus, non ſolum ſubjecti ſed etiam principes terræ, Epiſcopi, & Abbates, ſimulque religioſi, & ſæculares multi, comperientes, quaſi theſaurum pretioſum, ac velut divinum oraculum admirabantur. Tanta ei inerat Dei gratia; & ſic ſpiritus conſilii in eo vigebat, ut ad ſe venientibus cauſa conſilii ſubtiliter, & ſufficienter ad inquiſita reſponderet.

Ejus ſapientiam collaudabant omnes.

Per idem tempus mandavit Rex Henricus Willelmo Abbati, ut Priorem Becci Boſonem daret Comiti Theobaldo nepoti ſuo, ad faciendum Abbatem in terra ſua: quod utrum amore, an cordis rancore, ſive aliquorum immiſſione, Rex petierit, ut perinde Boſo pelleretur de regione, incertum habemus. Audiens hoc Abbas contriſtatus eſt non modice, miſitque ad regem mandans, & multum deprecans, ut Eccleſiæ, & ſibi parceret, atque a tali juſſione animum revocaret, Prioremque ſibi non tolleret. Jam enim Abbas ſenio & infirmitate confectus viribus corporis deſtituebatur. Placatus Rex deprecatione dimiſit Priorem. Cumque Abbas Willelmus longa ægritudine confectus, jam morti proximus videretur, duo Beccenſes Monachi acceſſerunt ad Regem Henricum, qui tunc Becci, & circa Beccum propter incurſiones quorumdam, qui contra eum rebellaverant, morabatur, dicentes quia Boſo ſi ſuccederet Abbati Willelmo, ſicut Conventus quærebat, hominium vel fidelitatis ſacramentum more patriæ, nullo modo ſibi faceret: ideoque alium quem nominabant, laudabant, pro eo ſubſtituere deberet. Hoc agebant quia Priorem nolebant habere Abbatem. Verum cur illi infenſi erant, neſcimus: quam quidem injuriam intuliſſe alicui eorum ignoramus. His auditis Rex nimium offenſus eſt animo, & tunc quidem iram diſſimulavit. Illi autem callide agentes, ignorante Conventu, contra regulam Beati Benedicti, ſine eorum conſenſu, volebant ſuperponere ſibi magiſtrum, cum hoc eſſe conſtet contra decreta patrum, qui dixerunt, ut nemo invitus ordinetur, ſed Conventus Eccleſiæ debet ſibi ſecundum timorem Dei Paſtorem eligere. Sed hæc malignantium calliditas, licet aliquantum Conventum conturbaverit, tamen quod moliebatur efficere non valuit: Defuncto namque Abbate Willelmo & decenter humato, totus Conventus elegit Boſonem, omnes Epiſcopi & Abbates, clerus, & populus, vicini & remotiores, qui eum noverant, hanc electionem laudabant, eumque ſummo honore dignum affirmabant. Itaque Conventus ut eis aſſentiretur, obnixe rogabat: ille ſuæ infirmitatis multas opponebat cauſas: illi in terram proſtrati deprecabantur; ille toto conamine reluctabatur negando. Perlata eſt res ad Regem; at ille recordatus quod de hominio a duobus Monachis audierat, ſicut ſupra retulimus; erat enim inde nimis iratus, noluit concedere. Interea Gauffridus Rothomagenſis Archiepiſcopus, vir prudens, & honorandus; & Joannes Lexovienſis Epiſcopus, qui ad Curiam Regis venerant, qui tunc obſidebat Brionii caſtrum, quod contra eum tenebant homines Comitis Mellenti: Venerunt Beccum, & locuti ſunt cum fratribus de eligendo Abbate: tunc omnes in terram proſtrati, nam in Capitulo ſedebant; rogabant Priorem ut ſæpe dictæ electioni aſſenſum præberet; & Archiepiſcopum, ut illum præcipiendo cogeret. Archiepiſcopus admirans fratrum unanimitatem, laudavit eorum religioſam voluntatem, & erga Priorem ſuum tantum amorem: deinde converſus ad iſtum, monuit, rogavit, ad poſtremum præcepit per obedientiam, ut acquieſceret voluntati fratrum: e contra iſte aſſerebat hoc ſe non poſſe facere, propter magnam ſui corporis debilitatem, & alia quædam gravia quaſi peccata opponebat; quibus ad hoc indignum ſe eſſe dicebat. Et Archiepiſcopus, Eſtis ne Monachus? Reſpondit, vellem eſſe. Tunc Archiepiſcopus, Revera, inquit, ſi viginti homines occidiſſetis, non vos dimitterem, quandoquidem tantum ac talem erga vos video Conventus affectum. Nunquam, ait, hominem occidi. Tunc compulſus eſt aperire quod latebat; & accipiens Archiepiſcopum cum Epiſcopo ſeorſum, dixit Papam ſibi interdixiſſe ne unquam laicæ perſonæ hominium faceret; & ideo iſtam obedientiam non audebat ſuſcipere, ne cogeretur, aut prohibitionis Apoſtolicæ tranſgreſſor exiſtere, aut Regem offendere. Archiepiſcopus cum audiſſet, ſapienter tulit: Lexovienſis vero Epiſcopus, graviter accepit, quod Prior Becci dedignabatur facere, quod ipſi, & omnes prælati Normanniæ faciebant antiquo more patriæ. Reverſus in Capitulum Archiepiſcopus cum Epiſcopo dixit, quandam cauſam illum obtendere propter quam, Deo juvante, non neceſſe eſſet electionem hanc caſſari. Poſt hæc plures de Conventu Rothomagum perrexerunt ad Regem. Qui domi remanſerant, Deum ſuppliciter rogabant, in cujus manu corda ſunt Regum, ut Regem inclinaret ad hujus electionis aſſenſum; ſed nondum Deus facere voluit, quod poſcebatur; nam Rex fratres, qui ad eum venerant, remiſit vacuos, mandans ut alium eligerent, quia iſtum non haberent. Archiepiſcopus vero Beccenſes juvabat apud Regem quantum poterat, loquens pro illis, & cum ipſis, & ſine ipſis. Quadam die cum de hac re loqueretur cum Rege dixit ei Rex, Nec mihi faciet hominium, nec vobis profeſſionem: ad hæc ille: Domine, ait, facite quod veſtrum eſt, de hoc quod ad me pertinet, bene inter nos conveniet. Tunc mandavit quædam honorabilis perſona Conventui Becci, ne ab incepto deſiſterent, nondum ſatis Deum rogaverant, adhuc divinas aures precibus pulſarent: quod conſilium fra-

Quidam Monachi Boſoni infenſi apud Regem criminantur, quod in Abbatem ſubjugari nolebant.

Cap. 64.

18. quæſt. 2. Abbatem, & 7. hoc cap. ſeq.

Ad Abbatiam tam nihil minus digna totam eſt electus Boſo.

Ad Abbatiam recuſat.

Ratio cur refugerit.

Quod Boſo ſacramenti præſtare renuerit, ejus electioni Rex negat aſſenſum.

tres

tres gratantes accipientes, inſtabant attentius jejuniis, & orationibus, Dominum Jesum, & ejus piam Genitricem Mariam ſupplicitez deprecantes, ut reſpicerent Eccleſiam ſuam, & perficerent quod inceptum erat.

Eleemoſynarius.

Inter hæc Willelmus filius Aſcelini, & Rodulfus Eleemoſynarius, duo Beccenſes Monachi, pro cauſa Monaſterii iter agentes, obviaverunt Henrico Regi eadem via, qua pergebant venienti: quos ut vidit, ad ſe vocavit, & benigne locutus eſt cum eis: jam enim divino reſpectu deſervebat furor ille, quem conceperat cauſa negati ſibi a Priore hominii: cumque ſimul pergerent, & ſermocinarentur ad invicem, inter loquendum dixerunt Regi quod haberent aliquid ſibi dicere, ſi patienter audiret: at ille jubet dicere fiducialiter quod vellent: tunc ceperunt de prædicta electione ſermonem replicare, Regem ſupplicitez rogantes, ut eam ſuo aſſenſu firmaret, & ipſi pro electo ſuo fidelitatem facerent, ſi vellet; adjungentes ſe ob hoc ad Comitem Theobaldum ire voluiſſe, ut per litteras ſuas illum rogaret: at ille ſubridens; in vanum ait laboraſſetis; & cum ſacramento dixit illis, quia ſi eorum electus prius mentionem non feciſſet de hominio, ipſe nunquam inde locutus fuiſſet; ſed modo deprecarentur Dominum ut ſibi; & illis de hac re conveniens daret conſilium.

Libenter tandem Rex certis Beccenſium Monachorum votis

Regreſſi domum narraverunt quæ cum Rege egerant, initoque conſilio iterum perrexerunt ad Regem plures de Conventu, quos Rex ſuſcepit hilariter, & libenter conceſſit quod petebant, præcepitque ut adducerent Priorem Dominica poſt Rogationes; nam hæc ante Rogationes agebantur. Cumque hæc nunciata fuiſſent Conventui; valde gaviſi ſunt, & Deo gratias immenſas reddiderunt. Prior autem dixit omnibus:

Benevolentiâ Beccenſibus Boſo teſtificatur quâ maneamam.

Scitote quia ex quo vidi tam unanimem erga me amorem veſtrum, ſi inde mihi certiſſime ſcirem imminere mortem, non renuiſſem quin voluntati veſtræ promtiſſime paruiſſem, niſi illa cauſa obſiſteret, quia Deum offendere timebam. Perrexit ergo cum fratribus Rothomagum deditque ei Rex ſolo verbo Abbatiæ donum: dixitque illi ut intus religionem ſervaret, & ipſe pro illo exteriora curaret: ſicque factum eſt; ut quam prius contradixerat, nunc multum diligeret; & multa quæ petebat libenter faceret, plurimaque Eccleſiæ beneficia conferret, atque conſiliis ejus ſæpe adquieſceret. Rogavit ſane pro illis duobus Monachis, quos electioni ejus contrarios fuiſſe diximus, ne illis obeſſet, quod contra eum ſenſiſſent: non erat apud illum gravis labor indulgere in ſe delinquenti. Archiepiſcopus videns Regem tam libere quod petebatur, feciſſe, ſicut promiſerat, honorabiliter voluit facere quod de hac re ad ſe pertinebat. Venit ergo ad feſtivitatem Pentecoſtes quæ imminebat; & die feſto ad Tertiam, quando cantor incepit, *Veni creator Spiritus*, ingreſſus chorum Archiepiſcopus, cum honore miſit illum in ſedem Abbatis; deinde in Octavis Pentecoſtes juſſus perrexit ad benedictionem. Verumtamen ante Miſſam locutus cum Archiepiſcopo rogavit ne ſe cogeret ad profeſſionem, quam nullo modo facere vellet, quia ſi faceret, magnum ſcandalum in Monaſterio generaret. Ad hæc Archiepiſcopus, ſine, ait, bene erit. Cumque tempus Miſſæ adveniſſet, oblatus eſt ad benedicendum: tunc Archiepiſcopus adſtans ſacris altaribus, interrogabat illum juxta morem, & ille ad interrogata reſpondebat ut ſolet, donec ad illud ventum eſt, ut diceret, *Vis obediens eſſe huic Eccleſiæ, & mihi, & legitimis ſucceſſoribus:* at ille, *Volo:* tunc ceperunt aliqui de circumſtantibus clericis urgere, ut diceret, *profiteor;* at ille iterum dixit, *Volo*, atque cum inſtarent, ut *profiteor* reſponderet; dixit tertio, *Volo, & ex corde Volo.*

Archiepiſcopo profeſſionem præſtare non vult.

Tunc Joannes ſanctæ Romanæ Eccleſiæ Legatus, qui ibi forte aderat, non auditis, ait, quid dicit; quid amplius vultis? Sicque Archiepiſcopus benedixit eum. Altera die Abbas reverſus eſt Beccum; Conventus vero ſacris veſtibus indutus, ordinata proceſſione, exivit obviam venienti: at ille occurrit humiliter proceſſioni, nudis pedibus, licet infirmis; & ſuſceptus eſt cum magno gaudio, ſicut erat conſuetudo ipſius Eccleſiæ. Ordinatus itaque perſeverabat conſtantiſſime quod fuerat. Superbia, & arrogantia; nullum in eo locum habebat; humilis in corde, jocundus in ſermone, hilaris in vultu ſemper erat, modeſtus in habitu, parcus in victu, prudens in actu, in ſuſcipiendis hoſpitibus hilaris, in exhibendo obſequium liberalis: quis illum deſolatus adiit, & receſſit triſtis? Summi viri tam ſæculares, quam religioſi, proximi, & remotiores, multi veniebant ad eum conſulendum de rebus dubiis; at ille ſingulorum cogitationibus & inquiſitionibus ita reſpondebat, ut unicuique ſufficeret quod audiebat. Patientia ei admirabilis contra omnes moleſtias inerat; nam patientiam & manſuetudinem cordiſque munditiam docens, monebat occaſiones ſcandalorum fugere vel non curare quæ non poſſunt in hoc mundo deeſſe dicebat ſe a primo converſionis ſuæ tempore occaſiones ſcandalorum ita damnaſſe, quod nulla tribulatio, proſperitas, vel adverſitas, nulla triſtitia, ſive lætitia, ſeu aliqua corporalis moleſtia aditum cordis ejus irrumpere valebat: eodem vultu, eodem animo perſeverabat.

Tanta ſapientia ac ſcientia præditus ut ad illum conſulendum confluerent permulti conſulturi cuſtodiendi.

In eo patientia cum maxime eminebat.

Aliquando cum ejus juſſa non impleri nunciabantur, dicebat, *Sæpe mandata Dei, & præterimus, & ſpernimus; quanto magis nos pati debemus, ſi noſtra contemnuntur juſſa?* In omnibus autem ad quæ animum applicabat, tantum valebat, ut ſive ſecundum Deum, ſive ſecundum ſeculum eſſet, unde ageretur, velociter, & ſapientiſſime diſſolvebat omnia & componebat.

Ejus animi & vitæ moderatio. Nota.

Commiſſarum ſibi animarum curam gerebat maximam, ne qua ejus negligentia ex illis deperiret. Vita ejus ſancta, ſobria, honeſta; & caſtiſſima erat. Sermo ejus raro utilitate carebat; & in ipſis jocis, ſi quis bene penſaret nonnunquam ædificationem magnam inveniebat. Converſatio ejus modeſte religioſis omnibus bonis placebat, infirmis patris curam, piæ matris affectum exhibebat.

Virtutes commendantur.

Quæ de illo dicimus convivantes, & vicini atteſtantur, comprovinciales, & qui eum noverant longe poſiti, vera eſſe conteſtantur. Inter hæc aſſidue tantis pedum, capitis, & viſcerum doloribus torquebatur, ut vix ſe ſuſtineret. Aliquando ita acerrime cruciabatur, quod ſicut videbatur pene animam exhalaret.

Continuis & gravibus morbis tentatur.

Nam cum de concilio Clari montis rediret, ſicut ſupra diximus, gravis eum infirmitas corripuit, quæ ſic eum debilitavit, ut in tota vita ſua, non perfecte poſtea convaluerit: & ut magis ejus patientia probaretur, & juſtus juſtior fieret, adhuc plagam cæcitatis intulit ei Dominus.

Orbatur oculis.

At ille gaudebat, gratias Deo agebat, ſemper lætus, ſemper manſuetus erat: ſciebat quia *virtus in infirmitate* per-

2.Cor.12.6.9

perficitur ; & quanto exterius affligebatur, tanto interius gratia ei augmentabatur. Verum poſtea, Dei miſeratione quodam medicamento recepit viſum. Tandem paralyſi diſſolutus, lecto proſternitur : tantaque incommoditate membrorum moleſtabatur per longum tempus, ut nec de lectulo ſurgere, nec ſtare, vel incedere, ſed nec jacere valeret. Sedebat autem in lecto, & dextra, lævaque paratis ad hoc pulvillis caput reclinabat : & talem vitam carcerem vocabat ; & vere ita erat, nam ſicut in carcere ligatus progredi uſpiam non poteſt, ita homo Dei vinculis hujus ægritudinis compeditus de lecto exire non poterat. Cor tamen ſemper habens ad Deum, ſenſum integrum cum ſermone, ſapientiam & intellectum retinebat : patientiam a Deo ſibi poſcebat conſervari, ne murmuraret contra flagella Dei : quam patientiam ita uſque ad finem poſſedit, ut inter tantas & tam magnas corporeæ infirmitatis anguſtias, & ſollicitudines Eccleſiæ varias, quæ ad eum conſilii cauſa referebantur, nunquam perturbatus ſit ; ſed mente tranquilla convenienter reſpondebat, & ſapienter omnia diſponebat : ſæpe cum a miniſtris Eccleſiam inopia gravari audiebat : *Deus adjuva nos*, *Deus conſule nobis*. Et revera auxilium, & conſilium Dei ſibi non deeſſe in multis probavit. Multi enim multa illius tempore ipſi loco contulerunt, *e quibus perſæpe relevata eſt penuria fratrum. In groſſiori ſiniſtri pedis digito, dolor ſurgens, per totum corpus diffundebatur, & tam acerbo illum cruciatu vexabat, ut prope animam extorqueret. De ipſo pedis digito vermes ſcatentes extracti ſunt : Sed non ſic dolor quievit. Dicebat autem ad ſe venientibus, & de ipſius infirmitatis acerbitate cum eo ſermocinantibus : *magna eſt quam patior ægritudo, & ultra quam dici poteſt moleſta ; & ſi Deus vellet, ſatis mihi eſſet ; & vitam cum ægritudine finire gauderem, ſed non illi adhuc placet : adhuc videt in me aliquid flagellandum, & flagello emendandum ; fiat voluntas ejus ; orate quæſo ut mihi conſervet patientiam, ne quid contra diſpoſitionem ejus cogitem, vel dicam*. Una dierum frater quidam venit ad eum, ut videret quomodo illi eſſet : cui Abbas : *In tanta*, inquit, *tribulatione ſum, ut nullo modo quod patior enarrare poſſim* ; & ſiluit parum ; ſicque demum ſubintulit : *Sed gratia Dei anima mea in magna tranquillitate eſt*. Cumque jam mortem imminere cerneret, rogavit ſe viſitari a fratribus, & debita morientibus circa ſe compleri : adſunt fratres, & abſolutus, atque inunctus eſt, & cætera circa illum juxta Chriſtianum morem diligenter peracta ſunt. Deinde rogavit fratres, ut pro ſe orarent, & dimitterent ſi in aliquo eos offendiſſet ; *Licet*, ait, *non memini me in quemquam veſtrum deliquiſſe : Monachus veſter fui ; Prior veſter, & Abbas exiſti, nulli unquam injuriam feci, & ut verbis Apoſtoli utar, poſtquam ad hunc ordinem veni, non ſum mihi conſcius, me alicui feciſſe, quod non bene exiſtimaſſem facere*. In tam gravi corporis afflictione fecit duos annos & dimidium : Miſſam quotidie audiebat, nec propter membrorum incommoditatem omittebat quominus ad Capellam manibus duceretur ad Miſſam ; etiam ipſa die, qua ſequenti nocte obiit. Jam deſtituebatur corporis viribus, & vox ſolito languidior erat, ut vix intelligeretur, & adhuc integrum retinebat ſenſum. Rogatus a fratribus ut pro eis rogaret, dixit ſe habere in voluntate, ſi Deus concederet ſibi. Imminente jam nocte perlatus eſt in communem fratrum infirmorum habitationem, ut inter illos moreretur : quod factum ſibi placuit. Circa mediam noctem dum matutinæ cantarentur, ſonitu tabulæ fratres acciti convenerunt, & cantantibus illis ſeptem pſalmos, cum letania, ſpiritum exhalavit. Corpus ablutum, & veſtibus, ut mos eſt convenienter indutum, in Eccleſiam eſt delatum, & ibi tota die cum ſequenti nocte a fratribus cuſtoditum ; atque in craſtinum in Capitulo ad lævam ſancti Patris Herluini cum honore, & magno filiorum dolore humatum. Honorandus Pratellenſis Abbas Richardus ultimum ſepulturæ decenter implevit obſequium. Nativitas erat Sancti Joannis Baptiſtæ die qua obiit ; & magnis gaudiis lætandum, & exultandum erat in ſolemnitate illius, in cujus exortu multi gaviſuri prædicti ſunt, ſed non dolere fratres de amiſſione ejus non poterant, de quo irreparabile damnum acceperant. Tunc impletum eſt quod dixit Propheta : dies feſti noſtri vertentur in lamentationem, & luctum. Ejus dies ætatis ſic computantur : Viginti trium annorum erat quando factus eſt Monachus, viginti ſex annis fuit ſine prælatione, novem annis Prior, duodecim annis, & viginti duobus diebus Beccenſem honorifice Abbatiam rexit : Cujus regiminis tempore multam gravem paupertatis inopiam Eccleſia Becci ſuſtinuit. Obiit autem ſeptuageſimo primo ætatis ſuæ anno, octavo Kalendas Julii, anno Domini millesimo centeſimo trigeſimo ſexto. Hi tres fratres, de quibus pauca diximus, ordinem nativitatis in morte quoque nutu Dei ſervaverunt. Nam Giſlebertus qui major fuit natu, prior obiit : Dominus Abbas Boſo, & ortu, & obitu ſecutus eſt : Rainaldus extremum, & naſcendi, & moriendi ordinem tenuit. Quibus requiem æternæ beatitudinis, & vitam ſine fine manſuram conferat benignus Salvator noſter Dominus JESUS CHRISTUS, qui Deus cum Patre & Spiritu ſancto vivit in æternum. Amen.

Paralyſi afflictatur.

Ejuſmodi vitam carcerem appellabat.

*f. * quibus.*

Nota quam pie de Deo ſentiat : & quid agendū afflictionis tempore.

Tandem ſupremum ad eſt vitæ tempus.

Obiit die Nativitatis S. Joan. Baptiſtæ an. 1136.

Job. 2. 6. 6.

Explicit

Explicit vita Venerabilis Boſonis Abbatis Beccenſis.

E P I T A P H I U M.

Moribus ornatus paſtor fuit hic tumulatus:
Ingenio clarus, ſobrius, atque pius.
Extitit & mitis, prudens, ad triſtia fortis;
Nam donec vixit, multa flagella tulit.
Conſilio pollens, multis fuit ipſe levamen;
Solamen miſeris, ſubſidiumque piis.
Abbas biſſenis, hic quartus, præfuit annis
Cœnobio Becci, forma decuſque gregis.
Mundi contemptor, veræ virtutis amator.
Chriſto devotum præbuit obſequium.
Annos tranſierat pater hic jam ſeptuaginta,
Cum mortem ſubiit, qui cinis hic modo ſit.
Dum ſol octavum, ſubcancro tendit ad ortum;
Triſtibus hunc nobis, ultima ſors rapuit.
Ortus Baptiſtæ colitur, dum deſinit iſte,
Boſo fuit dictus, cui Deus eſto pius. Amen.
Floruit, & ſacro pervigil hic ſtudio.
Suſtinuit multa tranquilla mente flagella
Corporis, hunc recreat lectio ſancta frequens.
Hinc nullum ſequitur pro tali verbere murmur,
Grates ſed dat ei, qui ſibi tot tribuit.
Sicque novem luſtris in religione peractis,
Dat metam ſtudiis, viribus, imperiis.
Quod ſi quis quæris, quo conſtitit exitus illi,
Hunc præcurſoris ſciat in natale Joannis.
O pie Baptiſta noſter pius Iſraelita,
Tecum jungatur, reſidet quo lumine Chriſtus.

A L I U D.

Quem tegit hæc Petra Becci pius extitit Abbas,
Boſo, ſub noſtro tempore magnus homo.
Multos præcedens morum gravitate, ſed iſdem
Erudit, & firmat quos monitulus erat.
Doctrina, ſenſu, dictis factiſve probatus.

A L I U D.

Abbas Beccenſis cujus ſermo fuit enſis.
Abradens vitium, quo datur exitium.
Boſo pater magnus, timidis leo, mitibus agnus,
Et dulcis populo, fit cinis hoc tumulo.
Fit cinis hac tumba, qui ſerpens, atque columba
Ex probitate fuit, vivere dum potuit.
Ergo videns verſus atra ne ſit ſtige merſus,
Regi funde preces, quem neſcis eſſe necem.
Credimus & cœlis, ſcandit quo quiſque fidelis
Det pius eſſe ſibi, qui Deus extat ibi. Amen.

Compendium vitæ Venerabilis Theobaldi quinti Abbatis Becci, poſtea Archiepiſcopi Cantuarienſis.

DEFUNCTO venerabili, ac ſapienti viro Boſone Abbate, ſuſcepit curam Beccenſis Monaſterii Theobaldus vir genere clarus, moribus ornatus, vita honeſtus, litteris bene eruditus. Hic tempore Domini Willelmi Abbatis venit ad ordinem, & ſuſcepto habitu religioſe per plures annos in clauſtro vixit, acceptus omnibus. Deinde ipſius loci factus eſt Prior decem annis: & obeunte Boſona Abbate, electione totius congregationis Abbas eſt ſubrogatus. Non multo poſt Deo diſponente, & Stephano Rege, cum regina Matilde vocante, cleroque aſſentiente, & populo acclamante, in Angliam traducitur, & cum magno gaudio excipitur. Mox Cantuariæ a Balduino Romanæ ſedis legato, totius Britanniæ Archiepiſcopus conſecratus eſt. Inter hæc plurima adverſa a viris utriuſque ordinis perpeſſus eſt. Inprimis quando Abbas electus fuit, Hugo Rothomagenſis Archiepiſcopus ejus electionem quaſſare voluit, quia eo inconſulto facta fuerat: ſed interveniente Venerabili Audoeno Ebroicenſi Epiſcopo prædictæ electioni aſſenſum præbuit. Veruntamen benedictionem Abbatiæ dare ei diſtulit quatuordecim menſibus cauſa profeſſionis, quam facere nolebat, quia anteceſſores ejus nequaquam eam fecerant. Verum deprecatione atque conſilio Petri Abbatis Cluniacenſis, qui tunc forte in Normannia erat, Archiepiſcopus ſine ſcripto, ſolo verbo, ſuſcepit ab eo profeſſionem, & ſic benedixit; quem poſtea plurimum dilexit.

Archiepiſcopus multis a Rege vexationibus agitatur.

In Epiſcopatu vero poſitus multa pertulit pene uſque ad mortem: nam poſtquam Euſtachius Regis filius crevit, & miles effectus eſt; voluerunt Rex & Regina, atque Wentanus Epiſcopus Henricus Regis frater, ac multi de proceribus, maxime gregarii milites qui juvenem amabant, ut Archiepiſcopus eum in Regem ungeret; quod quia Archiepiſcopus facere noluit; Henricus enim Matildis Imperatricis, Henrici Regis filiæ, filius, Angliæ imminebat, regnum ſuum hæreditarium armis pervadens, ira regis contra eum in tantum efferbuit, ut cunctis audientibus diceret, quod in ſe idem Archiepiſcopus minime confidere valeret; manum propriam in eum nequaquam mitteret, ſuorum autem ſi quis aliquam ei injuriam faceret, ipſe non curaret: Quo audito Archiepiſcopus confeſtim diſceſſit a curia, ad quam tunc perrexerat: aſcenſaque navi Tameſim tranſibat, cum ecce duodecim fere milites ſecuti ſunt eum cum gladiis, ut eum perimerent, vel membris debilitarent; ſed eum illæſum ille conſervavit, qui ſuos quando vult cuſtodire novit. Acta ſunt hæc circa octavas Paſchæ. Multa etiam, ut ejus vitam ac famam dehoneſtarent, in populos de illo opprobria ſeminabant. Deo vero univerſa diſponente, qui quando vult eripit ſuos de anguſtia; annullatis omnibus inſidiis, tandem finem his malis impoſuit.

Theobaldus aufugit ab Anglia.

Regina, Euſtachium ejus filium, & Regem ipſum calamitatum auctores morte afficit Deus.

Hebdomanda enim ante Rogationes, finem vivendi & regnandi Regina ſubiit. Porro Euſtachius ejus filius, multorum malorum, ſed & ſupradictæ perturbationis cauſa, non multo poſt hominem exiit. Quos Stephanus Rex ſubſecutus terminum tantis cladibus dedit; & moriens populo, regnoque pacem reliquit. Henricus demum jam totius Normanniæ Dux Angliam ingreſſus, ut ſibi jure hæreditario debitum regnum obtinuit: quo in regni culmine jam confirmato, Henricus frater Regis Stephani Wintonienſis Epiſcopus, a regno diſceſſit,

Digitized by Google

diſceſſit, & clam mare tranſiit. Sicque proſpiciens ex alto juſtus judex Archiepiſcopum Theobaldum de periculis maximis eripuit, & ejus omnes inimicos ad nihilum redegit. Nonnullis autem poſtea fœliciter vixit annis: hominem vero exivit anno Verbi Incarnati milleſimo centeſimo ſexageſimo primo, decimo quarto Kalend. Maji, feria tertia Paſchæ. Beccenſem ſane Abbatiam annis duobus, & dimidio rexit, Archiepiſcopatum vero annis viginti, diebus totidem, ac menſibus tribus.

Tandem Theobaldus Archiepiſcopus poſtquam nonnullis vixiſſet annis, obiit an. 1161.

Vitæ Letardi ſexti Abbatis Beccenſis Compendium.

VEnerabili Theobaldo Abbate Beccenſi Archiepiſcopo Cantuarienſi facto, in regimen Cœnobii, electione totius congregationis domnus Letardus ſucceſſit: hic ex eodem loco parentes incolas habens, ejuſdem loci indigena extitit: & ubi progenitus fuit magnum conſcendit honorem; quia Venerando Abbate Willelmo religionis habitum ſuſcepit, & a primis annis, inter ſacras ejuſdem Monaſterii diſciplinas in Dei ſemper amore, religionis ardore, de die in diem excrevit; vitamque ſuam omni morum probitate, & honeſta converſatione in mentis, & corporis puritate cuſtodivit: jejuniis, vigiliis, orationibuſque indefeſſus interno inſpectori per omnia placere geſtiens. Cautus, & ſollicitus in his quæ ad ſe pertinebant omnino exiſtens, præceptorum regulæ, & majorum ſuorum ſtudioſus conſervator: tranſgreſſores acerrime coarguens; ingenii optimi fuit; in collocutionibus dulcis, & familiaris erat, maxime ſi quis cum eo de ſalute animæ ſuæ colloqueretur: amicos magno dilectionis affectu colebat, hos ſcilicet quos vitæ honeſtas commendabat: verum ſi aliqua quæ honeſtati non conveniunt, de illis animadvertebat, & eorum deinceps familiaritatem parvipendebat: talis in ſe ipſo, talis in aliis, & ante, & poſt Abbatiam extitit. Apud Pontiſaram primo multis annis Prior fuit, ac demum apud Pratum, unde ad Abbatiam aſſumptus: Abbas ſiquidem factus, ſecundum quod ſcriptum eſt, ut juſtus juſtior fieret, permiſit eum Deus corporalium oculorum cæcitatem incurrere, ut patientiæ ac virtutum ejus merita declararet, & interiores oculos ad intuendum verum lumen retorqueret: qui tali incommodo percuſſus, nunquam pro hoc triſtis videri potuit; nec converſationem fratrum deſeruit; excepto quod cum eis minime in dormitorio jacebat, nec in clauſtro ſedebat. In choro autem, in Capitulo, in refectorio, ut quilibet alius ſemper uſque ad extremum terminum vitæ converſatus eſt. Infirmitatem vero incurrens, ex qua migravit, poſtquam viſus eſt curſus ſui metas appropinquare, in infirmorum domum, qua fratres defunguntur, delatus; ibi coadunatis fratribus, & pro eo pſalmos canentibus, emiſit ſpiritum. Venerabilis autem Rotrocus Ebroicenſis Epiſcopus cum quibuſdam Abbatibus corpus ipſius diligenter, & honorifice tumulavit, ac ultimum officium juxta morem peregit. Tranſiit vero milleſimo centeſimo quadrageſimo nono, Incarnati Verbi anno, ſexto nonas Julii ſabbato intra octavas Apoſtolorum Petri & Pauli, circa decimam horam diei: anno ætatis ſuæ circiter ſexageſimo quinto, Monachatus vero quinquageſimo; a Beato Herluino autem primo Abbate & Becci fundatore ſextus extitit, & Abbatiam rexit annis decem, diebus viginti tribus.

Letardus e Beccenſi Burgo oriundus.

Doctrina æque ac pietate enituit.

A morum probitate laudatur.

Cæcitate afficitur.

Ap. 22. c. 11.

Rotrocus Epiſcopus corpus ejus terræ mandavit.

An. 1149. moritur obiit.

Miraculum quo B. MARIA ſubvenit Guillelmo Criſpino ſeniori: ubi de nobili Criſpinorum genere agitur.

BEata Domini Mater & perpetua virgo MARIA ſingulare præſidium Chriſtianorum, per quam ſalus mundi apparuit; quo majorem apud Deum præ ceteris gratiam inveniſſe dignoſcitur, eo frequentius ab hominibus, & fiducialius, atque familiarius in neceſſitatibus invocatur: & ipſa celer clementiæ ſuæ multis impendere ſolet beneficium. Unde nonnulla illius ſubventionis exempla inveniuntur ſcripta, plurima paſſim jugi ſentiuntur effectu; quæ propter multitudinem non ſunt commendata memoriæ; e quibus unum referre volumus, quod dignum memoria videtur; quodque pro ſui magnitudine, non potuit latere illius hominibus: In quo facto oſtendit Beatiſſima Dei parens quam benignum gerat erga miſeros ad ſe confugientes affectum. Nam cuidam nobili viro, & ſibi devoto, nomine Willelmo, cognomento Criſpino, ejus miſericordiam deprecanti in magna anxietate affuit, & miſerabiliter illum eripuit de inſtanti periculo mortis. Sed priuſquam hujus miraculi ordinem pandamus, dignum videtur paucis indicare quis fuerit iſte Willelmus & unde cognomen Criſpini, ſibi & ſuo generi contigerit.

Guillelmus Criſpinus erga B. Virginem affectus.

Antequam Normani Duce Willelmo Angliam debellarent, fuit in Neuſtria, quæ nunc Normania vocatur, vir egregius nomine Giſlebertus, genere, & nobilitate præclarus, qui ab habitudine capillorum, primus Criſpini cognomine dicitur inſignitus: nam in ſua primæva ætate habebat capillos criſpos, & rigidos, atque ſurſum erectos, &, ut ita dicam, reburſos ad modum pini ramorum, qui ſemper tendunt ſurſum; quare cognominatus eſt Criſpinus, quaſi criſpus pinus: quam capillorum reburſionem adhuc videmus in iis, qui de ipſius Giſleberti genere deſcendunt; Unde & ipſi eodem cognomine a cæteris Normanorum familiis dirimuntur. Iſte Giſlebertus qui, ut diximus, Criſpini cognomen primus eſt indeptus, accepit uxorem Senioris Fulconis de Alnov germanam, nomine Gonnorem, de qua tres filios genuit Giſlebertum Criſpinum, pro quo ſcribere ita ſuſcepimus, & Robertum, duaſque filias Emmam Petri de Condeto genitricem, atque Eſiliam matrem Willelmi Malet, qui miles ſtrenuus, in ſenectute factus eſt Monachus Becci, & tranſactis aliquot annis, honorifice in cœnobiali obſervatione, ut talem virum decebat, bono fine quievit. Robertus Criſpinus minor frater, Normaniam egreſſus plurimas peragravit regiones, donec Conſtantinopolim veniret, & ab Imperatore cum honore ſuſceptus, magnique nominis apud omnes effe-

Unde Criſpini cognomen.

Familia Criſpinorum origo deſcribitur.

Guilelmus Malet Monachum Becci induit.

ctus,

Guillelmi Criſpi. virtutes enumerantur.

ctus, ibi, ut fertur, invidia Græcorum veneno periit. Giſlebertus Criſpinus major horum trium fratrum, a Duce Normannorum, caſtrum Tegularias in hæreditatem cuſtodiendum accepit; quod hæredes ejus tenent uſque ad præſens tempus. Prædictus Willelmus Criſpinus medius frater generis nobilitate, & morum probitate, atque militia famoſiſſimus; inter Normannorum primos habebatur, qui, ut diximus, de primo Criſpinorum patre Giſleberto optimus filius, ad totius generis ſui gloriam, felicibus auſpiciis prodiit; & ſicut inter Romanos olim Fabii, vel Anicii, ſive Manlii, inſignes habebantur: ita Criſpini inter Normanos, & Francos honoratiores reputabantur. Sed iſte Willelmus inter omnes nominatiſſimos fuiſſe fertur, qui ſuo tempore militiæ titulis, inſignes pene ſuper omnes ejuſdem tempeſtatis viros enituit. Unde præclara ejus probitas plures ſibi effecerat invidos, atque hoſtes reddiderat atrociſſimos. Ea tempeſtate Franci authore Walterio Vetulo Comite de Ponte-Yſare, qui totam terram intra Itam, & Andelam, atque Sequanam ſuam debere eſſe dicebat, crebras irruptiones ultra fluvium Ittam faciebant, & prædas de Vilcaſino agebant: & ideo Dux Normanorum Willelmus, qui poſtea Rex Anglorum fuit, prædictum Willelmum Criſpinum, quia erat probatiſſimus in re militari, collocavit in caſtro Melfia, contra Francorum incurſus, ad coercendas eorum præſumptiones donans illi caſtrum ipſum, & Vilcaſini Vicecomitatum jure hæreditario cuſtodiendum, & filius ejus poſt eum ſicut uſque hodie videmus. At ille ibi manſionem ſibi conſtituit, familiam & milites in loco poſuit contra irruptiones Francorum, qua de re Franci vehementer irati, in tantum odium contra illum exarſerunt, ut mortem ejus tota aviditate appeterent.

His de ortu Criſpini cognominis prælibatis, nunc jam ad rem veniamus; quam ut a veracibus relatoribus accepimus, ſimpliciter referre curabimus. Et eſt res memoriæ digna, & Beatæ Domini matri congrua, quæ humano generi poſt Deum ſingulariter eſt amabilis & per ſæcula cuncta laudabilis.

De B. Herluini converſione agitur.

Inſpirante Domino Deo noſtro Jesu Christo, omnium bonorum authore, quidam miles ſtrenuus & dives Herluinus, poſtpoſita nobilitate terrena, abjecta ſeculi pompa, qua ante juxta modum ſuum non parum defloruerat; depoſito quoque militiæ cingulo, ad Chriſti paupertatem tota devotione ſe contulit; ut in Monachica converſatione ſoli Deo liberius vacaret. Hic itaque renuncians ſæculo ſibi ad votum arridenti, in fundo ſui juris, qui Burnevilla dicitur, volens Cœnobium conſtruere, Eccleſiam ædificavit in honore ſanctæ Mariæ; ibique religionis habitum ſuſcepit cum eſſet annorum quadraginta. Nec multo poſt presbyter ordinatus, & Abbas conſtitutus eſt, quia campeſtris & inaquoſus eſt locus, per ſoporem monitus a Beata Domini matre Maria, in vallem ad rivum qui vocatur Beccus ſucceſſit: ibique nobile ædificare cœpit in honorem ejuſdem ſanctæ Mariæ matris Domini Monaſterium, quod Deus perfecit ad ſui nominis gloriam, & multorum hominum ſalutem, & ſolatium. Cui Deus ad auxilium & conſilium adduxit juxta deſiderium cordis ſui Lanfrancum, virum in liberalibus artibus undecumque peritiſſimum; quem cum magno ſuſcipiens gaudio, dedit ei habitum religionis. Tunc confluebant ad prædictum locum certatim multi ſeculares litterati, & alii cervices ſuas levi jugo Domini, & obſequio regularis vitæ humiliter inclinare. Alii liberos ſuos a Lanfranco erudiendos in liberalium artium Philoſophia; & informandos per Herluinum in regulari diſciplina tradere, nonnulli ipſum locum rebus ſuis ſtudebant ampliſſime ditare: Inter quos egregius vir prædictus Willelmus Criſpinus, filium ſuum in tenera ætate nomine Giſlebertum prædictis patribus Deo nutriendum ſub regulari diſciplina obtulit: & multa de rebus ſuis temporalis vitæ ſubſidia cum puero miniſtravit. Quorum informatus doctrina, & ſanctæ converſationis exemplis, ſic cum divino profecit auxilio in divinis, & philoſophicis inſtitutis, ut omnes artes, quas liberales vocant, ad unguem addiſceret, & earum rivulos pluribus ipſe perfectus in religione propinaret. Cujus tanta fuit in activa & ſpeculativa vita perfectio, ut cum Deus Lanfrancum Cantuarienſi Eccleſiæ in ſummo pontificatu præficeret, eum Lanfrancus ad regimen Weſt-monaſterii, Deo vocante, provideret; tantaque ſanctitatis gratia, ut credimus, Deo & hominibus placuit, ut humilitatem præ cunctis ſui temporis Prælatis & ſpecialiter prætenderet, & ſublimius prædicaret. Hic triginta duobus annis loco magis profuit quam præfuit; & in ſenectute bona, plenus dierum, & ſanctitate, patribus ſuis appoſitus, hujus vitæ terminum clauſit. In hujus patris genitore Willelmo, ſcilicet Criſpino, jam ſuperius ſæpe nominato, res geſta eſt, excellentia inſignis, relatu mirabilis, & quæ deceat Domini matrem B. Mariam ſemper Virginem, quam pro ſuis magnis, & multis beneficiis, indeſinenter laudat univerſus terrarum orbis. Hic enim nobilis vir, ut jam diximus, a Duce Normanorum Willelmo in caſtro Melfia Marchiſus fuerat conſtitutus contra Francos, qui tranſeuntes Ittam fluvium, ſubitis rapinis Vilcaſinum devaſtabant; ibique poſuerat ſuam familiam ad Caſtelli cuſtodiam. Verumtamen terram quam habebat in Normania in Lexovienſi pago, certis temporibus reviſebat, & diſpoſitis rebus revertebatur Melfiam: in eundo autem, vel redeundo Beccum non tranſibat, quin venerabilem Patrem Herluinum videret, & cum eo loqueretur. Accidit autem, ut rediens juxta morem de terra ſua, Domino diſponente, quadam die Dominica vir ille devotus, Beccenſem inviſeret Eccleſiam, & cum Abbate licentius de negotiis ſuis ageret, qui cum inter ſe familiariter contuliſſent de iis, quæ res poſtulabat neceſſaria, licentiam abeundi poſtulavit, & cum gratia feſtinus diſceſſit: cumque aliquantulum proceſſiſſet, ſubſtitit, & protinus ad Abbatem revertitur: de cujus reditu admiratus homo Dei reſalutatus ab illo cur rediſſet, inquiſivit, ad hoc redii, Criſpinus ait, alme pater, ut me benedicas, meque tuis fratrumque tuorum orationibus commendem; quatinus nos Deo, & ejus piæ Genitrici me ſupplicitér commendare ſtudeatis. Mox vir Domini Herluinus pietatis viſceribus in ferventem viri devotionem miro charitatis affectu præcordialiter motus; Deo inquit, te & ſanctiſſimæ matri ejus commendamus; quorum te tuitio protegat, & a cunctis adverſitatibus potenter deffendat. In hac benedictione confiſus oſculatis Abbate, & fratribus, cum ſociis ad locum properat, quo ire ceperat, ad Caſtrum ſuæ ſcilicet Cuſtodiæ deputatum. At vero Franci qui e regione ultra Ittam commanebant, audito quod Willelmus

Ædificat cœnobium.

Mater Dom. Lanfrancum ut illi auxilio & conſilio eſſet.

Liberos ſuos a BB. Herluino & Lanfranco erudiendos Beccum mittebant permulti.

Giſlebertus Criſpinus aſſumpto Monachali cultu, bis prædictorum magiſteri traditus eſt.

Doctrina & ſanctitate conſpicuus Abbas Weſt-monaſterii eſt effectus.

Miraculi deſcriptio.

lelmus Criſpinus tranſiens Sequanam in Normaniam deſcendiſſet, conglobati in unum, ſollicite obſervabant ejus reditum; cum forte ipſa die, qua revertebatur, in vicina ſilva in inſidiis occultati operiebantur, ut venientem aut caperent, aut trucidarent. Criſpinus ad locum properans, cum jam non longe a Caſtro eſſet, tranſivit juxta ſilvam, in qua Franci latitabant ad eum interimendum parati: qui mox cernentes quem quærebant, ſurgentes de inſidiis audacter illum invadunt: tunc ſocii relicto eo omnes fugerunt: ille præſidium fugæ attentare volens, denſitate ſilvæ præpediebatur; ſicque interceptus; quia nec fugere, nec reſiſtere valebat, de equo exiliit; & neceſſitate compulſus ſuper radicem excitæ arboris, quæ juxta erat, inſedit; habenas, quibus equum regebat, ut quidam dicunt, vicinæ arboris ramis appendit; & ut alii volunt, ad augmentum miraculi, manu retinuit. His arctatus anguſtiis Willelmus Criſpinus cor ad Deum levat, matremque miſericordiæ magna devotione mentis reclamat. *Domine Jeſu Chriſte*, ait, *miſerere mei, & per merita Patris Herluini, & fratrum ejus, quibus me ſuppliciter hodie commendavi, libera me de hoc imminenti periculo mortis. O generoſa virago intacta Domini mater, ſuſcipe indignas tui * peccatoris preces, & ſacrificium contribulati cordis ſacrificium ante Deum, & ante te aſcendat in odorem ſuavitatis. Virgo Virginum, Domina Angelorum, ſi qua tibi cara eſt de tuo Beccenſi Herluino, ſuppliciter obſecro, ut a præſenti me liberare digneris exitio: inſtant undique hoſtes jam de mea morte, vel cantione inſultando triumphantes; imminet hoſtilis manus, quam non licet effugere; & in ipſa mortis limine interceptus, cogor de vita deſperare. Quid faciet iſte tuus ſervulus, o intacta parens Dei, ſacrarium Spiritus ſancti; quid faciet, quem hoſtilis cuneus lanceis inſequitur, & gladiis? Succurre itaque Domina piiſſima, per poteſtatem, qua es apud cæleſtes glorioſa, apud terrigenas imperioſa, apud inferos terribilis: ubique propitia, ubique præeminens auctoritate, & majeſtate regia: & innova in me antiquæ ſubventionis tuæ beneficia, quia non patet effugiendi via. Mater miſericordiæ per orationes ſervorum tuorum Becci, Herluini, & fratrum ejuſdem loci, quorum orationibus me mane commendavi; libera me ab hac præſenti jam imagine mortis.* Hujuſmodi oratione in conſpectu Domini, & ejus glorioſæ matris Mariæ cum tota mentis devotione, & magno contriti cordis dolore, ſine ſono vocis emiſſa, anxiatus eſt ſpiritu pene uſque ad ſudorem mortis, cum ſubito a ſiniſtris adſtitit ei ad vitæ ſolatium quædam virago præclara, vultu jocunda, ornatu regio ſpecioſa, ſubtili & candida ſindone amicta, quæ manicam ſuam dexteram expandit ſuper eum, & hoc velamine ejus fere corpus cooperuit totum, nam ad tibias uſque medias hoc tegmen deſcendebat, & ultra pertingere non valebat. Habebat autem rubeas caligas & ideo contrahebat ſe, & ſtringebat, & totus in ſe ipſo curvatus, laborabat quatenus tibias & pedes ſub manica regiæ puellæ abſconderet, nec poterat: accedunt hoſtes, & virum inquirere lanceis: & mucronum cuſpidibus accelerant, & pungendo ſub frondibus, & arbuſtis, atque frutetis, uſque ad ejus pedes vel ad corpus undique infeſtant, ſed nullomodo ipſum tangebant. Ipſe vero per munitionem Beatæ Dei Genitricis, inimicis ſuis factus eſt inviſibilis, & admirantes dicebant: Quo abiit? quid devenit? nunquid eum viventem terra abſorbuit? huc venit, hic fuit, quo fugit, & abceſſit? Ecce equus illius dependet, quem inſequimur; hunc, eo non invento, ad detrimentum illius ſurripiat qui vult; at illi quibus erat ſanior mens, reſponderunt non ſe veniſſe equum rapere, ſed hoſtem, ſi poſſent, infeſtum jugulare. Cumque diu inveſtigando illum, laboraſſent in vacuum, veſperaſcente jam die confuſi ad propria redierunt. Tunc illa piiſſima Domina: *ſcis ne*, inquit, *homo, in mortis anguſtia, unde tibi provenerant vitæ ſubſidia?* Noſti nomen meum, quæ tibi miniſtravi in mortis anguſtia reſpirandi ſolatium? Ego ſum bona Dei mater, cui te Abbas Herluinus toto corde commandavit, quando hoc tua intentio devote poſtulavit: his dictis virgo diſceſſit. Sic ſpargit Regina Cæli ſperantibus in ſe odorem vitæ, ſic attrahit ad ſe innumerabiles copioſa charitate, & neminem relinquit ingloriam, qui devote ejus implorat auxilium. Comites Criſpini, qui timore hoſtium ab eo profugerant, venientes domum triſti rumore repleverant oppidum, quod eorum Dominus aut captus eſſet, aut mortuus. Dolor ingens omnium, luctus incomparabilis erat per totum caſtellum; cum ſubito proſpiciunt Willelmum Criſpinum ſuper equum venientem, & eum magno gaudio occurrentes, ſuſcipiunt illum hilarantes. Hic heros cum antea plurimum Beccenſem amaret Eccleſiam, deinceps hac de cauſa ſuper omnes dilexit, & de rebus ſuis multa in ea Deo ſervientibus contulit. Quam dilectionem poſteris ſuis, quaſi hæreditariam reliquit, ita ut videatur quod infantes, de ejus progenie venientes, Beccenſem diligant naturaliter Eccleſiam: ac ſi eum lacte carnis, biberint ipſius dulcedinem amoris; ipſam quoque Domini Genitricem, quæ per totum mundum venerabilis habetur, quaſi ſolum Becci colatur, ſanctam Mariam Becci invocant, & deprecantur, & multoties ejus auxilium experti ſunt in neceſſitatibus ſuis: de quibus dicitur quia Beccenſem Eccleſiam, mox in ipſo ortu, quaſi in cunis nuper natam exceperunt, & educaverunt, atque ad perfectam ætatem perduxerunt; ſumptibuſque ſuis pro poſſe extulerunt. Hic egregius vir ſæpe ſatus Vvillelmus Criſpinus ad extremum veniens, miſit, & rogavit ſanctum Patrem Herluinum venire ad ſe ut daret ſibi religionis habitum: tardante autem Abbate, vidit dæmones ad ſe veniſſe, & duas macerias nimium excelſas circa ſe ædificare, quibus ita arctabatur, ut non ſe putaret inde poſſe evadere: cum ecce aſpiciebat ſanctum Benedictum ſignum Dominicæ crucis manibus ferentem, ad ſe accedere: ad cujus adventum illa dæmonica phantaſia, tota evaneſcebat. Nec mora, nuntiatur adeſſe Beccenſis Abbas Venerabilis Herluinus, & cum eo quidam Monachus nomine Willelmus, qui poſtea fuit Abbas Cormelienſis, a quo hæc audita dicuntur. Narravit ergo Criſpinus Abbati ludificationes dæmonum, & Dei adjutorium per ſanctum Benedictum ſibi impenſum. Tunc factus eſt Monachus & poſt paucos dies vita diſceſſit, & humatus juxta Eccleſiam ubi Clauſtrum ædificandum erat, confidens ſe per ſanctam Domini matrem Mariam ſuam liberatricem, & per Beatum Benedictum gratiam Chriſti, & miſericordiam conſecuturum.

* f. precatoris

Quaſi innata Criſpinorum familiæ devotio erga B. Mariam Beccenſem.

Guillelmus neglectis ſtemmatis, ſplendoreque natalium militiam monachalem ſubiit.

EPITA-

EPITAPHIUM
Vuillelmi Criſpini Senioris.

Nobiliter natus miles fuit hic tumulatus,
Providus, & fortis, moribus atque probus.
Qui ne mundus eum poſſet ſubmergere ſecum,
Hunc portum ſubiit, Monachus hic obiit.
Jani poſt nonas, ac três, & quatuor horas,
Cum jam compleſſet, quintaque jam fieret.
Parvus erat Beccus, cum portum nomine rebus,
Sumptibus ipſe ſuis, extulit ut potuit.
Nota Criſpinus fuerat cognomine dictus,
Nomine Vuillelmus, cui Deus eſto pius.

De Eva ejus uxore nobiliſſima.

Iſte Willelmus Criſpinus habuit uxorem nomine Evam genere & moribus ſibi competentem, de qua genuit Giſlebertum prædictum Weſt-monaſterii Abbatem, & alios plures. Hæc Eva de gente Francorum, claris natalibus progenita, poſtquam prædicto nupſit Willelmo, ejus ſe ſpeans moribus cœpit Beccenſem Eccleſiam præ omnibus amare, Abbatem, & Monachos, quaſi ex ſe genitos totis viſceribus amplecti, magna devotione venerari. Veſtes, & quæcumque in ornamentis pretioſa habebat, in uſus Eccleſiæ, & fratrum expendit: ipſamque Domini Matrem, & ejus Beccenſem Eccleſiam, toto corde dilexit. Defuncto viro ejus Willelmo totam ſe ad Dei ſervitium convertit, vivens in ſancta viduitate, jejuniis, vigiliis, & orationibus intenta, quantum ſexus, vel ætas patiebatur, carnem, & ſanguinem uſque ad finem vitæ non guſtans; eleemoſynas multas indigentibus faciens: poſt aliquos annos a Willelmo Rothomagenſi Archiepiſcopo velata, in ſubjectione Beccenſis cœnobii permanſit uſque ad mortem, & defuncta, ſepulta eſt juxta virum ſuum.

Fit Monacha & Beccenſi cœnobio ſubjecta.

De Vuillelmo 3 illorum nepote.

Horum nepos de filio Willelmo tertius Willelmus Criſpinus, originalem amorem trahens erga Beccenſem Eccleſiam miro eam coluit affectu. Iſte Willelmus ſanguinis propinquitate jungebatur Comiti Andegavorum; ideoque familiaris illi erat: ad quem cum ſe aliquando contuliſſet, ut ad amicum, & Comes contra quoſdam ſuos Bellum gereret, qui in terra ſua contra illum rebellabant, pugnabat Willelmus pro eo quantum poterat. Quadam die reperiens hoſtes, irruit audacter in eos; at illi terga verterunt, ſive timore, ut fugerent, ſeu induſtria, ut eum longius abductum capere poſſent: quos ille inſecutus aliquantum, a ſuis disjunctus eſt: inimici videntes illum ſe perſequentem ſolum, unus eorum converſus equum, cui inſidebat, percuſſit, & per latera transforavit. Ille ſciens equum ad mortem vulneratum, mox vertit habenas, & converſus retrorſum, calcaribus urgens cornipedem, celeri fuga ad ſuos reverti conabatur. Beatam Domini matrem inclamitans, voce magna, *Sancta Maria Becci adjuva me, Sancta Maria Becci adjuva me*: ſic vociſerando pervenit ad quoddam foſſatum, quo perpeti ſaltu tranſmiſſo, quaſi jam ſecuritate potitus cecidit mortuus. Hoc idem Willelmus Criſpinus pro magno miraculo, ad honorem Dei & ejus ſanctæ Genitricis, narrare ſolitus erat, quod equus pene mortuus, profluente hinc inde ubertim ſanguine, a lateribus, per duo fere milliaria portavit eum ad tutum locum. Equidem equus ipſe, ut ajebat, nimia velocitate vigebat, ſed tam velocem nunquam eum invenerat, idem Willelmus poſtea captus cum in carcere diu teneretur ferro conſtrictus, timore, & angore coactus vovit, ſi Deus eum de hac tribulatione liberaret, quod iret Jeruſalem; nec multo poſt egreſſus, liber de carcere; accepit Crucem, ſignum videlicet eundi Jeruſalem: mox ita mutatus eſt verbo, & opere, ut totus ſubito videretur alteratus; cunctis qui hoc videbant mirantibus. Proficiendi terminum poſuit ad primam feſtivitatem Sancti Michaelis: ſane rogabat Deum, & ſanctam matrem ejus, quatinus ſi in via moriturus erat, antequam proficiſci inciperet, moreretur, quo Beccum delatus, inter anteceſſores ſuos jaceret humatus. Quod Deus juxta bonitatem ſuam, ſicut petebat, illi conceſſit. Nam infirmitate correptus, hominem exuit in vigilia Sancti Michaelis quarto Kalend. Octobris, & ſicut deſideraverat, utque moriens præceperat; die qua profecturum ſe dixerat; portatum eſt corpus ejus ad Dominam ſuam ſanctam Beccenſem Mariam, & juxta ſuos patres ſepultum. Talibus beneficiis Beata Dei genitrix genus Criſpinorum, & alios quam plures cujuſque ordinis, & generis, ad ſuam familiaritatem adduxit, ut firmiori fide, & ardentiori amore, ejus audeant implorare in ſuis neceſſitatibus auxilium; quatinus per ipſius interceſſionem recuperare valeant Filii ſui Domini noſtri Jeſu Chriſti gratiam, qui vivit & regnat cum Patre, & Spiritu ſancto Deus in ſæcula. Amen.

Huic Guillelmo in extremo vitæ periculo poſito adeſt B. Virgo.

VITA

Digitized by Google

VITA
S. AUGUSTINI
MONACHI BENEDICTINI
PRIMI CANTUARIENSIUM ARCHIEPISCOPI, & Anglorum Apoſtoli.

Ex vetere MS. Beccenſis Abbatiæ.

PROLOGUS IN VITAM.

QUÆ de ipſius primi Anglorum inſtitutoris Auguſtni vita & ſignis venerabilis Bedæ depromit [a] hiſtoria: quæque ab ipſo prætermiſſa in aliis codicibus vetuſtis reperimus, fideliſſime noſtro malleolo recudimus. Quæ etiam poſt ejus ad ſydera triumphum declarata, ac deſcripta legimus; eadem probabili fide adjungimus. Quæ vero præſentialiter teſtibus populis, & probatiſſimarum perſonarum indicibus oculis, luce clarius rutilant, ſuis radiis credentes illuſtrant, hæſitantes revarberant. Poſſemus & inſpectorum, & curatorum pleraque retexere loca, & nomina: niſi vetaret nauſca. Super omnia Beati Gregorii cadent [b] teſtimonia: qui hunc ſcriptis declarat, plurima patraſſe ſigna. Hæc itaque quæ lectione, vel viſu novimus; [c] alio libro fuſius expoſuimus, quatinus inſatiabilibus paternæ dilectionis filiis obſecundaremus. At hunc libellum paululum contraximus: ut inter divini, & humani convivii ſolemnia, beniguis & [d] fraternis hoſpitibus obtemperemus. Simul etiam aliæ [d] confratrum Eccleſiæ, per hunc Oceanum diffuſæ, ad quas hæc contigerit pervenire, nativo congaudeant amore, tamquam ſui protoparentis filiæ. Verumtamen ſuper hoc compendii propoſitum, video creſcente Heliſæi oleo ſuperfluere vas meum. Oramus ergo omnes erudiciſſimos, ac benigniſſimos Doctores, ac diſcipulos Dominicæ ſcholæ, ut hæc tam lucide comprobata non ſolum non renuant credere; verum etiam plena benivolentia paterni affectus ſuſcipere, jugique fide, contra improbos, ſtudeant celebrare.

EXPLICIT PROLOGUS.

a *Hiſtoriæ Gent. Anglorum lib. 1. a cap. 23. ad finem & lib. 2. c. 1. 2. & 3.*

b *Refert S. Beda, ubi ſupra.*

c *Author prolixiorem vitam S. Auguſtini compoſuit.*

d *Monachus fuit.*

INCIPIT VITA.

FORTEM armatum cujus atrium, mundus; cujus firmamentum, regna terrarum; cujus præda, genus humanum: Noſter armatus in noſtra etiam infirmitate, longe fortior congreſſus potentialiter, parata in ſe cruce, plaga numquam ſanabili transfixit, & omnia opprobriorum tela, ac jacula ſibi injecta, in illum retorſit. Omnia ejus arma abſtulit, ipſumque æterno carcere, ac ſuppliciis mancipatum irrevocabiliter damnavit. Omnia ſpolia ipſius jure triumphata, Apoſtolicis ducibus ſuis diſtribuit, electoſque Principes, ſuper Gentes, Nationes, & Regna, conſtituit. Remanſit Britannici Oceani orbis æquoreus, ab universali orbe circumciſus. Hunc ille Rex præpotentiſſimus, Auguſtino fideli diſpenſatori ſuo quondam venturo, reſervavit, qui noctem verteret in diem, & novam ac veram, poſt tenebras, perpetuam infunderet lucem. Pollebat jam Papa Gregorius humani generis ſplendor immenſus, qui hunc divino inſtinctu ſegregaret in opus Dominicum, ut quondam Petrus Barnabam & Saulum. Intenderat ipſe hanc palmam præripere, ſed reſpondit Dominus, hoc privilegium Auguſtini eſſe. Nam pueros niveo candore nuper Romæ viſos, audiens Anglos vocari, & provinciales *Deiros*, ac Regem terræ *Alle*, nuncupari: Anglos, inquit, *Angelis* ſociari; & *Deiros*, de ira Dei liberari, ac Dei laudem in terra *Allelujа* oportet decantari.

Paratis itaque rebus mittit Auguſtinum, Dei ſcientia omnique virtute florentem, cum quadraginta electiſſimis comitibus, quos religioſos novit, & promptos in divinis dogmatibus. Viam ſalutarem alacres accelerabant, & per aliquot dies longius proceſſerant. Ecce autem ventoſa fama, a maligno adverſario vulgi ore ventilata, terruit athletas Domini; qua diceret Gentem quam petebant cunctis mortalibus feriorem eſſe, ſanguinem humanum ſitire, pati non poſſe Chriſtianos vivere, nullo vero modo ab idolis ſuis eos revocari, nec ad Chriſtum converti poſſe. Sic quondam diſcipulis Domini mare navigantibus ventus contrarius obſtitit; donec increpata modica eorum fide, fluctus, quos ipſe calcaverat Dominus, imperio ſedaret. Mittunt itaque ſuppliciter Beato Gregorio Auguſtinum, quatinus eos permittat redire domum, nec tantum diſcrimen ſubire in vacuum. Sed a Gregorio, ſecundum nomen ſuum prævigili, miſſa Epiſtola, quod magnum laborem major gloria conſequatur; & ut Auguſtino, quem eis jam Abbatem ordinaverat in omnibus obedirent: qui etiam Apoſtolica ferebat ſcripta ad Etherium Arelatenſem Archipræſulem, quatinus his Dei Legatis ſolatiaretur in neceſſitatibus. Ita jam ſuot corrobo-

S. Gregorius in Angliam mittit Auguſtinum cum 40. ſociis religioſis.

Deterretur a propoſito Auguſtinus cum ſociis.

Abbas præficitur Auguſtinus.

Etherio Arelatenſi miſſa Epiſtola a B. Gregorio ex eat lib. 9. Epiſt. 63.

roborati, ut cum majori gaudio, quem ante vehementer expaverant, laborem, percurrerent.

Miracula a B. Auguſtino.

Interea multis ſignis per Auguſtinum divinitus collatis, conſolabantur plurimum, ex quibus, verbi gratia, hic inſerimus unum, immo in uno trinum, omnibus ejus loci ubi factum eſt, ſemper celeberrimum, atque etiam ſcriptis creditum. Jam ille chorus Sanctorum legens iter per Andegavenſem provinciam ſubeunt Villam a Sai appellatam. Quos ruricolarum turba indomita, ut ignotos, & exteros, humili habitu, ac pedeſtri inceſſu, deſpectos, riſu & apporia afficiebat. Et viri quidem ad fœminarum veſaniam indemnes videbantur. Illæ vero velut conjuratæ, in innocentes advenas tota inſultatione ferebantur. Jamque rure ejectos, ut rabidæ canes ululatu, rugitu, ac fremitu inſectabantur. Proximam ulmum tunc aſtantem laſſi viatores captantes ad requieſcendum: inde etiam a ludibrioſo impetu exturbantur viraginum. At unam almi Ducis veſtigia irreverentius aſtringentem, ſeu colubram, cum ille prætento baculo vellet repellere, tamquam feram; illico baculus de manu ejus, velut ab arcu ſagitta excutitur; & per tria fere ſtadia evolans, humi affigitur. Subſequitur Dux cum devoto choro, quaſi eo ſe vocante Domino.

a Forte nos Ceſarii. gal. Pont de Ce.

Fons ſcaturiit divinitus ex baculo.

Auguſtinus baculum evellit, & cum baculo perpetuum aquæ fontem extrahit. Quo pariter a gravi ſiti relevati, æternas immolant gratias divinæ bonitati. Ibi ſuaviter feſſos artus reſoventes noctem ipſam in Dei laudibus exegere. Quos pulſos hoſpitio, reſideſque ſub aere nudo, ſemper miſerans altiſſima benignitas operuit gloria pro tecto, ſulo, ſcilicet, deſuper ſplendore æthereo, qui ſolem vinceret fulgore novo; ne indutos arma lucis tenebrarum augeret obſidio, pulchre etiam columna lucis, quæ quondam præcedebat filios Iſrael ad terram repromiſſionis, ſuper iſtos reſulſit: qui de Ægypto erronea juxta ſui interpretationem tenebroſa, tot gentes eductas, præcedente fidei luce, Chriſto credentes inducerent in regnum claritatis æternum. Annotavit autem Dux legationis, nomen ſuum, cauſamque itineris; ſcribens baculo in terra juxta fontem, his litteris: *Hic hoſpitium habuit ſervus ſervorum Dei Auguſtinus, quem miſit ad convertendos Anglos Beatus Papa Gregorius.* Ingruente jam aurora, arreptum iter maturant percurrere ad Dominica lucra, agente forſitan divina ſententia, ut qui ultro collatam benedictionis gratiam in hoſpitibus Dominicis repulſiſſent, jam non aſſequerentur, cum vellent. Jam die claro, tota illuc vicinia accurrit, ubi a ſuperno cardine, uſque in terram, jubar ſolare ſuper cives cæli adhuc peregrinos terræ, videre plurimi radiare. Aſpiciunt ibi etiam mirabilia Dei in ſanctis ſuis coruſcare de terra, ſicut noctu viderant radiantem columnam de arce ſuperna. Stupent & novum fontem ſibi perpetua, ac dulci vena ſcatere, & incomparabilis bonitatis advenas, hæc beneficia ſibi pro malefactis reddidiſſe. Diſcentes etiam & litteris nomen præclari doctoris, & tam ſalutiferam cauſam itineris, nubiloſa confuſione reatum ſuum deplanxere, quod Chriſti legationi, & ſaluti Gentium tam improbe reſtitere. Heu nos furioſos, dicebant, quod tantorum Angelorum non meruimus foveri benedictione, nec imbui dulcedine. Condidere itaque

Noctu cœleſtis lux refulget.

Juxta fontem ſcribit B. Auguſtinus.

Eccleſiam in eodem loco unanimi devotione, & in honore ac nomine Sancti Auguſtini, Chriſto dedicavere. Altare vero ubi ejus ſcripta legerant, ſtatuere, ut cujus non merebantur corporali gaudere præſentia, perpetuo eum præſentem haberent in ipſa ſua Eccleſia. Ibi etiam præcordialis Pater permulta ſe poſcentibus repræſentat beneficia, multa ſanitatum exhibet miracula. Verumtamen ab hac Eccleſia perpetuo repudio omne arcetur genus fœminarum, ut omnibus ſanctorum injuriatoribus ſemper ſint in exemplum.

Nota incolæ qui injuriis laceſſerant Auguſtinum, ipſi conſtruunt Eccleſiam.

Ab hac arcentur mulieres.

Quædam matrona dives huc cum cereo appetebat ingreſſum, & interminantibus omnibus urgebat propoſitum, dicens ſe non peccaſſe in ſanctum, ſed velle ſe honorare eum. Vix autem inconceſſam metam attigerat, & ſubito ruptis inteſtinis expirat, foraſque extracta mortua, omnes credere docuit, quod nulli crediderat, & quæ omnes vincere ſua putavit præſumptione, omnibus palam interdixit, talia numquam præſumere.

Habent tamen ibi fœminæ ſua receptacula, & ſacraria, ubi orare & gratias Deo agere, vota ſua reddere, divina myſteria audire, & ſalutaria Sacramenta poſſint percipere. Habent & Auguſtinum in omnibus neceſſitatibus ſui benignum auditorem; precumque, ac deſideriorum juſtorum promptum executorem, præter inviolabilem Eccleſiæ ſuæ conditionem. Vehementer autem admirari ſolent Andegavenſes advenæ, aliique hujus notitiæ, dum apud ipſius Auguſtini corporalem requiem aſpiciant quaſlibet fœminas uſque ad ipſius tumbæ oſcula accedere, & nullam umquam apud ipſos Eccleſiæ ſuæ limen poſſe attingere, nec de fonte potare. Quibus reſpondetur, iſtas ad hunc rite intrare, quæ eum recepere: illas vero jure repelli, quæ eum repudiavere.

In illa Eccleſia locum ſeorſim habent mulieres.

Competit huic antiquo, nuperrimum ejus ibi geſtum ſubnectere miraculum, quamquam moroſius proſequamur ipſum Luciferum feſtinantem ad Anglicum Oceanum. Venerat pridem Reverendiſſimus Andegavenſis Præſul Golffridus Doroberniam gaudens ipſum antiquum ſuæ patriæ hoſpitem reviſere Auguſtinum. Qui audiens a fratribus Monaſterii præſcripta recitari miracula, optime recognovit, & teſtimonio fideli aſtipulando comprobavit, recentiſque facti ejus apud ſe, & apud ipſam Eccleſiam relator egregius ita narravit.

Præfata Cantuarienſibus confirmat Andegavenſis Epiſcopus, necnon & miraculum recens factum enarrat.

Hanc ſane Eccleſiam in noſtra præſentia, ab amatrice tanti Patroni plebe ſolemnius reædificatam, ego in ipſius honore, & nomine, ut primitus nata eſt, Domino proxime dedicavi. Adoleſcebant longe lateque in circuitu arvorum ſegetes, & ſata, jam in ſpicas, & ariſtas matureſcentia. Inundantibus autem ad dedicationem populis, velut ipſe effunderetur fluvius Ligeris, ita conculcatæ, attritæ, & comminutæ ſunt illius arvalis æquoris annonæ, ut non modo tam percuſſæ, vel confractæ notarentur ſtipulæ, quam paſſim exhauſtæ, vel ſcopatæ areæ; adeo in hoc deſiderabili congreſſu Auguſtinenſis ſolemnitatis, nemo attendebat quatenus vel ſuis, vel alienis parceret damnis. Jam illius anni vale fecere deſunctæ ſpei, & fructui, uſque in alium Auguſtum irremeabili. Sperabant in Auguſtini largitate, ſed in alia, quam quæ tunc exceſſerat, benedi-

nedictionu. Verum ex hac deſperatione, major admirationis, uc fidei, nata eſt lætitia, dum hæc tellus tam peſſumdata, & condemnata, omnes terras ipſius provinciæ in meſſe ſupergrederetur, & altitudine frugum, & copia. Unde circa tantum Advocatum ſuum Auguſtinum; tanta omnium excrevit veneratio, ac fidei devotio, ut credant eum ubivis gentium invocatum adeſſe; & quidquid a Domino poſtulet obtinere, & dare poſſe. His de veteri & novo competenter expoſitis; jam oceanum occupantem Legatum Domini ſubſequamur.

Angliam appulit B. Auguſtinus.

Finito jam principali orbe gentium terreſtri exile, Auguſtinus navigat in æquoreum orbem Britanniæ; & excipitur cum ſupraſcripto numero ſociorum quaterdeno, in opimam & prægrandem Inſulam Cantiæ Tanetum vocabulo. Hæc primam ſe Chriſtum in ſuis legatariis ſuſcepiſſe, merito triumphat in benedictione, felix tellus ſua fertilitate, ſed feliciſſima tot Deiferorum, ac civium ſupernorum primitiva hoſpitalitate. Sic inquam dirigente ſpiritu Domini ejus viam, applicuit proxime quaſi ſub ipſam regiæ Metropolis portam; ubi ſedem habeat perpetuam, & ſecus ipſam requiem ſempiternam.

Angliæ deſcriptio.

Ecce Beate Protoparens regenerationis Gentis Anglicæ; relinquens Auguſtam parentem Romam, Angliam ſuſcepiſti filiam; quam ſydereo Regi formoſam enutrias ſponſam. Jam poſt magnum orbem terræ, intraſti hunc vaſtiſſimi oceani orbem alterum, ſerena facie pulcherrimum ac fœcundiſſimum arvis, pratis, paſcuis, fluviis, fretis uberrimum; montibus, campis, ſilvis gratiſſimum; urbibus populoſis ac tranſmarinis inſtitorum negotiis feſtiviſſimum. Gente candida, rerumque opibus illuſtriſſimum. Hoc ſcilicet tam ingens, & præclarum Eliſium; jam olim tibi electo Officiali ſuo, omnium artifex præordinavit; qui a primordio mundum omni ornatu ac decore perfectum, edito homini poſſidendum exhibuit. Hæc Gens facie formoſa, ſed idololatriæ fuligine denigrata, ut Moyſi Æthiopiſſa, parte in Jordane abluta, aſcendet tota dealbata. Jam ad majorem Dei & coronæ tuæ gloriam, illa novæ lucis columna, quæ priſcum populum eduxit in fide, & cruce reſurgentis Chriſti erecta, tu educens Gentium populum de Ægyptiacis tenebris infidelitatis, & umbra mortis; introducen poſt Jeſum Nave in terram repromiſſionis, terram lactis & mellis. Tibi enim Evangelico Duci gratia contulit Evangelii, quod negatum eſt Legiſero Moyſi, quodque ille in lege non potuit conſequi, tu in vero illum tuo explere meruiſti. Jam de ſpoliis victi tyranni, & de regno captivi prædonis, facies Deo noſtro regnum, & populum acquiſitionis. Jam poſt cæleſte regnum & laborum præmia, hæc erit perpetua poſſeſſio tua; quæ per te Domino eſt acquiſita. Et cujus fugiſti temporalia commoda, jam poſſidebis hæreditaria lucra. Hic poſitus in antemurali turritam ſervabis ſpeculam, unde univerſam jugiter tuearis tibi dicatam patriam.

Moyſi æquiparatur B. Auguſtinus.

a Cantuaria, Edelbrithus Cantuariorum Rex. Malmesbur. lib. 1. Regum Angl. cap. 1.

Præſidebat a Dorobernia Edelbrihtus tertius Regum Anglorum, ſed qui primus foret civis Angelorum. Uxor illi Chriſtianiſſima nomine Bertha regia puella, regiis parentibus ex Francis Regibus procreata; tali Sacramento erat conjuncta; quatenus in Chriſtianitatis obſervantia, nulla infeſtaretur verſutia. Hæc advenis Chriſti janua, ad Regem erat pervia. Mandat ergo Regi prudens Auguſtinus, per idoneos nuncios, ſe de Roma ſua ſuorumque ſalutis gratia miſſos a Romano Antiſtite, ſi modo dignentur beatifico nuncio, quem afferant adquieſcere. Rex jubet tam præſtabiles advenas, in ipſa, qua recepti ſunt, inſula, ſuum adventum maturum opperiri, eiſque vitæ commoda plene miniſtrari. Hæc diu remoratus venit in Tanetum; reſidenſque ſub dio, vana enim ſuſpicione vetuſti erroris augurabatur, ſe intra domum aliqua incantatione poſſe ſeduci, forinſecus vero non poſſe in conſpectu cœli, foris præbebat ſanctis audientiam ſui. Abſurde quippe nox timebat obſcurari a Luciferis Dei, & filiis diei.

Betha ex Regum Francorum proſapia & Idem.

B. Auguſtinus nuncius ad Regem mittit, qui æquo oculo admittuntur ab ipſo. Sub divo degit.

Ad Regem verba facit.

Auguſtinus afflatus Spiritu ſancto, ingerens pacem, & ſalutem Regi, ſuiſque omnibus, & regno; refert ſe ſuoſque conſortes miſſos ad ipſum, ſeque etiam ultronea benevolentia veniſſe; quatinus gaudium, & gloriam, & regnum annuncient æternum; ubi obaudientes ſuis dictis ſempiternaliter vivant & exultent. Indicat omnium creatorem Deum Dei omnipotentem, tantum homines a ſe factos dilexiſſe, ut homo, & filius hominis, ſalva ſemper deitate, dignaretur fieri: quatinus homines morte ſua redemptos, faceret filios Dei. Cujus nativitati nova ſtella alluxit, cujus pedibus mare calcabile ſervivit, cujus paſſionis injuria ſol radios ſuos abſcondit, cujus ſepulturæ, & reſurrectioni, omnis terra contremuit, & acquievit. Ipſe eſt, inquit, Dominus Jesus Christus, ab exordio mundi, ab omnibus Patriarchis & Prophetis, Dei filius pronunciatus, de Spiritu ſancto conceptus, de Virgine natus, & innumeris ſignis Deus & homo ubique declaratus; jamque ab omnibus Gentibus ut omnium ſalvator creditus, cognitus, ac ſuſceptus. Hunc ergo illa ſua caritate nos ſtimulante, qua pro nobis animam poſuit, quaque vos in æterno Regno ſuo habere ſocios, totis viſceribus deſideramus; ſicut ex uno homine omnes procreati ſumus: Hunc inquam conditorem & ſalvatorem omnium, in quem credentes ſalvi ſitis, vobis annunciamus: quia ſine ulla ambiguitate, promiſſa præmia provenient credentibus, & infinita ſupplicia contemnentibus. Iſta & alia quam plurima Dominico Legato proloquente, & innumeris divinarum virtutum teſtimoniis vera comprobante, ſimulque imaginem Sancti Redemptoris decorolé, & aurolu in tabula depictam prælibante; quo diſcerent etiam alienigenæ ei gratias immolare: Rex admiratus, laudat quidem, & beatificat tanta promiſſa, ſimulque gratias reddit Sanctorum benivolentiæ, qui de tam longinquo venerunt ſuæ ſalvationi conſulere. At vero ex nativa cæcitate lippientibus oculis, impatiens tantæ lucis ſplendorem ferre, reſpondit ſe non poſſe veteres patrum ſuorum ritus, quos tota Anglia eo tenus coluiſſet, exuere; ac novis, incertiſque cerimoniis juveneſcere. Verumtamen ipſos pro bona ſua induſtria ſe velle in ſuam civitatem Dorobernium amica civilitate ſuſcipere, victuque ſubſidiis ſufficienter refovere ſimul etiam quotquot poſſent ad ſuam ſectam convertere, ultro ſe eis annuere.

Libenter audit Rex Eccleſiaſten Auguſtinum; jubetque ipſum Cantuariæ commorari cum ſociis, ac ſibi vitæ neceſſaria ſubminiſtrari; nec non & palam concionari permittit.

Sic ergo Dei diſpenſatione cor Regis illu-

ſtrante, Auguſtinus cum puſillo grege Domini; quibus complacoit Patri gratiarum dara Regnum, cum canoris letaniis veniens Dorobernium, hanc antiphonam gratanter inchoat, & eum omnibus dulci modulatione decantas: *Deprecamur te Domine in omni miſericordia tua, ut auferatur furor tuus, & ira tua a civitate iſta, & a domo ſancta tua, quoniam peccavimus.* Bene ſe tali confeſſione peccatoribus inſerebant, quos Deo reconciliare & relaxare venerant. Tali devotione Protodoctoribus, & in fide Chriſti Protopatribus, Angliæ Metropolim ſuam cum triumphali crucis labaro ingredientibus; erat Angelos cuſtodes dicere credituris civibus.

Iſaja. 26. a. 2. 3. Aperite portas, & ingrediatur Gens juſta, cuſtodiens veritatem legationis ſuæ. Vetus error abiit idololatriæ, ut hic amodo ſervetur pax Chriſti, & Eccleſiæ. Jam hic ruere muri videbantur Jericho, ubi ædificentur muri Jeruſalem. Ruunt ſcilicet, non ſaxea mœnia, ſed dæmonum munitiones, & ſaxea Numina, a Sanctorum terrore diſſoluta; quæ cultores ſuos captivitate, & obſidione damnaverant æterna. Jam hic ſponſus gloriæ, urbem ſibi novam Jeruſalem per Archipolum Auguſtinum ſuoſque complices artifices molitur, cujus fundamenta & muri ex auro mundo, & omni lapide pretioſo; cujus deſignatores, Patriarchæ; cujus menſores, Prophetæ; cujus ædificatores, Apoſtolici Patres; cujus illuſtratores, & politores gemmarii, Martyres; cujus inſtructiſſimi Dictatores, Confeſſores; cujus pulchritudo in domibus eburneis, Virgines; cujus ornamenta, omne quod viſu pulchrum eſt, & theoricis oculis delectabile. In ſummitate, & ambitu murorum, jugis, & pervigil ſtat cuſtodia Angelorum. Hujus tam decorabilis urbis primus inſtitutor aſciſcitur, Auguſtinus, ut ſponſi præ filiis hominum ſpecioſi, amicus & ſponſæ gloria & honore coronatæ, paranymphus. Hic modo dum pro caſtris Dominicis decertandum, & ſubactis rebellibus gentibus ad urbem erit triumphandum. Iſte primiverius conſul, & Dominici Teſtamenti Angelus, perpetuum hæreditabit thronum, omniumque ſuccaſſorum, dum veniat princeps Paſtorum, ut pater filiorum apicem referet primatium. Poſtquam autem terrenos labores mutaveris cæleſti corona, tunc uti nunc luces, potentius regnabis in arca Sion, arce ſua ſplendida, quæ ſupra urbem, turritum attollit verticem in aera, quæ jam principalis theſauri totque conreconditor principum gratia, tota in excelſis fulgeat aurea, unde uſque in diem regenerationis omnium, ſuam protegat Jeruſalem cum tota patria, virtute, & oratione perpetua.

Igitur novi armigeri Domini ſedebant in civitate condenda Chriſto, donec induerentur virtute ex alto, & auxilio opportuno. Quis autem explicet hos nubigenas, ſcilicet ut nubes volantes, Angelos viventes, flores heremi, Antonios & Macharios, in urbe exhibentes omnia mundi oblectamenta pulchra, & ſuavia, velut letiferum vaporem, non ſolum fugientes; verum etiam omnes auditores parturienti caritate, & præcordiali parturitione, ad infinita æternorum gaudiorum ſæcula impellentes. Nil de mortalium opibus, præter ſalvandas animas ambiebant, ſola divina & ſuperna inexplebiliter appetebant.

Lucet ab orientali plaga confeſſoria Chriſti Martini baſilica, dimidio fere ſtadio ab Eccleſia Domini Salvatoris remota, olim a Romanis Chriſtianis condita, hodieque ſacris officiis prædita. Nam per quadringentos circiter annos, uſque ad Maximum Imperatorem, incoluerant Romani hæc climata, qui de Gratiano & Valentiniano Auguſtis, civili bello triumphavit; quo abſtractis militibus Britanniam Romano robora exhauſis. In ipſa itaque Eccleſia ſacratiſſimus Pontifex Letardus Chriſtianiſſimæ Reginæ Berthæ ſacras Miſſas, & Dominica officia aſſiduabat; qui illi a regia Francia datus eſt comes, & cuſtos probatiſſimus in omni ſancta obſervantia; ne qua Dominici præſtigii furia, ſplendidiſſima fidei Chriſti in ea offuſcares monilia. Utque maximis aſſimilemus minora, prævenerat hic Apoſtolici Auguſtini prædicamenta, ut Lucifer auroram, & aurora ſolem, illum videlicet ſolem, quem clarius extulis Auguſtinus Oceano, tamquam ſponſum procedentem de thalamo ſuo. Is quoque ut præcurſor, & janitor, Chriſtum ferentibus Legatis ultro aperuit. Cum hoc ſane beato Præſule Letardo, Dei famulus Auguſtinus, ſuique ſocii, addito magno ſalutis gaudio, in omnibus Dominicis myſteriis una erant Eccleſia, & collatio, unus ſpiritus in unico Domino ſuo. Hi etiam novi velut ſuos prævios proſecuti, & tamquam aurum ſuperductum argento, decorabant ipſos præceſſores ſuperveniendo, Sanctus vero Auguſtinus, ſuique in omnibus lectatores, magna ſignorum gratia præditi, omnes curabant, vel ſibi præſentatos, vel a ſe viſitatos debiles, & ægrotos. Stupebant Gentes, a tanto virtutum fulmine exterritæ, ambigentes, quid vehementius admirarentur, an terrigenas tranſeuntes in cælites, an mortales immortalitatem animarum, & corporum, vita & prædicatione certiſſima aſtipulantes; an dilectionem, quæ fortis eſt ut mors, qua ſecum omnes trahere ad ſuperna conſortia æſtuarent; qua pro hoſtium etiam, quaſi pro fratrum ſalute, ſe traderent: an tandem quod ipſa ſanctorum promiſſa tam perſpicuis miraculorum coruſcationibus, ac teſtimoniis, credibilia facta ſunt nimis? Dicebant diverſi, aut homines in Deos mutatos, aut inter homines humana ſpecie converſari Deos. Hæc ex toto fallebat rudis vulgi opinio; de ſuis adoptivis dicente Domino: *Ego dixi Dii eſtis, & filii Excelſi omnes.* Crediderunt itaque Chriſto plerique victa duritia, tantæ novitatis admiratione.

Angliam incoluerunt Romani.

Pontifex Letardus Berthæ Reginæ Chriſtianæ officia ſubminiſtrat. Malmesbur. ubi ſupra.

Quaſi aurora ſolem, præceſſit D. Auguſtinum quo cum & ſocius converſabatur.

Pſal. 81. b. 6.

Tantis etiam rerum fulgoribus, Rex ipſe pavore, & oblectatione divina attonitus, Auguſtino jugi inſtantia perſuadente; Eccleſia orante; Regina, ut ſacris literis erudita, permulcente; Sanctis patribus gratificantibus opportune, vel importune, ultro abdicatis feralibus inferorum numinibus, efficitur in Chriſto divinæ adoptionis filius. Jamque cunctis cælorum virtutibus ſublimiter congratulantibus, & populorum turmis ad tanta ſolemnia occurrentibus, baptizat novum Conſtantinum Silveſter novus. Ungitur Evangelicus David oleo lætitiæ, & inthronizatur manſuetus ſolio miſericordiæ. Coronatur Eccleſiaſticus Salomon corona pacifica in æquitate & ſapientia. Præbet ſe de imperio ſervorum Dei famulum; convertitur prin-

Regina ſacris literis erudita.

Tandem Rex ad Chriſti fidem, & baptiſmum acceſſit.

princeps Ducum, in Evangelicum parvulum; & dominator populorum, ſociumque ſe profitetur pauperum. Gaudet Auguſtinus & Eccleſia, amplius ſe habere adjutorem, quam ante timuiſſent perſecutorem. Ille etiam ſubjectos ſibi Reges & optimates, cum populis ſuis Chriſto adquirit, ſuumque prius imperium, mavult eſſe dilatando & propagando Chriſti regnum.

S. Auguſtinus ab Ætherio Arelatenſi conſecratur Epiſcopus, fitque Apoſtolus totius Inſulæ.

Primum itaque Auguſtinum promptiorem ad omnium ſalutem quam ad ſui prælationem, ad Ætherium Arelatis Archiepiſcopum, ſibi, ſuæque Genti conſecrandum Apoſtolum mittit; videlicet ut Deus voluit, & Beatus Papa Gregorius ſpiritu Dei prærogavit. Qui transfretato æquore, accepto Apoſtolatu a Domino, & benedictione omnium Gentium primarium Anglicæ Genti retulit Patriarchatum, & Patriarchale patrocinium. Quem Deo amabilis Rex, ut Angelum teſtamenti Dei, triumphali gaudio excipiens, utque puſillus Zachæus Dominum: ſtatuit eum ſuæ Metropolis Eccleſiaſticum Præſidem; in qua primitus ſuſceperat hoſpitem, nec tantum urbis, ſed & totius orbis ſui ſpeculativum prætendit cuſtodem. Solium regni in Pontificalem Cathedram, aulam regiam, Auguſtino reformante, ac dedicante, in regificam Chriſti vertit Eccleſiam. Ad orientem vero in ſuburbano colle regale & Apoſtolicum Petri & Pauli attollit Monaſterium, tamquam urbis præſidium, & munimentum, quod in arcem, & ſpeculam regni, exaltat bravium, quod pretioſiſſima jam cœli theſaurizat ornamenta, videlicet ipſius Auguſtini, ſanctorumque ſucceſſorum ejus Pontificum, atque Regum ſplendidiſſima corpora, quæ in revelatione gloriæ magni Chriſti, reſilient in gloria. Tu quoque Rhofenſis Hierarchia Andreæ Apoſtoli tuo titulo inclyta, & Dorobernenſis Eccleſiæ dextra ſuffraganea: tuque Lundoniæ Pontificalis prærogativa, magni Pauli gloria, coronata beatæ memoriæ Edelberto, Regi noſtro conditori; atque Auguſtino inſtitutori, debetis in Domino æterna benedictionum præconia.

Contuaria Metropolis: atque aula regia conſecratur Eccleſia Monaſterium SS. Petri & Pauli in ſuburbano conſtruitur.

Ibidem condantur corpora Archiepiſcop. & Regum.

Londonenſis & Roffenſis Epiſcopi ſuffraganei.

At novus Domini Sacerdos ardens tanta gaudia attentiſſimo Gregorio nunciare, in ipſo reditu ſuo mittit Romam eximiæ ſanctitatis viros, Laurentium tunc Presbyterum, poſt ſui ſacri primatus ſucceſſorem primum, ſuique Suburbani Monaſterij primum Abbatem Petrum. Hi volucri animo, ac ſtudio ſancto Papæ admiſſi, referunt Gentem Anglorum cum Rege ſuo, in Chriſti populum tranſiſſe & regnum, Auguſtinum illis Pontificem conſecratum, verum ad tam multam meſſem credentium, paucas manus non ſufficere operariorum. Proferunt & diverſas novi præconis Auguſtini interrogationes, quibus rudis populus certius erudiatur. Tunc præcellentiſſimus Apoſtolicus ineffabiliter exhilaratus, fuſis Deo infinitis gratiarum ſacrificiis; & orato Domino meſſis, ut mittat operarios in meſſem ſuam, exhaurit Monaſteria ſua, & Eccleſias, & quidquid poteſt eruditorum, ac religioſorum virorum in opus Evangelii efflagitare: toto mentis affectu unico Auguſtino, & unicæ amatæ Genti certat delegare. Huic ſancto contubernio præpollebant quatuor Eccleſiaſtici proceres, ſeu quatuor Evangeliſtæ, Mellitus, Juſtus, Paulinus, Rufinianus. Mellitus Abbas mellifluus, tunc prælucebat ſplendido choro Gregoriano. Mittit & Apoſtolicum Auguſtino Pallium, grande ſcilicet Chriſti, & Eccleſiæ Sacramentum, tamquam omnium virtutum indumentum, quod eſt Vinculum dilectionis Dei, & fratrum, ut Chriſti Vicarius ſit medius conciliator Dei & hominum, & zona paternæ juſtitiæ circumcinctus, Angelos & homines, terram confœderet, & cœlum. Addit Sacroſancta Xenia, Apoſtolorum ſcilicet & Martyrum vivifica * pignera; ac diverſa quæ Eccleſiæ, quæ ſacerdotibus, quæ altaribus, ac Dominicis miniſtriis conveniant, ornamenta. Librorum quoque adjungit opimum convivium, & indeficiens ad vitæ patriam, viaticum. Mittit etiam præfatarum enodatas & explanatas interrogationum quæſtiones, quas in Hiſtoria Bedæ lector reperiet. Ex quibus unum hic videtur commendandum quod diverſi uſus Eccleſiarum, nequaquam faciant apud ſanas mentes divortium, ſalva modo fide, & obſervatione Catholica, ſed ſicut unius corporis diverſa ſunt membra, & officia; ſic Regina ſponſi Domini varietate circumamicta, tam multimoda quam multifaria triumphat in gloria. Sic & una corona multi coloribus texitur floribus, & unum monile aureum variis gemmarum illuſtratur ſplendoribus, & diverſis vocum diſcriminibus unum concentum reddimus.

Quatuor quaſi Evangeliſtæ.

Mittit Monachos & alios eruditos viros in Angliam B. Gregorius.

Pallii allegoria.

Mittit D. Gregorius ſacroſancta pignera, ornamenta, libros.

** Pignora.*

Extant apud V. Bedam l. 1. c. 27. & l. 12. Ep. 31. D. Greg.

Diverſi ritus nihil efficiunt ſana fidei.

Scribit etiam Auguſtino de ſua ditione, ſic incipiens...

Reverendiſſimo, & ſanctiſſimo fratri Auguſtino Gregorius ſervus ſervorum Dei. Cum certum ſit pro omnipotente Deo laborantibus ineffabilia æterni regni præmia reſervari nobis tamen eis neceſſe eſt honorum beneficia tribuere, ut in ſpiritualibus operis ſtudio ex remuneratione velut multiplicius inſudare. Et quia nova Anglorum Eccleſia, ad omnipotentis Dei gratiam eodem Domino largiente, & te laborante perducta eſt: uſum tibi Pallii in ea ad ſola miſſarum ſolemnia agenda concedimus; ita ut per loca ſingula duodecim Epiſcopos ordines qui tuæ ſubjaceant ditioni. Tua vero fraternitas non ſolum eos Epiſcopos quos ordinaverit, neque hos tantummodo qui per Eboracæ Epiſcopum fuerint ordinati, ſed etiam omnes Britanniæ Sacerdotes habeat, Deo & Domino noſtro JESU CHRISTO authore, ſubjectos: quatinus ex lingua, & vitæ tuæ ſanctitatis, & recte credendi, & bene vivendi formam percipiant. Data die decimo Kalendarum Juliarum, anno nono decimo Imperii Tiberii Mauricii Auguſti.

B. Gregorii Epiſtola ad B. Auguſtinū l. 12. ep. 15.

Pallium ad eundem mittit.

Fit Primas totius Britanniæ.

Vulgo a York

Etiam Eboracenſis ſubjicitur Archiepiſcopo Cantuarienſi.

Longius digreſſos prædictorum ſacrorum gerulos, alia Gregorii proſequitur epiſtola, qua per Abbatem Mellitum mandat Auguſtino, ut *fana quæ bene conſtructa ſunt; tantum idolis deſtructis, in Eccleſias, & cultum veri Dei commutentur, & conſecrentur: quatinus Gens ipſa in eiſdem fanis ſuis Chriſtum Dominum adorans, ad loca conſueta familiarius convertatur. Animalia quoque quæ ſolebant dæmonibus immolare, jam non in cultum diaboli, ſed in laudem Dei in uſum ſuum occidant, & donatori de ſatietate ſua gratias agant. Sic Iſraelitico populo in Ægypto Dominus in ſuo ſacrificio, animalia immolare præcepit, ut vero hæc Deo, non idolis immolarent. Data die quinto decimo Kalendarum Auguſti; anno Imperii Mauricii decimo nono.*

Altera Epiſtola D. Greg. Fana idolis deſtructis in Eccleſias commutanda.

Tertia Epiſtola D. Greg. lib. 9. Epiſt. 58.

In tertia vero epiſtola miſſa Auguſtino: ex magno gaudio converſæ per eum Gentis, in laudem Domini exclamat ſic inchoans. *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis; quia granum frumenti cadens in terra mortuum eſt, cujus morte vivimus, cujus infirmitate roboramur, cujus amore in Britannia fratres quærimus, quos ignorabamus, cujus munere quos neſcientes quærebamus, invenimus. Quis autem narrare ſufficiat, quanta hic lætitia in omnium corde fidelium fuerit exorta; quod Gens Anglorum operante omnipotentis Dei gratia, & tua fraternitate laborante, expulſis errorum tenebris, ſanctæ fidei luce perfuſa eſt, quod mente integerrima jam calcat Idola, quibus prius veſano timore ſubjacebat; quod omnipotenti Deo puro corde ſubſternitur.* Deinde poſt pauca proſequitur. *Scio frater chariſſime, quod omnipotens Deus per dilectionem tuam in Gente quam eligi voluit, magna miracula oſtendit.* Hæc dicens, incutit Dei ſignifero gaudium, & timorem; ut gaudeat Anglos per miracula ad Chriſtum converti; timeat vero ne humana imbecillitas in aliorum profectu incipiat labi. Proponit illi ſummum amicum Dei Moyſen in exemplum. Hic per tanta ſigna Ægypto percuſſa, aperto mari, eduxit populum Iſrael, ſiccis veſtigiis Duce lucis columna. *Jejunans quadraginta diebus & noctibus, tabulas legis accepit, inter coruſcos tonitrus pertimeſcente populo, ſolus etiam familiari collocutione Dei paſci meruit. De cælo manna, item carnes ad ſatietatem nimiam miniſtravit. Ad juſſum Domini licet diffidens larga fluenta de petra eduxit. Inde per triginta octo annos ſignis effulſit innumeris. In omni dubitatione Dominum conſulens, Deo loquente docebatur. Illi reſiſtentes terra hiatus abſorbuit, victoriis hoſtes oppreſſit. Hunc ergo tantarum gratiarum exequutorem, una diffidentiæ culpa, qua ad aquas contradictionis ante præſcriptos triginta octo annos deliquerat, & in tanto tempore inter tanta, tamque beneficia & amica Domini colloquia recognitionem neglexerat juſta Dei ſententia, tandem a terra illa repromiſſionis morte præripuit.* Talibus monitis pervigil Gregorius Dei famulum, jam olim in omni ſanctitate fundatum; altius in timore, & fide ſolidare curavit. Quem tandem profitetur electum, qui etiam de multorum converſione gaudium facere conatur in cælo. Et in hoc itaque cæli, & Angelorum gaudio, præmiſſas voces reperit, Epiſtolam finiendo. *Gloria in excelſis Deo, & in terra pax hominibus bonæ voluntatis.*

Seu a Aldibertum.

D. Gregorii Epiſtola commentaria ad Regem Ethelbertum; eſtque ejuſdem 60. l. 9.

Optima Regibus documenta.

Ethelbertum æquiparat Conſtantino.

Regem nihilominus a Ethelbertum poſt laudiſona initia, ſic hortatur blandiflua Epiſtola. *Eam*, inquit, *glorioſe fili quam accepiſti divinitus gratiam, ſollicita mente cuſtodi; Chriſtianam fidem in populis tibi ſubditis extendere feſtina; zelum rectitudinis tuæ in eorum converſione multiplica; idolorum cultus inſequere, fanorum ædificia everte; ſubditorum mores in magna vitæ munditia, exhortando, terrendo, corrigendo, & boni operis exempla monſtrando, ædifica, ut illum retributorem invenias in cælo, cujus nomen, atque cognitione dilataveris in terra. Ipſe enim veſtræ gloriæ nomen etiam poſteris glorioſius reddet, cujus vos honorem quæritis, & ſervatis in Gentibus. Sic enim Conſtantinus quondam piiſſimus Imperator, Romanam rempublicam, a perverſis Idolorum cultibus revocans, omnipotenti Deo Domino noſtro JESU CHRISTO ſecum ſubdidit; ſeque cum ſubjectis populis, tota ad eum mente convertit. Unde factum eſt, ut antiquorum principum nomen, ſuis vir ille laudibus vinceret, & tanto in opinione prædeceſſores ſuos, quanto & in bono opere ſuperaret. Et nunc itaque veſtra gloria cognitionem unius Dei Patris, & Filii, & Spiritus ſancti, Regibus ac populis ſibimet ſubjectis, feſtinet infundere, ut & antiquos Gentis ſuæ Reges, laudibus ac meritis tranſeat, & quanto in ſubjectis ſuis aliena peccata deterſerit, tanto etiam de peccatis propriis ante omnipotentis Dei terribile examen ſecurior fiat.*

S. Auguſtinus Monachus fuit, & doctus.

Reverendiſſimus autem frater noſter Auguſtinus in Monaſterii regula edoctus, ſacræ ſcripturæ ſcientia repletus, bonis auctore Deo operibus præditus: quæque vos admonet, libenter audite, devote peragite, ſtudioſe in memoriam reſervate: quia ſi vos eum quod pro omnipotente Deo loquitur, auditis: idem omnipotens Deus, hunc pro vobis exorantem celerius exaudit. Parva autem xenia tranſmiſi, quæ vobis parva non erunt, cum a vobis ex Beati Petri Apoſtoli fuerint benedictione ſuſcepta. Omnipotens itaque Deus, in vobis gratiam ſuam quam cœpit, perficiat; atque vitam veſtram, & hic per multorum annorum curricula extendat, & poſt longa tempora, in cœleſtis vos patriæ congregatione ſuſcipiat.

a al. Aldiberga.

Ad Reginam Bertham litteræ D. Gregorii, quibus gratias habet, eamque adhortatur ad meliora. lib. 9. Epiſt. 59.

Bertha cum Helena comparatur.

Glorioſæ quoque Reginæ a Berthæ ſcribit: unde hæc excerpſimus. *Referentes dilectiſſimus filius noſter Laurentius Presbyter, & Petrus Monachus, qualis erga Reverendiſſimum fratrem & Coepiſcopum noſtrum Auguſtinum gloria veſtra extiterit, quantaque illi ſolatia, vel qualem caritatem impenderit, retulerunt. Et omnipotentem Deum benediximus, qui converſionem gentis Anglorum mercedi veſtræ dignatus eſt propitius reſervare. Nam ſicut per recordandæ memoriæ Helenam matrem piiſſimi Conſtantini Imperatoris ad Chriſtianam fidem corda Romanorum accendit; ita & per gloriæ veſtræ ſtudium, in Anglorum gente ejus miſericordiam confidimus operari. Et quoniam prudentia bono, ſicut revera Chriſtiana, & recta fide, gloria veſtra munita, & litteris docta eſt, & Deo volente aptum nunc tempus eſt, agite ut divina gratia cooperante, cum augmento poſſitis, quod neglectum eſt, reparare. Itaque mentem glorioſi conjugis veſtri, in dilectionem Chriſtianæ fidei adhortatione aſſidua roborate. Veſtra illi ſollicitudo in augmentum in Deo amoris infundat; atque ita animos ejus etiam pro ſubjectæ ſibi gentis pleniſſima converſione ſuccendat, ut & magnum omnipotenti Deo, de devotionis veſtræ ſtudio ſacrificium offeratis; & ea quæ de vobis narrata ſunt, & creſcant, & vera eſſe modis omnibus approbentur: quia bona veſtra, non ſolum jam apud Romanos, pro vita fortius oraverunt, ſed etiam per diverſa loca, & uſque Conſtantinopolim ad Sereniſſimum Principem pervenerunt. Unde petimus, ut ſicut nobis de Chriſtianitatis veſtræ ſolatiis lætitia facta eſt; ita quoque de perfecta operatione veſtra Angelis fiat gaudium in cælis. Sic vos in adjutorium ſuper ſcripti Reverentiſſimi fratris, & Coepiſcopi noſtri, & ſervorum Dei quos illuc miſimus in converſione Gentis veſtræ, devote ac totis viribus exhibete. Ut & hic feliciter cum glorioſo filio noſtro conjuge veſtro regnetis; & poſt longa annorum tempora, futura quoque gaudia vitæ, quæ finem habere neſciunt, cum fructu æternæ mercedis capiatis. Data die decimo Kalendarum Juliarum. imperante Mauricio Tyberio; anno nono decimo.*

De

Galliæ Epiſcopis de Anglorum converſione ſcribit.

De his etiam quæ Francorum Epiſcopis ſcripſit idem Papa melliſluus hæc pauca excerpſimus. *Sicut igni aura flante, fit grandior; ita bonæ mentis ſtudia commendatione proficiunt. Quia igitur Redemptoris noſtri gratia cooperante, tanta de Anglorum Gente ad Chriſtianæ fidei gratiam multitudo convertitur; ut reverentiſſimus frater & Coepiſcopus noſter Auguſtinus, eos qui ſecum ſunt, ad hoc opus exequendum, aſſerat non poſſe ſufficere: aliquantos ad eum Monachos cum dilectiſſimis, & communibus filiis, Laurentio Presbytero, & Mellito Abbate providimus tranſmittendos. Et ideo fraternitas veſtra caritatem quam decet exhibeat. Præterea quæ Regi Francorum Lothario de Sanctorum ſuſceptione, Brunechildi de ipſorum ubique ſuis miraculis, gratiſſimis ſcriptis ſuggeſſerit, in ſuis epiſtolis liquide clareſcit.*

Hæc itaque Apoſtolicæ commendationis ſcripta Britanniæ Regem, & Reginam cum ſummo Antiſtite ſuo, non ſolum divino gaudio repleverunt, verum etiam ad cæleſtia regna appetenda vehementius a aſcenderunt.

f. a accendentunt.

D. Auguſtinus dat cæco lumen.

Interea Auguſtinus ab Eccleſiaſtico ritu diſcrepantes Britonum Pontifices, Regis adminiculo ad aliarum Eccleſiarum omnium communem obſervantiam, humili prece & ammonitione invitat. Cui illi velut in acie non ſolum repugnant, verum etiam ſuos uſus omnibus præminentiores Sancti Papæ Eleutherii authoritate pronunciant. Tandem ſignipotens Auguſtinus, parat in aliquo debili curando veritatis argumentum. Aſſiſtitur cæcus, Anglicus, Dei nimirum nutu oblatus, ne Britones ſibi arrogarent ſignum, ſi quis de ſuis eſſet ſalvatus. Offerunt ergo adverſariis cæcus, illis abnuentibus; Auguſtinus, flexo genu, fuſa prece, ſignatis orbibus cæcis Dominica cruce, *In nomine*, inquit, *Domini ſic iſte cæcus illuminetur, ſicut noſtra aſſertio ſanior comprobatur.* Qui protinus reſpondens claro teſtimonio clara oculorum illuminatio, dat certam fidem tanti ſigni ſplendore, congaudenti populo, quam vera ſit Auguſtini aſſertio. Ipſi quoque Britones approbant, quod inficiari nequeunt. Attamen dilationem poſtulant quo majores ſuos conveniant, data die, qua conſilium repetant. Venere ergo ſeptem Epiſcopi a quodam Juſto ſuæ partis viro ita edocti ut ſi Auguſtinus, mitis & humilis corde probaretur; quod eſſe ſi ipſis Epiſcopis advenientibus aſſurgeret, cognoſceretur; tunc illi velut Domini nuncio, & jugum Domini ferenti obedirent. Si vero Epiſcopis, qui plures eſſent, non aſſurgeret; velut arrogans, & contemptor ab his contemneretur. Tali mucrone quo perirent præcincti, Auguſtino ſibi non aſſurgente, furioſe indignati; ipſum, & omnia ejus dicta repudiant, eoque ferocius rebellant, quo ille humilius; & amabilius deprecatur, ut concordem Eccleſiarum normam ſectentur. Hac ſane manſuetiſſima caritate, & caritativa manſuetudine erat, diſcipulum Chriſti & famulum lucidius cognoſcere, quam ſi ſuperbis aſſurgendo ipſorum videretur obſtinatiam honorare, & honorando approbare. Perverſe ergo ſuperbi humilem famulum Domini calumniabantur ſuperbiæ inſeſſione, cum ipſe Dominus, qui dicit: *Diſcite a me quia mitis ſum, & humilis corde;* ſedens docuerit, pauperes ſpiritu beatos eſſe; quod illi eſſe nequibant, typo elationis ſuæ. Sed cum adhuc præcordialis pater illorum ſalutis avidiſſimus oraret, & ſaltem in his tribus univerſali Eccleſiæ jungerentur: hoc eſt in baptizando, & Paſcha Domini celebrando, atque una ſecum Anglis Chriſtum Evangelizando: omnia prorſus abdicant, quin etiam omnem ejus ditionem a ſe exterminant. Quos ille prophetali increpans machæra ab illis inquit hoſtibus peribitis, quos fratres habere in regno Dei abhorretis, & ab his vitam perdetis, quibus effuſam omnibus gratiam Chriſti invidetis.

Britones Epiſcopi nunquam Auguſtinus vere ſit humilis, probante. Si eis aſſurgat.

Matth. 11. d. 29.

In tribus ut conveniant rogat B. Auguſtin.

Ab illis repulſam patitur.

Quorum S. Vir prædicit perniciem.

Adimpletur Prophetia.

Igitur poſt triumphalem hujus vatis Aſſumptionem ad Dominum, Rex Anglorum Edelfridus belliçoſiſſimus, Britones immaniſſima cæde pene delevit; capta civitate *Legionum*, quam Angli *Legaceſtram*, Britones *Karlegion* appellant. Irruerat illuc inæſtimata multitudo ſacerdotum, & Monachorum contra hoſtem oratura. Confluxerat etiam de Monaſterio *Bancor* pluſquam duo millia Monachorum, quos omnes labor manuum alebat. Hos pariter oratione, & triduanis jejuniis in hoſtem pugnantes, hoſtilis gladius vel acriores adverſarios exhauſit. Et ex his mille ducenti, reliquis profligatis extincti ſunt. Cæſi autem populi; non eſt numerus. Sic Auguſtini contemptores, vatem experti ſunt veracem, quem ſupplicem abjecerant, & minacem.

Plures legiones, de quibus Cambdenus in deſcriptione Britanniæ.

Monaſterium Bancor, ubi pluſquam duo milla Monachorum

Eboracum petit S. Auguſtinus.

Confeſſor itaque Domini a ſupra memoratis rebellibus tendens, cum ſancto choro ſociorum ad Eboracam civitatem: videt hominem ſecus viam accubantem paralyſi, cæcitate, atque egeſtate ter miſerabilem. Audit hunc turbæ præeeuntis cauſam interrogantem; cognitumque famoſi Auguſtini nomen inclamantem, opemque, & eleemoſynam tanti Patris implorantem. Ad quem accedens æmulator Dominici Clavigeri, *argentum*, inquit, *& aurum non eſt mihi: quod autem habeo, hoc do tibi. In nomine Domini JESU CHRISTI ſurge, & illuminare, prædictuſque ſalute, & luce procede; nec jam indigeas geſtatore, vel duce:* Hoc verbum Chriſti nominis, quaſi ex ore Chriſti prolatum, ſubito erexit paralyticum, illuminavit cæcum: ſimul etiam is apertis oculis cordis, ſuſcepit baptiſmum, pariterque cum corporis officio, animæ profectum.

Paralyticus cæcus ſanatur.

Act. 3. a. 6.

O virum ſpiritu Dei plenum! cui, ubi res divina poſcebat, tam parata erant ſigna ad ſalvandum, quam verba ad docendum! Nam quis referat quam crebris miraculorum coruſcationibus ubique emicuerit? quantas fidelium turbas & in illo itinere, & in finibus Eboraci & in omnibus quo ſe vertit locis, Deo lucratus ſit? quantum etiam aliis diebus, ac temporibus profecerit, cum in una Dominicæ Nativitatis die, quam univerſa Angelorum gloria perpetuo concelebrat, pluſquam decem millia virorum, præter innumerabilem multitudinem fœminarum ac parvulorum vitali baptiſmate regeneraverit: Quæ vero ſacerdotum, aliorumve ſacrorum ordinum copia, ad tantum populum abluendum ſufficeret? Benedicto itaque fluvio Anglice *Suaſwus* nuncupato, jubet ſummus Pontifex per præcones, & magiſtros, omnes binos, & binos, confidenter ingredi; & in trino Deitatis nomine, alterum ab altero viciſſim baptizari. Sicque omnes renati non minori miraculo, quam quondam populus Iſrael diviſum mare: itemque Jordanem retro converſum tranſierat, in alteram ripam ſunt tranſpoſiti. In tam profundo gurgite,

Una die pluſquam 10 millia virorum, præter fœminas, & infantes, baptiſmo initiat.

Fluvius benedicitur, & alter ab altero viciſſim baptizatur.

Hæc de re ſcribit Eulogio Beatus Gregorius.

gite, in tanto, tamque diverſo ſexus, & ætatis examine, nemo perit, nemo læditur; magnum hoc erat miraculum. Sed hoc magnum, majori eminentia ſuperatur, cum omnis debilitas, & infirmitas in illo amne deponitur; omnis languidus, & deformatus, ſanus & reformatus egreditur. O feſtivum ſpectaculum Angelorum & hominum! cum tot millia candidatæ gentis ex unius fluminis alueo, velut ex unius genitricis, prodirent aluo; & de uno ſtagno, tanta progenies in ſupernam civilitatem naſceretur olympo. Hinc sereniſſimus Papa Gregorius cum omnibus ſupernorum contubernii erumpens in gaudia; non tulit hoc reticere ſancto Patriarchæ Alexandriæ Eulogio; ſcripſitque gratiſſime congratulaturo, de tanto exercitu, in illa una natalis Domini die, baptizato. Ecclesia autem in hujus Baptiſtæ Auguſtini perpetua memoria, & nomine, juxta prænominatum fluvium, condita, ac dedicata, præbens credentibus poſtulata, prædicti Papæ comprobat teſtimonia.

Conſtruitur Eccleſia juxta flumen ſub nomine Auguſtini.

Regreſſo ergo Evangelio Domini ab Eboraco; homo horrenda lepra totus ulceroſus, omnis a benefico Patre opem ſalutis, infuſa benedictione Apoſtolicæ dexteræ, cum ſignaculo ſalutiferæ crucis, & nomine Dei majeſtatis: continuo ſenſit ſibi omnem dolorem velut a luce tenebras aufugiſſe; & quaſi exuto vetere homine fœditatis luridæ, novum hominem incolumitatis ſuæque formoſitatis ſolemniter ſe induiſſe. Nam dicente ipſo ſummæ Trinitatis Confeſſore; *In nomine Chriſti mundare*: hoc trino videlicet benedictionis crucis, & nominis Domini medicamine, æger reſtauratur plena ſoſpitate. Reſidunt turgidæ manus & digiti, facies, & omnia membra ſuo decore & officio deducuntur. Jam clamoſe eloquens lingua, a abicit b taratantaram hactenus ſuppreſſæ vocis interpretem. In tanta ſignorum gloria, Chriſtiani in laudem Chriſti prorumpunt, Pagani ad fidem proficiunt.

Mundat leproſum.

a aſpicit. al. b taratantara hant voce adimenit Fumus ad extremendu ſonitum turbæ inquit, Servius ing. Aeneid.

Hinc divertens dux verbi Domini, ſucceſſit tandem cuidam profanæ Villulæ, in provincia quæ dicitur *Doreſeta*; ubi dæmoniaca plebicula ſanctos Dei omnibus opprobriis, ac ludibriis dedecoravere; adeo ut, (quod etiam referri injuria eſt) productas piſcium caudas ingererent. Unde indignatus Spiritus Domini, in hujus authores ſceleris, & in omnem illorum progeniem, ſuum dedecus, per os Auguſtini vatis perpetualiter ſententiavit; & pravis propriam ignominiam, ſanctis vero perennem gloriam refudit.

S. Auguſtinus & ſocii ludibriis afficiuntur.

Erat & alia Gens in Orientali plaga Angliæ, ita in ſacrificiis dæmonum a gehennæ incendio inflammata, ut nuncios Chriſti cæleſtia regna promittentes, non modo audire abhorrerent; verum etiam tota mentis inſania, eos punire, vel exterminare æſtuarent.

Nil preces, nil blanditiæ valuere: terrores ſuperni judicii, vel inferni deridebant, prodigia, & ſigna exſufflabant. Tam deſperabiles & perditos, fides & benignitas Auguſtini perire non pertulit. Reſiſtens ſupernæ iræ, orat Patrem miſericordiæ, ut ingratos clementiæ, corrigat correptione. Itaque ab ardore profanitatis ſuæ, ardent omnes inviſibili igne, & ſulphureo torre; quam pœnam numquam antea, nec poſtea ſenſerat hæc patria. Nemo evaſit, ubi nemo innocens extitit. Ubique ejulatus, vagitus ſenum, juvenum, lactentium una ardentium inhorrebat, ut & parentes in ſuis partubus cruciarentur. Convolant omnes ad Chriſti famuli veſtigia, qui Chriſti repulerant mandata, juſto ſupplicio jam eruditi, quia in Chriſti baptiſmate per Auguſtinum poſſent a ſupplicio liberari. Sic ille teter ignis fœtidas carnes exedens, quem omnia fluenta non extinguerent, omnia medicamenta non expellerent, ſolo Domini fonte, Auguſtini ope, ab omnibus baptizatis extinctus, & expulſus eſt, atque ab omni Auguſtini climate perpetuo eliminatus.

Deridentes Auguſtinum Pagani, igne cæleſti affliguntur.

Ad fidem demum adducuntur.

A Baptizatis ignis ille extinguitur.

Ab illis autem quos ſupra retulimus ſuo opprobrio ſententiatos, Auguſtinum ſuoſque beatos conſortes, per quinque milliaria progreſſos, & per deſerta atque inaquoſa loca vagabundos, æſtus, & ſitis ac laſſitudo premebat, quorum unum incommodum viatores gravare poterat. Verum ille qui ſedebat meridie ſuper fontem fatigatus ex itinere motus ſervorum ſuorum labore, & oratione, non dedignatus eſt viſibiliter ſuo caro ac fideli condeſcendere diſpenſatori; ſuoque dulci affatu hunc conſolari. *Conſtans eſto, ait, & fiducialiter age, ſerve mi complacite, quia tecum ſum promptus adjutor in omni neceſſitate, ac bona tua voluntate: Pro quibuſcumque volueris pete, ſcitus me futurę ſemper benignæ caritati tuæ. Tibi quippe apertum eſt oſtium regni mei, ubi intres in gaudium Domini tui*. Hæc dicens Dominus cœlo receptus eſt.

Feſſum ex itinere Auguſtinum alloquitur Chriſtus.

Tam dulci fonte ſaliente in vitam æternam ubertim potatus Auguſtinus, neſcit ſitire fontem, quo ſitiat iterum; nec operari cibum qui perit, ſed qui permanet in vitam æternam. Una erat intentio tam deſiderabilem aſpectum lacrymis ſequi abeuntem, quibus purgatis oculis attingeret Angelorum lucem. Continuo flexis genibus, adorans in loco ubi ſteterunt pedes Domini, & quaſi ipſa Domini veſtigia exoſculans, Magdalenæ fletibus rigabat, æternamque dilectionem in his aromatizabat.

Perpendens etiam hanc terram cæleſtis beneficii plenam innodatione, ubi emicuit fons vitæ, baculum ipſi loco impreſſit, cum quo mox æſtuantem laticis puri ſcatebram elicuit. Unde omnes Deo gratias libantes ad ſatietatem refecit. Qui in amnes, & rivulos hactenus diffuſus, hæc loca prius ſolitaria, populoſiſſima præbuit. Ubi Theologus confeſſor Domini a cernendo Deum, quem ibi vidit, *Cernhel*, loco nomen indidit: quod ex Latino hebræoque contextum in unum coaluit. Prima enim ſyllaba *cern*, Viſum, ſecunda *hel*, declarat Deum. Ibi quoque Oratorium in perennem memoriam Dominicæ viſtoris, molitus eſt, in nomine Domini Salvatoris. Inde etiam Monaſterium in honore Principum Apoſtolorum dedicatum, Cernalium eſt appellatum, quo conſtat Monachorum choro decoratum. Illum autem fontem Auguſtini nomine conſecratum, credentibus eſſe ſaluberrimum, hic unum docebit miraculum, teſte provincia, nuper declaratum.

Ex impreſſione baculi ſcaturit fons.

Cernhel huic loco nomen indidit. Ibidem Monaſterium Cernelium appellatum conſtituitur, dicatumque S. Petro, de quo v. Malmesb. de Pontif. Ang. lib. 2. de Monaſt. Shirburnenſ. &c. fol. 142. a. Fons S. Auguſtini ægros ſoſpites efficit.

Notus eſt ſub Abbate Cerneliensi presbyter parochianus, ſacra myſteria populo celebrare aſſolitus. Is languore detritus, vigilanter obſervabatur jam moriturus. Nox, & ægritudo ſom-

Presbyter in extremis vitæ verſans, per trinam immerſionem in fonte Auguſtini integræ ſanitati reſtituitur.

ſomnum ſuggeſſit defeſſo. Videt Auguſtinum aſſiſtere clementiſſimum pontificalibus redimiculis, &, præfulgida virga feſtivum. Ille trementem blando alloquio permulcens, jubet ægrum ſurgere, Auguſtini fontem adire, ibique trina iteratione Pſalmum quinquageſimum ore fideli revolvere, inter pſallendum vero terna intinctione corpus diluere, ſic ipſum vita donandum, ac ſoſpitate.

Et ne, inquit, dubitaveris, hæc ipſum Auguſtinum tibi dicare noveris, ad cujus fontem dirigeris. Mirum dictu, protinus expergiſcens ſemimortuus, tamquam ſoſpes exurgit, innitenſque baculo, ad juſſum lavacrum tetendit. Putabant cuſtodes hunc lethi inſtantia ſic oberrare. Sublegunt ejus veſtigia non reſiſtendo, ſed potius quo, vel ad quid proceſſerit, explorando. Æger in fontis lavacro tertio mergitur, injunctum Pſalmum tertio modulatur. Et, o celerem medicum ſunm: æger quaſi de morte reſuſcitatus, ſoſpes domum regreditur. Quod ergo Eliſæus exegit in leproſo ſepteno lavacro, ſeptiformis Domini Spiritus Sacramento, hoc Auguſtinus compendioſius explevit in languido; terno videlicet vivificæ Trinitatis probamento. Jam vero quis exponere ſufficiat, tantam tamque jocundam omnium admirationem, cum mane Abbas, & fratres cum frequenti populo, audiſſent ipſum ſacerdotem miſſas, & horas debitas, aſtanti turbæ decantantem; cujus omnes expectabant internecionem? Ille exponens publice per ordinem Auguſtinum ſuæ recuperationis in Chriſto fuiſſe authorem, omnes in majorem Dei excitat laudem, ſanctique ſui venerationem.

S. Auguſtinus redit Cantuariam.

Poſt perluſtratam cum crebris virtutibus, ex magna parte Britanniam, regreſſo Auguſtino ad perennem habitationem ſuam Dorobermam; undique occurritur a domeſtico populo, tamquam ſuæ pacis Angelo, & tamquam ſoli ad ortum ſuum reducto; Ubi recolligitur a cunctis triumphali jubilo. Tunc confluente turba debilium ad tam ſalutis prodigium, intervenit juvenis tripliciter miſerandus; triplici nexu calamitatis obſtrictus. Incurvis veſtigiis genibus gradiebatur pro pedibus, obſtructoque ore, & auribus, nec loqui, nec audire loquentes poterat, ſurdus, & mutus. Dat gemitum pro precibus. Signis deprecatur; ſignis interrogatur, ſignis poſcenti reſpondetur. Audit Auguſtinus non loquentem, alloquitur non audientem, dirigit non ambulantem. Sic inquam triformiter miſerum, in trinæ Deitatis nomine, triplici donat ſalute.

Inſigne patrat miraculum.

Reformatis greſſibus, erexit claudum; loquacem fecit mutum; ſurdo infudit auditum. De trimoda anguſtia, trimoda curato naſcitur lætitia. Currit inoffenſe, loquitur plane, audit clare; ſed mens hominis ventoſa, immemor priſtinæ miſeriæ: & impatiens ſalutis redditæ, adeo in omnem defluxit vanitatem, ut ſua garrulitate, & inquietudine, inter ſacra etiam officia Eccleſiam turbaret & plebem. Murmurabant omnes quod pernicioſior ſibi eſſet ſoſpitas conceſſa, quam prior pœna. Hinc indignante per Auguſtinum correptrice Domini clementia, pedes ſaltatorii, & lingua procax, & aures ſcurrilitatis amicæ prioribus vinculis arctius alligantur: donec placato Domino ſatisfactione, per Auguſtinum relaxarentur. Sic ille denuo triformi redditus corporis ſanitati, majori etiam donatur ſenſatæ mentis incolumitati.

Vita S. Livini.

Vitam & paſſionem pretioſi Pontificis, & Martyris Livini, legimus a Sanctis comitibus ſuis Foliano, Helia, & Kyliano fideliſſime ſuo ſcriptori expoſitam; de qua pauca hic inſerimus, ad Beati Auguſtini pertinentia gloriam. Commemoratur ibi Auguſtinum omnibus * profectuoſum, ad pium Regem Scotiæ Coloniannum veniſſe; Livinum puerum ibi cum Sancto Menalchio Archipontifice baptizaſſe; Regem, & Reginam inter baptizandum hunc ſuſcepiſſe, dexteram auream ſuſo deſuper jubare coruſcaſſe, & baptizatum divina Cruce, cum hac voce ter conſignaſſe: *Dilectus Deo & hominibus, cujus memoria in benedictione eſt*. Hunc cum adoleſceret, & mundialis gloriæ nexus abrumpere æſtuaret; Angelus Domini palam ſalutans ex nomine, dicenſque: *Ave frater Livine*: hortatur ut ab Angliæ Antiſtite Auguſtino præſidente, Dorobernia, totius ſanctitatis documenta pergeret accipere. Quem feſtinantem ad mare, Angelus excipiens ſereniſſima pulchritudine, ac melliflua exhortatione, cum prænominatis tribus ſociis duxit; præcedendo per longos tractus pelagi. Ibant tanta oblectatione, ut putarent ſe non freta, ſed ſolidiſſima, ac florentiſſima prata calcare. Gaudebant ſe quaſi in monte transfigurati Domini ſplendidiſſimo, deambulare, ubi Petrus cum diſcipulis optabat manere. Hac nempe florida & amæna ſuavitate, docebantur illum Doctorem appetere, de cujus corde, & ore haurirent nectar dilectionis paternæ, & mel dulcedinis æternæ; de cujus nardifluo horto carperent aromata vitæ; quo duce curreent per omnia floreta cæleſtis Philoſophiæ, & uberrimos campos Theoricæ Doctrinæ. Perductis jam ſanctis ad * Cantia littora, dux Angelus cum luce ſplendida, quo ſequantur comites, redit ad æthera. Sic Beatus Livinus pervenis ad deſiderantiſſimum Auguſtinum; apud quem ita profecit per quinquennium, ut tanti patris filiolus ab ipſo donatus ſacerdotalibus indumentis, ſuſciperet (adoleſcente quidem ævo, ſed animo grandævo) ſacerdotium: ſicque de diſcipulo magiſter, Gentis ſuæ conſequeretur ſummum Pontificium, & Martyrii bravium.

*f. * profectuoſum. S. Livinus & Menalchius baptizantur a ſancto Auguſtino.*

Eccli. 45. a 1.

Antiſtes Angliæ Auguſt. S. Livinus cum ſociis calcat mare.

Matt. c. 17.

** Cantia. S. Livinus diſcipulus D. Auguſtini, a quo Epiſcopus conſecratur.*

Sequitur atteſtatio cujuſdam veternoſi, qui hactenus durans aſſerit avum ſuum, Beatum Auguſtinum vidiſſe; & ipſum avum de lubrico, ac nebuloſiſſimo Chriſtianum modeſtum ab ejus baptiſterio ſurrexiſſe: ipſum vero ſanctum, innumerabilia, jugi turba vallante, ſigna patraſſe. Referebat idem modernus ſuperſtes, ab avo, & patre, relatam ſancti formam, perſonam patriciam, ſtaturam proceram; ipſumque nudis pedibus patriam luſtrando, callos in plantis attraxiſſe. Affirmabat enim eumdem avum ex benedictione baptizatoria Auguſtini, plurimum ultra centum annos vixiſſe, ipſamque longævitatis benedictionem in patrem ſuum deſcendiſſe, in ſe etiam centenarios progenitorum annus longe excreviſſe.

Forma B. Auguſtini.

Auctor eum vixiſſe circa an. 1000 ex his colligi poteſt.

Jam

Jam æternis amoribus totus ſaucius, Auguſtinus; jam a terrenis tumultibus in requiem Domini abſorptus, vim faciebat cœlo, crebris precum, ſuſpiriorum, & lacrymarum pulſibus. Tandem intelligens ex Spiritus ſancti reſponſo, ſuum exauditum deſiderium; ſacratiſſimum Laurentium Apoſtolicis virtutibus præclarum, & inter ſanctos comites præcipuum, Rege cum confluo populo in immenſum congratulante, ordinat cum omni ſolemni gaudio ſibi ſucceſſorem, ut quondam Apoſtolorum princeps Petrus Clementem; videlicet ob novallæ informationis neceſſitatem. Antea autem Mellitum conſecraverat Lundoniæ Epiſcopum, Juſtumque Roſi ſibi Suffraganeum; quorum Mellitus tertius, Juſtus in Archi-præſulatum ſibi ſucceſſit quartus.

B. Auguſt. Laurentium ordinat ſucceſſorem.

Mellitus Londonienſis, Juſtus Roffenſis, Epiſcopi, alii Roffa.

Jam vero exhortato Rege, & Eccleſia, ac populo ut perſeverarent in fide, & amore Chriſti, relinquens omnibus perpetuæ dilectionis pignora; præſente ipſo Rege cum Pontifice Laurentio, inter omnium lacrymoſa examina, vallante cum lætiſſima cœleſtium chorea, tranſiit ad æterna Chriſti ſolemnia. Quos infimi laudatores proſequamur, non ex æqualibus planctibus, ſed his triumphantibus cantibus: Regnas Auguſtine, Auguſtis ſecli nomine, & dignitate ſublimior, qui auxiſti rem Chriſti publicam, & Romanæ Eccleſiæ adjeciſti Britanniam; melius quam Cæſar Auguſtinus Romanis opibus Alexandriam. Te Reges, & Principes, & ſenatus Anglorum, & turba Gentium comitantur in cœlum. Te Angeli, & Archangeli, Throni & Dominationes excipiunt, te coronat Rex Regum.

D. Auguſt. depoſito carnis onere, in cœlum ſubvectus eſt.

In Monaſterio vero quod condidit, a Sancto Laurentio, ipſo Rege Edelberto, & patria confluente dedicato, reconditur pretioſiſſimum corpus ejus feſtivo cum jubilo, ubi Romani atque alii ſucceſſores ſui, ſicut uno animo, uno colliguntur thalamo.

In Monaſterio SS. Petri, & Pauli, quod ipſe condiderat, ſepultus.

Quam pulchre vero Eccleſiarum parens Roma tanta pignora edidit, quæ totius Britannici Oceani patres, & inſtitutores emineant. Quanto odore ſuavitatis & ſplendore gloriæ unius amor, & unum cubiculum ſimul confovet, & aſtringit, qui, ſi diſtinguerentur per diverſas mundi nationes, ſinguli patroni, ſingulis populis ſolariter prælucerent.

Explicit vita Sancti Auguſtini Anglorum Apoſtoli.

DE HUGONE LINGONENSI EPISCOPO TESTIMONIA.

Ex hiſtoria MS. Laurentii de cœnobio Leodienſi S. Laurentii, deinde S. Vitoni Virdunenſis Monachi.

HIS diebus ſanctus Papa Leo nonus, primum Tullenſis Epiſcopus, Gallias veniens Remis Synodum celebravit. Idem Papa tunc in Synodo Remis Lingonenſem Epiſcopum Hugonem fratrem Valeranni Abbatis (*S. Vitoni Virdunenſis*) depoſuerat pro criminalibus quibuſdam cauſis. At Hugo Papam uſque Romam ſecutus, ut ejus miſericordiam experiretur; plenam Synodum, cui ille præſidebat, nudus & diſcalceatus intravit, virgas quibus cæderetur manu tremula deferens, & ore lachrymabili hanc antiphonam canens: Dedit pater pœnitenti filio ſtolam primam, pariter & annulum; nam & calceamenta illi tribuens celebravit magnum convivium; habemus ſtolam primam in lavacro, & annulum fidei ſignaculum. Eum ita videntes in ſingultibus proruperunt, lacrymas fuderunt, queſtibus Synodum repleverunt. Ipſe Papa præ cæteris condoluit, & cunctis ſupplici reo ſuffragia ferentibus eum abſolvit: atque pius pater pœnitenti filio ſtolam primam, & annulum amiſſi Pontificatus induit, & ſandalia pedis recalceari edixit; dum ſolummodo Eccleſia ſua, quam leſerat, vel quælibet alia eum dignaretur Epiſcopum. Ita ille a cunctis abſolvi meruit, repatriare cœpit. In langorem itinerando incidit, habitum Monachi ſub nomine cœnobii noſtri, cui præſidebat frater ſuus, a comitibus ſuis Cluniacenſibus Monachis quæſivit, accepit, feliciter exceſſit. *Ita MS. codex Monaſterii S. Vitoni Virdunenſis.*

Ex Gallia Chriſtiana Claudii Roberti, in Epiſcopis Lingonenſibus.

HUGO ex Clerico Carnotenſi, & alumno Cluniacenſi aſſumitur ad hanc ſedem 1031. *Et infra.* Virduni in Monaſterio S. Vitoni Monachum profeſſus eſt, Valeranno fratre ſuo Abbate, ex hac vita meliorem mutavit, ut eſt in Cartulario Stephanienſi, & apud Andræam Quercetanum in Vita Leonis IX. &c. Scripſit Hugo contra Berengarium, & carmine expreſſit acta S. Victoris, quæ aſſervari audio Bleſis in Bibliotheca Regia.

HUGONIS LINGONENSIS EPISCOPI

TRACTATUS.

De Corpore & Sanguine Chriſti contra Berengarium.

Ex Bibliothecæ Regiæ, & Corbienſis duplici MS.

HUGO Liogonenſis Epiſcoporum minimus Berengario, in quibuſdam reverentiſſimo ſacerdoti, Deum ſapere. Rerum exiſtentium, virorum acutiſſime, naturam, ſi bene perſpiceres, ſi patrum ſententias noo tam exili, quam pravo ſtudio ſcrutareris, Sacramentum Corporis, & Sanguinis Domini noſtri Jesu Christi non ita crederes celebratum, ut corpus eſſe diceres, & incnrporeum prædicares. Perinde ſi perpenderes quod amplitudo divinæ potentiæ ſenſuum excedat circos, nec poſſit ſenſualiter ambiri quod in vos informet ſenſus, os nimis extenſum contraherea, contractum corrigeres, correctum denique contineres. Dicis enim nimis extenſe loquens; in hujuſmodi Sacramento corpus Chriſti ſic eſſe, ut panis, & vini natura, & eſſentia non mutetur: corpuſque quod dixeras crucifixum intellectuale conſtituis. In quo evidentiſſime patet, quod incorporeum confiteris. Qua in se univerſalem Eccleſiam ſcandalizas, ipſumque tuum offendis authorem, qui palpabile obtulit, quod incorporeum affirmas. Namque ſi panis, & vini natura, & eſſentia; reali principalitate poſt conſecrationem perſiſtunt; translatum nihil poteſt intelligi; & ſi quod adjunctum eſt ſola ſit intellectus potentia, revera non capitur quomodo, vel unde, vel idem ſit quod adhuc non ſubſiſtit. Eſt enim intellectus eſſentiarum diſcuſſor, noo opifex, judex non inſtitutor. Et quamvis rerum, vel monſtret, vel figuret imagines, nullum corpus materiali producit exordio. Ac ſi panis, & vini ſacramentum ob ſolam ſalutis potentiam cum nato, & paſſo, unum atque idem eſt: ſimiliter authori nihil refert hoc ſacrameotum eodem judicio, eadem intelligeotia baptiſmum vel dicere, vel quicquid io ſacrameotis ſalubriter celebratur, ſicut patet in plurimis; velut ſi procul juſtitiæ aliquem dixeris eundem cum regibus; hoc ipſum ad patricium referas, hoc ad Cæſarem ſi velis: Quod ſi hoc modo Chriſti corpus applicas ad ſacramentum, inde quod hæc communis virtus, hæc publica fortitudo, commune & publicum malum ſit. Porro autem ſi ex ſua eſſentia, vel natura non habent ſalutis potentiam, habent ejus contrarium, ſicque dum in ſua natura permanſerit, erit impotens ſacramentum. Per quod evidenter conſequitur, corpus Chriſti ſic eſſe imbecille, ſi panem, qui in ſua natura permanſerit, dixeris corpus eſſe. Quapropter neceſſe eſt ut aut panem omnino a ſua natura deiicias, aut ipſum Chriſti corpus dicere non præſumas. Quod ſi forte dixeris, & ſuam naturam retinere, & tameo non eſſe impotens ſacramentum; contra rationem loqueris; ſi cui naturam conferes, * inhærentiam tollia. Omnes enim res dum in ſua natura conſiſtunt, ab inhærentibus naturæ non recedunt. Quid ergo de aqua in vinum converſa dicis? Dices in ſua natura manſiſſe, & tamen vinum eſſe, aut dices non eſſe vinum; ſicut nec panis corpus niſi ſaporis potentiam. Quodcumque horum dicas mirabiliter furis, profundiſſime fundis, ſolitarius hauris. Attritum dicit quod * incorruptibilis eſt; faciſque coolequeotiam, quam quædam deſtruunt elementa. Putas enim oon bene intelligens, attrita quæque conſequenter corrumpi. Sed vide quia ignis plagatos non corrumpitur, & aer oon doluit a ſagitta. Quod ſi ipſum diaeris augumentari eo quod in dies immolatur, lechitum non dices noo minui, cum ex eo quotidie caperetur. Si vero non imminutum protuleris, & ſumptum, & integrum confiteris. Ergo ſi hoc potuit Helias, quare hoc noo potuit & Deus? Frumentum mulieris Sareptinæ hujuſmodi azimis præſignavit; hoc ipſi præſignaverunt panes, millibus ſatiatis, * entitas oon ſolum ſervata eſt; Verum etiam biſſenos reduodavit io cophinos. Quos qualiter * gratuitos, vel unde augmentatos, ſi dixeris, per eandem hoc eſſe potentiam reſpondemus; tuaque de ipſis confeſſin fidea eſt ſacramenti certiſſima. Natura etenim ſtabilis per longævos obtentus libertatem conſtantiæ, pactumque virtutis, quo dominatur in rebus plerumque * per quem obtinet, ſolvit. Alioquin niſi ita concederes * videatur invicta obſtare Deo. Quod ſibi auferre non poteſt qui * ibi conceſſerit quæ de Chriſti corpore ſacramento præſumpſuoſe ſuades. Qua io re alios quidem vicinia, ſed ipſorum furorem armas, qui divinæ potentiæ detrahentes naturam rerum * factione dicunt. Proinde o in cunctis aliis reverentiſſime vir, aſſume tibi fidem, quia *juſtus ex fide vivit*, & fide mundantur corda, ſicut ſcriptum eſt: mundans fide corda eorum. Et quæ in myſteriis ideo tenenda maxime eſt, quia ſicut alibi ſcribitur, ipſa mentia dubietas licet bonæ vitæ ſit, qui accipit, excludit, ne ad ejus ſacramenti intelligentiam perrogat. Quod tecum ſæpius revolvendo, ne ultra quæſo argumenteris de omnipotentia divina. Sicut enim non capis quomodo Verbum caro factum ſit, ſic non potes capere quomodo panis iſte mutetur in carnem, & vinum in ſanguinem transformetur: niſi te docuerit omnipotentiæ fides. Alioquin luctaris cum Deo: ſed non in brachiis Patriarchæ; ſed neque cum aurora; immo etiam tota tua hæc luctatio nocturna eſt, magis quam videtur eſſe inſidioſe luctantis, quam amicabiliter amplexantis. Quæ nimirum luctatio non ſolum non meretur ſed perdit; & non a merito erroris immunis eſt, quaſi durare * nolueris currendo incurret mortem. Propter qood Philoſo-

al. * Inhærentia.

al. * Incorruptibile.

al. * Panem.

al. * deitas.

al. * guſtatos.

al. * perobtinet ſolum.

al. * videretur.

al. * ſibi.

al. * factitiam.

Rom. 1. 17.

al. * volueris.

loſnphiæ tnæ ſuadeo tenere quod ſeriptum eſt. Tnlle, inquit, luctatnri coronam, lentus jacebit in ſtadio. Deſiſte ergo ſnre erroris miles, deſiſte impugnare cœleſte myſterium, perpende quod Dei vnluntas, & verbum omni naturæ ſupereminet: & qui io facturis potens eſt pnteneio transformare eredas, ſieut ſcriptum eſt: *Mutabis ea, & mutabuntur*. Dei enim velle pro factn eſt. Exue igitur erroris invnlucrum, & caſtn fidei velamine in meniem para. Memorare quod io Ambroſin legitur de ſacramentis, *quia corpus quod conficimus ex Virgine eſt*; Cum dicit quia ex virgine eſt, partum dicit: & non alicui ſimile ficut tu per potentiam judicas: Hoc certe intellexi, cum ad te de myſteriia ſermonem adorſus, fidem tuam * curioſus inveſtigarem, quam longe ſis n teſtibus tuis Ambrnſio ſcilicet & Auguſtinn, n te quidem appellatia, ſed ipſis non ita teſtantibus, prnbare paratus ſum, cum eos per eoſdem tuis aſſertinnibus videam refragari; eiſque maxime quibus te per eos autbnrizas. Ipſi enim vere liberi ab errore nnn quaſi velamen habentes malitiæ in ſuis ſignificantibus ſonis, hnc cæleſte convivium nulli cnmparant, nulli ſimile dicunt; ſed ſicut alter eorum dicit Deum ſuis vicibus, & non alienis aſſertinnibus æſtimandum, per cujus diſtribuendum verbum, ex edibili ſacramentn carnis, & ſanguinis efficientiam de ſpirituali ſecreto procedere, nec ipſam carnem aliam, nec ipſum alium ſanguinem, quam unde incarnatus apparuit, plane, & ſimpliciter crediderim: ſicut ſemel accipiens formam ſervi, ſicut pro nobis quotidie hanc in ſe ſuſcipiens creaturam, faciens ſuum corpus occulta quadam recreando poteotia. Sicut dicit beatus Auguſtiuus in libro * quarto de Trinitnte; ubi Paulum Apoſtolum Chriſtum ſignificando prædicaſſe cnmmemorat. *Corpus*, ioquit, *Chriſti, & Sanguinem dicimus, ſed illud tantum quod fructibus terræ acceptum, & prece myſtica conſecratum, rite ſumimus ad ſalutem ſpiritualem, in memoriam pro nobis Dominicæ paſſionis, operante inviſibiliter ſpiritu Dei*. Sicut ſcriptum eſt in librn Sapientiæ. *Creatura*, inquit, *factori deſerviens extenditur in tormentum adverſus injuſtos, & lenior ſit ad benefaciendum bis qui in te confidunt. Propter quod & tunc in omnia ſe transfigurans omnium nutrici gratiæ tuæ deſerviebat ad voluntatem horum qui te deſiderabant*. Quod exemplum licet ab alienis aſſumptinnibus vel converſionibus aptnm ſit: ſicut cum formæ viſibiles ab incorporeis aſſumuntur; vel cum rerum converſiones fiunt, ſicut aquæ veræ in vinum verum. Huic * maxime convenit ſacramentn, in qun panis, & vini creatura Den ſic deſervire probatur, ut perſeverantiam quam exhibuerat naturæ, inviſibili celeritate permutet, & ſe in omnia transfigurans, hoc eſt io eum, in qun omnia ſunt, aut qui omnium eſt homo Chriſtus. Corpus ejus ipſn * recreatore fiat, quod extendatur in tormentum judicii adverſus iojuſtns, hoc eſt in eos qui indigne ſuſcipiunt, & lene ad ipſos ſit, qui in virtute, & veritate myſterii ſibi vitam invenire confidunt.

Pſal. 101.
Lib. de initiandis c. 9. to. 4.
al. * curioſiue.
al. * tertio.
Lib. 3. de Trinit. c. 4. tom. 3.
Ibidem c. 2.
al. * tamen maxime.
al. * creatore.

Per hoc autem quod dicit ad voluntatem horum qui te deſiderabant: doceri oportet eos qui vitæ ſacramenta deſidioſe, & ignoranter accipiunt: Ae per hoc non ei corporantur, in quem ipſa tranſeunt ſacramenta: *Sedens quidem*, ſicut in Salomone legimus *ad menſam potentis, ſcito quoniam talia oportet te præparare*. Quod exponens Sanctus Auguſtinus dicit. *Quæ eſt menſa magna, niſi unde accipimus Corpus Chriſti & Sanguinem? Quid eſt ſcito quoniam talia te oportet præparare, niſi quod Beatus Joannes exponit, ſicut Chriſtus pro nobis animam poſuit, ſic & nos debemus pro fratribus animas ponere*. Ad hoc ſnlutare convivium cum deſiderin currendum eſt, quia Chriſtua hnc ipſum cum deſiderin celebravit, ſicut ipſe in Evangelio ad diſcipulos ſuos dixit: *Deſiderio deſideravi hoc Paſcha manducare vobiſcum antequam patiar*. Ad hanc menſam Judæos Auguſtinus invitans in libro contra genera hoſtium, ſic dicit: *Sæviſtis, o Judæi, occidiſtis, ſanguinem Chriſti fudiſtis. Quid facere nunc habetis, niſi ut credentes baptizemini? Et bibatis ſanguinem quem effudiſtis? Non eſt quod horreatis, fuſus eſt ſanguis medici, & factum eſt medicamentum frenetici*. Sicut Auguſtinus de Paulo freneticum patienter toleravit, ſuſtinuit me ferientem ſe, dnoavit mibi feriri per ſe. Quid tibi quæſn vile eſt in ipſa quæ in Chriſti corpus tranſit creatura? Nam & cnrpus quod Chriſtus ſumpſit ex virgioe per naturam quidem corruptibili, & ſi nnn corrupta per coitum; ex eodem extitit elementn, ex qun fructus ſacramentorum proceſſit. Licet enim Virgn peperiſſet, nnn ſicut genuit nata eſt, nec n virginibus deſcendit parentibus, ſed ea conditione naſcendi quæ cunctis mortalibus perſeverat. Alirer paritura defluxit, & Verbum incarnatum non ex alia, quam ex terrena ſubſtantia generavit: ſicut Auguſtinus dicit in libro de verbis Domini, *Adveniens*, inquit, *divinitas in uterum Virginis Mariæ, authoritate illa qua Adam in paradiſo de limo terræ formavit, carnem ſibi ex ſubſtantia ipſius Mariæ fabricavit*. Ex hac ipſa materia ipſos quoque ſacramentorum fructus novimus procreari, quos catholice nblatos, ſecreta deitatis potentia, per ſanctum & inviſibilem ſpiritum carnem Chriſti, & ſanguinem fieri confitemur. Unde iterato apud Auguſtinum habetur. *Quis*, inquit, *eos facit niſi qui dixit ut hæc terra produceret, & in eodem verbo ſuo, quæ creavit, & regit, atque agit*. Dei namque incommutabile verbum humiliter concarnatum mortalibus, ſicut nos inhabiles, & minus idoneos per ſacramentnrum fidem in nnvam tranſtulit creaturam, quod nemo videre poteſt, * niſi qui non diſtinctinnes membrorum in nobis conſiderat: ſic ipſam myſteriorum materiam ſumma ſibi * corporavit virtute: quod iden inviſibiliter eſt factum. Sicut enim Verbum Dei in carne inviſibile fuit, quod tamen factum erat, ſicut iſta ipſa caro quia jam in verbo coofiſtit, quodammodn inviſibilis facta, quodam iterum neceſſario pioque conſilio ad guſtus ſuffragium panis, & vini quibuſdam qualitatibus occultatur. Sed ſpiritualibus oculis ipſa carnis veritas oon negatur: Alioquin fides tanti myſterii deperiſſet, ſi cruor in calice fieret manifeſtus, & ſi in macello * Chriſto ruberet ſua carn, rarus in terris ille qui hoc non nbhorreret. Sed cum vita æterna nnn niſi edenti promittatur, perpetuarent morti, qui Chriſtum non cænaſſent. Sicut enim medicus faſtidienti ægro auſteram potinnem per alienas dulcedines temperando ſaporat, tantoque inteotius, quanto eam amplius nnvit profuturam: ſic noſter procurator, & providus conviva prandium ſuæ carnis coaptavit horrentibus, ut prioris creaturæ

Tract. 84. in Evangel. Joan tom. 9.
Luc. 22. b. 15.
Libro contra quinque genera hoſtium ſeu de quinque hæreſibus c. 7. tom. 6.
al. * qui non niſi.
al. * concorporavit.
al. * Chriſti

Digitized by Google

turæ vultibus reſervatis, ex formæ viſione animoſtus caperetur. Similiter cum tantum Deus eſſet in ſua immortali eſſentia providens humanum genus non poſſe reparari, ſi non moreretur per carnem, qui mori per divinitatem non poterat, occultavit ſe noſtræ carnis amictu, & per aſſumpta membra paſſus eſt ſine viſione ſermonis: quem nemo licet viderit, ut reor, non dicet defuiſſe.

Qua in re ſicut haberet immortalem, & inviſibilem per corpus diſpoſuiſſe mori, ſic ipſum ejus corpus inguſtabile per naturam, per formam, per ſpeciem manducabile conſulit, ne abhorrendo cruentum ipſa jejunitas condemnaret, quos liberatos morte refectio ſacroſancta ſatiaret. Quid enim tam optabile devenit in habitum, quam ipſo paſci, ipſo refici pane, qui tanta virtute nos ſaginat, ut Chriſto corporati * medullitus adipemur: & homo interior ſpiritualiter pinguelcat?

al. * concorporati.
al. * medullitus.
forte * ſpe.

Ad iſtum capiendum, comedendum, nutrimur. Per iſtum lactamur fide, paſcimur * ſpecie. Per ipſum jam filii Dei ſumus, ſicut ſcriptum eſt: filii Dei ſumus per gratiam, per fidem, per ſacramentum, per ſanguinem Chriſti, per redemptionem ſalvatoris. Cibus immortalis, & ſanctus, per quem nos * vegetemur & ille non minuitur. Panis iſte ſicut lux plurium oculos paſcens, & tamen tanta eſt, quanta erat. Sacramentum fidelium, quod ſoli agnoſcunt fideles, tunc unicuique vita eſt; ſi quod in ſacramentum viſibili et ſumitur in ipſa veritate ſpiritualiter bibatur; aliter non ſatiaretur mens: aliter non recrearetur anima, ſicut Auguſtinus dicit: *Omnino non ſatiaret me Deus, niſi promitteret ſe ipſum Deum*. Ergo ubi eſt iſta promiſſio? *Panis*, inquit, *quem ego dabo caro mea eſt pro mundi vita*. Sed dices panis hic, ſed non Deus promittitur. Audi iterum. *Ego ſum*, inquit, *panis vivus, qui de cælo deſcendi*. Vivus eſt, & vivos facit. Nam iterato ſic habet. *Si quis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum*. Audiſti quia vita eſt. Sed quæ vita? Vita diſtinguibilis, diſcretibilis, diſtinos. Quare? Quia perpes, quia æterna, quia ſalubris, quia corruptionis neſcia, quia felicitatis plena. Per quod æterne, per quod ſalubriter, per quod ſine corruptione, per quod feliciter vivitur. Nonne hoc optabiliter amandum, amando, colendo credendum eſt? In his etiam a noſtra differt. Activa enim nec perpes, nec colenda: exterminabilis eſt enim, ſicut Auguſtinus dicit; Vita, inquit, iſta vapor eſt ad modicum apparens, deinceps exterminabitur: & alibi. Vita hominis, etſi longa, quaſi gutta una ad univerſum mare. Item ipſe, ipſi dies non ſtant, tu quare cum illis vis ſtare? quid tibi ulterius ſi contra, ſi aliter, ſi ſecus, ſi ea adverſo credideris. Numquid enim vera non ſunt, quæ a veritate procedunt; aut ipſa nos fefellit? Abſit. Immo tu perturbas veritatem; & quaſi mentitam redarguis; nec vereris ſcripturam dicentem: quod ea quæ veritas repromiſit, ſine aſpectu credenda ſint: ipſa enim dicit: *hoc eſt corpus meum*. Concedis dixiſſe, ſed repugnare non ceſſas. Dicis enim corpus, & non corpus, ſuum, & non ſuum. Quomodo enim dicas, vel non dicas, ſuperius dixiſſe me puto. Idcirco dictum puta: *Sacramentum fidelium agnoſcunt fideles, audientes autem quid aliud quam quod audiunt? Erit homini illi mors, non vita, qui mendacem putaverit vitam?* verba namque vitæ ſunt; quia vita hæc dixit: & vita ipſa ſunt, & veritas hæc dixit: & vera ipſa ſunt, & quibus loquitur, quia ipſe eſt Verbum Patris. Cur enim ſcandaliſas in ſpecies quæ remanſit, ut reor, ſi te cruentaſſet occiſus, ſcandalum majus eſſet, ſicut dicit Joannes Chryſoſtomus: *Erubeſces*, inquit, *oblationis arcana, occiſus propoſitus eſt Chriſtus*. Ita quidem nunc myſterium tectum eſt, nunc operta myſterio. Si enim per fidem non ambulas in quo erit myſterium? per fidem enim ambulemus, & non per ſpeciem. Aliter enim non venitur ad aram, quæ & ſacerdos, & ſacrificium eſt. In Chriſto enim hæc omnia. Ipſe enim eſt ſublime altare Patris, ſicut ſcriptum eſt: Putas ne aliud eſſe altare ubi Chriſtus pontifex aſtitit, quam corpus ſuum per quod, & in quod Deo Patri vota fidelium, & fides offeruntur? Unde & Pſalmiſta. *Introibo ad altare Dei mei*. Sed & de quo diceret, adjunxit: *ad Deum qui lætificat juventutem meam*; hoc & apud Ambroſium: *forma*, inquit, *corporis altare eſt, & corpus Chriſti eſt in altari*. Ipſe enim eſt ſacerdos ſicut ſcriptura dicit; Terribile eſt, inquit, immundum accedere ad ea. Ubi ſacerdos eſt, *qui poteſtatem habet corpus, & animam perdere in gehennam*: & illud Pſalmiſtæ. *Tu es ſacerdos in æternum*: & Paulus, hic autem eo quod maneat in æternum ſempiternum habet ſacerdotium. Unde & idem: *Talem*, inquit, *habemus ſacerdotem, qui conſedit ad dexteram magnitudinis in excelſis*. Ut enim oſtenderet ſe eſſe ſacrificium: *ideo ingrediens mundum dicit: hoſtiam & oblationem noluiſti, corpus autem aptaſti mihi: tunc dixi; Ecce venio. In capite libri ſcriptum eſt de me ut facerem voluntatem tuam*. In ipſa voluntate ſicut Apoſtolus dicit: *Sanctificati ſumus per oblationem corporis Chriſti Jeſu*. Sed ut nihil deficeret omnino venienti ad Chriſtum, ipſe eſt tabernaculum, huic ſoli ſervatum myſterio, ut omnia eſſent ſub gratia per plenitudinem pietatis. Nec eſſe de cætero qui lamiaret aliud * pro e quam ipſum in quo finis ſacrificiorum eſt: per quem non ſolum nos reſervamur ad vitam, verum etiam omnia illa quæ in ſacrificium dabantur. Nullia enim jam ſynagoga, nullis fumant idola carnibus, plebs * ipſarum victimarum, cum plebe ſalva eſt; In quo enim ceſſavit unctio, ceſſavit & victima. Caliga igitur, & quodammodo cæcus ſis, ut videas quem non videbas, & ſicut per bonum pudorem viſus tibi exterior premitur, ut quæ videt, non videat: ſic per Dei timorem acumen tuæ ſublimitatis occultes ab occurrente errore: ne forenſis aſpectus per exteriora myſterii fallat mentem, & caſtos intellectus pravæ intentionis * adulatio corrumpat: nec præſumas ſingulariter ſentire, quod univerſitas non aſſentit, quia, ſicut in Ambroſio legimus, non ſolum * ſingulorum, verum, & univerſitatis iſta myſteria ſunt, & ob hoc commune debent habere judicium ſecundum Catholicos & Canonicos ſenſus, quos extra ipſe ſentis, ideoque forenſem duxi, eo quod extra communes oculos, de hujuſmodi videas, ſicut mecum in tuo diſcubitu conſuluiſti. Expertus loquor, audiſſe contigit, quam non crederem. Abjecta unitate, de parte extolleris.

al. * Vegetamur.
Joan. 6. c. 52.
Ib. c. 51.
Ibid. 52.
Matt. 26. c. 26.
Auguſtin. Serm. 2. de verb. apoſt c. 5. to. 10.
Homil de proditione Judæ ſub finem.
Heb. 13. b. 10.
Pſal. 42. a. 4
Libro 4. de ſacramentis cap. 2.
Math. 10. c. 28.
Pſ. 109 b. 4.
Heb. 7 a. to.
Ibid. 10. a. c.
Ibid. c. 10.
al. * per
al. * iſta.
al. * adulterio.
al. * angelorum.

DE DURANDO ABBATE TROARNENSI
TESTIMONIA

Orderici Vitalis lib. 7. hiſt. ad an. 1087. pag. 658. D.

In *electione perſonarum vitæ meritum* (verba ſunt Guillelmi Conqueſtoris in extremis poſiti) *& ſapientiæ doctrinam inveſtigavi, & quantum in me fuit, omnium digniſſimo Eccleſiæ regimen commendavi. Hoc nimirum probari poteſt veraciter in Lanfranco Cantuarienſium Archipræſule, hoc in Anſelmo Beccenſium Abbate, hoc in Gereberto Fontanellenſe, & Durando Troarnenſe, & in aliis multis regni mei Doctoribus; quorum celebris laus perſonat in ultimis, ut credo, terræ finibus. Tales ſocios ad colloquium elegi, in horum contubernio veritatem & ſapientiam inveni: ideòque ſemper gaudens optabam eorum conſiliis perfrui.*

Et lib. 8. pag. 676. c. *Durandus Troarnenſis Abbas grandævus, ab infantia Monachus, religione & ſapientia præcipuus, Eccleſiaſtici cantus, & divini dogmatis Doctor peritiſſimus, ſibi durus carnifex, aliiſque mitis opifex, poſt multos in Dei cultu labores, in lectum decubuit, & bene ut prudens & fidelis ſervus, ire ad curiam domini ſui paratus, III. Idus Februarii de ſeculo migravit.* Deinde poſt pauca *Venerabiles diſcipuli glebam religioſi Doctoris in Capitulo ſuo reverenter ſepelierunt, & in candido lapide qui ſuppoſitus eſt, Epitaphium hoc addiderunt.*

Hac tegitur tumba bonus & venerabilis Abba,
Durandus noſtri norma Monaſterii.
Ad domini laudem præſentem condidit ædem.
Qua ſibi propitium credimus eſſe Deum.
Luce ſub undena Februi reſolutus habena
Carnis, ad Angelicam dirigitur patriam.

DOMNI

Digitized by Google

DOMNI DURANDI ABBATIS TROARNENSIS

Liber de Corpore, & Sanguine Chriſti, contra Berengarium, & ejus ſectatores.

Ex codice MS. Bibliothecæ D. Bigot Rothomagenſis curiæ Monetarum Senatoris.

PROOEMIUM EJUSDEM DURANDI.

Doctorum cunctos labor eſt inquirere libros;
Ut divinarum quæ ſit ſubſtantia rerum
Rite capi valeat, ſub forma panis oporta,
Ac vini, quæ poſt ſacra verba, crucis quoque ſignum:
Nil aliud ſunt quam caro vera, cruor quoque verus,
De vero Chriſti regnantis corpore in aſtris.
Ut Regem Regum decet, ac Dominum dominorum.
Sint idcirco ſatis hæc noſtra minus ſtudioſis,
De multis Patrum libris excepta priorum:
In quibus & fidei vigor emicat, & brevitatis
Concinnæ utilitas non parva datur recitanda
Tantum ſimplicibus: ſapientes porro ſequantur,
Ac ſtudio freti potiora legendo capaci.
Verum ne nobis ſuccenſendum temere quis
Idcirco retur, quod præſumpſiſſe videmur:
Talia diſcat nos multa improbitate coactos;
Jam per Francorum fines, & caſtra vagantum
Schiſmaticorum hæreſis; per quos capit nova noſtris
Temporibus, veneranda negans myſteria Chriſti,
Eccleſiæ quibus alma fides viget alta decenter.
Propterea ut vilem ſapientum nemo laborem
Rideat, hunc noſtrum multis fateor placiturum:
Optima namque Patrum decerpſi dicta priorum
Sinceræ fidei, de carne & ſanguine Chriſti,
Atque hoc in parvo congeſſi multa libello.

EXPLICIT PROŒMIUM.

INCIPIT LIBER DOMNI DURANDI ABBATIS de Corpore, & Sanguine Domini.

PARS PRIMA.

1. Pet. 5. c. 8. QUONIAM quidem veternus hoſtis inimicus humani generis, & homicida crudelis, juxta vocem Apoſtoli, ac ſi *Leo rugiens circumit quærens quem devoret*, oportet ei nos reſiſtere fortes in fide, ſine qua prorſus eſt impoſſibile Deo placere; Ea enim eſt quæ virtutem ejus elidit, procacitatem obtundit, atque de eo victorioſe triumphat, braviumque vitæ perennis reportat. Ipſe namque viroſus anguis antiqua mortalium peſtis, qui per vaſa ſuæ deceptionis aptata in interitum multiforme pravitatis hæreticæ venenum, a primordio fidei per orbem diffudit univerſum; nunc etiam per occultos nequitiæ ſuæ ſatellites, & miniſtros, Catholicam fidem ſubtiliter conatur eludere, Chriſtique Eccleſiam in ſua veritate antiquitus fundatam, exquiſitis tentat argumentis labefactare: nam quibuſdam vana ſapientibus, ac perverſe non tam alios, quam ſemetipſos decipientibus, perſuaſit ſentire, atque callidis ſuſurrationibus ſeorſim, & occulte aliis ſentiendum intimare, nihil in Sacramentis Dominicis ad veritatem fieri, ſed omnia potius per figuram & ſimilitudinem geri. Qui ut ſe hæreticos ſuſpicione callide exuant, ac Dominicæ ſententiæ congruere oſtendant, hac ſe calliditatis arte pallient, atque prophanæ co-vitatis dogma, ita tenus temperantes colorant, ut dicant ea quæ ad altare deferuntur panis & vini munera, poſt conſecrationem etiam, quod fuerant permanere, & ſic quodammodo corpus Chriſti, & ſanguinem verum, non naturaliter, ſed figuraliter eſſe. Ipſas quoque ſubſtantias divinæ Oblationis adeo corruptibiles, & corrumpentes delirant eſſe, quatinus & in digeſtione communium ciborum perire, & amplius æquo ſumentes in crapulam, & ebrietatis furorem queant vertere.

Sed & alia graviora ſatis multoque his turpiora ſentiunt, & conſciis minuſque ſuſpectis inſuſurrare non deſiſtunt; quæ ne dicam proferre, verum etiam nefas eſt vel tenuiter cogitare. Sed quærendum arbitror, taleſque Doctores conſulendum reor, quid utilitatis afferat hujuſcemodi eorum profeſſio. In qua nihil ſanctum, nullum prorſus reperitur ſanctitatis imitandæ veſtigium; Sed omnia inſana ſunt & turpia, perverſæque morum & actuum diſſolutioni militantia. Quod ſi aliquatenus admittitur tanta perverſitas, ut in dominicis Myſteriis nulla credatur veritas, ſed umbratilis duntaxat aſtruatur falſitas; quodque conſequitur eorumdem Sacramentorum turpis corruptela, quid rogo reſtat, niſi ut tota perierit profeſſionis

 Chri-

Chriſtianæ diſciplina ? Sicut enim in his ſolidus catholicæ fidei vigor, & ſalutis humanæ ſumma conſiſtit ; ita his ademptis nihil ſanctitatis, nihil meriti reliquum fuerit. Nam ſi hic aliqua deprehenditur falſitas, ubinam quæſo erit veritas ? Nullus igitur timor, nulla in ſanctis erit ultra reverentia : nemo cordis munditiam, nemo corporis colet ſanctimoniam : Omnia erunt diſſoluta, omnia plane incompoſita ; ceſſante ſummæ honeſtatis diſciplina. Nec immerito. Quis enim deinceps modeſtiæ ſobrietatique operam adhibuerit ? quis ibi cultum divini timoris dependerit, ubi nulla eſt majeſtas veritatis ? Cæterum ſi in cibo dominico figura, & non ſub- (Matth. 26, c. 6.) ſtantiva veritas eſt, Chriſtus qui dixit : *Accipite, & comedite hoc eſt corpus meum*, Verax non eſt. Si verax non eſt, nec Deus eſt, ſi Deus non eſt, inanis eſt ſanctorum per orbem terræ prædicatio, inanis etiam Eccleſiæ catholicæ fides ac profeſſio ; in qua pretioſus Martyrum nequidquam fuſus eſt cruor, fruſtraque fortium labor athletarum in theatro mundi ipſo ſpectante triumphum de hoſte reportavit ; ac per hoc nihil eſt quod agimus, nihil omnino quod ſperamus. Hiccine eſt fructus uber, hæccine opima merces, cui ſchiſmaticorum impudens inſervit inſolentia ? o perditum fundamentum : quod tanta ſequitur non ſtructura ; ſed ruina. Sed abſit, ut Chriſtus Deus non ſit qui utique verax eſt, quia revera Deus eſt ; ſi verax eſt, ergo quod ipſo porrigente accipitur, quod præbente comeditur, quamquam diverſo pro meritorum differentia modo, Dominicum tamen vere corpus eſt. Quod internam duntaxat purificata aciem ipſa imbecillitate exteriorum luminum feriata in fidei ſpeculo alte rimari liquet. Sed tam evidenti præconio veritatis, moderni dogmatiſtæ reſponſaleſque Sathanæ refragantur, & tam impia turpiaque libertate temeraria ſubmurmurando opinantur, quæ & ipſius aeris inficiant auras, ſibique faventium mentes hominum corrumpant, & corda. Verumtamen ut tantæ perfidiæ notam caveant, confutationemque liberius ſubterfugiant, omnibus Divinis tractatoribus voluminum auctoritatem, derogant, Beato Papæ Gregorio, Leoni, Maximo & cæteris quicumque præter paucos aliquid in authenticis Eccleſiæ litteris differendo laborarunt.

PARS SECUNDA.

SED valde incompetens videtur & abſurdum, ut abjecti, ſpurcique homines, qui neque honeſtate vitæ, neque ſcientiæ utilitate, aliquod Eccleſiæ catholicæ contulerunt emolumentum, eatenus convaleſcant, ut tot Patribus, atque Doctoribus, quorum vita hactenus, & inſtitutione florere dinoſcitur fides orthodoxa ; prædicatione quoque, & inſtantia ſuccreviſſe, atque in melius, Deo ſuffragante, diatim profeciſſe, fructum ſui laboris auferant. Nos quoque ſibi impudenter inclinent, atque ſuo errori perverſe applicent inconſultum nihilominus eſſe liquet, ut eos deſeramus, quorum doctrinis inſtruimur, Sanctæ vitæ exemplis informamur, cotidianiſque miraculis illuſtramur : his vero inhæreamus, quorum vita deſpicabilis, ſi qua adeſt etiam recte docendi profeſſio, merito foret vilis, & obnoxia contemptui. Sed enim hoc tale eſſet, ac ſi vitæ renunciantes, mortem amplecteremur ; lucem abdicantes, tenebris implicaremur ; abjurantes veritatem, fallaciæ manus præberemus. Abſit autem ut tam perverſis & a veritate ipſa tantum averſis, pari jungamur perfidia, atque in ſancta dominici Corporis, ac Sanguinis communione, minus aliquid fateamur, quam Catholica per univerſum orbem prædicat Eccleſia. In qua revera tam vera Chriſti caro, veruſque ſanguis exiſtit, quam verax eſſe ipſe Chriſtus probatur, qui ea prior ſanctificavit, ſuiſque demum auctoritatem, formamque ſanctificandi ſua poteſtate conceſſit, quæ fideliter percepta juſtos clarificat, peccatores juſtificat, impios condemnat, nec diverſa in ſe, pro meritorum tamen qualitate in omni profeſſione, ſive perſona diverſe cognoſcitur operando peragere. Neque de cætero ſubire credenda eſt cujuslibet injuriæ incommoditatem, ſed potius in ſpiritualem refundi virtute divina operationem. Unde ſcriptum eſt : *Panis quem ego dede-* (Joan. 6. f. 52) *ro, caro mea eſt pro mundi vita*. Panis ergo caro eſt, quia ipſa Veritas dicit, *Panis quem ego dedero caro mea eſt*, caro vero vita, & vita mundi ; non corruptela. Ut enim Deus & homo Jeſus Chriſtus, impleta redemptionis humanæ diſpenſatione, a morte ad vitam, ad incorruptionem exceſſit a corruptione : Ita etiam hoc divinum ac cæleſte Sacramentum non immerito creditur a ſpecie viſibili in id repente tranſformari, quod ſolus ipſe novit, *In quo ſunt* (Coloſſ. 2. a. 3.) *omnes Theſauri ſapientiæ, ac ſcientiæ reconditi*, expenſo videlicet humanorum cæleſtibus jungendorum officio ſatis efficaci. Unde Dominus : *qui manducat carnem meam, & bibit Sanguinem,* (Joan. 6. f. 57.) *in me manet, & ego in eo*. Ubi ut cunctis ſanum ſapientibus patenter liquet, non digeſtionis obſcenitas, ſed divinæ per ſacramentum manſionis repromittitur negotium fidelibus ; ac proinde divinum myſterium fideliter, atque competenter acceptum, & in id, quod jam ex parte erat, ab eo quod adhuc viſui ſubjacebat exteriori, divinitus ex toto transformatum ; ſumentium quoque animas, menteſque ſanctificat, ac provehit, divinæque manſioni coaptat, & componit ; ac deinde a morte ad vitam transformat jure potenti ; Sicut auctor ejuſdem muneris atteſtatur, ubi ait ; *qui man-* (Ib. 58.) *ducat me, vivet propter me*. Porro videamus quid Beatus Auguſtinus Doctor de hac transformatione ſenſerit, quidve in libro tertio de ſancta Trinitate tractatum reliquerit : [Si ergo, ait, (Lib. 3. de Trinit. c. 4. t. 3.) Paulus Apoſtolus adoptionem expectans redemptionem corporis ſui potuit ſignificando prædicare Dominum Jeſum Chriſtum aliter per linguam ſuam, aliter per epiſtolam, aliter per Sacramentum corporis, & Sanguinis ejus, nec membranas, nec atramentum, nec ſignificantes ſonos lingua editos, nec ſigna litterarum conſcripta pelliculis, corpus Chriſti, & Sanguinem dicimus ; ſed illud tantum quod ex fructibus terræ acceptum, & prece myſtica conſecratum, rite ſumimus ad ſalutem ſpiritualem, in memoriam pro nobis dominicæ paſſionis, quod cum per manus hominum ad illam inviſibilem ſpeciem perducatur, non ſanctificatur ut ſit tam magnum Sacramentum, niſi operan-

ta

te inviſibiliter Spiritu Dei. Cum hæc igitur o-
mnia quæ per corporales motus in illo opere
fiunt, Deus nperetur, movens primitus inviſi-
bilia, ſive miniſtrorum animas hominum, ſive
occulrorum ſpirituum ſibi ſubditas ſervitutes,
quid mirum ſi etiam in creatura cæli, & terræ,
maris, & aeris facit Deus quæ vult, ſenſibilia,
atque inſenſibilia ad ſeipſum in eis, ſicut npor-
tere ipſe novit, ſignificandum, & demonſtran-
dum, nnn ipſa ſua, qua eſt, apparente ſubſtan-
tia.] In qua ſententia illud diligenter, & præ-
cipue perpendendum proponimus, quod ex terræ
fructibus accipi, ac prece myſtica corpus Chri-
ſti, ac Sanguinem conſecrari dicitur per quan-
dam manum divinam, a forma viſibili inviſi-
bilitec operante Spiritu ſancto, hoc tam ma-
gnum fiat Sacramentum ad inviſibilem ſpe-
ciem indubitanter perduci prnnunciatur, reve-
ra enim ex viſibilibus, & terrenis ſubſtantiis,
ideſt pane, & vino aqua miſtn, incomprehen-
ſibili ſancti Spiritus opificio, verbis quoque
myſticis ſanctum Domini enrpus, ac veras ſan-
guis efficitur, mutata non ſpecie, ſed natura:
Vere nihilominus inter manus Miniſtrorum ad
inviſibilem ſpeciem cœleſti commercio per-
ducitur ejuſdem Sacramenti etiam viſibilis
forma, videlicet ut tantum fiat Sacramentum:
id eſt ex tntn ſanctitas, ac vita animarum. Nec
nt pravi quique audent delirandn confingere,
in digeſtinnis corruptinnem reſnlvitur, ſed
magis in mentibus utentium vitam, ſalutem-
que efficaciter nperatur. Propter quod & Re-
demptor nnſter, ſui auctor & ſanctificator
Joan. 6. f. 52. Myſterii, in ſancto Evangelio ait; *Siquis*
Ibidem. *manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum.*
Ubi cum panem audis minime turberis, nec
exteriori fnrma traducaris. Vecum quæ ſe-
quuntur diligentius attende, ubi ſua idem Do-
minus verba patenter dignatus eſt explanare, &
ſub viſibilis rei obtentu aliud ſatis longe cla-
rius, & magnificentius voluit oſtentare; ait e-
nim: *& panis quem ego dabo, caro mea eſt.* Ecce
qualiter, quam lncide exprimitur, quod prius
aliud, hoc eſt panis vocabatur, caro erga dici-
tur, & panis vocatur: panis quia cibus eſt, vel
Ib. g. 67. propter ſimilitudinem forinſecus apparentem: Ca-
ro vero, quia vita eſt; & propter veritatem in-
trinſecus diſpenſatorie latentem. Panis etiam di-
citur, ne exhorreſcas ſtatim ipſo auditu, ſicut
olim multi diſcipulnrum, de quibus ſcriptum
Ib. 61. eſt; quia *abjerunt retro & jam non cum Jeſu am-
bulabant dicentes: Durus eſt hic ſermo, & quis
poteſt eum audire?* Caro vero vocatur, ut invi-
teria tantæ novitatis intuitu; utque intus tra-
haris repromiſſn tam ingenti beneficio. Tum
ſubinfertur, *pro mundi vita*; vita utique non
Ib. f. 52. corruptela, ut impia modernorum hæreticorum
aſſerit temeritas: *pro mundi*, inquit, *vita*. Mun-
di quidem prius immundi propter vitæ corru-
ptæ ſpurcitias, ac ſordes, & npera iniquitatis,
quibus tam prævaricatione primi parentis huma-
na natura, quam vitiatæ originis neceſſitate at-
taminata, dietimque in deterius prolapſa ſor-
duit: at jam glorioſo cruore Chriſti, ac ſi agni
immaculati, in crucis videlicet ara immolati,
militis lancea profuſo, ad plenum mundati, quia
unde culpa, inde manavit & gratia; nam de late-
re dnrmientis Adæ, Eva formata proceſſit, quæ
mundo damnationem mortis, per tranſgreſſio-
nem præcepti invexit: de latere nihilominus ſe-
cundi Adæ, id eſt Chriſti, crucis in patibulo ſuf-
fixi, atque in ſoporem triduanæ mortis reſolnti,
ſanguis, & aqua profluxit, qui excluſa mortis
æternæ pœna, perennis vitæ gratiam refudit.
Inde plane ſalus, inde vita eſt mundi, cui ex-
piando ab nmni ſorde peccati tam originalis,
quam actualis, hnc ſingulare remedii genus, di-
vina providentia humauns miſerata errores, pro-
curavit: ſicque in ſua ſancta Eccleſia per uni-
verſum orbem lnnge jam lateque diffuſa, uni-
cum ac ſpeciale inſtituit ſacrificium: qun &
Deus ipſe mundo miſericorditer prnpitietur, &
mnrtalis infirmitas quotidianis eum ſceleribus nf-
fendens reconcilietur. Cui quicunque non re-
cte credendo, vel impudenter, atque impie
blaſphemandn contradicit, divinis per omnia in-
gratus beneficiis, cœleſtis aditum propitiationis
ſalutis ſuæ præcludit: propter quod nec gra-
tiam vitæ, quæ in tanto præfixa eſt ſacramen-
tn, valet aliquatenus adipiſci. De qua ſuperius
conſtat pronunciatum, *panis quem ego dedero,
caro mea eſt, pro mundi vita*.

PARS TERTIA.

Libet autem intueri diligentius, quod caro
Dominica bis oblata eſt pro mundi vita.
Prius videlicet ſemel in ſacramento, quando
ipſe Redemptnr nnſter panem in manibus acce-
pit, & in cælum oculis elevatis benedixit, fre-
git, ac ſic diſcipulis ſuis dedit, & ait: *accipi-* Math. 26.
te, & comedite, hoc eſt corpus meum. Unde & c. 26.
hujus ſancti Sacrificii fnrma, quod jam non ſe- Luc. 22. b. 16
mel in pretin, quando ut genus mortalium re-
dimeretur, idem Dei filius crucis patibulum aſ-
cendit, ſeque ipſum Patri ſuo in ſacrificium ſa-
cerdos ipſe, & hnſtia nbtulit: qui mndus jam tunc
præſignabatur, cum, ut prælibavimus, viſibilem
panis ſubſtantiam idem ſalvator morti, quam præ-
elegerat, jam loco, & tempore propinquus ſan-
ctificavit dicens, *accipite, & comedite, hoc eſt cor-
pus meum*. Ac ne cuilibet perverſo facultas for-
te relinqueretur errandi, vel aliud quid intelli-
gendi, ſubintulit; *quod pro vobis tradetur*, qui- Ibidem.
bus nimirum verbis excluſa ſunt omnia impia
opinandi argumenta, ac falſa nuperæ hæreſis com-
menta: quando illud, quod in manibus tenebat
Dominus Jeſus, quod diſcipulis offerebat, tam
abſolute ſuum teſtabatur cnrpus; nec prorſus
aliud, quam quod prn eis tradendum erat. Sa-
ne curinſius perpendendum, quod pietas divina,
quæ nnvit nmnia noviſſima, & antiqua, ſicut
ſua ſacramenta ſanctæ ſuæ Eccleſiæ ad ſalutem
tradidit, ita ſuis tam factis, quam verbis ea com-
munivit: ne in aliquo valerent infirmari, aut
contradici. Unde illis quæ præmiſſa ſunt anne-
ctit; Hoc, *inquiens*, *facite*: ac ſi diceret, quod Luc. 22. c. 19.
ego feci propria poteſtate, vos facite mea authori-
tate. Egn exempln, vos imitatione. *Hoc facite*,
Qui? vos mei, qui inpræſentiarum eſtis diſci-
puli: & poſt vos hi, qui non viderunt, & credi-
derunt; & iccirco ſunt revera beati, *Hoc facite*,
quid eſt, hoc facite? Id eſt hnc corpus, hunc ſan-
guinem meis verbis, mea invocatione conficite.
Nec ſemel ut ego, ſed quotienſcunque ſumitis.
Ut quid? *In meam*, ait, *commemorationem*, id eſt Ibidem.
ut mei memoriam per hoc firmius teneatis;
meque pro vobis paſſim in mentem revocetis:

poſtremo ut me videre ſpiritualiter, ſentire præſentialiter, habere valeatis indubitanter. Et quia ſemel moritutus ſum, mihiq; mora nullatenus eſt ultra dominatura; per hoc mortem meam frequenti uſu recolite, ut & vobis ſit ſalubre pietatis commonitorium, & ad patris mei propitiationem ſpecialius obtinendam ſingulare, ac potens fiat emolumentum. Res ergo tam divina, tamque ſalutaris, tantæ denique virtutis plena & majeſtatis, ut indigeſtione pereat cuilibet vel extremo fidelium nullatenus debet perſuaderi, ſed ſemel perceptam potius ſub ſpe futuræ, quæ expectatur, glorificationis, inpræſentiarum nos conſolari, & ad promerendum id poſtmodum quod pollicetur potenti præparare effectu oportet credi.

1. Cor. 11. d. 22. & ſeq. Nimis autem videtur abſurdum, & a re ipſa decernitur alienum, ut ubi Chriſtus percipitur, de ſtercore cogitetur. Quod Apoſtolus, ne ipſis quidem, quibus hoc placet, unde & Stercoritæ jure nuncupantur, concedit; ſed judicium potius eos comedere, & bibere, dum non bene dijudicant, aſſeritur: fidelibus fideliter Domini corpus, ac ſanguinem ſumentibus, ſub ſpecie viſibili divini quod celebramus ſacramenti. Quamobrem jam in Chriſto per ſanctæ ſuæ carnis commercium naturaliter manemus, & ipſe in nobis viciſſim per aſſumptum infirmitatis noſtræ morticinium eſſe dignatur: quoniam eo nos ſibi potenter corporavit, quo ſe nobis dignanter attemperavit, ac per hoc ſe nobiſcum aſſumptione noſtræ humanitatis, noſque ſecum communicando carni ſuæ ac ſanguini unum naturaliter effecit. Sicut etiam Beatus Hilarius in libro quem de ſancta Trinitate titulavit, hanc novam reor hæreſim prævidens in ſpiritu definivit.

Lib. 8 de Trinit. *Eos*, inquiens, *nunc qui inter Patrem, & Filium voluntatis ingerunt unitatem interrogo, utrumne per naturæ veritatem hodie Chriſtus in nobis ſit, an per concordiam voluntatis. Si enim vere Verbum caro factum eſt: & vere nos Verbum carnem cibo Dominico ſumimus, quomodo non naturaliter manere in nobis exiſtimandus eſt, qui & naturam carnis noſtræ inſeruit?* Diligentius quæſo attende, & quotiens vere & naturam repetierit recenſe: Primo quidem vere Verbum carnem factum præmiſit, ac deinde vere nos Verbum carnem cibo ſumere Dominico intulit, ut profecto hujuſcemodi inſinuare documentis, non aliter carnem Verbi cibo Sacramentorio, quam idem Verbum caro factum eſt, percipi. Nam quia vere Verbum caro factum eſt: Vere nihilominus eadem Verbi caro, ac potius Verbum caro, & non per caſſam veritatis figuram in cibo ſumi credenda eſt; nec ſane hæſitandum, ſi quod præmiſſum eſt verum ſit: quin id quod ſubnectitur conſentaneum ſit veritati, id eſt ut ſicut veritas Incarnationis facta eſt Verbi, ita vera per ſacramentum viſibile perceptio credenda ſit Dominicæ carnis, quæ ſumpta ex nobis ſedet in cælis conſors Majeſtatis.

Hinc ipſe Dominus, ut ad hujus rei nos veritatem informaret, ſuis ait diſcipulis;
Joan. 6. f. 56. *Caro mea vere eſt cibus, & ſanguis meus vere eſt potus.* Quid lucidius? Quid expreſſius? Ecce ipſa veritas de ſe teſtatur, cui adhuc novitia hæreſis imprudenter renititur, craſſamque ſimilitudinis, ac figuræ nubem improbe conſectatur. Quam divinus Sophiſta Rhetorque cæleſtis Hilarius fortiter repercutit, calcatiuſque refellit. *Quomodo non naturaliter*, inquiens, *in nobis manere exiſtimandus eſt, qui & naturam carnis noſtræ jam inſeparabilem ſibi homo natus aſſumpſit, & naturam carnis ſuæ ad naturam æternitatis ſub ſacramento nobis communicandæ carnis admiſcuit?* Ubi tertio naturam totidemque modis inculcavit, quia videlicet Verbum quod erat a principio permanens, & naturam carnis noſtræ ſibi inſeparabiliter unitam quod non erat aſſumens, carnis ſuæ naturam ad æternitatis naturam admiſcuit: ac per hoc eam nobis communicabilem ſub ſacramento præbuit. Proinde ambigendum nullatenus eſt humanam poſſe naturam ad divinæ carnis pertingere edulium, quæ ineffabili Verbi commercio ad uſque divinitatis adorandum perlata eſt participium: alioquin paganum erit, totumque penitus deſipiet quod ſcriptura refert; *Adorate ſcabellum pedum ejus, quoniam ſanctum* Pſal. 98. a. 5.
eſt, ſcabellum quippe divinitatis ſancta eſt humanitas Redemptoris: cui propter inſeparabilem veritatem unitatis deferenda eſt reverentia ſummiſſæ adorationis, tumque præſertim quando munus ſupplet alternæ communionis: ad hoc ſiquidem divinitus inſtitutum, ad hoc diſcipulis a Domino inductum, ad nos uſque venerabile hoc decucurrit ſacramentum: ut per unitatis myſterium, ipſius participatione comparatum, divinitatis efficiamur grata ſedes, & regnum, ab humanis videlicet in divina transfigurati, & a carnalibus ineffabiliter ad ſpiritualia provecti.

Si igitur quod majus eſt collatum nobis non abnuimus, neque quod minus eſt concedi poſſe diffiteamur; videlicet jure ſub myſterio carnem ſumere corporis Chriſti, quod jam de contiguo nobis eſt, quia dignanter corporis noſtri carnem aſſumpſit quod ſupra nos eſt, qui vere homo ex virgine natus Chriſtus fuit, ac per hoc de veritate carnis ejus communicandæ, & ſanguinis nullus jam relinquitur locus ambigendi. Si quidem & ipſius Domini profeſſione, & noſtra fide vere eſt caro, & vere eſt ſanguis ſacra confectio vivifici ſacramenti, quæ accepta fideliter id efficit, ut nos in Chriſto, & Chriſtus in nobis ſit: & hæc eſt vitæ noſtræ cauſa, hæc ſalus, quod in nobis carnalibus manentem per carnem Chriſtum habemus; qui licet jam longe ſit alterius dignitatis, & gloriæ, quam nos, naturaliter tamen caro eſt, quod nos, quia non adimit naturam, ſed glorificat aſſumptio, dum unum ſit Verbum & caro, unde in nobis carnalibus etiam nunc manet Verbum caro, quam nobis communicandam, dum in ſtadio corruptibilis vitæ curritur, ea diſpenſatione Chriſtus Deus procuravit, ut in nobis maneret, qua per ſuam paſſionem mortiſque ſupplicium indulto vitæ remedio proſpexit, ut adſuam nos quandoque dignitatem contuendam, ac pro modulo noſtro promerendam, proveheret; efficeremurque ei ſimiles, videntes eum ſicuti eſt. Et vere hæc eſt vitæ noſtræ cauſa, quia ipſa pro nobis occubuit vita, ut nobis uſualis fieret eſca. Hæc etiam gloriæ firma ſpes promerendæ, quia ipſam Pſal. 23. b. 10. glorioſæ divinitatis carnem hic tenemus in pignore, per quam in nobis carnalibus interim manentem Chriſtum, qui Dominus virtutum eſt, & Rex gloriæ, habemus; dum eam veram, atque ipſius Verbi naturalem, miniſtrorum officio, remoto totius erroris ſcrupulo, percipimus. Anne hoc veritas non eſt? Ecce iterum perſpicacif-

eaciſſimus myſterii contemplator Divini falſitatis anthores redarguit, pœnamque eis, qua rei tantæ majeſtatis merentur plecti, urgente Chriſti ſpiritu, qui in ipſo loquebatur, imprecans annectit, contingat plane his verum non eſſe, qui Chriſtum Jeſum verum Deum denegant eſſe. Hoc & nos ſicut & ille, niſi ab errore ſuo reſipuerint, juvat imprecari, ut quid negaverint ſaltim ultionis tortura valeant experiri. Nobis autem carnis ſuæ, ſalvatoris benignitas per veritatem ſuam, noſtramque fidem, naturam adeptis, & proprietatem perfectæ unitatis [Joan. 6. f 57.] utrinque profeſſis indulgeat quod repromiſit, ut in ipſo permaneamus, & ipſe in nobis, fiatque digna merces piæ credulitatis optabile contubernium dignanter illapſæ majeſtatis, & hoſpitæ præſentialiter divinitatis: per idoneum videlicet tantæ gratiæ pignus, & virtutis.

PARS QUARTA.

VErum licet tanti viri ſufficiat authoritas, aliqua tamen deflorare libet de Sancto Ambroſio, cujus in Eccleſia Catholica poſt Apoſtolos authoritas habetur præcipua; cujus eloquentiæ affluens facundia Latinæ linguæ decus eſt, & forma: Beati quoque Auguſtini, cujus ſpectata fides, & multiplex in ſcriituris labor utilis, & clarus comprobatur: ſed & aliorum ſanctorum Patrum dicta nonnulla ſubtexemus, quæ ſparſim reperta ſed ſimul diligenti ſtudio, & non parvo labore congeſta, hac de re pie quærentibus ſint grata, & ad rationem fidei [Lib. de iis qui myſteriis initiantur c. 8. tom. 4.] roborandam ſatis ſuperque idonea. Ait ergo prædictus pater Ambroſius in libro de Myſteriis, *Nunc illud conſideremus, ne quis forte viſibilia videns, quoniam quæ ſunt inviſibilia non videntur, nec poſſunt humanis oculis comprehendi, dicat; Judæis Deus manna pluit;* * *Unde dictum eſt* [* Ibidem cap. 9. initio.] *panem Angelorum manducavit homo. Sed tamen panem illum qui manducaverunt omnes in deſerto mortui ſunt. Iſta autem eſca quam accipiet, iſte panis vivus qui deſcendit de cælo, vitæ æternæ ſubſtantiam ſubminiſtrat, & corpus eſt Chriſti.* * *Conſidera nunc utrum præſtantior ſit panis Angelorum, an caro Chriſti, quæ utique corpus eſt vitæ. Manna illud de cælo: hoc ſupra cælum, illud cæli, hoc Domini cælorum. Illud corruptionis obnoxium, ſi in diem alterum ſervaretur, hoc alienum ab omni corruptione, quod quicunque religioſe guſtaverit, corruptionem ſentire non poterit. Illis aqua de petra fluxit, tibi ſanguis e Chriſto. Illos ad horam ſatiavit aqua, te ſanguis diluit in æternum, Judæus bibit & ſitit, tu cum biberis ſitire non poteris, & illud in umbra, hoc in veritate.* Et poſt nonnulla; *Quantis igitur utimur exemplis, ut probemus non hoc eſſe quod natura formavit, ſed quod benedictio conſecravit, majoremque vim eſſe benedictionis, quam naturæ, quia benedictione natura etiam ipſa mutatur.* Et quibuſdam interjectis: *Quod ſi tantum valuit humana benedictio, ut naturam converteret, quid dicimus de ipſa conſecratione divina, ubi verba ipſa Domini Salvatoris operantur? nam Sacramentum iſtud quod accipis, Chriſti ſermone conficitur, quod ſi tantum valuit ſermo Heliæ, ut ignem de cælo deponeret, non valebit Chriſti ſermo, ut ſpecies mutetur elementorum?* [Pſal. 32. b. 9.] De totius mundi operibus legiſti, *quia ipſe dixit, & facta ſunt; ipſe mandavit & creata ſunt. Sermo ergo Chriſti, qui potuit ex nihilo facere quod non erat, non poteſt ea, quæ ſunt in id mutare quod non erant. Non enim minus eſt novas rebus dare, quam mutare naturas. Nonne majus eſt novas res dare, quam mutare naturas? Sed quid argumentis utimur? ſuis utamur exemplis, incarnationiſque aſtruamus* * *myſterio veritatem. Nunquid naturæ* [al. * myſterii.] *uſus præceſſit cum Jeſus Dominus ex Maria naſceretur? Si ordinem quærimus, viro mixta fœmina generare conſuevit. Liquet igitur quod præter naturæ ordinem Virgo generavit, & hoc quod conficimus corpus ex Virgine eſt. Quid hic quærimus naturæ ordinem in Chriſti corpore, cum præter naturam ſit ipſe Dominus Jeſus partus ex Virgine? Vera utique caro Chriſti, quæ crucifixa eſt, quæ ſepulta eſt: vere ergo carnis illius Sacramentum eſt. Ipſe clamat Dominus Jeſus, Hoc eſt corpus meum.* [Matth. 26. c. 26.] *Ante benedictionem verborum cæleſtium alia ſpecies nominatur, poſt conſecrationem corpus Chriſti ſignificatur, ipſe dicit ſanguinem ſuum, ante conſecrationem aliud dicitur, poſt conſecrationem ſanguis nuncupatur. Et tu dicis, Amen: hoc eſt, verum eſt. Quod ſermo ſonat, affectus ſentiat. His igitur Sacramentis paſcit Eccleſiam ſuam Chriſtus Jeſus, quibus animæ ſubſtantia firmatur.* Et poſt pauca. *In illo Sacramento Chriſtus eſt, quia corpus Chriſti eſt, non ergo corporalis eſca, ſed ſpiritualis eſt. Unde & Apoſtolus de typo ejus ait:* [1. Cor. 10. a 3.] *quia Patres noſtri eſcam ſpiritualem manducaverunt, & potum ſpiritualem biberunt. Corpus enim Domini, corpus eſt ſpirituale, Corpus Chriſti, corpus eſt divini ſpiritus.* Hæc tanti viri ſententia fideliter expenſa, omnea hæreticorum verſutias, & univerſa deſtruit argumenta, Catholicamque fidem a diverſo inſtruit, & roborat, & de veritate naturali Corporis, ac Sanguinis Jeſu Chriſti Salvatoris, devotionem fidelium, ac de cætero in aliquo vacillet, ſufficienter ædificat; quam quia per ſingula nobis in quibus oporteret diſcutere non vacat, ſummatim percurrimus eam, monentes, ut qui hæc lecturi ſunt per ſe diligentius inquirere, & intelligere quæ indiſcuſſa prætcrimus, ſtudeant. Ait ergo, *Iſta eſca quam accipis, iſte panis vivus qui de cælo deſcendit, vitæ æternæ ſubſtantiam ſubminiſtrat, & Corpus Chriſti eſt.*

Ubi advertas oportet, quod eſcam, & panem quem de ſacro altari percipimus, Domini indubitanter dicat corpus, & ideo vitæ æternæ ſubſtantiam ſubminiſtrat, digna devotione cordis illud accipientibus. Et revera Chriſtus enim [Joan. 14. a 6.] vere eſt vita, ſicut ipſe dixit: *Ego ſum via, veritas, & vita*: & neceſſe eſt ut qui Chriſtum in ſe fideliter excipit, vitæ æternæ particeps mereatur effici: a qua longe fit, qui ſe a ſancto myſterio aut male vivendo, aut non recte credendo elongare non metuit; cui quiſque eo magis proximus exiſtit, quo per rectæ fidei ſtudium emendatius vivit. Ne vero quis corpus aliter interpretari ſive intelligere poſſet, quia videlicet Apoſtolus ait, *& corpora cæleſtia, & corpora terreſtria*, [1. Cor. 15. c 40.] mox in ſubſequentibus idem Doctor apertiſſime Chriſti carnem appellat dicens: *Conſidera nunc utrum præſtantior ſit* [cap. 9.] *panis Angelorum, an caro Chriſti, quæ utique corpus eſt vitæ. Vere profecto corpus eſt vitæ caro Chriſti: quia ipſe Chriſtus, cui eſt ipſa caro corpus ſubſtantivum, vita eſt immortalis, ſeu quia vitam fideliter eo fruentibus conſtat ſpiritualiter*

ope-

operari. Et poſt pauca: *Manna*, inquit, *illud umbra fuit, hoc autem corpus in veritate eſt*. Non immerito manna umbra dicitur, quia etſi in veritate cœleſtis creatura fuit, unde & Angelorum panis nuncupatur, dum tamen aliud quam quod videbatur ſigno portendit, figura vel umbra myſterii futuri non ipſa veritas extitit, quæ expectabatur temporibus revelanda noviſſimis, quando plenitudine quam divini conſilii providentia diſpoſuit ante tempora ſæcularia jam accedente, Deus ipſe homo pro hominibus dignatus eſt fieri, & hoc cœleſte, ac potius divinum, non ut ante per Moyſen manna illud dederat, ſed per ſemetipſum confecit Sacramentum, Diſcipuliſque ſuis in ſui memoriam uſque in ſæculi conſummationem, qua ipſe manifeſte venturus eſt, tradere dignatus eſt, celebrandum, ita dicens; *Hoc facite quotieſcunque ſumitis in meam commemorationem*. Unde nimirum conſtat eandem veritatem carnis, ac ſanguinis eſſe in ſacramento, quod ſancta per univerſum orbem Eccleſia uniformiter agit; quæ erat & in illo, quod ipſe Chriſtus Deus ſuis ſanctis manibus ſanctificavit, ac ſuis, qui eum ab initio prædicationis ſecuti fuerant, diſtribuit: *Accipite*, inquiens, *& comedite, hoc eſt corpus meum*: ac deinceps, *Hoc*, ait, *facite in mei commemorationem*. Hæc vox, ut credimus, & confitemur, eſt ad quam conſecrationem Dominici myſterii quotidie fieri liquet. Quod quamvis aliud humanis cernatur obtutibus, quamvis aliud ſignificare utiliter ratione typica non negetur, nihil tamen aliud omnino ſubſtantialiter eſſe quam vera Chriſti caro, & verus ſanguis comprobatur. Et ſicut ſuperius ait beatus Ambroſius; (Jam non eſt poſt verba cœleſtia quod natura formavit, ſed quod benedictio cœleſtis conſecravit, quia major eſt vis benedictionis cœlitus infuſæ ad preces Sacerdotis, quam naturæ; quia & ipſa natura ab eo quod erat, in id quod non erat mutatur benedictione.) Unde & alias in libro de Sacramentis idem ait; (Panis iſte, panis eſt ante verba Sacramentorum, ubi acceſſerit conſecratio, de pane fit caro Chriſti.) Et poſt nonnulla; (Si ergo, inquit, tanta vis eſt in ſermone Domini, ut inciperent eſſe quæ non erant, quanto magis operatorius eſt, ut ſint quæ non erant, & in aliud commutentur.) Qua ſententiola liquidius deſtruitur hæreticorum perfidia, qui aliter quam ipſa veritas habet, adverſus divina diſputant Sacramenta, in quibus ſolam eſſe figuram, & non veritatem affirmant, atque creaturam, ut fuerat omnino, permanere: aliquam virtutem ſpiritualiter propter benedictionem, unde Domini corpus vocetur, habere; nec in aliud quam fuerat demutari rerum veritate: cum Ambroſius dicat; (hoc autem corpus in veritate eſt,) quod qualiter in veritate ſit, ipſe exponit dicens; (non eſt quod natura formavit, ſed quod benedictio conſecravit; quia benedictione natura mutatur.)

Luc. 22 c. 20. 1. Cor. 11. f. 26.

Lib. 4. c. 4.

Lib. de iis qui miſteriis initiantur cap. 9.

At quia ſunt nonnulli his aliquanto ut ſibi videtur, prudentiores, atque religioſiores, qui carnem quidem dicant eſſe Chriſti, non tamen illam, quam de Virgine ſancta Chriſtus ipſe ſuſcepit; in qua paſſus eſt, & a mortuis reſurrexit; quam ad cœlos cum triumpho victoriæ vivus & verax devexit; ſed quandam novam, quam benedictio recens conſecravit. Præfatus Doctor apertiſſime definit horum errorem deſtruens, funditus, Catholicamque fidem validius ædificans qualiter hac de re ſecundum veritatem ſentiendum ſit; ait namque; (Liquet igitur quod præter naturæ ordinem virgo generavit, & hoc quod conficimus corpus ex virgine eſt.) Et paucis interjectis: (Vera utique caro Chriſti quæ crucifixa eſt, quæ ſepulta eſt; Vere ergo carnis illius Sacramentum eſt, ipſe enim clamat Dominus Jeſus: hoc eſt corpus meum.) Ex quibus omnibus luce clarius conſtat Dominica Sacramenta vere eſſe corpus, ac ſanguinem Chriſti, non ſolum per virtutis efficaciam & ſpiritualem potentiam, ſed etiam per proprietatem naturalis veritatis integerrimam, nec aliud omnino quam eandem carnem, quam Virgo de Spiritu ſancto concepit, & integritate virginitatis illibatæ permanente, præter humanam conſuetudinem, non præter veritatem corporis humani edidit; quæ crucis damnata ſuſpendio, mortis addicta ſupplicio, ſed poſtmodum beatæ reſurrectionis glorificata triumpho, cœlorum ſuperavit faſtigia, ſedetque nunc in æternum Patris dextera, ubi pro nobis juxta veridicam Apoſtoli Pauli vocem Pontifex in æternum factus, pro humana carne ſedulus interpellat, ſed per naturalem Deitatis veritatem ſuorum ſuſcipit fidelium vota, & votis annuit, pro poteſtate ac Majeſtate divina. Hinc alia ejuſdem Doctoris teſtimonia ſuper eadem re non incompetens videtur addere: Ut multiplex dictorum copia fidelibus ſatisfacere, & perfidis vana, & prophana docendi libertatem valeat funditus adimere, ait ergo in tertio de virginitate libro: (Vide quantus ad natale ſponſi cui populus venit, & nemo impaſtus redit; denique ad tuas nuptias plures vocavit; ſed jam non panis ex hordeo, ſed corpus miniſtratur cœlo.) Ac poſt multa: (In paſſione vulneratus eſt, atque ex vulnere aqua, & ſanguis ad potum ſpiritus ad reſurrectionem. Unus enim Chriſtus eſt nobis fides, ſpes, charitas. Fides in lavacro, ſpes in reſurrectione, charitas in Sacramento.) In ſecundo de viduitate: (Dominus, inquit, Jeſus aliis panem hordeaceum, ne in via deficerent; aliis corpus ſuum, ut ad regnum contenderent, miniſtravit.) Et in libro de Sacramentis: (Ergo didiciſti, ait, ut panis Corpus Chriſti fiat; & quid? Vinum in calice mittitur, ſed fit ſanguis conſecratione cœleſti.) Ac poſt aliquanta: (Antequam conſecretur panis eſt, ubi autem verba Chriſti acceſſerint, corpus eſt Chriſti, & ante verba Chriſti, calix eſt vini & aquæ plenus, ubi verba Chriſti operata fuerint, ibi ſanguis efficitur. Deinde ipſe Dominus Jeſus Chriſtus teſtificatus eſt nobis, quod corpus ſuum accipimus, & ſanguinem. Nunquid debemus de ejus teſtificatione & fide dubitare?) Et in ſuperiori libro de Sacramentis: (Sicut, inquit, verus eſt Dei filius Dominus Jeſus Chriſtus, non quemadmodum homines per gratiam, ſed quaſi filius ex ſubſtantia Patris; ita vera caro, ſicut ipſe dixit, quam accipimus. Sed forte dicas, quomodo vera? Qui ſimilitudinem video, non video ſanguinis veritatem. Primo omnium dixi tibi de ſermone Chriſti, qui operatur ut poſſit mutare & convertere genera inſtituta. Deinde ubi non tulerunt Diſcipuli dicentem Chriſtum, quod carnem ſuam daret manducare, & ſanguinem ſuum ad bibendum, recedebant. Ne igitur plures hoc * facerent, & veluti quidam horror eſſet cruoris, ſed maneret gratia redemptionis; ideo in ſimilitudinem quidem accipis Sacramenta, ſed veræ naturæ gratiam virtutemque conſequeris. Ego ſum, inquit,

Heb. 7. d 25.

Sub initium om. 4.

cap. 4.

cap. 5.

Lib. 6 c. 1.

* al. dicerent.

Digitized by Google

quit, panis vivus, qui de cœlo deſcendi. Sed caro non deſcendit de cœlo, hoc eſt, carnem in terris aſſumpſit ex Virgine. Quomodo ergo deſcendit panis de cœlo? Et panis vivus, quia idem Dominus noſter Jeſus Chriſtus conſors eſt divinitatis, & corporis: & tu qui accipis carnem, divinæ ejus ſubſtantiæ participaris alimento.) In hac itaque ſententia liquido declarat beatus Ambroſius quare ſuperius dixerit carnis, vel ſanguinis ſimilitudinem videri, non ſpeciem: quia videlicet diſpenſatorie ſpecies, id eſt veritas carnis, ac ſanguinis in Sacramento latet, ne ſi ut eſt, appareret, horrorem videntibus res ipſa incuteret. (In ſimilitudinem, inquit, accipi veritatem, ne ipſa veritas tibi incutiat horrorem:) Ideo ſimilitudo prætenditur ut veritatis horror pellatur: nec gratia tamen veræ naturæ, carnis, & ſanguinis minuitur, dum ſub alia ſimilitudine vera caro, & verus ſanguis Chriſti percipitur. Et ſimilitudo quidem carnis, ac Sanguinis, panis, ac vinum dicitur; vel propter ipſam veritatem, quam licet occultam habet, ſeu quia juxta aliquid caro, & ſanguis ſunt, propter quod ſic jure dicantur, quia cum per conſuetum uſum vitam veſcentium eis conſervent, in carnem naturali incremento convertuntur & ſanguinem, unde & ſatis competenter Salvator, carnem ſuam, & ſanguinem de panis, ac vini materia conſtituit conſecrari: quibus ipſa vita mortalis ſubſiſtit, quibus denique humana ſubſtantia quotidiana incrementa conſequitur; dum per eſcam, & potum aſſumpta, in carnem, & ſanguinem ſecreta quadam vi naturæ trajecta convertuntur. Cæterum in veritate caro, & ſanguis, ſunt poſt conſecrationem panis, & vinum, licet lateat ſpecies ſub præordinata divinitus ſimilitudine viſibilium rerum: Sicut in libro de ſancta Trinitate ſecundo idem antiſtes proteſtatur. (Quaſi homo dicit quæ ſunt humana; quia in mea ſubſtantia loquebatur: hic eſt panis vivus, qui de-

Lib. 3. de Spir. ſancto c. 12, tom. 4.

ſcendit de cœlo: panis hic caro eſt, ſicut ipſe dixit: hic panis, quem ego dabo, caro mea eſt.) Et in octavo: (Videamus, inquit, ne terram illam dicat adorandam propheta, quam Dominus Jeſus Chriſtus in carnis aſſumptione ſuſcepit; itaque per ſcabellum terra intelligitur, per terram autem caro Chriſti, quam hodieque in myſteriis adoramus.)

Serm. 5. in appendice quo t. 10. & Ambroſii l. 5. de ſacr. cap. 4.

Beatuſque Auguſtinus in libro de verbis Domini: (Memini, ait, ſermonis mei, quia cum de Sacramentis tractarem, dixi vobis quod ante verba Chriſti, quod offertur, panis dicatur, ubi Chriſti verba deprompta fuerint, jam non panis, ſed corpus appellatur. Quare ergo in oratione Dominica, quæ poſtea ſequitur, ait, panem noſtrum? Panem quidem dixit, ſed ſuperſubſtantialem: non eſt iſte panis qui vadit in corpus; ſed ille vitæ æternæ panis, qui animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit.) Ex hac igitur tam perſpicua de Sacramento Dominico ſententia datur intelligi, quod conſecratio illa ſupercœleſtis non umbra ſit, ſed vere corpus, & ſanguis. Ubi autem dicitur panem ſuperſubſtantialem, non qui vadit in corpus, ſed qui animæ noſtræ ſubſtantiam fulcit, patet utique quia oratio Dominica non de iſto temporali pane, qui in corpus vadit, & in ſeceſſum emittitur, dicat; ſed de illo qui conſecratur divinis verbis, ſumptuſque fulcit animam noſtram: qui dum offertur tantummodo panis eſt, & temporale carnis morituræ ſubſidium, poſt conſecrationis vero myſterium, caro Chriſti eſt vera, & immortale fidelis animæ præſidium: ſicque ſub forma quam inviſibiliter prætendit, ſalutem quod divinum eſt operatur fideliter percipientis; nec per aqualiculum turpiter egeſtus perit, ſed reverenter inſumptus animæ ſubſtantiam fulcit. Quod Paſchaſius quoque divini Sacramenti ſcrutator diligentiſſimus, diſcuſſorque Catholicus, in libro ſuo, ut beatus Auguſtinus ſenſiſſe comprobatur: In quo inter cætera ſic ait: (Frivolum eſt ergo, ut in apocrypho legitur;

Lib. de corp. & ſang. Domini c. 20. ſub medium.

in hoc myſterio cogitare de ſtercore, ne commiſceatur in digeſtione alterius cibi, Denique ubi ſpiritualis eſca, & potus percipitur, & Spiritus ſanctus per eum in homine operatur, ut ſi quid in eo adhuc carnale eſt, transferatur in ſpiritum: & fiat homo ſpiritualis, quid commixtionis habere poterit? Quantum igitur diſtat illa æterna vita ab iſta mortali, tantum & iſte cibus omnino præeminet ab illo communi; quo ſimul nobiſcum etiam animalia vivunt.) Ecce quid memoratus vir ſecutus auctoritatem priorum patrum dixerit. Beatus nihilominus Clemens Apoſtolicus in Epiſtola ad Jacobum directa, in qua ſe Apoſtoli Petri refert indidiſſe præcepta, imperat quatenus miniſtri reliquias menſæ Dominicæ abſumentes, quæ ea tempeſtate permaxima conſueverant fieri, a reliquis cibis, certis abſtinerent horarum interſtitiis, ut ſcilicet qui tertia diei hora communicaret, ad ſextam uſque jejunaret; qui vero ſexta jejunus præſtolaretur nonam, & qui nona in veſpera reficeretur. Quia ergo poſt perceptionem myſteriorum ſtatutis temporum momentis juſſit a communibus obſervandum cibis, numquid aliqua

Epiſt. Clement. ad Jacob. fratr. Domini t. 1. Conciliorũ.

diſtendebatur ſollicitudine de Sacramentorum ſtercore, quaſi pretioſiori, ne forte commiſceretur aliorum ciborum viliori, quod honeſtiori forſitan ſeceſſu, oporteret refundi? Abſit. Neque enim de diſcernendis ſtercoribus ab Apoſtolo acceperat diſciplinam, quam alii itidem Apoſtolo mandaret tenendam, ſed de ſanctis menſæ Dominicæ fragmentis præceptionem, quam cæteris traderet, acceperat. Quæ cum quanta ſint ſanctitate reverentiaque tractanda, evidenter inſinuat, cum participes eorum ad communes illico eſcas accedere vetat; non ut commixtionis caveatur obſcœnitas, quæ ſi proveniret minime eſſet cavenda, ſed ut tantæ ſanctitatis officiales ad parcimoniam, ampliorem que frugi vitæ informaret diligentiam, ac ne imperitis falſa opinandi occaſio daretur, negligenteſque damnabilis noxæ ſupplicium ſequeretur, quod minatur Apoſtolus Corinthiis, qui inter agendum Domini cœnam effrenatius indulgebant gulæ illecebris, quibus ait; (itaque quicunque manducaverit panem hunc & calicem biberit indigne, judicium ſibi manducat, & bibit, non dijudicans corpus Domini.)

1. Cor. 11. ſ. 17. 29.

Ideo namque reatus ingens contrahitur, inde vehemens pœna ſubſequitur, quod myſterium Dominicum non dijudicatus, id eſt a reliquis cibis minime diſcernitur, quando ab imperitis, immo impiis, in digeſtione abſolvi jactatur. Unde beatus Auguſtinus in Evangelio Joannis: (Quicunque, inquit, manducaverit panem, & biberit calicem indigne, reus erit corporis, & ſanguinis Domini: de his erat ſermo, cum hoc Apoſtolus diceret, qui Domini corpus velut quemlibet alium cibum indiſcrete, negligenterque ſumebant. Hic ergo ſi corripitur qui non dijudicet, hoc eſt non diſcernit a cæteris cibis Dominicum corpus, quomodo damnatur qui ad ejus menſam fingens amicum, inimicus accedit?) Proinde valde, ut ſuperius diximus, cavendum eſt, ne non diſcernatur, id eſt, in-

Tract. 72. in Evang. Joſ. ere initio tom. 9.

diſcrete

Digitized by Google

diſcrate vel negligenter ſumatur Dominicum corpus, quod non modo mortis æternæ ſupplicium ſubmovera, verum etiam gratiam vitæ perennis fideliter ſumptum creditur impertire, velut ejuſdem muneris auctor teſtatur dicens, [ſiquis manducaverit ex hoc pane vivet in æternum,] hic itaque panis cœleſtis Sacramenti qui vitam mortalibus refundit, mortiſque pœnam repellit longe incomparabiliterque ab illo, qui corpora tantummodo curat, refert; ac per hoc credi quod pereat nequaquam oportet, na ubi vita gratia per fidem haurienda eſt, periculoſa mortis ob perfidiam incurratur lues: ſicut Auguſtinus ait:

Serm. 2. de verb. Apoſt. tom. 10. c. 2.

[Erit autem illi homini mors non vita, qui mendacem putaverit vitam.] Mendacem quippe putat vitam, vel quantum in ſe eſt, facit, qui ſacratiſſima verba Redemptoris interpolare, vel falſo præſumit interpretari: atque per hoc illi mors, non vita erit, dum de vita aliter, quam ipſa vita ſentit, quæ ait; [panis quem ego dedero, caro mea eſt pro mundi vita.] Hic ergo ſpecie tenus panis, ſed in veritate caro fidelis mundi, judicium vero infidelis, ſicut ipſa veritas cui fides adhibenda eſt, aperte præſcripſit, in homine vitam non ſtercora, mentiſque nitelam, non corruptelam operatur ventris; qui proinde vocatur ſuperſubſtantialis, quia ſuperiorem fovet ſubſtantiam hominis, vegetatque, ac provehit; quod profecto ante conſecrationem agere nequit terrenus panis, qui in corpus vadit; ſed iſte nimirum qui animæ ſubſtantiam fulcit, qui merito jam poſt verba Dominica, ut Auguſtinus ait, vocatur Chriſti corpus non panis, ut pote in aliud transformatus operatorio cœlitus jure ſacrandi. De quo pane quia ſpiritualis eſt, & vitæ æternæ magna nobis ingeritur neceſſitas poſtulandi, ut ſcriptum eſt, [panem noſtrum quotidianum da nobis hodie;] ſi quotidianus eſt, quo-

Luc. 11. 25.

tidie pro certo & quærendus eſt; nec debet intercedere diuturna eum petendi dilatio, cujus conſtat vitalis, ſalutariſque animæ perceptio. De temporali autem pane & communi ſollicitudo interdicitur his verbis:

Matth. 6. d 31.

[Nolite ſolliciti eſſe dicentes, quid manducabimus, aut quid bibemus? Quærite autem regnum Dei, & omnia hæc adjicientur vobis.]

Ib. 33.

Regnum Dei Chriſtus eſt, ſicut ſcriptum eſt: [Regnum Dei intra vos eſt: [Chri-

Luc. 17. 21.

ſtus autem panis eſt, ſicut ſcriptum eſt: [Ego ſum panis vivus, qui de cœlo deſcendi.]

Joan. 6. 41.

Hoc pane quiſquis fideliter ſatiatus fuerit, defuturum ſibi panis terreni ſubſidium non timebit.

PARS QUINTA.

VErum quia in auctorum libris alibi figura alibi ſimilitudo corporis, & ſanguinis Chriſti reperitur incertum, quamquam id nullum rectæ fidei afferat præjudicium, inde tamen ſibi nequam homines defendendi erroris ingens ſe arbitrantur reperiſſe patrocinium. Dumque ſibi volunt videri quaſi ſpirituales, multo ipſis carnalibus inveniuntur, ut ita dicam, carnaliores, & quod eſt verius, deteriores, quoniam ubi debuerant altioris gratiam intelligentiæ pulſando fideliter, quærendo humiliter inveſtigare, ibi diſcipulam perfidiæ abruptumque perditionis præcipitium per obſtinatiam noluntur incurriſſe, non enim in ſcripturis quid perpenſius oporteat ſequi, ſed quid validius inepto opituletur errori ſatagunt rimari: dumque ſuam tortitudinem ad ſcripturæ normam dedignantur dirigere, ſed ipſius rectitudinem potius violenter inflectendo nituntur deformare, & ad uſum ſuæ perverſitatis intorquere, licet obtinere nequeant penitus quod ambiunt, vehementius tamen per hoc in præſumptionis ſuæ vitio convaleſcunt, ſibique viam profundioris ſcientiæ obſtruunt; aditumque ſalutis pertinaciter repagulis damnant, & feris blaſphemiarum. At nos, quibus non animoſitas, ſed veritatis placet ſinceritas, auctoritati ſanctæ ſcripturæ cedentes, ac non tam ſecundum nos, verum noſtros magis ſenſus ad eam conformantes, nec in ejus varietate diſſonantiam, ſed multiplicis intelligentiæ lineas amplectentes, ita ſacramentum Dominicum figuram juxta aliquid, & ſimilitudinem non negamus; ut in veritate tamen corpus Chriſti, & ſanguinem naturaliter exiſtere profiteamur. Ait enim Corinthiis Apoſtolus; [quotieſcunque panem hunc manducabitis, & calicem bibetis, mortem Domini annunciabitis.] 1. Cor. 11. 26

Quod ex verbis derivatum Dominicis ratio manifeſta prodit, quibus Chriſtus ſuis Diſcipulis paſſionis ſuæ mentionem indicens ait: [Hoc eſt corpus meum quod pro vobis tradetur. Hic Calix ſanguinis mei, qui pro vobis effun- Matt. 26. 26

detur, hoc facite in meam commemorationem.] Luc. 22. 19

Quia ergo [Chriſtus reſurgens ex mortuis jam non moritur;] Rom. 6. 9.

Per hoc illius mortem quotidie annunciamus, ut per eam Patris propitiationem promptius provocantes impetremus, ac ſic ſalutare myſterium, mortis eſt Dominicæ ſignificativum, reconciliationiſque humanæ effectivum. Quis igitur neget id ſimilitudinem jure dici, ſeu figuram, quod Unigeniti paſſionem, quæ ſemel præceſſit, repreſentat? Sed hæc ſimilitudo, vel figura plena eſt admodum veritate, & gratia. Veritate quidem, quia carnis, ac ſanguinis Chriſti dulcedine, non modo potentialiter, ſed & naturaliter approbatur redundare. Veritate dico, quia nihil in ea minus eſt ab illa carne, quæ clavis ſuffixa pependit in cruce, nec aliud eſt quam ſanguis ille, qui pertuſo profluxit ex latere. Sicut Auguſtinus ad Neophitos probatur dixiſſe; [hoc accipite, inquiens, in pane, quod pependit in ligno; hoc accipite in calice, quod manavit de latere.] Ut manifeſte patet, nihil in ligno aliud pependit quam caro, nihil aliud de latere manavit quam qui erat in corpore ſanguis. Gratia autem plena redundat, quod nos temporali ſolatur munere, ut id demum quod prætendit revelata conſequamur facie: gratia quoque, qua nos capiti noſtro agglutinat, ac dum tendimus ad patriam, ſic nos vegetat, ne deficiamus in via. Veritate poſtremo pariter, & gratia figura hæc ſive ſimilitudo eſt referta, ubi illum proculdubio percipimus, per quem gratia, & veritas facta eſt: illud idem totum, de quo Evangelicum intonat præconium. [Ver- Jo. 1. 6. 14.

bum caro factum eſt, & habitavit in nobis: & vidimus gloriam ejus, gloriam quaſi unigeniti a Patre, plenum gratia, & veritate.] Hæc nimirum eſt gratia, quam dum mundus neſcit, repente accepit. Hæc gratia, quæ nullum invenit meritum, & porogavit beneficium. Hæc poſtremo eſt veritas, quæ omnem excedens intelligentiam piſcatoribus tamen concredita fatuam mortalium aut deſtruxit, aut condivit ſapientiam. Huic enixius veritati inhæreamus, ne a gratia cacidamus, & ut ad ipſum qui veritas eſt, pertingamus, tantæ gratiæ arram non negligamus: quæ ut

vera

Digitized by Google

vera quandoque apprehendatur vita in præſentiarum nobis conſtituta eſt via.

Cæterum ut ſua divinæ naturæ ſervetur majeſtas, ipſique ſincera non obfuſcetur ſerenitas, operoſior adhibenda eſt diligentia, ſubtiliterque diſtinctio verborum facienda, ne prophana ſenſuum irrepat confuſio, unde perverſa conſuevit oboriri diſſenſio. Hinc etenim illa late ſerpens planta Manichæorum; hinc ſpurciſſimus pullulavit ſurculus Arrianorum: Inde quoque innumerabilium peſtis ſchiſmatum aut ſumpſit exordium, aut uſurpavit ſibi ſuffragium: Inde etiam modernæ hæreſeos inventores, impiique dogmatis conflatores puritati fidei calumniam parans, divinoque myſterio veritatem, quantum in ipſis eſt, derogant; eo quod ſimilitudo dicatur aliquando, vel figura, ac ſi aliquod ſit figmentum, non veritas. Verum diligenter cauteque perpenſum ire oportet, quia ut plura alia homonyma ſunt duo vocabula hæc, cumque multifariam pro varietate ſenſuum, quibus applicantur, queant accipi; ita tamen nonnunquam in divinis inveniuntur poſita literis, ut nihil veritati naturæ, nihil ſubſtantiæ præjudicent
2. a. 18. proprietati; ut eſt illud in Geneſi: [Non eſt bonum eſſe hominem ſolum, faciamus ei adjutorium ſimile ſui.] Ubi cum fieri adjutorium homini dicitur, nova nimirum creatio mulieris intimatur: quæ bene ſimilis perhibetur viro, quia profecto etſi in ſexu ſit diſcretio, nihil tamen eſt aliud mulier quam homo; eadem quippe natura, eadem conditio, quæ ubi una fuerint nulla probatur diſſenſio. Sicut ergo mulier de viro non aliud quam eadem caro ſimilis eſt homo, ita de vero corpore Chriſti, in quo habitat omnis plenitudo divinitatis, ſubſtantivum verumque conſtat corpus ipſius, quod religioſis in ſancta Eccleſia officiis mactamus: cui appoſitum nomen ſimilitudinis in nullo contrarie probatur. Porro ſi cui comparatio iſta minus videtur efficax, & ad ſuſceptæ rei negotium non ſatis idonea; vel illud Apoſtolicum, ubi nulla
Phil. 11. a 7. fuerit ambiguitas, non ingratus audiat: [In ſimilitudinem hominum factus.] Hic nomen ſimilitudinis, ut perſpicuum eſt, hominis veritatem non excludit. Chriſtus enim verus homo fuit, licet in ſimilitudinem hominum dicatur fieri.

De figura autem ita in eodem Apoſtolo legitur alibi. [Qui cum ſit ſplendor gloriæ, & figura
Heb. 1. a 3. ſubſtantiæ ejus.] Hic ſuperſtitioſi verborum aucupes, fraudulentique veritatis impoſtores, aut paternæ Chriſtum ſubſtantiæ exuant penitus dignitate, aut divino Sacramento calumniam de figuræ vocabulo deſinant irrogare. Si enim figura hic ſubſtantiæ eſt abnegativa, non eſt filius quod pater, ac ſic Chriſti Sacramentum dum ſimiliter dicitur figura, umbra eſt, non veritas, ſicut illud unde refert ſcriptura: [Hæc autem omnia
1. Cor. 10. c 11. in figura contingebant illis.] Quæ omnia? maria videlicet multiplex beneficium, nubis in die refrigerium, ſplendoris in nocte ſolatium; ſed & mannæ nectarei imbres, irriguæque ſilicis madores, & cætera; quæ ibi replicantur. Sed horum manna ſicut cætera dicitur figura, quia aliud erat, atque aliud præſignabat, quod enim videbatur id totum ſubſtantialiter erat; Chriſti vero futura myſteria quibuſdam intellectualibus indiciis præmonſtrabat quod utique non erat.
Ibid. a 1. Unde Apoſtolus alias: [Nolo vos, inquit, ignorare fratres, quia Patres noſtri eandem eſcam manducaverunt, eundem potum biberunt;] eundem ſcilicet per potentiam ſignificativæ figuræ, non per veritatem exhibitæ naturæ: alioquin Chriſtus adhuc in vaſta heremo ſaxeus riget, ubi lapis ille profluus aquarum in ſua melotonpet. Scriptum quippe eſt; [Petra autem erat
Chriſtus:] ſed non petra de virgine nata Chri- Ibidem 10. a 4.
ſtus. Hæc igitur figuræ jure dicitur umbra, quæ aliud præloquebatur, quam erat. Si autem Patris Unigenitus de Deo Deus, figura ejus, a quo in nullo diſcrepat, ſubſtantiæ dicitur, nec minus eo eſt cujus figura prædicatur. Liquet profecto quod & divinum Sacramentum figuram dici liceat, & nihil minus a veritate carnis Dominicæ habeat. Atque hæc eſt Dominicæ figura ſubſtantiæ; illa vero figura fuit hujus figuræ. Illic quippe fuit umbra, hic veritas eſt ipſa. Porro hic illam ſancti Ambroſii ſententiam inſerere opportunum judicavimus, qua quidam in derogationem ſancti Sacramenti, immo in ſuam perniciem, ut experti ſumus, abutuntur; in qua alibi ſimilitudo pretioſi ſanguinis ſcribitur, alibi vero figura corporis, & ſanguinis ponitur; quibus, ut dictum eſt, perverſi quique in ſuo fortius errore implicantur, dum non auctoris ſenſum in eis per conſequentiam dictorum perquirunt; ſed ex nudis potius verbis ſuam in qua detriti ſunt inſipientiam aſtruere contendunt, exque ſancti Doctoris nomine auctoritatem ſibi comparare, ac per hoc hæreſim, in qua languent, contra Catholicos nituntur deffendere. Quod nullatenus procedet, nec, ut volunt, continget, ſed potius res quæ in quæſtionem venit, clarius eluceſcet, ſi prioribus poſteriora conſequenter collata fuerint; & ex præcedentibus ſubſequentium tenor verborum rite intellectus extiterit; qui ita ſe
habet: [Sed forte dicis: ſpeciem ſanguinis non Lib. 4. de
video; ſed ſimilitudinem habes. Sicut enim ſi- Sacram.
militudinem mortis per baptiſmum ſuſcepiſti, par. 4.
ita etiam ſimilitudinem pretioſi ſanguinis bibis, ut nullus horror cruoris ſit, & precium tamen Redemptionis operetur.] Ecce unde tota proceſſit quæſtionis inter inſipientes diſſenſio, de quibus dici per Spiritum ſanctum in Propheta
clamat ratio: [Dixit inſipiens in corde ſuo non Pſal. 13. a 1.
eſt Deus.] Inſipiens profecto eſt, qui Chriſtum divinitate, quantum in ſe eſt, exuit; dum eum mentitum fuiſſe, quod in Deum non cadit aliquo modo, aſſerere non metuit; qui ſimilitudinem vel figuram tantum eſſe impie dogmatizare præſumit, quod ille vere carnem, & vere ſanguinem eſſe ſuum probatur aperte proteſtari, quod tale eſt ac ſi diceretur a talibus, & taliter, non ſapientibus, ſed deſipientibus, non eſt Deus.

Non eſt Deus ergo dicere, eſt veritati, quæ Chriſtus eſt, contradicere, & aliter quam ipſe de ſeipſo docuit perverſa ſentire, quod inſipientis omnino probatur eſſe. Aut nunquid inſipiens non aperte probatur, qui ipſi Deo pro ſimplicis ſervuli verbo quomodocunque prolato renititur, & ejus planis, ac ſimplicibus ſententiis calumniatur? Dominus dicit, [hoc eſt corpus meum; hic eſt ſanguis meus, quod pro vobis tradetur, qui pro vobis effundetur, comedite, & bibite]: Et hoc idem [in mei memoriam facite.] Iſti dicunt Ambroſius dicit: ſanguinem non video, ſed ſimilitudinem habes,
videlicet ex verbis diſcipuli Magiſtro cæleſti in- Luc. 6. 1. 40.
juriam contumaciter irrogantes; & eum ſcriptum

tum ſit, [non eſt diſcipulus ſuper Magiſtrum,] auctoritatem Magiſtri diſcipuli prælatione, quantum in ſe eſt, demunt; unde non minus prælatum offendunt, quam eum qui ipſum præferunt. In utroque rei, utrobique nihilominus condemnandi. At nos ſic honoremus ſervum, ut ſemper & in omnibus præferamus ut oportet Dominum, nec Domini ſententiam ex verbis Diſcipuli, ſed potius diſcipuli dicta ex Magiſtri metiamur doctrina, cui nimirum contraria ſentire non potuit, ſi quidem diſcipulus veritatis fuit. Sed jam attentius conſiderandum quomodo vir tantus, qui in litem ab infidelibus vocatur, a ſuo auctore Domino noſtro, Magiſtro veritatis non diſſentiat, immo in omnibus concors exiſtat. Qui paulo ſuperius ait, [didiciſti ut panis Corpus Chriſti fiat, & vinum in Calicem mittitur; ſed fit ſanguis conſecratione cœleſti.] Hic ſane nihil eſt diſſonantiæ, nihil prorſus quod diſcrepet a regula veritatis Catholicæ, nihil omnino quod verbis Dominicæ repugnet ſententiæ. Hæc verba potius Dominica quomodo accipienda ſint, dicta declarans. Dominus enim ait, [Hoc eſt Corpus meum,] Ambroſius qua ratione id valeat fieri lucidius exponit, dum mutatione panis, ac vini Chriſti Corpus & Sanguinem cœleſti teſtatur benedictione effici; qui ſi hanc ſuam tam perſpicuam de veritate Dominici corporis, & ſanguinis ſententiam in eodem pene verſiculo oblitus aliud ſenſit, & aliter docuit, jam non Domino, ſed ſibi ipſi contrarius exiſtit, quod ridiculum eſt cogitare, ne dum affirmare.

Ergo videamus quod ſequitur. [Sed forte dicis ſpeciem ſanguinis non video, ſed ſimilitudinem habet. Hic in primis attende, quod perſonam cujuslibet aſſignat idiotæ dicentis, ſpeciem ſanguinis non video: cui dubitanti, nec rem ut eſt expendere digne valenti, reſpondet; [Sed ſimilitudinem, inquiens, habet.] Ac ſi diceret; o pauper ingenio, o efficax ſenſu, vel ſicut diſcipulis Dominus ait, infirmis adhuc, & divina nondum Sacramenta capere valentibus, o Luc. 24. d 25. ſtulte, & tarde corde ad credendum, miraris quod corpus audis, quod ſanguinem audis, ſed ſpeciem id eſt veritatem carnis, & ſanguinis quæ intus eſt, quia non credis, non cernis, quam ſi nimirum crederes, ſine dubio videres. Crede ergo ut videas, nam credere jam corde eſt videre: quod dum differtur, dum ad intuendam tanti myſterii profunditatem acies mentis fidei beneficio mundanda, & illuſtranda expectatur; quod exterius patet, interim quia ſimilitudinem habet, ne contemnas, ne in judicium damnationis merito incredulitatis incurras. Suſcipe quod patet, ut poſtmodum pertingere merearis, mediante fide, ad id quod intrinſecus latet. Sed ſimilitudinem habet, intus veritas carnis & ſanguinis eſt ex pane & vino cœleſti opificio mutatis, foris ſimilitudo, ne horror valeat accedentem confundere oſtenſi cruoris. Sed ſimilitudinem habet, inquit, ubi non ipſam quam prius teſtatus eſt veritatem denegat, ſed quod aliud in veritatem ſit, aliter oculis videatur profecto declarat, ſimilitudo igitur exterior, veritati non præjudicat interiori. Similitudo hæc non aufert veritatem, ſed præparat fidem, informat credulitatem, non minuit beneficium, ſed cumulat meritum, myſterium velat, non adimit gratiam, fovet devotionem ac nutrit, rationem piam non impedit, temeritatem arcet, negotium ſalutis exercet; hæc ſimilitudo attrahit te ac retinet, ut veritas te recreat, ac provehat: proinde ergo venerare, & honora hanc ſimilitudinem, quam divina prætendit diſpenſatio, ut dignus quandoque fias, qui veritatis quæ repoſita eſt non ſraudaris beneficio, quia mediatoris quodam modo vice fungitur, ut amoveat horrorem, gratiam largiatur: hinc profecto ſubjungitur. Sicut enim mortis ſimilitudinem per baptiſmum ſuſcepiſti, ita etiam ſimilitudinem pretioſi ſanguinis bibis, ut nullus horror cruoris ſit, & precium tamen redemptionis operetur: hic etiam ſimilitudinem pretioſi ſanguinis bibi declarat, ut cruoris tantum horror procul abſiſtat: ſicut mortis ſimilitudo ſuſcipitur in baptiſmo, cum baptiſmum verum ſit, & efficax Sacramentum: ut vitia obruat, vitæ ſanctitatem conferat, alioquin ſi verum non eſſet; qualiter tantum boni deferret? Et tamen mortis ſimilitudo dicitur, cum tamen, ut præmiſſum eſt, vere peccatis afferat interitum, virtutibus ortum præbeat, & miniſtret incrementum. Sic quoque non immerito pretioſi ſanguinis hauritur ſimilitudo, ut cruoris auferatur penitus horror, & tamen ſicut verus eſt ſanguis, ita vere precium operatur redemptionis; unde jam de ſimilitudine ſuper dicta ob certæ rei gratiam diſputare præfatus doctor deſinit, atque de veritate naturali, quæ Dominico ineſt Sacramento, de qua etiam, ut ſuperius patet, tanta dixerat, conſuete differit, [didiciſti, inquit, quia quod accipis corpus Chriſti eſt:] Corpus, ait, eſt quod accipis in veritate, cui ſimilitudo militat diſpenſatione. Corpus ut redemptionem precio operetur, ſimilitudo ut horroris tædium propellatur; & devotionis ſinceritas exerceatur; ut dum quod non vides, credis, dignus aſſequatur quod pollicetur, operta majeſtas myſterii. Sequitur: [vis ſcire quam verbis cœleſtibus conſecretur, accipe quæ ſunt verba. Dicit Sacerdos, fac nobis hanc oblationem aſcriptam, ratam, rationabilem, acceptabilem, quod eſt figura corporis & ſanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti.] Quod figuram dicit ſic accipe: quia cum hoc dicit Sacerdos & agit, ipſum Dominum figurat ſua Sacramenta tractantem, & conſecrantem, & ea ipſa pariter quæ ſacrabat corporis ſui, & ſanguinis myſteria præferentem: [quod eſt, inquit, figura corporis & ſanguinis.] Figura dicitur, eo quod jam præſentetur ſimplex panis & vini ſubſtantia, unde verbis potentibus cœleſtia effici debeant Sacramenta, ut Sacerdotis oratio docet, & indicat. [Fac nobis, inquiens, hanc oblationem ratam. Videlicet ut ſuam naturam excellat; rationabilem, ut tibi placeat; acceptabilem, ut nobis proficiat; vel ratam, ut a figura transformetur in veritatem: rationabilem, ut noſtræ tibi commendet devotionis ſervitutem: acceptabilem, ut ſufficiat ad impetrandam cœlitus propitiationem. Ac deinceps: [Qui pridie, inquit, quam pateretur accepit panem in manibus ſuis ſanctis, reſpexit ad cœlum, ad te Pater ſancte omnipotens æterne Deus, gratias agens benedixit, fregit, fractumque Apoſtolis, & Diſcipulis ſuis tradidit, dicens: accipite, & edite ex hoc omnes, hoc eſt enim corpus meum, quod pro vobis confringetur. Similiter & calicem poſtquam cœnatum eſt; dicens: accipite, & bibite, hic eſt * ſanguis meus. Vide, illa verba omnia ſunt E-

Ibidem.

Ibidem. cap. 5.

Ibidem. Matth. 26. e. 26. Luc. 22. b. 19.

* al. enim

vau-

vangeliſtæ, uſque, accipite, ſive corpus ſive ſanguinem. Inde verba ſunt Chriſti. Vide ſingula verba; qui pridie, inquit, quam pateratur, accepit panem. Antequam conſecretur panis eſt, ubi autem verba Chriſti acceſſerunt, corpus eſt Chriſti. Denique audi dicentem: accipite, & edite ex hoc omnes, hoc eſt enim corpus meum. Et ante verba Chriſti, calix eſt vini & aquæ plenus; ubi verba Chriſti operata fuerint, ibi ſanguis efficitur, qui plebem redemit. Ergo videte quantis generibus potens eſt ſermo Chriſti in adverſa convertere. * Denique ipſe Dominus Jeſus teſtificatus eſt nobis, quod corpus ſuum accipiamus & ſanguinem. Nunquid debemus de ejus fide, & teſtificatione dubitare?] Hic beatus Ambroſius de fide & teſtificatione Chriſti hæſitantes manifeſte redarguit: verumque Chriſti corpus, verum ejus ſanguinem, panem & vinum poſt verba Chriſti aperta confeſſione afferit; mutatis videlicet naturis potentia Dominici ſermonis. Quapropter jam perſpicuum & evidens eſt quare ſuperius ſimilitudinem habere ſanguinis, non ſpeciem videri dixerit. [Hæc, sit, ſimilitudo ſola eſt ſanguinis, non ſanguis, ſed ſimilitudinem, inquit, habet, cujus non videri dixerat ſpeciem; quod ſi dixiſſet, ſpem ſibi ſalutis preciumque funditus redemptionis ademiſſet: ideoque Chriſto Jeſu se ſuis quæ ante præmiſerat verbis, & poſt ſubdiderat, contrarius omnino probaretur eſſe. Cum ergo dixit ſpeciem non videri, ſed habere ſimilitudinem, ſanguinem revera nullatenus eſſe negavit, ad quem ſpecies, vel ſimilitudo videatur referri, & aliud ei tribuere, vel negare ſine ſui diminutione, nam licet non videatur in ſua ſpecie, licet aliquam videatur quam prætendit ſimilitudinem habere, nonnihil tamen poteſt eſſe. Nam & verus ſanguis eſt, vero de corpore Dei & hominis Jeſu Chriſti. Nec alius quam qui de Virginis carne exortum accepit, & in precium fuſus eſt mundi, ſicut poſt pauca declarat præfatus Doctor ubi ait: [Ubi verba Chriſti acceſſerint, ibi ſanguis efficitur qui plebem redemit. Nota diligenter ſingula, & vim verborum pondera, verba, inquit, Chriſti operantur, ſanguis efficitur qui plebem redemit, quia nimirum non alias eſt qui efficitur, quam qui redemit ſanguis. Idem igitur ille fuſus, & iſte ſacratus unus eſt unius Chriſti ſanguis verus, licet figura juxta aliquid dicatur; non tamen ſicut manna, quod corpus Chriſti non erat, ſed ſignabat: propter quod & umbra vocatur, cum ſubſtantialiter manna tantum fuiſſe probatur. Unde Auguſtinus: [Sed manna umbra erat, iſta veritas eſt, panis quem ego dedero, caro mea eſt, hic eſt panis de cœlo deſcendens: mira plane res, panis deſcendit de cœlo, panis quoque eſt caro, ergo caro de cœlo; itane eſt? Ita plane, ſic enim ſcriptum eſt: qui deſcendit de cœlo filius hominis, qui eſt in cœlo. Videtne quanta ſit unitas Dominicæ perſonæ quantaque veritas utriuſque naturæ in Dominico homine? In cœlo caro, verbum in terra, immo verbum & caro in cœlo & in terra, quia nimirum una Dei & hominis eſt Chriſti Jeſu perſona, hic autem eſt, panis vivus ex ſimila noſtræ humanitatis, & divinitatis rore confectus; ſicut enim granum frumenti volubili iterum mola reſpergitur aqua, ut panis fiat, ita illud frumenti granum per diſpenſatoriam mortem in terram deciduum, ut multum afferret fructum ſtillicidio irroratur divinitatis, ut ſit jam non duo, ſed unus panis, atque ita figura Dei, & figura carnis, una ſit figura Sacramentarii panis, non futilis, ſed plena veritatis. Quem illa mulier Evangelica tribus farinæ ſatis occuluit, quoad ſufficienter fermentatus fieret accommodus uſibus humanis. Hoc igitur ſpiritualiter pane digneque prægustato ita merebimur concorporari Chriſto, ut ipſe in nobis, & nos ſimus in ipſo, fietque ex complucibus, non plures, ſed unus panis, per conſummatæ videlicet Sacramentum unitatis in ipſo, & in nobis. Unde Apoſtolus ait: Itaque unus panis, unum corpus multi ſumus. Ingens igitur dependendus eſt labor, orationiſque uſus frequentior, colenda animi puritas, ſectanda præ omnibus charitatis unitas, ac ſic frequentanda tantæ gratiæ veritas: quotidianus enim hic panis nuncupatur, cum in oratione Dominica dicitur; panem noſtrum quotidianum da nobis hodie.] Hic Pater Auguſtinus talia proſequitur: [Si quotidianus, inquiens, eſt panis cur poſt annuum illum ſumas quemadmodum Græci in Oriente facere conſueverunt? Accipe quotidie, quod quotidie tibi proſit, ſic vive ut quotide merearis accipere, qui non meretur quotidie accipere, non meretur poſt annum accipere. Quomodo Job ſanctus pro filiis offerabat ſacrificium ne forte aliquid vel in corde peccaſſent: ergo tu audis quod quotienſcunque hoc ſacrificium mors Domini; reſurrectio Domini, elevatio Domini ſignificetur, & remiſſio peccatorum, & panem iſtum vitæ æternæ quotidie non aſſumis? qui vulnus habet, medicinam requirit: vulnus eſt, quia ſub peccato ſumus, medicina eſt cœleſte, & venerabile Sacramentum.] Hæc ſunt precioſa ſancti Auguſtini dicta, contra eos præcipue qui poſt novem annos ſemel communicant; & cum infidelitatis arguuntur, humilitatem mentiuntur, qui ſi humilitatis gratia a Sacramento ſancto ſeſe ſuſpenderent, nequaquam perverſe ſentiendo, & in luto nuperæ hæreſeos impudenter hæſitando, contra idem ſacramentum procaciter diſputarent. At nos, quibus alia ſententia eſt, ſi munditia cordis cum innocentia operis conſentit, divinis frequenter participemur myſteriis. Si vero capitalia premunt crimina, a ſanctis, non ut in peccatis perſeveremus, abſtineamus; ſed ne ſuper impia temeritate damnemur, ſi impudenter mortalibus attaminati vitiis ad ipſa nos præſumenda immergamus. Ergo ad tempus abſtinendum eſt ita a ſanctis, ſed pœnitentia ocyus adhibenda, ut ceſſando a malis, dignaque ſatisfactione vitam mundando a peccatis, ſatagamus amiſſam reparando gratiam ſacramentorum communione digni quandoque inveniri. Qui autem ab his criminibus vel vitæ innocentia immunis eſt, vel digna poſt lapſum pœnitentia ſubſequente indemptus effectus eſt, ſic frequenter atque cum humilitate communicet, ut & infirmitatem ſuam diligenter conſideret, & a minimis, opitulante Deo, peccatis abſtinere de cætero feſtinet, deque Dei miſericordia nullatenus deſperet: qui ut quotidianis lapſibus noſtris quotidianum procuraret remedium, cœleſte hoc novumque non annuatim, ſed diatim agendum, ramotis veteribus, inſtituit ſacrificium, quo crebrius paſti, ac ſubinde refecti innovemur, fideique gratia illuſtramur, quemadmodum ait Pater Auguſtinus: [Acceſſerunt Judæi ad Chriſtum ut crucifigerent; nos accedamus ut corpus

al. * deinde.

Sermone 5. de diverſis in tom. 10 append. Item ex Amor ſin lib. 5. de Sacram. c. 4.

Enarr. in pſal. 23. tom. 8.

ejus accipiamus & ſanguinem. Illi de crucifixo contenebrati ſunt, nos manducando, & bibendo crucifixum, illuminamur]. Ecce hic nulla ſcribitur figura, ſed aperte manducari crucifixus atque bibi perhibetur. Alibi quoque ait; [in ſacramento credentes biberunt ſanguinem quem fuderunt ſævientes.] Hic quoque nullum ſimilitudinis offenditur nubilum, ſed eundem in Sacramento dicti ſunt bibiſſe ſanguinem, credentes, quem ſævientes fuderunt. Et in libro Confeſſionum.

Ibidem in Pſal. 58. 1. parte.

Lib. 10. c. 43. to. 1.

[Ille, inquit, tuus unicus redemit me ſanguine ſuo, non calumnientur mihi ſuperbi, quoniam cogito precium meum & manduco, & bibo, & erogo, & pauper cupio ſaturari ex eo.] Ecce Auguſtinus Chriſtum cogitat precium ſuum, cumque ſe manducare dicit, quia cibus eſt, & bibere, quia potus eſt, utpote caro, & ſanguis, & erogare, Epiſcopus enim erat, & pauperem cupere ex eo ſaturari, quia humilis neſciebat faſtidium divini Sacramenti.

Hæc igitur fideliter, & cum fidelibus credamus ne manducando Crucifixum, & bibendum illis veraciter illuminemur, ne per infidelitatem cum impiis obtenebremur; qui videlicet infideles tametſi vocem Chriſti, quæ carnem ſuam dixit comedendam, bibendumque Sanguinem nequiverint ferre, quia noluerunt reverenter credere, tamen Chriſtus Deus quia voluit, potuit abſque dubio, quod dixit implere, carnemque ſuam nobis in eſcam, & potum præbere; quod quamvis ratione videatur minus compertum, fidei tamen conſtat omnino perſpicuum. Quemadmodum enim credimus Verbum carnem factum, & indubitanter tenemus, ſed qualiter ſit nulla ratione novimus; ita & in dominico Sacramento panem, qui cernitur, nihil aliud quam Chriſti carnem, quæ percipitur, intelligimus, tametſi hoc capere, vel differere nequeamus. Hoc autem credimus, quoniam ipſa eadem divinæ virtutis efficacia, quæ Dominicæ incarnationis extitit creatrix, hujus quoque cæleſtis Sacramenti ſemper ſit efficax, potenſque operatrix. His igitur propter perfidorum inſolentiam, paucis quidem pro rei magnitudine, minuſque accuratis pro majeſtatis dignitate, ſed libratis rata veritatis æquitate, prælibatis potius quam pernratis, quorundam temeritatem compeſcere, atque habenis modeſtiæ temperare dignum duxi: ut immoderatius divini Sacramenti altitudinem perſcrutari nequaquam præſumant, ne offenſam ſub obtentu pietatis incurrant: quibus ſufficere debet pura fidei ſimplicitas, & ab antiquis tradita, & ab eorum ſucceſſoribus ad nos uſque tranſmiſſa: nec humana in divinis eſt ſectanda loquacitas, unde eſt illa beati Hilarii ſententia. [Non eſt, inquit, humano

Lib. 8 de Trinit. p. 1. 23. edit. pariſ.

aut ſæculi ſenſu in Dei rebus loquendum, nec per violentiam, atque imprudentem prædicationem, cæleſtium dictorum ſanitati alienæ, atque impiæ intelligentiæ extorquenda perverſitas eſt.] Hæc illos proprie ſententia reſpicit, qui humano ſenſu cæleſtibus dictis violentiam inferunt extortæ impietatis, dum divinum Sacramentum nota deprecant turpitudinis.

PARS SEXTA.

Sunt autem multa in ſcripturis, quæ ſi vehementius exaggerata fuerint, non opem ſalutis, ſed errorem inferant perditionis; nec acuant intellectum, ſed mentis confundant intuitum: In quibus quicunque modum reſervarunt, in Eccleſia Catholica perſtiterunt: qui vero perefluxerunt, obturatoque inſipienti corde in cogitationibus avanuerunt, in multiplices falſitatis fantaſias devoluti ſunt, hereſiarchæque effecti, ſchiſmata, & conciſiones operati ſunt. Cum ergo, ut dictum eſt, innumera ſint ſcripturæ ſacræ myſteria, quæ revereri magis mortales, quam ſcrutari oporteat, pauca hic ad evidentiam rei ſubtexam, ex quibus eſt illa de vocatione gentium, Judæorumque repulſione diſtricta divinitatis cenſura, in quam eum Paulus Apoſtolus opportunitate diſputationis impegiſſet, nec ſe explanandæ, neque nos ei capiendæ ſufficere pervidiſſet, in admirationem divini ſecreti repente erumpens; *O*, inquit, *Altitudo divitiarum ſapientiæ, & ſcientiæ Dei, quam incomprehenſibilia ſunt judicia ejus, & inveſtigabiles viæ ejus!* Sed & illud de animarum origine,

Rom. 11. d. 33.

de qua multiplex apud mundi philoſophos fuit diſputatio, & inter noſtræ religionis probatiſſimos duplex eſt agitata ratiocinatio. Cujus altera quidem pars ad reddendam quæſtionum ſolutionem paratior, altera vero eſt ad fidei integritatem propenſior. Sed ea nimirum evicit, quæ ad veritatem præponderavit. Ita quoque & hoc cæleſte Sacramentum credendum eſt potius, quam diſcutiendum. Satius eſt enim aliquid diſſimulanter ignorare, quam quid inhoneſte de re tanta diffinire: quia in altero præſumptionis eſt periculum, in altero ſobrietatis catholicæ negocium: Unde Beatus Gregorius ait; [Quod ex agno remanet igne comburimus, quando hoc quod de myſterio

Homil. 22. in Evangel.

ejus penetrare non poſſumus, poteſtati ſancti Spiritus humiliter reſervamus; ut non ſuperbe quis audeat vel contemnere, vel denunciare quod non intelligit, ſed hoc igni tradat, cum ſpiritui ſancto reſervat.] Ergo quod ipſa per ſe veritas de ſuo ſancto corpore, & ſanguine definivit, credamus, quodque ut crederetur per ſcripturas divinitus inſpiratas dignata eſt revelare, profiteamur. Ab his nulla recenter emergente opinione avellamur: pro his quoque deffendendis quicquid eſt rerum, quicquid virium, ſed & ſanguinem ipſum, ſi ita res exigit, impendamus. Caro enim vera eſt, veruſque Sanguis Chriſti Sacra confectio panis, & vini, quæ per myſterium paſſionem ipſius repræſentat. Unigeniti; proque ſumentium meritis, vitæ ſit ſtipendium, ſive judicii cauſa ſingulis. Quod ſi his altius quid pro perverſitate ebullientium hæreticorum refellenda depromere neceſſe ſit, idipſum quoque modum probabilis non excedat rationis, nec gratia deſtituatur pleniſſimæ honeſtatis, nam ad omne redundat præſtigium impietatis aliquod ibi ſuſpicari veſtigium turpitudinis: ubi conſiſtit forma diſciplinæ cæleſtis, decuſque totius ſanctitatis. His itaque quæ dicta ſunt pro modo exortæ quæſtionis, & ſufficere credo his, quibus veritas placet, non prolixitas orationis: copioſa divinorum teſtimoniorum ex patrum dictis excerpta annectera exempla propoſui, quibus fideles quique plenius informati, ſuam tueantur credulitatem, & perfidorum ſecurius ſubſannent impietatem, & objectas acrius propellant quæſtiones. Auguſtinus ergo ait in libro pſalmorum; [Ferebatur in manibus ſuis: hoc vero fratres quomodo poſſet fieri in homine quis intelliget? Quis enim portatur in manibus ſuis? manibus aliorum poteſt portari homo, manibus ſuis nemo portatur.

Expoſit. in pſal. 33. Concion. 1. to. 10. 8.

Quo-

Google

Quomodo intelligatur in ipſo David ſecundum literam non invenimus : in Chriſto autem invenimus. Ferebatur enim Chriſtus in manibus ſuis quando commendans ipſum corpus ſuum, ait, hoc eſt corpus meum. Ferebatur illud corpus in manibus ſuis, ipſa eſt humilitas Domini noſtri Jeſu Chriſti, ipſa multum commendatur hominibus. Et poſt pauca ait: Acceſſerunt enim ad

Expoſ. Pſ. 33. tom 8.

illum Judæi ut crucifigerent; nos ad eum accedamus ut corpus, & Sanguinem ejus accipiamus. Illi de crucifixo contenebrati ſunt, nos manducando & bibendo illuminamur.] Alibi dicit: [Qui

Serm. 11. de verb. domini c. 11. t. 10.

manducat meam carnem, & bibit meum Sanguinem in me manet & ego in illo, quomodo intellecturi ſumus hoc? nunquid etiam illos poterimus hic accipere de quibus dicit Apoſtolus, quod judicium ſibi manducant, & bibunt, cum ipſam carnem manducent, & ipſum Sanguinem bibant? Nunquid Judas magiſtri venditor & traditor impius quamvis primum ipſum manibus ejus confectum Sacramentum Carnis, & Sanguinis ejus cum cæteris diſcipulis, ſicut apertius Lucas Evangeliſta declarat, manducaret & biberet, manſit in Chriſto, aut Chriſtus in eo?] Item Auguſtinus; [Hoc totum quod Dominus de Carne, & Sanguine ſuo locutus eſt, & quod hinc voluit intelligi manducatores, & potatores carnis, & Sanguinis ſui? hoc ergo totum ad hoc nobis valeat, ut carnem & Sanguinem Chriſti non edamus tantum in Sacramento, quod & multi mali; ſed uſque ad ſpiritus participationem manducemus, & bibamus; ut in Domini corpore tanquam membra maneamus, & non ſcandalizemur etiamſi multi modo nobiſcum manducent, & bibant temporaliter Sacramenta, qui habebunt

Expoſ. in Evang. Jo: tract. 26. tom. 9.

in fine tormenta.] Item ſupra: [Ego ſum panis vivus, qui de cœlo deſcendi. De cœlo deſcendit & manna, Sed manna umbra erat, iſta veritas eſt. Siquis manducaverit ex hoc pane, vivet in æternum; & panis quem ego dabo caro mea eſt pro mundi vita. Hoc quando caperet caro, quod dixit panem carnem? vocatur caro quod non capit caro, & ideo magis non capit caro, quia vocatur caro: hoc enim exhorruerunt, hoc non poſſe fieri putaverunt,] &

Ibidem.

paulo ſuperius: [Nunquid non morimur fratres, qui manducamus panem de cœlo deſcendentem? ſic ſunt illi mortui, quemadmodum nos ſumus morituri. Nam temporaliter & hi profecto morientur, qui Chriſtum manducant, ſed vivent

Ibidem in fine.

in æternum, quia Chriſtus eſt vita æterna.] In

Ibidem t. 27

eodem: [Caro non prodeſt quicquam, ſicut illi intellexerunt; non ſicut ego do ad manducandum

Ibidem.

carnem meam.] Item: [Vitam habes æternam in miniſtratione corporis, & Sanguinis tui; & nos credimus, & cognovimus, quia tu es Chriſtus filius Dei vivi, ideſt, quia ipſe vita æterna tu es, & non das in carne, & Sanguine tuo, niſi quod es.] Hic ſtercorianiſtæ audiant, quid tantus Doctor dicat; (non das in carne, & Sanguine tuo, niſi quod es.) Vita æterna ipſa es, & vitam æternam, quod es, das: non ſtercora quod non es, in carne, & Sanguine qui

Serm. 2. de verb. Apoſt. tom. 10.

ex te eſt. Item Auguſtinus: (Locutus eſt nobis Dominus de corpore & Sanguine ſuo, quorum corpus dixit eſcam, & Sanguinem potum. Sacramentum fidelium agnoſcunt fideles: cum ergo commendans talem eſcam, & talem potum diceret; niſi manducaveritis carnem meam, & biberitis Sanguinem meum, non habebitis vitam in vobis; & hoc diceret de Vita, quis alius quam ipſa Vita? erit autem illi homini mors non vita, qui mendacem putaverit vitam. Scandalizati ſunt autem diſcipuli ejus, non quidem omnes, ſed plurimi: quibus reſpondit Dominus; Hoc vos ſcandalizat? putatis quia de corpore hoc quod videtis partes facturus ſim, & membra mea conſciſſurus, & vobis daturus? Si ergo videritis filium hominis aſcendentem ubi erat prius? Quid ſibi vult hoc? Certe qui integer aſcendere potuit, conſumi non potuit. Ergo de corpore, & Sanguine ſuo dedit nobis ſalubrem refectionem, & tam magnam breviter ſolvit de ſua integritate quæſtionem.) Item Auguſtinus; (Ille tunc unicus

Lib. 10. confeſ. c. 43. to. 1 Serm. 73. de diverſis t. 10

redemit me Sanguine ſuo, & cogito precium meum, & manduco, & bibo.) Alibi: (recte ergo ſub ara Martyres collocantur, quia ſuper aram Chriſtus imponitur, recte ſubaltario juſtorum membra requieſcunt, quia ſuper altare corpus Domini offertur: nec immeriſo illic juſti vindictæ Sanguinis poſtulantur, ubi etiam pro peccatoribus Chriſti Sanguis effunditur.) Sanctus quoque Cyrillus cum C. L. apud Epheſum congregatis: (Annunciantes, inquit, ſecundum carnem mortem unigeniti filii Dei, ideſt Jeſu Chri-

Epiſtola Cyrilli Alexandrini ad Neſtorium c. 26. ſect. 7. to. 5. Concil. editionis Regiæ.

ſti; & reſurrectionem ejus & in cœlos Aſcenſionem pariter confitentes incruentam celebramus in Eccleſiis ſacrificii ſervitutem. Sic etiam ad myſticas benedictiones accedimus, & ſanctificamur, participes ſancti corporis, & pretioſi Sanguinis Chriſti omnium noſtrum redemptoris effecti: non ut communem carnem percipientes, quod abſit, nec ut viri ſanctificati & Verbo conjuncti ſecundum dignitatem unitatis, aut ſicut divinam poſſidentis habitationem, ſed vere vivificatricem, & ipſius Verbi propriam factam.) Et Beatus

Lib de fide ad Gratian. c. 5. initio.

Ambroſius; Caro mea vere eſt cibus, & Sanguis meus vere eſt potus: Carnem audis, Sanguinem audis; mortis Dominicæ Sacramenta cognoſcis, & divinitati calumniaris? Audi dicentem ipſum: ſpiritus carnem, & oſſa non habet. Nos autem quotieſcumque Sacramenta ſumimus, quæ per ſanctæ orationis myſterium in carnem transfigurantur, & Sanguinem, mortem Domini annunciamus. (Huc uſque Beatus Ambroſius, in cujus verbis conſiderandum eſt quod ait, Sacramenta, ideſt panem, & vinum, quæ a ſacrando ut dici patet, per ſanctæ orationis myſterium in carnem transfigurari, & Sanguinem: quia profecto, ut ſupra ait Auguſtinus: (Poſt verba ſacræ orationis non jam panis & vinum, ut poſte in aliud cæleſti virtute translata, ſed caro, & Sanguis Chriſti creduntur, per quæ mortem ejus annunciamus, hinc etiam Euſebius Emiſſe-

Homil. 5. de paſcha in Bibliotheca Patrum.

nus: (Recedat, inquit, omne infidelitatis ambiguum, quandoquidem qui auctor eſt muneris, ipſe etiam & teſtis eſt veritatis. Nam inviſibilis ſacerdos viſibiles creaturas in ſubſtantiam corporis, & Sanguinis ſui, Verbo ſuo, ſecreta poteſtate convertit ita dicens: Accipite, & edite, hoc eſt corpus meum, & Sanctificatione repetita accipite, & bibite, hic eſt Sanguis meus. Ergo ad nutum præcipientis repente ex nihilo ſubſtiterunt excelſa cœlorum, profunda fluctuum, vaſta terrarum: & pari potentia in ſpiritualibus Sacramentis verbis præcipit virtus, & rei ſervit effectus.) Et poſt pauca: (Nec dubitet quiſquam primarias creaturas nutu potentiæ, & præſentia

majeſtatis in dominici corporis & Sanguinis tranſire poſſe naturam: cum ipſum hominem videat artificio cæleſtis miſericordiæ Chriſti corpus effectum.) Et beatus Gregorius; (debemus, inquit, præſens ſæculum, vel quia conſpicimus defluxiſſe, tota mente contemnere, quotidiana Deo lachrimarum ſacrificia, quotidianas carnis ejus, & Sanguinis hoſtias immolare. Hæc namque * ſingulariter victima ab æterno interitu animam ſalvat, quæ illam nobis mortem unigeniti per myſterium repræſentat: qui licet ſurgens a mortuis jam non moritur, & mors ei ultra non dominabitur, tamen in ſeipſo immortaliter, atque incorruptibiliter vivens, pro nobis iterum in hoc myſterio ſacræ oblationis immolatur; ejus quippe ibi corpus ſumitur, ejus caro in populi ſalute partitur, ejus Sanguis, non jam in manus infidelium, ſed in ora fidelium funditur.) In dialogo quoque Baſilii, atque Joannis ita legitur: (qui ſurſum ſedet in dextera Patris, ſacrificii tamen tempore hominum manibus continetur, traditurque lambere cupientibus ſeſe, & cum veneratione complecti.) Sed & Doctor Leo: (Tunc, ait, ſacrificii munda eſt oblatio, & Miſericordiæ ſancta largitio, quando hi qui iſta dependunt, quid operantur intelligunt, nam dicente domino; niſi manducaveritis Carnem filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis, ſic ſacræ menſæ communicare debetis, ut nihil prorſus de veritate corporis Chriſti, & Sanguinis ambigatis. Hoc enim ore ſumitur, quod fide creditur: & fruſtra ab illis amen reſpondetur, a quibus contra id quod accipitur, diſputatur.) Beda nihilominus: (Cotidie, ait, Chriſtus tollit peccata Mundi, lavatque nos a peccatis noſtris in Sanguine ſuo: cum ejuſdem beatæ paſſionis memoria replicatur, cum panis & vini creatura in Sacramentum carnis, & Sanguinis ejus, ineffabili ſpiritus ſanctificatione transfertur: ſicque corpus, & Sanguis illius non inter infidelium manus ad perniciem ipſorum occiditur, & funditur, ſed fidelium ore ſuam ſumitur in ſalutem.) Paſchaſius vero: (Ergo cum dominus, ait, hoc eſt corpus meum; & hic eſt Sanguis meus, non aliam puto inſinuaſſe carnem, quam propriam, & quæ nata eſt de MARIA Virgine, & pependit in cruce: neque Sanguinem alium quam qui fuſus eſt ex latere, & tunc erat in proprio corpore.) Amalarius etiam in libro officiorum; In pane, inquit, commendavit Chriſtus corpus ſuum, & in Calice Sanguinem ſuum dicens: comedite, & bibite; hæc quotieſcunque feceritis, in mei memoriam facietis; Hic credimus naturam ſimplicem panis, & vini verti in naturam rationabilem, ſcilicet corporis, & Sanguinis Domini. Mira ergo, & magna eſt ſanctæ Eccleſiæ fides, quæ ſpiritualibus videt oculis, quod mortalibus deeſt. Credit ſacrificium præſens per Angelorum manus deferri; & ſentit mandendum eſſe humano ore, Credit quoque corpus, & Sanguinem Domini eſſe, eoque morſu repleri ſumentium animas benedictione cæleſti.) Ubi notandum, quod priorum patrum ſecutus auctoritatem, dixit ſimplicem panis, & vini naturam in rationabilem dominici corporis, & Sanguinis demutari naturam, quod enim in aliud vertitur, aliud proculdubio quam fuerat repente habetur; proinde panis, & vinum quæ

Lib. 4 dialog. cap. 58.

al. * Singularis.

Joan. Chryſoſt. lib. 3. de ſacerd. cap 4

Serm. 6. de jejun. 7. menſ.

Homil. in Epiphan. Domini inter homil. hiemales de ſanctis to. 7.

Epiſt. de ſang. & cor. Domini ad Frudegard. fere initio.

deferuntur ad altare, verbiſque conſecrantur divini ſacerdotis ore: etſi videantur in priori qua deferuntur ſpecie, Chriſti tamen ſubſtantialiter corpus & Sanguis creduntur eſſe, non aliqua phantaſmatis vacua imagine, ſed quemadmodum Beatus Ambroſius, & ſanctus Gregorius, atque Euſebius, ſanctuſque Beda ſuis ſcriptis tradidere, rerum temporalium in vivificam carnis, & Sanguinis veramque naturam cælitus mutatione: cujus perceptio, quæ fit humano ore, cum interiori ſenſu mediante fide, animas ſinceriter accipientium & corpora cæleſti venuſtat benedictione. Sed hoc nonniſi a ſapienter fidelibus valet ad liquidum capi, quibus id Deus per Spiritum ſanctum ſuum, ſine quo nemo poteſt dicere, (Dominus Jeſus,) dignanter revelarit, gloriam quoque Deo fideliter dantibus, at firmiter credentibus, quia quodcunque voluerit poteſt operari fidelis ipſe in omnibus verbis ſuis, qui ut ſcriptum eſt, facit magna, & inſcrutabilia: quæ ſi non valent ad plenum comprehendi, debent tamen ſine aliquo mentis ſcrupulo credi ad integrum.

Licet igitur hæc ſufficere crediderim, quæ de antiquorum Patrum dictis excerpta hic congerere curavi, adhuc tamen quid Folbertus Carnotenſis Epiſcopus, noſtri temporis ſagax, & acer philoſophus; ſed fide; vita, moribuſque diſcipulorum Chriſti diſcipulus, hac de re ſenſerit, & ſcripſerit adnotatum ire non ingratum duximus. Ait enim inter cætera: (Quia corpus ſuum quod ſemel pro nobis Chriſtus offerebat in precium; paulo poſt a noſtris viſibus ſublaturus erat in cælum, ne ſublati corporis fraudaremur præſenti munimine, corporis & Sanguinis ſui pignus ſalutare nobis reliquit: non inanis myſterii ſymbolum, ſed compaginante Spiritu Sancto corpus * Verum, quod cotidiana veneratione, ſub viſibili creaturæ forma; inviſibiliter virtus ſecreta in ſacris ſolennibus operatur. Quid autem indignum Deo judicari poteſt, qui uterum Virginis ſubiit, ſi virginibus creaturis infunditur? * & licet ſimplicis naturæ paulo ante præferant imaginem, poſtmodum cæleſtis verbi ſanctificatione inſpiratis majeſtas vera diffunditur; & quæ ſubſtantia panis; & vini parebat exterius, jam corpus Chriſti, & Sanguis ſit interius. Guſta itaque, & ſume panem vitæ interioris alimentum, non arte piſtoria fermentatum, ſed incarnatæ Deitatis vitale pulmentum. Sume nihilominus vinum, non ſordido cultore calcatum, ſed de torculari crucis expreſſum. Guſta inquam cæleſtis ferculi ſuavitatem, ſed ne paveas diſpenſatorium germinis terreni ſaporem. Dubitari autem nefas eſt, ſi terrena materies naturæ, & generis ſui meritum tranſcendens, in Chriſti ſubſtantiam commutetur; & ſi creaturas, quas de nihilo facere Deus potuit, has ipſas valeat in excellentioris naturæ dignitatem convertere, & in ſui corporis ſubſtantiam transfundere.) Ecce quid ſupradictus vir ſecutus per omnia Patres antiquos dixerit. Hæc quoque ſunt Joannis Chryſoſtomi de re eadem ſenſa. (Præſens Judas erat Chriſto dicente; hic eſt Sanguis meus, qui pro multis effundetur. Dic Juda quem triginta denariis vendidiſti? iſte eſt Sanguis, de quo cum Phariſæis pacta feciſti. O Chriſti miſericordia! O Judæ dementia! Ille cum triginta denariis pa-

Epiſt. ad Deodat.

al. * Chriſti

Poſt pauca. al. * quæ

Et paulo poſt.

Homil. 20. de proditione Judæ. Sub finem.

paciſcebatur ut venderet, & Chriſtus ei Sanguinem quem vendidit offerebat.] Et poſt nonnulla: [Nunc ille præſto eſt Chriſtus, qui illam ornavit manſam; ipſe quoque conſecrat iſtam. Non enim homo eſt, qui propoſita Chriſti corpus facit, & Sanguinem, ſed ille qui crucifixus pro nobis eſt Chriſtus, ſacerdotis ore verba proferuntur, & Dei virtute conſecrantur, & gratia, hoc eſt, ait, corpus meum, hoc verbo propoſita conſecrantur, & ſicut vox illa, quæ dicit: creſcite, & multiplicamini, ſemel quidem dicta eſt, ſed omni tempore ſentit effectum ad generationem: ita & vox illa ſemel quidem dicta eſt, ſed per omnes menſas Eccleſiæ uſque ad hodiernum diem, & uſque ad ejus adventum præſtat ſacrificio firmitatem.] Et poſt nonnulla. [Ad ſanctum, & terribile ſacrificium properas, erubeſce oblationis arcana, ubi occiſus propoſitus eſt Chriſtus: & cur occiſus eſt? ut cæleſtia pacificet. Item poſt pauca.] Judæi Chriſtum crucifixerunt, & tamen ille effuſum Sanguinem ad ſalutem eorum, qui effuderunt, larga pietate largitur. [Ad Neophytos quoque ait; Mortuo Jeſu, & adhuc in cruce pendente appropinquat miles, lancea latus percuſſit, & exinde aqua fluxit, & Sanguis, unum baptiſmatis ſymbolum, aliud ſacramenti. Ex latere igitur ſuo Chriſtus ædificavit Eccleſiam, ſicut de latere Adæ ejus conjux Eva prolata eſt; & ſicut in ſopore quieſcentis Adæ Deus lateris membra patefecit: ſic modo poſt mortem, aquam nobis donavit & Sanguinem. Videte ergo quo nos cibo ſatietatis enutrit. Ipſe nobis cibi ſubſtantia eſt, atque nutrimentum, nam ſicut mulier affectionis natura cogente, genitum alere ſui lactis fæcunditate feſtinat, ſic & Chriſtus quos ipſe regenerat ſuo Sanguine ſemper enutrit.] Et alibi [Mortuus eſt, inquit, Chriſtus ut tibi immortalitatem donaret. Eſuriit ut te ſua carne ſatiaret. Sitivit ut te Sanguine proprio potaret.] Item [Manducare voluiſti, factus eſt tibi menſa. Bibere voluiſti, factus eſt tibi poculum, ſicut ipſe ait; qui manducat Carnem meam, & bibit Sanguinem meum, in me manet & ego in eo.] Et Beatus Gregorius: [Quis, inquit, ſit Sanguis agni, non jam audiendo, ſed bibendo didiciſtis. Quis Sanguis ſupes utramque poſtem ponitur, quando non ſolum ore corporis, ſed etiam ore cordis hauritur? In utroque enim poſte agni Sanguis eſt poſitus, quando Sacramentum paſſionis illius cum ore ad redemptionem ſumitur, ad imitationem quoque intenta mente cogitatur.] Hæc igitur & ſuperius annotata tantorum Patrum dicta diligentiſſime perpenſa, omnem de tanto myſterio ſolvunt ambiguitatem: hæreticamque refellunt impietatem. Mirum autem vehementer, cum dominica per ſe ſufficiant verba, quod alia extrinſecus quæramus ad fidei hujus firmitatem exempla, qui enim dicit: [Caro mea vere eſt cibus, & Sanguis meus vere eſt potus. Et: Qui manducat carnem meam, & bibit Sanguinem meum, Et Panis quem ego dabo, caro mea eſt; Et qui manducat me, ipſe vivet propter me. Et, accipite, & comedite, hoc eſt corpus meum: accipite, & bibite hic eſt Sanguis meus, qui pro vobis effundetur,] & cætera talia; nimirum hujus rei firmitatem facit, & omnem dubietatis errorem pleniſſime abſolvit.

Homil. 22. in Evang.

PARS SEPTIMA.

VErum quia nonnulli ſunt, qui hæc fideliter expendere nolunt, ad exemplorum copiam redeundum eſſe decernimus: Ut qui forte rationi non credit, ſaltem auctoritate multorum opprimatur. Ait igitur Euſebius Doctor: [Vere unica, & perfecta hoſtia, fide æſtimanda, non ſpecie, nec exteriori cenſenda viſu, ſed interiori effectu: unde merito cæleſtis confirmat auctoritas: quia caro mea vere eſt cibus, & Sanguis meus vere eſt potus. Itaque quando benedicendæ verbis cæleſtibus creaturæ ſacris altaribus imponuntur, antequam invocatione ſummi nominis conſecrentur, ſubſtantia illic eſt panis, & vini; poſt verba autem Chriſti, corpus eſt, & Sanguis Chriſti. Quid autem mirum eſt, ſi ea quæ verbo potuit creare, verbo poſſit creata convertere? immo minoris videtur miraculi eſſe, ſi id quod ex nihilo agnoſcitur condidiſſe, jam conditum in melius valeat commutare. Præterea Hincmarus Præſul in illa mirabili deſcriptione, quam verſifice ad Regem Carolum edidit, quamque ferculum Salomonis vocari inſtituit, de veritate tanti Sacramenti cæteros ſecutus Patres, ita ait:

Hom. [illegible] de Paſcha [illegible] SS. [illegible] 10. [illegible]

In calce tom. 2. operum ejuſdem. Et Flodoardi hiſt. lib. 3. cap. 15.

Agnus lux mundi, proprio nos corpore paſcens,
In nobis maneat, manſio noſtra fiet.
Agnus fons vitæ, proprio nos Sanguine potans
Semper inane ſuo debriet, atque regat.
Hic Deus omnipotens, per quem Pater omnia fecit,
Naturas rerum mutat, ut ipſe volet.
Hic cruce noſtra creat, propriis & munera verbis
Fitque caro, ac Sanguis, pane, liquore ſuus.
In cruce nam corpus fixum eſt, Sanguis quoque fuſus.
Chriſti, quæ in cæna jam dedit ante ſuis.
Cum nos indigni hæc memoramus, juſſa Redemptor
Emptorum precium munera noſtra facit.

Et in Epicolumniis ita ait. [Sacrificium corporis, & Sanguinis Chriſti Domini de pane, & vino aqua mixto, ineffabili ſanctificatione, cruce, & verbis ipſius conſecratur; & verum, ac proprium corpus ipſius Domini noſtri Jeſu Chriſti, & Sanguis ejus verus ac proprius efficiuntur, ſicut ipſe proteſtatus eſt, hoc eſt corpus meum, hic eſt Sanguis meus.] Competenter autem prædictus vir ſententiam ſuam divina auctoritate ſtuduit firmare; unde velut ex quodam fonte tota conſiſtit forma veritatis, atque traditionis eccleſiaſticæ, quæ uniformiter ſervatur ubique terrarum; unde & Apoſtolus ait: [Tradidi vobis in primis, quod & accepi; quoniam Dominus Jeſus in qua nocte tradebatur accepit panem, & gratias agens benedixit, & fregit dicens; accipite, & manducate, hoc eſt corpus meum, quod pro vobis tradetur.] Perpende quæſo prudentiam accipientis, auctoritatemque conſidera tradentis, nihil namque eorum quæ acceperat immutavit, nihil novi; ut recentes ſchiſmatici, annexuit, ſed ea ipſa quæ acceperat, ſalva ſenſuum integritate, ac verborum dignitate ut veritatis diſcipulus contexuit: ubi nullam figuræ, vel ſimilitudinis mentionem interpoſuit; quia non quid ſignificarent, ſed quid eſſent dominica ſacramenta propoſuerat intimatum ire male tractantibus ea Corinthiis. Quo circà non ſua, ſed dominica verba ponere ſtatuit, ut ſibi pondus auctoritatis, & tanto ſacramento debitam compararet reverentiam: de nomine Magiſtri dicentis, [hoc eſt corpus meum.] Vere etenim hoc divinum ſacramentum corpus eſt dominicum, in

Ibidem.

1. Cor. 11. c. 23.

quo vita maner perennis omnium. Unde Auguſtinus ait: [O ſacramentum pietatis! o ſignum unitatis! o vinculum charitatis, qui vult vivere, habet ubi vivat, habet unde vivat, accedat, & credat, incorporetur, ut vivificetur.] Sed multa conſideratione dignum eſt, quod dicitur, [habet ubi vivat;] quia revera Chriſtus inlocalis eſt vitæ locus, in quo vivat Chriſtianus; habet unde vivat, quia non aliunde, quam ab ipſo eſt vita, accedat ergo fide non pede, & credat corde, qui vult vivere. Incorporetur vero ſacramentorum virtute, ut vivificetur caritatis veritate, ut per ſignum unitatis pertingat ad præmium incorruptionis, quod nemo aliter conſequitur, niſi eo, in quo conſiſtit plena veritas ſacramento pietatis. De cujus ſinceritate Caſſiodorus in Pſalmo centeſimo nono proſequitur: [Tu es ſacerdos in æternum ſecundum ordinem Melchiſedech. Cui enim poteſt veraciter aptari, niſi Domino ſalvatori? qui corpus, & Sanguinem ſuum in panis, ac vini erogatione ſalutariter conſecravit, ſicut ipſe ait; niſi manducaveritis Carnem filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis. Sed in iſta carne, & Sanguine nihil cruentum, nihil corruptibile, mens humana concipiat, ne, ſicut dicit Apoſtolus, qui manducat corpus Domini indigne, judicium ſibi manducet; ſed vivificatricem ſubſtantiam, atque ſalutarem, & ipſius verbi propriam factam: per quam peccatorum remiſſio, & æternæ vitæ dona præſtatur.] Bene autem dictum eſt, nihil cruentum, nihil corruptibile mens humana concipiat, quia nimirum qui in dominico aliquid ſacramento cruentum ſeu corruptibile adhuc ſuſpicatur, ex illis eſt qui idcirco refugerunt dicentes; [quomodo poteſt hic carnem ſuam dare nobis ad manducandum?] cum [niſi manducaveritis carnem filii hominis non habebitis vitam in vobis,] audirent: arbitrabantur enim dici ut Chriſtum quem intuebantur membratim eſſent diviſuri, & morſibus corroſuri. Quod abhorrentes a conſectatu Chriſti ſe ſubtraxere, quia quod audiebant nullomodo intellexere: tantique virtutem ſacramenti, & vim dictorum non potuerunt penetrare: ideo ſcandalizati dixerunt: [durus eſt hic ſermo.] quibus Auguſtinus eo loci ita dicit: [Putatis quia de hoc corpore quod videtis partes facturus ſim, & membra mea conſciſſurus, & vobis daturus? Certe qui integer aſcendere potuit, conſumi non potuit. Ergo de corpore, & ſanguine ſuo dedit nobis Dominus ſalubrem refectionem, & tam magnam breviter ſolvit de ſua integritate quæſtionem.] Bene plane dicitur magnam ſolvit quæſtionem, ſed illis qui non refugiunt veritatem, atque dominici venerantur, & capiunt ſacramenti virtutem: nam illi qui adhuc erronei dubitant, aliudque quam veritas habet, ſentientes, contra ipſam diſputant, nodo tantæ quæſtionis necdum ſoluti erant, quibus Dominus dicit, [Spiritus eſt qui vivificat, caro non prodeſt quicquam.] Vere enim nihil illi prodeſt, qui divinum hoc myſterium non vult intelligere ut oportet. Cæterum recte credenti, & digne percipienti per omnem modum prodeſt; unde Auguſtinus: (Domine Magiſter bone, quomodo caro non prodeſt quicquam, cum tu dixeris, niſi quis manducaverit carnem meam, & biberit Sanguinem meum, non habebit in ſe vitam; an vita non prodeſt quicquam? Et propter quid ſumus quod ſumus, niſi ut habeamus vitam æternam, quam tua carne promittis? Quid eſt ergo non prodeſt quicquam? Caro non prodeſt quicquam. Sed quomodo illi intellexerunt? Carnem quippe ſic intellexerunt quomodo in cadavere dilaniatur, aut in macello venditur, non quomodo ſpiritu vegetatur.) Quibus proculdubio ſimiles moderni exiſtunt hæretici, qui non diſſimili errore poſſeſſi veritatem denegant dominici ſacramenti: illi ipſi repugnantes veritati, quæ dixit; hoc eſt corpus meum. Qui dum aliud quam quod veritas habet ſibi fingant, ab ipſa penitus veritate extorres fiunt, & veram dominicæ comunionis, cujus fidem refugiunt, ſalutem amittunt: nec immerito: cæcitatis namque ſuæ tenebris undique obvoluti, ideoque odibilis vitio obſtinationis, quod proprie hæreticorum eſt, præoccupati, dum ſcientiæ ſingularitate ſibi applaudunt, divinum dominicorum dictorum lumen non attendunt: neque tot tantorum doctorum ſententiis adquieſcunt, quibus e diverſo cum ipſi miſerebiliter errent, erroris notam aſcribere audent, in morem videlicet freneticorum, qui violentia paſſionis eum per omnia deſipiant, omnes ipſi inſanire e contra putant. Quod, ſi prudenter, atque humiliter inter cæteras reliquorum doctorum ſententias, hoc quoque quod prædictus vir Caſſiodorus dicit, voluiſſent advertere, ad erroris ſui probarent correctionem ſatis ſuperque ſufficere, ait namque: (Nihil cruentum, nihil corruptibile mens concipiat, ſed vivificatricem ſubſtantiam, & ipſius verbi propriam intelligat.) Subſtantiam, inquit, non umbram, & ipſius verbi propriam, non figuram; quia revera in illo ſpecie tenus pane vera probatur ſubſtantia carnis dominicæ; & cum vera ſit caro veruſque Sanguis, nihil tamen corruptibile, nihil cruentum in tanto myſterio oportet credi, ne judicium ſibi, non ſalutis opem percipiat, qui taliter forte ſentit, non dijudicans ſalubriter corpus Domini, quod maximi genus eſt flagitii. Unde acerrimus diſputator Auguſtinus in libro de doctrina Chriſtiana dixiſſe invenitur ita. (Niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis, facinus, vel flagitium videtur jubere, ſed infidelibus, qui quod dicebatur nolebant credere: qui cum audirent niſi manducaveritis carnem filii hominis, & biberitis ejus Sanguinem, non habebitis vitam in vobis refugerunt: quia ſacramentum quod divina parabat ſapientia, ſed interim differebat, non poterant ut pote carnales intelligere, ſed poſſent nimirum cum Petro & cæteris Apoſtolis, qui perſtiterunt fideliter, ſi vellent credere quouſque cum illis glorificato Jeſu, & dato Spiritu confirmari mererentur in omni veritate. At quia in audiendo inconſiderati, in non præbendo dominicis verbis fidem facti ſunt indiſciplinati, contigit illis non bene a bono Magiſtro recedere, in cujus diſcipulatu noluerunt firmam conſtantiam retinere, offenſi verbo equidem duro, ut ſibi videbatur, ſed temperando poſt non multum ſimplici ſacramento, quod jam, licet non manifeſte, prædicabatur. Veruntamen taliter his a conſectatu Domini recedentibus facilius indulſerim, qui adhuc carnales carnalem hominem Chriſtum Jeſum Dominum cernentes, ad ſuperna oculos cordis myſteria contuenda erigere necdum poterant, quam noſtri temporis hominibus, in quibus per baptiſmatis effuſa eſt Spiritus ſancti gratis,

Margin notes (in page order): Expoſ. in Evang. Joan. tract. 26. — Joan. 6. ſ. 53. 54. — Ibidem 61. — Joan. 6. ſ. 64. — Expoſ. in Evang. Joan. tract. 27. c. 9. — Ubi ſupra. — Lib. 3. de Doctr. Chr. c. 16. to. 3.

tia, qui ſacroſancta menſæ cæleſtis myſteria divinis formata oraculis, ſanctorum quoque Doctorum declarata, atque lucidius expoſita doctrinis, apertis roborata oſtenſis miraculorum, nec vereri dignantur, nec credere, ſed potius perverſa dicendo contradicere: ac multa verborum turpium impietate, quia penitus nequeunt avertere, nituntur infamare; ac per hoc ubicunque poſſunt aliquam, vel in verbis, vel in ſententiis Majorum occaſionem reperire, injuſtam non deſinunt calumniam concinnare; ſicut in hac ſancti Auguſtini, quam propoſuimus ſententia noſcuntur facere, quam idcirco gratius amplectuntur, quam cætera illius de divino Sacramento documenta, quia dicit, [flagitium, vel facinus videtur jubere.] Sed horum perfidia ſtudioſius repudiata, quid memoratus Doctor dixerit, vel quid in ſuis his dictis ſenſerit perſcrutantes fideliter expendamus. [Facinus, inquit, vel flagitium videtur jubere] ubi in primis conſiderare placet quod dictum eſt, (videtur jubere,) non jubet. Videbatur namque intolerabile eſſe facinus, vel flagitium carnem hominis manducare, vel Sanguinem bibere viventis, quod non jubebatur, ſed in ſacramento, quod jam prædicebatur. (Videtur, inquit, jubere,) non jubet; ubi Judæos tangit, & eorum ſequaces erroris, qui grande flagitium in his Domini verbis eſſe arbitrati ſunt: & inde exhorruerunt, & retro abierunt, quia dictum ita acceperunt, quaſi dentibus voraturi eſſent Chriſtum, ſicut canes vivum atque cruentum cum comprehenderint vorant leporem, aut cervum. Quod non procedit, neque ratio admittit. Facinus enim eſt & grande flagitium, hoc ita ſapere, quod aliter eſt ſentiendum: Videlicet ut caro Dominica ita putetur accipi, ut caro communis hominis, vel alicujus animalis, cum potius per ſacramentum ſpiritualiter ſumi credenda ſit, & tamen non alia, quam quæ paſſioni ſubjacuit, licet oblati ſpecies videatur panis; quod ita divina utique diſpenſatione procuratum eſſe, oportet fideliter credi: ut & fragilitas humana quæ ſuis carnibus non conſuevit veſci, ipſo viſu nihil hauriat quod horreat, & de cætero nihilominus quam veritas habet carnis Domini noſtri Jeſu Chriſti in ſacramento per-
1. Cor. 5. cap. 16. cipiat: de quo Apoſtolus ait; (Etſi noveramus ſecundum carnem Jeſum Chriſtum, ſed nunc jam non novimus.) Ubi veritatem aſſumptæ ex nobis non denegat naturæ, ſed incorruptibilitatem ſignifi-
* Deo. cat in * Deum per reſurrectionem glorificatæ ſubſtantiæ noſtræ, quam, ſicut eſt incorruptibilis in Deo, ita nimirum ſub viſibili, & uſitata ſpecie incorruptibilem ſumimus in ſacramento. Sed huic tanto ſacramento percipientium conformandæ, & coaptandæ ſunt mentes, ut quod ſumitur in myſterio, effectu proficiat interno, videlicet ut quiſquis tantæ participa ſanctitati, mortuus mundo, & vitiis, in novitate vitæ de cætero ſtudeat converſari. Ideo quoque ſignum, vel figura ab eodem dicitur Auguſtino in ſu-
Ubi ſupra. al.* eſt ergo. pra memorato libro, ubi ait: (Figura * ergo præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, &
al. * recondendum in memoria. ſuaviter atque utiliter * recolendum in miſericordia, quod caro Chriſti pro nobis crucifixa, & vulnerata ſit. Paſſioni ſiquidem Chriſti communicat qui ſe crucifigit mundo, & concupiſcentiis, ut non quodcunque libet faciat, ſed & utiliter recolit crucifixam, & vulneratam pro nobis carnem dominicam, quæ proximi neceſſitatibus benigne impendit miſericordiam, ponendo & ipſe pro fratribus animam ſuam. Hoc profecto ſignificare, cum talia diceret præfatus Doctor, attenderat communionem dominicam: quanquam ſecundum naturæ proprietatem nihil aliud ſit quod percipitur, quam vera, ac naturalis Chriſti carnis, & Sanguinis ſubſtantia. Proinde quotiens in voluminibus Beati Auguſtini dominicum myſterium figura, vel ſignum, ſive typus reperitur appellari; non debet inconſiderata temeritate accipi, ſed diligenti opera cur ita nuncupetur ventilari; quia revera ſibi ipſi tantus Doctor contrarius eſſe nequit; ſi enim ea quæ alibi dixerat, alias aliter ſentiendo deſtrueret; prævaricatorem ſe proculdubio conſtitueret, ac per hoc nullus dictis ejus accommodare fidem deberet. Verum de errore dictorum ejus auferenda eſt omnis ſuſpicio, poſt ea, quibus propria ipſius proſpexit correctio, & diligens operoſaque adhibenda intentio, ac locorum, in quibus videtur diverſa poſuiſſe, facienda diſcuſſio, ne alia accipiantur pro aliis, ſed ſua ſuis ſervetur dictorum proprietas quibuſque locis: Nam ut cætera prætercam quæ de veritate dominici corporis approbatur ſenſiſſe ac Sanguinis, illud quod contra omnium hæreticorum argutias, & verſuta argumentorum jacula præcipuum ſufficienſque decernitur, quodque in explanatione cujuſdam pſalmi edidiſſe cognoſcitur inſeram, unde luce clarius patet eum in ſacramento Dominico nihil inane, & veritatis vacuum, nihil ſenſiſſe umbratile & fucatum: quin potius deſignaſſe per omnia vere eſſe Chriſti corpus naturale; & Sanguinem ſubſtantivum, qui fuſus eſt in cruce, munera quæ conſecrantur in altare; licet nonnunquam videatur approbare innui nobis ipſa veritate aliquid, per quod eidem preſſius informemur, & arctius inhæreamus, opere faciendum. Ita namque ait.
[Anceps factus ſum, timeo adorare terram, ne Enar. Pſ. 98. tom. 8.
damnet me qui fecit cælum & terram: rurſus timeo non adorare ſcabellum pedum Domini mei; quia dicit mihi pſalmus, adorate ſcabellum pedum ejus. Quæro quid ſit ſcabellum pedum ejus, & dicit mihi ſcriptura. Terra eſt ſcabellum pedum meorum: fluctuans converto me ad Chriſtum, quia ipſum quæro hic, & invenio quomodo ſine impietate adoretur terra, ſine impietate adoretur ſcabellum pedum ejus: ſuſcepit enim de terra terram, quia caro de terra eſt, & ipſam carnem nobis manducandam ad ſalutem dedit; nemo autem illam carnem manducat, niſi prius adoraverit.) Et paulo poſt
cum dixiſſet: (Niſi quis manducaverit carnem Ibidem.
meam, non habebit in ſe vitam æternam; ſcandalizati ſunt diſcipuli ejus quidam ſeptuaginta ferme, & dixerunt, durus eſt hic ſermo, quis poteſt illum intelligere? Et receſſerunt ab eo, & amplius non cum eo ambulaverunt, durum illis viſum eſt quod ait, niſi quis manducaverit carnem meam, non habebit vitam æternam, acceperunt illud ſtulte, carnaliter illud cogitaverunt, & putaverunt quod præciſurus eſſet dominus particulas quaſdam de corpore ſuo, & daturus illis; Dixerunt, durus eſt hic ſermo. Ipſi erant duri, non ſermo. Etenim ſi duri non eſſent, ſed mites eſſent, dicerent ſibi: non ſine cauſa hoc dicit niſi quia eſt ibi aliquod ſacramentum latens, manerent cum illo lenes non duri, ut diſcerent ab illo, quod illis diſce-

denti-

dentibus qui remanſerunt didicerunt , nam cum remanſiſſent duodecim diſcipuli illis recedentibus ſuggeſſerunt illi tanquam dolentes illorum mortem , quod ſcandalizati ſint in ſermone ejus & receſſerint. Ille autem inſtruxit illos, & ait illis , ſpiritus eſt qui vivificat , caro autem non prodeſt quicquam : verba quæ locutus ſum vobis, ſpiritus , & vita ſunt , ſpiritualiter intelligite , quod locutus ſum, nam hoc corpus, quod videtis , manducaturi eſtis , & bibituri Sanguinem , quem fuſuri ſunt illi, qui me crucifigent, ſacramentum vobis aliquod commendavi, ſpiritualiter intellectum vos vivificabit , & ſi neceſſe illud viſibiliter celebrari , oportat tamen inviſibiliter intelligi.) Quid hoc apertius, quid planius potuit dici? (hoc corpus, quod videtis, manducaturi eſtis, & bibituri Sanguinem, quem fuſuri ſunt qui me crucifigent.) Hic nihil ambiguum eſt, nihil quod accipi valeat aliter, quam corpus illud Domini , quod videbatur comedendum , & Sanguinem qui fundendus erat bibendum . Hoc plane eſt quod ipſe Dominus dixit ; (accipite, & comedite , hoc eſt corpus meum , quod pro vobis tradetur; hic Sanguis qui pro vobis effundetur.) Sed ad ſuperiora redeamus : (S ſcepit, inquit, Chriſtus de terra terram, quia caro terra eſt, & ipſam nobis non aliam plane , ſed ipſam quam ſuſcepit de terra nobis carnem ad manducandum , & ad ſalutem dedit .) Ecce quod alibi certæ gratia rationis figuram dicit , & ſignum : Hic carnem Chriſti de terra ſumptam aperte pronunciat datam nobis ad manducandum , nec aliam ſana, quam quæ de Virgine nata eſt, quæque crucis ſuſpendium perpeſſa eſt , quæ æthera tranſmiſit , atque in paterna ſede locata ad decus humanæ naturæ , orbis imperium pro arbitrio diſponit divinæ per omnia conſors majeſtatis; nulli ulterius obnoxia corruptioni : quæ eo ſumentes ſe provehit, ut devicta quandoque moleſtia naturæ mortalis conſortes , & participes promereantur effici beatæ immortalitatis. In ſuæ igitur perſiſtens integritatis incorruptione nihil noſtro vitio pati creditur corruptibile, licet viſibili myſterio noſtræ videatur officio ſervitutis non deeſſe . Veritas ergo credenda eſt in proprietate ſubſtantiæ, & ſinceritas in ipſius ſacramenti inæſtimabili dignitate, ac ſic vera caro , verúſque Sanguis ſentienda ſunt ſine qualibet corruptione, licet panis, ac vini ſpecies diſpenſatorie reſervata miniſtrorum devotioni famuletur temporaneæ, qua percepta , & ipſa in nos, & nos ipſi mereamur in Chriſti membra tranſformari , per veritatem videlicet communicatæ utrimque naturæ, noſtræ ſcilicet, ac ſuæ, quam dignatus eſt ex nobis habere , ut illius nos efficiat participes, & modo utcunque , & hoc remoto , perfectius quandoque in qua ſemper manet de Patre , atque in Patre . Quanam autem ratione ſanctus vir , qui carnem de terra Chriſtum tam manifeſte definivit aſſumpſiſſe , eamque nobis ad manducandum , & ad ſalutem inſinuat contuliſſe, contra ſuam ſententiam potuit aliter alibi, quod abſit , docere, & ex abrupto Dominicum ſacramentum figuram duntaxat aut ſignum , nihilque aliud eſſe, imprudenter atque impie dogmatizare ? Attamen veritas ipſa , aliquid per myſterium nobis agendum notat . Unde apoſtolus, (quicunque manducatis hunc panem , mortem Domini annunciatis .) Et Petrus :

(Chriſtus , inquit, paſſus eſt, vobis relinquens exemplum , ut ſequamini veſtigia ejus .) Ecce ſignum, ecce figura , quam tangit Auguſtinus ; videlicet ut ſequamini veſtigia ejus, ideſt ut qui creditis in eum fide, quem & ſumitis in corpore ſuo, ac Sanguine, imitemini illum operum bonorum executione, & morum ſinceritate, (qui peccatum non fecit, nec dolus inventus eſt in ore ejus , qui cum malediceretur non maledicebat, cum pateretur non comminabatur. Quicunque enim corpori Chriſti, & Sanguini , qui per paſſionem fuſus eſt, communicat , debet ei participare, & per ſinceram in proximos benignitatem , & compatientis animi ſuavitatem . Hoc quippe eſt, quod Auguſtinus ait, (Figura ergo eſt præcipiens paſſioni Domini eſſe communicandum, & ſuaviter , atque utiliter recolendum , in miſericordia, quod caro Chriſti pro nobis crucifixa ſit, & vulnerata.) Ac ſi diceret : veritas quidem eſt , quod in ſacramento percipitur, ac vera caro veruſque Sanguis quod ſumitur ; veruntamen ipſius veritatis indiculo , nec ne paſſionis dominicæ, quæ ibidem recolitur, exemplo commonetur omnium percipientium devotio, ut ad illius agni per ſimplicis vitæ meritum contendat innocentiam, ac per compaſſionis fraternæ miſericordiam, ejus ſufferentiæ æmuletur veſtigia, qui pro nobis nec opprobriorum contumelias , nec paſſionum refugit injurias, & omnibus tam credentibus, quam incredulis ſingulare mortis ſuæ dignanter impendit remedium , ac vitæ procuravit beneficium, quod ita ſe idem Doctor nec aliter affirmat profecto ſenſiſſe, in præcedenti, ideſt in ſecundo de Doctrina Chriſtiana libro liquidius dum dicit inter cætera . (Nam odore unguenti Dominus quo perfuſi ſunt pedes ejus ſignum aliquod dedit, & ſacramento corporis, & Sanguinis prægustatio ſignificavit, quod voluit.) In quo loco ſimul poſita licet advertas, odorem unguenti , quod & verum ſecundum geſtorum fidem fuit, & tamen aliud juxta tropologiæ rationem ſignificavit, & dominici ſacramenti prægustationem, ideſt corporis, & Sanguinis Chriſti perceptionem , quæ nihilominus juxta integritatem rerum vera eſſe conſtat , & tamen a ſignificationis gratia non vacant . Unde & alibi de ſacramentis feria ſecunda Paſchæ diſputans ait ; (Unus panis , unum corpus multi ſumus, omneſque de uno pane & de uno calice participamus, quia qui paſſus eſt pro nobis, commendavit nobis in iſto ſacramento corpus ſuum, & Sanguinem, quod etiam fecit & nos ipſos, nam & nos corpus ipſius facti ſumus, ſed per miſericordiam ipſius . Non fuiſtis , & creati eſtis , ad aream Dominicam deportati eſtis a laborantibus bonum , ideſt annunciantibus Evangelium , triturati eſtis , cœpiſtis moli jejuniis & exorciſmis ; poſtea ad aquam veniſtis , & conſperſi eſtis , & unum facti eſtis: accedente fervore Spiritus ſancti cocti eſtis , & panis dominicus facti eſtis . Ecce quod accepiſtis . Quomodo ergo videtis unum eſſe quod factum eſt, ſic unum eſtote & vos , diligendo vos , tenendo unam fidem , unam ſpem , individuam Charitatem. Hæretici quando accipiunt hoc teſtimonium, contra ſe faciunt, quia illi quærunt diviſionem , cum iſte panis indicet unitatem . Sic & vinum ex multis racemis fluit, & modo in uno eſt, unum eſt in ſuavitate calicis, poſt preſſuras torcularis . Et vos poſt illa jejunia,

poſt

1. Cor. 11. ſ 26.
Ep. 1. cap 2. b. 21.
Ibidem . 22.
Cap. 1.

Google

poſt labores, poſt humilitatem, & contritionem jam in nomine Chriſti tanquam ad calicem Domini veniſtis, & ubi vos eſtis in menſa, ubi vos eſtis in calice, nobiſcum eſtis. Simul enim hoc ſumimus, quia ſimul bibimus, quia ſimul vivimus.] Sic nimirum præfatus Præſul, ſic multis in locis, ſit in hac ſententia, ſic etiam præmiſſo in capitulo dominicum ſacramentum non abrogata veritatis fide aliquid ſignare indicat. Sed dum ſcribendis libris operoſe inſudat, minus ſe quibuſdam in locis explicat, ac per hoc nonnullis minus eruditis, atque in ſacris ſcripturis apprime nequaquam elimatis, aut difficilis videtur, aut non recte intellectus, erroris ſeminarium fieri probatur. Cæterum ſi aliter quid intellexiſſe hac de re, & ab integritate tanti myſterii alienum probaretur dixiſſe, quod abſit, ex diffinito proferendum erat, quod Apoſtolus ait; Etiam ſi Angelus de cœlo annunciaverit vobis præter quod accepiſtis anathema ſit. Porro ipſe hac de re quid docuerit, quid ſenſerit Apoſtolus, cui nec Angelus de cœlo ſi contraria ſenſerit ſuſcipiendus ſit, audiamus. [Calix, inquit, cui benedicimus, nonne communicatio eſt ſanguinis Chriſti? panis quem frangimus, nonne communicatio eſt corporis Chriſti;] ſed abſit ut vir tantæ in Eccleſia Chriſti auctoritatis de ſacramento corporis, & ſanguinis Chriſti aliter quam ipſe Dominus tradidit, vel ipſe ejus Apoſtolus docuit, ſenſiſſe putetur, qui tot ac talia ſanæ fidei teſtimonia in diverſis libris, quibus nemo valet refragari, reliquiſſe invenitur: quæ ne dicam ſcribere, ſed ne legere quidem quiſquam occurrat. Ex quibus eſt illud in libro quarto de ſancta Trinitate: [Quis ergo tam juſtus, & ſanctus Sacerdos, quam unicus Dei filius, non qui opus haberet per ſacrificium ſua peccata purgare, nec originalia, nec ex humana vita quæ adduntur? Et quid tam congruentes ab hominibus ſumeretur quod pro eis offerretur, quam humana caro? Et quid tam aptum huic immolationi, quam caro mortalis? Et quid tam mundum pro mundandis vitiis mortalium, quam ſine ulla contagione carnalis concupiſcentiæ caro nata in utero, & ex utero virginali? Et quid tam grate offerri, & ſuſcipi poſſet quam caro ſacrificii noſtri, corpus effecta Sacerdotis noſtri? ut quoniam quatuor conſiderantur in omni ſacrificio, cui offeratur, a quo offeratur, quid offeratur, pro quibus offeratur; idem ipſe unus verusque Mediator per ſacrificium pacis reconcilians nos Deo, unum cum illo maneret cui offerebat, unum in ſe faceret pro quibus offerebat, unum ipſe eſſet qui offerebat.] Et in libro contra Fauſtum:] Habet magnam vocem Chriſti ſanguis in terra, cum eo accepto ab omnibus gentibus reſpondetur Amen. Hæc eſt clara vox ſanguinis, quam ſanguis ipſe exprimit ex ore fidelium eodem ſanguine redemptorum,] Item [quod poſt ſeptem dies dimiſſa columba reverſa non eſt;] ſignificat finem ſæculi quando erit requies Sanctorum, non adhuc in ſacramento ſpei, quo in hoc tempore conſociatur Eccleſia quandiu bibitur quod de Chriſti latere manavit, ſed jam in ipſa perfectione ſalutis æternæ cum traditur regnum Deo & Patri. Item in primo libro de ſymbolo, [Quantum nefas eſt occidere Chriſtum! Judæi tamen eum occiderunt, & multi poſtea in eum crediderunt, & ſanguinem ejus biberunt, & dimiſſum eſt illis peccatum quod commiſerunt.] In ſecundo quoque, [percuſſum eſt enim latus, & ſtatim emanavit ſanguis, & aqua, aqua in qua eſt ſponſa purificata; ſanguis, ex quo invenitur dotata. In iſto ſanguine ſancti Martyres ſtolas ſuas laverant, & candidas eas fecerunt, ad nuptias agni invitati venerunt, calicem acceperunt, biberunt, eique propinaverunt, ſanguinem namque ejus biberunt, ſanguinem ſuum pro illo fuderunt] In libro de quarta feria. [Primus, inquit, homo de terra terrenus, quid dicit omnis homo terra, quando accipit ſanguinem Chriſti Amen dicit, quid eſt Amen? verum eſt: quid eſt, verum eſt? Quia fuſus eſt ſanguis Chriſti: quo faciente? Diſcipulo tradente. Amen dicendo, verum clamando, dicit hoc omnis homo terra. Ecce Juda vox ſanguinis fratris tui clamat ad me de terra, probavimus quia ejus ſanguine rigaris. Vide terra, quomodo accipias hunc ſanguinem, quia quicunque accipit, accipit benedictionem.] Item in eodem: [Reſponde ſicut reſpondit Cyprianus, Laurentius, cæterique ſancti, qui percipientes ſanguinem Chriſti, pro ſanguine quem biberunt, ſanguinem ſuum fundere non dubitaverunt.] Et poſt pauca: [Vide ne deſeras menſam ſponſi tui, ut pulchra permaneas. Carnes ejus cotidie manducabis, & ſanguinem potabis, & vitam æternam habebis. Menſa ſponſi tui panem habet integrum, & calicem ſanctum. De iſto pane, & de illo calice dicebat ipſe: panis quem ego dedero caro mea eſt: calix quem ſanctificavero ſanguis meus eſt.] In tertio libro de Symbolo: [Proſtratus ad terram & effectus diſcipulis cœleſtis Archiatri; antidotum confectum ex ſanguine medici prior ipſe bibit, & bibendum amatoribus propinavit. Hoc antidotum de ſanguine crucifixi confectum etiam ipſi Reges biberunt, & qui erant Eccleſiæ perſecutores, ejus facti ſunt deffenſores.] In libro de cataclyſmo: [Comeditur enim agnus per noctem hujus ſæculi, ut cum mane illud venerit, quod veſperam non habebit, jam non offeratur ſacrificium imaginis agni; ſed ipſum agnum, quem cotidie comedimus, & cujus ſanguinem bibimus, inveniamus illic Sacerdotem perfectum, quem hic pro ſalute noſtra conſtat occiſum.] In Evangelio Joannis, [Verba quæ locutus ſum vobis ſpiritus & vita ſunt, ſpiritualiter intelligite quæ locutus ſum, nam hoc corpus quod videtis manducaturi eſtis, & bibituri illum ſanguinem, quem fuſuri ſunt qui me crucifigent.] Nunquid hæc tanta, ac talia, tamque perſpicua ſancti Auguſtini ſcripta non poſſunt nobis ſufficere ad plenam eruditionem de veritate, quæ eſt in ſacramentis Chriſti, & eidem ad evidentiam, ſinceræ fidei teſtimonium ſuffragari, qui licet figuram ob certæ rationis gratiam Dominicum dixerit ſacramentum, nihil tamen aliud ſecundum veritatem, quam veram carnem, quam verum ſanguinem eſſe vel ſenſerit, vel ſentiendum docuerit. Nam vide quid dixerit, [hoc corpus quod videtis, manducaturi eſtis, & ſanguinem bibituri, quem fuſuri ſunt qui me crucifigent.] Quid apertius quid lucidius dici potuit? Ideo ubi figuram dixit, non quid eſſet, ſed quid ſignificaret ſacramentum dominicum intendit. Verum quia quidam perverſi ex hac tanti Doctoris ſententia in erroris labyrinthum proruerunt, & alios poſt ſe pertinaciter inducere niſi ſunt; ſciendum eſt pleroſque ſubtilia ejus dicta nequaquam intelligere, quod eo præcipue compro-

Gal. 1. & 8.
1. Cor. 10. d. 16.
Cap. 14. c. 3.
Lib. 12. c. 10. in fine.
Ib. cap. 20.
Lib. 1. de Symbol. ad Catechum. c. 7. & 9.
Ib. l. 2. c. 6.
Cap. 3. & 9.
Ib. c. 4.
Ibidem.
cap. 5.
cap. 5.
cap. 4. & 9.
Enarr. in pſal. 98. & 8.
Siniſtra mente plerique doctorum revolvunt libros.

probatur accidere, quia ea non cauſa diſcendi, quæ ignorant legunt, ſed ut ei potius, in quo jampridem decepti languent, errori patrocinium tanti viri comparent, aliiſque laqueos deceptionis facilius innectant per ejus auctoritatem, quam perverſitati ſuæ coaptant. Unde ſtudioſius perſuadendum, monendumque videtur, ut quicunque codices divinorum tractatorum offenderit, ac legendos revolverit, cautius ſingula percurrat, & ubi aliqua ſibi obſcuræ rei oborta fuerit difficultas, ſuæ tarditati non doctoris imputet errori; ac proinde aut ſuo, ſi id proceſſerit, ſtudio quæ dicuntur elaboret intelligere, ſin minus Catholici magiſterio Doctoris maturet addiſcere; aut certe ſi aſſequi unde agitur nequiverit, reverenter diſcat honorare, ut pro hujuſmodi humilitate, aut illud capiendi quod ſibi arduum, & difficile erat, aut aliam divinitus adipiſcatur gratiam; quam necdum habebat. Humilitas enim ſicut virtutum emolumenta, quæ non erant, adquirit, ſic adepta ne amittantur agit, proinde ſane cum in omnibus ſit neceſſaria humilitas Chriſtianæ Religionis chariſmatibus, in hoc præſertim Dominicæ traditionis Sacramento utilis & admodum opportuna comprobatur, in quo tanta divinæ virtutis refulget gratia, ut humilitate potius quam humana capiatur induſtria. De cujus magnitudine terribili, magiſque reverenda quam diſcutienda in dialogo Joannis & Baſilii valde competenter diſputatum eſt, inveniri ſic namque inter cætera reperitur ſcriptum; [Fuerunt quidem terribilia atque horribilia etiam ea quæ in veteri teſtamento ante gratiam gerebantur in lege, ut puta tintinnabula, malogranata, Lapides in pectore ordinati, ſuperhumerale, Mitra, cidaris, veſtimentum talare, Lamina aurea, Sancta Sanctorum, intuſque ſilentium & ſolitudo reverenda. Verum ſi quis ea quæ ſunt in gratiæ ordinatione conſideret, parva eſſe illa quæ præceſſerunt terribilia judicabit, quodque de lege pronunciatum eſt, etiam per hæc verum probabit, quoniam non ſit glorificatum id quod glorificatum fuerat, propter excellentem claritatem. Nam cum immolatum Dominum noſtrum, & incenſo adſtantem videris ſacerdotem, atque imprecantem, omneſque pariter pretioſo illo imbui Sanguine, adhuc te eſſe cum hominibus arbitraris, & non continuo animo tranſlatus in cœlos, omnemque de mente ſenſum carnis excludens, nuda anima, ſenſuque mundiſſimo ea quæ ſunt in cœleſtibus contueris?]. Et item: [Hoc igitur miniſterium ita reverendum, quæ deſpicere audebit inſania?] Et paulo inferius [Cum vero ſacerdos Spiritum ſanctum advocaverit, & reverendam illam immolaverit hoſtiam, communemque omnium dominum ſubinde contigerit, ubi illum dic mihi noſtra æſtimatione ponemus? Tunc enim etiam Angeli circumſtant ſacerdoti, & tribunal, atque altaris locu cœleſtibus virtutibus adimpletur in honorem ipſius, qui immolatur, quod quidem ex ipſis etiam quæ aguntur, oſtenditur. Ego autem audivi referente aliquo quoniam presbyter quidam vitæ ſanctitate mirabilis, & qui revelationes ſolere videre, retuliſſet illi tale ſpectaculum aliquando vidiſſe, id eſt ſacrificii tempore conſpexiſſe Angelorum multitudinem ſicut ei poſſibile erat intueri, ſtolis fulgentibus circundantem, & altare coronantem, cum officio, quo circa Regem ſuum milites ſtare conſueverunt.] Hæc autem illo exarata in libro, ita ſe habent, in quibus quia revelatio divinitus oſtenſa continetur, alias etiam diverſis repertas in locis narratum ire, operæ pretium duximus: maximam enim legentibus utilitatem pollicentur.

Quid agendum quando inter legendum obſcuri nonnihil occurrit.

Humilitas quid efficiat.

Jo. Chryſoſt. De Sacer. l. 3 c. 3.

Lib. 6. de Sacerd. c. 4.

PARS OCTAVA.

FUit namque Matrona nobilis genere, moribus proba honeſtis, temporibus ſancti Papæ Gregorii, cui aliquando ut conſueverat oblationem ad altare detulit. Quam cum idem Pontifex manibus ſuis conſecraſſet, ad horam communicandi ventum eſt. Cumque ſinguli pro ordinis ſui dignitate dominicam communionem accepiſſent, inter cæteros præfatæ mulieri portio Dominici ſacramenti manu ejuſdem Præſulis porrecta eſt; ipſo dicente; corpus domini noſtri Jeſu Chriſti proſit tibi in vitam æternam; ad hoc illa recognita panis quem obtulerat particula, ſubriſit. Quamobrem Pontifex commotus manum continuit, oblationem in ara repoſuit, ſermonem de re ad populum fecit, deinde preci cum fideli clero incubuit, ſurgens quoque a terra, panem illum ut erat carnem factam, reperit, quam mulieri dubiæ, & cæteris oſtendit, quibus ea reor admodum in fide robori profuit.

Joannes diaconus in l. 2. vitæ S. Greg. PP. 2. c. 41.

His itaque ſuccincte decurſis aliud nihilominus mirabile non minus utile dignum videtur ſi ad memoriam breviter litteris mandetur. Quidam Presbyter electus, vita & moribus clarus, cum divina Sacramenta crebro ex devotione ſacraret, præſumpta tandem ſpe impetrandi cum de divina pietate, tum de merito ſedulæ ſervitutis ſuæ, inter agendum divina Myſteria popoſcit humiliter, uti ſibi res, quam frequentabat, divinitus revelaretur. Cui humi ſtrato, lachrimiſque infuſo Angelus repente apparuit, ut ſurgeret actutum imperavit, & quod petierat obtinuiſſe innotuit, ad cujus imperium illico ſurrexit, puerum ubi panem reliquerat ſanctificatum certiſſime vidit, quem, o mira res! tremulis manibus accepit, pectori proprio preſſius applicavit, & os ejus ori ſub oſculaturus flebilis pie admovit, ſicque diutius deſiderio ardens Chriſtum cernendo, oſculando, & amplectendo ſatisfecit: ad ultimum vero Dei filium altari reſtituit, precibuſque ut in priſtinam redire formam dignaretur, obtinuit: ac ſic ſacris ex more myſteriis participavit.

Paſchaſ. Radbert. lib. de corp. & ſang. Domini c. 14.

Nequaquam vero prætereundum videtur, quod Beatus Jeronymus cujus præcipua inter eccleſiaſticos Doctores auctoritas habetur, in libro quem vitas Patrum nuncupari placuit, narraſſe reperitur. Quidam ſeniorum magna quidem vitæ merito, ſed idiota, minuſque in ſcripturis eruditus de myſterio Dominico errabat; Verum magis, ut dictum eſt, inſcitia, quam malitia. Quod cum aliis duobus patribus innotuiſſet, & ipſis magnis virtutum gratia & ſapientiæ doctrina, ad eum ex condicto venire maturant, cumque de veritate Dominici corporis, & ſanguinis ei perſuadere vellent, nequaquam adquievit, ſed niſi rem videro, inquit, non credo vobis. Quo audito qui convenerant, & ſinceritatem ruſtico illi ſeni inſinuabant, tridui jejunium ſecum eidem indicunt, ac ſuper hoc negotio Dominum rogaturi conven-

Rufini l. 3. vita PP. n. 38. Item Pelagii l. 5. libell. 18. n. 2.

Digitized by Google

ventum ſolvunt; ſed ſtatuto tempore una conveniunt; deinde ad Eccleſiam, ubi divina agebantur myſteria, contendunt, ibi rei quam conceperent mente præſtolantur exitum. Quibus ſolis quæ agebantur collata eſt intuendi gratia, aperte videlicet intellectualium luminum acie revelata: & quando poſiti ſunt panes in altare, viſus eſt illis tantummodo tribus tanquam puerulus jacens ſuper altare: eumque extendiſſet Preſbyter manus ut frangeret panem, deſcendit Angelus de cœlo habens cultrum in manu & ſacrificavit puerum illum, ſanguinem vero ejus excipiebat in calice. Cum autem Presbyter frangeret in parvis partibus panem, etiam Angelus incidebat pueri membra in modicis partibus. Cum vero acceſſiſſet ſenex ut acciperet Sanctam communionem, data eſt ipſi ſoli caro ſanguine cruentata, quod cum vidiſſet pertimuit, & clamavit dicens: (Credo Domine quia panis, qui in altare ponitur, corpus tuum eſt; & calix tuus eſt ſanguis;) & ſtatim facta eſt illa particula in manu ejus panis ſecundum myſterium; & ſumpſit illud in ore agens gratias Deo. Tunc ſenes, (Deus, inquiunt, ſcit humanam naturam non poſſe humanis carnibus veſci, ideo proprietatem ſui corporis, & ſanguinis, ſub figura panis, & vini pia diſpenſatione latere voluit.

Illud præterea quod in libro de vita ſancti Baſilii legitur, quin ſolvendo dubietatis nodo plurimum opitulari credimus, narratiunculæ noſtræ oportere inſeri cenſuimus: quod ita ſe habere probatur. Hebræus quidam necdum in Chriſto renatus, ſed divinorum myſteriorum admodum curioſus, fideli populo latenter admixtus Eccleſiam aliquando ſubintravit, quæ ibi agerentur ſubtiliter exploraturus. Celebrante autem B. Baſilio Sancta Sanctorum, cum ad horam diſtribuendi corpus Dominicum populo eſſet perventum, inter cæteros ad altare acceſſit, portionem de ſacro myſterio carnem factam de manu miniſtri accepit; cumque ad Calicem ſumpturus de eo veniſſet, eum quoque ſanguine repletum vidiſſet, tanti miraculi ſtupore attonitus domum rediit, ignoranti quæ egerat, & inſpexeret uxori expedivit. Qua credente, die poſtea ad Baſilium deſtinavit, acta viſaque diligenter expoſuit, ſanctum Baptiſma prudenter virtutem Chriſtiani nominis expendens ſibi dari popoſcit, & citius obtinuit. Si cui autem movet ſcrupulum acta res dubietatis, quod pagano immo Judæo portio Dominici corporis, & ſanguinis dicitur revelata necdum credenti, idque inficiatur potuiſſe fieri, perpendat alia Salvatoris longe fortiora inſignia pietatis. Quomodo ignoranti mundo carne velatus apparuit, qualiter pro impiis & peccatoribus mori pertulit. Attendat etiam in actibus Apoſtolorum paganis, & Gentilibus Spiritus Sancti gratiam præter ſpem indultam eſſe, animadvertetque nihil novi, nihilque incredibile hac in re accidiſſe, quod aut veritatis excedat fidem, aut ſalvatoris non deceat pietatem. De quo ſcriptura continet. (Sic Deus dilexit mundum, ut filium ſuum unigenitum daret:) Videlicet ut crucis ſuſpendium, mortiſque ſupplicium pro redimendo mundo perferret. Qui de Judæis ortus, quibus ut repromiſſus fuerat a Patre, miſſus eſt, ſicut ipſe ait: (Non ſum miſſus niſi ad oves quæ perierant domus Iſrael.) Non ergo mirum, ſi ſuorum illis ſacramentorum arcana retexit, corporiſque ſui, ac Sanguinis proprietatem revelavit, pro quo ſe ex repromiſſione hæreditaria impendere redimendo voluit.

Jo: 3. b. 16. Matth. 15. c. 24.

Cujuſdam quoque Judæi filius, cum inter Chriſtianos pueros liberalium ſtudiis litterarum exerceretur, quadam die ad Baſilicam glorioſæ & intemeratæ ſemperque Virginis Mariæ, ubi miſsarum agebantur ſolemnia, cum coævis ſodalibus acceſſit, participationemque corporis & Sanguinis Domini noſtri Jeſu Chriſti ibi cum infantibus infans ipſe accepit; ſicque domum redit patris, cui inter amplexus, & oſcula ſimpliciter quæ egerat retulit: quibus auditis, pater impius, Chriſtoque atque ſuis legibus inimicus vehementer infremuit, pueroque minatus ait; quia hoc contra meam voluntatem egiſti ad ulciſcendam violatæ legis noſtræ injuriam, parricida jam nunc in te durus exiſtam, & crudelis; quo dicto apprehenſum eum in fornacem propius ardentem injecit, ſicque ligna ut vehementius exureretur adjecit. Interea Mater hoc comperto, gemebunda quaſi filium liberatura ocius accurrit, ſed præ vehementia flammarum nihil proficiens, dolore percita capitis velamen abjecit, ſicque ſparſis crinibus hac illacque diſcurrens, totam civitatem miſeris plangoribus implevit. Ad cujus voces repente populus convenit, tantum facinus ex ordine didicit; unde ad fornacem indignatus acceſſit, flammas quantocius amovit, ac puerum qui inter flammas incolumis repertus eſt, extraxit; patrem vero ejus tanti ſceleris auctorem in eaſdem flammas deliberato ſimul conſilio injecit, ubi divino judicio uſque ad oſſa combuſtus in momento diſperſit. Requiſitus autem puer utrum illa flammarum incendia ſenſerit; (Mulier, inquit, quæ in illa baſilica, ubi panem de menſa accepi parvulum in ſinu geſtabat, pallio me ſuo, ne ignis ille devoraret, operuit.) Hic nimirum patenter datur intelligi, quod non ſolum filium Dei, ſed & ſanctam Genitricem ejus puer ille inter ſacra myſteria inſpexerit, cujus poſtmodum fretus præſidio flammarum incendia, mortiſque diſcrimen evaſit. Qui utique innocentia, & ſimplicitate puerili de tanta viſione nihil confingere, neq; mentiri potuit; cui rei ſatis evidens præſtat teſtimonium, indultum ſibi divinæ liberationis beneficium. Sed inter hæc diligenti ſtudio perpendendum, quod ſicut huic puero divinitus eſt revelatum utrum corpus ſit filii Dei ſacroſanctum quod de menſa percipitur altaris myſterium, ſanctæ quoque Genitricis ejus nonnunquam adeſſe præſentiam, ſuumque percipientibus deferre patrocinium: quibus inter agendum ſimplicitatis; & innocentiæ non defuerit meritum, quæ apud Deum ſingularem caræ familiaritatis obtinent locum: ſicut ipſe ſalvator ait: [Sinite parvulos venire ad me, talium eſt enim regnum.] Unde & diſcipulos ſuos, quos puros & ſimplices elegerat puerorum ita dicens per prophetam: [Ecce ego & pueri mei quos mihi donavit Deus] & in Evangelio: [Pueri nunquid pulmentarium habetis?]

Evagrius l. 4. hiſt. Eccleſ. cap. 35. Item. Greg. Turon. lib. 1. miraculorum. cap. 10.

Matth. 19. b. 14. Marc. 10. b. 14. Luc 18 c. 16. Iſ. 8. d. 18. Jo: 21. a. 5.

PARS NONA.

VErum quia multa etſi imperito dicendi genere ſalva tamen ſenſuum veritate, & fidei integritate dicta ſunt de Dominici ſacramenti veritate, libet paucis conſcientiam noſtram excuſatum ire; Neque hæc ſimplicibus, & quibus ſenſus profunditas, vel librorum non ſuppetit copia, ſimpliciter dictaſſe, fideliter intimare quod non ego ſolus videor præſumpſiſſe. Alii namque

idem

idem nacti occaſionem venia dignam inveniuntur egiſſe. Divino utique zelo compellente, adverſuſque hoſtes perfidos Eccleſia multa conſcripſiſſe, quorum maxima multitudo noſtra tempeſtate Francorum occupaverat provincias, & veneno ſuæ perfidiæ circumpoſitas inficere moliebatur regiones, & loca. Porro erroris hujus auctor videbatur, & caput quidem Berengarius, cui plures Francorum, nonnulli quoque Normannorum, quos aut ipſe docuerat, aut in diſcendi ſtudio aliquantiſper juverat, plurimum favoris dependebant.

Berengarianæ hæreſis hiſtoriæ compendium. Anno MLIII.

Is autem dominicæ incarnationis anno milleſimo quinquageſimo tertio Normannorum finibus irrepſit; & ad cœnobium quod Pratellis nuncupatur appulit, catholicoque viro, qui idem ſtrenue regebat cœnobium, a quo & honeſte ſatis exceptus fuerat, multa blaſphemus impie delatravit: quod ipſe quoque, eodem abbate Anſredo nomine referente, dum apud me ſuper tanta impietate valde quereretur, non multo poſt agnovi. In multis itaque ſubtiliter ab eodem Abbate pertentatus, in multis perinde reprehenſibilis, & perfidus eſt repertus: qui inde digreſſus; Normannorum Principem feſtinus adiit, quem ſua quoque irretire perfidia ſubtiliter attemptavit. Verum ille licet ætate adoleſcentiæ necdum excederet annos, tamen illum, quia catholicæ fidei merito præditus erat, & gratia, callide ſuſpendit, ſecumque quo ad regni ſui ad mediterraneam deveniret ſedem * Brionnam vocabulo detinuit, ubi undique coactis Catholicis, ac ſapientibus viris, ſuper eadem re diſponebat conflictum haberi. Eo ergo ventum eſt, & res ſequenti die ventilanda propoſita. Cumque multi ex tota Normannia ſapientes, qui plurimi, & clari habebantur, conveniſſent, præfatum hæreſiarcham Berengarium cum alio quodam quem ſecum adduxerat Clerico, in cujus eloquentia victoriæ ſibi ſpem poſuerat, ita coram omnibus confutaverunt, atque evidenti ratione ſuperaverunt: quatinus eis ſilentium imponerent, verborumque, quibus fidem catholicam tuebantur, aſſenſum ab eis extorquerent. Berengarius autem tandem non ſine pudore evadens Carnotum petiit, ubi poſitus de eadem quæſtione ſe conſulentibus (audita quippe jam longe lateque acta res fuerat) clericis ejuſdem urbis nulla reſpondit, cum vero ſibi opportunitas daretur ſe reſponſurum promiſit. Unde non multo poſt literas quas & ipſe legi dictavit, in quibus multa abſurda, fideique catholicæ aliena anhelus declamavit: inter quæ Romanam Eccleſiam, Caput videlicet totius Chriſtianitatis, multa temeritate hæretico vocabulo denotavit, cum qua Rectore ejus, Dominum ſcilicet Papam Leonem, cujus fides Catholica, ſpectabilis ſapientia, laudabilis habebatur induſtria, quem non excepit, pariter infamavit, ſeque ad utrumque convincendum dum reſpondere differret, interrogantibus intendiſſe retulit: tunc quippe inſtabat conſtituta dies concilii poſtmodum Vercellis habiti. Has itaque litteras peritiæ, ut ſibi videbatur, plenas, ſed revera multa vanitate refertas, Carnotenſibus, qui ſibi quæſtionem intentaverant, deſtinavit. Cum autem tanti mali fama erebreſceret, & omnium corda fidelium

al. * Brionnam.

In Brionenſi conventu Berengarius confutatus.

Cantat palinodiam.

vehementius percelleret, perque multos hujuſmodi virus latenter, & aperte jam ſerperet, contigit, ut ad aures etiam Regis Francorum Henrici perveniret, qui conſultu ſui regni pontificum, procerumque concilium Pariſiis cogi decimo ſeptimo Kalendas Novembris præcepit, ac præfatum Berengarium, ut aut ſua dicta Patrum auctoritate firmaret multis ſibi obnitentibus, aut ſi ea deffendere nequiret, in catholicam, cui obviare non poſſet fidem prudenter tranſiret, intereſſe tantorum cœtui Patrum imperavit. Interea condicta venerat dies, frequenſque conventus præſulum ac reliquorum ſancti ordinis Clericorum, necnon nobilium laicorum Pariſiis factus eſt, ſed jam dictus Berengarius malæ conſcientiæ perculſus terrore, ut juſſus erat eo venire diſtulit, ſeque cum Brunone ſuo videlicet Epiſcopo Andegavenſi, ſub quo Archidiaconi ſungebatur honore, pro eo maxime continuit, quia eodem errore utpote tanti viri credulus & ipſe noſcebatur involvi. Interea Præſul Aurelianenſis quoſdam apices in ſcheda haud parva digeſtos in conſpectu omnium & Regis (intererat enim) protulit; [Et præcipiat, inquit, veſtra ſanctitas has literas a Berengario editas, ſi libet recitari, quas ego quidem ab ipſo nequaquam accepi, ſed cum eas cuidam ſuo familiari nomine Paulo per veredarium dirigeret, violenter rapui, quibus ſuſceptis, & ad recitandum traditis, omnium aures eriguntur, ora in ſilentium componuntur, corda ad intelligendum, quæ continebantur in eis præparantur, ſed inter legendum multum repente fit murmur, & per ſingula abſurdi ſenſus verba gravis inſtrepit fremitus.] Itaque omnibus talis lectio, quoniam nequiſſima Sordebat hæreſi, vehementer diſplicuit, damnato proinde communi ſententia talium auctore, damnatis ejus complicibus, cum codice Joannis Scoti, ex quo ea quæ damnabantur ſumpta videbantur: concilio ſoluto diſceſſum eſt, ea conditione, ut niſi reſipiſceret ejuſmodi perverſitatis auctor, cum ſequacibus ſuis, ab omni exercitu Francorum præeuntibus Clericis * cum eccleſiaſtico apparatu inſtantes quæſiti, ubicumque conveniſſent eo uſque obſiderentur, donec aut conſentirent Catholicæ fidei, aut mortis pœnas luituri caperentur. Quamobrem territi, non multo poſt in concilio ſuper fidei ſua ſtatu conventi, ita ſe ſicut Eccleſia tenet catholica credere fideliter, & ſapere publice profeſſi ſunt, delatiſque ſanctorum pignoribus, ut omnibus ſatisfacerent, atque de veritate fidei, quam profeſſi fuerant, eos qui aderant certos facerent, ſacramentum dederunt. Sed omiſſa de talibus relatione, quos poſt hæc ad apoſtaſiam, & priorem vomitum audivimus rediſſe, libelli hujus tenorem, in quo fidei noſtræ ſinceritatem juxta antiquorum Patrum auctoritatem multis eorum exemplis adhibitis, ut potuimus fideliter oſtendimus, tandem claudamus, Dominum omnipotentem totis præcordiis glorificantes, cujus eſt donum, & gratia ut fideliter credamus, & bene agamus; qui vivit & regnat in Trinitate unica, & unitate perfecta, per omnia ſæcula ſæculorum.

Concilium Pariſiis convocatum.

Bruno Andegavenſ. Epiſcop. Berengarii ſectator.

Verba Epiſcopi Aurelianenſis.

f. * ſin

A M E N.

INDEX

Digitized by Google

INDEX RERUM ET VERBORUM.

Litera n numerum præcedens, vitam B. Lanfranci, & Notas ad eandem ſignificat.

A

ABBA, Pater: quare utroque utitur Apoſtolus. 20. numer. 13.
Abbas Commendatarius primus Becci Joannes Boucart. 209
Abbas mortuus ſacris veſtibus induitur. 315
Abbas eligi non debet abſque Conventus conſenſu. 317
Abbates S. Stephani Cadomenſis. n. 2. 25
Abbates coram Epiſcopis benedictionem infulis induti imperrire non debet. n. 24. & 291
De Abbatis electione, & aliis, quæ ad illum pertinent. 303
Abbates Montis S. Michaelis. 252
Abbates, qui Canonicis præerant, appellabantur. 262
Abbates Commendatarii, qui bona monaſteriorum diſpendunt, &c. 243
Eos inſectatur Edgarus Rex. ibid.
Quomodo monaſteria adminiſtrare debeant. ibid.
Abortivus. 19. 2
Abſtinere a licitis, gloria. 83. n. 15
Abſconſa quid. 187. 2
Acharius Viromandenſis, & Noviomenſis Epiſcopus. n. 29
Accipere eſt dolo capere. 83
Acephalis ſine capite. 34
Acolythi officium. 70
Actores, ſive auctores, qui. 96. n. 4
Adam forma Chriſti fuit. 15. n. 11
De latere ejus Eva formata. 941
Ex ſuo delicto reos genuit. 55. n. 16
Ejus delictum humano generi quomodo dimiſſum eſt. 122. n. 17
Non fuit principaliter a ſerpente ſeductus. 136. n. 10. 11. 12
Quare mulieri conſenſit. ibid.
Sperabat facili negotio a Deo ſe veniam impetrarurum. ibid.
Advenæ apud Judæos. 104. n. 13
Adventum Chriſti diligentes damnari non meruunt. 146. n. 9
Adverſitates æquo animo ferendæ. 24. n. 25. 26. 27. & 74. n. 12. 13.
In adverſis & proſperis æquo eſſe animo debemus. 118. n. 12
Adverſitates juſtorum ad quid. 131. n. 5
Adulatoribus quanta eveniant mala. 9. n. 32. & t. 2.
Adulari ſemper in malam partem accipitur. 126. n. 3
Advocatus Beccenſis cœnobii Valiramnus Mellenti. 280
Adelaidis K. n. 27
Adelidis uxor Ivonis de Bellomonte. 278
Adipe Monachi tempore B. Lanfranci utebantur. 190
Adrianus Briſſonius abbatiam Beccenſem a Rege in commendam accipit. 330
Adeliſa amita Guillelmi Conqueſtoris. n. 263
Ædificatio proximi quid. 31. n. 1
Ægidius Ebroicenſis Epiſcopus. 283
Æmulari Dominum, eſt ad iracundiam provocare. 50. n. 17
Æmulatio quid. 82. n. 4. n. 25.
Æquabilitas in adverſis, & in proſperis. 118. n. 12
Æternum duobus modis dicitur. 467. n. 7
Afflictis non triſtandum. 45. n. 25. 26. 27
Agnoaldus Pater S. Agili. 261
S. Agilus literis eruditur. n. 29
Liberales diſciplinas docuit. ibid.
Sanctitate & doctrina floruit. ibid.
Septennis a B. Columbano benedicitur. Deoque offertur in monaſterio Reſbacenſi. 261
Primus Abbas extit ejuſdem cœnobii. ibid.
Regulam S. Benedicti amplexus eſt. ibid.
Agnerinus Laudunenſis Epiſcopus. n. 29
Agnoaldus Meldenſis Epiſcopus. n. 29
S. Aichardus Quintiacenſis, poſtea Gemeticenſis Abbas. 262
In ſomnis oſtendunt ipſi virgam, & Regulam S. Benedicti, Anſoaldus, & S. Philibertus, quatenus curam ſuſcipiat Gemeticenſis cœnobii. ibid.
Alanus Comes. n. 28
A. de Alba marla Comitiſſa. n. 26. 2
Alba commune ornamentum. 225
Ea antiquitus utebantur laici in monaſteriis. ibid.
S. Albani cœnobium rectore Paulo nepote S. Lanfranci ſchola fuit Religionis. n. 33. 2
Alberada. n. 27. 2
Alberada uxor Radulphi Tasonis. n. 27. 2
Alberenda una cum viro fundat monaſterium de Pratellis. 276
Mater Guillelmi Abbatis Beccenſis. 270. & 311
Orbari utroque oculo mavult quam filius. 312
Alberada Hugonis & Rogerii mater. n. 27. 2
Albericus, ſeu Albricus legatus Londoniæ, cogit Concilium. 280
Albertus tituli S. Laurentii Cardinalis. 282
Alcuinus a Carolo Magno poſtulat, uti ex bibliotheca Eboracenſi in Galliam libros advehi jubeat. 246
Alenconium a Britannis expugnatur. 298
Alexander Papa 2. unde oriundus. 241
Sanctitate & doctrina præditus. ibid.
Quomodo ſummus Pontifex creatus. ibid.
Celebrat Concilium apud Turones. 281
Diſcipulus extitit B. Lanfranci. n. 28
Alexandri Petavii Codex MS. de Celanda Confeſſione. 269
Alegi, V. Ellegi.
Algerus Cluniacenſis ſcripſit contra Berengarium. 249
Alienor Angliæ Regina. 282
Alienor Franciſci I. Regis uxor in Beccenſi cœnobio aliquandiu ægrotavit. 301
Alienor uxor Matthæi de Bello-monte. 283.
Alinardus Abbas Divionenſis. n. 30. 2
Electus Epiſcopus Lugdunenſis ſuadet eligendum Odalricum. ibid.
Tandem fit Archiepiſcopus Odalrico defuncto. ibid.
Alveredus de Mojon. n. 27
Alverel Vicecomes. 252
Ambulare ſecundum carnem, & ſecundum ſpiritum, quid. 19. n. 6. 7
Amfrida Deo ſe devovet. 278
Amor Dei, & Proximi verbum conſummans. 23. n. 28
Diligens Proximum legem implevit. 29.
Plenitudo legis, dilectio. ibid.
Juſtitiæ perfectio, fraterna dilectio. 257
Amortiſatio quid. 297
Anaſtaſii monachi Andegavenſis Epiſtola de veritate corporis, & ſanguinis Chriſti in Sacramento. n. 17
Anathema Jeſu, quid. 54. cap. 12
Anathema, quid. 64. n. 6. 7. 8
Angeli funt vita bonis. 39. n. 17
Angelorum numerum vetis Chriſtus inſtaurare. 103. n. 15
Poſt adventum Chriſti multa didicerunt; quæ antea ignorabant. 105. n. 7
Minores vocant Majores Patres. 106. n. 3
Admonendi erant adorare Verbum incarnatum. 152. n. 17
Saluti prædeſtinatorum deſerviunt. ibid. numer. 27
Angeli in veteri teſtamento hominibus loquebantur. 853
Quomodo Corporei. 185
Angliæ Encomium. 327
Quam nefanda crimina, cum in Angliam ingrederetur B. Lanfranc. 296
Poſt ejus etiam obitum. ibid.
Anglicana Eccleſia. V. Eccleſia.
Anglorum Etymologia. 325
Rex Anglorum Aile vocatus. ibid.
Ad eos convertendos mittit Auguſtinum Gregorius Papa. ibid.
Anglorum Apoſtoli, Monachi. 248
Anglis quæ vitia quaſi innata. 324
Fides ex Cantia per totam Angliam divulgata eſt. 268
S. Aniani Aurelianenſis Leobodus Abbas, & monachi regulam S. Benedicti profeſſi. 261
Anima carnalis, & ſpiritualis. 62. n. 34.
Animæ ſomnus, oblivisci Deum. 110. numer. 8.
Anima vivimus, ſpiritu intelligimus. 156. n. 45
Anniverſarium inſtituit Guilbertus Abbas Becci. 287
Annuli Epiſcopalis detractio quid ſignificet. n. 8. 2. & n. 35. 2
S. Anſbertus monachus Fontanellenſis poſt Archiep. Rotomag. 262
Præcipit ut in eodem monaſterio eligatur Abbas, vivantque monachi ſecundum Regulam S. Benedicti. ibid.
Anſbertus conſtruit Moſiacenſe monaſterium. 261
Anſgotus Pater B. Herluini. 275. &

S. Anſoaldus Epiſcopus Pictavenſis offert virgam paſtoralem S. Achadro. 262
Fundator Monaſterii Hieræ Inſulæ. ib.
Antropomorphitæ qui. 185
Anſchetillus de Altruillio, n. 27
B. Anſelmus diſcipulus B. Lanfranci, Prior, & Abbas Becci, poſt Archiepiſcopus Cantuar. n. 7. 2
Electus Abbas Beccenſis. 278
Laudibus extollitur. 308
In Angliam venit B. Lanfranci viſendi gratia. n. 12. 2
Alloquium, & Conſilium B. Lanfranci adamabat. ibid.
S. Elfegum vere martyrem, ac proinde colendum probat eidem. ibid.
Ejus ſapientiam atque ingenii ſubtilitatem laudat B. Lanfrancus. ibid.
Invenit annulum in lectulo ſuo, unde prædicit idem Lanfrancus ipſum poſt ſe futurum Archiepiſcopum. ibid.
Eccleſiam Cantuarienſem a deceſſore ſuo ædificatam amplificavit. n. 13
Nænias cantat B. Lanfranci. n. 14
B. Anſelmi vitæ auctor Edinerus, ſeu Eamerus, & Eadmerus. n. 15
Ejus Patria, & parentes. 277. & 307
B. Lanfranci adhortatione fit monachus. ibid.
Tellatur ſe malle inter pueros ſub diſciplina, quam prælaturam gerere. 279
Cogitur Angliam petere. ibid. & 312
In Archiep. Cantuar. aſſumitur. ibid.
Modis omnibus id oneris refugere conatur. 312
Quid ſuper caput in ejus conſecratione repertum ſit. 279
Monachus 3. annis: Prior 15. Abbas 15. & Archiepiſcopus 15. ibid.
Recedit ab Anglia. 280
Migrat a vita. ibid.
Quid ſcripſerit, indicatur. ibid.
Confutavit Græcos in Barenſi Concilio. ibid.
Quanti eum haberent omnes. 312
Beccenſibus ſcribit de Abbatis electione. ibid.
Studioſe inſtruit Boſonem. 376
Scribit B. Lanfranco morti proximo. n. 34
Cujus vitam toti Eccleſiæ neceſſariam prædicat. ibid.
Nequitiæ temporis cedens ab Anglia diſceſſit. 245
Alterius orbis Papa, & Patriarcha vocatur. 248
Criminis hæreſeos non cum B. Lanfranco a Roſcelino accuſatur. 266
Epiſcopum Belvacenſem partes tum ſuas, tum Magiſtri tuendas in Concilio Remenſi ſuſcipiat, precatur. ibid.
B. Lanfrancum ab hoc crimine purgat. ib.
Apoſtatæ difficillime convertuntur. 158. n. 4
Apoſtolos quare viliſſimos eſſe voluit Chriſtus. 49. n. 17
Aqua-manile quid. 225
Aquila D. Pauli adjutor. 32
Arabia nunc alia quam olim. 98. n. 39
Archiepiſcopatum cur refugerit B. Lanfrancus. n. 6
Archidiaconi a monachis pecunias exigere non debent. 258
Scribit ad Paſchalem Papam Ivo Carnotenſis, quatenus ab illorum vexatione eximantur monachi S. Petri Carnot. ibid.
Arfaſtus. V. Harfaſtus.
Arguere. V. corripere, reprehendere.
Ariſtoteles Princeps Philoſophiæ. 36. n. 4
Arma lucis, boni actus. 19. n. 10
Arma militiæ Chriſtianæ. 60. n. 4. 5
Arturus de Coſſe. 253
Aruſpicia, vel ſortes, ne exerceantur. n. 11
Anſtidus Dapifer. n. 27. 2
Anti-Chriſtus. 132. n. 4. 5. n. 14. 17
Antonius Yepes. 258
Aſcelinus Monachus S. Ebrulfi. n. 20. 2
Aſcelini epiſtola ad Berengarium. n. 20
Scientia prædirus fuit. ibid.
Sententiam Guillelmi cujuſdam aſſerentis debere omnem Chriſtianum in Paſchate Euchariſtiam ſumere explicat, tueturque. ibid.
Probat Corpus & Sang. Chriſti exiſtere in Sacramento. ibid.
Avaritia idolorum ſervitus. 109. n. 1
Quomodo 123. n. 4
Eſt omnium malorum radix. 141. n. 7
Avaritiæ vitium Longobardis familiare. n. 34
Audemarus Bononienſis, & Hanranenſis Epiſcopus. n. 29
Audoenus Epiſcopus Ebroicenſis. 320
S. Audoeni feſto die tumultus a Joanne Archiepiſcopo, & monachis excitatus. 254
Ea de re exulant quatuor Monachi. 255
Monaſterium liberum eſt ab omni jure Archiepiſcopi Rotomagenſis. 254
Miſſam celebrare in Eccleſia S. Audoeni, feſto die ejuſdem tenetur Archiepiſcopus. ibid.
Reformatur idem monaſterium Helgoto Abbate. 255
B. Auguſtinus Dorobernia Archiepiſcopus omnibus præfuit Britanniæ Epiſcopis. n. 6
B. Auguſtini Anglorum Apoſtoli vita. 325
Auctor ejuſdem monachus; qui & aliam prolixiorem compoſuit. ibid.
Mittitur in Angliam cum ſociis aliquot a S. Gregorio Papa. ibid.
Deterrere eos a propoſito conatur dæmon. ibid.
Deridetur ab incolis provinciæ Andegavenſis. 326
Ex ejus baculo fons ſcaturit. ibid.
Eo in loco ſcribit. ibid.
Inibi conſtruunt Eccleſiam incolæ. ibid.
Ab hac Eccleſia arcentur mulieres. ibid.
Auguſtinus in eadem Eccleſia invocatur. ibid.
Goifridus Andegavenſis Epiſcopus miraculum a B. Auguſtino apud Andegavenſes patratum refert in Anglia. ibid.
Dedicat Eccleſiam in honorem S. Auguſtini. ibid.
Moyſi æquiparatur. 327
In Angliam appulit. ibid.
Prædicat Chriſtum. ibid.
Imaginem Chriſti in tabula depictam exhibebat. ibid.
Optime exceptus a Bertha Regina, & Letardo Epiſcopo. 328
Multa edit miracula. ibid.
Regem convertit ad fidem. ibid.
Scribit S. Gregorio de iis, quæ a ſe, & a ſociis geſta ſunt. 329
Socios iterum mittit B. Gregorius. ibid.
Pallium, reliquias, ornamenta, libros. ib.
Primas Britanniæ a B. Gregorio ordinatur. ibid. & 331
Auguſtino mandat, ut deſtructis ſolum idolis, fana in Eccleſias commutet; & ſacrificia animalium vero Deo offerenda doceat. 329
Quare. ibid.
Gratulatoriam tertio recipit Epiſtolam a B. Gregorio. 330
Doctrina, & ſcripturæ ſanctæ ſcientia præditus. ibid.
Cæco lumen tribuit. 331
Noluit antiqui Epiſcopi hæretici Auguſtino acquieſcere. ibid.
Eos prædicit a Deo plectendos. ibid.
Eboracum civitatem petit. ibid.
Paralyticus cæcus ſanatur. ibid.
Una die pluſquam decem millia virorum, præter mulieres, & infantes initiat baptiſmate. ibid.
Ad eos abluendos fluvium Sualvum benedicit. ibid.
Juxta eundem fluvium conſtruitur Eccleſia ſub nomine D. Auguſtini. 332
Leproſum mundat. ibid.
Deridentes Auguſtinum igne cœleſti affliguntur. ibid.
A baptizatis prædictus ignis extinguitur. ibid.
B. Auguſtinum verbis conſolatur Chriſtus. ibid.
Ex ejus baculi impreſſione fons ſcatet. ibid.
Fundat monaſterium, Cerneſium appellatum. ibid.
Presbyter per trinam immerſionem in fonte B. Auguſtini ſanatur. 333
Perluſtrata Britannia redit Cantuariam, ubi inſigne patrat miraculum. ibid.
Baptizat, inſtruit, conſecrat S. Livinum Epiſcopum. ibid.
Ad fidem convertit Colomannum Regem Scotiæ. ibid.
B. Auguſtini forma. ibid.
Auctor ejus vitæ, a quo, quæ ſcripſit, didicerit. ibid.
Avus referentis geſta B. Auguſtini ab eodem baptizatus. ibid.
Quandiu vixerint relatoris avus, & Pater. ibid.
Ordinat Laurentium ſibi ſucceſſorem; necnon & Mellitum Londoniæ, ac Juſtum Roffi Epiſcopos. 334
Obiit ac ſepultus eſt in monaſterio SS. Petri & Pauli a ſe condito. ibid.
Probatur D. Auguſtinum Regulam S. Benedicti fuiſſe profeſſum. 247. & ſeq.
D. Auguſtinus Doctor laudatur a Cœleſtino Papa. 181
Quare in quibuſdam ſuis ſcriptis ſubobſcurus. 357
Inde nonnulli in errorem impegerunt. ibidem.
Illius ſcripta male interpretantur multi. ibid.
Quid agendum quando obſcuri aliquid occurrit. 358
S. Avitus Regulæ Benedictinæ obſervator. 262
Aurelienſe ſtudium quid. n. 29. 1
Azyma quid. 41. n. 1

B

BAccilia quid. 189
Baldechildis Regina Corbejenſis monaſterii fundatrix. 261
Baldricus Prior Becci Abbate B. Anſelmo. 312
Balduinus Abbas. 227
Balduinus ex monacho S. Dionyſii Abbas S. Edmundi in Anglia. 256
Medicam artem colebat. ibid.
Singulari devotione erga S. Edmundum afficitur. ibid.
Abbas eligitur ejuſdem monaſterii. ibid.
Pro eodem cœnobio libertates obtinet a ſummo Pontifice. ibid.
Strenue eaſdem conſervat. ibid.
Balduinus S. R. Eccleſiæ legatus. 320

Cadduinus filius Gisleberti Comitis. n. 27. & 28.
Calneorum uſus apud monachos. 188. & 192
Bancor Monaſterium. 331
In eo pluſquam duo millia monachorum. ibid.
Permulti a Paganis interfecti. ibid.
Baptizati pro mortuis quid. 62. n. 24. & 26
Baptizati, ab Apoſtolo vocantur ſancti. 119
Baptizare in caſu neceſſitatis, abſente Presbytero Laicus poteſt; quin & mulier. 263
Baptiſmus Chriſti peccata condonat, confert gratiam. ibid.
Chriſtus miniſterio Sacerdotis, ut cauſa principalis, baptizat. ibid.
Baptiſmus Joannis, figura Baptiſmi Chriſti. 269
Quid operabatur. ibid.
Verus Baptiſmus in quo. 176. 2
Baptiſmi effectus. 148. n. 3
Baptiſmus non interatur. 158. n. 4
Virtus ejus in cruce, & ſepultura Chriſti. ibid. n. 5
Cum baptizamus, morimur Chriſto. 16. numer. 3.
In Baptiſmo peccata moriuntur. ibid.
Cur in morte Chriſti Baptizamur. ibid. n. 4. 7. & 61. n. 25.
Eſt figura mortis. 61. n. 25
Baptiſmus dies redemptionis. 109. n. 31
Quæ in Baptiſmo requiruntur. 110. n. 12
In baptiſmate quare trina immerſio. 117. n. 19
In eo homines moriuntur, & reſurgunt. 144. n. 7. 158. n. 4.
Baſilia Uxor Hugonis de Gornaco. 278
Beatitudini mandatorum Dei obſervantia ſola eſt neceſſaria. 44. n. 12
Beatitudo æterna cur ſors dicatur. 120. n. 6
Beccum. n. 2
Beccenſis dormitorii deſtructionem prædicit B. Lanfrancus. n. 4. 5. 2
Ampliora ædificia conſilio B. Lanfranci conſtruuntur. n. 5
Beccenſes monachi novam habitant Eccleſiam. n. 7. 2
Ejuſdem cœnobii deſcriptio. ibid.
Eccleſiæ conſecratio. n. 8
Becci origo, & Etymon. n. 7. 2. & 275
Cur in tantum crevit Beccum. 275. & 306
In ſumma fuit egeſtate. ibid.
Deus fundator præcipuus. ibid.
In honorem B. Virginis Eccleſia ædificata. 276
Aliud ædificatur monaſterium. ibidem. in fine.
Fundationis forma. 241
Illuc confluunt nobiles permulti, atque monaſticæ vitæ ſe dedunt. 275
Becco datur monaſterium S. Ebrulfi. ibid.
In Eccleſia ſedet B. Virgo, & SS. Petrus, & Paulus decantant horas matutinas. 277
Conſecratio ejuſdem Eccleſiæ a B. Lanfranco facta: cui interfuere plures Epiſcopi. ibid. & 308
Becci tres matronæ nobiles Deo ſeſe devoverunt. 278
Tribus diverſis Dominicis migrant e vita. ibid.
Eidem Cœnobio Prioratus ſolvunt pecunias in ſignum ſubjectionis. 280
Altera ejuſdem Eccleſiæ dedicatio. 283
Deſtructa maxima ex parte Eccleſia inſtauratur. ibid.
Novum dormitorium ædificatur. 284
Capitulum generale Becci celebratur. ibid. & 286
S. Ludovicus Becci comedit in refectorio, confirmatque immunitates. 284
Abbatia combuſta. ibid.
Ad reſtaurandam Abbatiam ſummorum Pontificum privilegia. 285
Corruit Turris, cujus ruina maximum monaſterio intulit damnum. ibid.
Ad Abbatem jus pertinet patronatus Prioratuum. 286
Abbatum juramenti forma. ibid.
In qua clauſula, *Permiſſione Divina*, notare eſt. ibid.
Beccenſibus foras exeuntibus, ſotularibus (corrigiis vinctis) prohibitis, cappas induere permittitur. 287
Dum in Prioratibus ſex annos manſerint, redire coguntur. ibid.
Capituli generalis ſtatuta. ibid.
Geſtant veſtes albas. 288
Statuta ex bulla Benedicti Papæ pro ſcholaſticis. ibid.
Diverſæ ſcientiæ prælegantur a monachis. ibid.
Summam pecuniæ a Philippo Rege exactam ſolvunt Beccenſes. ibid.
Tertio dedicatur Eccleſia. 288
Maxima ex parte deſtruitur monaſterium, & propugnacula conſtruuntur contra incurſus Anglorum. 289
Quis primus Abbas obtinuit Pontificalia inſignia. 290
Beccum Herluini. 291
Privilegium Abbatis Beccenſis, quo poteſtas ipſi tribuitur utendi inſigniis Pontifical. & benedicendi calices, & ornamenta, &c. tonſuram conferendi ſuis monachis. ibid.
Propugnaculum muniſiſſimum. ibid.
Multas patiuntur calamitates monachi. 293. & ſeq.
Beccenſes Pariſiis operam literis navantes, alios ſcientia ſuperant. 297
Primus Abbas Commendatarius Joannes Boucart Epiſcopus. 299
Profeſſio coram Archiepiſcopo Rotomag. 186
Beccenſium monachorum maxima auſteritas. 306
Multi viri nobiles, & literati monachi tempore etiam Guillelmi Abbatis. 313
Schola Becci famoſiſſima. n. 31. 2
Privilegia a Rotomagenſi Archiepiſcopo conceſſa, & a ſummis Pontificibus confirmata. 242. & ſeq.
Beda Anglorum Doctor. 246
Hiſtoriam Anglorum compoſuit. ibid.
Septennis monaſterio Virimundenſi traditus ſub diſciplina B. Benedicti Epiſcopi. 247
Plura de V. Beda vide. ibid.
Cur Venerabilis vocitetur. ibid.
Hoc titulo coætanei authores minime uſi ſunt. ibid.
Monachus fuit Benedictinus. 248
In ejus monaſterio Regulam Benedictinam ſemper profeſſi ſunt cœnobitæ. ib.
S. Beda Venerabilis ſuum monaſterium effecit celeberrimum gymnaſium. n. 28
Belli montis Prioratum Becco donavit Rogerius de Bello monte. 280
Controverſia de eodem Prioratu inter clericos Exmefordienſes, & Beccenſes. ibid.
Impetratur perperam iſte Prioratus a Ludovico de Fliſco. 292
Benedicere manu renuit Guillelmus Abbas, ſolius id Epiſcopi eſſe aſſerens. 314
Benedictini. V. Intra.
S. Benedictus apparet Guillelmo Criſpino, eumque a dæmone defendit. 323
Ejus vitam appetunt monachi, & Florentius Presbyter. n. 16. 2
Quis ejus Regulam vere obſervat. 186
Regula Monachorum appellatur. 226
Tranſlationis S. Benedicti feſtivitas. 200
Legi debet Regula initio quadrageſimæ. 190
In ordine Benedictino ſcholas tenebant monachi. n. 28. 2
Probatur. ibid. & ſeq.
S. Benedicti Regulam invexiſſe in Angliam B. Auguſtinum oſtenditur. 247
Benedictini Anglorum Apoſtoli. 248
Præclari ſanctitate & doctrina Benedictini. 249
Apoſtoli. ibid.
Quæ in ordine Benedictino ſunt aliquando commutanda, quæ non. 186
Plures in Anglia Epiſcopi, qui licet hac dignitate potirentur, Regulæ legibus aſtringebantur. 250
Regula Benedictina, ſancta Regula, Ordo, Regula, ſanctus Ordo ſolebat appellari. 259
Probatur Regulam S. Benedicti per univerſam Galliam obſervari ante Carolum Magnum, & Ludovicum Pium. 260
Tempore Caroli Magni Regulæ obſervationem neglexerunt Monachi. 261
Cum Regula S. Benedicti optime obſervatur a monachis, eorum orationibus mundus caret malis contagiis. 262
Vide etiam Regula.
S. Benedictus Biſcopus Regulam Benedictinam profeſſus. 248
Benedicti Papæ Bulla pro ſcholaſticis obſervari præcipitur in Beccenſi cœnobio. 286
S. Benedicti monaſterium. V. Floriacenſe.
Benedictus Haeſtenus. 258
Beneficium Eccleſiaſticum nullus vendat, vel emat. n. 12
Beneficiorum vacantias conatur Papa obtinere, cui contradicit Rex. 292
Berengarius Hæreſiarcha. n. 4
Hæreſis. ibid. & n. 5. & 242
In Concilio Vercellenſi a Leone Nono damnatur. ibid. & 171
In Concilio Turonenſi ſub Victore 2. abjurat hæreſim. ibid. & 360
A Nicolao 2. Papa ad Concilium Romanum evocatus coram omnibus abjurat hæreſim; & confeſſionem fidei edit. ibid. & 169. 2
Redit ad vomitum. ibid.
Scriptis ejus reſpondet B. Lanfrancus. ibid. & 169
Præceptorem habuit S. Fulbertum Carnot. n. 17
Quid de Berengario ſenſerit ille moribundus. 266
Berengarii literæ ad B. Lanfranc. n. 18
Joannis Scoti ſententiam tuetur. ibid. & n. 20
Epiſtola Berengarii ad Aſcelinum. n. ib.
Humbertum Cardinalem proſcindit contumeliis, atque adeo Romanam Eccleſiam. 170. & 177. 2
Diaconus fuit Andegavenſis Eccleſiæ. ib.
Ejus fidei profeſſio. ibid.
Altera profeſſio. 170. 2
Normaniam huc illucque curſitat, ut ſuæ hæreſis veneno quoſcumque inficiat. 359
Ab Henrico duce Normaniæ repulſam patitur. ibid.
Ejus hæreſis hiſtoriæ compendium. 360
Conventus apud Brionam cogitur ad confutandum Berengarium. ibid

Refutatur ab Hugone Lingonenſi Epiſcopo. 335. & ſeq.
Confutatus cum ſociis fuit. ib.
Literas hæreſi conſperſas mittit ad diverſos. ib. & 360
Agit contra Romanam Eccleſiam. ib.
Criminatur Leonem Papam. ib.
Non audet intereſſe Concilio Pariſienſi. ibid.
Ejus literæ leguntur coram Concilio. ibid.
Ad Concilium tandem venit, profeſſionem Catholicam emittit, reditque ad apoſtaſiam. ib.
Contra Berengarium ſcripſerunt plures Benedictini. 249
Patria, mores, ſtudium, &c. 283. n. 17. 335. 339.
Poſtrema ejus verba in extremis poſiti. 266.
Bernardus Abbas Montis S. Michaelis, prius Becci monachus. 281
Bertha Angliæ Regina ex Regibus Galliæ oriunda. 327
Bertha ſacris literis erudita. 327
Letardus Pontifex ei a ſacris fuit. 328
Laudatur a B. Gregorio. ib.
B. Auguſtinum multis beneficiis affecit. ibid.
Betteſridus Ambianenſis Epiſcopus privilegium concedit monaſterio Corbejenſi, quatenus Regula SS. Benedicti & Columbani obſervetur. 261
S. Bientiæ Corpus Mellenti. 283
S. Blaſii pars capitis in Beccenſi monaſterio. 296
Blaſphemia quid. 109. n. 31
Blaſphemi qui. 145. n. 4.
Blaſphemia in Spiritum ſanctum, ultimum, & maximum omnium criminum. 270
Bona temporalia providere non prohibet Chriſtus. 63. n. 1
Bonifacius Papa quartus. 248
Bonum & malum ſunt immediata in Chriſtiana Religione. 18. n. 22
Boni ſtultus accuſatur. 85. n. 16
Bonum agere volenti expellendum eſt malum. 19. n. 28
Boſo 4. Abbas Becci. 280
Scientia, & ſanctitate præſtantiſſimus. ibid.
Ejus vita. 316
Patria, Parentes. ib.
Fit monachus una cum duobus Fratribus. ib.
Eruditiſſimus. ib.
Tentationem, qua graviſſime urgebatur, expellit a mente ejus B. Anſelmus. ibid.
Studioſe inſtruitur ab eodem ſancto. ib.
Concilio juſſu B. Anſelmi, & ejus vice intereſt. ibid.
Aliquandiu in Anglia cum eodem ſancto commoratus eſt. ib.
Effuſiſſime Boſonem diligebat B. Anſ. ibid.
Cum eo diſputat in lib. Cur Deus homo. 317
Omnibus virtutibus elucebat. ib.
Sapientiam ejus admirantur omnes. ib.
Invitus Abbas eligitur. ib.
Clientem ſe Regis profiteri renuit. ib.
Quando illius juſſa reſpuebantur, quid agebat. ib.
Morbis diverſis graviter affligitur. ib.
Singulari patientia præditus. ib.
Obiit. 282 & 319
S. Brandani altare. 289
Brionenſis Conventus. 366
Britones expulſi ab Anglia. 229
Bruno Andegavenſis Epiſcopus hæreſi Berengariana notatus. 360
S. Bruno quare receſſit in eremum. 259
Burnevilla hæreditas B. Herluini. 241

C

Cadomi duo monaſteria conſtruit Guillel. Dux Normanniæ, unum virorum in honorem S. Stephani, alterum monialium in honorem SS. Trinitatis. n. 4. 2
Ejuſdem civitatis deſcriptio. n. 21.
Fundationes cœnobiorum Cadomenſium S. Stephani, & SS. Trinitatis. n. 21
Privilegia diverſa. n. 22. & ſeq.
Cadomenſes, primi Monachi e Beccenſi cœnobio. 308
Vide etiam S. Stephani, & SS. Trinitatis.
Cadurcæ S. Deſiderii Epiſcopi tempore Regula ſancti Benedicti colebatur. 261. n. 2.
Cœleſtinus Papa laudat D. Auguſtinum. 181
Camerarius. 287. & 206
Cancer morbus. 144. 281
De Cancico Prioratus. 286
Canonicis qui præerant olim Abbates vocitabantur. 262
Canonici Eccleſiis Cathedralibus monachos pellere tentant. 249
Ab Eccleſia Vintonienſi ab Edgaro Rege eliminantur. ib.
Quare. ibid.
In eorum locum monachi ſubrogantur. ib.
Canonicis prohibitum eſt, ne monachales habitus induant. 257
Canonicorum Regulam edidit Codegrandus Metenſ. Epiſcopus. 260
Monaſteria Canonicorum. ibid.
Cantor. 206. 2.
Canum proprietas malis prædicatoribus adſcribitur. 116. n. 2. 3. 4
Cantuaria, olim Cantuerberia, & Dorobernia. 221
Cantuarienſis Eccleſiæ jus in Eboracenſem n. 9. 2.
Cantuarienſis Archiepiſcopus Primas totius Britanniæ. 221
In eadem Eccleſia monachi ab initio ſunt conſtituti. 222
Anathemate percellit eos Papa, qui monachos eliminare tentaverint. ib.
Eandem poteſtatem, quam B. Auguſtino contulerat S. Gregorius, omnibus Cantuarienſibus Archiepiſcopis conceſſit, 264.
Cantuarienſis Eccleſia metropolis, ſeu primatis potitur dignitate. 229
A Beato Gregorio ita decernitur. ibid. & 248.
Cantuarienſis Eccleſiæ juri ſubjaceat metropolis Eboracenſis. 246
De Primatu Cantuarienſis Eccleſiæ quinam ſcripſere. ibid.
Monachos Regulæ Benedictinæ addictos fuiſſe in eadem Eccleſia ab ipſa fundatione probatur. 247
Archiepiſcopus, alterius orbis Papa & Patriarcha appellatur. 248
Dorobernia olim & Cantuarberia vocitata. ibid.
Ejus deſcriptio. ibid.
Primaria eſt Provinciæ Cantii. ibid.
Combuſta fuit Eccleſia Cantuarienſis paulo ante B. Lanfranci introitum. ibid.
Cantuarienſi Archiepiſcopo profeſſionem ſive obedientiam præſtabant totius Britanniæ Epiſcopi. ib.
Epiſcopus, vel Clericus, vel ſæcularis, qui in Archiepiſcopum aſſumebatur, monachalem habitum induere, & Regulæ S. Benedicti profeſſionem emittere cogebatur. 249
Jus habet Archiepiſcopus in villis, & Eccleſiis cujuſcumque diœceſis, ad Cantuarienſem pertinentibus, Epiſcopalia jura exercendi. 258
Fides ex Cantia per totam Angliam divulgata eſt. 268
Capite velato Corinthi ſolebant viri orare, & mulieres econtra. 51. n. 4. 5
Quare velato mulieres, viri autem diſcooperto debeant orare. 52. n. 7. 9. 10
Cappa, ſive Pluvialis. 254
Ea in dedicatione Eccleſiarum utitur Epiſcopus. ibid.
Capituli etymon. 161. n. 2
Capitulum generale in Beccenſi monaſterio. 284
Capitulum generale Abbatum Lexovii. 285.
S. Cariſcfus Regulæ Benedictinæ obſervator. 262
Carnalis homo. 66. n. 19. 20
Carnaliter vivere nemo debet, quia Chriſtus mortuus eſt. 73. n. 14. 16
Carnaliter operans metet corruptionem, 101. n. 11. 13.
Carnalis terra vocatur. 106. n. 13
Caro & ſanguis regnum Dei non poſſidebunt. 62. n. 46
Caro infirmitatem, oſſa firmitatem ſignificant. 110. n. 18
Carolus dux de Berry occupat Ducatum Normanniæ. 287
Normanniam deſponſat. ib.
Cardinalis impetrat prioratus duos e Beccenſi monaſterio dependentes. 29. 2
Carreus V. Franciſcus.
Caſtitas. Fœminæ ſunt vitandæ. 139. numer. 3.
Vide Virginitas.
Caſſinenſes Abbatiæ reparandæ gratia tributum imponit ſummus Pontifex omnibus monaſteriis ord. S. Benedicti. 288.
Caſula pro veſte ſacra. 254
Caſulis utuntur Diaconus, & Subdiaconus. 188. & 190.
V. etiam Diaconus.
Cathecumeni vocantur fideles. 119
Cauterium quid. 138. n. 2
Cephas, id eſt caput. 34
Cellerarius. Subcellerarius, 207. & 289
Cenomaniam obtinet Rex Angliæ. 293
Ceſtra quare legionum dicitur. 258
Charitatem non diligit, qui fratrem contriſtat. 30. n. IX.
Charitas opus Dei. 30
Excellentior eſt omnibus donis. 55. n. 19 & 56. n. 10.
Hac deficiente cætera nihil conferunt. ibid.
Ejus effectus & proprietates. 56. cap. 13. & n. 1. 2. & ſeq.
Charitas erit & in futuro ſæculo. ibidem n. 4. 5.
Qui charitatem habent, invicem portant onera ſua. 100. n. 3
Qui charitate carent graves ſunt. ibid.
Martyres efficiuntur charitate præditi. 117. n. 17.
Finis præceptorum charitas. 134. n. 4. 5
Charitatis conditiones. ab. n. 6.
Diligentibus CHRISTUM ſervatur Corona juſtitiæ. 146. n. 8.
Quantus Dei erga homines amor. 152 num. 1.

Char-

Digitized by Google

Chartarum cuſtos. 287
Chriſtus ad quid Prædeſtinatus. 8. n. 4. 5.
Vere filius Dei eſt, quia multa corpora ſurrexerunt in ejus reſurrectione. 8. n. 7.
Quando judicatus eſt, vicit. 12. n. 6
Ad quid Chriſtus reſurrexit. 14. num. 17 & 18.
Quomodo ad tempus eſt mortuus. 14 num. 4.
Sicut ex Adam formata eſt Eva, ſic ex latere Chriſti profluxerunt Sacramenta. 15. n. 11.
Adam forma Chriſti, quo pacto id verum ſit. ib. n. 15.
Chriſtus peccatum & originale, & actuale ſolvit. ib. n. 19. & 21
Chriſti corpus peccatum dicitur. 19. n. 4
Chriſtum ad terram deducere quid. 24. 6
Libertatem tribuit Chriſtus. 30. n. 9
Chriſtus quomodo dividatur. 34. n. 9
Eſt virtus & ſapientia Dei. 35. num. 25. & 29.
Quomodo ſapientia. 35. n. 28. & 29
Chriſti infirmitas magna victoria. ibidem num. 30.
Illius infirmitas noſtra fortitudo. ibidem num. 31.
Quo pacto juſtitia nobis factus. 36. n. 34
Caput eſt hominis. 51. n. 2
Chriſti caput Deus. ibid.
Ad quid mortuus. 92. n. 43
Incarnatus ut mediator inter Deum, & homines eſſet homo. 95. n. 38
Chriſti adventum ſignificantia qui ſervant, illum adveniſſe negant. 116. n. 10
Eſt myſterium Dei Patris. 121. n. 2.
Qui ſcit Chriſtum, ſcit Deum, & quomodo vivendum. ibid.
Veritas eſt, & Sacramentum. 138. n. 18
Colendum propter lucrum putaverunt nonnulli. 141. n. 4
Chriſtus, unctus, Rex, Sacerdos. 152 num. 23.
Viſitavit nos, quando incarnatus eſt. 153. n. 11.
Mortem pro omnibus ſuſtinuit. ibidem num. 15.
Chriſtus gratia Dei. ib. n. 16
Quare humanam naturam aſſumpſit. 154 n. 30. & ſeq. & 336.
Suis Cultoribus quid promittit. 160. n. 19
Semper orat pro nobis. ib. n. 20
In eo quod homo, mediator eſt. 162 num. 9.
Ut prædeſtinatos redimeret, mortem ſubiit. ib. n. 10
Mortuus eſt ut teſtamentum conderet. ib. n. 11.
Peccata deſtruxit Chriſtus in his, qui credituri erant. ib. n. 14
Ut cæteri homines carnem habuit in primo adventu, in ſecundo vero non ſic. ib. n. 16
Quare extra portam civitatis paſſus eſt. 167. n. 4.
Chriſti triduana mors quid ſignificet. 341.
Filius Dei venit in mundum, nec tamen a paterno ſinu diſceſſit. 266
Quomodo ferebatur manibus ſuis. 350
Chriſtianus omnis aut bonus eſt, aut malus. 18. n. 22
Eſt liber, & ſervus. 44. n. 13
Ejus libertas. 51. n. 21
Chriſtianorum Primitivæ Eccleſiæ mores. 57.
Sunt Corpus Chriſti. 103. 57. n. 29
Chriſtiana Religio quæſtus æternus. 141 num. 6.
Cibus ſolidus moraliter ſignificat. 157. n. 15
Cibum immundum nullum æſtimant Chriſtiani. 29. n. 2
Cinerum dies. 190
Circuitores. 205
Circumciſio quid ſignificat. 121. n. 8
Quare conciſio vocatur. 116. n. 3. 4
Circumciſio Abrahæ ſignaculum fuit acceptæ juſtitiæ per fidem. 13. n. 9
Circumciſionis Domini feſtivitas. 189
Claſſicum quid. ib.
Clauſtrum olim ſchola monachorum. n. 31. 2
A clauſtro ſæculares arceantur. ibid.
Clemens Papa VI. inſignia Pontificalia Abbatibus S. Stephani Cadomenſis concedit. n. 23. 2
Clemens Antipapa V. Guibertus.
Clerici in carnis peccatum prolapſi, qua pœna mulctandi. 256
Clericis fas ſemper fuit inſtitutum monaſticum amplecti. 257
Ab ingreſſu religionis monaſticæ prohiberi non debent. ibid.
Quo ſanctiores apparerent, monaſticas veſtes induebant. ibid.
Id illis interdicitur. 258
Vide Canonicus:
Coactus agens mercedem non habet. 77 num. 8.
Codegrandus Metenſis Epiſcopus Regulam Canonicorum edidit. 260
Cœna Dominica quid. 52. n. 15
Cœnandi in Eccleſia conſuetudo antiqua. ib. n. 15.
Cœnobium. V. monaſterium.
Cogitationes pedes mentis dicuntur. 112 n. 12. & 166. n. 7.
Humilitate coercendæ. 135. n. 16
Cogitationes hominum novit Deus. 156 num. 17.
Coloſſenſes qui. 119
Collegii Lexovienſis Pariſiis fundatio. 290
Libros Beccenſis Cœnobii confert eidem collegio Eſtoldus Abbas. ibid.
S. Columbani Regula. V. Regula.
Comam nutrire turpe eſt viro. 51
Commonitorium. V. literæ.
Commune immundum vocabant Judæi. 30 num. 10.
Communio pauperum de oblatis non conſecratis. 193
Compunctio mala. 25. n. 2
De Condeto Petrus. 321
Concilium Vercellenſe. n. 4
Concilium Turonenſe ſub Victore. 2. ib.
Concilium Vindeſoris. V. Synodus.
Concilium a B. Lanfranco celebratum. n. 8. 2.
Concilium Londonienſe, cui præſidet ipſe.
Concilium Andegavenſe. n. 18. 2
Concilium Abbatum Lexovii. 285
Concilium Claromontanum. 316
Concilium Vercellenſe. 171. 2. 360
Concilium Epheſinum. 178. 2
Concilium Brionenſe. 360
Concilium Pariſienſe. ibid.
Huic intereſt Henricus Rex. ibid.
Concionatores. V. prædicatores.
Concordia differens, ob gratiarum varietatem. 107. n. 6.
Concupiſcentiæ vis, major in Judæis, quam in Chriſtianis. 17. n. 21
Confeſſio quæ fit directionis gratia. 272
Cuinam facienda. ibid.
Confitens peccata ſociorum detegere non debet. 270
Nec confeſſor eadem inquirere. ibid.
Confeſſio peccatorum inſtar vulneris. 272
Confeſſio mortalium ſoli ſacerdoti facienda. 273.
Confeſſio venialium olim fiebat non ſacerdoti. ib.
Coram Laico in caſu neceſſitatis quare olim conſulebatur. ib. & ſeq.
Non erat ex neceſſitate, ſed ex conſilio ejuſmodi confeſſio. 274
Verecundia in confeſſione magna eſt pœna. ibid.
Quare jubemur peccata confiteri. ib.
Confeſſio coram laico obſolevit. 274
Confeſſionis Sacramentum nondum erat inſtitutum, cum defleret negationis peccatum S. Petrus. ib.
Confeſſionis Sacramentalis virtus. 12
In confeſſione peccata revelata minime judicabuntur. 11. n. 29
Confeſſio lumen facit, ſceleris perpetratio tenebras. 109. n. 4.
Confeſſionis tria ſacramenta. 269
Quæ in confeſſione cavenda. ib.
Confeſſio figuram Baptiſmi tenet. ibid. 271
Qui revelat Confeſſionem, eſt Judæ ſimilis. ib.
Revelator Confeſſionis quantorum criminum reus. ib.
Confitentis, & ejus cui confitetur, duæ conſcientiæ in unam tranſeunt. 269
Peccata occulta, & aperta confiteri. 272
Confluentii monaſterium Beccenſibus tribuit Ivo de Bello-monte. 278
De Confraternitate ineunda. 214
Conjugatis quantæ ſollicitudines. 45. num. 20. & 21.
Conquiſitores, qui. 34. n. 17.
Conſcientiæ gloria, quæ. 65. n. 10
Conſcientia mala. 75
Conſentire male operantibus quantum ſit malum. 9. n. 32. & 1. 2
Contempti ab aliis, ſeipſos & alios deſpiciunt. 137. n. 10
Contemnendus nemo. 148. n. 2
Conſperſio quid. 41. n. 3
Contriſtari Spiritum-ſanctum quid. 108. n. 29. & 109. n. 30.
Conventrejenſis monaſterii bona dilapidantur a Roberto Epiſcopo. 330. & 258
Ejuſdem fundatores. ibid.
Auro, argento &c. Eccleſia locupletiſſima. ib.
Converſus, quid. 191
Cooperator Deus operum noſtrorum, ideo cum timore, tremore, & reverentia operandum. 115. n. 14. 15
Corbejenſis monaſterii in Picardia fundatio. 261
Regula S. Benedicti ab exordio inibi colitur. ib.
Corda per vaſa ſignificantur. 270
Cormelienſis cœnobii fundator Guillelmus filius Oſberni. 264
Cornelienſe monaſterium unde dictum. 332
Fundatur a B. Auguſtino Cantuarienſi. ibid.
Corona juſtitiæ, cur ſic dicta. 146. n. 7
Corpus Chriſti quomodo fit ex pane. 50 num. 14.
Typice. ib.
Corpus Chriſti ſunt fideles. 103. n. 29
Illud quotidie in miſſa ſumit Eccleſia. 110. n. 22.
Quare vocatur altare. 167. n. 3
Corpus Chriſti ſpiritualiter neceſſario eſt ſumendum. 177
Quomodo immolatur in ſacramento. ibid.
Scrutari argumentis quomodo panis & vinum fiant corpus & ſanguis Chriſti, juſtus non quærit. 178
Sumitur in altari idem quod in cœl. ibid.

Corporaliter quomodo ſumitur. 178. 2
Spiritualiter. ibid.
Quomodo in Euchariſtia eſt aliud, quam illud quod in paſſione erat. 180
Vide etiam Euchariſtia.
Corpus parvum, & miſerrimum poſſidet ſæpe fœlix ingenium. 253
Corpus animale & ſpirituale. 62. n. 38
Corpus peccati, eſt corpus peccatis ſubditum. 16. n. 11. & 12
Corinthiis tertiam Apoſtolus ſcripſit epiſtolam, quæ non extat. 41. n. 9
Apud eos viri, non mulieres, velato capite orabant. 51. n. 4
Corripiendi publice delinquentes. 76. n. 18
Corripere negligens, malum pro malo reddit. 129. n. 11. & 130. n. 12
Correpti, correptores ſuos facile accuſant. 140. n. 18
Quæ publice, & quæ ſecreto corripienda. ibid. n. 20
Correptionis modus. 148. n. 5. & 271
Quam oppido increpationibus delectatur B. Lanfrancus. 224
Creatura. Omnis creatura in unoquoque homine intelligi poteſt. 20. n. 19
Omnis munda. 138. n. 5
Quæ immunda ſignificatione. ib. & 147 n. 12. & 13
Creatura mutabilis. 141. n. 15
Credere omnes facile poſſunt, non autem legem implere. 14. n. 16
In hiis qui credituri erant, peccata deſtruxit Chriſtus. 162. n. 14
Credere eſt videre. 348
Qui credit, quænam bona ipſi eveniant. ibid.
Qui non credit pejor dæmone. 270
Credentes ab aliis diſcernit Spiritus Chriſti. 103. n. 19
Cretenſes mendaces, &c. 147. n. 11
Criminis definitio. ib. n. 7
Criſpinorum genus & familia. 321. & ſeq.
Unde Criſpini agnomen. ibid.
Inter Normannos inſignes Criſpini. ib.
Criſpinorum familia ſingulari amore ſemper Beccenſes fuit proſecuta. 322
B. Virgo eandem familiam impenſe diligit. 323
Crucifigere carnem. 100. n. 28
Crucifigunt Chriſtum in peccatis jacentes. 158. n. 7
Crucifixus Chriſto. 92. n. 35. 38
Crucifixus exiſtimatur maledictus. 93. num. 14
Crux ſignificatur per virgam, qua petra percutiebatur. 49. n. 5
Crux Chriſti quantum valet ad ſalutem promerendam. 101. n. 6
Curioſi, prurientes ſunt auribus. 145. num. 2.
S. Cuthbertus ſanitatem Thomæ Eboracenſi Archiepiſcopo impertitur. 251

D

DEbeo non ſemper ſonat præceptum. 272
Decreta nonnumquam commutanda. 186
Quæ non abroganda. ibid.
Decreti nomine quid veteres Eccleſiaſtici intelligebant. 257
In dedicatione Eccleſiarum efferuntur corpora mortuorum, n. 13
Epiſcopo Cappa, non Caſula habenda in dedicatione Eccleſiæ. 225
Defunctorum omnium Commemoratio. 201.
Denarium (quem vocant S. Petri) quotannis perſolvebant Reges Angliæ. 250.
Tributarium regnum denotabat. ib.
Quo die colligebatur. 251
Solvebant id etiam multa alia regna. ibid.
Delibatio quid. 26. n. 14
Deratiocinare. n. 32
S. Deſiderius Cadurcenſis Epiſcopus. 261
Dei notitia abutentibus quid accidet. 8. & 9.
Quomodo vincitur Deus. 12. n. 4
Quare patienter ſuſtinuit præcedentia delicta mundi. ib. n. 21
Cur omnes peccatores non punivit. ibid.
Quomodo ex Deo ſunt omnia. 27. n. 31
Deum portare quid. 43. n. 18
Deus in nobis manet ut quid. 56. n. 4. & 60. n. 13
Eſt omnia omnibus. ib. n. 22
Ejus ſapientia quomodo multiformis. 105. n. 8.
Ejus opera & juſta ſunt & benigna. 130. n. 15
Deum præſentem habemus, qui & intellectum, & cogitationis ſcrutatur hominis intima. 156. n. 17
De rebus ad Deum ſpectantibus quomodo loquendum. 350
Deus unus eſt & Trinus. 266
Tres Deos dici non poſſe docetur. ibid.
Dextera in Divinis æqualitatem & honorem denotat. 161. lin. 10. & n. 12
Dextra amplectens, indicium promiſſionis. 138. n. 10
Diaboli myſterium, quo Chriſtus erat filius Dei, neſciebant. 36. n. 8
Diabolus & membra ejus ſunt mors. 39 num. 17
Ejus ſuggeſtiones quam difficillime diſcernuntur. 54. n. 7
Diaconus, & Subdiaconus Caſulis quando induuntur. 188. & 201. 2
Diaconum Miſſæ inſervientem poſſidet dæmon. n. 11. a
De Diacono Uxorato quid agendum. 228
Diaconatum auferre quid. 256
Diaconus fornicarius eſt deponendus. ib.
A gradu ſuo dejectus juſte, injuſteve quomodo reſtituendus. ibid.
Diaconi officia diverſa, 270
Dialectica myſteria fidei non deſtruit. 34 num. 11
Si Philoſophi dialectica, ſeu ſyllogiſtice convicti fuiſſent, non eis profuiſſet. ib. n. 12
Dialecticam non vituperat Apoſtolus, ſed uſum perverſum. 121. n. 3
In Divinis rebus raro ea utendum. 173
Plurimum valet ad inveſtigandam ſacram ſcripturam, & ea quæ ad fidem pertinent. ibid.
Diapraſium, quid. 265
Dii Romanorum, qui. 9. n. 28
Dilectio. Vide Amor, & Charitas.
Diratiocinare, & Dirationare. n. 32
Directionis gratia Patri Spirituali peccata ſunt revelanda. 273. & ſeq.
Diſcipulis Magiſtri venerabiles eſſe debent. 119. n. 5
Vide etiam Magiſter.
Divitiæ, vanitas. 129. n. 6.
Spinæ. 158. n. 10
Docens alios, ſeipſum inſtruit. 138. n. 7
Doctrina & pietate præditi, columna ſunt veritatis, & Eccleſiæ. 138. n. 14. 15. 16.
Doctores Sancti, ſunt nubes. 165. n. 1
In eorum ſcriptis quando obſcuri aliquid occurrit, quid agendum. 358. & 237.
DOMINUS JESUS quis vere dicit. 54. num. 3.
Dominicus de Viq Archiepiſcopus Aucenſis Abbas Becci. 302
Dona diverſa S. Spiritus. 54. n. 5. & ſeq.
Sermo Sapientiæ, diſcretio, interpretatio ſermonum. ib.
Dorobernia Civitas, nunc Cantuaria. 221.
Ejus deſcriptio. 248
Vide Cantuaria.
Dorſalia, ſeu dorſualia quid. 191. a
Dublinenſis Eccleſia Metropolis Hiberniæ. 232
Durandus Abbas Troarnenſis, Doctor. 338
Conſiliarius Guillelmi Conqueſtoris. ib.
Doctrina & Sapientia celebris. ib.
Epitaphium ejus. ib.
Liber de Corpore & Sanguine Chriſti. 339.
Egregia ejus de veritate Corporis & Sang. Chriſti dicta. 350
Scripſit contra Berengarium. 349
Refert Berengarianæ hæreſis hiſtoriam. 350

E

EAdmerus vide Edinerus.
Eboraci civitatis deſcriptio. 246
In eo tempore Egaerti Archiep. elegantiſſima bibliotheca. ibid.
Eboracenſis Archiepiſcopus quam ſedem tenet in Conciliis. n. 50. & 248
Eboracenſis Eccleſiæ juris ſunt Orcadum inſulæ. 224
Metropolis conſtituitur a B. Gregorio. 246
Juri ſubjacere debet Eccleſiæ Cantuarienſis. ibid.
Eboracenſium Archiepiſcoporum vitarum ſcriptor Thomas Stubœus MS. 253
Eboracus nunc Faræ monaſterium. n. 29
S. Ebrulfi monaſterium donatur Becco. 276
Reſtauratur a B. Lanfranco. ibid.
Eccleſia pane deſignatur. 50
Corpus dicitur. 54. & 55
Eccleſiæ Anglicanæ ſtatus, dum B. Lanfrancus ad Archiepiſcopatum Cantuar. eveheretur. n. 7
Eccleſia liberos generat. 97. n. 34
Eccleſiæ diſciplina pace principium ſervatur; & e contra. 136. n. 2
Eccleſia, ſeu fideles, Columna veritatis. 138. n. 14
Fana, idolis deſtructis, in Eccleſias commutari mandat Auguſtino B. Gregorius. 329
Eccleſiam Romanam contumeliis afficit Berengarius. 177. a
Eam tuetur B. Lanfrancus, ac laudibus attollit. ibid.
Eccleſia univerſalia eſt. 184
Eccleſia Romana, Eccleſia totius mundi. 221
Ab Eccleſiis cathedralibus expelluntur monachi, ſed ſummi Pontificis authoritate reſtituuntur. 222
Eccleſia Romana eſt quaſi totum, cæteræ Eccleſiæ velut ejus partes. 268
Eſt quoddam genus reſpectu omnium Eccleſiarum. ibid.
Eccleſia virgo eſt, & mater. 269
Quomodo. ibid.
Edelbethus, ſive Edelberthus Rex Anglorum. 327

Liben-

Digitized by Google

Libenter audit Auguſtinum concionantem. ibid.
Chriſto nomen dedit. 328
Ejus Aula Regia conſecratur Eccleſia a B. Auguſtino. 329
Maximam refert victoriam. 331
Edgarus Rex Angliæ ab Eccleſia Vvintonienſi Canonicos expellit. 249
Quare. ibid.
In eorum locum ſubrogat monachos. ibid.
Anathematibus percellit eos, qui monachos exturbare tentaverint. ibid.
Quanta bona monachis, & iis, qui illos beneficiis affecerint, apprecatur. ibid.
Edinerus monachus Cantuarienſis, auctor Vitæ S. Anſelmi Cantua. n. 15
Hiſtoriam cui titulum fecit, *Hiſtoria novorum*, in qua potiſſimum geſta B. Anſelmi narrantur, contexuit. ibid.
S. Edmundi, ſeu Emundi privilegia uſurpare conatur Herfaſtus Epiſcopus. 228
Itidem Herebertus Epiſcopus. 229
Edgarus Rex idem cœnobium a tributis, & omni juriſdictione Epiſcopali liberat. 256
Reges Angliæ eo diadema mittere, & poſt magno pretio redimere ſolebant. ibid.
Edvardus Rex Anglorum, jure hæreditario Regnum Franciæ ad ſe pertinere contendit. 289
Edvardus de la Marche Regnum Angliæ occupat. 298
Elati, qui. 144. n. 2
Electio. Vide Prædeſtinari, & prædeſtinatio.
Eleemoſynatius. 289. & 207
Eleemoſynam eroganti rependit Deus æterna. n. 21
S. Elſegus verus martyr a B. Anſelmo probatur. n. 12. 2
Ejus Feſtivitas. 200
Eligere. Quos eligit Deus, ſine mutatione conſilii eligit. 27. n. 27
A maſſa perditorum ſolus Deus diſcernis. 39. n. 12. & 13
Elegit Chriſtus piſcatores, ut fatuam ſapientiam confunderet. 346
Eligere ſucceſſorem, ut pote a Canonibus prohibitum, renuit Guillelmus Abbas. 315
Eligi paſtor non debet abſque Conventus Eccleſiæ conſenſu. 317
Electioni Beccenſis Abbatis Rex Angliæ aſſenſum præbere recuſat. 317
Electionum Epiſcoporum antiquitus ritus diverſi. 263
Eligebantur olim ex aliis Monaſteriis, & Eccleſiis Priores, Abbates, & Epiſcopi. 265
B. Eligius Noviomenſis, fundator Solemniacenſis monaſterii. 261
Sodalitio Benedict. nomen dedit. ib.
Vult Regulam SS. Benedicti & Columbani perpetuo obſervari, prout tunc temporis vigebat in Leanvienſi monaſterio. ib.
Epheſii quinam ſunt. 102
Epiphaniorum feſtivitas. 189
Epiſcopi diſpenſatores myſteriorum Dei quomodo. 255
Epiſcopi ſecundum ordinationis tempus ſedere debent. n. 10. 2
Epiſcopos vocat etiam presbyteros Apoſtolus. 112. n. 2. 139. n. 13. 147. n. 8
Epiſcopatus non honoris, ſed operis nomen eſt. 137. n. 5
Epiſcopis prodeſſe magis, quam præeſſe eſſe oportet. ib. & 243
Qui Epiſcopatum deſiderat, quomodo bonum opus deſiderat. aum. 1. 2. & 243.
Unius uxoris vir, quid. 137. n. 3
Epiſcopi virtutes enumerantur. ibid. & ſeq.
Extollens ſe propter magiſterium nihil differt a diabolo. ib. n. 8
Indignum ordinans, ordinati peccatis communicat. 140. n. 21
Majora debent operari, quam alii. 148. num. 6.
Epiſcopus monachus Beccenſis geſtat ſemper habitum monaſticum. 187
Epiſcopi perverſi mulieres ducunt. 304
Epiſcopus dilapidat bona monaſterii Conventrejenſis. 230. & 258
Quomodo in munere Epiſcopali ſeſe gerere debeat. 243
Qua ratione poſſeſſiones Eccleſiæ ſuæ diſpenſare teneatur. 244
Epiſcopi non poſſunt a Metropolitanis judicari, vel condemnari abſque prævia ſummi Pontif. authoritate. 246
Ab Eccleſiis Cathedralibus monachos expellere conantur. 249
Epiſcopi, electi Cantuariæ Archiepiſcopi, induere monachalem habitum, & profeſſionem Benedictinæ Regulæ emittere coguntur. 250
Epiſcopi ex monachis aſſumpti Regulæ legibus obſtringebantur. ib.
Epiſcopus a tribus Epiſcopis debet conſecrari. 253
Epiſcopi principes ſunt Eccleſiæ, Angeli, Dii. ibid.
Epiſcopus niſi alios ordines ſuſceperit, non ordinandus. 256
Epiſcopus fornicarius debet deponi. ib.
A gradu ſuo juſte, injuſteve dejectus, quomodo reſtituendus. ib.
Nonnulli poſthabita animarum ſibi commiſſarum cura, libertates monaſteriorum infringere tentant. 256
Quam deteſtanda eſt Epiſcopis ignorantia. ib.
Quid ſcire tenetur. ib.
Totus mens & oculus eſſe debet. ib.
Indignus eſt honoris titulus abſque homine, & ornamentum in luto. 257
Hunc deflet Salvianus. ib.
Sanctitati quorumdam Epiſcoporum non obfuit provinciam ſuſcepiſſe regnorum. 257
Res monaſteriorum ab iiſdem ullomodo abſtrahi prohibent concilia. 259
Quare ab eorum jure eximantur monachi.
Univerſi Hiberniæ Epiſcopi olim Abbati Presbytero ſubjecti. 269
Epiſcoporum electionum antiqui ritus diverſi. 263
Plures Epiſcopi in una civitate minime conſtituendi. 264
Pecunias ordinationum gratia exigere non debent. ibid.
Epiſcopales quædam ſedes ex villis ad civitates transferantur. n. 10. 2
Plures in una civitate eſſe prohibent canones. n. 11
Quam arduum eſt onus Epiſcopale. 243
Quomodo appetendum. ibid.
Epiſtolæ D. Pauli. V. Paulus.
Ermenfredus Sedunorum Epiſcopus Angliæ legatus. n. 5. 2
Ernaldus Cenomanenſis Epiſcopus. 277
Ernoſtus. V. Hernoſtus.
Errorem laudans judicio proprio ſe condemnat. 148. n. 9
Eſau quomodo reprobatus. 22. n. 10. & 11
Cur fuerit a Deo reprobatus, quæſtionem non ſolvit B. Auguſtinus. 23. n. 13
Eſilia mater Vvillelmi Malet. 321
Eſtoldus de Eſtoutevilla vi obtinet Abbatiam Beccenſem. 209
Dilapidat bona monaſterii. ib.
Primus ambitione ſua a ſede Apoſtolica extorquet inſignia pontificalia. ib.
Fundat cum fratre expenſis Abbatiæ Beccenſis Colleg. Lexovienſe Pariſ. ib.
Eva uxor Guillelmi Criſpini ſervitio Dei ſe mancipat. 324
Velum ab Archiepiſcopo Rotomagenſi ſuſcepit. ibid.
Evangelium bona annunciatio. 88. n. 12
A lege non diſcordat. ib.
Evangelii veritas quæ. 90. n. 11
Evangelii myſterium quod. 112. n. 15
Evangeliſtæ opus. 145. n. 3
Eudo. n. 32
Euchariſtia. In Euchariſtiæ ſacramento corpus Chriſti exiſtere negabat Berengarius. n. 4
Probat vere exiſtere Anaſtaſius monachus. n. 17. 2. & Aſcelinus. n. 20
Durandus quoque. 339. & ſeq.
Contra eos, qui panis materiam remanere, corpus vero Chriſti figuraliter tantum exiſtere in hoc ſacramento aſſeverant. n. 17. 2
Quomodo Panis, Sacramentum, figura dicatur. ibid.
Omni Chriſtiano Euchariſtiam in Paſchate eſſe ſumendam, niſi aliquo crimine irretiatur, contra Berengarium probat Aſcelinus. n. 19. 2
Vere exiſtit corpus Chriſti, in hoc Sacramento. n. 20. & 339
Evidentiſſima Divi Auguſtini teſtimonia. 357
Jejuni Euchariſtiam ſumere debemus. 52. n. 17
In hoc Sacramento mors Chriſti annunciatur. 53. n. 21
Non mutabitur uſque in finem ſæculi. ib. n. 22
Quid corpus Domini dijudicare. ib. n. 25
Panis & vinum in Chriſti Carnem & ſang. convertuntur. 157. n. 11
Negat Joannes Scotus. n. 20
Euchariſtia pro vaſe, in quo reconditur, ſumitur. 309
Si in hoc Sacramento vere non exiſtit, inde multa ſequi abſurda probat Hugo Lingonenſis. 335
Durandus Abbas. 339
Quomodo in hoc Sacramento panis tranſit in corpus Chriſti. 336. & 350
Quare ſe ſub ſpeciebus occultat Chriſtus. ibid.
Quid ſumitur in hoc Sacramento. ib.
De Euchariſtiæ Sacramento quid credat Eccleſia. 172
Euchariſtiæ ſumptio ſpiritalis neceſſaria. 177
Euchariſtia fraternæ charitatis ſymbolum eſt. ibid.
Pœnitentes Euchariſtia abſtineant. ib. 2
Quomodo panis fiat corpus Chriſti, & vinum in ſanguinem convertatur, ſcrutari argumentis juſtus non quærit. ib. 2
Duæ hæreſes de Euchariſtiæ Sacramento. 178
Vera de Euchariſtiæ Sacramento fides. ib. 2. & 39
Probatur diverſis SS. Patrum authoritatibus. ib. & ſeq.
Quomodo ſit aliud corpus Chriſti in Sacramento, quam in paſſione. 180
Species dicitur. 182

Simi-

Digitized by Google

Similitudo. ibid. & 346. & 347
Figura. 183. & 347. & 348. & 356. 357
Signum, myſterium, Sacramentum. ib.
Panis. ibid.
Euchariſtiam quatuor diebus Hebdomadæ ſanctæ ſumebant monachi. 193
De negligentia quæ in hoc Sacramento accidit. 208
Corpus Chriſti videt in hoc Sacramento qui credit. 348
Quænam bona eredenti eveniant. 348
A perceptione hujus Sacramenti quando abſtinendum. 349
Nihil dat in hoc Sacramento Chriſtus, niſi quod ipſe eſt. 351
Quanta cum puritate, & qua intentione accedendum ad id Sacramentum, 355. & 356.
Non diſcutiendum illud Sacramentum. 358
Euchariſtiam ſumere non tenentur infantes. 231
Quomodo vere & ſpiritualiter ſumitur Corpus Chriſti 263. 2
Antiquitus Euchariſtia infantibus Baptizatis porrigebatur. 363
Non eſt de neceſſitate ſalutis. ibid.
Infantibus reliquiæ ſacrificii vino conſperſæ offerebantur. ibid.
Euremodienſis Prioratus. 281
Excommunicatio, quantum malum. 135. num. 17
Exorciſtarum munus. 270

F

S. FAra conſtruit monaſterium in loco qui dicitur Eboracus. n. 29
Faicinati. 93. cap. 3
S. Felicis Martyris caput Becci. 281
Fidelis Deus quomodo. 50 n. 10
Fideles ſunt templum Dei. 75. n. 20. 21
Sunt corpus Chriſti. 103. n. 29
Fideles ſunt columna Eccleſiæ ſeu veritatis. 138. n. 14
Fides quomodo vera. 10. n. 22
Sine operibus non laudanda. n. n. 34
Per fidem juſtificantur peccatores. 12. num. 21.
Salvatur homo per ſolam fidem. 1. 3. numer. 24.
Quo ſenſu id intelligitur. ibid. n. 25
Lex per fidem non deſtruitur, ſed ſtatuitur. 13. n. 29. & 30
Fides ex auditu. 24. n. 9
Fides radix. 26. n. 15
Nil agendum niſi quod bene intelligit fides. 30. n. 20
Fides quæ per dilectionem operatur, perire neminem permittit. 38. n. 4.
Sola fide ſine operibus nemo ſalvatur. 49. n. 25. 1. 2
Non neceſſitatis, ſed voluntatis res eſt. 66. n. 31. 32
Scutum eſt, & lorica. 111. n. 10
Fide præditus, firmum firmamentum. 144. n. 9.
Fides ſubſtantia. 155. n. 13. 14
Fidei bona vita eſt adhibenda. 156. n. 9
Qualis fides eſſe debeat. 164. n. 8
In iis quæ fidem ſpectant., magis auctoritate quam dialecticis rationibus utendum eſt. 173
Potius etiam diſſimulanter ignoranda, quam male interpretanda. 350
B. Fidis miraculum. 281
Fiducia, fides cum bona operatione. 155. n. 8.
Fiduciam divinæ retributionis amittit, qui bonum deſerit. 164. n. 18
Figura in divinis quid denotat. 151. n. 9
Filii Dei ſunt, qui Spiritu Dei aguot. 20. n. 11
Floriacenſe monaſterium fundatur a S. Leobodo, ut Regula S. Benedicti obſervetur. 260
Fœlicitas ſæculi, ſomnium. 129. n. 6
Folianus S. Livini vitæ auctor. 333
Fontinellenſe cœnobium. V. Vandregeſili.
Formæ. 191. 192. 2. & 193
Fornicatio quare fugienda. 42
Uri quid eſt. 43. cap. 7. & n. 3
In fornicationem clerici prolapſi qua pœna plectendi. 256
Franciſcus de Joyeuſe. 253
Franciſcus I. Rex Franciæ in Beccenſi cœnobio feſtum S. Georgii celebrat. 301
Franciſcus Quadratus, ſeu Carreus, primus tractatum B. Lanfranci de Euchariſtia evulgavit. 168
Franciſcus le Roux. 253
Fratres laici. 197. 2
Frenetici proprietas. 354
Fredeſendis. n. 27
S. Fulbertus Carnotenſis laudatur. 352
Fulcherius Mala herba. n. 27. 2
Fulcho de Alno. n. 27. 2. & 28.
Fulco. n. 27

G

De GAelo monaſterium. V. S. Menevenni.
S. Gallus conſtruxit monaſterium. n. 29
Garnerius ſocius B. Lanfranci juriſprudentiam docet Papiæ. n. 30
Gaufridus Andegavenſis. 326
Gaufridus Archiep. Rotomag. 317
Gaufridus Conſtantienſis Epiſcopus. n. 22
Laude attollitur. 259
Gaufridus Fare, ſeu Faie, & Fae Abbas Beccenſis. 287
Epiſcopatu Ebroicenſi donatur. ibid.
Gaufridus de Harenc electus Abbas Becci removetur ab Eſtoldo. 290
Iterum electus ac confirmatus. ibid.
Gaudere in Domino quid. 118. n. 1.
Quomodo gaudendum de rebus hujus ſæculi. ibid.
Qui nunc gaudent, citius lugebunt. 45. n. 25
Gaufridus de Hiſpania alias Benedicti Abbas Becci. 296
Eccleſiam Becci decoravit. ibid.
Simulacbrum Moſis &c. donavit. ibid.
Gemeticenſe monaſterium. 262
Genealogiarum diſputationes vitandæ. 148. n. 7.
Gentes, & Gentilis.
Gentibus non eſt gloriandum, quod gratia Dei ad veritatis agnitionem pervenerint.
Per Judæum & Græcum omnes Gentes intelligit Apoſtolus. 8. n. 18
Gentilis quomodo excuſatur, vel accuſatur ante Deum. 10. n. 24
Gentiles peccatum probe cognoſcebant. 12. n. 18.
Quare prædicationem de Chriſto ſtultitiam putant. 35. n. 24
Stulti a Judæis peccatores vocitabantur. 91. n. 24
Gentes Prophetas habuerunt. 147. n. 20
Georgius Ambaſianus moritur. 301
Gerardus Abbas S. Albini Andegavenſis. n. 17. 2. & n. 18.
Gervaſius de Saux. 291
Gilbertus Criſpinus Abbas Weſtmonaſt. n. 1. V.
Auctor Vitæ B. Herluini. ibid.
Diſcipulus B. Lanfranci. n. 7. 2
Laudibus extollitur. n. 15. & 323
Ejus ſcripta enumerantur. ibid.
Perperam tractatus ejuſdem B. Anſelmo tribuitur. ib. 2
Monachus fuit Beccenſis. ib.
Deinde Abbas Vveſtmonaſt. ib.
Gilbertus Criſpinus. n. 26. 2. & 28
Giſlebertus Brionenſis. 303
Giſlebertus Ebroicenſ. Epiſcop. n. 22. & 278 310.
Giſlebertus Criſpinus. n. 28. & 323.
Giſo Vellenſis, vel Batenſis Epiſcopus. n. 9.
Intereſt concilio Londonienſi. n. 10. 2
Ex Lotharingia ortus. 32. 2
Regis Cappellanus fuit. ib.
B. Lanfrancus conſecravit. ibid.
Gloceſtrenſe monaſterium reformat Serlo Abbas. 267
Gloceſtræ Eccleſiam Cathedralem Henricus collocavit. ib.
Gloriam qui in Deo ponit. 36. n. 35
Gloriandum minime de gratia quaſi a ſe accepta. 40. n. 14
In gloria Dei facere, quid. 51. n. 24
Godefridus. n. 26. 2
Godredus. V. Gothricus.
Goduinus de præſulibus Angliæ afferens Herluinum Becci operam dediſſe literis hallucinatur.
Goduinus Comes. 267
Goisfridus Lunez. n. 27. 2
Goffridus Pariſienſis Epiſcopus. 276
Goffridus. V. Gaufridus.
De Goldelina Prioratus. 285
Gondulphus. V. Gundulphus.
Gothricus Rex Hiberniæ cognomento Crovan. 263
Scotos perdomuit. 264
Regnavit 16. annis. ib.
Fuit tantum Regulus, Terdeluacus vero ſummus Rex. ibid.
Gratia Dei, hac formula in titulis epiſtolarum ſuarum ſæpius utitur B. Lanfrancus. 234. & alibi.
Gratia, remiſſio peccatorum. 8. n. 9. 10. 17 & 34. 65. n. 13. & 88. n. 5.
Gratia ex multis delictis in juſtificationem. 15. n. 21
Ubi abundavit delictum, ſuperabundavit & gratia. ib. n. 19
Gratia, perfectio virtutum. ib. n. 17
Quare Deus quoſdam obdurat, iiſque denegat gratiam, 23. n. 19. & 20. 21
Gratia non ex operibus. 25
Obſervantia bonorum operum ſanctificat, 34
De gratia quaſi a ſe accepta minime gloriandum. 40. n. 14
Gratiæ fides, bona opera &c. ſunt aſcribenda. 66. n. 28
Gratiam niſi humiliatus accipere poteſt nemo. 94. n. 29
Gratia, redemptio. 102. n. 11
Sapientia eſt gratia, ib.
Sors dicitur, & quare. 103. n. 16. & 119
Fidem, & bona opera dat Deus. 104 num. 11.
Gratia, & libero arbitrio indigemus. 106 n. 11. 12.
Gratia, Chriſtus. 153. n. 16
Gratia & opera a Deo dantur. 185
Gratia dum nullum invenit meritum, prorogavit beneficium.
Gratias agere ſemper, quid. 130. n. 15
S. Gratiani corpus Mellenti. 283
Gregorius Major & Minor. n. 11
Ratio cur ſic vocitentur. n. 32. 2

Gregorius 7. Papa antea Hildebrandus, quid conſilii det Leoni Papæ electo ab Imperatore. 245
Prioris officio fungitur in Cluniacenſi monaſterio. ib.
Romæ ortus, 250
Doctus, & ſpectatæ vitæ fuit. ibid.
Religioſam vitam eſt amplexus. ib.
Auſteram vitam duxit. ib.
In Archidiaconum R. E. a Nicolao Pontifice provectus. ib.
Summus Pontifex creatur, ib.
Diu refugit tantam dignitatem. ib.
Perverſorum hominum odium incurrit. ib.
Simoniacam hæreſim extirpare conatur. ibid.
Clericis caſtitatem præcipit. ib.
Quid in extremis poſitus dixerit. ib.
Poſt mortem claruit miraculis. ib.
Conqueritur de B. Lanfranco. 251
Ad conſulendum Chriſtianæ Religionis rebus, eundem ut Romam veniat, invitat. ib.
B. Gregorius Papa S. Auguſtinum mittit in Angliam, 325. & ſeq.
Scribit Etherio Arelatenſi Archiepiſcopo. ibid.
Mittit iterum prædicatores monachos ad Auguſtinum. 329
Pallium etiam tranſmittit ad ipſum. ibid.
Reliquias ſanctorum, ornamenta, libros. ibid.
Literas dat B. Auguſtino, quibus illum præficit totius Britanniæ Primatem. ibid.
Iterum ſcribit eidem. ib.
Tertio gratulatoriam deſtinat epiſtolam. 330.
Scribit Ethelberto Regi. ib.
Reginæ Berthæ. ib.
Epiſcopis Galliæ. 331
Eulogio Patriarchæ Alexandriæ. 332
Quatuor Concilia, velut quatuor Evangelia complectitur. 178. 2
Regulæ Benedictinæ obſervator fuit. 238
Grenetarius. 286. & 289
Guibertus, ſeu Guilbertus Abbas de Nogento ſcripſit contra Berengarium. 248.
Guiberti, ſive Vviberti cognomento Clementis Antipapæ mores perſtringuntur a Gebehardo Epiſcopo. 267
Archiepiſcopus Ravennas fuit. ib.
Depoſitus, & anathematizatus. ib.
Guillelmus Dux Normanniæ in matrimonium ducit conſanguineam unde tota Normannia a ſummo Pontifice interdicitur. n. 4. & 277
Diſpenſationem concedit Nicolaus 2. Papa, ea lege, ut duo monaſteria conſtruerentur, alterum virorum, mulierum alterum. n. 4. 2. & n. 21. 2. & 277
Qua mente id impleverit. 243
Angliam armis, conſilio potiſſimum B. Lanfranci comparavit. n. 5
Id etiam conſilio Guillelmi Comitis, filii Oſberni. 264
Ab Aldredo Epiſcopo conſecratur. 243
Regem Angliæ confirmant legati ſummi Pontificis. n. 5. 2
Quare & quibus mediis Regnum ſibi comparaverit. 243
Fundat monaſterium de Prato, ſeu de Bono nuntio. 277
Quare Nothus, & Conqueſtor vocitatur. 243.
Ad dignitates Eccleſiaſticas niſi dignos aſſumi permittebat. ib.
Fidelitatem ſummo Pontifici facere abnuit, ſed libenter denarium S. Petri perſolvit. 250
Avaritiæ vitio notatur. 251
Ejus Antitheſes. 263
Quanta pax ſuo tempore in Anglia. ibid.
Mortuus humo ab omnibus in domo non ſua derelictus. ib.
Guillelmus de Benſevilla. 290
Goillelmus de Eſtoutevilla Archiepiſ. Rotomag. 236
Guillelmus de Vienne Archiepiſc. Rotomag. 292
Guillelmus Archiepiſ. Rotomag. 286
Guillelmus 2. Rex Angliæ Tyrannidem exercet. 279. & 312
Redditus Epiſcopatuum, & Abbatiarum, mortuis Epiſcopis, & Abbatibus, fiſco ſuo adjici jubet. 318
Guillelmus vir nobilis Becci fit monachus. 276.
Ejus Parentes. 279
Abbas Beccenſis eligitur. ib.
Ejus vita. 312
Parentes ejus. ib.
Infans ſanitati oculorum, ſuæ matris precibus ad Deum emiſſis (quæ & eadem infirmitate, ſicuti oraverat, affecta) reſtituitur. ib.
Diſcipulus fuit B. Anſelmi. ib.
B. Anſelmus Beccenſibus ſcribit, ut Guillelmum in Abbatem eligant. 312.
Profeſſionem Archiepiſcopo facere abnuit. 313
S. Herluinum ſingulariter colebat. 314
Prædicat monachum brevi moriturum. ibid.
Illius encomia. ib.
Manu neminem vult benedicere, ſolius Epiſcopi id eſſe aſſerens. ib.
Poſtrema ejus documenta. ib.
In extremis poſitum viſitat Henricus Rex. 315
Multis illum laudibus extollit. ib.
Renuit ſucceſſorem eligere. ib.
Mortuus ſacris veſtibus induitur. ib.
Guillelmus quartus de Annularibus dictus de Valle. 291
Guillelmus monachus Beccenſis. n. 3. 2
Ipſi viſionem aperit B. Lanfrancus; illumque a pueto nutrierat. ib.
Abbas Cormelienſis. ib. & n. 31. & 308
Diſcipulus B. Lanfranci. n. 7. 2
Scribit Epiſtolam eidem ipſemet Lanfrancus. 265
Guillelmus Londonienſis Epiſcopus. n. 9. 2.
Intereſt Concilio London. n. 10. 2
Ejus Epitaphium. n. 32
Guillelmus de Rotomago alias Guerin Abbas Becci. 299. & 300
Guillelmus Papienſis legatus in Anglia. 281.
Guillelmus 2. Abbas Becci. 283
Obiit. ib.
Guillelmus Rabodi filius, fuit diſcipulus B. Lanfranci, poſt Abbas Cadomenſis, ac tandem Archiepiſ. Rotomag. n. 5. 26. 30.
Nobilibus ortus natalibus. ib.
Laudibus extollitur. n. 30
Guillelmus Patrich, n. 26. 2
Guillelmus de Aillio. n. 27. 2
Guillelmus de Braioſa. n. 28
Guillelmus Rufus in Regem Angliæ evehi non poteſt, niſi authoritate B. Lanfranci. n. 33. 2
Guillelmus Comes Sveſſionenſis. 259
Guillelmus Malet. 321
Monachus Becci factus. ib.
Guillelmus Criſpinus pie in B. Virginem affectus. 321
Ejus genealogia. ib.
Unde Criſpini cognomen. ib.
Inſigni miraculo illum ab imminenti mortis periculo eripit B. Virgo. 322
Fit Becci monachus. 315
Obiit, & ſepelitur in eodem monaſterio. ib.
Epitaphium. 329
Ejus uxor Eva. ib.
Guillelmus 3. Criſpinus liberatur a B. Virgine. ib.
Moritur, ac Becci ſepelitur. ib.
Guillelmus d'Eſtouteville Cardinalis, Abbas S. Michaelis. 253
Ædificia miræ ſtructuræ conſtruxit in eodem monaſterio. ib.
Legatus a latere. ib.
Ordinationes, quæ in electione Rectoris Pariſienſes peraguntur, condidit. ibid.
Guimundus Abbas S. Leufredi ſcripſit contra Berengarium. n. 2. & 249. & 276.
Diſcipulus extit B. Lanfranci. n. 31.
Guimundus Vicecomes. 258
De Guiſe. V. Henricus.
Gumnor. n. 28
Gundulphus monachus Beccenſis, diſcipulus B. Lanfranci. n. 7. & n. 38
Fit Epiſcopus Roffenſis. n. 11. 2. n. 32. 2 & 308.
Laudatur. ib.
Sanctitate prædictus fuit. ib.
Ipſi literas inſcribit B. Lanfrancus. 265.
Guitone. V. Moliſer.

H

HEbræis Epiſtolam Hebraice ſcripſit Apoſtolus. 151
Eam reddidit Latinam B. Lucas. ib.
Hæredes Dei ſumus. 20. n. 4
Hæreditas æterna ſors Sanctorum cur dicitur. 120. n. 6
Hæreſis: Hæreticus.
Hæreſis pœna peccati. n. 18
Hæreticus quomodo condemnandus. 10 num. 24.
Hæreticus quando recipiatur in communionem. 172. 2
Quid ſoleant Hæretici. 178. & 354
Unde hæreſis ſæpius oritur. 347
Quomodo in hæreſim quis prolabitur. 350.
Harfaſtus. V. Herfaſtus.
Hareſlorum, Hareſleur, capitur ab Anglis. n. 298
Helgotus ex priore Cadomenſi Abbas S. Audoeni. 355
Reformator ejuſdem monaſterii, ib.
Helia vitæ S. Livini author. 333
Helloys Mater B. Herluini. 275. & 303
Ancillæ officio Becci fungebatur. 306
Heltho dapifer. n. 27. 2
Henricus Cantuarienſis Decanus, & Prior. n. 7. 2. & 31. & 308.
Diſcipulus B. Lanfranci. ib.
Abbas de Bello. ibid.
Ad ipſum mittit Lanfrancus ſua decreta. 186
Henricus Rex Angliæ victoriam eſt adeptus in Gallia. 292
Devaſtat Normanniam. 293
Henricus II. Rex Angliæ negotium faceſſit S. Thomæ. 282

Coo-

Convocat Concilium apud Claredunum adverſus Eccleſiaſticos. *ib.*
Ob S. Thomæ mortem pœnitentia ipſi injungitur. *ibid.*
Henricus III. Angliæ Rex conſecratur. *ibid.*
Henricus de Bellonte, *n.* 22
Henricus de Fertariis. *ibid.*
Henricus Bajocenſis Epiſcop. confirmat immunitates S. Stephani Cadomenſis, *n.* 24.
Henricus Rex Angliæ Rotomagum expugnat. 294
Henricus de Haricuria. 280
Henricus I. Anglorum Rex moritur. 277
Cor, & viſcera ejus ſepeliunt in monaſterio B. Mariæ de Bono-nuncio. *ibid.*
Centum libras annui redditus Becci in dedicatione Eccleſiæ contulit. 283
Henricus Briocenſis in dedicatione Eccleſiæ Becci. *ib.*
Henrici Regis Angliæ in exequiis Guillelmi Abbatis Becci effatum. 315
Henricus a S. Leodegario Abbas Becci. 283.
Dormitorium ædificat. *ib.*
Henricus I. Rex Galliæ cogi concilium adverſus Berengarium præcipit. 360
Henricus VII. in carcerem conjectus. 298.
Henricus Epiſcopus Ventanus. 320
Henricus de Guiſe Abbas S. Michaelis. 253.
Reformari curat idem monaſterium. *ibid.*
Herbertus Epiſcopus Lexovienſis. 252. 275 & 305.
Herebertus Epiſc. jura S.ᵗⁱ Edmundi perfringere conatur. 228
Ludis tempus inſumit. 229
Arguitur a B. Lanfranco. *ib.*
Voluptatibus indulget. 236
Herfaſtus Hermeanenſis, ſeu Norvicenſis Concilio Londonienſi intereſt. *n.* 10.2
Excommunicatos ab ipſo Clericos Balduini Abbatis jubet B. Lanfrancus abſolvere. 237
Ne jura monaſterii S. Edmundi ſibi arroget, & moleſtiam Abbati inferre deſiſtat. *ibid.*
Nuſquam Becci literis operam dedit. 256.
Epiſcopatum transfert ad Thetfordum. *ibid.*
Parcæ mentis homo. *ib.*
B. Herluinus fit monachus. 275. & 305.
Ejus parentes. *ib.*
Animi fortitudo domi & militiæ. *ib.*
Ædificat monaſterium in Burnevilla fundo juris ſui. *ib.*
Sacerdos & Abbas conſtituitur. *ib.*
Aliud monaſterium, monitus a B. Virgine, ædificat. 276
Impetrat a Deo Lanfrancum. *ib.*
Ad illum confluunt multi nobiles, atque Becci induunt monachalem habitum. *ib.*
B. Herluini vita. 303
Parentes, Patria, &c. *ib.*
Miles virtutem colebat. *ib.*
Magnanimitas. *ib.*
Humilem vitam agit, ideo videtur ab omnibus. *n.* 7. & 304.
Quadragenarius literas diſcit. 305
Optat monaſticam vitam, verum diabolus impedire conatur. *ib.*
B. Herluinus maximo repletur gaudio, ubi B. Lanfrancum monaſticum inſtitutum amplectentem videt, unde preces a Deo exauditas credit; ſiquidem virum ſcientia præditum ſæpius efflagitarat. *n.* 2
Scripturæ Sacræ intelligentiam illi contulerat Deus. *n.* 2.
Ejus virtutes. *n.* 2. & 307
Legum Patriæ ſcientiſſimus. *n.* 2. & 307
Quam honorifice a B. Lanfranco fuerit exceptus. *n.* 7
Ejus diſcipuli. *ib.*
Recreat pauperes. *ib.*
Dedicationis Eccl. Beccenſis tempore ab infirmitate levatur. *n.* 8. & 308
Bis in die ſenex comedebat, non tam ſuſtentandi corporis gratia, quam ut ſuo fungi officio poſſet. 308
Elegans effatum de illiteratis. *ib.*
Obitus ejus. 278. & 310
Ad ejus ſepulchrum ſæpius orationes fundebat Guillel. Abbas Becci. 314
Apparet eidem Guillelmo. *ib.*
Hermanus Sirabumenſis, vel Schireburnenſis, & Vintonienſis Epiſc. *n.* 10
Intereſt Concilio Londonienſi. *n.* 10.2
Relicto Epiſcopatu vitam monaſticam petiit. 220
Culpatur a ſcriptoribus. 245
Defenditur. *ib.*
Laudatur a B. Lanfranco. 220
Monaſticam vitam bis amplexus eſt. 245.
Hermenfredus Sedunenſis Epiſcopus. 219
Intereſt electioni S. Ulſtani. 243
Synodum tenet in Anglia. *ib.*
Hernoſtum petant Priorem Cormelienſes, conſulit B. Lanfrancus. 265
Fuit diſcipulus B. Lanfranci, & Roffenſis Epiſcopus. *n.* 7. & 308
Epiſcopus creatur. *n.* 11. *n.* 32. & 308
Quid in ejus conſecratione evenerit. *ibid.*
Moritur. *ib.*
Hibernia univerſa, ſimulque & Epiſcopi olim Abbati Presbytero ſubjecti. 263.
Hibernis quæ vitia quaſi innata. 264
Hicræ inſulæ monaſterium. 262
D. Hieronymi præfationes binæ in epiſtola B. Pauli. 3. & ſeq.
B. Hilarius ſummis laudibus extollitur a B. Lanfranco. 237
Id etiam præſtat S. Hieronymus. 266
A calumniis Berengarii defenditur. *ib.*
Homo omnis Creatura intelligi poteſt. 20. n. 19.
Carnalis & Spiritualis quomodo. 37 num. 18.
Animalis. *ib.* n. 19
Spiritualis quis, & quid agit. 37. n. 20 & 21.
Vetus homo quid. 233. n. 5
Homo ſupernaturaliter in diverſis locis eſſe poteſt. 266
Homo quodam intuitu eſt genus individuorum ſuorum. 268
Honor vitæ præſentis quare tam cito poteſt amitti. 10. n. 9
Honorius Papa primus. 248
Hoſpitium curam habens. 207
l'Hoſtel des Fontaines. 294
Hubertus Card. Subdiac. Angliæ legatus ſubſcribit decreto de Primatu Cantuar. Eccl. in Eboracenſem. n. 10
Diverſis legationibus fungitur. 244
Hubertus Dapifer. *n.* 21. 2
Hubertus de Ria. *n.* 27
Hugonem Lingonenſem Epiſcopum Papa a criminibus abſolvit. 334
Abdicato Epiſcopatu ſe in monaſterium recipit. *ib.*
Ex Carnotenſi clerico monachus Cluniacenſis, poſt Epiſc. Lingonenſis. 334.
Acta S. Victoris ſcripſit. *ib.*
Ejus tractatus de Euchariſtia. 335
Hugo Abbas Becci. 283
Hugo Comes de Ceſtra. *n.* 28.
Hugo Evuremodienſis fundator Prioratus S. Laurentii Evuremodienſis. 281
Hugo puer defunctus quid revelet B. Herluino. *n.* 3
Hugo Lexovienſis Epiſcopus. *n.* 22
Hugo Flaviniacenſis ſcripſit Chronicon quod aſſervat R. P. Jacobus Sirmundus e Societate Jeſu. 267
Hugo de Rozel. *n.* 22
Hugo de Gorniaco. *ib.*
Hugo Comes. *ib.*
Hugo de Monte-forti. *ib.*
Hugo de Grente-menil. *ib.* & 276
Hugo Pincerna. *n.* 27
Hugo de Gornaco. 278
Hugo Rotomag. Archiepiſc. Theobaldum & Rogerium Abbates Becci benedicit. 280. & 320
Hugo Epiſcopus Bajocenſis. 252
Hugo Epiſcopus Ebroicenſis. *ib.*
Hugo Menardus. 253
Ejus annotationes in Martyrologium Benedictinum citantur. 254
Et annotationes ad concordiam Regularum. *ib.*
Probat ex præfatione S. Benedicti Anianæ ad Concordiam Regularum, Regulam S. Benedicti a monachis occidentalibus Carolo Magno, & Ludovico Pio Imperatoribus fuiſſe receptam. 262
Concordiam illam evulgavit, & notis illuſtravit. 263
Humbertus quantis laudibus extollatur a B. Lanfranco. 170
A Leone nono e Lotharingia Romam traducitur. *ib.*
Archiep. poſt Cardinalis creatur. *ib.*
Humfredus de Vitulis fundator monaſterii Pratellenſis. 276
Humilis hic, exaltabitur in futuro ſæculo. 44. n. 14.
Humilitas glorioſa apud Deum. 83. n. 14
Humilitas Gratiæ cauſa. 94. n. 29
Humilitas Chriſtianorum. 130. n. 15
Humilitas in cogitationibus ſervanda. 135 num. 16.
Humilitas quid in anima operetur. 358

I

JAcob quomodo electus a Deo. 22. n. 10. 11.
Jacobus Annibaldus Abbas Becci. 301
Sacris in eodem monaſterio initiatur. *ib.*
Cardinalis efficitur. 302
Jacobus d'Anebaut. 253
Jacobus Sirmundus Apographum epiſtolarum B Lanfranci conceſſit. 262
Eruditione clariſſimus. 263
Jacobus de Souvre Abbas S. Michaelis. 253.
Libertatum ejuſdem monaſterii acerrimus propugnator. *ibid.*
Jacobus Uſſerius Epiſtolas Hibernicas evulgavit. 262
Ignorantia quid mali generet. 59. n. 26. 27. & 256
Ignorantes nihil præſtant. 308
In rebus fidei multa ſunt diſſimulanter ignoranda potius, quam male interpretanda. 352

Quan-

Quantum Prelatis, & Eccleſiaſticis nociva. 256
Illiteratus homo, nihil boni pręſtare poteſt. 308
Illuminati hominis quę opera. 109. 32. 3
Imago Dei Homo. 123. n. 7
Qualis eſſe debet. 123. n. 8
Imerius. V. Ymerius.
Immortalitatem quomodo ſolus Deus habeat. 141. n. 14
Immundum nihil eſt in rebus creatis. 30. n. 12
Immundum eſt aliquid male utentibus. 147. n. 12. & ſeq.
Imperfecti ſunt ſuſtinendi. 29. n. a
Impiis non parcit Deus. 131. n. 4. 5
Impietas, idololatria & cultura dæmoniorum. 148. n. 4
Incarnatio, quæ ſtultitia videtur, maxima eſt ſapientia. 35. n. 28. & 29
Increpare. V. corripere.
Indulgentiæ in gratiam infirmorum obtentæ. 296
Infaores inſtruebantur in monaſteriis. 186 & ſeq.
Infantes baptizati olim Euchariſtiam percipiebant. 263
Non eſt id de neceſſitate ſalutis. ib.
Eiſdem ſacrificii reliquiæ vino conſperſæ porrigebantur. ib.
Infirmitas, gratia. 85. n. 9. 10
Infirmis optima documenta. 236
Infirmarius. 208
Ingelrannus filius Huberti. n. 21. 2
Iniquitas quid. 10. n. 13
Iniquitas, mendacium. 12. n. 7
Nox. 129. n. 6
Iniquorum malitia, juſtorum arma ſiniſtra. 74. n. 10
Injuriam qui dimittit, portat onus ſeu infirmitatem fratris ſui. 100. n. 3
Innocentius Papa IV. 284
Inobediens detrimentum patitur. 76. n. 12
Inſulæ Orcadum. 253
Intellectus eſſentiarum diſcuſſor, non opifex. 335
Interpellationes in miſſa quid. 136. n. 1
Invidia quid. 100. n. 26
Non invidendum bono alterius, ſed exemplum ſumendum. 163. n. 12
Invocans Dominum propter temporalia, non invocat Deum. 33. n. a
Joannes Abrincenſis Epiſcopus, poſt Archiepiſcopus Rotomag. n. 9. 2. & 30
Nimio zelo fervebat. 254
Libellum edidit de Eccleſiaſticis officiis. ib.
Ad eum plures ſcribit Epiſtolas B. Lanfrancus. 224. & ſeq.
Quanti Joannem habeat B. Lanfrancus, innuit ſuis epiſtolis ad illum datis. ibid. & ſeq.
Nonnulli utriſque detrahebant, quo abs mutuo amore diſcederent. 220
Quid ipſi in Eccleſia, & feſto die S. Audoeni acciderit, deſcribitur. 254
Vir excellentis ingenii, & conſilii præditus. ib.
Paralyſi affligitur. 255
Epiſcopatui cedit. ib.
Duodecimo ſui pontificatus anno obiit. ib.
Concubinarii Sacerdotes illum lapidibus appetunt. ib.
Quare. ibid.
Joannes le Veneur Epiſcopus Lexovienſis, Cardinalis, & Abbas S. Michaelis. 253.
S. Joannis de Gaelo monaſterium. V. S. Meneveuni.
Joannes le Prevoſt Eccleſiæ Rotomagenſis Canonicus. 254
Libellum Joannis Archiepiſcopi de officiis Eccleſ. evulgavit; notiſque adornavit. ib.
Citatur pag. 255
Transferri curavit Epiſtolam 33. B. Lanfranci. 263
Joannes de Bulaio. 292
Joannes Boucart Epiſcopus Abrincenſis, & Abbas Becci. 299
Joannes Dunenſis, Aurelienſis Cardinalis, Abbas Becci, 300
Ad Nicenam Conventionem vocatur. 301.
Moritur. ib.
Joannes Abrincenſis Epiſcopus conſecrat Eccleſiam Beccenſem. 289
Joannes 2. de Grangiis Abbas Becci. ib.
Joannis Caſſiani Collationes a B. Lanfranco emendatæ. 185
A Dionyſio Carthuſiano paraphraſi illuſtratæ. ib.
Joannes Abbas Becci. 285
Joannes de Mota Abbas Becci. 296
Joannes Ribaldus Abbas Becci. 300
Joannes Venator Cardinalis, Epiſcop. Lexovienſis, Abbas Beccenſis, 301
Joannes Abbas S. Sabæ in Capitolio Romano, fit monachus Becci. 281
Caput B. Felicis Martyris tribuit Eccleſiæ Beccenſi. ibid.
Joannes de Ferrariis. 288. & 289
Joannes Neapolitenſis in Anglia legatus. 282.
Joannes Malet. 289
Joannes Papienſis Epiſcopus. 289
Joannes Scotus hæreticus cenſetur a B. Lanfranco. n. 18
A partibus illius ſtat Berengarius. ib.
Negat Corpus & Sanguinem Chriſti exiſtere in Euchariſtia. n. 20
Ejus liber de Euchariſtia in Concilio Vercellenſi damnatus. 171. 2
Joannes ſine Terra cognominatus. 282
Joannes Rex Franciæ ab Anglis captus. 289.
Joannes Epiſcopus Lexovienſis. 315. & 317
Joſeph virgam, ſive ſceptrum gerebat. 166. n. 7.
Ira. Ira Dei quid. 126. n. 9
In ira non diu perſeverandum. 108. n. 27. 28.
Quare. ibid.
Iracundus. 147. n. 9
Iſaac figura Chriſti. 165. n. 6
Iſichii quænam hæreſis. 174. 2
Iſraelitæ non omnes ſub cultura Dei. 22. num. 7.
Ivo Carnotenſis Epiſcop. diſcipulus fuit B. Lanfranci. n. 31. 2
Ejus geſta ſummatim enarrantur. ib.
Literas dat ſummo Pontifici, uti a vexatione Archidiaconorum eximantur monachi S. Petri Carnot. 258
Privilegia ejuſdem monaſterii poſtulat confirmanda. ib.
Ivo de Bello monte dat Beccenſibus confluentii monaſterium. 278
Judæorum, & Gentium altercatio. 5
Judæis non gloriandum, quod legem acceperint, electique fuerint populus a Deo. ib.
Facilius credere poterant, quam Gentes, quæ vetus teſtamentum penitus ignorabant. 15. n. 2
Delictum eorum divitiæ ſunt mundi, & quare. 25. n. 5. & 26. n. 6
Prædicatio de Chriſto Judæis ſcandalum. 35. n. 23.
In fine mundi convertentur. 127. n. 9
Judicael Rex Britanniæ fundat monaſterium S. Meneveuni, ut inibi 12. monachi Regulam S. Benedicti obſervent. 260
Monaſticum inſtitutum eſt amplexus. ibid.
Judicium extremum. 45. n. 28
Judicio proprio errorem laudans ſe condemnat. 140. n. 9
Judicare ſolius Dei eſt. 40
Qui ſe judicat cum Deo eſt. 269
Judicans proximum in eo, quod ipſemet agit, ſeipſum judicat. 9. n. 32. & 1. 2
Manifeſta homines poſſunt judicare, occulta ſolius Dei eſt. 140. n. 26
Quomodo ſancti hunc mundum judicabunt. 42. n. 1
Juratio quæ a malo eſt, incredulitas eſt. 89. 31.
Juratio quomodo prohibetur. ib.
Juratio in ore malorum ſuavis. ib.
Juramenti forma Abbatum Beccenſium. 286.
Juſtificatio noſtra, reſurrectio. 116. n. 14. 15
Juſtificantur haudquaquam plures, quam condemnantur. 15. n. 16
Juſtitia quomodo amanda. 37. n. 25
Juſtitiæ arma. 74. n. 10. 11
Juſtitia quaſi libra habenda. 16. n. 12
Juſtitiarius. 289
Juſtus quis. 79. n. 5
Juſtis non parcit Deus. 131. n. 4. 5
Juſtus mittitur in Angliam a B. Gregorio. 329
Epiſcopus Roffenſis ordinatus. 334
Quartus a B. Auguſtino Cantuarienſis Archiepiſcopus. ibid.

K

KAlegion. 331
S. Kilianus S. Livini vitæ auctor. 333

L

LAbore manuum vivere. 143. n. 4
Lac moraliter quid ſignificat. 157. 15.
De Laio. V. Layo.
B. Lanfrancus in Italia ortus. 1. n. 1
Latinæ linguæ reſtitutor. ib.
Papia oriundus. ib.
Nobilis extitit. ibid.
Ejus Parentes. ib. & n. 5. & n. 15. 2
Cauſidicus fuit, & Orator celeberrimus. n. 5. 2
Literis imbuitur, cum ſcientiis præditus una cum ſcholaribus Gallias peragavit, atque in Abrincenſi urbe docuit. n. 2. & 276
Liberales artes reſtituit. n. 15. & 2. 34
Literatiſſimus, & in agendis tam ſæcularibus, quam Eccleſiaſticis rebus ſtrenuiſſimus. n. 26. 2
Liberales artes, & Philoſophiam docuit Becci. 322
Leges Romanas reſtauravit, eaſque docuit Papiæ. n. 30
Incidit in latrones. n. a
Beccum petit; atque inibi fit monachus. ib. & 276
Ejus regularis obſervantia. n. 2. 2
Quam humilis. ibid.
Lectionem in Choro non legebat, niſi coram Cantore recitaſſet. ib.
Ejus fama volat per urbem. ib.

Inſi-

Inſignis obedientia, cum legeret in refectorio. *ib.*
Ipſi invident monachi illiterati. *ib.*
Ut eremiticam vitam ageret; fugam meditatur, ſed divinitus impeditur. *ib.* & *n.* 16. 2.
A Guillelmo Duce ſummus Conſiliarius aſſumitur, a cujus voluntate nihilominus alienatur. *ib.* & 277
Quare. *ib.* & *n.* 16. 2
Jubetur ex Normannia diſcedere, unde ſummo dolore afficiuntur Beccenſes. *ibid.*
Ducem adit, quem cum ſolita eloquentia fuiſſent alloquutus, in gratiam redit. *ib.*
Romam petiit matrimonii illegitimi Ducis, & Berengarii cauſa. *ib.* & 277
Apertis, quas Berengarius ad ipſum dederat literis, in ſuſpicionem hæreſis adducitur. *n.* 4
Juſſu Leonis noni Papæ purgat ſe in Concilio Romano. *ib.* 171. 2
Berengarium cum dictis, tum ſcriptis confutat, & convincit. *ib.* & 276
Scripſit contra eumdem cæteris luculentius, & mirabilius. 249
Diſpenſationem matrimonii Guillelmi ducis impetrat a Nicolao II. Papa. *n.* 4. & 277
Scholas Becci inſtituit, publiceque docet. *n.* 5
Quicquid a ſcholaſticis accipiebat, B. Herluino conferebat. *ib.*
Ad illum confluunt multi nobiles &c. *ib.* & 322
Magiſter extitit nepotum Alexandri Papæ, immo & ipſius Papæ. 219. 2
Ejus opera & induſtria ædificatur monaſterium Beccenſe. *n.* 5. & 322
Fit Abbas Cadomenſis. *ib.* & 6. & 277
Ejus conſilio uſus eſt Guillelmus Dux, ut Angliam acquireret. *ib.* 2
Laudibus extollitur. *ib.* & *n.* 15. 2. *n.* 16. 2
Hæreſeon acerrimus expugnator. *ib.*
Ejus ſapientiam & doctrinam maximi faciebant Eccleſiæ Præſules. *ib.*
Illum Romani Pontifices, & alii Eccleſiæ Prælati retinere conati ſunt. *ib.* & 219. 2
Prudentiſſimus fuit. *ib.*
Ejus vita directiſſima vitæ norma. *ib.*
Increpationibus delectatur. 224. 2
Archiepiſcopatum Rotomagenſem recuſat. *n.* 5. 2
Quarto ivit Romam, ut Joannis in Archiepiſcopum Rotomag. electioni aſſenſum præberet Alexander Papa, a quo pallium accepit, ut Joanni adferret. *ib.*
Aſſumitur in Archiepiſcopum Cantuarienſem. *n.* 6. 2. *n.* 30. & 277
Quanta, ut illud onus refugeret, egit: tandem jubente B. Herluino & ſummo Pontifice, ejuſque legatis, cedit invitus. *ib.* & *n.* 9. & 219. & 244
Quanti illum Rex haberet. *ib.*
Conſecratur a Giſone Vvallenſi, & Valtero Herefordienſi. *n.* 32
Alexandro Papæ ſcribit, quatenus eximatur ab onere Epiſcopali. 219
Libellum contra Berengarium, a ſe cum Abbas eſſet Cadomenſis editum, ad Alexandrum tranſmittit. 222. 2
Quare inter epiſtolas non annumeratur hic libellus. 249
Ditavit Beccenſe cœnobium. *n.* 6. 2. & 307
A conſiliis erat B. Herluino. *ib.*
Bibliothecam inſtruxit. *ib.*
Archiepiſcopatum cur tantopere recuſaverit. *ibid.*
Tandem præbet aſſenſum. *ib.*
Quantos labores exantlaverit in reformanda Eccleſia Anglicana. *n.* 7. & 244.
Legatus Apoſtolicus. *n.* 7
Ejus diſcipuli. *ib.* & *n.* 31
Humilitas antequam Beccenſem Eccleſiam conſecraret. *ib.*
Eandem conſecrat. *n.* 8
Eccleſiam Dorobernenſem, officinas monachorum &c. ædificat. *ib.* 2
Prædictam Eccleſiam precioſis ornamentis ditat. *ib.* 2
Reſtaurat omnia. *ib.*
Procotrophia duo exædificat; unum virorum, alterum mulierum. *ib.* 2. & *n.* 32
Odoni, qui terras Cantuar. Eccleſiæ occupaverat, reſtituit. *ib.* & 258
Eaſdem terras in jus Eccl. revocavit. *ibid.*
Convocat Concilium, ubi maxime de Primatu Cantuar. Eccleſiæ in Eboracenſem. *n.* 9. 2
Honoratur præter conſuetudinem ab Alexandro Papa, dum ſibi venienti aſſurgit. *ib.* & 221. 2. & 244.
Duplici pallio donatur. *ib.*
Modeſte reprehendit coram ſummo Pontifice Thomam Eboracenſem de Primatu contendentem. *n.* 9. 2
Controverſiam hanc in Concilio Anglicano agitandam decernit Papa. *ib.*
De geſtis in ſynodo certiorem facit Alexandrum Papam. *n.* 10. & 220
Literas etiam dat de eadem re Hildebrando. *ib.*
Præſidet Concilio Londoniæ habito. *ib.*
Patrocinatur monachis contra Regem, & Epiſcopos, ne Cathedralibus Eccleſiis pellantur. 249
Generoſum ejus dictum in quemdam Regi adulantem. *n.* 11. 2
Eccleſiam Roffcuſem inſtaurat, atque in Epiſcopum conſtituit Hernoſtum. *ibid.* 2
Reſtaurat Abbatiam S. Albani. *ib.* 2
Adjutus in rebus aderat ipſi B. Dunſtanus. *n.* 32
Diaconum liberat a dæmonis ſervitute. *n.* 11. 2
Abſente Rege, eſt veluti Prorex in Anglia. *ib.* & *n.* 32. 2. & 257
Nihil hoc ſanctitati illius adverſatur. *ibid.*
Libros Sacros, & Sanctorum Patrum, Librariorum vitio corruptos, emendavit. *n.* 33
Laudibus extollitur. *ib.* & *n.* 12. 2. & *n.* 34
Paupertatem maximas inter divitias ſingulariter colebat. *ib.* 2
In ejus conſecratione prognoſticon ſuper caput repertum. *ib.* 2. & *n.* 34
Inſignis fuit in eleemoſynis erogandis. *ib.* & *n.* 34
Quam prudenter eleemoſynas erogabat. *n.* 34
Dubitat utrum B. Elfegus velut martyr ſit colendus. *n.* 12. 2
Quod B. Anſelmus in lectulo annulum repererit, illum poſt ſe futurum Archiepiſcopum prædicit B. Lanfrancus. *n.* 12. 2
Chriſtianæ Religionis, & monaſticæ diſciplinæ reparator, &c. *ib.* 2. & *n.* 31
Præfuit Eccleſiæ Cantuar. 18. annis. 277
Diem claudit extremum. *ib.* 278
Ejus ſanctitatis indicium. *ib.* 2
Nænias ipſius edidit B. Anſelmus. *n.* 14
Illius mortem plangunt Itali Galli, Britanni. *n.* 34
Crimina ſibi a Gregorio impoſita diluit. 251
Sanctitatis prærogativa inſignitur a Guillelmo Pictavenſi. *n.* 16
A confeſſionibus fuit Regi Guillelmo. *n.* 17
Nihil denegabat, quod faciendum B. Lanfrancus aſſereret. *ib.*
Hiſtoriam Eccleſiaſticam ipſe compoſuit. *n.* 32
Ad illum ſcribit Guillelmus Rex morti proximus. *n.* 34
Jura Eccleſiæ ſuæ tuetur; aliena vero non vult uſurpare. 230
Ejus commentarii in epiſtolas B. Pauli meminere S. Anſelmus, & Petrus Lombardus. 6
B. Lanfranci opera recenſentur. *n.* 33
Laudatur ab Alexandro Papa, quod monaſterium conſtituat Cadomi. *n.* 22. 2
Reſtaurat monaſterium S. Ebrulfi. *n.* 21. 2. & 276.
Ædificator Eccleſiæ Beccenſis. 277
Conſecrat eandem Eccleſiam. *ib.*
Libellus contra Berengarium. 269. & ſeq.
Intereſt Concilio Vercellenſi. 271. 2
Mavult eſſe idiota Catholicus, quam doctus Curialis, & facetus hæreticus. 172
Invitus arte dialectica in iis, quæ fidem ſpectant, utitur. 173
Ejus fides de Sacramento altaris. 179
Hiſtoriam Eccleſiaſticam quanti faciat. 181. 2
Ejus annotatiunculæ in quaſdam Caſſiani collationes. 185
Decreta, ſeu ſtatuta pro ordine S. Benedicti. 186
Quanti illum faciat B. Anſelmus. *n.* 34
Jubet componi vitam S. Elfegi. *ib.* 2
Quali morbo fuerit affectus, antequam efflaret animam. *ib.*
Pauperes ſcholares ad diſputationes invitat, queis & victum & veſtitum tribuit. 34
Sæpius ipſemet cibos pauperibus apponebat. *ib.*
Ditiſſimus fuit. *ib.*
Singulari amore ſuos monachos proſequebatur. *ib.*
Monaſticam vitam præ omnibus ſe diligere profitetur. 219
Ejus humilitatis indicia. 239
Thomam Eboracenſem, & Remigium Lincolnienſem ab Alexandro depoſitos ſua interceſſione reſtituit priſtinæ dignitati. 246
Pater Patriæ appellatur ab eodem Alexandro. *ib.*
B. Lanfranco morti proximo ſcribit B. Anſelmus. *n.* 34
Illius vitam toti Eccleſiæ neceſſariam prædicat ipſe. *ib.*
Quo die & anno obierit. *ib.*
Terræ motus poſt ejus mortem extitit in Anglia. *ib.*
Quibus de cauſis. *ib.*
Quandiu vixerit, atque infulas detulerit. *ib.*
Scripſit epiſtolas decretales. 241
Suum Patrem & Magiſtrum vocant Angliæ Epiſcopi. 262
Quinto Romam petiit. 265
Plures habuit nepotes monachos. *ib.*
Criminis hæreticos jam fatis functum inſimulat Roſcelinus Clericus. 266
Partes illius tuetur B. Anſelmus. *ib.*

B. Lan-

B. Lanfranci orationis pericope. 268
Ejus libellus de celanda confeſſione. 269.
Lanfrancus nepos B. Lanfranci. 265
Commendatur a S. Anſelmo. ib.
Capitis dolore afficitur. ib.
Abbas S. Vandregeſili, invito B. Anſelmo, eligitur. ib.
Eum objurgat idem ſanctus, monetque ut ejuſmodi electionem abjiciat. ib.
Cujus monitis non acquieſcit ille. ib.
Abbatia non ſolidum annum potitus eſt morte præventus. ib.
Lapſos ad pœnitentiam non poſſe renovari minime dixit Apoſtolus. 86. n. 26
Latitudo Chriſtianorum. 106. n. 17
Laudare Deum etiam poſt mortem non deſinent homines. 29. n. 8
S. Laurentii Evuremodienſis Prioratus. 281
Laurentius primas Angliæ ſucceſſor B. Auguſtini. 319
Laurenti monachi Leodienſis poſt Virdudunenſis teſtimonium de Hugone Lingonenſi. 334
De Layo prioratus 283
Datur monachis Beccenſibus. ib.
Legio Angliæ Provincia, Legaceſtra, vulgo Karlegion. 331
Plures legiones. ib.
Leo Papa nonus laudatur. 260
Dedicavit Eccleſiam Romericenſem. 225. 254.
Ejus vitæ compendium. 245
Remis Concilium habuit. 254
S. Leodebodus Abbas S. Aniani, fundator monaſterii Floriacenſis. 260
Præcipit ut Regula SS. Benedicti, & Columbani obſervetur. ib.
Eandem profeſſus eſt. ib.
S. Mommolus S. Leodebodi diſcipulus. ibid.
S. Leodegarii Canon de Regula S. Benedicti. 261
Leothadius Moyſiacenſe cœnobium ædificat. 261
Letardus Pontifex Bertinæ Reginæ a ſacris fuit. 328
Letardus Abbas Beccenſis, vir eruditione, ac pietate clarus. 280. & 321
Ejus obitus. 281
Levatæ, vulgo *Leves*. 287
S. Leufredus dat operam ſtudiis. n. 29
Levita. Vide Diaconus.
Lex. Quæ legis ſunt naturaliter facit homo. 10. n. 23
Non deſtruitur per fidem, ſed ſtatuitur. 13. n. 29. & 30
Lex iram operatur. 14. n. 15
Per legales obſervantias multi ſalvabantur. 15. n. 8
Lex vetus ad quid lex mortis dicitur. 18. n. 5.
Lex mentis, quæ. 19. n. 31
Legis obſervationes nequiverunt a ſuaſione peccati liberare. ib. n. 3
Ab Evangelio non diſcordat. 88. num. 12
Servos generat. 97. n. 34
Finis legis Chriſtus ad juſtitiam omni credenti. 24. n. 2. & 3
Legales obſervationes ceſſare fecit Chriſtus. 105. n. 14. 15
Lex juſto non eſt poſita. 135. n. 9
Lex vetus infirma. 160. n. 13
Legis veteris cultoribus quid promittebatur. ib. n. 19
Lexovienſe Capitulum Abbatum. 286
Libertas Chriſtianorum. 51. n. 21
Hac non abutendum. ib. n. 22
Libertatem tribuit Chriſtus. 30. n. 9
Liberorum eſt lætari. 98. n. 44
Libero arbitrio, & gratia indigemus. 106 n. 11. 12.
Libri quomodo monachis diſtribui debent. 590
Liciſeldenſis Epiſcopatus ad Ceſtrum transfertur. n. 11. & 245
A licitis abſtinere, gloria. 82. n. 15
Linguis diverſis loqui optabant Corinthii. 56. n. 19. cap. 14
Simplex eſt bonum. ib.
Liptinenſis Concilii 1. & 2. canones de Regula S. Benedicti quomodo intelligi debeant. 262
Liræ cœnobium condidit Guillelmus filius Oſberni. 264
Literæ commendatitiæ. n. 11
Abſque literis commendatitiis nullus ordinandus. ib.
Literarum expers, boni nihil præſtat. 308
Literas docebant monachi Benedictini. n. 28. & 31.
Literarum commonitoriarum uſus. 257
Legatis dabantur. ib.
Literæ formatæ, Canonicæ, Eccleſiaſticæ, Commendatitiæ, Commendatoriæ, & dimiſſoriæ. 257
Quinam earum uſus olim in Eccleſia. ibid.
Epiſcopi, Presbyteri, & Diaconi Peregrini abſque Commendatitiis literis non recipiebantur ib.
Sine literis ejuſmodi Clericus in alienæ Eccleſiæ catalogum non referebatur. ib.
Litibus qui vacare renuit, tempus redimit. 110. n. 9
S. Livini Martyris vita. 333
Folianus, Helia, Kilianus ejuſdem authores. ib.
Baptizatur a B. Auguſtino Cantuarienſi. ib.
Mare pedibus calcat Angeli beneficio. ibid.
Adit B. Auguſtinum. ib.
Ab eo bonis moribus inſtituitur. ib.
Conſecratur Sacerdos, & Epiſcopus. ibid.
Longanimitas. 106. n. 18
Longitudo Chriſtianorum. 106. n. 18
Longobardis avaritiæ vitium familiare. n. 34.
Loquitur de Deo, qui in eum credit. 71. n. 12.
Lotio pedum. 193
Luciani quænam hæreſis. 174. a
S. Ludovicus Rex Francorum. 284
Confirmat libertates Beccenſis monaſterii. ibid.
Ludovicus Lotharingus Cardinalis Guiſianus, Abbas Becci. 302
Glaudius Lotharingus Eques Aumalius Abbas Becci. 302
Ludovicus de Chantemelle Abbas Troarnenſis impetrat Abbatiam Beccenſem. 292
Ludovicus de Fliſco impetrat Prioratus de Bello-monte, & S. Ymerii, ſed fruſtra. ib.
Lyrenſe cœnobium.
Vide Lira,

M

MAgdalena Franciſci I. filia Regi Scotorum matrimonio jungitur. 301
S. Magnoaldus conſtruxit monaſterium. n. 29. 2.
Magiſtri quales ſint, probant diſcipuli; 85 num. 14.
Venerabiles diſcipulis eſſe debent. 119 num. 5.
Honeſta vita diſcipulorum, ornamentum Magiſtri. 148. a
Propter magiſterium ſe extollens non differt a diabolo. 137
Malentana familia nobiliſſima. 263
Mali. V. Iniqui.
Manaſſes Archiepiſc. Remenſis filius fuit Manaſſis Calua-aſina, & Beatricis. 259
Ejus fratres. ibid.
Sedit annos 16. ibid.
Manaſſes ob pravos actus depoſitus. ib.
Anſam præbuit D. Brunoni, ut ſecederet in eremum. ibid.
Multa mala infert Canonicis ſuæ Eccleſiæ. ib.
Manaſſes Epiſcopus Sveſſionenſis. ibid.
Mandatorum Dei obſervatio ad beatitudinem promerendam valet ſola. 44. num. 12.
Manere in Deo, & Deus in nobis. 56. n. 4
Manipulus commune ornamentum. 225 & 254.
Cur laici olim in monaſteriis utebantur. ibid.
Uſus iſte in Concilio Pictavenſi abrogatus. ib.
Quiſnam illius uſus. ib.
Phanon, & mantile appellatur. ib.
Nemo niſi ſubdiaconus eo uti debet. ib.
Nanutergia. 193
Maranatha quid ſignificat. 64. n. 6. 7. 8
Marbodi Epiſcopi Redonenſis vita deſcribitur. 245
Fit monachus in monaſterio S. Albini Andegavenſis. ib.
Marcion negat Dominum incarnatum. 40 n. 21.
S. Margaretæ Virginis & Martyris capitis pars maxima in cœnobio S. Stephani Cadomenſis. 23. a
Margareta Regina Angliæ. 298
B. Maria virgo ſtat in ſede B. Herluini. 277.
Ipſamet B. virgo inſigni miraculo ſubvenit Guillelmo Criſpino. 321. 322.
B. Mariæ de Bono nuncio monaſterium fundatur. 277
Datur Beccenſibus. ib.
Maria de Hiſpania Comitiſſa &c. fundat Miſſam de B. Maria in monaſterio Beccenſi. 289
B. Mariæ Sveſſionenſis Moniales Regula S. Benedicti a fundatione colunt. 261
S. Martinus monachus fuit. 260
Martinus Papa. 289
S. Martini Eccleſia in ſuburbio Cantuariæ, olim Epiſcopatus. n. 11
Tempore S. Auguſtini extabat. 328
Martyr efficitur, qui in ſe habet charitatem. 117. n. 17
Matthæus de Bello monte fundat Prioratum de Layo. 283
Mathildis Imperatrix, deinde uxor Henrici I. Regis Anglorum, 282
Sepelitur in monaſterio Beccenſi. ib.
Multa pauperibus, & monaſteriis, Beccenſi maxime erogavit. ib.
Ejus corpus repertum in corio bovino. 286.
Qua de re nondum nupta in monaſterium ſe receperit. 262
Mathildis Angliæ Regina, Henrici 2. uxor moritur. 281
In ejus obitu multa in cœlo viſa ſunt ſigna. ib.
Mathildis Regina Angliæ uxor Guillelmi I. 22

Digitized by Google

Fundat monaſterium SS. Trinitatis Cadomenſis. n. 27. 277
Quare. ibid.
Filia fuit Balduini Flandrenſium Ducis. ib.
Nupſit Guillelmo Ducis Normanniæ. 277
Matrimonii calamitates. 45. n. 20. & ſeq.
Turpe non eſt. ib. n. 31
Maugiſius Abrincenſis Epiſcopus. 252
Maurilius ex monacho Metropolitanus Rotomagenſis. 259
Mauritius Londoniæ Epiſcopus, Regis Cancellarius. 257
Baſilicam S. Pauli inchoavit. ib.
Maynardus I. Abbas Montis S. Michaelis. 252
Melchiſedech non fuit ſine patre, & matre. 159. n. 2
Ejus Sacerdotalis inſtitutio manet in æternum. ib. n. 3
Quomodo major Abraham. ib. n. 5
Viventem & immortalem ſignificat. ib. num. 6.
Melfia Caſtrum. 325
Melote quid. 165. n. 11
Mellenti Prioratus. V. S. Nicaſii.
Mellitus Abbas mittitur in Angliam a B. Gregorio. 329
Epiſcopus Londoniæ, dein Archiepiſcopus Cantuarienſis. 334
S. Menalchius Archipontifex. 333
S. Menevenni, alias S. Joannis de Gaelo monaſterium fundatur a Judicaele Rege, ea lege ut Regula S. Benedicti obſervetur. 200
Mentis pedes, cogitationes. 112. n. 22
Merita non ſalvant hominem. 23. n. 15.
Non conſiderantur in electione hominum a Deo facta. 103. n. 16
Metropolitanus.
Abſque ejus licentia in Concilio præter Epiſcopos & Abbates loquatur nemo. n. 11.
Ejus jura. 229. & 246
S. Michaelis in periculo maris monaſterium profligatur. 281
Ejuſdem monaſterii deſcriptio. 251
Quo tempore fundatum ſuis. ib.
S. Aubertus fundator ib.
Primum in eo Clerici fuere collocati. ib.
Iiſdem eliminatis monachos ſuffecit Richardus I. Dux Normanniæ. ib.
Charta Richardi II. Ducis inſtar alterius fundationis, in qua recenſentur omnia quæ ſunt juris monaſterii, ac privilegia. ib.
Catalogus Abbatum. 252
Richardus de Tuttn primus Pontificalia inſignia obtinet. 253
Præſidiarii milites in hoc monaſterio collocantur. ib.
Gymnaſium in eodem celeberrimum. ib.
Michael Abrincenſis Epiſcopus. n. 22
Michael ex monacho Beccenſi Abbas Pratellenſis. 281
Milo Criſpinus Cantor Becci, auctor vitæ B. Lanfranci, necnon & priorum aliquot Abbatum Beccenſium. n. 15. & 311
Coætaneus B. Anſelmo. ib.
Miraculum, virtus ſignificat. 85. n. 13
Miſericordia Dei ſalvat hominem. 23. n. 16
Miſericordiarum, non miſericordiæ Pater ad quid vocatur Deus. 64. e. 1. & n. 1. 2
Miſericors proprie homo ſolum dicitur. 154. n. 33.
Miſſæ partes nonnullæ explicantur. 128. n. 4. & 136. n. 1. & 348.
Miſſa de B. Maria quotidie dicitur pro Congregatione. 289
In ea viginti quatuor cerei accenduntur. ibid.
S. Mommolus I. Abbas Floriacenſis Regulam S. Benedicti profeſſus eſt. 260
Monachus, Monaſtica vita, & Monaſteria.
Mors aſſumendi in monachum. n. 2. & n. 15. 2.
Monachi in Anglia reformantur. n. 7
Ordinem debitum teneant. n. 10. 2
Proprietarii qua pœna mulctandi. ib.
Puerorum oblationis formulæ antiquæ. 262.
Ex præſcripto Regulæ S. Benedicti fiebant. ib. & 261
Monachorum petitionis forma priuſquam profeſſionem emitterent. n. 15. 2
Induendi Monachum, ac profeſſionem emittendi antiqua formula. n. 16
Monachus emiſſa profeſſione tribus diebus velatum caput habebat. ib. 2
Profeſſio monaſtica, velut baptiſmus, omnia delet peccata. ib. 2
Monachorum inſolentiæ. 305
Monachus ignorans nihil boni præſtare poteſt. 308
Monachis utilia documenta. 236. & 314
Quibus horis permittitur monachis loqui. 187
Quo tempore balneis utuntur. 188 & 192.
Adipe utebantur tempore B. Lanfranci. 190.
Monachis initio quadrageſimæ quomodo libri diſtribuuntur. ib. 2
Monachi laici. 191
Monachi Euchariſtiam quatuor diebus Hebdomadæ ſanctæ ſumebant. 193
Quo ordine ſedeant in choro. 193. 2
Lavant pedes Sabbato. ib. 2
Die paraſceves communicabant. 196
Fratres laici. 197. 2
De monachis in culpas prolapſis. 210. 2
Monachus tribus diebus profeſſionem ſubſequentibus Euchariſtiam ſumere debet. 213
Scholas publice tenebant monachi Benedictini. n. 28. 2
Monaſtica inſtitutio in Eccleſia quam neceſſaria. n. 31
In clauſtro ſtudiis operam dabant monachi. ibid.
Epiſcopi ex more Antiquorum in Roffenſi Eccleſia Monachi. n. 33
Canebant muſica tempore B. Lanfranci. n. 34. 2.
De monachis infirmis. 215
Ægrotantibus morti proximis, & mortuis quid præſtandum. 215. & ſeq.
Monachi ab Eccleſiis cathedralibus expelluntur, ſed authoritate ſummi Pontificis reſtituuntur. 222
Monaſtica vita ab ipſo naſcentis Eccleſiæ exordio. ib.
Qui ab Eccleſiis Cathedralibus monachos expellere tentaverint excommunicat Papa. ib.
Quid Deo promittunt monachi. 226
Presbyter qui aliquot diebus veſtem monachalem detulit, compelli debet, ut in monaſterio remaneat. 230
Monaſterium SS. Petri, & Pauli in ſuburbio Cantuariæ a B. Auguſtino conſtructum. 329
In monaſteriis olim duplex ſchola. n. 30
Monaſticam vitam præ omnibus ſe diligere fatetur B. Lanfrancus. 219
Monaſteria quomodo adminiſtrare debeant Abbates Commendatarii. 243
Vita monaſtica laudibus extollitur. 244
Monachi Benedictini Anglorum Apoſtoli. 248.
Monachos ex univerſis Cathedralibus Eccleſiis Angliæ expellere conantur Clerici, ſeu Canonici, & etiam Epiſcopi. 249.
Monachi in Eccleſiam Vintonienſem, eliminatis Canonicis, introducuntur. ib.
Quare. ibid.
Quanto amore monachos complectatur Edgarus Rex. ib.
Præclari ſanctitate, & doctrina monachi. 249
Apoſtoli. ibid.
Monaſticis legibus monachi in Epiſcopos aſſumpti aſtringuntur. 250
Epiſcopi, vel Clerici, aut Laici Cantuariæ electi Archiepiſcopi monachiſmum aſſumere, & profeſſionem emittere coguntur. ib.
Monaſticas veſtes quidam olim Clerici, ſeu Canonici ad oſtentationem induebant. 257
Monachum facit Paterna devotio, aut propria profeſſio. 258
Qui aliquot diebus ſive vir, ſive fœmina in conſpectu hominum monaſticum habitum geſtaverat, legibus monaſticis obſtringebatur. ib. 259
Uſus ille poſterioribus ſæculis obſolevit. ib.
Bona monaſteriorum uſurpare, aut abſtrahere Epiſcopis interdicunt Concilia. 258
Tempore Caroli Magni reformantur monachi. 260
Cum monachi Regulam S. Benedicti rite colunt, eorum orationibus homines a malis conſervantur. 262
Monachum ob crimen è monaſterio egreſſum, ſi redeat, vult S. Benedictus in noviſſimum dejici. 265
Monacho poteſtatem abſolvendi ab excommunicatione a ſe inflicta tribuit ſummus Pontifex. 267
Mons S. Michaelis. V. Michael.
Mons Caſſinus. V. Caſſinenſis.
Mori non poteſt male, qui bene vixerit. n. 13
Mors quid bonis prodeſt. 39. n. 14
Mortis ſcotentiam ferre, aut procurare prohibentur Epiſcopi, Abbates, & Clerici. n. 11
Morte diabolus intelligitur. 39. n. 17
Mortis cauſa peccatum. 63. n. 53. 54. & 94. n. 18
Licet ſit tranſitus a malis ad bona, eſt tamen aliquantum amara. 71. n. 1
Omnes pro honore Chriſti mori debent. 73. n. 13. 15.
Quomodo imparatus quis invenitur in morte. 132. n. 3
Mortuus Abbas ſacris veſtibus induitur. 315
Moyſiacenſe cœnobium a quibus conſtruitur. 261
Mulieres divites ſequebantur Apoſtolos, ut eis miniſtrarent neceſſaria. 47. n. 45
Mulieris caput vir. 51. n. 2
Velato cap. debent orare, & quare. ib. n. 4. 5. & 52. n. 9. 10.
Ut conſulat, virum accipit. 110. n. 11
Mulieres ſilere, & docere cur jubeat Apoſtolus. 136. n. 8. 9
Quare dominari non debent. ib. n. 10. 11. 12
Mundus ad quid factus. 39. n. 14. 16
Murier de Guitot. n. 27
Muſicam callebant monachi tempore B Lanfranci. n. 34. 2
Myſterium Dei Patris, Chriſtus. 121. n. 2

N

NAtivitatis Domini Feſtivitas. 188
Naturam humanam ad Divinam ſubvexit Chriſtus. 95. n. 23

Digitized by Google

Negligere, quid ſignificat. 262
S. Neoti Prioratus fundatio. 280
Translatio corporis ejuſdem ſancti. ib.
Eccleſiæ dedicatio. 284
S. Nicaſii, ſeu Nigaſii corporis translatio in Prioratum de Mellento, una cum corporibus SS. Quirini, Bientiæ, & Gratiani. 283
Plura ædificia inſtaurantur a Richardo Abbate. 284
Parochia ejuſdem Eccleſiæ translata eſt in Capellam S. Jacobi. 285
Niellus Vicecomes. 252
Nigellus de Conſtantino. n. 22
Nigellus de Sachevilla excommunicatur a S. Thoma. 282
Nicolaus ſecundus Papa Concilium celebrat contra Berengarium. n. 4
Ejus authoritate Andegavis Synodus convocatur. n. 18. a
Nicolaus Abbas S. Audoeni Rotomag. 254.
Normannia Olim Neuſtria. 275
A Nort dicta. ib.
Ab Anglis devaſtatur. 289. & 292
Normannus Silver. 252
Norvicenſe caſtrum Anglis redditur. 232. a
Novatianus fornicatores pœnitentiam non poſſe peragere dicit. 86. n. 25
Novitiorum petitionis forma antequam profeſſionem emitterent. n. 15. a
Novitii toto probationis anno veſtes ſæculares minime exuebant. n. 16
De Novitiis ſuſcipiendis. 211. 2
Novitius tribus diebus profeſſione emiſſa Euchariſtiam ſumit. 213
Novitius ſacerdos intra converſionis ſuæ annum miſſam celebrare non debet. ib.
Pueros Deo offerendi ritus. ib.
Novitiis optima documenta. 236. 2
Monaſticis rebus, antequam cum aliis converſarentur, inſtituebantur. 265
In perdiſcendis memoriter pſalmis addiſcebantur. ib.

O

Obedientia.
Per Chriſti obedientiam vita omnium credentium juſtificata eſt. 15 n. 24. & 26.
Quanto quiſquis altioris eſt ordinis, tanto impenſius divinis debet obtemperare præceptis. n. 9. 2
Obedientia, quænam juſtitia. 25. n. 25
Obedientiam commendat. ib. n. 26
Qui vult ſibi ſubditos obedire, debet & ipſe ſuperiorum juſſis obtemperare. 214
Inſtituta a Prælatis immutare ſubjectis non licet. 186. 2
Incolumitas obedientiæ, ſana eſt forma doctrinæ. 232. a
Obedientiæ ab Epiſcopis Metropolitano præſtandæ formula. 249. & 264
Obedientiam, quam a ſubjectis petunt, qui præſunt, debent ſuis Prælatis exhibere. 264
Obediens rogandus, inobediens increpandus. 32. n. 3
Prælatorum facta non dijudicanda, ſed quaſi divinitus inſpirata, eorum præcepta adimplenda. 255
Quid mali eveniat dijudicantibus eorum facta. ib.
Obdurat Deus miſericordiam non præſtando. 23. n. 18
Quare obdurat quoſdam potius quam alios. ib. n. 19. & 20
Obſecratio in miſſa quid. 136. n. 2
Octavianus Cardinalis SS. Sergii, & Bacchi. n. 23
Odo Abbas S. Dionyſii in Francia, poſt Archiepiſc. Rotomag. 284
Odo Rigaud Archiepiſcopus Rotomagenſ. 285.
Oleaſter perfidiam ſignificat. 26. n. 17
Oleum lætitiæ, quid. 152. n. 23
Oliva Judæos deſignat. 26. n. 15
Oneſimus ſervus Philemonis. 149. n. 10
Romæ ab Apoſtolo baptizatus. ib.
Opera bona, pinguedo. 26. n. 15
Ea donat Deus. 104. n. 11
Ex operibus non ſalvantur homines. 104
De operibus non gloriandum, quia Deus in nobis operatur. 115. n. 14. 15
Opera ſicut & gratia a Deo dantur. 185
Operari manibus non tenebantur Apoſtoli. 47. n. 4.
Operandum cum timore, tremore & reverentia, quia Deus cooperator eſt. 115. n. 14. 15.
Oratio in Miſſa, quid. 136. n. 1
Orare Dominum propter temporalia, non eſt orare Deum. 33. n. 2
Orare ſine intermiſſione, quid. 230. n. 14
Orcadum inſulæ. 253
Ordo Sacramentum. Ordo. 270
Nullus niſi a minimis ad majores ordines evehatur. 256
Ordinem auferre, quid. ib.
Qua pœna ii qui per ſaltum ad aliquem ordinem aſcenderint, plectendi. ib.
Inordinate ad Sacerdotii ordinem aſſumpto quæ pœnitentia injungenda. 228. 2.
Indigne ordinans ordinati peccatis communicat. 140. n. 21
Osbernus Exonienſis Epiſcopus intereſt Concilio Londonienſi, n. 10. 2.
De eo plura. 256
Osbernus Abbas Becci. 283
Osbernus, ſive Osbertus monachus Cantuarienſis, vitæ S. Elphegi author n. 32. a
Eam muſico cantu ornavit. ib.
Oſſa mortuorum animalium, quaſi pro vitanda peſte, ne alicubi ſuſpendantur. n. 11
Oſſa firmitatem ſignificant. 110. n. 18
Oſtiariorum officium. 270

P

Paganus. V. Gentilis.
Falſit interpretatio moralis. 329
Pallium olim non abſenti Archiepiſcopo, ſed Romæ tantum tribuebatur. 250
S. Pancratii monaſterium in Anglia a Vvillelmo de Vvarenna fundatum. 263
Panis & vinum in Sacramento altaris fiunt accipienti corpus Chriſti. 50. n. 14
Panis Eccleſiam deſignat. ibid.
Papam ordinare Epiſcoporum eſt Albanenſis, Oſtienſis, & Portuenſis. 267
Paraſceves die communicabant monachi. 193
Parentes honorandi, & alendi. 139. n. 6
Mutuam vicem eis reddere oportet. ib.
Parcus villa. n. 3. 2
Parvo in corpore ſæpe fœlix ingenium habitat. 253
Parvuli baptizati quomodo bonum & malum geſſerunt. 72. n. 8
Paſſio Chriſti, quæ ſtultitia videtur, ſumma eſt ſapientia. 35. n. 28. & 29
Paſſionis Chriſti qui ſocii. 116. n. 16. 117. n. 17
Paſſus eſt pro omnibus Chriſtus. 153. n. 15
Quare extra portam civitatis. 167. n. 4
Patitur fruſtra fidem non habens. 93. n. 10
Paſtores. V. Prælati.
SS. Patres. V. Doctores.
Patres qua ratione poſſumus homines appellare. 106. n. 13
Pater Abba, quare utroque utitur Apoſtolus. 20. n. 13
Patrem ne vobis dicatis in terra, quomodo id intelligatur. 4. n. 23
Patricius Epiſcopus laudibus attollitur a B. Lanfranco. 233
Paulinus in Angliam mittitur a B. Gregorio. 229
Paulus Comes Orcadum. n. 11. 4
Paulus monachus Cadomenſis fit Abbas S. Albani. n. 11. 2. & n. 33
Officii Eccleſiaſtici uſum inſtituit. ib.
Ædificia, diſciplinam tum Eccleſiaſticam, tum monaſticam reſtaurat. n. 33
Conſanguineus fuit B. Lanfranci. ib.
Ditavit eundem Paulum. ib.
Eleganter literatus. ib.
Abbatia S. Albani, ipſo rectore, ſchola fuit Religionis. ib.
S. Pauli Eccleſia Londoniæ. 329
B. Paulus Apoſtolus cur poſt Evangelia ſuas Epiſtolas ad omnes Eccleſias deſtinavit. 2
Cur non amplius quam decem epiſtolas ad Eccleſias ſcripſerit? ib.
Epiſtolam ad Hebræos cenſuerunt quidam non eſſe B. Pauli. ib.
Refelluntur. ib.
Eloquentior in hac epiſtola quam in aliis. ib.
Epiſtola ad Romanos quare prima. ib. & 7.
Aliarum epiſtolarum Argumenta. 4
Specialius argumentum in epiſtolam ad Romanos. 5
Paulus humilitatis nomen eſt. 7
Quare Paulus voluit vocari. ib.
In epiſtolis ſuis teſtimonia ſumit aliquando a tranſlatione Hebraica, aliquando a tranſlatione 70. Interpretum, aliquando non curat verba, ſed ſenſum tantummodo. 8. n. 21
Literatum peritus, dives, Romanus. 35. n. 32
Eloquentia præditus. 37. n. 15
Poteſtatem habebat malos ſathanæ tradere vexandos. 41. n. 2
Tertiam ſcripſit Epiſtolam ad Corinthios, quæ non extat. 41. n. 9
Apoſtolum illum quidam putabant non eſſe. 42. n. 3
Ejus Epiſtolæ difficulter queunt explicari. 58
Abortivum quare ſe nuncupat. 59. n. 3
Impeditæ linguæ fuit. 82. n. 10
Quomodo quinquies verberatus. 83. n. 35
Graviſſime ægrotabat. 97. n. 24
Quod ſummum bonum eſt, erat in eo. 149. n. 7.
Ejus Epiſtolæ locorum, & diſputationum ſubtilitate ſunt plenæ. 161. n. 8
Pax obſervantia bonorum operum. 8. n. 10
Pacem cum Deo fides facit, non lex. 14. n. 1
Reconciliationem apud Deum ſignificat. 88. n. 5.
Pace Regum, & Principum ſervatur Eccleſiæ diſciplina. 136. n. 2
Peccatores qui in ſcriptura vocantur. 93. n. 24
Peccare permittit Deus, ut gratiam conferat. 94. n. 29
Peccato mortui ſemper in benefactis vivant. 16. n. 2
In Baptiſmo moriuntur peccata. ib. n. 3
Qui peccatis moriuntur, ſimilem Chriſto reſurrectionem ſunt habituri. ib. n. 8
Peccato obedientes, mortales dicuntur. 16. n. 18
Peccatum ſine lege mortuum. 18. n. 8
Quid, *revixit peccatum*. ib. n. 9
Peccatum dicitur diabolus. 19. n. 13
Corpora peccatis ſubjecta, mortua ſunt. 27. n. 2.

Digitized by Google

Peccato morimur. 63. n. 53. 54
Peccata Chriſtus non miniſtrat, ut poſtea gratiam conferat. 92. n. 29
A peccato non modo abſtinendum, ſed & bonum faciendum. 99. n. 18
Sceleris perpetratio tenebras, confeſſio lumen facit. 109. n. 4
Peccatum Adæ humano generi quomodo dimiſſum eſt. 120. n. 17
Peccatum, nox. 129. n. 6
Graviſſime peccantes difficillime convertuntur. 158. n. 4
In peccatis jacentes Filium Dei crucifigunt. ib. n. 7
Contumeliam faciunt Spiritui-ſancto. 164 num. 15.
Peccata deſtruxit Chriſtus in his, qui credituri erant. 162. n. 14
Peccatum Adæ minus quam Evæ. 136 n. 10. 11. 12. 13.
Peccatis obvoluto nihil prodeſt hoſtia. 162 n. 14.
Peccatum, pondus. 165. n. 2
Quid per peccata occulta, & aperta intelligendum. 273
Peccata directionis gratia Patri ſpirituali ſunt revelanda. ibid.
Mortalia ſoli Sacerdoti per confeſſionem ſacramentalem detegenda. ib.
Venalia olim non ſacerdoti exponebantur. ib.
Quare. ib.
Pedes mentis, cogitationes. 112. n. 12
Pedes Dei ſtabilitatem æternam ſignificant. 152. n. 26
Pedes deſignant adventum. 25. n. 21
Peritura licet diuturna non æſtimanda. 45 n. 29. ib.
Perſecutio hominis pii a quo. 145. n. 6
Perſeverantia Dei donum. 125. n. 5
Qui bonum deſerit, fiduciam Divinæ retributionis amittit. 164. n. 18
Perſuadens aliquid, in principio, & fine mentionem illius facit. 101. n. 15
SS. Petrus & Paulus decantant matutinas horas in Beccenſi Eccleſia. 277
SS. Petri, & Pauli monaſterium Cantuariæ. 329
Petrus Lombardus citat Commentarium B. Lanfranci in Epiſtolas D. Pauli. 6
Petrus Abbas Cluniacenſis. 320
Petrus venerabilis ſcripſit contra Berengarium. 249
Petrus de Camba Abbas Becci. 285
Petrus de Condeto. 321
Petrus Primus Abbas monaſterii SS. Petri, & Pauli Cantuar. 329
Petrus Liciferdenſis, ſeu Ceſtrenſis Epiſcopus cum aliis ſedet in Concilio Londonienſi. n. 10. 2
A B Lanfranco mittitur ad ſacrandum Epiſcopum. n. 11
Petrus Regius ex Abbate S. Taurini, Abbas S. Michaelis. 253
Sacros Canones Pariſiis interpretatur. ib.
Literas in ſuo monaſterio inſtaurat. ib.
Quod & Gymnaſium efficit celeberrimum. ib.
Legationis Regis fungitur, & intereſt Concilio Conſtantienſi. ib.
Quid in eodem Concilio egerit. ib.
B. Petro quando dixit Dominus: *Tu es Petrus*, &c. id & confirmavit in Petri ſucceſſoribus. 268
Cum negationis peccatum defleret, nondum erat pœnitentiæ Sacramentum inſtitutum. 274
S. Petri Carnotenſi monaſterium ab Epiſcopis ejuſdem loci conſtructum, & bonis locupletatum. 258
Monachi vexantur ab Archidiaconis. ib.
Ideo poſtulat Ivo a Paſchali, ut ab eorum jure eximantur. ib.
Phariſæi legem, non Prophetas tenebant. 116
Religioſiores in lege. ib.
Primarii, & quaſi ſegregati. 116. n. 9
S. Philiberti Prioratus Privilegium a Lexovienſi Epiſcopo conceſſum. 280
S. Philibertus declinat perſecutionem Ebroini, confugitque ad Anſoaldum Epiſcopum. 262
Abbas Hieriæ Inſulæ ab eodem Anſoaldo conſtituitur. ib.
Philippenſes ſunt Macedones. 112
Elegantes erant. ib.
Philippus Rex annuente ſummo Pontifice in Provincia Normanniæ pecunias exigit. 288
Philoſophiam non vituperat Apoſtolus, ſed uſum perverſum. 121. n. 3
Philoſophi Pagani. V. Sapientes.
Manifeſtavit ſe eis Deus, atque inviſibilia, dans acutiſſimum ingenium. 9 n. 24.
Unde cognitionem Dei perdiderunt. ib. n. 26.
Contraria eorum principiis fidei myſteria. 121. n. 5.
Phœbe ditiſſima, & nobiliſſima mulier. 32. n. 1.
Pietas quid eſt. 54. n. d
Pietate præditi, ſunt columna veritatis, & Eccleſiæ. 138. n. 14. 15. 16
Pii hominis perſecutio a quo. 145. n. 6
Pinguedo opera bona indicat. 26. n. 15
Pitanciarius. 289
Placere proximo quid. 31. n. 1
Placitum, & placitare quid. n. 32. & 264.
Plantare eſt Evangelizare. 37. n. 2
Pœnitentiam non poſſe peragere fornicatores dicit Novatianus. 86. n. 15
Lapſos ad pœnitentiam non poſſe renovari minime dixit Apoſtolus. ibidem. n. 25.
Pœnitentes Euchariſtia abſtineant. 177. 2.
V. etiam confeſſio.
Pontificalia inſignia Richardus Abbas obtinet. 253
Pontiſaræ Prioratus. 287
Portare Deum quid. 43. n. 18
Poſtulationes in Miſſa quid. 136. n. 1
Potentiam Divinam ſenſus humani capere non poſſunt. 335
De Prato monaſterium. V. B. Mariæ de Bono nuntio.
Pratellenſe, ſeu de Pratellis cœnobium fundatur. 276
Præcepta ſua qui vult a ſubditis obſervari, debet & ipſe ſuperiorum juſſis obtemperare. 314
Prædeſtinatio Sanctorum quæ. 21. n. 26
Prædeſtinati ad vitam per legales obſervantias ſalvabantur, Prædeſtinati vero ad mortem magis puniebantur. 16. n. 27
Electio non ſecundum merita. 25. n. 1
Prædeſtinatus Jacob abſque meritis. 22. n. 10. & 11.
Quos eligit Deus ſine mutatione ſui conſilii eligit. 27. n. 27
A maſſa perditorum, quæ ex Adam facta eſt, ſolus Deus diſcernit. 39. n. 12. & 13
Prædeſtinati ad mortem. 59
In prædeſtinatione, ſeu electione merita non conſiderantur. 103. n. 16
Salutem Prædeſtinatorum conſummavit Chriſtus per paſſionem. 153. lin. 24
Chriſtus ut prædeſtinatos redimeret, mortuus eſt. 162. n. 10
Oblatus eſt in cruce, ut quos præſcivit, redimeret. 177
Prædicatio. Prædicationi miſſio neceſſaria. 24. n. 9. 25. n. 9. & 81. n. 26.
Prædicatores qua intentione debent concionari. 8. n. 11. 12. 13. 15
Gratiæ, non prædicationi converſiones aſcribendæ. 66. n. 28
Prædicatio odor notitiæ. 68. n. 13. 14. 16
Bonus odor Chriſti prædicatio, & Prædicator. 68. n. 15
Odor mortis. ib. n. 16. 17
Prædicatores verbum Dei adulterantes, qui. 68. n. 19
Prædicatores qui idonei. 71. n. 8
Prædicatores mali canibus aſſimilantur. 116. n. 2. 3. 4.
Dum alios inſtruunt, aſſidua meditatione nutriuntur. 138. n. 7.
Quæ debeant obſervare Prædicatores. 145 num. 3.
Quid docere debeant. 158. n. 3
Prælati peccatis impliciti, cum ſubditos redarguunt, ſeipſos condemnant. 9. n. 1. & 5.
Quod Prælatorum officium. 31. n. 11
Infirmitates ſubditorum ſufferre debent. 48. n. 17. & 49. n. 21. 22.
Non dominari ſubditis, ſed adjumento eſſe debent. 66. n. 32. 33
Pœnitentes conſolandi ab illis ſunt. 67. n. 6. 7. 8.
Leniter inſtruere debent, & cur. 100. n. 1
Doctrina præditos eſſe oportet. 107. n. 13
Eis chariſmata tribuit Deus, ut Eccleſiam ædificent. ib. n. 14
Negligentes reprehendere malum pro malo reddunt. 129. n. 11. 12
Prælatorum virtutes enumerantur. 137. & ſeq.
Quis eligendus. ib.
Extollens ſe propter magiſterium non differt a diabolo. ib. n. 8
Prælatorum munus. 145. n. 3
Majora, quam alii, debent operari. 148 n. 6.
Præclara Prælatis documenta. 308. & 314
Quid agere debeant, quando, juſta reſpuuntur. 318
Integritas Præſidentium, ſalus ſubditorum. 333
Prælatorum facta a ſubditis non dijudicanda. 255
Quam nociva eſt Prælatis ignorantia. 256.
Quid ſcire tenentur. ib.
Prælatus totus mens, & oculus eſſe debet. ib.
Prælatus ſine merito, eſt honoris titulus abſque homine, & ornamentum in luto. 257
Deficiente integritate Prælatorum ſubſequi non poteſt ſanitas ſubditorum. 258.
Obedientiam, quam Prælati a ſuis ſubjectis exigunt, debent ſuis ſuperioribus præſtare. 264
Quidam Prælati, quorum ſacri ordines ignorantur. 271. & 274
Prelati detegere non debent ſibi dicta in occulto. 272
Quænam eorum correctio. ib.
Prepoſitura. 287
Præputium quid ſignificat. 122. n. 10
Preſumptio. 49. n. 7
Presbyteris Epiſcopi nomen tribuit Apoſtolus. 113. n. 2. 139. n. 13. 147. n. 8
Principum & regum pace ſervatur regimen Eccleſiarum. 136. n. 2
Prior Major, Prior Clauſtralis. 204
Priſca D. Pauli adjutrix. 32
Pri-

Privilegia munimina ſunt contra impetus pravitatum. 259
Propter tyrannidem Epiſcoporum conceſſa. ibid.
Privilegia Abbatiæ S. Emundi confirmat Gregorius VII. 228
Ea uſurpare conatur Herfaſtus Epiſcopus. ibid.
Iiſdem Herebertus ſolutioris vitæ Epiſcopus. 229. 2
Privilegia violenter & cum ſcandalo tuenda non ſunt. 255
Libertates monaſteriorum Epiſcopi nonnulli, poſthabita animarum ſibi commiſſarum cura, infringere conantur. 256
Privilegia pro monaſterio S. Petri Carnot. a ſummo Pontifice poſtulat Ivo Carnot. 258
Quare monachis conceſſa, rationes expenduntur. 259
Proceſſionum ordo. 197. 2. 199. 2
Procuratio, paſtus. 278
Prodigium. 85. n. 13
Profeſſionis monaſticæ forma. n. 16.
Delet peccata, perinde atque baptiſmus. ib. 2
Eſt ſecundum Baptiſma. ibid.
Profeſſionis forma Epiſcoporum coram Metropolitano præſtanda. 249. & 264
Profeſſionem, ſeu obedientiam Archiepiſcopo Rotomag. facere renuit Guillelmus Abbas. 314
Profundum, ſeu profunditas Chriſtianorum quid. 106. n. 20
Prohibitio cum adeſt vehementior, eſt ſuaſio ad peccatum. 18. n. 12
Prophetarum munus. 55. n. 21
Prophetia duplex bonum. 57. n. 3
Quid. ib. n. 16
Propugnaculum Beccenſis monaſterii muniriſſimum. 291
Proſelyti qui. 105. n. 13
In proſperis & adverſis æquabilitas. 118. n. 12
Proſperitates ſæculi, ſomnia. 129. n. 6
Prudentia carnis, mors. 19
Prudentia ſpiritus, vita & pax. ib.
Vincit tunc Chriſtianus, cum perdere putatur. 85. n. 11
Pſalmi, legis nomen quandoque ſortiuntur. 12. n. 16
Pueri in monaſteriis, bonis moribus imbuebantur. 214
Puerorum Deo offerendorum ritus. 213. & 261.
De puerorum inſtitutione, & diſciplina. 214. 2
Purgatorii ignis quandiu durabit. 38. n. 7
Purificationis B. Mariæ feſtivitas. 189. 2

Q

In QUadrageſima celebrari dedicationis feſtum prohibetur. 283
De Quadrageſimæ diebus. 190
Quintiacenſe monaſterium. 262
S. Quirini corpus Mellenti. 283

R

RAdice fides deſignatur. 26. n. 15
Radulphus Billeus. n. 28
Radulphus de Ameriis. ib.
Radulphus diſcipulus B. Lanfranci, monachus Beccenſ. Prior S. Stephani Cadomenſ. & Abbas de Bello. n. 5
Radulphus Pincellus monita ſpernens B. Herluini morte ſubita peremptus. 306
Radulphus Taxo. n. 28
Radulphus de Thodenio. ib.
Ragnacharius Auguſtodunenſis Epiſcopum. n. 29
Ragnulphus Vicecomes. n. 28. 2. & n. 29
Rainaldus ex monacho Caſæ Dei, Abbas S. Cypriani Pictavenſis. 265
Reſtitit Cluniacenſibus idem monaſterium ſibi ſubjicere cupientibus. ib.
Opem fert ſummis Potificibus. 266
Eleemoſynas Urbano Papæ erogandas ejus juſſu colligit in Gallia. ib.
Ad eundem ea de re ſcribit idem Pontifex. ibid.
Librum nomine *Monologium* ad illum tranſmiſit B. Anſelmus. ib.
Raymundus Marlianus in deſcriptione Sedunenſis civitatis hallucinatur. 244
Recipio quid ſignificet. 262
Refectorarius. 194
Regula. Regula S. Benedicti monaſticam vitam agere volentibus offertur. n. 2. & n. 15.
Novitiis ter in anno legenda præſcribitur. n. 15
Quamobrem Regulæ SS. Benedicti & Columbani mentio fiat, & obſervanda proponatur in antiquis monumentis. 261
Regula S. Benedicti nomen Congregationis, quæ illam obſervat, ſæpius ſortitur. 261
Regulam SS. Benedicti, & Columbani, ad inſtar Luxovienſis monaſterii, in Solemniacenſis cœnobii fundatione vult obſervari S. Eligius. ib.
Regulam S. Benedicti monachi Occidentales univerſim, Carolo Magno, & Ludovico Pio Imperatoribus, ſunt amplexati. 262
Utrum in Gallia anno 743. ſolum Regula S. Benedicti fuerit uſu recepta. ib.
In quibuſdam diœceſibus. ibid.
Regula S. Columbani una cum Regula S. Benedicti obſervabatur. 261
Una eademque eſſe probatur. ib.
Trifariam reperitur. ib.
Tres ejuſdem Regulæ ſunt quædam conſtitutiones in Regulam S. Benedicti. ibid.
Ad quid Regula SS. Benedicti, & Columbani obſervanda proponatur in antiquis monumentis. ib.
V. etiam Benedictus.
Religioſus. V. Monachus.
Reliquiæ Sanctorum quare ſub altari reconduntur. 351
S. Remaclus Abbas Solemniacenſis monaſterii. 261
Remigius Dorcenſis, ſive Lincolnienſis Epiſcopus. n. 9
Intereſt Concilio Londonienſi. n. 10. 2
Ob acceptum pro beneficiis Guillelmo Regi impenſis Epiſcopatum deponitur. 246
Interceſſione B. Lanfranci recipit eandem dignitatem. ib.
Pro exiguitate corporis quaſi portentum habebatur. 253
Doctrina ſingulari præditus. ib.
Remiremont. V. Romaricenſ. Eccleſia.
Reprehendens proximum implicitus peccato ſeipſum judicat. 9. n. 1. & 2
Scientiam inſtruendi habere debet. 37. num. 24
V. Corripiens. Corripere.
Reprobatus Eſau abſque prævilis meritis. 22. n. 10. & 11.
Cur Eſau reprobatur a Deo, quæſtionem non ſolvit D. Auguſtinus. 23. n. 13
Reprobat, ſeu deſerit in tenebris ignorantiæ Spiritus ſanctus. 69. n. 12
Requies duæ, una Judæis promiſſa, Chriſtiana altera. 155. n. 1
Quæ promittitur ſanctis. ib. n. 2
Requies Dei, operum perfectio. 156. n. 8
Reſbacenſis monaſterii primus Abbas S. Agilus. 261
In eodem monaſterio viguit Regulæ Benedictinæ obſervantia ab ipſa fundatione. ib.
Reſurrectio. Reſurrectio Chriſti ad quid. 14. n. 17. & 18
Reſurrectionem futuram probat Apoſtolus. 59. toto cap. 15
Chriſtus vere reſurrexit, ergo & nos reſurgemus. 60. n. 9
Eadem ætate reſurgemus, qua Chriſtus. 107. n. 15. 108. n. 16
Reſurrectionis virtus. 116. n. 13. 14. 15
Reſurrectio generatio quædam eſt. 120. n. 13
Reſurrectio corporum quare differtur. 165 num. 12
Revelatio quid eſt. 57. n. 4
Rex quare Angelus nuncupatur. 263
Rex ſubditos quomodo regere debeat. 233
Quando inculpatæ vitæ Rex eſt, quantum boni ſubditis eveniat. ib.
Regum, & Principum pace diſciplina ſervatur Eccleſiæ. 136. n. 2
Richardus Vicecomes. 252
Richardus Abrincenſis Vicecom. n. 22
Richardus Comes Ebroicenſis. n. 27
Richardus Abbas Pratellenſis. 314. & 319
Richardus de Corceio. n. 22
Richardus Abbas Sagienſis. 254
Richardus de Clara. 281
Richardus filius Herluini. n. 26
Richardus Abrincenſis. 292
Richardus de S. Leodegario Abbas Becci. 283
Inſtaurat Eccleſiam Beccenſem. ib.
Apud Vernonem, & Mellentum multa ædificari curat. 284
In Epiſcopum Ebroicenſem aſſumitur. ibid.
R. De Tournebu. 289
Rigare eſt Baptizare. 37. n. 2
Ritus alicujus Eccleſiæ uſu recepti, licet ab aliis diſcrepent, aliquando non abrogandi. 329
Ritus Eccleſiaſtici aliquando commutandi. 186
Robertus de Bello-monte. n. 28. 2
Robertus de Rotomago, alias d'Eureux Abbas Becci. 299
Robertus Bertranni. n. 28
Robertus Comes Mellenti immunitates concedit Beccenſibus. 313
Radulphus de Aneriis. n. 28
Robertus Anſchitilli filius. 313
Robertus Anſfridi filius. n. 27
Robertus Camerarius. n. 28
Robertus Malet. 321. & 232. & 263
Conſtantinopolim venit, & ibidem veneno interfectus. 322
Caſtrum Tegularias hæreditario jure tenuit. ibid.
Robertus Moritonenſis. n. 28
Robertus Sagienſis Epiſc. n. 22. & 277
Filius Huberti de Ria. 251
Duodecim annis Prælatus fuit. ib.
Interfuit Concilio Rotomagenſi. ib.
Robertus Archiep. Rotomag. 252
Robertus Epiſcopus Conſtantienſis. ib.
Robertus Ceſtrenſis Epiſcopus bona monaſterii Conventrejenſis dilapidat, deprædaturque theſauros Eccleſiæ. 230. 2 & 259
Robertus de Thorigny, vulgo de Monte, Abbas S. Michaelis. 257

Prius

Prius fuit monachus & Prior Becci. *ibid.* & 281
Chronicon Beccenſe vocat eum Robertum de Tongeyo. 252
Doctiſſimus fuit. *ib.*
Quid ſcripſerit. *ib.*
Intereſt Concilio Turonenſi. *ib.*
Legatione fungitur in Britannia. *ib.*
Ejus laudes Stephanus Redonenſis Epiſcopus verſibus eſt perſecutus. *ib.*
Robertus Comes de Moretonio. *n.* 22
Robertus Abbas docet Pariſiis. 288
Robertus de Mellent. *ib.* & 279
Robertus II. de Claro-Becco Abbas Becci. 284
Robertus de Becco dictus Vallee Abbas Becci. 293
Doctus fuit. *ib.* & 295
Robertus de Brooch excommunicatur a S. Thoma. 282
Robertus de Novoburgo Vice-dominus Normanniæ. 281
Erogatis pauperibus bonis fit Becci monachus. *ib.*
Ejus Epitaphium. *ib.*
Robertus Aucenſis Comes. *ibid.*
Robertus de Belleſme. *ib.*
Robertus de Grentimenil. 282
Robertus III. de Rotis decretorum doctor Abbas Becci. 289
Robertus de Novoburgo. 288
Roberto Abbati Cadomenſi Mitræ uſus conceditur. *n.* 24
Rodulphus Epiſcopus Orcadum inſularum. 253
Rodulphus filius Anſeredi. *n.* 21
Rodulphus Abbas S. Vitoni Virdunenſis ſtrenue tuetur partes Gregorii Papæ. 2. 267
Eapropter perſecutionem a Theodorico Virdunenſi Epiſcopo patitur. *ib.*
Monaſterium deſerit, petitque una cum pluribus monachis Divionenſe Cœnobium. *ib.*
Monentur ut ſtabilitatem ob egregios mores ſuos firment. *ib.*
Petit Conſilium Rodulphus a B. Lanfranco. *ib.*
Ejus virtutes & geſta recenſentur. *ib.*
Dubitat num adeo ſingulari ſanctitate præditus fuerit S. Ricardus. *ibid.*
Levatur ab hoc ſcrupulo. *ib.*
Quid agere debeat, docet Angelus. *ib.*
In ſuum monaſterium revertitur. *ib.*
Obiit. *ibid.*
Rogationum dies. 197. 2
Rogerius de Monte Gomerico. *n.* 22
Rogerius Calvus. *n.* 21. 2
Rogerius Conneſtabulus. *n.* 27
Rogerius de Aillio. *n.* 27
Rogerius Abbas Becci. 283
Rogerius II. Abbas Becci. 283
Rogerius Abbas. *n.* 27. 2
Rogerius de Molbray. *n.* 27. 2
Rogerius de Cuilli. *n.* 27. 2
Rogerius Pincerna. *n.* 27. 2
Rogerius Comes filius Willelmi, filii Oſberni. 264
Vinculis irretitus in carcerem a Guilielmo Rege conjicitur. *ib.*
Quamobrem. *ib.*
Rogerius de Bello-monte. *ib.* & *n.* 27. 2. & 279.
Prioratus S. Neoti, & de Bello-monte dat Beccenſibus. 280
Romana Eccleſia. V. Eccleſia.
Romani quo tempore inceperunt adorare ſimulachra hominum, & brutorum. 9. n. 28
Romano Imperio deſtructo veniet Anti-Chriſtus. 132. n. 13
Romericeoſis Eccleſia a Leone Papa dedicatur. 225. & 254
Romaricum unde dictum. 254
Mons Romaricus, & ſanctus mons vocitatur. *ib.*
In eodem cœnobium a S. Romarico conſtruitur. *ib.*
Roſnacum. 259
Roſcelinus Compendicoſis Clericus hæreſi infectus. 266
Sui criminis SS. Lanfrancum, & Anſelmum duces inſimulat. *ib.*
Confutatur. *ibid.*
Rotomagenſis civitas ab Henrico Rege Anglorum expugnatur. 293
Ejus Archiepiſcopus in Eccleſia S. Audoeni, feſto die ejuſdem, Miſſam celebrare tenetur. 254
Quare. *ibid.*
Rotrodus Archiepiſcop. Rotomag. immunitates S. Stephani Cadomenſis confirmat. *n.* 24
Fuit prius Epiſcopus Ebroicenſis. 281
Intereſt dedicationi Eccleſiæ Beccenſis. 183
Rufianus in Angliam mittitur a B. Gregorio. 329

S

SAcerdotes veteris Teſtamenti quid promittebant. 160. n. 19
Chriſtus non ut alii Sacerdotes, ſemper orat pro nobis. *ib.* n. 20
Sacerdotes perverſi mulieres ducunt. 304
Sacerdos non recte ordinatus ſuſpendi debet ab ordine. 228
Sacerdos lapſus in carnis peccatum eſt deponendus. 256
Quomodo reſtituendus, qui a gradu ſuo dejectus eſt. *ibid.*
Quam nociva & deteſtanda eſt ſacerdotibus ignorantia. *ib.*
Quid addiſcere, & ſcire teneantur. *ib.*
Moribus & doctrina alios antecellere debent. *ib.*
Sacerdos ſine merito, eſt honoris titulus ſine homine, & ornamentum in luto. 257
Ingreſſum monaſteriorum eiſdem patere volunt Canones. *ib.*
Quidam ad oſtentationem geſtabant habitum monachorum. *ib.*
Sacerdotibus non licet ſibi dicta in occulto detegere. 271
Quomodo corripere debent. *ib.*
Sacramentum. Quid Sacramentum. 176. 2
Sacramenti diverſæ acceptiones. *ib.*
Sacramenta profluxerunt ex latere Chriſti. 15. n. 11
Sacramenta viſibilia operantur, & ſignificant inviſibilia. 270
Sacramentum pro re ſacra. 271
Sacrificium offerenti cum voluntate peccandi nihil prodeſt. 163. n. 14
Sacrificia animalium mandat Auguſtino B. Gregorius offerenda vero Deo. 329
Sacrita. 206. & 289
Salus. Virtus Dei eſt in ſalutem omni credenti. 8. n. 17
Vult omnes ſalvos fieri, quomodo id intelligatur. 136. n. 3. 4
Neque voluntas, neque vita ſalvat hominem, ſed miſericordia Dei. 33. n. 16
Salvantur homines non meritis. 106
Salus æterna quomodo eſt noſtra galea. 112. n. 13.
Samaritani, qui. 49. n. 19
Sancti ſunt nubes. 165. n. 1
Sanguis Chriſti clamat miſericordiam. 166 num. 11.
Sapientia. Sapientia carnis Deo inimica. 19
Sapientia pro Dialectica. 34. n. 11
Pro aſtutia improprie ſumitur. 35. n. 18
Sapientia Dei in virtute, non in verbis. 36. n. 6
Quomodo multiformis. 105. n. 8
Sapientia hujus ſæculi, ſtultitia. 38
Sapientia ad contemplationem pertinet. 54. n. 6
Sapientia carnalis, quæ. 65. n. 12
Sapientia, gratia. 102. n. 11
Sapiens quis. 34. n. 17
Sapientes Deum cognoſcentes, illum minime glorificaverunt. 9
Ideo permiſit illos Deus deſideriis eorum. *ib.*
Non ſapientes elegit, &c. 35
Sapientea gratiam Chriſti ignoraveruot. 36. n. 5
Sapientiam ſaenam ut confunderet Chriſtus piſcatores elegit. 346
Scacarium. 286
Scandalizare proximum minime oportet. 47. n. 16
Scandalum quando fit Eccleſiæ. 51. n. 27
Scientia ſine charitate non ædificat, ſed inflat. 46. n. 3. 4
Quid ſcientia ſine charitate. *ib.* n. 4. 5
Scientia ad actionem, Sapientia ad contemplationem pertinet. 54. n. 6
Saienria quid. 57. n. 5
Scientia Chriſti eſt Dei ſcientia, & omnium quæ ſunt neceſſaria ad bene vivendum. 121. n. 2
Scilla. V. Skilla.
Schireburnenſis Epiſcopatus ad Salesberiam transfertur. *n.* 11. 2
Scholas publice tenebant monachi Benedictini. *n.* 28. 2. & 31. 2
Schola duplex olim in monaſteriis. *n.* 30
Scotis quæ vitia quaſi innata. 264
De Scotris Prioratus. 286
Scribæ quinam. 34. n. 17
Scriptura. In ſcriptura ſacra ſunt multa magis veneranda, quam ſcrutanda. 350
Scripturæ Divinæ moris eſt, ubi plures ſunt cauſæ, unam tantum enumerare. 16. n. 27
Scriptura menſa vocatur. 25. n. 3
Sacram Scripturam adulterantes, qui. 68 n. 18. 19
Utilis ad ducendum. 145. n. 8
Scripturæ intelligentia, ſanctorum via. 162. n. 2
Sacram Scripturam ignorans nihil boni præſtat. 306
Ad inveſtigandam ſacram Scripturam valet plurimum dialectica. 173
Quomodo legenda, & ſcrutanda. 178. 2
Qui difficultates in ſcripturis reperit, quid agere debet. 183. 2. & 237. 2
Sacretarius. 106
Sedere dominorum eſt. 163. n. 5
Sedunenſis civitatis deſcriptio. 244
Salengienſis Epiſcopatus transfertur ad Ciceſtrum. *n.* 11
Senes non increpandi, ſed obſecrandi. 139. n. 2
Septuageſima. 189
Serlo Abbas Gloceſtrenſis reformavit monachos & eorum numerum auxit. 267
Laudibus extollitur. *ib.*
Sarmonum interpretatio, quod donum. 54. n. 8
Sermo Dei gladius bis acutus. 112. n. 14
Servorum eſt timere. 98. n. 43
Miniſtrare. 163. n. 5
Sigilli confeſſionis infractor Judæ ſimilis. 269

Reve-

Revelator confeſſionis quantorum criminum reus. 270
Signum quid. 85. n. 13
Silentium tempore nocturno maxime obſervant Benedictini. n. 16. 2
Qua de cauſa ipſis liceat illud infringere. ib.
Silere mulieres in Eccleſia cur jubeat Apoſtolus. 136. n. 8
Similitudinis adverbia non ſemper æqualitatem ſignificant. 183
Simplicitas & ſinceritas gloria conſcientiæ. 65. n. 11
Siniſtra ſub capite, promiſſio vitæ æternæ. 138. n. 10
Sion ſpeculatio interpretatur. 166. n. 10
Siraburnenſis. V. Schireburnenſis.
Sivardus Roffenſis Epiſcopus. n. 9
Skilla quid. 187
Solemniacenſis cœnobii fundatio. 261
Fundator fuit S. Eligius. ib.
Vult Regulam SS. Benedicti, & Columbani ad inſtar Luxovienſis monaſterii obſervari. ib.
Somnus animæ, oblviſci Deum. 110. n. 8
Sophiſtica ars non ſcientia, ſed fallacia. 173
Sors gratia dicitur. 103. n. 16
Sors ſanctorum quid. 120. n. 6
Sotulares corrigiis vincti. 287
De Sovure. V. Jacobus.
Spes. Viſio non eſt ſpes: nec videns eſt ſperans. 20. n. 20
Spes roborat puſillanimitatem. ib. n. 22
Quare anchora dicitur. 159. n. 15
Uſque ad præſentiam Dei incedit. ib. n. 16
Spiritus. Spiritus Dei ſcrutatur omnia, id eſt, ſcrutari facit. 37. n. 12
Spiritus-ſanctus quomodo contriſtatur. 108 n. 29. 109. n. 30.
Spiritus humanus, quomodo ratiocinatur. 130. n. 19.
Spiritu intelligimus, anima vivimus. 156 num. 15
Spiritus hujus mundi, quis. 37. n. 13. 14
Spiritualis homo, quis, & quid agat. 37 n. 20. & 62. n. 38. & 66. n. 19
Spiritualiter operans vitam metet æternam. 102. n. 11
Spirituales homines cœli vocantur. 106. num. 13
Spiritualis hominis qui fructus. 109. n. 3
Lumen appellatur. ib.
Splendor in Deo, quid. 251. n. 8
Statuta nonnumquam commutanda. 186
Quæ non abroganda. ib.
S. Stephani Protomartyris pars maxima capitis Cadomi. n. 23. 2
Stephanus Cardinalis præſidet Concilio Andegavenſi. n. 18. 2
Stephanus Redonenſis laudes Roberti de Monte verſibus eſt perſecutus. 252
Stephanus Rex Angliæ. 320
S. Stephani cœnobium cur ædificat Guillelmus Dux. n. 4. 2
Ejuſdem fundationis tabula. n. 21
Eccleſiæ elegantia deſcribitur. 243
Privilegia, & immunitates ipſius cœnobii. n. 21. & ſeq.
A juriſdictione Epiſcopali per ſummos Pontifices Alexandrum II. & Honorium III. eximitur. n. 22. ib. 2
Abbas ejuſdem loci ſecundum Regulam S. Benedicti eligendus. ib.
Monachi, & Clerici ad ſacros ordines promovendi, ſi Bajocenſis Epiſcopus eos ordinare renuerit, quemlibet Epiſcopum, poſt unius menſis ſpatium, adire poſſunt. n. 23
Abbatibus a Clemente VI. inſignia Pontificalia conceduntur. n. 23
Duodecim Parochiales Eccleſiæ juri ſubſunt illius Abbatiæ. ib.
Immunitates a Rotrodo Rotomag. Archiepiſ. confirmantur. n. 24
Et ab Epiſc. Bajocenſi Henrico. ib. 2
Guillelmus Rex Eccleſiæ Bajocenſi ſylvam tribuit. n. 25
Abbates ejuſdem monaſterii. ib.
Stigandus. n. 32
Stigandus Cantuarienſis deponitur per Legatos Alexandri Papæ. n. 6
Quibus de cauſis. n. 30. 2
Stigandus Selengenſis, vel Sileſienſis Epiſcopus. n. 9
Sedet cum aliis in Concilio Londonienſi. n. 10.
Mutavit ſedem in Ciceſtram. 258
Stigma quid. 101. n. 22. 23. 24
Stigmata Chriſti ferre. ib. n. 22
Stimulus carnis quid. 85
Stol Cella, ſeu Prioratus apud Clarum. 281.
Stultus boni eſt accuſator. 85. n. 16
Subcellerarius. 289
Subdiaconorum munus. 225. 2
Sublimitas Chriſtianorum. 106. n. 19
Succentor. 287
Superbus, elatus, quis. 144. 2. 3
Tumide. 145. n. 5
Superiores. V. Prælati.
Symbolum fidei, exordium ſermonum Dei. 157. n. 14
Synodus Vindreſoris, ſive Vindreſort. n. 6
V. Etiam Concilium.

T

TAratantara quid ſignificat. 332
Tegularias caſtrum. 322
Templum Dei quid, & quandiu durabit. 38. n. 8. & 9
Templum Dei fideles. 75. n. 20. 21
Tempus redimendum. 124. n. 2
Tentatio. 50. n. 8. 9
Tentationes diaboli difficile diſcernuntur. 54. n. 7
Homo factus eſt Deus, quo expertus tentationes tentatos adjuvaret ut Deus & homo. 154. n. 34. 35. 36
Quænam tentationes oppugnant adoleſcentes. 235. 2
Terdelvacus ſummus Hiberniæ Rex. 264
Teriona. 193
Tertius notarius fuit Apoſtoli. 33. n. 5
Teſtamentum vetus miniſtratio mortis; Novum vero Miniſtratio Spiritus. 69. num. 8
Teſtamentum poſterius non deſtruit prius. 94. n. 19
In veteri teſtamento Angeli, non Deus hominibus loquebantur. 153. n. 4
Veteris teſtamenti ſalus temporalis; Novi æterna. ib. n. 6
Vetus teſtamentum quid promittebat cultoribus legis. 160. n. 19
Quid novum. ibid.
Teſtamentum ut conderet Chriſtus, mortuus eſt. 162. n. 11
Vivente teſtatore ratum non cenſetur. ibid.
Quid teſtamentum. ibid.
Theobaldus eligitur Abbas Becci. 280. & 320
Archiepiſcopatu Cantuarienſi donatur. ib.
Obiit. 201. & 321
Theodericus Virdunenſis Epiſcopus fautor Guiberti Antipapæ. 267
Perſequitur Rodulphum Abbatem S. Vitoni. ibid.
Pœnitentiam egit, & ab excommunicatione abſolvitur. ib.
Moritur. ib.
Thedinus Cardinalis tituli S. Vitalis legatus in Anglia. 281
Theodino dente rodere, unde iſtud proverbium. 265
Theſſalonicenſes qui. 125
Thimotheus diſcipulus B. Pauli laborabat ſtomacho. 140. n. 23
Ejus Avia, & Mater. 142
Pater Gentilis. ib.
Parum timidus & negligens ib. n. 4
S. Thomas cognomento Bechet, ſeu Beket Regis Cancellarius, poſt Archiepiſcopus Cantuarienſis. 281
Sedet in Concilio Turonenſi. ib.
Regi avitarum conſuetudinum confirmationem petenti contradicit. ib.
In Regis incurrit offenſam. ib.
Venit in Galliam. 282
Avitarum conſuetudinum obſervatores excommunicat. ib. in fine.
Ipſi neceſſaria ſuppeti jubet Rex Ludovicus. ib.
Excommunicat Nigellum de Sachevilla, & Robertum de Brooch. ib.
Nece afficitur. ib.
Inter ſanctos eſt relatus. ib.
A Legatis Papæ pœnitentia ob illius mortem Regi injungitur. ib.
Ejus corporis tranſlatio. 284
Thomas Archiepiſcopus Eboracenſis electus. n. 9
Cantuariam conſecrandus adit. ib.
Profeſſionem fidei negat Cantuarienſi Archiepiſcopo Lanfranco. ib.
Thomas vir literatus. ib.
Tandem Concilii decreto, & Regio edicto profeſſionem emittit Thomas, & ſacratur a B. Lanfranco. ib.
Romam venit. ib. 2
Litem movet contra Lanfrancum de Primatu. ibid.
Profeſſionem facit B. Lanfranco, promittitque impoſterum ei, & ſucceſſoribus, a ſe obtemperatum iri. ib.
Subſcribit decreto contra ſe facto. n. 10
Intereſt Concilio Londonienſi. ib. 2
Eidem ſubſcribit. n. 11
Literas dat B. Lanfranco, quatenus mittantur Epiſcopi ad conſecrandum Epiſcopum. ib.
Filius presbyteri eſſe cognitus ab Alexandro Papa ſpoliatur baculo. & annulo paſtorali. 246
Eoſdem recipit interceſſione B. Lanfranci. ibid.
Laude illum proſequitur Malmeſburienſis. 351
Næniás ſcripſit Guillelmi conqueſtoris. ib.
Interceſſione S. Guthberti ſanitati redditur. ib.
Thomas Dux Clarentiæ. 293
Thomas de Becco dictus Frique Abbas Becci. 295
Thomas Stubæus ſcripſit vitas Epiſcop. Eboracenſium. 253
Thronus Dei æternus. 152. n. 19
Pertinet ad judicium futurum. ib. n. 20
Thurſtinus. V. Turſtinus.
S. Tillo monachum induit in Solemniacenſi cœnobio. 261
Titus interpres D. Pauli. 67. n. 11
Tribulationes carnis. 45. n. 23
Tribularis non dolendum. ib. n. 25
Tribulationes juſtorum ad quid. 132. 2. 5
SS. Trinitatis cœnobium Cadomenſe quare ædificatur. n. 4. & n. 3
Ejuſdem fundationis tabula. n. 26. 2

Funda-

Fundatores Guillelmus Conqueſtor, & ejus uxor Mathildis. ib.
Moniales in eodem cœnobio Regulam S. Benedicti obſervantes. ibid.
Immunitates. n. 28
Abbatiſſarum indiculus. ib. 2
Triſtitia ſæculi. 76. n. 15
Taroldus monachus Beccenſis, deinde Epiſcopus Bajocenſis. 281
Tarſten Vicecomes. 246
Turſtinus, ſeu Turſtanus Abbas, tres ex ſuis monachis ſuper altare occidi juſſit. 266.
Quanta mala ſuo Glaſtonienſi monaſterio intulerit. ib.
Turſtinus Legrinus. n. 21. 2
Turſtinus pater Guillelmi I. Abbatis Becci. 279. & 311.
Turſtinus Haldup. n. 27.
Tutores qui. 96
Tyrones. V. Novitii.

V

VAndregeſilus Abbas Fontinellenſis. 262.
Vandregeſili monaſterium. ib.
Præcipit S. Ansbertus, ut in eodem monachi Abbatem eligant, vivantque ipſi ſecundum Regulam S. Benedicti. ib
Quod valet in toto, valet in parte. 268.
Valterius. V. Walterius.
Vaſa, corda ſignificant. 270
Vel pro & aliquando uſurpatur. 261
Ventana. Et Ventanus. V. Wentanus.
Vilſtanus, ſive Ultanus. V. Wlſtanus.
Verbum Dei adulterare quid. 68. n. 18. 19
Verbum Dei excidere, eſt non implere promiſſa. 22. n. 5
Vercellenſe Concilium. 171. 2.
Verecundia magna eſt pœna in confeſſione. 273
Pars eſt ſatisfactionis. ib.
Veritas. Juſtitia ſermonum, eſt veritas. 12. n. 5.
Melius eſt illam ignorare, quam cognitam poſthabere. 139. n. 8
Veritatem vituperans proprio judicio ſe condemnat. 148. n. 9.
Pro manifeſtatione in ſacris ſcripturis accipitur. 182
Victor II. Papa celebrari jubet Concilium Turonis contra Berengarium. n. 4
S. Victoris Pariſienſis monaſterium. n. 16 & 269.
Victores parta victoria quid agebant. 40 n. 18.
Vidua vera. 139. n. 7.
Vilanus Comes. n. 22
Vincendi facultatem tribuit Chriſtus. 63 n. 51.
Vincit Chriſtianus, cum perdere putatur. 85. n. 11.
Vinum utile ſtomacho. 140. n. 23
Vintonienſi ex Eccleſia monachos eliminare Epiſcopus cum Clericis conatur. 249.
Ex eadem Eccleſia Clericos expellit Edgarus Rex. ib.
Quare. ibid.
Vir imago Dei & gloria. 52. n. 7
Virenſe, ſeu Viremud monaſterium, in quo ſemper Regula Benedictina fuit obſervata. 267
Virga Dei quæ. 152. n. 21. 22
Virginitas colenda. 45. n. 20
Virgo ſine ſollicitudine mandana. ib. num. 28. 29.
In duo dividi non poteſt. 269
Virtutum perfectio, gratia vocatur. 15. num. 17.
Virtus, quæ per gratiam Dei datur, vita æterna eſt. 17. n. 29
Virtutes arma militiæ Chriſtianæ. 80. n. 4. 5.
Quæ perfecta virtus. 85. n. 10
Virtus, miraculum. 16. n. 13
Virtutes, res ſunt cœleſtes. 102. n. 5
Virtute præditi fideles, ſunt columna veritatis, & Eccleſiæ. 138. n. 14. 15. 16
Virtus veris laudibus pulchrius eniteſcit, & magis accenditur. 233
S. Vitoni Virdunenſis cœnobium inſtauratur a Rodulpho Abbate. 267
Vivere Deo, quid. 92. n. 34
Vitæ in novitate ambulare, a vitiis eſt refugere. 16. n. 5
Voluntas bona inſpiratur a Deo. 23. n. 16
Dei voluntas bona quæ. 27. n. 3
Illa ſeminatur in benedictionibus. 79 num. 4.
Voluntatis propriæ delicta gratia ſua ſolvit Chriſtus. 15. n. 16
Urbani Papæ 2. Epiſtolæ duæ, uti in Gallia pecunias ſibi erogandas colligant Abbates S. Cypriani, & S. Sabini Pictavenſium. 266
Urceolus quid. 225
Uri quid eſt. 43. cap. 7. & n. 3
Walbertus. n. 29
Walcherus Donelmenſis Provinciæ Dux, & Epiſcopus. 257
Nece affectus inter Miſſarum ſolemnia. ibid.
Walchelinus Ventanus, ſeu Vintonienſis Epiſcopus intereſt Conciliis Anglicano. n. 9. & Londonienſi. n. 4
Ab Eccleſia Vintonienſi monachos eradicare conatur. 249
Id poſtea deploravit. 255
Laudatur. ibid.
Quod trecentas libras a monachis abſtulerit, & ſuis uſibus applicaverit, vituperatur. ib.
Valiramnus Mellenti fundat prioratum S. Nicaſii. 280
Advocatus Becci. ib.
Walterius Vicecomes. 253
Walterius Herefordenſis Epiſcop. ſedet in Concilio Londonienſi. n. 10. 2
A muliercula occiditur. n. 32. 2
Conſecravit B. Lanfrancum. ib.
Walterius Abbas Becci. 283
Reſignavit Abbatiam Hugoni. ibid.
Walterius Vetulus. 313
Walterus Giſardus. n. 22
Wentanæ civitatis brevis deſcriptio. 343
Wentanus Epiſcopus quem locum obtinet in Conciliis. n. 10. 2
Weſtmonaſterium Regum Anglorum ſepultura illuſtre. n. 15. 2
A B. Auguſtino Cantuarienſi conſtructum. ib.
Willelmus Camerarius. n. 28. 2
Willelmus Caritas. n. 27. & n. 28. 2.
Willelmus de Columbariis. n. 28. 2
Willelmus Craſſus. n. 21. 2
Willelmus Deſlanda. n. 21. 2
Willelmus Baco. n. 27. 2
Willelmus Camerarius. n. 21. 2
Willelmus de Scotiis. n. 22
Willelmus Ebroicenſis Comes. ib. & n. 26
Willelmus Dunelmenſis Epiſcopus. ib.
Willelmus de Vvarenna. ib. & n. 27. 2
Willelmus de Bretollio. n. 22
Willelmus de Bretoil. n. 27. 2. & 28. 2
Willelmus de Millei. n. 27. 2
Willelmus Criſpinus. n. 21. 2
Willelmus filius Osberni. 264.
Condidit duo cœnobia, unum apud Liram, alterum apud Cormelias. ib.
Ejus Concilio Rex Guillelmus animatus Angliam comparavit. ib.
Willelmus de Simillei. n. 27. 2
Vide etiam in litera G. Guillelmus.
Wimundus. V. Guimundus.
Wlſtanus Vireceſtrenſis Epiſcop. adeſt Concilio Londonienſi. n. 1. 2
Mittitur a B. Lanfranco ad conſecrandum Epiſcopum. n. 15
Inſigni pietate præditus. 253
Monachus extitit. 254
Refugit totis viribus Archiepiſcopatum. ibid.
Dum deſtrui Eccleſiam cerneret, & novam conſtrui deflet. ib.
Quare. ib.
Vult omnes ſalvos fieri, quomodo id intelligatur. 136. n. 3. 4
Uxorem de cognatione uxoris defunctæ accipiat nemo. n. 11
Neque ex parentela alterutrius partis uſque ad ſeptimum gradum. ib.
Multa nefanda de uxoribus in Hibernia. 233. 2.

Y

YMerius de S. Ymerio Abbas Becci. 286.
S. Ymerii Prioratus fruſtra impetratur a Cardinale. 292
Yvo. V. Ivo.

F I N I S.

Digitized by Google

Digitized by Google

Digitized by Google

VI
9/A